

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

23

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Ε')
2. ΣΤΗΝ Α' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-ΙΗ')
3. ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-Ι')

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ἄπὸ τοῦς

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Θεολόγο

ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ ΚΑΤΣΑΝΕΒΑΚΗ-ΜΠΙΡΔΑ

Φιλολόγο

Ἐπόπτης

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Θεολόγος

Ε Π Ε

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

Έκδίδονται

Από τις ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Αρμενοπούλου 30 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 200 621

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐξεφώνησε σειρά ὁμιλιῶν στὶς *Πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολές* τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, δηλαδὴ 11 ὁμιλίες στὴν Α', ποὺ περιελήφθηκαν στὸν προηγούμενο τόμο τῆς παρούσας ἔκδοσης καὶ 5 ὁμιλίες στὴ Β'. Ὅπως λέγεται στὴν ὁμιλία 8,4 στὴν Α' *Πρὸς Θεσσαλονικεῖς* ὁ Χρυσόστομος εἶχε εὐθύνες ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους Χριστιανοὺς σὰν προστάτης ποὺ ἦταν. «Ἵμῶν μὲν ἕκαστος ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς δέδεικεν· ἐγὼ δὲ καὶ τῆς προστασίας ταύτης εὐθύνας ὑφέξω, ὥστε μάλιστα πάντων διαφυγεῖν ἀδύνατον». Παρόμοια λέγονται καὶ στὴν ὁμιλία 4,3 στὴ Β' *Πρὸς Θεσσαλονικεῖς*.

Ἐπομένως ὄχι μόνο οἱ ὁμιλίες στὴν Α', ἀλλὰ καὶ οἱ ὁμιλίες στὴ Β' ἐπιστολὴ ἐκφωνήθηκαν στὴν περίοδο τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ φυσικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι ἡ ἄποψη ποὺ διατυπώνεται στὴν ὁμιλία 2,6 ὅτι τύπος τοῦ Ἀντιχρίστου ἦταν ὁ Νέρων ποὺ ἠθέλε ὁ ἴδιος νὰ θεωρεῖται θεός. Ὅπως ἡ βασιλεία τοῦ Μήδου καταλύθηκε ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Πέρσες καὶ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες καὶ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἔτσι καὶ ἡ βασιλεία τῶν Ρωμαίων θὰ καταλυθεῖ ἀπὸ τὸν Ἀντίχριστο καὶ ἡ δική του ἀπὸ τὸ Χριστό.

ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗΝ Α' ΚΑΙ Β' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ

Ὁ Χρυσόστομος ἐξεφώνησε σειρά 18 ὀμιλιῶν στὴν *Α' Πρὸς Τιμόθεον* καὶ 10 ὀμιλιῶν στὴ *Β' Πρὸς Τιμόθεο*.

Φαίνεται ὅτι καὶ οἱ δύο σειρές ἐκφωνήθηκαν στὴν Ἀντιόχεια ὅταν ἀκόμη ἦταν πρεσβύτερος. Τοῦτο συνάγεται ἀπὸ δύο παρατηρήσεις. Ἡ πρώτη εἶναι ὅτι ἀπευθύνεται ἔπαινος σὲ μοναστήρια καὶ μοναχοὺς, στοὺς ὁποίους ἀφιερώνεται τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ὀμιλίας 14 στὴν *Α'* ἐπιστολή. Βέβαια στὴν Ἀντιόχεια ὑπῆρχαν πολυάριθμες κοινότητες μοναχῶν καὶ ἐρημίτες στὰ ὄρη· στὴν Κωνσταντινούπολη ὅμως δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη ἀρκετοί. Ἡ δεύτερη παρατήρηση εἶναι ὅτι ἐνῶ ἐπανηλημμένως γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου, πουθενὰ δὲν ὑπάρχει ὑπαινιγμὸς ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν ἐπίσκοπος.

Ἐξ ἄλλου στὸ τέλος τῆς ὀμιλίας 8 στὴ *Β' Πρὸς Τιμόθεον* ὑπάρχει ἓνας ὑπαινιγμὸς στὴν καταστροφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα στὴ Δάφνη, κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια.

Ὁ Χρυσόστομος προβαίνει ἐδῶ καὶ σὲ μιὰ σύγκριση μεταξὺ Νέρωνα καὶ Παύλου, στὴν ὀμιλία 4,3 στὴ *Β' Πρὸς Τιμόθεον*. Ὁ Νέρων εἶχε τὴ δόξα τοῦ κόσμου, αὐτὸς τὴν ἀτιμία τοῦ κόσμου. Ὅμως τώρα ὁ Παῦλος εἶναι λαμπρότερος ὄλων τῶν βασιλέων καὶ ὁ Νέρων εἶναι κατηφής.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α' - Ε')

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

Υ Π Ο Θ Ε Σ Ι Σ

1. Είπων ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, ὅτι «εὐχόμεθα νύκτα καὶ ἡμέραν ἰδεῖν ὑμᾶς», καὶ ὅτι, «οὐ στέγομεν, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις κατελείφθημεν μόνοι», καὶ ὅτι «ἐπεμψα Τιμόθεον», διὰ τούτων πάντων τὸν πόθον αὐτοῦ δηλοῖ, ὃν εἶχεν, ὥστε παραγενέσθαι πρὸς αὐτούς. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔφθασεν ἴσως ἀπελθεῖν καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως αὐτῶν, τούτου χάριν τὴν δευτέραν προστίθησιν ἐπιστολήν, τὸ ἐλλειφθὲν ἀπὸ τῆς παρουσίας διὰ τῶν γραμμάτων ἀναπληρῶν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀπῆλθεν, ἐκεῖθεν ἔστι στοχάσασθαι· γράφων γὰρ φησὶν· «ἔρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγεν· ὅτι «περὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν οὐ χρεῖαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν». Ὡστε εἰ παρεγένετο, οὐδὲν ἂν ἐδεήθη γράψαι· ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα ὑπερετίθη, τούτου χάριν προστίθησιν ταύτην τὴν ἐπιστολήν, καθάπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεόν φησιν, ὅτι
15 «ἀνατρέπουσι τὴν τινῶν πίστιν τινές, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι». Τοῦτο δὲ ἐποίουν, ἵνα μηδὲν μέγα λοιπὸν ἢ λαμπρὸν ἐλπίσαντες οἱ πιστοί, ἀπαγορεύσωσι πρὸς τοὺς πόνους. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἡ ἐλπίς διεβάσταζε καὶ οὐκ ἠφίει πρὸς τὰ παρόντα ἐνδοῦναι, καθάπερ τινὰ ἄγκυραν ὁ διάβολος ἀποκόψαι βουλόμενος,
20 ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσε πείσαι ὅτι ψευδῆ τὰ μέλλοντα, ἕτεραν ἤλθεν ὁδόν, καὶ καταθεὶς ἀνθρώπους τινὰς λυμεῶνας, ἐπεχειρεῖ τοὺς πειθομένους ἀπατᾶν, ὅτι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ λαμπρὰ τέλος εἴληφε.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

Υ Π Ο Θ Ε Σ Η

1. Στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ εἶπε, «εὐχόμεσθε νύχτα καὶ μέρα νὰ σᾶς δοῦμε καὶ ἀδημονοῦμε», καὶ «μείναμε μόνοι στὴν Ἀθήνα καὶ ἔστειλα τὸν Τιμόθεο», δηλώνοντας μ' ὅλα αὐτὰ τὸν πόθο ποῦ εἶχε νὰ παραβρεθεῖ κοντά τους. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μπόρεσε νὰ πάει καὶ νὰ τοὺς καταρτίσει στὶς ἐλλείψεις τῆς πίστεώς τους, γι' αὐτὸ στέλνει τὴ δευτέρη ἐπιστολή, ἀναπληρώνοντας ἔτσι μὲ τὰ γράμματα τὴν ἐλλειψη τῆς παρουσίας του. Τὸ ὅτι δὲν πῆγε, μπορούμε νὰ τὸ συμπεράνομε ἀπὸ τὰ γραφόμενα στὴν ἐπιστολή· γιὰτὶ λέγει, «σᾶς ἐρωτᾶμε γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ἔλεγε ὅτι γιὰ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς γράψω. Ὡστε, ἂν πῆγαινε δὲ θὰ χρειαζόταν κἂν νὰ γράψει, ἐπειδὴ ὅμως ἡ μετάβαση αὐτὴ ἀναβλήθηκε, γι' αὐτὸ προσθέτει αὐτὴ τὴν ἐπιστολή. Τὸ ἴδιο λέγει καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Τιμόθεο· «κάποιοι ἀνατρέπουν τὴν πίστη μερικῶν πιστῶν, λέγοντας ὅτι ἡ ἀνάστασις ἤδη ἔγινε». Αὐτὸ τὸ ἔκαμναν γιὰ νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ πιστοὶ τοὺς ἀγῶνες, ἀφοῦ δὲν θὰ εἶχαν νὰ ἐλπίσουν σὲ τίποτε μελλοντικὸ μεγαλὸ ἢ λαμπρό. Ἐπειδὴ τοὺς συγκρατοῦσε ἡ ἐλπίδα καὶ δὲν τοὺς ἀφηνε ν' ἀπορροφοῦνται ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, γι' αὐτὸ ὁ διάβολος, θέλοντας νὰ τοὺς στερήσει μιὰ κάποια ἄγκυρα, ἐπειδὴ δὲ μπόρεσε νὰ τοὺς πείσει ὅτι οἱ προσδοκίαι γιὰ τὴν μέλλουσα ζωὴ ἦταν ψευδεῖς, ἀκολούθησε ἄλλο δρόμο. Ἀφοῦ δραστηριοποίησε μερικοὺς ἀνθρώπους διαφθορεῖς ἐπιχειροῦσε νὰ ἐξαπατᾷ τοὺς εὐπιστους, λέγοντας ὅτι τέλειωσαν ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ λαμπρά. Καὶ τότε βέβαια ἔλε

Τότε μὲν οὖν ἔλεγον ἐκεῖνοι τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· νῦν δὲ ἔλεγον, ὅτι ἐνέστηκεν ἡ κρίσις καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὸν Χριστὸν αὐτὸν ψεύδει ὑποβάλωσι, καὶ πείσαντες ὡς οὐκ ἔστι λοιπὸν ἀντίδοσις οὐδὲ δικαστήριον καὶ κόλασις καὶ τιμωρία τοῖς κακῶς πεποηκόσιν, ἐκείνους τε θρασυτέρους ἐργάσωνται, καὶ τούτους ταπεινότερους· καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, ἐπεχείρουν οἱ μὲν ἀπλῶς ῥήματα ἀπαγγέλλειν, ὡς παρὰ τοῦ Παύλου ταῦτα λεγόμενα, οἱ δὲ καὶ ἐπιστολὰς πλάττειν ὡς παρ' ἐκείνου γραφείσας. Διὰ τοῦτο πᾶσαν αὐτοῖς ἀποτειχίζων ἔφοδον, φησί· «μὴ θροεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν». «Μήτε διὰ πνεύματος», φησί, τοὺς ψευδοπροφήτας ἀνιττόμενος. Πόθεν οὖν εἰσόμεθα, φησί, διὰ τῆς προσθήκης· διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν· «ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου, ὃ ἔστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτω γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν». Οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι τοῦτο σημεῖον· τοῦτο γὰρ εἶκὸς καὶ ἄλλους μιμήσασθαι, ἀλλ' ὅτι τὸν ἀσπασμὸν τῇ ἐμῇ χειρὶ γράφω· καθάπερ καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἔστιν· ἀπὸ γὰρ τῆς ὑπογραφῆς δῆλα γίνεται τὰ γράμματα τῶν πεμπόντων. Παρακαλεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα τεταριχευμένους ὑπὸ τῶν κακῶν, ἀπὸ τε τῶν παρόντων ἐγκωμιάζων, ἀπὸ τε τῶν μελλόντων· καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεώς τε καὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἀγαθῶν τῶν ἡτοιμασμένων αὐτοῖς προτρέπων, σαφέστερον ἐπεξέρχεται τῷ τόπῳ, τὸν μὲν καιρὸν οὐκ ἀποκαλύπτων αὐτόν, τὸ δὲ τοῦ καιροῦ σημεῖον, τὸν ἀντίχριστον, δηλῶν. Μάλιστα γὰρ τότε πληροφορεῖται ψυχὴ ἀσθενής, οὐκ ἔαν ἀπλῶς ἀκούσῃ, ἀλλ' ἔαν μάθῃ τι πλεόν.

Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πολλὴν ὑπὲρ τούτου ποιεῖται φροντίδα, ὅτε καθεσθεῖς ἐν τῷ ὄρει, πάντα μετὰ ἀκριβείας διελέγετο τοῖς μαθηταῖς τὰ περὶ τῆς συντελείας. Διὰ τί; Ἴνα μὴ ἔχωσι χώραν οἱ τοὺς ἀντιχρίστους εἰσάγοντες καὶ ψευδοχρίστους. Καὶ πολλὰ τίθησι καὶ αὐτὸς σημεῖα, ἐν μὲν καὶ μέγιστον, λέγων, ὅταν κηρυχθῇ εἰς πάντα

-
1. Δηλαδή τοὺς διαφθορεῖς.
 2. δηλαδή τὰ θύματα.

γαν ἐκεῖνοι ὅτι ἡ ἀνάστασις ἤδη ἔγινε, ἐνῶ τώρα λέγουν ὅτι ἐπίκειται ἡ κρίσις καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ ὑποτάξουν κι αὐτὸν τὸν Χριστὸ στὸ ψέμα· καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς πείσουν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνταπόδοσις στὸ μέλλον οὔτε δικαστήριον καὶ κόλασις καὶ τιμωρία γι' αὐτοὺς ποὺ διέπραξαν τὰ φαῦλα· ἔτσι πετύχαιναν νὰ κάμουν ἐκείνους¹ πιὸ αὐθάδεις, κι αὐτοὺς² νὰ τοὺς φέρουν σὲ ἀπόγνωσις. Καὶ τὸ χειρότερον ἀπ' ὅλα ἦταν, ὅτι ἄλλοι ἔλεγαν ἀπλῶς λόγια δικά τους καὶ ἰσχυρίζονταν πὼς τὰ εἶπε τάχα ὁ Παῦλος, ἐνῶ ἄλλοι ἔπλαθαν καὶ ἐπιστολὲς καὶ ἔλεγαν πὼς τις ἔγραψε ἐκεῖνος. Γι' αὐτὸ προφυλάσσοντάς τους ἀπὸ ἔφοδο, λέγει· «μὴ ταράσσεσθε οὔτε ἀπὸ πνεῦμα οὔτε ἀπὸ ἐπιστολὲς ποὺ προέρχονται τάχα ἀπὸ μᾶς». Λέγοντας οὔτε ἀπὸ πνεῦμα, ὑπονοεῖ τοὺς ψευδοπροφήτες. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, λέγει θὰ καταλάβουμε τὴ γνησιότητα τῆς ἐπιστολῆς; Ἀπὸ τὴν προσθήκη· γι' αὐτὸ πρόσθεσε ὅτι «ὁ χαιρετισμὸς γράφηκε μὲ τὸ δικό μου χέρι, τοῦ Παύλου, ποὺ εἶναι σημάδι σ' ὅλη τὴν ἐπιστολή· ἔτσι γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας». Δὲ λέγει αὐτό, ὅτι αὐτὸ εἶναι σημάδι, γιατί αὐτὸ εἶναι φυσικὸ νὰ τὸ μιμήθηκαν κι ἄλλοι, ἀλλὰ «γράφω τὸν χαιρετισμὸ μὲ τὸ χέρι μου»· ὅπως καὶ τώρα σὲ μᾶς συνηθίζεται. Ἀπὸ τὴν ὑπογραφή γίνεται φανερό ἀπὸ ποιὸν στάλθηκαν τὰ γράμματα. Παρηγορεῖ αὐτοὺς ποὺ οἱ κακοὶ ἄνθρωποι ἔφθειραν πολὺ, ἐγκωμιάζοντάς τους μὲ τὴν προσδοκίαν καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· προτρέποντάς τους καὶ μὲ τὴν κόλασις ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀνταπόδοσις τῶν ἀγαθῶν ποὺ εἶναι ἐτοιμασμένα γι' αὐτούς, καθαρῶτερα ἐξετάζει τὸ θέμα· καὶ βέβαια τὸ χρόνο ἐκεῖνο δὲν τὸν ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ φανερώνει τὸ σημάδι τοῦ καιροῦ, δηλαδὴ τὸν ἀντίχριστο. Ἡ ἀσθενικὴ ψυχὴ τότε πρὸ πάντων πληροφορεῖται πλήρως, ὄχι ἀπλῶς ἐὰν ἀκούσει, ἀλλ' ἐὰν μάθει κάτι ἐπὶ πλέον.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς φροντίζει πολὺ γι' αὐτό· ὅταν κάθησε στὸ ὄρος συζήτησε μὲ τοὺς μαθητὲς του μὲ ἀκρίβεια ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ συντέλεια. Καὶ τὸ ἔκαμε αὐτὸ γιατί; Γιὰ νὰ μὴν ἔχουν θέσις ἐκεῖνοι ποὺ κηρύττουν τοὺς ἀντιχρίστους καὶ ψευδοχρίστους. Καὶ πολλὰ σημάδια ἀναφέρει καὶ αὐτός. Ἐνα, καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλο, λέγοντας, «ὅταν κηρυχθεῖ τὸ Εὐαγγέλιον σ' ὅλα τὰ

τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον· ἕτερον δέ, ὥστε μὴ πλανᾶσθαι περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, «ὡς ἀστραπή», φησὶν, «ἥξει, οὐκ ἐν γωνίᾳ τινὶ κρυπτομένη, ἀλλὰ πανταχοῦ λάμπουσα»· οὐ δεῖται τοῦ μηνύσαντος, οὕτως ἐστὶ λαμπρά, ὥσπερ οὐδὲ ἡ ἀστραπή δεῖται τοῦ μηνύσαντος. Εἶπε δέ που καὶ περὶ τοῦ ἀντιχρίστου, ἠνίκα ἔλεγεν· «ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Καὶ τὰς ἐπαλλήλους δὲ καὶ ἀφάτους συμφορὰς τεκμήριον εἶναι τούτου ἔλεγε· καὶ ὅτι Ἥλιαν δεῖ ἔλθεῖν.

10 Ἡπόρουν μὲν οὖν τότε οἱ Θεσσαλονικεῖς ταῦτα, ἡμῖν δὲ χρησίμη γέγονεν ἡ ἐκείνων ἀπορία· οὐ γὰρ πρὸς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα χρήσιμα, ἵνα τῶν μύθων τῶν παιδικῶν καὶ τῶν ληρημάτων τῶν γραϊκῶν ἀπαλλαγῶμεν. Ἦ οὐκ ἠκούσατε πολλάκις ἐν παισὶν ὄντες καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀντιχρίστου
15 πολλὰ λεγόντων τινῶν, καὶ περὶ τοῦ κάμπτειν τὰ γόνατα; Ἔτι γὰρ ἀπαλαῖς οὖσαις ταῖς διανοίαις ταῖς ἡμετέραις ἐγκατασπεῖρει ταῦτα ὁ διάβολος, ἵνα ἡμῖν τὸ δόγμα συναυξηθῇ, ἵνα ἀποστῆσαι δυνηθῇ. Οὐκ ἂν οὖν ταῦτα παρῆκεν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ ἀντιχρίστου διαλεγόμενος, εἴ γε χρήσιμα ἦν. Μὴ δὲ ταῦτα ζητῶμεν. Οὐ γὰρ οὕτως
20 ἥξει κλίνων τὰ γόνατα, ἀλλ', «ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα θεὸν λεγόμενον ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσει, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός. Καθάπερ γὰρ ὁ διάβολος ἐξ ἀπονοίας ἔπεσεν, οὕτω καὶ ὁ ἐνεργούμενος ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀπόνοιαν ἀλειφόμενος.

25 2. Διό, παρακαλῶ, πάντες σπουδάζωμεν πόρρω γενέσθαι τοῦ πάθους τούτου, ἵνα μὴ τῷ κρίματι τῷ ἐκείνου περιπέσωμεν, ἵνα μὴ τῆς κολάσεως ὑπεύθυνοι γενώμεθα τῆς αὐτῆς, ἵνα μὴ τῇ τιμωρίᾳ κοινωνήσωμεν τῇ αὐτοῦ. «Μὴ νεόφυτον», φησὶν, «ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου». Ἄρα ὁ τετυφωμένος τὴν
30 αὐτὴν τῷ διαβόλῳ δίδωσι δίκην. «Ἀρχὴ» γάρ, φησὶν, «ὑπερηφα-

3. Ματθ. 24,11.

4. Ἰω. 5,43.

5. Β' Θεσ. 2,4.

6. Α' Τιμ. κεφ. 2.

ἔθνη» ἄλλο σημάδι, ὥστε νὰ μὴ πέφτουν σὲ πλάνη σχετικά μὲ τὴν παρουσία του· «σὰν ἀστραπή, λέγει, θὰ ρθεῖ»³, πὺ δὲν κρύβεται σὲ καμιὰ γωνιά, ἀλλὰ λάμπει παντοῦ· δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀγγελιοφόρο, γιὰτὶ τόσο λαμπρὴ εἶναι, ὅπως κι ἡ ἀστραπή δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κήρυκα. Εἶπε κάπου καὶ γιὰ τὸν ἀντίχριστο, ὅταν ἔλεγε· «ἐγὼ ἦρθα στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα μου καὶ δὲν μὲ δεχθήκατε· ἐὰν κάποιος ἄλλος ἔρθει στὸ ἴδιο ὄνομα, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθεῖτε»⁴. Ἔλεγε ἀκόμη ὅτι ἀπόδειξη αὐτοῦ θὰ εἶναι καὶ οἱ ἀλλεπάλληλες καὶ ἀπερίγραπτες συμφορὲς, καὶ ἐπίσης ὅτι πρέπει νὰ ἔρθει ὁ Ἡλίας.

Ἀποροῦσαν λοιπὸν τότε οἱ Θεσσαλονικεῖς μ' αὐτά, σὲ μᾶς ὅμως ὑπῆρξε χρήσιμη ἡ ἀπορία τους. Γιὰτὶ αὐτὰ δὲν ἦταν μόνο χρήσιμα σ' ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ σὲ μᾶς, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ παιδικὰ παραμύθια καὶ γεροντικὰ παραληρήματα. Ἦ μήπως δὲν ἀκούσατε πολλὲς φορὲς ὅταν ἦσασταν παιδιὰ νὰ λένε μερικοὶ πολλὰ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιχρίστου καὶ γιὰ τὴ γονυκλισία; Ὅταν ἀκόμα εἶναι τρυφερὴ ἡ σκέψη μας τὰ σπέρνει αὐτὰ ὁ διάβολος, γιὰ ν' ἀναπτυχθεῖ μαζί μὲ μᾶς καὶ ἡ δοξασία, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ μᾶς ἀπατήσει. Δὲ θὰ τὰ ἀνέφερε λοιπὸν ὁ Παῦλος αὐτὰ μιλώντας γιὰ τὸν ἀντίχριστο, ἂν δὲν ἦταν χρήσιμα. Ἄς μὴ προσπαθοῦμε νὰ τὰ ἐξετάσουμε αὐτά. Δὲ θὰ ρθεῖ ἔτσι γονατίζοντας, ἀλλ' «ὕψούμενος ἐπάνω ἀπὸ κάθε λεγόμενο θεὸ πὺ σέβονται οἱ ἄνθρωποι, ὥστε αὐτὸς θὰ καθίσει στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ σὰν θεός, ἀποδεικνύοντας μὲ διαβολικὰ σημεῖα ὅτι αὐτὸς εἶναι θεός»⁵. Ὅπως ὁ διάβολος ἔπесе ἀπὸ ἀλαζονεία, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πὺ δέχεται τὴν ἐπενέργεια αὐτοῦ ἀσκεῖται στὴν ἀλαζονεία.

2. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ ὅλοι νὰ φροντίζουμε νὰ ἀπέχουμε ἀπ' αὐτὸ τὸ πάθος γιὰ νὰ μὴ περιπέσουμε στὸ ἀμάρτημα ἐκείνου, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ὑπεύθυνοι τῆς ἴδιας κολάσεως, καὶ γιὰ νὰ μὴ γίνουμε κοινωνοὶ τῆς δικῆς του τιμωρίας. «Νὰ μὴ τυφλωθεῖ ἀπὸ ἀλαζονεία», λέει, «ὁ νεοφώτιστος καὶ πέσει στὸ κρίμα τοῦ διαβόλου»⁶. Ἐπομένως ὁ ἀλαζόνας τιμωρεῖται μὲ τὴν ἴδια τιμωρία πὺ τιμωρεῖται καὶ ὁ διάβολος. Γιὰτὶ, λέγει, «πῶς ἀρχὴ τῆς ὑπερηφάνειας εἶ-

νίας τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον»· ἀρχὴ ἀμαρτίας ὑπερηφανία, πρώτη ὄρμη καὶ κίνησις ἐπὶ τὸ κακόν· τάχα μὲν οὖν καὶ ρίζα καὶ ὑποβά-
θρα. Ἡ γὰρ ἀρχὴ ἢ τὴν πρώτην ὄρμην δηλοῖ τὴν ἐπὶ τὸ κακόν, ἢ
τὴν σύστασιν· ὡς ἂν εἴποι τις, ἀρχὴ σωφροσύνης τὸ ἀπέχεσθαι
5 θέας ἀτόπου, τουτέστι, πρώτη ὄρμη· ἂν δὲ εἴπωμεν, ἀρχὴ σωφρο-
σύνης νηστεία, τουτέστι, θεμέλιος καὶ σύστημα. Οὕτω καὶ ἀμαρ-
τίας ἀρχὴ ἐστὶν ἢ ἀπόνοια· καὶ γὰρ ἀπ' αὐτῆς ἄρχεται πᾶσα ἀμαρ-
τία, καὶ ὑπ' αὐτῆς συγκροτεῖται.

Ἵτι γάρ, ὅσα ἂν πράττωμεν ἀγαθὰ, οὐκ ἀφήσιν αὐτὰ ἢ κα-
10 κία διαμεῖναι καὶ μὴ διαπεσεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ρίζα τίς ἐστὶν, οὐκ
ἐῶσα μὴ διασαλευθῆναι, δῆλον ἐκεῖθεν· ὄρα πόσα ὁ Φαρισαῖος
εἰργάσατο, ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ὤνησε· τὴν γὰρ ρίζαν οὐκ ἐξέκοψεν,
ἀλλ' αὐτὴ τοῖς πᾶσιν ἐλυμήνατο. Ἐξ ἀπονοίας ὑπεροψία πενήτων
γίνεται, ἐπιθυμία χρημάτων, ἔρωσ ἀρχῆς, πόθος δόξης· πρὸς ὕβριν
15 ἀμυντικὸς ὁ τοιοῦτος. Ὁ γὰρ ἀπονεννημένος, οὐδὲ παρὰ τῶν μει-
ζόνων, μήτι γε παρὰ τῶν ἐλαττόνων ἀνέχεται ὑβρίζεσθαι· ὁ δὲ μὴ
ἀνεχόμενος ὑβρίζεσθαι, οὐδὲ παθεῖν κακῶς ἀνέχεται. Ὅρα πῶς
ἀρχὴ ἀμαρτίας ὑπερηφανία. Πῶς δὲ ἀρχὴ ὑπερηφανίας τὸ μὴ εἰδέ-
ναι τὸν Κύριον; Εἰκότως· ὁ γὰρ εἰδὼς τὸν Θεὸν ὡς εἰδέναι χρή, ὁ
20 εἰδὼς ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοσοῦτον ἐταπεινοφρόνησεν, οὐκ ἐπαί-
ρεται· ὁ δὲ ταῦτα μὴ εἰδὼς, ἐπαίρεται· πρὸς ἀπόνοιαν γὰρ ἀλείφει ἢ
ὑπερηφανία.

Εἶπε γάρ μοι, πόθεν οὗτοι οἱ τὴν Ἐκκλησίαν πολεμοῦντές
φασιν εἰδέναι τὸν Θεόν; οὐχὶ ἀπὸ ἀπονοίας; Ἴδου τὸ μὴ εἰδέναι τὸν
25 Κύριον, εἰς οἶον κρημνὸν αὐτοῦς ἐνέβαλεν. Εἰ γὰρ πνεῦμα συντε-
τριμμένον ὁ Θεὸς φιλεῖ, ἐκ τούναντίου ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται,
καὶ ταπεινοῖς δίδωσι χάριν. Οὐδὲν οὖν ὑπερηφανίας ἴσον κακόν·
δαίμονα τὸν ἄνθρωπον ἀπεργάζεται, ὑβριστήν, βλάσφημον, ἐπίορ-
κον, θανάτων ποιεῖ καὶ φόνων ἐφίεσθαι. Ὁ ὑπερήφανος ἀεὶ λύπαις

ναι νὰ μὴ γνωρίζεις τὸν Κύριο»⁷. Ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ πρώτη προσβολὴ καὶ παρακίνηση πρὸς τὸ κακὸ, καὶ ὅπωςδήποτε εἶναι καὶ ἡ ρίζα καὶ τὸ ὑπόβαθρο τοῦ κακοῦ. Γιατὶ ἡ ἀρχὴ δηλώνει ἢ τὴ πρώτη κίνηση πρὸς τὸ κακὸ ἢ τὴ σύσταση. Ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, ἀρχὴ τῆς σωφροσύνης εἶναι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ ἄτοπη θέα, δηλαδὴ ἡ πρώτη ὁρμὴ· ἂν ὅμως ποῦμε ὅτι ἀρχὴ τῆς σωφροσύνης εἶναι ἡ νηστεία, δηλαδὴ τὸ θεμέλιο καὶ ἡ συγκρότηση· ἔτσι καὶ ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ἀλαζονεία· γιατί ἀπ' αὐτὴν ἀρχίζει κάθε ἁμαρτία κι ἀπ' αὐτὴν συγκροτεῖται.

Τὸ ὅτι λοιπὸν ὅσες καλὲς πράξεις κι ἂν κάνουμε, δὲν τίς ἀφήνει ἡ κακία νὰ παραμείνουν καὶ νὰ μὴ καταρρεύσουν, ἀλλ' εἶναι σὰν κάποια ρίζα ποὺ δὲν ἀφήνει νὰ μὴν διασαλευθοῦν, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἐξῆς· πρόσεχε πόσες καλὲς πράξεις ἔκαμε ὁ Φαρισαῖος, ἀλλὰ τίποτε δὲν τὸν ὠφέλησε, γιατί δὲν ἔκοψε τὴ ρίζα τῆς ἀλαζονείας κι αὐτὴ κατέστρεψε τὰ πάντα. Ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία γεννιέται ἡ ὑπεροψία τῶν φτωχῶν, ἡ ἐπιθυμία γιὰ χρήματα, ἡ ἀγάπη γιὰ ἐξουσία, ὁ πόθος γιὰ δόξα. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔτοιμος ν' ἀποκρούσει κάθε ἐνόχληση. Γιατὶ ὁ ἀλαζόνας δὲν ἀνέχεται νὰ τὸν προσβάλουν οὔτε οἱ ἰσχυρότεροι οὔτε οἱ ἀσθενέστεροι. Κι αὐτὸς ποὺ δὲν ἀνέχεται νὰ τὸν προσβάλουν, οὔτε τὰ δεινοπαθήματα ἀνέχεται. Πρόσεξε πῶς ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια. Πῶς ἀρχὴ τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι τὸ νὰ μὴ γνωρίζεις τὸν Κύριο; Καὶ πολὺ σωστά· γιατί αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὸ Θεό, ἔτσι ὅπως πρέπει νὰ τὸν γνωρίζει, αὐτὸς ποὺ γνωρίζει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔφθασε σὲ τέτοιο σημεῖο ταπεινοφροσύνης, δὲν ὑπερηφανεύεται. Αὐτὸς ποὺ δὲν γνωρίζει αὐτά, ὑπερήφανεύεται. Καὶ ἡ ὑπερηφάνεια σὲ ὀδηγεῖ στὴν ἀλαζονεία.

Πές μου ὅλοι αὐτοὶ ποὺ πολεμοῦν τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ ποῦ ἰσχυρίζονται ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό; ὄχι ἀπὸ ἀλαζονεία; Νὰ σὲ ποιό γκρεμὸ τοὺς ἔσπρωξε τὸ ὅτι δὲν γνωρίζουν τὸν Κύριο. Ἄν λοιπὸν ὁ Κύριος ἀγαπᾷ τὸ συντετριμμένο πνεῦμα, ἀντίθετα ἐναντιώνεται στοὺς ὑπερήφανους καὶ δίνει χάρη στοὺς ταπεινοὺς. Κάνενα κακὸ λοιπὸν δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν ὑπερηφάνεια. Κάνει τὸν ἄνθρωπο δαίμονα, ἀλαζόνα, βλάσφημο, ἐπίορκο, καὶ νὰ ἐπιθυμεῖ φόνους καὶ θανάτους. Ὁ ὑπερήφανος πάντοτε ζεῖ μὲ λύπες, πάντο-

συζῆ, ἀεὶ ἀγανακτεῖ, ἀεὶ ἀλύει· οὐδὲν ἐστίν, ὃ τὸ πάθος αὐτοῦ κορέ-
 σαι δύναται· κἂν τὸν βασιλέα ἴδῃ ὑποκύπτοντα καὶ προσκυνοῦντα,
 οὐκ ἐκορέσθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξήφθη. Καθάπερ γὰρ οἱ φιλάργυροι
 ὅσα ἂν λάβωσι, τοσοῦτον πλειόνων δέονται· οὕτω καὶ οἱ ἀπονε-
 5 νοημένοι, ὅσης ἂν ἀπολαύσωσι τιμῆς, τοσοῦτῳ πλείονος ἐπιθυμοῦ-
 σιν· αὐξεται γὰρ αὐτοῖς τὸ πάθος (πάθος γάρ ἐστι), πάθος δὲ ὄρον
 οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ τότε ἴσταται, ὅταν ἀποκτείνῃ τὸν ἔχοντα. Οὐχ ὄρᾳς
 τοὺς μεθύοντας, ὅτι ἀεὶ διψῶσι; πάθος γάρ ἐστίν, οὐ φύσεως ἐπι-
 θυμία, ἀλλὰ νόσος τις διεστραμμένη. Οὐχ ὄρᾳς οὐδὲ καλοῦσι βουλι-
 10 μιῶντας, ὅτι ἀεὶ πεινῶσι; πάθος γάρ ἐστίν, ὡς φασιν ἰατρῶν παῖ-
 δες, ἐξελθὼν ἤδη τῆς φύσεως τοὺς ὄρους. Οὕτω καὶ οἱ πολυπρά-
 γμονες καὶ περίεργοι, ὅσα ἂν μάθωσιν, οὐχ ἴστανται· πάθος γάρ
 ἐστίν, καὶ ὄρον οὐκ ἔχει.

Οἱ πορνείαις χαίροντες πάλιν, οὐδὲ αὐτοὶ ἴστανται (ἄνθρωπῳ
 15 γάρ, φησί, πόρνῳ πᾶς ἄρτος ἡδύς· οὐ μὴ παύσῃται, ἕως ἂν κατα-
 ποθῆ)· πάθος γάρ ἐστίν. Ἀλλὰ πάθη μὲν ἐστὶ ταῦτα, οὐ μέντοι
 ἀνίατα, ἀλλὰ ἔχοντα ἴασιν, καὶ πολλῶ μᾶλλον, ἢ τὰ σωματικά· ἂν
 γὰρ θέλωμεν, δυνάμεθα αὐτὰ σβέσαι. Πῶς οὖν ἐστίν ἀπόνοϊαν
 σβέσαι; Τὸν Θεὸν ἐπιγνόντα. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ μὴ εἰδέναί τὸν Θεὸν
 20 γίνεται, εἰ ἂν γινώσκον αὐτόν, ἀπελαύνεται πᾶσα ἀπόνοϊα. Ἐνόησον
 τὴν γέενναν, ἐνόησον τοὺς πολλῶ βελτίους σου, ἐνόησον ὅσων
 ὀφείλεις τῷ Θεῷ δίκας· ἂν ταῦτα ἐννοήσης, ταχέως συνέστειλας
 τὴν διάνοϊαν, ταχέως αὐτὴν ἔκαμψας. Ἀλλ' οὐ δύνασαι ταῦτα ποιῆ-
 σαι; ἀσθενέστερος εἶ; Ἐνόησον τὰ παρόντα, αὐτὴν τὴν ἀνθρωπί-
 25 νην φύσιν, πῶς οὐδὲν ἄνθρωπος. Ὅταν ἴδῃς νεκρὸν ἐπ' ἀγορᾶς
 φερόμενον, παῖδας ὄρφανοὺς ἀκολουθοῦντας, χήραν γυναῖκα κατα-
 κοπτομένην, οἰκέτας ὀδυρομένους, φίλους κατηφιῶντας, λόγισαι τὸ
 οὐδαμινὸν τῶν παρόντων πραγμάτων, καὶ ὅτι σκιᾶς καὶ ὄνειράτων
 οὐδὲν διενήνοχεν.

30 Ἀλλ' οὐ βούλει τοῦτο; Ἐνόησον τοὺς πάνυ πλουτοῦντας,

τε ἀγανακτεῖ, πάντοτε ἀδημονεῖ. Δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ μπορέσει νὰ ικανοποιήσῃ τὸ πάθος του. Κι ἂν ἀκόμα ἔβλεπε τὸ βασιλιά νὰ σκύβει καὶ νὰ τὸν προσκυνᾷ, δὲν θὰ χόρταινε, ἀλλὰ περισσότερο θὰ ἄναβε. Ὅπως οἱ φιλάργυροι, ὅσα κι ἂν πάρουν τόσο πιὸ πολλὰ χρειάζονται, ἔτσι κι οἱ ἀλαζόνες, ὅση τιμὴ κι ἂν ἀπολαύσουν ἐπιθυμοῦν ἀκόμα περισσότερη. Μεγαλώνει σ' αὐτοῦς τὸ πάθος (πραγματικὰ εἶναι πάθος), καὶ τὸ πάθος δὲ γνωρίζει ὄρια, ἀλλὰ τότε μόνο σταματᾷ, ὅταν σκοτώσῃ αὐτὸν πού τὸ ἔχει. Δὲ βλέπεις τοὺς μεθυσμένους, πού πάντα διψοῦν γιὰ ποτό; γιατί εἶναι πάθος. Δὲν εἶναι φυσικὴ ἐπιθυμία, ἀλλὰ μιὰ ἀρρώστια διεστραμμένη. Δὲ βλέπεις ἐκείνους πού τοὺς ὀνομάζουν «βουλιμιῶντες», γιατί πάντα πεινοῦν; Εἶναι πάθος, ὅπως λένε οἱ γιατροί, γιατί ξέφυγε ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὄρια. Ἔτσι κι οἱ πολυπράγμονες καὶ περίεργοι, ὅσα κι ἂν πληροφορηθοῦν δὲ σταματοῦν· γιατί εἶναι πάθος καὶ ὄρια δὲν ἔχει.

Αὐτοὶ πάλι πού χαίρονται μὲ τίς πορνεῖες οὔτε κι αὐτοὶ σταματοῦν (γιατί λέγει, «σὲ ἄνθρωπο πόρνο τὸ κάθε ψωμί εἶναι γλυκό»⁸· δὲ θὰ σταματῆσῃ ἕως ὅτου καταβροχθισθεῖ ἀπὸ τὸ πάθος)· γιατί εἶναι πάθος. Καὶ εἶναι βέβαια αὐτὰ πάθη, ὅμως δὲν εἶναι ἀνίατα, ἀλλ' ἔχουν τρόπο θεραπείας καὶ πολὺ πιὸ εὐκολοῦ ἀπ' ὅ,τι τὰ σωματικά. Κι ἂν θέλουμε, μποροῦμε νὰ τὰ σβήσουμε. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸ νὰ σβήσουμε τὴν ἀλαζονεία; Ἄν γνωρίσεις τὸ Θεό. Γιατί, ἂν τὸ πάθος ἐμφανίζεται ἐξ αἰτίας τῆς ἄγνοιας πού ἔχουμε γιὰ τὸ Θεό, ἂν γνωρίσουμε αὐτόν, κάθε ἀλαζονεία ἀπομακρύνεται. Σκέψου καλὰ τὴ γέεννα, σκέψου τοὺς πολὺ καλύτερους ἀπὸ σένα, σκέψου πόσα ὀφείλεις στὸ Θεὸ νὰ πληρώσεις. Ἄν αὐτὰ τὰ καταλάβεις, γρήγορα ταπεινώσῃς τὸ φρόνημα, γρήγορα τὸ ἔκαμψες. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ τὰ κάμεις αὐτά; εἶσαι πιὸ ἀδύναμος; Σκέψου τὸν παρόντα βίον, τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση, πῶς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι τίποτα. Ὅταν δεῖς κάποιον νὰ μεταφέρεται νεκρὸς στὴν ἀγορὰ καὶ ν' ἀκολουθοῦν παιδιὰ ὀρφανά, χήρα γυναῖκα νὰ ὀδύρεται, τοὺς δούλους νὰ κλαῖνε, τοὺς φίλους καταλυπημένους, σκέψου τὴν μηδαμινότητα τοῦ παρόντων πραγμάτων καὶ ὅτι δὲν διαφέρουν σὲ τίποτε ἀπὸ τὴ σκιά καὶ τὰ ὄνειρα.

Ἀλλὰ δὲ θέλεις αὐτό; Σκέψου τοὺς πολὺ πλουσίους πού χά-

τοὺς ἐν πολέμοις ἀπολλυμένους ἀπλῶς· τὰς οἰκίας περισκόπει τὰς τῶν μεγάλων καὶ περιφανῶν, καὶ νῦν εἰς ἔδαφος κατενεχθείσας· ἐννόησον πόσα ἴσχυσαν, καὶ νῦν οὐδὲ μνήμη αὐτῶν ὑπολέλειπται. Καθ' ἐκάστην γὰρ ἡμέραν, εἰ βούλει, εὐρίσκεις τούτων ὑποδείγματα· διαδοχὰς ἀρχόντων, δημεύσεις πλουτούντων. «Πολλοὶ τύραννοι ἐκάθισαν ἐπ' ἐδάφους, ὁ δὲ ἀνυπονόητος ἐφόρεσε διάδημα». Ταῦτα οὐχὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν γίνεται; οὐχὶ τροχῶ τινι τὰ ἡμέτερα ἔοικεν; Ἀνάγνωθι, εἰ βούλει, καὶ τὰ παρ' ἡμῖν, καὶ τὰ ἔξωθεν (καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα γέμει τούτων τῶν παραδειγμάτων), εἰ τῶν ἡμετέρων καταφρονεῖς ἐξ ἀπονοίας· εἰ τὰ τῶν φιλοσόφων θαυμάζεις, κἂν τούτοις πρόσιθι· ἐκεῖνοί σε διδάξουσι, συμφορὰς παλαιᾶς διηγούμενοι, καὶ ποιηταί, καὶ ρήτορες, καὶ σοφισταί, καὶ λογογράφοι πάντες. Πάντοθεν εὐρίσκεις, εἰ βούλει, τὰ ὑποδείγματα. Εἰ δὲ μηδὲν τούτων θέλεις, αὐτὴν ἀναλόγισαι τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, 15 πόθεν συνέστηκε καὶ ποῦ τελευτᾷ· ἐννόησον, ὅταν καθεύδῃς, τίνοσ ἀξίος εἶ· οὐχὶ καὶ τὸ μικρὸν σε θηρίον ἀνελεῖν δυνήσεται; Πολλοῖς γὰρ πολλάκις ἀπὸ τοῦ ὀρόφου κατενεχθὲν μικρὸν ζωῦφιον ἢ τὸν ὀφθαλμὸν ἐξεῖλεν, ἢ ἑτέρου τινὸς κινδύνου αἴτιον γέγονε. Τί δέ; οὐχὶ πάντων ἐλάττων εἶ τῶν θηρίων; Ἀλλὰ τί λέγεις; ὅτι λόγῳ 20 κρατεῖς; Ἄλλ' ἰδοὺ λόγον οὐκ ἔχεις· ἀλογίας γὰρ ἢ ὑπερηφανία τεκμήριον. Ἐπὶ τίνι δὲ μέγα φρονεῖς, εἰπέ μοι; ὅλως ἐπὶ εὐεξία σώματος; Ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀλόγοις τὰ νικητήρια. Τοῦτο καὶ παρὰ λησταῖς καὶ ἀνδροφόνοις καὶ τυμβωρύχοις. Ἄλλ' ἐπὶ συνέσει; Ἄλλ' οὐκ ἔστι συνέσεως τὸ μέγα φρονεῖν· τούτῳ μὲν οὖν πρώτῳ σαυτὸν 25 ἀποστερεῖς τοῦ γενέσθαι συνετός.

Καταστείλωμεν ἡμῶν τὰ φρονήματα, γενώμεθα μέτριοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἐπιεικεῖς· τοὺς τοιοῦτους γὰρ πρὸ πάντων καὶ ὁ Χριστὸς ἐμακάρισε λέγων· «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»· καὶ πάλιν ἐβόα λέγων, «μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινός 30 τῇ καρδίᾳ». Διὰ τοῦτο τοὺς πόδας ἐνιψε τῶν μαθητῶν, ὑπόδειγμα παρέχων τῆς ταπεινοφροσύνης ἡμῖν. Ἀπὸ τούτων ἀπάντων κερδᾶναι σπουδάσωμεν, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

9. Ἐκκλ. 11,5.

10. Ματθ. 5,3. καὶ 11,29.

νονται ἀπλῶς στοὺς πολέμους. Παρατήρησε τὰ σπίτια τῶν μεγάλων καὶ ἐπιφανῶν ποῦ τώρα εἶναι πεσμένα στὸ ἔδαφος. Σκέψου πόση δύναμη εἶχαν καὶ τώρα δὲν ἔχει μείνει οὔτε ἡ ἀνάμνησή τους. Κάθε μέρα ἂν θέλεις βρίσκεις τέτοια παραδείγματα. Ἀρχόντων διαδοχές, πλουσίων δημεύσεις. «Πολλοὶ τύραννοι ἔπεσαν καὶ φόρεσε διάδημα ὁ ἀνυποψίαστος»⁹. Δὲ συμβαίνουν αὐτὰ κάθε μέρα; δὲ μοιάζουν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα σὰν τὸν τροχό; Διάβασε, ἂν θέλεις, καὶ τὰ δικά μας καὶ τὰ ἐθνικά (γιατὶ κι ἐκεῖνα εἶναι γεμάτα ἀπὸ τέτοια παραδείγματα), ἂν ἀπὸ ἀλαζονεία περιφρονεῖς τὰ δικά μας· ἐὰν θαυμάζεις τὰ λεγόμενα τῶν φιλοσόφων, κατάφυγε ἔστω καὶ σ' ἐκείνους· ἐκεῖνοι θὰ σὲ διδάξουν διηγούμενοι τίς παλιές συμφορές, καὶ οἱ ποιητὲς καὶ οἱ ῥήτορες καὶ οἱ σοφιστὲς κι ὄλοι οἱ λογογράφοι. Ἀπὸ παντοῦ βρίσκεις, ἂν θέλεις, τὰ παραδείγματα. Ἄν πάλι δὲ θέλεις τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀναλογίσου τὴν φύση μας, ἀπὸ ποῦ πλάστηκε καὶ ποῦ τελειώνει. Σκέψου ὅταν κοιμᾶσαι τί ἀξία ἔχεις· δὲν μπορεῖ καὶ τὸ πιὸ μικρὸ θηρίο νὰ σὲ σκοτώσει; Πολλοὺς συχνὰ κι ἓνα μικρὸ ζωῦφιο ποῦ ἔπεσε ἀπὸ τὸ ταβάνι τοὺς ἔβγαλε τὸ μάτι ἢ ἔγινε αἰτία κάποιου ἄλλου κινδύνου. Τί δηλαδή; δὲν εἶσαι ἀπ' ὄλα τὰ θηρία ὁ πιὸ ἀδύναμος; Ἀλλὰ τί λές; ὅτι ὑπερέχεις ὡς πρὸς τὸ λογικό; Μὰ νὰ δὲν ἔχεις λογικό· γιατί ἡ ὑπερηφάνεια εἶναι ἀπόδειξη τοῦ παραλογισμοῦ σου. Γιατὶ πὲς μου, γιὰ ποιὸ πράγμα καμαρώνεις; γιὰ τὴ σωματικὴ σου εὐεξία; ἀλλὰ ἡ νίκη ἀνήκει στὰ ἄλογα ζῶα. Αὐτὸ τὸ ἔχουν καὶ οἱ ληστὲς καὶ οἱ φονιάδες καὶ οἱ τυμβωρύχοι. Μήπως γιὰ τὴ σύνεση; Ἀλλὰ δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς σύνεσης ἡ μεγαλοφρόνηση. Μ' αὐτὸ λοιπὸν πρῶτα πρῶτα στερεῖς τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὸ νὰ γίνεις συνετός.

Ἄς καταστεῖλουμε τὰ φρονήματα μας, ἄς γίνουμε μετριόφρονες, ταπεινοὶ καὶ ἐπιεικεῖς. Γιατὶ αὐτοὺς πρὸ πάντων τοὺς μακάρισε ὁ Χριστός, λέγοντας· «μακάριοι οἱ ταπεινόφρονες στὸ πνεῦμα»· καὶ πάλι φώναζε λέγοντας· «μάθετε ἀπὸ μένα ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινός στὴν καρδιά»¹⁰. Γι' αὐτὸ ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν, δίδοντας σὲ μᾶς παράδειγμα ταπεινοφροσύνης. Ἀπ' ὄλ' αὐτὰ ἄς προσπαθήσουμε νὰ ὠφεληθοῦμε, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ ποῦ ὑποσχέθηκε σ' αὐτοὺς ποῦ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία του.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(B' Θεσ. 1.1-8)

«Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

5 1. Οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ἅπαντα πράττουσι καὶ μηχανῶνται, ὥστε καὶ παρὰ ἄρχουσι καὶ παρὰ τοῖς αὐτῶν μείζουσι χάριν τινὰ σχεῖν· καὶ μέγα τίθενται τοῦτο, καὶ μακαρίους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζουσιν, ἐὰν ἐπιτύχωσι τοῦ σπουδαζομένου. Εἰ δὲ τὸ παρὰ ἀνθρώποις χάριτος τυχεῖν τοσοῦτον μέγα, τὸ παρὰ Θεοῦ χάριν εὐρεῖν, 10 πόσον ἂν γένοιτο; Διὰ τοῦτο αἰεὶ τοῦτο προτίθησι τῆς αὐτοῦ ἐπιστολῆς, καὶ τοῦτο ἐπεύχεται, εἰδὼς ὅτι ἂν τοῦτο ᾗ, οὐδὲν ἔσται λοιπὸν τῶν ἀνιαρῶν, ἀλλ' ὅσα ἂν ᾗ δυσχερῆ, πάντα λυθήσεται. Καὶ ἵνα μάθητε, ὁ Ἰωσήφ δοῦλος ᾗν, νέος, ἄπειρος, ἄπλαστος, καὶ ἐνεχειρίσθη ἀθρόον οἰκίας προστασίαν, καὶ ἀνδρὶ Αἴγυπτίῳ παρεῖχεν εὐθύ- 15 νας. Ἴστε δὲ πῶς ἀκρόχολον ἐκεῖνο τὸ ἔθνος καὶ ἀσύγγνωστον, ὅταν δὲ καὶ ἀρχὴ προσῆ καὶ ἐξουσία, μείζων ὁ θυμὸς ὑπὸ τῆς ἐξουσίας αἰρῶμενος. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν μετὰ ταῦτα ἐποίησε. Τῆς γὰρ δεσποίνης κατηγορούσης, ἠνείχετο· καίτοι γε οὐ τῶν τὰ ἰμάτια κατεχόντων ᾗν τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τοῦ ἀποδεδυμένου. 20 Ἐχρῆν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι εἰ ἤρες τὴν φωνήν σου, ἔφυγεν ἂν, καὶ εἰ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Θεσ. 1,1-8)

«Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σιλουανὸς καὶ ὁ Τιμόθεος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Θεσσαλονικέων στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ Πατέρα μας καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χάρη νὰ δίνεται σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό».

1. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὰ πάντα κάμνουν καὶ μηχανεύονται, ὥστε νὰ πετύχουν κάποια χάρη ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶναι ἰσχυρότεροί τους. Κι ἂν πετύχουν αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο φροντίζουν, νομίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους μακάριους, κι αὐτὸ τὸ θεωροῦν μεγάλη ὑπόθεση. Ἄν λοιπὸν εἶναι τόσο μεγάλο πρᾶγμα τὸ νὰ πετύχεις χάρη ἀπὸ ἀνθρώπους, πόσο μεγάλο θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ τὸ νὰ βρεῖς χάρη ἀπὸ τὸ Θεό; Γι' αὐτὸ πάντα αὐτὸ πρῶτο ἀναφέρει στὴν ἐπιστολὴ του, κι αὐτὸ εὐχεται, γνωρίζοντας ὅτι, ἂν ὑπάρχει αὐτό, τίποτε στὸ ἐξῆς δὲ θὰ ὑπάρχει θλιβερό, ἀλλ' ὅσες δυσκολίες κι ἂν παρουσιασθοῦν ὅλες θὰ λυθοῦν. Καὶ γιὰ νὰ τὸ διαπιστώσετε, ὁ Ἰωσήφ ἦταν δοῦλος, νέος, ἄπειρος κι ἄπλαστος καὶ τοῦ ἀνατέθηκε συγχρόνως ἡ προστασία τῆς οἰκίας καὶ νὰ εἶναι ὑπόλογος σὲ ἄνδρα Αἰγύπτιο. Γνωρίζετε ἐκεῖνο τὸ ἔθνος πόσο ὀργίλο εἶναι καὶ πόσο δὲ συγχωρεῖ, ὅταν ὁμως προστεθεῖ καὶ ἡ διοίκηση καὶ ἡ ἐξουσία, ἡ ὀργὴ τότε, ἐξ αἰτίας τῆς ἐξουσίας, γίνεται μεγαλύτερη. Καὶ αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερο ἀπ' ὅσα προξένησε αὐτῇ στὴ συνέχεια. Γιατί, ἐνῶ τὸν κατηγοροῦσε ἡ κυρία του, αὐτὸς τὸ ἀνεχόταν, ἂν καὶ βέβαια δὲν ὑπέστησαν βία ἐκεῖνοι ποὺ κρατοῦσαν τὰ ἐνδύματά του, ἀλλ' ὁ ἀπογυμνωμένος. Γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ πεῖ ὅτι, 'ἐὰν ὑψωνες τὴ φωνή

συνήδει ἑαυτῷ, οὐκ ἂν περιέμεινε τοῦ δεσπότου τὴν παρουσίαν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον ἐνενόησεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀλόγως τῷ θυμῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας, εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλεν· οὕτως ἀλόγιστός τις ἦν. Καίτοι γε ἐνῆν καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων στοχάσασθαι τοῦ 5 ἀνδρὸς τὴν εὐνοίαν, τὴν σύνεσιν, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ σφόδρα ἄλογος ἦν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐλογίσατο. Ὁ τοίνυν καὶ πρὸς δεσπότην ἔχων τοιοῦτον μοχθηρὸν καὶ διακονίαν ἐμπεπιστευμένος οἰκίας ὀλοκλήρου, καὶ ξένος καὶ ἔρημος καὶ ἄπειρος, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς αὐτοῦ κατεσκέδασε χάριν πολλήν, ὡς οὐδὲν ὄντας τοὺς πειρασμούς, οὕτω 10 πάντα παρῆλθε, καὶ δεσποίνης συκοφαντίαν, καὶ κίνδυνον θανάτου, καὶ δεσμωτήριον, καὶ τελευταῖον ἐπὶ τὸν θρόνον ἦλθε τὸν βασιλικόν.

Εἶδεν οὖν ὁ μακάριος οὗτος, ὅση τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις, καὶ διὰ τοῦτο ταύτην αὐτοῖς ἐπεύχεται. Καὶ ἕτερον δέ τι κατασκευάζει· 15 βουλόμενος γὰρ αὐτὸς πρὸς τὰ μέλλοντα τῆς ἐπιστολῆς εὐγνώμονας καταστῆσαι, ἵνα, κἂν ἐπιτιμᾶ, κἂν ἐπιπλήττη, μὴ ἀποπηδῶσι, διὰ τοῦτο ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς πρὸ πάντων τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, λεαίνων αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα, κἂν θλιψίς ἦ, ἀναμιμνησκόμενοι τῆς χάριτος, ἀφ' ἧς ἐσώθησαν ἐκ τῶν μειζόνων, ἐν τοῖς ἐλάττοσι 20 μὴ ἀπογινώσκωσιν, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἔχωσι τὴν παραμυθίαν· καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ γράφων ἔλεγεν· «εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ». «Χάρις ὑμῖν, φησί, καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐχαρι- 25 στεῖν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί, καθὼς ἄξιόν ἐστι». Ὅρα ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν· εἰπὼν, «εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν», δίδωσιν αὐτοῖς συλλογίζεσθαι καὶ ἐννοεῖν, ὅτι εἰ ἄλλοι ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων κατορθωμάτων οὐχ ὑμᾶς πρῶτον θαυμάζουσιν, ἀλλὰ τὸν Θεόν, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἡμᾶς. Ἄλλως δὲ καὶ 30 ἐπαίρει αὐτῶν τὰ φρονήματα, ὅτι τοιαῦτα πάσχουσιν, οὐ δακρύων

σου θὰ ἔφευγε, κι ἂν εἶχε συνείδηση δὲ θὰ περίμενε τὴν παρουσία τοῦ κυρίου του'. Καὶ ὅμως τίποτε τέτοιο δὲ σκέφθηκε ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐντελῶς παράλογα ἐπέτρεψε τὰ πάντα στὸ θυμὸ του καὶ τὸν ἔκλεισε στὴ φυλακὴ· τόσο ἀλόγιστος ἦταν αὐτός. Ἐὰν καὶ βέβαια ἦταν δυνατό καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα γεγονότα νὰ σκεφθεῖ τὴν ἀγαθότητα καὶ σύνεση τοῦ ἀνδρα, ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἦταν πολὺ παράλογος, τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲ σκέφθηκε. Αὐτὸς λοιπὸν, ἂν καὶ εἶχε τέτοιο μοχθηρὸ κύριο καὶ τοῦ ἦταν ἐμπιστευμένη ἡ διαχείριση ὀλόκληρης τῆς οἰκίας, μολονότι ἦταν ξένος καὶ ἔρημος καὶ ἄπειρος, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸν περιέβαλε μὲ πολὺ χάρη, μὲ τέτοιο τρόπο τὰ ξεπέρασε ὅλα, σὰν νὰ μὴ ὑπῆρχαν οἱ πειρασμοί, καὶ τὴ συκοφαντία τῆς κυρίας του, καὶ τὸν κίνδυνο τοῦ θανάτου, καὶ τὴ φυλακὴ, καὶ στὸ τέλος ἀνέβηκε στὸ βασιλικὸ θρόνο.

Γνώριζε λοιπὸν αὐτὸς ὁ μακάριος πόσο μεγάλη εἶναι ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ γι' αὐτὸ αὐτὴν τοὺς εὐχεται. Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἐπιδιώκει· θέλοντας δηλαδὴ νὰ τοὺς κάνει νὰ αισθανθοῦν εὐγνωμοσύνη γι' αὐτὰ πού θὰ τοὺς ἔλεγε στὴ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα τοὺς ἐπιτιμᾶ, καὶ ἂν ἀκόμη τοὺς ἐπιπλήττει νὰ μὴν ἀποσκιρτοῦν, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τοὺς θυμίζει τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, μαλακώνοντας τὴν καρδιά τους, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα τοὺς συμβεῖ θλίψη, ἐνθυμούμενοι τὴ χάρη μὲ τὴν ὁποία σώθηκαν ἀπὸ μεγαλύτερα κακά, νὰ μὴν ἀπογοητευθοῦν στὰ μικρότερα, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὴν παρηγοριὰ ἀπ' ἐκεῖ, ὅπως καὶ ἄλλοῦ γράφοντας, ἔλεγε· «ἂν, ἐνῶ ἤμασταν ἐχθροί, συμφιλιωθήκαμε μὲ τὸ Θεὸ μέσω τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ του, πολὺ περισσότερο, ἀφοῦ συμφιλιωθήκαμε, θὰ σωθοῦμε μὲ τὴ ζωὴ αὐτοῦ»². «Χάρη σὲ σᾶς ἄς δίνετε», λέγει, «καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό. Ὁφείλουμε, ἀδελφοί, πάντοτε νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ σᾶς, ὅπως ἀξίζεις». Πρόσεχε ὑπερβολικὴ ταπεινοφροσύνη. Λέγοντας, «ὀφείλουμε νὰ εὐχαριστοῦμε», ἀφήνει σ' αὐτοὺς νὰ συλλογίζονται καὶ νὰ ἐννοοῦν ὅτι, ἂν ἄλλοι γιὰ τὶς ἐπιτυχίες σας δὲ θαυμάζουν πρῶτα ἐσᾶς, ἀλλὰ τὸ Θεό, πολὺ περισσότερο τὸ κάμνομε καὶ ἐμεῖς αὐτό. Ἐξ ἄλλου ἐξυψώνει καὶ τὸ φρόνημά τους, ἐπειδὴ ὑποφέρουν τέτοια πού εἶναι ἄξια ὄχι γιὰ δάκρυα οὔτε γιὰ θρήνους.

ἄξια, οὐδὲ θρῆνων, ἀλλ' εὐχαριστίας τῆς εἰς τὸν Θεόν. Εἰ δὲ Παῦ-
 λος εὐχαριστεῖ ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, τί πείσονται οἱ μὴ μό-
 νον μὴ εὐχαριστοῦντες, ἀλλὰ καὶ τηκόμενοι; «Ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ
 πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἐνὸς ἐκάστου πάντων ὑμῶν
 5 εἰς ἀλλήλους». Καὶ πῶς ἐνὶ πίστιν αὐξῆσαι, φησί; Πῶς; ὅταν ὑπὲρ
 αὐτῆς πάσχωμέν τι δεινόν. Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ἐστηρίχθαι, καὶ
 ὑπὸ τῶν λογισμῶν μὴ παραφέρεσθαι, ὅταν δὲ καὶ ἄνεμοι προσα-
 ράσωσιν, ὅταν ὑετοὶ καταρηργνῶνται, ὅταν αἶρηται πάντοθεν
 χαλεπὸς ὁ χειμῶν, ὅταν ἐπάλληλα τὰ κύματα ἦ, εἶτα μὴ παρασα-
 10 λευώμεθα, οὐδενὸς ἐτέρου τεκμήριόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ τοῦ αὐξηθῆναι
 καὶ ὑπεραυξηθῆναι καὶ ὑψηλοτέραν γενέσθαι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ
 κατακλυσμοῦ πάντα μὲν τὰ λιθώδη καὶ ταπεινὰ ἀπεκρύβη ταχέως,
 ὅσα δὲ ἦν ὑπεράνω οὐκ ἐφικνεῖτο αὐτῶν, οὕτω καὶ ἡ πίστις ὑψηλὴ
 γενομένη, οὐκέτι κατασπᾶται. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, 'αὐξάνει', ἀλλ',
 15 «ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν εἰς ἀλλήλους». Ὅρᾳς ὅτι καὶ τοῦτο
 πρὸς τὰς θλίψεις συμβάλλεται, τὸ συμπεφράχθαι, τὸ ἀλλήλων ἔχε-
 σθαι; Ἀπὸ τούτου καὶ παράκλησις ἐγένετο πολλή.

Τὴν μὲν οὖν ἀσθενῆ καὶ ἀγάπην καὶ πίστιν θλίψεις παρασα-
 λεύουσι, τὴν δὲ ἰσχυρὰν ἰσχυροτέραν ποιοῦσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἐν ὀδύνη
 20 ψυχῆ, ὅταν ἀσθενῆς ἦ, οὐδὲν ἂν πρόσθοιτο, ἡ δὲ ἰσχυρὰ καὶ τότε
 μάλιστα. Καὶ ὄρα ἀγάπην· οὐ τὸν μὲν ἠγάπων, τὸν δὲ οὐ, ἀλλ' ἴση
 ἦν παρὰ πάντων· τοῦτο γὰρ ἠνίξατο τῷ εἰπεῖν, «ἐνὸς ἐκάστου πάν-
 των ὑμῶν εἰς ἀλλήλους»· ὅτι ἰσόρροπός τις ἐστιν, ὥσπερ ἐνὸς
 σώματος. Ἐπεὶ καὶ νῦν εὐρίσκομεν ἀγάπην οὕσαν παρὰ πολλοῖς,
 5 ἀλλὰ ταύτην τὴν ἀγάπην διαστάσεως αἰτίαν γινομένην. Ὅταν γὰρ
 κατὰ δύο καὶ τρεῖς ὦμεν συνημμένοι, καὶ οἱ μὲν δύο πρὸς ἀλλή-
 λους σφόδρα ὥσι συνδεδεμένοι, ἢ τρεῖς ἢ τέσσαρες, τῶν δὲ λοιπῶν
 ἑαυτοῦς ἀφέλκωσι, τῷ πρὸς ἐκείνους ἔχειν καταφυγεῖν καὶ ἐκείνοις

ἀλλὰ ἄξια εὐχαριστίας πρὸς τὸ Θεό. Ἐάν ὅμως ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ γιὰ τὰ ξένα ἀγαθὰ, τί θὰ πάθουν ἐκεῖνοι, πὺ ὄχι μόνο δὲν εὐχαριστοῦν, ἀλλὰ καὶ λειώνουν ἀπὸ ζηλοφθονία; «Γιατὶ αὐξάνει πολὺ ἢ πίστη σας καὶ περισσεύει ἢ ἀγάπη τοῦ καθένα ἀπὸ σᾶς πρὸς τοὺς ἄλλους». Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸ ν' αὐξηθεῖ ἢ πίστη; Πῶς; ὅταν γι' αὐτὴν ὑποφέρουμε κάτι τὸ φοβερό. Πράγματι εἶναι μεγάλο πρᾶγμα τὸ νὰ εἶσαι στηριγμένος γερὰ καὶ νὰ μὴ παρασύρεσαι ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς, ὅταν ὅμως καὶ ἄνεμοι πέφτουν ἐπάνω μας μὲ ὄρμη καὶ βροχὲς καταρρακτώδεις μᾶς κατακλύζουν καὶ ἀπ' ὄλες τὶς μεριὲς ξεσηκώνεται φοβερὴ καταιγίδα καὶ τὰ κύματα εἶναι ἀλλεπάλληλα, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲ σαλευόμαστε, αὐτὸ τίποτε ἄλλο δὲν ἀποδεικνύει, παρὰ τὸ ὅτι ἢ πίστη αὐξάνεται, ὑπεραυξάνεται καὶ γίνεται ὑψηλότερη. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση πλημμύρας ὅλα τὰ πετρῶδη καὶ χαμηλὰ γρήγορα σκεπάζονται, ὅσα ὅμως βρίσκονται ὑψηλότερα δὲν τὰ φθάνει τὸ νερό, ἔτσι καὶ ἢ πίστη ὅταν μεγαλῶσει δὲν μικραίνει πιά. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε 'αὐξάνει', ἀλλ', «ὑπεραυξάνει ἢ πίστη σας, καὶ περισσεύει ἢ ἀγάπη τοῦ καθενὸς ἀπ' ὅλους σας πρὸς τοὺς ἄλλους». Βλέπετε ὅτι καὶ αὐτὸ προσθέτει θλίψεις; τὸ νὰ συμπαραστέκεται ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, τὸ νὰ φροντίζει ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο; Ἀπ' αὐτὸ προερχόταν καὶ πολλὴ παρηγοριά.

Τὴν ἀδύνατη λοιπὸν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη οἱ θλίψεις τὴν διασαλεύουν, ἐνῶ τὴν ἰσχυρὴ τὴν κάνουν ἰσχυρότερη. Γιατὶ ἢ ψυχὴ πὺ βρίσκεται σὲ πολὺ πόνος, ὅταν εἶναι ἀδύνατη, τίποτε δὲ θὰ μπορούσε νὰ τῆς προσθέσει ὁ πόνος, ἢ ἰσχυρὴ ὅμως καὶ τότε πρὸ πάντων γίνεται ἰσχυρότερη. Καὶ πρόσεχε ἀγάπη· δὲν ἀγαποῦσαν μόνο τὸν ἕνα, ἐνῶ τὸν ἄλλο ὄχι, ἀλλ' ἴση ἦταν ἢ ἀγάπη πρὸς ὅλους· γιατί αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «τοῦ καθενὸς ἀπ' ὅλους σας πρὸς τοὺς ἄλλους»· γιατί εἶναι ἰσόρροπη, σὰν νὰ εἶναι ἕνα σῶμα. Γιατὶ καὶ τώρα βρίσκουμε ἀγάπη νὰ ὑπάρχει σὲ πολλοὺς, ἀλλ' αὐτὴ ἢ ἀγάπη γίνεται αἰτία διαστάσεως. Ὅταν δηλαδὴ εἶμαστε δύο ἢ τρεῖς ἐνωμένοι, καὶ οἱ δύο εἶναι μεταξύ τους πολὺ συνδεδεμένοι ἢ οἱ τρεῖς ἢ οἱ τέσσερες, ξεχωρίζουν ὅμως τοῦ ἑαυτοῦς τους ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους, τὸ νὰ μπορούν νὰ καταφύγουν σ' ἐκεί-

πάντα θαρρεῖν, τοῦτο διάστασις ἀγάπης ἐστίν, οὐκ ἀγάπη. Εἶπέ γάρ μοι· εἰ ὁ ὀφθαλμός, τὴν πρόνοιαν, ἦν ὑπὲρ τοῦ παντὸς σώματος ἔχει, εἰς τὴν χεῖρα περιστήσειε, καὶ τῶν ἄλλων ἑαυτὸν ἀποστρέψας μελῶν, ἐκείνη μόνη προσέχοι, οὐχὶ τῷ παντὶ λυμαίνεται; Εἰκότως.
5 Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἂν τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὀφείλουσαν ἐκτείνεσθαι, εἰς ἓνα καὶ δεῦτερον περιστείλωμεν, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς κάκεινοις καὶ τῷ παντὶ λυμαινόμεθα.

2. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἀγάπης ἐστίν, ἀλλὰ διαστάσεως σχίσματα, καὶ ρήγματα διεσπασμένα. Ἐπεὶ κἂν ἀπὸ τοῦ παντὸς ἀνθρώπου
10 ἀποσπάσας λάβω μέρος, αὐτὸ μὲν οὖν τὸ σχίσμα ἑαυτῷ ἦνεται, καὶ ἔστι συνεχὲς καὶ συγκεκολλημένον· πλὴν καὶ οὕτω σχίσμα ἐστίν, ἐπειδὴ τῷ λοιπῷ οὐχ ἦνεται σῶματι. Τί γὰρ ὄφελος, ὅτι τὸν δεῖνα φιλεῖς σφοδρῶς; Ἀνθρωπίνη ἐστὶν ἡ ἀγάπη· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν φιλεῖς, πάντας φίλει· ὁ γὰρ Θεὸς
15 οὕτως ἐπέταξε καὶ τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν. Εἰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐπέταξε φιλεῖν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οὐδὲν λελυπηκότας; Ἀλλὰ φιλῶ, φησὶν. Ἄλλ' οὐχ οὕτω· μᾶλλον δὲ οὐ φιλεῖς· ὅταν γὰρ κακηγορῆς, ὅταν φθονῆς, ὅταν ἐπιβουλεύης, πῶς φιλεῖς; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ποιῶ, φησὶν. Ἄλλ' ὅταν ἀκούοντος κακῶς, μὴ ἐμφράττης τὸ στόμα
20 τοῦ λέγοντος, μὴ ἀπιστῆς τοῖς λεγομένοις, μὴ καταστέλλης, ποίας ταῦτα φιλίας τεκμήριον; «Καὶ πλεονάζει», φησὶν, «ἡ ἀγάπη ἐνὸς ἐκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ». Ἐν γοῦν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ τὰς Ἐκκλησίας φησὶν ἀπάσας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς
25 Ἀχαΐας ἐξηχεῖσθαι μαθούσας τὰ κατὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, «ὥστε», φησὶ, «μὴ χρεῖαν ἔχειν ἡμᾶς λαλεῖν τι· αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὅποιαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς», ἐνταῦθα δὲ φησιν, «ὥστε ἡμᾶς καυχᾶσθαι». Τί δήποτ' οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἐκεῖ φησιν, ὅτι οὐ δέονται διδασκαλίας τῆς παρ' ἡμῶν, ἐνταῦθα δὲ οὐκ
30 εἶπεν, ὅτι 'διδάσκομεν αὐτούς', ἀλλὰ καυχῶμεθα καὶ σεμνυνόμεθα.

νους και για όλα να στηρίζονται σ' εκείνους, αυτό είναι απομάκρυνση από την αγάπη, όχι αγάπη. Γιατί πές μου· αν το μάτι την πρόνοια που έχει για όλο το σώμα την περιορίσει στο χέρι και αποστραφεί από τ' άλλα μέλη και προσέχει μόνο το χέρι, δε βλάπτει όλο το άλλο σώμα; είναι φυσικό. Έτσι και εμείς, αν την αγάπη, που όφειλομε να απλώνομε σε όλη την Εκκλησία του Θεού, την περιορίσουμε σε έναν και δυό, βλάπτουμε και εμάς τους ίδιους και εκείνους και όλους.

2. Αυτά δεν είναι δείγματα αγάπης, αλλά σχίσματα διαφωνίας και ρήγματα κομματιασμένα. Γιατί, και αν από τον όλον άνθρωπο αποσπάσω ένα μέρος και το λάβω, αυτό βέβαια το σχίσμα είναι ενωμένο με τον εαυτό του και είναι συνεχές και συγκολλημένο, πλην όμως και έτσι είναι σχίσμα, επειδή δεν είναι ενωμένο με το υπόλοιπο σώμα. Ποιό είναι το όφελος τὸ ὅτι ἀγαπᾷς τὸν τάδε πάρα πολύ; Ἀνθρώπινη εἶναι ἡ ἀγάπη· ἀν δὲν εἶναι ἀνθρώπινη ἀγάπη, ἀλλὰ τὸν ἀγαπᾷς γιὰ τὸ Θεό, ἀγάπα ὅλους· γιατί ὁ Θεὸς ἔτσι πρόσταξε καὶ τοὺς ἐχθροὺς ν' ἀγαπᾶμε. Καὶ ἀν πρόσταξε ν' ἀγαπᾶμε τοὺς ἐχθροὺς, πόσο περισσότερο ἐκείνους πὺ δὲ μᾶς λύπησαν σὲ τίποτε; Ἀλλά, λέγει, ἀγαπῶ. Ὅχι ὅμως ἔτσι· ἢ καλύτερα οὔτε ἀγαπᾷς· γιατί, ὅταν κακολογεῖς, ὅταν φθονεῖς, ὅταν ἐπιβουλεύεσαι, πῶς ἀγαπᾷς; Ἀλλά, λέγει, δὲν κάμνω τίποτε ἀπ' αὐτά. Ὅταν ὅμως ἀκοῦς κάποιον νὰ κατηγορεῖ καὶ δὲν τοῦ κλείνεις τὸ στόμα, πιστεύεις σ' αὐτὰ πὺ λέγει καὶ δὲν τὸν σταματᾷς, αὐτὰ ποιᾷς ἀγάπης εἶναι ἀπόδειξη; «Καὶ περισσεύει», λέγει, «ἡ ἀγάπη τοῦ καθενὸς ἀπ' ὅλους σας πρὸς τοὺς ἄλλους, ὥστε ἐμεῖς νὰ καυχῶμαστε γιὰ σᾶς στὶς Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ». Στὴν προηγούμενη λοιπὸν ἐπιστολὴ λέγει ὅτι οἱ Ἐκκλησίες ὅλες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀχαΐας ξέσπασαν σὲ ἀναφωνητὰ σὰν ἔμαθαν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστη τους, γιατί, λέγει, «ὥστε δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε ἐμεῖς τίποτε γι' αὐτήν, γιατί αὐτοὶ διακηρύττουν γιὰ μᾶς τί εἶδους ἐπίσκεψη σᾶς ἐκάναμε», ἐνῶ ἐδῶ λέγει, «ὥστε νὰ καυχώμαστε ἐμεῖς»³. Τί τέλος πάντων λοιπὸν σημαίνει τὸ λεγόμενο; Ἐκεῖ λέγει, ὅτι «δὲν ἔχουν ἀνάγκη τῆς δικῆς μας διδασκαλίας», ἐνῶ ἐδῶ δὲν εἶπε, ὅτι «διδάσκουμε αὐτούς», ἀλλὰ «καυχώμαστε» καὶ «εἴμα-

Εἰ τοίνυν ἡμεῖς ἐφ' ὑμῖν καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ καυχώμεθα παρὰ ἀνθρώποις, πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις χρῆμα καλοῖς τοῦτο ποιεῖν. Εἰ γὰρ ἑτέροις καυχήματός ἐστιν ἄξια τὰ κατορθώματα ὑμῶν, πῶς ἡμῖν θρήνων; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.

5 «Ὡστε ἡμᾶς αὐτούς», φησὶν, «ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως». Ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ πολὺν παρελθόντα χρόνον· ἡ γὰρ ὑπομονὴ ἀπὸ χρόνου φαίνεται πολλοῦ, οὐκ ἐν δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις. Οὐχ ἀπλῶς δέ φησιν ὑπομονήν. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ τὸ τῶν ἐπηγγελ-
10 μένων ἀγαθῶν μὴ ἤδη ἀπολαύειν, ὑπομονῆς ἐστι, νῦν δὲ καὶ μείζονα λέγει ὑπομονήν. Ποίαν δὲ ταύτην; Τὴν διὰ τῶν διωγμῶν. Ὅτι δὲ ταύτην αἰνίττεται, δῆλον ἐξ ὧν ἐπάγει καὶ λέγει· «ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε». Πολεμίους γὰρ συνέζων διηνεκῶς πάντοθεν βλάπτειν ἐπιχειροῦσι, καὶ στερρὰν
15 καὶ ἀκίνητον τὴν ὑπομονήν ἐπεδείκνυντο. Αἰσχυνέσθωσαν ὅσοι δὲ προστασίαν ἀνθρώπων εἰς δόγματα μεθίστανται. Ἐτι γὰρ ἀρχῆς οὔσης τοῦ κηρύγματος, ἄνθρωποι πένητες καὶ ἀπὸ τῆς καθημερινῆς ζῶντες ἐργασίας πρὸς ἄνδρας πολιτευομένους καὶ πρῶτους τῆς πόλεως ἔχθρας ἀνεδέχοντο, οὔτε βασιλέως, οὔτε ἄρχοντος ὄντος
20 που πιστοῦ, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ὑφίσταντο, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐξίσταντο.

«Ἐνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ». Ὅρα πῶς αὐτοῖς συνάγει τὴν παραμυθίαν. Εἶπεν ὅτι «εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ», εἶπεν ὅτι «καυχώμεθα παρὰ ἀνθρώποις». Καλὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα,
25 ἀλλ' ὁ μάλιστα ζητεῖ ὁ ὀδυνώμενος, τοῦτό ἐστιν, ἀπαλλαγὴν τῶν κακῶν καὶ τιμωρίαν τῶν κακῶς αὐτοῦς διατιθέντων. Ὅταν γὰρ ἀσθενῆς ᾖ ἡ ψυχὴ, ταῦτα μάλιστα ἐπιζητεῖ· ἡ γὰρ φιλόσοφος, οὐδὲ τοῦτο. Τί οὖν ἐστιν ὃ φησιν, «ἐνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ»; Ἦδη τὴν ἀνταπόδοσιν ἠνίξατο ἑκατέραν, καὶ τὴν τῶν
30 ποιούντων κακῶς, καὶ τὴν τῶν πασχόντων· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ἴν',

στε ὑπερήφανοι». Ἐὰν λοιπὸν ἐμεῖς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ σᾶς καὶ καυχόμαστε στοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο ἐσεῖς πρέπει νὰ τὸ κάμνετε αὐτὸ γιὰ τὰ δικά μας καλᾶ. Ἐὰν τὰ κατορθώματά σας εἶναι ἄξια καυχήματος γιὰ ἄλλους, πῶς εἶναι δυνατό γιὰ μᾶς νὰ εἶναι ἄξια θρήνων; Δὲν εἶναι δυνατό νὰ τὸ πεῖ κανεὶς.

«Ὡστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι», λέγει, «νὰ καυχόμαστε γιὰ σᾶς στὶς Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ὑπομονή σας καὶ τὴν πίστη σας». Ἐδῶ δείχνει ὅτι πέρασε καὶ πολὺς χρόνος· γιὰ τὴν ὑπομονή φαίνεται σὲ πολὺ χρόνο, ὄχι σὲ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρες. Καὶ δὲ λέγει ἀπλῶς ὑπομονή. Βέβαια εἶναι δεῖγμα ὑπομονῆς καὶ τὸ νὰ μὴν ἀπολαμβάνει κανεὶς ἤδη ἀγαθὰ ὑπεσχημένα, ἐδῶ ὅμως ὁμιλεῖ γιὰ μεγαλύτερη ὑπομονή. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; Ἡ ὑπομονή στοὺς διωγμούς. Καὶ τὸ ὅτι ὑπονοεῖ αὐτὴν γίνεται φανερὸ ἀπ' ὅσα προσθέτει καὶ λέγει· «σὲ ὅλους τοὺς διωγμούς σας καὶ τὶς θλίψεις ποὺ ὑποφέρετε». Γιὰ τὴν συζοῦσαν διαρκῶς μὲ ἐχθρούς, ποὺ ἐπιχειροῦσαν νὰ τοὺς βλάψουν ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἔδειχναν σταθερὴ καὶ ἀμετάθετη ὑπομονή. Ἐὰς ντρέπονται ὅσοι ἀλλάζουν δόγματα μὲ σκοπὸ νὰ ἐπιτύχουν ἀνθρώπινη προστασία. Ὅταν δηλαδὴ τὸ κήρυγμα βρισκόταν ἀκόμη στὴν ἀρχὴ του, ἄνθρωποι φτωχοί, ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ τὴν καθημερινή τους ἐργασία, δέχονταν μίση ἀπὸ ἄνδρες πολιτευομένους καὶ προύχοντες τῆς πόλεως, γιὰ τὴν δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα πιστὸς βασιλιάς οὔτε ἄρχοντας, καί, ἐνῶ ὑπέμεναν πόλεμο ἀκήρυκτο, παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἀρνοῦνταν τὴν πίστη τους.

«Ἀπόδειξη τῆς δίκαιας κρίσεως τοῦ Θεοῦ». Πρόσεχε μὲ ποιὸ τρόπο τοὺς παρηγορεῖ. Εἶπε ὅτι «εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ», εἶπε ὅτι «καυχόμαστε ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων». Καλὰ βέβαια κι αὐτὰ, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ζητάει ἐκεῖνος ποὺ πονάει εἶναι αὐτὸ πρὸ πάντων, ν' ἀπαλλαχθεῖ δηλαδὴ ἀπ' τὰ κακὰ καὶ νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς κακομεταχειρίζονται. Γιὰ τὴν, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι πνευματικὰ ἀδύναμη, αὐτὸ προπάντων ζητάει, ἐνῶ ἡ φιλοσοφημένη ψυχὴ δὲ ζητάει αὐτὸ. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖ λέγοντας, «ἀπόδειξη τῆς δίκαιας κρίσεως τοῦ Θεοῦ»; Ἦδη ὑπαινίχθηκε τὴν ἀνταπόδοση καὶ τῶν δύο, κι ἐκείνων ποὺ κακοποιοῦν καὶ ἐκείνων ποὺ κακοποιοῦνται. Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· γιὰ νὰ φαίνεται ἡ δικαιο-

ὅταν ὑμᾶς μὲν στεφανοῖ, ἐκείνους δὲ κολάζῃ, δεικνύηται τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ. Ἄμα αὐτοὺς καὶ παραμυθεῖται, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ τῶν οἰκείων πόνων καὶ τῶν ἰδρώτων καὶ κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης λόγον στεφανοῦνται. Ἀλλὰ πρότερον τίθησι τὸ αὐτῶν. Εἰ γὰρ καὶ σφόδρα ἐπιθυμεῖ τις τὴν ἐκδικίαν, ἀλλὰ πρότερον τῶν ἐπάθλων ὀρέγεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάγει λέγων· «εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε». Οὐκ ἄρα οὖν ἀπὸ τοῦ δυνατωτέρους εἶναι τοὺς ἀδικοῦντας τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δεῖν οὕτως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσιέναι. «Διὰ πολλῶν γὰρ θλίψεων», φησί, «δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».

«Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῶ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἁγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ». Τό, «εἴπερ», ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ, 'ἐπεί', κεῖται, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὁμολογουμένων καὶ ἡμεῖς τίθεμεν καὶ ἀναντιρρήτων· ἀντὶ τοῦ, σφόδρα δίκαιον. Εἰ δίκαιόν ἐστι, φησί, παρὰ Θεῶ τούτους ἀμύνασθαι, πάντως ἀμυνεῖται· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· εἰ μέλει τῷ Θεῷ τῶν πραγμάτων, εἰ φροντίζει ὁ Θεός. Οὕτω καὶ αὐτὸς τίθησι τὸ «εἴπερ» τοῦτο, ὡς ἐπὶ ὁμολογημένων· ὡς εἰ ἔλεγέ τις· εἰ μισεῖ τοὺς πονηροὺς ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο λέγων οὕτως, ἵνα ἐκείνους ἀναγκάσῃ εἰπεῖν, 'ὅτι μισεῖ'· μάλιστα γὰρ αἱ τοιαῦται ψῆφοι ἀναμφίλεκτοί εἰσιν· ὡς καὶ αὐτῶν ἐκείνων εἰδότες, ὅτι δίκαιόν ἐστιν. Εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο δίκαιον, πολλῶ μᾶλλον παρὰ τῷ Θεῷ. «Ἀνταποδοῦναι», φησί, «τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις μεθ' ἡμῶν ἄνεσιν».

3. Τί οὖν; ἴση ἢ ἀνταπόδοσις; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ὄρα διὰ τῶν ἐξῆς πῶς δεικνυσι σφοδροτέραν οὐσαν καὶ τὴν ἄνεσιν πολλῶ μείζονα. Ἴδου καὶ ἕτερα παράκλησις· τοὺς κοινωνοὺς γὰρ τῶν θλίψεων καὶ ἐν τῇ ἀνταποδόσει κοινωνοὺς ἔχειν φησί (τοῦτο γὰρ ἐστι τό, «μεθ'

σύνη τοῦ Θεοῦ, ὅταν θὰ στεφανώνει ἐσᾶς, ἐνῶ ἐκείνους θὰ τοὺς τιμωρεῖ. Συγχρόνως τοὺς παρηγορεῖ, δείχνοντας ὅτι ἀπὸ τοὺς δικούς τους πόνους καὶ ἰδρῶτες στεφανώνονται καὶ σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τῆς δικαιοσύνης. Ἄλλὰ προηγουμένως ἀναφέρει αὐτὸ πού τοὺς ἀφορᾷ. Ἐν καὶ ἐπιθυμεῖ κανεῖς πολὺ τὴν τιμωρία, ὅμως πρὶν ἀπ' ὅλα ἐπιθυμεῖ τὰ βραβεῖα. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει λέγοντας: «γιὰ νὰ φανεῖτε ἄξιοι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία καὶ ὑποφέρετε». Δὲ γίνεται λοιπὸν αὐτὸ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι πού ἀδικοῦν εἶναι δυνατότεροι, ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει ἔτσι νὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γιατί, λέγει, «πρέπει μέσω πολλῶν θλίψεων νὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ».⁴

«Γιατί εἶναι πάρα πολὺ δίκαιο στὸ Θεὸ ν' ἀνταποδώσει θλίψη σ' ἐκείνους πού σᾶς θλίβουν, ἐνῶ σὲ σᾶς πού θλίβεσθε ἀνακούφιση μαζί μὲ μᾶς, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους τῆς δυνάμεώς του». Τὸ «εἶπερ» ἐδῶ λέγεται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ γιατί, πράγμα πού χρησιμοποιοῦμε κι ἐμεῖς γιὰ πράγματα πάρα πολὺ καθομολογημένα καὶ ἀναντίρρητα: λέγεται ἀντὶ τοῦ «εἶναι πάρα πολὺ δίκαιο». Ἐφόσον δηλαδή, λέγει, εἶναι δίκαιο στὸ Θεὸ νὰ τιμωρήσει αὐτούς, ὅπωςδήποτε θὰ τοὺς τιμωρήσει. Σὰ νὰ ἔλεγε: ἐφόσον ἐνδιαφέρεται ὁ Θεὸς γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἐφόσον φροντίζει ὁ Θεὸς γι' αὐτὰ. Ἐτσι κι αὐτὸς ἀναφέρει αὐτὸ τὸ «εἶπερ», σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ὁμολογημένα πράγματα: σὰ νὰ ἔλεγε κάποιος: ἐφόσον ὁ Θεὸς μισεῖ τοὺς πονηροὺς. Γι' αὐτὸ μιλάει ἔτσι, γιὰ ν' ἀναγκάσει ἐκείνους νὰ ποῦν, 'ὅτι τοὺς μισεῖ'. Αὐτὲς δηλαδή οἱ γνῶμες εἶναι ἀναντίρρητες καὶ ἐπομένως καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι γνωρίζουν ὅτι εἶναι δίκαιο νὰ τοὺς μισεῖ. Γιατί, ἂν αὐτὸ εἶναι δίκαιο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο εἶναι δίκαιο γιὰ τὸ Θεὸ. «Ν' ἀνταποδώσει», λέγει, «σ' αὐτούς πού σᾶς θλίβουν θλίψη, καὶ σὲ σᾶς πού πάσχετε ἀνάπαυση μαζί μὲ μᾶς».

3. Τί λοιπὸν; εἶναι ἴση ἢ ἀνταπόδοση; Καθόλου: ἀλλὰ πρόσεχε πῶς μὲ τὰ ὅσα λέγει στὴ συνέχεια δείχνει ὅτι εἶναι μεγαλύτερη ἢ θλίψη καὶ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἢ ἀνάπαυση. Νὰ καὶ ἄλλη παρηγοριά: γιατί, λέγει, αὐτοὶ πού συμμετέχουν στὴν θλίψη του θὰ

ἡμῶν»), συνάπτων αὐτοὺς ἐν τοῖς στεφάνοις, τοῖς τὰ μυρία κατωρ-
 θωκόσι καὶ μείζονα. Εἶτα καὶ τὸν καιρὸν προστίθησι καὶ διὰ τῆς
 ὑπογραφῆς ἐπανάγει τὰς διανοίας αὐτῶν, μονονουχὶ ἀνοίγων τῷ
 ῥήματι τοὺς οὐρανοὺς ἤδη, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν παριστάς,
 5 καὶ παρετίθησιν αὐτῷ τὴν στρατιὰν τὴν ἀγγελικὴν, καὶ ἀπὸ τοῦ τό-
 που καὶ ἀπὸ τῶν μετ' αὐτοῦ πλατυτέραν τὴν εἰκόνα ποιῶν, ὥστε
 αὐτοὺς ἀναπνεῦσαι μικρόν. «Καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ'
 ἡμῶν», φησὶν, «ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ
 μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, ἐν πυρὶ φλογός, διδόντος ἐκδίκησιν
 10 τοῖς μὴ εἰδόσι Θεὸν καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Εἰ οἱ τῷ Εὐαγγελίῳ μὴ ὑπακούον-
 τες διδῶσι τιμωρίαν, οἱ καὶ μετὰ τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι θλίβοντες
 ὑμᾶς, τί οὐ πείσονται;

Θέα δέ μοι σύνεσιν. Οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, 'τοῖς θλίβουσιν
 15 ὑμᾶς', ἀλλά, «τοῖς μὴ ὑπακούουσιν». Ὡστε εἰ καὶ μὴ δι' ὑμᾶς, δι'
 ἑαυτὸν ἀνάγκη, φησὶ, τιμωρήσασθαι αὐτούς. Τοῦτο μὲν οὖν ὑπὲρ
 πληροφορίας εἴρηται, ὅτι πάντως αὐτοὺς κολασθῆναι δεῖ, τὸ δὲ
 πρότερον ὑπὲρ τοῦ καὶ αὐτοὺς τετιμῆσθαι. Τὸ μὲν οὖν πιστεῦσαι ἢ
 ὑπὲρ τῆς τιμωρίας πληροφορία ποιεῖ, τὸ δὲ ἡσθῆναι, ὅτι ὑπὲρ τῶν
 20 εἰς αὐτοὺς γεγενημένων ταῦτα πάσχουσι. Ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς
 ἐκείνους, ἀρμόζει δὲ καὶ ἡμῖν. Ὅταν οὖν ἐν θλίψεσιν ὦμεν, ταῦτα
 λογιζώμεθα. Μὴ τῇ ἐτέρων τιμωρία χαίρωμεν ὡς ἐκδικούμενοι,
 ἀλλ' ὡς αὐτοὶ τοιαύτης ἀπαλλαττόμενοι κολάσεως καὶ τιμωρίας.
 Τί γὰρ ἡμῖν ὄφελος, ὅταν ἕτεροι κολασθῶσι;

25 Μὴ ἔχωμεν, παρακαλῶ, τοιαύτας ψυχάς, ἀπὸ τῆς βασιλείας
 προτρεπώμεθα πρὸς ἀρετὴν. Ὁ μὲν γὰρ σφόδρα ἐνάρετος οὔτε ἀπὸ
 φόβου, οὔτε ἀπὸ βασιλείας ἐνάγεται, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν Χριστόν,
 καθάπερ Παῦλος ἐποίει. Πλὴν ἡμεῖς ἐννοῶμεν τὰ ἐν τῇ βασιλείᾳ

συμμετέχουν και στην ανταπόδοσή του (γιατί αυτό σημαίνει τὸ «μεθ' ἡμῶν»), συμπεριλαμβάνοντας αὐτοὺς στὰ ἔπαθλα πού θὰ λάβουν ἐκεῖνοι πού ἐπέτυχαν μύρια καὶ μεγαλύτερα κατορθώματα. Ἐπειτα προσθέτει καὶ τὸ χρόνο καὶ μὲ τὴν περιγραφή διεγείρει τὴ σκέψη τους, ἀνοίγοντάς τους κατὰ κάποιο τρόπο μὲ τὸ λόγο ἤδη τοὺς οὐρανοὺς καὶ παρουσιάζοντάς τον στὰ μάτια τους, καὶ τοποθετεῖ γύρω ἀπ' αὐτὸν τὴν ἀγγελικὴ στρατιά, κάμνοντας τὴν εἰκόνα πιο πλατειά καὶ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού τὸν περιστοιχίζουν, ὥστε ν' ἀναπνεύσουν αὐτοὶ λίγο. «Καὶ σὲ σᾶς πού θλίβεσθε», λέει, «ν' ἀνταποδώσει ἀνακούφιση, μαζί μὲ μᾶς, ὅταν ὁ Κύριος Ἰησοῦς θ' ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους τῆς δυνάμεώς του, μέσα σὲ πύρινη φλόγα, καὶ θὰ ἐκδικηθεῖ ἐκείνους πού δὲν ἀναγνωρίζουν Θεὸ καὶ δὲν ὑπακούουν στὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἄν αὐτοὶ πού δὲν ὑπακούουν στὸ Εὐαγγέλιο θὰ τιμωρηθοῦν, τί δὲ θὰ πάθουν ἐκεῖνοι πού, μαζί μὲ τὸ ὅτι δὲν ὑπακούουν, καὶ σᾶς θλίβουν;

Πρόσεχε παρακαλῶ σύνεση. Δὲν εἶπε ἐδῶ αὐτοὺς πού σᾶς θλίβουν, ἀλλ' «αὐτοὺς πού δὲ ὑπακούουν». Ὡστε, πρέπει νὰ τιμωρήσει αὐτούς, λέγει, ἂν καὶ ὄχι γιὰ σᾶς, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ δηλαδὴ τὸ εἶπε γιὰ νὰ δηλώσει μὲ βεβαιότητα ὅτι αὐτοὶ πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ τιμωρηθοῦν, ἐνῶ τὸ προηγούμενο τὸ εἶπε γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι καὶ αὐτοὶ θὰ τιμηθοῦν. Τὸ νὰ πιστέψουν λοιπὸν συντελεῖ ἢ βεβαιότητα γιὰ τὴν τιμωρία, ἐνῶ τὸ νὰ εὐχαριστηθοῦν συντελεῖ τὸ ὅτι καὶ τὰ παθαίνουν αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῶν κακῶν πού τοὺς ἔκαμαν. Αὐτὰ λέχθηκαν βέβαια πρὸς ἐκείνους, ταιριάζουν ὅμως καὶ σ' ἐμᾶς. Ὅταν λοιπὸν βρισκόμαστε σὲ θλίψεις ἄς σκεπτόμαστε αὐτά. Νὰ μὴ χαιρόμαστε γιὰ τὴν τιμωρία τῶν ἄλλων, σὰν νὰ ἐκδικούμεστε, ἀλλὰ νὰ χαιρόμαστε γιὰ τὸ ὅτι ἀπαλλασσόμαστε ἐμεῖς ἀπὸ τέτοια τιμωρία καὶ κόλαση. Γιατί ποιά εἶναι ἡ ὠφέλεια γιὰ μᾶς ὅταν τιμωρηθοῦν ἄλλοι;

Ἄς μὴν ἔχομε, παρακαλῶ, τέτοιες ψυχές, καὶ ἄς προτρεπόμαστε στὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς πού εἶναι βέβαια πολὺ ἐνάρετος ὁδηγεῖται στὴν ἀρετὴ ὄχι ἀπὸ φόβο, οὔτε ἀπὸ τὴν βασιλεία, ἀλλὰ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ, ὅπως ἔκαμνε ὁ

ἀγαθά, τὰ ἐν τῇ γεέννῃ κακά, καὶ κἂν οὕτως ἑαυτοὺς ρυθμίζωμεν
καὶ παιδαγωγῶμεν, οὕτως ἑαυτοὺς ἐνάγωμεν πρὸς τὰ πρακτέα.
Ὅταν ἴδῃς τι χρηστὸν καὶ μέγα ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἐννόησον τὴν
βασιλείαν, καὶ οὐδὲν αὐτὸ νομίσεις· ὅταν φοβερόν, ἐννόησον τὴν
5 γέενναν, καὶ καταγελάσεις· ὅταν ὑπὸ ἐπιθυμίας κατέχη σωματικῆς,
λογίζου τὸ πῦρ, λογίζου καὶ αὐτῆς τῆς ἀμαρτίας τὴν ἡδονήν, ὅτι οὐ-
δενός ἐστιν ἀξία, ὅτι οὐδὲ ἔχει ἡδονήν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἐνταῦθα κει-
μένων νόμων φόβος τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, ὡς καὶ ἀπάγειν ἡμᾶς
τῶν πονηρῶν πράξεων, πολλῶ μᾶλλον ἢ μνήμη τῶν μελλόντων, ἢ
10 τιμωρία ἢ ἀθάνατος, ἢ κόλασις ἢ αἶδιος· εἰ ὁ τοῦ βασιλέως φόβος
τοῦ ἐπὶ γῆς τοσοῦτων ἡμᾶς ἀπάγη κακῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ τοῦ
αἰωνίου βασιλέως;

Πόθεν οὖν δυνάμεθα τὸν φόβον ἔχειν διηνεκῶς; Ἄν συνε-
χῶς τῶν Γραφῶν ἐπακούωμεν. Εἰ γὰρ νεκρὸς ὀρώμενος μόνον
15 οὕτως ἡμῶν συστέλλει τὴν διάνοιαν, πόσῳ μᾶλλον ἢ γέεννα καὶ τὸ
πῦρ τὸ ἄσβεστον; πόσῳ μᾶλλον ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτητος; Ἄν τὴν
γέενναν ἀεὶ ἀναλογιζῶμεθα, οὐ ταχέως εἰς αὐτὴν ἐμπεσοῦμεθα. Διὰ
τοῦτο ἠπείλησε κόλασιν ὁ Θεός· ὡς εἰ μὴ εἶχέ τι μέγα κέρδος τὸ
λογίζεσθαι, οὐκ ἂν αὐτὴν ἠπείλησεν ἤδη ὁ Θεός· ἀλλ' ἐπειδὴ ἰσχύει
20 ἢ μνήμη αὐτῆς μεγάλη κατορθῶσαι, διὰ τοῦτο, καθάπερ τι φάρμα-
κον σωτήριον, τὴν ἀπειλὴν αὐτῆς ἐγκατέθετο ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς.
Μὴ δὴ παρορῶμεν τὸ τοσοῦτον κέρδος τὸ ἐντεῦθεν τικτόμενον,
ἀλλὰ ταύτην συνεχῶς στρέφωμεν, ἐν ἀρίστοις, ἐν δειπνοῖς. Ἡ μὲν
γὰρ τῶν ἡδέων διάλεξις οὐδὲν τὴν ψυχὴν ὠφελεῖ, ἀλλ' ἀτονωτέραν
25 ἐργάζεται, ἢ δὲ τῶν λυπηρῶν καὶ σκυθρωπῶν πᾶν αὐτῆς περιπί-
πτει τὸ διακεχυμένον καὶ διαρρέον, καὶ ἐπιστρέφει καὶ συστέλλει
διαλελυμένην αὐτήν. Ὁ περὶ θεάτρων καὶ μίμων διαλεγόμενος, οὐ-
δὲν αὐτὴν ὦνησεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐξέκαυσε καὶ προπετεστέραν
εἰργάσατο· ὁ τὰ ἀλλότρια μεριμνῶν καὶ πολυπραγμονῶν, πολλάκις

Παῦλος. Πλὴν ὅμως ἐμεῖς ἄς σκεπτόμαστε τὰ ἀγαθὰ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ κακὰ τῆς γέεννας τοῦ πυρός, καὶ ἔστω καὶ ἔτσι ἄς ρυθμίζουμε καὶ ἄς παιδαγωγοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ ἄς παρακινούμαστε ἔστω καὶ ἔτσι πρὸς αὐτὰ πού πρέπει νὰ πράττουμε. Ὅταν δεῖς κάτι ὠφέλιμο καὶ πολὺ μεγάλο στὸν παρόντα βίον, σκέψου τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ θὰ τὸ θεωρήσεις τίποτε· ὅταν δεῖς κάτι φοβερό, σκέψου τὴ γέεννα καὶ θὰ τὸ περιγελάσεις· ὅταν κατέχεσαι ἀπὸ σαρκικὴ ἐπιθυμία, νὰ σκέπτεσαι τὴ φωτιὰ τῆς κολάσεως, νὰ σκέπτεσαι ὅτι αὐτὴ ἢ ἡδονὴ τῆς ἁμαρτίας δὲν ἀξίζει τίποτε, κι ὅτι δὲν εἶναι κἄν ἡδονή. Γιατί, ἂν ὁ φόβος τῶν νόμων πού ἰσχύουν ἐδῶ στὴ γῆ ἔχει τόση δύναμη, ὥστε καὶ νὰ μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ τὶς κακὲς πράξεις, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἔχει ἢ ἀνάμνηση τῶν μελλόντων, ἢ ἄθάνατη τιμωρία, ἢ αἰώνια κόλαση· ἐὰν ὁ φόβος τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ τόσα κακὰ, πόσο μᾶλλον ὁ φόβος τοῦ αἰώνιου βασιλιᾶ;

Πῶς λοιπὸν μπορούμε νὰ ἔχουμε διαρκῶς αὐτὸ τὸ φόβο; Ἄν ἀκοῦμε συνέχεια τὶς Γραφές. Γιατί, ἂν ἡ θεὰ καὶ μόνο ἐνὸς νεκροῦ κλονίζει τόσο τὴν ψυχὴ μας, πόσο μᾶλλον ἢ γέεννα καὶ τὸ ἄσβεστο πῦρ; πόσο μᾶλλον τὸ αἰώνιο σκουλήκι; Ἄν σκεπτόμαστε πάντοτε τὴ γέεννα δὲ θὰ πέσουμε γρήγορα μέσα της. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς ἀπειλήσε μὲ κόλαση· γιατί, ἂν ἡ σκέψη γι' αὐτὴν δὲν εἶχε κάποιο μεγάλο κέρδος, δὲ θὰ μᾶς ἀπειλοῦσε ἤδη ὁ Θεὸς μ' αὐτὴν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μνήμη της μπορεῖ μεγάλα πράγματα νὰ κατορθώσει, γι' αὐτὸ σὰν κάποιο φάρμακο σωτήριο ἐνέβαλε τὴν ἀπειλή της μέσα στὶς ψυχές μας. Ἄς μὴ παραβλέπουμε λοιπὸν τὸ τόσο μεγάλο κέρδος πού γεννιέται ἀπ' ἐδῶ, ἀλλ' ἄς σκεπτόμαστε συνέχεια αὐτὴν καὶ στὰ γεύματα καὶ στὰ δεῖπνα. Γιατί ἡ ὁμιλία γιὰ εὐχάριστα πράγματα δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ τὴν καθιστᾷ πιὸ χαλαρή, ἐνῶ ἡ ὁμιλία γιὰ λυπηρὰ καὶ σκυθρωπὰ περισφύγγει κάθε τι διαμελισμένο καὶ παραλυμένο τῆς ψυχῆς, καὶ ἐνῶ εἶναι αὐτὴ χαλαρωμένη τὴ συμμαζεῦει καὶ τὴν ἐπιστρέφει. Αὐτὸς πού ὁμιλεῖ γιὰ θέατρα καὶ ἠθοποιούς δὲν τὴν ὠφέλησε σὲ τίποτε, ἀλλὰ καὶ περισσότερο τῆς ἀναψε τὴ φλόγα καὶ τὴν ἔκαμε πιὸ ἐπιρρεπὴ στὶς ἡδονές· αὐτὸς πού μεριμνᾷ γιὰ τὰ ξένα πράγματα καὶ ἀσχολεῖ-

αὐτῇ καὶ κινδύνους ἐκ τῆς περιεργείας ταύτης προσετρίψατο. Ὁ μὲν τοι περὶ γεέννης διαλεγόμενος οὔτε κίνδυνον ἔξει τινά, καὶ σωφρονεστέραν ἐργάζεται.

Ἄλλὰ δέδοικας τὸ φορτικὸν τῶν ρημάτων; Μὴ γάρ, ἂν σι-
 5 γήσης, τὴν γέενναν ἔσβεσας; μὴ γάρ, ἂν εἶπης, ἀνῆψας; Ἄν τε
 εἶπης, ἂν τε μὴ εἶπης, ἀναβράσεται τὸ πῦρ. Λεγέσθω συνεχῶς
 περὶ αὐτῆς, ἵνα μηδέποτε ἐμπέσης εἰς αὐτήν. Οὐκ ἔστι ψυχὴν μερι-
 μνῶσαν περὶ γεέννης ἀμαρτεῖν ταχέως· ἄκουε γὰρ τῆς ἀρίστης πα-
 ραινέσεως· «μιμνήσκου», φησί, «τὰ ἔσχατά σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα
 10 οὐ μὴ ἀμάρτης». Οὐκ ἔστι ψυχὴν δεδοικυῖαν ὑπὲρ εὐθυνῶν μὴ
 ὀκνηρᾶν εἶναι περὶ τὰ πλημμελήματα· φόβος γὰρ ἐνακμάζων δια-
 νοία, οὐδὲν ἀφήσει κοσμικὸν εἶναι ἐν αὐτῇ. Εἰ γὰρ λόγος περὶ αὐτῆς
 κινούμενος οὕτω ταπεινοῖ καὶ συστέλλει, λογισμὸς διαπαντὸς ἐνοι-
 κῶν ταῖς ψυχαῖς οὐχὶ παντὸς πυρὸς μᾶλλον ἐκκαθαίρει ψυχὴν; Βα-
 15 σιλείας μὴ οὕτω μνημονεύωμεν, ὡς γεέννης· μᾶλλον γὰρ ὁ φόβος
 ἰσχύει τῆς ἐπαγγελίας· καὶ οἶδα ὅτι πολλοὶ κατεφρόνησαν ἂν μυ-
 ρίων ἀγαθῶν, εἰ τῆς κολάσεως ἦσαν ἀπηλλαγμένοι· ὅπου γε καὶ
 νῦν ἐμοὶ ἀρκεῖ τὸ μὴ τιμωρηθῆναι, τὸ μὴ κολασθῆναι. Οὐδεὶς τῶν
 γεένναν ἐχόντων πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰς γεένναν ἐμπεσεῖται· οὐδεὶς
 20 τῶν καταφρονούντων γεέννης ἐκφεύζεται γεένναν. Καθάπερ γὰρ
 παρ' ἡμῖν οἱ μὲν δεδοικότες τὰ δικαστήρια, οὐχ ἀλώσονται δικα-
 στηρίοις, οἱ δὲ καταφρονοῦντες, ἐκεῖνοι μάλιστα εἰσιν οἱ περιπί-
 πτοντες, οὕτω κάκει. Εἰ μὴ ἔδεισαν τὴν καταστροφὴν οἱ Νινευῖται,
 κατεστράφησαν ἂν, ἐπειδὴ δὲ ἔδεισαν, οὐ κατεστράφησαν. Εἰ ἔδει-
 25 σαν ἐπὶ τοῦ Νῶε τὸν κατακλυσμόν, οὐκ ἂν κατεκλύσθησαν· καὶ οἱ
 Σοδομίται εἰ ἔδεισαν, οὐκ ἂν κατεκαύθησαν. Μέγα κακὸν τὸ κατα-
 φρονεῖν ἀπειλῆς· ὁ καταφρονῶν ἀπειλῆς, ταχέως τῆς διὰ τῶν
 πραγμάτων αἰσθήσεται πείρας. Οὐδὲν οὕτω χρήσιμον, ὡς τὸ περὶ

ται μ' αὐτά, πολλές φορές καὶ σὲ κινδύνους τὴν ὁδήγησε ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς περιέργειας. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ὀμιλεῖ γιὰ γέεννα οὔτε κίνδυνο θᾶχει κανένα, καὶ φρονιμότερη τὴν καθιστᾷ.

Ἄλλὰ φοβᾶσαι τὸ βαρὺ τῶν λέξεων; Μὰ μήπως ἂν σιωπήσεις ἔσβησες τὴ γέεννα; Καὶ μήπως ἂν μιλήσεις τὴν ἄναψες; Κι ἂν μιλήσεις κι ἂν δὲν μιλήσεις, ἡ φωτιὰ βράζει κανονικά. Μίλα συνεχῶς γι' αὐτὴν γιὰ νὰ μὴ πέσεις ποτὲ σ' αὐτὴν. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἁμαρτήσῃ γρήγορα ψυχὴ ποὺ σκέπτεται τὴ γέεννα· γιατί ἄκουε μιὰ ἄριστη συμβουλή· «νὰ θυμᾶσαι», λέγει, «τὸ τέλος σου καὶ δὲ θὰ ἁμαρτήσῃς στὸν αἰῶνα»⁵. Δὲν ὑπάρχει ψυχὴ ποὺ νὰ φοβᾶται τὴν τιμωρία καὶ νὰ μὴν εἶναι ὀκνηρὴ πρὸς τὰ ἁμαρτήματα· γιατί ὁ φόβος ποὺ ἀκμάζει στὴ σκέψη δὲν ἀφήνει περιθώριο γιὰ τίποτε τὸ κοσμικό. Ἐὰν λοιπὸν ἡ συζήτηση γιὰ τὴ γέεννα τόσο ταπεινώνει καὶ συστέλλει αὐτὴν, ὁ παντοτινὸς λογισμὸς ποὺ ἐνοικεῖ στὶς ψυχές δὲν καθαρίζει τὴν ψυχὴ περισσότερο ἀπὸ ὀποιοδήποτε φωτιὰ; Νὰ μὴ μνημονεῦουμε τόσο τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅσο τὴ γέεννα· γιατί πολὺ περισσότερὴ δύναμη ἔχει ὁ φόβος τῆς γεέννας ἀπὸ τὴν ἐπαγγελία ἀγαθῶν· καὶ γνωρίζω ὅτι πολλοὶ θὰ περιφρονοῦσαν μύρια ἀγαθὰ, ἂν μπορούσαν ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴν κόλαση, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ καὶ γιὰ μένα μοῦ εἶναι ἄρκετὸ τὸ νὰ μὴ τιμωρηθῶ, τὸ νὰ μὴ κολασθῶ. Κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἔχει τὴ γέεννα μπροστὰ στὰ μάτια του δὲ θὰ πέσει στὴ γέεννα· κανένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ περιφρανοῦν τὴ γέεννα δὲ θὰ ξεφύγει ἀπ' τὴ γέεννα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ σὲ μᾶς, ἐκεῖνοι ποὺ φοβοῦνται τὰ δικαστήρια δὲ θὰ περιπέσουν στὰ δικαστήρια, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ τὰ περιφρονοῦν αὐτοὶ πρὸ πάντων περιπίπτουν σ' αὐτά, ἔτσι κι ἐκεῖ. Ἐὰν δὲν εἶχαν φοβηθεῖ τὴν καταστροφὴ οἱ Νινευῖτες, θὰ εἶχαν καταστραφεῖ, ἐπειδὴ ὅμως τὴ φοβήθηκαν, δὲν καταστράφηκαν. Ἐὰν στὴν ἐποχὴ τοῦ Νῶε εἶχαν φοβηθεῖ τὸν κατακλυσμό, δὲ θὰ καταστρέφονταν ἀπ' αὐτόν. Καὶ οἱ Σοδομίτες, ἂν εἶχαν φοβηθεῖ, δὲν θὰ κατακαίονταν. Μεγάλο κακὸ εἶναι νὰ περιφρονεῖς τὴν ἀπειλή. Αὐτὸς ποὺ περιφρονεῖ ἀπειλή, γρήγορα θὰ τὸ καταλάβει αὐτὸ ἀπὸ τὴν πείρα τῶν πραγμάτων. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο χρήσιμο, ὅσο τὸ νὰ ὀμιλεῖ κανεὶς γιὰ τὴ γέεννα· κάμνει τίς ψυχές μας καθαρότερες

γεέννης ἐργάζεται τὰς ψυχάς. Ἐκούει γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, ὅτι «τὰ κρίματά σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ συνεχῶς περὶ αὐτῆς διαλέγεται. Εἰ γὰρ καὶ λυπεῖ τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' ὠφελεῖ τὰ μέγιστα.

54. Ἰ. Τοιαῦτα γὰρ τὰ ὠφελοῦντα πάντα· καὶ μὴ θαυμάσης· καὶ γὰρ φάρμακα καὶ σιτία πρότερον λυποῦντα τὸν ἀσθενοῦντα, τότε τὴν ὠφέλειαν ἐπάγει. Εἰ δὲ ρημάτων οὐκ ἀνεχόμεθα βαρῦτητος, εὐδηλον, ὅτι τῆς διὰ τῶν πραγμάτων θλίψεως οὐκ ἀνεξόμεθα· εἰ τῶν περὶ γεέννης οὐδεὶς ἀνέχεται λόγων, εὐδηλον ὅτι, εἰ διωγμὸς κατέ-
10 λαβε, πρὸς πῦρ, πρὸς σίδηρον οὐδεὶς ἂν ἔσται ποτέ. Γυμνάσωμεν τὴν ἀκοὴν ἡμῶν μὴ μαλακίζεσθαι· ἀπὸ τούτου γὰρ καὶ ἐπὶ τὰ πράγματα ἤξομεν. Ἄν ἐθισθῶμεν ἀκούειν φοβερά, ἐπισθησόμεθα καὶ ὑπομένειν φοβερά· ἂν δὲ οὕτως ὦμεν διαλελυμένοι, ὡς μηδὲ ρήματα φέρειν, πότε πρὸς τὰ πράγματα στησόμεθα; Ὅρᾳς πῶς κα-
15 ταφρονεῖ τῶν ἐνταῦθα πάντων καὶ τῶν ἐπαλλήλων κινδύνων ὁ μακάριος Παῦλος; Διὰ τί; Ὅτι μεμελετήκει καὶ γεέννης καταφρονεῖν ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων. Ἐκεῖνος οὐδὲ τὴν πείραν τῆς γεέννης ἠγεῖτό τι εἶναι διὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον· ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν ἡμῖν συμφερόντων οὐδὲ τῶν περὶ αὐτῆς λόγων ἀνεχόμεθα. Νῦν
20 μὲν οὖν ὀλίγα ἀκούσαντες ἀπέρχεσθε· δέομαι δὲ ὑμῶν, εἴ τις ἐστὶν ἐν ὑμῖν ἀγάπη, διαπαντὸς τοὺς περὶ τούτων στρέφειν λόγους. Οὐδὲν βλάψαι δυνήσονται, κἂν μὴ ὠφελήσωσι· πάντως δὲ καὶ ὠφελήσουσι· πρὸς γὰρ τὰς διαλέξεις καὶ ἡ ψυχὴ ποιοῦται. «Φθειροῦσι», φησὶν, «ἦθη χρηστὰ ὁμιλίας κακαί». Οὐκοῦν ὠφελοῦσιν ὁμι-
25 λίας ἀγαθαί· οὐκοῦν καὶ σωφρονίζουσιν ὁμιλίας φοβεραί. Ὡσπερ γὰρ κηρός τις ἐστὶν ἡ ψυχὴ· ἂν μὲν γὰρ ψυχρὰς ἐπαγάγῃς ὁμιλίας, ἐπώρως αὐτὴν καὶ ἐσκλήρυνας, ἂν δὲ πεπυρωμένας, ἐμάλαξας· μαλάξας δέ, τυποῖς πρὸς ὅπερ ἂν θέλῃς, καὶ τὴν εἰκόνα τὴν βασιλικὴν ἐγχαράττεις.

30 Ἄποφράττωμεν τοίνυν ἡμῶν τὰς ἀκοὰς πρὸς τὰς ὁμιλίας τὰς

6. Ψαλμ. 17,23.

7. Α' Κορ. 15,33.

ἀπὸ κάθε ἄργυρο. Γιατὶ ἄκουγε τὸν προφήτη πὺ λέγει: «οἱ ἐντολές σου βρίσκονται πάντοτε μπροστὰ μου»⁶. Καὶ ὁ Χριστὸς συνέχεια γι' αὐτὴν ὁμιλεῖ. Γιατί, ἂν καὶ στεναχωρεῖ τὸν ἀκροατή, ὅμως τὸν ὠφελεῖ πάρα πολὺ.

4. Τέτοια πράγματι εἶναι ὅλα ὅσα ὠφελοῦν. Καὶ μὴν ἀπορήσεις. Γιατὶ καὶ τὰ φάρμακα καὶ τὰ φαγητὰ προηγουμένως λυποῦν τὸν ἀσθενῆ, καὶ μετὰ φέρνουν τὴν ὠφέλεια. Ἄν δὲν ἀνεχόμεσθε τὸ βάρος τῶν λόγων, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν θὰ ἀνεχθοῦμε τὴ θλίψη πὺ προκαλοῦν τὰ πράγματα. Ἄν κάποιος δὲν ἀνέχεται στοὺς λόγους γιὰ τὴ γέεννα, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι, ἂν ἔρθει διωγμός, κανένας δὲ θὰ μπορέσει ν' ἀντισταθεῖ στὴ φωτιὰ καὶ στὸ σίδηρο. Ἄς γυμνάσουμε τὴν ἀκοή μας, ὥστε νὰ μὴ δείχνουμε δειλία. Γιατὶ ἀπ' αὐτὸ θὰ φθάσουμε καὶ στὰ πράγματα. Ἄν συνηθίσουμε ν' ἀκοῦμε φοβερὰ θὰ συνηθίσουμε νὰ ὑπομένουμε καὶ φοβερὰ: ἂν ὅμως εἴμασθε ἔτσι παραλυμένοι, ὥστε οὔτε λόγια νὰ ὑποφέρουμε, πότε θ' ἀντισταθοῦμε στὰ πράγματα; Βλέπεις πῶς περιφρονεῖ ὁ μακάριος Παῦλος ὅλα τὰ ἐπίγεια καὶ τοὺς ἀλλεπάλληλους κινδύνους; Γιατί; Γιατὶ εἶχε ἀσκηθεῖ νὰ περιφρονεῖ καὶ τὴ γέεννα γι' αὐτὰ πὺ ἦταν ἀρεστὰ στὸ Θεό. Ἐκεῖνος οὔτε τὸ νὰ ὑποστεῖ τὴ γέεννα δὲν τὸ θεωροῦσε τίποτε τὸ σπουδαῖο μπροστὰ στὸν πόθο γιὰ τὸ Χριστό, ἐνῶ ἐμεῖς, ἂν καὶ πρόκειται γιὰ τὸ συμφέρον μας, οὔτε τοὺς λόγους γι' αὐτὴν ἀνεχόμεσθε. Τώρα λοιπὸν ἀφοῦ ἀκούσατε λίγα ἀπέρχεσθε: σᾶς παρακαλῶ ὅμως, ἂν ὑπάρχει λίγη ἀγάπη μέσα σας, νὰ στρέφονται τὰ λόγια σας πάντα γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ θέματα. Δὲ θὰ μπορέσουν νὰ βλάψουν σὲ τίποτε, κι ἂν ἀκόμα δὲν ὠφελήσουν: «ὅπωςδὴποτε ὅμως θὰ ὠφελήσουν: γιὰτὶ ἡ ψυχὴ διαμορφώνεται ἀνάλογα μὲ τὶς συζητήσεις. «Καταστρέφουν», λέγει, «ἢθη χρηστὰ, οἱ κακὲς ὁμιλίες»⁷. Ὡστε λοιπὸν ὠφελοῦν οἱ ἀγαθὲς ὁμιλίες. Κι ἀκόμα σωφρονίζουσιν οἱ φοβερὲς ὁμιλίες. Γιατὶ ἡ ψυχὴ εἶναι σὰν τὸ κερί: ἂν δηλαδὴ κάνεις ψυχρὲς συζητήσεις, τὴν πώρωσες καὶ τὴ σκλήρυνες, ἂν ὅμως κάνεις συζητήσεις θερμὲς τὴ μαλάκωσες, κι ἀφοῦ τὴ μαλάκωσες, τὴ διαπλάθεις ὅπως θέλεις καὶ τῆς χαράζεις τὴ βασιλικὴ εἰκόνα.

Ἄς κλείνουμε λοιπὸν τ' αὐτιά μας στὶς ἄσκοπες συζητή-

εἰκῆ· οὐκ ἔστι μικρὸν τὸ κακόν· ἀπὸ τούτου γίνεται πάντα τὰ κακά. Εἰ μεμελετήκει ἡμῶν ἡ διάνοια προσέχειν θείοις λόγοις, οὐκ ἂν προσέσχεν ἑτέροις· οὐ προσέχουσα δὲ ἑτέροις, οὐκ ἂν οὐδὲ τὰ πράγματα μετήλθε τὰ πονηρά. Ὅδοσ γὰρ ἐπὶ τὰ ἔργα λόγος ἐστὶ·
 5 πρῶτον ἐννοοῦμεν, εἶτα φθεγγόμεθα, εἶτα πράττομεν. Πολλοὶ πολλάκις καὶ σωφρονοῦντες, ἀπὸ ρημάτων αἰσchrῶν ἐπὶ πράξεις ἤλθον αἰσchrάς. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῶν ἡ ψυχὴ οὔτε ἀγαθῆ φύσει οὔτε κακῆ, ἀλλὰ προαιρέσει καὶ τοῦτο κάκεῖνο γίνεται. Ὡσπερ οὖν τὸ ἰστίον, ὅπουπερ ἂν πνεύσῃ ὁ ἄνεμος, μεταφέρει τὸ πλοῖον· μᾶλλον
 10 δὲ ὡσπερ ὁ οἶαξ μεταφέρει τὸ πλοῖον, ἂν ἐξ οὐρίων ὁ ἄνεμος ἦ, οὕτω καὶ ὁ λογισμὸς, ἂν ἐξ οὐρίων τὰ ρήματα φέρηται τὰ καλά, πλεύσεται ἀκινδύνως· ἂν δὲ ἐναντία, πολλάκις καὶ καταδύσει τὸν λογισμὸν. Ὅπερ γὰρ ἐστὶ τοῖς πλοίοις τὰ πνεύματα, τοῦτο ταῖς ψυχαῖς οἱ λόγοι· ὅπουπερ ἂν θέλῃς μετάγεις αὐτὴν καὶ μετατρέπεις.
 15 Διὰ τοῦτο παραινῶν τίς φησὶ· «πᾶσα διήγησίς σου ἔστω ἐν νόμῳ Ὑψίστου».

Διὸ παρακαλῶ, ἀπὸ τῆς τίτθης τὰ παιδιά λαμβάνοντες, μὴ μύθοις γραϊκοῖς αὐτὰ ἐθίζωμεν, ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡλικίας μανθανέτω, ὅτι κρίσις ἐστὶν· ὅτι κόλασις, ἐμπηγνύσθω αὐτῶν τῇ διανοίᾳ·
 20 οὗτος ὁ φόβος συρριζωθεῖς, μεγάλη ἐργάζεται ἀγαθά. Ψυχὴ γὰρ μαθοῦσα ἐκ πρώτης ἡλικίας τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ κατασειέσθαι, οὐ ταχέως ἀποσειέσεται τοῦτο τὸ δέος· ἀλλ' ὡσπερ τις ἵππος εὐήνιος, ἐπικαθήμενον ἔχουσα τὸν τῆς γεέννης λογισμὸν, εὐτακτα βαδίζουσα, καὶ φθέγγεται καὶ ἐρεῖ χρῆσιμα· καὶ οὔτε νεότης, οὔτε πλοῦτος,
 25 οὔτε ὄρφανία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν βλάψαι δυνήσεται, οὕτω στερρὸν ἔχουσα τὸν λογισμὸν καὶ πρὸς πάντα ἀντέχειν δυνάμενον. Τούτοις τοῖς λόγοις καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ρυθμίζωμεν, καὶ γυναῖκας καὶ δούλους καὶ τέκνα καὶ φίλους, εἰ δυνατόν, καὶ ἐχθρούς. Δυνάμεθα γὰρ μετὰ τούτων τῶν λόγων τὰ πολλὰ τῶν ἀμαρτημάτων ὑποτεμέ-

σεις· δὲν εἶναι μικρὸ τὸ κακό· ἀπ' αὐτὸ προέρχονται ὅλα τὰ κακά. Ἐὰν εἶχε συνηθίσει ἡ διάνοια μας νὰ προσέχει σὲ θεῖα λόγια, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ προσέχει σὲ ἄλλα· μὴ προσέχοντας σὲ ἄλλα, δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ διαπράξει ἔργα πονηρά. Ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγεῖ στὰ ἔργα εἶναι ὁ λόγος. Πρῶτα σκεπτόμαστε, ἔπειτα ὁμιλοῦμε, κι ἔπειτα ἐνεργοῦμε. Πολλοὶ πολλὰς φορές ποὺ ἦταν σώφρονες, ὀδηγήθηκαν σὲ αἰσχρὲς πράξεις ἀπὸ αἰσχρὰ λόγια. Γιατὶ ἡ ψυχὴ μας δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση της οὔτε ἀγαθὴ, οὔτε κακὴ, ἀλλὰ γίνεται καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν προαίρεσή της. Ὅπως λοιπὸν τὸ ἰστιό, πρὸς ὅποια κατεύθυνση πνεύσει ὁ ἄνεμος πρὸς ἐκείνην μεταφέρει τὸ πλοῖο, ἢ καλύτερα ὅπως τὸ πηδάλιο μεταφέρει τὸ πλοῖο, ἂν οἱ ἄνεμοι εἶναι εὐνοϊκοί, ἔτσι καὶ ὁ λογισμὸς, ἂν ὀδηγεῖται ἀπὸ τὰ εὐνοϊκὰ καλὰ λόγια, θὰ πλεύσει χωρὶς κίνδυνο, ἂν ὅμως ἀπὸ ἀντίθετα, πολλὰς φορές καὶ θὰ καταποντισθεῖ ὁ λογισμὸς. Ὅτι εἶναι γιὰ τὰ πλοῖα οἱ ἄνεμοι, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὶς ψυχὰς τὰ λόγια. Ὅπου θέλεις τὴ μεταφέρεις καὶ τὴν μετατρέπεις. Γι' αὐτὸ κάποιος συμβουλεύοντας λέγει· «κάθε σου διήγηση νὰ εἶναι μέσα στὸ νόμο τοῦ Ὑψίστου»⁸.

Γι' αὐτὸ, πρακαλῶ, παίρνοντας ἀπὸ τὴν τροφὸν τὰ παιδιὰ νὰ μὴ τὰ συνηθίζουμε σὲ παραμύθια ποὺ λέγουν οἱ γρηῆς, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία ἄς μαθαίνουν ὅτι ὑπάρχει κρίση· ἄς ἐμπήξουμε στὴ σκέψη τους ὅτι ὑπάρχει κόλαση· ἂν αὐτὸς ὁ φόβος ριζωθεῖ μέσα τους μεγάλα καλὰ προξενεῖ. Γιατὶ ψυχὴ ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία νὰ συνταράσσεται ἀπ' αὐτὴ τὴν προσδοκία, δὲ θὰ ἀποβάλλει εὐκόλα αὐτὸν τὸ φόβο, ἀλλὰ σὰν κάποιον ἄλογο, ποὺ εἶναι ὑπάκουο στὰ χαλινάρια, ἔχοντας καθισμένο ἐπάνω της τὸ λογισμὸ τῆς γέεννας καὶ βαδίζοντας μὲ τάξη καὶ θὰ μιλήσει καὶ θὰ πεῖ χρήσιμα πράγματα. Κι ἔχοντας ἔτσι σταθερὸ τὸ λογισμὸ καὶ δυνατὸ ν' ἀντέξει σὲ ὅτιδήποτε, οὔτε τὰ νειάτα, οὔτε τὰ πλούτη, οὔτε ἡ ὀρφάνια, οὔτε τίποτε ἄλλο θὰ μπορέσει νὰ τὴ βλάψει. Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἄς ρυθμίζουμε καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τὶς γυναῖκες καὶ τοὺς δούλους καὶ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς φίλους, καί, ἂν εἶναι δυνατό, καὶ τοὺς ἐχθροὺς. Γιατὶ μπορούμε μ' αὐτὰ τὰ λόγια πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα ν' ἀποκόψουμε, καὶ εἶναι καλύτερο νὰ ζοῦμε μέσα

σθαι καὶ βέλτιον ἐν λυπηροῖς ἐνδιατρίβειν, ἢ χρηστοῖς· καὶ δῆλον ἐκεῖθεν. Εἶπε γάρ μοι, ἂν ἔλθης εἰς οἰκίαν, ἔνθα γάμοι ἐπιτελοῦνται, πρὸς μὲν ὥραν ἡσθησὶς τῇ θεᾷ, ὕστερον δὲ ἀπελθὼν τήκεις σαυτὸν τῇ λύπῃ, ὅτι οὐκ ἔχεις τοσαῦτα. Ἐὰν δὲ εἰς οἰκίαν πενθούντων
5 εἰσέλθης, κἂν σφόδρα πλουτοῦντες ᾧσιν, ἀπελθὼν ἀναπαύσῃ μᾶλλον· οὐ γὰρ δὴ φθόνον ἐδέξω ἐκεῖθεν, ἀλλὰ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν ἐπὶ τῇ σῇ πενίᾳ.

Εἶδες διὰ τῶν πραγμάτων, ὡς οὐδὲν ὁ πλοῦτος ἀγαθόν, οὐδὲν ἢ πενία κακόν, ἀλλ' ἀδιάφορά ἐστι πράγματα. Οὔτω καὶ νῦν ἂν
10 περὶ τρυφῆς διαλέγῃ, μᾶλλον κόπτεις τὴν ψυχὴν οὐκ ἔχουσαν ἴσως τρυφᾶν, ὅταν δὲ κατὰ τρυφῆς καὶ τοὺς τῆς γεέννης ἐμβάλης ἐν μέσῳ λόγους, εὐφραίνει σε τὸ πρᾶγμα καὶ πολλὴν τέξεται τὴν ἡδονήν. Ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς, ὅτι ἡ τρυφὴ οὐδὲν ἡμῖν πρὸς τὸ πῦρ ἐκεῖνο
15 μᾶλλον ἀνάπτειν εἴωθεν, οὐ μόνον οὐκ ἐπιζητήσεις, ἀλλὰ καὶ ἀποστραφήσῃ καὶ ἀποκρούσῃ. Μὴ δὴ φεύγωμεν τοὺς περὶ γεέννης λόγους, ἵνα φύγωμεν τὴν γέενναν· μὴ φεύγωμεν τὴν τῆς κολάσεως μνήμην, ἵνα μὴ κολασθῶμεν. Εἰ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος τὸ πῦρ ἐνενοεῖ ἐκεῖνο, οὐκ ἂν ἤμαρτεν· ἐπειδὴ δὲ οὐδέποτε αὐτοῦ ἐμνήσθη, διὰ
20 τοῦτο αὐτῷ περιέπεσεν.

Εἶπέ μοι, ἄνθρωπε, μέλλων παρίστασθαι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ πάντα μᾶλλον φθέγγῃ ἢ περὶ τούτου; Καὶ πρᾶγμα μὲν ἔχων πρὸς δικαστήν, μέχρι ρημάτων πολλάκις, οὐ νύκτα, οὐχ ἡμέραν, οὐ καιρόν, οὐχ ὥραν ἄλλο τι φθέγγῃ, ἀλλὰ διαπαντὸς περὶ
25 ἐκείνου τοῦ πράγματος· μέλλων δὲ ὑπὲρ πάσης τῆς ζωῆς σου λόγον διδόναι καὶ εὐθύνας ὑποσχεῖν, οὐδὲ ἄλλων σε ἀναμιμνησκόντων ὑπὲρ τῆς δίκης ἀνέχη; Τοιγαροῦν διὰ τοῦτο πάντα ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται, ὅτι βήματι μὲν ἀνθρωπίνῳ παραστήσεσθαι μέλ-

στά λυπηρά, παρὰ μέσα στά εὐχάριστα, κι αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερο ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Πές μου δηλαδή, ἂν ἔρθεις σὲ σπίτι πού γίνονται γάμοι, γιὰ μιὰ στιγμὴ εὐχαριστήθηκες ἀπὸ τὴ θεά, ἀλλ' ὕστερα φεύγοντας λειώνεις τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὴ λύπη, γιὰτὶ δὲν ἔχεις τόσα πολλά. Ἄν ὅμως μπεῖς σὲ σπίτι ὅπου πενθοῦν, κι ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ πλούσιοι, φεύγοντας θὰ αἰσθανθεῖς μεγαλύτερη ἀνακούφιση· γιὰτὶ δὲ δέχθηκες ἀπ' ἐκεῖ φθόνο, ἀλλὰ παράκληση καὶ παρηγοριὰ γιὰ τὴ δική σου φτώχεια.

Εἶδες ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι κανένα ἀγαθό, οὔτε κανένα κακὸ ἢ φτώχεια, ἀλλ' εἶναι πράγματα ἀδιάφορα. Ἔτσι καὶ τώρα ἂν συζητᾷς γιὰ πολυτέλεια, περισσότερο καταθλίβεις τὴν ψυχὴ σου μὴ μπορώντας ἐξ ἴσου νὰ ζεῖς μὲ πολυτέλεια. Ὅταν ὅμως ὁμιλεῖς ἐναντίον τῆς τρυφῆς καὶ παρεμβάλλεις στὴ σκέψη τοὺς λόγους τῆς γέεννας, αὐτὸ τὸ πράγμα σὲ εὐφραίνει καὶ θὰ σοῦ προξενήσῃ μεγάλη ἡδονή. Γιατί, ὅταν κατανοήσεις ὅτι ἡ τρυφή δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς βοηθήσῃ καθόλου στὸ ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ ἐκείνη τὴ φωτιά, δὲ θὰ τὴν ἐπιζητήσεις. Ἄν μάλιστα σκεφθεῖς ὅτι αὐτὸ συνήθως καὶ περισσότερο ἀνάβει τὴ φλόγα ἐκείνη, ὄχι μόνο δὲ θὰ τὴν ἐπιζητήσεις, ἀλλὰ καὶ θὰ τὴν ἀποστραφεῖς καὶ θὰ τὴν ἀποκρούσεις. Ἄς μὴν ἀποφεύγουμε τίς συζητήσεις γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴ γέεννα· ἄς μὴν ἀποφεύγουμε νὰ σκεπτόμαστε τὴν κόλαση, γιὰ νὰ μὴ κολασθοῦμε. Ἄν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος σκεπτόταν ἐκείνη τὴ φωτιά, δὲ θὰ ἀμάρτανε, ἐπειδὴ ὅμως ποτὲ δὲν τὴ θυμήθηκε, γι' αὐτὸ ἔπεσε σ' αὐτήν.

Πές μου, ἄνθρωπε, ἐνῶ πρόκειται νὰ παρουσιασθεῖς στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, πολὺ περισσότερο γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα συζητᾷς, παρὰ γι' αὐτό; Κι ὅταν ἔχεις ὑπόθεση μὲ δικαστή, μέχρι καὶ αὐτὰ τὰ λόγια πολλές φορές λές, καὶ ὄχι τὴ νύχτα μόνο, οὔτε τὴν ἡμέρα, ἀλλὰ κάθε στιγμὴ καὶ κάθε ὥρα δὲ συζητᾷς τίποτε ἄλλο παρὰ διαρκῶς γιὰ κείνη τὴν ὑπόθεση, τώρα ὅμως πού πρόκειται νὰ δώσεις λόγο γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ σου καὶ νὰ σοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες γι' αὐτήν, δὲν ἀνέχεσαι οὔτε ἄλλοι νὰ σοῦ ὑπενθυμίζουν γιὰ τὴ δίκη; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὅλα χάθηκαν καὶ καταστράφηκαν, γιὰτὶ, ὅταν πρό-

λοντες περὶ πραγμάτων βιωτικῶν, πάντα κινουῦμεν, πάντας ἀξιοῦμεν, διηνεκῶς περὶ τούτου μεριμνῶμεν, πάντα ὑπὲρ τούτου πράττομεν, εἰς δὲ τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ μέλλοντες ἤκειν μετ' οὐ πολὺ, οὐδὲν οὔτε δι' ἑαυτῶν, οὔτε δι' ἄλλων πράττομεν, οὐκ ἀξιοῦμεν
 5 τὸν δικαστὴν. Καίτοι γε πολλὴν ἡμῖν ἐκεῖνος δίδωσι προθεσμίαν, καὶ οὐκ ἀναρπάζει ἡμᾶς ἐν τοῖς μέσοις ἀμαρτήμασιν, ἀλλ' ἀφήσιν ἀποδύσασθαι, καὶ οὐδὲν τῶν εἰς αὐτὸν ἠκόντων παραλιμπάνει ἢ ἀγαθότης ἐκείνη καὶ ἡ φιλανθρωπία. Ἄλλ' οὐδὲν γίνεται πλέον· διὰ τοῦτο μείζων ἢ τιμωρία. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο γενέσθαι.

10 Διό, παρακαλῶ, κἂν νῦν ἀνανήψωμεν, ἔχωμεν τὴν γέενναν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐννοῶμεν τὰς εὐθύνas ἐκείνας τὰς ἀπαραιτήτους, ἵνα, ταῦτα λογιζόμενοι, καὶ τὴν κακίαν φύγωμεν, καὶ τὴν ἀρετὴν αἰρώμεθα, καὶ δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία.

κειται νὰ παρουσιασθοῦμε μπροστὰ σὲ ἀνθρώπινο βῆμα γιὰ ὑποθέσεις βιωτικές, ὅλα τὰ θέτουμε σὲ κίνηση, ἀπὸ ὅλους ζητοῦμε βοήθεια, συνέχεια φροντίζουμε γι' αὐτὸ καὶ ὅλα τὰ κάμνουμε γι' αὐτό, ἐνῶ ὅμως πρόκειται νὰ παρουσιασθοῦμε στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ ὄχι μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνο, δὲν κάμνουμε τίποτε, οὔτε ἀπὸ μόνοι μας, οὔτε μέσω ἄλλων, κι οὔτε ζητοῦμε τὴ βοήθεια τοῦ δικαστῆ. Ἐὰν καὶ βέβαια μᾶς δίνει ἐκεῖνος μεγάλη προθεσμία καὶ δὲν μᾶς ἀρπάζει ἀπ' τὴ ζωὴ τὸν καιρὸ πού βρισκόμαστε μέσα στὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ μᾶς ἀφήνει νὰ τὴν ἀπορρίψουμε, καὶ τίποτε δὲν παραλείπει νὰ κάνει ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτόν, ἡ ἀγαθότητα ἐκείνη καὶ ἡ φιλανθρωπία. Ἄλλὰ δὲ γίνεται τίποτε παρὰ πάνω· γι' αὐτὸ κι ἡ τιμωρία θὰ εἶναι μεγαλύτερη. Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ συμβεῖ αὐτό.

Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἔστω καὶ τώρα ἄς ἀνανήψουμε, ἄς ἔχουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας τὴ γέεννα, καὶ ἄς σκεπτόμαστε τὶς ἀναπόφευκτες ἐκεῖνες τιμωρίες, ὥστε, σκεπτόμενοι αὐτά, καὶ τὴν κακία ν' ἀποφύγουμε καὶ νὰ προτιμήσουμε τὴν ἀρετὴ, καὶ νὰ μπορέσουμε ἔτσι ν' ἀπολαύσουμε τὰ ἀγαθὰ πού ὑποσχέθηκε σ' αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία του.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

(B' Θεσ. 1,9-2.5)

«Οἵτινες δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, καὶ θυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν».

5 1. Εἰσὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ τὰς ἐλπίδας τὰς χρηστὰς οὐκ ἐν τῷ τῶν ἀμαρτημάτων ἀπέχεσθαι ἔχουσιν, ἀλλ' ἐν τῷ νομίζειν τὴν γέενναν μὴ σφοδρὰν εἶναι, καθὼς λέγεται, ἀλλ' ἡμερωτέραν τῆς ἠπειλημένης καὶ πρόσκαιρον, οὐκ αἰώνιον, καὶ πολλὰ περὶ τούτου φιλοσοφοῦσιν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ μόνον ὅτι τῆς ἠπειλημένης
10 οὐκ ἔστιν ἡμερωτέρα, ἀλλ' ὅτι καὶ σφοδροτέρα πολλῶ, πολλαχόθεν ἔχω παραστῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῶν συλλογίσασθαι τῶν περὶ γέεννης ρημάτων. Πλὴν ἀλλ' οὐδένα περὶ τούτων κινῶ λόγον νῦν· ἀρκεῖ γὰρ ὁ καὶ ἀπὸ ψιλῶν ρημάτων φόβος, κἂν μὴ τὸν νοῦν αὐτῶν ἀναπτύξωμεν. Ὅτι δὲ οὐκ ἔστι πρόσκαιρος, ἄκουσον τοῦ Παύλου
15 λέγοντος νῦν περὶ τῶν μὴ εἰδόντων τὸν Θεόν, μηδὲ πιστευόντων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον. Τὸ αἰώνιον οὖν πῶς πρόσκαιρον; «Ἀπὸ προσώπου», φησί, «τοῦ Κυρίου». Τί ἐστὶ τοῦτο; Τὸ εὐκόλον ἐνταῦθα βούλεται εἰπεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφύσων τότε πλουτοῦντες, οὐ δεῖ, φησὶν, πολλῆς ἐργωδίας, ἀλλ'
20 ἀρκεῖ παραγενέσθαι μόνον καὶ ὀφθῆναι τὸν Θεόν, καὶ πάντες ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ γίνονται. Ἡ παρουσία αὐτοῦ τοῖς μὲν φῶς ἔσται, τοῖς δὲ τιμωρία.

«Καὶ ἀπὸ τῆς δόξης», φησί, «τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Θεσ. 1,9-2,5)

«Οί όποιοι θα τιμωρηθοῦν με αιώνιο ὄλεθρο απομακρυνόμενοι από τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου και από τὴ δόξα τῆς δυνάμεως του, ὅταν θα ἔρθει νὰ δοξασθεῖ ανάμεσα στοὺς ἁγίους του και νὰ θαυμασθεῖ ανάμεσα σ' ὄλους ἐκείνους πὸ πίστεψαν».

1. Ὑπάρχουν πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους πὸ τὶς καλὲς ἐλπίδες τοὺς τὶς στηρίζουν ὄχι στὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλὰ στὴ σκέψη ὅτι ἡ γέεννα δὲν εἶναι πάρα πολὺ φοβερὴ, ὅπως λέγεται, ἀλλ' εἶναι πιὸ ἡμερὴ ἀπ' ὅ,τι ἀπειλεῖται, και πρόσκαιρη, ὄχι αἰώνια, και φιλοσοφοῦν πολλὰ γι' αὐτό. Ἐγὼ λοιπὸν μπορῶ νὰ σᾶς τὴν παρουσιάσω ἀπὸ πολλὰ σημεῖα ὅτι ὄχι μόνο δὲν εἶναι πιὸ ἡμερὴ ἀπ' ὅ,τι ἀπειλεῖται, ἀλλὰ και πολὺ πιὸ φοβερὴ, κι ἀπ' αὐτὸ νὰ σκεφθεῖτε τὰ ὅσα λέγονται γιὰ τὴ γέεννα. Πλὴν ὅμως τῶρα δὲν κάμνω λόγο γι' αὐτά. Γιατὶ φθάνει και ὁ φόβος ἀπὸ τὰ ἀπλὰ λόγια, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἀναπτύξουμε τὸ βαθύτερο νόημά τους. Τὸ ὅτι δὲν εἶναι πρόσκαιρη, ἄκουσε τὸν Παῦλο πὸ λέγει τῶρα ὅτι θα τιμωρηθοῦν με «ὄλεθρο αἰώνιο», αὐτοὶ πὸ δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ Θεὸ κι οὔτε πιστεύουν στὸ Εὐαγγέλιο. Τὸ «αἰώνιο» λοιπὸν πῶς εἶναι πρόσκαιρο; «Ἀπὸ προσώπου», λέγει, «τοῦ Κυρίου». Τί σημαίνει αὐτό; Ἐδῶ θέλει νὰ πεί τὸ εὐκολο τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ πλούσιοι τότε ἀλαζονεύονταν, δὲ χρειάζεται, λέγει, πολὺ δυσκολία, ἀλλ' ἀρκεῖ μόνο νὰ παρουσιασθεῖ και νὰ φανεῖ ὁ Θεός, και ὄλοι τιμωροῦνται και ὄδηγοῦνται στὴν κόλαση. Ἡ παρουσία του γιὰ ἄλλους θα εἶναι φῶς, ἐνῶ γιὰ ἄλλους τιμωρία.

«Και ἀπὸ τὴ δόξα», λέγει, «τῆς δυνάμεως αὐτοῦ», ὅταν θα

ένδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν». Τί λέγεις; Θεὸς ἐνδοξάζεται; Ναί, «ἐν πᾶσι», φησί, «τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ». Πῶς; Ὅταν γὰρ ἴδωσιν οἱ μέγα φυσῶντες τοὺς μαστιζομένους ὑπ' αὐτῶν, τοὺς καταφρονουμένους, τοὺς κα-
 5 ταγελωμένους, τούτους ἐγγὺς ὄντας αὐτοῦ, δόξα αὐτοῦ γίνεται· μᾶλλον δὲ τοῦτο δόξα ἐστὶ καὶ αὐτῶν καὶ αὐτοῦ· αὐτοῦ μὲν, ὅτι αὐ-
 τοὺς οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ λαμπροὺς ἀπέδειξεν· αὐτῶν δέ, ὅτι το-
 σαύτης κατηξιώθησαν τιμῆς. Ὡσπερ γὰρ πλοῦτος αὐτοῦ ἐστὶ τὸ εἶναι πιστούς, οὕτω καὶ δόξα αὐτοῦ ἐστὶ τὸ εἶναι τοὺς μέλλοντας
 10 ἀπολαβεῖν αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν. Δόξα ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἔχειν οἷς τῆς εὐεργεσίας μεταδῶ. «Καὶ θαυμασθῆναι», φησὶν, «ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν». Τουτέστι, διὰ τῶν πιστευσάντων. Ἴδου πάλιν τό, «ἐν», «διὰ» ἐστί. Δι' ἐκείνων γὰρ θαυμαστὸς ἀποδείκνυνται. Ὅταν γὰρ τοὺς οἰκτροὺς καὶ τάλαιπώρους καὶ μυρία παθόντας δεινὰ καὶ
 15 πιστεύσαντας εἰς τοσαύτην ἄγῃ λαμπρότητα, δείκνυται αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς τότε, ὅτι εἰ καὶ ἐνταῦθα δοκοῦσιν ἐγκαταλελειῖφθαι, ἀλλ' ὁμως ἐκεῖ πολλῆς ἀπολαύουσι δόξης· τότε μάλιστα πᾶσα ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ δείκνυται καὶ ἡ ἰσχὺς. Καὶ πῶς, ἄκουε· ἐπάγει γάρ, «ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Εἰς ὃ
 20 καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν». Τουτέστιν ὅταν παράγων-
 ται εἰς μέσον οἱ μυρία παθόντες δεινὰ, ὥστε ἐκστῆναι τῆς πίστεως καὶ μὴ ἐνδόντες, ἀλλὰ πιστοὶ μείναντες, δοξάζεται ὁ Θεός· τότε δείκνυται καὶ τούτων ἡ δόξα. Ἐπεὶ τοίνυν πολλοὶ τὴν πίστιν ὑπο-
 κρίνονται, μὴ μακάριζε μηδένα πρὸ τελευτῆς· καὶ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 25 ἐκείνῃ δείκνυνται οἱ πιστεύσαντες.

«Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα», φησί, «πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιῶσιν τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐ-
 δοκίαν ἀγαθωσύνης καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει». «Ἴνα ἀξιῶσιν», φησὶν, «ὑμᾶς τῆς κλήσεως», δεικνὺς ὅτι πολλοὶ καὶ ἀπε-
 30 βλήθησαν. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, «καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγα-

ρθεῖ νὰ δοξασθεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἁγίους του καὶ νὰ θαυμασθεῖ ἀνάμεσα σ' ὄλους ποὺ πίστεψαν». Τί λές; ὁ Θεὸς δοξάζεται; Ναί, λέγει, «ἀνάμεσα σὲ ὄλους τοὺς ἁγίους του». Πῶς; Γιατί, ὅταν δοῦν αὐτοὶ ποὺ φούσκωναν πολὺ ἀπὸ ὑπερηφάνεια, ἐκείνους ποὺ ταλαιπωροῦνταν ἀπ' αὐτούς, τοὺς καταφρονημένους, ἐκείνους ποὺ περιγελοῦνταν ἀπ' αὐτούς, νὰ εἶναι αὐτοὶ κοντὰ του, αὐτὸ ἀποβαίνει δόξα του· ἢ καλύτερα αὐτὸ εἶναι δόξα καὶ αὐτῶν καὶ αὐτοῦ· αὐτοῦ, γιατί δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ τοὺς κατέστησε ἐνδόξους, αὐτῶν πάλι, γιατί ἀξιώθηκαν μιὰ τόσο μεγάλη τιμῆ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς πλοῦτος του εἶναι τὸ ὅτι εἶναι πιστοί, ἔτσι καὶ δόξα του εἶναι τὸ ὅτι θὰ εἶναι οἱ μελλοντικοὶ κληρονόμοι τῶν ἀγαθῶν του. Δόξα τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ νὰ ἔχει αὐτοὺς στοὺς ὁποίους θὰ δώσει τὴν εὐεργεσία του. «Καὶ θὰ θαυμασθεῖ», λέγει, «ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν». Δηλαδή μὲ ἐκείνους ποὺ πίστεψαν. Νὰ πάλι τὸ «ἐν» σημαίνει «μέ». Καθόσον μὲ ἐκείνους ἀποδεικνύεται θαυμαστός. Γιατί, ὅταν τοὺς ἀξιοθρήνητους καὶ ταλαιπωρημένους καὶ ἐκείνους ποὺ ἔπαθαν μύρια κακὰ καὶ πίστεψαν, τοὺς ὀδηγεῖ σὲ τόση λαμπρότητα, τότε φανερόνεται ἡ δύναμή του, γιατί, ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ ἐδῶ, ἐκεῖ ὅμως ἀπολαμβάνουν πολλὴ δόξα· τότε πρὸ πάντων φανερόνεται ὅλη ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμή του. Καὶ πῶς; ἄκουε· καθόσον προσθέτει, «γιατὶ ἡ μαρτυρία μας πρὸς σᾶς γιὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἔγινε πιστευτή. Γι' αὐτὸ καὶ προσευχόμεστε πάντοτε γιὰ σᾶς». Δηλαδή, ὅταν παρουσιάζονται στὸ μέσον ἐκεῖνοι ποὺ ἔπαθαν μύρια κακὰ, ὥστε νὰ ἐκτραποῦν ἀπὸ τὴν πίστη κι ἐν τούτοις δὲν ὑποχώρησαν, ἀλλ' ἔμειναν πιστοί, δοξάζεται ὁ Θεός· τότε φανερόνεται καὶ ἡ δόξα αὐτῶν. Ἐπειδὴ δηλαδή πολλοὶ ὑποκρίνονται ὅτι εἶναι πιστοί, μὴ μακαρίζεις κανένα πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο· γιατί τὴν ἡμέρα ἐκείνη φανερόνονται οἱ πιστοί.

«Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ προσευχόμεστε», λέγει, «πάντοτε γιὰ σᾶς, γιὰ νὰ σᾶς κάνει ὁ Θεός μας μὲ τὴ δύναμή του ἄξιους τῆς κλήσεώς του, καὶ νὰ ἐκπληρώσει κάθε ἐπιθυμία ἀγαθὴ καὶ ἔργο πίστεως». «Γιὰ νὰ σᾶς ἀξιώσει», λέγει, «τῆς κλήσεως», γιὰ νὰ δείξει ὅτι πολλοὶ καὶ ἀποβλήθηκαν. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «καὶ νὰ ἐκπληρώσει κάθε ἀγαθὴ ἐπιθυμία». Καθόσον προσκλήθηκε κι

θωσύνης». Ἐπεὶ καὶ ὁ τὰ ρυπαρὰ ἱμάτια ἐνδεδυμένος ἐκλήθη, ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν ἐν τῇ κλήσει· διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον γέγονεν ἀπόβλητος τῆς κλήσεως τῆς εἰς τὸν νυμφῶνα. Ἐπεὶ καὶ αἱ πέντε παρθένοι ἐκλήθησαν· «ἐγείρεσθε», φησὶν, «ὁ νυμφίος ἔρχεται»· καὶ παρεσκευάσαντο, ἀλλ' οὐκ εἰσῆλθον. Δηλῶν οὖν ποίαν κλήσιν λέγει, ἐπήγαγε· «καὶ πληρώση πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει». Ταύτην ζητοῦμεν τὴν κλήσιν, φησὶν. Ὅρα πῶς ἡρέμα αὐτοῦ καταστέλλει. Ἴνα γὰρ μὴ τῇ τῶν ἐκγωμίων ὑπερβολῇ χαυνωθῶσιν, ὡς μεγάλα κατωρθωκότες, καὶ ράθυμοι γένωνται, δείκνυσιν ὅτι ἔτι αὐτοῖς λείπει, ἕως ἂν ὦσιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ· ὅπερ καὶ Ἑβραίοις γράφων ἔλεγεν· «οὐπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι». «Εἰς πᾶσαν», φησὶν, «εὐδοκίαν»· τουτέστιν, ἀρέσκειαν, πειῖσμα, πληροφορίαν· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἵνα τὸ πειῖσμα τοῦ Θεοῦ γένηται, ἵνα μηδὲν ὑμῖν λείπη, ἵνα ὡς βούλεται οὕτως ἦτε. «Καὶ ἔργον», φησί, «πίστεως ἐν δυνάμει». Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἡ ὑπομονὴ τῶν διωγμῶν· ἵνα μὴ ἐκλυώμεθα, φησὶν. «Ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

20 2. Ὅρα· εἶπεν ἐκεῖ δόξαν, εἶπε καὶ ἐνταῦθα· εἶπεν ὅτι αὐτοὶ δοξάζονται, ὥστε καὶ καυχᾶσθαι· εἶπεν δὲ πολλῶ πλεον ἦν, ὅτι καὶ τὸν Θεὸν δοξάζουσιν· εἶπεν ὅτι ἀπολήψονται τὴν δόξαν ἐκείνην· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθά φησι· τοῦ γὰρ δεσπότητος δοξαζομένου, καὶ οἱ δοῦλοι δοξάζονται. Οἱ γὰρ τὸν δεσπότην δοξάζοντες, πολλῶ μᾶλλον αὐτοὶ δοξάζονται, καὶ τούτῳ αὐτῷ, καὶ χωρὶς τούτου. Δόξα γὰρ ἐστὶν ἢ θλιψίς ἢ διὰ Χριστόν, καὶ πανταχοῦ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ· καὶ ὅσῳ ἂν ἄτιμόν τι πάθωμεν, τοσοῦτῳ μᾶλλον γινόμεθα λαμπροί. Εἶτα πάλιν δεικνύς ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, φησί, «κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ»· τουτέστι, ταύτην τὴν χάριν ἡμῖν αὐτὸς ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα δοξάζεται ἐν ἡμῖν καὶ δοξάζῃ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ. Πῶς δοξάζεται ἐν ἡμῖν; Ὅτι οὐδὲν αὐτοῦ προτιμῶμεν. Πῶς δοξαζόμεθα ἐν αὐτῷ;

αὐτὸς ποὺ φοροῦσε βρώμικα ἐνδύματα, ἀλλὰ δὲν πειθάρχησε στὴν κλήση, καὶ γι' αὐτὸ πολὺ περισσότερο ἀποβλήθηκε ἀπὸ τὴν κλήση στὸν νυμφώνα. Γιατὶ καὶ οἱ πέντε παρθένες κλήθηκαν· «σηκωθεῖτε», λέγει, «ὁ νυμφίος ἔρχεται»¹ καὶ ἐτοιμάσθηκαν, ἀλλὰ δὲν εἰσῆλθαν. Γιὰ νὰ δηλώσει λοιπὸν, ποία κλήση ἐννοεῖ, πρόσθεσε· «καὶ θὰ ἐκπληρώσει κάθε ἀγαθὴ ἐπιθυμία καὶ ἔργο πίστεως μὲ τὴ δύναμή του». Αὐτὴ τὴν κλήση ζητοῦμε, λέγει. Πρόσεχε πόσο ἤρεμα τοὺς καθησυχάζει. Γιατὶ, γιὰ νὰ μὴν ἀποχαυνωθοῦν ἀπὸ τὰ ὑπερβολικὰ ἐγκώμια, σὰν νὰ ἔχουν κατορθώσει μεγάλα πράγματα, καὶ γίνουν ράθυμοι, δείχνει ὅτι ἀκόμη ὑπολείπονται σὲ ἀγιότητα, ἐνῶσα βρίσκονται σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, πράγμα ποὺ ἔλεγε καὶ στοὺς Ἑβραίους γράφοντας· «δὲν ἀντισταθήκατε ἀκόμη, ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς ἀμαρτίας, μέχρι τοῦ σημείου νὰ χύσετε τὸ αἷμα σας»². «Σὲ κάθε εὐδοκία», λέγει· δηλαδὴ εὐχαρίστηση, πεποίθηση, πλήρη βεβαιότητα· σὰν νὰ ἔλεγε, γιὰ νὰ γίνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ λείψει τίποτε σὲ σᾶς, γιὰ νὰ εἴστε ἔτσι ὅπως θέλει. «Καὶ ἔργο», λέγει, «πίστεως ἐν δυνάμει». Τί σημαίνει αὐτό; Τὴν ὑπομονὴ στοὺς διωγμούς. Γιὰ νὰ μὴ ἀτονοῦμε, λέγει. «Γιὰ νὰ δοξασθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ σᾶς καὶ σεῖς μ' αὐτόν, κατὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μας καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

2. Πρόσεχε· μίλησε ἐκεῖ γιὰ δόξα, μίλησε κι ἐδῶ· εἶπε ὅτι αὐτοὶ δοξάζονται ὥστε καὶ νὰ καυχιένται· εἶπε καὶ κάτι ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο, ὅτι καὶ τὸ Θεὸ δοξάζουν· εἶπε ὅτι θ' ἀπολαύσουν τὴ δόξα ἐκεῖνη· ἀλλὰ κι ἐδῶ λέγει· γιατί, ἐφόσον δοξάζεται ὁ Κύριος, δοξάζονται καὶ οἱ δοῦλοι. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ δοξάζουν τὸν Κύριο, πολὺ περισσότερο οἱ ἴδιοι δοξάζονται, καὶ μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο καὶ χωρὶς αὐτό. Δόξα λοιπὸν εἶναι ἡ θλίψη γιὰ τὸ Χριστό, καὶ παντοῦ ὀνομάζει δόξα τὸ πράγμα αὐτό· κι ὅσο μεγαλύτερη ἀτιμία συμβαίνει νὰ ὑποστοῦμε, τόσο περισσότερο γινόμαστε λαμπρότεροι. Ὑστερα πάλι γιὰ νὰ δείξει ὅτι κι αὐτὸ τοῦτο εἶναι τοῦ Θεοῦ, λέγει· «κατὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μας καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ»· δηλαδὴ, αὐτὴ τὴ χάρη μᾶς τὴν ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, γιὰ νὰ δοξάζεται μὲ ἐμᾶς, καὶ νὰ δοξάζει ἐμᾶς μὲ τὸν ἑαυτό του. Πῶς δοξάζεται μὲ ἐμᾶς; Μὲ τὸ ὅτι τίποτε δὲν προτιμοῦμε περισσότερο ἀπ' αὐ-

“Ὅτι δύνάμιν εἰλήφαμεν παρ’ αὐτοῦ ὥστε μηδὲ ἐνδιδόναι τοῖς ἐπαγομένοις δεινοῖς. Ὁμοῦ γὰρ ὅταν πειρασμὸς συμβῆ, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται, καὶ ἡμεῖς· αὐτὸν μὲν γὰρ δοξάζουσιν, ὅτι οὕτως ἡμᾶς ἐνεύρωσεν· ἡμᾶς δὲ θαυμάζουσιν, ὅτι ἀξίους ἑαυτοῦ παρεσκευάσαμεν. Πάντα δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ γίνεται.

Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ’ αὐτόν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοός». Πότε μὲν ἔσται ἀνάστασις, οὐκ εἶρηκεν, ὅτι δὲ νῦν οὐκ ἔσται, εἶρηκε. «Καὶ ἡμῶν», 10 φησὶν, «ἐπισυναγωγῆς ἐπ’ αὐτόν». Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο. Ὅρας πῶς καὶ ἡ παραίνεσις πάλιν μετ’ ἐγκωμίου καὶ προτροπῆς, τῷ πάντως μεθ’ ἡμῶν αὐτῶν φαίνεσθαι τὸν Κύριον καὶ τοὺς ἀγίους πάντας; Περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐνταῦθα διαλέγεται καὶ περὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς τῆς ἡμῶν· ὁμοῦ γὰρ ταῦτα ἔσται. Ἐπαίρει 15 τὴν διάνοιαν αὐτῶν, «εἰς τὸ μὴ σαλευέσθαι», φησί, «ταχέως ὑμᾶς. Μήτε θροεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι’ ἐπιστολῆς, ὡς δι’ ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου». Ἐνταῦθα δοκεῖ μοι αἰνίττεσθαι περιένοι τινας ἐπιστολὴν πλάσαντας δῆθεν ἀπὸ τοῦ Παύλου, καὶ ταύτην ἐπιδεικνυμένους λέγειν, ὡς ἄρα 20 ἐφέστηκε τοῦ Κυρίου ἡ ἡμέρα, ἵνα πολλοὺς ἐντεῦθεν πλανήσωσιν. Ὡστε οὖν μὴ ἀπατηθῆναι, ἀσφαλίζεται αὐτοὺς ὁ Παῦλος, δι’ ὧν γράφει καὶ φησι· «μὴ θροεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· κἂν τις Πνεῦμα προφητείας ἔχων τοῦτο εἶπῃ, μὴ πιστεύσητε. Ὅτε γὰρ ἤμην πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα εἶπον 25 ὑμῖν· ὥστε οὐ δεῖ μεταπείθεσθαι, ἀφ’ ὧν ἐδιδάχθητε. «Ἡ διὰ πνεύματος». Τοὺς ψευδοπροφήτας οὕτω καλεῖ πνεύματι ἀκαθάρτῳ λαλοῦντας, ἅπερ ἐλάλουν. Βουλόμενοι γὰρ οὗτοι μᾶλλον πιστεύεσθαι, οὐ μόνον διὰ πιθανολογίας ἐπεχείρουν ἀπατᾶν, τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει εἰπών, «μήτε διὰ λόγου», ἀλλὰ καὶ πεπλασμένην ἐπιστολὴν 30 ἐπεδείκνυον ὡς ἀπὸ τοῦ Παύλου, τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῦσαν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ ἐμφαίνων ἐπήγαγε, τό, «μήτε δι’ ἐπιστολῆς», ὡς δι’ ἡμῶν.

τόν. Πῶς δοξαζόμαστε ἐμεῖς μ' αὐτόν; Μὲ τὸ ὅτι πήραμε δύναμη ἀπ' αὐτόν, ὥστε νὰ μὴν ὑποχωροῦμε στὰ ἐπερχόμενα δεινά. Γιατί, ὅταν συμβεῖ πειρασμός, συγχρόνως καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται καὶ ἐμεῖς· αὐτόν τὸν δοξάζουν γιατί τόσο μᾶς δυνάμωσε, ἐμᾶς πάλι μᾶς θαυμάζουν γιατί ἄξια προετοιμαστήκαμε. Ὅλα αὐτὰ γίνονται μὲ τὴ δύναμη τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

«Σᾶς παρακαλοῦμε, ἀδελφοί, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν παρουσία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ συνάντησή μας μ' αὐτόν, νὰ μὴ σαλευθοῦμε γρήγορα ἀπὸ τὴν ὀρθὴ κρίση». Πότε βέβαια θὰ γίνει ἡ ἀνάστασις δὲν τὸ εἶπε, εἶπε ὅμως ὅτι δὲ θὰ γίνει τώρα. «Καὶ τῆς δικῆς μας συνάντησης μ' αὐτόν», λέγει. Δὲν εἶναι μικρὸ κι αὐτό. Βλέπεις ὅτι καὶ ἡ συμβουλή γίνεται πάλι μὲ ἔπαινο καὶ προτροπή, μὲ τὸ ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἐμφανισθεῖ ὁ Κύριος μαζί μὲ μᾶς καὶ ὄλους τοὺς ἁγίους; Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴ συνάντησή μας μαζί του· γιατί αὐτὰ θὰ γίνουν μαζί. Ἐξυψώνει τὴ σκέψη τους, «ὥστε νὰ μὴν σαλευθεῖτε γρήγορα», λέγει, «καὶ νὰ μὴ θορυβεῖσθε οὔτε ἀπὸ πνεῦμα, οὔτε ἀπὸ λόγο, οὔτε ἀπὸ ἐπιστολὴ πού προέρχεται δῆθεν ἀπὸ μᾶς, ὅτι τάχα ἔφθασε ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται κάποιους πού κυκλοφοροῦσαν πλαστὴ ἐπιστολὴ δῆθεν τοῦ Παύλου, καὶ δείχνοντάς τὴν ἔλεγαν ὅτι τάχα ἔφθασε ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ πλανήσουν ἔτσι πολλούς. Ὡστε λοιπὸν γιὰ νὰ μὴν ἀπατηθοῦν τοὺς προφυλάσσει ὁ Παῦλος μ' αὐτὰ πού γράφει καὶ λέγει· «μὴ θορυβεῖσθε οὔτε ἀπὸ πνεῦμα, οὔτε ἀπὸ λόγο». Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· κι ἂν ἀκόμα τὸ πεῖ αὐτὸ κάποιος ἔχοντας τάχα πνεῦμα προφητικό, μὴ πιστέψετε. Γιατί ὅταν ἤμουν κοντά σας αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα, καὶ ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ μεταβάλλετε γνώμη γι' αὐτὰ πού διδαχθήκατε. «Ἡ διὰ πνεύματος». Ἔτσι ὀνομάζει τοὺς ψευδοπροφήτες πού μιλοῦσαν μὲ ἀκάθαρτο πνεῦμα καὶ ἔλεγαν αὐτὰ πού ἔλεγαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἤθελαν αὐτοὶ νὰ γίνουν περισσότερο πιστευτοί, δὲν ἐπιχειροῦσαν νὰ τοὺς ἐξαπατήσουν μόνο μὲ πιθανολογίες, γιατί αὐτὸ δείχνει μὲ τὸ νὰ πεῖ, «οὔτε διὰ λόγου», ἀλλ' ἔδειχναν καὶ πλαστὴ ἐπιστολὴ τάχα τοῦ Παύλου, πού ἔλεγε αὐτὸ τὸ ἴδιο. Γι' αὐτὸ γιὰ νὰ δείξει κι αὐτὸ πρόσθεσε τὸ «οὔτε μ' ἐπιστολή», πού προέρχεται δῆθεν ἀπὸ μᾶς».

Πανταχόθεν τοίνυν αὐτοὺς ἀσφαλισάμενος, οὕτω τὴν οἰκείαν γνῶμην ἐκτίθεται καὶ λέγει· «μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραινόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς θεὸν καθίσει, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἔστι Θεός». Περὶ τοῦ ἀντιχρίστου ἐνταῦθα διαλέγεται, καὶ μεγάλα ἀποκαλύπτει μυστήρια. Τί ἐστὶν «ἡ ἀποστασία»; Αὐτὸν καλεῖ τὸν ἀντίχριστον ἀποστασίαν, ὡς πολλοὺς μέλλοντα ἀπολλύ-
 10 ναι καὶ ἀφιστᾶν· «ὥστε», φησί, «σκανδαλισθῆναι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς». Καὶ ἄνθρωπον ἀμαρτίας αὐτὸν καλεῖ· μυρία γὰρ ἐργάσεται καὶ παρασκευάσει ἐτέρους ἐργάσασθαι δεινά. «Υἱὸν δὲ τῆς ἀπωλείας» φησὶν αὐτὸν διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἀπόλλυσθαι. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ἄρα ὁ σατανᾶς; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἄνθρωπός τις πᾶσαν
 15 αὐτοῦ δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν·

«Καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος», φησὶν, «ὁ ὑπεραινόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα». Οὐ γὰρ εἰς εἰδωλολατρίαν ἄξει ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀντίθεός τις ἔσται, καὶ πάντας καταλύσει τοὺς θεούς, καὶ κελεύσει προσκυνεῖν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ καθεσθή-
 20 σεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς πανταχοῦ Ἐκκλησίας. «Ἀποδεικνύντα», φησὶν, «ἑαυτὸν θεόν». Οὐκ εἶπε, 'λέγοντα', ἀλλά, πειρώμενον ἀποδεικνύναι· καὶ γὰρ ἔργα μεγάλα ἐργάσεται, καὶ σημεῖα ἐπιδείξεται θαυμαστά. «Οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὦν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν;».

25 3. Ὅρας ὅτι ἀναγκαῖον συνεχῶς ταῦτα λέγειν καὶ ἐπαντλεῖν τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν; Ἴδου γὰρ καὶ παρόντος ἤκουσαν ταῦτα λέγοντος, καὶ πάλιν ἐδεήθησαν ὑπομνήσεως. Καθάπερ γὰρ περὶ τῶν θλίψεων ἀκούσαντες, «καὶ γὰρ ὅτι ἡμεν», φησί, «πρὸς ὑμᾶς, προελεγόμεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι», ὁμοῦς ἐπελήσθησαν, καὶ πάλιν
 3 αὐτοὺς στηρίζει διὰ τῶν γραμμάτων, οὕτω καὶ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἀκούσαντες, πάλιν ἐδέοντο γραμμάτων τῶν ρυθμιζόν-

3. Ματθ. 24,24.

4. Α' Θεσ. 3,4.

Ἄφοῦ τοὺς διασφάλισε ἀπὸ παντοῦ, τότε πλεόν ἀναφέρει τὴ δική του γνώμη καὶ λέγει· «μὴ σᾶς ἐξαπατήσει κανεὶς μὲ κανένα τρόπο· γιατί δὲ θὰ ρθει ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἂν δὲν ἔρθει πρῶτα ἡ ἀποστασία καὶ ἀποκαλυφθεῖ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπώλειας, αὐτὸς ποὺ ἀντιτίθεται καὶ ὑψώνει τὸ κεφάλι του ἐναντίον ὁποιουδήποτε ποὺ θεωρεῖται θεὸς ἢ σέβεται σὰν θεός, ὥστε νὰ καθῆσει στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ σὰν θεός, προσπαθώντας ν' ἀποδείξει ὅτι εἶναι θεός». Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὸν ἀντίχριστο καὶ ἀποκαλύπτει μεγάλα μυστήρια. Τί σημαίνει «ἡ ἀποστασία»; Αὐτὸν τὸν ἀντίχριστο ὀνομάζει ἀποστασία, γιατί πολλοὺς πρόκειται νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀπώλεια καὶ στὴν ἀποστασία. «ἽΩστε», λέγει, «νὰ σκανδαλισθοῦν, εἰ δυνατόν, καὶ οἱ ἐκλεκτοί»³. Καὶ ὀνομάζει αὐτὸν ἄνθρωπο τῆς ἀμαρτίας, γιατί θὰ προξενήσει καὶ θὰ προετοιμάσει κι ἄλλους νὰ προξενήσουν μύρια κακά. Τὸν ὀνομάζει ἐπίσης «υἱὸς τῆς ἀπώλειας», γιατί καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ χαθεῖ. Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτός; μήπως ὁ σατανᾶς; Καθόλου, ἀλλὰ κάποιος ἄνθρωπος ποὺ θὰ δεχθεῖ ὅλη τὴν ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ. «Καὶ θ' ἀποκαλυφθεῖ ὁ ἄνθρωπος», λέγει, «ποὺ ὑψώνει τὸν ἑαυτό του πάνω ἀπὸ ὁποιοδήποτε ποὺ ὀνομάζεται θεὸς ἢ σέβεται σὰν θεός». Δὲ θὰ ὀδηγήσει ἐκεῖνος στὴν εἰδωλολατρία, ἀλλὰ θὰ εἶναι κάποιος ἀντίθεος, καὶ θὰ καταλύσει ὅλους τοὺς θεούς, καὶ θὰ προστάξει νὰ προσκυνοῦν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ καθῆσει στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο στὸν ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ στὶς Ἐκκλησίες ποὺ βρίσκονται παντοῦ. «Ἀποδεικνύοντας», λέγει, «τὸν ἑαυτό του θεό». Δὲν εἶπε 'θὰ λέγει', ἀλλὰ θὰ προσπαθεῖ ν' ἀποδείξει· καθόσον θὰ κάμει μεγάλα ἔργα, καὶ θὰ δείξει θαυμαστὰ σημεῖα. «Δὲ θυμᾶστε ὅτι σᾶς τὰ ἔλεγα αὐτὰ ὅταν ἤμουν ἀκόμα μαζί σας».

3. Βλέπεις ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ λέγει συνέχεια τὰ ἴδια καὶ νὰ τοὺς κατακλύζει μὲ τὰ ἴδια λόγια; Νὰ λοιπὸν ὅτι καὶ ὅταν ἦταν παρῶν τὸν ἄκουσαν νὰ τὰ λέγει αὐτά, καὶ πάλι χρειάσθηκε νὰ τοὺς τὰ ὑπενθυμίσει. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς εἶχαν ἀκούσει καὶ γιὰ τὶς θλίψεις, «καθόσον», λέγει, «ὅταν ἤμασταν μαζί σας σᾶς προλέγαμε ὅτι πρόκειται νὰ μᾶς ἔρθουν θλίψεις»⁴, ὅμως τὰ ξέχασαν, καὶ πάλι τοὺς στηρίζει μὲ τὰ γράμματα, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ ἄκουσαν, πάλι εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ γράμματα ποὺ

των αὐτούς. Ἀναμιμνήσκει γοῦν αὐτούς καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν ξέ-
 νον λέγει, ἀλλ' ἄπερ αἰεὶ ἔλεγε. Καθ' ἄπερ γὰρ ἐπὶ τῶν γεωργῶν τὰ
 σπέρματα καταβάλλεται μὲν ἅπαξ, οὐ μένει δὲ διαπαντός, ἀλλὰ
 πολλῆς δεῖται τῆς συγκατασκευῆς, κἂν μὴ τὴν γῆν ἀναμοχλεύσαν-
 5 τες περιστείλωσι τὰ καταβαλλόμενα, τοῖς σπερμολόγοις ὀρνέοις
 ἔσπειραν· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν μὴ τῇ συνεχεῖ μνήμῃ τὰ καταβληθέν-
 τα περιστείλωμεν, εἰς τὸν ἀέρα πάντα ἐρρίψαμεν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ
 διάβολος ἐξαρπάζει καὶ ἡ ἡμετέρα ραθυμία ἀπόλλυσι καὶ ἥλιος
 ξηραίνει καὶ ὑετὸς ἐπικλύζει, καὶ ἄκανθοι ἀποπνίγουσιν. Ὡστε
 10 οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἅπαξ καταβαλόντα ἀπηλλάχθαι, ἀλλὰ πολλῆς δεῖ
 τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς προσεδρείας τῶ μέλλοντι τοὺς καρποὺς
 συγκομίζειν, ἀποσοβοῦντι τὰ πετεινά, τὰς ἀκάνθας ἐκκόπτοντι, τὰ
 πετρώδη γῆς πληροῦντι πολλῆς, πᾶσαν λύμην κωλύοντι καὶ ἀπο-
 τειχίζοντι καὶ ἀναιροῦντι. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς γῆς τὸ πᾶν τοῦ γεωργοῦ
 15 γίνεται· ἄψυχος γὰρ ἐκείνη ὑπόκειται, πρὸς τὸ παθεῖν ἔτοιμος οὐσα
 μόνον· ἐπὶ δὲ ταύτης τῆς γῆς τῆς πνευματικῆς οὐδαμῶς· οὐ τῶν δι-
 δασκάλων ἐστὶ τὸ πᾶν, ἀλλ', εἰ μὴ τὸ πλεόν, τὸ γοῦν ἡμισυ καὶ τῶν
 μαθητῶν. Ἡμῶν μὲν οὖν καταβαλεῖν ἐστὶ τὸν σπόρον, ὑμῶν δὲ
 ποιεῖν τὰ λεγόμενα, τῇ μνήμῃ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυσθαι τοὺς
 20 καρπούς, τὰς ἀκάνθας προρρίζους ἀνασπᾶν. Ἄκανθα γὰρ ὄντως ὁ
 πλοῦτος, οὐδένα καρπὸν ἔχων, δυσειδῆς καὶ ὀφθῆναι καὶ χρήσα-
 σθαι ἀηδής, λυπῶν τοὺς ἀπτομένους, οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ ἔχων
 καρπὸν, ἀλλὰ καὶ τῶ βλαστάνοντι ἐμποδίζων.

Τοιοῦτόν ἐστιν ὁ πλοῦτος· οὐ μόνον αὐτὸς οὐ φέρει καρπὸν
 25 αἰώνιον, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους κατέχων ἐμποδίζει. Ἀλόγων
 εἰσὶ τροφαὶ αἱ ἄκανθαι καμῆλων· πυρός εἰσι βρῶσις καὶ δαπάνη
 πρὸς οὐδὲν χρήσιμοι. Τοιοῦτον καὶ ὁ πλοῦτος, πρὸς οὐδὲν χρήσι-
 μος, ἀλλ' ἢ πρὸς τὸ καῦσαι κάμινον, πρὸς τὸ τὴν ἡμέραν ἀνάψαι
 ἐκείνην τὴν ὡς κλίβανον καιομένην, πρὸς τὸ θρέψαι τὰ ἄλογα

θὰ τοὺς καθοδηγοῦσαν. Τοὺς ὑπενθυμίζει λοιπὸν καὶ τοὺς δείχνει ὅτι δὲ λέγει τίποτε τὸ πρωτάκουστο, ἀλλ' αὐτὰ ποὺ ἔλεγε πάντοτε. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῶν γεωργῶν οἱ σπόροι ρίχνονται βέβαια μιὰ φορά, δὲν παραμένουν ὅμως ἔτσι γιὰ πάντα, ἀλλὰ χρειάζονται πολλὴ ἐργασία στὴ συνέχεια, κι ἂν δὲ σκεπᾶσουν τοὺς σπόρους ποὺ ἔβαλαν ἀνακατεύοντας τὸ χῶμα, τοὺς ἔσπειραν γιὰ τὰ σποροφάγα ὄρνια, ἔτσι κι ἐμεῖς, ἂν δὲ σκεπᾶσουμε ἐκεῖνα ποὺ βάλαμε μέσα μας μὲ τὴ συνεχὴ ὑπενθύμιση, τὰ σκορπίσαμε ὅλα στὸν ἀέρα. Γιατί κι ὁ διάβολος ἀρπάζει καὶ ἡ ραθυμία ἢ δική μας τοὺς καταστρέφει, καὶ ὁ ἥλιος τοὺς ξηραίνει, καὶ ἡ βροχὴ τοὺς πλημμυρίζει, καὶ τ' ἀγκάθια τοὺς πνίγουν.

Ὡστε δὲ φθάνει νὰ τοὺς σπείρεις μιὰ φορά καὶ νὰ γλυτώσεις, ἀλλὰ χρειάζεται πολλὴ φροντίδα καὶ μεγάλη προσοχὴ ἐκ μέρους ἐκείνου ποὺ θέλει νὰ μαζέψει τοὺς καρπούς, ἀπομακρύνοντας τὰ πτηνὰ, κόβοντας τὰ ἀγκάθια, γεμίζοντας τὰ πετρώδη ἐδάφη μὲ πολὺ χῶμα, καὶ κάθε καταστροφὴ αὐτῶν ἐμποδίζοντας, ἀποκλείοντας καὶ ἀπομακρύνοντας. Ἀλλὰ στὴν περίπτωση βέβαια τῆς γῆς τὸ κάθε τι γίνεται ἀπὸ τὸ γεωργό· γιατί ἐκείνη εἶναι ἄψυχη, κι εἶναι ἔτοιμη μόνον νὰ πάθει· σ' αὐτὴν ὅμως τὴν πνευματικὴ γῆ δὲ συμβαίνει καθόλου τὸ ἴδιο· τὸ πᾶν δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ δάσκαλο, ἀλλ', ἂν ὄχι τὸ περισσότερο, τὸ μισὸ τουλάχιστο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς μαθητές. Δικὴ μας δουλειᾶ δηλαδὴ εἶναι νὰ ρίξουμε τὸ σπόρο, ἐνῶ δική σας εἶναι νὰ κάμνετε αὐτὰ ποὺ λέμε, δείχνοντας μὲ τὴ μνήμη τοὺς καρπούς τῶν ἔργων, καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὴ ρίζα τὰ ἀγκάθια. Γιατί πραγματικὸ ἀγκάθι εἶναι ὁ πλοῦτος, μὴ ἔχοντας κανένα καρπὸ, ἄσχημος στὴν ὄραση, καὶ ἀηδὴς στὴ χρῆση, γεμίζοντας μὲ θλίψη αὐτοὺς ποὺ τὸν ἐγγίζουσιν, καὶ ὄχι μόνον αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἔχει καρπὸ, ἀλλ' ἐμποδίζει καὶ αὐτὸν ποὺ βλαστάνει.

Τέτοιος εἶναι ὁ πλοῦτος· ὄχι μόνον αὐτὸς δὲ φέρει αἰώνιο καρπὸ, ἀλλὰ κι αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ φέρουν, τοὺς συγκρατεῖ καὶ τοὺς ἐμποδίζει. Τῶν ἀλόγων καμήλων τροφὴς εἶναι τ' ἀγκάθια, ποὺ εἶναι φαγητὸ γιὰ τὴ φωτιὰ καὶ δαπάνη σὲ τίποτε χρησιμῆ. Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ πλοῦτος· δὲ χρησιμεύει σὲ τίποτε, παρὰ μόνον γιὰ ν' ἀνάψει τὸ καμίνι, τὸ νὰ τὸ ἀνάψει τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ θὰ

πάθη, μνησικακίαν καὶ ὀργήν. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ τρώγουσα κάμηλος ἀκάνθας. Λέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν τὰ τοιαῦτα εἰδόντων μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς κτήνεσιν οὕτω βαρῦμηνι καὶ δύσθυμον καὶ μνησικάκον, ὡς ἡ κάμηλος. Τοιοῦτον ὁ πλοῦτός ἐστι· τὰ ἄλογα πάθη τρέφει τῆς
 5 ψυχῆς, τὰ δὲ λογικὰ κεντεῖ καὶ τιτρώσκει, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν. Σκληρόν τί ἐστι καὶ τραχὺ τοῦτο τὸ φυτόν, αὐτόματον φύεται. Ἴδωμεν δὲ καὶ ποῦ φύεται, ἵνα ἐκκόψωμεν αὐτό· ἐν τοῖς ἀποκρήμνοις τῶν χωρίων, ἐν τοῖς λιθώδεσιν, ἐν τοῖς ξηροῖς, ἔνθα νοτὶς οὐκ ἔστιν. Ὅταν οὖν τραχύς τις ἦ καὶ ἀπόκρημνος, τουτέστιν ἀνε-
 10 λεήμων, ἡ ἄκανθα φύεται ἐν αὐτῷ. Ἄλλ' ὅταν αὐτὰς ἐκκόψαι βούλωνται γεωργῶν παῖδες, οὐ σιδήρῳ τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ πῶς; πῦρ ἐπαφιέντες, οὕτω πᾶσαν ἐξέλκουσι τὴν κακίαν τῆς γῆς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀρκεῖ τὸ τεμεῖν ἄνωθεν, τῆς ρίζης κάτω μενούσης, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ρίζαν ἐξελεῖν (ἀπὸ γὰρ τῆς κακίας ἐναπομένει τῇ γῆ, καὶ
 15 καθάπερ τινὸς λοιμοῦ εἰς σῶμα ἐνσκήψαντος ἔτι μένει τὰ λείψανα), πᾶσαν ἐκείνην τὴν νοτίδα τὴν τῶν ἀκανθῶν τὸ πῦρ ἄνωθεν ἀνιμώμενον, ὥσπερ τινὰ ἰόν, ἐξέλκει διὰ τῆς θερμότητος ἀπὸ τῶν λαγόνων τῆς γῆς. Καθάπερ γὰρ ἡ σικύα ἐπιτιθεμένη πᾶσαν κακίαν τὴν ἐκ τῶν ἀκανθῶν ἀνιμᾶται καὶ καθαρὰν αὐτὴν ποιεῖ. Τίνος δὴ
 20 ἔνεκεν ταῦτα εἶπον; Ὅτι δεῖ τὴν πρὸς τὸν πλοῦτον συμπάθειαν πάντοθεν ἐκκαθαίρειν. Ἔστι καὶ παρ' ἡμῖν πῦρ, ἀπὸ ψυχῆς ταύτην ἔλκον τὴν κακίαν, τὸ τοῦ Πνεύματος λέγω· ἂν τοῦτο ἐπαφῶμεν, οὐ τὰς ἀκάνθας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν νοτίδα ἀναξηραίνειν δυνησόμεθα· ὡς ἐὰν ὧσιν ἐμπεπηγυῖαι, πάντα γίνεται μάτην.

25 Ὅρα γάρ· εἰσῆλθε πλούσιος ἐνταῦθα, ἡ καὶ πλουτοῦσα γυνή; οὐ φροντίζει πῶς ἀκούσει τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πῶς ἐπιδείξεται, πῶς μετὰ κόμπου καθίσει, πῶς μετὰ δόξης πολλῆς, πῶς πάσας τὰς ἄλλας ὑπερβαλεῖται τῇ τῶν ἱματίων πολυτελείᾳ, καὶ

καίει σὰν κλίβανος, τὸ κατάλληλο νὰ τρέφει τὰ ἄλογα πάθη, τὴ μνησικακία καὶ τὴν ὀργή. Τέτοια εἶναι βέβαια καὶ ἡ καμήλα ποὺ τρώει τ' ἀγκάθια. Γιατὶ λέγεται ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ξέρουν ἀπ' αὐτά, πὼς δὲν ὑπάρχει κανένα ἄλλο ζῶο ἀνάμεσα στὰ κτήνη, ποὺ νὰ τρέφει τόσο μεγάλη ὀργή καὶ νὰ εἶναι τόσο δύσθυμο καὶ μνησικάκο ὅσο ἡ καμήλα. Τέτοιος εἶναι ὁ πλοῦτος· τρέφει τὰ ἄλογα πάθη τῆς ψυχῆς, ἐνῶ τὰ λογικὰ τὰ κεντρίζει καὶ τὰ πληγώνει, ὅπως συμβαίνει μὲ τ' ἀγκάθια. Αὐτὸ τὸ φυτὸ εἶναι κάπως σκληρὸ καὶ τραχὺ καὶ φυτρώνει μόνο του. Ἄς δοῦμε ὁμως καὶ ποῦ φυτρώνει γιὰ νὰ τὸ ξεριζώσουμε. Φυτρώνει στὰ ἀπόκρημνα μέρη, στὰ πετρώδη καὶ στὰ ξεροτόπια, ὅπου δὲν ὑπάρχει ὑγρασία. Ὅταν λοιπὸν κάποιος εἶναι τραχὺς καὶ ἀπόκρημνος, δηλαδὴ ἄσπλαγχνος, φυτρώνει σ' αὐτὸν τὸ ἀγκάθι. Ἄλλ' ὅταν τὰ παιδιά τῶν γεωργῶν θέλουν νὰ κόψουν τ' ἀγκάθια, δὲν τὸ κάμουν αὐτὸ μὲ σίδηρο, ἀλλὰ πῶς; ἀνάβουν φωτιά, καὶ ἔτσι ἀφαιροῦν ὅλη τὴν κακία τῆς γῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲ φθάνει νὰ τὰ κόβεις ἀπὸ πάνω, μένοντας κάτω ἡ ρίζα τους, ἀλλ' οὔτε νὰ βγάλεις μόνο τὴ ρίζα (γιατὶ ἀπομένει στὴ γῆ ἀπὸ τὴν κακία καί, ὅπως ὅταν προσβάλλει κάποια ἀρρώστια τὸ σῶμα, παραμένουν ἀκόμα τὰ ὑπολείμματα)· ὅλη ἐκείνη τὴν ὑγρασία τῶν ἀγκαθιῶν ἀπὸ πάνω ἢ φωτιά ποὺ καίει τὴν ἀνασύρει, σὰν κάποιον ἰό, μὲ τὴν θερμότητά της ἀπὸ τὰ λαγόνια τῆς γῆς. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ βεντούζα, τοποθετημένη ἐπάνω στὸ σῶμα, ἀπορροφᾷ ἐκαστὴ βλάβη, ἔτσι καὶ ἡ φωτιά ἀπορροφᾷ ἐκαστὴ βλάβη τῶν ἀγκαθιῶν, καὶ καθιστᾷ τὴ γῆ καθαρή. Γιατὶ τὰ εἶπα αὐτά; Γιατὶ πρέπει νὰ καθαρίζουμε ἀπὸ παντοῦ τὴ συμπάθεια πρὸς τὸν πλοῦτο. Ὑπάρχει καὶ σὲ μᾶς φωτιά ποὺ ἔλκει αὐτὴ τὴν ἀρρώστια ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἐννοῶ τὴ φωτιά τοῦ πνεύματος· ἂν αὐτὴ τὴ φωτιά τὴν ἀφήσουμε ἐλεύθερη, θὰ μπορέσουμε νὰ ξηράνουμε ὄχι μόνο τ' ἀγκάθια, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑγρασία τους· γιατί, ἂν εἶναι βαθιὰ ριζωμένα τ' ἀγκάθια, ὅλα γίνονται στὰ χαμένα.

Πρόσεχε λοιπὸν· μπῆκε ἐδῶ κάποιος πλούσιος ἢ κάποια πλούσια γυναίκα; Δὲ φροντίζει πῶς ν' ἀκούσει τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐπιδειχθεῖ, πῶς νὰ καθήσει μὲ κομπορημοσύνη, πῶς μὲ πολλὴ λαμπρότητα, πῶς νὰ ξεπεράσει ὅλες τὶς ἄλλες

σχήματι καὶ βλέμματι καὶ βαδίσματι σεμνοτέραν ἑαυτὴν ἐργάσεται,
 καὶ πᾶσα ἢ φροντὶς καὶ ἢ μέριμνα αὐτῆ, ἄρα εἶδεν ἢ δεῖνα; ἄρα
 ἐθαύμασεν; ἄρα καλῶς κεκαλλώπισμαι; Οὐ περὶ τούτου δὲ μόνον
 τὴν φροντίδα ποιεῖται, ἀλλ' ὥστε καὶ μὴ σαπῆναι τὰ ἱμάτια, ὥστ
 5 μὴ διαρραγῆναι, καὶ πᾶσα ἢ φροντὶς περὶ τοῦτο. Ὁμοίως ὁ
 πλουτῶν ἀνὴρ εἰσέρχεται δείξων ἑαυτὸν τῷ πέννητι, καὶ τῷ φόβον
 καταστήσων διὰ τῆς περιβολῆς τῶν ἱματίων, διὰ τοῦ παιῆδας ἔχειν
 πολλούς· καὶ παρεστήκασιν ἀποσοβοῦντες. Ὁ δὲ ἀπὸ πολλοῦ τύ-
 φου οὐδὲ τοῦτο καταξιοῖ ποεῖν, ἀλλ' οὕτως οἶδεν ἀνάξιον ὄν ἐλευ-
 10 θέρου τὸ ἔργον, ὅτι καίτοι σφόδρα τετυφωμένος οὐκ ἀνέχεται τοῦτο
 ποιεῖν, ἀλλὰ τοῖς δούλοις ἐπιτρέπει τοῖς ἀκολούθοις· τὸ γὰρ τοῦτο
 ποιεῖν δουρικὸν ὄντως καὶ ἰταμῶν ἠθῶν. Εἶτα καθήμενον εὐθέως
 ἐπεισέρχονται αἱ τῆς οἰκίας φροντίδες περισύρουσαι πανταχοῦ, ὁ
 τυφὸς ὁ κατέχων τὴν ψυχὴν περιρρεῖ· νομίζει χαρίζεσθαι καὶ ἡμῖν
 15 καὶ τῷ λαῷ, τάχα δὲ καὶ τῷ Θεῷ, ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ
 οἶκον. Ὁ δὲ οὕτω φλεγμαίνων, πῶς δυνήσεται θεραπευθῆναι ποτε;
 4. Εἰπέ δὴ μοι, εἴ τις εἰς ἰατρεῖον παραγένοιτο, καὶ μὴ χάριν αἰ-
 τεῖ τὸν ἰατρόν, ἀλλὰ νομίζει χαρίζεσθαι ἐκείνῳ, καὶ ἀφείς φάρμα-
 κον αἰτῆσαι ἐπὶ τὸ τραῦμα, περὶ ἱμάτια ἀσχολοῖτο, ἄρα ἀπέλθοι τι
 20 ἂν ὁ τοιοῦτος λαβὼν ἀγαθόν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Τὸ δὲ αἴτιον τού-
 των ἀπάντων, εἰ βούλεσθε, ἐρῶ· νομίζουσι πρὸς ἡμᾶς εἰσιέναι,
 ὅταν εἰσίωσιν ἐνταῦθα· νομίζουσι παρ' ἡμῶν ἀκούειν ἅπερ ἀκού-
 ουσιν· οὐ προσέχουσιν, οὐκ ἐννοοῦσιν ὅτι πρὸς τὸν Θεὸν εἰσέρχον-
 ται, ὅτι αὐτὸς αὐτοῖς διαλέγεται. Ὅταν γὰρ ἀναστὰς ὁ ἀναγινώ-
 25 σκων λέγῃ, «τάδε λέγει Κύριος», καὶ ὁ διάκονος ἐστῶς ἐπιστομίζη
 πάντας, οὐ τῷ ἀναγινώσκοντι τιμὴν ποιῶν τοῦτό φησιν, ἀλλὰ τῷ
 δι' ἐκείνου πᾶσι διαλεγομένῳ. Εἰ ἤδεσαν ὅτι Θεὸς ἦν ὁ ταῦτα λέ-
 γων διὰ τοῦ προφήτου, πάντα ἂν τὸν τυφὸν ἔρριψαν. Εἰ γὰρ ἀρχόν-

στην πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων, καὶ νὰ κάνει τὸν ἑαυτό της πιὸ ἐντυπωσιακὸ καὶ στὸ σχῆμα καὶ στὸ βλέμμα καὶ στὸ βᾶδισμα, καὶ ὄλη ἡ μέριμνα κι ἡ φροντίδα της εἶναι, ἄραγε τὴν εἶδε ἡ τάδε; ἄραγε τὴ θαύμασε; ἄραγε στολίστηκε ὁμορφα; Δὲ φροντίζει ὁμως μόνο γι' αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ χαλάσουν τὰ ἐνδύματά της, νὰ μὴ σχισθοῦν, καὶ ὄλη ἡ φροντίδα της στρέφεται γύρω ἀπ' αὐτὸ. Ὅμοια καὶ ὁ πλούσιος ἄνδρας, μπαίνει γιὰ νὰ δείξει τὸν ἑαυτό του στὸ φτωχὸ καὶ νὰ ἐμβάλει φόβο σ' αὐτὸν μὲ τὴν περιβολὴ τῶν ἐνδυμάτων καὶ μὲ τοὺς πολλοὺς ὑπηρέτες ποὺ ἔχει. Καὶ στέκουν ἐκεῖνοι φοβισμένοι. Αὐτὸς ὁμως ἀπὸ τὴν πολλὴ ἀλαζονεία του δὲ θεωρεῖ ἄξιο οὔτε αὐτὸ νὰ κάνει, ἀλλὰ γνωρίζει ὅτι τόσο πολὺ εἶναι αὐτὸ ἀνάξιο ἔργο ἐνὸς ἐλεύθερου ἀνθρώπου, ὥστε, ἂν καὶ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀλαζόνας, δὲν ἀνέχεται νὰ τὸ κάμει αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ ἐπιτρέπει στοὺς δούλους καὶ στοὺς ἀκολούθους· γιατί τὸ νὰ κάμνει αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι δουλικὸ καὶ γνώρισμα ἀδιάντροπων συνηθειῶν. Ἐπειτα, ἀφοῦ καθήσει, ἀμέσως εἰσέρχονται στὸ μυαλό του οἱ φροντίδες τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὸν παρασύρουν παντοῦ, καὶ ἡ ἀλαζονεία ποὺ κατέχει τὴν ψυχὴ του τὸν περικυκλώνει. Νομίζει ὅτι κάνει χάρη καὶ σὲ μᾶς καὶ στὸν λαό, ἴσως καὶ στὸ Θεό, ἐπειδὴ μπῆκε στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ πάσχει ἀπὸ τέτοια φλεγμονὴ πῶς θὰ μπορέσει κάποτε νὰ θεραπευθεῖ;

4. Πές μου λοιπὸν, ἂν κάποιος μεταβεῖ σὲ ἰατρεῖο, καὶ δὲ ζητᾶ χάρη ἀπὸ τὸν γιατρό, ἀλλὰ νομίζει ὅτι ἐκεῖνος τοῦ ὀφείλει χάρη, καί, παραμελώντας νὰ ζητήσῃ φάρμακο γιὰ τὸ τραῦμα, ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἐνδύματα, ἄραγε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ ἔφευγε παίρνοντας κάτι καλὸ ἀπὸ τὸν γιατρό; Ἐγὼ τοῦλάχιστο νομίζω ὄχι. Καὶ ἂν θέλετε θὰ σᾶς πῶ τὴν αἰτία ὅλων αὐτῶν. Νομίζουν πῶς ἔρχονται σὲ μᾶς ὅταν ἔρχονται ἐδῶ· νομίζουν ὅτι αὐτὰ ποὺ ἀκοῦν τὰ ἀκοῦν ἀπὸ μᾶς. Δὲν προσέχουν, δὲ σκέπτονται ὅτι εἰσέρχονται πρὸς τὸ Θεό, ὅτι αὐτὸς συνομιλεῖ μαζί τους. Γιατί, ὅταν σηκώνεται ὁ ἀναγνώστης καὶ λέγει, «αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος», καὶ ὁ διάκονος στέκοντας κάμνει ὅλους νὰ σιωπήσουν, καὶ δὲν τὸ λέγει αὐτὸ τιμώντας τὸν ἀναγνώστη, ἀλλ' αὐτὸν ποὺ συνομιλεῖ μὲ ὅλους μέσω ἐκείνου. Ἄν ἤξεραν ὅτι ὁ Θεὸς ἦταν ποὺ λέγει αὐτὰ μέσω τοῦ προφήτη, θὰ

των αὐτοῖς διαλεγομένων οὐκ ἀνέχονται ἔξω προσέχειν, πολλῶ
 μᾶλλον τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς ὑπηρέται ἐσμέν, ἀγαπητοί· ἡμεῖς οὐ τὰ
 ἡμέτερα λέγομεν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπιστολαὶ καθ' ἐκάστην ἡμέ-
 ραν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἤκουσαι ἀναγινώσκονται. Εἶπε δὴ μοι, παρα-
 5 καλῶ, εἴ τις ἄρτι παρόντων ἡμῶν πάντων εἰσῆλθεν ἔχων ζώνην
 χρυσῆν, καὶ ἀνατεταμένος καὶ σοβῶν ἔφησε πεμφθῆναι παρὰ τοῦ
 βασιλέως τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἅπασαν τὴν ἐπιστο-
 λὴν κομίζειν περὶ τινων ἀναγκαίων, ἄρα οὐκ ἂν ἅπαντες συνεστρά-
 φητε; ἄρα οὐκ ἂν καὶ τοῦ διακόνου μὴ παρακελευομένου πολλὴν
 10 παρείχετε τὴν σιγὴν; Ἔγωγε οἶμαι· καὶ γὰρ ἤκουσα ἐπιστολῶν βα-
 σιλέων ἀναγινωσκομένων ἐνταῦθα. Εἴτ' ἂν μὲν τις παρὰ βασιλέως
 ἤκη, πάντες προσέχετε, παρὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἤκει καὶ ἐκ τῶν οὐρα-
 νῶν φθέγγεται ὁ προφήτης, καὶ οὐδεὶς ὁ προσέχων; Ἦ οὐ πιστεύε-
 τε, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα τὰ λεγόμενα; Ἐπιστολαὶ αὐταὶ εἰσι
 15 πεμφθεῖσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰσερχώμεθα τοίνυν μετὰ τῆς προση-
 κούσης τιμῆς εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ μετὰ φόβου ἐπακούωμεν τῶν
 λεγομένων. Τί εἰσέρχομαι, φησὶν, εἰ οὐκ ἀκούω τινὸς ὁμιλοῦντος;
 Τοῦτο πάντα ἀπολώλεκε καὶ διέφθειρε. Τί γὰρ χρεῖα ὁμιλητοῦ;
 ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ραθυμίας αὕτη ἡ χρεῖα γέγονε. Διὰ τί γὰρ ὁμιλίας
 20 χρεῖα; πάντα σαφῆ καὶ εὐθέα τὰ παρὰ ταῖς θεαῖς Γραφαῖς, πάντα
 τὰ ἀναγκαῖα δῆλα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τέρψεώς ἐστε ἀκροαταί, διὰ τοῦτο
 καὶ ταῦτα ζητεῖτε.

Εἶπε γάρ μοι, ποίῳ κόμπῳ λόγου Παῦλος ἔλεγεν; ἀλλ' ὅμως
 τὴν οἰκουμένην ἐπέστρεψε. Ποίῳ δὲ Πέτρος ὁ ἀγράμματος; Ἄλλ'
 25 οὐκ οἶδα, φησί, τὰ ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς κείμενα. Διὰ τί οὐκ οἶδας;
 μὴ γὰρ ἐβραϊστί; μὴ γὰρ ρωμαῖστί; μὴ γὰρ ἑτερογλώσσωσως εἴρηται;
 οὐχὶ ἑλληνιστὶ λέγεται; Ἄλλ' ἀσαφῶς, φησί. Ποῖον ἀσαφές, εἶπέ
 μοι; οὐχὶ ἱστορίαι εἰσὶ; Τὰ γὰρ σαφῆ οἶδας, ἵνα περὶ τῶν ἀσαφῶν
 ἐρωτήσης. Μυρίαὶ ἱστορίαι εἰσὶν ἐν ταῖς Γραφαῖς· εἶπέ μοι μίαν ἐξ
 30 ἐκείνων· ἀλλ' οὐκ ἐρεῖς. Πρόφασις ταῦτα καὶ λόγοι. Καθ' ἡμέραν,

ἄφηναν ὅλη τὴν ἀλαζονεία. Γιατί, ἂν δὲν ἀνέχονται νὰ προσέχουν ἔξω τὴ στιγμὴ πού μιλοῦν ἄρχοντες μαζί τους, πολὺ περισσότερο ὅταν συνομιλεῖ μαζί τους ὁ Θεός. Ἐμεῖς, ἀγαπητοί, εἴμαστε ὑπηρετές· ἐμεῖς δὲ λέμε τὰ δικά μας, ἀλλὰ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ· καθημερινὰ διαβάζονται ἐπιστολές πού ἔχουν ἔρθει ἀπὸ τὸν οὐρανό. «Πές μου λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, ἂν τὴ στιγμὴ πού εἴμαστε ἐμεῖς ὅλοι παρόντες, ἔμπαινε κάποιος ἔχοντας χρυσὴ ζώνη, καὶ περπατώντας περήφανα καὶ ἐπιδεικτικὰ ἔλεγε ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ ἐπίγειου βασιλιᾶ, κι ὅτι φέρνει ἐπιστολὴ πρὸς ὅλη τὴν πόλη γιὰ μερικὰ πράγματα ἀναγκαῖα, ἀραγε δὲ θὰ στρέφατε ὅλοι τὴν προσοχή σας πρὸς αὐτόν; ἀραγε δὲ θὰ κάμνατε πολλὴ ἡσυχία κι ἂν ἀκόμα δὲ σᾶς προέτρεπε ὁ διάκονος; Ἐγὼ βέβαια νομίζω ναί· γιατί ἄκουσα βασιλικὲς ἐπιστολές νὰ διαβάζονται ἐδῶ. Ὡστε, ἂν κάποιος ἔρθει σταλμένος ἀπὸ τὸ βασιλιᾶ ὅλοι τὸν προσέχετε, τώρα πού ἤρθε ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὁ προφήτης κανένας δὲν τὸν προσέχει; Ἡ μήπως δὲν πιστεύετε ὅτι εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ αὐτὰ πού λέγονται; Αὐτὲς εἶναι ἐπιστολές πού στάλθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄς μπαίνουμε λοιπόν μὲ τὴν πρέπουσα τιμὴ στὶς ἐκκλησίες καὶ μὲ σεβασμὸ ἄς ἀκοῦμε τὰ λεγόμενα. Τί μπαίνω, λέγει, ἂν δὲν ἀκούω αὐτόν πού ὁμιλεῖ; Αὐτὸ κατέστρεψε καὶ διέφθειρε τὰ πάντα. Γιατί, τί χρειάζεται ὁμιλητής; Ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας μας δημιουργήθηκε αὐτὴ ἡ ἀνάγκη. Γιατί χρειάζεται ὁμιλία; Ὅλα ὅσα περιλαμβάνονται στὶς θεῖες Γραφές εἶναι σαφὴ καὶ εὐθέα, ὅλα τὰ ἀναγκαῖα εἶναι φανερά. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἴστε ἀκροατὲς τέρψεως, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιζητεῖτε αὐτά.

Πές μου σὲ παρακαλῶ, ὁ Παῦλος μὲ ποιά καύχησι λόγου μιλοῦσε; Κι ὅμως τὴν οἰκουμένη ἐπέστρεψε. Μὲ ποιά πάλι ὁ Πέτρος ὁ ἀγράμματος; Ἀλλά, λέγει, δὲ γνωρίζω τὰ λεγόμενα στὶς θεῖες Γραφές. Γιατί δὲν τὰ γνωρίζεις; Μήπως εἶναι ἑβραϊκά; μήπως ρωμαϊκά; μήπως λέχθηκαν σὲ ἄλλη γλῶσσα; δὲ λέγονται στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα; Ἀλλά, λέγει, μὲ ἀσάφεια. Πές μου, ποῖο εἶναι ἀσαφές; δὲν εἶναι ἱστορίες; Γνωρίζεις δηλαδὴ τὰ σαφὴ, γιὰ νὰ ρωτήσεις γιὰ τὰ ἀσαφὴ. Μύριες ἱστορίες ὑπάρχουν στὶς Γραφές· πές μου μιὰ ἀπὸ ἐκεῖνες. Ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖς. Αὐτὰ εἶναι πρόφα-

φησί, τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἀκούειν. Τί δέ, εἶπέ μοι; ἐν τοῖς θεάτροις οὐ τὰ αὐτὰ ἀκούεις; ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις οὐ τὰ αὐτὰ ὄρας; τὰ δὲ πράγματα πάντα οὐ τὰ αὐτὰ ἐστὶν; ὁ δὲ ἥλιος οὐχ ὁ αὐτὸς ἀεὶ ἀνατέλλει; τροφαῖς δὲ οὐ ταῖς αὐταῖς χρώμεθα; Ἐβουλόμην σου πυθέσθαι, 5 ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ λέγεις ἀκούειν καθ' ἐκάστην ἡμέραν, εἶπέ μοι, ποίου προφήτου ἐστὶ τὸ χωρίον τὸ ἀναγνωσθέν, καὶ ποίου ἀποστόλου, ἢ ποίας ἐπιστολῆς; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλὰ δοκεῖς ξένων ἀκούειν. Ὅταν μὲν οὖν ραθυμῆσαι θέλῃς, τὰ αὐτὰ λέγεις εἶναι, ὅταν δὲ ἐρωτηθῆς, ὥς οὐδέποτε ἀκούσας διάκεισαι. Εἰ τὰ 10 αὐτὰ ἐστὶν, ἔχρῃν αὐτὰ εἰδέναι, σὺ δὲ ἀγνοεῖς. Θρήνων ἄξια τὰ παρόντα, θρήνων καὶ ὀδυρμῶν, ὅτι εἰς κενὸν ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ. Ταύτη μάλιστα ἔχρῃν προσέχειν, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐστὶν, ὅτι οὐδένα παρέχομεν ὑμῖν πόνον, οὐδὲ ξένα τινὰ καὶ ἐνηλλαγμένα λέγομεν. Τί οὖν; ἐπειδὴ ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις εἶναι, τὰ δὲ ἡμέτερα οὐ τὰ αὐτὰ 15 ἐστίν, ἀλλ' ἀεὶ ξένα λέγομεν, τούτοις προσέχετε; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἂν μὲν εἴπωμεν, διὰ τί οὐδὲ ταῦτα κατέχετε; ἅπαξ, φησί, ἀκούομεν, καὶ πῶς ἐνὶ κατασχεῖν; ἂν εἴπωμεν, ἐκείνοις διὰ τί οὐ προσέχετε; φατέ, ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγεται· καὶ πάντοθεν ραθυμίας καὶ σκήψεως τὰ ρήματα.

20 Ἄλλ' οὐ προχωρήσει ταῦτα διαπαντός, ἀλλ' ἔσται καιρός, ὅτε θρηνησομεν εἰκῆ καὶ μάτην· ὅπερ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ γένοιτο ἐνταῦθα μετανοήσαντας καὶ μετὰ συνέσεως καὶ μετὰ εὐλαβείας προσέχοντας τοῖς λεγομένοις, πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων κατόρθωσιν ἐπείγεσθαι καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας τὸν ἑαυτῶν βίον εὐθύνειν, 25 ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ.

ση και λόγια. Κάθε μέρα, λέγει, ἀκοῦς τὰ ἴδια. Τί λοιπόν, πές μου; στὰ θέατρα δὲν ἀκοῦς τὰ ἴδια; στὶς ἵπποδρομίες δὲ βλέπεις τὰ ἴδια; Τὰ πράγματα ὅλα δὲν εἶναι τὰ ἴδια; Ὁ ἥλιος δὲν ἀνατέλλει πάντοτε ὁ ἴδιος; Τὶς ἴδιες τροφές δὲν τρῶμε; Θὰ ἠθελα ν' ἀκούσω ἀπὸ σένα, ἐπειδὴ λές τὰ ἴδια ἀκοῦς κάθε μέρα, ποιοῦ προφήτη εἶναι τὸ χωρίο πὸν διαβάστηκε, καὶ ποιοῦ ἀποστόλου ἢ ποιᾶς ἐπιστολῆς; Ὅμως δὲ μπορεῖς νὰ μοῦ πεῖς, ἀλλὰ νομίζεις ὅτι ἀκοῦς ξένα κείμενα. Ὅταν θέλεις νὰ εἶσαι ράθυμος λές ὅτι εἶναι τὰ ἴδια, ὅταν ὅμως ἐρωτηθεῖς, φαίνεσαι σὰν νὰ μὴν τὰ ἄκουσες ποτέ. Ἄν εἶναι τὰ ἴδια, ἔπρεπε αὐτὰ νὰ τὰ γνωρίζεις, σὺ ὅμως τὰ ἀγνοεῖς. Ἡ κατάσταση αὐτὴ εἶναι ἄξια γιὰ θρήνους· γιὰ θρήνους καὶ ὀδυρμούς, γιὰτὶ ἄσκοπα κόβει νομίσματα ὁ νομισματοκόπος. Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ προσέχεις, γιὰτὶ εἶναι τὰ ἴδια, γιὰτὶ δὲ σᾶς παρέχουμε κόπο, οὔτε λέμε κάποια ἄγνωστα καὶ διαφορετικὰ πράγματα. Τί λοιπόν; ἐπειδὴ, λές, ὅτι ἐκεῖνα εἶναι τὰ ἴδια, ἐνῶ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τὰ ἴδια, ἀλλὰ πάντοτε λέμε ἄγνωστα, μήπως προσέχετε σ' αὐτά; Καθόλου· ἀλλ' ὅμως ἂν ποῦμε, γιὰτὶ δὲ γνωρίζετε οὔτε αὐτά; Μιὰ φορά, λέγει, τ' ἀκοῦμε, καὶ πῶς εἶναι δυνατό νὰ τὰ γνωρίζουμε; Ἄν ποῦμε σ' ἐκεῖνα γιὰτὶ δὲν προσέχετε; Λέτε, πάντα λέγονται τὰ ἴδια· καὶ ἀπὸ παντοῦ τὰ λόγια εἶναι ραθυμίας καὶ δικαιολογίας.

Ὅμως δὲν θὰ προχωρήσουν αὐτὰ ἔτσι γιὰ πάντα, ἀλλὰ θὰ ρθεῖ καιρός, πὸν θὰ θρηνήσουμε ἄσκοπα καὶ μάταια, πράγμα πὸν εὔχομαι νὰ μὴ συμβεῖ. Ἀλλὰ μακάρι νὰ μετανοήσετε ἐδῶ καὶ νὰ προσέχετε στὰ λεγόμενα μὲ σύνεση καὶ εὐλάβεια, νὰ φροντίζετε νὰ κατορθώσετε ἔργα ἀγαθὰ, κατευθύνοντας μὲ κάθε ἀκρίβεια τῆς ζωῆς σας, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ πὸν ὑποσχέθηκε σ' αὐτοὺς πὸν τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία του.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(B' Θεσ. 2,6-3,2)

5 «Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται· καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ
Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὐδ' ἐστὶν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ».

1. Ζητήσειεν ἂν τις πρῶτον εἰκότως, τί ποτέ ἐστι, «τὸ κατέχον», καὶ μετὰ ταῦτα μαθεῖν, τί δήποτε ἀσαφῶς οὕτως αὐτὸ τίθη-
10 σιν ὁ Παῦλος. Τί δήποτ' οὖν ἐστὶ «τὸ κατέχον ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν», τουτέστι, τὸ κωλύον; Οἱ μὲν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν φασίν, οἱ δὲ τὴν Ρωμαϊκὴν ἀρχήν, οἷς ἔγωγε μάλιστα τίθεμαι. Διὰ τί; Ὅτι εἰ τὸ Πνεῦμα ἐβούλετο εἰπεῖν, οὐκ ἂν εἶπεν ἀσαφῶς, ἀλλὰ φανε-
15 ρῶς, ὅτι καὶ νῦν αὐτὸν κατέχει ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, τουτέστι, τὰ χαρίσματα. Ἄλλως δὲ ἔδει ἤδη παραγενέσθαι, εἴ γε ἔμελλε τῶν χαρισμάτων ἐκλειπόντων παραγενέσθαι· καὶ γὰρ πάλοι ἐκλέλοι-
πεν. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς τοῦτό φησιν, εἰκότως ἠνίξατο, καὶ τέως φησὶ συνεσκιασμένως· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο περι-
20 μικρὸν ὕστερον καταλυθήσεται ἡ Ρωμαίων ἀρχή, ἤδη εὐθέως ἂν αὐτὸν καὶ κατώρυξαν ὡς λυμεῶνα, καὶ τοὺς πιστοὺς ἅπαντας, ὡς ἐπὶ τούτῳ ζῶντας καὶ στρατευομένους. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν οὕτως,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Β' Θεσ. 2,6-3,2)

«Καὶ τῶρα γνωρίζετε αὐτὸ ποὺ ἐμποδίζει τὸν ἄνομο ν' ἀποκαλυφθεῖ πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸ του. Ἦδη ἐνεργεῖ μυστικὰ ἡ ἀνομία, ἕως ὅτου φύγει ἀπὸ τὸ μέσον αὐτὸς ποὺ μόνο ὡς τῶρα τὸν ἐμποδίζει. Καὶ τότε θὰ φανερωθεῖ ὁ ἄνομος, τὸν ὁποῖο ὁ Κύριος θὰ ἐξαφανίσει μὲ τὴν πνοὴ τοῦ στόματός του καὶ θὰ τὸν ἐκμηδενίσει μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς παρουσίας του. Ἡ παρουσία τοῦ ἀνόμου θὰ γίνει μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ».

1. Εὐλογα θὰ μπορούσε κάποιος νὰ ἐρωτήσῃ, τί ἄραγε σημαίνει «τὸ κατέχον», καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ μάθει γιατί τέλος πάντων ἀναφέρει αὐτὸ ὁ Παῦλος μὲ ἀσάφεια. Τί λοιπὸν σημαίνει «τὸ κατέχον ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν», δηλαδή αὐτὸ ποὺ ἐμποδίζει; Ἄλλοι λένε ὅτι εἶναι ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ἄλλοι πάλι ἡ ρωμαϊκὴ ἐξουσία, μὲ τοὺς ὁποίους ἐγὼ βέβαια συμφωνῶ. Γιατί; Γιατί, ἂν ἤθελε νὰ πεῖ τὸ Πνεῦμα, δὲ θὰ τὸ ἔλεγε μὲ ἀσάφεια, ἀλλὰ φανερά, γιατί καὶ τώρα αὐτόν τὸν ἐμποδίζει ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, δηλαδή τὰ χαρίσματα. Ἄλλωστε θὰ ἔπρεπε ἤδη νὰ εἶχε ἔρθει, ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει, ἀφοῦ ἐξέλειπαν τὰ χαρίσματα· καθόσον ἀπὸ παλιὰ ἔχουν ἐκλείψει. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ λέγει αὐτὸ γιὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐξουσία, εὐλογα ἔκανε ὑπαινιγμὸ, καὶ στὴν ἀρχὴ ὀμιλεῖ σκοτεινά· γιατί ἀσφαλῶς δὲν ἤθελε νὰ ἐπισύρει περιττὰς ἐχθρες καὶ ἀνωφελεῖς κινδύνους. Γιατί, ἂν ἔλεγε, ὅτι ὕστερα ἀπὸ λίγο θὰ καταλυθεῖ ἡ ἐξουσία τῶν Ρωμαίων, ἀμέσως ἐκείνη τὴ στιγμὴ θὰ τὸν ἀφάνιζαν σὰν διαφθορέα, ὅπως καὶ ὄλους τοὺς πιστοὺς, γιατί τάχα ζοῦσαν καὶ ἦταν στρατευμένοι γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Γι' αὐτὸ δὲ μίλησε ἔτσι, οὔτε ὅτι

οὐδ' ὅτι ταχέως ἔσται, καίτοι γε αἰεὶ αὐτὸ λέγει· ἀλλὰ τί; «εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτῷ καιρῷ», φησί. «Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας». Νέρωνα ἐνταῦθά φησιν, ὡσανεὶ τύπον ὄντα τοῦ ἀντιχρίστου· καὶ γὰρ οὗτος ἐβούλετο νομίζεσθαι 5 θεός. Καὶ καλῶς εἶπε τὸ μυστήριον· οὐ γὰρ φανερώς, ὡς ἐκεῖνος, οὐδὲ ἀπηρυθριασμένως. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀνευρέθη, φησὶν, ὅς οὐ πολὺ τοῦ ἀντιχρίστου ἐλείπετο κατὰ τὴν κακίαν, τί θαυμαστόν, εἰ ἤδη ἔσται; Οὕτω δὲ συνεσκιασμένως εἶπε, καὶ φανερόν αὐτὸν οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι, οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ παιδεύων 10 ἡμᾶς μὴ περιττὰς ἐχθρας ἀναδέχεσθαι, ὅταν μηδὲν ἢ τὸ κατεπεῖγον.

Οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθά φησι· «μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται»· τουτέστιν, ἡ ἀρχὴ ἢ Ρωμαϊκὴ ὅταν ἀρθῆ ἐκ μέσου, τότε ἐκεῖνος ἤξει. Καὶ εἰκότως. Ἔως γὰρ ἂν ὁ ταύτης ἢ τῆς ἀρχῆς 15 φόβος, οὐδεὶς ταχέως ὑποταγήσεται, ὅταν δὲ αὕτη καταλυθῆ, ἐπιθήσεται τῇ ἀναρχίᾳ, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιχειρήσει ἀρπάσαι ἀρχὴν. Ὡσπερ γὰρ αἱ πρὸ τούτου κατελύθησαν βασιλεῖαι, οἷον ἡ Μήδων ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, ἡ Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν, ἡ Περσῶν ὑπὸ Μακεδόνων, ἡ Μακεδόνων ὑπὸ 20 Ρωμαίων, οὕτω καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ ἀντιχρίστου, κάκεινος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκέτι καθέξει. Καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας ὁ Δανιὴλ ἡμῖν παρακατατίθεται. «Καὶ τότε», φησὶν, «ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος». Καὶ τί μετὰ ταῦτα; Ἐγγὺς ἢ παραμυθία· ἐπάγει γάρ· «ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς», φησὶν, «ἀναλώσει τῷ Πνεύματι 25 τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, οὗ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ». Καθάπερ γὰρ πῦρ ἐπελθὼν ἀπλῶς τὰ μικρὰ ζωῦφια καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῆς πόρρωθεν ὄντα ναρκᾶν ποιεῖ καὶ ἀναλίσκει, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τῷ ἐπιτάγματι μόνον καὶ τῇ παρουσίᾳ τὸν ἀντίχριστον ἀνα- 30 λώσει. Ἄρκεῖ παρεῖναι αὐτόν, καὶ ταῦτα πάντα ἀπόλωλε· στήσει τὴν ἀπάτην καὶ φανεῖς μόνον. Εἶτα δηλῶν τίς ἐστὶν οὗτος, «οὗ ἢ

σύντομα θὰ γίνεῖ, ἂν καὶ βέβαια πάντοτε αὐτὸ λέγει. Ἄλλὰ τί; «θ' ἀποκαλυφθεῖ», λέγει, «αὐτὸς στὸν καιρὸ του. Γιατὶ μυστικὰ ἤδη ἐνεργεῖ ἡ ἀνομία». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὸν Νέρωνα, σὰν νὰ εἶναι τύπος τοῦ ἀντιχρίστου· καθόσον αὐτὸς ἤθελε νὰ θεωρεῖται θεός.

Καὶ καλὰ εἶπε «τὸ μυστήριον»· γιατί δὲ θὰ γίνεῖ φανερᾶ, ὅπως ἐκεῖνος, οὔτε ἀναίσχυντα. Γιατί, ἂν πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χρόνονο βρέθηκε, λέγει, αὐτὸς ποὺ στὴν κακία δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν ἀντίχριστο, τί τὸ παράξενο ἂν τώρα παρουσιασθεῖ; Μίλησε λοιπὸν ἔτσι σκοτεινὰ καὶ δὲ θέλησε νὰ τὸν φανερώσει, ὄχι ἀπὸ δειλία, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ δημιουργοῦμε περιττὰς ἔχθρες, ὅταν δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ κατεπεῖγον.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ λέγει· «μόνο μέχρι ποὺ νὰ φύγει ἀπὸ τὸ μέσον, αὐτὸς ποὺ τὸν ἐμποδίζει ἕως τώρα». Δηλαδή, ὅταν φύγει ἡ ρωμαϊκὴ ἐξουσία ἀπὸ τὴ μέση, τότε θὰ ἔρθει ἐκεῖνος. Καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, ὅσο ὑπάρχει ὁ φόβος αὐτῆς τῆς ἐξουσίας, κανένας δὲ θὰ ὑποταγεῖ γρήγορα, ὅταν ὅμως θὰ καταλυθεῖ, αὐτὴ θὰ ὀρμήσει στὴν ἀναρχία καὶ θὰ ἐπιχειρήσει ν' ἀρπάξει τὴν ἐξουσία καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς κατελύθησαν οἱ βασιλεῖς πρὶν ἀπὸ αὐτόν, ὅπως ἡ βασιλεία τῶν Μήδων ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους, τῶν Βαβυλωνίων ἀπὸ τοὺς Πέρσες, τῶν Περσῶν ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἔτσι κι αὐτὴ ἀπὸ τὸν ἀντίχριστο, καὶ ἐκεῖνος θὰ καταταλυθεῖ ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ δὲ θὰ ἐξουσιάσει πιά. Αὐτὰ μὲ πολλὴ σαφήνεια μᾶς τὰ περιγράφει ὁ Δανιήλ· «καὶ τότε», λέγει, «θ' ἀποκαλυφθεῖ ὁ ἀνομος». Καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὰ τί θὰ συμβεῖ; Πλησίον εἶναι ἡ παρηγοριά· γιατί προσθέτει· «τὸν ὅποιο ὁ Κύριος Ἰησοῦς», λέγει, «θὰ ἐξαφανίσει μὲ τὴν πνοὴ τοῦ στόματός του, καὶ θὰ τὸν ἐκμηδενίσει μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς παρουσίας του· ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἀνόμου γίνεται μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ὅταν προξενηθεῖ φωτιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία της τὰ μικρὰ ζωῦφια, ἐνῶ εἶναι μακριά, τὰ ναρκώνει καὶ τὰ καταστρέφει, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, μὲ τὸ πρόσταγμα του μόνο καὶ μὲ τὴν παρουσία του θὰ καταστρέψει τὸν ἀντίχριστο. Ἄρκεῖ νὰ παρουσιασθεῖ αὐτὸς κι ὅλα αὐτὰ καταστράφηκαν· θὰ φανερώσει τὴν ἀπάτη μόνο μὲ τὴν ἐμφάνισή του. Ἔπειτα γιὰ νὰ δηλώσει ποιὸς εἶναι αὐτὸς «τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία

παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ». «Ἐν πάσῃ δυνάμει», φησί, «καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους». Τουτέστι, πᾶσαν ἐπιδείξεται δύναμιν, ἀλλ' οὐδὲν ἀληθὲς ἀλλὰ πρὸς ἀπάτην τὰ πάντα. Ταῦτα προεῖπεν, ἵνα μὴ ἀπατηθῶσιν οἱ τότε. «Καὶ τέρασι», φησί, «ψεύ-
5 δους»· ἦτοι διεψευσμένοις, ἢ εἰς ψεῦδος ἄγουσι. «Καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις».

Τί οὖν συνεχώρησε, φησίν, ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι, καὶ ποία αὕτη οἰκονομία; τί δὲ τὸ κέρδος τῆς ἐκείνου παρουσίας ἐπὶ λύμῃ ἡμῶν παραγενομένου; Μὴ φοβηθῆς, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἄκουε λέγοντος
10 αὐτοῦ· «ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις» ἰσχύει, οἷ, εἰ καὶ μὴ παρεγένετο ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπείσθησαν. Τί οὖν τὸ κέρδος, φησίν; Ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀπολλύμενοι ἐπιστομισθήσονται. Πῶς; Ὅτι εἰ καὶ μὴ ἦλθεν ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ· ἔρχεται οὖν ἐλέγ-
15 ζων αὐτούς. Ἴνα γὰρ μὴ μέλλωσι λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ Θεὸν ἔλεγεν ἑαυτὸν ὁ Χριστός, καίτοι γε οὐδαμοῦ εἶπε φανερῶς, πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκήρυξαν, οὐκ ἐπιστεύσαμεν· ἐπειδὴ ἠκούσα-
20 μα, ἀπὸ σημείων μόνων ψευδῶν πιστεύηται, ἀπορράψει τὸ στόμα αὐτοῖς. Εἰ γὰρ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύεις, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἐχρῆν τῷ ἀντιχρίστῳ πιστεῦσαι· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔλεγε παρὰ τοῦ Πατρὸς πεπέμφθαι, οὗτος δὲ τὸναντίον. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Χριστός, «ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος
25 ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε». Ἀλλὰ σημεῖα εἶ-
δομεν, φησίν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονε πολλὰ καὶ μεγάλα. Οὐκοῦν πολλῶ μᾶλλον αὐτῷ πιστεῦσαι ἐχρῆν. Καίτοι περὶ μὲν τούτου πολλὰ προερρήθη, ὅτι ὁ ἄνομος, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὅτι παρουσία αὐτοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ· περὶ δὲ ἐκείνου τὰ
30 ἐναντία, ὅτι «Σωτήρ», ὅτι ἄμυρία ἀγαθὰ κομίζει. «Ἄνθ' ὧν γὰρ τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, διὰ

1. Δηλαδή ὁ ἀντίχριστος.

2. Ἰω. 5,43.

θά εἶναι κατ' ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ», «μὲ κάθε δύναμη», λέγει, «καὶ μὲ ψευδῆ σημεῖα καὶ τέρατα». Δηλαδή θά κάμει ἐπίδειξη κάθε δυνάμεως, ὅμως τίποτε δὲ θά εἶναι ἀληθινό, ἀλλὰ τὰ πάντα θά εἶναι ἀπάτη. Αὐτὰ τὰ προεῖπε, γιὰ νὰ μὴν ἀπατηθοῦν οἱ τότε ἄνθρωποι. «Καὶ μὲ τέρατα», λέγει, «ψεύδους»· δηλαδή μὲ ψεύδη ἢ πού ὀδηγοῦν στὴν ἀπάτη. «Καὶ μὲ κάθε εἶδος ἀπάτης τοῦ κακοῦ, ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους πού χάνονται».

Γιατί λοιπόν, λέγει, ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ γίνεῖ αὐτό, καὶ ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ; ποιό εἶναι τὸ κέρδος τῆς παρουσίας ἐκείνου, πού θά ἔρθει μὲ σκοπὸ νὰ μᾶς καταστρέψει; Μὴ φοβηθεῖς, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἀκουσε αὐτὸν πού λέγει· «γιὰ τοὺς χαμένους» αὐτὸ ἰσχύει, οἱ ὅποιοι, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἐρχόταν ἐκεῖνος¹, δὲ θά εἶχαν πιστέψει. Ποιό λοιπόν, λέγει, εἶναι τὸ κέρδος; Τὸ ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ χαμένοι θά ἀποστομωθοῦν. Πῶς; Γιατί, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἐρχόταν ἐκεῖνος, δὲ θά πίστευαν στὸ Χριστό· ἔρχεται λοιπόν νὰ ἐλέγξει αὐτούς. Γιὰ νὰ μὴ θελήσουν λοιπόν νὰ ποῦν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔλεγε τὸν ἑαυτό του Θεό, ἂν καὶ πουθενὰ δὲν τὸ εἶπε φανερά, πλὴν ὅμως ἐπειδὴ τὸν κήρυξαν αὐτοὶ πού ἦρθαν μετὰ ἀπ' αὐτά, δὲν πιστέψαμε· ἐπειδὴ ἀκούσαμε ὅτι ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα, γι' αὐτὸ δὲν πιστέψαμε. Αὐτὴν λοιπόν τὴν πρόφασή τους ὁ ἀντίχριστος θά τὴν ἀχρηστέψει. Γιατί, ὅταν θά ρθεῖ ἐκεῖνος καὶ δὲ θά προστάζει τίποτε σωστό, ἀλλὰ ὅλα παράνομα, θά γίνεῖ πιστευτὸς μόνο ἀπὸ ψευδῆ σημεῖα, θά τοὺς κλείσει τὸ στόμα. Ἐὰν λοιπόν δὲν πιστεύεις στὸ Χριστό, πολὺ περισσότερο δὲν ἔπρεπε νὰ πιστεύεις στὸν ἀντίχριστο. Γιατί ἐκεῖνος ἔλεγε ὅτι στάλθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἐνῶ αὐτὸς τὸ ἀντίθετο. Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἔλεγε «ἐγὼ ἦρθα στὸ ὄνομα τοῦ Πατρός μου καὶ δὲ μὲ δεχθήκατε· ἐὰν ἔρθει ἄλλος στὸ ἴδιο ὄνομα ἐκεῖνον θά τὸν δεχθεῖτε»². Ὅμως, λέγει, εἶδαμε σημεῖα. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Χριστὸ ἐγίναν πολλὰ καὶ μεγάλα. Λοιπόν πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ πιστέψετε σ' αὐτόν. Ἐὰν καὶ βέβαια γι' αὐτόν πολλὰ προλέχθηκαν, ὅτι δηλαδή εἶναι ὁ ἄνομος, ὅτι εἶναι ὁ υἱὸς τῆς ἀπώλειας, ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ θά εἶναι κατ' ἐνέργεια τοῦ σατανᾶ. Γιὰ ἐκεῖνον ὅμως τὰ ἀντίθετα· ὅτι εἶναι Ὁ Σωτὴρ, ὅτι φέρει μύρια ἀγαθὰ. «Ἐπειδὴ τὴν ἀγάπη τῆς ἀλήθειας δὲ δέχθηκαν γιὰ νὰ σωθοῦν, γι' αὐτὸ θά

τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει· ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.

2. «Ἴνα κριθῶσιν». Οὐκ εἶπεν, 'ἵνα κολασθῶσι', καὶ γὰρ καὶ 5 χωρὶς τούτου ἐμελλον κολάζεσθαι, ἀλλ', «ἵνα κριθῶσι», τουτέστι, κατακριθῶσιν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τοῦ φοβεροῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. Τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; Αὐτὸς ἠρμήνευσεν ἐπάγων, «οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ». «Ἀγάπην δὲ ἀληθείας», τὸν Χριστὸν καλεῖ· «ἀνθ' ὧν» 10 γάρ, φησί, «τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο»· ἀμφοτέρα γὰρ ἦν, καὶ δι' ἀμφοτέρα παρεγένετο, καὶ ἀγαπῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὲρ ἀληθῶν πραγμάτων. «Ἀλλ' εὐδοκήσαντες», φησὶν, «ἐν τῇ ἀδικίᾳ»· ἐπὶ γὰρ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων ἦλθε καὶ ἀδικήσων αὐτούς. Τί γὰρ οὐκ ἐργάσεται τότε; πάντα κινήσει, πάντα ταραξεί, καὶ ἐπι- 15 ταγμάτων ἕνεκεν καὶ φόβου. Φοβερός ἐσται πάντοθεν, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, ἀπὸ τῆς ὠμότητος, ἀπὸ τῶν παρανόμων ἐπιταγμάτων. Ἀλλὰ μὴ δείσης· «ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις», φησὶν, ἔξει τὴν ἰσχύν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἡλίας ἤξει τότε τοὺς πιστοὺς ἀσφαλιζόμενος. Καὶ τοῦτο ὁ Χριστὸς φησιν, «Ἡλίας ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει πάν- 20 τα». Διὰ τοῦτο εἴρηται περὶ Ἰωάννου τό, «ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἡλίου». Οὐτε γὰρ σημεῖα εἰργάσατο, καθάπερ Ἡλίας, οὔτε θαύματα· «Ἰωάννης μὲν» γάρ, φησί, «σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν· πάντα δέ, ὅσα εἶπεν Ἰωάννης περὶ τούτου, ἀληθῆ ἦν». Πῶς οὖν «ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἡλίου»; Τουτέστι, τὴν αὐτὴν ἀναλήψεται διακονίαν. 25 Καθάπερ οὗτος πρόδρομος τῆς προτέρας παρουσίας, οὕτω κάκεινος πρόδρομος τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας, καὶ εἰς τοῦτο φυλάττεται. Μὴ τοίνυν δείσωμεν· κατέσεισε τῶν ἀκροατῶν τὴν διάνοιαν, οὐκέτι ἐποίησε δεινὰ τὰ παρόντα νομίζειν, ἀλλ' εὐχαριστίας ἄξια. Διόπερ ἐπήγαγεν· «ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ 30 Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἴλετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος καὶ πίστει ἀληθείας». Πῶς εἰς σωτηρίαν εἴλετο; Δείκνυσιν εἰπών,

στείλει σ' αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐνέργεια πλάνης, γιὰ νὰ πιστέψουν αὐτοὶ στὸ ψεῦδος· γιὰ νὰ κριθοῦν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ δὲν πίστεψαν στὴν ἀλήθεια, ἀλλ' εὐχαριστήθηκαν στὴν ἀδικία».

2. «Γιὰ νὰ κριθοῦν». Δὲν εἶπε 'γιὰ νὰ κολασθοῦν', γιατί και χωρὶς αὐτὸ ἐπρόκειτο νὰ κολασθοῦν, ἀλλὰ «γιὰ νὰ κριθοῦν», δηλαδή νὰ κατακριθοῦν στὸ φοβερὸ δικαστήριο, καὶ νὰ μὴ μποροῦν ν' ἀπολογηθοῦν. Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι αὐτοί; Ὁ ἴδιος τὸ ἐξήγησε, προσθέτοντας· «ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πίστεψαν στὴν ἀλήθεια, ἀλλ' εὐχαριστήθηκαν στὴν ἀδικία». «Ἀγάπη τῆς ἀλήθειας» ὀνομάζει τὸ Χριστό· «γιατί λέγει «αὐτοὶ δὲ δέχθηκαν τὴν ἀγάπη τῆς ἀλήθειας». Γιατί καὶ τὰ δύο ἦταν, καὶ γιὰ τὰ δύο ἦρθε, καὶ ἀγαπώντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ ἀληθινὰ πράγματα. «Ἄλλ' εὐαρεστήθηκαν», λέγει, «στὴν ἀδικία»· γιατί ἦρθε γιὰ τὸν ὄλεθρο τῶν ἀνθρώπων καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἀδικήσει. Τί δὲ θὰ κάμει λοιπὸν τότε; τὰ πάντα θὰ κινήσει, τὰ πάντα θὰ ταραξεί, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν προσταγμάτων του καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου. Φοβερός θὰ εἶναι ἀπὸ παντοῦ· ἀπὸ τὴν ἐξουσία, ἀπὸ τὴν ὠμότητα, ἀπὸ τὰ παράνομα προστάγματα. Ἄλλὰ μὴ φοβηθεῖς· γιατί λέγει «στοὺς ἀπολλυμένους», θὰ ἔχει τὴ δύναμη. «Καὶ ὁ Ἡλίας θὰ ἔρθει τότε γιὰ ν' ἀσφαλίσει τοὺς πιστοὺς»³. Κι αὐτὸ τὸ λέγει ὁ Χριστός· «ἔρχεται ὁ Ἡλίας καὶ θ' ἀποκαταστήσει τὰ πάντα»⁴. Γι' αὐτὸ ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὸν Ἰωάννη τὸ «μὲ δύναμη καὶ πνεῦμα τοῦ Ἡλίας»⁵. Γιατί ὁ Ἰωάννης δὲν ἔκαμε σημεῖο, ὅπως ὁ Ἡλίας, οὔτε θαύματα· γιατί λέγει «ὁ Ἰωάννης δὲν ἔκαμε κανένα σημεῖο, ὅλα ὅμως ὅσα εἶπε ὁ Ἰωάννης γι' αὐτόν, ἦταν ἀληθινά»⁶. Πῶς λοιπὸν «μὲ δύναμη καὶ πνεῦμα τοῦ Ἡλίας»; Δηλαδή θ' ἀναλάβει τὴν ἴδια διακονία. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς πρώτης παρουσίας, ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι πρόδρομος τῆς δεύτερης καὶ ἔνδοξης παρουσίας αὐτοῦ, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ φυλάσσεται. Ἄς μὴ φοβηθοῦμε λοιπὸν. Συντάραξε τὴ σκέψη τῶ ἀκροατῶν, δὲν παρουσίασε ὅμως ἀκόμα τὰ παρόντα φοβερά, ἀλλ' εὐχάριστα. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «ἐμεῖς ὅμως ὀφείλομε νὰ εὐχαριστοῦμε πάντοτε τὸν Κύριο, γιατί σᾶς διάλεξε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρὸς σωτηρία μὲ τὸν ἁγιασμό σας μὲ τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν πίστη ἀληθείας». Πῶς τοὺς διάλεξε «πρὸς σωτηρία»; Τὸ δείχνει αὐτὸ λέγοντας, «ἐν ἁγιασμῶ Πνεύματος», δηλαδή, ἀγιάζοντάς

«έν άγιασμῶ Πνεύματος», τουτέστιν, αγιάσαι διὰ Πνεύματος, και πίστεως άληθοῦς αγιάσαι ὑμᾶς διὰ τοῦ Πνεύματος. Ταῦτα γάρ ἡμῶν έστι τὰ συνεκτικὰ τῆς σωτηρίας· οὐδαμοῦ ἀπὸ ἔργων, οὐδαμοῦ ἀπὸ κατορθωμάτων, ἀλλὰ διὰ πίστεως άληθείας. Ἴδου τό, 5 'έν', πάλιν 'διά' έστιν.

«Έν άγιασμῶ Πνεύματος», φησίν. «Εἰς ὃ έκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐ μικρὸν και τοῦτο, εἰ αὐτοῦ δόξαν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἡγεῖται ὁ Χριστός. Δόξα γάρ τοῦ φιλανθρώπου τὸ πολ- 10 λούς εἶναι τοὺς σωζομένους. Ἔρα μέγας ἡμῶν ὁ Κύριος, εἰ οὕτως έφίεται τῆς σωτηρίας ἡμῶν· μέγα και τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον έργαζόμενον ἡμῖν τὸν άγιασμόν. Διὰ τί οὐ πρότερον εἶπε τὴν πίστιν, ἀλλὰ τὸν άγιασμόν; Ὅτι και μετὰ τὸν άγιασμόν πολλῆς αὐτῆς έτι δεόμεθα, ὥστε μὴ παρασαλευθῆναι. Ὅρας πῶς οὐδέν αὐτῶν δείκνυσιν 15 ὄν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ; «Ἔρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε και κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς έδιδάχθητε εἶτε διὰ λόγου εἶτε δι' έπιστολῆς ἡμῶν». Έντεῦθεν δῆλον ὅτι οὐ πάντα δι' έπιστολῆς παρεδίδοσαν, ἀλλὰ πολλὰ και άγράφως· ὁμοίως δέ κάκεῖνα και ταῦτά έστιν άξιόπιστα. Ὡστε και τὴν παράδοσιν τῆς Έκκλησίας άξιόπιστον 20 ἡγώμεθα. Παράδοσίς έστι, μηδέν πλέον ζῆτει. Δείκνυσιν ένταῦθα πολλούς ὄντας τοὺς παρασαλευομένους.

«Αὐτός δέ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, και ὁ Θεός και Πατήρ ἡμῶν, ὁ άγαπήσας ἡμᾶς και δούς παράκλησιν αἰώνιον και έλπίδα άγαθὴν έν χάριτι, παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας και 25 στηρίζαι έν παντὶ ἔργῳ και λόγῳ άγαθῶ». Πάλιν εὐχή μετὰ παραίνεσιν· τοῦτο γάρ έστιν ὄντως βοηθεῖν. «Ὁ άγαπήσας ἡμᾶς», φησί, «και δούς παράκλησιν αἰώνιον και έλπίδα άγαθὴν έν χάριτι». Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὸν Υἱὸν έλαττοῦντες, έπειδὴ μετὰ τὸν Πατέρα έν τῇ χάριτι τοῦ λουτροῦ ὀνομάζεται; Ἴδου γάρ ένταῦθα τούναντίον έστίν· 30 αὐτός φησι πρῶτος, «ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός», εἶτα, «ὁ Θεός και Πατήρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ὁ άγαπήσας ἡμᾶς, και δούς παράκλησιν αἰώνιον». Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν έλπίδα τῶν μελλόντων. Ὅρας πῶς έν τάξει εὐχῆς διανίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τὰ τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ τῆς άφάτου τιθεῖς ένέχυρα και τεκμήρια;

σας με τὸ Πνεῦμα καὶ με «πίστη ἀληθείας» μαζί με τὸν ἁγιασμό σας με τὸ Πνεῦμα. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι ποὺ συνιστοῦν τὴ σωτηρία μας· καθόλου ἀπὸ τὰ ἔργα, καθόλου ἀπὸ τὰ κατορθώματα, ἀλλὰ με τὴν πίστη τῆς ἀλήθειας. Νὰ πάλι τὸ «ἐν» σημαίνει «μέ».

«Μὲ τὸν ἁγιασμό τοῦ Πνεύματος», λέγει, «στὸν ὁποῖο σᾶς κάλεσε με τὸ Εὐαγγέλιο μας, γιὰ ν' ἀπολαύσετε τὴ δόξα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό, ἂν ὁ Χριστὸς θεωρεῖ δική του δόξα τὴ δική μας σωτηρία. Γιατὶ δόξα τοῦ φιλανθρώπου εἶναι νὰ εἶναι πολλοὶ οἱ σωζόμενοι. Ἴσως εἶναι μέγας ὁ Κύριος μας, ἐὰν τόσο ἐπιθυμεῖ τὴ σωτηρία μας· μέγα εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ποὺ ἐργάζεται τὸν ἁγιασμό μας. Γιατὶ δὲν ἀνέφερε πρώτη τὴν πίστη, ἀλλὰ τὸν ἁγιασμό; Γιατὶ καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμό ἔχομε ἀκόμα πολὺ ἀνάγκη ἀπ' αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ σαλευθοῦμε. Βλέπεις πῶς δείχνει ὅτι τίποτε δὲ εἶναι δικό τους, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ; «Ἵνα λοιπὸν ἀδελφοί, σταθῆτε σταθεροὶ καὶ κρατεῖτε τὶς διδασκαλίαις ποὺ διδαχθήκατε εἴτε με προφορικὸ λόγον εἴτε με ἐπιστολή μας». Ἐκτὸ ἐδῶ εἶναι φανερό ὅτι δὲν παρέδωσαν τὰ πάντα με ἐπιστολή, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἄγραφα· ἐξ ἴσου ὁμοῦ καὶ ἐκεῖνα καὶ αὐτὰ εἶναι ἀξιόπιστα. Ἵνα καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας νὰ τὴ θεωροῦμε ἀξιόπιστη. Παράδοση εἶναι, μὴ ζητᾶς τίποτε πιὸ πολὺ. Ἐδῶ δείχνει ὅτι πολλοὶ ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ διασαλεύονταν.

«Ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας μας, ὁ ὁποῖος μᾶς ἀγάπησε καὶ μᾶς ἔδωσε παρηγοριὰ αἰώνια καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴ με τὴ χάρη του, εἶθε νὰ παρηγορήσει τὶς καρδιὰς σας καὶ νὰ σᾶς στηρίξει σὲ κάθε καλὸ ἔργο καὶ λόγο». Πάλι κάνει εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεση· γιὰ αὐτὸ εἶναι πραγματικὴ βοήθεια. «Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀγάπησε», λέγει, «καὶ μᾶς ἔδωσε αἰώνια παρηγοριὰ καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴ με τὴ χάρη του». Ποῦ εἶναι τώρα αὐτοὶ ποὺ μειώνουν τὸν Υἱό, ἐπειδὴ ἀναφέρεται μετὰ τὸν Πατέρα στὴ χάρη τοῦ βαπτίσματος; γιὰ νὰ ἐδῶ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Αὐτὸς πρῶτα λέγει «ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός», καὶ ἔπειτα, «ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας. Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀγάπησε καὶ μᾶς ἔδωσε παρηγοριὰ αἰώνια». Ποιᾶ εἶναι αὐτή; Ἡ ἐλπίδα τῶν μελλόντων. Βλέπεις πῶς ὑπὸ μορφὴ εὐχῆς διεγείρει τὴ διάνοιά τους, θέτοντας τὰ ἐνέχυρα καὶ τὶς ἀποδείξεις τῆς ἀπερίγραπτης κηδεμο-

«Παρακαλέσαι», φησίν, «ὕμῶν τὰς καρδίας ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ»· τουτέστι, διὰ παντὸς ἔργου καὶ λόγου ἀγαθοῦ. Χριστιανῶν γὰρ αὕτη παράκλησις, τὸ μὴ μόνον ποιῆσαι τι χρηστὸν βούλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ δοκοῦν.

5 Ὅρα πῶς αὐτῶν καταστέλλει τὸ φρόνημα. «Ὁ δοὺς παράκλησιν», φησί, «καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι». Ἐμα καὶ εὐέλπιδας ὑπὲρ τῶν μελλόντων ποιεῖ. Εἰ γὰρ τοσαῦτα χάριτι ἔδωκε, πολλῶ μᾶλλον τὰ μέλλοντα. Ἐγὼ μέντοι οὕτως εἶπον, φησί, τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστι. «Στηρίζαι»· βεβαιώσαι, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι μηδὲ πα-
 10 ρακλίνεσθαι· καὶ γὰρ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν. Ὡστε καὶ δογμάτων καὶ πράξεων ἕνεκεν. Τοῦτο γάρ ἐστι παράκλησις, τὸ ἐστηρίχθαι. Ὅταν γὰρ τις μὴ παραφέρηται, πάντα, ὅσαπερ ἂν πάθῃ, μετὰ πολλῆς φέρει τῆς μακροθυμίας· ὡς ἐὰν παρασαλευθῇ ἢ διάνοια, οὐδὲν λοιπὸν ἐργάσεται τῶν ἀγαθῶν καὶ γενναίων πράξεων,
 15 ἀλλ' ὡς ἂν τις τὰς χεῖρας ἐκλυθῇ, οὕτω καὶ ψυχὴ παρασαλεύεται, ὅταν μὴ πεπιστευκυῖα ᾖ, ὅτι ἐπὶ τι χρηστὸν ἀπαντᾷ τέλος. «Τὸ λοιπὸν προσεύχεσθε, ἀδελφοί, περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ καὶ δοξάζεται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς».

3. Αὐτὸς μὲν οὖν προσηύξατο περὶ αὐτῶν, ὥστε στηριχθῆναι,
 20 αἰτεῖ δὲ νῦν παρ' αὐτῶν, προσεύξασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ ἀξιῶν, οὐχ ἵνα μὴ κινδυνεύῃ (εἰς τοῦτο γὰρ ἔκειτο), ἀλλ', «ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ καὶ δοξάζεται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς». Καὶ μετ' ἐγκωμίου ἢ αἰτησις· «καθάπερ», φησί, «καὶ πρὸς ὑμᾶς». «Καὶ ἵνα ρυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ πάντων ἡ πί-
 25 στις». Τοῦτο δηλοῦντός ἐστι καὶ τοὺς αὐτοῦ κινδύνους· διὸ μάλιστα αὐτοὺς παρεκάλει. «Ἀπὸ τῶν ἀτόπων», φησί, «καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις». Ἄρα περὶ τῶν ἀντιλεγόντων τῷ κηρύγματι λέγει, περὶ τῶν ἀνθισταμένων καὶ μαχομένων τοῖς δόγμασι. Τοῦτο γὰρ ἠνίξατο εἰπών· «οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις». Οὐ

νίας τοῦ Θεοῦ; «Θὰ παρηγορήσει», λέγει, «τίς καρδιές σας ἐν παντί ἔργω καὶ λόγῳ ἀγαθῶ». Δηλαδή μὲ κάθε ἔργο καὶ λόγο ἀγαθό. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ παρηγοριὰ τῶν Χριστιανῶν, τὸ νὰ μὴ θέλουν νὰ πράξουν μόνο κάτι καλό, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι ἀρεστὸ στὸ Θεό.

Πρόσεχε πῶς καταστέλλει τὸ φρόνημά τους. «Αὐτὸς ποῦ ἔδωσε παρηγοριά», λέγει, «καὶ ἀγαθὴ ἐλπίδα μὲ τὴ χάρη του». Συγχρόνως τοὺς κάνει καὶ νὰ εὐελπιστοῦν γιὰ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ. Γιατί, ἂν τόσα πολλὰ τοὺς ἔδωσε μὲ τὴ χάρη του, πολὺ περισσότερα θὰ εἶναι τὰ μελλοντικὰ. Ἐγὼ βέβαια ἔτσι μίλησα, λέγει, τὸ πᾶν ὅμως εἶναι τοῦ Θεοῦ. «Νὰ σᾶς στηρίξει»· δηλαδή νὰ σᾶς στερεώσῃ, ὥστε νὰ μὴ σαλεύεσθε οὔτε νὰ παρεκκλίνετε· καθόσον αὐτὸ εἶναι καὶ δικό μας καὶ αὐτοῦ. Ὡστε νὰ εἶναι στηριγμένοι καὶ στὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως καὶ στὰ ἔργα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι παρηγοριά, τὸ νὰ στηριζόμαστε ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατί, ὅταν κάποιος δὲν παραφέρεται, ὅλα ὅσα κι ἂν πάθει, τὰ ὑπομένει μὲ πολλὴ μακροθυμία. Ὅπως πάλι ὅταν σαλευθεῖ τὸ μυαλό του, στὴ συνέχεια δὲ θὰ πράξῃ καμιά ἀπὸ τίς ἀγαθὲς καὶ γενναῖες πράξεις, ἀλλ', ὅπως ἂν παραλύσουν τὰ χέρια κάποιου, ἔτσι κι ἡ ψυχὴ σαλεύεται, ὅταν δὲν ἔχει πιστέψει, ὅτι σ' ὁποιοδήποτε καλὸ ἔργο ὑπάρχει τέλος καλὸ. «Τέλος, ἀδελφοί, νὰ προσεύχεσθε γιὰ μᾶς γιὰ νὰ διαδίδεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καὶ νὰ δοξάζεται, ὅπως συμβαίνει καὶ μεταξὺ σας».

3. Αὐτὸς λοιπὸν προσευχήθηκε γι' αὐτοὺς ὥστε νὰ στηριχθοῦν, ζητεῖ ὅμως τώρα ἀπ' αὐτοὺς, προβάλλοντας σὰν ἀξίωση τὸ αἶτημα, νὰ προσεύχονται γι' αὐτόν, ὄχι νὰ μὴ κινδυνεύει (γιατὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἦταν ταγμένος), ἀλλὰ «γιὰ νὰ διαδίδεται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου καὶ νὰ δοξάζεται, ὅπως καὶ μεταξὺ σας». Καὶ ἡ αἴτηση γίνεται μὲ ἐγκώμιο· «ὅπως ἀκριβῶς», λέγει, «συμβαίνει καὶ μεταξὺ σας». «Καί, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τοὺς διεστραμμένους καὶ πονηροὺς ἀνθρώπους· γιατί δὲν ἔχουν ὅλοι πίστη». Μ' αὐτὸ ἐννοεῖ καὶ τοὺς δικούς του κινδύνους, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο πρὸ πάντων τοὺς παρακαλοῦσε. «Ἀπὸ τοὺς διεστραμμένους», λέγει, «καὶ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ δὲν ἔχουν ὅλοι πίστη». Ἄρα ὁμιλεῖ γι' αὐτοὺς ποῦ ἀντιλέγουν στὸ κήρυγμα, γι' αὐτοὺς ποῦ ἀνθίστανται καὶ πολεμοῦν τὰ δόγματα. Γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε, λέγοντας,

κινδύνους ἐνταῦθά μοι δοκεῖ αἰνίττεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἀντιλέγοντας καὶ ἐμποδίζοντας αὐτοῦ τῷ λόγῳ, ὡσπερ ἦν ὁ Ὑμέναιος, ὡσπερ Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς· «λίαν» γάρ, φησίν, «ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις»· ὡς ἂν περὶ κλήρου εἰ ἔλεγέ τις πατρικοῦ, ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ τὸ στρατεῦσθαι ἐν τοῖς βασιλείοις· οὕτω καὶ αὐτὸς ἀφ' ὧν βούλεται ρυσθῆναι πονηρῶν, εἰσὶ τοιοῦτοι, φησίν, οἷς δέδοται τὸ μὴ πιστεύειν. Ἄμα δὲ τοῦτο λέγων καὶ διανίστησιν αὐτούς. Ἄρα μεγάλοι τινὲς ἦσαν, εἴ γε τοσαύτην ἔχουσι παρρησίαν, ὡς δύνασθαι καὶ τὸν διδάσκαλον κινδύνων ἀπαλλάττειν καὶ ἐξευμαρίζειν
10 αὐτῷ τὸ κήρυγμα.

Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ πρὸς ὑμᾶς λέγομεν. Μηδεὶς ἡμῶν ἀπόνοϊαν καταγινωσκέτω· μηδεὶς ὑμῶν ἐξ ἀμέτρου ταπεινοφροσύνης ἀποστερεῖτω ἡμᾶς τοσαύτης βοηθείας. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς διανοίας λέγομεν, ἀφ' ἧς Παῦλος ἔλεγεν· ἐκεῖνος μὲν γὰρ παρακα-
15 λέσαι τοὺς μαθητὰς βουλόμενος, ταῦτα ἔλεγεν, ἡμεῖς δὲ καρποῦσθαι τι μέγα καὶ χρηστόν· καὶ σφόδρα πιστεύομεν ὅτι πάντα κατορθώσομεν, ἂν ἐθελήσητε πάντες ὁμοθυμαδὸν τὰς χεῖρας ἐκτείνειν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σμικρότητος. Οὕτω πολεμῶμεν τοῖς ἐχθροῖς εὐχαῖς καὶ ἱκετηρίαις. Εἰ γὰρ τοῖς ἐνόπλοις οὕτως
20 ἐπολέμουν οἱ παλαιοί, πολλῷ μᾶλλον τοῖς χωρὶς ὄπλων οὕτω δεῖ πολεμεῖν. Οὕτως ἐτροπώσατο Ἐζεκίας τὸν Ἀσσύριον, οὕτως ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἀμαλήκ, οὕτω τοὺς Ἀσκαλωνίτας ὁ Σαμουήλ, οὕτως ὁ Ἰσραὴλ τοὺς τριάκοντα δύο βασιλεῖς. Εἰ ἔνθα ὄπλων ἔδει καὶ παρατάξεως καὶ μάχης, τὰ ὄπλα ἀφέντες ἐπὶ τὴν εὐχὴν κατέ-
25 φυγον, ἔνθα εὐχαῖς μόνον ἀνυσθῆναι τὰ πράγματα χρή, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον εὐχεσθαι δεῖ;

Ἄλλ' ἐκεῖ, φησίν, οἱ ἡγούμενοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ παρεκάλουν, σὺ δὲ ἀξιοῖς τὸν λαὸν ὑπὲρ τοῦ ἡγουμένου παρακαλεῖν; Οἶδα κἀγώ. Τότε μὲν γὰρ οἱ ἀρχόμενοι ταλαίπωροί τινες ἦσαν καὶ εὐτελεῖς·
30 διόπερ ἀπὸ τῆς παρρησίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ στρατηγουῦντος ἐσώζοντο μόνης, νυνὶ δὲ ὅτε ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐπέδωκε, καὶ ἐν τοῖς ἀρχομένοις πολλοὺς, μᾶλλον δὲ τοὺς πλείους εὐρήσομεν τοῦ κρατοῦν-

«δὲν ἔχουν ὅλοι πίστη». Μοῦ φαίνεται ὅτι ἐδῶ δὲν ὑπαινίσσεται κινδύνους, ἀλλ' ἐκείνους πού ἐμπόδιζαν καὶ ἀντέλεγαν στὸ λόγο του, ὅπως ἦταν ὁ Ὑμεναῖος, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς. Γιατὶ λέγει, «πολὺ ἀντιστάθηκε στοὺς λόγους μου»⁷. ὅπως ἂν κάποιος μιλοῦσε γιὰ κλῆρο πατρικό, ὅτι δὲν εἶναι γιὰ ὅλους νὰ γίνονται στρατιῶτες τοῦ βασιλιᾶ· ἔτσι κι αὐτός, οἱ πονηροί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θέλει ν' ἀπαλλαγεῖ, εἶναι τέτοιοι, λέγει, στοὺς ὁποίους δόθηκε ἡ ἀπιστία. Λέγοντας ὅμως αὐτὸ συγχρόνως καὶ τοὺς διεγείρει. Ἔτσι ἄρα λοιπὸν ἦταν πολὺ σπουδαῖοι, ἐφόσον εἶχαν τόση παρρησία, ὥστε νὰ μποροῦν ν' ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ τὸ δάσκαλο καὶ νὰ τοῦ καθιστοῦν εὐκόλο τὸ κήρυγμα.

Λοιπὸν κι ἐμεῖς τὰ ἴδια λέμε πρὸς ἐσᾶς. Κανένας ἀπὸ σᾶς ἄς μὴ μᾶς κατηγορεῖ γιὰ ὑπερηφάνεια· κανένας ἀπὸ σᾶς ἄς μὴ μᾶς στερεῖ τόση βοήθεια ἀπὸ ἄμετρη ταπεινοφροσύνη. Οὔτε βέβαια τὸ λέμε μὲ τὴν ἴδια ἔννοια, μὲ τὴν ὁποία τὸ ἔλεγε ὁ Παῦλος· γιατί ἐκεῖνος τὰ ἔλεγε αὐτὰ θέλοντας νὰ παρηγορήσει τοὺς μαθητές του, ἐνῶ ἐμεῖς γιὰ νὰ καρποθοῦμε κάτι μεγάλο καὶ καλό. Καὶ πιστεῦομε πάρα πολὺ ὅτι τὰ πάντα θὰ κατορθώσουμε, ἂν θελήσετε ὅλοι μὲ μιὰ ψυχὴ νὰ ὑψώσετε τὰ χέρια σας πρὸς τὸ Θεὸ καὶ νὰ τὸν παρακαλέσετε γιὰ τὴν μικρότητά μας. Ἔτσι πολεμοῦμε τοὺς ἐχθροὺς μὲ εὐχὲς καὶ δεήσεις. Γιατί, ἂν οἱ παλιοὶ ἔτσι πολεμοῦσαν μὲ τοὺς ἐνόπλους, πολὺ περισσότερο πρέπει ἔτσι νὰ πολεμοῦμε τοὺς ἀόπλους. Ἔτσι κατατρόπωσε ὁ Ἐζεκίας τὸν Ἀσσύριο, ἔτσι ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἀμαλήκ, ἔτσι ὁ Σαμουὴλ τοὺς Ἀσκαλωνίτες, ἔτσι ὁ Ἰσραὴλ τοὺς τριάντα δύο βασιλεῖς. Ἄν ὅπου χρειάζονταν ὅπλα καὶ παρατάξεις καὶ μάχη, ἀφήνοντας τὰ ὅπλα, κατέφευγαν στὴν προσευχή, ὅπου τὰ πράγματα πρέπει νὰ κατορθωθοῦν μόνο μὲ προσευχὲς, πῶς δὲν πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ προσευχόμεσθε;

Ἄλλ' ἐκεῖ, λέγει, παρακαλοῦσαν οἱ ἡγέτες γιὰ τὸ λαό, ἐνῶ σὺ ἔχεις τὴν ἀξίωση ὁ λαὸς νὰ παρακαλέσει γιὰ τὸν ἡγέτη; Τὸ γνωρίζω κι ἐγῶ. Τότε οἱ ἀρχόμενοι ἦταν ταλαίπωροι καὶ εὐτελεῖς, γι' αὐτὸ καὶ ἡ σωτηρία τους ἐξαρτόταν μόνο ἀπὸ τὴν παρρησία καὶ τὴν ἀρετὴ τοῦ στρατηγοῦ, ἐνῶ τώρα, πού ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἔδωσε καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀρχομένους πολλοὺς, ἢ καλύτερα θὰ βροῦμε τοὺς περισσοτέρους νὰ ὑπερέχουν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό, μὴ

τος ἐκ πολλοῦ περιόντας τοῦ μέρους, μὴ δὴ τῆς συμμαχίας ἡμᾶς ἀποστερήσητε ταύτης· ἀνορθώσατε τὰς χεῖρας ἡμῖν, ἵνα μὴ ἐκλύωνται· ἀνοίξατε τὸ στόμα ἡμῖν, ἵνα μὴ ἐμφράττηται· παρακαλεῖτε τὸν Θεόν, παρακαλεῖτε διὰ τοῦτο. Ἔστι μὲν οὖν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ γινόμενον, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ ὑμῶν γίνεται· εἰς γὰρ τὸ ὑμῖν χρήσιμον κείμεθα καὶ τὰ ὑμέτερα μεριμνῶμεν. Παρακαλεῖτε ἕκαστος καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ. Ὅρα Παῦλον λέγοντα, «ἵνα τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῆ ὑπὲρ ἡμῶν»· τουτέστιν, ἵνα πολλοῖς δῶ τὴν χάριν. Εἰ ἐπὶ ἀνθρώπων καταδίκους ἀνδρας καὶ ἀπαγομένους 10 εἰς θάνατον δῆμος προσελθὼν ἐξητήσατο, καὶ τὸ πλῆθος δυσωπηθεὶς ὁ βασιλεὺς τὴν γνώμην ἀνέθετο, πολλῶ μᾶλλον καὶ ὑφ' ὑμῶν ὁ Θεὸς δυσωπηθῆσεται, οὐ τῶ πλήθει, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ. Σφοδρὸν γὰρ ἡμεῖς τὸν πολέμιον ἔχομεν.

Ἦμῶν μὲν γὰρ ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ μεριμνᾷ καὶ φροντίζει, 15 ἡμεῖς δὲ τὰ πάντων ὁμοῦ· εἰς τὸ μέρος ἐστήκαμεν τοῦ πολέμου τὸ πονοῦν. Σφοδρότερον καθ' ἡμῶν ὁ διάβολος ὀπλίζεται. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὸν στρατηγὸν καταβαλεῖν ὁ δι' ἐναντίας ἐπιχειρεῖ. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ πάντες οἱ συνασπισταὶ τρέχουσι· διὰ τοῦτο πολὺς ὁ θόρυβος, ἐξελεῖν αὐτὸν ἐκάστου ἐπιχειροῦντος, καὶ ταῖς ἀσπίσι περιφράττουσι πάντοθεν, τὴν ἐκείνου βουλόμενοι διασῶσαι κεφαλὴν. Ἀκούσατε τί φησι πρὸς τὸν Δαυὶδ ἅπας ὁ δῆμος (οὐ τῶ Δαυὶδ ἑαυτὸν παραβάλλον ταῦτα λέγω, οὐχ οὕτω μέμνηνα, ἀλλὰ δῆμου φιλοστοργίαν πρὸς ἄρχοντα δεῖξαι βουλόμενος)· «μὴ ἐξέλθης», φησὶν, «εἰς τὸν πόλεμον μεθ' ἡμῶν, ἵνα 25 μὴ σβεσθῆ ὁ λύχνος τοῦ Ἰσραὴλ». Ὅρα ἐν πόσει φειδοῖ τὸν γέροντα εἶχον. Σφόδρα δέομαι τῶν ὑμετέρων εὐχῶν· μηδεὶς με, ὅπερ ἔφην, ἐξ ἀμέτρου ταπεινοφροσύνης ἀφορείσθω ταύτην τὴν συμμαχίαν καὶ τὴν βοήθειαν. Ἄν τὰ ὑμέτερα εὐδοκιμῆ καὶ τὰ ὑμέτερα λαμπρότερα ἔσται· ἂν ἐπιρρέῃ τὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῖν, εἰς ὑμᾶς ὁ 30 πλοῦτος διαβήσεται. Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος, «μὴ ἑαυτοὺς ποιμαίνουσιν οἱ ποιμένες;».

8. Β' Κορ. 1,11.

9. Β' Βασιλ. 21,17.

10. Ἰεζεκ. 34,2.

μᾶς στερήσητε αὐτὴ τὴ βοήθεια. Ὑψῶστε τὰ χέρια σας γιὰ χάρη μας, γιὰ νὰ μὴ παραλύουν τὰ δικά μας. Ἀνοιξτε τὸ στόμα γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ μὴ φράσσεται τὸ δικό μας στόμα. Παρακαλεῖτε τὸ Θεό, παρακαλεῖτε γι' αὐτό. Γίνεται βέβαια αὐτὸ γιὰ μᾶς, τὸ πᾶν ὅμως γίνεται γιὰ σᾶς· γιὰτὶ βρισκόμαστε ἐδῶ γιὰ τὴ δική σας ὠφέλεια καὶ μεριμνοῦμε γιὰ τὰ δικά σας. Παρακαλεῖτε ὁ καθένας καὶ ιδιαίτερα καὶ ὅλοι μαζί. Πρόσεχε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «γιὰ νὰ ἐκφρασθεῖ εὐχαριστία ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα πρὸς χάρη μας γιὰ τὴ σωτηρία ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς χάρισε»⁸ δηλαδή γιὰ νὰ δώσει σὲ πολλοὺς τὴ χάρη. Ἄν στὴν περίπτωση ἀνθρώπων συνέβη, ὅταν ἦρθε ὁ λαὸς καὶ παρακάλεσε γιὰ κατάδικους ἄνδρες ποὺ ὀδηγοῦνταν σὲ θάνατο, ὁ βασιλιάς ν' ἀλλάξει γνώμη γιὰτὶ λύγισε ἀπὸ τὸ πλῆθος, πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς θὰ καμφθεῖ ἀπὸ σᾶς, ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ πλῆθους σας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς σας. Γιὰτὶ ἐμεῖς ἔχουμε σφοδρὸν ἐχθρό.

Ὁ καθένας δηλαδή ἀπὸ σᾶς μεριμνᾷ καὶ φροντίζει γιὰ τὰ δικά του, ἐμεῖς ὅμως φροντίζουμε γιὰ ὅλων σας τὶς ὑποθέσεις· σταθήκαμε σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο τοῦ πολέμου, ὅπου ἀπαιτεῖται πολὺς κόπος. Ὁ διάβολος ἐξοπλίζεται ἐναντίον μας σφοδρότερα. Γιὰτὶ καὶ στοὺς πολέμους πρὶν ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἐπιχειρεῖ ὁ ἐχθρὸς νὰ καταβάλλει τὸ στρατηγό. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ τρέχουν ὅλοι οἱ συμπολεμιστές· γι' αὐτὸ γίνεται πολὺς θόρυβος, ἐπειδὴ ὁ καθένας ἐπιχειρεῖ νὰ σκοτώσει τὸν ἀρχηγὸ καὶ τὸν περιφρουροῦν με τὶς ἀσπίδες ἀπὸ παντοῦ, θέλοντας νὰ σώσουν τὸ κεφάλι ἐκείνου. Ἀκοῦστε τί λέγει ὁ λαὸς πρὸς τὸ Δαυὶδ (τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ παραβάλω τὸν ἑαυτό μου μὲ τὸ Δαυίδ, δὲν τρελλάθηκα τόσο, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ δεῖξω τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ἄρχοντα) «μὴ βγεῖς», λέγει, «στὸν πόλεμο μαζί μας, γιὰ νὰ μὴν σβήσει τὸ λυχνάρι τοῦ Ἰσραήλ»⁹. Πρόσεχε πόσο φρόντιζαν τὸ γέροντα. Ἔχω μεγάλη ἀνάγκη ἀπὸ τὶς προσευχὲς σας. Κανένας, ὅπως προ-ἀνάφερα, ἄς μὴ μοῦ ἀφαιρέσει, ἀπὸ ἄμετρη ταπεινοφροσύνη, αὐτὴ τὴ συμμαχία καὶ τὴ βοήθεια. Ἄν τὰ δικά μας εὐδοκιμοῦν καὶ τὰ δικά σας θὰ εἶναι λαμπρότερα· «ἂν εἰσρέει ἡ χάρη τῆς διδασκαλίας σὲ μᾶς, ὁ πλοῦτος θὰ μεταβεῖ σὲ σᾶς. Ἄκουε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «μήπως οἱ ποιμένες ποιμαίνουν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς;»¹⁰.

Ὁρᾶς τὸν Παῦλον ἐπιζητοῦντα συνεχῶς ταύτας τὰς εὐχάς; ἀκούεις ὅτι Πέτρος οὕτως ἐξηρπάγη τοῦ δεσμωτηρίου, ἐπειδὴ ἦν εὐχή ἐκτενῆς ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένη; Σφόδρα πιστεύω ὅτι πολλὰ δυνησεται ὑμῶν ἡ εὐχή, μετὰ τῆς τῆς συμφωνίας γινομένη. Πόσον νομίζετε μεῖζον εἶναι τῆς ἡμετέρας σμικρότητος τὸ ὑπὲρ δήμου τοσούτου προσιέναι τῷ Θεῷ καὶ παρακαλεῖν; Εἰ γὰρ αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ παρρησίαν δεηθῆναι οὐκ ἔχω, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ ἐτέρων. Τῶν γὰρ εὐδοκιμούντων ἐστὶ τοῦτο καὶ ἕτεροις ἀξιοῦν ἴλεων γενέσθαι τὸν Θεόν, τῶν ἑαυτοῖς εὐμενῆ καταστησάντων· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς 10 προσκεκρουκῶς, πῶς ὑπὲρ ἄλλου δεήσεται; Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ σπλάγχνοις ὑμᾶς περιπλέκομαι πατρικοῖς, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη πάντα τολμᾷ, οὐκ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' οἶκον, πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ὑγείας τῆς κατὰ ψυχήν, τῆς κατὰ σῶμα ποιοῦμαι τὴν δέησιν. Οὐ γὰρ ἐστὶν οὕτως ἱερεῖ 15 πρέπουσα εὐχή ἕτερα, ὡς τὸ ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ καλῶν πρὸ τῶν αὐτοῦ προσιέναι καὶ ἐντυγχάνειν τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ ὁ Ἰωβ ἀνιστάμενος εὐθέως ὑπὲρ τῶν τέκνων τοσαῦτα ἐποίει τῶν σαρκικῶν, πόσω μᾶλλον ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν ἡμεῖς τοῦτο ποιεῖν ὀφείλομεν;

20 4. Τί δὲ ταῦτά φημι; Ὅτι εἰ ἡμεῖς ὑπὲρ ἀπάντων ὑμῶν ποιούμεθα δεήσεις καὶ προσευχάς, καίτοι γε τοσοῦτον ἀπέχοντες τοῦ μεγέθους τοῦ πράγματος, πολλῶ μᾶλλον δίκαιον καὶ ὑμᾶς τοῦτο ποιεῖν. Ἔνα μὲν γὰρ ὑπὲρ πολλῶν ἀξιοῦν, σφόδρα τολμηρὸν καὶ πολλῆς δεόμενον παρρησίας· πολλοὺς δὲ ὁμοῦ συνελθόντας ὑπὲρ ἑνὸς 25 ποιεῖσθαι τὴν δέησιν, οὐδὲν φορτικόν. Οὐ γὰρ τῇ οἰκείᾳ πιστεύων ἕκαστος ἀρετῇ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ τῷ πλήθει καὶ τῇ ὁμοιοῖα, ἣ μάλιστα ὁ Θεὸς δυσωπεῖται πανταχοῦ. «Ὅπου γὰρ ἂν ᾧσι δύο ἢ τρεῖς», φησί, «συνηγμένοι εἰς τὸ ἑμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Εἰ, ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσινηγμένοι ἐν μέσῳ ἐστί, πολλῶ 30 μᾶλλον ἐφ' ὑμῶν. Ὁ γὰρ καθ' ἑαυτόν τις εὐχόμενος λαβεῖν οὐ δύ-

11. Πράξ. 12,5.

12. Ματθ. 18,20.

Βλέπεις τὸν Παῦλο ποὺ ἐπιζητεῖ συνέχεια αὐτὲς τὶς προσευχές; ἀκοῦς ὅτι ὁ Πέτρος ἔτσι ἀρπάχθηκε ἀπὸ τὴ φυλακὴ, ἐπειδὴ γινόταν ἐκτενὴς προσευχὴ γι' αὐτόν¹¹; Πιστεύω πάρα πολὺ ὅτι πολλὰ θὰ κατορθώσει ἡ προσευχή σας, ἐφ' ὅσον γίνεται μὲ τόση ὁμοφωνία. Πόσο νομίζετε ὅτι εἶναι μεγαλύτερο τῆς σμικρότητάς μας τὸ νὰ προσερχόμαστε στὸ Θεὸ καὶ νὰ παρακαλοῦμε γιὰ τόσο λαό; Γιατί, ἂν ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν ἔχω παρρησία νὰ προσευχηθῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου, πολὺ περισσότερο δὲν ἔχω παρρησία γιὰ ἄλλους. Γιατί αὐτὸ ἀνήκει σ' ἐκείνους ποὺ εὐδοκιμοῦν στὴν ἀρετὴ, ὥστε ν' ἀξιοῦν ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ δείξει εὐσπλαχνία καὶ γιὰ ἄλλους, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι κατέστησαν εὐμενὴ τὰ δικά τους στὸ Θεό· ἐνῶ αὐτὸς ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ἔχει προσκρούσει στὸ Θεὸ πῶς θὰ προσευχηθεῖ γιὰ ἄλλον; Ἐνῶ ὅμως ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη τολμᾷ τὰ πάντα, γι' αὐτὸ παρακαλῶ τὸ Θεὸ ὄχι μόνο στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ στὸ σπίτι, πρὶν ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα γιὰ τὴ δική σας ὑγεία, τὴν ψυχικὴ καὶ τὴν σωματικὴ. Γιατί στὸν ἱερέα δὲν ὑπάρχει ἄλλη εὐχὴ τόσο κατάλληλη, ὅσο τὸ νὰ πλησιάζει καὶ νὰ συνομιλεῖ προσευχόμενος μὲ τὸ Θεὸ πρὶν ἀπὸ τὰ δικά του καλὰ γιὰ τὰ καλὰ τοῦ λαοῦ. Ἐάν λοιπὸν ὁ Ἰώβ, ὅταν σηκώθηκε, ἀμέσως ἔκανε τόσα πολλὰ γιὰ τὰ σαρκικά του τέκνα, πόσο περισσότερο ὀφείλουμε ἐμεῖς νὰ κάμνουμε αὐτὸ γιὰ τὰ πνευματικά μας τέκνα;

4. Γιατί τὰ λέγω αὐτά; Γιὰ τὸ λόγο ὅτι, ἂν ἐμεῖς προσευχόμαστε καὶ δεόμαστε γιὰ ὅλους σας, ἂν καὶ βέβαια τόσο πολὺ ἀπέχουμε ἀπὸ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τοῦ πράγματος, πολὺ περισσότερο δίκαιο εἶναι νὰ κάμνετε καὶ σεῖς αὐτό. Γιατί τὸ νὰ ζητᾷ ἕνας γιὰ πολλοὺς εἶναι πολὺ τολμηρὸ καὶ χρειάζεται πολλὴ παρρησία, ὅταν ὅμως συνέλθουν πολλοὶ μαζὶ καὶ παρακαλέσουν γιὰ ἕναν δὲν εἶναι δύσκολο. Γιατί δὲν τὸ κάνει αὐτὸ κανεὶς πιστεύοντας στὴν προσωπικὴ του ἀρετὴ, ἀλλὰ πιστεύοντας στὸ πλῆθος, στὴν ὁμόνοια, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς προπαντὸς κάμπτεται παντοῦ. Γιατί λέγει, «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἶμαι ἀνάμεσά τους»¹². Ἐάν ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι βρίσκεται ἀνάμεσά τους, πολὺ περισσότερο βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ σᾶς. Γιατί ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται κανεὶς μόνος του¹³ νὰ τὸ λάβει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ λάβει, αὐτὸ θὰ τὸ λάβει προσευχόμενος μὲ τὸ

ναται, τοῦτο μετὰ τοῦ πλήθους εὐχόμενος λήψεται. Διὰ τί; Ὅτι εἶ
καὶ μὴ ἡ οἰκεία ἀρετῆ, ἀλλ' ἡ συμφωνία πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύον.
«Ὅπου εἰάν ὦσι», φησί, «δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι». Διὰ τί εἶπε,
«δύο»; Ἄν γὰρ εἷς ἢ εἷς τὸ ὄνομά σου, διὰ τί μὴ εἶ ἐκεῖ; Ὅτι πάν-
5 τας ὁμοῦ βούλομαι εἶναι, καὶ μὴ διεσπᾶσθαι.

Συμφράττωμεν τοίνυν ἀλλήλους, συνδεσμῶμεν τῇ ἀγάπῃ,
μηδεὶς ἡμᾶς χωριζέτω. Εἴ τις ἐγκαλεῖ, εἴ τις λελύπηται, μὴ κατὰ
διάνοιαν ἐχέτω, κἂν πρὸς τὸν πλησίον, κἂν πρὸς ἡμᾶς. Ταύτην
ὑμᾶς χάριν αἰτῶ, προσιέναι καὶ ἐγκαλεῖν καὶ ἀπολογίας δέχεσθαι
10 παρ' ἡμῶν. «Ἐλεγξον», φησί, «μῆποτε οὐκ εἶπεν· ἔλεγξον, μῆπο-
τε οὐκ ἐποίησε· καὶ εἰ ἐποίησεν, ἵνα μὴ προσθῆ». Ἡ γὰρ ἀπελογη-
σάμεθα, ἢ καταγνωσθέντες συγγνώμην ἠτήσαμεν, καὶ πειρώμεθα
λοιπὸν μηκέτι περιπεσεῖν τοῖς αὐτοῖς. Τοῦτο καὶ ὑμῖν συμφέρει, καὶ
ἡμῖν. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως καὶ ἀλόγως ἐγκαλοῦντες, μαθόντες τοῦ
15 πράγματος τὴν ἀλήθειαν, διορθωθήσεσθε, ἡμεῖς δὲ ἡμαρτηκότες
ἀγνοοῦμεν καὶ διορθούμεθα. Ὑμῖν μὲν ἀδιαφορεῖν οὐ συμφέρει· καὶ
γὰρ τιμωρία κεῖται τοῖς πᾶν ρῆμα ἀργὸν ἐκβάλλουσιν· ἡμεῖς δὲ
ἀποδύομεθα τὰ ἐγκλήματα, τὰ τε ψευδῆ τὰ τε ἀληθῆ· τὰ μὲν ψευδῆ,
ὅτι ψευδῆ ἐστί δειξάντες, τὰ δὲ ἀληθῆ, μηκέτι ποιοῦντες τὰ αὐτά.
20 Πολλὴ γὰρ ἀνάγκη τὸν τοσούτων φροντίζοντα καὶ ἀγνοεῖν, καὶ ἐξ
ἀγνοίας ἀμαρτάνειν.

Εἰ γὰρ οἰκίαν ἕκαστος ὑμῶν ἔχων, καὶ γυναικὸς καὶ παίδων
προεστηκῶς καὶ ἀνδραπόδων, ὁ μὲν πλειόνων, ὁ δὲ ἐλαττόνων,
ὁμοῦ ἐν οὕτω εὐαριθμήτοις ψυχαῖς πολλὰ ἀμαρτάνειν, οὐχ ὡς
25 βούλεται, ἀναγκάζεται, ἢ μὴ εἰδώς, ἢ διορθῶσαι τι βουλόμενος,
πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς δήμου τοσούτου προεστῶτες. Καὶ ἔτι πληθύ-
ναι ὑμᾶς ὁ Κύριος, καὶ εὐλογῆσαι ὑμᾶς, τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν με-
γάλων. Εἰ γὰρ καὶ μεγάλη ἢ φροντὶς ἀπὸ τοῦ πλήθους γίνεται,
ὁμοῦ οὐ παύομεθα εὐχόμενοι αὐξηθῆναι τὴν φροντίδα ταύτην ἡμῖν,
30 καὶ ἐπιδοθῆναι τουτὶ τὸ πλῆθος, καὶ πολλαπλάσιον γενέσθαι καὶ

λαό. Γιατί; Γιατί, ἂν ἡ προσωπικὴ ἀρετὴ δὲν ἔχει μεγάλη δύναμη, ἔχει ὅμως ἡ ὁμοφωνία. «Ὅπου εἶναι», λέγει, «δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι». Γιατί εἶπε, «δύο»; Δηλαδή ἂν ἓνας εἶναι στὸ ὄνομά σου, γιατί δὲ βρίσκεσαι ἐκεῖ; Γιατί θέλω νὰ εἶστε ὅλοι μαζί καὶ νὰ μὴ διασπᾶσθε.

Ἄς περιφρουρούμαστε λοιπὸν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο, ἄς δεινόμεμαστε μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ἀγάπης, κανένας ἄς μὴ μᾶς χωρίζει. Ἄν κάποιος κατηγορεῖ, ἂν κάποιος ἔχει λύπη, πού ἀφορᾷ τὸν πλησίον ἢ ἀφορᾷ ἐμᾶς, ἄς μὴ τὴν κρατᾷ στὴν ψυχὴ του. Αὐτὴ τῇ χάρι σᾶς ζητῶ, νὰ ἔρχεσθε καὶ νὰ ἀπευθύνετε τὴν κατηγορία ἐναντίον μου καὶ νὰ δέχεσθε τὴν ἀπολογία ἀπὸ μένα. «Ἐλεγξε», λέγει, «μήπως καὶ δὲν τὸ εἶπε, ἔλεγξε μήπως καὶ δὲν τὸ ἔκαμε. Κι ἂν τό ἔκαμε, γιὰ νὰ μὴ προσθέσει περισσότερα»¹³. Γιατί εἶτε ἀπολογηθήκαμε εἶτε καταδικασμένοι ζητήσαμε συγγνώμη, προσπαθοῦμε στὸ ἐξῆς νὰ μὴ ξαναπέσουμε πιά στὰ ἴδια. Αὐτὸ συμφέρει καὶ σὲ σᾶς καὶ σὲ μᾶς. Γιατί σεῖς, κατηγορώντας ἴσως παράλογα, ὅταν μάθετε τὴν ἀλήθεια τοῦ πράγματος θὰ διορθωθεῖτε, ἐνῶ ἐμεῖς, πού ἀγνοοῦμε ὅτι σφάλουμε, διορθωνόμεστε. Δὲν σᾶς συμφέρει ν' ἀδιαφορεῖτε, καθόσον ἐπιφυλάσσεται τιμωρία γι' αὐτοὺς πού λένε λόγια ἀργόσχολα, ἐνῶ ἐμεῖς ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὰ σφάλματα καὶ τὰ ψευδῆ καὶ τὰ ἀληθινὰ· καὶ ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὰ ψευδῆ, γιατί ἀποδείξαμε ὅτι εἶναι ψεύτικα, ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ πάλι μὴ ξανακάμνοντας πάλι τὰ ἴδια. Γιατί εἶναι ἐντελῶς ἀναπόφευκτο αὐτὸς πού φροντίζει γιὰ τόσα καὶ ἀγνοεῖ, καὶ νὰ σφάλει ἀπὸ ἄγνοια.

Ἄν λοιπὸν ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς πού ἔχει σπίτι καὶ γυναῖκα καὶ παιδιὰ καὶ ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσία του δούλους, ἄλλος περισσότερους κι ἄλλος λιγότερους, κι ὅμως σὲ τόσο ὀλιγάριθμες ψυχὲς κάμνει πολλὰ σφάλματα, ὄχι βέβαια θέλοντάς το, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος ἢ ἀπὸ ἄγνοια, ἢ θέλοντας νὰ διορθώσει κάτι, πολὺ περισσότερο εἶναι φυσικὸ νὰ σφάλουμε ἐμεῖς, πού εἴμαστε προϊστάμενοι τόσου λαοῦ· καὶ ἀκόμα εὐχομαι νὰ σᾶς πληθύνει ὁ Κύριος καὶ νὰ σᾶς εὐλογῆσει ἐσᾶς τοὺς μικροὺς μαζί μὲ τοὺς μεγάλους. Ἄν καὶ ἡ φροντίδα ἀπὸ τὸ πλῆθος μεγαλώνει, ὅμως δὲν σταματοῦμε νὰ εὐχόμεστε νὰ μᾶς αὐξηθεῖ αὐτὴ ἡ φροντίδα καὶ ν' αὐξηθεῖ αὐτὸ ἐδῶ τὸ πλῆθος καὶ νὰ πολλαπλασιασθεῖ καὶ νὰ γίνῃ ἀπειρο. Κα-

ἄπειρον. Καὶ γὰρ πατέρες, καίτοι ὑπὸ τῆς πολυπαιδίας πολλάκις κοπτόμενοι, ὁμως οὐδένα βούλονται ἀποβαλεῖν. Πάντα ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἴσα, καὶ αὐτὰ τὰ κεφάλαια τῶν ἀγαθῶν. Οὐ μετὰ πλεόνος μὲν ἐγὼ δασιλείας, ὑμεῖς δὲ μετὰ ἐλάττονος μετέχομεν τῆς ἱερᾶς τραπέζης, ἀλλ' ὁμοίως ἑκάτεροι ταύτης ἐφαπτόμεθα.

Εἰ δὲ ἐγὼ πρότερος, οὐδὲν τοῦτο μέγα, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς παισὶν ὁ πρεσβύτερος πρότερος τὴν χεῖρα ἐκτείνει εἰς τὴν ἐστίασιν, ἀλλ' ὁμως οὐδὲν πλέον παρὰ τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ πάντα ἴσα ἡμῖν· ἡ σωτήριος καὶ ἡ συνέχουσα τὰς ψυχὰς ἡμῶν ζωὴ μετὰ τῆς αὐτῆς 10 τιμῆς ἑκατέροις δίδεται. Οὐχ ἑτέρου μὲν ἐγὼ προβάτου, ἑτέρου δὲ ὑμεῖς, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ μετέχομεν πάντες· τὸ βάπτισμα τὸ αὐτὸ ἔχομεν ἑκάτεροι, πνεύματος ἠξιώθημεν ἑνός, ἐπὶ τὴν αὐτὴν βασιλείαν σπεύδομεν ἑκάτεροι, ἀδελφοὶ ὁμοίως ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ· πάντα ἡμῖν κοινά. Ποῦ οὖν τὸ πλέον ἐμοῦ; Ἐν ταῖς φροντίσιν, ἐν τοῖς πό- 15 νοις, ἐν ταῖς μερίμναις, ἐν τῷ ἀλγεῖν ὑπὲρ ὑμῶν. Ἄλλ' οὐδὲν ταύτης τῆς ἀλγηδόνης ἡδίων· ἐπεὶ καὶ μήτηρ ἀλγοῦσα ὑπὲρ τοῦ παιδός, ἡδεταὶ τῇ ἀλγηδόνι, φροντίζει ὑπὲρ τῶν τεχθέντων, καὶ εὐφραίνεται ἐπὶ ταῖς φροντίσι· καίτοι γε ἡ φροντις καθ' ἑαυτὴν πικρόν· ἀλλ' ὅταν γε ὑπὲρ παίδων γένηται, πολλὴν ἔχει τὴν ἡδονήν. Πολλοὺς 20 ὑμῶν ἐγέννησα, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα αἱ ὠδῖνες. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν μητέρων πρότερον αἱ ὠδῖνες, καὶ τότε ὁ τόκος, ἐνταῦθα δὲ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς αἱ ὠδῖνες, μή πού τι καὶ μετὰ τὸν τόκον ἀμβλωθρίδιον γένηται. Καὶ ἐπιποθῶ δὲ ἐγὼ. Εἰ γὰρ καὶ ἕτερος ἐγέννησε πολλάκις, ἀλλ' ὁμως ἐγὼ ταῖς φροντίσι διακόπτομαι· 25 οὐδὲ γὰρ ἐξ ἑαυτῶν γεννῶμεν, ἀλλὰ τῆς χάριτός ἐστι τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν. Εἰ δὲ ἀμφοτέροι διὰ Πνεύματος τίκτομεν, οὐχ ἀμαρτήσεται τις καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ τεχθέντας ἐκείνου προσειπῶν, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνου ἐμούς.

Ταῦτα δὴ πάντα ἐννοήσατε καὶ χεῖρα ὀρέξατε, ἵνα καὶ ὑμεῖς 30 καύχημα ἡμῶν γένησθε καὶ ἡμεῖς ὑμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν γένοιτο μετὰ παρρησίας ἡμᾶς ἅπαντας ἰδεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

θόσον οἱ πατέρες, ἂν καὶ κουράζονται συχνὰ ἀπ' τὰ πολλὰ παιδιά, ὅμως δὲ θέλουν κανένα νὰ χάσουν. Ὅλα σὲ μᾶς καὶ σὲ σᾶς εἶναι ἴσα, κι αὐτὰ τὰ μέγιστα ἀγαθὰ. Δὲ μετέχουμε στὴν ἱερὴ τράπεζα ἐγὼ μὲ περισσότρη ἀφθονία ἐνῶ σεῖς μὲ λιγότερη, ἀλλ' ὁ καθένας ἐξ ἴσου πλησιάζει σ' αὐτήν.

Ἄν βέβαια ἐγὼ προηγοῦμαι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε σπουδαῖο, ἐπειδὴ καὶ στὰ παιδιά ὁ πρεσβύτερος πρῶτος ἀπλώνει τὸ χέρι στὸ συμπόσιο, ἀλλ' ὅμως τίποτε περισσότερο δὲ γίνεται ἀπ' αὐτό, ἀλλ' ὅλα εἶναι ἴσα σὲ μᾶς. Ἡ ζωὴ ποὺ συνεχέει καὶ σώζει τὶς ψυχές μας δίνεται στὸν καθένα μὲ τὴν ἴδια τιμὴ. Δὲ μετέχω ἐγὼ ἄλλου προβάτου καὶ σεῖς ἄλλου, ἀλλ' ὅλοι μετέχουμε τοῦ ἴδιου. Τὸ ἴδιο βάπτισμα ἔχουμε ὁ καθένας, ἐνὸς Πνεύματος ἀξιοθήκαμε, πρὸς τὴν ἴδια βασιλεία βαδίζουμε ὁ καθένας μας, ἀδελφοὶ ὅμοια εἴμαστε τοῦ Χριστοῦ, ὅλα σὲ μᾶς εἶναι κοινά. Ποῦ εἶναι λοιπὸν τὸ περισσότερο τοῦ δικοῦ μου; Στὶς φροντίδες, στοὺς κόπους, στὶς μέριμνες, στοὺς πόνους γιὰ σᾶς. Ἄλλ' ὅμως τίποτε δὲν εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπ' αὐτὸν τὸν πόνο. Γιατὶ καὶ ἡ μητέρα ποὺ πονᾷ γιὰ τὸ παιδί της αἰσθάνεται ἡδονὴ στὸν πόνο, φροντίζει γιὰ τὰ παιδιά ποὺ γέννησε καὶ εὐχαριστεῖται μὲ τὶς φροντίδες, ἂν καὶ βέβαια ἡ φροντίδα αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ εἶναι πικρὴ, ἀλλ' ὅταν γίνεται γιὰ τὰ παιδιά, περιέχει πολλὴ ἡδονή. Πολλοὺς ἀπὸ σᾶς γέννησα, ἀλλὰ μετὰ ἀπ' αὐτὰ ἦρθαν οἱ πόνοι. Γιατὶ στὴν περίπτωσι τῶν σωματικῶν μητέρων πρῶτα ἔρχονται οἱ πόνοι καὶ μετὰ ἀκολουθεῖ ἡ γέννα, ἐδῶ ὅμως οἱ πόνοι εἶναι μέχρι τὴν τελευταία ἀναπνοή, μὴ τυχὸν συμβεῖ κάποτε ἀποβολὴ καὶ μετὰ τὸν τοκετό. Καὶ σᾶς φροντίζω ἐγὼ μὲ ἰδιαίτερη ἀγάπη. Ἄν καὶ ἄλλος σᾶς γέννησε πολλὰς φορές, ἐγὼ κόπτομαι ἀπ' τὶς φροντίδες. Οὐτε βέβαια ἐμεῖς οἱ ἴδιοι γεννᾶμε, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἄν ὅμως γεννᾶμε καὶ οἱ δύο μὲ τὴν χάρι τῶν Πνεύματος, δὲν θὰ σφάλλει κάποιος ἂν ὀνομάσει αὐτοὺς ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ μένα δικούς του, καὶ ἐκείνους ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ ἐκεῖνον δικούς μου.

Σκεφθεῖτε λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ δώστε χέρι βοήθειας, γιὰ νὰ γίνετε κι ἐσεῖς καύχημά μου καὶ ἐγὼ δικό σας κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποία εἶθε μὲ παρρησία νὰ ἰδοῦμε ὅλοι μας στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(B' Θεσ. 3,3-18)

«Πιστὸς δὲ ἐστὶν ὁ Κύριος, ὃς στηρίζει ὑμᾶς καὶ φυλά-
ζει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ'
ὑμᾶς, ὅτι ἃ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε καὶ ποιή-
σετε. Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς
5 τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χρι-
στοῦ».

1. Οὔτε τὸ πᾶν ταῖς εὐχαῖς τῶν ἀγίων ἐπιτρέψαντας αὐτοὺς ἀρ-
γεῖν χρή, καὶ τῇ κακίᾳ προστρέχειν, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς ἀρετὴν
φερόντων ἀντιλαμβάνεσθαι· οὔτε πάλιν ἐργαζομένους τὰ ἀγαθὰ,
10 καταφρονεῖν τῆς συμμαχίας ἐκείνης. Μεγάλα μὲν γὰρ δύναται, με-
γάλα ἢ εὐχή ἢ ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὅταν καὶ ἡμεῖς ἐργαζώμεθα. Διὰ
τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, πάλιν τὸ ἀξιόπιστον
τίθησιν ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ φησι· «πιστὸς δὲ ἐστὶν ὁ Κύριος,
ὃς στηρίζει ὑμᾶς καὶ φυλάζει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Εἰ γὰρ εἴλετο
15 ὑμᾶς εἰς σωτηρίαν, οὐ ψεύσεται, οὐδὲ ἀφήσει πάντων ἀπολέσθαι.
Ἴνα δὲ μὴ διὰ τούτων εἰς ραθυμίαν ἀγάγη, καὶ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ
νομίσαντες εἶναι αὐτοὶ καθεύδωσιν, ὄρα πῶς καὶ τὴν παρ' αὐτῶν
συνεργίαν ἀπαιτεῖ, λέγων· «πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι
ἃ παραγγέλλομεν, καὶ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε». Πιστὸς μὲν οὖν ἐστι,
20 φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ἐπαγγελλόμενος σῶσαι, πάντως σώσει, ἀλλ' ὡς
ἐπηγγείλατο. Πῶς δὲ ἐπηγγείλατο; Ἐὰν θέλωμεν καὶ ἀκούωμεν
αὐτοῦ· οὐχ ἀπλῶς, οὐδέ, ὡς ξύλα καὶ λίθους, ἀργοῦντας. Καλῶς δὲ
καὶ τό, «πεποίθαμεν ἐν Κυρίῳ», τέθεικε, τουτέστι, τῇ φιλανθρωπίᾳ
αὐτοῦ πιστεύομεν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε΄

(Β΄ Θεσ. 3,3-18)

«Εἶναι ἀξιόπιστος ὁμοῦς ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος θὰ σᾶς στηρίξει καὶ θὰ σᾶς προφυλάξει ἀπὸ τὸν πονηρό. Ἔχουμε πεποίθηση στὸν Κύριο γιὰ σᾶς ὅτι αὐτὰ ποὺ σᾶς παραγγέλλουμε καὶ τὰ πράττετε καὶ θὰ τὰ πράττετε. Ὁ Κύριος εἶθε νὰ κατευθύνει τὶς καρδιές σας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ».

1. Οὔτε πρέπει, ἀναθέτοντας τὸ πᾶν στὶς προσευχὲς τῶν ἀγίων, αὐτοὶ νὰ μὴ κάμνουν τίποτε καὶ νὰ τρέχουν πρὸς τὴν κακία καὶ νὰ μὴν ἐνδιαφέρονται γιὰ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὀδηγοῦν στὴν ἀρετή, οὔτε πάλι, κάμνοντας τὸ καλό, νὰ περιφρονοῦν ἐκείνη τὴ βοήθεια. Γιατὶ μεγάλα πράγματα, ναι, μεγάλα πράγματα μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ἡ προσευχὴ γιὰ μᾶς, ἀλλὰ ὅταν κι ἐμεῖς ἐργαζόμαστε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, εὐχόμενος γι' αὐτούς, θέτει πάλι τὴν ἀξιοπιστία τῆς ὑπόσχεσης καὶ λέγει· «εἶναι ἀξιόπιστος ὁμοῦς ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος θὰ σᾶς στηρίξει καὶ θὰ σᾶς φυλάξει ἀπὸ τὸν πονηρό». Γιατὶ, ἂν σᾶς διάλεξε γιὰ σωτηρία δὲ θὰ ψευσθεῖ, οὔτε θὰ σᾶς ἀφήσει ὅπωςδήποτε νὰ χαθεῖτε. Γιὰ νὰ μὴ τοὺς ὀδηγήσει μ' αὐτὰ στὴ ραθυμία, καί, νομίζοντας ὅτι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεό, οἱ ἴδιοι καθεύδουν, πρόσεχε πῶς ἀπαιτεῖ καὶ τὴ συνεργασία τους, λέγοντας· «ἔχουμε πεποίθηση στὸν Κύριο γιὰ σᾶς, ὅτι αὐτὰ ποὺ παραγγέλλουμε, καὶ τὰ πράττετε καὶ θὰ τὰ πράξετε». Ἀξιόπιστος λοιπὸν εἶναι ὁ Θεός, λέγει, καὶ ὑπόσχεται νὰ σώσει, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ σώσει, ἀλλ' ὅπως ὑποσχέθηκε. Καὶ πῶς ὑποσχέθηκε; Ἐὰν θέλουμε κι ἂν ἀκοῦμε αὐτόν· ὄχι ἔτσι ἀπλᾶ, οὔτε σὰν ξύλα καὶ πέτρες, μὴ κάμνοντας τίποτε. Πολὺ σωστὰ ἀνέφερε καὶ τό, «ἔχουμε πεποίθηση στὸν Κύριο», δηλαδή, πιστεύουμε στὴ φιλανθρωπία του.

Πάλιν αὐτοὺς καθαιρεῖ, τὸ πᾶν ἀναρτῶν ἐκεῖ. Εἰ μὲν γὰρ εἶ-
 πεν ὅτι, 'πιστεύομεν δὲ ὑμῖν', ἦν μὲν τὸ ἐγκώμιον μέγα, ἀλλ' οὐκ
 ἂν ἔδειξεν αὐτοὺς ἐξαρτᾶν εἰς τὸν Θεὸν ἅπαντα· εἰ δὲ εἶπε, πεποί-
 θαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι φυλάξει ὑμᾶς, καὶ μὴ προστέθεικε τό, «ἐφ'
 5 ὑμᾶς», καὶ τό, «ἃ παρηγγείλαμεν ποιεῖτε καὶ ποιήσετε», ἀργοτέ-
 ρους ἂν αὐτοὺς ἐποίησε, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ρίψας δύναμιν.
 Δεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν ρίπτειν, ἀλλ' ἐνεργοῦντας καὶ αὐτούς,
 τοῖς πόνοις ἐμβεβηκότας καὶ τοῖς ἀγῶσι. Καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα,
 ὅτι εἰ καὶ ἀρκεῖ ἡ ἀρετὴ καὶ μόνη σῶσαι, ἀλλ' ὁμως χρὴ διαρκῆ τε
 10 αὐτὴν εἶναι, καὶ μέχρι τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς ἡμῖν
 συμπαρεῖναι. «Ὁ δὲ Κύριος κατευθῦναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν
 ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ». Ἐγκωμιάζει
 πάλιν αὐτοὺς καὶ εὐχεται, τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ δεικνύς. Ἐπειδὴ
 γὰρ μέλλει ἐμβαίνειν εἰς ἐπιτίμησιν, τούτοις αὐτῶν προλεαίνει τὰς
 15 καρδίας, τῷ τε λέγειν, ὅτι θαρρῶ ὅτι ἀκούσεσθε, καὶ τῷ παρ' αὐ-
 τῶν εὐχὰς ἀπαιτεῖν, καὶ τῷ πάλιν αὐτοῖς ἐπεύχεσθαι μυρία ἀγαθά.

«Ὁ δὲ Κύριος κατευθῦναι ὑμῶν», φησί, «τὰς καρδίας εἰς τὴν
 ἀγάπην τοῦ Θεοῦ». Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ παρεκτρέποντα ἀπὸ τῆς
 ἀγάπης καὶ πολλαὶ αἱ ἐκεῖθεν ἐξέλκουσαι ἀτραποί. Καὶ πρῶτον
 20 μὲν ἡ τοῦ μαμωνᾶ κακία, καθάπερ τινὰς ἀναισχύντους χεῖρας ἐπα-
 φιεῖσα ἡμῶν τῇ ψυχῇ, καὶ ἀπρίξ ἐπιλαβομένη, ἔλκει καὶ σύρει καὶ
 μὴ βουλομένους ἐκεῖθεν· ἔπειτα κενοδοξία καὶ θλίψεις δὲ πολλάκις
 καὶ πειρασμοὶ περιέτρεψαν. Διὰ τοῦτο καθάπερ τινὸς πνεύματος
 τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμεθα βοηθείας, ἵνα ἡμῖν τὸ ἰστίον ὡσπερ ὑπό τι-
 25 νος σφοδροῦ πνεύματος παραπεμφθῆ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ.
 Μὴ γάρ μοι εἴπης, ὅτι ἀγαπῶ αὐτὸν καὶ ὑπὲρ ἑμαυτὸν· ταῦτα ρήμα-
 τά ἐστι· διὰ τῶν ἔργων δεῖξον, εἰ ἀγαπᾷς αὐτὸν ὑπὲρ σεαυτόν.
 Ὑπὲρ τὸ ἀργύριον ἀγάπησον, καὶ τότε πιστεύω ὅτι καὶ ὑπὲρ σεαυ-
 τὸν ἀγαπᾷς· ὁ δὲ χρημάτων μὴ καταφρονῶν διὰ τὸν Θεόν, πῶς
 30 σαυτοῦ καταφρονήσεις; Τί δὲ λέγω χρημάτων; ὁ πλεονεξίας μὴ

Πάλι τούς μειώνει ἐξαρτώντας τὰ πάντα ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατί, ἂν ἔλεγε, 'ἔχουμε πεποίθησι σὲ σᾶς', θὰ ἦταν μέγας ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ δὲ θὰ μπορούσε νὰ τοὺς δείξει ὅτι ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄν πάλι ἔλεγε, 'ἔχουμε πεποίθησι στὸν Κύριο ὅτι θὰ σᾶς φυλάξει' καὶ δὲν πρόσθετε τὸ «γιὰ σᾶς» καὶ τὸ «αὐτὰ ποὺ παραγγείλαμε τὰ πράττετε καὶ θὰ τὰ πράξετε», θὰ μπορούσε νὰ τοὺς κάμει πιὸ νωθροὺς, ἀναθέτοντας τὸ πᾶν στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Πρέπει βέβαια τὸ πᾶν νὰ ἀναθέτουν στὸ Θεό, ἀλλὰ νὰ προσπαθοῦν κι αὐτοί, ριπτόμενοι στοὺς κόπους καὶ στοὺς ἀγῶνες. Καὶ δείχνει ἐδῶ ὅτι, ἂν καὶ ἀρκεῖ ἡ ἀρετὴ καὶ μόνη της νὰ σώσει, ὅμως πρέπει νὰ εἶναι διαρκῆς, καὶ νὰ μᾶς συνοδεύει μέχρι ποὺ νὰ φθάσουμε στὴν τελευταία μας ἀναπνοή. «Ὁ Κύριος ἄς κατευθύνει τὶς καρδιές σας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ». Πάλι τοὺς ἐγκωμιάζει καὶ εὐχεται, δείχνοντας τὴν κηδεμονία του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἐπιτιμήσει, προετοιμάζει τὶς καρδιές τους μὲ αὐτά, καὶ μὲ τὸ ὅτι λέγει, πιστεύω μὲ πεποίθησι πῶς θ' ἀκούσετε, καὶ μὲ τὸ ὅτι ζητάει προσευχὲς ἀπ' αὐτοὺς, καὶ μὲ τὸ ὅτι εὐχεται πάλι γι' αὐτοὺς μύρια ἀγαθὰ.

«Ὁ Κύριος», λέγει, «νὰ κατευθύνει τὶς καρδιές σας στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ». Πράγματι πολλὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ παρεκτρέπουν ἀπὸ τὴν ἀγάπη, καὶ πολλὰ τὰ μονοπάτια ποὺ ὀδηγοῦν ἔξω ἀπὸ ἐκεῖ. Καὶ πρῶτα ἡ κακία τοῦ μαμωνᾶ, ἀπλώνοντας πάνω στὴν ψυχὴ μας σὰν κάποια ἀδιάντροπα χέρια, ἀφοῦ μᾶς πιάσει σφιχτά, μᾶς τραβάει καὶ μᾶς σύρει ἀπὸ ἐκεῖ, κι ἂν ἀκόμα ἐμεῖς δὲν τὸ θέλουμε. Ἐπειτα ἡ κενοδοξία ἀλλὰ καὶ θλίψεις καὶ πειρασμοὶ πολλὰς φορὲς μᾶς ἀπομάκρυναν. Γι' αὐτὸ παρακαλοῦμε καὶ ζητᾶμε τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, νὰ μᾶς ἔρθει σὰν κάποιος ἄνεμος, γιὰ νὰ στραφεῖ σὰν ἀπὸ κάποιον ἰσχυρὸ ἄνεμο τὸ ἰστίο πρὸς τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Μὴ μοῦ πείς βέβαια, ὅτι ἀγαπῶ αὐτὸν περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου. Αὐτὰ εἶναι λόγια· μὲ τὰ ἔργα δείξε ἂν ἀγαπᾷς αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου. Ἀγαπήσέ τον περισσότερο ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ τότε πιστεύω ὅτι τὸν ἀγαπᾷς περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου· ἐφόσον ὅμως δὲν περιφρονεῖς τὰ χρήματα γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ, πῶς θὰ περιφρονήσεις τὸν ἑαυτό σου; Καὶ γιατί λέγω τὰ χρήματα; Σὺ ποὺ δὲν περιφρονεῖς τὴν πλεονεξία, πράγμα ποὺ

καταφρονῶν, ὃ καὶ χωρὶς τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Θεοῦ ἔδει ποιεῖν, πῶς καταφρονήσεις σουτοῦ;

«Καὶ εἰς τὴν ὑπομονήν», φησὶν, τοῦ Χριστοῦ». Τί ἐστίν, «εἰς τὴν ὑπομονήν»; Ἴνα ὑπομένωμεν, ὡς ἐκεῖνος ὑπέμεινεν, ἢ ἵνα ἐκεῖνα πράττωμεν, ἢ καὶ ἵνα μεθ' ὑπομονῆς ἀναμένωμεν αὐτόν, 5 τουτέστιν, ἵνα ἐμπαράσκευοι ὦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἐπηγγείλατο, καὶ αὐτὸς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἀναμένωμεν αὐτὸν καὶ ὑπομένωμεν. Ἐνθα δὲ ἂν ὑπομονὴν λέγη, πάντως θλιῖψιν αἰνίττεται· τοῦτο γὰρ ἐστίν ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, τὸ ὑπομένειν καὶ μὴ 10 θορυβεῖσθαι. «Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν». Τουτέστιν, οὐχ ἡμεῖς ταῦτα λέγομεν, ἀλλ' ὁ Χριστός· τοῦτο γὰρ ἐστίν, «ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ 15 Χριστοῦ». Οὕτως εἰπὼν, τὸ φοβερὸν τῆς παραγγελίας δείκνυσι. «Διὰ τοῦ Χριστοῦ», φησί, «παραγγέλλομεν». Οὐκ ἄρα ὁ Χριστὸς προσέταξεν οὐδαμοῦ ἀργεῖν.

«Στέλλεσθαι ὑμᾶς», φησὶν, «ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ». Μὴ μοι τὸν πλούσιον εἴπης, μὴ μοι τὸν πένητα, μὴ μοι τὸν ἅγιον· τοῦτο 20 ἀταξία ἐστί. «Περιπατοῦντος», φησί, τουτέστι, βιοῦντος. «Καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον παρ' ἡμῶν». Παράδοσιν τὴν διὰ τῶν ἔργων φησί· καὶ κυρίως ταύτην αἰεὶ λέγει παράδοσιν. «Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος». Καίτοι εἰ καὶ ἐφα- 25 γον, οὐκ ἦν δωρεάν· «ἄξιος» γάρ, φησὶν, «ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ». Ἄλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τίνα ὑμῶν. Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ γάρ, ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει 30 ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω».

2. Ὅρα πῶς ἐν μὲν τῇ προτέρῃ ἐπιστολῇ προσηνέστερόν πως

1. Λουκᾶ 10,7.

ἔπρεπε νὰ τὸ κάμνεις καὶ χωρὶς τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, πῶς θὰ περιφρονήσεις τὸν ἑαυτό σου;

«Καὶ στὴν ὑπομονὴ τοῦ Χριστοῦ», λέγει. Τί σημαίνει «στὴν ὑπομονή»; Γιὰ νὰ ὑπομῆνουμε ὅπως ἐκεῖνος ὑπέμεινε, ἢ γιὰ νὰ πράττουμε ἐκεῖνα, ἢ καὶ νὰ τὸν περιμένουμε μὲ ὑπομονή, δηλαδὴ νὰ εἴμαστε προετοιμασμένοι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλὰ ὑπεσχέθηκε, ὅτι αὐτὸς ἔρχεται νὰ κρίνει ζῶντες καὶ νεκρούς, ἃς περιμένουμε αὐτὸν καὶ ἃς δείχνουμε ὑπομονή. Ὅπου μιλάει βέβαια γιὰ ὑπομονή, ὅπωςδῆποτε ὑπαινίσσεται θλίψη· γιὰ αὐτὸ σημαίνει ν' ἀγαπᾶς τὸ Θεό, νὰ ὑπομένεις καὶ νὰ μὴ ταρασσῆσαι. «Σᾶς παραγγέλλουμε, ἀδελφοί, στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, νὰ ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ κάθε ἀδελφὸ πὺν βαδίζει ἄτακτα καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση πὺν παρέλαβαν ἀπὸ μᾶς». Δηλαδὴ, αὐτὰ δὲν τὰ λέμε ἐμεῖς, ἀλλ' ὁ Χριστός· γιὰ αὐτὸ σημαίνει τὸ «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Μὲ τὸ νὰ πεῖ αὐτό, δείχνει τὸ φοβερὸ τῆς παραγγελίας. «Στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ», λέγει, «παραγγέλλουμε». Ἄρα ὁ Χριστός δὲ διέταξε πὺθενὰ νὰ εἴμαστε ἀργοί.

«Ν' ἀπομακρύνεσθε», λέγει, «ἀπὸ κάθε ἀδελφό». Μὴ μοῦ πεῖς τὸν πλούσιο, μὴ μοῦ πεῖς τὸ φτωχό, μὴ μοῦ πεῖς τὸν ἅγιό· αὐτὸ εἶναι ἀταξία. «Πὺν περιπατεῖ», λέγει· δηλαδὴ, «πὺν ζεῖ»· «ὄχι σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση πὺν παρέλαβαν ἀπὸ μᾶς». Παράδοση ἐννοεῖ τὴν διὰ τῶν ἔργων· καὶ κυρίως αὐτὴν τὴν παράδοση ἐννοεῖ πάντοτε. «Γιὰ τὸ σεις οἱ ἴδιοι γνωρίζετε πῶς πρέπει νὰ μᾶς μιμεῖσθε, γιὰ δὲν ἀτακτήσαμε μεταξὺ σας, οὔτε φάγαμε ψωμὶ δωρεάν ἀπὸ κανένα σας». Ἄν καὶ ἔφαγαν βέβαια, ὅμως δὲν ἦταν δωρεάν· γιὰ λέγει, «ὁ ἐργάτης εἶναι ἄξιος τοῦ μισθοῦ του»¹. «Ἀλλὰ νύχτα καὶ μέρα ἐργαζόμενοι γιὰ νὰ μὴν ἐπιβαρύνουμε κανέναν ἀπὸ σᾶς. Ὅχι γιὰ δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας παράδειγμα σὲ σᾶς, ὥστε νὰ μᾶς μιμεῖσθε. Γιὰ κι ὅταν ἤμασταν κοντὰ σας αὐτὴ τὴν παραγγελία σᾶς δίναμε· «ἐὰν κάποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται δὲν πρέπει οὔτε καὶ νὰ τρώγει».

2. Πρόσεχε πῶς στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ὁμιλεῖ κάπως πὺ

περὶ τούτων διαλέγεται, ὡς ὅταν λέγῃ, «παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περισσεύειν μᾶλλον καὶ φιλοτιμεῖσθαι», καὶ οὐδαμοῦ, «παραγγέλλομεν», οὐδέ, «ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ἦν φοβερόν καὶ κίνδυνον ἔχον, ἀλλὰ «περισσεύειν» 5 φησὶ «καὶ φιλοτιμεῖσθαι», ὃ ἦν εἰς ἀρετὴν προτρέποντος, «ἵνα εὐσχημόνως», φησὶ, «περιπατήτε»· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ', «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι», φησὶ, «μηδὲ ἐσθιέτω». Εἰ γὰρ Παῦλος ἀνάγκην οὐκ ἔχων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχων ἀργεῖν, καὶ τηλικούτον ἔργον ἀναδεδεγμένος, ὅμως εἰργάζετο, καὶ οὐχ ἀπλῶς εἰργάζετο, 10 ἀλλὰ νύκτα καὶ ἡμέραν, ὥστε δύνασθαι καὶ ἑτέροις ἐπικουρεῖν, πολῶ μᾶλλον τοὺς ἄλλους ἐχρῆν τοῦτο ποιεῖν. «Ἀκούομεν γὰρ τινὰς περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους». Τοῦτο μὲν ἐνταῦθα· ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ, «ἵνα εὐσχημόνως», φησὶ, «περιπατήτε πρὸς τοὺς ἔξω». Τίνος ἕνεκεν; 15 Ἴσως οὐδὲν οὐδέπω τοιοῦτον ἦν γεγονός· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ παραινῶν ἔλεγε· «μακάριόν τί ἐστὶ μᾶλλον διδόναι, ἢ λαμβάνειν». Τὸ δέ, «εὐσχημόνως περιπατεῖτε», οὐ περὶ ἀταξίας ἐστὶ· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «ἵνα μηδενὸς χρεῖαν ἔχητε».

Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἑτέραν ἀνάγκην τίθησιν, ὥστε τὸ καλὸν 20 ποιεῖν καὶ ἀγαθὸν πρὸς πάντας· προῖὼν γὰρ φησὶ, «μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες». Πάντως γὰρ τὸν ἀργοῦντα καὶ δυνάμενον ἐργάζεσθαι, ἀνάγκη περιεργον εἶναι. Ἡ δὲ ἐλεημοσύνη ἐκείνοις δέδοται μόνοις, τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας ἐπαρκέσαι ἑαυτοῖς, ἢ τοῖς διδάσκουσι, καὶ τὸ πᾶν ἀπησχολημένοις εἰς τὸν τῆς 25 διδασκαλίας λόγον. «Οὐ γὰρ φιμώσεις», φησὶ, «βοῦν ἀλοῶντα»· καί, «ἄξιός ἐστι ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ». Ὡστε οὐδὲ οὗτος ἀργός ἐστίν, ἀλλ' ἐργασίας, καὶ ἐργασίας μεγάλης λαμβάνει τὸν μισθόν. Τὸ δὲ εὐχεσθαι καὶ νηστεῖαν ἀργοῦντα, οὐκ ἐστὶν ἔργον χειρῶν· ἐργασίαν γὰρ φησὶν ἐνταῦθα τὴν διὰ τῶν χειρῶν. Καὶ ἵνα μηδὲν 30 τοιοῦτον ὑποπτεύσης, ἐπήγαγε· «μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιε-

2. Α' Θεσ. 10,12.

3. Πράξ. 20,35.

4. Δευτ. 25,4.

5. Ματθ. 10,10.

εὐχάριστα γι' αὐτά, ὅπως ὅταν λέγει, «σᾶς παρακαλοῦμε, ἀδελφοί, νὰ δείχνετε περισσότερο ζῆλο καὶ φιλοτιμία»², καὶ πουθενὰ δὲ λέγει «παραγγέλλουμε», οὔτε «στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ», πράγμα πού ἦταν φοβερό καὶ ἐπικίνδυνο, ἀλλὰ λέγει, «δείχνετε περισσότερο ζῆλο καὶ φιλοτιμία», πράγμα πού ἀποτελεῖ προτροπὴ πρὸς ἀρετὴ, «γιὰ νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ εὐπρέπεια», λέγει. Ἐδῶ ὅπως τίποτε τέτοιο δὲ λέγει, ἀλλά, λέγει, «ἂν κάποιος δὲ θέλει νὰ ἐργάζεται, οὔτε καὶ νὰ τρώει». Γιατί, ἂν ὁ Παῦλος, πού δὲν εἶχε ἀνάγκη, ἀλλὰ δικαίωμα νὰ ἀργεῖ, καὶ εἶχε ἀναλάβει τέτοιο ἔργο, κι' ὅμως ἐργαζόταν, καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐργαζόταν, ἀλλὰ νύχτα καὶ μέρα, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ βοηθάει κι ἄλλους, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ οἱ ἄλλοι. «Γιατὶ ἀκοῦμε ὅτι μερικοὶ ἀνάμεσά σας συμπεριφέρονται ἄτακτα, χωρὶς νὰ κάμνουν καμιὰ ἐργασία, ἀλλὰ περιεργάζονται». Αὐτὸ λέγει ἐδῶ, ἐκεῖ ὅμως στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ λέγει, «γιὰ νὰ συμπεριφέρεσθε πρὸς τοὺς ἔξω μὲ εὐπρέπεια». Γιὰ ποιό λόγο; Ἴσως τίποτε τέτοιο δὲ συνέβηκε ἀκόμα· καθόσον ἀλλοῦ συμβουλευόντας ἔλεγε· «ἄξιο μακαρισμοῦ πολὺ περισσότερο εἶναι νὰ δίνει κανεὶς, παρὰ νὰ παίρνει»³. Τὸ «νὰ συμπεριφέρεσθε μὲ εὐπρέπεια», δὲ λέγεται ἐξ αἰτίας ἀταξίας· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «γιὰ νὰ μὴν ἔχετε ἀνάγκη ἀπὸ κανένα».

Ἐδῶ ὅμως προσθέτει κι ἄλλη ἀνάγκη, ὥστε νὰ κάμνουν τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ πρὸς ὅλους. Γιατὶ προχωρώντας λέγει· «μὴ κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλόν». Ὅπως δὴποτε αὐτὸς πού εἶναι ἀργόσχολος, ἐνῶ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐργάζεται, ἀναγκαστικὰ εἶναι περίεργος. Ἡ ἐλεημοσύνη ὅμως ἔχει δοθεῖ μόνο σ' ἐκείνους πού δὲν τοὺς φθάνει νὰ ζήσουν ἀπὸ τὴν ἐργασία τῶν χειρῶν τους, ἢ σ' ἐκείνους πού διδάσκουν καὶ εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀφοσιωμένοι στὸ λόγο τῆς διδασκαλίας. Γιατὶ λέγει, «δὲ θὰ φιμώσεις βόδι πού ἀλωνίζει»⁴, καί, «εἶναι ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ του»⁵. Ὡστε οὔτε αὐτὸς εἶναι ἀργόσχολος, ἀλλὰ λαμβάνει μισθὸ ἐργασίας, καὶ μάλιστα μεγάλης ἐργασίας. Τὸ νὰ προσεύχεται καὶ νὰ νηστεύει ὁ ἀργὸς δὲν εἶναι ἔργο χειρῶν· γιατί ἐργασία ἐδῶ ἐννοεῖ τὴ χειρωνακτικὴ. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑποπτευθεῖς κάτι τέτοιο, πρόσθεσε· «πού

γαζομένους. Τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο, προσηνέστερον βουλόμενος ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐπήγαγε, «διὰ τοῦ Κυρίου», πάλιν τὸ ἀξιόπιστον καὶ φοβερὸν ταύτη δηλῶν. «Ἴνα 5 μεθ' ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι». Διὰ τί μὴ εἶπεν, 'εἰ δὲ μὴ ἀτακτοῦσι, τρέφουσθωσαν παρ' ὑμῶν', ἀλλὰ ἀμφοτέρω ἀπαιτεῖ, καὶ τὸ ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι; Ὅτι βούλεται αὐτοὺς ἐργαζομένους τρέφειν ἑαυτούς. Τοῦτο γάρ ἐστι, τό, «ἵνα τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι», τουτέστι, τὸν ἐξ οἰκείων πόνων, 10 ἀλλὰ μὴ τὸν ἀλλότριον, τὸν ἀπὸ τοῦ προσαυτεῖν ἐκποριζόμενον. «Ἑμεῖς δέ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες». Ὅρα πῶς εὐθέως κατεκλάσθη τὰ σπλάγχνα τὰ πατρικά. Οὐκ ἴσχυσε περαιτέρω τὴν ἐπιτίμησιν προαγαγεῖν, ἀλλὰ πάλιν αὐτοὺς ἠλέησε· καὶ ὄρα μεθ' ὅσης συνέσεως. Οὐκ εἶπε, 'πλὴν συγγινώσκετε αὐτοῖς, ἕως ἂν 15 διορθώσονται', ἀλλὰ τί; «Ἑμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακήσητε». Στέλλεσθε μὲν, φησὶν, ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐπιτιμᾶτε αὐτοῖς, μὴ μὴν περιιῶντε λιμῶ διαφθαρέντας.

Τί οὖν, φησὶν, ἂν ἔχων τὴν παρ' ἡμῶν ἀφθονίαν ἐπιμένη ἀργῶν; Ἐπὶ τούτου φάρμακον προσηνές, φησὶν, εἶπον, ὅτι στέλλεσθε 20 ἀπ' αὐτοῦ· τουτέστι, μὴ μεταδιδῶτε αὐτῷ παρρησίας, ἐνδείκνυσθε ὅτι ὀργίζεσθε. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο. Τοιαύτη γὰρ ἢ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γίνεται ἐπιτίμησις, εἴ γε ὄντως διορθώσασθαι βουλόμεθα. Οὐκ ἀγνοοῦμεν τοὺς τρόπους τῆς ἐπιτιμήσεως. Εἶπε γάρ μοι, εἰ σαρκικὸν εἶχες ἀδελφόν, ἄρα ἂν περιεῖδες αὐτὸν λιμῶ τηκόμενον; Οὐκ 25 ἔγωγε οἶμαι· ἀλλ' ἴσως κἂν ἐρρύθμισας αὐτόν.

«Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς». Ὅρα ταπεινοφροσύνην τοῦ Παύλου· οὐκ εἶπεν, 'ὁ παρακούων, ἐμοῦ παρακούει', ἀλλ' ἡρέμα αἰνίττεται. «Τοῦτον σημειοῦσθε». Ὅστε μὴ λανθάνειν τοῦτο ποιεῖν προτρέπει. «Μὴ συναναμίγνυσθε 30 αὐτῷ». Οὐ μικρὰ παιδεύσεις καὶ αὐτῆ. Εἶτα πάλιν· «ἵνα ἐντραπῆ», φησὶν. Οὕτως οὐκ ἀφήσιν περαιτέρω προελθεῖν. Ὅσπερ γὰρ εἶ-

δὲν κάμνουν καμιά ἐργασία, ἀλλὰ περιεργάζονται ξένα πράγματα. Σ' αὐτοὺς παραγγέλλουμε καὶ παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ ὑπερβολικὰ τοὺς κατηγόρησε, θέλοντας νὰ κάμει τὸ λόγο πιὸ εὐχάριστο, πρόσθεσε, «διὰ τοῦ Κυρίου», δηλώνοντας πάλι μ' αὐτὸ τὴν ἀξιοπιστία καὶ τὸ φοβερὸ τοῦ πράγματος. «Γιὰ νὰ τρῶνε τὸ ψωμί τους ἐργαζόμενοι μὲ ἡσυχία». Γιατὶ δὲν εἶπε, ἄν δὲν ἀτακτοῦν, ἄς τρέφονται ἀπὸ σᾶς', ἀλλ' ἀπαιτεῖ καὶ τὰ δύο, καὶ νὰ εἶναι ἡσυχιοὶ καὶ νὰ ἐργάζονται; Γιατὶ θέλει νὰ τρέφουν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἐργαζόμενοι οἱ ἴδιοι. Καθόσον αὐτὸ σημαίνει τὸ «γιὰ νὰ τρῶνε τὸ δικὸ τους ψωμί», δηλαδή τὸ ψωμί ποὺ ἐξοικονομεῖται ἀπὸ τοὺς κόπους τους, κι ὄχι τὸ ξένο, αὐτὸ ποὺ ἐξοικονομεῖται ἀπὸ τὴν ἐπαιτεία. «Ἐσεῖς ὅμως ἀδελφοί, μὴ κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλό». Πρόσεχε πῶς ἀμέσως ράγισαν τὰ πατρικὰ σπλάγχνα. Δὲν ἄντεξε νὰ προχωρήσει παραπέρα τὴν ἐπιτίμηση, ἀλλὰ πάλι τοὺς εὐσπλαχνίσθηκε· καὶ πρόσθεσε μὲ πόση σύνεση. Δὲν εἶπε ἄλλ' ὅμως νὰ τοὺς συγχωρεῖτε, μέχρι ποὺ νὰ διορθωθοῦν', ἀλλὰ τί; «Σεῖς μὴν κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλό». Νὰ ἀπομακρύνεσθε βέβαια, λέγει, ἀπ' αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπιτιμᾶτε, ὅμως μὴ τοὺς παραμελήσετε ὅταν πεθαίνουν ἀπὸ πείνα.

Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ἔχει τὴν ἀφθονία ἀπὸ μᾶς, ἐπιμένει ὅμως νὰ εἶναι ἀργός; Γι' αὐτὸν φάρμακο κατάλληλο, λέγει, σᾶς εἶπα ὅτι εἶναι τὸ ν' ἀπομακρύνεσθε ἀπ' αὐτόν· δηλαδή μὴ τοῦ δίνετε θάρρος· νὰ δείχνετε ὅτι ὀργίζεσθε. Δὲν εἶναι μικρὸ αὐτό. Γιατὶ τέτοια ἐπιτίμηση πρέπει νὰ γίνεται στὸν ἀδελφὸ, ἂν πραγματικὰ θέλουμε νὰ τὸν διορθώσουμε. Δὲν ἀγνοοῦμε τοὺς τρόπους τῆς ἐπιτιμήσεως. Γιατί πές μου, ἂν εἶχες ἀδελφὸ κατὰ σάρκα, θὰ τὸν παρέβλεπες ἄραγε ἐὰν ὑπόφερε ἀπὸ πείνα; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω ὄχι, ἀλλ' ἴσως καὶ νὰ τὸν τακτοποιοῦσες. «Ἄν ὅμως κάποιος δὲν ὑπακούει στὰ λόγια αὐτὰ τῆς ἐπιστολῆς μας». Πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνη τοῦ Παύλου· δὲν εἶπε ἄλλ' αὐτὸς ποὺ παρακούει, παρακούει ἐμένα', ἀλλ' ἡρεμα τὸ ὑπαινίσσεται. «Αὐτὸν νὰ τὸν ἐπισημάνετε». Προτρέπει νὰ μὴ ξεχνοῦν νὰ τὸ κάμνουν αὐτό. «Αὐτὸν μὴ τὸν συναναστρέφεσθε»· δὲν εἶναι μικρὴ διδασκαλία κι αὐτή. Ἐπειτα πάλι λέγει· «γιὰ νὰ ντραπεῖ»· ἔτσι δὲν ἀφήνει νὰ προχωρήσει παραπέρα. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς λέγοντας, «ἂν κανεῖς δὲν ἐργάζεται,

πών, «εἴ τις μὴ ἐργάζεται, μηδὲ ἐσθιέτω», δεδοικῶς μὴ λιμῶ ἀπόλωνται, ἐπήγαγεν, «ὕμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακήσητε», οὕτως εἰπών, «στέλλεσθε», καί, «μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῶ», εἶτα δείσας μὴ τοῦτο αὐτὸ ἐκκόψη αὐτὸν τῆς ἀδελφότητος (ὁ γὰρ ἀπο-
5 γνοὺς ἑαυτοῦ ταχέως ἀπολεῖται μὴ μεταλαβὼν παρρησίας), ἐπήγαγε· «καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἠγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν». Διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι μεγάλην ὄρισε κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν, τῶ τῆς παρρησίας αὐτὸν ἀποστερεῖσθαι.

3. Εἰ γὰρ καὶ τὸ εἶναι μετὰ πολλῶν λαμβάνοντα αἰσχύνῃς ἄξιον,
10 ὅταν καὶ ἐπιτιμῶντες παρέχοιεν καὶ στέλλωνται, πόσου ὀνείδους τοῦτο; πῶς ἱκανὸν δακεῖν ψυχὴν; Εἰ γὰρ μόνον ὀκνηρότερον διδόντες, ἢ γογγύζοντες ἐμπυρίζουσι τοὺς λαβμάνοντας (μὴ γὰρ μοι περὶ τῶν ἀναισχύντων ἐπαιτῶν εἶπης, ἀλλὰ περὶ τῶν πιστῶν), εἰ καὶ ἐμελλον ἐπιτιμᾶν διδόντες, τί οὐκ ἂν εἰργάσαντο; πόσης οὐκ ἦν τι-
15 μωρίας ἄξιον; Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς τὰ μέγιστα ἠδικημένοι, οὕτω τοὺς προσαιτοῦντας ὑβρίζομεν, ἀποστρεφόμεθα. Οὐ δίδω· τί καὶ λυπεῖς; «Νουθετεῖτε», εἶπεν, «ὡς ἀδελφούς», οὐχ ὑβρίζετε ὡς ἐχθρούς». Ὁ τὸν ἀδελφὸν νουθετῶν, οὐ δημοσίᾳ τοῦτο ποιεῖ, οὐκ ἐκπομπεύει τὴν ὕβριν, ἀλγῶν, καὶ ἀλλὰ ἰδίᾳ καὶ μετὰ
20 πολλῆς τῆς προσοχῆς, καὶ δακνόμενος, καὶ δακρῦων καὶ ὀδυρόμενος. Ἀπὸ ἀδελφικῆς τοίνυν παρέχωμεν τῆς διανοίας, ἀπὸ ἀδελφικῆς νουθετῶμεν τῆς προαιρέσεως· μὴ ὡς ἀλγοῦντες ἐπὶ τῶ διδόναι, ἀλλ' ὡς ἀλγοῦντες ἐπὶ τῶ ἐκεῖνον παραβαίνειν τὴν ἐντολήν. Ἐπεὶ τί τὸ κέρδος; Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ δοῦναι ὑβρίζεις, λυμαίνῃ τῇ
25 τῆς δόσεως ἡδονῇ· ὅταν δὲ μήτε δῶς καὶ ὑβρίσης, πόσον οὐκ εἰργάσω κακὸν τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον καὶ ταλαίπωρον; Προσῆλθεν ὡς ἐλεηθησόμενος παρὰ σοῦ· λαβὼν δὲ καιρίαν τὴν πληγὴν ἀπῆλθε, καὶ μᾶλλον ἐδάκρυσεν. Ὅταν γὰρ ἀναγκάζεται διὰ τὴν ἔνδειαν προσαιτεῖν, διὰ δὲ τὸ προσαιτεῖν ὑβρίζεται, ὄρα πόση τῶν ὑβριζόν-
30 των ἔσται ἡ τιμωρία· «ὁ ἀτιμάζων πένητα», φησί, «παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν».

οὔτε καὶ νὰ τρώγει», φοβούμενος μήπως χαθοῦν ἀπὸ τὴν πείνα, πρόσθεσε, «σεῖς ὅμως μὴ κουρασθεῖτε νὰ κάμνετε τὸ καλὸ», ἔτσι λέγοντας, «ν' ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ αὐτόν», καί, «νὰ μὴ τὸν συναναστρέφεσθε», φοβούμενος μήπως αὐτὸ τὸν ξεκόψει ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα (γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀπελπίσθηκε γρήγορα θὰ χαθεῖ, ἂν δὲν τοῦ δοθεῖ θάρρος), καὶ πρόσθεσε· «καὶ νὰ μὴ τὸν θεωρεῖτε ἐχθρό, ἀλλὰ νὰ τὸν συμβουλευέτε σὰν ἀδελφός». Μ' αὐτὸ δείχνει ὅτι τοῦ ἔβαλε μεγάλη τιμωρία, στερώντας του τὴν παρρησία.

3. Ἐὰν λοιπὸν καὶ τὸ νὰ εἶναι μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ παίρνει εἶναι ἄξιο ντροπῆς, ὅταν καὶ δίνοντάς του τὸν ἐπιτιμοῦν καὶ τὸν ἀποφεύγουν, πόσης ντροπῆς εἶναι αὐτό; πόσο ἱκανὸ εἶναι νὰ πληγώσῃ μιὰ ψυχὴ; Γιατί, ἂν πυρώνουν αὐτοὺς ποὺ λαμβάνουν δίνοντάς τους μὲ ἀπροθυμία ἢ γογγύζοντας (μὴ μοῦ πεῖς βέβαια γιὰ τοὺς ἀδιάντροπους ζητιάνους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς πιστοὺς), τί δὲ θὰ ἔκαμναν ἄραγε ἂν συνέβαινε δίνοντάς τους νὰ τοὺς ἐπιτιμοῦν; Πόσης τιμωρίας δὲ θὰ ἦταν ἄξιο; Ἐμεῖς ὅμως δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ μᾶς ἔχουν ἀδικήσει παρά πολὺ, ἔτσι βρίζουμε τοὺς ζητιάνους καὶ τοὺς ἀποστρεφόμεσθε. Δὲ δίνεις; γιατί καὶ τὸν λυπεῖς; «Νὰ τοὺς νουθετεῖτε», εἶπε, «σὰν ἀδελφούς», ὄχι νὰ τοὺς βρίζετε σὰν ἐχθρούς. Αὐτὸς ποὺ νουθετεῖ τὸν ἀδελφὸ δὲν τὸ κάνει αὐτὸ δημόσια, δὲν τοῦ ἀπευθύνει βρισιές, ἀλλὰ τὸν νουθετεῖ μὲ πόνο, ἰδιαιτέρα καὶ μὲ πολλὴ προσοχή, καὶ καταπληγώνεται καὶ δακρῦζει καὶ ὀδύρεται. Μὲ ἀδελφικὴ σκέψη λοιπὸν ἄς δίνουμε, μὲ ἀδελφικὴ προαίρεση ἄς συμβουλευόμε. Ὅχι σὰν νὰ πονᾶμε γι' αὐτὸ ποὺ δίνουμε, ἀλλὰ σὰν νὰ πονᾶμε γιατί ἐκεῖνος παραβαίνει τὴν ἐντολή. Γιατί ἀλλιῶς ποιό τὸ κέρδος; Ἐὰν, ἀφοῦ σώσεις, βρίζεις, καταστρέφεις τὴν ἡδονὴ τῆς δόσης. Ὅταν πάλι, χωρὶς νὰ δώσεις, βρίσεις πόσο κακὸ δὲν ἔκαμες σ' ἐκεῖνον τὸν ἄθλιο καὶ ταλαίπωρο; Ἦρθε σὲ σένα γιὰ νὰ τὸν ἐλεήσεις, καί, ἀφοῦ καίρια τὸν πλήγωσες, ἔφυγε δακρυσμένος περισσότερο. Γιατί, ὅταν ἀναγκάζεται ἀπὸ τὴ φτώχεια νὰ ζητιανεύει, καὶ ἐπειδὴ ζητιανεύει βρίζεται, σκέψου πόση θὰ εἶναι ἡ τιμωρία αὐτῶν ποὺ βρίζουν· γιατί λέγει· «ἐκεῖνος ποὺ ἀτιμάζει φτωχό, παροργίζει ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἔκαμε»⁶.

Εἰπέ γάρ μοι· αὐτὸς αὐτὸν ἀφήκε πένεσθαι διὰ σέ, ἵνα σὺ ἔχῃς θεραπεύειν σαυτόν, καὶ σὺ τὸν διὰ σέ πενόμενον ὑβρίζεις; πόσης ἀγνωμοσύνης ταῦτα; πόσης ἀχαριστίας τοῦτο τὸ ἔργον; «Νουθετεῖτε», φησὶν, «ὡς ἀδελφούς». Καὶ μετὰ τὸ δοῦναι νουθετεῖν 5 ἐκέλευσε· ὅταν δὲ καὶ χωρὶς τοῦ διδόναι ὑβρίζωμεν, τίς ἡμῖν ἔσται ἀπολογία; «Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δώη ὑμῖν τὴν εἰρήνην διαπαντός ἐν παντὶ τόπῳ». Ὅρα πῶς, ὅταν τὰ πρακτέα ὑπαγορεύῃ, ἐπισημαίνεται αὐτὰ τῇ εὐχῇ, καθάπερ τινὰ σήμαντρα τῶν ἀποτεθέντων, τιθεὶς τὴν δέησιν καὶ τὴν ἱκετηρίαν. «Δώη ὑμῖν», 10 φησί, «τὴν εἰρήνην ἐν παντὶ τόπῳ». Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τούτων εἰκὸς μάχας γίνεσθαι, ἐκείνων τε τραχυτέρων γινομένων, τούτων τε οὐκέτι ὁμοίως τοῖς τοιούτοις παρεχόντων, εἰκότως τοῦτο ἐπηύξατο νῦν, «δῶη ὑμῖν» εἰπὼν «τὴν εἰρήνην διαπαντός». Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ ζητούμενον, ὥστε ἀεὶ ἔχειν αὐτήν. Τί ἐστίν, «ἐν παντὶ τόπῳ»; 15 Πανταχόθεν βούλεται εἰρηνεύειν, ὥστε μηδαμόθεν ἔχειν φιλονεικίας ἀφορμὴν. Πανταχοῦ γὰρ εἰρήνη καλόν, ὅπου γε καὶ πρὸς τοὺς ἔξω· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ λέγοντος· «Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε». Οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς τὸ κατορθῶσαι ἢ βουλόμεθα ἐπιτήδειον, ὡς τὸ εἰρηναῖον καὶ ἀτάραχον, 20 ὡς τὸ ἀπεχθείας ἀπηλλάχθαι ἀπάσης καὶ μηδένα ἔχειν ἐχθρόν.

«Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου, ὃ ἔστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτω γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν». Τοῦτο λέγει γράφειν ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ, ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι παρα- 25 ποιεῖν αὐτάς, τῆς ὑπογραφῆς ὡσπερ τεκμηρίου κειμένου μεγάλου. «Ἀσπασμόν» δὲ καλεῖ τὴν εὐχὴν, δεικνὺς ὅτι πάντα πνευματικὰ ἔπραττον τότε, καὶ ὅτε ἀσπάσασθαι ἔδει, μετὰ κέρδους τὸ πρᾶγμα

Πές μου· αὐτὸς τὸν ἄφησε νὰ εἶναι φτωχὸς γιὰ σένα, γιὰ νὰ ἔχεις τρόπο νὰ θεραπεύεις τὸν ἑαυτό σου, καὶ σὺ βρίζεις αὐτὸν πὺ εἶναι φτωχὸς ἐξ αἰτίας σου; Πόσης ἀγνωμοσύνης δεῖγμα εἶναι αὐτὸ; πόσης ἀχαριστίας δεῖγμα εἶναι αὐτὴ ἡ πράξις; «Νὰ τοὺς συμβουλευέτε», λέγει, «σὰν ἀδελφούς». Καὶ ἀφοῦ τοὺς δώσουν πρὸσταξε νὰ τοὺς νουθετοῦν· ὅταν ὅμως καὶ χωρὶς νὰ δώσουμε, βρίζουμε, ποιά θὰ εἶναι ἡ ἀπολογία μας; «Αὐτὸς ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης ἃς σᾶς δώσει τὴν εἰρήνην γιὰ πάντα καὶ σὲ κάθε τόπο». Πρόσεχε πῶς, ὅταν μιλάει γι' αὐτὰ πὺ πρέπει νὰ γίνονται, ἐπισφραγίζονται αὐτὰ μὲ τὴν εὐχή, θέτοντας σὰν κάποιες σφραγίδες τῶν ὄσων εἶπε τὴ δέηση καὶ τὴν ἰκεσία. «Ἄς δώσει σὲ σᾶς», λέγει, «τὴν εἰρήνην σὲ κάθε τόπο». Ἐπειδὴ δηλαδὴ φυσικὸ ἦταν ἀπ' αὐτὰ νὰ δημιουργοῦνταν διαμάχες, γιὰτὶ ἐκεῖνοι γίνονταν σκληρότεροι, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν ἔδιναν ὅμοια μὲ αὐτούς, πολὺ σωστὰ εὐχήθηκε αὐτὸ τώρα, λέγοντας «εἶθε νὰ σᾶς δίνει πάντοτε τὴν εἰρήνην». Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ποθούμενο, ὥστε πάντα νὰ ἔχουν τὴν εἰρήνην. Τί σημαίνει «ἐν παντὶ τόπῳ»; Ἄπὸ παντοῦ θέλει νὰ ὑπάρχει εἰρήνη, ὥστε ἀπὸ πουθενὰ νὰ μὴν ἔχουν ἀφορμὴ φιλονεικίας. Παντοῦ βέβαια ἡ εἰρήνη εἶναι καλὸ πρᾶγμα, ἀκόμα βέβαια καὶ στοὺς μὴ Χριστιανούς. Ἄκουε λοιπὸν αὐτὸν πὺ λέγει ἀλλοῦ· «ἂν εἶναι δυνατόν, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχετε εἰρήνην»⁷. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο κατάλληλο στὸ νὰ κατορθώσουμε αὐτὰ πὺ ἐπιθυμοῦμε, ὅσο ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀταραξία, ὅσο τὸ νὰ ἔχουμε ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ κάθε μίσος καὶ νὰ μὴν ἔχουμε κανέναν ἐχθρό.

«Ὁ Κύριος ἃς εἶναι μὲ ὅλους σας. Ὁ χαιρετισμὸς γράφεται μὲ τὸ δικό μου χέρι, τοῦ Παύλου, πρᾶγμα πὺ εἶναι γνώρισμα κάθε ἐπιστολῆς μου· ἔτσι γράφω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας. Ἀμήν». Αὐτό, λέγει, τὸ γράφει σὲ κάθε ἐπιστολή, ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατό σὲ κανένα νὰ τὶς παραποιήσῃ, ἀφοῦ ἡ ὑπογραφή κεῖται σὰν μεγάλη ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος. «Ἄσπασμὸ» ὀνομάζει τὴν εὐχή, δείχνοντας ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τοὺς τότε εἶχαν πνευματικότητα, κι ὅταν ἔπρεπε ν' ἄσπασθοῦν, ἡ πράξις εἶχε πνευματικὸ κέρδος· καὶ ἡ εὐχή δὲν ἦταν

ἦν· καὶ εὐχὴν οὐχ ἀπλῶς φιλίας σύμβολον. Ἀπὸ τούτου ἦρχετο καὶ εἰς αὐτὸ ἔληγε, περιφράττων τειχίοις μεγάλοις τὰ λεγόμενα ἐκατέρωθεν, ἀσφαλεῖς τε θεμελίους τιθεῖς, καὶ τὸ τέλος ἐπήγαγεν ἀσφαλές. «Χάρις ὑμῖν», φησί, «καὶ εἰρήνη»· καὶ πάλιν, «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν». Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο λέγων τοῖς μαθηταῖς, «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ἀλλὰ τοῦτο γίνεται, ὅταν ἡμεῖς βουλόμεθα· οὐ γὰρ πάντως ἔσται μεθ' ἡμῶν, ἐὰν ἑαυτοὺς πόρρω ποιῶμεν. «Μεθ' ὑμῶν», φησὶν, «ἔσομαι ὁ διαπαντός».

Μὴ τοίνυν τὴν χάριν ἀπελάσωμεν. Στέλλεσθαι ἡμᾶς βούλεται ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος. Μέγα ἦν τότε τοῦτο τὸ κακόν, τὸ ἀπὸ τοῦ πληρώματος ἀποσπασθῆναι τῶν ἀδελφῶν. Τούτῳ γοῦν ἅπαντας τιμωρεῖται, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ γράφω
 15 φων Κορινθίοις ἔλεγε· «τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν», φησὶν. Ἄλλ' οὐ νῦν μέγα αὐτὸ ἡγοῦνται οἱ πλείους, ἀλλὰ πάντα συγκέχυται καὶ διέφθαρται μετὰ μοιχῶν, μετὰ πόρνων, μετὰ πλεονεκτῶν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἀναμιγνύμεθα. Εἰ ἀπὸ τοῦ ἀργῶς τρεφομένου μόνον στέλλεσθαι ἔδει, πόσῳ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἄλλων; Καὶ ἵνα
 20 μάθης ὅσον ἦν φοβερὸν τὸ χωρίζεσθαι ἀπὸ τοῦ συλλόγου τῶν ἀδελφῶν, καὶ ὅσον φέρει κέρδος τοῖς εὐγνωμόνως τὴν ἐπιτίμησιν δεχομένοις, ἄκουσον ὅπως ὁ πεφυσιωμένος ἐκεῖνος τῷ ἀμαρτήματι, ὁ εἰς ἐσχάτην κακίαν ἐλάσας, ὁ πορνείαν πορνεύσας, οἷα οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὁ ἀναισθήτως ἔχων τοῦ τραύματος (τοῦτο
 25 γὰρ ἐστὶν ὑπερβολὴ διαστροφῆς)· οὗτος δὴ ὁ τοιοῦτος οὕτω κατεκάμφθη καὶ συνεστάλη, ὥστε τὸν Παῦλον εἰπεῖν· «ἀρκεῖ τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτίμησις αὐτῆ ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων· ὥστε κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην». Καθάπερ γὰρ μέλος ἀποσπασθὲν τοῦ λοιποῦ σώματος, οὕτως ἦν τότε.

30 4. Τὸ δὲ αἴτιον, καὶ πόθεν ἦν τοῦτο φοβερὸν τότε· ἐπειδὴ καὶ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν μέγα ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐνομίζετο. Καθάπερ γὰρ οἱ-

8. Β' Θεσ. 1,1.

9. Ματθ. 28,20.

10. Α' Κορ. 5,11.

11. Β' Κορ. 2,6.

ἀπλῶς σύμβολο φιλίας. Ἀπ' αὐτὴν ἄρχιζε καὶ σ' αὐτὴν κατέληγε, περιφράσσοντας μὲ μεγάλα τείχη τὰ λεγόμενα καὶ ἄπο τὰ δύο μέρη· καὶ ἔθετε δηλαδὴ ἀσφαλὴ θεμέλια, καὶ πρόσθεσε τὸ τέλος ἀσφαλές. «Χάρη», λέγει, «νά εἶναι σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη»⁸· καὶ πάλι· «ἡ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νά εἶναι μὲ ὄλους σας. Ἀμήν». Αὐτὸ ὑπεσχέθηκε καὶ ὁ Κύριος λέγοντας στοὺς μαθητὲς του· «νά ἐγὼ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ αἰῶνα»⁹. Ἀλλ' αὐτὸ γίνεται ὅταν θέλουμε ἐμεῖς· γιατί δὲ θὰ εἶναι ὅπωςδήποτε μαζί μας, ἐάν ἀπομακρύνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ αὐτόν. «Μαζί σας», λέγει, «θὰ εἶμαι γιὰ πάντα».

Ἄς μὴ διώξουμε λοιπὸν τὴ χάρη. Θέλει νά ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ κάθε ἀδελφὸ πού συμπεριφέρεται ἄτακτα. Τότε ἦταν μεγάλο αὐτὸ τὸ κακό, τὸ ν' ἀποσπασθεῖς δηλαδὴ ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῶν ἀδελφῶν. Μ' αὐτὸ λοιπὸν τιμωρεῖ ὄλους, καθὼς καὶ ἀλλοῦ, γράφοντας στοὺς Κορινθίους, ἔλεγε· «μὲ τέτοιον οὔτε νά τρῶτε μαζί»¹⁰ λέγει. Ὅμως αὐτὸ τώρα οἱ περισσότεροι δὲν τὸ θεωροῦν μεγάλο, ἀλλ' ὅλα ἔγιναν ἄνω κάτω καὶ διαφθάρθηκαν. Συναναστρεφόμαστε ἀπλῶς καὶ ὅπως τύχει μὲ μοιχοὺς, μὲ πόρνους, μὲ πλεονέκτες. Ἄν πρέπει νά ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸν ἀργόσχολο πού τρέφεται σὲ βᾶρος τῶν ἄλλων, πόσον μᾶλλον ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Καὶ γιὰ νά μάθεις πόσο φοβερὸ ἦταν τὸ ν' ἀποχωριζόταν κάποιος ἀπὸ τὸ σύλλογο τῶν ἀδελφῶν, καὶ πόσο κέρδος φέρνει σ' αὐτοὺς πού δέχονται μὲ εὐγνωμοσύνη τὴν ἐπιτίμηση, ἄκουσε πῶς ἐκεῖνος πού ἦταν παραφουσκομένος ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα, πού ἔφθασε στὴ χειρότερη μορφή κακίας, πού διέπραξε πορνεία πού δὲν ἀναφέρεται οὔτε μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν, πού εἶχε τὸ τραῦμα τοῦ ἀναίσθητο (γιατὶ αὐτὸ εἶναι ὑπερβολικὴ διαστροφή), αὐτὸς λοιπὸν πού ἦταν τέτοιος, τόσο κάμφηκε καὶ συστάλθηκε, ὥστε νά πεῖ ὁ Παῦλος· «αὐτὴ ἡ ἐπίπληξη ἀπὸ τοὺς περισσότερους εἶναι ἀρκετὴ γιὰ ἕναν τέτοιον ἄνθρωπο· δεῖξτε λοιπὸν τώρα σ' αὐτόν ἀγάπη»¹¹. Σὰν ἕνα μέλος πού ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα ἔτσι ἦταν τότε.

4. Ἡ αἰτία λοιπὸν καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτὸ ἦταν τότε φοβερό, εἶναι τὸ ὅτι θεωροῦνταν μεγάλο ἀγαθὸ τὸ νά ἦταν μαζί μ'

κίαν μίαν οἰκοῦντες, καὶ ὑπὸ πατέρα ἓνα ὄντες, καὶ μιᾶς τραπέζης μετέχοντες, οὕτως ᾧκουν τότε καθ' ἐκάστην Ἐκκλησίαν. Τὸ τοίνυν τοσαύτης ἐκπεσεῖν ἀγάπης, πόσον κακὸν ἦν; Νῦν δὲ οὐδὲ εἶναι μέγα δοκεῖ, διὰ τὸ μηδὲ μέγα τι νομίζεσθαι, ὅταν μετ' ἀλλήλων 5 ᾧμεν. Ὅπερ ἐν τάξει τιμωρίας ἦν τότε, τοῦτο διὰ τὴν πολλὴν ψύξιν τῆς ἀγάπης καὶ χωρὶς τιμωρίας γίνεται νῦν, καὶ στελλόμεθα ἀπ' ἀλλήλων εἰκῆ, καὶ ἀπὸ ψυχρότητος. Τὸ γὰρ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τὸ μὴ εἶναι ἀγάπην· τοῦτο πάντα διέλυσε καὶ ἠφάνισε τὰ σεμνὰ καὶ λαμπρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' οἷς ἀγάλλεσθαι ἔδει. Μεγά-

10 λη διδασκάλου παρρησία, ὅταν ἐκ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἔχη τοῖς μαθηταῖς ἐπιτιμᾶν. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «αὐτοὶ γὰρ οἶδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς»· καὶ τοῦ βίου μᾶλλον ὀφείλει διδασκαλος εἶναι, ἢ τοῦ λόγου. Μηδεὶς δὲ νομιζέτω τοῦτο μεγαληγορίας εἶναι· εἰς γὰρ ἀνάγκην καταστάς τοῦτο ἐφθέγγετο, καὶ πρὸς τὸ

15 κοινῇ χρήσιμον. «Ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν», φησὶν, «ἐν ὑμῖν». Ἀπὸ τούτου οὐχ ὀρᾶς τὴν ταπεινοφροσύνην, ἣν δωρεὰν καλεῖ καὶ εὐταξίαν; «Οὐκ ἠτακτήσαμεν», φησὶν, «ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν». Δείκνυσιν ἐνταῦθα καὶ πένητας αὐτοὺς ἴσως ὄντας. Καὶ μὴ μοι εἶπης, ἄλλ' οὐ πάντες πένητες ἦσαν· περὶ γὰρ πενήτων καὶ

20 τῶν οὐκ ἄλλως τῆς ἀναγκαίας εὐπορούντων τροφῆς, ἢ ἀπὸ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας διαλέγεται. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα ἀπὸ πατέρων ἔχωσιν, ἀλλ', «ἵνα ἐργαζόμενοι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν». Εἰ γὰρ ὁ κῆρυξ ἐγώ, φησί, τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας ἐφοβήθην βαρῆσαι ὑμᾶς, πολλῶ μᾶλλον ὁ μηδὲν ὑμᾶς ὠφελεῶν. Τοῦτο γὰρ ὄν-

25 τως βάρος ἐστί. Βάρος δὲ ἐστίν, ὅταν τις μὴ μετὰ προθυμίας πολλῆς διδῶ. Ἄλλ' οὐ τοῦτο αἰνίττεται, ἀλλ' ὡς οὐκ ἐχόντων εὐκόλως. Διὰ τί γὰρ οὐκ ἐργάζῃ; χειρὰς σοι εἰς τοῦτο ἔδωκεν ὁ Θεός, οὐχ ἵνα παρ' ἐτέρων λαμβάνῃς, ἀλλ' ἵνα ἐτέροις παρέχῃς.

«Ὁ δὲ Κύριος», φησί, «μεθ' ὑμῶν». Τοῦτο ἔξεστι καὶ ἡμῖν 30 ἑαυτοῖς ἐπεύχεσθαι, ἂν τὰ τοῦ Κυρίου πράττωμεν. Ἄκουε γὰρ τοῦ

αυτούς. Γιατί σάν νά κατοικοῦσαν σέ μιὰ οἰκία καί νά βρίσκονταν ὑπὸ τὴν κηδεμονία ἑνὸς πατέρα καί νά ἔτρωγαν στὸ ἴδιο τραπέζι, ἔτσι κατοικοῦσαν τότε σέ κάθε Ἐκκλησία. Πόσο κακὸ λοιπὸν ἦταν νά ξεπέσεις ἀπὸ μιὰ τόσο μεγάλη ἀγάπη; Τώρα ὅμως δὲ θεωρεῖται μεγάλο κακό, ἐπειδὴ δὲ θεωρεῖται σάν κάτι τὸ σπουδαῖο, ὅταν βρισκόμαστε μεταξύ μας. Ἐκεῖνο ποῦ εἶχε τότε θέση τιμωρίας, τώρα, ἐπειδὴ πάγωσε ἡ ἀγάπη, γίνεται χωρὶς τιμωρία, καὶ ἀπομακρυνόμαστε ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο χωρὶς λόγο καὶ ἀπὸ ψυχρότητα. Τὸ αἷτιο βέβαια ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ ἀπουσία τῆς ἀγάπης· αὐτὸ διέλυσε καὶ ἀφάνισε ὅλα τὰ σεμνά καὶ λαμπρὰ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νά χαιρόμαστε. Μεγάλη εἶναι ἡ παρρησία τοῦ δασκάλου, ὅταν μπορεῖ νά ἐπιτιμήσει τοὺς μαθητές του μὲ βάση τὰ προσωπικὰ του κατορθώματα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «γιατὶ σεῖς οἱ ἴδιοι γνωρίζετε πῶς πρέπει νά μᾶς μιμεῖσθε»¹². Καὶ ὀφείλει ὁ δάσκαλος νά εἶναι δάσκαλος περισσότερο τῆς ζωῆς του παρά τῶν λόγων. Καὶ κανένας ἄς μὴ νομίζει, ὅτι αὐτὸ εἶναι καυχησιολογία· γιατί αὐτὸ τὸ εἶπε ἐπειδὴ βρέθηκε στὴν ἀνάγκη καὶ ἀκόμη πρὸς κοινὴ ὠφέλεια. «Γιατὶ δὲν ἀτακτήσαμε», λέγει, «σὲ σᾶς». Ἀπ' αὐτὸ δὲ βλέπεις τὴν ταπεινοφροσύνη, τὴν ὁποία ὀνομάζει δωρεὰ καὶ πειθαρχία; «Δὲν ἀτακτήσαμε», λέγει, «σὲ σᾶς, οὔτε φάγαμε ἄρτο δωρεάν». Ἐδῶ δείχνει ὅτι αὐτοὶ ἦταν ἴσως καὶ φτωχοί. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς βέβαια, ὅμως δὲν ἦταν ὅλοι φτωχοί. Γιατὶ ὁμιλεῖ γιὰ φτωχοὺς καὶ γι' αὐτοὺς ποῦ ἐξοικονομοῦν τὴν ἀναγκαῖα τροφή ὄχι μὲ ἄλλο τρόπο παρά μόνο μὲ τὴν ἐργασία τῶν χεριῶν τους. Γιατὶ δὲν εἶπε 'γιὰ νά ἔχουν ἀπὸ τοὺς πατέρες τους' ἀλλὰ, «γιὰ νά τρῶνε τὸ ψωμί τους ἐργαζόμενοι». Γιατί, ἂν ἐγώ, λέγει, ὁ κήρυκας τῆς διδασκαλίας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ φοβήθηκα νά σᾶς ἐπιβαρύνω, πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποῦ δὲ σᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτε. Αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι βάρος. Βάρος ἐπίσης εἶναι ὅταν κάποιος δὲ δίνει μὲ μεγάλη προθυμία. Ὅμως δὲν ὑπαινίσσεται αὐτό, ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχουν εὐκόλα τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Γιατὶ δηλαδή δὲν ἐργάζεσαι; Ὁ Θεὸς γι' αὐτὸ σου ἔδωσε τὰ χέρια, ὄχι γιὰ νά παίρνεις ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ γιὰ νά δίνεις σ' ἄλλους.

«Ὁ Κύριος», λέγει, «ἄς εἶναι μαζί σας». Αὐτὸ εἶναι δυνατό καὶ σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους νά εὐχηθοῦμε, ἂν ἐφαρμόζουμε τίς ἐντολές

Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας 5 ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Οὐ μόνον ταῦτα πρὸς ἐκείνους εἴρηται, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς. Ὅτι γὰρ ἐκείνοις οὐκ ἐπήγγελται μόνον, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, «ἕως τοῦ αἰῶνος τῆς συντελείας», ἀλλὰ καὶ τοῖς κατ' ἴχνος ἐκείνων βαίνουσι. Τί οὖν πρὸς τοὺς μὴ διδασκάλους φησίν; Ἐκαστος ὑμῶν, εἰ βούλοιο, διδάσκαλός ἐστιν, εἰ 10 καὶ μὴ ἑτέρου, ἀλλ' ἑαυτοῦ· δίδαξον σεαυτὸν πρῶτον. Ἐὰν διδάξης πάντα, ὅσα ἐνετείλατό σοι τηρεῖν, διὰ τούτου πολλοὺς ἕξεις τοὺς ζηλοῦντας. Ὡσπερ γὰρ ὁ λύχνος, ὅταν αὐτὸν γένηται λαμπρός, μυρίους δύναται ἀνάψαι, ἐσβεσμένος δὲ οὐδὲ ἑαυτῷ παρέξει φῶς, οὔτε ἑτέρους ἀνάψαι λύχνους δυνήσεται, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ 15 καθαροῦ, ἐὰν τὸ ἐν ἡμῖν φῶς λαμπρὸν ᾗ, μυρίους καὶ μαθητὰς καὶ διδασκάλους ἐργασόμεθα, ὥσπερ ἀρχέτυπον προκείμενοι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τὰ παρ' ἐμοῦ ρήματα τοὺς ἀκούοντας ὠφελῆσαι δυνήσεται, ὡς ὁ βίος ὁ ἡμέτερος.

Ἔστω γάρ, εἰ βούλει, ἀνὴρ τις τῷ Θεῷ φίλος, καὶ ἐν ἀρετῇ 20 διαλάμπων, καὶ γυναῖκα ἔχων· ἕξεστι γὰρ καὶ γυναῖκα ἔχοντα ἀρέσκειν Θεῷ καὶ παιδιά καὶ οἰκέτας καὶ φίλους· οὗτος, εἰπέ μοι, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ τοὺς πάντας ὠφελῆσαι δυνήσεται; Ἐμοῦ μὲν γὰρ ἅπαξ ἀκούσονται ἢ δεύτερον τοῦ μηνός, ἢ οὐδὲ ἅπαξ, καὶ ἅπερ ἂν ἀκούσωσιν, ἴσως μέχρι τοῦ τῆς ἐκκλησίας οὐδοῦ φυλάξαντες, 25 εὐθέως ἀποβάλλουσιν· ἐκείνου δὲ τὸν βίον ὀρῶντες διηνεκῶς, μεγάλα κερδαίνουσιν. Ὅταν γὰρ ὑβρισθεῖς μὴ ἀνθυβρίση, οὐχὶ σχεδὸν ἐνέπηξε καὶ ἐνεχάραξε τῆς ἐπεικειᾶς αὐτοῦ τὴν αἰδῶ εἰς τὴν τοῦ ὑβρίζοντος ψυχὴν; κἂν μὴ παραυτίκα ὁμολογῇ τὴν ὠφέλειαν, ἀπὸ τοῦ θυμοῦ ἢ αἰσχυνόμενος ἢ ἐντρεπόμενος, ἀλλ' ὁμως αἰσθη-

τοῦ Κυρίου. Γιατί ἄκουε τὸ Χριστὸ πὺ λέγει στοὺς μαθητὲς του· «πηγαίνετε καὶ κάμετε μαθητὲς μου ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντας αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντας αὐτοὺς νὰ τηροῦν ὅλες τὶς ἐντολὲς πὺ σᾶς παρέδωσα καὶ νὰ, ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες μέχρι τῆ συντέλεια τοῦ κόσμου». ¹³. Αὐτὰ δὲ λέχθησαν μόνο πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ σ' ἐμᾶς. Τὸ ὅτι δὲν τὰ ὑποσχέθηκε μόνο σ' ἐκείνους, γίνεται φανερὸ ἀπ' αὐτὸ πὺ εἶπε, «μέχρι τῆ συντέλεια τοῦ αἵωνα». Τὰ ὑποσχέθηκε λοιπὸν καὶ σ' αὐτοὺς πὺ βαδίζουν στὰ ἴχνη ἐκείνων. Τί λέγει λοιπὸν πρὸς τοὺς μὴ δασκάλους; Καθένας ἀπὸ σᾶς ἂν θὰ ἤθελε μπορεῖ νὰ εἶναι δάσκαλος, ἂν ὄχι ἄλλου, τοῦλάχιστον τοῦ ἑαυτοῦ του· δίδαξε πρῶτα τὸν ἑαυτὸ σου. Ἐὰν τοῦ διδάξεις ὅλα ὅσα σοῦ παράγγειλε νὰ τηρεῖς ἐσύ, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἔχεις πολλοὺς μιμητὲς. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ λυχνάρι, ὅταν αὐτὸ γίνει φωτεινὸ, μπορεῖ ν' ἀνάψει μύρια λυχνάρια, ἂν σβῆσει ὅμως δὲ θὰ μπορέσει οὔτε στὸ ἴδιο νὰ δώσει φῶς οὔτε ν' ἀνάψει ἄλλα λυχνάρια, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ καθαροῦ βίου, ἂν τὸ φῶς πὺ εἶναι μέσα μας εἶναι λαμπρὸ, θὰ δημιουργήσουμε μύριους μαθητὲς καὶ δασκάλους, καθιστάμενοι σὰν πρότυπο. Γιατί δὲ θὰ μπορέσουν νὰ ὠφεληθῶν τὸσο τοὺς ἀκροατὲς τὰ λόγια μου, ὅσο ἡ ζωὴ μου.

Ἄς ὑποθέσουμε λοιπὸν ὅτι ὑπάρχει ἓνας ἄνδρας πὺ εἶναι ἀγαπητὸς στὸ Θεό, πὺ λάμπει μὲ τὴν ἀρετὴ του καὶ ἔχει καὶ γυναίκα· γιατί εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀρεστὸς στὸ Θεὸ ἔχοντας καὶ γυναίκα καὶ παιδιά καὶ ὑπηρέτες καὶ φίλους. Αὐτός, πές μου, δὲ θὰ μπορέσει νὰ ὠφεληθῶν ὅλους πολὺ περισσότερο ἀπὸ μένα; Γιατί ἐμένα μιὰ φορὰ τὸ μήνα ἢ δυὸ θὰ μὲ ἀκούσουν, ἢ οὔτε καὶ μιὰ φορὰ, καὶ ἐκεῖνοι πὺ θ' ἀκούσουν ἴσως τὰ φυλάξουν μέχρι τὸ κατώφλι τῆς ἐκκλησίας κι ἀμέσως νὰ τὰ λησμονήσουν, ἐνῶ, βλέποντας διαρκῶς τὴ ζωὴ ἐκείνου, μεγάλα κέρδη ἀποκομίζουν. Γιατί, ὅταν βρισθεῖ καὶ δὲν ἀνταποδώσει τὴν ὕβρη, δὲ ἐμπηξε σχεδὸν καὶ δὲ χάραξε βαθιὰ στὴν ψυχὴ τοῦ ὑβριστῆ τὴ ντροπὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιείκειάς του; Κι ἂν δὲν ὁμολογεῖ ἀμέσως τὴν ὠφέλεια ἐξ αἰτίας τοῦ θυμοῦ ἢ ἀπὸ αἰσχύνῃ ἢ ντροπῇ, ἀλλ' ὅμως ἀμέσως τοῦ

σιν εὐθέως λαμβάνει· καὶ ἀδύνατον ἄνθρωπον ὑβριστήν, κἄν θη-
 ρίον ἦ, ἀνεξικάκῳ τινὶ προσμίζαντα, μὴ μεγάλα κερδήσαντα ἀπελ-
 θεῖν. Τὰ γὰρ ἀγαθὰ κἄν μὴ πράττωμεν, ἀλλ' ὅμως ἐπαινοῦμεν
 ἅπαντες καὶ θαυμάζομεν. Ἡ γυνὴ πάλιν ἂν ἴδῃ τὸν ἄνδρα ἐπιεικῆ,
 5 μεγάλα κερδαίνει ἀεὶ συνοῦσα, καὶ τὸ παιδίον. Ἔξεστιν οὖν
 ἐκάστῳ διδασκάλῳ γενέσθαι. «Οἰκοδομεῖτε» γάρ, φησὶν, «ἀλλή-
 λους εἰς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε». Ὅρα γάρ· προσέπεσε ζημία
 ἐπὶ τῆς οἰκίας; ἡ γυνὴ θορυβεῖται, ἅτε ἀσθενεστέρα οὔσα καὶ πολυ-
 τελεστέρα καὶ φιλόκοσμος; ὁ ἀνὴρ ἐὰν ἦ φιλόσοφος καὶ καταγελα-
 10 στῆς ζημίας, καὶ ἐκείνην παραμυθεῖται καὶ πείθει φέρειν γενναίως.
 Ἄρ' οὖν, εἶπέ μοι, οὐ πολλῶ μᾶλλον αὐτὴν τῶν ἡμετέρων ὠφελή-
 σει λόγων; Εἰπεῖν μὲν γὰρ παντὶ εὐκόλον, πράξαι δὲ ὅταν εἰς
 χρεῖαν καταστῶμεν, σφόδρα δύσκολον. Διὰ τοῦτο μᾶλλον ἀπὸ τῶν
 ἔργων ρυθμίζεσθαι ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει εἴωθε· καὶ τοσαύτη τῆς
 15 ἀρετῆς ἢ ὑπερβολή, ὥστε καὶ δοῦλος πολλάκις ὀλόκληρον ὠφέλη-
 σεν οἰκίαν μετὰ τοῦ δεσπότου.

5. Οὐδὲ γὰρ εἰκῆ οὐδὲ ἀπλῶς αὐτοῖς συνεχῶς ἐπιτάττει τὴν
 ἀρετὴν ἀσκεῖν ὁ Παῦλος, καὶ πειθηνίους εἶναι τοῖς δεσπόταις, οὐ
 τῆς διακονίας τοσοῦτον φροντίζων τῶν δεσποτῶν, ὅσον ἵνα μὴ ὁ
 20 λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται καὶ ἡ διδασκαλία· ὅταν δὲ μὴ βλα-
 σφημῆται, ταχέως καὶ θαυμασθήσεται. Καὶ οἶδα πολλὰς οἰκίας, ὅτι
 μεγάλα ἐκέρδαναν ἀπὸ τῆς τῶν δούλων ἀρετῆς. Εἰ δὲ οἰκέτης ὑπ'
 ἐξουσίαν κείμενος τὸν δεσπότην ρυθμίσει δύναται ἂν, πολλῶ μᾶλ-
 λον δεσπότης ὀκέτας. Διανείμασθε πρὸς ἐμέ, παρακαλῶ, ταύτην
 25 τὴν διακονίαν. Ἐγὼ πᾶσι κοινῆ διαλέγομαι· ὑμεῖς ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καὶ
 ἕκαστος ἐγχειριζέσθω τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίων. Ὅτι γὰρ δεῖ
 τῶν τῆς οἰκίας προεστάναι ἐν τούτοις, ἄκουσον ποῦ παραπέμπει
 τὰς γυναῖκας ὁ Παῦλος· «εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσι», φησὶν, «ἐν οἴκῳ
 τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν»· καὶ οὐ προσάγει αὐτὰς τῷ δι-
 30 δασκάλῳ. Καθάπερ γὰρ ἐν ταῖς διατριβαῖς τῶν γραμμάτων εἰσὶ

14. Α' Θεσ. 5,11.

15. Α' Κορ. 14,35.

κάνει αίσθηση. Και είναι αδύνατον άνθρωπος ύβριστής, κι αν ακόμα είναι θηρίο, να συναστραφεί κάποιον ανεξίκακο και να μη φύγει αποκομίζοντας μεγάλο κέρδος. Γιατί τὰ ἀγαθὰ ἔργα και ἂν δὲν τὰ πράττουμε, ἀλλ' ὅμως τὰ ἐπαινοῦμε ὅλοι και τὰ θαυμάζουμε. Ἡ γυναίκα πάλι ἂν δεῖ ἐπιεικὴ τὸν ἄνδρα κερδίζει πολλὰ ἀπὸ τὴ συνεχὴ συναστροφὴ μαζί του, καθὼς και τὸ παιδί. Εἶναι λοιπὸν δυνατό στὸν καθένα νὰ γίνεῖ δάσκαλος. Γιατί λέγει, «οἰκοδομεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο μεταξύ σας, πράγμα βέβαια και πὸ τὸ κάμνετε»¹⁴. Γιατί πρόσεχε· ἔπεσε ζημία στὸ σπίτι, ἡ γυναίκα θορυβεῖται ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενέστερη, πιὸ δαπανηρὴ και φιλόκαλη; Ἄν ὁ ἄνδρας εἶναι φιλοσοφημένος και θεωρεῖ γελοία τὴ ζημίαν, και ἐκείνην παρηγορεῖ και τὴν πείθει νὰ τὴν ὑπομείνει γενναῖα. Ἄρα λοιπὸν, πές μου, δὲ θὰ τὴν ὠφελήσει πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ δικὰ μου λόγια; Γιατί τὰ λόγια εἶναι εὐκόλα στὸν καθένα, τὸ νὰ ἐφαρμόζουμε ὅμως αὐτὰ ὅταν βρεθοῦμε σὲ ἀνάγκη, εἶναι τρομερὰ δύσκολο. Γι' αὐτὸ συνήθως ἡ ἀνθρώπινη φύση ρυθμίζεται περισσότερο ἀπὸ τὰ ἔργα, και τόσο μεγάλη εἶναι ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀρετῆς, ὥστε και δοῦλος πολλὰς φορὲς ὠφέλησε ὀλόκληρη οἰκία μαζί μὲ τὸν κύριό της.

5. Οὔτε βέβαια ἄσκοπα και ἔτσι ἀπλῶς τοὺς προστάζει συνέχεια ὁ Παῦλος ν' ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴ και νὰ εἶναι ὑπάκουοι στοὺς κυρίους τους, φροντίζοντας ὄχι τόσο γιὰ τὴν διακονία τῶν κυρίων, ὅσο γιὰ νὰ μὴ βλασφημεῖται ὁ λόγος και ἡ διδασκαλία τοῦ Θεοῦ· γιατί, ὅταν δὲ βλασφημεῖται, γρήγορα θὰ θαυμασθεῖ. Και γνωρίζω πολλὰ σπίτια πὸ κέρδισαν μεγάλα ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τῶν δούλων. Ἄν λοιπὸν δοῦλος πὸ βρίσκεται κάτω ἀπὸ ἐξουσία μπορεῖ νὰ συμβάλει στὴν ὅλη διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ κυρίου του, πολὺ περισσότερο ὁ κύριος στὸ χαρακτήρα τῶν δούλων του. Μοιρασθεῖτε μὲ μένα, παρακαλῶ, αὐτὴ τὴ διακονία. Ἐγὼ ὁμιλῶ πρὸς ὅλους γενικῶς, σεῖς ἰδιαίτερα στὸν καθένα, και ὁ καθένας ἄς προσφέρει στὸν πλησίον του τὴ σωτηρία. Γιατί, τὸ ὅτι πρέπει ὁ ἄνδρας νὰ προΐσταται τῆς οἰκίας ὡς πρὸς τὰ θέματα τῆς σωτηρίας, ἄκουσε πὸ παραπέμπει ὁ Παῦλος τὶς γυναῖκες: «ἂν θέλουν νὰ μάθουν κάτι», λέγει, «ἄς ἐρωτοῦν τοὺς ἄνδρες τους στὸ σπίτι»¹⁵, και δὲν τὶς ὀδηγεῖ στὸ δάσκαλο. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὰ σχολεῖα

καὶ ἐν τοῖς μαθηταῖς διδάσκαλοι, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· βού-
 λεται γὰρ μὴ ὑπὸ πάντων ἐνοχλεῖσθαι τὸν διδάσκαλον. Διὰ τί; Ὅτι
 μεγάλα ἀγαθὰ οὕτως ἔσται, οὐ μόνον ὅτι κοῦφος ἔσται ὁ πόνος τῷ
 διδασκάλῳ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν μαθητῶν ἕκαστος μεριμνήσας, ταχέ-
 5ως γενέσθαι δύναται διδάσκαλος, ταύτην ἔχων τὴν φροντίδα.

Ὅρα γὰρ πόσῃν διακονίαν εἰσάγει ἡ γυνή· οἴκουρεῖ καὶ τῶν
 κατὰ τὴν οἰκίαν πάντων φροντίζει, ταῖς θεραπαινίσιν ἐφέστηκεν,
 ἀμφιέννυσι ταῖς αὐτῆς χερσί, πατέρα σοι ποιεῖ παίδων καλεῖσθαι,
 χαμαιτυπείων ἀπαλλάττει, πρὸς σωφροσύνην βοηθεῖ, τὸν οἶστρον
 10 τῆς φύσεως παύει. Ἄλλ' εὐεργέτει αὐτὴν καὶ σύ. Πῶς; Ἐν τοῖς
 πνευματικοῖς ὄρεξον χεῖρα· ἅπερ ἂν ἀκούσης χρήσιμα, ταῦτα, κα-
 θάπερ αἱ χελιδόνες, τῷ στόματι διαβαστάζων ἀπάγαγε, καὶ ἔνθες
 εἰς τὸ στόμα καὶ τῆς μητρὸς καὶ τῶν νεοττῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτο-
 πον ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τῶν πρωτείων ἀξιοῦν σαυτὸν καὶ τὴν τῆς
 15 κεφαλῆς χώραν ἐπέχειν, ἐν δὲ τῇ διδασκαλίᾳ λείπειν τὴν τάξιν;
 Τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων οὐκ ἐν ταῖς τιμαῖς ὑπερέχειν δεῖ, ἀλλ'
 ἐν ταῖς ἀρεταῖς· τοῦτο γὰρ ἀρχοντος· ἐκεῖνο μὲν γὰρ τῶν ἀρχομέ-
 νων ἐστί, τοῦτο δὲ αὐτοῦ τοῦ ἀρχοντος κατόρθωμα. Ἄν πολλῆς
 ἀπολαύσης τιμῆς, οὐδὲν τοῦτο πρὸς σέ· ἔλαβες γὰρ παρ' ἐτέρων·
 20 ἂν πολλῇ λάμπης τῇ ἀρετῇ, τοῦτο ὄλον σόν. Κεφαλὴ τῆς γυναικὸς
 εἶ· οὐκοῦν ρυθμιζέτω τὸ σῶμα τὸ λοιπὸν ἢ κεφαλὴ. Οὐχ ὄρας ὅτι
 οὐ τῷ τόπῳ τοσοῦτον ὑπερέχει τοῦ λοιποῦ σώματος, ὅσον τῇ προ-
 νοίᾳ, καθάπερ τις κυβερνήτης, ἅπαν αὐτὸ εὐθύνουσα; Ἐν γὰρ τῇ
 κεφαλῇ καὶ οἱ τοῦ σώματος καὶ οἱ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοί· ἐκεῖθεν
 25 ἐπιρρεῖ τούτοις τὸ διορατικόν, ἐκεῖθεν τὸ ἡγεμονικόν. Καὶ τὸ μὲν
 λοιπὸν τάττεται εἰς διακονίαν, αὐτὴ δὲ εἰς τὸ ἐπιτάττειν κεῖται. Πᾶ-
 σαι αἱ αἰσθήσεις ἐκεῖθεν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγὴν· τὰ
 φωνητικὰ ὄργανα ἐκεῖθεν ἀναπέμπεται, τὸ διορατικόν, τὸ ὄσφρητι-
 κόν, ἢ ἀφῆ πᾶσα· ἡ γὰρ τῶν νεύρων ρίζα καὶ τῶν ὀστέων ἐκεῖθεν

υπάρχουν και ανάμεσα στους μαθητές δάσκαλοι, έτσι και στην εκκλησία· γιατί θέλει ο δάσκαλος να μην ενοχλείται από όλους. Για ποιό λόγο; Γιατί έτσι θα υπάρξουν μεγάλα αγαθά, όχι μόνο ότι θα ελαφρύνει ο κόπος του δασκάλου, ἀλλ' ἀκόμη καθένας από τους μαθητές, μεριμνώντας γι' αυτό, γρήγορα μπορεί να γίνει δάσκαλος, έχοντας αυτή τη φροντίδα.

Πραγματικά πρόσεχε πόση υπηρεσία προσφέρει η γυναίκα. Μένει στο σπίτι και φροντίζει όλα όσα αφορούν το σπίτι. Επιβλέπει τις υπηρέτριες, ντύνει τα μέλη του σπιτιού με τα χέρια της, σε κάνει να ονομάζεσαι πατέρας παιδιών, σε απαλλάσσει από τα χαμαιτυπεία, σε βοηθάει στη σωφροσύνη, καταπαύει τον φυσικό οϊστρο. Ἄλλ' εὐεργέτα και σὺ αὐτήν. Πῶς; Δός της χέρι βοήθειας στα πνευματικά θέματα. Ὅποια χρήσιμα ἀκούσεις, αὐτά, ὅπως οἱ χελιδόνες, κρατώντας τα στο στόμα σου, μεταφέρέ τα και βάλτα στο στόμα και τῆς μητέρας και τῶν μικρῶν. Γιατί, πῶς δὲν εἶναι παράλογο στα ἄλλα ν' ἀξιῶνεις τὰ πρωτεῖα γιὰ τὸν ἑαυτό σου και νὰ ἔχεις τὴ θέση τῆς κεφαλῆς, στη διδασκαλία ὅμως νὰ ὑστερεῖς κατὰ τὴν τάξη; Ὁ ἄρχοντας πρέπει νὰ ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους ὄχι στις τιμές, ἀλλὰ στις ἀρετές. Καθόσον αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ ἄρχοντα· γιατί οἱ τιμές εἶναι τῶν ἀρχομένων, ἡ ἀρετὴ ὅμως εἶναι κατόρθωμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἄρχοντα. Ἄν ἀπολαύσεις πολλὴ τιμὴ, αὐτὸ καθόλου δὲν εἶναι δικό σου· γιατί ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ ἔλαβες· λάμπεις πολὺ στην ἀρετὴ, αὐτὸ εἶναι ὀλόκληρο δικό σου. Εἶσαι κεφαλὴ τῆς γυναίκας· λοιπὸν ἄς κυβερνάει τὸ ὑπόλοιπο σῶμα ἢ κεφαλὴ. Δὲ βλέπεις ὅτι αὐτὴ δὲν ὑπερέχει ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα τόσο στὸν τόπο, ὅσο στην πρόνοια πὸ ἔχει γιὰ νὰ διευθύνει ὅλο αὐτὸ τὸ σῶμα, ὅπως ἀκριβῶς ἓνας κυβερνήτης; Γιατί στην κεφαλὴ βρίσκονται τὰ μάτια και τοῦ σώματος και τῆς ψυχῆς· ἀπὸ ἐκεῖ ἐπιρρέει σ' αὐτὰ τὸ διορατικὸ χάρισμα, ἀπ' ἐκεῖ τὸ διοικητικὸ. Καὶ τὸ ὑπόλοιπο βέβαια σῶμα παίρνει ἐντολές γιὰ διακονία, ἢ κεφαλὴ ὅμως ὑπάρχει γιὰ νὰ διατάσσει. Ὅλες οἱ αἰσθήσεις ἐκεῖ ἔχουν τὴν ἀρχὴ και τὴν πηγὴ· τὰ φωνητικὰ ὄργανα ἀπ' ἐκεῖ ἀναπέμπονται, τὸ διορατικὸ, τὸ ὄσφρητικὸ, ὅλη ἢ ἀφή· γιατί ἡ ρίζα τῶν νεύρων και τῶν ὀστέων ἐκεῖ βρίσκεται. Βλέπεις

συνέστηκεν. Ὁρᾶς ὅτι τῇ προνοίᾳ μᾶλλον ὑπερέχει ἢ τῇ τιμῇ;

Οὕτω καὶ τῶν γυναικῶν ἡμεῖς ἄρχομεν· νικῶμεν αὐτάς μὴ τῷ πλείονα τιμὴν ζητεῖν παρ' ἡμῶν. Ἐδειξα ὅτι οὐ μικρὰς ἡμᾶς εὐεργεσίας εὐεργετοῦσιν, ἀλλ' ἐὰν θέλωμεν ἐν τοῖς πνευματικοῖς 5 δοῦναι τὴν ἀντίδοσιν, ἡμεῖς νικῶμεν· ἐπεὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς ἀντίρροπὸν τι εἰσαγαγεῖν οὐ δυνατόν. Τί γάρ; εἰσάγετε πολλὰ χρήματα; Ἀλλ' ἐκείνη φυλάττει· ἀντίρροπος δὲ αὕτη ἐκείνης ἢ πρόνοια, καὶ οὕτως αὐτῆς δεῖται. Διὰ τί; Ὅτι πολλοὶ πολλὰ κεκτημένοι, ἐπειδὴ φυλάττουσαν οὐκ ἔσχον, πάντα ἀπώλεσαν. Ἀλλὰ τῶν παί- 10 δων ἔνεκεν κοινωνεῖτε ἀμφοτέρω, καὶ ἴση παρ' ἑκατέρου ἢ εὐεργεσία· μᾶλλον δὲ ἐκείνη πολυπονωτέραν ἐν τούτοις ἔχει τὴν διακονίαν, διαπαντὸς φέρουσα τὸ κυόμενον, καὶ ταῖς ὁδοῖσι διακοπτομένη. Ὡστε ἐν τοῖς πνευματικοῖς μόνοις δυνήσῃ νικᾶν. Μὴ δὲ φροντίζομεν ὅπως ἡμῖν χρήματα ἔσται, ἀλλ' ὅπως ἄς ἐνεπιστεύθημεν 15 ψυχὰς, μετὰ παρρησίας τῷ Θεῷ παραστήσωμεν· ἐν τῷ γὰρ ρυθμίζειν ἐκείνας καὶ ἑαυτοὺς τὰ μέγιστα ὀνήσομεν. Ὁ γὰρ ἕτερον διδάσκων, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἐν τῷ λέγειν κατανύσσεται, καὶ μάλιστα ὅταν ἴδῃ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον ὄντα τούτοις, ὑπὲρ ὧν ἑτέροις ἐπιτιμᾷ.

20 Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἐκείνας ὠφελοῦμεν καὶ δι' ἐκείνων τὸν οἶκον καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ προηγουμένως, μὴ ἀποκάμωμεν καὶ τῆς ἑαυτῶν καὶ τῆς τῶν διακονουμένων ἡμῖν ψυχῆς κηδόμενοι, ἵν' ὑπὲρ ἀπάντων λάβωμεν τὴν ἀμοιβὴν καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πλούτου καταστήσωμεν εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν τὴν μητέρα 25 ἡμῶν, τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ· ἧς μὴ γένοιτό ποτε ἐκπεσεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρίστη λάμπαντας πολιτεία μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας ἀξιωθῆναι ἰδεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι περισσότερο ὑπερέχει στήν πρόνοια, παρά στήν τιμή;

Ἔτσι καί ἐμεῖς ἄς ἐξουσιάζουμε τίς γυναῖκες. Ἄς τίς νικουῦμε ζητώντας ὄχι περισσότερη τιμή ἀπ' αὐτές, ἀλλά μέ τὸ νὰ εὐεργετοῦνται αὐτές περισσότερο ἀπὸ μᾶς. Ἐδειξα ὅτι δὲν μᾶς εὐεργετοῦν μέ μικρὲς εὐεργεσίες· ἀλλ' ἂν θέλουμε νὰ τὸ ἀνταποδώσουμε στὰ πνευματικὰ θέματα ἐμεῖς νικουῦμε, γιατί στὰ σωματικὰ γιὰ νὰ προσφέρουμε κάτι ἰσοδύναμο δὲν εἶναι δυνατό. Τί λοιπόν; Φέρνετε πολλὰ χρήματα; Ἄλλ' ἐκείνη τὰ φυλάσσει. Κι αὐτὴ ἡ πρόνοια εἶναι ἰσοδύναμη ἐκείνης, καί τόσο πολὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτήν. Γιατί; Γιατί πολλοὶ ἀπέκτησαν πολλὴ περιουσία, ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχαν γυναῖκα νὰ τὴ φυλάξει, ὅλα τὰ ἔχασαν. Ἄλλὰ γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν συμμετέχει ὁ ἕνας στὴ ζωὴ τοῦ ἄλλου καὶ ἡ εὐεργεσία εἶναι ἴση ἀπὸ τὸν καθένα· ἢ καλύτερα ἐκείνη παρέχει γι' αὐτὰ διακονία πιὸ κοπιαστική, φέροντας συνέχεια τὸ ἔμβρυο καὶ κατασχιζόμενη ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ. Ὡστε στὰ πνευματικὰ μόνο θὰ μπορέσεις νὰ νικήσεις. Ἄς μὴ φροντίζουμε λοιπὸν νὰ ἔχουμε χρήματα, ἀλλὰ τίς ψυχὲς ποὺ εἶναι ἐμπιστευμένες σὲ μᾶς νὰ τίς παρουσιάσουμε μέ παρρησία στὸ Θεό· γιατί φροντίζοντας νὰ διαπαιδαγωγήσουμε σωστὰ αὐτές τίς ψυχὲς θὰ ὠφελήσουμε πολὺ καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας. Καθόσον αὐτὸς ποὺ διδάσκει ἄλλον, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, αἰσθάνεται τοῦλάχιστον κατάνυξη καθὼς ὁμιλεῖ, καὶ μάλιστα ὅταν δεῖ τὸν ἑαυτό του νὰ εἶναι ὑπεύθυνος γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἐπιτιμᾷ τοὺς ἄλλους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας κι ἐκεῖνες ὠφελοῦμε, καὶ μέσω ἐκείνων τὸ σπίτι, καὶ ὁ Θεὸς κυρίως αὐτὸ θέλει, ἄς μὴ σταματήσουμε νὰ φροντίζουμε καὶ γιὰ τὴ δική μας ψυχὴ καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ αὐτῶν ποὺ μᾶς διακονοῦν, ὥστε γιὰ ὅλους νὰ λάβουμε τὴν ἀμοιβή, καὶ νὰ καταλήξουμε μέ πολλὴ πλοῦτο στήν ἀγία πόλη τὴ μητέρα μας, τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ τὴν ὁποῖα εἶθε νὰ μὴ συμβεῖ νὰ ἐκπέσουμε ποτέ, ἀλλ', ἀφοῦ λάμψουμε μέ τὸν ἄριστο τρόπο ζωῆς μας, μέ πολλὴ παρρησία νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ δοῦμε τὸν Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστό, μαζί μέ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΣΤΗΝ Α΄ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α΄ - ΙΗ΄)

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Τῶν τοῦ ἀποστόλου μαθητῶν εἷς καὶ ὁ Τιμόθεος ἦν. Καὶ μαρτυρεῖ μὲν ὁ Λουκᾶς, ὅτι θαυμαστός τις νέος ἦν, μαρτυρούμενος ὑπὸ τῶν ἐν Λύστρα καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν, ὃς ἅμα τε μαθητὴς ἐγένετο καὶ διδάσκαλος, καὶ οὕτω σφόδρα συνετὸς ἦν, ὡς, ἀκούων 5 Παύλου χωρὶς περιτομῆς κηρύσσοντος καὶ μαθῶν ὅτι καὶ Πέτρῳ ἀντίστη τούτου ἕνεκεν, ἐλέσθαι μὴ μόνον τὸ ἐναντίον μὴ κηρῦσαι, ἀλλὰ καὶ παθεῖν· περιέτεμε γὰρ αὐτόν, φησὶν, ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ· οὕτω τε αὐτῷ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν ἐνεπίστευσε. Ἦρκει μὲν οὖν ὁ τοῦ Παύλου πόθος δεῖξαι τὸν ἄνδρα, ὅστις ἐστί. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ 10 αὐτῷ μαρτυρεῖ γράφων καὶ λέγων, «τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσχετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον»· καὶ Κορινθίοις πάλιν ἐπιστέλλει λέγων, «ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὃς ἐστί μου τέκνον ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ»· καὶ πάλιν, «βλέπετε μὴ τις αὐτὸν ἐξουθενήσῃ· τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, 15 ὡς καγὼ». Καὶ Ἑβραίοις δὲ γράφων ἔλεγε, «γινώσχετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον», καὶ πολλὴν πανταχόθεν εὖροι τις ἂν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην. Καὶ τὰ νῦν δὲ γεγόμενα θαύματα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν παρρησίαν.

Εἰ δέ τις ἐξετάζοι, τί δήποτε Τίτῳ καὶ Τιμοθέῳ γράφει μό-

1. Πράξ. 16,2.

2. Πράξ. 16,23.

3. Φίλιπ. 2,22.

ΥΠΟΘΕΣΗ

Ένας ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ ἀποστόλου ἦταν καὶ ὁ Τιμόθεος. Καὶ βεβαιώνει βέβαια ὁ Λουκᾶς ὅτι ἦταν κάποιος θαυμαστὸς νέος¹, τὸ βεβαιώνουν καὶ οἱ ἀδελφοὶ στὰ Λύστρα καὶ στὸ Ἰκόνιο, ὅτι ἔγινε συγχρόνως μαθητὴς καὶ δάσκαλος, καὶ τόσο πολὺ ἦταν συνετός, ὥστε, ὅταν ἄκουσε ὅτι ὁ Παῦλος κηρύττει χωρὶς περιτομῆς κι ὅτι ἀντιστάθηκε ἀκόμα καὶ στὸν Πέτρο γι' αὐτὸ τὸ θέμα, προτίμησε ὄχι μόνον νὰ μὴ κηρύξει τὸ ἀντίθετο, ἀλλὰ καὶ νὰ περιτμηθεῖ καὶ ὁ ἴδιος². γιὰ αὐτὸν τὸν περιέτεμε, λέγει, σὲ τέτοια ἡλικία καὶ ἔτσι ἐμπιστεύθηκε σ' αὐτὸν ὅλο τὸ ἔργο τῆς οἰκονομίας. Ἦταν μεγάλη λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία τοῦ Παύλου νὰ δείξει τὸν ἄνδρα, ποιὸς ἀκριβῶς εἶναι. Γιατὶ καὶ ἀλλοῦ βεβαιώνει γι' αὐτὸν γράφοντας καὶ λέγοντας· «τὴ δοκιμασμένη ἀρετὴ αὐτοῦ τὴ γνωρίζετε, γιὰτί, σὰν τέκνο πού συνεργάζεται μὲ τὸν πατέρα του, ἔτσι δούλεψε μαζί μου στὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου»³ καὶ στοὺς Κορινθίους πάλι στέλνοντας τὴν ἐπιστολὴ λέγει· «σᾶς ἔστειλα τὸν Τιμόθεο πού εἶναι τέκνο μου ἀγαπητὸ καὶ πιστὸ ἐν Κυρίῳ»⁴ καὶ πάλι· «προσέχετε μήπως κάποιος τὸν ἐξουθενώσει· γιὰτί ἐργάζεται τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου ὅπως ἐγώ». Ἀλλὰ γράφοντας καὶ πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἔλεγε· «μάθετε γιὰ τὸν ἀδελφὸ Τιμόθεο ὅτι εἶναι ἐλευθερωμένος»⁵, καὶ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διαπιστώσει ἀπὸ πολλὰ σημεῖα τὴ μεγάλη ἀγάπη τοῦ Παύλου γι' αὐτόν. Καὶ τὰ θαύματα πού ἔγιναν τώρα δείχνουν τὴν παρρησία αὐτοῦ.

Ἄν κάποιος ὅμως ἤθελε ἐξετάσει, γιὰτί ἄραγε μόνον στὸν

4. Α' Κορ. 4.17 καὶ 16.10-11

5. Ἑβρ. 13,23.

νοις, καίτοι γε καὶ Σίλας τῶν εὐδοκίμων ἦν καὶ Λουκᾶς ὁμοίως· φησὶ γὰρ αὐτὸς γράφων, «καὶ Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ», καὶ Κλήμης δὲ εἰς τῶν συνόντων αὐτῷ ἐτύγχανε· φησὶ γὰρ καὶ περὶ αὐτοῦ, «μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου»· τί-
 5 νος οὖν ἔνεκεν Τίτῳ καὶ Τιμοθέῳ γράφει μόνοις; Ὅτι τούτοις ἤδη Ἐκκλησίας ἦν ἐγκεχειρικῶς, ἐκείνους δὲ ἔτι μεθ' ἑαυτοῦ περιῆγε· τούτους δὲ φανεροῖς τισὶ τόποις ἀφώρισε. Τοσαύτη γὰρ ἦν αὐτοῦ ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀρετῆς, ὡς μηδὲν τὴν νεότητα ἐμποδίσαι. Διὰ τοῦτο γράφων φησὶ· «μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω»· καὶ πά-
 10 λιν, «τὰς νεωτέρας», φησὶν, «ὡς ἀδελφάς». Ὅταν γὰρ ἡ ἀρετὴ, πάντα περιττὰ καὶ οὐδὲν ἐμποδῶν γένοιτ' ἂν. Καὶ γὰρ περὶ ἐπισκόπων διαλεγόμενος καὶ πολλὰ περὶ αὐτῶν εἰπὼν, οὐδαμοῦ περὶ τῆς ἡλικίας ἀκριβολογεῖται. Εἰ δὲ λέγει γράφων, «τέκνα ἐν ὑποταγῇ ἔχοντα», καί, «μιαῖς γυναικὸς ἄνδρα», οὐ τοῦτό φησιν, ὡς ἀναγ-
 15 καῖον καὶ τέκνα ἔχειν καὶ γυναῖκα, ἀλλ', εἰ συμβαίῃ ποτὲ ἀπὸ κοσμικῶν ἀγεσθαι, ἵνα τοιοῦτοι ὦσιν, ὡς καὶ οἰκίας εἰδέναί προεστάναι καὶ παίδων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Εἰ γὰρ καὶ κοσμικὸς εἶη καὶ μηδὲ ἐν τούτοις χρήσιμος γεγωνῶς, πῶς ἂν ἐπιστεῦθη φροντίδα Ἐκκλησίας;

20 Τίνος δὲ ἔνεκεν ἐπέστελλε, φησὶ, τῷ μαθητῇ εἰς διδασκαλίαν τεταγμένῳ λοιπόν; οὐ γὰρ ἔδει πρότερον ἀπαρτισθῆναι αὐτόν, εἶτα πέμπεσθαι; Ἄλλ' ἐδεῖτο διδασκαλίας οὐ τῆς αὐτῆς, ἧς οἱ μαθηταί, ἀλλὰ τῆς διδασκάλῳ πρεπούσης. Ὅρα οὖν αὐτὸν δι' ὄλης τῆς ἐπιστλῆς διδασκάλῳ προσήκουσαν ποιούμενον τὴν διδασκαλίαν. Καὶ
 25 εὐθέως ἐκ τοῦ προοιμίου οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ προσέχῃς τοῖς ἑτεροδιδασκαλοῦσιν, ἀλλὰ τί; «ἵνα παραγγείλῃς αὐτοῖς μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν».

6. Β' Τιμ. 4,11.

7. Φιλιπ. 4,3.

8. Α' Τιμ. 4,12 καὶ 5,2.

9. Α' Τιμ. 4, 3. 4,2.

Τίτο καὶ στὸν Τιμόθεο γράφει, ἂν καὶ ὁ Σίλας ἦταν ἀπὸ τοὺς εὐδοκιμοῦντες στὸ κήρυγμα, ὅπως καὶ ὁ Λουκᾶς· γιατί ὁ ἴδιος γράφοντας λέγει· «καὶ ὁ Λουκᾶς εἶναι μόνος μαζί μου»⁶. ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης συνέβαινε νὰ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους του· γιατί λέγει καὶ γι' αὐτόν· «μέ τὸν Κλήμη καὶ τοὺς λοιποὺς συνεργάτες μου»⁷. Γιατί λοιπὸν γράφει μόνο στὸν Τίτο καὶ στὸν Τιμόθεο; Γιατί σ' αὐτοὺς ἤδη εἶχε ἐμπιστευθεῖ Ἐκκλησίες, ἐνῶ ἐκείνους ἀκόμα τοὺς περιέφερε μαζί του· αὐτοὺς τοὺς διόρισε σὲ τόπους γνωστούς. Καὶ τόσο ὑπερβολικᾶ μεγάλη ἦταν ἡ ἀρετὴ τοῦ Τιμοθέου, ὥστε ἡ νεότητά του νὰ μὴν ἐμποδίσει σὲ τίποτε. Γι' αὐτὸ γράφοντας λέγει· «κανένας νὰ μὴ καταφρονεῖ τὴ νεαρὴ ἡλικία του»⁸· καὶ πάλι λέγει· «τίς νεότερες νὰ τίς θεωρεῖς σὰν ἀδελφές». Γιατί, ὅταν ὑπάρχει ἀρετὴ, ὅλα τ' ἄλλα εἶναι περιττά, καὶ τίποτε δὲ θὰ μπορούσε νὰ σταθεῖ ἐμπόδιο. Καθόσον μιλώντας γιὰ τοὺς ἐπισκόπους καὶ λέγοντας πολλὰ γι' αὐτούς, πουθενὰ δὲν ἀναφέρει ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἡλικία. Ἐὰν γράφοντας λέγει, «νὰ ἔχει τέκνα ὑπάκουα καὶ νὰ εἶναι ἄνδρας μιᾶς γυναίκα»⁹, δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι πρέπει νὰ ἔχει καὶ τέκνα καὶ γυναίκα, ἀλλ' ἂν συμβεῖ κάποτε νὰ γίνουν ἐπίσκοποι ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς, πρέπει νὰ εἶναι τέτοιοι, ὥστε νὰ ξέρουν νὰ διευθύνουν καὶ τὸ σπίτι τους καὶ τὰ παιδιά τους καὶ ὅλα τ' ἄλλα. Γιατί, ἂν ἦταν κοσμικὸς καὶ σ' αὐτὰ τὰ θέματα φάνηκε ἀνίκανος, πῶς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ τὴ φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας;

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν, λέγει, ἔστειλε ἐπιστολὴν στὸ μαθητὴ πὺ ἔχει ὀρισθεῖ πλέον γιὰ τὴ διδασκαλία; δὲν ἔπρεπε πρῶτα νὰ τὸν καταρτίσει τελείως κι ἔπειτα νὰ τοῦ στείλει ἐπιστολή; Ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία κατάλληλη σὲ δάσκαλο κι ὄχι ἀπὸ διδασκαλία ὅμοια μὲ τῶν μαθητῶν. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτόν πὺ σ' ὅλη τὴν ἐπιστολὴν τὸν διδάσκει μὲ τρόπο πὺ ταιριάζει σὲ δάσκαλο. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸ προοίμιον δὲν εἶπε 'νὰ μὴ προσέχεις σ' αὐτοὺς πὺ διδάσκουν αἰρετικὲς διδασκαλίες', ἀλλὰ τί εἶπε; «Νὰ τοὺς παραγγεῖλεις νὰ μὴ διδάσκουν ξένες διδασκαλίες».

ΟΜΙΛΙΑ Α'

(Α' Τιμ. 1,1-4)

«Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν
Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς
ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέω γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει, χά-
ρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Χρι-
στοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν».

5

1. Μέγα τὸ τοῦ ἀποστόλου ἀξίωμα ἦν, μέγα καὶ θαυμαστόν· καὶ πανταχοῦ ὀρῶμεν τὸν Παῦλον προτιθέντα τὰς αἰτίας τοῦ ἀξιώματος, οὐχ ὡς ἀρπάζοντα τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὡς ἐγχειρισθέντα καὶ ἀνάγκην ἔχοντα. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ «κλητὸν» ἑαυτόν, καὶ ὅταν λέγῃ, 10 «διὰ θελήματος Θεοῦ», καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται», καὶ ὅταν εἰς τοῦτο ἀφωρίσθαι» λέγῃ, ταῦτα πάντα ἀναίρεσις φιλοτιμίας καὶ ἀλαζονείας ἐστίν. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐπιπηδῶν μὴ δεδομένη παρὰ Θεοῦ τιμῇ, μέμψεως ἄξιος τῆς ἐσχάτης, οὕτως ὁ διακρουόμενος καὶ ἀποπηδῶν, ἐτέρων ἐστὶν ἐγκλημάτων ὑπεύθυ- 15 νος, παρακοῆς καὶ ἀπειθείας. Τοῦτο γοῦν καὶ νῦν ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς ὁ Παῦλος φησιν, οὕτω λέγων, «Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ». Οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, Παῦλος κλητός, ἀλλά, «κατ' ἐπιταγὴν». Ἴνα γὰρ μὴ τι ἀνθρώπινον πάθῃ ὁ Τιμόθεος, νομίζων ἐξ ἴσης αὐτῷ διαλέγεσθαι καὶ τοῖς 20 μαθηταῖς, διὰ τοῦτο οὕτως ἤρξατο.

Καὶ ποῦ ἐπέταξεν αὐτῷ ὁ Θεός; Εὐρίσκεται τὸ Πνεῦμα λέγον ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, «ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον

1. Ρωμ. 1,1.

2. Α' Κορ. 1,1 καὶ 9,16.

3. Ρωμ. 1,1.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α΄

(Α΄ Τιμ. 1,1-4)

«Ἐγὼ ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτήρα μας καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποῦ εἶναι ἡ ἐλπίδα μας, στὸν Τιμόθεο, ποῦ εἶναι μὲ τὴ πίστη του γνήσιο πνευματικό μου τέκνο· χάρη, ἔλεος καὶ εἰρήνη νὰ σοῦ δοθεῖ, Τιμόθεε, ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα μας καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριο μας».

1. Μεγάλο ἦταν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀποστόλου, μεγάλο καὶ θαυμαστό. Καὶ παντοῦ βλέπουμε τὸν Παῦλο νὰ προβάλλει τὶς αἰτίες τοῦ ἀξιώματος ὄχι σὰν ἕνας ποῦ ἀρπάζει τὴν τιμὴ, ἀλλὰ σὰν νὰ δέχθηκε στὰ χέρια του αὐτὸ τὸ ἀξίωμα καὶ ἀποτελεῖ ὑποχρέωσή του. Γιατί, ὅταν λέγει τὸν ἑαυτό του «κλητό»¹, καὶ πάλι, «μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ», καὶ ἄλλοῦ πάλι, «μοῦ εἶναι ἀνάγκη»², καὶ ἐπίσης, «γι' αὐτὸ εἶμαι προορισμένος»³, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπομάκρυνση τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφάνειας. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος ποῦ καταλαμβάνει ἕνα ἀξίωμα, ποῦ δὲν τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, εἶναι ἄξιος ἐσχάτης κατηγορίας, ἔστι κι αὐτὸς ποῦ τὸ ἀπορρίπτει καὶ τὸ ἀποφεύγει εἶναι ὑπόλογος γιὰ ἄλλες κατηγορίες, γιὰ παρακοή καὶ ἀπειθεία. Αὐτὸ λοιπὸν λέγει ὁ Παῦλος καὶ τώρα στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Τιμόθεο, λέγοντας, «Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ». Δὲν εἶπε ἐδῶ, 'Παῦλος κλητός', ἀλλὰ «κατὰ διαταγὴ». Ἀρχίζει ἔτσι γιὰ νὰ μὴ πάθει ὁ Τιμόθεος κάτι ἀνθρώπινο, νομίζοντας ὅτι ὁμιλεῖ ἐξ ἴσου πρὸς αὐτὸν καὶ μὲ τοὺς μαθητές.

Καὶ ποῦ τὸν διέταξε ὁ Θεός; Βρίσκουμε τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ λέγει στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων «ξεχωρίστε μου τὸν Παῦλο

καὶ τὸν Βαρνάβαν». Καὶ πανταχοῦ δὲ γράφων προστίθησι τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου, παιδεύων τὸν ἀκούοντα μὴ νομίζειν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ λεγόμενα· ὁ γὰρ ἀπόστολος οὐδὲν ἄν ἴδιον λέγοι· καὶ εἰπὼν ἀπόστολον, εὐθέως τοῦ ἀκροατοῦ τὴν διάνοιαν εἰς τὸν ἀποστείλαν-
 5 τα παραπέμπει. Διὰ τοῦτο πασῶν τῶν ἐπιστολῶν τοῦτο προτίθη-
 σιν, ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ οὕτω λέγων· «Παῦλος ἀπό-
 στολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν». Καὶ
 μὴν οὐδαμοῦ φαίνεται ὁ Πατὴρ ἐπιτάξας, ἀλλὰ πανταχοῦ ὁ Χρι-
 στὸς αὐτῷ διαλέγεται. Τί γὰρ φησι; «Πορεύου, ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη
 10 μακρὰν ἀποστελῶ σε»· καὶ πάλιν, «Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι». Ἄλλ' ἄπερ ἄν ὁ Υἱὸς ἐπιτάξῃ, καὶ ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐπιτάγματα λέγει εἶναι, ὡσπερ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Υἱοῦ. Ἴδου γὰρ ἐξε-
 πέμφθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καί
 φησιν ἐπιταγὴν εἶναι Θεοῦ.

15 Τί οὖν; Μὴ ἄρα ἐλαττοῖ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἐξουσίαν τὸ τὸν ἀπό-
 στολον αὐτοῦ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Πατρὸς πεπέμφθαι; Οὐδαμῶς·
 ὄρα γὰρ πῶς αὐτὴν κοινὴν ἐποίησεν. Εἰπὼν γάρ, «κατ' ἐπιταγὴν
 Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν», ἐπήγαγε, «καὶ Κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ, τῆς
 ἐλπίδος ἡμῶν». Ὅρα πῶς κυρίως τὰ ἐπώνυμα τέθεικε. Καὶ μὴν ὁ
 20 ψαλμωδὸς περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο φησι, λέγων «ἡ ἐλπίς πάντων
 τῶν περάτων τῆς γῆς»· καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος γράφων ἐτέ-
 ρωθί φησιν, «εἰς τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν καὶ ὄνειδιζόμεθα, ὅτι ἠλπί-
 καμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ». Τὸν διδάσκαλον ἀναγκαῖον
 κινδύνους ὑπομένειν καὶ πολλῶ τῶν μαθητῶν πλείονας. «Πατά-
 25 ξω», γὰρ φησι, «τὸν ποιμένα καὶ διασκορπισθῆσεται τὰ πρόβατα». Ἐπεὶ οὖν τοῦτο γίνεται, σφοδρότερον κατ' αὐτῶν ὁ διάβολος πνεῖ,
 ἅτε ἐν τῇ τούτων ἀναιρέσει καὶ τοῦ ποιμνίου διασπειρομένου. Πρό-
 βата μὲν γὰρ ἀποκτείνας, τὸ ποιμίον ἠλάττωσε· τὸν δὲ ποιμένα ἐκ
 μέσου ποιήσας, ὀλόκληρον τὴν ποιμνὴν ἐλυμήνατο. Ἄτε οὖν ἐν
 30 ἐλάττονι πόνῳ μείζονα ἐργαζόμενος, καὶ ἐν μιᾷ ψυχῇ τὸ πᾶν λυμαι-
 νόμενος, τούτοις ἐφίσταται μᾶλλον. Διὰ τοῦτο εὐθέως ἐκ προοι-

4. Πράξ. 13,2.

5. Πράξ. 2,21 καὶ 27,24.

6. Ψαλμ. 64,6.

7. Α' Τιμ. 4,10.

8. Ζαχ. 13,7.

καὶ τὸ Βαρνάβα»⁴. Ἀλλὰ καὶ παντοῦ γράφοντας προσθέτει τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου, διδάσκοντας τὸν ἀκροατῆ, ὅτι αὐτὰ πού λέγονται δὲν εἶναι ἀνθρώπινα· γιατί ὁ ἀπόστολος δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ τίποτε δικό του· καὶ ὅταν λέγει, «ἀπόστολο», ἀμέσως μεταφέρει τὴ σκέψη τοῦ ἀκροατῆ σ' αὐτὸν πού ἔστειλε τὸν ἀπόστολο. Γι' αὐτὸ σ' ὄλες τὶς ἐπιστολές λέγει αὐτὸ στὴν ἀρχή, κάμνοντας τὸ λόγο ἀξιόπιστο καὶ λέγοντας ἔτσι· «Παῦλος ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτήρα μας». Καὶ βέβαια πουθενὰ δὲ φαίνεται νὰ ἔλαβε διαταγὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ παντοῦ συνομιλεῖ μαζί του ὁ Χριστός. Καὶ τί λέγει; «Πήγαινε, γιατί ἐγὼ θὰ σὲ στείλω σὲ ἔθνη μακρινά»⁵· καὶ πάλι, «πρέπει νὰ παρουσιασθεῖς στὸν Καίσαρα». Ἀλλ' ὅ,τι κι ἂν διατάξει ὁ Υἱὸς κι αὐτὰ λέγει ὅτι εἶναι διαταγὴς τοῦ Πατέρα, ὅπως κι αὐτὰ πού διατάσσει τὸ Πνεῦμα εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ. Γιατί νά, στάλθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὀρίσθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα καὶ λέγει εἶναι διαταγὴ τοῦ Θεοῦ.

Τί λοιπόν; μήπως ἄραγε μειώνει τὴν ἐξουσία τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸ νὰ στάλθηκε ὁ ἀπόστολος αὐτοῦ κατὰ διαταγὴ τοῦ Πατρός; Καθόλου. Γιατί πρόσεχε πῶς αὐτὴ τὴν ἐξουσία τὴν παρουσιάζει κοινή. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε, «κατὰ διαταγὴ τοῦ Θεοῦ τοῦ Σωτήρα μας», πρόσθεσε, «καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδας μας». Πρόσεξε πῶς κατὰ τρόπο διακριτικὸ ἀνέφερε τὰ ὀνόματα. Βέβαια καὶ ὁ ψαλμωδὸς γιὰ τὸν Πατέρα αὐτὸ λέγει, λέγοντας· «ἡ ἐλπίδα ὄλων τῶν περάτων τῆς γῆς»⁶· καὶ πάλι ὁ μακάριος Παῦλος γράφοντας σὲ ἄλλο σημεῖο, λέγει· «γι' αὐτὸ κι ἐμεῖς κοπιᾶζουμε καὶ περιπαιζόμαστε, ἐπειδὴ στηρίξαμε τὶς ἐλπίδες μας σὲ Θεὸ ζωντανὸ καὶ ἀληθινό»⁷. Εἶναι ἀνάγκη ὁ δάσκαλος νὰ ὑπομένει κινδύνους πολὺ περισσότερους ἀπὸ τοὺς μαθητές του. Γιατί λέγει, «θὰ χτυπήσω τὸν ποιμένα καὶ θὰ διασκορπισθοῦν τὰ πρόβατα»⁸. Ἐπειδὴ λοιπόν συμβαίνει αὐτό, γι' αὐτὸ ὁ διάβολος ἐπιτίθεται φοβερότερα ἐναντίον τῶν δασκάλων, γιατί μὲ τὸ φόβο τῶν δασκάλων διασκορπίζεται τὸ ποῖμνιο. Γιατί, ἂν φονεύσει τὰ πρόβατα, μείωσε τὸ ποῖμνιο, ἂν ὁμως πετάξει ἀπὸ τὴν μέση τὸν ποιμένα, κατέστρεψε ὄλο τὸ ποῖμνιο. Ἔτσι λοιπόν μὲ λιγότερο κόπο κατορθώνει πολὺ περισσότερα, καὶ καταστρέφοντας τὸ πᾶν σὲ μιὰ ψυχὴ, ἐπιβάλλεται περισσότερο σ' αὐτούς. Γι' αὐτὸ ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐνισχύ-

μίων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἀνιστᾶ λέγων, «Σωτῆρα τὸν Θεὸν ἔχομεν, καὶ ἐλπίδα τὸν Χριστόν». Πολλὰ πάσχομεν, ἀλλ' ἔχομεν ἐλπίδας μεγάλας· κινδυνεύομεν, ἐπιβουλεύομεθα, ἀλλ' ἔχομεν σώζοντα, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεόν. Οὐτε οὖν ὁ σώζων ἀσθενεῖ· Θεὸς γὰρ ἐστι, 5 καὶ οἱ εἰς ὧσιν οἱ κίνδυνοι, οὐ περιέσονται ἡμῶν· οὔτε ἡ ἐλπίς καταισχύνεται· Χριστὸς γὰρ ἐστι. Δύο γὰρ τούτοις φέρομεν τοὺς κινδύνους, ἢ ταχέως αὐτῶν ἀπαλλαττόμενοι, ἢ χρησταῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι. Πῶς δὲ οὐδαμοῦ τοῦ Πατρὸς ἀπόστολον ἑαυτὸν εἶναί φησιν, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ; Πάντα κοινοποιεῖ, καὶ Εὐαγγέλιον δὲ 10 αὐτὸ λέγει τοῦ Θεοῦ. Ὅσα γὰρ ἂν πάθωμεν, φησίν, οὐδὲν ἐστι τὰ ἐνταῦθα.

«Τιμοθέω, γνησίω τέκνω ἐν πίστει». Καὶ τοῦτο παρακλητικόν. Εἰ γὰρ τοσαύτην ἐπεδείξατο πίστιν, ὡς Παύλου γενέσθαι τέκνον, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ γνήσιον, θαρρήσει καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Πίστεως δὲ τό, κἂν ἐναντία ταῖς ἐπαγγελίαις ἢ τὰ γινόμενα, 15 μὴ καταπίπτειν μηδὲ θορυβεῖσθαι. Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ τέκνον, καὶ γνήσιον τέκνον, καὶ οὐδαμοῦ τῆς αὐτῆς ἐστὶν οὐσίας. Ἄλλὰ τί; Ἄλογον ἦν; Ἄλλ' οὐκ ἦν ἐκ Παύλου, φησίν· ὥστε οὐ τοῦ ἐκ τινος εἶναι τοῦτο δηλωτικόν. Τί οὖν; Ἐτεροούσιος ἦν; Οὐδὲ τοῦτο. Εἰ- 20 πὼν γάρ, «τέκνον», διὰ τοῦτο προσέθηκεν, «ἐν πίστει», ὥστε δηλῶσαι ὅτι γνήσιος ἦν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἦν· οὐδὲν ἐνήλακτο, κατὰ τὴν πίστιν τὸ ἐμφορὸν εἶχεν· ὃ καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐπὶ τῆς οὐσίας ἐστίν, ὁμοίος ἐστὶν υἱὸς τῷ πατρί, ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὡς ἐπὶ Θεοῦ· πλείων γὰρ ἐγγύτης ἐκεῖ. Ἐνταῦθα μὲν γάρ, εἰ καὶ τῇ οὐσίᾳ ταυτόν 25 εἰσιν, ἀλλ' ἑτέροις πολλοῖς διεστήκασιν, χρώματι, σχήματι, συνέσει, χρόνῳ, προαιρέσει, τοῖς περὶ ψυχὴν, τοῖς περὶ σῶμα, τοῖς ἐκτός, καὶ πλείοσιν ἑτέροις διεστήκασιν ἀλλήλων ἢ συνάπτονται πρὸς ἀλλήλους· ἐκεῖ δὲ τούτων οὐδὲν ἐστι τῶν διαφραγμάτων. Τὸ «κατ' ἐπιταγὴν» τοῦ «κλητὸς» ἐνεργέστερόν ἐστι, καθὼς καὶ ἀλλαχόθεν 30 ἐστὶ μαθεῖν. Ὅμοιον δὲ τοῦ «Τιμοθέω γνησίω τέκνω», καὶ Κοριν-

ει τὴν ψυχὴ του, λέγοντας, Σωτήρα ἔχουμε τὸ Θεό, καὶ ἐλπίδα τὸ Χριστό. Πολλὰ ὑποφέρουμε, ἀλλ' ἔχουμε μεγάλες ἐλπίδες· κινδυνεύουμε, μᾶς ἐπιβουλεύονται, ἀλλ' ἔχουμε ἐκεῖνον ποὺ μᾶς σώζει, ποὺ δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ Θεός. Κι αὐτὸς λοιπὸν ποὺ μᾶς σώζει δὲν εἶναι ἀνίσχυρος, γιατί εἶναι Θεός, καὶ ὅποιοι κι ἂν εἶναι οἱ κίνδυνοι δὲ θὰ μᾶς καταβάλουν· κι οὔτε ἡ ἐλπίδα ντροπιάζεται· γιατί εἶναι ὁ Χριστός. Μὲ αὐτὰ τὰ δύο λοιπὸν ἀντιμετωπίζουμε τοὺς κινδύνους ἢ ἀπαλλασσόμενοι γρήγορα ἀπὸ αὐτοὺς ἢ τρεφόμενοι μὲ καλὲς ἐλπίδες. Πῶς ὅμως πουθενὰ δὲ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅτι εἶναι ἀπόστολος τοῦ Πατέρα, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ; Ὅλα τὰ θεωρεῖ κοινὰ, καὶ τὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο λέγει ὅτι εἶναι τοῦ Θεοῦ. Γιατί λέγει, ὅσα κι ἂν πάθουμε, τίποτε δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ ἐπίγεια.

«Στὸν Τιμόθεο, τὸ γνήσιο καὶ πιστὸ τέκνο». Κι αὐτὸ εἶναι παρακλητικὸ. Ἄν ἔδειξε τόση πίστη, ὥστε νὰ γίνεῖ ὄχι ἀπλῶς τέκνο τοῦ Παύλου, ἀλλὰ γνήσιο, θὰ δείξει θάρρος καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά. Γιατί εἶναι θέμα πίστεως νὰ μὴ χάνουμε τὸ θάρρος μας καὶ νὰ μὴν ἀνησυχούμε κι ὅταν ἀκόμα ὅλα ἔρχονται ἀντίθετα πρὸς τὶς ὑποσχέσεις. Ἀλλὰ νά, τὸν ὀνομάζει τέκνο, καὶ γνήσιο τέκνο, καὶ ὅμως δὲν εἶναι γεννημένος ἀπὸ αὐτόν. Ἀλλὰ τί; Ἀλλογενῆς ἦταν; Πάντως δὲν ἦταν, λέγει, τοῦ Παύλου. Ὡστε αὐτὸ δὲ δηλώνει ἀπὸ ποιὸν γεννήθηκε. Τί λοιπόν; ἦταν ἑτερούσιος; Οὔτε αὐτό. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε «τέκνο», γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «ἐν πίστει», ὥστε νὰ δηλώσει ὅτι ἦταν γνήσιος καὶ ὅτι προερχόταν πνευματικὰ ἀπὸ αὐτόν· τίποτε δὲν εἶχε ἀλλάξει, κατὰ τὴν πίστη ἦταν ὅμοιος μὲ αὐτόν, πράγμα ποὺ συμβαίνει καὶ στὰ ἀνθρώπινα ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς οὐσίας, ὅπου ὁ υἱὸς εἶναι ὅμοιος μὲ τὸν πατέρα, ἀλλ' ὄχι ἔτσι, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖ ὑπάρχει μεγαλύτερη ἐγγύτητα. Ἐδῶ βέβαια στοὺς ἀνθρώπους, ἂν καὶ εἶναι ὅμοιοι στὴν οὐσία, ὅμως διαφέρουν σὲ πολλά, στὸ χρῶμα, στὸ σχῆμα, στὴ σύνεση, στὸ χρόνο, στὴν προαίρεση, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ψυχὴ, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ σῶμα, στὰ ἔξω, καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα διαφέρουν μεταξύ τους ἢ σχετίζονται μεταξύ τους, στὸ Θεὸ ὅμως δὲν ὑπάρχει κανένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φραγμούς. Τὸ «κατὰ διαταγὴν» εἶναι πιὸ ἰσχυρὸ ἀπὸ τὸ «κλητός», ὅπως μπορούμε νὰ τὸ διαπιστώσουμε καὶ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα. Ὅμοια μὲ τό, «στὸν Τιμόθεο τὸ γνήσιο τέκνο», λέγει καὶ

θείοις φησίν, «έν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα», τουτέστιν, ἐν πίστει. Τὸ δέ, γνήσιον, προστίθησι, τὴν ἀκριβῆ καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα δεῖξαι βουλόμενος· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν διάθεσιν τὴν πολλήν.
5 Ἴδου τὸ «έν» πάλιν ἐπὶ τῆς πίστεως· «γνησίῳ γὰρ τέκνω» ἐν πίστει, φησίν. Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἐγκώμιον ὅσον, εἴ γε μὴ μόνον υἱὸν αὐτοῦ φησιν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γνήσιον τέκνον. «Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν».

2. Διὰ τί τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν οὐδαμοῦ τὸν ἔλεον προέταξεν, 10 ἀλλ' ἐνταῦθα; Καὶ τοῦτο ἀπὸ πολλῆς φιλοστοργίας· πλείονα γὰρ ἐπεύχεται τῷ παιδί, δεδοικῶς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τρέμων. Οὕτω γὰρ ἐδεδοίκει, ὡς, ὃ μηδαμοῦ πεποίηκε, καὶ σωματικῶν ἕνεκεν ἐπιστεῖλαι πρὸς αὐτόν, ὡς ὅταν λέγη, «οἴνω ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Πλείονος γὰρ μάλιστα 15 οἱ διδάσκαλοι δέονται τοῦ ἔλεου. «Ἀπὸ Θεοῦ», φησί, «Πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Πάλιν ἐνταῦθα παραμυθία. Εἰ γὰρ Πατὴρ ὁ Θεός, ὡς τέκνων κήδεται· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ»;

20 Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν». Ἄκουε τὸ προσηγές, πῶς οὐ διδασκάλου κέχρηται φωνῆ, ἀλλ' οἰκέτου σχεδόν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπέταξα', οὐδὲ ἐκέλευσα', οὐδὲ παρήνεσα', ἀλλὰ τί; «Παρεκάλεσά σε». Οὐ μὴν πρὸς πάντας τοὺς μαθητὰς οὕτω διακειῖσθαι ἡμᾶς χρή, ἀλλὰ πρὸς τοὺς 25 ἡμέρους καὶ ἐναρέτους, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους τοὺς διεφθαρμένους καὶ μὴ γνησίους ἐτέρως· καθὼς καὶ αὐτὸς γράφων ἀλλαχοῦ φησιν, «ἔλεγχε αὐτοὺς μετὰ πάσης ἐπιταγῆς». Καὶ ἐνταῦθα δὲ ὄρα τί φησιν· «ἵνα παραγγείλῃς τισίν», οὐχ ἵνα παρακαλέσῃς', ἀλλ' «ἵνα παραγγείλῃς μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν». Τί τοῦτό ἐστιν; Οὐ γὰρ ἤρκει ἢ 30 Παύλου ἐπιστολή, ἣν ἐπέστειλεν αὐτοῖς; Ἦρκει μὲν, ἀλλὰ πρὸς τὰ

9. Α' Τιμ. 5,23.

10. Μαθ. 7,9.

11. Τιτ. 2,15.

στοὺς Κορινθίους, «στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγὼ σᾶς γέννησα», δηλαδή, μὲ τὴν πίστη σ' αὐτόν. Τὸ «γνήσιο» πάλι τὸ προσθέτει θέλοντας νὰ δείξει τὴν ἀκριβὴ ὁμοιότητα πρὸς αὐτὸν ποὺ εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι μὲ τοὺς ἄλλους· καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτόν καὶ ὅλα γενικὰ τὰ αἰσθήματά του. Νὰ τὸ «έν» πάλι λέγεται γιὰ τὴν πίστη· γιατί λέγει «στὸ γνήσιο τέκνο, ἐν πίστει». Πρόσεχε ἐπίσης πόσος εἶναι καὶ ὁ ἔπαινος, ἐφόσον βέβαια δὲν τὸν ὀνομάζει μόνο υἱό του, ἀλλὰ καὶ «γνήσιο τέκνο». «Χάρη, ἔλεος καὶ εἰρήνη νὰ σοῦ δοθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα μας καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας».

2. Γιατί σὲ καμιά ἀπὸ τὶς ἄλλες ἐπιστολὲς δὲν ἀνέφερε στὴν ἀρχὴ τὸν ἔλεον, ἀλλὰ ἐδῶ; Κι αὐτὸ τὸ ἔκαμε ἀπὸ μεγάλη φιλοστοργία· περισσότερο δηλαδή εὐχεται γιὰ τὸ παιδί, γιατί φοβᾶται καὶ τρέμει γι' αὐτό. Τόσο πολὺ φοβόταν, ὥστε, πράγμα ποὺ δὲν ἔκαμε πουθενά, νὰ τοῦ γράψει στὴν ἐπιστολὴ καὶ γιὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὸ σῶμα του, ὅπως ὅταν λέγει, «νὰ πίνεις λίγο κρασί γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὶς συχνῆς ἀρρώστιες σου»⁹. Πρὸ παντὸς οἱ δάσκαλοι ἔχουν περισσότερη ἀνάγκη ἀπὸ τὸ ἔλεος. «Ἀπὸ τὸ Θεό», λέγει, «τὸν Πατέρα μας καὶ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας». Πάλι ἐδῶ παρηγοριά. Ἐὰν δηλαδή ὁ Θεὸς εἶναι Πατέρας, σὰν παιδιά του μᾶς φροντίζει· γιατί ἄκουε τὸ Χριστὸ ποὺ λέγει· «ποιὸς ἄνθρωπος ἀπὸ σᾶς εἶναι ἐκεῖνος, ἂν ὁ υἱὸς του τοῦ ζητήσῃ ψωμί, θὰ τοῦ δώσει λίθο;».¹⁰

«Ὅπως σὲ παρεκάλεσα τότε, ὅταν πήγαινα στὴ Μακεδονία, νὰ παραμείνεις στὴν Ἔφεσο». Πρόσεχε τὴν εὐγένεια, πῶς δὲ χρησιμοποιοεῖ φωνὴ δασκάλου ἀλλὰ σχεδὸν οἰκέτη. Γιατί δὲν εἶπε, 'διέταξα', οὔτε, 'πρόσταξα', οὔτε 'παραγγεῖλα', ἀλλὰ τί; «Σὲ παρακάλεσα». Δὲν πρέπει βέβαια νὰ φερόμαστε ἔτσι πρὸς ὅλους τοὺς μαθητὲς, ἀλλὰ στοὺς πρᾶους, στοὺς ἐνάρετους, ἐνῶ πρὸς τοὺς διεφθαρμένους καὶ μὴ γνησίους, διαφορετικά. Ὅπως κι ὁ ἴδιος γράφοντας ἄλλοῦ λέγει· «νὰ τοὺς ἐλέγχεις μὲ κάθε ἐξουσία»¹¹. Καὶ ἐδῶ πρόσεχε τί λέγει· «νὰ παραγγεῖλεις σὲ μερικούς», ὄχι 'νὰ παρακαλέσεις', ἀλλὰ «νὰ παραγγεῖλεις νὰ μὴ διδάσκουν διαφορετικὲς διδασκαλίες». Τί σημαίνει αὐτό; δὲν ἐφθανε δηλαδή ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Παύλου ποὺ τοὺς ἔστειλε; Ἐφθανε βέβαια, ἀλλ' οἱ ἄνθρω-

γράμματα καταφρονητικώτερον οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν. Ἡ οὖν τοῦ-
τό ἐστιν εἰπεῖν, ἥ ὅτι καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων ταῦτα ἦν. Καὶ αὐτὸς
δὲ πολὺν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ χρόνον πεποίηκε καὶ ἐνταῦθα τὸ ἱερόν
τῆς Ἀρτέμιδος ἦν, ἐνταῦθα ἔπαθε τὰ δεινὰ ἐκεῖνα. Μετὰ γὰρ τὸ λυ-
5 θῆναι τὸ θέατρον, καλέσας καὶ παρακαλέσας τοὺς μαθητάς, οὕτως
ἐξέπλει, καὶ πάλιν παρεγένετο αὐτοῖς. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, εἰ νῦν
ἐνίδρυσεν ἐκεῖ τὸν Τιμόθεον· φησὶ γάρ· «ἵνα παραγγείλης τισὶ μὴ
ἑτεροδιδασκαλεῖν». Οὐ τίθησιν αὐτοὺς ὀνομασί, ἵνα μὴ ἀναισχυν-
τοτέρους ἐργάσῃται τῇ τοῦ ἐλέγχου περιφανείᾳ.

10 Ἐνταῦθά τινες ἦσαν ἐξ Ἰουδαίων ψευδαπόστολοι, βουλόμε-
νοι πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον ἔλκειν τοὺς πιστοὺς, ὃ πανταχοῦ τῶν ἐπι-
στολῶν αἰτιᾶται. Ἐποιοῦν δὲ τοῦτο οὐχ οὕτως ὑπὸ συνειδότος ἐλ-
κόμενοι, ὡς ὑπὸ κενοδοξίας καὶ τοῦ θέλειν ἔχειν μαθητάς, καὶ τῷ
μακαρίῳ Παύλῳ φιλονεικοῦντες καὶ πρὸς αὐτὸν ζηλοτύπως ἔχον-
15 τες. Τοῦτό ἐστιν «ἑτεροδιδασκαλεῖν». Μηδὲ προσέχειν, φησὶ, μύ-
θοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις. «Μύθους» οὐ τὸν νόμον φησὶν,
ἄπαγε, ἀλλὰ τὰς παραποιήσεις καὶ τὰ παραχαράγματα καὶ τὰ πα-
ράσημα δόγματα. Εἰκὸς γὰρ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἐν τοῖς ἀνονήτοις
τὸν πάντα λόγον ἀναλίσκειν, πάππους καὶ προπάππους ἀριθμοῦν-
20 τας, ἵνα δῆθεν ἐμπειρίας πολλῆς καὶ ἱστορίας δόξαν ἔχωσιν. «Ἴνα
παραγγείλης τισί», φησὶ, «μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν
μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις». Τί ἐστιν «ἀπεράντοις»;
Ἦτοι πέρασ οὐδὲν ἐχούσαις, ἢ οὐδὲν χρήσιμον ἢ δυσκατάληπτον
ἡμῖν.

25 Εἶδες πῶς διαβάλλει τὴν ζήτησιν; Ἐνθα γὰρ πίστις, οὐ
χρεία ζητήσεως· ἐνθα μηδὲν δεῖ περιεργάζεσθαι, τί δεῖ ζητήσεως;
ἢ ζήτησις τῆς πίστεώς ἐστιν ἀναιρετική. Ὁ γὰρ ζητῶν, οὐδέπω εὔ-
ρεν· ὁ ζητῶν, πιστεῦσαι οὐ δύναται. Διὰ τοῦτο φησι, μὴ ἀσχολώμε-
θα περὶ τὰς ζητήσεις· ἐπεὶ, εἰ ζητοῦμεν, οὐκ ἔστι τοῦτο πίστις· ἢ
30 γὰρ πίστις ἀναπαύει τὸν λογισμόν. Πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστός,

ποι περισσότερη περιφρόνηση δείχνουν στις ἐπιστολές. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε, ἢ ὅτι καὶ πρὶν στείλει τις ἐπιστολές τὰ πράγματα ἔτσι ἦταν. Κι αὐτὸς πολὺ χρόνο ἔμεινε σ' αὐτὴ τὴν πόλη, κι ἐδῶ ἦταν ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδας, ἐδῶ ἔπαθε ὅλα ἐκεῖνα τὰ κακά. Γιατὶ μετὰ τὴ διάλυση τοῦ θεάτρου κάλεσε καὶ παρακάλεσε τοὺς μαθητές, καὶ μετὰ ἀναχώρησε μὲ τὸ πλοῖο, ἀλλὰ καὶ πάλι ξαναἦρθε σ' αὐτούς. Ἀξίζει νὰ ἐξετάσουμε, ἂν τότε ἐγκατέστησε ἐκεῖ τὸν Τιμόθεο· γιατί λέγει, «νὰ παραγγείλεις σὲ μερικοὺς νὰ μὴ διδάσκουν ἄλλες διδασκαλίες». Δὲν τοὺς ἀναφέρει μὲ τὰ ὀνόματά τους, γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ἀδιάντροποι μὲ τὸν ὀλοφάνερο ἔλεγχο.

Ἐδῶ ὑπῆρχαν μερικοὶ ψευδαπόστολοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἤθελαν νὰ προσελκύσουν πάλι τοὺς πιστοὺς στὸ νόμο, πράγμα ποὺ κατηγορεῖ ὁ ἀπόστολος σ' ὅλες τις ἐπιστολές. Τὸ ἔκαμναν αὐτὸ ὄχι τόσο γιατί ἔτσι τοὺς ὑπαγόρευε ἡ συνείδησή τους, ἀλλὰ ἀπὸ κενοδοξία καὶ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἔχουν μαθητές, νὰ φιλονεικοῦν μὲ τὸν μακάριο Παῦλο, καὶ ἀπὸ ζήλεια πρὸς αὐτόν. Αὐτὸ σημαίνει τό, «διδάσκουν διαφορετικὲς διδασκαλίες», «οὔτε νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ γενεαλογίες προγόνων ἀτέλειωτες». Μύθους δὲν ὀνομάζει τὸ νόμο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ τις παραποιήσεις, τις παραχαράξεις καὶ τὰ κίβδηλα δόγματα. Φυσικὸ ἦταν οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ νὰ ἀφιέρωναν ὄλο τὸ λόγο τους σὲ ἀνώφελα πράγματα, ἀπαριθμώντας πάππους καὶ προπάππους, γιὰ νὰ ἔχουν τάχα φήμη πολλῆς ἐμπειρίας καὶ γνώσεως τῆς ἱστορίας. «Γιὰ νὰ παραγγείλεις σὲ μερικοὺς», λέγει, «νὰ μὴ διδάσκουν ἄλλες διδασκαλίες, οὔτε νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ ἀπέραντες γενεαλογίες». Τί σημαίνει «ἀπέραντες»; Ἡ ἐννοεῖ ἐκεῖνες ποὺ δὲν ἔχουν κανένα τελειωμό, ἢ ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τό χρήσιμο, ἢ ποὺ μᾶς εἶναι δυσκολονόητες.

Εἶδες πῶς κατηγορεῖ τὴν ἔρευνα; Γιατί, ὅπου ὑπάρχει πίστη δὲ χρειάζεται ἡ ἔρευνα. Ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει νὰ περιεργάζεσαι τίποτε, τί χρειάζεται ἡ ἔρευνα; ἡ ἔρευνα ἀναιρεῖ τὴν πίστη. Ἐκεῖνος ποὺ ἐρευνᾷ, ποτὲ δὲ βρῆκε τὸ ζητούμενο· ἐκεῖνος ποὺ ἐρευνᾷ, δὲν μπορεῖ νὰ πιστέψει. Γι' αὐτὸ λέγει, νὰ μὴν ἀσχολούμαστε μὲ ἔρευνες· γιατί, ἂν ἐρευνοῦμε, αὐτὸ δὲν εἶναι πίστη. Γιατὶ ἡ πίστη ἀναπαύει τὸ λογισμό. Πῶς τότε λέγει ὁ Χριστός, «ζητεῖτε, καὶ θὰ

«ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν», καί, «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι ὑμεῖς ἐν ταύταις δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν»; Ἐκεῖ μὲν τὸ «ζητεῖτε», περὶ αἰτήσεως λέγει καὶ σφοδροῦ πόθου· ἐνταῦθα δὲ τὸ «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», οὐ τοὺς ζητητικούς 5 ἔστιν εἰσάγοντος πόνους, ἀλλ' ἐκβάλλοντος. Εἶπε γάρ, «ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», τουτέστιν, ὥστε τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν καταμαθεῖν καὶ εἰδέναι, οὐχ ἵνα ἀεὶ ζητῶμεν, ἀλλ' ἵνα παυώμεθα ζητοῦντες. Καὶ καλῶς εἶπε, παράγγελέ τισι «μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις 10 παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει». Καλῶς εἶπεν, «οἰκονομίαν Θεοῦ»· μεγάλα γὰρ ἡμῖν δοῦναι ἠθέλησεν ὁ Θεός, ἀλλ' οὐ δέχεται ὁ λογισμὸς τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῶν οἰκονομιῶν.

Διὰ πίστεως οὖν τοῦτο γενέσθαι δεῖ, ὅπερ ἔστι φάρμακον ψυχῶν μέγιστον. Ἡ τοίνυν ζήτησις ἐναντία ἔστι τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ 15 Θεοῦ. Τί γὰρ ἀπὸ πίστεως οἰκονομεῖται; Δέξασθαι τὰς εὐεργασίας αὐτοῦ, καὶ γενέσθαι βελτίους, καὶ περὶ μηδενὸς ἀμφισβητεῖν καὶ ἀμφιβάλλειν, ἀλλ' ἀναπαύεσθαι. Ἐπερ γὰρ ἡ πίστις ἤνυσεν καὶ ὠκοδόμησεν, ταῦτα αὕτη καταστρέφει, ζητήσεις παρέχουσα καὶ τὴν πίστιν ἐκβάλλουσα. «Μηδὲ προσέχειν», φησί, «μύθοις καὶ γενεα- 20 λογίαις ἀπεράντοις». Καὶ αἱ γενεαλογίαι, φησί, τί ἔβλαπτον; Ἐλεγεν ὁ Χριστός, ὅτι διὰ πίστεως δεῖ σωθῆναι· ἐκεῖνοι ἐζήτησαν καὶ ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ μὲν ἀπόφασις κατὰ τὸ παρὸν ἦν, ἡ δὲ ἐκβασίς τῆς ἀποφάσεως ἐν τῷ μέλλοντι, πίστεως ἔδει. Ἐκεῖνοι δὲ προκατειλημμένοι τοῖς νομικοῖς παρατηρήμασιν, ἐνεπό- 25 διζον τῇ πίστει. Οἶμαι δὲ καὶ Ἑλληνας αὐτὸν ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι, ὅταν λέγῃ, «μύθοις καὶ γενεαλογίαις», ὡς τοὺς θεοὺς αὐτῶν καταλεγόντων.

3. Μὴ τοίνυν προσέχωμεν ταῖς ζητήσεσι. Πιστοὶ γὰρ διὰ τοῦτο κεκλήμεθα, ἵνα ἀνενδοιάστως τοῖς λεγομένοις πιστεύωμεν, ἵνα

12. Ματθ. 7,7.

13. Ἰω. 5,39.

βρεῖτε, χτυπᾶτε τὴν πόρτα, καὶ θὰ σᾶς ἀνοιχτεῖ»¹², καί, «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές, γιατί ἔσεῖς σ' αὐτὲς νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε ζωὴ αἰώνια»¹³; Στὴν πρώτη περίπτωση βέβαια τὸ «ζητεῖτε» τὸ λέγει γιὰ αἴτηση καὶ γιὰ σφοδρὸ πόθο, ἐνῶ στὴ δεύτερη «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές», δὲν ἐννοεῖ ἐκεῖνον ποὺ φορτώνεται μὲ ἄκαρπους ἐρευνητικούς κόπους, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἐκβάλλει. Εἶπε βέβαια «ἐρευνᾶτε τὶς Γραφές», δηλαδή νὰ τὶς ἐρευνοῦμε ἔτσι, ὥστε νὰ μάθουμε καὶ νὰ γνωρίσουμε τί ἀκριβῶς λέγουν αὐτές, ὄχι γιὰ νὰ ἀναζητοῦμε διαρκῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ σταματήσουμε τὴν ἀναζήτηση. Καὶ σωστὰ εἶπε, «παράγγελλε σὲ μερικοὺς νὰ μὴ διδάσκουν ἄλλες διδασκαλίες οὔτε νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ ἀτέλειωτες γενεαλογίες ποὺ προκαλοῦν ἀνωφελεῖς συζητήσεις μᾶλλον παρὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ ποὺ βασίζεται στὴν πίστη». Σωστὰ εἶπε, «οἰκονομία τοῦ Θεοῦ»· γιατί ὁ Θεὸς θέλησε νὰ μᾶς δώσει μεγάλες δωρεές, ἀλλ' ἡ σκέψη μας δὲ δέχεται τὸ μέγεθος τῶν οἰκονομιῶν του.

Αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ γίνεῖ μὲ τὴν πίστη, ποὺ εἶναι μεγάλο φάρμακο τῶν ψυχῶν. Γιατί ἡ ἀναζήτηση εἶναι ἀντίθετη στὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ. Τί εἶναι αὐτὸ λοιπὸν ποὺ μὲ τὴν πίστη οἰκονομεῖ ὁ Θεός; Νὰ δεχθοῦμε τὶς εὐεργεσίες του, νὰ γίνουμε καλύτεροι, καὶ νὰ μὴν ἀμφισβητοῦμε οὔτε καὶ ν' ἀμφιβάλλουμε γιὰ τίποτε, ἀλλὰ ν' ἀποδεχόμαστε αὐτά. Γιατί ἐκεῖνα ποὺ κατόρθωσε καὶ οἰκοδόμησε ἢ πίστη, αὐτὰ ἢ ἄκαρπη ἀναζήτηση τὰ καταστρέφει, δημιουργώντας ἔρευνες καὶ ἀπομακρύνοντας τὴν πίστη. «Οὔτε», λέγει, «νὰ προσέχουν σὲ μύθους καὶ σὲ ἀτέλειωτες γενεαλογίες». Καὶ οἱ γενεαλογίες, λέγει, σὲ τί ἔβλαπταν; Ὁ Χριστὸς ἔλεγε, ὅτι πρέπει νὰ σωθοῦμε μὲ τὴν πίστη· ἐκεῖνοι τὸ ἐρευνοῦσαν αὐτὸ καὶ ἔλεγαν, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀπόφαση ἀφοροῦσε τὸ παρόν, ἐνῶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποφάσεως ἀφοροῦσε τὸ μέλλον, χρειαζόταν πίστη. Ἐκεῖνοι ὅμως προκατειλημμένοι ἀπὸ νομικὲς διατάξεις, ἐμπόδιζαν τὴν πίστη. Νομίζω ὅτι αὐτὸς ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς Ἕλληνες, ὅταν λέγει, «μὲ μύθους καὶ γενεαλογίες», γιατί αὐτοὶ ἀπαριθμοῦσαν τοὺς θεοὺς τους.

3. Ἄς μὴν δίνουμε λοιπὸν προσοχὴ στὶς ἄκαρπες ἀναζητήσεις. Γιατί πιστοὶ γι' αὐτὸ ὀνομασθήκαμε, γιὰ νὰ πιστεύουμε χωρὶς ἐν-

μηδὲν ἀμφιβάλλωμεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα τὰ λεγόμενα ἦν, ἐχρῆν αὐτὰ βασανίζεσθαι, εἰ δὲ Θεοῦ, τιμᾶσθαι αὐτὰ μόνον χρῆ καὶ πιστεῦεσθαι· ἂν δὲ μὴ πιστεύωμεν, οὐδὲ ὅτι Θεός ἐστι πεισόμεθα. Πῶς γὰρ οἶδας ὅτι Θεός ἐστιν, εὐθύνας αὐτὸν ἀπαιτῶν; Τοῦτο 5 πρῶτον τεκμηρίον τοῦ τὸν Θεὸν εἰδέναί, τὸ πιστεῦειν οἷς ἂν λέγη χωρὶς τεκμηρίων καὶ ἀποδείξεων. Τοῦτο καὶ Ἑλληνας ἴσασιν· ἐπίστευον γὰρ τοῖς θεοῖς, φησί, καίτοι γε ἄνευ τεκμηρίων λέγουσι. Τί δήποτε; Ὅτι ἔκγονοί εἰσι θεῶν. Ὅρας ὅτι καὶ Ἑλληνες τοῦτο ἴσασι; Καὶ τί λέγω ἐπὶ θεῶν; Ἐπὶ ἀνθρώπου τοῦτο ἐποίουν γόητος 10 καὶ μάγου, τοῦ Πυθαγόρου λέγω· «αὐτὸς ἔφα» καὶ ἐπὶ ναῶν ἢ σιγῇ ἄνωθεν ἐγέγραπτο, καὶ κατεῖχε τῷ δακτύλῳ τὸ στόμα καὶ ἐπισφίγ- γουσα τὰ χεῖλη, πᾶσι τοῖς παριούσι σιγᾶν παρήνει.

Εἶτα ἐκεῖνα μὲν οὕτω σεμνᾶ τὰ δὲ ἡμέτερα οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καταγέλαστα; Καὶ ποίας οὐχὶ μανίας ἂν εἴη τοῦτο ὑπερβολή; Τὰ 15 μὲν γὰρ Ἑλλήνων εἰκότως ζητεῖται· τοιαῦτα γὰρ ἐστὶ, μάχαι τῶν λογισμῶν καὶ ἀμφισβητήσεις καὶ συμπεράσματα· τὰ δὲ ἡμέτερα τούτων ἀπάντων κεχώρισται. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἀνθρωπίνη εὖρε σοφία, ταῦτα δὲ χάρις ἐδίδαξε πνευματική· ἐκεῖνα μωρίας καὶ ἀνοίας, ταῦτα τῆς ὄντως σοφίας δόγματα. Ἐκεῖ οὐκ ἔστι μαθητῆς οὐδὲ δι- 20 δάσκαλος, ἀλλὰ πάντες συζητοῦσιν· ἐνταῦθα κἂν διδάσκαλος ἢ κἂν μαθητῆς, μαθεῖν παρ' οὗ μαθεῖν χρῆ, πείθεσθαι, οὐκ ἀμφισβητεῖν, πιστεῦειν, οὐ συλλογίζεσθαι. Διὰ πίστεως γὰρ πάντες εὐδοκίμησαν οἱ παλαιοὶ καὶ ταύτης ἄνευ πάντα διέφθαρται. Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ἐπουρανίων; Κἂν τὰ ἐπὶ γῆς ἐξετάσωμεν, ταύτης εὐρή- 25 σεις ἐχόμενα· οὔτε γὰρ συναλλάγματα, οὔτε τέχναι, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἔσται τοιοῦτον χωρὶς ταύτης. Εἰ δὲ ἐνταῦθα, ἐνθα περὶ ψευδῶν πραγμάτων, ταύτης δεῖ, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἐκείναις.

Ταύτης οὖν ἐχώμεθα, ταύτην μετίωμεν· οὕτω πάντα τὰ ὀλέ-

δοιασμούς στὰ λεγόμενα, γιὰ νὰ μὴν ἀμφιβάλλουμε γιὰ τίποτε. Γιατί, ἂν αὐτὰ πού λέγονται ἦταν λόγια ἀνθρώπινα, θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἐξετάζουμε βασανιστικά, ἐφόσον ὁμως εἶναι τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ τὰ τιμοῦμε μόνο καὶ νὰ τὰ πιστεύουμε· ἂν δὲν τὰ πιστεύουμε, δὲ θὰ πεισθοῦμε οὔτε ὅτι ὑπάρχει Θεός. Γιατί πῶς γνωρίζεις ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἐφόσον ἀπαιτεῖς εὐθύνες ἀπ' αὐτόν; Αὐτὸ εἶναι πρώτη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι γνωρίζεις τὸ Θεό, τὸ νὰ πιστεύεις σ' αὐτὰ πού λέγει χωρὶς τεκμήρια καὶ ἀποδείξεις. Αὐτὸ τὸ γνωρίζουν καὶ οἱ Ἕλληνες· γιατί πίστευαν στοὺς θεούς, λέγει, ἂν καὶ βέβαια ὁμιλοῦν γι' αὐτοὺς χωρὶς ἀποδείξεις. Καὶ τί λοιπὸν πίστευαν; Ὅτι εἶναι τέκνα θεῶν. Βλέπεις ὅτι καὶ ἡ Ἕλληνες τὸ γνωρίζουν αὐτό; Καὶ τί λέγω γιὰ θεούς; αὐτὸ τὸ ἔκαμαν καὶ γιὰ ἄνθρωπο πλάνο καὶ μάγο, ἐννοῶ τὸν Πυθαγόρα· «αὐτὸς τὸ εἶπε», ἔλεγαν. Καὶ στοὺς ναοὺς ἡ σιωπὴ ἦταν ζωγραφισμένη ψηλά, καὶ μὲ τὸ δάχτυλο ἔκλεινε τὸ στόμα καὶ σφίγγοντας τὰ χεῖλη, παρότρυνε σ' ὅλους πού ἔμπαιναν μέσα νὰ σιωποῦν.

Ἐπειτα ἐκεῖνα ἦταν τόσο σεμνά, ἐνῶ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι καταγέλαστα; Καὶ ποιᾶς μανίας αὐτὸ δὲ θὰ ἦταν ὑπερβολή; Γιατί τὰ λεγόμενα τῶν Ἑλλήνων σωστὰ ἐξετάζονται, γιατί τέτοια εἶναι, διαμάχες συλλογισμῶν καὶ ἀμφισβητήσεις καὶ συμπεράσματα, τὰ δικά μας ὁμως διαφέρουν ἀπ' ὅλα αὐτά. Γιατί ἐκεῖνα τὰ ἐφεῦρε σοφία ἀνθρώπινη, ἐνῶ τὰ δικά μας τὰ δίδαξε πνευματικὴ θεία χάρις· ἐκεῖνα εἶναι γεμάτα μωρία καὶ ἀνοησία, ἐνῶ τὰ δικά μας εἶναι δόγματα τῆς πραγματικῆς σοφίας. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει μαθητῆς οὔτε δάσκαλος, ἀλλ' ὅλοι συζητοῦν, σ' ἐμᾶς ὁμως εἴτε δάσκαλος εἶναι εἴτε μαθητῆς, μαθαίνει ἀπὸ ἐκεῖνον πού πρέπει νὰ μάθει νὰ πείθεται καὶ δὲν ἀμφισβητεῖ, πιστεύει καὶ δὲν καταφεύγει στοὺς συλλογισμούς. Γιατί μὲ τὴν πίστη εὐδοκίμησαν ὅλοι οἱ παλιοί, καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ὅλα καταστρέφονται. Καὶ τί λέγω γιὰ τὰ ἐπουράνια; ἂν ἐξετάσουμε καὶ τὰ γήινα πράγματα, θὰ διαπιστώσεις ὅτι στηρίζονται κι αὐτὰ σ' αὐτήν· γιατί οὔτε συμβόλαια, οὔτε τέχνες, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο μπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς τὴν πίστη. Ἄν λοιπὸν ἐδῶ, ὅπου πρόκειται γιὰ πράγματα ψευδῆ, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπ' αὐτήν, πολὺ περισσότερο γιὰ ἐκεῖνα.

Ἄς εἴμαστε λοιπὸν προσκολλημένοι σ' αὐτήν κι ἄς τὴν

θρια δόγματα τῆς ψυχῆς ἐκβάλλομεν τῆς ἡμετέρας, οἷον γένεσιν λέγω καὶ εἰμαρμένην. Ἐὰν πιστεύσης ὅτι ἐστὶν ἀνάστασις καὶ κρίσις, πάντα τὰ τοιαῦτα δυνήσῃ τῆς ψυχῆς ἐκβαλεῖν· πιστευσον ὅτι ἐστὶ Θεὸς δίκαιος, καὶ οὐ πιστεύσεις ὅτι ἐστὶ γένεσις ἀδίκος· πῖ-
 5 στευσον ὅτι ἐστὶ Θεὸς προνοῶν, καὶ οὐ πιστεύσεις ὅτι ἐστὶ κόλασις καὶ βασιλεία, καὶ οὐ πιστεύσεις ὅτι ἐστὶ γένεσις, τὸ μὲν ἐφ' ἡμῖν ἀναιροῦσα, ὑποβάλλουσα δὲ ἡμᾶς ἀνάγκη καὶ βία. Μὴ σπείρης, μὴ φυτεύσης, μὴ στρατεύσῃ, μηδὲν ὄλως ἐργάσῃ· πάντως γὰρ καὶ ἐκόντος σου καὶ ἄκοντος ἤξει τὰ τῆς γενέσεως. Τί ἡμῖν δεῖ λοιπὸν
 10 εὐχῶν; Διὰ τί οὖν θέλεις γενέσθαι Χριστιανός, εἰ γένεσις ἐστίν; Οὐ γὰρ ὑπὸ ἔγκλημα ἔση.

Πόθεν τέχνη; Ἀπὸ γενέσεως; Ναί, φησί, καὶ εἴμαρται τῷ δεῖνι γενέσθαι σοφῷ μετὰ πόνων. Καὶ δεῖξόν μοί τινα χωρὶς τοῦ πονεῖν μαθόντα τέχνην· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις· οὕτως οὐ τῆς γενέσεώς
 15 ἐστὶν ἀλλὰ τῶν πόνων. Πόθεν οὖν ὁ δεῖνα πλούσιός ἐστι μιαρὸς ὢν, φησί, καὶ πονηρός, παρὰ πατρὸς μὴ δεξάμενος τὴν κληρονομίαν, ἕτερος δὲ μυρία μοχθῶν, πένης ὑπάρχει; Ταῦτα γὰρ συνεχῶς γυμνάζουσι πάντα ἐπὶ πλούτου καὶ πενίας κινουῦντες, οὐδὲν ἐπὶ κακίας καὶ ἀρετῆς. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὴ τοῦτο εἶπης, ἀλλὰ δεῖξον εἴ τις
 20 κακὸς ἐγένετο σπουδάζων, εἴ τις ἀγαθὸς ραθυμῶν· εἰ γὰρ ἰσχὺν ἔχει ἢ εἰμαρμένη, ἐπὶ τῶν μεγίστων ἐνδεικνύσθω τὴν ἰσχύν, ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, μὴ ἐπὶ πλούτου καὶ πενίας. Καὶ πόθεν ὁ δεῖνα ἐν νόσοις, φησὶν, ὁ δεῖνα ἐν υἰείᾳ; Πόθεν ὁ δεῖνα εὐδοκιμεῖ, ἕτερος δὲ ἀσχημονεῖ; Πόθεν ἐκείνω κατὰ γνώμην τὰ πράγματα προχωρεῖ,
 25 ἐτέρω δὲ μυρία ἐπὶ μυρίοις ἐμποδίσματα; Ἀπόστηθι τῆς γενέσεως, καὶ εἶση ταῦτα· ἀκριβῶς πιστευσον ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ προνοῶν, καὶ εἶση σαφῶς ταῦτα. Ἄλλ' οὐ δύναμαι, φησὶν· οὐ γὰρ ἀφήσιν ἢ σύγχυσις τῶν πραγμάτων τούτων ὑποπτεῦσαι πρόνοιαν. Εἰ Θεοῦ ταῦ-

ἐφαρμόζουμε· ἔτσι ὅλα αὐτὰ τὰ καταστροφικὰ δόγματα θὰ τ' ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας, ὅπως δηλαδὴ τὴ γένεση¹⁴ καὶ τὴν εἰμαρμένη. Ἄν πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ κρίσις, ὅλα αὐτὰ θὰ μπορέσεις νὰ τὰ διώξεις ἀπὸ τὴν ψυχὴ· πίστεψε ὅτι ὑπάρχει Θεὸς δίκαιος, καὶ δὲ θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει ἄδικη μοίρα· πίστεψε ὅτι ὑπάρχει Θεὸς ποὺ προνοεῖ, καὶ δὲ θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει μοίρα ποὺ συνέχει τὰ πάντα· πίστεψε ὅτι θὰ ὑπάρξει κόλασις καὶ οὐράνια βασιλεία, καὶ δὲ θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει μοίρα, ἡ ὁποία ἀπομακρύνει ἀπὸ μᾶς τὴν πίστιν ἐκείνη καὶ μᾶς ὑποβάλλει στὴν ἀνάγκη καὶ στὴ βία. Μὴ σπείρεις, μὴ φυτέψεις, μὴ πᾶς στὸ στρατό, μὴν ἐργάζεσαι καθόλου· γιὰτί ὅπωςδὴποτε εἴτε τὸ θέλεις εἴτε δὲν τὸ θέλεις θὰ σοῦ ἔρθουν ὅπως ὀρίζει ἡ μοίρα. Τί μᾶς χρειάζονται λοιπὸν οἱ εὐχές; Γιὰτί θέλεις νὰ γίνεις Χριστιανός, ἀφοῦ ὑπάρχει μοίρα; γιὰτί δὲ θὰ κατηγορηθεῖς.

Ἄπὸ ποῦ προέρχονται οἱ τέχνες; ἀπὸ τὴ μοίρα; Ναί, λέγει, καὶ εἶναι καθορισμένο ἀπὸ τὴ μοίρα ὁ τάδε νὰ γίνῃ σοφὸς μὲ κόπους. Καὶ δεῖξε μου ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ χωρὶς κόπο ἔμαθε τέχνη· ἀλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ μοῦ δεῖξεις· ἐπομένως δὲν εἶναι θέμα πεπρωμένου, ἀλλὰ μόχθου. Πῶς λοιπὸν, λέγει, ὁ τάδε εἶναι πλούσιος, ἐνῶ εἶναι μιὰρὸς καὶ πονηρὸς καὶ δὲν κληρονόμησε τὴν περιουσίαν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐνῶ ἄλλος, μὲ μύριους μόχθους, εἶναι φτωχός; γιὰτί αὐτὰ συνέχεια διδάσκουν, κάμνοντας τὰ πάντα γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φτώχεια καὶ τίποτε γιὰ τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετή. Ἄλλ' ἐδῶ μὴν πεῖς αὐτό, ἀλλὰ δεῖξε ἂν κάποιος ποὺ προσπαθεῖ ἔγινε κακός, ἐὰν κάποιος ράθυμος ἔγινε ἀγαθός· γιὰτί, ἂν ἔχει δύναμη ἡ μοίρα, ἃς δεῖξει τὴ δύναμή της στὰ μέγιστα, στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν κακία, καὶ ὄχι στὸν πλοῦτο καὶ στὴ φτώχεια. Καὶ πῶς ὁ τάδε εἶναι ἄρρωστος, λέγει, κι ὁ τάδε ὑγιής; Πῶς ὁ τάδε εὐδοκίμεϊ ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀσχημονεῖ; Πῶς σ' ἐκεῖνον ὅλα γίνονται κατ' εὐχὴν, ἐνῶ στὸν ἄλλο παρουσιάζονται ἀμέτρητα πάνω σὲ ἀμέτρητα ἐμπόδια; Ἐγκατέλειψε τὴν εἰμαρμένη καὶ θὰ τὰ καταλάβεις αὐτά· πίστεψε μὲ ἀκρίβεια ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ προνοεῖ, καὶ θὰ τὰ καταλάβεις αὐτὰ μὲ σαφήνεια. Ἄλλὰ δὲν μπορῶ, λέγει· γιὰτί δὲν μ' ἀφήνει ἡ σύγχυσις αὐτῶν τῶν πραγμάτων νὰ σκεφθῶ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἄν αὐτὰ εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, πῶς μπορῶ νὰ πι-

τα ἔργα, πῶς δύναμαι πιστεῦσαι ὅτι Θεὸς ὁ ἀγαθὸς τῷ πόρνῳ, τῷ
 μιαρῷ, τῷ πλεονέκτη χρήματα δίδωσι, τῷ δὲ ἀγαθῷ οὐκέτι; Πό-
 θεν πιστεύσω; Ἀπὸ γὰρ πραγμάτων δεῖ πιστεῦειν. Καλῶς οὐκοῦν
 γενέσεως ἐκεῖνα δικαίας, ἢ ἀδίκου; Ἀδίκου, φῆς. Τίς οὖν ταύτην
 5 ἐποίησεν; ἼΑρα ὁ Θεός; Οὐ, φησὶν, ἀλλ' ἀγέννητός ἐστι. Καὶ πῶς
 ἀγέννητος οὐσα τοιαῦτα ἐργάζεται; Ἐναντία γὰρ ταῦτα. Οὐκ ἔστιν
 οὖν ὅλως Θεοῦ ταῦτα.

Οὐκοῦν ἐξετάσωμεν, τίς τὸν οὐρανὸν ἐποίησεν. Ἡ γένεσις,
 φησί. Τίς τὴν γῆν, τίς τὴν θάλασσαν, τίς τὰς ὥρας; Εἶτα ἐν μὲν τοῖς
 10 ἀψύχοις τοσαύτην εὐταξίαν ἐποίησε, τοσαύτην ἀρμονίαν, ἐν δὲ
 ἡμῖν, δι' οὗς τὰ πάντα, τοσαύτην ἀταξίαν; Ὡσπερ ἂν εἴ τις τῆς μὲν
 οἰκίας, ὅπως ἔσται θαυμαστή, προνοήσειε, τῶν δὲ οἰκετῶν μηκέτι.
 Τίς τὴν διαδοχὴν τῶν ὥρῶν φυλάττει; τίς τοὺς εὐτάκτους τῆς φύ-
 σεως νόμους τέθεικε; τίς ἡμέρας καὶ νυκτὸς δρόμους ἔταξε; Ταῦτα
 15 ἐκείνης τῆς γενέσεως ἀνώτερα ἐστιν. Οὐ, φησὶν, ἀλλ' αὐτόματα γέ-
 γονε. Καὶ πῶς ἂν εὐταξία τοσαύτη αὐτομάτη γένοιτο ἂν; Πόθεν
 οὖν, φησὶν, οἱ πλούσιοι, οἱ ὑγιαίνοντες, οἱ εὐδοκιμοῦντες, οἱ μὲν
 ἀπὸ πλεονεξίας, οἱ δὲ ἀπὸ κληρονομίας, οἱ δὲ ἀπὸ βίας; Τίνος οὖν
 ἕνεκεν εὐήμερεῖν τοὺς κακοὺς συνεχώρησεν ὁ Θεός; Ὅτι οὐκ
 20 ἔστιν ἐνταῦθα ἢ τοῦ κατ' ἀξίαν ἀντίδοσις, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι
 καιρῷ· τότε μοι δεῖξον τοιοῦτόν τι γινόμενον.

Τέως ἐνταῦθά μοι δός, φησί, καὶ ἐκεῖ οὐ ζητῶ. Ἀλλὰ διὰ
 τοῦτο οὐ λαμβάνεις, ἐπεὶ ζητεῖς. Εἰ γὰρ ἐκτὸς ὧν τῆς ἡδονῆς οὐ-
 τως αὐτὰ ζητεῖς, ὡς ἐκείνων προτιμᾶν, πολλῷ μᾶλλον, εἰ καὶ ἡδο-
 25 νῆς καθαρᾶς ἀπέλαυες. Διὰ τοῦτο ταῦτα δείκνυσί σοι, ὅτι οὐδέν εἰ-
 σιν, ὅτι ἀδιάφορά ἐστιν· οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἀδιάφορα ἦν, καὶ ἐκείνοις
 αὐτὰ ἔδωκεν ἂν. Εἶπέ μοι, τὸ μέλανα εἶναι ἢ μακρὸν ἢ μικρὸν οὐχὶ
 ἀδιάφορον; Οὕτω καὶ ὁ πλοῦτος. Εἶπέ γάρ μοι, ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων
 οὐκ ἐξ ἴσης πᾶσι δέδοται, οἷον ἐπιτηδειότης πρὸς ἀρετὴν, τῶν

στέψω ὅτι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δίνει χρήματα στὸν πόρνο, στὸ μιαιρό, καὶ στὸν πλεονέκτη, στὸν ἀγαθὸ ὅμως καθόλου; Ἀπὸ ποῦ νὰ πιστέψω; γιατί ἀπὸ τὰ γεγονότα πρέπει νὰ πιστεύει κανεὶς. Καλῶς λοιπὸν ὅλα ἐκεῖνα εἶναι ἔργα δίκαιης ἢ ἀδικῆς μοίρας; Ἐδικῆς, θὰ πεῖς. Ποιὸς λοιπὸν τὴν ἔκαμε αὐτὴν; ἄραγε ὁ Θεός; Ὁχι, λέγει, ἀλλ' εἶναι ἀγέννητη. Καὶ πῶς, ἐνῶ εἶναι ἀγέννητη, κάμνει τέτοια πράγματα; γιατί αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα. Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτὰ καθόλου ἔργα τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλὰ ἄς ἐξετάσουμε ποιὸς ἔκαμε τὸν οὐρανὸ. Ἡ μοίρα, λέγει. Ποιὸς τὴ γῆ, ποιὸς τὴ θάλασσα, ποιὸς τὶς ἐποχές; Ἐπειτα στὰ ἄψυχα βέβαια ὄρισε τόση εὐταξία, τόση ἁρμονία, ἐνῶ σὲ μᾶς, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔκαμε τὰ πάντα, τόση ἀταξία; Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος φρόντιζε γιὰ τὴν οἰκία του, ὥστε νὰ εἶναι θαυμαστή, ἐνῶ γι' αὐτοὺς ποὺ διαμένουν στὴν οἰκία καθόλου. Ποιὸς διατηρεῖ ἀπαράβατη τὴ διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν; ποιὸς ὄρισε τοὺς πειθαρχικοὺς νόμους τῆς φύσεως; ποιὸς ὄρισε τοὺς δρόμους τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας; Αὐτὰ εἶναι ἀνώτερα ἀπ' ἐκείνη τὴ μοίρα. Ὁχι, λέγει, ἀλλ' ἔγιναν αὐτόματα. Καὶ πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ τόση εὐταξία αὐτόματα; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν λέγει, ἔγιναν οἱ πλούσιοι, οἱ ὑγιεῖς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εὐδοκιμοῦν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι ἀπέκτησαν τὸν πλοῦτο ἀπὸ πλεονεξία, ἄλλοι τὸν κληρονόμησαν καὶ ἄλλοι χρησιμοποιοῦντας βία; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ εὐημεροῦν οἱ κακοί; Γιατί ἢ κατ' ἀξίαν ἀνταπόδοση τοῦ καθενὸς δὲ γίνεται ἐδῶ, ἀλλὰ στὴ μέλλουσα ζωὴ τότε δεῖξε μου ἂν μπορεῖ νὰ γίνῃ κάτι τέτοιο.

Δός μου, λέγει, ἐδῶ τώρα κι ἐκεῖ δὲ ζητῶ. Ἄλλὰ γι' αὐτὸ δὲν παίρνεις, ἐπειδὴ ζητᾶς. Γιατί, ἂν χωρὶς ν' ἀπολαμβάνεις τὴν ἡδονὴ τόσο πολὺ τὰ ζητᾶς, ὥστε νὰ προτιμᾶς ἐκεῖνα, πολὺ περισσότερο θὰ τὰ ζητοῦσες ἂν ἀπολάμβανες καὶ τὴν καθαρὴ ἡδονή. Γι' αὐτὸ σοῦ δείχνει ὅτι τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ δὲν εἶναι τίποτε, ὅτι εἶναι ἀδιάφορα· γιατί δὲ θὰ τὰ ἔδινε κι αὐτὰ σ' ἐκείνους, ἂν δὲν ἦταν ἀδιάφορα. Πές μου, τὸ νὰ εἶναι κάτι μαῦρο ἢ μακρὸ ἢ μικρὸ, δὲν εἶναι πράγμα ἀδιάφορο; Ἐτσι καὶ ὁ πλοῦτος. Γιατί πές μου, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀναγκαῖα, δὲν ἔχουν δοθεῖ ἐξ ἴσου σ' ὅλους, ὅπως ἡ ἰκανότητα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς, ἢ διανομὴ τῶν πνευματικῶν

πνευματικῶν δωρεῶν ἢ διανομή; Εἰ ἤδεις τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας, οὐκ ἂν ἐκείνων ἐξ ἴσης ἀπολαύων ἐν τούτοις ἠγανάκτησας, οὐδ' ἂν ταύτην τὴν πλεονεξίαν ἐζήτησας, ἐκείνην τὴν ἰσομοιρίαν εἰδώς. Ὡσπερ ἂν ὁ οἰκέτης τροφὰς μὲν τὰς παρὰ δεσπότου καὶ ἐν-
 5 δύματα καὶ οἰκήματα καρπούμενος, καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἐξ ἴσης τοῖς ἄλλοις ἀπολαύων, εἰ τρίχας ἔχοι περιττὰς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἢ ὄνυχας μείζονας, πλεόν ἔχειν νομίζοι τῶν ἄλλων· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ τοιοῦτος μάτην ἐπὶ τούτοις μέγα φρονεῖ, ἐφ' οἷς τὴν ἀπόλαυσιν πρόσκαιρον ἔχει.

10 Διὰ ταῦτα ἡμᾶς ἀφίστησιν αὐτῶν, ἵνα τὴν μανίαν ταύτην σβέσῃ, ἵνα μεταγάγῃ τὸν πρὸς αὐτὰ πόθον εἰς τὸν οὐρανόν. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω σωφρονιζόμεθα. Ὡς γὰρ τὸ παιδίον εἴ τι παιδικὸν ἔχοι καὶ προτιμᾷ τοῦτο τῶν ἀναγκαίων, ἀποστερεῖ αὐτὸ ὁ πατὴρ τῶν παιδικῶν, ἵνα καὶ ἄκοντα μεταγάγῃ πρὸς τὸ τέλειον, οὕτω καὶ
 15 ὁ Θεὸς πάντα ποιεῖ, ἵνα ἡμᾶς μεταγάγῃ εἰς τὸν οὐρανόν. Πῶς οὖν τοὺς πονηροὺς ἀφήσῃ πλουτεῖν, φησίν; Ὅτι οὐ πολλὸς αὐτῷ λόγος ἐκείνων. Πῶς οὖν καὶ τοὺς δικαίους; Οὐκ αὐτός, ἀλλ' ἀπλῶς συγχωρεῖ. Καὶ ταῦτα μὲν νῦν ἐπιπολαίως ἡμῖν εἴρηται, ὡς πρὸς ἀγνοοῦντας τὰς Γραφάς· εἰ δὲ ἐβούλεσθε πιστεύειν καὶ προσέχειν τοῖς
 20 θείοις λόγοις, οὐδὲν ἂν ἡμῖν τούτων ἐδέησε τῶν λόγων· ἐκ τούτων γὰρ πάντα ἂν ἤδειμεν. Ἴνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ υἰγεία, οὔτε ἡ δόξα, ἐγὼ σοι δείκνυμι πολλούς, οἷς ἐξὸν κερδαίνειν, οὐ κερδαίνουσιν, οἷς ἐξὸν υἰγιαίνειν, κατατήκουσιν ἑαυτῶν τὰ σώματα, οἷς ἐξὸν δόξης ἀπολαύειν, πάντα πράττουσιν ὥστε κα-
 25 ταφρονεῖσθαι. Οὐδεὶς μέντοι ἀγαθὸς ὢν, σπουδάζει εἶναι κακός.

Οὐκοῦν παυσώμεθα τοῦ ζητεῖν τὰ ἐνταῦθα ἀγαθὰ, καὶ ζητήσωμεν τὰ ἐν οὐρανοῖς. Οὕτω γὰρ αὐτῶν καὶ τυχεῖν δυνησόμεθα, καὶ τῆς αἰδίου τροφῆς ἀπολαύσομεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 30 Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀγαθῶν; Ἄν γνώριζες τις εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ ἀγανακτοῦσες γι' αὐτά, τῇ στιγμῇ πού ἀπολαμβάνεις ἐξ ἴσου ἐκεῖνα, οὔτε θὰ ζητοῦσες αὐτὴ τὴν πλεονεξία, γνωρίζοντας ἐκείνη τὴν ἰσονομία. Ὅπως ἀκριβῶς ἂν ἓνας δοῦλος, πού καρποῦται ἀπὸ τὸν κύριό του τροφή, ἐνδύματα, οἰκία καὶ ἀπολαμβάνει ὅλα τὰ ἄλλα ἐξ ἴσου με τοὺς ἄλλους, νόμιζε ὅτι ἔχει κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἂν συνέβαινε νὰ ἔχει στὸ κεφάλι του τρίχες παραπανήσιες ἢ νύχια μεγαλύτερα, ἔτσι κι αὐτὸς μάταια καυχιέται γι' αὐτά, πού τὰ ἀπολαμβάνει πρόσκαιρα.

Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς τὰ στερεῖ, γιὰ νὰ μᾶς σβῆσει αὐτὴ τὴ μανία, γιὰ νὰ ὀδηγήσει τὴν ἀγάπη μας ἀπ' αὐτὰ τὰ γῆινα στὰ οὐράνια. Ἐμεῖς ὅμως οὔτε ἔτσι σωφρονιζόμαστέ. Γιατί, ὅπως τὸ παιδί, ἂν ἔχει κάτι τὸ παιδικὸ καὶ τὸ προτιμᾷ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ὁ πατέρας τοῦ στερεῖ τὰ παιδικά, γιὰ νὰ τὸ ὀδηγήσει ἔστω καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του στὸ τέλειο, ἔτσι κι ὁ Θεὸς κάμνει τὰ πάντα γιὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὸν οὐρανὸ. Πῶς λοιπὸν, λέγει, ἐπιτρέπει στοὺς πονηροὺς νὰ ἀποκτοῦν πλούτη; Γιατί δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν καὶ πολὺ ἐκεῖνοι. Πῶς ἐπιτρέπει τότε καὶ στοὺς δικαίους; Ὅχι αὐτός, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ἐπιτρέπει. Κι αὐτὰ τώρα σᾶς τὰ εἶπα ἐπιπόλαια, σὰν νὰ τὰ εἶπα πρὸς ἀνθρώπους πού ἀγνοοῦν τὶς Γραφές· ἂν ὅμως θέλατε νὰ πιστεύετε καὶ νὰ προσέχετε στὰ θεῖα λόγια, δὲ θὰ χρειαζόταν τίποτε νὰ σᾶς πῶ ἀπ' αὐτά· γιατί ἀπὸ τὶς Γραφές θὰ τὰ γνωρίζαμε ὅλα. Γιὰ νὰ μάθεις λοιπὸν, ὅτι δὲν εἶναι τίποτε οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ υἰεῖα, οὔτε ἡ δόξα, ἐγὼ σοῦ δείχνω πολλούς, πού, ἐνῶ μπορούσαν νὰ κερδίσουν πολλά, ὅμως δὲν κερδίζουν, πού, ἐνῶ μπορούσαν νὰ εἶναι υἰεῖς, ἀλλ' ὅμως καταλειώνουν τὰ σώματά τους, πού, ἐνῶ μπορούσαν ν' ἀπολαμβάνουν δόξα, ὅμως κάνουν τὸ πᾶν ὥστε νὰ περιφρονοῦνται. Γιατί βέβαια κανένας δὲ φροντίζει νὰ γίνῃ κακός, ἐνῶ εἶναι ἀγαθός.

Λοιπὸν ἄς σταματήσουμε νὰ ἐπιζητοῦμε τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, κι ἄς ἀναζητοῦμε τὰ οὐράνια. Γιατί ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ τὰ ἐπιτύχουμε καὶ ν' ἀπολαύσουμε τὴν ἀθάνατη τροφή, με τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί με τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰώνια. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β'

(Α' Τιμ. 1,5-11)

«Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς
καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυπο-
κρίτου· ὧν τινες ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς μα-
ταιολογίας, θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦν-
5 τες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται».

1. Οὐδὲν οὕτω λυμαίνεται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς τὸ φι-
λίας καταφρονεῖν καὶ μὴ μετὰ πολλῆς αὐτὴν κατορθοῦν τῆς σπου-
δῆς· ὡσπερ οὖν οὐδὲν πάλιν ὀρθοῖ, ὡς τὸ παντὶ σθένει μεταδιώ-
κειν αὐτήν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς φησιν, «ἐὰν δύο συμφωνή-
10 σωσιν ἐπὶ τὸ αὐτό, πᾶν, ὃ ἐὰν αἰτήσωσι, λήψονται»· καὶ πάλιν,
«ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυχῆσεται ἡ ἀγάπη». Τοῦτο τὰς αἰρέ-
σεις ἔτεκε πάσας. Ἐκ γὰρ τοῦ μὴ φιλεῖν τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἑαυ-
τῶν ἐφθόνουν εὐδοκιμοῦσιν, ἐκ δὲ τοῦ φθονεῖν ἐφιλάρχουν, ἐκ δὲ
τοῦ φιλαρχεῖν αἰρέσεις ἔτεκον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εἰπὼν, «ἵνα
15 παραγγείλης τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν», καὶ τὸν τρόπον ὑφηγεῖται,
καθ' ὃν τοῦτο γενέσθαι δυνατόν. Τίς δ' οὖν οὗτός ἐστιν; Ἡ ἀγάπη.
Ὡσπερ οὖν ὅταν λέγῃ, «τέλος νόμου Χριστός», τουτέστι, συμπλή-
ρωμα, καὶ τοῦτο ἐκείνων ἔχεται, οὕτως ἡ παραγγελία αὕτη ἐνέχε-
ται τῇ ἀγάπῃ. Τέλος ἰατρείας ὑγεία· ὥστε ὑγείας οὐσης, οὐ πολλῆς
20 δεῖ κατασκευῆς· καὶ ἀγάπης οὐσης, οὐ πολλῆς δεῖ παραγγελίας.

1. Ματθ. 18,19 καὶ 24,13.

2. Ρωμ. 10,4.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β΄

(Α΄ Τιμ. 1,5-11)

«Ὁ σκοπὸς τῆς παραγγελίας εἶναι ἡ ἀγάπη ποὺ πηγάζει ἀπὸ καθαρὴ καρδιά, ἀπὸ καλὴ συνείδηση καὶ ἀπὸ εἰλικρινὴ πίστη. Ἀπὸ τὶς ἀρετὲς αὐτὲς μερικοὶ ἔπесαν ἔξω καὶ ἀπομακρύνθησαν καὶ γι' αὐτὸ παρεκτράπησαν σὲ μάταιες συζητήσεις, καὶ θέλουν νὰ εἶναι νομοδιδασκαλοὶ, ἐνῶ δὲν καταλαβαίνουν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ διαβεβαιώνουν».

1. Τίποτε δὲ βλάπτει τόσο τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο τὸ νὰ καταφρονεῖ κανεὶς τὴν ἀγάπη καὶ νὰ μὴ φροντίζει μὲ πολλὴ προθυμία νὰ τὴν καλλιεργεῖ, ὅπως πάλι βέβαια τίποτε δὲν ἐξυψώνει τοὺς ἀνθρώπους τόσο, ὅσο τὸ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἀγάπη μὲ ὅλη τὴ δύναμή τους. Κι αὐτὸ δηλώνοντας ὁ Χριστὸς λέγει, «ἐὰν δύο συμφωνήσουν στὸ ἴδιο θέμα, κάθε τι ποὺ θὰ ζητήσουν θὰ τὸ λάβουν»¹. Καὶ πάλι «ὅταν θὰ πληθυνθεῖ ἡ ἀνομία, θὰ ψυχρανθεῖ ἡ ἀγάπη». Αὐτὸ γέννησε ὅλες τὶς αἵρέσεις. Ἐπειδὴ δὲν ἀγαποῦσαν τοὺς ἀδελφούς τους, φθονοῦσαν ἐκείνους ποὺ εὐδοκιμοῦσαν, ἀπὸ τὸ φθόνο πάλι γεννιόνταν ἡ φιλαρχία, καὶ ἀπὸ τὴ φιλαρχία γεννήθηκαν οἱ αἵρέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ εἶπε, «νὰ παραγγεῖλεις σὲ μερικοὺς νὰ μὴ διδάσκουν ξένες διδασκαλίες», ὑποδεικνύει καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι δυνατὸ νὰ γίνεῖ αὐτό. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός; Ἡ ἀγάπη. Ὅπως λοιπὸν ὅταν λέγει, «τέλος τοῦ νόμου εἶναι ὁ Χριστός»², δηλαδή συμπλήρωμα, κι αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἐκεῖνα, ἔτσι αὐτὴ ἡ παραγγελία ἐμπεριέχεται στὴν ἀγάπη. Σκοπὸς τῆς ἱατρικῆς εἶναι ἡ υἰεία· ὥστε, ὅταν ὑπάρχει υἰεία, δὲ χρειάζεται πολλὴ φροντίδα· κι ὅταν ὑπάρχει ἀγάπη, δὲ χρειάζονται πολλὲς παραγγελίες.

Ἀγάπην δὲ ποίαν φησί; Τὴν εἰλικρινῆ, οὐ τὴν μέχρι ρημάτων, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ διαθέσεως καὶ γνώμης καὶ τοῦ συναλγεῖν. «Ἐκ καθαρᾶς», φησί, «καρδίας»· ἦτοι περὶ πολιτείας φησὶν ὀρθῆς, ἢ περὶ γνησίας φιλίας. Ποιεῖ γὰρ καὶ βίος ἀκάθαρτος σχίσματα· «πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα 5 πράστων, μισεῖ τὸ φῶς». Ἔστι γὰρ φιλία καὶ ἡ τῶν φαύλων, οἷον καὶ ληστὰι ληστὰς φιλοῦσιν, καὶ ἀνδροφόνοι ἀνδροφόνους· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπὸ συνειδήσεως ἀγαθῆς, ἀλλ' ἀπὸ φαύλης, οὐδ' ἐκ καθαρᾶς καρδίας, ἀλλ' ἐξ ἀκαθάρτου, οὐδὲ ἐκ πίστεως ἀνυποκρίτου, ἀλλ' ἐπιπλάστου καὶ ὑποκεκριμένης. Πίστις γὰρ τὸ ἀληθές 10 δείκνυσιν· ἀπὸ δὲ πίστεως εἰλικρινοῦς ἡ ἀγάπη τίκτεται· ὁ γὰρ ὄντως εἰς Θεὸν πιστεύων, οὐκ ἀνέχεται ποτε ταύτην ἀφεῖναι.

«Ἦν τινες», φησὶν, «ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίας». Καλῶς εἶπεν, «ἀστοχήσαντες»; τέχνης γὰρ δεῖ, ὥστε εὐθέα βάλλειν καὶ μὴ ἔξω τοῦ σκοποῦ. Ὡστε ὑπὸ τοῦ Πνεύματος 15 εὐθύνεσθαι· πολλὰ γὰρ τὰ τῆς εὐθείας παρεκτρέποντα· καὶ δεῖ πρὸς ἓν ὄραν. «Θέλοντες», φησὶν, «εἶναι νομοδιδάσκαλοι». Ὁρᾶς καὶ ἄλλην αἰτίαν, τὴν τῆς φιλαρχίας; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, «ὑμεῖς δὲ μηδένα καλέσητε Ραββί»· καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος, «οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ τὸν νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρα σαρκὶ 20 καυχῆσωνται». Τοῦ ἀξιώματος ἐφίενται, φησί· διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὀρῶσι. «Μὴ νοοῦντες», φησί, «μήτε ἂ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται». Ἐνταῦθα διαβάλλει αὐτούς, ὡς οὐκ εἰδότας τὸν τοῦ νόμου σκοπόν, οὐδὲ τὸν καιρὸν μέχρι τίνος Κύριον αὐτὸν εἶναι ἐχρῆν. Πῶς οὖν, εἰ ἐξ ἀγνοίας, ἀμάρτημα τοῦτο λέγεις; 25 Ὅτι οὐ διὰ τὸ θέλειν νομοδιδασκάλους εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μὴ κατέχειν τὴν ἀγάπην τοῦτο ἔπαθον· ἄλλως δὲ καὶ ἡ ἀγνοία ἐκ τούτων ἐτέχθη. Ὅταν γὰρ ἡ ψυχὴ πράγμασιν ἑαυτὴν ἐκδῶ σαρκικοῖς, πηροῦται αὐτῆς τὸ διορατικόν· ἐκπεσοῦσα δὲ τῆς ἀγάπης ἐμπίπτει εἰς φιλονεικίαν, καὶ πηροῦται τὸ τῆς διανοίας ὄμμα. Ὅ 30 γὰρ ὑπὸ τίνος ἐπιθυμίας τούτων τῶν προσκαίρων κατεχόμενος,

3. Ἰω. 3,20.

4. Ματθ. 23,8.

5. Γαλ. 6,13.

Και ποιάν ἀγάπη ἔννοεῖ; Τὴν εἰλικρινή, ὄχι ἐκείνην ποὺ φθάνει μόνο ὡς τὰ λόγια, ἀλλ' ἐκείνην ποὺ πηγάζει ἀπὸ διάθεση καὶ γνώμη ἀγαθὴ καὶ συμπόνια. «Ἀπὸ καθαρῆ», λέγει, «καρδιά»: ἡ ὁμιλεῖ γιὰ σωστὸ τρόπο ζωῆς ἢ γιὰ γνήσια ἀγάπη. Γιατί κι ὁ ἀκάθαρτος βίος δημιουργεῖ σχίσματα. «Καθένας ποὺ πράττει φαῦλα, μισεῖ τὸ φῶς»³. Γιατί ὑπάρχει καὶ ἀγάπη καὶ μεταξὺ τῶν φαύλων, ὅπως καὶ οἱ ληστὲς ἀγαποῦν τοὺς ληστὲς, καὶ οἱ φονιάδες τοὺς φονιάδες· ἀλλ' αὐτὴ ἢ ἀγάπη δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀγαθὴ συνείδηση, ἀλλὰ ἀπὸ φαῦλη, οὔτε ἀπὸ καθαρὴ καρδιά, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκάθαρτη, οὔτε ἀπὸ πίστη εἰλικρινή, ἀλλὰ ψευδὴ καὶ ὑποκριτικὴ. Γιατί ἡ πίστη δείχνει τὴν ἀλήθεια, καὶ ἀπὸ τὴν εἰλικρινὴ πίστη γεννιέται ἡ ἀγάπη· αὐτὸς ποὺ πραγματικὰ πιστεύει στὸ Θεό, δὲν ἀνέχεται ποτὲ νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἀγάπη.

«Ἀπὸ τίς ὁποῖες», λέγει, «μερικοὶ ἀστόχησαν, καὶ γι' αὐτὸ στράφηκαν σὲ μάταιες συζητήσεις». Ὁρθῶς εἶπε, «ἀστόχησαν»· γιατί χρειάζεται τέχνη, ὥστε νὰ ρίξεις κατ' εὐθείαν, κι ὄχι ἔξω ἀπὸ τὸ σκοπὸ, ὥστε νὰ κατευθύνεσαι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα· γιατί πολλὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ σὲ ἐκτρέπουν ἀπὸ τὸν εὐθὺ δρόμο, καὶ πρέπει νὰ κυττάζεις πρὸς ἓνα σκοπὸ. «Αὐτοὶ ποὺ θέλουν», λέγει, «νὰ εἶναι νομοδιδάσκαλοι». Βλέπεις καὶ ἄλλη αἰτία, τὴν αἰτία τῆς φιλαρχίας; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «σεῖς ὅμως κανένα μὴν ὀνομάσετε, δάσκαλε»⁴· καὶ πάλι ὁ ἀπόστολος: «οὔτε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι δὲν φυλάσσουν τὸ νόμο, ἀλλὰ γιὰ νὰ καυχηθοῦν μὲ τὴν περιτομὴ στῆ δική σας σάρκα»⁵. Τὸ ἀξίωμα, λέγει, ἐπιθυμοῦν καὶ γι' αὐτὸ δὲ βλέπουν πρὸς τὴν ἀλήθεια. «Δὲν καταλαβαίνουν», λέγει, «οὔτε αὐτὰ ποὺ λέγουν, οὔτε ὅσα διαβεβαιώνουν». Ἐδῶ τοὺς κατηγορεῖ, γιατί δὲ γνωρίζουν τὸ σκοπὸ τοῦ νόμου, οὔτε τὸ χρόνο μέχρι τοῦ ὁποίου ἔπρεπε αὐτὸς νὰ ἔχει ἰσχύ. Πῶς λοιπόν, ἂν εἶναι ἀπὸ ἄγνοια, τὸ ὀνομάζεις αὐτὸ ἀμάρτημα; Γιατί αὐτὸ τὸ ἔπαθαν, ὄχι μόνο ἐπειδὴ θέλουν νὰ εἶναι νομοδιδάσκαλοι, ἀλλὰ κι ἐπειδὴ δὲν ἔχουν τὴν ἀγάπη· ἄλλωστε καὶ ἡ ἄγνοια ἀπὸ αὐτὰ γεννήθηκε. Γιατί, ὅταν ἡ ψυχὴ παραδοθεῖ σὲ σαρκικὰ πράγματα, τυφλώνεται ἡ ἰκανότητά της νὰ διαβλέπει, καὶ ὅταν ἐκπέσει ἡ ἀγάπη, πέφτει στὴ φιλονεικία καὶ τυφλώνεται τὸ μάτι τῆς διάνοιας. Γιατί ἐκεῖνος ποὺ κατέχεται ἀπὸ κάποια ἐπιθυμία γι' αὐτὰ τὰ πρόσκαιρα πράγματα,

μεθύων τῷ πάθει, τῆς ἀληθείας οὐκ ἂν γένοιτο κριτῆς ἀδέκαστος. Οὐκ ἴσασι, φησί, «περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται». Εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς περὶ τοῦ νόμου φθέγγεσθαι καὶ πολλὰ περὶ καθαρσίων καὶ τῶν ἄλλων τῶν σωματικῶν λέγειν.

5 Εἶτα ἀφείς ἐκεῖνα ἐλέγξει, ὡς οὐδὲν ὄντα ἢ σκιὰν τῶν πνευματικῶν καὶ ὑπογραμμόν, ὃ μᾶλλον προσηνέστερον ἦν, τοῦτο ἐργάζεται. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἐπαινεῖ τὸν νόμον, νόμον ἐνταῦθα τὸν δεκάλογον καλῶν. Ἀπὸ δὲ τούτου κἀκεῖνα ἐξέβαλεν. Εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὰ κολάζει τοὺς παραβάτας καὶ ἄχρηστα ἡμῖν γίνεται, πολλῶν
10 μᾶλλον ἐκεῖνα. «Οἶδαμεν δέ», φησὶν, «ὅτι καλὸς ὁ νόμος, εἴαν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, εἰδῶς τοῦτο, ὅτι δικαίω νόμος οὐ κεῖται». «Καλός», φησί, «καὶ οὐ καλός». Τί δαί, φησὶν; Ἐὰν μὴ νομίμως τις χρῆται, οὐκ ἔστι καλός; Καὶ οὕτω καλός· ἀλλ' ὃ λέγει τοῦτό ἐστιν· ὅταν ἐκπληροῖ αὐτὸν δι' ἔργων· τὸ γάρ, «εἴαν τις αὐτῷ νομί-
15 μως χρῆται», τοῦτό ἐστιν ἐνταῦθα σημαῖνον. Ὅταν δὲ ἐξηγῶνται μὲν αὐτὸν διὰ ρημάτων, διὰ δὲ τῶν ἔργων παραβαίνωσι, τοῦτό ἐστιν ἀνόμως χρῆσθαι· χρῆται μὲν γὰρ καὶ οὗτος, ἀλλ' οὐκ εἰς οἰκείαν ὠφέλειαν. Ἔστι καὶ ἄλλο πρὸς τούτῳ εἰπεῖν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Οἶον εἴαν νομίμως χρῆση τῷ νόμῳ, παραπέμπει σε πρὸς τὸν
20 Χριστόν. Ὅταν γὰρ αὐτοῦ σκοπὸς ἦ δικαιοῦσαι τὸν ἄνθρωπον, μὴ δύνηται δέ, παραπέμπει πρὸς τὸν δυναμένον.

Καὶ ἄλλως δὲ νομίμως χρῆσασθαι τῷ νόμῳ ἐστίν, ὅταν ἐκ πολλῆς αὐτὸν φυλάττης τῆς περιουσίας. Τί δέ ἐστιν, ἐκ περιουσίας; Ὡσπερ τῷ χαλινῷ, φησὶν, εὐτάκτως κέχρηται οὐχ ὁ σκιρτῶν ἵπ-
25 πος, οὐδ' ὁ δάκνων, ἀλλ' ὁ ἀπλῶς αὐτὸν περικείμενος σχήματος ἕνεκεν, οὕτω καὶ νόμῳ νομίμως χρῆται ὁ μὴ διὰ τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων ἀνάγκην σωφρονῶν. Τίς δὲ αὐτῷ νομίμως χρήσεται; Ὁ εἰδώς, ὅτι οὐ δεῖται αὐτοῦ. Ὁ γὰρ πρὸς τοσοῦτον ἀρετῆς φθάσας,

μεθυσμένος ἀπὸ τὸ πάθος, δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ δίκαιος κριτῆς τῆς ἀλήθειας. Δὲ γνωρίζουν, λέγει, «τὰ ὅσα διαβεβαιώνουν». Ἦταν φυσικὸ δηλαδὴ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ νόμο καὶ νὰ ἔλεγαν πολλὰ περὶ καθαρσιῶν καὶ ἄλλων σωματικῶν διατάξεων.

Ἐπειτα, ἀποφεύγοντας νὰ ἐλέγξει ἐκεῖνα, σὰν νὰ μὴν εἶναι τίποτε ἢ σὰν νὰ εἶναι σκιά καὶ τύπος τῶν πνευματικῶν, κάμνει αὐτὸ πού ἦταν περισσότερο κατάλληλο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἐπαινεῖ τὸ νόμο, ὀνομάζοντας νόμο ἐδῶ τὸ δεκάλογο. Ἀπὸ αὐτὸν ἀπέριψε κι ἐκεῖνα. Γιατί, ἂν αὐτὰ τὰ ἴδια τιμωροῦν τοὺς παραβάτες καὶ εἶναι ἄχρηστα σὲ μᾶς, πολὺ περισσότερο εἶναι ἐκεῖνα. «Γνωρίζουμε», λέγει, «ὅτι ὁ νόμος εἶναι καλός, ἐὰν τὸν χρησιμοποιεῖ κανεὶς σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸ τοῦ νόμου καὶ γνωρίζει αὐτό, ὅτι ὁ νόμος δὲν προορίζεται γιὰ τοὺς δικαίους». Λέγει ὅτι εἶναι καλός, κι ὅτι δὲν εἶναι καλός. Τί ὅμως; λέγει· ἐὰν κανεὶς δὲ χρησιμοποιεῖ τὸ νόμο σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ τοῦ νόμου, δὲν εἶναι καλός; Καὶ ἔτσι εἶναι καλός· ἀλλ' αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὅταν ἐκπληρῶνει αὐτὸν μὲ τὰ ἔργα· γιατί τό, «ἐὰν κανεὶς χρησιμοποιεῖ τὸ νόμο νομίμως», αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει ἐδῶ. Ὅταν ὅμως ἐξηγοῦν αὐτὸν μὲ τὰ λόγια, μὲ τὰ ἔργα ὅμως τὸν παραβαίνουν, αὐτὸ εἶναι ἄνομη χρῆση· χρησιμοποιεῖται βέβαια κι αὐτός, ἀλλὰ ὄχι πρὸς ὠφέλειά μας. Μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ κάτι ἄλλο μαζὶ μ' αὐτό. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι δηλαδὴ, ἂν χρησιμοποιεῖς τὸ νόμο σωστά, αὐτὸ σὲ ὀδηγεῖ στὸ Χριστό. Γιατί, ὅταν σκοπὸς τοῦ νόμου εἶναι νὰ δικαιώσῃ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ, τότε σὲ στέλνει σ' αὐτὸν πού μπορεῖ.

Εἶναι δυνατὸ καὶ διαφορετικὰ νὰ χρησιμοποιεῖς σωστά τὸ νόμο· ὅταν τὸν φυλάττεις μὲ πάρα πολὺ μεγάλη προσοχὴ καὶ ἀκρίβεια. Τί σημαίνει, «ἐκ περιουσίας»; Ὅπως ἀκριβῶς τὸ χαλινάρι, λέγει, τὸ χρησιμοποιεῖ μὲ εὐταξία ὄχι τὸ ἄλογο πού σκιρτάει, οὔτε αὐτός πού τὸ πληγώνει, ἀλλ' ἐκεῖνος πού τοῦ τὸ φοράει ἀπλῶς γιὰ στολίδι, ἔτσι χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ νόμο σωστά ἐκεῖνος πού εἶναι σῶφρονας ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν διατάξεων αὐτοῦ. Καὶ ποιός θὰ χρησιμοποιεῖ σωστά τὸ νόμο; Ἐκεῖνος πού ξέρεῖ ὅτι δὲν τὸν ἔχει ἀνάγκη. Γιατί, ἐκεῖνος πού ἐφθασε σὲ τόσο ὕψος ἀρετῆς, ὥστε νὰ ἐφαρμόζει τὸ νόμο ὄχι ἀπὸ φόβο πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀπὸ

ὥστε μὴ διὰ τὸν ἐκείνου φόβον αὐτὸν κατορθοῦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν, οὗτος νομίμως χρῆται αὐτῷ καὶ ἀσφαλῶς· ἐάν τις αὐτῷ οὕτω χρῆται, ὡς μὴ φοβούμενος αὐτόν, ἀλλὰ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας κειμένης μᾶλλον τὴν κατάγνωσιν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν. Καὶ ἄλλως
5 δὲ δίκαιον ἐνταῦθα καλεῖ τὸν κατωρθωκότα τὴν ἀρετὴν. Ἐκεῖνος τοίνυν κέχρηται τῷ νόμῳ καλῶς, ὁ μὴ καταξιῶν ἀπ' αὐτοῦ παιδεύεσθαι.

2. Ὡσπερ γὰρ αἱ στιγμαὶ τῶν γραμμάτων τοῖς παισὶ κεῖνται, ὁ δὲ τὰ ἀπ' αὐτῶν πληρῶν μὴ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ἐτέρων, μείζονος
10 ἐπιστήμης ἂν εἶη ἔμπειρος καὶ κρεῖττον μᾶλλον κέχρηται τοῖς γράμμασιν· οὕτως ὁ ὑπὲρ τὸν νόμον, οὐ παιδαγωγεῖται τῷ νόμῳ. Ὁ γὰρ μὴ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτὸν πληρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐπιθυμίας, πλειόνως οὗτος μάλιστα αὐτὸν κατορθοῖ. Οὐ γὰρ ὁμοίως ὁ κόλασιν δεδοικῶς καὶ ὁ τιμῆς ἐφιέμενος τὸν νόμον
15 πλήροϊ· οὐχ ὁμοίως ὁ ὑπὸ τὸν νόμον ὢν καὶ ὁ ὑπὲρ τὸν νόμον· τὸ γὰρ ὑπὲρ νόμον ζῆσαι, τοῦτό ἐστι νομίμως χρῆσθαι. Νόμῳ γὰρ ἐκεῖνος χρῆται καλῶς καὶ φυλάττει, ὁ μείζονα τοῦ νόμου κατορθῶν, ὁ μὴ καταξιῶν παιδευτὴν αὐτὸν ἔχειν. Ὁ γὰρ νόμος, ὡς τὰ πολλά, κακῶν ἀπαγόρευσις ἐστι· δίκαιον δὲ οὐ ποιεῖ τοῦτο, ἀλλὰ
20 καὶ ἀγαθῶν ἐργασία. Ὡστε ὅσοι κακῶν ἀπέχονται ὡς δοῦλοι, οὗτοι οὐ πληροῦσιν αὐτοῦ τὸν σκοπόν· διὰ γὰρ τοῦτο κεῖται, ἵνα παράβασιν κολάζῃ. Ὡστε καὶ ἐκεῖνοι κέχρηται αὐτῷ, ἀλλ' ἐν τῷ κόλασιν δεδοικέναι. Θέλεις γάρ, φησί, μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; Τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ· ὡς ἂν εἴποι τις, μόνοις γὰρ τοῖς πονηροῖς τιμω-
25 ριῶν διαγορευτικός ἐστι· τῷ δὲ στεφάνων ἄξια ποιήσαντι ποῦ χρήσιμος ὁ νόμος; Ὡσπερ οὖν ὁ ἰατρὸς τῷ τραῦμά τι ἔχοντι, οὐ τῷ ὑγιαίνοντι οὐδὲ τῷ καλῶς διακειμένῳ.

«Ἄνόμοις δέ», φησί, «καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἀμαρτωλοῖς». Ἄνομους Ἰουδαίους καλεῖ, τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ ἀνυποτά-
30 κτους. «Ὁ νόμος», φησὶν, «ὀργὴν κατεργάζεται». Τοῦτο πρὸς τοὺς

ἀγάπη πρὸς τὴν ἀρετὴν, αὐτὸς χρησιμοποιοῖ τὸ νόμο σωστὰ καὶ μὲ ἀσφάλεια· ἐὰν κανεῖς τὸν χρησιμοποιοῖ ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸν φοβᾶται, ἔχει μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ τὴν καταδίκη περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐκεῖ κειμένη τιμωρία. Ἄλλωστε ἐδῶ ὀνομάζει δίκαιον ἐκεῖνον ποὺ κατόρθωσε τὴν ἀρετὴν. Ἐκεῖνος λοιπὸν χρησιμοποιοῖ τὸ νόμο σωστὰ, ἐκεῖνος ποὺ δὲ θεωρεῖ ἄξιο νὰ διδάσκεται ἀπ' αὐτόν.

2. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ οἱ στιγμὲς τῶν γραμμάτων γράφονται γιὰ παιδιὰ, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐφαρμόζει τὰ λεγόμενα τῶν γραμμάτων ὄχι ἀπὸ τὶς στιγμὲς, ἀλλ' ὀδηγούμενος ἀπὸ ἄλλα πράγματα, εἶναι γνώστης ἀνώτερης ἐπιστήμης καὶ χρησιμοποιοῖ πολὺ πιὸ καλύτερα τὰ γράμματα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ νόμο, δὲν παιδαγωγεῖται ἀπὸ τὸ νόμο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐφαρμόζει τὸ νόμο ὄχι ἀπὸ φόβο, ἀλλ' ἀπὸ πόθο γιὰ τὴν ἀρετὴν, αὐτὸς προπάντων ἐφαρμόζει περισσότερο αὐτόν. Γιατὶ δὲν ἐφαρμόζει ὅμοια τὸ νόμο ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται τὴν κόλαση καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ τιμὲς· δὲν τὸν ἐφαρμόζει ὅμοια ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ νόμο· γιατί τὸ νὰ ζήσει κανεῖς πάνω ἀπὸ τὸ νόμο, αὐτὸ σημαίνει, νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν σωστὰ. Γιατὶ ἐκεῖνος χρησιμοποιοῖ σωστὰ καὶ φυλάττει τὸ νόμο, ἐκεῖνος ποὺ κατορθώνει περισσότερα ἀπὸ τὸ νόμο, ἐκεῖνος ποὺ δὲ δέχεται νὰ εἶναι ὁ νόμος δάσκαλός του. Γιατὶ ὁ νόμος, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι ἀπαγόρευση τῶν κακῶν· δίκαιο δὲν κάμει κάποιον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτέλεση ἀγαθῶν πράξεων. Ὡστε, ὅσοι ἀπέχουν ἀπὸ τὰ κακὰ σὰν δοῦλοι, αὐτοὶ δὲν ἐκπληροῦν τὸ σκοπὸ τοῦ νόμου· γιατί, γι' αὐτὸ ὑπάρχει ὁ νόμος, γιὰ νὰ τιμωρεῖ τὴν παράβαση. Ὡστε κι ἐκεῖνοι χρησιμοποιοῦν τὸ νόμο, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβοῦνται τὴν τιμωρία. Γιατὶ λέγει· «θέλεις νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία; κάμνε τὸ καλό»⁶ ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος· ὁ νόμος διατάσσει νὰ τιμωροῦνται μόνο οἱ κακοί, ἐνῶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε ἔργα ἄξια νὰ στεφανωθοῦν στὸ τί εἶναι χρήσιμος ὁ νόμος; Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ γιατρός εἶναι χρήσιμος σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τραῦμα, ὄχι στὸν ὑγιή, οὔτε σ' ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἐντελῶς καλά.

«Στοὺς ἄνομους ὅμως», λέγει, «καὶ στοὺς ἀνυπότακτους, στοὺς ἀσεβεῖς καὶ στοὺς ἁμαρτωλοὺς». «Ἄνομους» ὀνομάζει τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ἴδιους ἐπίσης καὶ ἀνυπότακτους. «Ὁ νόμος», λέ-

ποιούντας τὸ κακόν. Τί δὲ πρὸς τὸν τιμῆς ἄξιον; «Διὰ νόμου», φησὶν, «ἐπίγνωσις ἀμαρτίας». Τί δαὶ πρὸς τὸν δίκαιον; «Δικαίῳ», φησί, «νόμος οὐ κεῖται». Διὰ τί; Ὅτι κολάσεώς ἐστὶν ἐκτὸς καὶ ὅτι οὐ περιμένει τὰ πρακτέα παρ' ἐκείνου μαθεῖν, ἔχων ἔνδον ὑπαγο-
 5 ρεύουσαν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Νόμος γὰρ ἐδόθη, ἵνα τῷ φόβῳ κολάζωνται καὶ τῇ ἀπειλῇ. Οὐ δεῖ τοίνυν χαλινοῦ ἐπὶ τὸν εὐ-
 ἡνιον ἵππον, οὐδὲ παιδαγωγίας ἐπὶ τὸν οὐ δεόμενον παιδαγωγοῦ. «Ἀνδμοις δέ», φησί, «καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβέσι καὶ ἀμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοις, πατραλοίαις καὶ μητραλοίαις». Καὶ οὐ μέχρι
 10 τούτου ἔστη οὐδὲ μέχρι τῶν ἀμαρτημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' εἶ-
 δος ἐπεξῆλθε τὰ ἀμαρτήματα, ὥστε πεῖσαι ἐπαισχυνθῆναι τὴν τοῦ νόμου ἐπιστάσιαν.

Εἶτα καταλέξας κατ' εἶδος, εἶπε καὶ κατὰ παράλειψιν, καίτοι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὰ ἦν ἀπαγαγεῖν. Περὶ τίνων οὖν ταῦτά φησι;
 15 Περὶ Ἰουδαίων· οὗτοι καὶ βεβήλοι καὶ ἀνόσιοι· τούτους γὰρ αἰνίτ-
 τεται, «ἀσεβέσιν», εἰπὼν, «καὶ ἀμαρτωλοῖς». Τοιούτων δὲ ὄντων αὐτῶν ἀναγκαίως καὶ ὁ νόμος ἐδόθη. Εἶπε γὰρ μοι, οὐχὶ συνεχῶς εἰδῶλοις προσεκύνουν; οὐ τὸν Μωϋσέα ἐλίθαζον; οὐ φόνων αὐτῶν αἱ χεῖρες ἔγεμον συγγενικῶν; οὐχὶ ἄνω καὶ κάτω ταῦτα αὐτοῖς ἐγ-
 20 καλοῦσιν οἱ προφῆται; Τοῖς δὲ τὰ ἐν οὐρανῷ φιλοσοφοῦσι περιττὰ ταῦτα. «Πατραλοίαις», φησί, «καὶ μητραλοίαις, ἀνδροφόνοις, πόρ-
 νοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται». Καλῶς εἶπε, «τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ». Ἐκεῖνα γὰρ πάντα πάθη ψυχῆς ἦν διε-
 25 φθαρμένης. «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον», φησί, «τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθη ἐγώ». Ὡστε καὶ νῦν ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγε-
 λίου δεῖ νόμου· τοῖς μέντοι πειθόμενοις οὐ δεῖ.

γει, ὀργή κατεργάζεται»· αὐτὸ ἀπευθύνεται σ' αὐτοὺς ποὺ κάμουν τὸ κακό. Καὶ τί λέγει γιὰ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἄξιος τιμῆς; «Μὲ τὸ νόμο», λέγει, «συναισθάνεται κανεὶς τὴν ἁμαρτία»⁷. Καὶ τί γιὰ τὸν δίκαιο; «Γιὰ τὸν δίκαιο», λέγει, «νόμος δὲν ὑπάρχει». Γιατί; Γιατί βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν τιμωρία, καὶ δὲν περιμένει νὰ μάθει ἀπὸ τὸ νόμο, τὸ τί πρέπει νὰ κάμνει, γιατί ἔχει μέσα του τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος ποὺ τοῦ τὸ ὑπαγορεύει. Ὁ νόμος δόθηκε γιὰ νὰ διορθώνονται οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀπειλῆ. Δὲ χρειάζεται λοιπὸν χαλινὸ τὸ ὑπάκουο ἄλογο, οὔτε παιδαγωγία ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ παιδαγωγό. «Γιὰ τοὺς ἄνομους», λέγει, «τοὺς ἀνυπότακτους, τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὺς, τοὺς ἀνοσίους καὶ βεβήλους, τοὺς πατροκτόνους καὶ μητροκτόνους», ὑπάρχει ὁ νόμος. Καὶ δὲ σταμάτησε μέχρις αὐτό, οὔτε μόνο μέχρι τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' ἀνέφερε τὰ ἁμαρτήματα κατ' εἶδος, ὥστε νὰ τοὺς πείσει νὰ νιώσουν ντροπὴ γιὰ τὴν ἐπιστασία τοῦ νόμου.

Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀπαρίθμησε τὰ ἁμαρτήματα κατ' εἶδος, εἶπε καὶ ἐκεῖνα ποὺ παραλείπονται, ἂν καὶ ἦταν ἀρκετὰ αὐτὰ ποὺ ἀνέφερε νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν. Γιὰ ποιούς τὰ λέγει αὐτά; Γιὰ τοὺς Ἰουδαίους· γιατί αὐτοὶ ἦταν καὶ πατροκτόνοι καὶ μητροκτόνοι, αὐτοὶ ἦταν ἀκόμη καὶ βέβηλοι καὶ ἀνόσιοι· αὐτοὺς ἐννοεῖ, λέγοντας, «γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὺς». Ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦταν τέτοιοι, ἀναγκαστικὰ τοὺς δόθηκε κι ὁ νόμος. Γιατί πές μου, δὲν προσκυνοῦσαν συνέχεια τὰ εἰδωλα; δὲ λιθοβολοῦσαν τὸ Μωϋσῆ; δὲν ἦταν τὰ χέρια τους γεμάτα ἀπὸ φόνους συγγενικοὺς; δὲν τοὺς κατηγοροῦν οἱ προφῆτες συνέχεια γι' αὐτά; Γιὰ ἐκείνους ὁμῶς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ οὐράνια αὐτὰ εἶναι περιττά. «Γιὰ τοὺς πατροκτόνους», λέγει, «καὶ τοὺς μητροκτόνους, τοὺς ἀνδροφόνους, τοὺς πόρνους, τοὺς ἀρσενοκοῖτες, τοὺς ἀνδραποδιστῆς, τοὺς ψεῦτες, τοὺς ἐπιόρκους, καὶ γιὰ ὅ,τιδήποτε ἄλλο ποὺ ἀντιτίθεται στὴν ὑγιὴ διδασκαλία». Σωστὰ εἶπε, «στὴν ὑγιὴ διδασκαλία». Γιατί ὅλα ἐκεῖνα ἦταν πάθη διεφθαρμένης ψυχῆς. «Ποὺ εἶναι», λέγει, «σύμφωνη μὲ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς δόξας τοῦ μακαρίου Θεοῦ, τὸ ὁποῖον αὐτὸς μοῦ ἐμπιστεύθηκε». Ὡστε καὶ τώρα ὁ νόμος χρειάζεται γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τοῦ Εὐαγγελίου· γι' αὐτοὺς ὁμῶς ποὺ πιστεύουν δὲ χρειάζεται .

«Εὐαγγέλιον δὲ δόξης» αὐτὸ καλεῖ, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ διὰ τοὺς αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς διωγμοῖς καὶ ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ. Τῶν τε οὖν ἄλλων ἕνεκεν καὶ τούτων αὐτῶν «εὐαγγέλιον δόξης» εἶρηκε, δηλῶν ὅτι δόξα ἐστὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ· ἢ καὶ 5 τὰ μέλλοντα αἰνίττεται. Εἰ γὰρ τὰ παρόντα αἰσχύνῃς γέμει καὶ ὄνειδῶν, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα οὐ τοιαῦτα· τὸ δὲ εὐαγγέλιον μελλόντων ἐστίν, οὐ παρόντων. Πῶς οὖν ὁ ἄγγελος, «ἰδοὺ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν Σωτήρ»; "Ὅτι τεχθεὶς ἔμελλε τοῦτο γίνεσθαι· οὐ γὰρ ἄμα ἐγεννήθη, εἰργάζετο τὰ σημεῖα. «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον», 10 φησί, «τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ». «Τῆς δόξης»· ἢ τὴν λατρείαν φησί τοῦ Θεοῦ ἢ ὅτι εἰ τὰ παρόντα πάντα ἐμπέπλησται τῆς δόξης αὐτοῦ, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὰ μέλλοντα· ὅταν τεθῶσι, φησὶν, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ· ὅταν ἀντικείμενον ἢ μηδέν, ὅταν ἴδωσιν οἱ δίκαιοι πάντα τὰ μακαριστὰ ἐκεῖνα, «ἃ μῆτε ὀφθαλ- 15 μὸς εἶδε, μῆτε οὖς ἤκουσε, μῆτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη». «Θέλω», γὰρ φησὶν, «ἴν' ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ οὗτοι ὣσιν, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν, ἣν ἔδωκάς μοι».

Μάθωμεν τίνες ἄρα οὗτοι εἰσι καὶ μακαρίσωμεν αὐτούς, ἐννοοῦντες ὅσων ἀπολαύσονται τότε ἀγαθῶν, ὄσης μεθέξουσιν δόξης, 20 ὅσου φωτός. Ἡ μὲν γὰρ ἐνταῦθα δόξα οὐδαμινὴ τέ ἐστὶ καὶ ἄστατος· κἂν παραμείνῃ δέ, ἕως τελευτῆς παραμένει, καὶ λοιπὸν παντελῶς σβέννυται· «οὐ γὰρ συγκαταβήσεται αὐτῷ», φησὶν, «ἢ δόξα αὐτοῦ ὀπίσω αὐτοῦ»· πολλοῖς δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα μέχρι τέλους παρέμεινε· περὶ δὲ ἐκείνης οὐκ ἔστιν ὑποπεῦσαι τι τοιοῦτον, ἀλλὰ πᾶν 25 τούναντίον, ὅτι μένει καὶ οὐδὲ τέλος ἔξει ποτέ. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ, μόνιμα καὶ μεταβολῆς κρείττω πάσης καὶ τέλους. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἢ δόξα τότε ἐκ τῶν ἕξω, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔνδον· οἷόν τι λέγω, οὐκ ἀπὸ ἱματίων πολυτελῶν, οὐκ ἀπὸ πλήθους θεραπόντων, οὐκ ἀπὸ ὀχημάτων ἢ δόξα τότε γίνεται, ἀλλὰ τούτων χωρὶς αὐτὸς ὁ 30 ἀνὴρ ἠμφίεσται τὴν δόξαν. Νῦν μὲν γάρ, ἂν ταῦτα ἀπῆ, γυμνὸς τῆς δόξης ἔσται, ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως. Ἐν γοῦν βαλανείοις γυμνοὺς ὀρώ-

Τὸ ὀνομάζει αὐτὸ «Εὐαγγέλιο τῆς δόξας», ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ γιὰ ἐκείνους πού περιφρονοῦνται ἐξ αἰτίας τῶν διωγμῶν καὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἄλλων λοιπὸν καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐδῶ τὸ ὀνόμασε «Εὐαγγέλιο τῆς δόξας», δηλώνοντας ὅτι εἶναι δόξα τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἢ ὑπαινίσσεται καὶ τὰ μέλλοντα. Γιατί, ἂν τὰ τῆς παρούσας ζωῆς εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀτιμία καὶ ὄνειδος, δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο ὅμως μὲ τὰ μέλλοντα· τὸ Εὐαγγέλιο εἶναι γιὰ τὰ μέλλοντα, ὄχι τὰ παρόντα. Πῶς λοιπὸν ὁ ἄγγελος λέγει, «νᾶ, σᾶς φέρνω τῇ χαρμόσυνῃ εἰδησῇ, ὅτι γεννήθηκε Σωτῆρας γιὰ σᾶς»⁸; Ἐπειδὴ αὐτὸ ἐπρόκειτο νὰ γίνει ἀφοῦ θὰ εἶχε γεννηθεῖ· γιὰτὶ δὲν ἔκαμνε θαῦματα μόλις γεννηῆθηκε. «Ποῦ εἶναι σύμφωνη», λέγει, «μὲ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς δόξας τοῦ μακαρίου Θεοῦ». «Τῆς δόξας»· ἢ ἐννοεῖ τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι, ἂν ὅλα τὰ παρόντα γέμισαν ἀπὸ τῆς δόξας του, πολὺ περισσότερο τὰ μέλλοντα· ὅταν τεθοῦν, λέγει, οἱ ἐχθροὶ του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του· ὅταν ἀντίθετο δὲ θὰ ὑπάρχει κανένα, ὅταν δοῦν οἱ δίκαιοι ὅλα ἐκεῖνα τὰ μακαριστά, «τὰ ὅποια οὔτε μάτι ἀνθρώπινο εἶδε, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε, οὔτε ἀνθρώπινη καρδιά τὰ αἰσθάνθηκε. Γιατί, λέγει, «θέλω, ὅπου εἶμαι ἐγὼ κι αὐτοὶ νὰ εἶναι ἐκεῖ, γιὰ νὰ βλέπουν τῇ δόξᾳ μου πού μου ἔδωσες»⁹.

Ἄς μάθουμε ποιοὶ ἄραγε εἶναι αὐτοί, καὶ ἄς τοὺς μακαρίσουμε, σκεπτόμενοι πόσα ἀγαθὰ θ' ἀπολαύσουν τότε, πόσης δόξας θὰ γίνουν μέτοχοι, πόσου φωτός. Γιατί ἢ ἐδῶ δόξα εἶναι μηδαμινὴ καὶ ἄστατη· κι ἂν ἀκόμα παραμείνει, παραμένει ὡς τὸ θάνατο, καὶ ἔπειτα ἐντελῶς σβήνει. «Δὲ θὰ τὸν ἀκολουθήσει ἢ δόξα του», λέγει, «πίσω του»¹⁰. σὲ πολλοὺς μάλιστα οὔτε ἐδῶ στὴ γῆ παρέμεινε μέχρι τέλους, ἐνῶ γιὰ ἐκείνη τῇ δόξᾳ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σκεφθεῖς κάτι τέτοιο, ἀλλὰ κάθει τὸ ἀντίθετο, ὅτι παραμένει καὶ δὲ θὰ ἔχει τέλος ποτέ. Γιατί τέτοια εἶναι τὰ πράγματα τοῦ Θεοῦ, μόνημα, ἀνώτερα ἀπὸ ὅποιαδήποτε μεταβολὴ καὶ τέλος. Γιατί ἢ τότε δόξα δὲ θὰ προέρχεται ἀπὸ ἐξωτερικὰ πράγματα, ἀλλὰ ἀπὸ ἐσωτερικά· ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· δὲ θὰ προέρχεται ἢ δόξα τότε ἀπὸ πολυτελεῆ ροῦχα, οὔτε ἀπὸ πλῆθος ὑπηρετῶν, οὔτε ἀπὸ ἀμάξια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχουν αὐτά, ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶναι ντυμένος μὲ τῇ δόξᾳ. Τώρα βέβαια, ἂν ἀφαιρεθοῦν αὐτά, θὰ μείνει

μεν ἐντίμους καὶ ἀτίμους, ὀρῶμεν δὲ καὶ φαύλους. Τῶν ἐν ἀγοραῖς πολλοὶ γοῦν πολλάκις ἐκινδύνευσαν, τῶν παίδων αὐτοῦς κατὰ τινα χρεῖαν ἀπολιπόντων· ἐκεῖ δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν δόξαν ἔχει πανταχοῦ. Καὶ καθάπερ οἱ ἄγγελοι, ὅπουπερ ἂν φανῶσιν, ἐν ἑαυτοῖς τὴν δόξαν 5 ἔχουσιν, οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι· μᾶλλον δὲ καθάπερ ὁ ἥλιος οὐ δεῖται ἱματίου, οὐ δεῖται ἐτέρου τινός, ἀλλ' ἅμα τε ἐφάνη καὶ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐξέλαμψεν, οὕτω καὶ τότε ἔσται.

3. Μεταδιώκωμεν τοίνυν τὴν δόξαν ἐκείνην, ἧς οὐδὲν αἰδεσιμώτερον· κατελείπωμεν ταύτην, ἧς οὐδὲν οὐδαμινώτερον. «Ἐν πε- 10 ριβολῆ», φησὶν, «ἱματίων μὴ καυχῆση». Ταῦτα ἄνωθεν προελέγετο τοῖς νηπίοις. Καὶ γὰρ ὁ ὀρχηστῆς καὶ ἡ πόρνη καὶ ὁ σκηνικὸς χαριέστερά σου ἠμφίεσται καὶ πολυτελέστερα. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, καυχᾶσαι ἐπὶ πράγματι, ᾧ ἂν ἐπίθωνται σῆτες, ἀπεστέρησάν σε τῆς ἀπολαύσεως. Ὅρᾶς πὼς ἀβέβαιόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἢ τοῦ 15 παρόντος βίου δόξα; Καυχᾶ ἐπὶ πράγματι, ὃ σκώληκες τίκτουσι καὶ ἀπολλύουσι· λέγονται γὰρ ἰνδικά τινα ζωῦφια εἶναι, ὅθεν τὰ νήματα ταῦτα κατασκευάζεται. Κτιῆσαι ἱμάτιον, εἰ βούλει, τὸ ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντόν, τὴν περιβολὴν τὴν θαυμασίαν καὶ λαμπράν, τὸν ἱματισμὸν τὸν διάχρυσον ὄντως. Ἐκεῖνος ὁ χρυσὸς οὐκ ἀπὸ με- 20 τάλλων ἐστίν, ἀ καταδίκων χεῖρες ὤρουσαν, ἀλλ' ἀπὸ ἀρετῆς τίκτεται. Περιβάλωμεν ἑαυτοῦς ἐκείνη τῇ στολῇ, ἣν οὐκ ἄνθρωποι πέννητες καὶ δοῦλοι κατασκευάζουσιν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Δεσπότης.

Ἄλλὰ ἐρεῖς ὅτι κατέσπαρται τῷ ἱματίῳ τούτῳ χρυσός; Καὶ τί τοῦτο πρὸ σέ; Τὸν γὰρ ἐργασάμενον πάντες θαυμάζουσιν, οὐ τὸν 25 περικείμενον· ἐκείνου γὰρ ὄντως τὸ θαῦμα. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἱματίων τῶν λιτῶν οὐ τὸ ξύλον, ἐν ᾧ ἐντέταται τὸ ἱμάτιον ἐπὶ τὸ κναφεῖον, θαυμάζομεν, ἀλλὰ τὸν ἐργαζόμενον, καίτοι ξύλον αὐτὰ φορεῖ καὶ ξύλω ἐνδέδεται. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνα οὐ χρεῖας ἕνεκεν ἐνδέδεται, οὕτως οὐδὲ αὐταί, ἀλλὰ τῆς τοῦ ἱματίου χρεῖας, ἵνα τινάσ-

γυμνός ἀπὸ δόξα, ἀνῶ ἐκεῖ δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Στὰ λουτρά βλέπουμε γυμνοὺς ἔντιμους καὶ ἄτιμους, βλέπουμε ἀκόμη καὶ φαύλους. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους συχνὰ κινδύνεψαν στὴν ἀγορά, γιατί οἱ ὑπηρετές τοὺς ἐγκατέλειψαν κάποια στιγμή πού εἶχαν ἀνάγκη, ἐκεῖ ὅμως παντοῦ θὰ ἔχει κανεὶς τὴ δόξα μαζί του. Καὶ ὅπως οἱ ἄγγελοι, ὅπου κι ἂν φανοῦν, ἔχουν τὴ δόξα μαζί τους, ἔτσι καὶ οἱ ἅγιοι· ἢ καλύτερα ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἥλιος δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἔνδυμα, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισή του ἐλάμψε καὶ ἡ δόξα του, τὸ ἴδιο θὰ συμβεῖ καὶ τότε.

3. Ἄς ἐπιδιώκουμε λοιπὸν ἐκείνη τὴ δόξα, ἀπὸ τὴν ὁποία τίποτε δὲν ὑπάρχει σεβαστότερο, καὶ ἄς ἐγκαταλείψουμε αὐτὴν, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει τίποτε μηδαμινότερο. «Μὴ καυχηθεῖς», λέγει, «γιά τὰ ὠραῖα σου ἐνδύματα»¹¹. Αὐτὰ λέγονταν παλαιὰ στὰ νήπια. Καθόσον ὁ χορευτής, ἡ πόρνη καὶ ὁ ἠθοποιὸς εἶναι ντυμένοι πρὸ χαριτωμένα καὶ πολυτελέστερα ἀπὸ σένα. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ καυχίεσαι γιὰ πράγμα, πού, ἂν καθήσει σκόρος ἐπάνω του, σοῦ στέρησε τὴν ἀπόλαυση. Βλέπεις πόσο ἀβέβαιο εἶναι τὸ πράγμα, ἡ δόξα τῆς παρούσας ζωῆς; Καυχίεσαι γιὰ πράγμα πού τὸ γεννοῦν καὶ τὸ καταστρέφουν τὰ σκουλήκια. Γιατί λένε πὼς εἶναι κάποια ἰνδικὰ ζωῦφια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατασκευάζονται αὐτές οἱ κλωστές. Ἀπόκτησε ἔνδυμα, ἂν θέλεις, ὑφασμένο μὲ οὐράνιες κλωστές, τὴν περιβολὴ τὴ θαυμάσια καὶ λαμπρὴ, τὸ ἔνδυμα τὸ πραγματικὰ χρυσοῦφαντο. Ἐκεῖνο τὸ χρυσάφι δὲν προέρχεται ἀπὸ μέταλλα πού τὰ ξέθαψαν χέρια καταδίκων, ἀλλὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ. Ἄς ντύσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ ἐκείνη τὴ στολή, πού δὲν τὴν φτιάχνουν φτωχοὶ καὶ δοῦλοι, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος.

Ἄλλὰ θὰ ρωτήσεις, σ' αὐτὸ τὸ ἐνδύμα ὑπάρχει κατάσπαρτο χρυσάφι; Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ σένα; γιατί ὅλοι θαυμάζουν ἐκεῖνον πού ἔφτιαξε τὸ ἔνδυμα καὶ ὄχι αὐτὸν πού τὸ φορεῖ· γιατί πραγματικὰ ἐκεῖνου εἶναι τὸ θαῦμα. Ὅπως δηλαδὴ στὴ περίπτωση τῶν ἀπλῶν ἐνδυμάτων, δὲ θαυμάζουμε μέσα στὸ ἐργαστήρι τὸ ξύλο πάνω στὸ ὁποῖο εἶναι ἀπλωμένο τὸ ἔνδυμα, ἀλλ' ἐκεῖνον πού τὸ ἔκαμε, ἂν καὶ ξύλο τὸ φορεῖ καὶ ξύλο τὸ ἔχει ντυθεῖ. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνα δὲν τὰ φοροῦν ἀπὸ ἀνάγκη, ἔτσι οὔτε κι αὐτές, ἀλλ'

σηται, φησίν, ἵνα μὴ σητὶ κατατείνηται. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης τοῦ-
 το ἀνοίας ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς τοσαύτην ποιεῖσθαι σπουδὴν καὶ
 πάντα μηχανᾶσθαι καὶ τὴν ἑαυτῶν προδιδόναι σωτηρίαν καὶ τῆς
 γεέννης καταφρονεῖν καὶ εἰς Θεὸν ὑβρίζειν καὶ περιορᾶν τὸν Χρι-
 5 στὸν πεινῶντα; Τί ἂν τις εἶποι τὴν τῶν ἀρωμάτων πολυτέλειαν,
 τῶν Ἰνδικῶν, τῶν ἀραβικῶν, τῶν περσικῶν, τῶν ξηρῶν, τῶν
 ὑγρῶν, τῶν μύρων, τῶν θυμιαμάτων, ἅπερ ἅπαντα δαπάνην ἔχειν
 πολλὴν καὶ ἀνόνητον; Τί μυρίζεις, ὧ γύναι, τὸ σῶμα ἔσωθεν ἀκα-
 θαρσίας γέμον; Τί περὶ τὸ δυσῶδες ἀναλίσκεν καὶ ταῦτὸ ποιεῖς,
 10 ὡσπερ ἂν εἴ τις ἐπιβάλοι βορβόρω μύρον ἢ πλίνθω διαβρέχοι βάλ-
 σαμον; Ἔστιν, εἰ βούλει, μύρον, ἔστιν ἄρωμα, ὧ δυνήσῃ χρῆσαι
 τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐξ Ἀραβίας, οὐδὲ ἐξ Αἰθιοπίας, οὐδ' ἀπὸ Περσίδος,
 ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ φερόμενον τοῦ οὐρανοῦ, πωλούμενον οὐ χρυσίου,
 ἀλλὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.

15 Τοῦτο ἀγοράσαι τὸ μύρον, οὗ ἡ ὄσμη τὴν οἰκουμένην ἐμπλη-
 σαι δύναται· τούτου ἀπέπνεον οἱ ἀπόστολοι· «ὄσμη γάρ ἐσμεν εὐω-
 δίας», φησίν, «οἷς μὲν εἰς θάνατον, οἷς δὲ εἰς ζωὴν». Τί δὴ τοῦτό
 ἐστίν; Ὅτι καὶ ὅς ἀποπνίγεσθαι λέγεται ἀπὸ τῆς εὐωδίας. Οὐ τὸ
 σῶμα δὲ μόνον τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια τοῦ μύρου τοῦ
 20 πνευματικοῦ ἀπέπνεον. Οὕτω γὰρ ἔπνει καλὸν τὰ ἱμάτια Παύλου,
 ὡς δαίμονας ἀπελαύνειν. Ποίου φύλλου, ποίας κασίας, ποίας
 σμύρνης οὐχὶ καὶ ἡδίων καὶ χρησιμωτέρα αὕτη ἢ εὐωδία; Εἰ γὰρ
 δαίμονας ἀπήλαυνε, τί οὐκ ἂν ἕτερον εἰργάσατο; Τοῦτο κατεσκευά-
 ζωμεν τὸ μύρον· κατασκευάζει δὲ αὐτὸ δι' ἐλεημοσύνης ἢ πνευμα-
 25 τικῆ χάρις. Τούτου καὶ ἐκεῖ ἀπελθόντες μέλλομεν ἀποπνεῖν καὶ
 τοὺς ἀγίους πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφειν· καὶ καθάπερ ἐνταῦθα πάν-
 τας ἐπιστρέφουσιν οἱ ἀνακεχρωσμένοι ταῖς εὐωδαίαις, κἂν τε εἰς
 βαλανεῖον κἂν τε εἰς ἐκκλησίαν κἂν τε εἰς ἕτερον πολυάνθρωπον
 τόπον ἀπέλθῃ ὁ τοῦτο ἀποπνέων, πάντες αὐτοῦ ἐξαρτῶνται καὶ
 30 πάντες ἐπιστρέφονται· οὕτω καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ κόσμῳ τῶν ἀπο-

ἀπὸ ἀνάγκη τοῦ ἐνδύματος, γιὰ νὰ τινάσσεται, λέγει, γιὰ νὰ μὴν τὸ τρώει ὁ σκόρος. Πῶς λοιπὸν αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς τρέλλας, τὸ νὰ φροντίζει κανεὶς τόσο πολὺ γιὰ κάτι τὸ μηδαμινὸ καὶ νὰ μηχανεύεται τὰ πάντα, καὶ νὰ προδίδει τὴν σωτηρία του, καὶ νὰ περιφρονεῖ τὴ γέεννα, καὶ νὰ βρίζει τὸ Θεό, καὶ νὰ περιφρονεῖ τὸ Χριστὸ ποὺ πεινάει; Τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴν πολυτέλεια τῶν ἰνδικῶν ἀρωμάτων, τῶν ἀραβικῶν, τῶν περσικῶν, τῶν ξηρῶν, τῶν ὑγρῶν, τῶν μύρων, τῶν θυμιαμάτων, ποὺ ὅλα ἀπαιτοῦν δαπάνη μεγάλη καὶ ἀνώφελη; Τί μυρίζεις ἄρωμα, γυναίκα, στὸ σῶμα, ποὺ μέσα του εἶναι γεμάτο ἀκαθαρσία; Γιατί καταναλώνεις ἄρωμα γιὰ τὸ δύσοσμο σῶμα καὶ κάνεις τὸ ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἔρριχνε μύρο στὸ βόρβορο ἢ περιέβρεχε τὸ τοῦβλο μὲ βάλσαμο; Ὑπάρχει, ἂν θέλεις, μύρο, ὑπάρχει ἄρωμα, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορέσεις ν' ἀλείψεις τὴν ψυχὴ, προερχόμενο ὄχι ἀπὸ τὴν Ἀραβία, οὔτε ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία, οὔτε ἀπὸ τὴν Περσία, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ, καὶ πουλιέται ὄχι μὲ χρυσάφι, ἀλλὰ μὲ ἀγαθὴ προαίρεση καὶ πίστη εἰλικρινή.

Αὐτὸ τὸ μύρο ἀγόρασε, τοῦ ὁποίου ἡ εὐωδιὰ μπορεῖ τὴν οἰκουμένη νὰ γεμίσει. Ἀπ' αὐτὸ τὸ μύρο εὐωδιάζουν οἱ ἀπόστολοι· γιὰτὶ λέγει, «εἴμαστε ὁσμὴ εὐωδίας, γιὰ ἄλλους πρὸς θάνατό τους, καὶ γιὰ ἄλλους πρὸς ζωὴ τους»¹². Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό; Λένε ὅτι καὶ ὁ χοῖρος πνίγεται ἀπὸ τὴν εὐωδιά. Ὅχι μόνο τὸ σῶμα τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τὰ ροῦχα τους εὐωδιάζουν πνευματικὸ μύρο. Τόσο ὠραῖα εὐωδιάζουν τὰ ροῦχα τοῦ Παύλου, ὥστε νὰ διώχνουν δαίμονες. Ἀπὸ ποιοῦ ἀρωματικὸ φύλλο, ἀπὸ ποιά κασία, ἀπὸ ποιά σμύρνα δὲν εἶναι πιὸ εὐχάριστη καὶ πιὸ χρήσιμη αὐτὴ ἢ εὐωδιὰ; Γιατί, ἂν ἔδιωχνε δαίμονες, τί ἄλλο δὲ θὰ μπορούσε νὰ κάμει; Αὐτὸ τὸ μύρο ἄς κατασκευάζουμε· κι αὐτὸ τὸ κατασκευάζει ἡ πνευματικὴ χάρις μὲ τὴν ἐλεημοσύνη. Αὐτὸ τὸ μύρο πρόκειται ν' ἀποπνέουμε κι ὅταν ἀπέλθουμε ἐκεῖ, στρέφοντας τοὺς ἀγίους πρὸς τὸ μέρος μας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι πλημμυρισμένοι ἀπὸ εὐωδιὲς τραβοῦν τὴν προσοχὴ ὄλων, καὶ ἐκεῖνος ποὺ εὐωδιάζει ἀπὸ μύρο, εἴτε μεταβεῖ σὲ λουτρό, εἴτε σὲ ἐκκλησία, εἴτε σ' ἄλλον πολυάνθρωπο τόπο, ὅλοι στρέφονται πρὸς αὐτὸν καὶ κρέμονται ἀπ' αὐτόν, ἔτσι καὶ σ' ἐκεῖνον τὸν κόσμον καθὼς εἰσέρ-

πνεουσῶν ψυχῶν τῆς πνευματικῆς εὐωδίας εἰσιουσῶν, πάντες ὑπεξίστανται καὶ παραχωροῦσι. Καὶ ἐνταῦθα δὲ καὶ δαίμονες καὶ κακίαι πᾶσαι προσελθεῖν οὐ τολμῶσιν οὐδὲ ὑπομένουσιν· ἀποπνίγονται γάρ.

5 Ἐκεῖνο τοίνυν τὸ ἄρωμα περιθῶμεθα. Τοῦτο μὲν γὰρ καὶ βλακειᾶς δόξαν ἡμῖν περιτίθησιν, ἐκεῖνο δὲ ἀνδρείας καὶ θαύματος ὄντως· καὶ παρρησίαν δὲ ἡμῖν παρέχει πολλήν. Τοῦτο τὸ ἄρωμα οὐ γῆ ἀναδίδωσιν, ἀλλ' ἀρετὴ τίκτει, οὐ μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ· τοῦτο τιμίους τοὺς ἔχοντας ποιεῖ. Τούτῳ χριόμεθα, ὅταν βαπτίζωμεθα:
10 τότε καλὸν ἀποπνέομεν. Τὸ δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τούτου ἀποπνεῖν τῆς ἡμῶν ἐστὶ σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ παλαιὸν μύρω ἐχρίοντο οἱ ἱερεῖς, τῆς ἀρετῆς σύμβολον διδόντες, ὅτι τὸν ἱερέα καλὸν ἀποπνεῖν δεῖ. Τῆς δὲ ἀμαρτίας οὐδὲν ἐστὶ δυσωδέστερον. Ὅρα αὐτῆς πῶς διαγράφει τὴν φύσιν ὁ προφήτης· «προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ
15 μῶλωπές μου». Ὅντως γὰρ σηπεδόνος χεῖρων ἐστὶ καὶ δυσωδεστέρα ἢ ἀμαρτία. Τί γάρ, εἶπέ μοι, πορνείας δυσωδέστερον; Εἰ δὲ μὴ αἰσθάνη ἐργαζομένης, ἐννόησόν μοι τίς ἢ ἀμαρτία μετὰ τὴν ἐργασίαν, καὶ τότε αὐτῆς ὄψει τὴν δυσωδίαν, τότε τὴν προστριβεῖσαν ἀκαθαροσίαν, τότε τὸ ἄγος, τότε τὸ μύσος.

20 Τοιαύτη πᾶσα ἀμαρτία· πρὶν ἢ μὲν ἐργασθῆναι, ἔχει τινὰ ἡδονήν, μετὰ δὲ τὸ τελεσθῆναι τὸ μὲν ἡδὺ παύεται καὶ μαραίνεται, τὸ δὲ λυπηρὸν καὶ κατηφές ἐπεισέρχεται. Ἡ δὲ δικαιοσύνη τούναντίον· παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἔχει τοὺς πόνους, πρὸς δὲ τῷ τέλει τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν. Οὐδὲ ἐκεῖ μὲν οὖν ἢ ἡδονὴ ἡδονὴ γίνεται,
25 τῇ προσδοκίᾳ τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς τιμωρίας· καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν οὐδὲ ὁ πόνος πόνος τῇ ἐλπίδι τῶν ἀμοιβῶν. Τί δὲ ἢ μέθη, εἶπέ μοι; Οὐκ ἐν τῷ πίνειν μόνον ἔχει τὴν ἡδονήν; Μᾶλλον δὲ οὐδ' ἐν τῷ πίνειν. Ὅταν γὰρ εἰς ἀναισθησίαν ἐμπέσῃ καὶ μηδένα τῶν παρόντων βλέπῃ, ἀλλὰ τῶν μαινομένων χειρὸν διακέηται, ποία

χονται οί ψυχές πού αποπνέουν πνευματική εὐωδιά, ὅλοι ὑποχωροῦν, κάμνοντας τόπο νά περάσουν. Καί ἐδῶ οί δαίμονες κι ὅλες οί κακίες δέν τολμοῦν νά πλησιάσουν, οὔτε ὑπομένουν, ἐπειδὴ καταπνίγονται.

Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ἄρωμα ἄς φορέσουμε. Γιατί αὐτὸ ἐδῶ μᾶς περιβάλλει μὲ δόξα βλακειάς, ἐνῶ ἐκεῖνο πραγματικὰ μὲ δόξα ἀνδρείας καὶ θαύματος, καὶ ἀκόμα μᾶς δίνει πολλή παρρησία. Αὐτὸ τὸ ἄρωμα δέν τὸ ἀναδίδει ἡ γῆ, ἀλλὰ τὸ γεννᾷ ἡ ἀρετὴ· δὲ μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ· αὐτὸ κάμνει τίμιους ἐκείνους πού τὸ ἔχουν. Μ' αὐτὸ μᾶς χρίουν, ὅταν βαπτίζομαστε· τότε αποπνέουμε ὠραία εὐωδιά, τὸ νὰ αποπνέουμε ὅμως καὶ στὴν ὑπόλοιπη ζωὴ μας αὐτὴν τὴν εὐωδιά ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δική μας φροντίδα. Γι' αὐτὸ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ οἱ ἱερεῖς χρίονταν μὲ μύρο, συμβολίζοντας ἔτσι τὴν ἀρετὴ καὶ δείχνοντας ὅτι ὁ ἱερέας πρέπει ν' αποπνέει καλὴ εὐωδιά. Ὅμως δέν ὑπάρχει τίποτε δυσωδέστερο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Πρόσεχε πῶς περιγράφει ὁ προφήτης τὴ φύση της· «βρώμησαν καὶ σάπησαν τὰ τραύματα τῶν ἁμαρτιῶν μου»¹³. Πραγματικὰ ἡ ἁμαρτία εἶναι χειρότερη καὶ δυσωδέστερη ἀπὸ τὴ σαπίλα. Γιατί πές μου, τί ὑπάρχει πιὸ βρωμερὸ ἀπὸ τὴν πορνεία; Ἄν δέν τὴν αἰσθάνεσαι τὴ στιγμὴ πού διαπράττεις αὐτὴν, σκέψου, σὲ παρακαλῶ, ποιά εἶναι ἡ ἁμαρτία μετὰ τὴν πράξη, καὶ τότε θὰ δεῖς τὴ δυσωδία της, τότε θὰ διαπιστώσεις τὴν ἀκαθαροσύνη πού κόλλησε ἐπάνω σου, τότε θὰ δεῖς τὸ μίasma, τότε τὸ βδέλυγμα.

Τέτοια εἶναι κάθε ἁμαρτία· πρὶν διαπραχθεῖ ἔχει κάποια ἡδονή, μετὰ τὴν πράξη ὅμως ἡ ἡδονὴ τελειώνει καὶ μαραίνεται, ἐνῶ ἡ λύπη καὶ ἡ βαρυθυμία κατακυριεύει τὴν ψυχὴ. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὴ δικαιοσύνη. Στὴν ἀρχὴ χρειάζεται νὰ καταβάλεις κόπους, ἐνῶ στὸ τέλος αἰσθάνεσαι τὴν ἡδονὴ καὶ τὴν ἀνάπαυση. Οὔτε βέβαια ἐκεῖ ἡ ἡδονὴ εἶναι ἡδονή, ἐφ' ὅσον σὲ περιμένει ἡ ντροπὴ καὶ ἡ τιμωρία· κι ἐδῶ πάλι ὁ κόπος δέν εἶναι κόπος ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ ἐλπίδα τῶν ἀμοιβῶν. Τί εἶναι πάλι ἡ μέθη, πές μου; δέν αἰσθάνεσαι ἡδονὴ μόνο ὅταν πίνεις; ἢ καλύτερα οὔτε τὴ στιγμὴ πού πίνεις. Γιατί, ὅταν ὁ ἄνθρωπος πέσει σὲ ἀναισθησία καὶ δὲ βλέπει τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα, ἀλλὰ συμπεριφέρεται χειρότερα καὶ ἀπὸ τοὺς τρελλοὺς, ποιά τότε ἡδονὴ αἰσθάνεται; ἢ καλύ-

λοιπὸν ἡδονή; Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ πορνείᾳ ἡδονή τις ἐστίν.
 Ὅταν γὰρ ὑπὸ πάθους ἢ ψυχὴ κατεχομένη τὴν κρίσιν ἀφαιρῆται,
 ποία αὐτῆ ἡδονή; Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ψῶρα ἡδονή.

Ἡδονὴν δὲ ἐκείνην ἐγὼ εἶποιμι ἂν τὴν ἀληθῆ, ὅταν μὴ ᾗ ἐν
 5 πάθει ἢ ψυχὴ κατατεινομένη ὑπὸ τοῦ σώματος καὶ διασπωμένη.
 Ποία γὰρ αὐτῆ ἡδονή, τρίζειν ὀδόντας, διαστρέφειν ὀφθαλμούς,
 γαργαλίζεσθαι καὶ θερμαίνεσθαι πέρα τοῦ δέοντος; Οὕτω δὲ οὐκ
 ἐστὶν ἡδονή, ὅτι σπεύδομεν αὐτῆς ἀπαλλαγῆναι ταχέως, καὶ ἀπαλ-
 λαγέντες ἀλγοῦμεν. Εἰ ἡδονή ἐστὶ, μὴ ἀπαλλάττου αὐτῆς, ἀλλὰ
 10 μένε ἐν τῇ ἡδονῇ. Ὅρᾳς ὅτι ὄνομά ἐστὶ μόνον ἡδονῆς; Ἄλλ' οὐ τὰ
 παρ' ἡμῖν τοιαῦτα, ἀλλ' ὄντως ἐστὶν ἡδέα, οὐ μετὰ φλογὸς ἔχοντα
 τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ἐλευθέραν ἀφιέντα τὴν ψυχὴν, καὶ εὐφραίνοντα
 καὶ διαχέοντα. Τοιαύτη ἦν ἡ Παύλου ἡδονὴ λέγοντος, «ἐν τούτῳ
 χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι»· καί, «χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε».
 15 Ἐκείνη γὰρ καὶ αἰσχύνῃν ἔχει καὶ κατάγνωσιν, ἐκείνη καὶ λάθρα
 γίνεται καὶ μυρίων ἐμπέπλησται ἀηδιῶν· αὐτῆ δὲ πάντων τούτων
 ἀπήλλακται.

Ταύτην οὖν μεταδιώκωμεν, ἵνα τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν
 ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 20 στοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ,
 νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τερα οὔτε στήν ἴδια τήν πορνεία ὑπάρχει κάποια ἡδονή. Γιατί ὅταν, κυριευμένη ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ πάθος της, ἔχει ἀφαιρεθεῖ ἡ κρίση, ποιά ἡδονὴ εἶναι αὐτή; Ἐάν αὐτὸ εἶναι ἡδονή, τότε καὶ ἡ ψώρα εἶναι ἡδονή.

Ἀληθινὴ ἡδονὴ μπορῶ νὰ ὀνομάσω ἐγὼ ἐκείνην ποὺ αἰσθάνεται κανεὶς ὅταν ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι κυριευμένη ἀπὸ πάθος, βασανισμένη ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ταραγμένη. Γιατί ποιά ἡδονὴ εἶναι αὐτὴ ὅταν τρίζουν τὰ δόντια, στρέφουν ἐδῶ κι ἐκεῖ τὰ μάτια, ἐρεθίζεσαι καὶ καταφλέγεσαι πέρα ἀπὸ τὸ κανονικό; Τόσο πολὺ δὲν εἶναι αὐτὸ ἡδονή, γιατί σπεύδουμε ν' ἀπαλλαγοῦμε γρήγορα ἀπ' αὐτήν, κι ὅταν ἀπαλλαγοῦμε πονᾶμε. Ἐάν εἶναι ἡδονή, μὴν ἀπαλλάσσεσαι ἀπ' αὐτήν, ἀλλὰ μένε στήν ἡδονή. Βλέπεις ὅτι μόνο τὸ ὄνομα ἔχει τῆς ἡδονῆς; Ὅμως τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι πραγματικὰ εὐχάριστα. Δὲν ἔχουν ἡδονὴ μὲ φλόγα, ἀλλ' ἀφήνουν τὴν ψυχὴ χαρούμενη. Τέτοια ἦταν καὶ ἡ ἡδονὴ τοῦ Παύλου ὅταν ἔλεγε, «καὶ γι' αὐτὸ χαίρομαι, ἀλλὰ καὶ στὸ μέλλον θὰ χαρῶ», καί, «χαίρετε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου πάντοτε»¹⁴. Γιατί ἐκείνη ἡ ἡδονὴ ἔχει καὶ ντροπὴ καὶ κατάκριση· ἐκείνη καὶ κρυφὰ γίνεται καὶ εἶναι γεμάτη μὲ μύριες ἀηδίες, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπ' ὅλα αὐτά.

Αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἡδονὴ ἃς ἐπιδιώκουμε, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'

(Α' Τιμ. 1,12-14)

«Χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἠγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν
5 ἀπιστίᾳ· ὑπερεπλέονασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

1. Τὴν ταπεινοφροσύνην πολὺ μὲν ἔχουσιν κέρδος ὀρώμεν, οὐδαμοῦ δὲ ταχέως εὐρισκομένην, ἀλλὰ ταπεινορρημοσύνην μὲν πολλὴν καὶ πέρα τοῦ δέοντος, ταπεινοφροσύνην δὲ οὐδαμοῦ. Ὁ δὲ μακάριος οὕτως αὐτὴν μετεδίωκε Παῦλος, ὡς καὶ ἐπινοεῖν πολλὰς πανταχοῦ προφάσεις πρὸς τὸ ταπεινοῦν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ μάλιστα ἐκείνους εἰκὸς κάμνειν βουλομένους ταπεινοφρονεῖν τοὺς μεγάλα συνειδότας ἑαυτοῖς κατορθώματα, πολλὴν δὲ εἰκὸς καὶ αὐτὸν βίαν πάσχειν, ὑπὸ τοῦ συνειδότος τοῦ ἀγαθοῦ, καθά-
15 περ ὑπὸ τινος ρεύματος, ὀγκούμενον· ὄρα τοίνυν καὶ ἐνταῦθα τί ποιεῖ. Εἶπεν, ὅτι «ἐπιστεύθην ἐγὼ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ»· Εὐαγγέλιον, οὗ μετέχειν θέμις οὐκ ἔστι τοὺς ἔτι νόμῳ χρωμένους· ἀντίκειται γὰρ αὐτῷ ἔτι, καὶ τοσοῦτον αὐτοῦ τὸ μέσον, ὡς τοὺς ὑπ' ἐκείνου φερομένους μηδέπω ἀξίους εἶναι τούτου μετέ-
20 χεῖν· ὡς περ ἂν εἴ τις λέγοι, ὅτι τοὺς δεσμῶν δεομένους καὶ δίκης οὐ θέμις εἰς φιλοσόφων εἰσφέρειν χορόν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Α' Τιμ. 1,12-14)

«Καὶ εὐχαριστῶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας, ποὺ μὲ ἐνίσχυσε, καὶ γιὰ τὸ μὲ θεώρησε πιστὸ καὶ μὲ ἔθεσε στὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου, ἐμένα ποὺ πρὶν ἦμουν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής· ἀλλ' ἐλεήθηκα, γιὰ τὸ ἀπὸ ἄγνοια ἐνεργοῦσα, ζώντας μέσα στὴν ἀπιστία· καὶ ξεχείλισε σὲ μένα ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας μαζὶ μὲ πίστη καὶ ἀγάπη ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό».

1. Βλέπουμε τὴν ταπεινοφροσύνη νὰ ἔχει πολὺ κέρδος, νὰ μὴ βρίσκεται ὅμως εὐκόλα πουθενά· καὶ ταπεινολογία βέβαια βρίσκεις πολλή καὶ πέρα ἀπὸ τὸ κανονικό, ταπεινοφροσύνη ὅμως πουθενά. Ἄλλ' ὁ μακάριος Παῦλος τόσο τὴν ἐπιδίωκε, ὥστε νὰ ἐπινοεῖ παντοῦ πολλές προφάσεις γιὰ νὰ ταπεινώνει τὸ λογισμό του. Ἐπειδὴ λοιπὸν φυσικὸ εἶναι νὰ κοπιᾶζουν πρὸ πάντων ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ εἶναι ταπεινοί, ἐκεῖ ποὺ συναισθάνονται τὰ μεγάλα κατορθώματα, εἶναι φυσικὸ αὐτὸς νὰ βιάζεται πολὺ ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ συνείδηση, ἐξογκούμενος σὰν ἀπὸ κάποιο ρεῦμα· πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἐδῶ τί κάνει. Εἶπε, «μοῦ ἐμπιστεύθηκε τὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ». Εὐαγγέλιο στὸ ὁποῖο δὲν εἶναι ὀρθὸ νὰ μετέχουν ἐκεῖνοι ποὺ χρησιμοποιοῦν ἀκόμα τὸ νόμο· γιὰ τὸ ἀντιτίθεται ὁ νόμος ἀκόμα σ' αὐτό, καὶ τόση εἶναι ἡ ἀπόσταση αὐτοῦ ἀπὸ τὸ νόμο, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ ὀδηγοῦνται ἀπὸ τὸ νόμο νὰ μὴν εἶναι ἀκόμα ἄξιοι νὰ μετέχουν αὐτοῦ· ὅπως ἀκριβῶς ἂν ἔλεγε κάποιος, ὅτι, ἐκεῖνοι ποὺ χρειάζονται φυλακὴ καὶ καταδίκη δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τοὺς εἰσάγεις στὸν κύκλο τῶν φιλοσόφων.

Ἐπεὶ οὖν ἐφουσῆθη καὶ μέγα ἐφθέγγετο, ἅμα καὶ ἑαυτὸν καταστέλλει καὶ τοὺς ἄλλους πείθει τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖν· γράφων τε, «ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ», ταχέως ἐπελάβετο ἑαυτοῦ, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι ἐξ ὑπερηφανίας τοῦτό φησιν. Ὅρα τοίνυν ποία κέχρηται διορθώσει ἐπάγων καὶ λέγων· «χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἠγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν». Ὅρα πῶς πανταχοῦ τὸ ἑαυτοῦ κατόρθωμα κρύπτει καὶ τὸ πᾶν ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον τὸ αὐτεξούσιον μὴ λυμῆνασθαι; Ἐφη γὰρ ἂν ἴσως ὁ ἄπιστος, εἰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστὶ καὶ οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰσφέρεται, ἀλλ' ὡς ξύλα καὶ λίθους μετακινεῖ πρὸς φιλοσοφίαν ἀπὸ κακίας, τί δήποτε Παῦλον μὲν τοιοῦτον εἰργάσατο, τὸν δὲ Ἰούδαν οὐκέτι; Ταύτην οὖν ἀναιρῶν τὴν ἀντίθεσιν, ὄρα πῶς μετὰ συνέσεως τῷ λόγῳ κέχρηται. «Ἐπιστεύθην», φησὶν, «ἐγώ». Τοῦτο αὐτοῦ κατόρθωμα καὶ ἀξίωμα, ἀλλ' οὐκ αὐτοῦ ὄλον· ὄρα γὰρ τί φησὶ· «χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ». Τοῦτο τοῦ Θεοῦ· εἶτα πάλιν τὸ αὐτοῦ, ὅτι «πιστόν με ἠγήσατο»· πάντως ἐπειδὴ ἐμελλεν ἀφ' ἑαυτοῦ χρησιμεύειν. «Θέμενος», φησὶν, «εἰς διακονίαν τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ». Ὅρα πῶς καὶ τὸ αὐτοῦ τίθησι καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ πλεον νέμων τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, τὸ δὲ αὐτοῦ συστέλλων, πλὴν ὅσον μὴ λυμῆνασθαι, ὡς ἔφθην εἰπών, τὴν αὐτεξουσίαν.

Τί δέ ἐστι, «τῷ ἐνδυναμώσαντί με»; Ἄκουε· φορτίον ὑπῆλθε μέγα καὶ πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἀνωθεν ροπῆς. Ἐνόησον γὰρ ὅσον ἦν πρὸς καθημερινὰς ὑβρεῖς, λοιδορίας, ἐπιβουλάς, κινδύνους, σκώμματα, ὄνειδη, θανάτους ἴστασθαι, καὶ μὴ ἀποκάμνειν μηδὲ ὀλισθαίνειν μηδὲ περιτρέπεσθαι, ἀλλὰ πάντοθεν βαλλόμενον μυρίοις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῖς βέλεσιν, ἀτενὲς ἔχοντα τὸ ὄμμα ἐστάναι καὶ ἀκατάπληκτον. Τοῦτο οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης ἰσχύος, ἀλλ'

Ἐπειδὴ λοιπὸν καυχῆθηκε κι εἶπε μεγάλα λόγια, καταστέλλει τὸν ἑαυτό του καὶ συγχρόνως πείθει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ κάμνουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς· καὶ γράφοντας, «τὸ ὁποῖο Εὐαγγέλιο μοῦ ἐμπιστεύθηκε», ἀμέσως διέκοψε τὸν ἔπαινο γιὰ τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ τὸ λέγει ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Πρόσεχε λοιπὸν ποιὰ διόρθωση χρησιμοποιεῖ προσθέτοντας καὶ λέγοντας: «καὶ εὐχαριστῶ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, πὸν μὲ ἐνίσχυσε καὶ μὲ ἔκρινε ἄξιο καὶ μὲ ἔθεσε στὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου του». Βλέπεις πῶς παντοῦ κρύβει τὸ δικό του κατόρθωμα κι ὅλα τὰ ἀποδίδει στὸ Θεὸ καὶ σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε νὰ μὴ βλάπτεται ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία; Γιατὶ ἴσως θὰ ἔλεγε ὁ ἄπιστος, ἂν τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τίποτε δὲν κάμνομε ἐμεῖς, ἀλλὰ μᾶς μετακινεῖ σὰν ξύλα καὶ πέτρες πρὸς τὴν εὐσέβεια ἀπὸ τὴν κακία, γιατί τότε τὸν Παῦλο τὸν ἔκαμε τέτοιο, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Ἰούδα; Ἀναιρῶντας λοιπὸν αὐτὴ τὴν ἀντίθεση, πρόσεχε πῶς μὲ σύνεση χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο. «Μοῦ ἐμπιστεύθηκε», λέγει. Αὐτὸ εἶναι κατόρθωμα καὶ τιμὴ δική του, ἀλλ' ὄχι ἐξ ὀλοκλήρου δική του· γιατί κοίτα τί λέγει: «εὐχαριστῶ τὸν Ἰησοῦ Χριστό πὸν μὲ ἐνίσχυσε»· αὐτὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα πάλι τὸ δικό του: «γιατὶ μὲ ἔκρινε ἄξιο τῆς ἐμπιστοσύνης του», ὅπως δὴποτε ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ὠφελῆσει ἀπὸ μόνος του. «Μὲ ἔθεσε», λέγει, «στὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου, ἐμένα πὸν ἤμουν προηγουμένως βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής· ἀλλ' ἐλεήθηκα, γιατί ἀπὸ ἄγνοια ἐνεργοῦσα ζώντας μέσα στὴν ἀπιστία». Πρόσεχε πῶς καὶ τὸ δικό του ἀναφέρει καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἀποδίδοντας ὅμως τὸ μεγαλύτερο στὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ μειώνει τὸ δικό του, ἀλλὰ τόσο, ὅσο νὰ μὴ βλάπτεται, ὅπως εἶπα, ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία.

Τί σημαίνει ὅμως, «τῶ ἐνδυναμώσαντί με»; Ἄκουγε· πολὺ μεγάλο βάρος φορτώθηκε καὶ χρειαζόταν μεγάλη οὐράνια βοήθεια. Γιατὶ σκέψου πόσο ἦταν δύσκολο νὰ ἀντιστέκεται στίς καθημερινὲς ὑβρεῖς, τίς κακολογίες, τίς ἐπιβουλές, τοὺς κινδύνους, τίς κοροϊδίες, τίς ντροπές, τοὺς θανάτους, καὶ νὰ μὴν ἀποκάμνει οὔτε νὰ καταπίπτει, οὔτε καὶ νὰ ἐκτρέπεται, ἀλλ', ἐνῶ βάλλονταν ἀπ' ὅλες τίς πλευρὲς μὲ μύρια βέλη κάθε μέρα, νὰ στέκεται ἀκλόνητος, ἔχοντας τὸ βλέμμα ἀκαμπτο καὶ ἀτρόμητο. Αὐτὸ δὲν ἦταν

οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ροπῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. Ὅτι γὰρ προειδῶς αὐτὸν τίς ἔσται, εἴλετο αὐτόν, ἄκουσον τί φησι, πρὶν ἢ ἄψασθαι αὐτὸν τοῦ κηρύγματος· «σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων».

5 Ὡσπερ γὰρ οἱ βαστάζοντες τὸ σημεῖον τὸ βασιλικὸν ἐν πολέμῳ, τὸ λεγόμενον τῆ συνηθείᾳ λάβουρον, πολλῆς δέονται τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐμπειρίας, ὥστε αὐτὸ μὴ προδοῦναι τοῖς πολεμίοις, οὕτω καὶ οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ βαστάζοντες οὐκ ἐν πολέμῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ, πολλῆς δέονται τῆς δυνάμεως, ὥστε τοῖς κατηγοροῖς

10 αὐτὸ μὴ ἐκδοῦναι στόμασιν, ἀλλὰ βαστάζειν καλῶς καὶ φέρειν τὸν σταυρόν.

Πολλῆς γὰρ ὄντως δεῖ τῆς ἰσχύος, ὥστε βαστάσαι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ γὰρ ἀνάξιόν τι ἢ λέγων ἢ πράττων ἢ φρονῶν, οὐκ ἐβάστασε τὸ ὄνομα, οὐκ ἔχει τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ. Πομπεῦει δὲ ὁ

15 βαστάζων, οὐ δι' ἀγορᾶς, ἀλλὰ διὰ τῶν οὐρανῶν καὶ πάντες πεφρίκασιν, ἄγγελοι δορυφοροῦντες καὶ θαυμάζοντες. «Χάριν ἔχω», φησί, «τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Ὅρα πῶς καὶ τῶν αὐτοῦ χάριν αὐτῷ οἶδεν. Ὅτι γὰρ σκεῦος ἐκλογῆς ἐστι, φησὶν αὐτῷ χάριν εἶδέναι. Καίτοι τοῦτο σὸν

20 γέγονεν, ὦ μακάριε Παῦλε· οὐ γὰρ προσωπολήπτης ὁ Θεός. Ἀλλὰ χάριν ἔχω, φησὶν, ὅτι κατηξίωσέ με τῆς διακονίας ταύτης· τοῦτο γὰρ με τοῦ πιστὸν εἶναι νομίζειν σημεῖον. Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκίᾳ οὐ τῷ πιστευθῆναι μόνον ὁ οἰκονόμος χάριν ἔχει τῷ δεσπότῃ, ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖον τίθησι τοῦτο, ὅτι αὐτὸν τῶν ἄλλων ἠγεῖται πιστότε-

25 ρον· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐνταῦθα.

Εἶτα σκόπει πῶς ἐπαίρει τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον ἐξηγούμενος. «Τὸν πρότερον ὄντα», φησί, «βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν». Καὶ δταν μὲν περὶ Ἰουδαίων διαλέγεται τῶν ἔτι ἀπίστων, μεθ' ὑποστολῆς

ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινης δύναμης, ἀλλ' οὔτε τῆς θείας βοήθειας μόνο, ἀλλὰ καὶ τῆς δικῆς του προαιρέσεως. Γιατί, τὸ ὅτι τὸν διάλεξε, ἐπειδὴ προεῖδε ποιὸς πρόκειται νὰ γίνεῖ αὐτός, ἄκουσε τί λέγει προτοῦ ἀρχίσει αὐτὸς τὸ κήρυγμα· «αὐτὸς εἶναι ὄργανο τῆς ἐκλογῆς μου, γιὰ νὰ βαστάξει καὶ νὰ κηρύξει τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων»¹. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ κρατοῦν στὸν πόλεμο τὴ βασιλικὴ σημαία, αὐτὸ ποὺ συνήθως ὀνομάζεται λάβαρο, χρειάζεται νὰ ἔχουν πολλὴ δύναμη καὶ ἐμπειρία γιὰ νὰ μὴ παραδοθεῖ τὸ λάβαρο στοὺς ἐχθρούς, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ βαστάζουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ χρειάζονται πολλὴ δύναμη ὄχι μόνο σὲ καιρὸ πολέμου, ἀλλὰ καὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης, ὥστε νὰ μὴν τὸ παραδώσουν στὰ στόματα τῶν κατηγορῶν, ἀλλὰ νὰ τὸ κρατοῦν καλὰ καὶ νὰ μεταφέρουν τὸ σταυρό.

Πραγματικὰ χρειάζεται κανεὶς πολλὴ δύναμη, γιὰ νὰ βαστάξει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Γιατί ἐκεῖνος ποὺ λέγει κάτι ἀνάξιο ἢ πράττει ἢ σκέπτεται, δὲ βάσταξε τὸ ὄνομα, δὲν ἔχει τὸ Χριστὸ μέσα του. Ἐκεῖνος ποὺ τὸ βαστάζει βαδίζει ὄχι μέσω τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ μέσω τῶν οὐρανῶν κι ὅλοι φρίττουν, καθὼς ἄγγελοι τὸν δορυφοροῦν καὶ θαυμάζουν. «Εὐχαριστῶ», λέγει, «τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας ποὺ μὲ ἐνίσχυσε». Πρόσεχε πῶς καὶ γιὰ τὰ δικά του ἀναγνωρίζει εὐγνωμοσύνη στὸν Κύριο. Τὸ ὅτι εἶναι σκεῦος ἐκλογῆς τοῦ Θεοῦ, λέγει ὅτι ὀφείλει εὐγνωμοσύνη σ' αὐτόν. Ἐὰν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι δικό σου, μακάριε Παῦλε· γιατί ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπτης. Ἀλλὰ τοῦ χρεωστῶ εὐγνωμοσύνη, λέγει, γιατί μὲ θεώρησε ἄξιο αὐτῆς τῆς διακονίας· γιατί αὐτὸ θεωρῶ ὅτι εἶναι ἀπόδειξη τοῦ ὅτι μὲ ἔκρινε ἄξιο τῆς ἐμπιστοσύνης του. Ὅπως ἀκριβῶς σὲ κάποια οἰκία ὁ οἰκονόμος χρωστᾷ εὐγνωμοσύνη στὸν κύριό του, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη του, ἀλλὰ γιατί παρουσιάζει κι αὐτὴ τὴν ἀπόδειξη τῆς ἐμπιστοσύνης του, τὸ νὰ τὸν θεωρεῖ πιὸ ἀξιόπιστο ἀπὸ τοὺς ἄλλους· κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν καὶ ἐδῶ.

Ἐπειτα πρόσεχε πῶς προβάλλει τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ φιλανθρωπία, ἐξηγώντας τὴν προηγούμενη ζωὴ του. «Ἐμένα ποὺ ἤμουν προηγουμένως», λέγει, «βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής». Καὶ ὅταν βέβαια ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ εἶναι

κέχρηται τῷ λόγῳ· «μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς», φησὶν, «ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν»· περὶ δὲ ἑαυτοῦ φησι, «βλάσφημον ὄντα καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν». Ὁρᾷς τὴν καταφορὰν αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἔστι φίλαυτος, πῶς συνεσταλμένην κέκτηται 5 τὴν διάνοιαν; Οὐκ ἤρκει εἰπεῖν, «βλάσφημον ὄντα καὶ διώκτην», ἀλλ' ὅτι καὶ μετ' ἐπιτάσεως τοῦτο ἔπραττε. Οὐ μόνον γάρ, φησί, μέχρις ἐμοῦ ἴστων τὸ φαῦλον, οὐδὲ ἤρκούμην αὐτὸς βλασφημῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους εὐσεβεῖν ἐδίωκον. Πολλὴ τῆς βλασφημίας ἡ μανία. Ἄλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ.

10 2. Τίνος οὖν ἔνεκεν καὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι οὐκ ἠλεήθησαν; Ὅτι οὐκ ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ καὶ εἰδότες καὶ σφόδρα ἐπιστάμενοι ἔπραττον ἄπερ ἔπραττον. Καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς, ἄκουε τοῦ εὐαγγελικοῦ λέγοντος, ὅτι «πολλοὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων καὶ Ἰουδαίων ἐπίστευον 15 μὲν, οὐχ ὡμολόγουν δέ. Ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἢπερ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς φησι· «πῶς δύνασθε πιστεῦειν, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες;»· καὶ πάλιν· «ταῦτα εἶπον», φησὶν, «οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται». Πανταχοῦ γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς φιλαρχίας πάθος ἠνώχλει. Καὶ μὴν αὐτοὶ εἶπον, ὅτι «οὐδεὶς δύ- 20 ναται ἀφιέναι ἀμαρτίας, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός», καὶ εὐθέως ἐποίησε τοῦτο, ὅπερ ἔφησαν εἶναι σημεῖον Θεοῦ. Οὐκ ἦν οὖν ταῦτα ἀγνοίας.

Ποῦ δὲ ὁ Παῦλος ἦν τότε; Ἴσως ἂν τις εἴποι παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ, οὐδὲν κοινὸν μετὰ τῶν ὀχλῶν ἔχων τῶν στασιαστικῶν. Ὁ δὲ Γαμαλιήλ ἀνὴρ τις ἦν οὐ φιλαρχίας ἔνεκέν τι ποιῶν. 25 Πῶς οὖν μετὰ ταῦτα εὐρίσκεται μετὰ τοῦ ὄχλου ὁ Παῦλος; Ἐώρα αὐξανόμενον τὸ δόγμα καὶ κρατοῦν λοιπὸν καὶ πάντας αὐτοὺς πειθομένους. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ ποτὲ μὲν αὐτῷ συνήεσαν, ποτὲ δὲ τοῖς διδασκάλοις· ὅτε δὲ τέλεον ἀπεσχοινίσθησαν, τότε λοιπόν.

2. Ρωμ. 10,2.

3. Ἰω. 12,43.

4. Ἰω. 5,44.

5. Ἰω. 9,22.

6. Ἰω. 12,19.

ἀκόμα ἄπιστοι, χρησιμοποιοεῖ τὸ λόγῳ μὲ περιορισμό· «μαρτυρῶ γι' αὐτούς», λέγει, «ὅτι ἔχουν ζῆλο Θεοῦ, ἀλλ' ὄχι μὲ ἐπίγνωση»². γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅμως, λέγει, «ἐμένα πού ἤμουν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής». Βλέπεις τὴ μείωση τοῦ ἑαυτοῦ του, πῶς δὲν εἶναι ἐγωϊστής, ὅτι ἔχει ταπεινωμένο τὸ φρόνημα; Δὲν τοῦ ἔφθανε νὰ πεῖ ὅτι ἦταν «βλάσφημος καὶ διώκτης», ἀλλὰ καὶ ὅτι τό ἔκαμνε αὐτὸ μὲ ἐπίταση. Γιατί, λέγει, δὲν ἔφθανε ἡ φαυλότητα μόνο μέχρι τὸν ἑαυτό μου καὶ δὲν μοῦ ἔφθανε νὰ εἶμαι ἐγὼ βλάσφημος, ἀλλὰ καταδίωκα καὶ αὐτούς πού ἤθελαν νὰ εἶναι εὐσεβεῖς. Μεγάλη εἶναι ἡ μανία τῆς βλασφημίας. «'Αλλ' ἔλεήθηκα, γιατί ἀπὸ ἄγνοια τὰ ἔκανα, ζώντας μέση στὴ ἀπιστία».

2. Γιατί ὅμως δὲν ἐλεήθηκαν καὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι; Γιατί ἔκαμναν ἐκεῖνα πού ἔκαμναν ὄχι ἀπὸ ἄγνοια, ἀλλὰ γνωρίζοντας αὐτὰ καὶ μάλιστα γνωρίζοντάς τα πάρα πολὺ καλά. Καὶ γιὰ νὰ ἔχεις ἀκριβὴ γνώση αὐτοῦ ἄκουε τὸν εὐαγγελιστὴ πού λέγει, ὅτι «πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους καὶ Ἰουδαίους πίστευαν βέβαια, ὅμως δὲν τὸ ὁμολογοῦσαν. Γιατί ἀγάπησαν περισσότερο τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων, παρὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ»³. Καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «πῶς μπορεῖτε νὰ πιστεῦετε, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὲς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο;»⁴ καὶ πάλι, «αὐτὰ εἶπαν», λέγει, «οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων, γιὰ νὰ μὴ διωχθοῦν ἀπὸ τὴ συναγωγή»⁵. Καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν πάλι· «βλέπετε ὅτι σὲ τίποτε δὲν ὠφελοῦμε, γιατί ὁ κόσμος ὅλος ἀκολουθεῖ πίσω του»⁶. Σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις τοὺς ἔνωχλοῦσε τὸ πάθος τῆς φιλαρχίας. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶπαν ὅτι, «κανένας δὲν μπορεῖ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός», καὶ ἀμέσως ἔκαμε αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶπαν ὅτι εἶναι σημεῖο τοῦ Θεοῦ. Δὲ γίνονταν λοιπὸν αὐτὰ ἀπὸ ἄγνοια.

Καὶ πού ἦταν τότε ὁ Παῦλος; Ἴσως πεῖ κάποιος, δίπλα στὰ πόδια τοῦ Γαμαλιήλ, χωρὶς νὰ ἔχει τίποτε κοινὸ μὲ τὸ πλῆθος τῶν στασιαστῶν. Ὁ Γαμαλιήλ ἦταν ἕνας ἄνδρας πού δὲν ἔκαμε τίποτε ἀπὸ φιλαρχία. Πῶς λοιπὸν μετὰ ἀπ' αὐτὰ ὁ Παῦλος βρίσκεται μὲ τὸν ὄχλο; Ἐβλεπε τὸ δόγμα νὰ αὐξάνεται καὶ στὴ συνέχεια νὰ ἐπικρατεῖ, κι ὅλους αὐτούς νὰ πιστεύουν. Ὅταν ζοῦσε ὁ Χριστὸς ἄλλοτε συναναστρέφονταν αὐτόν καὶ ἄλλοτε τοὺς δασκάλους, ὅταν ὅμως ἀποχωρίσθηκαν τελείως, τότε πλέον δὲν ἔκαμνε, ὅσα

οὐχ ὡς οἱ λοιποὶ φιλαρχίας ἔνεκεν ἔπραττεν ἄπερ ἔπραττεν, ἀλλὰ
 ζήλου. Τίνος γὰρ ἔνεκεν εἰς Δαμασκὸν ἐπορεύετο; Λύμην τὸ πρᾶ-
 γμα ἐνόμιζε καὶ ἐδεδοίκει μὴ πανταχοῦ διαδοθῆ τὸ κήρυγμα. Οἱ δὲ
 Ἰουδαῖοι οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τῆς προστασίας τῶν πολλῶν ἔνεκεν,
 5 ἀλλὰ φιλαρχίας χάριν πάντα ἔπραττον. Ὅρα γοῦν τί φασιν· «ἀρου-
 σιν ἡμῶν τὸ ἔθνος καὶ τὴν πόλιν». Ποῖος αὐτοὺς κατέσεισε φόβος;
 Ἀνθρώπινος. Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον ἐξετάσαι, πῶς ἀκριβῆς ὢν περὶ τὸν
 νόμον, οὐδὲν ἔγνω· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ λέγων· «ὃ προεπηγγείλατο διὰ
 τῶν προφητῶν αὐτοῦ». Πῶς οὖν οὐκ οἶδας ζηλωτῆς ὑπάρχων τοῦ
 10 πατρῷου νόμου, παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου παιδευόμενος; Ἄλλ'
 οἱ μὲν ἐν λίμναις καὶ ποταμοῖς διατρίβοντες καὶ τελῶναι προσέ-
 δραμον καὶ ἐδέξαντο, σὺ δὲ διώκεις ὁ νομομαθής; Διὰ τοῦτο κατε-
 γίνωσκεν ἑαυτοῦ, λέγων, «οὐκ εἰμὶ ἰκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος»·
 διὰ τοῦτο τὴν ἄγνοιαν ὁμολογεῖ, ἦν ἡ ἀπιστία ἔτικτε· διὰ τοῦτο
 15 φησιν «ἐλεθῆναι».

Τί ἐστι, «πιστόν με ἠγήσατο»; Οὐδὲν τῶν δεσποτικῶν προε-
 δίδου· πάντα αὐτοῦ ἔλεγεν εἶναι καὶ τὰ ἴδια· οὐκ ἐσφετερίζετο τὴν
 τοῦ Θεοῦ δόξαν. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος, «ἄνδρες,
 τί ἡμῖν προσέχετε; ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι». Τοῦ-
 20 τό ἐστι, «πιστόν με ἠγήσατο». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «περισσότερον
 αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα», φησίν· «οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ
 Θεοῦ ἢ σὺν ἐμοί»· καὶ πάλιν, «ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ
 τὸ ἐνεργεῖν». Δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκ τούτου τιμωρίας ἄξιον· ὁ γὰρ
 ἔλεος ἐπὶ τούτοις γίνεται. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ φησι· «πῶρωσις ἀπὸ
 25 μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν. Ἄλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ», φησίν, «ὑπε-
 ρεπλέονασε μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τί
 ἐστι τοῦτο; Ἴνα μὴ ἀκούσας, «ἠλεήθην», τοσοῦτον μόνον νομίσης,
 «βλάσφημος», φησίν, «ἤμην καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής· οὐκοῦν καὶ
 κολάσεως ἄξιος· ἀλλ' οὐκ ἐτιμωρήθην· ἠλεήθην γάρ.

30 Ἄρ' οὖν τοῦτο μόνον καὶ μέχρι τούτου ὁ ἔλεος τοῦ μὴ δοῦναι

7. Ἰω. 11,48.

8. Ρωμ. 1,2.

9. Πράξ. 22,3.

10. Α' Κορ. 15,9.

11. Πράξ. 14,14.

12. Α' Κορ. 15,10.

13. Φιλίπ. 2,13.

14. Ρωμ. 11,25.

ἔκαμνε, ἀπὸ φιλαρχία, ὅπως οἱ ὑπόλοιποι, ἀλλ' ἀπὸ ζῆλο. Γιὰ ποιό λόγο πήγαινε στὴ Δαμασκό; Θεωροῦσε τὸ πράγμα αὐτὸ καταστροφή καὶ φοβόταν μήπως τὸ κήρυγμα διαδοθεῖ παντοῦ. Δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιο ὅμως μὲ τοὺς Ἰουδαίους· γιατί ἔκαμαν τὰ πάντα ὄχι γιὰ νὰ προστατέψουν τοὺς πολλούς, ἀλλὰ χάριν τῆς φιλαρχίας. Πρόσεχε λοιπὸν τί λένε· «θὰ πάρουν τὸ ἔθνος μας καὶ τὴν πόλη»⁷. Ποιὸς φόβος τοὺς τρόμαξε; ἀνθρώπινος. Ἀξίζει ὅμως νὰ ἐξετάσουμε τὰ ἐξῆς· πῶς, ἂν καὶ ἦταν αὐστηρὸς τηρητῆς τοῦ νόμου, ἐν τούτοις τίποτε δὲν γνώριζε· γιατί αὐτὸς ἦταν ποὺ ἔλεγε· «ἐκεῖνο ποὺ ὑποσχέθηκε μὲ τοὺς προφῆτες του»⁸. Πῶς λοιπὸν δὲν τὸ γνωρίζεις, ἐνῶ εἶσαι ζηλωτῆς τοῦ πατρικοῦ νόμου καὶ ἀνατρέφεται δίπλα στὰ πόδια τοῦ Γαμαλιήλου⁹; Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ποὺ ζοῦσαν στὶς λίμνες καὶ στοὺς ποταμούς καὶ οἱ τελῶνες ἔτρεξαν μὲ προθυμία καὶ τὸν δέχθηκαν, ἐνῶ ἐσὺ ὁ νομομαθῆς τὸν καταδιώκεις; Γι' αὐτὸ κατηγοροῦσε τὸν ἑαυτό του, λέγοντας, «δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομασθῶ ἀπόστολος»¹⁰. Γι' αὐτὸ ὁμολογεῖ τὴν ἄγνοια, ποὺ τὴ γεννοῦσε ἡ ἀπιστία· γι' αὐτὸ λέγει «ἐλεήθηκα».

Τί σημαίνει, «μὲ θεώρησε πιστό»; Τίποτε δὲν πρόδιδε ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὸν Κύριο· ὅλα ἔλεγε ὅτι εἶναι αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ τὰ δικά του· δὲν σφετεριζόταν τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἄκουε αὐτὸν ποὺ λέγει καὶ ἄλλοῦ· «ἄνδρες, τί μᾶς προσέχετε; Ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μὲ σᾶς»¹¹. Αὐτὸ σημαίνει, «μὲ θεώρησε πιστό». Καὶ πάλι ἄλλοῦ, «περισσότερο ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς κόπιασα», λέγει· «ὄχι ἐγὼ ὅμως, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι μαζί μου»¹². Καὶ πάλι, «ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἐνεργεῖ μέσα μας, ὥστε νὰ θέλουμε καὶ νὰ ἐνεργοῦμε»¹³. Ἀπ' αὐτὸ δείχνει τὸν ἑαυτό του ἄξιο γιὰ τιμωρία· γιατί τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ δίνεται σ' αὐτούς. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «δημιουργήθηκε ἀναισθησία σὲ ἓνα μέρος τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ»¹⁴. «Ἄλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ», λέγει, «περίσσευσε μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει αὐτό; Γιὰ νὰ μὴ νόμισεις ἀκούοντας, «ἐλεήθηκα», τόσο μόνο, «βλάσφημος», λέγει, «ἤμουν καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής»· δηλαδὴ ἤμουν ἄξιος καὶ γιὰ τιμωρία· ἀλλὰ δὲν τιμωρήθηκα, γιατί ἐλεήθηκα.

Ἄρα λοιπὸν αὐτὸ εἶναι μόνο τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ μέχρι

τιμωρίαν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλὰ καὶ μεγάλα. Οὐ γὰρ τῆς ἐπηρετημένης ἡμᾶς δίκης μόνης ἀπήλλαξεν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ δικαίους ἐποίησε καὶ υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς καὶ φίλους καὶ κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους. Διὰ τοῦτό φησιν, «ὑπερεπλέονασεν ἡ 5 χάρις», δηλῶν ὅτι ὑπερέβη καὶ τὸν ἔλεον τὰ δῶρα. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἔλεοῦντός ἐστιν, ἀλλὰ φιλοῦντος καὶ σφόδρα ἀγαπῶντος. Εἰπὼν τοίνυν πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ὅτι βλάσφημον ὄντα καὶ ὑβριστὴν καὶ διώκτην ἠλέησε, καὶ ὅτι οὐ μέχρι τούτου ἔστη μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλων ἐτέρων ἠξίωσε, πάλιν 10 ἐκεῖνο ἀσφαλίζεται τὸ τῶν ἀπίστων, τὸ μὴ λέγειν ὅτι ἡ προαίρεσις ἀνήρηται· ἐπήγαγε γοῦν, «μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τοσοῦτον μόνον, φησὶν, ἡμεῖς εἰσηνέγκαμεν· ἐπιστεύσαμεν, ὅτι δύναται ἡμᾶς σῶσαι.

3. Ἀγαπήσωμεν τοίνυν αὐτὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ. Τί ἐστι, διὰ τοῦ 15 Χριστοῦ; Ὅτι αὐτὸς ἡμῖν τούτου πρόξενος γέγονεν, οὐχ ὁ νόμος. Ὅρας τίνων μὲν ὁ Χριστὸς αἴτιος ἡμῖν γέγονεν ἀγαθῶν, τίνων δὲ ὁ νόμος; Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, 'ἐπλέονασεν ἡ χάρις', ἀλλ' «ὑπερεπλέονασε». Καὶ γὰρ ὄντως ὑπερεπλέονασε, τοὺς μυρίων κολάσεων ἀξίους, τούτους εἰς υἰοθεσίαν ἀγαγοῦσα ἐξαίφνης. Ἴδου πάλιν τό, 20 «ἐν», «διά» ἐστίν· οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγάπης· ἐπεὶ πολλοὶ καὶ νῦν εἰσιν, ὅτι μὲν ἐστίν ὁ Χριστὸς Θεὸς πιστεύοντες, οὐκ ἀγαπῶντες δὲ αὐτόν, οὐδὲ τὰ τῶν φιλοῦντων πράσσοντες· πῶς γάρ, ὅταν πάντα αὐτοῦ προτιμῶσι, χρήματα, γένησιν, εἰμαρμένην, παρατήρησιν, κληδονισμούς, οἰωνισμούς; Ὅταν δὲ εἰς ὕβριν 25 αὐτοῦ ζῶμεν, εἶπέ μοι, ποία ἀγάπη; Εἴ τις ἔχει φίλον θερμὸν καὶ διάπυρον, κἂν οὕτω φιλείτω τὸν Χριστόν· κἂν οὕτω φιλείτω τὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ δεδωκότα, οὐδὲν ἡμῶν κατωρθωκότων. Τί λεγῶ, κατωρθωκότων; μεγάλα μὲν οὖν ἐργασασμένων κακὰ καὶ τετολμηκότων ἀτόλμητα ἀντ' οὐδενός. Καὶ ὁ μὲν

ἐδῶ φθάνει, τὸ νὰ μὴν τιμωρούμαστε δηλαδή; Καθόλου, ἀλλὰ περιλαμβάνει κι ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα. Γιατὶ δὲν μᾶς ἀπάλλαξε ὁ Θεὸς μόνο ἀπὸ τὴν ποινὴ πού κρεμόταν πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας, ἀλλὰ μᾶς ἔκαμε καὶ δικαίους καὶ υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς καὶ φίλους καὶ κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους. Γι' αὐτὸ λέγει, «ὕπερπερίσσευσε ἡ χάρη», δηλώνοντας ὅτι τὰ δῶρα ξεπέρασαν κι αὐτὸ τὸ ἔλεος. Αὐτὰ δὲν εἶναι δείγματα κάποιου πού ἔλεεϊ, ἀλλὰ κάποιου πού ἀγαπάει καὶ μάλιστα ἀγαπάει πάρα πολύ. Ἄφοῦ λοιπὸν εἶπε πολλὰ καὶ μεγάλα γιὰ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὅτι, ἐνῶ ἦταν βλάσφημος καὶ ὑβριστὴς καὶ διώκτης, τὸν ἔλεησε, κι ὅτι δὲν ἔφθασε μόνο μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ κι ἄλλα μεγάλα τὸν ἀξίωσε, πάλι διασφαλίζει ἐκεῖνο τὸ τῶν ἀπίστων, τὸ νὰ μὴν λέγουν ὅτι καταργεῖται ἡ προαίρεση· πρόσθεσε λοιπὸν· «μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τόσο μόνο, λέγει, ἐμεῖς προσφέραμε· πιστέψαμε ὅτι μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει.

3. Ἄς ἀγαπήσουμε λοιπὸν αὐτὸν «διὰ τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει «διὰ τοῦ Χριστοῦ»; Ὅτι αὐτὸς ἔγινε σὲ μᾶς πρόξενος αὐτοῦ, ὄχι ὁ νόμος. Βλέπεις ποιῶν ἀγαθῶν αἴτιος ἔγινε σὲ μᾶς ὁ Χριστός, καὶ ποιῶν ὁ νόμος; Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς 'πλεόνασε ἡ χάρη', ἀλλὰ «ὕπερπλεόνασε». Καὶ πράγματι «ὕπερπλεόνασε», ἀφοῦ, ἐκεῖνους πού ἦταν ἄξιοι γιὰ μύριες τιμωρίες, ξαφνικὰ τοὺς ὁδήγησε σὲ υἰοθεσία. Νὰ πάλι τὸ «ἐν», πού σημαίνει «διά»· γιατί δὲ χρειάζεται μόνο ἡ πίστη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγάπη· γιατί ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ τώρα πού πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι βέβαια Θεός, ὅμως δὲν τὸν ἀγαποῦν, καὶ οὔτε κάμνουν ἐκεῖνα πού κάμνουν ὅσοι τὸν ἀγαποῦν. Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν ἀγαποῦν, ὅταν ἀντὶ αὐτοῦ προτιμοῦν ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ χρήματα, τὴ μοίρα, τὴν εἰμαρμένη, τὶς νομικὲς διακρίσεις, τὶς μαντεῖες, τοὺς οἰωνισμούς; Ὅταν ζοῦμε γιὰ νὰ τὸν βρίζουμε, πές μου, ποιά ἀγάπη ἔχουμε γι' αὐτόν; Ἄν κανεὶς ἔχει θερμὸ καὶ ἀγαπητὸ φίλο, ἔστω καὶ ἔτσι ἅς ἀγαπᾷ τὸ Χριστὸ, ἔστω καὶ ἔτσι ἅς ἀγαπᾷ ἐκεῖνον πού ἔδωσε τὸν Υἱό του γιὰ τοὺς ἐχθρούς, τὴν στιγμὴ πού ἐμεῖς δὲν εἴχαμε νὰ ἐπιδείξουμε κανένα κατόρθωμα. Τί λέγω δὲν εἴχαμε νὰ ἐπιδείξουμε κανένα κατόρθωμα; διαπράξαμε μάλιστα μεγάλα κακὰ καὶ ἀποτολμήσαμε πράγματα ἀτόλμητα γιὰ τὸ τίποτε. Καὶ αὐτὸς βέβαια μετὰ ἀπὸ μύριες εὐ-

μετὰ τὰς μυρίας εὐεργεσίας καὶ κηδεμονίας οὐδὲ οὕτως ἔρριψεν, ἀλλὰ τότε μάλιστα τὸν Υἱὸν ἔδωκεν, ὅτε μείζονα ἠδικήσαμεν· ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ τοσοῦτων τυχεῖν, μετὰ τὸ γενέσθαι φίλοι, μετὰ τὸ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀξιωθῆναι δι' αὐτοῦ, οὐδὲ ὡς φίλον ἠγαπήσαμεν. Καὶ τίς ἡμῖν ἔσται ἐλπίς; Τάχα φρίττετε πρὸς τὸ ρῆμα· ἀλλ' εἶθε πρὸς τὰ πράγματα. Καὶ πῶς, φησὶν, οὐδὲ ὡς τοὺς φίλους οὕτω φιλήσομεν τὸν Θεόν; Πῶς; Ἐγὼ πειράσομαι δεῖξαι· καὶ εὐχομαι μὲν μηδὲν δόξαι λέγειν, ἀλλὰ ληρεῖν, φοβοῦμαι δὲ μὴ κατὰ πραγμάτων ἢ τὰ λεγόμενα ρήματα.

10 Σκόπει δέ· ὑπὲρ φίλων, τῶν ὄντως φίλων, πολλοὶ καὶ ζημιωθῆναι εἶλοντο πολλάκις· τοῦ δὲ Χριστοῦ ἕνεκεν οὐ μόνον ζημιωθῆναι, ἀλλὰ τοῖς οὖσιν ἀρκεῖσθαι οὐδεὶς ἀνέχεται. Ὑπὲρ φίλου πολλάκις καὶ ὑβρίσθημεν καὶ ἐχθρας ἀνεδεξάμεθα· διὰ δὲ τὸν Χριστὸν οὐδεὶς ἐχθραν ἀναδέχεται, ἀλλ' εἰκῆ, φησί, φιλοῦ· εἰκῆ μὴ
15 μισοῦ. Τὸν φίλον λιμῶντοντα οὐδέποτε περιοψόμεθα, τὸν δὲ Χριστὸν καθ' ἡμέραν ἡμῖν προσιόντα οὐχ ὑπὲρ τινος μεγάλου, ἀλλ' ὑπὲρ ἄρτου μόνου, οὐδὲ προσιέμεθα, καὶ ταῦτα ἐρευγόμενοι δυσωδίας καὶ διασπώμενοι καὶ γαστριζόμενοι καὶ τὸν χθεσινὸν οἶνον ἀποπνέοντες καὶ τρυφῶντες, καὶ οἱ μὲν πόρναις διδόντες, οἱ δὲ πα-
20 ρασίτοις, οἱ δὲ κόλαξιν, οἱ δὲ τέρασι καὶ μωροῖς καὶ νάννοις· καὶ γὰρ τὰ τῆς φύσεως ἀμαρτήματα ταῦτα φέρουσιν εἰς τέρψιν. Καὶ φίλοις τοῖς ὄντως φίλοις οὐδέποτε φθονοῦμεν, οὐδὲ δακνόμεθα τῆ τούτων εὐπραγία· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο πάσχομεν· καὶ μείζονα ἴδοι τις ἂν τὴν φιλίαν ἰσχύουσαν, ἢ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον. Καὶ
25 γὰρ ὁ ὕπουλος καὶ ὁ φθονερός μᾶλλον τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους αἰδεῖται. Πῶς, ἐγὼ λέγω· ὅτι τοῦ μὲν Θεοῦ ὀρῶντος τὰ κατὰ καρδίαν, οὐκ ἀφίσταται ἄνθρωπος δόλους ράπτων· ἂν δὲ ἄνθρωπον

εργασίες και φροντίδες δὲν μᾶς ἀπέρριψε οὔτε καὶ ἔτσι, ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς, πού τὸν ἀδικήσαμε στὸ μεγαλύτερο βαθμό, ἔδωσε τὸν Υἱό του. Ἐμεῖς ὅμως μετὰ ἀπὸ τόσα πού τύχαμε καὶ ἀφοῦ γίναμε φίλοι, καὶ ἀξιωθήκαμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ δι' αὐτοῦ, δὲν τὸν ἀγαπήσαμε οὔτε σὰν φίλο. Καὶ ποιά ἐλπίδα θὰ ἔχουμε; Ἴσως φρίττετε ἀκούοντας τὸ λόγο αὐτό· ἀλλὰ μακάρι νὰ φρίττατε μπροστὰ στὰ ἴδια τὰ πράγματα. Καὶ πῶς, λέγει, δὲ θὰ ἀγαπήσουμε τὸ Θεὸ οὔτε ἔτσι ὅπως ἀγαποῦμε τοὺς φίλους; Πῶς; ἐγὼ θὰ προσπαθήσω νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω· καὶ εὐχομαι βέβαια νὰ φανεῖ ὅτι δὲ λέγω τίποτε, ἀλλ' ὅτι παραληρῶ, φοβᾶμαι ὅμως, μήπως τὰ λόγια μου θὰ εἶναι σύμφωνα μὲ τὰ πράγματα.

Πρόσεχε λοιπόν· γιὰ τοὺς φίλους, τοὺς πραγματικοὺς φίλους, πολλοὶ πολλὰς φορές προτίμησαν καὶ νὰ ζημιωθοῦν, γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ ὅμως ὄχι μόνο δὲν ἀνέχεται κανένας νὰ ζημιωθεί, ἀλλὰ δὲν ἀνέχεται καὶ νὰ ἀρκεσθεῖ σ' αὐτὰ πού ἔχει. Γιὰ χάρη τοῦ φίλου πολλὰς φορές μᾶς ἔβρισαν καὶ δεχθήκαμε καὶ μίση, γιὰ τὸ Χριστὸ ὅμως κανένας δὲ δέχεται μίσος, ἀλλὰ, λέγει, ἀνώφελα ν' ἀγαπᾶς, ἄσκοπα ὅμως νὰ μὴ μισεῖς. Τὸ φίλο πού πεινάει ποτὲ δὲ θὰ τὸν παραβλέψουμε, τὸ Χριστὸ ὅμως πού μᾶς πλησιάζει κάθε μέρα ὄχι γιὰ κάτι τὸ μεγάλο, ἀλλὰ μόνο γιὰ ψωμί, οὔτε τὸν πλησιάζουμε, καὶ ὅλα αὐτὰ τῆ στιγμῆ πού ρευόμαστε δυσωδία, πού σκάζουμε ἀπὸ τὴν πολυφαγία, πού παραγεμίζουμε τὶς κοιλιές μας, πού ἀποπνέουμε τὸ χθεσινὸ κρασί, καὶ ζοῦμε τόσο ἀπολαυστικά· καὶ ἄλλοι βέβαια παραδίνονται σὲ πόρνες, ἄλλοι πάλι σὲ παρασίτους, ἄλλοι σὲ κόλακες, ἄλλοι σὲ τέρατα καὶ ἀνόητους καὶ νάνους, καθόσον αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα τῆς φύσεως ὀδηγοῦν σὲ εὐχαρίστηση. Καὶ τοὺς φίλους, τοὺς πραγματικοὺς φίλους, ποτὲ δὲν τοὺς φθονοῦμε, οὔτε στεναχωριέμαστε γιὰ τὴν εὐτυχία τους, στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸ τὸ παθαίνουμε. Καὶ μπορεῖ νὰ παρατηρήσει κανεῖς ὅτι περισσότερη δύναμη ἔχει ἢ φιλία παρὰ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὁ ὑπουργὸς καὶ φθονερός ἄνθρωπος περισσότερο ντρέπεται τοὺς ἀνθρώπους παρὰ τὸ Θεό. Πῶς συμβαίνει αὐτὸ θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ· ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ βλέπει ὁ Θεὸς τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδιάς, ἐν τούτοις ὁ ἄνθρωπος δὲ σταματᾷ τὶς δολοπλοκίες, ἂν ὅμως ἄνθρωπος δεῖ ἄνθρωπο τὰ χάνει καὶ κοκκινί-

ἴδη ἄνθρωπος, ἀπόλωλε καὶ ἐρυθριᾷ. Τί τοῦτο λέγω; Πρὸς φίλον μὲν κακούμενον ἀπερχόμεθα, κἄν μικρόν τι ἀναβαλώμεθα, φοβούμεθα μὴ καταγνωσθῶμεν· τοῦ δὲ Χριστοῦ πολλάκις ἐν δεσμοῖς ἀποθανόντος, οὐδὲ ἐπεσκεψάμεθα. Καὶ πρὸς τοὺς φίλους δὲ τοὺς 5 πιστούς, οὐκ ἐπειδὴ πιστοὶ εἰσιν, ἀπερχόμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ φίλοι.

4. Ὅρᾳς οὐδὲν φόβῳ Θεοῦ γινόμενον, οὐδὲ τῷ περὶ αὐτὸν φίλτρῳ, ἀλλὰ τὰ μὲν φιλία, τὰ δὲ συνηθεία; Ὅρῶντες φίλον ἀποδημοῦντα, κλαίμεν, στένομεν, ἂν δὲ καὶ ἀποθανόντα ἴδωμεν, ὀλοφύρομεθα, καίτοι γε εἰδότες ὅτι οὐ διαπαντὸς ἡμῶν διαστήσεται, ἀλλ' 10 αὐτὸν ἐν τῇ ἀναστάσει ἀποληψόμεθα· τοῦ δὲ Χριστοῦ χωριζομένου ἡμῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν, μᾶλλον δὲ τὸν Χριστὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀπελαύνοντες ἀφ' ἡμῶν οὐκ ἀλγοῦμεν, οὐδὲ δεινόν τι ποιεῖν νομίζομεν ἀδικοῦντες, λυποῦντες, παροξύνοντες, τὰ μὴ δοκοῦντα αὐτῷ πράσσοντες. Ἀλλ' οὕτω τοῦτο φρικτόν, εἰ μὴδὲ ὡς 15 φίλῳ αὐτῷ κεχρήμεθα· ἐγὼ γὰρ δείξω, ὅτι καὶ ὡς ἐχθρῷ αὐτῷ χρώμεθα. Πῶς; «Τὸ φρόνημα τῆς σαρκός», φησὶν ὁ Παῦλος, ἐχθρα εἰς Θεόν». Ἡμεῖς δὲ τοῦτο μὲν ἀεὶ περιφέρομεν, τὸν δὲ Χριστὸν ἀεὶ βουλόμενον ἡμῖν ἐπιτρέχειν καὶ πρὸς τὰς θύρας ἡμῶν ἐρχόμενον διώκομεν (αἱ γὰρ πονηραὶ πράξεις τοῦτο ἐργάζονται)· καὶ 20 ποιοῦμεν αὐτὸν ὑβρίζεσθαι καθ' ἐκάστην ἡμέραν, διὰ τὰς πλεονεξίας ἡμῶν, διὰ τὰς ἀρπαγὰς. Δοξάζεται τις εὐδοκιμῶν, καὶ τὰ αὐτοῦ φθεγγόμενος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὠφελῶν; καὶ ἡμεῖς τούτῳ φθονοῦμεν, ὅτι τὰ τοῦ Θεοῦ ἐργάζεται· καὶ δοκοῦμεν μὲν φθονεῖν ἐκείνῳ, ὁ δὲ φθόνος διαβαίνει εἰς Χριστόν.

25 Οὐ, φησὶν, ἀλλὰ βουλόμεθα οὐ δι' ἐτέρων, ἀλλὰ δι' ἡμῶν τὴν ὠφέλειαν γίνεσθαι. Οὐ διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς· ἐπεὶ εἰ διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς· ἐπεὶ εἰ διὰ τὸν Χριστόν, ἀδιάφορον ἂν ἦν ἡμῖν τὸ καὶ δι' ἐτέρων, καὶ δι' ἡμῶν ταῦτα γίνεσθαι. Εἶπε γὰρ μοι, εἴ τις ἰατρὸς παῖδα ἔχων τυφλοῦσθαι μέλλοντα, αὐτὸς μὲν ἐξα- 30 σθενήσει πρὸς τὴν ἰατροίαν, ἕτερον δὲ εὖροι δυνάμενον τοῦτο ἐργά-

ζει ἀπὸ ντροπή. Καὶ γιατί λέγω αὐτό; Πηγαίνουμε σέ φίλο πού βρίσκεται σέ κατάσταση κακή, κι ἂν καθυστερήσουμε λίγο, φοβόμαστε μήπως κατηγορηθοῦμε, τὸ Χριστὸ ὅμως πού πολλές φορές πέθανε στὰ δεσμά, οὔτε κἂν τὸν ἐπισκεφθήκαμε. Καὶ στοὺς πιστοὺς φίλους πηγαίνουμε ὄχι ἐπειδὴ εἶναι πιστοί, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι φίλοι.

5. Βλέπεις ὅτι τίποτε δὲν γίνεται ἀπὸ φόβο Θεοῦ οὔτε ἀπὸ ἀγάπη γι' αὐτόν, ἀλλὰ ἄλλα ἀπὸ φιλία καὶ ἄλλα ἀπὸ συνήθεια; Ὅταν βλέπουμε φίλο νὰ ξενιτεύεται, κλαῖμε, στενάζουμε, ἂν μάλιστα τὸν δοῦμε νὰ πεθαίνει κλαῖμε σπαραχτικά, ἂν καὶ γνωρίζουμε, ὅτι δὲν θὰ χωρισθεῖ γιὰ πάντα ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ θὰ τὸν λάβουμε στὴν ἀνάσταση· γιὰ τὸ Χριστὸ ὅμως πού χωρίζεται ἀπὸ μᾶς κάθε μέρα, ἢ καλύτερα τὸ Χριστὸ πού τὸν διώχνουμε κάθε μέρα ἀπὸ κοντά μας, δὲν πονοῦμε καὶ οὔτε νομίζουμε ὅτι κάμνουμε κάτι τρομερό, τὴ στιγμή πού τὸν ἀδικοῦμε, πού τὸν λυποῦμε, πού τὸν ἐξοργίζουμε, πού κάμνουμε πράγμα :α πού δὲν ἀρέσουν σ' αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμα δὲ θὰ ἦταν τόσο φρικτό, ἂν δὲν τὸν συμπεριφερόμασταν σὰν φίλο· γιατί ἐγὼ θὰ δείξω ὅτι τὸν συμπεριφερόμαστε καὶ σὰν ἐχθρό. Πῶς; Ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι «τὸ φρόνημα τὸ σαρκικὸ εἶναι ἐχθρα πρὸς τὸ Θεό»¹⁵. Ἐμεῖς βέβαια αὐτὸ πάντοτε τὸ περιφέρουμε, τὸν Χριστὸ ὅμως πού πάντοτε θέλει νὰ μᾶς βοηθάει καὶ πού ἔρχεται στὶς θύρες μας τὸν διώχνουμε (γιατί οἱ πονηρὲς πράξεις αὐτὸ κάμνουν). Καὶ γινόμαστε αἰτία κάθε μέρα νὰ βρίζεται, ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας μας καὶ τῶν ἀρπαχτικῶν μας διαθέσεων. Τιμᾶται κάποιος ἐπειδὴ εὐδοκιμεῖ καὶ κηρύττοντας τὸ λόγο του καὶ τὴν Ἐκκλησία ὠφελώντας; καὶ αὐτόν ἐμεῖς τὸν φθονοῦμε, γιατί ἐργάζεται τὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ νομίζουμε βέβαια ὅτι φθονοῦμε ἐκεῖνον, ὁ φθόνος ὅμως μεταβαίνει στὸ Χριστό.

Ἦ ὄχι, λέγει, ἀλλὰ θέλουμε ἢ ὠφέλεια νὰ προέλθει ἀπὸ μᾶς κι ὄχι ἀπὸ ἄλλους. Ἦ ὄχι γιὰ τὸ Χριστό, ἀλλὰ γιὰ μᾶς· γιατί, ἂν ἐνδιαφερόμασταν γιὰ τὸ Χριστό, θὰ μᾶς ἦταν ἀδιάφορο ἂν ἡ ὠφέλεια αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ ἄλλους ἢ ἀπὸ μᾶς. Γιατί πές μου, ἂν κάποιος γιατρὸς εἶχε παιδί πού ἐπρόκειτο νὰ τυφλωθεῖ, καὶ ὁ ἴδιος βέβαια δὲν μπορούσε νὰ τὸ θεραπεύσει, μπορούσε ὅμως νὰ βρεῖ ἄλλον πού θὰ εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὸ θεραπεύσει, ἄραγε θὰ τὸν ἐδιώχνε;

ζεσθαι, ἄρα ἂν ἀπήλασεν αὐτόν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μονονουχὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτόν· εἴτε διὰ σοῦ, εἴτε δι' ἐμοῦ, τὰ τῆς ὠφελείας γινέσθω. Τί δήποτε; Ὅτι οὐ τὸ ἑαυτοῦ ὄρα, ἀλλὰ τὸ τῷ παιδὶ συμφέρον. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, εἰ τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐωρῶμεν, εἶπομεν ἂν, εἴτε δι' 5 ἡμῶν, εἴτε δι' ἑτέρου τινὸς τὸ λυσιτελὲς γινέσθω· «εἴτε ἀληθεία, εἴτε προφάσει», φησί, «Χριστὸς καταγγέλλεται». Ἄκουε γὰρ τοῦ Μωϋσέως λέγοντος πρὸς τοὺς παροξῦναι αὐτὸν βουλομένους, ἡνίκα οἱ περὶ Ἑλδὰδ καὶ Μωδὰδ προεφήτευσον· «μὴ ζηλοῖς σὺ ἐμοί· καὶ τίς δώη πάντα τὸν λαὸν Κυρίου προφήτας εἶναι;».

10 Ταῦτα δὲ πάντα ἀπὸ φιλοδοξίας γίνεται. ἼΑρα οὐκ ἐχθρῶν ταῦτα καὶ πολεμίων; Εἶπε σέ τις κακῶς; ἀγάπησον αὐτὸν σύ. Καὶ πῶς δυνατόν; Δυνατόν, καὶ σφόδρα δυνατόν, ἂν θέλῃς· ἂν δὲ καλῶς εἰπόντα φιλήσης, οὐκ ἔτι σοι χάρις· οὐ γὰρ διὰ τὸν Κύριον, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐφημίαν τοῦτο πεποίηκας. Ἐβλαψέ σέ τις; εὐεργέ- 15 τησον· ἂν δὲ ὠφελήσαντα ὠφελήσης, οὐδὲν μέγα πεποίηκας. Ἡδικήθης καὶ ἐζημιώθης τὰ μεγάλα; τοῖς ἐναντίοις ἀμείψασθαι σπούδασον. Ναί, παρακαλῶ, οὕτω διοικῶμεν τὰ καθ' ἑαυτούς· παυσώμεθα τοῦ ἀδικεῖν καὶ μισεῖν τοὺς ἐχθρούς· αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς κελεύει φιλεῖν, ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτὸν φιλοῦντα διώκομεν. Μὴ γένοιτο, 20 φησί. Τῷ ῥήματι τοῦτο πάντες φθειγγόμεθα, διὰ δὲ τῶν ἔργων οὐ πάντες. Τοσαύτη ἡ τῆς ἀμαρτίας σκότωσησις, ὅτι ἅπερ οὐκ ἔστι λόγῳ φορητά, ταῦτα δι' ἔργων φορητά ἐστίν.

Ἄποστῶμεν ὅπῃ γοῦν ποτε τῶν βλαπτόντων καὶ λυμαιομένων ἡμῶν τὴν σωτηρίαν, ἵνα τύχωμεν ὧν τοὺς φίλους εἰκὸς τυχεῖν. 25 «Θέλω» γάρ, φησὶν, «ἵν', ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ὧσι καὶ οἱ μαθηταὶ μου, ἵνα τὴν δόξαν ὀρώσι τὴν ἐμήν», ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

16. Φιλίπ. 1,18.

17. Ἀριθμ. 11,19.

18. Ἰω. 17,24.

Καθόλου, ἀλλ' αὐτὸ θὰ τοῦ πεῖ· εἴτε ἀπὸ μένα, εἴτε ἀπὸ σένα, ἀρκεῖ νὰ γίνεῖ ἡ θεραπεία. Γιατί ἄραγε; Γιατὶ βλέπει τοῦ παιδιοῦ τὸ συμφέρον καὶ ὄχι τὸ δικό του. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ἂν βλέπαμε τὸ συμφέρον τοῦ Χριστοῦ, θὰ λέγαμε, ἄς γίνεῖ αὐτὸ πὺ εἶναι ὠφέλιμο εἴτε ἀπὸ μᾶς εἴτε ἀπὸ κάποιον ἄλλο. «Εἴτε μὲ εἰλικρίνεια, εἴτε μὲ πρόφαση», λέγει, ὁ Χριστὸς κηρύσσεται»¹⁶. Ἄκουε τί λέγει ὁ Μωϋσῆς σ' ἐκείνους πὺ ἤθελαν νὰ τὸν παροργίσουν ὅταν προφήτευαν οἱ περὶ τὸν Ἑλδᾶδ καὶ Μωδᾶδ· «μὴ ζηλεύεις ἐσὺ ἐμένα· καὶ ποιὸς θὰ ἔδινε ὥστε ὅλος ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι προφῆτες;»¹⁷.

Ἄλλα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴ φιλοδοξία. Ἄρα δὲν εἶναι αὐτὰ ἔργα ἐχθρῶν καὶ πολεμίων; Σὲ κακολόγησε κάποιος; ἐσὺ ἀγάπησέ τον. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό; Εἶναι δυνατό, καὶ πάρα πολὺ δυνατό, ἐὰν θέλεις. Ἐὰν τὸν ἀγαπήσεις ὅταν λέγει καλὰ λόγια γιὰ σένα, δὲν ὑπάρχει πιά ἡ χάρη σὲ σένα· γιατί αὐτὸ τὸ ἔκαμες ὄχι γιὰ τὸν Κύριο, ἀλλὰ γιὰ τὴν καλὴ σου φήμη. Σὲ ἔβλαψε κάποιος; εὐεργέτησέ τον· ἂν ὠφελήσεις κάποιον πὺ σὲ ὠφέλησε, δὲν ἔχεις κάμει τίποτε σπουδαῖο. Ἀδικήθηκες καὶ ζημιώθηκες σὲ πολὺ μεγάλο βαθμό· φρόντισε τὰ ἀντίθετα ν' ἀνταποδώσεις. Ναί, σᾶς παρακαλῶ, ἔτσι νὰ διευθετοῦμε τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ μᾶς. Ἄς παύσουμε νὰ ἀδικοῦμε καὶ νὰ μισοῦμε τοὺς ἐχθρούς. Αὐτὸς προτρέπει ν' ἀγαποῦμε τοὺς ἐχθρούς, ἐμεῖς ὅμως καταδιώκουμε καὶ αὐτὸν πὺ τοὺς ἀγαπάει. Μὴ γένοιτο, λέγει. Τὰ λόγια αὐτὰ ὅλοι τὰ λέμε, μὲ τὰ ἔργα ὅμως δὲν τὸ κάμνομε ὅλοι. Τόσος εἶναι ὁ σκοτισμὸς τῆς ἀμαρτίας, ὥστε αὐτὰ πὺ δὲν μπορούμε νὰ ὑποφέρουμε μὲ λόγια, αὐτὰ τὰ ὑποφέρουμε στὴν πράξη.

Ἄς ἀπομακρυνθοῦμε λοιπὸν κάποτε ἔστω καὶ ἀργὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ βλάπτουν καὶ μολύνουν τὴ σωτηρία μας, γιὰ νὰ τύχουμε αὐτὰ πὺ εἶναι φυσικὸ νὰ τύχουν οἱ φίλοι. Γιατὶ λέγει, «θέλω νὰ εἶναι καὶ οἱ μαθητὲς μου ὅπου εἶμαι ἐγώ, γιὰ νὰ βλέπουν τὴ δόξα μου»¹⁸, τὴν ὁποία μακάρι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸ Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

(Α' Τιμ. 1,15-17)

«Πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθη, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρῶτῳ ἐνδείξῃται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν
5 ἅπασαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεῦειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον».

1. Οὕτω μεγάλαι εἰσὶν αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσαι προσδοκίαν καὶ ἐλπίδα, ὡς πολλαχοῦ καὶ ἀπιστεῖσθαι. Ἄ γὰρ μήτε ἐνενόησε, μήτε προσεδόκησε νοῦς
10 ἀνθρώπινος, ταῦτα ἡμῖν ἐχαρίσατο. Διὰ τοῦτο καὶ πολλὸν οἱ ἀπόστολοι λόγον ὑπὲρ τούτου ποιοῦνται, ὥστε πιστευθῆναι τὰ δῶρα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν παρασχεθέντα. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀγαθῶν τοῦτο πάσχομεν, ἄρα μὴ ὄναρ ἐστίν; λέγοντες, τῷ ἀπιστεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν. Τί οὖν ἦν τὸ ἀπι-
15 στούμενον; Εἰ οἱ ἐχθροί, εἰ οἱ ἁμαρτωλοί, εἰ οἱ ἐν νόμῳ μὴ δικαιωθέντες μηδὲ δι' ἔργων, οὗτοι ἐξαίφνης διὰ πίστεως μόνης ἐμελλοντῶν πρωτείων τεύξεσθαι. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους περὶ τούτου διαλέγεται τοῦ κεφαλαίου, πολλὰ δὲ καὶ ἐνταῦθα. «Πιστός», φησὶν, «ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰη-
20 σοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖοι τούτῳ μάλιστα ἐφείλκοντο, πείθει αὐ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Α' Τιμ. 1,15-17)

«Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος καὶ ἄξιος κάθε ἀποδοχῆς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμον νὰ σώσει τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος εἶμαι ἐγώ. Ἄλλὰ γι' αὐτὸ ἐλεήθηκα, γιὰ νὰ δείξει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὅλη τὴ μακροθυμία του πρῶτα σὲ ἐμένα, καὶ νὰ χρησιμεύσω σὰν πρότυπο σὲ ἐκείνους ποὺ μελλοντικὰ θὰ πιστέψουν σ' αὐτὸν γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν αἰώνια ζωή».

1. Τόσο μεγάλες εἶναι οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ καὶ ξεπερνοῦν κάθε ἀνθρώπινη προσδοκία καὶ ἐλπίδα, ὥστε σὲ πολλὲς περιπτώσεις καὶ νὰ μὴ γίνονται πιστευτές. Γιατί, ἐκεῖνα ποὺ οὔτε τὰ σκέφθηκε οὔτε τὰ περίμενε ἀνθρώπινος νοῦς, αὐτὰ μᾶς χάρισε. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀπόστολοι κάμνουν πολὺ λόγο γι' αὐτό, ὥστε νὰ πιστέψουμε στὰ δῶρα ποὺ μᾶς πρόσφερε ὁ Θεός. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση μεγάλων δώρων παθαίνουμε αὐτό, ἐπειδὴ δὲν τὸ πιστεύουμε, καὶ λέμε, ἄραγε μήπως αὐτὸ εἶναι ὄνειρο; τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς δωρεὲς τοῦ Θεοῦ. Ποιό λοιπὸν ἦταν τὸ ἀπιστούμενο; Ἄν οἱ ἐχθροί, ἂν οἱ ἁμαρτωλοί, ἂν αὐτοὶ ποὺ δὲ δικαιώθηκαν μὲ τὸ νόμο οὔτε μὲ τὰ ἔργα, αὐτοὶ ξαφνικὰ μὲ τὴν πίστη μόνο ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτύχουν τὰ πρωτεῖα. Πολλὰ βέβαια ἀναφέρει γι' αὐτὸ τὸ θέμα στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους, πολλὰ ὅμως καὶ ἐδῶ. «Εἶναι ἀξιόπιστος», λέγει, «ὁ λόγος καὶ ἄξιος κάθε ἀποδοχῆς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμον νὰ σώσει ἁμαρτωλοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος εἶμαι ἐγώ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι προσελκύονταν πρὸ πάντων μὲ αὐτό, τοὺς πείθει νὰ μὴ προσέχουν στὸ

τοὺς τῷ νόμῳ μὴ προσέχειν, ὡς οὐκ ἐνὸν δι' ἐκείνου σωθῆναι πίστεως χωρὶς. Πρὸς τοῦτο τοῖνον μάχεται. "Απιστον γὰρ εἶναι ἐδόκει, εἰ δὴ ἄνθρωπος πάντα τὸν ἔμπροσθεν καταδαπανήσας βίον εἰκῆ καὶ μάτην ἐν πονηραῖς πράξεσι καταναλώσας, ἔμελλε σώζεσθαι ὕστερον ἀπὸ πίστεως μόνης. Διὰ τοῦτο φησι, «πιστὸς ὁ λόγος».

Ἄλλὰ τινες οὐκ ἠπίστουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεκάλουν, ὃ καὶ νῦν ποιοῦσιν Ἕλληνες λέγοντες, 'ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά'. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσαν λέγοντος, «ὄπου ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία ὑπερεξεπερίσσευσεν ἡ χάρις», διασύροντες τὰ ἡμέτερα ἐκεῖνοι ἔλεγον τοῦτο. Οὕτω καὶ ὅταν περὶ γεέννης διαλεγώμεθα αὐτοῖς, καὶ ποῦ, φασί, ταῦτα ἄξια Θεοῦ εἰ ἄνθρωπος μὲν τὸν οἰκέτην λαβὼν τὸν ἑαυτοῦ πολλὰ ἡμαρτηκότα, ἀφήσῃ καὶ συγγνώμης ἀξιοῖ, ὃ δὲ Θεὸς ἀθάνατα κολάζει; Καὶ ὅταν περὶ λουτροῦ πάλιν αὐτοῖς διαλεγώμεθα καὶ τῆς διὰ τούτου τῶν ἀμαρτημάτων ἀφέσεως, ποῦ ταῦτα, φασίν, ἄξια Θεοῦ, τὸν μυρία ἐργασάμενον κακὰ ἀφιέναι τῶν ἀμαρτημάτων; Ὅρα τὴν ἐνδιάστροφον γνώμην, πῶς πανταχοῦ τὴν οἰκείαν ἐνδείκνυται φιλονεικίαν; Καὶ μὴν εἰ ἡ ἄφεσις κακόν, καλὸν ἡ κόλασις· εἰ δὲ ἡ κόλασις οὐ καλόν, ἡ ἄφεσις καλόν· κατὰ τὸν ἐκείνων φημὶ λόγον· κατὰ γὰρ τὸν ἡμέτερον ἀμφοτέρα καλά· καὶ πῶς, ἐν ἐτέρῳ δεῖξομεν καιρῷ· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος ἂν εἶη· βαθὺν γὰρ ὄντα καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς ἐπεξεργασίας, ἐν καιρῷ δεῖ τοῦτον προθεῖναι ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης· τέως δὲ τῶν προκειμένων ἐχώμεθα.

25 «Πιστός», φησίν, «ὁ λόγος». Πόθεν πιστός; Καὶ ἀπὸ τῶν προαγόντων, καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ ταῦτα. "Ορα πῶς καὶ προκατασκευάζει, καὶ μετὰ τὸ κατασκευάσαι αὐτῷ ἐνδιατρίβει. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι «βλάσφημον ὄντα καὶ διώκτην ἠλέησε», τοῦτο κατασκευάζοντος ἦν. Καὶ οὐκ ἠλέησε, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ πιστὸν 30 ἐποίησε· τοσοῦτον οὐ χρή, φησίν, ἀπιστεῖν ὅτι ἠλέησεν. Οὐδεὶς γὰρ ὁρῶν τὸν δεσμώτην ἐν βασιλείοις στρεφόμενον, ὅτι ἠλεήθη ἀμφι-

νόμο, γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σωθοῦν μὲ τὴν τήρηση ἐκείνου χωρὶς πίστη. Γι' αὐτὸ τὸ πράγμα λοιπὸν ἀγωνίζεται. Γιατὶ φαινόταν ἀπίστευτο, τὸ ἂν δηλαδὴ ἄνθρωπος, ποὺ σπατάλησε ὅλη τὴν προηγούμενη ζωὴ του ἄσκοπα καὶ τὴν ξόδεψε μάταια σὲ πονηρὲς πράξεις, ἐπρόκειτο νὰ σωθεῖ ὕστερα ἀπὸ μόνη τὴν πίστη. Γι' αὐτὸ λέγει «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος».

Ὅμως μερικοὶ δὲν ἀπιστοῦσαν μόνο, ἀλλὰ καὶ κατηγοροῦσαν, πράγμα ποὺ καὶ τώρα κάμουν οἱ Ἕλληνες, λέγοντας, «ἄς πράξουμε τὰ κακὰ γιὰ νὰ ἔρθουν τὰ ἀγαθὰ»¹. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄκουσαν νὰ λέγει, «ὅπου πλεόνασε ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερίσσευσε ἡ χάρις», τὸ ἔλεγαν αὐτὸ ἐκεῖνοι διασύροντας τὰ δικά μας. Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν τοὺς μιλοῦμε γιὰ τὴ γέεννα, λένε, 'καὶ πῶς αὐτὰ εἶναι ἄξια τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἀφήνει καὶ συγχωρεῖ τὸ δοῦλο του, ποὺ τὸν συνέλαβε νὰ ἔχει κάμει πολλὰ ἁμαρτήματα, ἐνῶ ὁ Θεὸς τιμωρεῖ αἰώνια;' Καὶ ὅταν πάλι τοὺς ὁμιλοῦμε γιὰ τὸ βάπτισμα καὶ γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτημάτων δι' αὐτοῦ, 'πῶς εἶναι αὐτὰ, λένε, ἄξια τοῦ Θεοῦ, νὰ συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες ἐκείνου ποὺ ἔπραξε μύρια κακὰ;' Βλέπεις τὴ διεστραμμένη γνώμη, πῶς παντοῦ δείχνει τὴ φιλόνηικη διάθεσή της; Καὶ βέβαια, ἂν ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν εἶναι κακό, καλὸ εἶναι ἡ κόλαση, ἂν ὅμως ἡ κόλαση δὲν εἶναι καλό, ἡ ἄφεση εἶναι καλό, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τους, λέγω, γιατί σύμφωνα μὲ τὰ δικά μας καὶ τὰ δυὸ εἶναι καλὰ, καὶ πῶς συμβαίνει αὐτό, θὰ τὸ ἀποδείξουμε ἄλλη φορά· γιατί δὲν εἶναι θέμα τοῦ παρόντος, ἐπειδὴ ἔχει βάθος καὶ χρειάζεται πολλὴ ἐπεξεργασία, καὶ ἔτσι σὲ κατάλληλο χρόνο πρέπει νὰ τὸ θέσω μπρῶς στὴν ἀγάπη σας· τώρα ὅμως ἄς συνεχίσουμε τὸ θέμα ποὺ συζητᾶμε.

«Εἶναι ἀξιόπιστος», λέγει, «ὁ λόγος». Ἀπὸ ποῦ εἶναι ἀξιόπιστος; Καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα καὶ ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Πρόσεχε πῶς προετοιμάζει τὸ θέμα, καὶ ἀφοῦ τὸ παρουσιάσει ἐπιμένει σ' αὐτό. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, ὅτι «ἐνῶ ἦταν βλάσφημος καὶ διώκτης τὸν ἐλέησε ὁ Θεός», αὐτὸ ἦταν προετοιμασία. Καὶ δὲν τὸν ἐλέησε, λέγει, μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔκαμε πιστό· τόσο πολὺ δὲν πρέπει, λέγει, νὰ ἀπιστεῖ κανεὶς ὅτι τὸν ἐλέησε. Γιατὶ κανένας δὲν ἀμφιβάλλει ποτέ ὅτι ἐλεήθηκε ὁ δεσμώτης, ὅταν τὸν βλέπει νὰ κυκλοφορεῖ μέσα

βάλλει ποτέ· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Παύλου ἦν ἰδεῖν. Ἄφ' ἑαυτοῦ γὰρ ποιεῖται τὸ σημεῖον καὶ οὐκ αἰσχύνεται καλῶν ἑαυτὸν ἀμαρτωλόν, ἀλλὰ καὶ μάλλον εὐφραίνεται· οὕτω γὰρ μάλιστα δύναται δεῖξαι τὸ μέγα τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας θαῦμα, καὶ ὅτι φιλανθρωπίας ἠξιώθη το-
5 σαύτης.

Καὶ πῶς ἀλλαχοῦ λέγων περὶ ἑαυτοῦ, «κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος», ἐνταῦθά φησιν «ἀμαρτωλὸν εἶναι», καὶ πρῶτον τῶν ἀμαρτωλῶν; Ὅτι πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἣν ὁ Θεὸς εἰργάσατο, καὶ τὴν ὄντως ζητούμενην, ἀμαρτωλοὶ καὶ οἱ ἐν
10 τῷ νόμῳ. «Πάντες γὰρ ἤμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ». Διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς εἶπε «δικαιοσύνην», ἀλλὰ «τὴν ἐν νόμῳ». Ὡσπερ γὰρ ὁ ἀργύριον πολὺ κεκτημένος καθ' ἑαυτὸν μὲν πλούσιος φαίνεται, κατὰ δὲ τὴν σύγκρισιν τῶν θησαυρῶν τῶν βασιλικῶν σφόδρα πένης, καὶ πρῶτος πένης· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα,
15 πρὸς τοὺς ἀγγέλους κρινόμενοι, ἀμαρτωλοὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ εἰ δίκαιοι. Εἰ δὲ Παῦλος ὁ τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην ἐργασάμενος πρῶτος ἀμαρτωλός, τίς ἄρα τῶν ἄλλων δίκαιος ἂν κληθεῖ; Οὐ γὰρ διαβάλλων αὐτοῦ τὸν βίον ὡς ἀσελγῆ, τοῦτό φησι, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην πρὸς ταύτην συγκρίνων, τὸ μηδὲν εἶ-
20 ναι δείκνυσιν· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀμαρτωλοὺς τοὺς ἔχοντας αὐτὴν ἀποφαίνει. «Ἄλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην», φησὶν, «ἵνα ἐν ἐμοὶ πρῶτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεῦειν εἰς αὐτὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον».

25 2. Ὅρᾳς πῶς πάλιν ταπεινοῖ καὶ καταστέλλει ἑαυτὸν, ἐτέραν εὐτελεστέραν λέγων αἰτίαν; Τὸ μὲν γὰρ δι' ἄγνοιαν λέγειν ἐλεηθῆναι, οὐ σφόδρα δείκνυσιν ἀμαρτωλὸν τὸν ἐλεούμενον οὐδὲ ἄγαν κατεγνωσμένον· τὸ δὲ διὰ τοῦτο ἐλεηθῆναι, ἵνα μηδεὶς ἀπαγορεύῃ λοιπὸν τῶν ἡμαρτηκότων, ἀλλὰ θαρρῆ ὅτι καὶ αὐτὸς τῶν αὐτῶν τεύ-
30 ξεται, σφόδρα μέγα καὶ μεθ' ὑπερβολῆς. Ὡστε φθειγξάμενος,

2. Φιλιπ. 3,7.

3. Ρωμ. 3,23.

στά βασιλικά ανάκτορα, πράγμα πού ἦταν δυνατό νά δεῖ κανεῖς καί στον Παῦλο. Γιατί παρουσιάζει τήν ἀπόδειξη ἀπό τόν ἑαυτό του, καί δέ ντρέπεται νά ὀνομάζει τόν ἑαυτό του ἀμαρτωλό, ἀντίθετα μάλιστα πολὺ περισσότερο εὐχαριστεῖται· γιατί ἔτσι πρὸ πάντων μπορεῖ νά δείξει τὸ μεγάλο θαῦμα τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ, καί ὅτι ἀξιώθηκε τόσης μεγάλης φιλανθρωπίας.

Καί πῶς σέ ἄλλο σημεῖο λέγει γιὰ τόν ἑαυτό του, «ὡς πρὸς τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ νόμου ζουῖσα ἄμεμπτος»², ἐνῶ ἐδῶ λέγει «ὅτι εἶναι ἀμαρτωλός, καί πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀμαρτωλούς»; Γιατί ὡς πρὸς τῇ δικαιοσύνῃ, τὴν ὁποία ἐργάσθηκε ὁ Θεός, καί τὴν πραγματικὰ ἀναζητούμενη, ἀμαρτωλοὶ ἦταν καί ἐκεῖνοι πού ἔζησαν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο· «γιατί ὅλοι ἀμάτησαν καί στεροῦνται τῇ θείᾳ δόξᾳ»³. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἀπλῶς «δικαιοσύνη», ἀλλὰ τὴν «ἐν νόμῳ». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος πού ἔχει ἀποκτήσει πολλὰ χρήματα, φαίνεται βέβαια πλούσιος ὡς πρὸς τόν ἑαυτό του, σὲ σύγκριση ὅμως μὲ τοὺς βασιλικούς θησαυρούς εἶναι πολὺ φτωχός, καί ὁ πρῶτος φτωχός, ἔτσι καί ἐδῶ, οἱ ἄνθρωποι κρινόμενοι σὲ σχέση μὲ τοὺς ἀγγέλους εἶναι ἀμαρτωλοί, καί ἂν ἀκόμα εἶναι δίκαιοι. Ἐὰν ὅμως ὁ Παῦλος πού ἐφάρμοσε τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ νόμου εἶναι πρῶτος ἀμαρτωλός, ποιός ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἄραγε μπορεῖ νά ὀνομασθεῖ δίκαιος; Τὸ λέγει αὐτὸ χωρὶς νά διαβάλλει τὴν ζωὴ του σὰν ἀσελγή, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ συγκρίνοντας ἐκείνη τῇ δικαιοσύνῃ μ' αὐτήν, δείχνει ὅτι αὐτὴ εἶναι μηδέν· καί ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ δείχνει καί ἀμαρτωλοὺς αὐτοὺς πού τὴν ἔχουν. «Ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἐλεήθηκα», λέγει, «γιὰ νά δείξει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρῶτα σὲ μένα ὅλη τὴ μακροθυμία του, καί νά χρησιμεύσω σὰν πρότυπο σὲ ἐκείνους πού μελλοντικὰ πρόκειται νά πιστέψουν σ' αὐτὸν γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν αἰώνια ζωή».

2. Βλέπεις πῶς πάλι ταπεινώνει καί μειῶνει τόν ἑαυτό του, ἀναφέροντας ἄλλη εὐτελέστερη αἰτία; Γιατί τὸ νά λέγει ὅτι ἐλεήθηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἄγνοιας, δὲ δείχνει τόν ἐλεούμενο πολὺ ἀμαρτωλό, οὔτε πολὺ κατακριμένο, τὸ νά λέγει ὅμως ὅτι ἐλεήθηκε γι' αὐτὸ, γιὰ νά μὴν ἀπογοητεύεται στὸ ἐξῆς κανένας ἀπὸ τοὺς ἀμαρτωλούς, ἀλλὰ νά παίρνει θάρρος μὲ τὴν πίστη ὅτι καί αὐτὸς θὰ τύχει τῶν ἰδίων εὐεργεσιῶν, αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλο καί ὑπερβολικὰ με-

«πρῶτός εἰμι ἐγὼ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής», καί, «οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος», καὶ ὅσα εἴρηκεν, ὁμῶς οὐδὲν οὕτω ταπεινὸν ἐφθέγγετο. Καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος δὲ τοῦτο σαφὲς ἔσται. Ἔστω γὰρ πόλις πολυάνθρωπος 5 πάντας τοὺς πολίτας ἔχουσα φαύλους, τοὺς μὲν ἤττον, τοὺς δὲ μᾶλλον, πάντας μέντοι κατεγνωσμένους· εἷς δὲ τις ἐν τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις πάντων μᾶλλον ἔστω κολάσεως καὶ τιμωρίας ἄξιος καὶ πᾶν ἐπελθῶν εἶδος κακίας· ἂν τοίνυν λέγη τις, ὅτι πᾶσιν ἀφείναι βούλεται ὁ βασιλεὺς, οὐχ οὕτω πιστεύσουσι τῷ λόγῳ, ἕως ἂν ἴδω- 10 σι τὸν πάντων φαυλότερον αὐτῶν τούτου τυχόντα· οὐκ ἔστι γὰρ λοιπὸν ἀμφισβήτησις.

Τοῦτο καὶ Παῦλός φησιν, ὅτι βουλόμενος ὁ Θεὸς πληροφορῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πάντα αὐτοῖς ἀφήσει, τὸν πάντων ἀμαρτωλότερον εἴλετο. Οὐ γὰρ ἂν, ἐμοῦ τυχόντος συγχωρήσεως, 15 φησί, περὶ τῶν ἄλλων ἀμφισβητήσκει τις· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε τις καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ, ἐὰν δὲ τῷδε ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ, οὐδένα τῶν ἄλλων κολάσει. Καὶ δείκνυσι διὰ τούτου οὐδὲ ἄξιον ἑαυτὸν ὄντα συγχωρήσεως, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς ἑτέρους σωτηρίαν ταύτης πρότερον ἀπολαύσαντα. Μηδεὶς τοίνυν ἀμφιβαλλέτω, φησί, περὶ σωτηρίας, ὅπο- 20 τε ἐγὼ ἐσώθην. Καὶ ὄρα τοῦ μακαρίου τούτου τὴν ταπεινοφροσύνην. Οὐκ ἔφη, ἵνα ἐνδείξηται ἐν ἐμοὶ τὴν μακροθυμίαν, ἀλλά, «τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν»· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· μᾶλλον ἐμοῦ ἐπ' ἄλλῳ οὐκ ἔχει μακροθυμῆσαι, οὐδὲ εὐρεῖν οὕτως ἀμαρτωλόν, παντὸς δεόμενον αὐτοῦ τοῦ ἐλέους, πάσης τῆς μακροθυμίας, οὐ μέρους, καθάπερ 25 οἱ ἐπὶ μέρους ἀμαρτάνοντες.

«Πρὸς ὑποτύπωσιν», φησί, «τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον», τουτέστι, πρὸς παράκλησιν, πρὸς προτροπήν. Ἐπειδὴ δὲ μέγα τι περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐφθέγγετο καὶ ὅτι τοσαύτην ἀγάπην ἐνεδειξάτο, ἵνα μὴ τις νομίσῃ ταύτης ἀπεστερηῆσθαι τὸν 30 Πατέρα, ἀναφέρει καὶ αὐτῷ δόξαν ἐπάγων, καὶ φησι· «τῷ δὲ βασι-

γάλο. Ὡστε, ἂν καὶ εἶπε, «πρῶτος εἶμαι ἐγὼ ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοῦς, καὶ βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστής», καί, «δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομασθῶ ἀπόστολος»⁴, καὶ ὅσα ἄλλη ἔχει πεῖ, ὅμως τίποτε δὲν εἶπε τόσο ταπεινό. Καὶ αὐτὸ θὰ γίνεῖ σαφὲς μὲ παράδειγμα. Ἄς ὑποθέσουμε δηλαδὴ ὅτι ὑπάρχει μιὰ πόλη πολυάνθρωπη πού ἔχει ὅλους τοὺς πολίτες φαύλους, ἄλλους λιγότερο, καὶ ἄλλους περισσότερο, ὅλους ὅμως κατακριμένους· κάποιος ὅμως ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλους ἐκείνους τοὺς πολλοὺς εἶναι ἄξιος καταδίκης καὶ τιμωρίας περισσότερο ἀπὸ ὅλους, ἐπειδὴ διέπραξε κάθε εἶδος κακίας. Ἄν λοιπὸν πεῖ κάποιος, ὅτι ὁ βασιλιάς θέλει ὅλους νὰ τοὺς δώσει χάρη, δὲν θὰ πιστέψουν τόσο στὸ λόγο, μέχρι πού νὰ δοῦν ὅτι ἔλαβε αὐτὴ τὴ χάρη ὁ χειρότερος ἀπὸ αὐτούς· γιατί στὴ συνέχεια δὲν ὑπάρχει ἀμφισβήτηση.

Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Παῦλος· ὅτι δηλαδὴ, ἐπειδὴ ἤθελε ὁ Θεὸς νὰ βεβαιώσει τοὺς ἀνθρώπους, πὼς ὅλα τοὺς τὰ συγχωρεῖ, διάλεξε τὸν πιὸ ἁμαρτωλὸ ἀπὸ ὅλους. Γιατί, λέγει, ἐφόσον ἐγὼ συγχωρέθηκα, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἀμφισβητήσῃ κάποιος αὐτὸ γιὰ τοὺς ἄλλους· ὅπως ἂν κάποιος ἔλεγε κατὰ τὴ συνήθεια, ἂν ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ αὐτόν, δὲ θὰ τιμωρήσῃ κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ ἀποδεικνύει μὲ αὐτὸ ὅτι δὲν εἶναι ἄξιος οὔτε συγχωρήσεως, ἀλλὰ χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἄλλων ἀπόλαυσε αὐτὴν πρῶτα ὁ ἴδιος. Κανένας λοιπὸν, λέγει, ἂς μὴν ἀμφιβάλλῃ γιὰ τὴ σωτηρία, ἐφόσον ἐγὼ σώθηκα. Καὶ πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνη αὐτοῦ τοῦ μακαρίου. Δὲν εἶπε, ἄν νὰ δείξῃ σὲ μένα τὴ μακροθυμία, ἀλλ' «ὅλη τὴ μακροθυμία»· σὰν νὰ ἔλεγε· δὲν ὑπάρχει ἄλλος γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ χρειασθεῖ νὰ μακροθυμήσῃ περισσότερο ἀπὸ μένα, οὔτε θὰ βρεῖ τόσο ἁμαρτωλό, πού νὰ χρειασθεῖ ὅλο τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅλη τὴ μακροθυμία, ὄχι ἓνα μέρος, ὅπως ἐκεῖνοι πού ἁμαρτάνουν ἐν μέρει.

«Γιὰ νὰ χρησιμεύσω σὰν πρότυπο», λέγει, «γιὰ ἐκείνους πού μελλοντικὰ θὰ πιστέψουν σ' αὐτόν, γιὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν αἰώνια ζωὴ», δηλαδὴ γιὰ παρηγοριά, γιὰ προτροπή. Ἐπειδὴ ὅμως εἶπε κάτι μεγάλο γιὰ τὸν Υἱό, καὶ ὅτι ἔδειξε τόση μεγάλη ἀγάπη, γιὰ νὰ μὴν νομίσει κανεὶς, ὅτι ὁ Πατέρας στερεῖται αὐτῆς τῆς ἀγάπης, ἀποδίδει δόξα καὶ σ' αὐτόν, προσθέτοντας καὶ λέγοντας, «στὸ βα-

λεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ τιμῇ καὶ δόξῃ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ὑπὲρ δὴ τούτων, φησὶν, οὐ τὸν Υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα δοξάζομεν. Ἐρώμεθα οὖν τοὺς αἰρετικούς· ἰδοὺ, «μόνῳ Θεῷ», εἶρηκε περὶ Πατρὸς 5 λέγων· Ἄρα οὐ Θεὸς ὁ Υἱός; Καὶ «μόνῳ ἀφθάρτῳ» ἄρα οὐκ ἀφθαρτος ὁ Υἱός; Καὶ ὁ δίδωσιν ἡμῖν μετὰ ταῦτα, αὐτὸς οὐκ ἔχει; Ναί, φησί, καὶ Θεός, καὶ ἀφθαρτος, ἀλλ' οὐ τοιοῦτος, οἷος ὁ Πατήρ. Τί φῆς; Οὐ τοιοῦτος καὶ ἐλάττονος οὐσίας ἐστίν; Οὐκοῦν καὶ ἀφθαρσίας ἐλάττονος. Τί δέ ἐστι, μείζων καὶ ἥττων ἀφθαρσία; Ἡ 10 γὰρ ἀφθαρσία οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τὸ μὴ διαφθεῖρεσθαι. Δόξα μὲν γὰρ μείζων καὶ ἥττων ἐστίν, ἀφθαρσία δὲ μείζων καὶ ἥττων οὐκ ἐστίν, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑγεία ἥττων καὶ πλείων· ἢ γὰρ φθεῖρεσθαι τι δεῖ, ἢ μηδ' ὄλωσ.

Τί οὖν, φησὶν; Ἡμεῖς καὶ ἀφθαρτοὶ ὡσαύτως; Μὴ γένοιτο· 15 οὐδαμῶς. Διὰ τί; Ὅτι αὐτὸς μὲν φύσει τοῦτο ἔχει, ἡμεῖς δὲ ἐπεισάκτως. Ἄρ' οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ οὕτως; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φύσει. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἡ διαφορὰ; Ὅτι αὐτὸς μὲν, φησί, παρ' οὐδενὸς ἐγένετο τοιοῦτος, ὁ δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἡμεῖς τοῦτο ὁμολογοῦμεν· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἀρνούμεθα, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ 20 Υἱὸς ἀφθάρτως γεγένηται. Ὑπὲρ τούτων, φησὶ, τὸν Πατέρα δοξάζομεν, ὅτι τοιοῦτον αὐτὸν ἐγέννησεν. Ὅρᾳς ὅτι τότε μάλιστα δοξάζεται ὁ πατήρ, ὅταν μεγάλα ἦ κατωρθωκῶς ὁ παῖς; Εἰς αὐτὸν γὰρ ἀναφέρεται τὰ τοῦ υἱοῦ. Οὐκοῦν, ὅταν δυνατὸν ἦ γεγεννηκῶς, καὶ τοιοῦτον οἷον αὐτός, ἢ δόξα τοῦ υἱοῦ μᾶλλον ἐστίν ἢ τοῦ πατρὸς, 25 ὅταν αὐτάρκη, ὅταν ἑαυτῷ ἀρκοῦντα, ὅταν μὴ ἀσθενῆ. Τῷ δέ, «βασίλει τῶν αἰώνων», καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶρηται, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. Τὸ αὐτό ἐστίν ἐνταῦθα.

Παρὰ μὲν γὰρ ἡμῖν διήρηται ἀμφότερα, ἡ δημιουργία, λέγω, καὶ ἡ κτίσις, καὶ ἕτερος μὲν κατασκευάζει καὶ ποιεῖται καὶ ταλαι- 30 πωρεῖ, ἕτερος δὲ κρατεῖ. Διὰ τί; Ὅτι ὁ κατασκευάζων ἐλάττων ἐστίν. Ἐκεῖ δὲ οὐδαμῶς· οὐχ ἑτέρου μὲν ἢ δεσποτεία, ἑτέρου δὲ ἢ

σιλιά τῶν αἰῶνων, τὸν ἄφθαρτο, τὸν ἀόρατο, στὸν μόνο σοφὸ Θεὸ ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν». Γι' αὐτά, λέγει, ὄχι μόνο τὸν Υἱό, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα δοξάζουμε. Ἐὰς ρωτήσουμε λοιπὸν τοὺς αἰρετικούς· νά, «στὸ μόνο Θεὸ» εἶπε, μιλώντας γιὰ τὸν Πατέρα· ἄρα δὲν εἶναι Θεὸς ὁ Υἱός; καί, «στὸν μόνο ἄφθαρτο»· ἄρα δὲν εἶναι ἄφθαρτος ὁ Υἱός; Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἐκεῖνο ποὺ δίνει σὲ μᾶς ὁ Πατέρας, αὐτὸς δὲν τὸ ἔχει; Naί, λέγει, καὶ Θεὸς εἶναι, καὶ ἄφθαρτος, ἀλλ' ὄχι τέτοιος ποὺ εἶναι ὁ Πατέρας. Τί λές; δὲν εἶναι τέτοιος, καὶ εἶναι κατώτερης οὐσίας; ἐπομένως εἶναι καὶ κατώτερης ἀφθαρσίας; Γιατὶ ἡ ἀφθαρσία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ νὰ μὴ φθείρεται κανεὶς. Δόξα βέβαια ὑπάρχει μεγαλύτερη καὶ μικρότερη, ἀφθαρσία ὅμως δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη καὶ μικρότερη, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ὑγεία λιγότερη καὶ περισσότερη. Ἡ πρέπει νὰ φθαρεῖ κάτι, ἢ νὰ μὴ φθαρεῖ καθόλου.

Τί λοιπὸν, λέγει; ἐμεῖς εἴμαστε ἄφθαρτοι; Μὴ γένοιτο· καθόλου. Γιατί; Ἐπειδὴ αὐτὸς τὸ ἔχει αὐτὸ φυσικὴ ιδιότητα, ἐνῶ ἐμεῖς σὰν κάτι ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἔξω. Ἄραγε τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Υἱό; Καθόλου· ἀλλὰ κι αὐτὸς τὸ ἔχει φυσικὴ ιδιότητα. Σὲ τί λοιπὸν συνίσταται ἡ διαφορὰ; Στὸ ὅτι ὁ Πατέρας, λέγει, ἀπὸ κανέναν δὲν ἐγίνε τέτοιος, ἐνῶ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ ἐμεῖς αὐτὸ ὁμολογοῦμε· γιατί οὔτε καὶ ἐμεῖς ἀρνούμαστε, ὅτι ὁ Υἱὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀφθάρτως. Γι' αὐτά, λέγει, δοξάζουμε τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ γέννησε αὐτὸν τέτοιον. Βλέπεις ὅτι τότε πρὸ πάντων δοξάζεται ὁ Πατέρας, ὅταν τὸ παιδί ἔχει κατορθώσει μεγάλη; γιατί οἱ πράξεις τοῦ υἱοῦ ἀναφέρονται σ' αὐτόν. Λοιπὸν ὅταν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν ἔχει γεννήσει, καὶ τέτοιον μάλιστα ὅπως αὐτός, δηλαδή νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ἀρκεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ νὰ μὴ εἶναι ἀνίσχυρος, τότε ἡ δόξα πολὺ περισσότερο εἶναι τοῦ Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πατρός. Ἐπίσης τό, «στὸ βασιλιά τῶν αἰῶνων», ἔχει λεχθεῖ καὶ γιὰ τὸν Υἱὸ «διὰ τοῦ ὁποίου ἔκαμε τοὺς αἰῶνες»¹. Τὸ ἴδιο σημαίνει καὶ ἐδῶ.

Σὲ μᾶς δηλαδή ἔχουν διαιρεθῆ καὶ τὰ δύο, ἐννοῶ ἡ δημιουργία καὶ ἡ κτίσις. Καὶ ἄλλος κατασκευάζει καὶ φτιάχνει καὶ κοπιάζει, ἐνῶ ἄλλος ἐξουσιάζει. Γιατί; Ἐπειδὴ αὐτὸς ποὺ κατασκευάζει εἶναι κατώτερος. Ἐκεῖ ὅμως καθόλου· δὲν εἶναι ἄλλου ἢ ἐξουσία,

δημιουργία. Οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴν ἀκούσω, «δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν», ἀφαιρῶ τὸν Πατέρα τὸ δημιουργικόν· οὔτε δὲ ὅταν ἀκούσω, ὁ Πατὴρ βασιλεὺς τῶν αἰώνων, τὸν Υἱὸν ἀφαιρῶ τὴν δεσποτείαν· κοινὰ γὰρ καὶ ἐκείνου καὶ τούτου ταῦτα· ἀμφοτέρω γὰρ 5 ἑκατέροις ἐστίν. Ἔκτισεν ὁ Πατὴρ τῷ δημιουργὸν Υἱὸν γεγεννηκέναι· βασιλεύει ὁ Υἱὸς τῷ Κύριος εἶναι τῶν κτισμάτων. Οὐ γὰρ μισθοῦ ἐργάζεται, καθάπερ οἱ παρ' ἡμῖν, οὐδὲ ἐτέρω ὑπακούων, καθάπερ οὗτοι, ἀλλὰ δι' οἰκείαν ἀγαθότητα καὶ φιланθρωπίαν. Τί δέ; Ὁ Υἱὸς ὠράθη ποτέ; Οὐκ ἂν τις ἔχοι λέγειν. Τί οὖν ἐστιν 10 «ἀφθάρτω, ἀοράτω, μόνω σοφῷ Θεῷ»; τί δὲ ὅταν λέγη, «οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ὄνομα ἕτερον, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»; καὶ πάλιν «οὐκ ἐστὶν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία»; «Τιμὴ καὶ δόξα», φησὶν, «εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν». Τιμὴ καὶ δόξα οὐ διὰ ρημάτων γίνεται. Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτὸς οὐ διὰ ρημάτων ἡμᾶς ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ διὰ πρα- 15 γμάτων καὶ δι' ἔργων, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν τιμήσωμεν καὶ διὰ πραγμάτων καὶ δι' ἔργων. Καίτοι αὕτη μὲν ἡ τιμὴ ἡμῶν ἄπτεται, ἐκείνη δὲ αὐτοῦ οὐδαμῶς· οὐ γὰρ δεῖται τῆς παρ' ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ τῆς παρ' αὐτοῦ δεόμεθα.

3. Ὡστε κἂν τιμήσωμεν αὐτόν, πάλιν ἡμᾶς αὐτοῦς ἐτίμησαμεν. 20 Ὡσπερ γὰρ ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίξας, ἵνα τὸ ἡλιακὸν ἴδῃ φῶς, ἑαυτὸν πάλιν ὠνησε, θαυμάζων τὸ κάλλος τοῦ ἄστρου, οὐκ ἐκείνω τι κεχᾶρισται· οὐ γὰρ λαμπρότερον αὐτὸ πεποίηκεν, ἀλλὰ μένει τὸ αὐτό· οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· ὁ θαυμάζων τὸν Θεὸν καὶ τιμῶν, ἑαυτὸν ἔσωσε καὶ ὠφέλησεν ὠφέλειαν μεγίστην. Πῶς; 25 Ὅτι τὴν ἀρετὴν μετέρχεται, παρ' αὐτοῦ δοξάζεται· «τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με», φησί, «δοξάσω». Πῶς οὖν αὐτὸς δοξάζεται, φησὶν, ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἡμετέρας οὐδὲν ἀπολαύων; Ὡσπερ οὖν καὶ πεινῆν λέγεται καὶ διψῆν· πάντα γὰρ οἰκειοῦνται τὰ ἡμέτερα, ἵνα κἂν οὕτως ἡμᾶς ἐφελκύσῃται καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς ὕβρεις, ἵνα κἂν 30 οὕτω φοβηθῶμεν· καὶ οὐδ' οὕτως ἐφελκόμεθα. Δοξάσωμεν δὴ τὸν Θεόν, ἄρωμεν τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν.

6. Πράξ. 4,12.

7. Α' Βασ. 2,30.

καὶ ἄλλου ἢ δημιουργία. Οὐτε ὅταν ἀκούσω, «μὲ τὸν ὁποῖο ἔκαμε τοὺς αἰῶνες», ἀφαιρῶ τὸ δημιουργικὸ ἀπὸ τὸν Πατέρα. Οὐτε πάλι ὅταν ἀκούσω, «ὁ Πατέρας ὁ βασιλιάς τῶν αἰώνων», ἀφαιρῶ τὴ δεσποτεία ἀπὸ τὸν Υἱό· γιατί αὐτὰ εἶναι κοινὰ καὶ ἐκείνου καὶ αὐτοῦ. Γιατί καὶ τὰ δύο ἀνήκουν καὶ στὸν ἓνα καὶ στὸν ἄλλο. Ἐκτισε ὁ Πατέρας μὲ τὸ νὰ γεννήσει Υἱὸ δημιουργό· βασιλεύει ὁ Υἱὸς μὲ τὸ νὰ εἶναι Κύριος τῶν κτισμάτων. Γιατί δὲν ἐργάζεται μὲ μισθό, ὅπως οἱ ἐργαζόμενοι σὲ μᾶς, οὐτε ὑπακούει σὲ ἄλλον, ὅπως αὐτοί, ἀλλ' ἀπὸ δική του ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπία. Τί λοιπόν; Ὁ Υἱὸς θεάθηκε ποτέ; Δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ πεῖ. Τί σημαίνει λοιπόν, «στὸν ἄφθαρτο, τὸν ἀόρατο, τὸ μόνο σοφὸ Θεό»; Τί πάλι ὅταν λέγει, «γιατί δὲν ὑπάρχει ἄλλο ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖο νὰ μπορούμε νὰ σωθοῦμε»⁶; καὶ πάλι, «δὲν ὑπάρχει σωτηρία σὲ κανέναν ἄλλον»; «Τιμὴ καὶ δόξα», λέγει, «στοὺς αἰῶνες. Ἀμήν». Ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα δὲν ἀποδίδεται μὲ λόγια. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ αὐτὸς δὲ μᾶς τίμησε μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ πράξεις καὶ ἔργα, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἄς τιμήσουμε αὐτὸν μὲ πράξεις καὶ ἔργα. Ἄν καὶ βέβαια ἀπὸ τὴν τιμὴ αὐτὴ ἐμεῖς ὠφελούμαστε, ἐνῶ αὐτὸς καθόλου· γιατί αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς τιμῆς μας, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη τῆς δικῆς του.

3. Ὡστε, ἂν τιμήσουμε αὐτόν, πάλι τοὺς ἑαυτοὺς μας τιμήσαμε. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἄνοιξε τὰ μάτια του γιὰ νὰ δεῖ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ὠφέλησε πάλι τὸν ἑαυτό του, θαυμάζοντας τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἄστρου, χωρὶς νὰ χάρισε τίποτε σὲ ἐκεῖνο, ἀφοῦ δὲν ἔκαμε αὐτὸ λαμπρότερο, ἀλλὰ παραμένει τὸ ἴδιο, ἔτσι συμβαίνει, καὶ πολὺ περισσότερο, μὲ τὸ Θεό· ἐκεῖνος ποὺ θαυμάζει καὶ τιμᾷ τὸ Θεό, ἔσωσε τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ὠφέλησε μὲ μεγάλη ὠφέλεια. Πῶς; Ἀσκώντας τὴν ἀρετὴ καὶ δοξαζόμενος ἀπὸ αὐτόν. Γιατί λέγει, «αὐτοὺς ποὺ μὲ δοξάζουν, θὰ τοὺς δοξάσω»⁷. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς δοξάζεται, λέγει, χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνει τίποτε ἀπὸ τὴ δόξα μας; Ὅπως ἀκριβῶς λέγεται ὅτι πεινάει καὶ διψάει· γιατί κάμνει δικά του. ὅλα τὰ δικά μας, γιὰ νὰ μᾶς προσελκύσει ἔστω καὶ ἔτσι, καὶ τίς τιμὲς καὶ τίς ὕβρεις, γιὰ νὰ φοβηθοῦμε ἔστω καὶ ἔτσι, καὶ οὐτε ἔτσι ὁμως προσελκυόμαστε. Ἄς δοξάσουμε λοιπὸν τὸ Θεό, ἄς δεχθοῦμε τὸ Θεὸ καὶ στὸ σῶμα καὶ στὸ πνεῦμα μας. Καὶ πῶς,

Καὶ πῶς τις ἐν τῷ σώματι δοξάζει, φησί; Πῶς δὲ ἐν τῷ πνεύματι; Πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν λέγει, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σώματος. Πῶς οὖν τις δοξάζει ἐν τῷ σώματι; πῶς δὲ ἐν τῇ ψυχῇ; Ἐν σώματι δοξάζει ὁ μὴ πορνεύων, ὁ μὴ μεθυσκόμενος, ὁ μὴ γαστριζόμενος, ὁ μὴ καλλωπιζόμενος, ὁ τοσαύτην αὐτοῦ ποιούμενος πρόνοιαν, ὅσον πρὸς ὑγίαν ἀρκεῖν μόνον, ὁ μὴ μοιχεύων, ἢ μὴ μυριζομένη, ἢ μὴ χρώματι διαγράφουσα τὸ πρόσωπον, ἢ ἀρκουμένη τῇ πλάσει τοῦ Θεοῦ καὶ μηδὲν ἐπιτεχνωμένη. Τί γάρ, εἶπέ μοι, προσάγεις τὰ παρὰ σαυτῆς τῇ ἀπηρτισμένη παρὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργία; 10 οὐκ αὐτάρκης σοι γέγονεν ἡ διάπλασις; ὡς βελτίων τοίνυν τεχνίτις ἐπιχειρεῖς ρυθμίσει τὸ ἔργον; Οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τοῦτο καλλωπίζη καὶ ὑβρίζεις τὸν δημιουργόν, ἵνα μυρίους ἐραστὰς ἐπισπάσῃ.

Καὶ τί πάθω, φησίν. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ βούλομαι, ἀλλὰ διὰ τὸν 15 ἄνδρα ταῦτα ποιεῖν ἀναγκάζομαι. Οὐκ ἔνι μὴ βουλομένην ἐρᾶσθαι. Καλὴν σε ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἵνα θαυμάζηται καὶ ἐπὶ τούτῳ, οὐχ ἵνα ὑβρίζηται· μὴ τούτοις αὐτὸν ἀμείου τοῖς δώροις, ἀλλὰ σωφροσύνη καὶ κοσμιότητι. Καλὴν σε ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἵνα σοι τοὺς τῆς κοσμιότητος ἄθλους ἀξήσῃ. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐπέραστον οὔσαν 20 σωφρονεῖν, καὶ ὑπ' οὐδενὸς γενομένην περιμάχητον. Ἀκούεις τί φησιν ἡ Γραφή περὶ τοῦ Ἰωσήφ; "Ὅτι «ἦν ὠραῖος καὶ καλὸς τῇ ὄψει»; Τί ἡμᾶς τοῦτο ἀκούοντας ὠφελεῖ, ὅτι καλὸς ἦν Ἰωσήφ; "Ἴνα μᾶλλον αὐτοῦ τὸ κάλλος θαυμάζωμεν καὶ τὴν κοσμιότητα. Ἐποίησέ σε καλὴν ὁ Θεός; τί τοίνυν κατασκευάζεις ἄμορφον σαυτήν; 25 "Ὡσπερ γὰρ ἂν εἴ τις χρυσῷ ἀνδριάντι ἐπιχρίσειε πηλὸν βορβόρου, οὕτως εἰσὶν αἱ τοῖς ἐπιτρίμμασι κεχρημέναι· γῆν καταπάσσεις σαυτὴν τὴν μὲν φοινικὴν, τὴν δὲ λευκὴν.

Ἄλλ' αἱ ἄμορφοι, φησίν, εἰκότως τοῦτο πράττουσι. Τίνος ἔνεκεν, εἶπέ μοι; "Ἴνα τὴν ἀμορφίαν κρύψωσιν; Ἀλλὰ ἀνόνητα πο- 30 νοῦσι. Πότε γάρ, εἶπέ μοι, τὸ φυσικὸν ὑπὸ τοῦ τεχνικοῦ καὶ ἐπιτετηδευμένου νικᾶται; Τί δὲ ὄλως ἡ ἀμορφία λυπεῖ, ὅταν ψόγον μὴ ἔχη; "Ἀκουε γὰρ σοφοῦ τινος λέγοντος, «μὴ βδελύξῃ ἄνδρα ἐν ὀρά-

λέγει, τὸν δοξάζει κανεὶς μὲ τὸ σῶμα; πῶς πάλι μὲ τὸ πνεῦμα; Πνεῦμα ἐδῶ ὀνομάζει τὴν ψυχὴν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τὸ σῶμα. Πῶς λοιπὸν κανεὶς τὸν δοξάζει μὲ τὸ σῶμα; πῶς μὲ τὴν ψυχὴν; Μὲ τὸ σῶμα τὸν δοξάζει ἐκεῖνος ποὺ δὲν πορνεύει, ἐκεῖνος ποὺ δὲ μεθάει, ἐκεῖνος ποὺ δὲ λαιμαργεῖ, ἐκεῖνος ποὺ δὲν καλλωπίζεται, ἐκεῖνος ποὺ τόσο μόνο φροντίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅσο ἀρκεῖ γιὰ νὰ εἶναι ὑγιής, ἐκεῖνος ποὺ δὲ μοιχεύει, ἐκεῖνη ποὺ δὲ χρησιμοποιοῦ ἀρώματα, ἐκεῖνη ποὺ δὲ βάφει τὸ πρόσωπο μὲ χρώματα, ἐκεῖνη ποὺ ἀρκεῖται ὅπως τὴν ἔπλασε ὁ Θεὸς καὶ δὲ χρησιμοποιοῦ τίποτε τὸ τεχνητό. Γιατί, πές μου, τί προσθέτεις ἀπὸ τὰ δικά σου στὴν τέλεια δημιουργία τοῦ Θεοῦ; δὲν σοῦ ἐγίνε πλήρης ἡ διάπλαση; σὰν καλύτερη τάχα τεχνίτις ἐπιχειρεῖς νὰ ὀλοκληρώσεις τὸ δημιούργημα; Δὲν εἶναι αὐτό, ἀλλὰ περιφρονεῖς τὸ δημιουργό, καὶ καλλωπίζεσαι γι' αὐτό, γιὰ ν' ἀποσπάσεις ἄπειρους ἐραστῆς.

Καὶ τί νὰ κάνω, λέγει; οὔτε ἐγὼ τὸ θέλω, ἀλλ' ἀναγκάζομαι νὰ κάμω αὐτὰ γιὰ τὸν ἄνδρα. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀγαπηθεῖ κάποια ποὺ δὲ θέλει. Σὲ ἔκαμε ωραία ὁ Θεὸς γιὰ νὰ θαυμάζεται καὶ γι' αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ βρίζεται· μὴ τὸν ἀμείβεις μὲ αὐτὰ τὰ δῶρα, ἀλλὰ μὲ σωφροσύνη καὶ κοσμιότητα. Ὁραία σὲ ἔπλασε ὁ Θεός, γιὰ νὰ αὐξήσεις σὲ σένα τοὺς ἄθλους τῆς κοσμιότητος. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ σωφρονεῖ κάποια ποὺ εἶναι ἀξιέραστη, καὶ μία ἄλλη ποὺ δὲν εἶναι ἐπιθυμητὴ ἀπὸ κανέναν. Ἄκους τί λέγει ἡ Γραφή γιὰ τὸν Ἰωσήφ; ὅτι, «ἦταν ωραῖος καὶ ὁμορφος στὸ πρόσωπο»⁸. Τί μᾶς ὠφελεῖ ἐμᾶς ποὺ ἀκοῦμε αὐτό, ὅτι ἦταν ωραῖος ὁ Ἰωσήφ; Γιὰ νὰ θαυμάσουμε περισσότερο τὴν ὁμορφιά του καὶ τὴν κοσμιότητά του. Σὲ ἔπλασε ωραία ὁ Θεός; Γιατί λοιπὸν κάμνεις ἄσχημο τὸν ἑαυτό σου; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος σὲ χρυσὸ ἀνδριάντα ἀλείψει πηλὸ βρώμικο, ἔτσι ἐνεργοῦν καὶ ἐκεῖνες ποὺ χρησιμοποιοῦν βαφῆς προσώπου· χῶμα πασπαλίζεις στὸν ἑαυτό σου ἄλλοτε κόκκινο, ἄλλοτε ἄσπρο.

Ἄλλ' οἱ ἄσχημες, λέγει, εὐλόγα τὸ κάμουν αὐτό. Γιὰ ποιὸ λόγον, πές μου; γιὰ νὰ κρύψουν τὴν ἀσχήμια; Ἄλλὰ κοπιάζουν ἀνώφελα. Γιατί, πές μου, πότε τὸ τεχνητὸ καὶ ἐπιτηδευμένο νικάει τὸ φυσικό; Γιὰ νὰ συντομεύω, γιατί σὲ στεναχωρεῖ ἡ ἀσχήμια, ὅταν δὲν ἔχει ψεγάδι; Γιατί ἄκουε κάποιον σοφὸ ποὺ λέγει· «μὴν ἀπο-

σει αὐτοῦ, μηδὲ αἰνέσης ἄνδρα ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ»· μᾶλλον μὲν οὖν Θεὸν θαύμασον τὸν ἀριστοτέχνην, ἐκεῖνον δὲ μηκέτι· οὐ γὰρ αὐτοῦ κατόρθωμα τὸ γενόμενον. Ποῖον γὰρ κέρδος ἀπὸ κάλλους, εἶπέ μοι; Οὐδέν, ἀλλ' ἀγῶνες πλείους, μείζονες ἐπήρειαι, καὶ οἱ 5 κίνδυνοι καὶ αἱ ὑποψίαι. Τὴν μὲν γὰρ οὐ τοιαύτην οὐδ' ἂν ὑποπτεύσειέ τις· ἐκεῖνη δέ, ἂν μὴ πολλῇ τῇ κοσμιότητι καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἢ κεχρημένη, εὐθέως δέξεται δόξαν πονηράν· καὶ ὁ ἀνὴρ δὲ μεθ' ὑποψίας συνοικεῖ, οὐ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον; οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς θέας κτώμενος τὴν ἡδονήν, ὅσον ἀπὸ τῆς ὑπονοίας καρποῦται 10 τὴν λύπην.

Ἐκεῖνη μὲν γὰρ τῇ συνηθείᾳ μαραίνεται, βλακειάς, διαχύσεως, ἀσελγείας δόξαν λαμβανούσης αὐτῆς, τῆς ψυχῆς βαναύσου γινομένης, ἀπονοίας πολλῆς πληρουμένης· πρὸς ταῦτα γὰρ πάντα μᾶλλον ἢ εὐμορφία ἔλκει. Τὴν δὲ οὐ τοιαύτην οὐκ ἂν εἴδοιμεν πολ- 15 λὰ τὰ κωλύματα ἔχουσιν· οὔτε γὰρ οἱ ἐπιπηδῶντες κύνες εἰσίν, ἀλλά, καθάπερ τις ἀμνάς, ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ βόσκεται, οὐδενὸς ἐνοχλοῦντος λύκου οὐδὲ ἐπιπηδῶντος, ἄτε τοῦ ποιμένος παρακαθημένου αὐτῆς. Οὐκ ἔστι πλεονεξία τὸ ἐτέραν μὲν εἶναι καλὴν, ἐτέραν δὲ μὴ τοιαύτην· πλεονεξία ἐστὶ τὸ ἐτέραν μὲν πορνεύειν καὶ καλὴν μὴ 20 οὔσαν, ἐτέραν δὲ εἶναι πονηράν. Εἶπέ γὰρ μοι, τίς ἀρετὴ ὀφθαλμῶν; ἼΑρα τὸ ὑγροῦς εἶναι καὶ εὐστρόφους καὶ στρογγύλους καὶ κυανοῦς, ἢ τὸ ὄξεις καὶ διορατικούς; Ἐγὼ μὲν τοῦτό φημι, καὶ δῆλον ἐκεῖθεν· τίς ἀρετὴ λύχνου; Τὸ λαμπρὰ φαίνειν καὶ πᾶσαν καταυγάζειν τὴν οἰκίαν, ἢ τὸ καλῶς πεπλάσθαι καὶ στρογγύλον εἶναι; 25 Ἐκεῖνο πάντως ἂν εἴποιμεν· τοῦτο μὲν γὰρ ἀδιάφορον, τὸ δὲ ζητούμενον ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο καί, σαπρὸν λύχνον ἐποίησας, πρὸς τὴν ἐγκεχειρισμένην θεραπαινίδα ἀεὶ λέγομεν· οὕτω λύχνου τὸ φωτίζειν ἐστίν.

Οὐκοῦν καὶ ὀφθαλμὸς, εἴαν τε τοιόσδε εἴαν τε τοιόσδε ἦ, οὐδέν 30 ἐστίν, ἕως ἂν μετὰ πάσης αὐταρκειᾶς τὴν χρεῖαν πληροῖ· ὥσπερ οὖν καὶ σαπρὸς λέγεται, εἴαν ἀμβλυωπῆ, καὶ τὴν σύνθεσιν μὴ ἔχη

στρέφεται ἄνδρα ἐξ αἰτίας τῆς ὄψεώς του, οὔτε νὰ ἐπαινέσεις ἄνδρα γιὰ τὴν ὁμορφιά του»⁹. Περισσότερο θαύμασε τὸ Θεό, τὸν ἀριστοτέχνη, ἐνῶ ἐκεῖνον καθόλου· γιατί αὐτὸ ποὺ ἔγινε δὲν εἶναι κατόρθωμα αὐτοῦ. Πές μου, ποιό εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν ὁμορφιά; Κανένα· ἀπλῶς ἔχει ἀγῶνες περισσότερους, περισσότερη ὑπερηφάνεια καὶ κινδύνους καὶ ὑποψίες. Γιατὶ ἐκείνην ποὺ δὲν εἶναι τέτοια, δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὴν ὑποπτευθεῖ, ἐνῶ ἡ ἄλλη, ἂν δὲν ἔχει πολλὴ κοσμιότητα καὶ εἶναι βαμμένη ὑπερβολικά, ἀμέσως θὰ δεχθεῖ πονηρὴ σκέψη· καὶ ὁ ἄνδρας τῆς συγκατοικεῖ μὲ ὑποψία, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει φοβερότερο; Δὲν ἀποκομίζει τόση ἡδονὴ ἀπὸ τὴν θέα, ὅση λύπη ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὴν ὑποψία.

Πραγματικὰ ἐκείνη ἡ ἡδονὴ μαραίνεται ἀπὸ τὴν συνήθεια, ἐπειδὴ θεωρεῖται σὰν δεῖγμα βλακειᾶς, διαχύσεως καὶ ἀσελγείας, ἐνῶ ἡ ψυχὴ γίνεται βάνουση, γεμάτη ἀπὸ πολλὴ ἀλαζονεία. Γιατὶ σ' ὅλα αὐτὰ περισσότερο παρασύρει ἡ ὁμορφιά. Σὲ ἐκείνην ὅμως ποὺ δὲν εἶναι τέτοια δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε πολλὰ ἐμπόδια· γιατί οὔτε οἱ σκύλοι ὑπάρχουν ποὺ ὀρμοῦν ἐπάνω της, ἀλλὰ σὰν μιὰ ἀμνάδα βόσκει μὲ πολλὴ ἡσυχία, χωρὶς νὰ τὴν ἐνοχλεῖ κανένας λύκος οὔτε νὰ ὀρμᾷ ἐπάνω της, γιατί δίπλα της κάθεται ὁ βοσκός. Δὲν εἶναι ἀπληστία τὸ νὰ εἶναι ἡ μία ὠραία, καὶ ἄλλη ὄχι τέτοια· ἀπληστία εἶναι τὸ νὰ πορνεύει ἡ μία ἂν καὶ δὲν εἶναι ὠραία, ἄλλη πάλι νὰ εἶναι πονηρὴ. Πές μου, ποία εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν ματιῶν; Ἐξαίρετο τὸ νὰ εἶναι ὑγρὰ καὶ εὐστροφα καὶ στρογγυλὰ καὶ γαλάζια, ἢ νὰ εἶναι ἔξυπνα καὶ διορατικά; Ἐγὼ βέβαια λέγω ὅτι αὐτὸ εἶναι, καὶ εἶναι φανερό ἀπὸ τὸ ἐξῆς· ποία εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ λυχνarioῦ; τὸ νὰ φέγγει λαμπρὰ καὶ νὰ φωτίζει ὅλο τὸ σπίτι, ἢ νὰ εἶναι καλοφτιαγμένο καὶ στρογγυλό; Ὅπωςδήποτε θὰ λέγαμε τὸ πρῶτο. Γιατὶ τὸ δεύτερο εἶναι ἀδιάφορο, ἐνῶ τὸ πρῶτο εἶναι τὸ ἐπιθυμούμενο. Γι' αὐτὸ καὶ λέμε πάντοτε στὴν ἀρμόδια ὑπηρέτρια, ἄναψες ἐλαττωματικὸ λυχνάρι. Ἐτσι τὸ ἔργο τοῦ λυχνarioῦ εἶναι νὰ φωτίζει.

Λοιπὸν καὶ τὸ μάτι, ἐὰν εἶναι τέτοιο, ἐὰν εἶναι ἀλλοιώτικο, δὲν ἔχει καμιὰ σημασία, ἐφ' ὅσον μὲ κάθε αὐτάρκεια ἀνταποκρίνεται στὴν ἀνάγκη· ὅπως βέβαια λέγεται καὶ ἐλαττωματικό, ἐὰν μυ-

πασαν ἀπηρτισμένην· καὶ γὰρ τοὺς ἀνεωγμένων τῶν ὀφθαλμῶν μὴ βλέποντας σαπροὺς ἔχειν ὀφθαλμούς φαμεν. Πᾶν γὰρ ὃ μὴ τὴν ἰδίαν χρεῖαν πληροῖ, σαπρὸν λέγομεν· καὶ τοῦτο ὀφθαλμοῦ κακία. Τῆς δὲ ρινός, εἶπέ μοι, ποία ἀρετή; Ἐπειδὴ τὸ εὐθεῖαν εἶναι καὶ ἀπε-
5 ξεσμένην ἐκατέρωθεν καὶ τὴν ἀναλογίαν σύμμετρον ἔχειν, ἢ τὸ πρὸς τὴν ὀσφρησιν ἐπιτηδεῖαν εἶναι καὶ δυναμένην ταχέως ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ παραπέμψαι τῷ ἐγκεφάλῳ; Τοῦτο δὴ παντὶ που δῆλόν ἐστι.

Φέρε δὴ καὶ ἐπὶ ὑποδείγματι τὸ πρᾶγμα προσεξετάσωμεν.
10 Εἶπέ γάρ μοι, τοὺς ἄρπαγας, τὰ σκεύη, ποῖα φήσομεν κατεσκευάσθαι καλῶς, τὰ δυνάμενα ἀρπάζειν μετὰ ἀκριβείας καὶ κατέχειν, ἢ τὰ διαπεπλασμένα καλῶς; Δῆλον ὅτι ἐκεῖνα. Τί δὲ ὀδόντας, ποίους εἶναι φήσομεν καλοῦς; Τοὺς τμητικούς καὶ εὐκόλως διατέμνοντας τὴν τροφήν, ἢ τοὺς καλῶς συγκειμένους; Δῆλον ὅτι ἐκείνους. Καὶ
15 ὅλως ἐπὶ παντὸς τοῦ σώματος τούτῳ προσάγοντες τῷ λόγῳ τὴν ζήτησιν, εὐρήσομεν πάντα τὰ ὑγιῆ καὶ καλά, ἕως ἂν ἐνεργῇ μετὰ ἀκριβείας τὰ οἰκεῖα τῶν μελῶν ἕκαστον. Οὕτω καὶ σκεῦος ἕκαστον λέγομεν καλόν, καὶ ζῶον καὶ φυτόν, οὐκ ἀπὸ τῆς διαπλάσεως, οὐδ' ἀπὸ τοῦ χρώματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διακονίας· οὕτω καὶ οἰ-
20 κήτην καλοῦμεν καλὸν τὸν ἐπιτήδειον ἡμῖν πρὸς διακονίαν, οὐ τὸν ὠραῖον καὶ βλαῖκα.

Ὅρας πῶς ἐστὶν εἶναι καλήν; Ὅταν τοίνυν τῶν μεγίστων καὶ θαυμαστῶν ὁμοίως ἀπολαύωμεν, οὐδὲν πλεονεκτούμεθα. Οἷόν τι λέγω· τὸν κόσμον τοῦτον ὁμοίως ὀρῶμεν, τὸν ἥλιον, τὴν σελή-
25 νην, τοὺς ἀστέρας, τὸν ἀέρα ὁμοίως ἔλκομεν, τοῦ ὕδατος, τῆς τροφῆς ὁμοίως μετέχομεν, ἂν τε εὐμορφοὶ ὦμεν, ἂν τε μή. Εἰ δὲ χρή τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, τῶν εὐμόρφων αἱ μὴ τοιαῦται μᾶλλον ὑγιεινότεραι. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ ὡς δὴ τὴν ὥραν διαφυλάττουσαι, καμά-
30 τοις ἑαυτὰς οὐ διδῶσιν, ἀλλ' ἀργία καὶ σκιατροφία, ὑφ' ὧν μάλιστα αἱ τῶν μελῶν ἐνέργειαι ἀμβλύτεραι γίνονται· αὗται δὲ ἀπλῶς καὶ ἀρδην, ἅτε οὐδεμίαν περὶ ταῦτα ἔχουσαι τὴν σπουδὴν, ἐκεῖ τὸ πᾶν ἀναλίσκουσι.

Δοξάσωμεν τοίνυν τὸν Θεόν, ἄρωμεν αὐτὸν ἐν τῷ σώματι

ωπεῖ καὶ δὲν ἔχει τέλεια τὴν ὄλη σύνθεσιν· γιὰ τὴν καὶ αὐτοὺς ποὺ δὲ βλέπουν, ἐνῶ ἔχουν ἀνοιχτὰ τὰ μάτια, λέμε ὅτι ἔχουν ἐλαττωματικούς ὀφθαλμούς. Κάθε τι ποὺ δὲν ἐκπληρώνει τὴ δική του ἀνάγκη, τὸ λέμε ἐλαττωματικό· καὶ αὐτὸ εἶναι κακία τοῦ ματιοῦ. Ἐπίσης πές μου, ποιά εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς μύτης; ἄραγε τὸ νὰ εἶναι ἴσια καὶ καλοσχηματισμένη καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς καὶ νὰ ἔχει συμμετρικὲς ἀναλογίες, ἢ νὰ εἶναι κατάλληλη γιὰ τὴν ὄσφρηση καὶ νὰ μπορεῖ γρήγορα νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ πέμπει σήματα στὸν ἐγκέφαλο; Αὐτὸ βέβαια στὸν καθένα εἶναι ὀλοφάνερο.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἐξετάσουμε τὸ πρᾶγμα καὶ μὲ παράδειγμα. Πές μου λοιπὸν ποιοὶ ἀπὸ τοὺς γάντζους μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι κατασκευάσθηκαν καλὰ, ἐκεῖνα ποὺ μπορούν νὰ κρατοῦν ἢ οἱ ὁμορφοφτιαγμένοι; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι οἱ πρῶτοι. Γιὰ τὰ δόντια πάλι ποιά θὰ ποῦμε ὅτι εἶναι καλὰ· ἐκεῖνα ποὺ δαγκώνουν καὶ κόβουν εὐκόλα τὴν τροφή ἢ τὰ καλοβγαλμένα; Εἶναι φανερό ὅτι τὰ πρῶτα. Καὶ γενικὰ ἂν ἐρευνήσουμε μὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ ὄλο τὸ σῶμα, θὰ βροῦμε ὅτι ὅλα τὰ ὑγιῆ εἶναι καὶ ὠραῖα. ἐφ' ὅσον καθένα ἀπὸ τὰ μέλη ἐκτελεῖ μὲ ἀκρίβεια τὴν ἐργασία του. Ἔτσι καὶ κάθε σκεῦος καὶ κάθε ζῶο καὶ φυτὸ τὸ ὀνομάζουμε ὠραῖο, ὄχι ἀπὸ τὴ διάπλασή του, οὔτε ἀπὸ τὸ χρῶμα του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἐργασία ποὺ κάνει. Ἔτσι ὀνομάζουμε καλὸν καὶ τὸ δοῦλο ἐκεῖνον ποὺ εἶναι κατάλληλος πρὸς διακονία, καὶ ὄχι τὸν ὠραῖο καὶ βλάκα.

Βλέπεις τί σημαίνει νὰ εἶναι ὠραῖα; Ὄταν λοιπὸν ἀπολαμβάνουμε ὅμοια τὰ μέγιστα καὶ θαυμαστά, δὲν πλεονεκτοῦμε σὲ τίποτα. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς· τὸν κόσμον αὐτὸ ὅμοια τὸν βλέπουμε, τὸν ἥλιο, τὴν σελήνη, τὰ ἀστέρια, τὸν ἀέρα ὅμοια τὸν ἀναπνέουμε, ὅμοια ἀπολαμβάνουμε τὸ νερό, τὴν τροφή, εἴτε εἴμαστε ὁμορφοί, εἴτε ὄχι. Ἄν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι θαυμαστό, πολὺ περισσότερο ὑγιεῖς εἶναι ἀπὸ τὶς ὁμορφες ἐκεῖνες ποὺ δὲν εἶναι ὁμορφες. Γιὰ τὴν ἐκεῖνες γιὰ νὰ διαφυλάξουν τὴν ὁμορφιά τους δὲν παραδίνουν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς στοὺς κόπους, ἀλλὰ στὴ ἀργία καὶ τὴν τρυφηλότητα, ἐξ αἰτίας τῶν ὀποίων οἱ ἐνέργειες τῶν μελῶν ἐξασθενίζουν περισσότερο, αὐτὲς ὄμως, μὴ ἔχοντας καμιά φροντίδα γι' αὐτά, ἔτσι ἀπλῶς καὶ ἐξ ὀλοκλήρου δαπανοῦν τὸ πᾶν στοὺς κόπους.

Ἄς δοξάσουμε λοιπὸν τὸ Θεό, ἄς τὸν δεχθοῦμε μέσα στὸ

ἡμῶν, μὴ καλλωπιζώμεθα· περιττὴ αὕτη ἢ σπουδὴ καὶ ἀνόνητος.
 Μὴ παιδεύωμεν τοὺς ἄνδρας ὄψεις μόνας φιλεῖν· ἂν γὰρ ἦς οὕτω
 κοσμουμένη, ταχέως ὑπὸ τῆς ἡταιρηκυίας, μελετήσας ἐν τῇ ὄψει τῆ
 σῆ, ἀλίσκεται· ἂν μέντοι διδάξης αὐτὸν τρόπους φιλεῖν καὶ κοσμιό-
 5 τητα, οὐ ταχέως πορνεύσει· οὐδὲ γὰρ εὐρίσκει ταῦτα παρὰ τῆ
 πόρνη, ἀλλὰ τὰ τούτοις ἐναντία. Μὴ τοίνυν διδάξης αὐτὸν ὑπὸ γέ-
 λωτος ἀλίσκεσθαι, μηδὲ ὑπὸ σχήματος ἐκκεχυμένου, ἵνα μὴ κατὰ
 σαυτῆς ἀρτύσης τὰ φάρμακα· παίδευε αὐτὸν κοσμιότητι χαίρειν·
 δυνήση δὲ τοῦτο, ὅταν καὶ τὸ σχῆμα τοιοῦτον ἦ· ἐπεὶ, ἐὰν ἐπτερω-
 10 μένη καὶ ἄσωτος ἦς, πῶς δυνήση προσενεγκεῖν ρῆμα σεμνόν; τίς
 δέ σε οὐ χλευάσεται καὶ γελάσει; Πῶς δὲ ἔστι καὶ ἐν τῷ σώματι
 ἄραι τὸν Θεόν; Ἀρετὴν ἀσκοῦντα, τὴν ψυχὴν καλλωπίζοντα· καὶ
 γὰρ ἐπ' αὐτὴν τοῦτο οὐ κεκώληται.

Οὕτω δοξάζομεν τὸν Θεόν, ὅταν πάντοθεν ὦμεν ἀγαθοί, καὶ
 15 δοξαζόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ πολλῶ
 μειζόνως. «Λογίζομαι» γάρ, φησὶν, «ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ
 νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς».
 Ἦς γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ
 20 Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

σῶμα μας, ἄς μὴν καλλωπιζόμαστε· εἶναι περιττὴ αὐτὴ ἡ φροντίδα καὶ ἀνώφελη. Ἄς μὴ συνηθίζουμε τοὺς ἄνδρες νὰ ἀγαποῦν μόνο τὰ πρόσωπα· γιατί, ἂν εἶσαι ἔτσι στολισμένη, γρήγορα κατακτᾶται ἀπὸ πόρνη, ἐπειδὴ ἔτσι συνήθισε ἀπὸ τὸ δικό σου πρόσωπο· ἂν ὅμως τὸν διδάξεις νὰ ἀγαπᾷ τοὺς τρόπους καὶ τὴν κοσμιότητα, δὲ θὰ πορνεύσει γρήγορα· γιατί αὐτὰ δὲν τὰ βρίσκει στὴν πόρνη, ἀλλὰ τὰ ἀντίθετα μὲ αὐτά. Μὴν τὸν διδάξεις λοιπὸν νὰ κατακτᾶται ἀπὸ τὸ ἄξιο γιὰ γέλια, οὔτε ἀπὸ τὴν εὐχάριστη μορφή, γιὰ νὰ μὴ παρασκευάσεις τὰ φάρμακα αὐτὰ ἐναντίον σου· μάθε τον νὰ χαίρεται στὴν κοσμιότητα· καὶ θὰ τὸ κατορθώσεις αὐτὸ ὅταν εἶναι τέτοια καὶ ἡ ἐμφάνισή σου. Γιατί, ἂν εἶσαι ἐλαφριά καὶ ἄσωτη, πῶς θὰ μπορέσεις νὰ τοῦ πείς ἓνα σεμνὸ λόγο; Ποιὸς δὲ θὰ σὲ χλευάσει καὶ δὲ θὰ σὲ κοροϊδέψει; Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸ νὰ δεχθοῦμε τὸ Θεὸ καὶ μέσα στὸ σῶμα μας; Ἀσκώντας τὴν ἀρετὴ καὶ καλλωπίζοντας τὴν ψυχὴ· γιατί αὐτὸ δὲν ἀπαγορεύεται νὰ γίνεται σ' αὐτήν.

Ἔτσι δοξάζουμε τὸ Θεό, ὅταν εἴμαστε ἀγαθοὶ ἀπὸ παντοῦ, καὶ δοξαζόμαστε καὶ ἐμεῖς ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὄχι ὅμοια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο. Γιατί λέγει, «σκέπτομαι, ὅτι τὰ παθήματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ἄξια σὲ σύγκριση μὲ τὴ δόξα ποὺ πρόκειται ν' ἀποκαλυφθεῖ σὲ μᾶς μελλοντικῶς»¹⁰. Αὐτὴ τὴ δόξα εὐχομαι νὰ ἀπολαύσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸ ὁποῖο μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄

(Α΄ Τιμ. 1, 18-20)

«Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἣν τινες ἀπώσάμενοι, περὶ τὴν
5 πίστιν ἔναι ἴγησαν».

1. Τὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα μέγα ἐστὶ καὶ θαυμαστὸν καὶ ὄντως τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμενον ψήφου, ὥστε τὸν ἄξιον εἰς μέσον παραγαγεῖν. Οὕτω καὶ τὸ παλαιὸν ἐγίνετο, οὕτω καὶ νῦν γίνεται, ὅταν χωρὶς πάθους ἀνθρωπίνου τὰς αἰρέσεις ποιῶ-
10 μεθα, ὅταν πρὸς μηδὲν ὀρώντες βιωτικόν, μὴ πρὸς φιλίαν, μὴ πρὸς ἀπέχθειαν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τοσοῦτου Πνεύματος μετέχομεν, ἀλλ' ἀρκεῖ πρόθεσις ἀγαθὴ τοῦ Θεοῦ τὴν χειροτονίαν ἐπισπάσασθαι. Ἐπεὶ οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι Πνεύματος μετεῖχον, ὅτε τὸν Ματθίαν ἐξελά-
ξαντο, ἀλλ' εὐχῆ τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψαντες, ἐγκατέλεξαν αὐτὸν τῷ
15 τῶν ἀποστόλων ἀριθμῷ· οὐ γὰρ πρὸς φιλίαν ἀνθρωπίνην ἐώρων. Οὕτως ἔδει καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν γίνεσθαι. Ἄλλ' ἡμεῖς πρὸς ἔσχατον ραθυμίας ἐληλακότες καὶ τὰ φανερὰ πρὸς ἀκρίβειαν προῖέμεθα· ὅταν δὲ τὰ δῆλα παρορῶμεν, πῶς τὰ ἄδηλα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐκκαλύψει; Εἰ ἐν τῷ μικρῷ, φησὶν, οὐκ ἐγένεσθε πιστοί, τὸ μέγα καὶ ἀλη-
20 θινὸν τίς ὑμῖν ἐγχειρίσει; Τότε δέ, ἐπεὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον ἐγίνετο, καὶ ἀπὸ προφητείας ἐγίνοντο οἱ ἱερεῖς.

Τί ἐστὶν «ἀπὸ προφητείας»; Ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου. Προφητεία γὰρ ἐστὶν οὐ τὸ τὰ μέλλοντα λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ παρόντα,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε΄

(Α΄ Τιμ. 1,18-20)

«Αὐτὴ τὴν παραγγελία σου ἀφήνω, τέκνο Τιμόθεε, σύμφωνα μὲ τὰ προφητικὰ λόγια ποὺ σου ὑποδείχθηκαν, γιὰ νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸν ἀγῶνα σύμφωνα μὲ αὐτὰ, ἔχοντας πίστη καὶ καλὴ συνείδηση, τὴν ὁποία μερικοὶ ἀπέρριψαν καὶ ναυάγησαν ὡς πρὸς τὴν πίστη».

1. Τὸ ἀξίωμα τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἱερωσύνης εἶναι μεγάλο καὶ θαυμαστὸ καὶ πραγματικὰ χρειάζεται τὴν ψῆφο τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ὑποδειχθεῖ ὁ ἄξιος γι' αὐτό. Ἔτσι γινόταν καὶ παλιά, ἔτσι γίνεται καὶ τώρα, ὅταν κάμνουμε τὶς ἐκλογές χωρὶς ἀνθρώπινο πάθος, ὅταν δὲν ἀποβλέπουμε σὲ τίποτε βιωτικό, οὔτε σὲ φιλία, οὔτε σὲ μίσος. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχουμε τόσο Πνεῦμα, φθάνει ὅμως ἡ ἀγαθὴ πρόθεση γιὰ νὰ ἀποσπάσει τὴ χειροτονία ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄλλωστε οὔτε οἱ ἀπόστολοι εἶχαν τὸ Πνεῦμα, ὅταν ἐξέλεξαν τὸ Ματθία, ἀλλ' ἐμπιστεύθηκαν τὴν ἐκλογὴ στὴν προσευχή, καὶ συμπεριέλαβαν αὐτὸν στὸν ἀριθμὸ τῶν ἀποστόλων· γιὰτὶ δὲ λάμβαναν ὑπόψη ἀνθρώπινη φιλία. Ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνεται καὶ τώρα σὲ μᾶς. Ἄλλ' ἐμεῖς, ἐπειδὴ φθάσαμε στὸ ἔσχατο σημεῖο ἀδιαφορίας, ἀκόμα καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὀλοφάνερα ὀρθὰ, τὰ ἀπορρίπτουμε· ὅταν ὅμως παραβλέπουμε τὰ φανερά, πῶς ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἀποκαλύψει τὰ μὴ φανερά; Ἐὰν γιὰ τὸ μικρὸ, λέγει, δὲν φανήκατε ἄξιοι ἐμπιστοσύνης, τὸ μεγάλο καὶ ἀληθινὸ ποιὸς θὰ σᾶς τὸ ἐμπιστευθεῖ; Τότε ὅμως, ἐπειδὴ δὲ γινόταν τίποτε ἀνθρώπινο, οἱ ἱερεῖς ὑποδεικνύονταν καὶ διὰ προφητείας.

Τί σημαίνει «διὰ προφητείας»; Ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατί προφητεία εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ λέγει κανεὶς τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ

ἐπεὶ καὶ ὁ Σαοὺλ κατὰ προφητείαν ἐδείχθη ἐν τοῖς σκεύεσι κρυπτό-
 μενος· ὁ γὰρ Θεὸς τοῖς δικαίοις ἀποκαλύπτει. Προφητεία ἦν καὶ τὸ
 λέγειν, «ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν»· οὕτω καὶ
 ὁ Τιμόθεος ἠρέθη. Προφητείας δὲ ἐνταῦθά φησι τὰς πολλὰς, ἴσως
 5 ἐκείνην μεθ' ἧς αὐτὸν ἔλαβεν ὅτε περιέτεμε καὶ ὅτε ἐχειροτόνει,
 καθὼς καὶ αὐτὸς γράφων φησί· «μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσμα-
 τος». Διανιστὰς τοίνυν αὐτὸν καὶ νήφειν παρασκευάζων καὶ ἐγρη-
 γορέναι, ἀναμιμνήσκει τοῦ ἐλομένου καὶ χειροτονήσαντος· ὡς ἂν εἰ
 ἔλεγεν· ὁ Θεὸς σε ἐξελέξατο, αὐτὸς σοι ἐνεπίστευσεν, οὐκ ἀνθρω-
 10 πίνη γέγονας ψῆφω· μὴ ὑβρίσης, μηδὲ καταισχύνης τοῦ Θεοῦ τὴν
 ψῆφον·

Εἶτα, ἐπειδὴ παραγγελίαν ἔφησε καὶ φορτικώτερον ἦν, τί
 φησι; «Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε».
 Ὡς τέκνω καὶ γνησίῳ παραγγέλλει. Οὐ γὰρ ἀθηντικῶς οὐδὲ δε-
 15 σποτικῶς οὐδὲ μετ' ἐξουσίας, ἀλλὰ πατρικῶς, «τέκνον», φησί,
 «Τιμόθεε». Τὸ δὲ παραθέσθαι τῆς φυλακῆς τὸ ἀκριβὲς δηλοῖ καὶ
 τὸ οὐχ ἡμέτερον· οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτὸ ἐκτησάμεθα, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῖν
 ἐχαρίσατο· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδη-
 σιν. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· οὐκ ἐγὼ εἰμι ὁ παραγγέλλων, ἀλλ' ὁ
 20 ἐλόμενος· τὸ μὲν γάρ, «κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας»,
 τοῦτό ἐστιν. Ἐκείνων ἄκουσον, ἐκείναις πείθου.

Τί δὲ παραγγέλλεις, εἰπέ; «Ἴνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν κα-
 25 λὴν στρατείαν». Ἐκείναι σὲ εἶλοντο εἰς ὃ εἶλοντό σε, στρατεύου τὴν
 καλὴν στρατείαν. Καλὴν εἶπεν· ἔστι γὰρ καὶ κακὴ στρατεία, περὶ
 ἧς φησιν· «ὡσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα τῆς ἁμαρ-
 τίας καὶ τῆς ἀκαθαρσίας». Ἐκεῖνοι ὑπὸ τυράννω στρατεύονται, σὺ δὲ
 ὑπὸ βασιλεῖ. Διὰ τί δὲ καλεῖ στρατείαν τὸ πρᾶγμα; Δηλῶν ὅτι πόλε-
 30 μος ἐγήρεται σφοδρὸς πᾶσι μὲν, μάλιστα δὲ τῷ διδασκάλῳ, ὅτι

1. Πράξ. 13,2.

2. Α' Τιμ. 4,14.

3. Ρωμ. 6,19.

καὶ τὰ παρόντα, καθόσον καὶ ὁ Σαοῦλ μὲ προφητεία δείχθηκε ὅτι κρυβόταν στὰ σκευῆ· γιατί ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει στοὺς δικαίους. Προφητεία ἦταν καὶ οἱ λόγοι τοῦ Πνεύματος, «ξεχωρίστε μου τὸν Παῦλο καὶ τὸν Βαρνάβα»¹. Ἔτσι ἐκλέχθηκε καὶ ὁ Τιμόθεος. Προφητεῖες ἐδῶ ὀνομάζει τὶς πολλές, καὶ ἴσως ἐννοεῖ ἐκείνην μὲ τὴν ὁποία τὸν ἔλαβε, ὅταν τὸν περιέτεμε καὶ ὅταν τὸν χειροτόνησε, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος γράφοντας λέγει· «μὴν ἀμελεῖς τὸ χάρισμα ποῦ ὑπάρχει σὲ σένα»². Διαγείροντας λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἐτοιμάζοντάς τον νὰ εἶναι νηφάλιος καὶ προσεκτικός, τοῦ ὑπενθυμίζει ἐκεῖνον ποῦ τὸν ἐξέλεξε καὶ τὸν χειροτόνησε· σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε δηλαδή· ὁ Θεὸς σὲ ἐξέλεξε, αὐτὸς σοῦ ἐμπιστεύθηκε, δὲν ἔχεις γίνει μὲ ἀνθρώπινη ψῆφο· μὴ περιφρονήσεις καὶ μὴ ντροπιάσεις τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἔδωσε παραγγελία καὶ ἦταν βαρύτερο αὐτό, τί λέγει; «Αὐτὴ τὴν παραγγελία σοῦ ἀφήνω, τέκνο Τιμόθεε». Παραγγέλλει σὰν νὰ εἶναι τέκνο καὶ μάλιστα γνήσιο τέκνο. Ὅχι δηλαδή αὐθεντικά, οὔτε δεσποτικά, οὔτε μὲ ἐξουσία, ἀλλὰ πατρικά. «Τέκνο», λέγει, «Τιμόθεε». Ἡ ἀνάθεση τῆς φύλαξης δηλώνει τὸ ἀκριβὲς καὶ ἐκεῖνο ποῦ δὲν εἶναι δικό μας· γιατί δὲν τὸ ἀποκτήσαμε αὐτὸ ἐμεῖς, ἀλλ' ὁ Θεὸς μᾶς τὸ χάρισε· καὶ ὄχι αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση. Αὐτὰ λοιπὸν ποῦ μᾶς ἔδωσε αὐτὰ ἄς τὰ φυλάγουμε. Ἄν δὲν ἐρχόταν αὐτός, οὔτε αὐτὴ ἡ πίστη θὰ ὑπῆρχε, οὔτε ὁ βίος ὁ καθαρὸς, τὸν ὁποῖον ἀποκτοῦμε ἀπὸ τὴν παιδεία. Σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε· ὁ δὲν εἶμαι ἐγὼ ποῦ παραγγέλλω, ἀλλ' ἐκεῖνος ποῦ σὲ ἐξέλεξε· γιατί τό, «σύμφωνα μὲ τὶς προφητεῖες ποῦ λέχθηκαν γιὰ σένα», αὐτὸ σημαίνει. Ἐκεῖνες ἄκουσε, σὲ ἐκεῖνες πίστεψε.

Τί παραγγέλλεις ὁμως, πές; Γιὰ νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸν ἀγῶνα σύμφωνα μὲ αὐτές. Ἐκεῖνες σὲ διάλεξαν γι' αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο σὲ διάλεξαν· ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα. Καλὸν εἶπε· γιατί ὑπάρχει καὶ κακὸς ἀγῶνας, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει· «ὅπως ἀκριβῶς παραδώσατε τὰ μέλη σας ὄπλα στὴν ἁμαρτία καὶ στὴν ἀκαθαρσία»³. Ἐκεῖνοι στρατεύονται ἀπὸ τύραννο, ἐνῶ ἐσὺ ἀπὸ βασιλιά. Γιατί ὁμως ὀνομάζει ἀγῶνα τὸ πράγμα; Γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι ἔχει ξεσηκωθεῖ δυνατὸς πόλεμος ἐναντίον ὄλων βέβαια, ἰδιότερα ὁμως

ὄπλων ἡμῖν ἰσχυρῶν δεῖ, ὅτι νήψεως, ὅτι ἐγρηγόρσεως, ὅτι διηνε-
 κοῦς ἀγρυπνίας, ὅτι πρὸς αἷμα καὶ μάχας παρεσκαύσθαι ὀφείλομεν,
 ὅτι παρατάττεσθαι καὶ μηδὲν ἔχειν χαῦνον. «Ἴνα στραυτέῃ ἐν αὐ-
 ταῖς», φησί. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν στρατοπέδων οὐ πάντες εἰς ἐν
 5|εἶδος στρατεύονται, ἀλλ' ἐν διαφόροις τάγμασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ, ὁ μὲν εἰς διδασκάλου τάξιν ὁ δὲ εἰς μαθητοῦ, ὁ δὲ εἰς
 ἰδιώτου, σὺ δὲ ἐν τούτῳ.

Εἶτα, ἵνα μὴ τις νομίση ἀρκεῖν τοῦτο, τί φησιν; «Ἐχων πί-
 στιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν». Τὸν γὰρ διδάσκαλον πρότερον ἐαυ-
 10 τοῦ χρῆ εἶναι διδάσκαλον. Ὡσπερ γὰρ ὁ στρατηγός, ἐὰν μὴ πρότε-
 ρον ἢ στρατιώτης ἄριστος οὐ στρατηγός ἐσται ποτέ, οὕτω καὶ ὁ δι-
 δάσκων. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι: «μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς
 ἀδόκιμος γένωμαι». «Ἐχων», φησί, «πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδη-
 σιν», ἵν' οὕτω τῶν ἄλλων προῖστᾶσαι. Ταῦτα ἀκούοντες, μὴ ἀπα-
 15 ξιώσωμεν τὰς τῶν μειζόνων παραινέσεις, κἂν διδάσκαλοι ὦμεν.
 Εἰ γὰρ Τιμόθεος, οὗ πάντες οὐκ ἐσμὲν ἀντάξιοι, δέχεται παραγγε-
 λίας καὶ διδάσκεται, καὶ ταῦτα ἐν τάξει διδασκάλου ὢν, πολλῶ
 μᾶλλον ἡμεῖς. «Ἦν τινες», φησίν, «ἀπώσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν
 ἐναυάγησαν». Εἰκότως. Ὅταν γὰρ ἡ βίος ἀπεγνωσμένος, καὶ δό-
 20 γμα τίκτεται τοιοῦτον· καὶ ἐστὶν ἰδεῖν πολλοὺς ἐκ τούτου καταπε-
 σόντας εἰς βυθὸν κακῶν καὶ εἰς ἑλληνισμὸν ἐκτραπέοντας. Ἴνα γὰρ
 μὴ φόβῳ τῶν μελλόντων βασανίζωνται, σπουδάζουσι πείσαι τὴν
 ψυχὴν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ παρ' ἡμῖν. Καὶ πίστεως τινες ἐκτρέπον-
 ται, οἱ λογισμοῖς τὸ πᾶν ζητοῦντες· ναυάγιον γὰρ ἐργάζεται ὁ логи-
 25 σμός, καὶ ὡσπερ πλοῖον ἀσφαλές ἐστὶν ἢ πίστις.

2. Τοὺς ἐκτραπέοντας τοίνυν ἐκεῖθεν ἀνάγκη ναυαγεῖν, καὶ δεί-
 κνυσι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὑποδείγματος. «Ὡν ἐστὶν Ὑμέναιος», φησί,
 «καὶ Ἀλέξανδρος». Καὶ ἀπὸ τούτων ἡμᾶς σωφρονίζει. Ὅρατε πῶς
 ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων ἦσαν οἱ παραδιδάσκοντες, οἱ πολυπραγμο-
 30 νοῦντες, οἱ τῆς πίστεως ἀπεχόμενοι, οἱ ζητοῦντες λογισμοῖς οἱ-

έναντίον τοῦ δασκάλου, ὅτι χρειαζόμαστε ἰσχυρὰ ὄπλα, ὅτι χρειαζόμαστε νηφαλιότητα, ἐγρήγορση, διαρκὴ ἐπαγρύπνηση, ὅτι πρέπει νὰ ἐτοιμασθοῦμε γιὰ μάχες καὶ αἷμα, ὅτι πρέπει νὰ παραταχθοῦμε γιὰ μάχη, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε τίποτε τὸ ἀποχαυνωμένο. «Γιὰ νὰ ἀγωνισθεῖς σύμφωνα μὲ αὐτές», λέγει. Ὅπως ἀκριβῶς στὰ στρατόπεδα δὲν ἐπιστρατεύονται ὅλοι σὲ ἓνα εἶδος, ἀλλὰ σὲ διάφορα τάγματα, ἔτσι καὶ στὴν Ἐκκλησία ἄλλος στρατεύεται στὴ θέση τοῦ δασκάλου, ἄλλος στοῦ μαθητῆ, ἄλλος στὴ θέση τοῦ ἰδιώτη, ἐνῶ ἐσὺ σ' αὐτό.

Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴν νομίσει κανεὶς ὅτι φθάνει αὐτό, τί λέγει; «Ἐχοντας πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση». Γιατί ὁ δάσκαλος πρῶτα πρέπει νὰ εἶναι δάσκαλος τοῦ εαυτοῦ του. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ στρατηγός, ἂν δὲν εἶναι πρῶτα ἄριστος στρατιώτης, οὔτε στρατηγός θὰ γίνει ποτέ, ἔτσι καὶ ὁ δάσκαλος. Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ἄλλου· «μήπως, ἐνῶ κῆρυξα σὲ ἄλλους, ἐγὼ ὁ ἴδιος ὅμως ἀποδειχθῶ ἀνάξιος»⁴. «Ἐχοντας», λέγει, «πίστη καὶ ἀγαθὴ συνείδηση», γιὰ νὰ εἶσαι ἔτσι προϊστάμενος τῶν ἄλλων. Ἀκούοντας αὐτά, ἄς μὴν ὑποτιμοῦμε τίς παραινέσεις τῶν μεγαλυτέρων, κι ἂν ἀκόμα εἴμαστε δάσκαλοι. Γιατί, ἂν ὁ Τιμόθεος, τοῦ ὁποίου ὅλοι μας δὲν εἴμαστε ἀντάξιοί του, δέχεται παραγγελίες καὶ διδάσκεται, καὶ αὐτὰ τὴ στιγμὴ πού εἶναι δάσκαλος, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς. «Τὴν ὁποία μερικοί», λέγει, «ἀπέρριψαν καὶ ναάγησαν ὡς πρὸς τὴν πίστη». Καὶ σωστά. Γιατί, ὅταν ὑπάρχει ζωὴ χωρὶς ἐλπίδα, γεννιέται καὶ τέτοιο δόγμα. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ πολλούς, πού ἔπесαν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ σὲ βυθὸ κακῶν καὶ ἐκτράπηκαν στὴν εἰδωλολατρία. Γιὰ νὰ μὴν βασανίζονται λοιπὸν ἀπὸ τὸν φόβο τῶν μελλόντων, προσπαθοῦν νὰ πείσουν τὴν ψυχὴ, ὅτι ὅλα τὰ δικά μας εἶναι ψεύτικα. Καὶ μερικοὶ ἐκτρέπονται ἀπὸ τὴν πίστη, αὐτοὶ πού ἀναζητοῦν τὸ πᾶν στοὺς λογισμούς· γιατί ὁ λογισμὸς προξενεῖ ναάγιο, ἐνῶ ἡ πίστη εἶναι σὰν ἀσφαλὲς πλοῖο.

2. Ἐκεῖνοι λοιπὸν πού ἐκτράπηκαν ἀπὸ ἐκεῖ εἶναι ἀνάγκη νὰ ναυαγοῦν, καὶ αὐτὸ τὸ δείχνει μὲ τὸ παράδειγμα. «Ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Ὑμέναιος», λέγει, «καὶ ὁ Ἀλέξανδρος». Καὶ ἀπὸ αὐτοὺς σωφρονίζει ἐμᾶς. Βλέπετε πῶς ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ χρόνια ὑπῆρχαν οἱ παραδιδάσκαλοι, οἱ πολυπραγμονοῦντες, ἐκεῖνοι πού ἀπεῖχαν ἀπὸ

κείοις; Ὁ ναυαγῶν γυμνὸς καὶ πάντων ἐστὶν ἔρημος· οὕτω καὶ ὁ τῆς πίστεως ἐκπεσὼν οὐδὲν ἔχει λοιπόν, οὐχ ὅπου στῆ, οὐχ ὅπου κατάσχη· οὐ βίον ἔχει δι' οὗ κερδαίνῃ τι ἐκεῖθεν· τῆς γὰρ κεφαλῆς διεφθαρμένης, τί τοῦ λοιποῦ σώματος ὄφελος; Εἰ γὰρ ἡ πίστις βίου χωρὶς οὐδὲν ἐστὶ, πολλῶ μᾶλλον τούναντίον. Εἰ τῶν αὐτοῦ καταφρονεῖ ὁ Θεὸς δι' ἡμᾶς, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τῶν ἡμετέρων δι' αὐτὸν χρῆ καταφρονεῖν. Οὕτω γάρ ἐστὶν ὅταν τις ἐκπέσῃ τῆς πίστεως· οὐδαμοῦ ἴσταται, ἀλλὰ ἄλλην ἄλλως νήχεται, ἕως ἂν καταποντισθῇ πάλιν.

10 «Οὐδὲ παρέδωκα», φησί, «τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν». Ὁρᾷς ὅτι βλασφημία ἐστὶ τὸ λογισμοῖς ζητεῖν τὰ θεῖα; Εἰκότως· τί γὰρ ἂν ἔχοι κοινὸν λογισμὸς ἀνθρώπινος πρὸς ἐκεῖνα; Πῶς δὲ ὁ σατανᾶς αὐτοὺς παιδεύει μὴ βλασφημεῖν; Εἰ γὰρ τοὺς ἄλλους παιδεύει μὴ βλασφημεῖν, πολλῶ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐχρῆν·
15 εἰ δὲ ἑαυτὸν μέχρι τοῦ νῦν οὐ δύναται παιδεῦσαι, οὐδὲ τοὺς ἄλλους. Οὐκ εἶπεν, ἵνα παιδεύσῃ αὐτοὺς μὴ βλασφημεῖν', ἀλλ', «ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν». Οὐκ ἐκεῖνος τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλὰ τοῦτο ἐκβαίνει· ὡσπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ἐπὶ τοῦ πεπορνευκότος. «Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός»· οὐχ
20 ἵνα σώσῃ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἵνα σωθῇ τὸ πνεῦμα· τοῦτο δὲ ἀπρόσωπόν ἐστι. Πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; Ὡσπερ οὖν οἱ δῆμιοι μυρίων γέμοντες κακῶν τοὺς ἄλλους σωφρονίζουσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ πονηροῦ δαίμονος.

Καὶ διὰ τί μὴ σὺ αὐτοὺς ἐκόλασας, ὡσπερ ἐκεῖνον τὸν Βαρι-
25 ησοῦν, ὡσπερ Κηφᾶς Ἀνανίαν, ἀλλὰ τῷ σατανᾷ παρέδωκας; Οὐχ ἵνα κολασθῶσιν, ἀλλ' ἵνα παιδευθῶσι. Καίτοι καὶ οὗτος ἔχει ἰσχύν, ὡς ὅταν λέγῃ· «τί θέλετε, ἐν ράβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς;»· καὶ πάλιν, «οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι ὦμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε»· καὶ πάλιν, «οὐκ εἰς καθαίρεσιν, ἀλλ' εἰς οἰκοδομήν». Τί οὖν τὸν σατα-

5. Α' Κορ. 5,5.

6. Α' Κορ. 5,5.

7. Β' Κορ. 13,7.

τὴν πίστη, ἐκεῖνοι ποὺ στήριζαν τὴν ἀναζήτηση στοὺς λογισμοὺς τοὺς; Αὐτὸς ποὺ ναυαγεῖ εἶναι γυμνὸς καὶ ἔρημος ἀπὸ ὅλα. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ξέπεσε ἀπὸ τὴν πίστη, δὲν ἔχει στὸ ἐξῆς τίποτε, δὲν ἔχει ποὺ νὰ σταθεῖ, δὲν ἔχει ποὺ νὰ κρατηθεῖ, δὲν ἔχει ζωὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία μπορεῖ κάτι νὰ κερδίσει· γιατί, ὅταν τὸ κεφάλι εἶναι διεφθαρμένο, ποιό εἶναι τὸ ὄφελος γιὰ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα; Ἄν δηλαδή ἡ πίστη, χωρὶς ὀρθὸ τρόπο ζωῆς δὲν εἶναι τίποτε, πολὺ περισσότερο τὸ ἀντίθετο. Ἄν ὁ Θεὸς περιφρονεῖ τὰ δικά του γιὰ χάρη μας, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς πρέπει νὰ καταφρονήσουμε τὰ δικά μας γιὰ χάρη του. Τὸ ἴδιο βέβαια συμβαίνει ὅταν κάποιος ἐκπέσει ἀπὸ τὴν πίστη. Πουθενὰ δὲν στέκεται, ἀλλὰ κολυμπᾷ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, μέχρι ποὺ νὰ καταποντισθεῖ καὶ πάλι.

«Τοὺς ὁποίους», λέγει, «παρέδωσα στὸ σατανᾶ, γιὰ νὰ παιδευθοῦν καὶ νὰ μὴ βλασφημοῦν». Βλέπεις ὅτι εἶναι βλασφημία νὰ ἐρευνᾷς τὰ θεῖα μὲ λογισμοὺς; Καὶ σωστά· γιατί τί κοινὸ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς μὲ τὰ θεῖα; Καὶ πῶς τοὺς παιδεύει ὁ σατανᾶς, ὥστε νὰ μὴ βλασφημοῦν; γιατί, ἐὰν παιδεύει τοὺς ἄλλους νὰ μὴ βλασφημοῦν, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ παιδεύει τὸν ἑαυτό του· ἐὰν ὅμως τὸν ἑαυτό του μέχρι τώρα δὲν μπορεῖ νὰ παιδεύσει, οὔτε τοὺς ἄλλους μπορεῖ. Δὲν εἶπε, ‘γιὰ νὰ παιδεύσει αὐτοὺς νὰ μὴ βλασφημοῦν’, ἀλλὰ, «γιὰ νὰ παιδευθοῦν νὰ μὴ βλασφημοῦν». Δὲν τὸ κάμνει αὐτὸ ἐκεῖνος, ἀλλὰ αὐτὸ συμβαίνει ἔτσι. Ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἄλλοῦ λέγει γιὰ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε πορνεύσει· «παραδῶστε αὐτὸν στὸ σατανᾶ πρὸς καταστροφή τῆς σαρκος»⁵· ὄχι γιὰ νὰ σώσει τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ πνεῦμα· γιατί αὐτὸ εἶναι ἀπρόσωπο. Πῶς λοιπὸν γίνεται αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς οἱ δήμιοι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ μύρια κακά, σωφρονίζουν τοὺς ἄλλους, ἔτσι καὶ ἐδῶ στὴν περίπτωση τοῦ πονηροῦ δαίμονα.

Καὶ γιατί δὲν τοὺς τιμώρησες αὐτοὺς ἐσύ, ὅπως ἐκεῖνον τὸν Βαριησοῦ, ὅπως ὁ Πέτρος τὸν Ἀνανία, ἀλλὰ τοὺς παρέδωσες στὸ σατανᾶ; Ὅχι γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν, ἀλλὰ γιὰ νὰ παιδευθοῦν. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸς ἔχει δύναμη, ὅπως ὅταν λέγει· «τί θέλετε νὰ ἔρθω σε σᾶς μὲ ραβδί;»⁶ καὶ πάλι· «ὄχι γιὰ νὰ φανοῦμε ἐμεῖς ἐπιτυχημένοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάμνετε ἐσεῖς τὸ καλὸ»⁷· καὶ πάλι· «ὄχι γιὰ καθαίρε-

νᾶν καλεῖ πρὸς τὴν τιμωρίαν; Ἴνα μετὰ τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς
 κολάσεως καὶ ἡ ὕβρις ἢ μείζων· μᾶλλον δὲ τοὺς μὲν ἀπίστους αὐ-
 τοὶ ἐπαίδευον, τοὺς δὲ ἐκτραπέντας τῷ σατανᾷ παρεδίδουν. Τί
 δήποτε δὲ Πέτρος τὸν Ἀνανίαν; Καὶ γὰρ ὁ Ἀνανίας ἄπιστος ἦν ἔτι
 5 πειράζων. Ἴνα μάθωσι τοίνυν οἱ ἄπιστοι, ὅτι οὐ δύνανται λαθεῖν,
 διὰ τοῦτο δι' ἑαυτῶν αὐτοὺς ἐτιμωροῦντο· τοὺς δὲ τοῦτο μαθόντας
 λοιπόν, εἶτα ἐκτραπέντας, τῷ σατανᾷ παρεδίδουν, δεικνύντες ὅτι
 οὐκ οἰκεία δυνάμει, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν φυλακῇ συνείχοντο, καὶ παρε-
 δίδοντο ὅσοι εἰς ἀπόνοιαν ἤρθησαν. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν βασιλέ-
 10 ων, τοὺς μὲν πολεμίους καὶ οἰκείαις σφάττουσι χερσί, τοὺς δὲ ὑφ'
 ἑαυτοὺς τοῖς δημίσι παραδιδόασιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Δείκνυται
 δὲ ἀπὸ τούτου, ὅτι διὰ τὴν τῶν ἀποστόλων φυλακὴν τοῦτο ἐγίνετο·
 ἄλλως δὲ οὐδὲ μικρὸν ἦν τὸ δύνασθαι ἐπιτάττειν τῷ διαβόλῳ· τοῦ-
 το γὰρ δεικνύντος ἦν, ὅτι δουλεύει καὶ εἴκει καὶ ἄκων τοῖς ἀποστό-
 15 λοις ὁ διάβολος. Ὡστε οὐκ ἔλαττον εἰς χάριν τοῦτο ἦν. Πῶς δὲ
 παρέδωκεν, ἄκουσον.

«Συναχθέντων ὑμῶν», φησί, «καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν
 τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παράδοτε τὸν τοιοῦ-
 τον τῷ σατανᾷ». Ἐξεβάλλετο οὖν εὐθέως τοῦ κοινοῦ συνεδρίου,
 20 ἀπεσχίζετο τῆς ἀγέλης, ἐγίνετο ἔρημος καὶ γυμνός, παρεδίδοτο τῷ
 λύκῳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ νεφέλη τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑβραίων, οὕτω
 τὴν Ἐκκλησίαν τὸ Πνεῦμα ἐγνώριζεν. Εἴ τις τοίνυν ἐκτὸς ἐγίνετο,
 κατεκαίετο· ἐγίνετο δὲ ἐκτὸς τῇ κρίσει τῶν ἀποστόλων. Οὕτω καὶ
 ὁ Κύριος παρέδωκε τὸν Ἰούδαν τῷ σατανᾷ· εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ
 25 ψωμίον εἰσηλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν,
 ὅτι οὓς μὲν διορθώσασθαι ἐβούλοντο, οὐκ ἐκόλαζον αὐτοί· τοὺς δὲ
 ἀδιορθώτους αὐτοὶ ἐτιμωροῦντο· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι φοβερώτεροι
 μᾶλλον ἦσαν ἑτέροις ἐκδιδόντες αὐτούς. Οὕτω καὶ ὁ Ἰὼβ παρεδό-

ση, ἀλλὰ γιὰ οἰκοδομή»⁸. Γιατί λοιπὸν καλεῖ τὸ σατανᾶ γιὰ τὴν τιμωρία; Γιὰ νὰ εἶναι μαζί με τὴν σφοδρότητα καὶ τὴν τιμωρία καὶ ἡ προσβολὴ μεγαλύτερη· ἢ καλύτερα τοὺς ἀπίστους τοὺς παίδευαν αὐτοί, ἐνῶ ἐκείνους πὺ ἐκτρέπονταν τοὺς παρέδιναν στὸ σατανᾶ. Καὶ γιατί ὁ Πέτρος τιμώρησε τὸν Ἀνανία; καθόσον ὁ Ἀνανίας ἦταν ἄπιστος, πὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐνοχλεῖ. Γιὰ νὰ μάθουν λοιπὸν οἱ ἄπιστοι, ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ξεφύγουν, γι' αὐτὸ τοὺς τιμωροῦσαν οἱ ἴδιοι. Ἐκείνοι λοιπὸν πὺ ἔμαθαν αὐτὸ καὶ ἔπειτα ἐκτράπηκαν, τοὺς παρέδιναν στὸ σατατᾶ, δείχνοντας ὅτι συγκρατοῦνταν ὄχι με τὴ δική τους δύναμη, ἀλλὰ με τὴ φύλαξη αὐτῶν, καὶ παραδίδονταν στὸ σατανᾶ ὅσοι ἔφθαναν σὲ ἀλαζονεία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ συμβαίνει με τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐχθρούς τους τοὺς σφάζουν με τὰ ἴδια τους τὰ χέρια, ἐνῶ τοὺς γεινικά κακοὺς τοὺς παραδίνουν στοὺς δῆμιους, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερό, ὅτι αὐτὸ γινόταν γιὰ τὴν προφύλαξη τῶν ἀποστόλων· ἐξ ἄλλοι δὲν ἦταν μικρὸ πρᾶγμα τὸ νὰ μποροῦν νὰ διατάσσουν τὸ διάβολο· γιατί αὐτὸ φανέρωνε, ὅτι ὁ διάβολος ὑπηρετεῖ καὶ ὑποχωρεῖ στοὺς ἀποστόλους καὶ χωρὶς τὴ θέλησή του. Ὡστε αὐτὸ δὲν ἦταν μικρὸ σὲ χάρη. Πῶς ὅμως τὸν παρέδωσε, ἄκουσε.

«Ἀφοῦ συγκεντρωθεῖτε», λέγει, «ἐσεῖς καὶ τὸ δικό μου πνεῦμα, με τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδῶστε αὐτὸν στὸ σατανᾶ». Ἀπομακρυνόταν λοιπὸν ἀμέσως ἀπὸ τὸ κοινὸ συνέδριο, ἀποχωριζόταν ἀπὸ τὴν ἀγέλη, γινόταν ἔρημος καὶ γυμνός καὶ παραδινόταν στὸ λύκο. Γιατί, ὅπως ἡ νεφέλη γνώριζε τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑβραίων, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα γνώριζε τὴν Ἐκκλησία. Ἄν λοιπὸν κάποιος ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, κατακαιγόταν· καὶ ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία με τὴν ἀπόφαση τῶν ἀποστόλων. Ἔτσι καὶ ὁ Κύριος παρέδωσε τὸν Ἰούδα στὸ σατανᾶ· γιατί ἀμέσως μετὰ τὸ ψωμί μπῆκε σὲ ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. Μποροῦμε ἀκόμα καὶ αὐτὸ νὰ ποῦμε, ὅτι δηλαδὴ ἐκείνους πὺ ἠθελαν νὰ διορθωθοῦν δὲν τοὺς τιμωροῦσαν αὐτοί, ἐνῶ τοὺς ἀδιόρθωτους τοὺς τιμωροῦσαν αὐτοί· ἢ, ἂν δὲν εἶναι αὐτὸ, ὅτι ἦταν φοβερότεροι πολὺ περισσότερο παραδίδοντάς τους σὲ ἄλλους γιὰ τιμωρία. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰώβ παραδόθηκε στὸ σατανᾶ· ὁμοίως

θη τῷ σατανᾷ· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ὑπὲρ πλείονος εὐδοκιμήσεως.

3. Πολλὰ τοιαῦτα γίνεται καὶ νῦν. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἱερεῖς οὐ πάντας ἴσασι τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίως τῶν μυστηρίων μετέχοντας, ὁ Θεὸς πολλάκις τοῦτο ποιεῖ, καὶ παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ σατανᾷ. Ὅταν γὰρ νόσοι, ὅταν ἐπιβουλαί, ὅταν πένθη καὶ συμφοραὶ συμβαίνωσιν, ὅταν ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο γίνεται. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλοῖ, οὕτω λέγων· «διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί». Καὶ πῶς, φησὶν, ὅταν ἅπαξ 10 δι' ἐνιαυτοῦ προσερχώμεθα; Τοῦτο γὰρ τὸ δεινόν, ὅτι οὐ καθαρότητι διανοίας, ἀλλὰ διαστήματι χρόνου τὴν ἀξίαν διορίζεις τῆς προσόδου, καὶ τοῦτο εὐλάβειαν εἶναι νομίζεις, τὸ μὴ πολλάκις προσελθεῖν, οὐκ εἰδῶς ὅτι τὸ ἀναξίως προσελθεῖν, κἂν ἅπαξ γένηται, ἐκηλίδωσε, τὸ δὲ ἀξίως, κἂν πολλάκις ἔσωσεν. Οὐκ ἔσται τόλμα τὸ 15 πολλάκις προσιέναι, ἀλλὰ τὸ ἀναξίως, κἂν ἅπαξ τις τοῦ παντὸς χρόνου προσέλθῃ. Ἡμεῖς δὲ οὕτως ἀνοήτως διακείμεθα καὶ ἀθλίως, ὅτι μυρία διαπαντὸς ἐργαζόμενοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κακά, τοῦ μὲν ἀποδύσασθαι ἐκεῖνα οὐδεμίαν ποιούμεθα φροντίδα, νομίζομεν δὲ ἀρκεῖν τὸ μὴ συνεχῶς κατατολμᾶν καὶ ἐπιπηδᾶν ὑβριστικῶς τῷ 20 σώματι τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι καὶ οἱ τὸν Χριστὸν σταυρώσαντες ἅπαξ ἐσταύρωσαν. Ἄρ' οὖν, ἐπειδὴ ἅπαξ, ἔλαττον τὸ ἀμάρτημα; Καὶ ὁ Ἰούδας δὲ ἅπαξ προέδωκε· τί οὖν; τοῦτο αὐτὸν ἐξείλετο;

Διὰ τί γὰρ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα μετερχόμεθα; Χρόνος προσόδου 25 ἔστω ἡμῖν τὸ καθαρὸν συνειδός. Οὐδὲν πλέον ἔχει τὸ ἐν τῷ Πάσχα μυστήριον τοῦ νῦν τελουμένου· ἐν ἔστι καὶ τὸ αὐτό, ἢ αὐτὴ τοῦ Πνεύματος χάρις· αἰὶ Πάσχα ἐστίν. Ἴστε οἱ μύσται τὸ εἰρημένον. Καὶ ἐν Παρασκευῇ καὶ ἐν Σάββατῳ καὶ ἐν Κυριακῇ καὶ ἐν ἡμέρᾳ μαρτύρων ἢ αὐτῇ θυσία ἐπιτελεῖται. «Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν 30 ἄρτον», φησί, «τοῦτον, ἢ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον

ἐκεῖνος ὄχι γιὰ ἀμαρτήματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ εὐδοκιμήσει περισσότερο.

Πολλὰ τέτοια γίνονται καὶ τώρα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἱερεῖς δὲ γνωρίζουν ὅλους τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ αὐτοὺς ποὺ μετέχουν ἀνάξια στὰ μυστήρια, πολλές φορές ὁ Θεὸς τὸ κάμνει αὐτό, καὶ τοὺς παραδίνει στὸ σατανᾶ. Γιατί, ὅταν μᾶς συμβαίνουν ἀρρώστιες, ὅταν ἐπιβουλές, ὅταν πένθη καὶ συμφορές, ὅταν ὀρισμένα ἄλλα παρῶμοια, γι' αὐτὸ συμβαίνουν. Καὶ αὐτὸ τὸ δηλώνει ὁ Παῦλος, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «γι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἀναμεταξύ μας πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ ἀρκετοὶ πέθαναν ἤδη»⁹. Καὶ πῶς, λέγει, συμβαίνει αὐτὸ ὅταν προσερχόμαστε μιὰ φορά τὸ χρόνο στὸ μυστήριον τῆς θείας κοινωνίας; Αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ φοβερό, ὅτι καθορίζεις τὴν ἀξία τῆς προσελεύσεως στὸ μυστήριον ἀνάλογα μὲ τὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὴν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς, καὶ αὐτὸ νομίζεις ὅτι εἶναι εὐλάβεια, τὸ νὰ μὴ προσέρχεσαι πολλές φορές, χωρὶς νὰ γνωρίζεις ὅτι ἡ ἀνάξια προσέλευση, κι ἂν γίνῃ μιὰ φορά τὸ χρόνο, σὲ κηλίδωσε, ἐνῶ ἡ ἀξία, κι ἂν πολλές φορές, σὲ ἔσωσε. Δὲν εἶναι τόλμη τὸ νὰ προσέρχεσαι πολλές φορές, ἀλλὰ τὸ νὰ προσέρχεσαι ἀνάξια, κι ἂν ἀκόμα προσέλθῃ κανεὶς μιὰ φορά σ' ὄλο τὸ χρόνο. Ἐμεῖς ὅμως τόσο ἀνόητα καὶ ἄθλια φερόμαστε, γιατί, ἂν καὶ ὄλο τὸ χρόνο κάμνουμε μύρια κακά, δὲ φροντίζουμε καθόλου ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀλλὰ νομίζουμε ὅτι ἀρκεῖ τὸ νὰ μὴ τολμοῦμε συνέχεια καὶ προσβλητικὰ νὰ προσερχόμαστε στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, χωρὶς νὰ σκεπτόμαστε ὅτι καὶ αὐτοὶ ποὺ σταύρωσαν τὸ Χριστὸ μιὰ φορά τὸν σταύρωσαν. Ἄραγε λοιπόν, ἐπειδὴ ἔγινε μιὰ φορά, εἶναι μικρότερο τὸ ἀμαρτήμα; Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰούδας μιὰ φορά παρέδωσε τὸ Χριστό. Τί λοιπόν; αὐτὸ τὸν ἀπάλλαξε;

Καὶ γιατί ἐξετάζουμε τὸ πρᾶγμα σὲ σχέση μὲ τὸ χρόνο; χρόνος ὠφέλειας ἄς εἶναι γιὰ μᾶς ἡ καθαρὴ συνείδηση. Δὲν ἔχει τίποτε παραπάνω τὸ μυστήριον ποὺ γίνεται τὸ Πάσχα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ γίνεται τώρα· εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, ἡ ἴδια χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος· πάντοτε Πάσχα εἶναι. Οἱ μύστες γνωρίζετε αὐτὸ ποὺ λέχθηκε. Καὶ τὴν Παρασκευὴ καὶ τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴ καὶ τὴν ἡμέρα τῶν μαρτύρων ἐπιτελεῖται ἡ ἴδια θυσία. Γιατί λέγει, «κάθε

τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Οὐχ ὄρω καιροῦ περιέγραψε τὴν θυσίαν. Πῶς οὖν τότε, φησί, Πάσχα λέγεται; Ὅτι τότε ἔπαθεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν. Μηδεὶς τοίνυν ἐτέρως ἐκείνῳ προσίτω καὶ τούτῳ ἄλλως· μία δύναμις ἐστὶ, μία ἀξία, μία χάρις, ἐν σῶμα καὶ 5 τὸ αὐτό, οὐκ ἐκεῖνο τούτου ἀγιώτερον, οὐδὲ τοῦτο ἐκείνου ἔλαττον. Καὶ τοῦτο καὶ ὑμεῖς ἴστε, οὐδὲν καινότερον ὀρῶντες, πλὴν τῶν κοσμικῶν τούτων παραπετασμάτων καὶ τοῦ λαμπροῦ πλήθους.

Ἔχουσι δέ τι πλεοναίαι ἡμέραι ἐκεῖναι τοῦτο, ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ σωτήριος ἡμῶν ἡμέρα, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐτύθη ὁ Χριστός, 10 λοιπὸν δὲ κατὰ τὰ μυστήρια οὐδεμίαν προτέρησιν ἔχουσι. Καὶ τροφῇ μὲν προσβάλλων αἰσθητῇ, νίπτεις τὰς χεῖρας, πλύνεις τὸ στόμα, τροφῇ δὲ μέλλων προσιέναι πνευματικῇ, οὐ νίπτεις τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ γέμων ἀκαθαρσίας προσέρχῃ; Καὶ τί, φησὶν; Οὐκ ἀρκοῦσιν αἱ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν νηστεῖαι τὸν πολλὸν φορυτὸν 15 καθᾶραι τῶν ἀμαρτημάτων; Καὶ τί τὸ ὄφελος, εἶπέ μοι; Ἄν τις μύρον ἀποθέσθαι θέλων καθάρῃ τὸν τόπον, εἶτα πάλιν μικρὸν μετὰ τὸ ἐμβαλεῖν καὶ κόπρον ἐπιβάλλῃ, οὐκ ἀπέπτῃ ἢ εὐωδία; Τοῦτο γίνεται καὶ ἡμῖν· ἐγενόμεθα ἀξιοὶ προσερχόμενοι κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν· εἶτα πάλιν μολύνομεν ἑαυτούς. Τί οὖν τὸ κέρδος; Τοῦτο 20 καὶ περὶ τῶν δυναμένων ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις ἀπονίπτεσθαί φαμεν.

Μὴ δὴ ἀμελῶμεν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, παρακαλῶ, ἵνα μὴ γένηται κενὸς ὁ κόπος ἡμῶν. Ἄνθρωπος γάρ, φησὶν, ἀποστρέφων ἀπὸ ἀμαρτίας αὐτοῦ, καὶ πάλιν πορευόμενος καὶ τὰ αὐτὰ ποιῶν, 25 «ὡσπερ κύων ἐστὶν εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφων». Ἄν οὕτω ποιῶμεν καὶ οὕτω προσέχωμεν, δυνησόμεθα τῶν βραβείων ἀξιωθῆναι ἐκείνων, ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς 30 αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

10. Α' Κορ. 11,26.

11. Παροιμ. 26,11.

φορὰ πού τρώγετε αὐτὸν τὸν ἄρτο, ἢ πίνετε αὐτὸ τὸ ποτήρι, τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου διακηρύσσετε»¹⁰. Δὲν περιέγραψε τὴ θυσία μὲ ὄρο τὸ χρόνο. Πῶς λοιπὸν τότε, λέγει, ὀνομάζεται Πάσχα; Γιατὶ τότε ἔπαθε ὁ Χριστὸς γιὰ μᾶς. Κανένας λοιπὸν ἄς μὴ προσέρχεται διαφορετικὰ σ' ἐκεῖνο, καὶ διαφορετικὰ σ' αὐτό· μία δύναμη εἶναι, μία ἄξια, μία χάρη, ἓνα σῶμα καὶ τὸ αὐτό, δὲν εἶναι ἐκεῖνο πῶς ἅγιο ἀπὸ αὐτό, οὔτε αὐτὸ κατώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζετε καὶ ἐσεῖς, μὴ βλέποντας τίποτε τὸ πῶς καινούργιο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κοσμικὰ αὐτὰ παραπετάσματα καὶ τὸ λαμπρὸ πλῆθος.

Οἱ ἡμέρες ἐκεῖνες ἔχουν κάτι τι παραπάνω, πού εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὲς ἄρχισε ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας μας, ὅτι αὐτὴν τὴν ἡμέρα ὁ Χριστὸς θυσιάσθηκε, στὴ συνέχεια ὁμοίως ὡς πρὸς τὰ μυστήρια δὲν ὑπάρχει καμιὰ προτεραιότητα. Καὶ ὅταν βέβαια προσέρχεσαι σὲ τροφὴ αἰσθητὴ, νίβεις τὰ χέρια καὶ πλύνεις τὸ στόμα, ὅταν ὁμοίως πρόκειται νὰ προσέλθεις σὲ τροφὴ πνευματική, δὲν πλύνεις τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ προσέρχεσαι ἔχοντάς τινι γεμάτη ἀπὸ ἀκαθαρσίες; Καὶ τί, λέγει; Δὲν φθάνουν οἱ νηστεῖες τῶν σαράντα ἡμερῶν, ὥστε νὰ καθαρίσουν τὴ μεγάλη βρωμιὰ τῶν ἀμαρτημάτων; Καὶ ποιὸ τὸ ὄφελος, πές μου; ἂν κάποιος θέλοντας νὰ καθαρίσει τὸν τόπο βάλει μύρο, καὶ ἔπειτα πάλι, λίγο μετὰ τὸ μύρο πού ἔβαλε, βάλει καὶ κοπριά, δὲν ἐξαφανίσθηκε ἡ εὐωδία; Αὐτὸ γίνεται καὶ μὲ μᾶς. Προσερχόμενοι γίναμε ἄξιοι κατὰ τὴν δύναμη μας, καὶ ὕστερα πάλι μολύνουμε τὸν ἑαυτὸ μας. Ποιὸ λοιπὸν τὸ κέρδος; Αὐτὸ λέμε καὶ γιὰ ἐκείνους πού μποροῦν νὰ καθαρισθοῦν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σαράντα ἡμερῶν.

Σᾶς παρακαλῶ, ἄς μὴν ἀμελοῦμε γιὰ τὴ σωτηρία μας, γιὰ νὰ μὴ πάει χαμένος ὁ κόπος μας. Γιατὶ, λέγει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πού ἀποστρέφεται τὶς ἀμαρτίες του καὶ πάλι πηγαίνει καὶ κάμνει τὰ ἴδια, «εἶναι σὰν σκυλὶ πού ἐπιστρέφει στὸν ἐμετὸ του»¹¹. Ἄν ἐνεργοῦμε ἔτσι καὶ προσέχουμε ἔτσι, θὰ μπορέσουμε νὰ ἀξιωθοῦμε ἐκεῖνα τὰ βραβεῖα, πού εὐχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'

(Α' Τιμ. 2,1-2)

«Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, έντεύξεις, εύχαριστίας ύπέρ πάντων ανθρώπων, ύπέρ βασιλέων και πάντων τῶν έν ύπεροχῆντων, ίνα ήρεμον και ήσύχιον βίον διάγωμεν έν πάση εύσεβεία και σεμνότητι. Τοῦτο γάρ καλόν και άποδεκτόν ένώπιον τοῦ Σωτήρος ήμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ανθρώπους θέλει σωθῆναι και είς επίγνωσιν άληθείας έλθεῖν».

1. Ὡσπερ κοινός τίς έστι πατήρ τῆς οίκουμένης άπάσης ὁ ίε-
10 ρεύς. Πάντων τοίνυν άξιον αυτόν κήδεσθαι, καθάπερ και ὁ Θεός, ᾧ ίεράται· δια τοῦτό φησι, «παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς». Δύο γάρ έντεῦθεν γίνεται τὰ άγαθά, τό τε έχθος ὃ πρὸς τοὺς έξω έχομεν καταλύεται (οὐδεὶς γάρ πρὸς τοῦτον άπεχθῶς έχειν δυνήσεται, ύπέρ οὔ δεήσεις ποιεῖται), αυτοί τε
15 έκεινοι βελτίους γίνονται τῷ τε εύχάς ύπέρ αὐτῶν γίνεσθαι, τῷ τε μῆ έκθηριοῦσθαι πρὸς ήμᾶς. Οὐδέν γάρ οὔτω πρὸς διδασκαλίαν έπαγωγόν, ὡς τὸ φιλεῖν και φιλεῖσθαι. Έννόησον δέ ὃσον ήν άκούειν τοὺς έπιβουλεύοντας, τοὺς μαστίζοντας, τοὺς έλαύνοντας, τοὺς άποκτιννύντας, ὃτι οί τὰ τοιαῦτα πάσχοντες ύπέρ τῶν τὰ τοιαῦτα
20 δρώντων προσευχάς πρὸς τὸν Θεὸν ποιοῦνται έκτενεῖς. Ὁρᾶς πῶς άνώτερον εἶναι βούλεται τὸν Χριστιανὸν πάντων; Καθάπερ γάρ επί τῶν παιδων τῶν νηπίων, κᾶν βασταζόμενον τὸ παιδίον τύπτῃ τοῦ πατρὸς τὴν ὄψιν, οὐδέν ύποτέμνεται τῆς φιλοστοργίας, οὔτω κᾶν τυπτώμεθα παρὰ τῶν έξωθεν, οὐδέν ὀφείλομεν έλαττοῦν τῆς εύ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Α' Τιμ. 2,1-2)

«Παρακαλῶ λοιπόν, πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ κάμνετε δεήσεις, προσευχές, παρακλήσεις, καὶ εὐχαριστίες γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ ὅλους ἐκείνους ποὺ εἶναι σὲ ὑψηλές θέσεις, γιὰ νὰ ζοῦμε βίον ἡρεμο καὶ ἡσυχο μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι καλο καὶ εὐπρόσδεκτο ἐνώπιον τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

1. Ὁ ἱερεὺς εἶναι σὰν κάποιος κοινὸς πατέρας ὅλης τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸς λοιπὸν πρέπει νὰ φροντίζει γιὰ ὅλους, ὅπως καὶ ὁ Θεός, τοῦ ὁποίου εἶναι ἱερεὺς· γι' αὐτὸ λέγει· «παρακαλῶ λοιπὸν πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ κάμετε δεήσεις, προσευχές». Δύο εἶναι τὰ ἀγαθὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἐδῶ· καὶ ἡ ἔχθρα ποὺ ἔχουμε πρὸς τοὺς ἔξω διαλύεται (γιατὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται μίσος πρὸς ἐκεῖνον γιὰ τὸν ὁποῖο προσεύχεται), καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἴδιοι γίνονται καλύτεροι μὲ τὸ νὰ γίνονται προσευχές γιὰ ἐκείνους, καὶ μὲ τὸ μὴ γίνονται σὰν τὰ θηρία ἐναντίον μας. Γιατὶ τίποτε δὲν προσελκύει τόσο στὴ διδασκαλία, ὅσο τὸ νὰ ἀγαπᾶ καὶ νὰ ἀγαπιέται κανεῖς. Σκέψου ποιά ἐντύπωση ἔκαμνε σ' ἐκείνους ποὺ ἐπιβουλεύονταν, ποὺ μάστιζαν, ποὺ καταδίωκαν, ποὺ φόνευαν, ἀκούγοντας ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ παθαίνουν αὐτὰ κάμνουν ἐκτενεῖς προσευχές πρὸς τὸ Θεὸ γι' αὐτοὺς ποὺ κάμνουν αὐτά. Βλέπεις πῶς θέλει νὰ εἶναι ὁ Χριστιανὸς ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους; Γιατὶ, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῶν μικρῶν παιδιῶν, καὶ ἂν ἀκόμα τὸ παιδί ποὺ βαστάζεται χτυπᾶ τὸ πρόσωπο τοῦ πατέρα, δὲ μειώνει καθόλου τὴ φιλοστοργία του πρὸς αὐτό, ἔτσι κι ἐμεῖς κι ἂν δεχόμαστε χτυπήματα ἀπὸ

νοίας τῆς πρὸς αὐτούς.

Τί δέ ἐστι τό, «πρῶτον πάντων», τουτέστιν, ἐν τῇ λατρείᾳ τῇ καθημερινῇ. Καὶ τοῦτο ἴσασιν οἱ μύσται πῶς καθ' ἐκάστην ἡμέραν γίνεται, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ καὶ ἐν πρωίᾳ· πῶς ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου, 5 καὶ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων ποιούμεθα τὴν δέησιν. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι οὐχ ὑπὲρ πάντων εἶπεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πιστῶν. Τί οὖν, ὅταν λέγῃ, «ὑπὲρ βασιλέων»; οὐ γὰρ δὴ τότε θεοσεβεῖς ἦσαν βασιλεῖς, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ προῆλθον ἀσεβεῖς ἀσεβεῖς διαδεχόμενοι. Εἶτα, ἵνα μὴ κολακεῖα τὸ πρᾶγμα ἦ, προλα- 10 βῶν εἶπεν, «ὑπὲρ πάντων», καὶ τότε, «ὑπὲρ βασιλέων». Εἰ γὰρ εἶπεν, ὑπὲρ βασιλέων μόνων, ἴσως ἂν τις τοῦτο ὑπέλαβεν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν τὴν τοῦ Χριστιανοῦ ψυχὴν ναρκᾶν ταῦτα ἀκούουσαν καὶ μὴ προσίεσθαι τὴν παραίνεσιν, εἴ γε ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνοῦ ἐν τῷ τῶν μυστηρίων δεῖ καιρῷ δεήσεις προσφέρειν, ὅρα τί φησι καὶ 15 πῶς τίθησι τὸ κέρδος, ἵνα κἂν οὕτω δέξῃ τὴν παραίνεσιν. «Ἴνα ἤρεμον», φησί, «καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν». Τουτέστιν, ἡ ἐκείνων σωτηρία ἡμῶν ἀμεριμνία ὑπάρχει· ὡσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ, προτρέπων αὐτοὺς πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσι, φησὶν· «εἰ μὴ διὰ τὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ τὴν συνείδησιν». Ὁ γὰρ 20 Θεὸς εἰς τὸ κοινῇ χρήσιμον τὰς ἀρχὰς διετάξατο. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον αὐτοὺς μὲν ὑπὲρ τούτου στρατεύεσθαι καὶ τὰ ὄπλα τίθεσθαι, ἵν' ἡμεῖς ἐν ἀδείᾳ ὦμεν, ἡμᾶς δὲ μηδὲ ὑπὲρ τῶν κινδυνευόντων καὶ στρατευομένων ποιεῖσθαι δεήσεις;

Ὡστε οὐ κολακεῖα ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ δι- 25 καίου γίνεται λόγον. Εἰ γὰρ μὴ ἐσώζοντο μηδὲ εὐδοκίμουν ἐν τοῖς πολέμοις, ἀνάγκη καὶ τὰ ἡμέτερα ἐν ταραχαῖς εἶναι καὶ θορύβοις· ἢ γὰρ καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς στρατεύεσθαι ἔδει, κατακοπέντων ἐκείνων, ἢ φεύγειν πανταχοῦ καὶ πλανᾶσθαι. Καθάπερ γὰρ πρόβολοί τινές εἰσι, φησί, προβεβλημένοι καὶ τοὺς ἔνδον ἐν εἰρήνῃ φυλάττοντες. 30 «Δεήσεις», φησί, «προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας». Δεῖ γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς ἄλλους γενομένων ἀγαθῶν, οἷον ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ὅτι βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Ὅρᾳς ὅτι οὐ μόνον διὰ τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ

τούς ἔξω, πρέπει νὰ μὴ μειώνουμε τὴν ἀγάπη μας πρὸς αὐτούς.

Τί σημαίνει ὁμως τὸ «πρῶτον ἀπὸ ὅλα»; Δηλαδή στὴν καθημερινὴ λατρεία. Καὶ αὐτὸ τὸ γνωρίζουν οἱ μύστες, πῶς γίνεται κάθε μέρα, καὶ τὴν ἑσπέρα καὶ τὸ πρωί. Πῶς γιὰ ὅλο τὸν κόσμο, καὶ γιὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ γιὰ ὄλους ποὺ βρίσκονται σὲ ἀξιώματα κάμνουμε τὴν προσευχή. Ἄλλ' ἴσως πεῖ κάποιος, ὅτι δὲ μίλησε γιὰ ὄλους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς πιστοὺς. Τί λοιπὸν ὅταν λέγει «γιὰ τοὺς βασιλεῖς»; Γιατὶ τότε οἱ βασιλεῖς δὲν ἦταν θεοσεβεῖς, ἀλλὰ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα διαδέχονταν οἱ ἀσεβεῖς τοὺς ἀσεβεῖς. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ κολακεία τὸ πράγμα, προηγουμένως εἶπε, «γιὰ ὄλους», καὶ ἔπειτα «γιὰ τοὺς βασιλεῖς». Γιατί, ἂν ἔλεγε μόνο γιὰ τοὺς βασιλεῖς, ἴσως κάποιος τὸ σκεπτόταν αὐτό. Ἐπειτα, ἐπειδὴ φυσικῶς ἦταν νὰ ναρκώνεται ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστιανοῦ, ἀκούοντας αὐτά, καὶ νὰ μὴν ἀποδέχεται τὴ συμβουλή, ἐφόσον πρέπει νὰ δεηθεῖ κατὰ τὴν ὥρα τῶν μυστηρίων γιὰ τὸν εἰδωλολάτρη, πρόσεχε τί λέγει καὶ πῶς θέτει τὸ κέρδος, γιὰ νὰ δεχθεῖς ἔστω καὶ ἔτσι τὴν προτροπή· «γιὰ νὰ περνοῦμε», λέγει, «ἡρεμῆ καὶ ἡσυχῆ ζωή». Δηλαδή, ἡ σωτηρία ἐκείνων εἶναι δικὴ μας ξενοιασιά, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους, προτρέποντας αὐτοὺς νὰ πείθονται στοὺς ἄρχοντες, λέγει· «ἂν ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ ἀπὸ συνείδηση»¹. Γιατὶ ὁ Θεὸς ὄρισε τίς ἀρχές γιὰ κοινὴ ὠφέλεια. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο αὐτοὶ νὰ στρατεύονται καὶ νὰ πιάνουν τὰ ὄπλα, γιὰ νὰ εἴμαστε ἐμεῖς σὲ ἀσφάλεια, ἐμεῖς ὁμως νὰ μὴ προσευχόμαστε οὔτε γι' αὐτοὺς ποὺ κινδυνεύουν καὶ στρατεύονται;

Ἦστε τὸ πράγμα δὲν εἶναι κολακεία, ἀλλ' εἶναι θέμα δικαιοσύνης. Ἄν αὐτοὶ δὲ σώζονταν καὶ οὔτε σημείωναν ἐπιτυχία στοὺς πολέμους, κατ' ἀνάγκη καὶ ἐμεῖς θὰ βρισκόμασταν σὲ ταραχές καὶ θορύβους· γιατί ἢ θὰ ἔπρεπε καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ στρατευθοῦμε, ἂν σκοτώνονταν ἐκεῖνοι, ἢ νὰ φύγουμε καὶ νὰ πλανόμαστε παντοῦ. Σὰν νὰ εἶναι δηλαδή κάποια ὄχυράματα, λέγει, ποὺ φυλάγουν ἐκείνους ποὺ εἶναι μέσα γιὰ νὰ ζοῦν μὲ εἰρήνη. «Δεήσεις», λέγει, «προσευχές, ἐντεύξεις, εὐχαριστίες». Πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ δίνει στοὺς ἄλλους· ὅπως τὸ ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιο σὲ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, τὸ ὅτι βρέχει γιὰ δικαίους καὶ ἀδίκους. Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο μὲ τὴν προσευχή, ἀλλὰ καὶ μὲ

καὶ διὰ τῆς εὐχαριστίας ἐνοῖ καὶ συγκολλᾷ ἡμᾶς; Ὁ γὰρ ἀναγκαζόμενος εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν τοῦ πέλας ἀγαθῶν, ἀναγκάζεται καὶ φιλεῖν αὐτὸν καὶ οἰκείως πρὸς αὐτὸν διακεῖσθαι. Εἰ δὲ ὑπὲρ τῶν τοῦ πέλας εὐχαριστεῖν δεῖ, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν εἰς
5 ἡμᾶς καὶ τῶν λάθρα γινομένων, καὶ ἐκόντων καὶ ἀκόντων, καὶ ὑπὲρ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν· καὶ γὰρ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἅπαντα οἰκονομεῖ.

2. Πᾶσα τοίνυν ἡμῖν εὐχὴ εὐχαριστίαν ἐχέτω. Εἰ δὲ καὶ ὑπερέυχεσθαι τῶν πέλας οὐχὶ πιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπίστων προστα-
10 τόμεθα, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ κακὸν κατεύχεσθαι τῶν ἀδελφῶν. Τί λέγεις; Ἐκεῖνός σε ὑπὲρ ἐχθρῶν ἐκεύλευσεν εὐχεσθαι, σὺ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ κατεύχη; Οὐκ ἐκεῖνου κατεύχη, ἀλλὰ σαυτοῦ· τὸν γὰρ Θεὸν παροξύνεις, ἐκεῖνα τὰ ἀνόσια φθεγγόμενος ῥήματα· οὕτω δεῖξον αὐτῷ, οὕτω ποιήσον αὐτῷ, βάλε αὐτόν, ἀνταπόδος αὐτῷ'.
15 Πόρρω ταῦτα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, τῶν ἐπιεικῶν καὶ προσηγῶν. Τοῦ στόματος τοῦ ἠξιωμένου τοιαύτης μυσταγωγίας μηδὲν πικρὸν ἐκβαλλέτω, μηδὲν ἀηδὲς ἢ τῷ θείῳ σώματι προσομιλοῦσα γλῶσσα· καθαρὰν αὐτὴν φυλάττωμεν, μὴ ἀρὰς προσφέρωμεν δι' αὐτῆς. Εἰ γὰρ λοῖδοροι οὐ κληρονομήσουσι βασιλείαν, πολλῶ μᾶλ-
20 λον οἱ κατευχόμενοι· ἀνάγκη γὰρ καὶ ὑβρίζειν τὸν κατευχόμενον· ὕβρις δὲ καὶ εὐχῆ ἀλλήλων ἀπεσχοίνισται· ἀρὰ καὶ εὐχὴ πολὺ τὸ μέσον ἔχει· κατηγορία καὶ εὐχὴ πολὺ τὸ μέσον ἔχουσι. Προσεύχη τὸν Θεὸν ἴλεων ποιῆσαι, καὶ ἑτέρου κατεύχη; Ἐὰν μὴ ἀφῆς, οὐκ ἀφειθήσεται σοι· καὶ αὐτὸς οὐ μόνον οὐκ ἀφήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν
25 μὴ ἀφείναι παρακαλεῖς; Εἶδες ὑπερβολὴν κακίας; Εἰ τῷ μὴ ἀφιέντι οὐκ ἀφίεται, τῷ καὶ τὸν Δεσπότην παρακαλοῦντι μὴ ἀφείναι, πῶς ἀφειθήσεται; Οὐκ ἐκεῖνον βλάπτεις, ἀλλὰ σαυτόν.

Τί δήποτε; Εἰ γὰρ καὶ ἀκούεσθαι ἐμελλες ὑπὲρ τῶν σαυτοῦ, διὰ ταῦτα οὐδέποτε εἰσακουσθήσῃ, ὅτι μιαρῶ στόματι τὰς εὐχὰς
30 ποιεῖς· μιαρὸν γὰρ ὄντως τὸ τοιοῦτον στόμα καὶ ἀκάθαρτον, πάσης δυσωδίας ἐμπεπλησμένον, πάσης ἀκαθαρσίας. Δέον σε ὑπὲρ τῶν

τὴν εὐχαριστία μᾶς ἐνώνει καὶ μᾶς συγκολλάει; Γιατὶ αὐτὸς ποὺ ἀναγκάζεται νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ δίνει στὸν πλησίον του, ἀναγκάζεται καὶ νὰ τὸν ἀγαπᾷ καὶ νὰ φέρεται φιλικὰ πρὸς αὐτόν. Ἐὰν πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ δίνει στὸν πλησίον μας, πολὺ περισσότερο πρέπει γιὰ τὰ δικά μας καὶ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ τὰ ἀγνοοῦμε καὶ θέλουμε δὲ θέλουμε μᾶς τὰ δεῖναι, καὶ ἀκόμα καὶ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ τὰ θεωροῦμε λυπηρά· γιατί ὁ Θεὸς ὅλα τὰ ρυθμίζει πρὸς τὸ καλὸ μας.

2. Κάθε προσευχή μας λοιπὸν ἄς περιέχει εὐχαριστία. Ἐὰν μᾶς προστάζει νὰ εὐχόμεσθε γιὰ τοὺς πλησίον ὄχι μόνο τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπίστους, σκέψου πόσο κακὸ εἶναι νὰ προσευχόμεσθε κατὰ τῶν ἀδελφῶν. Τί λές; Ἐκεῖνος σὲ προέτρεψε νὰ προσεύχεσαι γιὰ τοὺς ἐχθροὺς καὶ σὺ προσεύχεσαι κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου; Δὲν προσεύχεσαι ἐναντίον ἐκείνου, ἀλλ' ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, γιατί παροργίζεις τὸ Θεὸ λέγοντας ἐκεῖνα τὰ ἀνόσια λόγια· ἔτσι δεῖξε σ' αὐτόν, ἔτσι κάμε τον, χτύπησέ τον, ἀνταπόδωσέ του'. Πολὺ ἀπέχουν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ἐπεικεῖς καὶ εἰρηνικοὺς. Τὸ στόμα ποὺ ἀξιώθηκε τέτοια μυσταγωγία, ἄς μὴ βγάλει τίποτε πικρὸ· τίποτε ἀηδὲς ἄς μὴ βγάλει ἢ γλῶσσα ποὺ ἄγγιξε τὸ θεῖο σῶμα. Ἐὰς τὴν φυλάγομε καθαρὴ, ἄς μὴν προσφέρουμε μὲ αὐτὴν κατάρεις. «Ἐὰν οἱ κακολόγοι δὲ θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»², πολὺ περισσότερο αὐτοὶ ποὺ καταριέονται· γιατί κατ' ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ καταριέται βρίζει· ἢ ὕβρη καὶ ἢ εὐχὴ ἀπέχουν πολὺ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ κατάρεια καὶ ἢ εὐχὴ ἀπέχουν πολὺ· ἢ κατηγορία καὶ ἢ εὐχὴ ἀπέχουν πολὺ. Προσεύχεσαι στὸ Θεὸ νὰ σὲ ἐλεήσῃ, καὶ καταριέσαι ἄλλον; «Ἐὰν δὲ συγχωρήσεις, δὲ θὰ συγχωρηθεῖς»³. Καὶ ἐσὺ ὄχι μόνο δὲ συγχωρεῖς, ἀλλὰ παρακαλεῖς καὶ τὸ Θεὸ νὰ μὴ τὸν συγχωρήσῃ; Εἶδες ὑπερβολικὴ κακία; Ἐὰν δὲ συγχωρεῖται αὐτὸς ποὺ δὲ συγχωρεῖ, αὐτὸς ποὺ παρακαλεῖ τὸν Κύριο νὰ μὴ συγχωρήσῃ, πῶς θὰ συγχωρηθεῖ; Δὲ βλάπτεις ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ σου.

Γιατί ἄραγε; Γιατί, κι ἂν ἀκόμα ἐπρόκειτο νὰ εἰσακουσθεῖς γιὰ τὰ δικά σου αἰτήματα, γι' αὐτὸ ποὺ κάνεις ποτὲ δὲ θὰ εἰσακουσθεῖς· ἐπειδὴ κάνεις μὲ μιὰρὸ στόμα τὶς εὐχὲς· πραγματικὰ εἶναι μιὰρὸ ἓνα τέτοιο στόμα καὶ ἀκάθαρτο, γεμάτο ἀπὸ κάθε δυσωδία,

σῶν τρέμειν ἀμαρτημάτων, καὶ τὸν ἀγῶνα πάντα ὑπὲρ τούτων ποιῆσθαι, σὺ δὲ προσέρχη τὸν Θεὸν κινήσων κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ; οὐ γὰρ δέδοικας καὶ μεριμνᾷς τὰ σαυτοῦ; οὐχ ὄρας τί διαπράττη; Μίμησαι κἂν τὰ παιδιά τὰ εἰς διδασκαλεῖον φοιτῶντα, ἅπερ ἐπει-
 5 δὲν τὴν ἑαυτῶν συμμορίαν ἔνδον ἴδη τῶν μαθημάτων ἀπαιτουμένην τὰς εὐθύνας, καὶ διὰ τὴν ραθυμίαν ἅπαντας τυπτομένους, καὶ καθ' ἓνα ἕκαστον ἐξεταζόμενον πικρῶς καὶ κοπτόμενον ὑπὸ τῶν πληγῶν, ἀποτέθηκεν ὑπὸ τοῦ δέους· κἂν μυρία τις αὐτὰ πλήξη τῶν συμφοιτητῶν, οὐκ ἀνέχεται ὀργισθῆναι, τοῦ φόβου τὴν ψυχὴν
 10 κατέχοντος, οὐδὲ ἐντυχεῖν τῷ διδασκάλῳ, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον ὄρα, τὸ εἰσελθεῖν καὶ ἀπαλλαγῆναι πληγῶν χωρὶς, καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν σκοπεῖ· κἂν ἐξέλθῃ, εἴτε πληγὰς λαβῶν εἴτε μὴ λαβῶν, οὐδὲ εἰς νοῦν ἐκεῖνα λοιπὸν βάλλεται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς.

Σὺ δὲ ἐστῶς καὶ μεριμνῶν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτημάτων τῶν
 15 σῶν, οὐ φρίττεις τῶν ἐτέρων μνημονεύων; Καὶ πῶς τὸν Θεὸν παρακαλεῖς; Δι' ὧν γὰρ αὐτὸν κατ' ἐκείνου ἀξιοῖς, διὰ τούτων καὶ τὰ σαυτοῦ πικρότερα ἐργάζῃ, οὐκ ἀφιεῖς αὐτὸν συγγνώμην δοῦναι τοῖς σοῖς. Πῶς γάρ, εἰ θέλεις με γίνεσθαι, φησὶν, ἐξεταστὴν ἀκριβῆ τῶν εἰς σὲ πεπλημμελημένων, πῶς τῶν παρὰ σοῦ εἰς ἐμὲ γεγενημένων
 20 ἀξιοῖς γενέσθαι τὴν συγχώρησιν; Μάθωμέν ποτε εἶναι Χριστιανοί· εἰ εὐχεσθαι οὐκ ἴσμεν, ὅπερ ἐστὶν εὐκολον καὶ σφόδρα ράδιον, τί τῶν ἄλλων εἰσόμεθα; Μάθωμεν εὐχεσθαι ὡς Χριστιανοί· Ἑλλήνων εἰσὶν ἐκεῖναι αἱ εὐχαί, Ἰουδαίων ἐκεῖναι αἱ δεήσεις· τοῦ Χριστιανοῦ δὲ ἐναντία, ἄφεςιν καὶ ἀμνηστίαν αἰτεῖν τῶν εἰς ἡμᾶς πε-
 25 πλημμελημένων. «Λοιδορούμενοι», φησὶν, «εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν». Ἦκουε τοῦ Στεφάνου λέγοντος· «Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην». Οὐ μόνον οὐ κατηύχετο, ἀλλὰ καὶ ὑπερηύχετο· σὺ δὲ οὐ μόνον οὐχ ὑπερηύξω, ἀλλὰ καὶ κατηύξω. Ὡσπερ οὖν θαυμάσιος ἐκεῖνος,
 30 οὕτω σὺ κάκιστος.

Τίνα θαυμάζομεν, εἰπέ μοι; τοὺς ὑπὲρ ὧν ηὔξατο, ἢ τὸν ὑπε-

4. Α' Κορ. 4,12-13.

5. Πράξ. 7,59.

κάθε ἀκαθαρσία. Ἐνῶ πρέπει νὰ τρέμεις γιὰ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα, καὶ ὄλος ὁ ἀγώνας σου νὰ γίνεται γι' αὐτά, ἐσὺ προσέρχεσαι νὰ παρακινήσεις τὸ Θεὸ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου; Δὲ φοβᾶσαι καὶ δὲ φροντίζεις γιὰ τὰ δικά σου; δὲ βλέπεις τί κάνεις; Μιμήσου ἔστω καὶ τὰ παιδιὰ πὺ φοιτοῦν στὸ διδασκαλεῖο, τὰ ὁποῖα, ἂν δοῦν μέσα τῇ συντροφιά τους νὰ ἐξετάζεται, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς τεμπελιάς τους νὰ τὰ χτυποῦν ὄλα, καὶ τὸ καθένα νὰ ἐξετάζεται αὐστηρὰ καὶ νὰ κλαίει ἀπὸ τὰ χτυπήματα, πεθαίνουν ἀπὸ τὸ φόβο. Κι ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς συμφοιτητὲς τὰ χτυπήσει πάρα πολὺ, δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ὀργισθεῖ, γιὰτὶ ὁ φόβος κατέχει τὴ ψυχὴ του, οὔτε καὶ ν' ἀπευθυνθεῖ στὸ δάσκαλο, ἀλλὰ σὲ ἓνα μόνο ἀποβλέπει, νὰ μπεῖ στὴν τάξη χωρὶς νὰ δεχθεῖ ξυλιές, καὶ σ' ἐκεῖνον τὸ χρόνο ἔχει στραμμένη τὴν προσοχή του· καὶ ἂν βγεῖ ἀπὸ τὴν τάξη, ἀφοῦ δέχθηκε ἢ ὄχι ξυλιές, δὲ σκέπτεται ἐκεῖνα ἀπὸ τὴ χαρὰ του.

Ἐσὺ ὅμως ἐνῶ στέκεσαι καὶ μεριμνᾶς γιὰ τὰ ἁμαρτήματά σου, δὲ φρίττεις πὺ θυμᾶσαι τὰ ξένα; καὶ πῶς παρακαλεῖς τὸ Θεό; Γιὰτὶ αὐτὰ πὺ ζητᾶς ἀπὸ τὸ Θεὸ ἐναντίον ἐκείνου, μὲ αὐτὰ ἐτοιμάζεις γιὰ σένα φοβερότερα, μὴ ἀφήνοντας τὸ Θεὸ νὰ συγχωρήσει τὰ δικά σου ἁμαρτήματα. Πῶς λοιπόν, λέγει, ἐὰν θέλεις νὰ γίνω ἐγὼ αὐστηρὸς ἐξεταστής τῶν πλυμμελημάτων πὺ ἔγιναν σὲ βάρος σου, ζητᾶς νὰ συγχωρήσω αὐτὰ πὺ ἔκαμες ἐσὺ σὲ μένα; Ἄς μάθουμε κάποτε νὰ εἶμαστε Χριστιανοί. Ἄν δὲ γνωρίζουμε νὰ προσευχόμαστε, πράγμα πὺ εἶναι εὐκόλο καὶ πολὺ ἀπλό, τί θὰ γνωρίσουμε ἀπὸ τὰ ἄλλα; Ἄς μάθουμε νὰ προσευχόμαστε σὰν Χριστιανοί· ἐκεῖνες οἱ προσευχὲς εἶναι τῶν εἰδωλολατρῶν, ἐκεῖνες οἱ δεήσεις εἶναι τῶν Ἰουδαίων, ἐνῶ τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι ἀντίθετες· μ' αὐτὲς ζητοῦμε ἄφεση καὶ ἀμνηστία τῶν σφαλμάτων πὺ ἔγιναν σὲ μᾶς. «Ὅταν μᾶς βρίζουν», λέγει, «εὐλογοῦμε, ὅταν μᾶς καταδιώκουν δείχνουμε ἀνοχή, ὅταν μᾶς βλασφημοῦν παρακαλοῦμε»⁴. Ἄκου τὸν Στέφανο πὺ λέγει· «Κύριε, μὴ λογαριάσεις σ' αὐτοὺς αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα»⁵. Ὅχι μόνο δὲν καταριόταν, ἀλλὰ καὶ προσευχόταν γι' αὐτούς, ἐνῶ ἐσὺ ὄχι μόνο δὲν προσευχήθηκες ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς καταράστηκες. Ὅσο θαυμάσιος λοιπόν ἦταν ἐκεῖνος, τόσο πῶ κακὸς εἶσαι ἐσὺ.

Ποιὸν θαυμάζουμε, πές μου; Ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους προ-

ρευχόμενον; Τοῦτον δηλονότι· εἰ δὲ ἡμεῖς, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός. Βούλει πλήττεσθαι τὸν ἐχθρόν; Εὐξαι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ μὴ τοιαύτη διανοία, μὴ ὡς πλήττων· τοῦτο μὲν γὰρ γίνεται, σὺ δὲ μὴ τούτω ποίει τῷ σκοπῷ. Καίτοι ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀδίκως πάντα ἔπασχε, 5 καὶ ὑπερηύχετο· ἡμεῖς δὲ πολλὰ καὶ δικαίως πάσχομεν παρὰ τῶν ἐχθρῶν. Εἰ δὲ ὁ ἀδίκως παθῶν οὐκ ἐτόλμησε μὴ ὑπερευξασθαι, οἱ δίκαια πάσχοντες καὶ μὴ μόνον οὐχ ὑπερευχόμενοι, ἀλλὰ καὶ κατευχόμενοι, τίος οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι τιμωρίας; Δοκεῖς μὲν ἐκείνω διδόναι τὴν πληγὴν, τὸ δὲ ἀληθὲς κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, οὐκ 10 ἀφιεῖς τὸν δικαστὴν ἐν τοῖς σοῖς ἀμαρτήμασι γενέσθαι ἡμερον, δι' ὧν αὐτὸν κατὰ ἐτέρων παροξύνεις. «ὦ, γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν», φησί, «καὶ ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε». Γενώμεθα τοίνυν συγγνωμονικοί, ἵνα τοιούτου τύχωμεν τοῦ Θεοῦ.

3. Ταῦτα οὐκ ἀκούειν ὑμᾶς μόνον βούλομαι, ἀλλὰ καὶ φυλάττειν. 15 Νῦν δὲ μέχρι ρημάτων ἢ μνήμη μόνον· τάχα δὲ οὐδὲ μέχρι τούτων, ἀλλὰ διαλυθέντων ἡμῶν, ἂν ἐρωτήσῃ τις τῶν μὴ παραγεγονότων, τί διελέχθημεν, οἱ μὲν οὐδὲ ἐροῦσιν, οἱ δὲ εἰδότες ἐροῦσι τὴν ὑπόθεσιν, εἰς ἣν εἰρήκαμεν μόνον, ὅτι ὠμίλησεν εἰς τὸ μὴ δεῖν μνησικακεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπερευχέσθαι, εἶτα ἀφέντες εἶπεῖν τὰ λεχθέντα 20 πάντα (οὐ γὰρ οἷόν τε μεμνησθαι), οἱ δὲ μικρῶν μέμνηνται, ἀλλ' ἐνίων. Διὸ παρακαλῶ, εἰ μηδὲν κερδαίνετε ἐκ τῶν λεγομένων, μηδὲ προσέχειν τῇ ἀκροάσει. Τί γὰρ τὸ ὄφελος; μεῖζον τὸ κρίμα γίνεται, χαλεπωτέρα ἢ τιμωρία, ὅτι μετὰ μυρίας παραινέσεις τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένομεν. Διὰ τοῦτο εὐχὴν ἡμῖν ὤρισεν ὁ Θεός, ἵνα μηδὲν 25 βιωτικὸν μηδὲ ἀνθρώπινον αἰτῶμεν.

Ἴστε δὴ οἱ πιστοὶ τίνα δεῖ εὐχεσθαι, πῶς πᾶσα κοινή ἐστὶν ἡ εὐχή. Ἄλλ' οὐκ εἴρηται, φησὶν, ὑπὲρ τῶν ἀπίστων εὐχεσθαι ἔκει. Ἐπειδὴ μὴ ἴστε τῆς εὐχῆς τὴν δύναμιν, μηδὲ τὸ βάθος καὶ τὸν θησαυρὸν αὐτῆς ἐπιγινώσκετε· εἰ γὰρ τις αὐτὴν ἀναπτύξειεν, εὐρήσει

σευχήθηκε ἢ αὐτὸν ποὺ προσευχόταν γι' αὐτούς; Ὅπως δὴποτε αὐτόν. Ἐὰν ἐμεῖς, πολὺ περισσότερο ὁ Θεός. Θέλεις νὰ πλήξεις τὸν ἐχθρό; Προσευχῆσου γι' αὐτόν· ὄχι ὁμως μὲ τέτοια διάθεση, ὄχι σὰν νὰ πλήττεις· αὐτὸ βέβαια γίνεται, ἐσὺ ὁμως μὴν τὸ κάμεις μὲ αὐτὸ τὸ σκοπό. Ἐὰν καὶ βέβαια ἐκεῖνος ὁ μακάριος ὄλα τὰ πάθαινε ἄδικα, κι ὁμως προσευχόταν γι' αὐτούς, ἐνῶ ἐμεῖς πολλὰ καὶ δίκαια τὰ παθαίνουμε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἔπαθε ἄδικα δὲν τόλμησε νὰ μὴ προσευχηθεῖ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐμεῖς ποὺ πάσχουμε δίκαια, κι ὄχι μόνο δὲν προσευχόμαστε, ἀλλὰ καὶ καταριέμαστε, ποιᾶς τιμωρίας δὲν εἴμαστε ἄξιοι; Νομίζεις βέβαια ὅτι δίνεις σὲ ἐκεῖνον τὸ χτύπημα, ἢ ἀλήθεια ὁμως εἶναι ὅτι τραβᾶς τὸ ξίφος ἐναντίον σου, μὴν ἀφήνοντας τὸ δικαστὴ νὰ γίνῃ πρᾶος γιὰ τὰ ἀμαρτήματά σου μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἐξοργίζεις μὲ τὴν προσευχὴ σου ἐναντίον τῶν ἄλλων. Γιατὶ λέγει, «μὲ ὅποιο μέτρο μετρεῖτε, μὲ τὸ ἴδιο θὰ μετρηθεῖτε καὶ σεῖς, καὶ μὲ ὅποιο κριτήριον κρίνετε, θὰ κριθεῖτε»⁶. Ἐὰς γίνουμε λοιπὸν συγχωρητικοί, γιὰ νὰ ἔχουμε τέτοιον καὶ τὸ Θεό.

3. Αὐτὰ δὲ θέλω μόνο νὰ τὰ ἀκοῦτε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ φυλάσσετε. Τώρα ὁμως ἡ μνήμη περιορίζεται μόνο ὡς τὰ λόγια, καὶ ἴσως οὔτε ὡς ἐκεῖ, ἀλλὰ ὅταν διαλυθοῦμε, ἂν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἦρθαν ἐρωτήσῃ, τί εἶπαμε, ἄλλοι οὔτε θὰ ποῦν, ἐνῶ ἄλλοι ποὺ γνωρίζουν θὰ ποῦν μόνο τὴν ὑπόθεσιν ποὺ διαπραγματευθήκαμε, δηλαδὴ ὅτι μίλησε γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μνησικακοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ἔπειτα ὁμως παραλείπουν νὰ ποῦν ὄλα ὅσα λέχθηκαν (γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ θυμηθοῦν), ἄλλοι πάλι θυμοῦνται ἐλάχιστα καὶ ἀσήμαντα. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ, ἂν δὲν κερδίζετε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέμε, οὔτε καὶ νὰ τὰ προσέχετε. Γιατὶ ποῖό τὸ ὄφελος; ἢ καταδίκη γίνεται μεγαλύτερη, ἢ τιμωρία φοβερότερη, ἀφοῦ, μετὰ ἀπὸ μύριες συμβουλές, ἐξακολουθοῦμε νὰ κάμνουμε τὰ ἴδια. Γι' αὐτὸ ὁ Θεός μᾶς ὄρισε προσευχὴν, γιὰ νὰ μὴ ζητοῦμε τίποτε τὸ βιωτικὸ οὔτε τὸ ἀνθρώπινο.

Γνωρίζετε βέβαια οἱ πιστοὶ γιατί πρέπει νὰ προσεύχεσθε, πῶς κάθε προσευχὴ εἶναι κοινή. Ἀλλὰ, λέγει, δὲν λέχθηκε ἐκεῖ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τοὺς ἀπίστους. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζετε τὴ δύναμιν τῆς προσευχῆς, οὔτε ἀντιλαμβάνεσθε τὸ βάθος καὶ τὸ θησαυρὸ

καὶ τοῦτο κείμενον ἐν αὐτῇ. Ὅταν γὰρ λέγῃ ὁ εὐχόμενος. «γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς», οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο αἰνίττεται. Πῶς; Ὅτι ἐν οὐρανῷ οὐδεὶς ἄπιστος, οὐδεὶς προσκρούων. Εἰ τοίνυν περὶ τῶν πιστῶν μόνων ἦν, οὐκ εἶχε λόγον τὸ λεγόμενον. Εἰ γὰρ οἱ πιστοὶ ἔμελλον τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, οἱ δὲ ἄπιστοι οὐχί, οὐκέτι ὡς ἐν οὐρανῷ τὸ θέλημα αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ τί; Ὡσπερ ἐν οὐρανῷ, φησὶν, οὐδεὶς πονηρός, οὕτω μηδὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἔστω· ἀλλὰ πάντα, φησὶν, εἰς τὸν φόβον ἔλκυσον τὸν σαυτοῦ, πάντα ἀγγέλους ποιήσον τοὺς ἀνθρώπους, κἂν ἐχθροὶ ἡμῶν ᾧσι, κἂν 10 πολέμιοι.

Οὐχ ὀρᾶς πόσα καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὁ Θεὸς βλασφημεῖται; πόσα ὑβρίζεται καὶ παρὰ τῶν ἀπίστων καὶ παρὰ τῶν πιστῶν, καὶ διὰ ρημάτων καὶ διὰ πραγμάτων; Τί οὖν, ἔσβεσε διὰ τοῦτο τὸν ἥλιον; ἐκοίμισε τὴν σελήνην; κατέρραξε τὸν οὐρανόν; ἀνετάραξε 15 τὴν γῆν; ἐξήρανε τὴν θάλασσαν; ἠφάνισε τῶν ὑδάτων τὰς πηγάς, συνέχεε τὸν ἀέρα; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον· ἀνατέλλει τὸν ἥλιον, βρέχει τὸν ὑετόν, δίδωσι καρπούς, δίδωσι τροφὰς ἐτησίους τοῖς βλασφήμοις, τοῖς ἀνοήτοις, τοῖς μιαιοῖς, τοῖς διώκταις, οὐ μίαν ἡμέραν οὐδὲ δευτέραν οὐδὲ τρίτην, ἀλλὰ πάντα τὸν βίον. Τοῦτον 20 μίμησαι καὶ σύ, τοῦτον ζήλωσον κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην. Οὐ δύνασαι τὸν ἥλιον ἀνατεῖλαι; μὴ κακηγορήσης. Οὐ δύνασαι ὑετὸν δοῦναι; μὴ λοιδορήσης. Οὐ δύνασαι θρέψαι; μὴ παροινήσης. Ἄρκεῖ ταῦτα παρὰ σοῦ δῶρα· παρὰ τοῦ Θεοῦ δι' ἔργων γίνεται εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἡ εὐεργεσία· σὺ κἂν διὰ λόγων ποιήσον, ὑπέρευξαι 25 τοῦ ἐχθροῦ· οὕτως ἔση ὁμοῖος τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν οὐρανοῖς.

Μυριάκις ὑπὲρ τούτων διελέχθημεν καὶ διαλεγόμενοι οὐ παύομεθα· μόνον γινέσθω τι πλέον. Ἡμεῖς οὐ ναρκῶμεν οὐδὲ ἀποκάμνομεν, ἡμεῖς οὐ περικακοῦμεν λέγοντες· μόνον ὑμεῖς μὴ ἀκούοντες δόζητε ἐνοχλεῖσθαι. Δοκεῖ δέ τις ἐνοχλεῖσθαι, ὅταν μὴ ποιῇ 30 τὰ λεγόμενα· ὁ γὰρ ποιῶν, συνεχῶς βούλεται τὰ αὐτὰ ἀκούειν, ὡσπερ οὐκ ἐνοχλούμενος, ἀλλ' ἐγκωμιαζόμενος. Ὡστε οὐδαμόθεν ἄλλοθεν τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν τὰ λεγόμενα· ἐκεῖθεν

της· γιατί, ἂν κάποιος τὴν ἀναπτύξει, θὰ βρεῖ ἀκόμα καὶ τοῦτο σ' αὐτήν. Ὅταν δηλαδὴ λέγει ὁ προσευχόμενος, «ἄς γίνει τὸ θέλημά σου ὅπως στὸν οὐρανό, ἔτσι καὶ στὴ γῆ», τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοεῖ παρὰ αὐτό. Ποιός; Ὅτι στὸν οὐρανὸ δὲν ὑπάρχει κανένας ἄπιστος, κανένας ἐνάντιος. Ἄν λοιπὸν ἐπρόκειτο μόνο γιὰ τοὺς πιστοὺς, δὲν εἶχε θέση τὸ λεγόμενο. Γιατί, ἐὰν ἐπρόκειτο οἱ πιστοὶ νὰ κάμνουν τὸ θέλημά του, οἱ ἄπιστοι ὅμως ὄχι, δὲ θὰ ἦταν τὸ θέλημά του ὅπως στὸν οὐρανό, ἀλλὰ τί; Ὅπως στὸν οὐρανό, λέγει, δὲν ὑπάρχει κανένας πονηρός, ἔτσι ἄς μὴν ὑπάρχει οὔτε στὴ γῆ. Ἄλλ' ὅλους προσέλκυσέ τους, λέγει, στὸ φόβο σου, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κάμε τοὺς ἀγγέλους, εἴτε ἐχθροὶ μας εἶναι εἴτε πολέμιοι.

Δὲ βλέπεις πόσο βλασφημεῖται ὁ Θεὸς κάθε μέρα; πόσο βρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ τοὺς πιστοὺς, καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὰ ἔργα; Τί λοιπόν; μήπως ἔσβησε γι' αὐτὸ τὸν ἥλιο; κοίμισε τὴ σελήνη; ἔρριξε ὁ οὐρανὸς καταρρακτώδη βροχή, συγκλόνισε τὴ γῆ; ξήρανε τὴ θάλασσα; ἐξαφάνισε τὶς πηγὲς τῶν ὑδάτων; ἀναστάτωσε τὸν ἀέρα; Καθόλου, ἀλλ' ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο· ἀνατέλλει τὸν ἥλιο, ρίχνει τὴ βροχή, δίνει καρπούς, δίνει ἐτήσιες τροφὲς στοὺς βλάσφημους, στοὺς ἀνόητους, στοὺς μιαρούς, στοὺς διῶκτες, ὄχι μόνο μιὰ μέρα, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴ ζωὴ. Αὐτὸν μιμήσου καὶ ἐσύ, αὐτὸν ζήλεψε ὅσο σοῦ τὸ ἐπιτρέπουν οἱ ἀνθρώπινες δυνάμεις. Δὲν μπορεῖς νὰ ἀνατείλεις τὸν ἥλιο; μὴ κακολογήσεις. Δὲν μπορεῖς νὰ δώσεις βροχή; μὴ βρίζεις. Δὲν μπορεῖς νὰ θρέψεις; μὴ φέρεσαι σὰν μεθυσμένος. Αὐτὰ τὰ δῶρα εἶναι ἀρκετὰ γιὰ σένα. Ἡ εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς γίνεται μὲ ἔργα. Ἐσὺ κάμε μὲ λόγια τὴν εὐεργεσία, προσευχήσου γιὰ τὸν ἐχθρό. Ἔτσι θὰ εἶσαι ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα σου τὸν οὐράνιο.

Ἄπειρες φορὲς μιλήσαμε γι' αὐτὰ καὶ δὲ θὰ σταματήσουμε νὰ μιλάμε. Μόνο ἄς γίνει κάτι παραπάνω. Ἐμεῖς δὲν ναρκωνόμαστε οὔτε κουραζόμαστε, ἐμεῖς δὲν ἀπελπίζομαστε νὰ μιᾶμε. Μόνον ἐσεῖς μὴ δείξετε ὅτι ἐνοχλεῖσθε ἀκούοντάς τα. Φαίνεται νὰ ἐνοχλεῖται κάποιος, ὅταν δὲν κάμνει αὐτὰ ποὺ λέγονται. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ τὰ ἐφαρμόζει, συνέχεια θέλει νὰ ἀκούει τὰ ἴδια, σὰν νὰ μὴν ἐνοχλεῖται, ἀλλὰ νὰ ἐγκωμιάζεται. Ὡστε ἀπὸ πούθεν ἄλλοῦ δὲν προέρχεται ἡ ἐνόχληση, παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν πράττουμε τὰ λε-

καὶ ὁ λέγων φορτικός ἐστιν. Ἐάν τις ἐλεημοσύνην, εἶπέ μοι, ποιῆ, εἴτα ἄλλος περὶ ἐλεημοσύνης διαλέγεται, οὐ μόνον οὐκ ἀποκναίει πρὸς τὴν ἀκρόασιν, ἀλλὰ καὶ γάννυται, ἀκούων τῶν οἰκείων κατορθωμάτων λεγομένων καὶ ἀνακηρυττομένων. Οὕτως οὖν καὶ 5 ἡμεῖς, ἐπειδὴ οὐδὲν πρὸς ἀνεξικακίαν ἔχομεν κοινόν, οὐδὲ κατώρθωται ἡμῖν τοῦτο, διὰ τοῦτο δοκοῦμεν εἶναι καὶ πρὸς τὰ ρήματα δυσχερεῖς· εἰ δὲ τὰ πράγματα ἦν, οὐκ ἂν λόγος ἡμᾶς ἐλύπησεν. Εἰ τοίνυν μὴ βούλεσθε ἡμᾶς φορτικούς εἶναι μηδὲ ἐπαχθεῖς, οὕτω ποιήσατε, δι' ἔργων ἐπιδείξασθε τὸ πρᾶγμα· ὥς οὐδέποτε παυσό- 10 μεθα ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ὑμῖν διαλεγόμενοι, ἕως ἂν κατορθωθῇ ἐν ὑμῖν. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ κηδεμονία καὶ φιλοστοργία τῇ πρὸς ὑμᾶς τοῦτο πράττομεν· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸν ἐπικείμενον ἡμῖν κίνδυνον. Τὸν γὰρ σαλπίζοντα, κἂν μηδεὶς εἰς πόλεμον ἐξίη, σαλπίζειν δεῖ, τὸ αὐτοῦ πληροῦντα. Οὐ τοίνυν μείζονα ὑμῖν τὴν κόλασιν ἐργά- 15 σασθαι βουλόμενοι, τοῦτο πράττομεν, ἀλλὰ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἀποδύσασθαι. Μετὰ δὲ τούτου, καὶ ἡ ὑμετέρα ἡμᾶς ἀγάπη κατέχει· ἀποσπώμεθα γὰρ τὰ σπλάγχνα καὶ δακνόμεθα, εἴ τι τοιοῦτο συμβαίη. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο. Οὐκ ἔστι δαπάνης, ὅπερ εἶπομεν νῦν, οὐκ ἔστιν ἐπιζημίας χρημάτων, οὐκ ἔστιν ὁδοῦ μακρᾶς· θελήσαι δεῖ μόνον, ρῆμά ἐστι, προαίρεσις ἐστι. Φυλάττωμεν ἡμῶν τὸ στόμα, θύραν καὶ μοχλὸν ἐπιθῶμεν, ἵνα μηδὲν τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ φθεγγώμεθα. Ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν γίνεται τοῦτο, οὐχ ὑπὲρ ὧν εὐχόμεθα.

Τοῦτο δεῖ λογιζώμεθα, ὅτι καὶ ὁ εὐλογῶν τὸν ἐχθρόν, ἑαυτὸν 25 εὐλογεῖ, καὶ ὁ καταρώμενος, ἑαυτὸν καταρᾶται, καὶ ὁ εὐχόμενος ὑπὲρ τοῦ ἐχθροῦ, ὑπὲρ ἑαυτοῦ εὐχεται, οὐχ ὑπὲρ ἐκείνου. Ἄν οὕτω ταῦτα ποιῶμεν, δυνησόμεθα τὸ κατόρθωμα τοῦτο εἰς ἔργον ἀγαγεῖν, καὶ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ 30 ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γόμενα. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καταντάει φορτικὸς καὶ ὁ ὁμιλητῆς. Πές μου, ἂν κάποιος κάμνει ἐλεημοσύνη, κι ἔπειτα κάποιος ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ὄχι μόνο δὲν ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὴν ἀκρόαση, ἀλλὰ καὶ χαίρεται, καθὼς ἀκούει νὰ ὁμιλοῦν γιὰ τὰ κατορθώματά του καὶ νὰ ἀνακηρύττονται. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε τίποτε κοινὸ μὲ τὴν ἀνεξικακία, καὶ οὔτε ἐμεῖς τὸ κατορθώσαμε αὐτό, γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ καὶ στεναχωριέμαστε μὲ αὐτὰ τὰ λόγια. Ἄν ὑπῆρχαν οἱ πράξεις, τὰ λόγια δὲ θὰ μᾶς στενοχωροῦσαν. Ἄν λοιπὸν θέλετε νὰ μὴν εἴμαστε φορτικοὶ καὶ βαρετοί, ἔτσι ἐνεργῆστε, μὲ τὰ ἔργα ἀποδειξτε το. Δὲ θὰ παύσουμε ποτὲ νὰ σᾶς μιλάμε γιὰ τὰ ἴδια, μέχρι πού νὰ κατορθώσετε κάτι. Καὶ αὐτὸ τὸ κάμνουμε πρὸ πάντων ἀπὸ κηδεμονία καὶ φιλοστοργία πού αἰσθάνομαστε πρὸς ἐσᾶς. Ἐπειτα καὶ γιὰ τὸν κίνδυνον πού ἐπίκειται σὲ μᾶς· γιὰ αὐτὸς πού σαλπίζει, καὶ ἂν κανεὶς δὲν βγεῖ στὸν πόλεμον, πρέπει νὰ σαλπίζει, κάνοντας τὸ δικό του καθῆκον. Δὲν τὸ κάμνουμε αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ προκαλέσουμε τιμωρία μεγαλύτερη σὲ σᾶς, ἀλλὰ νὰ τὴν ἀπομακρύνουμε κατὰ τὸ δυνατὸ ἀπὸ μᾶς. Καὶ μαζὶ μ' αὐτό, εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη σας πού μᾶς κατέχει· ἂν συμβεῖ κάτι τέτοιο, πληγώνονται καὶ σχίζονται τὰ σπλάχνα μας. Ἄλλ' εἴθε νὰ μὴ γίνῃ. Δὲν ἀπαιτεῖ δαπάνη αὐτὸ πού εἶπαμε τώρα, δὲν ἀπαιτεῖ ζημία χρημάτων, δὲν εἶναι μακρὺς ὁ δρόμος. Χρειάζεται μόνο θέληση, λόγος εἶναι, προαίρεση εἶναι. Ἄς φυλάγουμε τὸ στόμα μας, ἄς βάλλουμε πόρτα καὶ μοχλό, γιὰ νὰ μὴ λέμε τίποτε πού δὲν ἀρέσει στὸ Θεό. Γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους γίνεται αὐτό, ὄχι γι' αὐτοὺς πού προσευχόμαστε.

Αὐτὸ ἄς σκεπτόμαστε πάντοτε, ὅτι καὶ αὐτὸς πού εὐλογεῖ τὸν ἐχθρό, εὐλογεῖ τὸν ἑαυτό του· καὶ αὐτὸς πού καταριέται, καταριέται τὸν ἑαυτό του· καὶ αὐτὸς πού προσεύχεται γιὰ τὸν ἐχθρό, προσεύχεται γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὄχι γιὰ ἐκεῖνον. Ἄν ἔτσι τὰ κάμνομε αὐτά, θὰ μπορέσουμε αὐτὸ τὸ κατόρθωμα νὰ τὸ κάνουμε πράξη καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰώνια. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Α' Τιμ. 2,2-7)

«Ἴνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».

5

1. Εἰ τοὺς κοινοὺς βούλεται λύεσθαι πολέμους καὶ τὰς μάχας καὶ τὰς ταραχάς, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὲρ βασιλέων καὶ ὑπὲρ ἀρχόντων παρακαλεῖ τὸν ἱερωμένον εὐχᾶς ποιεῖσθαι, πολλῶ μᾶλλον καὶ τοὺς ἰδιώτας τοῦτο χρῆ ποιεῖν. Τῶν πολέμων γὰρ ἐστὶν εἶδη τρία τὰ χα-
10 λεπώτερα· εἷς μὲν οὗτος ὁ κοινός, ὅταν οἱ παρ' ἡμῖν στρατιῶται πολεμῶνται παρὰ βαρβάρων· δεύτερος, ὅταν, καὶ εἰρήνης οὔσης, ἡμεῖς πρὸς ἀλλήλους πολεμῶμεν· τρίτος, ὅταν ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν πολεμῇ. Οὗτος δὴ καὶ πάντων ἐστὶ χαλεπώτατος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὁ παρὰ τῶν βαρβάρων οὐδὲν μέγα ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται· τί
15 γὰρ, εἶπέ μοι; ἔσφαξε καὶ ἀνεῖλεν, ἀλλ' οὐδὲν τὴν ψυχὴν ἐλυμήνατο. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ δεύτερος, εἰ μὴ βουλώμεθα, βλάψαι τι ἡμᾶς δυνήσεται. Κἂν γὰρ ἕτεροι πρὸς ἡμᾶς πολεμῶσιν, ἔξεστιν ἡμῖν εἶναι εἰρηνικοῖς· ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, «ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, ἐνδιέβαλόν με, ἐγὼ δὲ προσηυχόμην»· καὶ πάλιν, «μετὰ τῶν
20 μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός»· καὶ πάλιν, «ὅταν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμουν με δωρεάν». Τὸν δὲ τρίτον οὐκ ἐνὶ ἀκινδύνως διαφυγεῖν. Ὅταν γὰρ ἡμῖν διαστασιάξῃ τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας ἐγείρῃ καὶ τὰς ἡδονὰς ὀπλίξῃ τῶν σωμάτων, τῆς ὀργῆς, τοῦ φθόνου, οὐκ ἐνὶ, μὴ τοῦ πολέμου τούτου λυ-

1. Ψαλμ. 108,4.

2. Ψαλμ. 119,7.

3. Ψαλμ. 108,3.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Α' Τιμ. 2,2-7)

«Γιὰ νὰ ζοῦμε βίο ἡρεμο καὶ ἡσυχο μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ ἀποδεκτὸ ἐνώπιον τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

1. Ἐὰν θέλει νὰ διαλύσει τοὺς κοινούς πολέμους καὶ τὶς μάχες καὶ τὶς ταραχές, καὶ γι' αὐτὸ παρακαλεῖ τὸν ἱερωμένο νὰ προσεύχεται γιὰ τοὺς βασιλεῖς καὶ γιὰ τοὺς ἄρχοντες, πολὺ περισσότερο πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ κάμνουν οἱ ἰδιῶτες. Τρία εἶναι τὰ φοβερότερα εἶδη τῶν πολέμων· ἓνας εἶναι αὐτὸς ὁ κοινός, ὅταν οἱ στρατιῶτες μας πολεμοῦνται ἀπὸ τοὺς βαρβάρους· δεύτερος, ὅταν, ἐνῶ ἐπικρατεῖ εἰρήνη, ἐμεῖς πολεμοῦμε μεταξύ μας· τρίτος, ὅταν καθένας πολεμεῖ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸς εἶναι ὁ φοβερότερος ἀπὸ ὅλους. Γιατὶ ἐκεῖνος ὁ πόλεμος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς βαρβάρους δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς βλάψει σὲ τίποτε μεγάλο. Πές μου, γιατί; Ἔσφαξε καὶ σκότωσε, ἀλλὰ δὲν ἔβλαψε σὲ τίποτε τὴν ψυχὴ. Ἄλλ' οὔτε ὁ δεύτερος, ἂν δὲ θέλουμε, θὰ μπορέσει νὰ μᾶς βλάψει σὲ τίποτε. Καὶ ἂν ἄλλοι μᾶς πολεμοῦν, εἶναι δυνατὸ ἐμεῖς νὰ εἴμαστε εἰρηνικοί· γιατί ἄκουε τὸν προφήτη ποὺ λέγει, «ἀντὶ νὰ μὲ ἀγαποῦν, μὲ συκοφαντοῦσαν, ἐγὼ ὅμως προσευχόμενον γι' αὐτούς»¹· καὶ πάλι, «μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μισοῦσαν τὴν εἰρήνην, ἐγὼ ἤμουν εἰρηνικός»²· καὶ πάλι, «ὅταν τοὺς μιλοῦσα, μὲ πολεμοῦσαν χωρὶς αἰτία»³. Τὸν τρίτο πόλεμο ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν διαφύγομε ἀκίνδυνα. Γιατὶ, ὅταν τὸ σῶμα μας ἐπαναστατεῖ πρὸς τὴν ψυχὴ καὶ ξεσηκώνει ἐπιθυμίες φοβερές καὶ ὀπλίζει τὶς ἡδονές τῶν σωμάτων, τῆς ὀργῆς, τοῦ φθόνου, δὲν εἶναι δυνατό, ἂν δὲ λυ-

θέντος, ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἀνάγκη τὸν μὴ καταστέλλοντα ταύτην τὴν ταραχήν, πεσεῖν καὶ τραύματα λαβεῖν, ἐκεῖνον τὸν θάνατον τίκτοντα τὸν ἐν τῇ γεέννῃ.

Δεῖ τοίνυν ἡμῖν καθ' ἐκάστην ἡμέραν μερίμνης καὶ φροντίδος 5 πολλῆς, ὥστε μῆτε ἐγείρεσθαι ἐν ἡμῖν τοῦτον τὸν πόλεμον, μῆτε διεγερθέντα μένειν, ἀλλὰ καταστέλλεσθαι καὶ κοιμίζεσθαι. Τί γὰρ ἂν ὄφελος γένοιτο, ὅταν ἢ μὲν οἰκουμένη βαθείας ἀπολαύῃ εἰρήνης, σὺ δὲ πρὸς ἑαυτὸν πολεμῆς; Ταύτην δεῖ τὴν εἰρήνην ἔχειν· ἂν ταύτην ἔχωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς τῶν ἕξωθεν βλάβαι δυνήσεται. Συντελεῖ δὲ 10 πρὸς ταύτην οὐ μικρὸν καὶ ἡ κοινὴ εἰρήνη· διὰ τοῦτο φησιν, «ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν». Εἰ δέ τις, ἡσυχία οὔσης, ταραττεται, σφόδρα ἄθλιός ἐστιν. Ὅρῳς ὅτι ταύτην λέγει τὴν εἰρήνην, ἣν ἐγὼ φημι τὴν τρίτην; Διὰ τοῦτο εἰπὼν, «ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν», οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκεν, «ἐν 15 πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι». Ἐν δὲ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι εἶναι οὐκ ἔστι, μὴ τῆς εἰρήνης ἐκείνης κατορθωθείσης. Ὅταν γὰρ λογισμοὶ ζητητικοὶ ταρασσῶσιν ἡμῶν τὴν πίστιν, ποία εἰρήνη; ὅταν ἀσελγείας πνεύματα, ποία εἰρήνη; Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης ὅτι τοῦτον ἀπλῶς λέγει τὸν βίον, ὃν πάντες ζῶσιν ἄνθρωποι, εἰπὼν, «ἵνα 20 ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν», ἐπάγει, «ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι»· ἐπειδὴ ἔνεστι τὸν ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγειν καὶ Ἑλληνας, καὶ ἀκολάστους καὶ σπαταλῶντας καὶ τρυφῶντας εὔροις ἂν τοῦτον τὸν βίον ζῶντας.

Ἴνα οὖν μάθης ὅτι οὐ τοῦτόν φησι, προστίθησι τό, «ἐν πάσῃ 25 εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι». Ἐκεῖνος γὰρ ὁ βίος ἐπιβουλάς ἔχει καὶ μάχας, τῆς ψυχῆς καθ' ἐκάστην ἡμέραν τιτρωσκομένης ὑπὸ τῶν θορύβων τῶν ἐν τοῖς λογισμοῖς. Ὅτι δὲ τὸν βίον τοῦτον δηλοῦν βούλεται, δῆλον μὲν ἀπὸ τῆς ἐπαγωγῆς, δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ μὴ ἀπλῶς ἐν εὐσεβείᾳ εἰπεῖν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τοῦ, «πάσῃ». 30 Τοῦτο γὰρ εἰπὼν, ἔοικεν οὐ τὴν ἀπὸ τῶν δογμάτων μόνον ἀπαιτεῖν πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου ἀσφαλιζομένην· καὶ γὰρ ἐν

θεῖ αὐτὸς ὁ πόλεμος, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη, ἐκεῖνος ποὺ δὲν καταστέλλει αὐτὴ τὴν ταραχὴν, νὰ πέσει καὶ νὰ δεχθεῖ τραύματα, ποὺ γεννοῦν τὸ θάνατο τῆς γέεννας.

Πρέπει λοιπὸν ἐμεῖς κάθε μέρα νὰ μεριμνοῦμε καὶ νὰ φροντίζουμε πολὺ, ὥστε οὔτε νὰ ξεσηκώνεται μέσα μας αὐτὸς ὁ πόλεμος, οὔτε νὰ παραμένει, ὅταν ξεσηκωθεῖ, ἀλλὰ νὰ καταστέλλεται καὶ νὰ κοιμίζεται. Γιατὶ ποῖο θὰ ἦταν τὸ ὄφελος, ὅταν ἡ οἰκουμένη ἀπολαμβάνει βαθειὰ εἰρήνην, σὺ ὅμως πολεμᾶς μὲ τὸν ἑαυτὸ σου; Αὐτὴ τὴν εἰρήνην πρέπει νὰ ἔχουμε· ἂν ἔχουμε αὐτήν, τίποτε ἀπὸ τὰ ἔξω δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς βλάψει. Συντελεῖ πρὸς αὐτὴν βέβαια ὄχι λίγο καὶ ἡ κοινὴ εἰρήνη· γι' αὐτὸ λέγει, «γὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμο καὶ ἤσυχο βίον». Ἐὰν ὅμως κάποιος, ἐνῶ εἶναι ἡσυχία, ταρασσεται, εἶναι πάρα πολὺ ἄθλιος. Βλέπεις ὅτι αὐτὴ τὴν εἰρήνην ἐννοεῖ, τὴν ὁποία ἐγὼ ὀνομάζω τρίτη; Γι' αὐτὸ, ἀφοῦ εἶπε «γὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμη καὶ ἤσυχη ζωὴ», δὲ σταμάτησε μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ πρόσθεσε, «μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ζεῖ κανεὶς μὲ εὐσέβεια καὶ σεμνότητα, ἂν δὲν κατορθώσει ἐκεῖνη τὴν εἰρήνην. Γιατὶ, ὅταν λογισμοὶ ἀναζητήσεως ταρασσούν τὴν πίστη μας, ποιά εἰρήνη ὑπάρχει; ὅταν πνεύματα ἀσέλγειας, ποιά εἰρήνη; Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις λοιπὸν ὅτι ἀπλῶς αὐτὴ τὴ ζωὴ ἐννοεῖ, ποὺ ζοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ εἶπε, «γὰ νὰ ζοῦμε ἤρεμη καὶ ἤσυχη ζωὴ», προσθέτει, «μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν ἤρεμη καὶ ἤσυχη ζωὴ νὰ περνοῦν καὶ οἱ εἰδωλολάτρες, καὶ ἀκόμη μπορεῖς νὰ βρεῖς νὰ ζοῦν τὸν βίον αὐτὸ καὶ ἀκόλαστοι καὶ σπάταλοι καὶ φιλήδονοι.

Γιὰ νὰ μάθεις λοιπὸν, ὅτι δὲν ἐννοεῖ αὐτὸ, προσθέτει τό, «μὲ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Γιατὶ ἐκεῖνη ἡ ζωὴ ἔχει ἐπιβουλὰς καὶ μάχες, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ κάθε μέρα πληγώνεται ἀπὸ τοὺς θορύβους ποὺ γεννιοῦνται στοὺς λογισμοὺς. Τὸ ὅτι θέλει νὰ δηλώσει αὐτὴ τὴ ζωὴ, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὴν προσθήκη, ἀλλ' εἶναι φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶπε ἀπλῶς μὲ «εὐσέβεια», ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸ «κάθε». Γιατὶ λέγοντας αὐτὸ φάνηκε ὅτι ἀπαιτεῖ ὄχι μόνο τὴν πολιτεία ἐκεῖνη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνη ποὺ ἀσφαλίζεται ἀπὸ τὸν βίον· γιὰ τὸν βίον πρέπει νὰ ἀναζητοῦμε τὴν εὐσέβεια καὶ τὰ δύο. Γιατὶ ποῖο τὸ ὄφελος

ἀμφοτέροις τὴν εὐσέβειαν δεῖ ζητεῖν. Τί γὰρ ὄφελος ἐν τῇ πίστει εὐσεβοῦντας διὰ τοῦ βίου ἀσεβεῖν; Ὅτι γὰρ ἔστι διὰ τοῦ βίου ἀσεβεῖν, ἄκουε τοῦ μακαρίου τούτου πάλιν ἀλλαχοῦ λέγοντος· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναί, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται»· καὶ πάλιν, «τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων»· καὶ πάλιν, «ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης, ὁ τοιοῦτος οὐ τιμᾷ τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν, «ὁ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, τὸν Θεὸν ἀγνοεῖ».

Ὅρας πόσοι ἀσεβείας τρόποι; Διὰ τοῦτό φησιν, «ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι». Ἄσεμνος γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ πόρνος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πλεονέκτης ἄσεμνος ἂν λέγοιτο καὶ ἀκόλαστος· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐπιθυμία οὐχ ἡττων τῆς τῶν σωμάτων. Ὁ τοίνυν μὴ κολάζων αὐτήν, ἀκόλαστος λέγεται· διὰ γὰρ τὸ μὴ κολάζειν τὴν ἐπιθυμίαν ἀκόλαστοι λέγονται. Ὡστε καὶ τὸν ὀργίλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμι ἔγωγε καὶ τὸν βάσκανον καὶ τὸν φιλάργυρον καὶ τὸν ὑπουλον καὶ πάντα τὸν ἐν ἀμαρτίᾳ ὄντα, ἀκόλαστον εἶναι καὶ ἄσεμνον καὶ ἀσελγῆ. «Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτόν», φησὶν, ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ». Ποῖον τοῦτο; Τὸ εὐχεσθαι ὑπὲρ πάντων· τοῦτο ἀποδέχεται ὁ Θεός, τοῦτο θέλει· «πάντας γὰρ ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι», φησί, «καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».

2. Μιμοῦ τὸν Θεόν. Εἰ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, εἰκότως ὑπὲρ πάντων δεῖ εὐχεσθαι· εἰ πάντας αὐτὸς ἠθέλησε σωθῆναι, θέλει καὶ σύ· εἰ δὲ θέλεις, εὐχου· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶ τὸ εὐχεσθαι. Ὅρας πῶς πανταχόθεν τὴν ψυχὴν ἐπεισεν, ὥστε καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων εὐχεσθαι; Καὶ τὸ κέρδος δεικνὺς ὅσον ἐκ τούτου τίκτεται, «ἵνα ἤρεμον», φησί, «καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν», καὶ τὸ πολλῶν τούτου μεῖζον, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, καὶ ὅτι ὅμοιοι αὐτῷ κατὰ τοῦτο γινόμεθα, κατὰ τὸ τὰ αὐτὰ αὐτῷ θελεῖν. Ἰκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι καὶ θηρίον. Μὴ τοίνυν φοβηθῆς ὑπὲρ Ἑλλήνων εὐχόμενος· καὶ αὐτὸς τοῦτο βούλεται· φοβήθητι τὸ κατεύξασθαι

4. Τίτ. 1,16.

5. Α' Τιμ. 5,8.

6. Α' Κορ. 5,11.

7. Α' Ἰω. 2,9.

νά εἶμαστε εὐσεβεῖς στήν πίστη, στή ζωὴ ὅμως ἀσεβεῖς; Ὅτι εἶναι δυνατό νά ἀσεβεῖς στή ζωή, ἄκουε πάλι αὐτὸν τὸν μακάριο ποῦ λέγει ἄλλοῦ· «ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸ Θεό, μέ τὰ ἔργα τους ὅμως τὸν ἀρνοῦνται»⁴· καὶ πάλι, «τὴν πίστη ἀρνήθηκε, καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστος»⁵· καὶ πάλι, «ἐὰν κάποιος, ποῦ ὀνομάζεται ἀδελφός, εἶναι πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης, αὐτὸς δὲν τιμᾷ τὸ Θεό»⁶· καὶ πάλι, «αὐτὸς ποῦ μισεῖ τὸν ἀδελφό του, ἀγνοεῖ τὸ Θεό»⁷.

Βλέπεις πόσοι εἶναι οἱ τρόποι τῆς ἀσέβειας; Γι' αὐτὸ λέγει, «μέ κάθε εὐσέβεια καὶ σεμνότητα». Γιατὶ ἄσεμνος δὲν εἶναι μόνον ὁ πόρνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πλεονέκτης θὰ μπορούσε νά ὀνομασθεῖ ἄσεμνος καὶ ἀκόλαστος· γιατί καὶ αὐτὸ εἶναι ἐπιθυμία ὄχι χειρότερη ἀπὸ αὐτὴ τῶν σωμάτων· αὐτὸς λοιπὸν ποῦ δὲν τὴν ἀναχαιτίζει λέγεται ἀκόλαστος· ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἀναχαιτίζουν τὴν ἐπιθυμία λέγονται ἀκόλαστοι. Ὡστε λοιπὸν θὰ μπορούσα ἐγὼ νά ὀνομάσω ἀκόλαστο καὶ τὸν ὀργίλο καὶ τὸν φθονερὸ καὶ τὸν φιλάργυρο καὶ τὸν ὑπουλο, καὶ ὁ καθένας ποῦ βρίσκεται στήν ἀμαρτία εἶναι ἀκόλαστος καὶ ἄσεμνος καὶ ἀσελγής. Γιατὶ λέγει, «αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸ Σωτήρα μας Θεό». Ποιό αὐτό; Τὸ νά προσευχόμαστε γιὰ ὅλους· αὐτὸ δέχεται ὁ Θεός, αὐτὸ ἐπιθυμεῖ. Γιατὶ λέγει, «ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θέλει νά σωθοῦν καὶ νά γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

2. Νά μιμεῖσαι τὸ Θεό. Ἄν θελεῖ νά σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἶναι εὐλόγο ὅτι πρέπει νά προσευχόμαστε γιὰ ὅλους· ἐὰν αὐτὸς θέλησε νά σωθοῦν ὅλοι, θέλει νά σωθεῖς καὶ σύ· ἂν θέλεις νά σωθεῖς, νά προσεύχεσαι· γιατί ἡ προσευχὴ εἶναι γι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Βλέπεις πῶς ἔπεισε τὴν ψυχὴ ἀπὸ παντοῦ, ὥστε νά προσεύχεται καὶ γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες; Καὶ δείχνοντας πόσο εἶναι τὸ κέρδος ποῦ γεννιέται ἀπὸ αὐτό, λέγει, «γιὰ νά ζοῦμε ἡρεμῆ καὶ ἡσυχῆ ζωή», καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, ὅτι αὐτὸ ἀρέσει καὶ στὸ Θεό, καὶ ὅτι γινόμαστε ὅμοιοι μέ αὐτὸν ὡς πρὸς αὐτό, ὡς πρὸς τὸ νά θελούμε τὰ ἴδια μέ αὐτόν. Αὐτὰ εἶναι ἱκανὰ νά ἐξημερώσουν καὶ θηρία. Μὴ φοβηθεῖς λοιπὸν νά προσεύχεσαι γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες· καὶ αὐτὸς τὸ θέλει αὐτό· φοβήσου μόνο τὴν κατάρα· γιατί αὐτὸ δὲν τὸ θέλει. Ἄν λοιπὸν πρέπει νά προσεύχε-

μόνον· τοῦτο γὰρ οὐ βούλεται. Εἰ δὲ ὑπὲρ Ἑλλήνων εὐχεσθαι χρή, καὶ ὑπὲρ αἰρετικῶν δῆλον ὅτι· ὑπὲρ γὰρ ἀπάντων ἀνθρώπων εὐχεσθαι δεῖ, οὐ διώκειν.

Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλως καλὸν ἀπὸ τοῦ τῆς αὐτῆς ἡμᾶς φύσεως
5 κοινωνεῖν· καὶ ὁ Θεὸς δὲ ἐπαινεῖ καὶ ἀποδέχεται τὴν εὐνοίαν, τὴν φιλοστοργίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους. Εἰ τοίνυν αὐτὸς θέλει, φησί, δοῦναι ὁ Κύριος, τί δεῖ εὐχῶν τῶν παρ' ἐμοῦ; Πολὸν τοῦτο ἐκείνοις καὶ σοὶ συμβάλλεται, πρὸς ἀγάπην αὐτοῦς ἔλκει, σὲ πάλιν οὐκ ἀφήσιν ἐκτεθηριῶσθαι· ἱκανὰ δὲ ταῦτα πρὸς πίστιν ἐπισπάσασθαι. Πολλοὶ
10 γὰρ τῶν ἀνθρώπων διὰ φιλονεικίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπέστησαν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σωτηρίαν νῦν Θεοῦ καλεῖ, ὃς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι», εἰπὼν, ἐπειδὴ καὶ αὕτη ὄντως ἐστὶν ἡ σωτηρία· ταύτης γὰρ χωρὶς οὐδὲν μέγα ἢ ἄλλη ἐστίν, ἀλλ' ὄνομα σωτηρίας ἐστὶ καὶ προσηγορία μόνον. «Καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀλη-
15 θείας», φησὶν, «ἐλθεῖν». «Ἀληθείας»· ποίας; Τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Καὶ δὴ προλαβὼν εἶπε, «παράγγελλε μῆ ἑτεροδιδασκαλεῖν»· ἵνα δὲ μὴ τις ὡς ἐχθροῖς αὐτοῖς προσέχη, μηδὲ μάχας ἀπὸ τούτου πλέκη, φησὶ· «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν».

20 Εἶτα τοῦτο εἰπὼν, ἐπήγαγεν· «εἷς γὰρ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων». Εἶπεν, «εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν», δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ οἰκουμένη ἐν ἀληθείᾳ. Εἶπε πάλιν, «εἷς γὰρ Θεός», δεικνὺς ὅτι οὐ πολλοί, καθὼς τινες νομίζουσιν. Εἶπεν, ὅτι καὶ μεσίτην καὶ Υἱὸν πέπομφε, δεικνὺς ὅτι σωθῆναι θέλει πάντας.
25 Τί οὖν; ὁ Υἱὸς οὐ Θεός; Καὶ σφόδρα. Πῶς οὖν φησιν, «εἷς»; Πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰδώλων, οὐ πρὸς τὸν Υἱόν· περὶ γὰρ ἀληθείας καὶ πλάνης ἦν αὐτῶ ὁ λόγος. Ὁ δὲ μεσίτης ὀφείλει ἀμφοτέροις κοινωνεῖν, ὧν ἐστὶ μεσίτης· μεσίτου γὰρ τοῦτό ἐστι, τὸ ἐκατέρων ἐχόμενον, ὧν ἐστὶ μεσίτης, κοινωνεῖν· ἐὰν δὲ τοῦ μὲν ἐνὸς ἐχηται,
30 τοῦ δὲ ἐνὸς ἀπεσχοινισμένος ἦ, οὐκέτι μεσίτης ἐστίν. Εἰ τοίνυν μὴ ἔχεται τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, οὐκ ἔστι μεσίτης, ἀλλ' ἀπεσχοίνι-

σαι γὰ τούς εἰδωλολάτρεις, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι πρέπει καὶ γὰ τούς αἰρετικούς· γιὰτὶ πρέπει νὰ προσευχόμεσθε γὰ ὅλους τούς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι νὰ τούς διώκουμε.

Αὐτὸ εἶναι καλὸ καὶ ἀπὸ ἄλλη σκοπία· ἀπὸ τὸ ὅτι γινόμασθε κοινωνοὶ τῆς ἴδιας φύσεως, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἐπαινεῖ καὶ δέχεται τὴν ἀγάπη, τὴ φιλοστοργία μεταξὺ μας. Ἐὰν λοιπὸν, λέγει, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θέλει νὰ δώσει, τί χρειάζονται οἱ προσευχές μας; Αὐτὸ βοηθᾷ πολὺ ἐκείνους καὶ σένα, ἔλκοντας ἐκείνους στὴν ἀγάπη, καὶ μὴ ἀφήνοντας ἐσένα νὰ γίνεις θηρίο· αὐτὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ προσελκύσουν στὴν πίστη. Γιὰτὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἐξ αἰτίας τῆς μεταξὺ τούς φιλονεικίας ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτὸ τώρα τὸ ὀνομάζει σωτηρία τοῦ Θεοῦ, λέγοντας, ὁ ὁποῖος «θέλει οἱ ἄνθρωποι νὰ σωθοῦν», ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ σωτηρία. Γιὰτὶ χωρὶς αὐτὴν ἢ ἄλλη δὲν εἶναι τίποτε τὸ μεγάλο, ἀλλὰ μόνο ὄνομα σωτηρίας καὶ προσηγορία. «Καὶ νὰ γνωρίσουν», λέγει, «τὴν ἀλήθεια». Τὴν ἀλήθεια· ποιάν; Τὴν πίστη σ' αὐτόν. Καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ βέβαια εἶπε, «παράγγελλε νὰ μὴ διδάσκουν ξένες διδασκαλίες», ὅμως γὰ νὰ μὴ τούς βλέπει κανεὶς αὐτοὺς σὰν ἐχθροὺς καὶ οὔτε νὰ δημιουργεῖ διαμάχες ἀπὸ αὐτό, λέγει· «ὄλοι οἱ ἄνθρωποι θέλει νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια».

Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶπε αὐτό, πρόσθεσε· «γιὰτὶ ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἓνας ὁ μεσίτης μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων». Εἶπε, «γὰ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια», γὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ οἰκουμένη δὲ βρίσκεται στὴν ἀλήθεια. Εἶπε πάλι, «γιὰτὶ ἓνας εἶναι ὁ Θεός», γὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι πολλοί, ὅπως νομίζουν μερικοί. Εἶπε ὅτι ἔχει στείλει καὶ μεσίτη καὶ Υἱό, γὰ νὰ δείξει ὅτι θέλει ὄλοι νὰ σωθοῦν. Τί λοιπὸν; ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι Θεός; Καὶ πάρα πολὺ εἶναι. Πῶς λοιπὸν λέγει «ἓνας»; Πρὸς ἀντιδιαστολὴ ἀπὸ τὰ εἰδωλα, ὄχι πρὸς τὸν Υἱό, καθόσον ὁ λόγος τοῦ ἦταν γὰ ἀλήθεια καὶ πλάνη. Ὁ μεσίτης ὀφείλει νὰ βρίσκεται σὲ σχέση καὶ μὲ τούς δύο, στοὺς ὁποίους εἶναι μεσίτης· γιὰτὶ τὸ ἔργο τοῦ μεσίτη εἶναι αὐτό, τὸ νὰ ἔχει σχέση καὶ κοινωνία καὶ μὲ τούς δύο, τῶν ὁποίων εἶναι μεσίτης· ἐὰν ὅμως κοινωνεῖ μὲ τὸν ἓνα, ἀλλ' ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸν ἄλλο, δὲν εἶναι μεσίτης. Ἐὰν λοιπὸν δὲν μετέχει τῆς φύσεως τοῦ Πατρός, δὲν εἶναι μεσίτης, ἀλλ' ἀπεσχίσθη ἀπ' αὐτόν. Ὅπως

σται. Ὡσπερ γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἔχεται φύσεως, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἦρχετο, οὕτω καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ παρὰ Θεοῦ ἦρχετο.

Ἐπειδὴ γὰρ δύο φύσεων μέσος γέγονεν, ἐγγύς τῶν δύο φύσεων αὐτὸν εἶναι δεῖ. Ὡσπερ γὰρ τὸ τόπου τινὸς μέσον ἐκατέρων ἐστὶ τῶν τόπων ἐγγύς, οὕτω καὶ τὸ τῶν φύσεων μέσον ἐκατέρων ὀφείλει εἶναι τῶν φύσεων ἐγγύς. Ὡσπερ οὖν ἄνθρωπος γέγονεν, οὕτω καὶ Θεὸς ἦν. Ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἐγένετο μεσίτης· ἔδει γὰρ καὶ τῷ Θεῷ διαλέγεσθαι· Θεὸς οὐκ ἂν ἐγένετο μεσίτης· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο αὐτὸν οἷς ἐμεσίτευσεν. Ὡσπερ ἐκεῖ φησιν, «εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «εἷς» καὶ «εἷς». Οὐ τίθησι δύο· ἐπειδὴ γὰρ περὶ πολυθεΐας διελέγετο, ἵνα μὴ τις ἀρπάσῃ τῶν δύο τὸν ἀριθμὸν εἰς πολυθεΐαν, «εἷς» καὶ «εἷς» τέθεικεν. Ὁρᾷς πῶς ἡ Γραφή μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας κέχρηται 15 τῷ λόγῳ; Τὸ γάρ, «εἷς» καὶ «εἷς», δύο, ἀλλ' οὐκ ἐροῦμεν τοῦτο, καίτοι τοῦ λογιμοῦ ὑποβάλλοντος. Ἐνταῦθα οὐ λέγεις, «εἷς» καὶ «εἷς», δύο· ὅπερ δὲ οὐδὲ ὁ λογισμὸς ὑποβάλλει, τοῦτο λέγεις, εἰ ἐγέννησεν, ἔπαθεν.

«Εἷς γὰρ ὁ Θεός», φησὶν, «εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις». Τί οὖν; καὶ Ἑλλήνων, εἶπέ μοι; Ναί. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ Ἑλλήνων, σὺ δὲ εὐξασθαι οὐκ ἀνέχη; Πῶς οὖν, φησὶν, οὐκ ἐπίστευσαν; Ὅτι οὐκ ἠθέλησαν· τὸ δὲ αὐτοῦ μέρος ἐγένετο· μαρτύριον τὸ πάθος, φησὶν. Ἦλθε γὰρ 25 μαρτυρήσων, φησί, τῇ ἀληθείᾳ τοῦ Πατρός, καὶ ἐσφάγη. Ὡστε οὐχ ὁ Πατήρ αὐτῷ μαρτυρεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τῷ Πατρί. «Ἐγὼ γὰρ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου», φησὶν· καὶ πάλιν, «ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν»· καὶ πάλιν, «Πνεῦμα ὁ Θεός». Μέχρι θανάτου τοίνυν ἐμαρτύρησε. Τὸ δέ, 30 «καιροῖς ἰδίοις», τοῦτο ἔστι, τοῖς προσήκουσιν. «Εἷς ὁ ἐτέθην ἐγὼ

8. Α' Κορ. 8,6.

9. Ἰω. 5,43.

10. Ἰω. 1,18.

11. Ἰω. 17,3.

12. Ἰω. 4,24.

ἀκριβῶς λοιπὸν μετέχει τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἐρχόταν πρὸς ἀνθρώπους, ἔτσι μετέχει καὶ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐρχόταν ἀπὸ τὸ Θεό.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ γεννήθηκε ἀνάμεσα σὲ δύο φύσεις, πρέπει αὐτὸς νὰ βρίσκεται πλησίον τῶν δύο φύσεων. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ μέσον ἐνὸς τόπου εἶναι πλησίον καὶ τῶν δύο τόπων πού τοὺς χωρίζει, ἔτσι καὶ τὸ μέσον τῶν δύο φύσεων ὀφείλει νὰ εἶναι πλησίον τῶν δύο φύσεων. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἔγινε ἄνθρωπος, ἔτσι ἦταν καὶ Θεός. Ἄνθρωπος δὲ θὰ μπορούσε νὰ γίνε μεσίτης· γιατί ἔπρεπε νὰ συνομιλεῖ καὶ μὲ τὸ Θεό· Θεὸς δὲ θὰ μπορούσε νὰ γίνε μεσίτης· γιατί δὲ θὰ τὸν δέχονταν ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους μεσίτευε. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «ἓνας Θεὸς ὁ Πατέρας, καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός»⁸, ἔτσι καὶ ἐδῶ, «ἓνας» καὶ «ἓνας». Δὲν λέγει δύο· ἐπειδὴ δηλαδὴ μιλοῦσε γιὰ πολυθεΐα, γιὰ νὰ μὴν ἐκλάβει κανεὶς τὸν ἀριθμὸ δύο σὰν πολυθεΐα, εἶπε, «ἓνας» καὶ «ἓνας». Βλέπεις πῶς ἡ Γραφὴ χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο μὲ πολλὴ ἀκρίβεια; Γιατί τὸ «ἓνας» καὶ «ἓνας», εἶναι δύο, ἀλλὰ δὲ θὰ τὸ ποῦμε αὐτό, ἂν καὶ ὁ λογισμὸς τὸ ὑποβάλλει. Ἐδῶ δὲ λές, «ἓνας» καὶ «ἓνας», δύο· λές αὐτό πού οὔτε ὁ λογισμὸς ὑποβάλλει, ἐὰν δηλαδὴ γέννησε, ἔπαθε.

«Ἐνας λοιπὸν», λέγει, «εἶναι ὁ Θεός, ἓνας καὶ ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὸν ἑαυτό του ἀντίλυτρο γιὰ ὅλους, τὸ μαρτύριο στοὺς ἴδιους καιρούς». Τί λοιπὸν; Πές μου, καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνας τὸ ἔδωσε; Ναί. Καὶ ὁ Χριστὸς βέβαια καὶ πέθανε γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρεις, καὶ ἐσὺ δὲν ἀνέχεσαι νὰ προσευχηθεῖς; Πῶς λοιπὸν, λέγει, δὲν πίστεψαν; Γιατί δὲ θέλησαν· ἐκεῖνο πού ἐξαρτόνταν ἀπὸ αὐτὸν ἔγινε. «Μαρτύριο», λέγει τὸ πάθος. Γιατί λέγει, ἦρθε νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ Πατέρα, καὶ σφάχθηκε. Ὡστε δὲν μαρτυρεῖ μόνο ὁ Πατέρας γι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς γιὰ τὸν Πατέρα. Γιατί λέγει, «ἐγὼ ἦρθα στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα μου»⁹· καὶ πάλι, «τὸ Θεὸ κανένας ποτὲ δὲν τὸν εἶδε»¹⁰· καὶ πάλι, «γιὰ νὰ γνωρίσουν σένα τὸν μόνο ἀληθινὸ Θεό»¹¹· καὶ πάλι, «Πνεῦμα ὁ Θεός»¹². Μέχρι θανάτου λοιπὸν μαρτύρησε. Τὸ «στοὺς ἴδιους καιρούς» λοιπὸν αὐτὸ σημαίνει, στοὺς κατάλληλους. «Γιὰ τὸ ὁποῖο τοποθετήθηκα ἐγὼ κήρυκας καὶ ἀπό-

κῆρυξ καὶ ἀπόστολος (ἀλήθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι), διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ».

3. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἐθνῶν ἔπαθε, καὶ ἐγὼ διδάσκαλος ἐθνῶν ἀφωρίσθην, τίνος ἔνεκεν σὺ οὐκ εὖχη ὑπὲρ αὐτῶν;
 5 Καλῶς ἐνταῦθα τὸ ἑαυτοῦ ἀξιόπιστον δεικνύς, τό, «εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κῆρυξ», φησί, τουτέστιν, ἀφωρίσθην· πάνυ γὰρ ἐνάρκων πρὸς τοῦτο οἱ ἀπόστολοι. Εἶτα ἐπήγαγε, «διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ». «Ἐν πίστει» πάλιν· ἀλλὰ μὴ νομίσης, ἐπειδὴ «ἐν πίστει» ἤκουσας, ὅτι ἀπάτη τὸ πρᾶγμα ἐστὶ· καὶ γάρ, «ἐν ἀληθείᾳ»,
 10 φησὶν· εἰ δὲ ἀλήθεια, οὐκ ἔστι ψεῦδος. Ὁρᾷς τὴν χάριν ἐκτεταμένην; τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις αἱ εὐχαὶ οὐχ ὑπὲρ τοιούτων ἐγίνοντο, νῦν δὲ ἡ χάρις ἐκτέταται. Διὰ τοῦτο καὶ διδάσκαλον ἐθνῶν ἑαυτὸν εἶπεν ἀφωρίσθαι, τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης χυθεῖσαν αἰνιττόμενος χάριν. «Ὁ δούς», φησὶν, «ἑαυτὸν ἀντίλυτρον». Πῶς οὖν παρεδόθη
 15 ὑπὸ τοῦ Πατρὸς; ἼΑρα οὖν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος γέγονεν. «Ἀντίλυτρον», τί ἐστίν; Ἐμελλε τιμωρεῖσθαι αὐτούς· τοῦτο οὐκ ἐποίησεν· ἀπόλλυσθαι ἔμελλον· ἀλλ' ἄντ' ἐκείνων τὸν αὐτοῦ ἔδωκεν Υἱόν, καὶ κήρυκας ἡμᾶς ἔπεμψεν, ὥστε κηρύττειν τὸν σταυρόν.

Ἰκανὰ ταῦτα ἐπισπάσασθαι πάντας καὶ τὴν ἀγάπην ἐνδείξασθαι τοῦ Χριστοῦ. Ὅντως γὰρ μεγάλα καὶ ἀνεκδιήγητα τὰ παρὰ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐπιδεδειγμένα. Κατέθυσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, τῶν μισούντων, τῶν ἀποστρεφόμενων αὐτόν. Ὁ οὐδὲ ὑπὲρ φίλων, οὐδὲ ὑπὲρ παίδων ποιήσειεν ἂν τις, οὐδὲ ὑπὲρ ἀδελφῶν, Δεσπότης ὑπὲρ δούλων ἐποίησε, δεσπότης οὐ τοιοῦτος, οἷος οἱ δοῦ-
 25 λοι, ἀλλὰ Θεὸς ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώπων οὐδὲ εὐδοκιμούντων. Εἰ γὰρ εὐδοκιμηκότες ἦσαν, εἰ γὰρ εὐηρεστηκότες, οὐ τοσοῦτον ἦν θαυμαστόν· νῦν δὲ τοῦτό ἐστίν τὸ πᾶσαν διάνοιαν ἐκπλήττον, τὸ ὑπὲρ τοιούτων ἀχαρίστων καὶ ἀγνωμόνων ἀποθανεῖν. Ὁ γὰρ ἀπὸ ἀνθρώπων πρὸς ὁμοφύλους οὐ γίνεται, τοῦτο ἐγένετο ἀπὸ
 30 Θεοῦ εἰς ἡμᾶς· καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες ἀγάπης, ἀκκιζόμεθα ἔτι καὶ οὐ φιλοῦμεν τὸν Χριστόν.

Αὐτὸς κατέθυσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ αὐτόν καὶ τῆς

στολος (ἀλήθεια λέγω, δὲν ψεύδομαι), δάσκαλος τῶν ἐθνῶν, με πίστη καὶ ἀλήθεια».

3. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔπαθε γιὰ τὰ ἔθνη, καὶ ἐγὼ ὀρίσθηκα δάσκαλος τῶν ἐθνῶν, γιὰ ποιό λόγο ἐσὺ δὲν προσεύχουσαι γι' αὐτούς; Πολὺ σωστὰ ἐδῶ γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀξιοπιστία του, λέγει, «γιὰ τὸ ὁποῖο τοποθετήθηκα ἐγὼ κήρυκας», δηλαδὴ ὀρίσθηκα· γιατί οἱ ἀπόστολοι ἦταν πάρα πολὺ ἐπιφυλακτικοὶ γι' αὐτό. Ἐπειτα πρόσθεσε, «δάσκαλος τῶν ἐθνῶν με πίστη καὶ ἀλήθεια». «Μὲ πίστη» πάλι· ἀλλὰ μὴ νομίσεις, ἐπειδὴ ἄκουσες «μὲ πίστη», ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ἀπάτη· γιατί λέγει, «μὲ ἀλήθεια»· ἐὰν εἶναι ἀλήθεια, δὲν εἶναι ψεῦδος. Βλέπεις πόσο ἡ χάρη ἐπεκτάθηκε; Γιατί στοὺς Ἰουδαίους οἱ προσευχῆς δὲ γίνονταν γιὰ τέτοια, ἐνῶ τώρα ἡ χάρη ἐπεκτάθηκε. Γι' αὐτὸ εἶπε ὅτι ὀρίσθηκα καὶ δάσκαλος τῶν ἐθνῶν, ὑπονοῶντας τὴ χάρη πού χύθηκε σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη. «Αὐτός», λέγει, «πού ἔδωσε τὸν ἑαυτό του ἀντίλυτρο». Πῶς λοιπὸν παραδόθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα; Ἄρα λοιπὸν αὐτὸ ἦταν ἔργο τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Τί σημαίνει «ἀντίλυτρο»; Ἐπρόκειτο αὐτοὶ νὰ τιμωρηθοῦν· αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμε. Ἐπρόκειτο νὰ χαθοῦν· ἀλλὰ ἀντὶ γιὰ ἐκείνους ἔδωσε τὸν Υἱό του, καὶ ἔστειλε ἐμᾶς κήρυκες, ὥστε νὰ κηρύττουμε τὸ σταυρό.

Εἶναι ἀρκετὰ αὐτὰ νὰ προσελκύσουν ὅλους καὶ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Γιατί πραγματικὰ εἶναι μεγάλα καὶ ἀνεκδιήγητα αὐτὰ πού ἐπέδειξε ὁ Θεὸς σὲ μᾶς. Θυσίασε τὸν ἑαυτό του γιὰ τοὺς ἐχθρούς, γι' αὐτούς πού τὸν μισοῦν, γι' αὐτούς πού τὸν ἀποστρέφονται. Πράγμα πού δὲν τὸ ἔκαμε κανεὶς οὔτε γιὰ τοὺς φίλους του οὔτε γιὰ τὰ παιδιά του οὔτε γιὰ τοὺς ἀδελφούς του, τὸ ἔκαμε ὁ Κύριος γιὰ τοὺς δούλους του, Κύριος ὄχι τέτοιος, ὅμοιος μὲ τοὺς δούλους, ἀλλὰ Θεὸς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ ἀνθρώπους πού δὲν εὐδοκимоῦσαν. Γιατί, ἂν εὐδοκимоῦσαν, ἂν ἦταν εὐάρεστοι, δὲ θὰ ἦταν τόσο θαυμαστό· τώρα ὅμως αὐτὸ εἶναι πού ἐκπλήττει κάθε διάνοια, τὸ ὅτι πέθανε γιὰ τέτοιους ἀχάριστους καὶ ἀγνώμονες. Αὐτὸ πού δὲ γίνεται ἀπὸ ἀνθρώπους πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ μᾶς, καὶ ἐνῶ ἀπολαύσαμε τόση ἀγάπη, δείχνουμε ἄρνηση ἀκόμα καὶ δὲν ἀγαποῦμε τὸ Χριστό.

Αὐτὸς θυσίασε τὸν ἑαυτό του γιὰ μᾶς, ἐμεῖς ὅμως τὸν πα-

ἀναγκαίᾳ τροφῆς ἀποροῦντα περιορῶμεν, καὶ νοσοῦντα καὶ γυμνητεύοντα οὐκ ἐπισκεπτόμεθα. Πόσης ὀργῆς ταῦτα ἄξια, πόσης κολάσεως, πόσης γεέννης; Εἰ γὰρ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν αὐτὸ μόνον, ὅτι κατηξίωσε τὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη οἰκειοῦσθαι καὶ λέγειν ὅτι πεινῶ καὶ διψῶ, οὐχ ἴκανὸν ἦν πάντας προτρέψαι; Ἄλλ', ὦ τῆς τῶν χρημάτων τυραννίδος, μᾶλλον δέ, ὦ τῆς τῶν ἐκοντὶ δεδουλωμένων αὐτοῖς μοχθηρίας· οὐκ ἐκεῖνα ἔχει μεγάλην τὴν ἰσχύν, ἀλλ' ἡμεῖς σφόδρα ἐσμὲν ἐκλυτοὶ καὶ δεδουλωμένοι, ἡμεῖς ταπεινοὶ καὶ γεώδεις, ἡμεῖς σαρκικοί, ἡμεῖς ἀνόητοι· οὐ γὰρ ἐκείνων μεγάλη 10 ἢ ἰσχὺς. Τί γὰρ δύναται, εἶπέ μοι; κωφά ἐστι καὶ ἀναίσθητα. Εἰ ὁ διάβολος οὐδὲν ἐστίν, ὁ μιαρὸς δαίμων, ὁ οὕτω πονηρὸς καὶ πάντα κυκῶν, τὰ χρήματα τίνα ἔχει ἰσχύν;

Ἐὰν ἴδῃς ἄργυρον, νόμισον εἶναι κασσίτερον. Ἄλλ' οὐ δύνασαι; Οὐκοῦν, ὅπερ ἐστὶν ἐληθές, τοῦτο νόμισον, ὅτι γῆ ἐστι· γῆ γὰρ 15 ἐστίν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτον δέχη τὸν λογισμόν; Ἐνόησον ὅτι ἀπολούμεθα καὶ ἡμεῖς, ὅτι πολλοὶ τῶν κεκτημένων οὐδὲν σχεδὸν αὐτῶν ἀπώναντο, ὅτι μύριοι κομπάσαντες ἐν αὐτῷ, τέφρα ἐγένοντο καὶ κόνις, ὅτι καὶ νῦν δίκην τίνουσι τὴν ἐσχάτην, τῶν ἐν ὀστράκῳ καὶ ὑέλῳ διαιτηθέντων πολλῷ τυγχάνοντες πτωχότεροι, τῶν ἐν κο- 20 πρίᾳ πολλάκις οἱ ἐπὶ τῶν κλινῶν τῶν ἐλεφαντίνων ἀπορώτεροι. Ἄλλὰ τέρπει τὰς ὄψεις; Ἄλλὰ τούτων ἕτερα πολλὰ τέρπειν δύναται μᾶλλον. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἄνθη, καὶ ὁ ἀῆρ καθαρὸς ὢν, καὶ ὁ οὐρανός, καὶ ὁ ἥλιος πολλῷ μᾶλλον τέρπει. Οὗτος μὲν γὰρ καὶ ἰὸν ἔχει πολύν, ὅθεν πολλοὶ καὶ μέλανα αὐτὸν εἶναι ἀπεφήναντο, καὶ δῆλον 25 ἀπὸ τῶν ἐκμαγείων τῶν μελαινομένων, ἐν δὲ ἡλίῳ μέλαν οὐδὲν, ἐν οὐρανῷ, ἐν ἀστροῖς. Πολλὴ ἐν τούτοις τοῖς ἄνθεσιν ἢ ἀπόλαυσις, ἢ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρώματι. Οὐ τὸ ἄνθος τοίνυν ἐστὶ τὸ τέρπον, ἀλλ' ἡ πλεονεξία, ἢ ἀδικία· τοῦτο τέρπει τὰς ψυχάς, οὐχ ὁ ἄργυρος.

ραβλέπουμε τῇ στιγμῇ πού δέν ἔχει οὔτε καί τὴν ἀναγκαία τροφή; καί, ἐνῶ εἶναι ἄρρωστος καί ἐνῶ εἶναι γυμνός, δέν τὸν ἐπισκεπτόμαστε. Πόσης ὀργῆς εἶναι ἄξια αὐτά, πόσης τιμωρίας, πόσης γέεννας; Ἐάν ὄχι τίποτε ἄλλο, αὐτὸ λοιπὸν μόνο, τὸ ὅτι καταδέχθηκε νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὰ ἀνθρώπινα παθήματα καί νὰ λέγει 'πεινῶ καί διψῶ', δέν ἦταν ἀρκετό νὰ μᾶς προτρέψει ὄλους; Ἀλλὰ, πῶ πῶ μέγεθος τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας τῶν χρημάτων, ἢ καλύτερα τῆς μοχθηρίας αὐτῶν πού μὲ τῇ θέλησὶ τους εἶναι δοῦλοι τῶν χρημάτων· δέν ἔχουν ἐκεῖνα μεγάλη δύναμη, ἀλλ' ἐμεῖς εἴμαστε ὑπερβολικὰ ἔκλυτοι καί ὑποδουλωμένοι σ' αὐτά, ἐμεῖς ταπεινοὶ καί γεώδεις, ἐμεῖς σαρκικοί, ἐμεῖς ἀνόητοι· γιατί δέν εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη ἐκείνων. Πῆς μου, τί μποροῦν ἐκεῖνα; εἶναι κουφὰ καί ἀναίσθητα. Ἐάν ὁ διάβολος δέν εἶναι τίποτε, ὁ μιαρὸς δαίμων, αὐτὸς πού εἶναι τόσο πονηρὸς καί πού κάνει ἄνω κάτω τὰ πάντα, ποιά δύναμη ἔχουν τὰ χρήματα;

Ἐάν δεῖς ἄργυρο. θεώρησέ τον κασσίτερο. Ἀλλὰ δέν μπορεῖς; Λοιπὸν, αὐτὸ πού εἶναι ἀληθές, αὐτὸ θεώρησέ τον, ὅτι εἶναι χῶμα· γιατί εἶναι χῶμα. Ἀλλὰ δὲ δέχεσαι οὔτε αὐτὴ τῇ σκέψῃ; Σκέψου ὅτι χανόμαστε καί ἐμεῖς, ὅτι πολλοὶ δέν ἀπόλαυσαν σχεδὸν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού ἀπέκτησαν, ὅτι ἄπειροι πού κόμπασαν γι' αὐτόν, ἔγιναν στάχτη καί σκόνη, ὅτι καί τώρα τιμωροῦνται μὲ τῇ χειρότερη τιμωρία, ὅτι εἶναι φτωχότεροι ἀπὸ ἐκείνους πού ἔτρωγαν σὲ σκευὴ ὀστράκινα καί γυάλινα, καί πολλές φορές εἶναι φτωχότεροι ἐκεῖνοι πού κοιμοῦνταν σὲ κρεβάτια ἀπὸ ἔλεφαντοστοῦν, ἀπὸ αὐτοὺς πού κοιμοῦνταν στὴν κοπριά. Ἀλλ' εὐχαριστεῖ τὰ μάτια; Κι ὅμως ὑπάρχουν πολλὰ ἄλλα πού μποροῦν νὰ εὐχαριστοῦν περισσότερο. Πραγματικὰ τὰ ἄνθη, ὁ ἀέρας, ὅταν εἶναι καθαρὸς, καί ὁ οὐρανός, καί ὁ ἥλιος πολὺ περισσότερο εὐχαριστεῖ. Ἐνῶ αὐτὸς ἔχει καί πολὺ σκουριά, καί γι' αὐτὸ πολλοὶ εἶπαν ὅτι αὐτὸς εἶναι μαῦρος, καί γίνεται αὐτὸ φανερὸ ἀπὸ τὰ ἐκμαγεῖα πού εἶναι σκοῦρα, ἐνῶ στὸν ἥλιο τίποτε δέν εἶναι μαῦρο, ὅπως καί στὸν οὐρανὸ καί στὰ ἄστρα. Πολλὴ εἶναι ἡ ἀπόλαυση σ' αὐτὰ τὰ ἄνθη παρὰ σ' ἐκεῖνο τὸ χρῶμα. Δέν εἶναι λοιπὸν τὸ ἄνθος πού εὐχαριστεῖ, ἀλλ' ἡ πλεονεξία, ἡ ἀδικία· αὐτὸ εὐχαριστεῖ τίς ψυχές, ὄχι ὁ ἄργυρος.

Ἐκβαλε ταύτην ἀπὸ τῆς ψυχῆς καὶ ὄψει πηλοῦ τὸ δοκοῦν εἶ-
 ναι τίμιον ἀτιμότερον· ἐκβαλε τὸ πάθος· ἐπεὶ καὶ οἱ πυρέττοντες,
 κἂν βόρβορον ἴδωσιν, ὡς πηγὰς ἐπιποθοῦσιν, οἱ ὑγιαίνοντες δὲ ὡς
 χρῆ, οὐδὲ ὕδατος ἐπιθυμοῦσι πολλάκις. Ἐκβαλε τὴν νόσον, καὶ
 5 ὄψει τὰ πράγματα ὡς ἔστι. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ ψεύδομαι, πολ-
 λούς ἔχω δεῖξαι τοῦτο πεποιηκότας. Σβέσον τὸ πῦρ, καὶ ὄψει ὅτι
 ἀνθέων ταῦτά ἐστιν εὐτελέστερα. Κάλὸν τὸ χρυσίον; ἀλλ' εἰς ἐλεη-
 μοσύνην καλόν, εἰς ἐπικουρίαν πενήτων καλόν, οὐκ εἰς τὴν ἀνόνη-
 τον χρῆσιν, ἵνα ἔνδον ἀποκέηται, ἵνα εἰς γῆν κατορύττηται, ἵνα περὶ
 10 χεῖρας καὶ πόδας καὶ κεφαλὰς περικέηται. Διὰ τοῦτο εὐρέθη, οὐχ
 ἵνα τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καταδεσμῶμεν τούτῳ, ἀλλ' ἵνα λύωμεν
 τοὺς δεδεμένους· εἰς τοῦτο κέχρησο τῷ χρυσῷ· λύσον τὸν δεδεμέ-
 νον, μὴ δῆσῃς τὴν λελυμένην. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, τὴν οὐ-
 δαμινὴν πάντων προτίθῃς; μὴ γάρ, ἐπειδὴ χρυσός ἐστιν, οὐκέτι δε-
 15 σμὸν ποιεῖ; μὴ γὰρ ἡ ὕλη τὸν δεσμὸν ποιεῖ; Ἄν τε χρυσὸς ἦ, ἂν τε
 σίδηρος, ταῦτόν ἐστι, καίτοι τοῦτο ἐκείνου καὶ βαρύτερον. Ἀλλὰ τί
 ποιεῖ κοῦφον τὸ πρᾶγμα; Ἡ κενοδοξία καὶ τὸ παρὰ πάντων ὀρᾶ-
 σθαι δεδεμένην, ἐφ' ᾧ ἐχρῆν μᾶλλον αἰσχύνεσθαι. Ὅτι γὰρ τοῦτο
 ἀληθές ἐστι, κατάδησον καὶ ἄφες ἐν ἐρημίᾳ, ἔνθα οὐδεὶς ὁ θεω-
 20 ρῶν, καὶ βαρύνεται τὸν δεσμὸν καὶ ἐπαχθῆ νομίζει.

Φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, μὴ ἀκούσωμεν ἐκεῖνα τὰ φοβερά
 ρήματα, «δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας». Τί ἤδη τοῦτο σαυτῆ
 ποιεῖς, γύναι; οὐδεὶς δεσμώτης χεῖρας καὶ πόδας δέδεται. Τί καὶ
 τὴν κεφαλὴν δεσμεῖς; οὐ γὰρ ἀρκεῖ χεῖρας καὶ πόδας; τί καὶ τὸν
 25 τράχηλον μυρίοις δεσμοῖς περιβάλλεις; Τὴν γὰρ ἀπὸ τούτων φρον-
 τίδα παρήμι, τὸ δέος, τὴν ἀγωνίαν, τὴν μάχην τὴν ὑπὲρ αὐτῶν
 πρὸς τὸν ἄνδρα, εἴ ποτε αὐτῶν δεηθείη, τὸν θάνατον ὃν ὑπομένου-
 σιν, εἴ ποτε ἐκπέσοι τι τούτων. Ταῦτα οὖν ἠδονή, εἶπέ μοι; Ἴνα
 ἕτερος τέρπη τὰς ὄψεις, σαυτὴν καὶ δεσμοῖς καὶ φροντίσι καὶ κιν-

Βγάλε αὐτὴν ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ θὰ δεῖς, αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺτιμο, ὅτι εἶναι εὐτελέστερο ἀπὸ τὸν πηλό. Βγάλε τὸ πάθος· γιατί καὶ αὐτοὶ ποὺ πάσχουν ἀπὸ πυρετό, ἂν δοῦν ἀκόμα καὶ βόρβορο, τὸν ἐπιποθοῦν σὰν νὰ εἶναι πηγές, ἐνῶ οἱ πραγματικὰ ὑγιεῖς πολλές φορές οὔτε νερὸ ἐπιθυμοῦν. Ἀπομάκρυνε τὴν ἀρρώστια καὶ θὰ δεῖς τὰ πράγματα ὅπως εἶναι. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν ψεύδομαι, ἔχω πολλοὺς νὰ σοῦ δείξω ποὺ τὸ ἔκαμαν αὐτό. Σβῆσε τὴ φωτιά, καὶ θὰ δεῖς ὅτι αὐτὰ εἶναι εὐτελέστερα ἀπὸ τὰ ἄνθη. Εἶναι καλὸ τὸ χρυσάφι; ἀλλ' εἶναι καλὸ γιὰ ἐλεημοσύνη, καλὸ γιὰ τὴ βοήθεια φτωχῶν, ὄχι γιὰ ἀνόητη χρῆση, γιὰ ν' ἀποθηκεῦεται, γιὰ νὰ παραχώνεται στὴ γῆ, γιὰ νὰ περιτίθεται στὰ χέρια, στὰ πόδια καὶ στὰ κεφάλια. Γι' αὐτὸ ἐφευρέθηκε, ὄχι γιὰ νὰ δεσμεύουμε μὲ αὐτὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ νὰ λύνουμε τοὺς δεσμευμένους· γι' αὐτὸ χρησιμοποίησε τὸ χρυσό· λύσε τὸν δεμένο, μὴ δέσεις τὴ λυμένη. Πές μου, γιὰ πῶς λόγος προτιμᾷς ἀπ' ὅλα τὸ πῶς μηδαμινό; Μήπως δηλαδή, ἐπειδὴ εἶναι χρυσός, δὲ δημιουργεῖ δεσμά; μήπως ἡ ὕλη δημιουργεῖ τὰ δεσμά; Εἴτε λοιπὸν εἶναι χρυσός, εἴτε σίδηρος, τὸ ἴδιο εἶναι, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι βαρύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἀλλὰ ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κάμνει ἐλαφρότερο τὸ πράγμα; Ἡ κενοδοξία, καὶ τὸ ὅτι τὴν βλέπουν ὅλοι ὅτι εἶναι δεμένη στὸ χρυσό, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἔπρεπε πολὺ περισσότερο νὰ ντρέπονται. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβεις ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια, δέσε τὴν μὲ τὸ χρυσό καὶ ἄφησέ τὴν στὴν ἐρημίᾳ, ὅπου δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ τὴ βλέπει, καὶ τότε θεωρεῖ βαρὺ τὸ δεσμὸ καὶ μισητό.

Ἄς φοβηθοῦμε, ἀγαπητοί, μήπως ἀκούσουμε ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ λόγια, «δέστε τοὺς χέρια καὶ τὰ πόδια»¹³. Γιατί λοιπὸν, γυναίκα, κάμνεις αὐτὸ στὸν ἑαυτὸ σου; Κανένας δεσμώτης δὲ δένει χέρια καὶ πόδια. Γιατί δένεις καὶ τὸ κεφάλι; δὲ σοῦ φτάνουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια; γιατί περιβάλλεις καὶ τὸ λαιμὸ μὲ μύρια δεσμά; Ἀφήνω βέβαια κατὰ μέρος τὴ φροντίδα ποὺ δημιουργοῦν αὐτά, τὸ φόβο, τὴν ἀγωνία, τὴν διαμάχη μὲ τὸν ἄνδρα γι' αὐτά, ἂν κάποτε τὰ χρειασθεῖ, τὸ θάνατο ποὺ ὑπομένουν, ἂν κάποτε κάτι ἀπὸ αὐτὰ χαθεῖ. Πές μου λοιπὸν, εἶναι ἡδονή; Γιὰ νὰ εὐχαριστοῦνται τὰ μάτια ἄλλου, ὑποβάλλεις τὸν ἑαυτὸ σου σὲ δεσμὰ καὶ φροντίδες καὶ

δύνοις καὶ ἀηδίαις καὶ μάχαις καθημεριναῖς ὑποβάλλεις; ἄρ' οὐ πάσης κατηγορίας καὶ καταγνώσεως ἄξιον τοῦτο;

Μή, παρακαλῶ, μὴ ταῦτα ποιῶμεν, ἀλλὰ λύωμεν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διαθρύπτωμεν πεινῶντι τὸν ἄρτον· πάντα τὰ
 5 ἄλλα πράττωμεν, ἃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῖν παρρησίαν προξενῆσαι δύναται, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κινδύνους και ἀηδίες και διαμάχες καθημερινές; Ἴσως δὲν εἶναι αὐτὸ ἄξιον κάθε κατηγορίας και καταδίκης;

Ἴσως μὴν κάνουμε αὐτά, παρακαλῶ, ἀλλὰ ἅς λύνουμε κάθε σύνδεσμον ἀδικίας, ἅς προσφέρουμε ψωμὶ στὸν πεινασμένο, ἅς κάνουμε ὅλα τὰ ἄλλα, πὸς μποροῦν νὰ μᾶς δημιουργήσουν παρησία πρὸς τὸ Θεό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ πὸς μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα και συγχρόνως και στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη και ἡ τιμή, τώρα και πάντοτε και στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Α' Τιμ. 2,8-10)

«Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὀσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογοισμοῦ· ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῶ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῶ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσεβειαν, δι' ἔργων ἀγαθῶν».

1. «Ὅταν προσεύχησθε», φησὶν ὁ Χριστός, «μὴ γίνεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί, ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὰς θύρας, πρόσευξαι τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ». Τί οὖν ὁ Παῦλός φησι, «βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὀσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογοισμοῦ»; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον ἐκείνοις τοῦτο, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾶδον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Δεῖ δὲ πρότερον εἰπεῖν, τί ἐστίν, «εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου» καὶ τί δήποτε τοῦτο προστάττει, εἰ ἐν παντὶ τόπῳ δεῖ εὐχεσθαι, καὶ εἰ ἐν ἐκκλησία μὴ δεῖ εὐχεσθαι, καὶ εἰ ἐν ἄλλῳ μηδενὶ τῆς οἰκίας μέρει, ἀλλ' ἐν τῷ ταμείῳ μόνον.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Τὸ ἀκενόδοξον δεικνὺς ἐνταῦθα ὁ Χριστός φησι, μὴ λάθρα ἀπλῶς, ἀλλὰ κεκρυμμένως τὰς εὐχὰς ποιῶ. Ὡσπερ γὰρ λέγων, «μὴ γνώτω ἢ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἢ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Α' Τιμ. 2,8-10)

«Θέλω λοιπὸν οἱ ἄνδρες νὰ προσεύχονται σὲ κάθε τόπο, ὑψώνοντας χέρια ἅγια, χωρὶς ὀργή καὶ ἀμφιβολία· ἐπίσης καὶ οἱ γυναῖκες νὰ στολίζουν τὸν ἑαυτό τους μὲ ἐνδυμασία σεμνή μὲ ντροπὴ καὶ σωφροσύνη, ὄχι μὲ πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν ἢ μὲ χρυσὰ κοσμήματα ἢ μαργαριτάρια ἢ πολυτελῆ φορέματα, ἀλλὰ μ' αὐτὸ πού ταιριάζει σὲ γυναῖκες θεοσεβεῖς, δηλαδή μὲ ἔργα καλά».

1. «Ὅταν προσεύχεσθε», λέγει ὁ Χριστός, «μὴ γίνεσθε ὅπως οἱ ὑποκριτές, γιατί αὐτοὶ ἀρέσκονται νὰ στέκονται γιὰ νὰ προσευχηθοῦν στίς συναγωγές καὶ στίς γωνίες τῶν πλατειῶν, γιὰ νὰ τοὺς δοῦν οἱ ἄνθρωποι. Ἀλήθεια σᾶς λέγω ὅτι αὐτοὶ ἔλαβαν τὴν ἀμοιβή τους. Ἐσὺ ὅμως ὅταν προσεύχεσαι μὲς στὸ δωμάτιό σου καί, ἀφοῦ κλείσεις τίς πόρτες, προσευχήσου στὸν Πατέρα σου πού εἶναι παρὼν στὸ κρυφὸ αὐτὸ μέρος, καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ἀνταμείψει στὰ φανερά»¹. Γιατί λοιπὸν ὁ Παῦλος λέγει, «θέλω οἱ ἄνδρες νὰ προσεύχονται σὲ κάθε τόπο, ὑψώνοντας ἅγια χέρια χωρὶς ὀργή καὶ διαλογισμούς»; Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀντίθετο μὲ ἐκεῖνο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, καὶ μάλιστα εἶναι καὶ πάρα πολὺ σύμφωνο. Πῶς καὶ μὲ ποιό τρόπο; Πρέπει ὅμως προηγουμένως νὰ ποῦμε, τί σημαίνει, «μὲς στὸ δωμάτιο σου», καὶ τί τέλος πάντων αὐτὸ προστάζει, ἂν πρέπει νὰ προσευχόμεσθε σὲ κάθε τόπο, καὶ ἂν δὲν πρέπει νὰ προσευχόμεσθε στὴν ἐκκλησία, καὶ ἐπίσης σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς οἰκίας, ἀλλὰ μόνο στὸ δωμάτιό μας.

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πού λέγει; Γιὰ νὰ δείξει ἐδῶ ὁ Χριστός ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει κενοδοξία λέγει, νὰ προσεύχεσαι ὄχι ἀπλῶς μυστικά, ἀλλ' ἐντελῶς κρυμμένος. Ὅπως ἀκριβῶς

δεξιά σου», οὐ περὶ χειρῶν διαλέγεται ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τὴν κενοδοξίαν φυγῆς παρίστησιν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο αἰνίττεται. Οὐ τοίνυν εἰς τὸν τόπον περιώρισε τὴν εὐχὴν, ἀλλ' ἐν μόνον ἐπέταξε τὸ ἀκενόδοξον. Ὁ δὲ Παῦλος ταῦτά φησι
 5 πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἰουδαϊκῆς εὐχῆς· ὄρα γὰρ τί φησιν· «ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὀσίους χειῖρας», ὅπερ τοῖς Ἰουδαίοις θέμις οὐκ ἦν. Οὐδὲ γὰρ ἐξῆν τῷ Θεῷ προσιέναι ἀλλαχοῦ καὶ θύειν καὶ τὰς λατρείας ἐν τῷ ναῷ ἐπιτελεῖν ἔδει. Τούτων ἀντίρροπον τὴν παραίνεσιν εἰσάγει, καὶ τῆς ἀνάγκης ἀπαλλάξας ἐκείνης, οὐκ ἔστι,
 10 φησί, τοιαῦτα τὰ ἡμετέρα, οἷα τὰ ἰουδαϊκά.

Ὡσπερ γὰρ ὑπὲρ πάντων τὰς εὐχὰς κελεύει ποιεῖν, ὑπὲρ πάντων γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ὑπὲρ πάντων, φησί, ταῦτα κηρύττω, οὕτω καὶ πανταχοῦ καλὸν εὐχεσθαι· ἢ δὲ παρατήρησις λοιπὸν μὴ περὶ τόπον ἔστω, ἀλλὰ περὶ τὸν τρόπον τῆς εὐχῆς. Παν-
 15 ταχοῦ μὲν εὐχου, φησί, πανταχοῦ δὲ ὀσίους χειῖρας ἔπαιρε· τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον. «Ὀσίους» δὲ τί ἐστι; Καθαρὰς· καθαρὰς δὲ τί ἐστιν; Οὐχ ὕδατι νιπτομένας, ἀλλὰ πλεονεξίας, φόνων, ἀρπαγῆς, πληγῶν καθαρὰς. «Χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ». Τί δὴ τοῦτό ἐστι; τίς δὲ εὐχόμενος ὀργίζεται; Τουτέστι, χωρὶς μνησικακίας. Κα-
 20 θαρὰ ἔστω τοῦ εὐχομένου ἢ διάνοια, παντὸς πάθους ἀπηλλαγμένη· μηδεὶς μετὰ ἐχθρας προσίτω τῷ Θεῷ· μηδεὶς μετὰ ἀηδίας καὶ διαλογισμοῦ. Τί ἐστι, «χωρὶς διαλογισμοῦ»; Ἐπακούσωμεν. Ἄρα οὐ δεῖ ὄλως ἀμφιβάλλειν ὅτι ἐπακουσθησόμεθα. «Ὅσα γὰρ ἂν αἰτήσητε», φησί, «πιστεύοντες, λήψεσθε»· καὶ πάλιν, «ὅταν στήκητε
 25 προσευχόμενοι, ἀφίετε, εἴ τι ἔχετε κατὰ τινος». Τοῦτό ἐστι, «χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ».

Καὶ πῶς, φησί, δυνήσομαι πιστεῦειν, ὅτι ἐπιτεύξομαι τῆς αἰτήσεως; Ἄν μηδὲν ἐναντίον αἰτῆς, ὧν δοῦναί ἐστιν ἔτοιμος· ἂν μηδὲν ἀνάξιον τοῦ βασιλέως, ἂν μηδὲν βιωτικόν, ἂν πάντα πνευ-

δηλαδή λέγοντας, «ὡς μὴ γνωρίζει τὸ ἀριστερό σου χέρι τί κάμνει τὸ δεξιόν σου», δὲν ὁμιλεῖ ἀπλῶς γιὰ τὰ χέρια, ἀλλὰ παρουσιάζει τὴν ὑπερβολικὴν τάσιν πρὸς τὴν κενοδοξίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ αὐτὸ ὑπαινίσσεται. Δὲν περιόρισε λοιπὸν τὴν προσευχὴν σὲ κάποιον τρόπο, ἀλλὰ ἓνα μόνο πρόσταξε, τὴν ἀποφυγὴν τῆς κενοδοξίας. Ἐνῶ ὁ Παῦλος τὰ λέγει αὐτὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἰουδαϊκῆς προσευχῆς· γιατί προσεχε τί λέγει· «σὲ κάθε τρόπο ὑψώνοντας ἅγια χέρια», πράγμα πού δὲν ἦταν ἐπιθυμητὸ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. Γιατί δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ προσέρχονται στὸ Θεὸ σὲ ἄλλον τρόπο, θυσιάζοντας καὶ ἐπιτελώνοντας τίς λατρεῖες, ἀλλ' ἔπρεπε ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκουμένην νὰ συγκεντρώνονταν σ' ἓναν τρόπο, ἐπιτελώνοντας τὰ τῆς λατρείας στὸ ναό. Σὰν ἀντιστάθμισμα αὐτοῦ δίνει αὐτὴ τὴν προτροπὴν, καὶ ἀπαλλάσσοντας ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἀνάγκην, δὲν εἶναι, λέγει, τὰ δικά μας τέτοια, ὅπως ἦταν τὰ ἰουδαϊκά.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν οἱ προσευχῆς προτρέπει νὰ γίνονται γιὰ ὅλους, γιατί καὶ ὁ Χριστὸς πέθανε γιὰ ὅλους, καὶ γιὰ ὅλους, λέγει, αὐτὰ τὰ κηρύττω, ἔτσι εἶναι καλὸ καὶ νὰ προσευχόμεσθε παντοῦ. Ἡ παρατήρησις λοιπὸν ὡς μὴν εἶναι γιὰ τὸν τρόπο, ἀλλὰ γιὰ τὸν τρόπο τῆς προσευχῆς. Παντοῦ λοιπὸν νὰ προσεύχεσθαι, λέγει, παντοῦ νὰ ὑψώνεις ἅγια χέρια· αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενον. Καὶ τί σημαίνει, «ὄσια»; Καθαρά· καθαρὰ πάλι τί σημαίνει; Ὅχι πλυμένα μὲ νερό, ἀλλὰ καθαρὰ ἀπὸ πλεονεξίας, φόνον, ἀρπαγὴν, πληγῆς. «Χωρὶς ὀργὴν καὶ διαλογισμόν». Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτό; Ποιὸς προσευχόμενος ὀργίζεται; Δηλαδή, χωρὶς μνησικακία. Νὰ εἶναι καθαρὴ ἡ σκέψις τοῦ προσευχομένου, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε πάθος· κανένας νὰ μὴ πλησιάζει τὸ Θεὸ μὲ ἔχθραν· κανένας μὲ δυσἀρεσκείαν καὶ διαλογισμόν. Τί σημαίνει «χωρὶς διαλογισμόν»; Ἄς ἀκούσουμε. Δὲν πρέπει δηλαδή ν' ἀμφιβάλλουμε καθόλου ὅτι θὰ μᾶς ἀκούσει ὁ Θεός. Γιατί λέγει, «ὄσα ζητήσετε μὲ πίστιν, θὰ τὰ λάβετε»²· καὶ πάλι, «ὅταν στέκεσθε γιὰ προσευχὴν, συγχωρῆστε, ἂν ἔχετε κάτι ἐναντίον κάποιου»³. Αὐτὸ σημαίνει, «χωρὶς ὀργὴν καὶ διαλογισμόν».

Καὶ πῶς, λέγει, θὰ μπορέσω νὰ πιστέψω, ὅτι θὰ εἰσακουσθεῖ τὸ αἴτημά μου; Ἄν δὲ ζητᾷς τίποτε ἀντίθετον μ' αὐτὰ πού εἶναι ἔτοιμος νὰ δώσει· ἂν τίποτε ἀνάξιον τοῦ βασιλεῦς, ἂν τίποτε βιωτι-

ματικά, ἂν χωρὶς ὀργῆς προσίης, ἂν καθαρὰς ἔχων τὰς χεῖρας, ἂν ὀσίας· ὅσiai εἰσιν αἱ ἐλεημοσύνας ἐργαζόμεναι. Ἄν οὕτω προσίης, πάντως ἐπιτεύξῃ τῆς αἰτήσεως. «Εἰ γὰρ ὑμεῖς», φησί, «πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς;». Διαλογισμὸν τὴν ἀμφιβολίαν λέγει. Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας βούλομαι, φησί, Θεῷ προσίεναι χωρὶς ὀργῆς, χωρὶς διαλογισμοῦ, ὀσίους χεῖρας ἔχειν, μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐξακολουθεῖν ταῖς ἑαυτῶν, μὴ ἀρπάζειν, μὴ πλεονεκτεῖν. Τί γάρ, κἂν αὐτὴ μὴ ἀρπάξῃ, διὰ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦτο ἐργάζεται; Παρὰ δὲ τῶν γυναικῶν καὶ πλεον τι αἰτεῖ ὁ Παῦλος. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ μετὰ «αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης», φησὶν, «ἐν καταστολῇ κοσμίᾳ ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελομέναις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀγαθῶν». «Καταστολήν» τί φησι; Τουτέστι, τὴν ἀμπεχόνην πάντοθεν περιεστάλθαι καλῶς, κοσμίως, μὴ περιέργως· ἐκεῖνο γὰρ κόσμιον, τοῦτο δὲ ἄκοσμον.

Τί λέγεις; προσέρχῃ δεομένη τοῦ Θεοῦ καὶ περίκεισαι χρυσία καὶ ἐμπλέγματα; μὴ γὰρ χορεῦσαι ἤλθεις; μὴ γὰρ γάμων μεθέξουσα; μὴ γὰρ εἰς πομπὴν παρεγένου; Ἐκεῖ τὰ χρυσία, ἐκεῖ τὰ ἐμπλέγματα, ἐκεῖ τὰ πολυτελεῖ ἱμάτια ἔχει καιρόν· νῦν δι' οὐδενὸς χρεῖα τούτων. Ἦλθεις παρακαλέσαι, δεηθῆναι ὑπὲρ ἀμαρτημάτων, ἐντευξομένη ὑπὲρ ὧν προσέκρουσας, αἰτουμένη τὸν Δεσπότην, ἴλεω καταστήσουσα αὐτόν· τί κοσμεῖς σαυτήν; Οὐκ ἔστι ταῦτα ἰκετευούσης τὰ σχήματα. Πῶς δύνασαι στενάξαι; πῶς δύνασαι δακρῦσαι; πῶς μετὰ ἐκτενείας εὐξασθαι, τοιοῦτον σχῆμα περικειμένη; Κἂν δακρύσης, γέλως ἔσται τὰ δάκρυα τοῖς ὀρῶσιν· οὐ γὰρ χρυσοφορεῖν τὴν δακρῦουσαν δεῖ· ἐπεὶ σκηνὴ ἔστι καὶ ὑπόκρισις. Πῶς γὰρ οὐ σκηνή, ὅταν ἀπ' αὐτῆς τῆς διανοίας, ἀφ' ἧς ἡ τοσαύτη πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία ἐτέχθη, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ δάκρυα προχέηται; Περιε-
30 λε πᾶσαν ἐκείνην τὴν ὑπόκρισιν· Θεὸς οὐ παίζεται. Ταῦτα τῶν μί-

κό, ἂν ὅλα εἶναι πνευματικά, ἂν πλησιάζεις χωρίς ὀργή, ἂν ἔχοντας τὰ χέρια καθαρὰ, ἂν ἅγια· ἅγια εἶναι τὰ χέρια ποῦ κάμνουν ἐλεημοσύνες. Ἐάν ἔτσι πλησιάζεις, ὅπωςδήποτε θὰ πετύχεις τὸ αἴτημά σου. «Ἐάν ἐσεῖς», λέγει, «ποῦ εἶστε πονηροί, γνωρίζετε νὰ δίνετε ἀγαθὰ πράγματα στὰ παιδιά σας, πόσο μᾶλλον ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος;»⁴. Διαλογισμὸ ὀνομάζει τὴν ἀμφιβολία. Ἐπίσης καὶ οἱ γυναῖκες, λέγει, θέλω νὰ προσέρχονται στὸ Θεὸ χωρίς ὀργή, χωρίς ἀμφιβολία, νὰ ἔχουν χέρια καθαρὰ, χωρίς νὰ ἀκολουθοῦν τίς ἐπιθυμίες τους, χωρίς ν' ἀρπάζουν, χωρίς νὰ κυριαρχοῦνται ἀπὸ πλεονεξία. Τί δηλαδή, ἂν ἡ ἴδια βέβαια δὲν ἀρπάζει, τὸ κάνει ὅμως αὐτὸ μὲ τὸν ἄνδρα της; Ἀπὸ τίς γυναῖκες ὁ Παῦλος ζητᾷ καὶ κάτι περισσότερο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Τὸ νὰ στολίζονται», λέγει, «μὲ ντροπή καὶ σωφροσύνη καὶ μὲ ἐνδυμασία σεμνὴ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ὄχι μὲ πλεξοῦδες μαλλιῶν ἢ μὲ χρυσὸ ἢ μὲ μαργαριτάρια, ἀλλὰ μὲ ὅ,τι ταιριάζει σὲ γυναῖκες θεοσεβεῖς, μὲ ἔργα ἀγαθὰ». Τί ἐννοεῖ, «καταστολή»; Δηλαδή ἡ ἐνδυμασία νὰ εἶναι καλὴ ἀπὸ κάθε πλευρά, κόσμια καὶ ὄχι ἐξεζητημένη· γιατί ἐκεῖνο εἶναι σεμνὸ, ἐνῶ αὐτὸ ἄσεμνο.

Τί λές; ἔρχεσαι νὰ παρακαλέσεις τὸ Θεὸ καὶ περιβάλλεσαι ἀπὸ χρυσὰ καὶ πλεξοῦδες μαλλιῶν; Μήπως ἦρθες γιὰ νὰ χορέψεις; μήπως γιὰ νὰ λάβεις μέρος σὲ γάμο; μήπως ἦρθες σὲ πομπή; Ἐκεῖ ἔχουν θέση τὰ χρυσὰ, ἐκεῖ οἱ πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν, ἐκεῖ τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα· ἐδῶ δὲ χρειάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἦρθες νὰ παρακαλέσεις, νὰ δεηθεῖς γιὰ ἁμαρτήματα, νὰ προσευχηθεῖς γιὰ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἦρθες σὲ σύγκρουση, νὰ παρακαλέσεις τὸν Κύριο, νὰ τὸν κάνεις εὐσπλαχνικό. Τί στολίζεις τὸν ἑαυτὸ σου; Αὐτὴ ἡ ἐμφάνιση δὲν εἶναι γυναίκα ποῦ ἰκετεύει. Πῶς μπορεῖς νὰ στενάξεις; πῶς μπορεῖς νὰ δακρῦσεις; πῶς μπορεῖς νὰ προσευχηθεῖς μὲ ζῆλο θερμὸ ντυμένη μὲ τέτοια περιβολή; Καὶ ἂν δακρῦσεις, τὰ δάκρυα θὰ εἶναι ἄξια γιὰ γέλια γι' αὐτοὺς ποῦ σὲ βλέπουν· ἐκείνη ποῦ δακρῦζει δὲν πρέπει νὰ εἶναι ντυμένη μὲ χρυσάφι· γιατί εἶναι θέατρο καὶ ὑποκρισία. Πῶς δηλαδή δὲν εἶναι θέατρο, ὅταν, ἀπὸ τὴν ἴδια διάνοια ἀπὸ τὴν ὁποία γεννήθηκε τόση πολυτέλεια καὶ φιλοδοξία, ἀπὸ τὴν ἴδια καὶ δάκρυα χύνονται; Περίορισε ὅλη ἐκείνη τὴν ὑποκρισία· ὁ Θεὸς δὲν ἐμπαίζεται. Αὐτὰ εἶναι

μων καὶ τῶν ὀρχηστῶν ἐστὶ τῶν ἐν ταῖς σκηναῖς διημερευόντων·
 γυναικὶ δὲ κοσμίᾳ οὐδὲν τούτων πρέπει. «Μετὰ αἰδοῦς», φησί,
 «καὶ σωφροσύνης».

2. Μὴ τοίνυν τὰς ἐταιριζομένας μιμοῦ· διὰ γὰρ τούτου τοῦ
 5 σχήματος ἐκεῖναι πολλοὺς ἐπισπῶνται τοὺς ἐραστάς, κάντεῦθεν
 πολλαὶ πονηρὰν ἔλαβον ὑποψίαν πολλάκις, καὶ οὐδὲν ἐκ τοῦ κό-
 σμου τούτου ἀπώναντο· πολλοὺς γὰρ διὰ τῆς δόξης ταύτης ἔβλαψαν.
 Ὡσπερ γὰρ ἡ πεπορνευμένη κἂν ἔχη σῶφρονος δόξαν, οὐδὲν τῆς
 δόξης ἀπώνατο, τοῦ τὰ κρύφια δικάζοντος τότε πάντα εἰς μέσον
 10 ἄγοντος, οὕτως οὐδὲ ἡ σῶφρων, ἂν ἐπιτηδεύσῃ διὰ τοῦ σχήματος
 μοιχείας δόξαν λαβεῖν, ἀπώνατό τι τῆς σωφροσύνης· πολλοὶ γὰρ
 διὰ τῆς δόξης ταύτης ἐβλάβησαν. Τί οὖν ἐγὼ πάθω, φησὶν, ἂν ἕτε-
 ρος ὑποπτεύσῃ; Σὺ δίδως τὴν ἀφορμὴν διὰ τοῦ σχήματος, διὰ τοῦ
 βλέμματος, διὰ τῶν κινήματων. Διὰ τοῦτο πολὺς τῷ Παύλῳ ὁ λό-
 15 γος τῆς ἀμφιάσεως, πολὺς τῆς αἰδοῦς. Εἰ δὲ ἂ πλούτου μόνον ἐστὶ
 τεκμήρια ταῦτα περιεῖλε, χρυσόν, μαργαρίτας, ἱμάτια πολυτελεῖ,
 πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον ἂ περιεργίας ἐστίν, οἷον ἐπιτρίμματα, ὑπο-
 γραφὰς ὀφθαλμῶν, διατεθρυμμένην βάδισιν, διακεκλασμένην
 φωνήν, ὄμμα ὑγρὸν καὶ πάσης πορνείας γέμον, περίεργον ἀναβολὴν
 20 τοῦ φάρους, τοῦ χιτωνίσκου, ζώνην περιεργότεραν, ὑποδήματα
 ἀπηρτισμένα; Ἄπαντα γὰρ ταῦτα διὰ τοῦ εἰπεῖν, «ἐν καταστολῇ
 κοσμίᾳ», ἠνίξαστο, καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν, «μετὰ αἰδοῦς»· ταῦτα γὰρ
 ἀναιδεΐας ἐστὶ καὶ ἀσχημοσύνης.

Ἄνάσχεσθέ μου, παρακαλῶ· γυμνότερον γὰρ ὁ λόγος τὸν
 25 ἔλεγχον προσάγει, οὐχ ἵνα πλήξῃ, οὐδ' ἵνα λυπήσῃ, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀλ-
 λότριον τῆς ἀγέλης ἅπαν περιέλῃ. Εἰ ταῖς ἀνδρας ἐχούσαις, εἰ ταῖς
 τρυφώσαις, εἰ ταῖς πλουτούσαις ταῦτα ἀπαγορεύει, πολλῶ μᾶλλον
 ταῖς παρθενίαν ἀναδεδεγμέναις. Καὶ τίς, φησί, παρθένος χρυσία πε-
 ριτίθεται; τίς δὲ ἐμπλέγματα; Τοσαύτη ἡ τοῦ λιτοῦ σχήματός ἐστι
 30 περιεργία, ὡς ταῦτα μηδὲν εἶναι πρὸς ἐκεῖνα. Ἐνεστι γὰρ καὶ δι'

γνωρίσματα τῶν γελωτοποιῶν καὶ τῶν χορευτῶν ποὺ περνοῦν τὴ μέρα τους στὰ θέατρα, ἐνῶ στὴ σεμνὴ γυναῖκα δὲν ταιριάζει τίποτε ἀπὸ αὐτά. «Μὲ ντροπὴ», λέγει, «καὶ σωφροσύνη».

2. Μὴ λοιπὸν μιμεῖσαι τίς ἐταῖρες· γιατί ἐκεῖνες μὲ αὐτὴ τὴν ἐμφάνιση προσελκύουν πολλοὺς ἐραστές, καὶ πολλὰς ἀπ' ἐδῶ πολλὰς φορές ἔφθασαν σὲ πονηρὴ ὑπόψια καὶ δὲν ὠφελήθηκαν σὲ τίποτε ἀπὸ αὐτὸ τὸ στολισμό· καθόσον πολλοὺς τοὺς ἔβλαψαν μὲ τέτοια φαντασία. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ πόρνη, κι ἂν ἀκόμα ἔχει φήμη φρόνιμης, δὲν ὠφελήθηκε καθόλου ἀπὸ τὴ φήμη αὐτὴ, ἀφοῦ ἐκεῖνος ποὺ θὰ δικάζει τότε τὰ ὅσα ἔγιναν στὰ κρυφὰ ὅλα θὰ τὰ βγάλει στὴ μέση, ἔτσι καὶ ἡ φρόνιμη, ἂν στολιστεῖ, ὥστε μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς μοιχείας ν' ἀποκτήσει φήμη, δὲν ὠφελήθηκε σὲ τίποτε ἀπὸ τὴ σωφροσύνη· γιατί πολλοὶ βλάφτηκαν ἀπὸ αὐτὴ τὴν φήμη. Τί φταίω ἐγὼ λοιπόν, λέγει, ἐὰν ἄλλος ὑποπτευθεῖ; Ἐσὺ δίνεις τὴν ἀφορμὴ μὲ τὴν ἐμφάνιση, μὲ τὸ βλέμμα, μὲ τίς κινήσεις. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος κάμνει πολὺ λόγος γιὰ τὴν ἀμφίεση, πολὺ γιὰ τὴ ντροπὴ. Ἄν λοιπὸν ἀπαγόρευσε ἐκεῖνα ποὺ εἶναι μόνο ἀποδείξεις πλούτου, τὸν χρυσὸ δηλαδή, τὰ μαργαριτάρια, τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, πῶς δὲν ἀπαγόρευσε πολὺ περισσότερο ἐκεῖνα ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ περιττά, ὅπως τὰ φκιασίδια, τὸ βάψιμο τῶν ματιῶν, τὸ κουμιστὸ βάδισμα, τὴ νιαζιάρικη φωνή, τὸ ἐρωτικὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ κάθε πορνεία βλέμμα, τὸ περίεργο σχῆμα τοῦ φορέματος, τοῦ χιτωνίσκου, τὴν πιὸ περίεργη ζώνη καὶ τὰ στολισμένα παπούτσια; Γιατί ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπαινίχθηκε μὲ τὸ νὰ πεῖ, «μὲ ἐνδυμασία σεμνὴ», καὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «μὲ ντροπὴ». Καθόσον ὅλα αὐτὰ εἶναι γεμάτα ἀνάιδια καὶ ἀσχημοσύνη.

Δεῖξτε, παρακαλῶ, ὑπομονή· γιατί ὁ λόγος παρουσιάζει γυνώτερο τὸν ἔλεγχο, ὄχι γιὰ νὰ πλήξει, οὔτε γιὰ νὰ λυπήσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπαναφέρει τὸ ἀποξενωμένο πρόβατο στὴν ἀγέλη. Ἄν αὐτὰ τὰ ἀπαγορεύει σ' αὐτὲς ποὺ ἔχουν ἄνδρες, ἂν σὲ αὐτὲς ποὺ ζοῦν μὲ τρυφηλότητα, ἂν στὶς πλούσιες, πολὺ περισσότερο σ' αὐτὲς ποὺ ἔχουν ἀποδεχθεῖ τὴν παρθενία. Καὶ ποιά παρθένος, λέγει, περιβάλλεται χρυσαφικά; ποιά ἔχει πλεξοῦδες μαλλιῶν; Τόση μεγάλη εἶναι ἡ προσοχὴ ποὺ προξενεῖ τὸ ἀπλὸ φόρεμα, ὥστε αὐτὰ νὰ μὴ εἶναι τίποτε κοντὰ σ' ἐκεῖνα. Γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ στολίζεσαι καὶ

εὐτελῶν ἱματίων μᾶλλον καλλωπίζεσθαι τῶν τὰ χρυσία περικειμένων. Ὅταν γὰρ σφόδρα ἦ κυανὸς ὁ χιτῶν, καὶ τῇ ζώνῃ συνεσταλμένος μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας περὶ τὸ στήθος, καθάπερ τούτων τῶν ἐπὶ τῆς σκηνηῆς ὀρχουμένων, ὥστε μήτε εἰς πλάτος ἐκβαίνειν 5 ἐξωγκωμένον, μήτε εἰς ἰσχνότητα συστέλλεσθαι, ἀλλ' ἀμφοτέρων εἶναι μέσον, καὶ πολλὰς ἔχειν περὶ τὰ στέρνα τὰς ρυτίδας, πόσων σηρικῶν οὐχ ἴκανὸν τοῦτο δελεάσαι μᾶλλον;

Τί δέ, ὅταν τὸ ὑπόδημα ἐν τῷ μέλανι σφόδρα ἀποστίλβῃ δι' αὐτοῦ, λῆγον εἰς ὄξύ, καὶ τὴν ἐν ταῖς ζωγραφίαις εὐφυῖαν ἢ μιμού- 10 μενον, ὥστε μήτε τὸν ταρσὸν ἀνέχειν πολὺ; τί δέ, ὅταν τὴν ὄψιν ἐπιτρίμμασι μὲν μὴ καλλωπίζῃς, ἀπονίπτῃς δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς σχολῆς, καὶ διατεινῇς μετὰ τοῦ μετώπου πολὺ τῆς ὄψεως λευκότερον τὸ κάλυμμα, εἶτα ἄνωθεν τὸ φάρος ἐπιτιθῆς, ὡς ἂν τῷ λευκῷ τὸ μέλαν ἐμπρέπη; Τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν 15 ὀφθαλμῶν τὰς μυρίας ἐκείνας περιστροφάς; Περὶ τῆς δέσεως, τῆς νῦν μὲν κρυπτομένης, νῦν δὲ γυμνουμένης ἐν τῇ δέσει τῆς περιστηθίδος; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γυμνοῦσι πολλάκις, ὥστε τοῦ ζώσματος τὴν ἀκρίβειαν φαίνεσθαι, τοῦ φάρους παντὸς περὶ τὴν κεφαλὴν περιαιγομένου. Τὰς δὲ χεῖρας, καθάπερ οἱ τραγωδοί, οὕτω μετὰ ἀκρι- 20 βείας ἐνδιδύσκουσιν, ὥστε νομίζουσιν προσπεφυκέναι μᾶλλον αὐταῖς. Τί ἂν τις εἴποι τὴν βάδισιν, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα παντὸς χρυσίου μᾶλλον δυνάμενα τοὺς θεωμένους ἐλεῖν;

Φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, μὴ ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἅπερ ὁ προφήτης ἔλεγε ταῖς τῶν Ἑβραίων γυναιξὶ περὶ τὸν κόσμον τὸν 25 ἐξωθεν ἠσχολημέναις· «ἀντὶ ζώνης σχοινίῳ ζώσῃ, καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς σου φαλάκρωμα ἔξεις». Ὡστε ταῦτα μᾶλλον ἐπαγωγὰ τῶν χρυσίων ἐστίν, ὡς πολλῶν ἐτέρων καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτετηδευμένων, πρὸς τὸ ὀρᾶσθαι καὶ αἰχμαλωτίζειν τοὺς θεωμένους. Οὐκ ἔστι μικρὸν τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα, ἴκανὸν 30 παροξῦναι τὸν Θεόν, ἴκανὸν παντὶ τῷ πόνῳ τῆς παρθενίας λυμῆνασθαι.

3. Χριστὸν ἔχεις νυμφίον· τί ἐραστὰς ἀνθρώπους ἐπισπᾶσαι:

μέ φθηνὰ φορέματα πολὺ περισσότερο ἀπὸ αὐτὲς ποὺ φοροῦν τὰ χρυσαφικά. Ὅταν δηλαδὴ ὁ χιτώνας εἶναι πολὺ γαλαῆσιος καὶ μετὴ ζώνη περισφιγμένος γύρω ἀπὸ τὸ στῆθος μετὰ πολλὴ ἀκρίβεια, ὅπως ἀκριβῶς τῶν χορευτριῶν ἐκείνων στὴν σκηνή, ὥστε οὔτε κατὰ πλάτος νὰ ἐξογκώνεται, οὔτε νὰ περιμαζεύεται, ἀλλὰ νὰ βρίσκειται στὸ μέσο καὶ τῶν δύο καὶ νὰ ἔχει πολλὰ πτυχῆς γύρω ἀπὸ τὸ στέρνα, ἀπὸ πόσα μεταξωτὰ φορέματα δὲν εἶναι αὐτὸ περισσότερο ἰκανὸ νὰ ἐπηρεάσει;

Τί πάλι, ὅταν τὸ ὑπόδημα γυαλίζει τρομερὰ μετὰ τὸ μαῦρο χρῶμα του, εἶναι μυτερὸ καὶ μιμεῖται τὴ ζωγραφικὴ τέχνη, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ δεχθεῖ γιὰ πολὺ οὔτε τὸν ταρσό; Τί ἐπίσης ὅταν τὸ πρόσωπο βέβαια δὲν τὸ καλλωπίζεις μετὰ βαψίματα, τὸ πλύνεις ὅμως μετὰ πολλὴ προσοχὴ καὶ σχολαστικότητά, καὶ βάζεις στὸ μέτωπο τὸ κάλυμμα πολὺ λευκότερο ἀπὸ τὸ πρόσωπο, καὶ ἔπειτα βάζεις ἀπὸ ἐπάνω τὸ ἔνδυμα, ὥστε νὰ συνδιάζεται ἡ ὠραιότατα τοῦ λευκοῦ μετὰ τὸ μαῦρο; Τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ ἐκεῖνες τίς μύριες περιστροφῆς τῶν ματιῶν; γιὰ τὸ δέσιμο, ποὺ ἄλλοτε μὲν κρύβεται, ἄλλοτε δὲ γυμνώνεται ὁ στηθόδεσμος κατὰ τὸ δέσιμο; Γιατὶ καὶ αὐτὸ πολλὰς φορὲς τὸ ἀπογυμνώνουν, ὥστε νὰ φαίνεται ὅλη ἡ ἀκρίβεια τῆς ζώνης, τοποθετώντας ὅλο τὸ ἔνδυμα γύρω ἀπὸ τὸ κεφάλι. Τὰ χέρια πάλι, ὅπως οἱ τραγωδοί, ἔτσι τὰ ντύνουν μετὰ κάθε προσοχὴ, ὥστε νὰ νομίζει κανεὶς ὅτι μᾶλλον φυτεύθηκαν σ' αὐτὲς. Τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὸ βάδισμα καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα ποὺ μποροῦν νὰ αἰχμαλωτίσουν τοὺς θεατὲς περισσότερο ἀπὸ κάθε χρυσαφικό;

Ἄς φοβηθοῦμε, ἀγαπητοί, μὴν ἀκούσουμε καὶ ἐμεῖς ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγε ὁ προφήτης στὶς γυναῖκες τῶν Ἑβραίων, οἱ ὁποῖες ἀσχολοῦνταν μετὰ τὸν ἐξωτερικὸ στολισμό· «ἀντὶ γιὰ ζώνη, θὰ ζωσθεῖς σχοινί, καὶ ἀντὶ γιὰ στολίδια στὸ κεφάλι σου θὰ ἔχεις φαλάκρα»⁵. Ὡστε αὐτὰ εἶναι περισσότερο θελκτικὰ ἀπὸ τὰ χρυσαφικά καὶ ἄλλα πολλὰ ἔχουν ἐπιτηθευθεῖ γι' αὐτὸ τὸ λόγο γιὰ νὰ τίς βλέπουν οἱ θεατὲς καὶ νὰ αἰχμαλωτίζονται. Δὲν εἶναι μικρὸ τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ καὶ πολὺ μεγάλο, ἰκανὸ νὰ παροργίσει τὸ Θεό, ἰκανὸ νὰ καταστρέψει κάθε κόπο τῆς παρθενίας.

3. Ἐχεις νυμφίον τὸ Χριστό· γιὰ τὴν προσπάθειά σου ν' ἀποσπάσεις

Μοιχείας σε τότε κρινεῖ. Διὰ τί μὴ κοσμῆ τὸν κόσμον τὸν αὐτῷ ἀρέσκοντα, τὸν αὐτῷ φίλον, τὴν αἰδῶ, τὴν σωφροσύνην, τὴν κοσμιότητα, τὴν σῶφρονα καταστολήν; αὕτη πορνικὴ τίς ἐστὶ καὶ αἰσχρά. Οὐκέτι διαγινώσκομεν τὰς πόρνas καὶ τὰς παρθένοyς. Ὅρα 5 εἰς πόσῃν ἀσχημοσύνην ἐξήγαγον ἑαυτάς. Ἀνεπιτήδευτον εἶναι χρὴ τὴν παρθένον, ἀπλῶς καὶ εἰκῆ διεσκευασμένην, ἢ δὲ μυρία ἐπιτηδεύει πρὸς τὴν φαινομένην διασκευήν. Παῦσαι τῆς μανίας, γύναι, ἐπὶ τὴν ψυχὴν μετάγαγε τὴν τοιαύτην σπουδὴν, ἐπὶ τὴν ἔσω ἐμπρέπειαν· αὐτὸς γὰρ ὁ κόσμος ὁ ἔξωθεν περικείμενος οὐκ ἀφήσει τὸν 10 ἔνδον γενέσθαι καλόν. Ὁ περὶ τοῦτον ἡσχολημένος, τοῦ ἔνδον καταφρονεῖ, ὡσπερ ὁ τούτου καταφρονῶν, πᾶσαν τὴν σπουδὴν περὶ τὸν ἔνδον ἐνδείκνυται.

Μὴ μοι εἶπῃς, οἴμοι, ἱμάτιον ἐκτετριμμένον φορῶ, ὑπόδημα εὐτελές, κάλυμμα οὐδαμινόν· ποῖος ταῦτα κόσμος; Μὴ ἀπάτα σαυ- 15 τήν. Ἐνεστὶν, ὅπερ ἔφην, διὰ τούτων μειζόνως καλλωπίζεσθαι, ἢ δι' ἐκείνων, μάλιστα διὰ τῶν ἐκτετριμμένων ἱματίων, ἢ τῶν προσπεπλασμένων τῷ σώματι, καὶ ἐκτετυπωμένων καλῶς πρὸς τὸ σχῆμα τὸ ἀναιδέες, καὶ στιλβόντων λαμπρόν. Ἐμοὶ ταῦτα λέγεις· τί δὲ τῷ Θεῷ ἐρεῖς τῷ τὴν διάνοιαν εἰδότι, μεθ' ἧς ταῦτα ποιεῖς; 20 Ἀλλ' οὐχ ὥστε πορνεῦσαι ποιεῖς; Ἀλλὰ τί; ὥστε θαυμασθῆναι; καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐρυθριᾶς ἐπὶ τούτοις βουλομένη θαυμάζεσθαι; Ἀλλ' ἀπλῶς, φησί, ταῦτα περὶ κείμαι, οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ. Οἶδεν ὁ Θεὸς ἃ φθέγγῃ πρὸς ἡμᾶς. Μὴ γὰρ ἐμοὶ δίδως λόγον; Ἐκείνῳ τῷ παρόντι τοῖς γινομένοις καὶ τότε ἐξετάζοντι ταῦτα, ἐκείνῳ ᾧ γυμνά 25 καὶ τετραχηλισμένα πάντα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ταῦτα λέγομεν νῦν, ἵνα ὑμᾶς τῶν εὐθυνῶν ἐκείνων μὴ ποιήσωμεν ἐνόχους. Φοβηθῶμεν μὴ καὶ ὑμῖν ὄνειδίσῃ, ἃ διὰ τοῦ προφήτου ταῖς Ἰουδαίων γυναιξίν, «ἦλθον ὀφθῆναί μοι θρυπτόμεναι καὶ τοῖς ποσὶν ἄμα παίζουσαι».

30 Ἀνεδέξασθαι ἀγῶνα μέγαν, ἐνθα ἀθλήσεως, οὐ καλλωπισμοῦ δεῖ, πυκτεύειν δεῖ, οὐ βλακεύειν. Οὐχ ὀρᾶς τοὺς πυκτεύοντας, τοὺς ἀθλοῦντας; ἄρα βαδίσεως αὐτοῖς μέλει καὶ σχήματος; Οὐδα-

ἀνθρώπους ἐραστές; Τότε θὰ σὲ κρίνει γιὰ μοιχεία. Γιατί δὲ στολίζεται τὸ στολίδι ποὺ ἀρέσει σ' αὐτόν, ποὺ ἀγαπᾷ αὐτός, τὴ ντροπή, τὴ σωφροσύνη, τὴν κοσμιότητα, τὴ σεμνὴ ἐνδυμασία; αὐτὴ εἶναι κάπως πορνικὴ καὶ αἰσχρὴ. Δὲν ξεχωρίζουμε πιά τις πόρνες ἀπὸ τις παρθένας. Κοίτα σὲ πόση ἀδιαντροπιὰ ἔφθασαν. Ἄνεπιτηδευτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ παρθένος, ντυμένη ἀπλὰ καὶ ὅπως τύχει, αὐτὴ ὅμως ἐπιτηδεύεται χίλια δυὸ γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ ἐνδυμασία. Σταμάτα τὴ μανία, γυναίκα, καὶ μετάφερε αὐτὴ τὴ φροντίδα στὴν ψυχὴ, στὴν ἐσωτερικὴ ὁμορφιά· γιατί αὐτός ὁ ἐξωτερικὸς στολισμὸς δὲν ἀφήνει τὸν ἐσωτερικὸ νὰ γίνῃ ὡραῖος. Ἐκεῖνος ποὺ ἀσχολεῖται μὲ αὐτὸ τὸ στολισμὸ, καταφρονεῖ τὸν ἐσωτερικὸ, ὅπως πάλι ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ τὸν ἐξωτερικὸ, συγκεντρώνει ὅλη τὴ φροντίδα τοῦ στὸν ἐσωτερικὸ στολισμὸ.

Μὴ μοῦ πεῖς, ἀλλοίμονο, φορῶ ροῦχο τριμμένο, εὐτελὲς ὑπόδημα, τιποτένιο κάλυμμα· ποιά στολίδια εἶναι αὐτά; Μὴν ἀπατᾷς τὸν ἑαυτό σου. Εἶναι δυνατό, ὅπως εἶπα, νὰ καλλωπίζεσαι μὲ αὐτὰ περισσότερο παρὰ μὲ ἐκεῖνα, καὶ μάλιστα μὲ τὰ τριμμένα ροῦχα, παρὰ μὲ αὐτὰ ποὺ κολλοῦν στὸ σῶμα καὶ διαγράφουν καλῶς τὸ ἀναίσχυντο σχῆμα καὶ γυαλίζουν λαμπρά. Αὐτὰ τὰ λὲς σὲ μένα, τί θὰ πεῖς ὅμως στὸ Θεὸ ποὺ γνωρίζει τὴ σκέψη, μὲ τὴν ὁποία κάμνεις αὐτά; Ἄλλὰ δὲν τὰ κάμνεις γιὰ νὰ πορνεύσεις; Μὰ τότε γιατί; γιὰ νὰ θαυμάσθῃς; Καὶ δὲ ντρέπεσαι οὔτε κοκκινίζεις ποὺ θέλεις νὰ θαυμάζεσαι γι' αὐτά; Μά, λέγει, ἀπλῶς τὰ φορῶ αὐτά, ὄχι γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Γνωρίζει ὁ Θεὸς αὐτὰ ποὺ λὲς σὲ μένα. Μήπως δίνεις λόγῳ σὲ μένα; Σ' ἐκεῖνον δίνεις, ποὺ εἶναι παρὸν σὲ αὐτὰ ποὺ γίνονται, καὶ ὁ ὁποῖος θὰ ἐξετάσει τότε αὐτά, σὲ ἐκεῖνον, μπροστὰ στὸν ὁποῖον εἶναι ὅλα γυμνὰ καὶ ὀλοφάνερα. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ σᾶς τὰ λέγω αὐτά, γιὰ νὰ μὴν σᾶς καταστήσω ἔνοχες ἐκείνων τῶν εὐθυνῶν. Ἄς φοβηθοῦμε μήπως σᾶς κατηγορήσει καὶ σᾶς γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔλεγε μὲ τὸν προφήτη τις γυναῖκες τῶν Ἰουδαίων· «ἦρθαν γιὰ νὰ τις δῶ νὰ ἀκολασταίνουν καὶ νὰ παίξουν μὲ τὰ πόδια»⁶.

Ἄναλάβετε μεγάλον ἀγώνα, στὸν ὁποῖο χρειάζεται ἀθληση, ὄχι καλλωπισμὸς, χρειάζεται νὰ πυγμαχεῖ κανεὶς ὄχι νὰ βλακεύει. Δὲν βλέπεις αὐτοὺς ποὺ πυγμαχοῦν, αὐτοὺς ποὺ ἀθλοῦνται; ἄραγε

μῶς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφέντες, ἱμάτιον ἐλαίῳ διάβροχον ἀναβαλλόμενοι, πρὸς ἓν μόνον ὀρῶσι, τὸ πληῆσαι, καὶ μὴ πληγῆναι. Ἔστηκεν ὁ διάβολος τρίζων τοὺς ὀδόντας, πάντοθέν σε βουλόμενος καθελεῖν, σὺ δὲ μένεις ἀπησχολημένη περὶ τὸν κόσμον τοῦτον τὸν σατανικόν; Οὐδὲν βούλομαι λέγειν περὶ φωνῆς, πῶς πολλαὶ καὶ τοῦτο ἐπιτηδεύουσι, περὶ μύρων καὶ τῆς ἄλλης βλακειᾶς. Διὰ ταῦτα γελῶσιν ἡμᾶς αἱ κοσμικαί. Τὸ σεμνὸν τῆς παρθενίας ἀπόλωλεν· οὐδεὶς τιμᾶ παρθένον, ὡς τιμᾶν χρή· ἑαυτὰς γὰρ ἀτιμάζεσθαι πεποιθήκασιν. Οὐκ ἔδει, ὥσπερ ἐξ οὐρανοῦ παραγενομένης, οὕτως εἶναι 10 περιβλέπτους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ; νῦν δὲ καταπεφρόνηνται δι' ἑαυτὰς, οὐ λέγω τὰς φρονίμους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ σε, τὴν ἐσταυρωμένην εἶναι ὀφείλουσαν, ἢ ἄνδρα ἔχουσα καὶ παιδιά καὶ οἰκίας προεστῶσα, μᾶλλον αὐτῆς τὸν κόσμον τοῦτογ διώκουσαν, πῶς οὐ καταγελάσεται; πῶς οὐ καταφρονήσει; Ὅρᾶς πόση ἢ σπουδή; 15 πόση ἢ μελέτη; δι' εὐτελείας νικᾶς τὴν κοσμουμένην τὰ πολυτελῆ, μᾶλλον αὐτῆς καλλωπιζομένη τῆς τὰ χρυσία περικειμένης. Ἄ πρέπει σοι οὐ ζητεῖς, ἃ οὐ πρέπει σοι, ἐκεῖνα μετέρχη, δέον σὲ τὰ ἀγαθὰ ἔργα μετιέναι. Διὰ τοῦτο τῶν κοσμικῶν ἀτιμότεραι αἱ παρθένοι· οὐ γὰρ ἄξια τῆς παρθενίας τὰ ἔργα ἐπιδείκνυνται.

20 Ταῦτα εἰρήκαμεν οὐ πρὸς πάσας, μᾶλλον δὲ πρὸς πάσας, τὰς μὲν ὑπευθύνους, ἵνα σωφρονῶσι, τὰς δὲ ἀνευθύνους, ἵνα ἐκεῖνας σωφρονίζωσιν. Ἄλλ' ὀρᾶτε ὅπως μὴ εἰς ἔργον ἢ ἐπιτιμησις ἔλθῃ. Οὐ γὰρ ἵνα λυπήσωμεν, εἶπομεν, ἀλλ' ἵνα διορθωσώμεθα, ἵνα καυχησώμεθα ἐν ὑμῖν. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα 25 ποιεῖν καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ ζῆν, ὥστε καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

φροντίζουν για τὸ βάδισμα καὶ για τὴν ἐμφάνιση; Καθόλου, ἀλλὰ, ἀφήνοντας ὅλα αὐτὰ καὶ φορώντας λαδωμένο ἔνδυμα, ἀποβλέπουν σ' ἓνα μόνο, τὸ νὰ ἐπιφέρουν χτύπημα, καὶ ὄχι νὰ δεχθοῦν χτύπημα. Στέκεται ὁ διάβολος τρίζοντας τὰ δόντια, θέλοντας νὰ σὲ καταβάλει ἀπὸ παντοῦ, καὶ σὺ ἀπασχολεῖσαι μὲ αὐτὸν τὸν σατανικὸ στολισμό; Δὲ θέλω νὰ πῶ τίποτε για τὴν φωνή, πῶς πολλὲς τὴν ἐπιτηδεύουν καὶ αὐτὴν, οὔτε για τὰ ἀρώματα καὶ ὅλες τὶς ἄλλες βλακεῖες. Γι' αὐτὰ μᾶς περιγελοῦν οἱ κοσμικὲς. Χάθηκε ἡ παρθενικὴ σεμνότητα· κανένας δὲν τιμᾷ παρθένο, ἔτσι ὅπως πρέπει νὰ τὴν τιμᾷ, γιατί κατέστησαν τὸν ἑαυτὸ τους ἄξιο ν' ἀτιμάζεται. Δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔτσι περίβλεπτες στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, σὰν νὰ κατέβηκαν ἀπὸ τὸν οὐρανό; Τώρα ὅμως περιφρονοῦνται ἐξ αἰτίας τοῦ ἑαυτοῦ τους· δὲν λέγω τὶς φρόνιμες. Γιατί, ὅταν δεῖ ἑσέ-να, ποῦ ἔπρεπε νὰ εἶσαι σταυρωμένη, ποῦ ἔχεις ἄνδρα καὶ παιδιά καὶ διευθύνεις σπίτι, νὰ ἐπιδιώκεις αὐτὸ τὸ στολισμὸ περισσότερο ἀπὸ αὐτὴν, πῶς δὲ θὰ σὲ περιγελάσει; πῶς δὲ θὰ σὲ περιφρονήσει; Βλέπεις πόσο τὸ μέλημα, πόση ἢ φροντίδα; Μὲ τὴν εὐτέλεια νικᾷς αὐτὴν ποῦ στολίζεται πολυτελῶς καὶ εἶσαι περισσότερο στολισμένη ἀπὸ αὐτὴν ποῦ φορᾷ τὰ χρυσαφικά. Δὲ ζητᾷς αὐτὰ ποῦ σοῦ πρέπει, ἀλλ' ἐκεῖνα ποῦ δὲν σοῦ ταιριάζουν, ἐκεῖνα ἐπιδιώκεις, ἐνῶ πρέπει νὰ ἐκτελεῖς τὰ καλὰ ἔργα. Γι' αὐτὸ οἱ παρθένες περιφρονοῦνται περισσότερο παρὰ οἱ κοσμικὲς· γιατί δὲ δείχνουν ἔργα ἄξια τῆς παρθενίας.

Αὐτὰ τὰ εἶπαμε ὄχι πρὸς ὅλες, ἢ καλύτερα πρὸς ὅλες· στὶς ὑπεύθυνες για νὰ σωφρονισθοῦν, ἐνῶ στὶς ἀνεύθυνες για νὰ σωφρονίζονται ἐκεῖνες. Ἀλλὰ προσέχετε μήπως ἡ ἐπιτίμηση γίνῃ πραγματικότητα. Γιατί αὐτὰ δὲν τὰ εἶπαμε για νὰ λυπήσουμε, ἀλλὰ για νὰ διορθώσουμε, για νὰ καυχηθοῦμε για σᾶς. Εἶθε νὰ συμβεῖ ὅλοι μας νὰ κάμνουμε ἐκεῖνα ποῦ ἀρέσουν στὸ Θεὸ καὶ νὰ ζοῦμε για τὴν δόξα αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθά, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμι καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Α' Τιμ. 2,11-15)

5 «Γυνή ἐν ἡσυχίᾳ μαθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα· καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν
15 παραβάσει γέγονε, σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης».

1. Πολλὴν ἀπαιτεῖ τὴν αἰδῶν παρὰ τῶν γυναικῶν ὁ μακάριος Παῦλος, πολλὴν τὴν κοσμιότητα. Διὰ τοῦτο οὐ μέχρι σχημάτων, οὐ
10 μέχρι καταστολῆς πρόεισιν, ἀλλὰ καὶ μέχρι φωνῆς. Καὶ τί φησι; «Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαθανέτω». Τί ἐστὶ τοῦτο; Μηδὲ φθεγγέσθω, φησὶν, ἐν ἐκκλησίᾳ γυνή, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γράφων ἔλεγεν· «αἰσχρὸν γὰρ ἐστὶν γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λελεῖν». Τί δὴποτε; Ὅτι ὁ νόμος αὐτάς, φησὶν, ὑπέταξε. Καὶ πάλιν ἐτέρω-
15 θι, «εἰ δέ τι μαθάνειν ἐθέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἀνδρας ἐπερωτάτωσαν». Ἀλλὰ τότε μὲν αἱ γυναῖκες ἀπὸ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας ἐσίγων, νυνὶ δὲ παρ' αὐταῖς πολὺς ὁ θόρυβος, πολλὴ ἡ κραυγὴ, πολλὴ ἡ διάλεξις, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τοσαύτη, ὅση ἐνταῦθα· πάσας διαλεγόμενας ἴδοι τις ἄν, ὅσα οὔτε ἐν ἀγορᾷ, οὔτε ἐν βα-
20 λανείοις. Ὡσπερ γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο παραγινόμεναι, ἵνα ἄνεσιν ἔχωσιν, οὕτω περὶ τὴν τῶν ἀνονήτων διάλεξιν ἡσχόληνται ἅπασαι. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονε· καὶ οὐκ ἐννοοῦσιν, ὅτι οὐδὲ ἐστὶν ἄλλως μαθεῖν τι τῶν χρησίμων μὴ ἡσυχάζουσας. Ὅταν γὰρ

1. Α' Κορ. 14,35.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Α' Τιμ. 2,11-15)

«Ἡ γυναίκα νὰ μαθαίνει μὲ ἡσυχία καὶ πλήρη ὑποταγή. Στὴ γυναίκα δὲν ἐπιτρέπω νὰ διδάσκει, οὔτε νὰ ἐξουσιάζει τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ νὰ μένει ἡσυχῆ. Γιατὶ πρῶτα πλάσθηκε ὁ Ἄδὰμ καὶ ἔπειτα ἡ Εὐα. Καὶ ὁ Ἄδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἡ γυναίκα ὁμῶς ἀπατήθηκε καὶ ἔγινε παραβάτης, καὶ θὰ σωθεῖ μὲ τὴ τεκνογονία, ἐὰν οἱ γυναῖκες διατηρήσουν τὴ πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἀγιασμό μὲ σωφροσύνη».

1. Πολλὴ ντροπὴ ἀπαιτεῖ ὁ μακάριος Παῦλος ἀπὸ τὶς γυναῖκες, πολλὴ σεμνότητα. Γι' αὐτὸ δὲν προχωρεῖ μόνον μέχρι τὴν ἐμφάνιση τοῦ προσώπου, οὔτε μέχρι τὸ ντύσιμο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὴ φωνή. Καὶ τί λέγει; Ἡ γυναίκα νὰ μαθαίνει μὲ ἡσυχία. Τί σημαίνει αὐτό; Νὰ μὴ μιλάει, λέγει, ἡ γυναίκα στὴν Ἐκκλησία, πράγμα ποῦ ἔλεγε καὶ στὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ γράφοντας· «εἶναι αἰσχρὸ στὶς γυναῖκες νὰ ὁμιλοῦν στὴν Ἐκκλησία». Γιατί ἄραγε; Ἐπειδὴ, λέγει, τὶς ὑπέταξε ὁ νόμος. Καὶ πάλι ἄλλοῦ· «ἂν θέλουν νὰ μάθουν κάτι, νὰ ἐρωτοῦν στὸ σπίτι τοὺς ἄνδρες τους»¹. Ἀλλὰ τότε βέβαια οἱ γυναῖκες ἔμειναν σιωπηλὲς σὲ τέτοια διδασκαλία, ἐνῶ τώρα πολὺς θόρυβος ἐπικρατεῖ σ' αὐτές, πολλὴ φασαρία, πολλὴ συζήτηση καὶ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲ γίνεται τόση, ὅση ἐδῶ· ὅλες θὰ μπορούσε νὰ τὶς δεῖ κανεὶς νὰ συζητοῦν τόσα, ὅσα οὔτε στὴν ἀγορά, οὔτε στὰ λουτρά. Σὰν νὰ ἔρχονται δηλαδὴ εἰδικὰ γι' αὐτό, γιὰ νὰ ἔχουν ἀνεση, ἀσχολοῦμενες ὅλες μὲ τὴ συζήτηση ἀνώφελων πραγμάτων. Γι' αὐτὸ ὅλα ἔγιναν ἄνω κάτω καὶ δὲν καταλαβαίνουν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μάθουν ἀλλιῶς κάτι τὸ χρήσιμο, ἐὰν δὲν ἡσυχάζουν.

ἐπιείγεται μὲν πρὸς τὴν διάλεξιν ὁ λόγος, μηδεὶς δὲ προσέχη τοῖς λεγομένοις, τί τὸ ὄφελος; Τοσοῦτον γὰρ αὐτὴν σιγηρὰν εἶναι δεῖ, φησὶν, ὡς μὴ μόνον περὶ βιωτικῶν, ἀλλὰ μηδὲ περὶ πνευματικῶν φθέγγεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ. Τοῦτο κόσμος, τοῦτο αἰδώς, τοῦτο μᾶλλον αὐτὴν τῶν ἱματίων κοσμηῆσαι δυνήσεται· ἂν οὕτως ἑαυτὴν περιστείλῃ, δυνήσεται καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκοσμίας τὰς εὐχὰς ποιεῖσθαι.

«Γυναικὶ δὲ οὐκ ἐπιτρέπω διδάσκειν». «Οὐκ ἐπιτρέπω», φησί· ποίαν ἐνταῦθα τοῦτο ἔχει τὴν ἀκολουθίαν; Καὶ πολλήν. Περὶ 10 ἡσυχίας διελέγετο, περὶ κοσμιότητος, περὶ αἰδοῦς· εἶπε ὅτι λαλεῖν αὐτὰς οὐ βούλομαι. Πάντοθεν τοίνυν βουλόμενος αὐτῶν περικόψαι τὴν ἀφορμὴν τῆς λαλιᾶς, μηδὲ διδασκέτωσαν, φησὶν, ἀλλὰ τὴν τῶν μαθητευομένων ἐχέτωσαν τάξιν· οὕτω γὰρ διὰ τῆς σιγῆς καὶ τὴν ὑποταγὴν δείξουσι. Λάλον γὰρ πῶς τὸ γένος ἐστί· διὰ τοῦτο πάντο- 15 θεν αὐτὴν καταστέλλει. «Ἄδὰμ» γάρ, φησί, «πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Ἐῶα· καὶ Ἄδὰμ οὐκ ἠπατήθη. ἡ δὲ γυνὴ ἁπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε». Τί οὖν ταῦτα πρὸς τὰς νῦν; Ναί, φησί· τῆς πλείονος ἀπέλαυσε τιμῆς τὸ τῶν ἀνδρῶν γένος· πρῶτον ἐπλάσθη. Ἄλλαχοῦ δὲ καὶ τὸ μεῖζον ἔδειξεν, οὕτω λέγων· «οὐ γὰρ ἐπλάσθη ὁ ἀνὴρ διὰ 20 τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα». Τί οὖν τοῦτο λέγει; Πολλαχόθεν βουλόμενος τὸν ἄνδρα πρωτεύειν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀπὸ τούτων ἐχέτω τὰ πρωτεῖα, φησί, δεύτερον δὲ ἀπὸ τῶν ἤδη γενομένων. Ἐδίδαξέ ποτε τὸν ἄνδρα, καὶ πάντα κατέστρεψε, καὶ τῇ παρακοῇ ὑπεύθυνον ἐποίησε. Διὰ τοῦτο αὐτὴν ὑπέταξεν ὁ Θεός, ἐπει- 25 δὴ τῇ ἀρχῇ, μᾶλλον δὲ τῇ ὁμοτιμίᾳ κακῶς ἐχρήσατο. «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου», φησὶν, «ἡ ἀποστροφή σου». Πρὸ δὲ τούτου οὐκ εἴρητο τοῦτο.

Πῶς δὲ Ἄδὰμ οὐκ ἠπατήθη; οὐκοῦν οὐ παρήκουσεν, εἴ γε οὐκ ἠπατήθη. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἡ γυνὴ φησιν, «ὁ ὄφις ἠπάτησέ με»· ὁ δὲ Ἄδὰμ οὐ λέγει, ἡ γυνὴ ἠπάτησέ με, ἀλλ' ὅτι «αὐτὴ ἔδωκε μοι καὶ ἔφαγον». Οὐκ ἔστι δὲ ἴσον παρὰ τῆς ὁμοφύλου καὶ συγγενοῦς δέξασθαι τὴν ἀπάτην, καὶ παρὰ θηρίου, τοῦ δούλου, τοῦ

2. Α' Κορ. 11,9.

3. Γεν. 3,16.

4. Γεν. 3,18.

Γιατί, όταν ο λόγος δείχνει τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ συζήτηση, ἀλλὰ κανένας δὲν προσέχει σ' αὐτὰ πού λέγονται, ποιό τὸ ὄφελος; Τόσο σιωπηλὴ πρέπει νὰ εἶναι αὐτή, λέγει, ὥστε νὰ μὴ ὀμιλεῖ στὴν ἐκκλησία ὄχι μόνο γιὰ βιωτικά, ἀλλ' οὔτε γιὰ πνευματικά. Αὐτὸ εἶναι στολισμός, αὐτὸ ντροπὴ, αὐτὸ θὰ μπορέσει νὰ στολίσει αὐτὴν πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ φορέματα. Ἐάν ἔτσι ντύσει τὸ ἑαυτὸ της, θὰ μπορέσει μὲ πολλὴ εὐκοσμία νὰ προσευχηθεῖ.

«Στὴ γυναίκα δὲν ἐπιτρέπω νὰ διδάσκει». «Δὲν ἐπιτρέπω», λέγει. Ποιά σχέση ἔχει αὐτὸ ἐδῶ; Ἐχει πολλὴ σχέση. Μιλοῦσε γιὰ ἡσυχία, γιὰ κοσμιότητα, γιὰ ντροπὴ. Εἶπε, ὅτι δὲν θέλω αὐτὲς νὰ ὀμιλοῦν. Θέλοντας λοιπὸν ἀπὸ παντοῦ νὰ περικόψει τὴν ἀφορμὴ τῆς λαλιᾶς, οὔτε νὰ διδάσκουν, λέγει, ἀλλὰ νὰ κατέχουν τὴν τάξιν τῶν μαθητευομένων· γιὰ τὴν ἑξῆς θὰ δείξουν καὶ τὴν ὑποταγὴν. Καθόσον τὸ γυναικεῖο φύλο εἶναι κάπως φλύαρο· γι' αὐτὸ ἀπὸ παντοῦ περιορίζει τὴν γυναίκα. Γιατί, λέγει, «ὁ Ἄδὰμ πλάσθηκε πρῶτος καὶ ἔπειτα ἡ Εὐᾶ· καὶ ὁ Ἄδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἐνῶ ἡ γυναίκα ἀπατήθηκε καὶ ἔγινε παραβάτης». Τί σχέση λοιπὸν ἔχουν αὐτὰ μὲ τίς σημερινὲς γυναῖκες; Naί, λέγει· περισσότερης τιμῆς ἀπόλαυσε τὸ ἀνδρικό φύλο· πρῶτο πλάσθηκε. Ἄλλου πάλι ἔδειξε καὶ τὴν ἀνωτερότητα αὐτοῦ, λέγοντας τὸ ἐξῆς· «γιατί δὲν πλάσθηκε ὁ ἄνδρας γιὰ τὴν γυναίκα, ἀλλ' ἡ γυναίκα γιὰ τὸν ἄνδρα»². Ποιά σημασία λοιπὸν ἔχει αὐτό; Θέλει ἀπὸ παντοῦ νὰ φαίνεται ὁ ἄνδρας ὅτι πρωτεύει. Πρῶτα λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ ἃς ἔχει τὰ πρωτεῖα, λέγει, καὶ δεύτερον ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἤδη ἔχουν γίνει. Κάποτε δίδαξε τὸν ἄνδρα, καὶ ὅλα τὰ κατέστρεψε καὶ τὸν κατέστησε ὑπεύθυνον στὴν παρακοή. Γι' αὐτὸ τὴν ὑπέταξε ὁ Θεός, ἐπειδὴ ἔκαμε κακὴ χρῆσιν τῆς ἐξουσίας· ἢ καλύτερα τῆς ἰσοτιμίας. «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου», λέγει, «ἢ ἀποστροφή σου»³. Πρὶν ἀπὸ αὐτὸ δὲ λέχθηκε αὐτό.

Πῶς ὅμως ὁ Ἄδὰμ δὲν ἀπατήθηκε; Δὲν θὰ παράκουε δηλαδὴ, ἐάν δὲν εἶχε ἀπατηθεῖ. Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ἡ γυναίκα λέγει, «τὸ φίδι μὲ ἀπάτησε»⁴· ὁ Ἄδὰμ ὅμως δὲ λέγει, «ἡ γυναίκα μὲ ἀπάτησε», ἀλλὰ, «αὐτὴ μοῦ ἔδωσε καὶ ἔφαγα». Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ δεχθεῖς τὴν ἀπάτη ἀπὸ τὴν ὁμόφυλὴ καὶ συγγενή, καὶ ἀπὸ τὸ θηρίο, τὸν δοῦλο, τὸν ὑποταγμένο· ὥστε ἐκεῖνα εἶναι ἀπάτη. Σὲ σύγκριση

ὑποτεταγμένου· ὥστε ἐκεῖνο ἀπάτης ἐστί. Πρὸς οὖν τὴν σύγκρισιν τῆς γυναικὸς φησιν αὐτὸν μὴ ἠπατηθῆναι, ὅτι ἐκείνη μὲν ὑπὸ τοῦ δούλου καὶ ὑποτεταγμένου, οὗτος δὲ ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας. Πάλιν δὲ οὐ περὶ τοῦ Ἀδάμ εἴρηται, ὅτι «εἶδε τὸ ξύλον ὅτι καλὸν εἰς
5 βρωσίν», ἀλλὰ περὶ τῆς γυναικὸς, καὶ ὅτι ἔφαγε καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς· ὥστε οὗτος οὐκ ἐπιθυμία ἀλόους παρέβη, ἀλλὰ τῇ γυναικὶ πεισθεὶς ἀπλῶς. Ἐδίδαξεν ἀπαξ ἡ γυνὴ καὶ πάντα κατέστρεψε· διὰ τοῦτο φησι, «μὴ διδασκέτω». Τί οὖν πρὸς τὰς λοιπὰς, εἰ ἐκείνη τοῦτο ἔπαθε; Καὶ πάνυ· τὸ γὰρ γένος ἀσθενὲς καὶ κοῦφον.
10 Ἄλλως δέ, περὶ τῆς φύσεως ἐνταῦθα πάσης λέγεται· οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ Εὔα ἀπατηθεῖσα, ἀλλ', «ἡ γυνή», ὅπερ ἐστὶν ὄνομα τοῦ κοινοῦ γένους μᾶλλον ἢ ἐκείνης. Τί οὖν, πᾶσα ἡ φύσις ἐν παραβάσει γέγονε δι' ἐκείνης; Ὡσπερ περὶ τοῦ Ἀδάμ φησιν, ὅτι «ἐν ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὃς ἐστὶ τύπος τοῦ μέλλοντος», οὕτω καὶ
15 ἐνταῦθα τὸ γυναικεῖον γένος παρέβη, οὐ τὸ ἀνδρεῖον.

Τί οὖν; οὐκ ἔχει σωτηρίαν; Ναί, φησί. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν διὰ τῶν τέκνων· οὐ γὰρ δὴ περὶ τῆς Εὔας ἔλεγεν, «ἐὰν μείνωσιν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης». Ποία πίστει; ποία ἀγάπῃ; ποίῳ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης; Ὡς ἂν εἰ
20 ἔλεγε· μὴ κατηφεῖς ἐστε αἱ γυναῖκες, ὅτι τὸ γένος ὑμῶν διαβέβληται· ἔδωκεν ὑμῖν ὁ Θεὸς καὶ ἑτέραν ἀφορμὴν σωτηρίας, τὴν παιδοτροφίαν· ὥστε μὴ μόνον δι' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων σώζεσθαι. Ὅρα πόσα κατὰ ταῦτὸν ζητήματα τίκτεται. «Ἡ γυνὴ ἀπατηθεῖσα», φησὶν, «ἐν παραβάσει γέγονε». Τίς; Ἡ Εὔα. Αὐτὴ οὖν
25 σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας; Οὐ τοῦτο φησιν, ἀλλ' ὅτι ἡ φύσις ἢ γυναικεῖα σωθήσεται. Αὕτη δὲ οὐκ ἐν παραβάσει γέγονε; Ναί, γέγονεν, ἀλλὰ παρέβη μὲν ἡ Εὔα, σωθήσεται δὲ τὸ γυναικεῖον γένος διὰ τῆς τεκνογονίας. Διὰ τί γὰρ μὴ καὶ διὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς; μὴ γὰρ ἐκείνη τοῦτο ταῖς ἄλλαις ἐξέκλεισε; τί οὖν πρὸς τὰς παρθέ-
30 νους; τί δὲ πρὸς τὰς στείρας; τί δὲ πρὸς τὰς χήρας τὰς πρὶν ἢ τεκεῖν τοὺς ἀνδρας ἀποβαλούσας; ἀπολώλασιν; ἐλπίδα οὐκ ἔχουσι; καὶ

5. Γεν.3,6.

6. Ρωμ. 5,14.

λοιπόν με τῆ γυναίκα λέγει αὐτὸς δὲν ἀπατήθηκε, γιατί ἐκείνη ἀπατήθηκε ἀπὸ δοῦλο καὶ ὑποταγμένο, ἐνῶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη. Ἐπίσης πάλι δὲ λέχθηκε γιὰ τὸν Ἀδάμ, ὅτι «εἶδε τὸ ξύλο ὅτι ἦταν καλὸ γιὰ νὰ φαγωθεῖ»⁵, ἀλλὰ γιὰ τὴ γυναίκα, καὶ ὅτι ἔφαγε καὶ ἔδωσε καὶ στὸν ἄνδρα της· ὥστε αὐτὸς παρέβηκε τὴν ἐντολὴ ὄχι ἐπειδὴ τὸν κυρίευσε ἐπιθυμία, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπειδὴ πίστεψε στὴ γυναίκα. Μιὰ φορὰ δίδαξε ἡ γυναίκα, καὶ ὅλα τὰ κατέστρεψε. Γι' αὐτό, λέγει, «νὰ μὴ διδάσκει». Καὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ με τὶς ὑπόλοιπες, ἂν ἐκείνη ἔπαθε αὐτό; Ἔχει πάρα πολὺ· γιατί τὸ γυναικεῖο φύλο εἶναι ἀσθενὲς καὶ ἐλαφρόμυαλο. Ἄλλωστε ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ ὅλη τὴν φύση· γιατί δὲν εἶπε, 'ἡ Εὐα ἀπατήθηκε', ἀλλὰ, «ἡ γυναίκα», πράγμα πὺ εἶναι ὄνομα τοῦ κοινοῦ γένους μᾶλλον παρὰ ἐκείνης. Τί λοιπόν, ὅλη ἡ φύση διέπραξε τὴν παράβαση ἐξ αἰτίας ἐκείνης; Ὅπως γιὰ τὸν Ἀδάμ λέγει, ὅτι «κατὰ τρόπο ὅμοιο με τὴν παράβαση τοῦ Ἀδάμ, ὁ ὁποῖος εἶναι τύπος τοῦ μελλοντικοῦ Ἀδάμ»⁶, ἔτσι καὶ ἐδῶ τὸ γυναικεῖο φύλο παρέβηκε, ὄχι τὸ ἀνδρικό.

Τί λοιπόν; δὲν ἔχει σωτηρία; Ναί, λέγει. Καὶ ποιά εἶναι αὐτή; Εἶναι ἡ σωτηρία διὰ τῶν τέκνων· γιατί δὲν ἔλεγε γιὰ τὴν Εὐα, «ἐὰν μείνουν σταθερὲς στὴν πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἁγιασμό με σωφροσύνη». Σὲ ποιά πίστη; σὲ ποιά ἀγάπη; σὲ ποιό ἁγιασμό με σωφροσύνη; Σὰν νὰ ἔλεγε· μὴν εἶστε στεναχωρεμένες οἱ γυναῖκες, ἐπειδὴ τὸ γένος σας διασύρθηκε· σᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς καὶ ἄλλη ἀφορμὴ σωτηρίας, τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν· ὥστε νὰ σώζεσθε ὄχι μόνο διὰ τοῦ ἑαυτοῦ σας, ἀλλὰ καὶ μέσω ἄλλων. Πρόσεχε πόσα ζητήματα ἀνακύπτουν σχετικὰ μ' αὐτό. Ἡ γυναίκα ἀπατήθηκε, λέγει, καὶ ἔγινε παραβάτης. Ποιά; ἡ Εὐα. Αὐτὴ λοιπόν θὰ σωθεῖ με τὴν τεκνογονία; Δὲν λέγει αὐτό, ἀλλ' ὅτι ἡ γυναικεῖα φύση θὰ σωθεῖ. Αὐτὴ δηλαδὴ δὲν ἔγινε παραβάτης; Ναί, ἔγινε, ἀλλὰ παρέβηκε βέβαια τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ἡ Εὐα, θὰ σωθεῖ ὅμως τὸ γυναικεῖο φύλο με τὴν τεκνογονία. Καὶ γιατί ὄχι καὶ με τὴν ἀρετὴ του; μήπως ἐκείνη ἀπέκλεισε τὶς ἄλλες ἀπὸ αὐτό; Τί γίνεται λοιπόν με τὶς παρθένες; τί με τὶς στεῖρες; τί με τὶς χῆρες πὺ ἔχασαν τοὺς ἄνδρες πρὶν προλάβουν νὰ τεκνοποιήσουν; ὀδηγήθηκαν στὴν ἀπώλεια; δὲν ἔχουν ἐλπίδα; Καὶ ὅμως οἱ παρθένες εἶναι

μὴν αἱ παρθένοι εἰσὶν αἱ μάλιστα εὐδοκιμοῦσαι. Τί ποτε οὖν βούλεται εἰπεῖν;

2. Τινές φασιν, ὅτι, ὡσπερ τὸ πᾶν γένος ὑπέταξεν ἀπὸ τῆς διαπλάσεως διὰ τῶν εἰς τὴν πρώτην γενομένων γυναῖκα (ἐπειδὴ γὰρ ἡ
5 *Εὔα* δευτέρα ἐπλάσθη καὶ ὑπετάγη, καὶ τὸ λοιπὸν γένος ὑποτασσέσθω, φησὶν), οὕτως ἄρα, ἐπειδὴ καὶ παρέβη, καὶ τὸ λοιπὸν γένος γέγονεν ἐν τῇ παραβάσει. Ἄλλ' οὐκ ἔχει λόγον· ἐκεῖ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς γέγονε τὸ πᾶν, ἐνταῦθα δὲ τῆς ἀμαρτίας τῆς γυναικῶς. Ὁ οὖν λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι, ὡσπερ πάντες ἀπέθανον ἀν-
10 θρωποὶ διὰ τοῦ ἐνός, ἐπειδὴ ὁ εἷς ἤμαρτεν, οὕτω καὶ πᾶν τὸ γυναικεῖον γένος παρέβη, ἐπειδὴ ἐν παραβάσει γέγονεν ἡ γυνή. Μηδὲν οὖν ἀλγείτω· ἔδωκεν αὐτῇ ὁ Θεὸς παραμυθίαν οὐ μικράν, τὸ τεκεῖν παιδιά. Ἄλλὰ τοῦτο τῆς φύσεως, φησί. Καὶ ἐκεῖνο τῆς φύσεως· οὐ γὰρ μόνον τὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς παιδοτροφίας κεχάρι-
15 σται. «Ἐὰν ἐπιμείνωσι», φησί, «τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης»· τουτέστιν, ἐὰν ἑαυτὰς ἐν ἀγάπῃ μετὰ τὸ τεκεῖν καὶ ἀγνεῖα διατηρήσωσιν. Ἐν τούτοις οὐ μικρὸν ἔξουσι τὸν ὑπὲρ τούτων μισθόν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγαν, ὅτι ἀθλητὰς ἔθρεψαν τῷ Χριστῷ. «Ἁγιασμὸν» δὲ τὸν ὀρθὸν λέγει βίον,
20 «σωφροσύνην» δὲ τὴν κοσμιότητα.

«Πιστὸς ὁ λόγος». Πρὸς τοῦτο εἴρηται, οὐ πρὸς τό, «εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται». Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἀμφιβαλλόμενον ἦν, διὰ τοῦτο λέγει, «πιστὸς ὁ λόγος», ὅτι δυνήσονται πατέρες ἀπολαύειν τῆς τῶν παίδων ἀρετῆς, καὶ μητέρες, ὅταν αὐτοὺς ἐκθρέψωσι κα-
25 λῶς. Τί οὖν, εἰ αὐτὴ μὲν ἦ μοχθηρὰ καὶ μυρίων κακῶν γέμουσα; ἄρα ἀπὸ τῆς παιδοτροφίας ὠφεληθήσεται; οὐκ εἰκὸς δὲ μᾶλλον τοιούτους αὐτοὺς τρέφειν ὁμοίους αὐτῇ; Περὶ τῆς ἐναρέτου ταῦτά φησιν, οὐ τῆς τυχούσης, ὅτι πολὺν καὶ τούτου λήψεται μισθὸν καὶ ἀμοιβήν. Ἀκούσατε ταῦτα, πατέρες καὶ μητέρες, ὡς οὐκ ἄμισθος
30 ὑμῖν ἔσται ἡ παιδοτροφία. Τοῦτο οὖν καὶ προῖων φησιν, «ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησε»· μετὰ τῶν ἄλλων καὶ

ἐκεῖνες ποὺ εὐδοκιμοῦν περισσότερο πνευματικά. Τί λοιπὸν θέλει νὰ πεῖ;

2. Μερικοὶ λένε, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ θηλυκὸ φύλο ὑποτάχθηκε ἐξ αἰτίας ὄλων ἐκείνων ποὺ συνέβηκαν στὴν πρώτη γυναίκα κατὰ τὴ δημιουργία (ἐπειδὴ ἡ Εὐα πλάσθηκε δεύτερη καὶ ὑποτάχθηκε, καὶ τὸ ὑπόλοιπο θηλυκὸ φύλο πρέπει νὰ ὑποταχθεῖ, λέγει), ἔτσι λοιπὸν, ἐπειδὴ διέπραξε τὴν παράβαση, καὶ τὸ ὑπόλοιπο φύλο ἔγινε μέτοχο τῆς παράβασης. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται λογικὸ· γιατί ἐκεῖ τὸ πᾶν ἔχει γίνεи μετὰ τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἐδῶ μετὰ τὴν ἁμαρτία τῆς γυναίκας. Αὐτὸ ποὺ λέγει λοιπὸν σημαίνει τὸ ἐξῆς: ὅτι δηλαδὴ ὅπως ἀκριβῶς ὄλοι οἱ ἄνθρωποι πέθαναν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐνός, ἐπειδὴ ὁ ἕνας ἁμάρτησε, ἔτσι καὶ ὄλο τὸ γυναικεῖο φύλο διέπραξε τὴν παράβαση, ἐπειδὴ ἡ γυναίκα διέπραξε τὴν παράβαση. Ἦς μὴ στεναχωριέται ὅμως καθόλου· τῆς ἔδωσε ὁ Θεὸς ὄχι μικρὴ παρηγοριά, τὸ νὰ γεννᾷ παιδιά. Ἀλλὰ αὐτό, λέγει, εἶναι θέμα τῆς φύσεως. Καὶ ἐκεῖνο τῆς φύσεως εἶναι· γιατί ὄχι μόνο τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἔχει χαρισθεῖ καὶ ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. «Ἄν παραμείνουν», λέγει, «σταθερὸς στὴν πίστη, τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἁγιασμὸ μετὰ τὴν γέννα σταθερὸ στὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀγνότητα. Δὲν θὰ ἔχουν μικρὸ μισθὸ γι' αὐτά, ἀλλὰ πάρα πολὺ μεγάλο, γιατί ἀνέθρεψαν ἀθλητὲς γιὰ τὸ Χριστό. «Ἁγιασμὸ» ὀνομάζει τὴ σωστὴ ζωὴ, ἐνῶ «σωφροσύνη» τὴν κοσμιότητα.

«Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος». Γι' αὐτὸ λέχθηκε, ὄχι γιὰ τό, «ἂν κάποιος ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἐπίσκοπος». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀμφέβαλλαν γι' αὐτό, γι' αὐτὸ λέγει, «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος», γιατί θὰ μπορέσουν οἱ πατέρες ν' ἀπολαμβάνουν τὴν ἀρετὴ τῶν παιδιῶν τους, καὶ οἱ μητέρες ὅταν τὰ ἀναθρέψουν σωστά. Τί λοιπὸν ἂν αὐτὴ εἶναι μοχθηρὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ μύρια κακά; ἄραγε θὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὴν παιδοτροφία; Δὲν εἶναι πολὺ περισσότερο φυσικὸ νὰ τὰ ἀναθρέψει τέτοια, ὅμοια μετὰ αὐτὴν; Αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τὴ ἐνάρετη, ὄχι γιὰ τὴν τυχοῦσα, ὅτι θὰ λάβει πολὺ μισθὸ καὶ ἀμοιβὴ καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἔργο. Ἀκούστε αὐτά, πατέρες καὶ μητέρες, ὅτι ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν δὲ θὰ μείνει γιὰ σᾶς χωρὶς μισθό. Αὐτὸ βέβαια λέγει καὶ στὴ συνέχεια, «ἔχοντας μαρτυρία στὰ καλὰ ἔργα ἂν ἀνέ-

αὐτὸ τίθησιν. Οὐ γάρ ἐστι τοῦτο μικρὸν τὸ τὰ δοθέντα παιδιά παρὰ Θεοῦ, ταῦτα τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι. Ἐὰν γὰρ τὴν κρηπίδα καὶ τοὺς θεμελίους καλοὺς ἔχοιεν τῆς καταβολῆς, μέγαν ἔξουσι τὸν μισθόν· ὡσπερ οὖν ἀμελοῦντες, τὴν κόλασιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἥλει διὰ τοὺς 5 παῖδας ἀπώλετο τοὺς ἑαυτοῦ· ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς νουθετεῖν. Καὶ μὴν ἐνουθέτει· ἀλλ' οὐχ ὡς ἔδει, ἀλλὰ μὴ βουληθεὶς αὐτοὺς λυπῆσαι, καὶ αὐτοὺς καὶ ἑαυτὸν προσαπώλεσεν.

Ἀκούσατε ταῦτα οἱ πατέρες· παιδεύετε ὑμῶν τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιστροφῆς. Ἄγριον 10 ἢ νεότης, πολλῶν δεομένη τῶν ἐπιστατούντων, διδασκάλων, παιδαγωγῶν, ἀκολούθων, τροφῶν· ἀγαπητὸν γὰρ μετὰ τοσαῦτα κατασχεθῆναι αὐτήν. Καθάπερ τις ἵππος ἀδάμαστος, καθάπερ τι θηρίον ἀτίθασσον, τοιοῦτόν ἐστιν ἡ νεότης. Ἐὰν τοίνυν ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας ὄρους αὐτῇ πῆξωμεν καλοὺς, οὐ δεησόμεθα πολ- 15 λῶν μετὰ ταῦτα πόνων, ἀλλ' ἡ συνήθεια νόμος αὐτοῖς ἔσται λοιπόν. Μηδὲν ἐῴμεν αὐτοὺς τῶν ἡδέων καὶ βλαβερῶν ποιεῖν, μηδὲ ὡς παισὶ χαριζώμεθα· ἐν σωφροσύνῃ μάλιστα διατηρῶμεν αὐτούς· τοῦτο γὰρ πάντων πλέον τὴν νεότητα λυμαίνεται. Πρὸς τοῦτο πολλῶν ἡμῖν δεῖ τῶν ἀγώνων, πολλῆς τῆς προσοχῆς. Ταχέως αὐτοῖς 20 γυναῖκας ἄγωμεν, ὥστε καθαρὰ αὐτῶν καὶ ἀνέπαφα τὰ σώματα δέχεσθαι τὴν νύμφην· οὗτοι οἱ ἔρωτες θερμότεροι. Ὁ πρὸ τοῦ γάμου σωφρονῶν, πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὸν γάμον· ὁ δὲ μαθὼν πορνεύειν πρὸ τοῦ γάμου, καὶ μετὰ τὸν γάμον τοῦτο ποιήσει. «Ἄνδρι» γάρ, φησί, «πόρνῳ πᾶς ἄρτος ἡδύς». Διὰ τοῦτο στέφανοι ταῖς κε- 25 φαλαῖς ἐπιτίθενται, σύμβολον τῆς νίκης, ὅτι ἀήττητοι γενόμενοι, οὕτω προσέρχονται τῇ εὐνῇ, ὅτι μὴ κατηγωνίσθησαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς. Εἰ δὲ ἀλοὺς ὑπὸ τῆς ἡδονῆς πόρναις ἑαυτὸν ἐκδῶ, τίνος ἔνεκεν λοιπὸν καὶ στέφανον ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἡττημένος;

Ταῦτα αὐτοῖς παραινῶμεν, τούτοις νουθετῶμεν, φοβῶμεν, 30 ἀπειλῶμεν, νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο ποιοῦντες. Μεγάλην παρακαταθήκην ἔχομεν τὰ παιδιά. Φροντίζωμεν τοίνυν αὐτῶν, καὶ

7. Α' Τιμ. 5,10.

8. Ἐκκλ. 23,24.

θρεψε παιδιά»⁷, θέτοντας μαζί με τὰ ἄλλα καὶ αὐτό. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μικρό, τὸ νὰ προσφέρεις στὸ Θεὸ τὰ παιδιὰ ποὺ σοῦ δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Ἐὰν λοιπὸν βάλουν καλὰ θεμέλια καὶ βάθρο στὴν ἀνατροφή τους, θὰ ἔχουν μεγάλο μισθό, ὅπως πάλι θὰ τιμωρηθοῦν ἂν ἀμελήσουν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἥλει χάθηκε ἐξ αἰτίας τῶν παιδιῶν του· γιατί ἔπρεπε νὰ τὰ νουθετεῖ. Καὶ βέβαια τὰ νουθετοῦσε, ὄχι ὅμως ὅπως ἔπρεπε, ἀλλὰ μὴ θέλοντας νὰ τὰ λυπήσει, καὶ αὐτὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος χάθηκαν.

Ἄκοῦστε τα αὐτὰ οἱ πατέρες· παιδεύετε τὰ παιδιὰ σας με παιδεία καὶ νουθεσία Κυρίου με μεγάλη φροντίδα. Ἄγρια εἶναι ἡ νεότητα κι ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστάτες, δασκάλους, παιδαγωγούς, συνοδούς, τροφεῖς, ὅμως εἶναι εὐχάριστο νὰ τὴ δαμάσεις μετὰ ἀπὸ τόσα. Ὅπως ἀκριβῶς ἓνα ἄλογο ἀδάμαστο, ὅπως ἓνα θηρίο ἀτίθασσο, τέτοια εἶναι ἡ νεότητα. Ἐὰν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν μικρὴ ἡλικία τῆς θέσουμε καλοὺς νόμους, δὲ θὰ κοπιᾶσουμε πολὺ μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ στὸ ἐξῆς ἡ συνήθεια θὰ εἶναι νόμος γιὰ τοὺς νέους. Δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἐπιτρέπουμε νὰ κάμουν τίποτε ἀπὸ τὰ εὐχάριστα καὶ βλαβερά, κι οὔτε νὰ τοὺς κάνουμε τὰ χατήρια, ἐπειδὴ τάχα εἶναι παιδιὰ· πρὸ πάντων νὰ τοὺς κρατᾶμε σὲ σωφροσύνη· γιατί αὐτὸ περισσότερο ἀπὸ ὅλα καταστρέφει τὴ νεότητα. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ χρειάζονται πολλοὶ κόποι ἐκ μέρους μας, πολλὴ προσοχή. Γρήγορα νὰ τοὺς ὀδηγοῦμε σὲ γάμο, ὥστε νὰ δέχονται τὴ νύμφη με καθαρὰ καὶ ἄγνα τὰ σώματά τους· αὐτοὶ οἱ ἔρωτες εἶναι θερμότεροι. Αὐτὸς ποὺ εἶναι φρόνιμος πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι μετὰ τὸ γάμο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἔμαθε νὰ πορνεύει πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, θὰ τὸ κάνει αὐτὸ καὶ μετὰ τὸ γάμο. Γιατὶ λέγει, «σὲ ἄνδρα πόρνο, κάθε ψωμί εἶναι γλυκό»⁸. Γι' αὐτὸ βάζουν στεφάνια στὸ κεφάλι, σύμβολο τῆς νίκης, γιατί παραμένοντας ἀνίκητοι, ἔτσι προσέρχονται στὸ γάμο, γιατί δὲ νικήθηκαν ἀπὸ τὴν ἡδονή. Ἐὰν ὅμως κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἡδονή, παραδίνει τὸν ἑαυτό του σὲ πόρνες, γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν φέρει στεφάνι στὸ κεφάλι, ἐνῶ εἶναι νικημένος;

Αὐτὰ ἅς τοὺς συμβουλευοῦμε, μ' αὐτὰ ἅς τοὺς νουθετοῦμε, ἅς τοὺς φοβίζουμε, ἅς τοὺς ἀπειλοῦμε, ἄλλοτε κάμνοντας αὐτό, καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο. Μεγάλη παρακαταθήκη ἔχουμε τὰ παιδιὰ. Ἐὰς

πάντα ποιῶμεν, μὴ ὁ πονηρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀφέληται. Νῦν δὲ πάντα ἀπεναντίας γίνεται παρ' ἡμῶν. Ὅπως μὲν γὰρ ἔσται τὸ χωρίον καλόν, πάντα πράττομεν, καὶ ὅπως ἀνδρὶ πιστῷ τοῦτο ἐγχειρίσωμεν, καὶ ὀνηλάτην, καὶ ὄρεοκόμον, καὶ ἐπίτροπον, καὶ λογοθέτην 5 εὐνούστατον ἐπιζητοῦμεν, ὃ δὲ πάντων ἡμῖν ἔστι τιμιώτερον, ὅπως τὸν υἱὸν ἐπιτρέψωμέν τινι τῷ δυναμένῳ αὐτοῦ τὴν σωφροσύνην διατηρῆσαι, οὐ σκοποῦμεν· καίτοι τοῦτο πάντων ἔστι τὸ κτήμα τιμιώτερον, καὶ ἐκεῖνα διὰ τοῦτο γίνεται. Τῶν μὲν οὖν κτημάτων αὐτοῖς φροντίζομεν, αὐτῶν δὲ οὐκέτι. Ὅρᾳς τὴν ἀλογίαν; Ἄσκησον 10 τοῦ παιδὸς τὴν ψυχὴν, κάκεῖνα παρέσται λοιπόν· ταύτης μὲν γὰρ οὐκ οὔσης ἀγαθῆς, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ τῶν χρημάτων· ταύτης δὲ κατωρθωμένης, οὐδὲν βλάβος ἀπὸ τῆς πενίας.

Βούλει καταλιπεῖν αὐτὸν πλούσιον; δίδαξον αὐτὸν εἶναι χρηστὸν· οὕτω γὰρ καὶ τὰ κτήματα συγκροτῆσαι δυνήσεται, καὶ 15 ἂν μὴ κτήσῃται, τῶν κεκτημένων οὐδὲν ἔλαττον διακεῖσεται. Ἄν δὲ πονηρὸς ᾖ, κἂν μυρία καταλίπῃς αὐτῷ, τὸν φύλακα οὐ κατέλιπες, ἀλλὰ τῶν εἰς ἔσχατον πενίας ἐληλακότων χεῖρονα ἐποίησας. Τοῖς γὰρ μὴ ρυθμισθεῖσι τῶν παιδῶν καλῶς, βέλτιον πλούτου πενία. Ἐκεῖνη μὲν γὰρ καὶ ἄκοντας κατέχει ἐν ἀρετῇ· οὗτος δὲ οὐδὲ 20 βουλομένους ἀφήσει σωφρονεῖν, ἀλλ' ἐξάγει καὶ καταστρέφει, καὶ μυρίοις ἐμβάλλει δεινοῖς. Αἱ μητέρες τὰς θυγατέρας μάλιστα διανείμασθε· εὐκόλος ὑμῖν ἡ φυλακὴ αὕτη· περισκοπεῖτε, ὥστε οἰκουροὺς εἶναι· πρὸ δὲ πάντων εὐλαβεῖς αὐτὰς εἶναι παιδεύετε, κοσμίας, χρημάτων καταφρονεῖν, ἀκαλλωπίστους μένειν. Οὕτω πρὸς 25 τὸν γάμον ἔκδοτε. Ἄν οὕτως αὐτὰς διαπλάττωμεν, οὐκ αὐτὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα διασώσετε τὸν μέλλοντα αὐτὴν ἀγαγέσθαι· οὐ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά· οὐ τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐγγονα. Τῆς γὰρ ρίζης γενομένης καλῆς, οἱ κλάδοι ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐκταθῆσονται, καὶ πάντων τούτων λήψεσθε τὸν μισθόν. Ὡς οὖν οὐ μίαν 30 ὠφελουῖντες ψυχὴν, ἀλλὰ πολλὰς διὰ τῆς μιᾶς, οὕτω πάντα πράτ-

τὰ φροντίζουμε λοιπόν, κι ἄς κάμνουμε τὰ πάντα, μήπως ὁ πονηρὸς ἀρπάξει ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Τώρα ὁμως ἐμεῖς κάμνουμε ὅλα τὰ ἀντίθετα. Γιὰ νὰ εἶναι λοιπόν καλὸ τὸ χωράφι κάνομε τὰ πάντα, καὶ φροντίζουμε νὰ τὸ παραδώσουμε σὲ ἄνδρα πιστό, καὶ ψάχνουμε νὰ βροῦμε ἡμιονηγὸ καὶ ἀμαξηλάτη καὶ διοικητὴ καὶ λογιστὴ ἔξυπνο· ὁμως ἐκεῖνο πού μᾶς εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀπὸ ὅλα, τὸ νὰ ἀναθέσουμε τὸν υἱὸ μας σὲ κάποιον πού θὰ μπορέσει νὰ διατηρήσει τὴν σωφροσύνη του, δὲ φροντίζουμε καθόλου, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ κτῆμα εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ ὅλα ἐκεῖνα γίνονται γι' αὐτό. Γιὰ τὰ κτήματά τους φροντίζουμε, γι' αὐτὰ τὰ ἴδια ὁμως καθόλου. Βλέπεις τὸν παραλογισμό; Ἔσκησε τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, καὶ ἐκεῖνα θ' ἀκολουθήσουν ἀπὸ πίσω· ὅταν αὐτὴ δὲν εἶναι ἀγαθὴ, δὲν τὸ ὠφελοῦν καθόλου τὰ κτήματα· ἐνῶ ὅταν αὐτὴ ἀσκηθεῖ, τότε καμιὰ βλάβη δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴ φτώχεια.

Θέλεις ν' ἀφήσεις τὸ παιδί σου πλούσιο; δίδαξέ το νὰ εἶναι χρηστό· γιατί ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ διαφυλάξει καὶ τὰ κτήματα· καὶ ἂν δὲν ἀποκτήσει ἄλλα, δὲ θὰ ἐλαττώσει τὰ ἀποκτημένα. Ἄν ὁμως εἶναι πονηρό, κι ἂν ἀκόμα τοῦ ἀφήσεις ἀμέτρητα κτήματα, δὲν ἄφησες τὸν φύλακα, ἀλλὰ τὸ ἔκαμες χειρότερο ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔφθασαν στὴ χειρότερη μορφή φτώχειας. Γιατί γιὰ ἐκείνους πού δὲν ἀνέθρεψαν σωστὰ τὰ παιδιά, εἶναι προτιμότερη ἢ φτώχεια ἀπὸ τὸν πλοῦτο. Γιατί ἐκεῖνη τοὺς διατηρεῖ στὴν ἀρετὴ καὶ χωρὶς τὴν θέλησή τους, ἐνῶ ὁ πλοῦτος δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ εἶναι φρόνιμοι οὔτε κι ὅταν τὸ θέλουν, ἀλλὰ τοὺς παρασύρει καὶ τοὺς καταστρέφει, καὶ τοὺς ὀδηγεῖ σὲ μύρια δεινά. Οἱ μητέρες κατ' ἐξοχὴ νὰ φροντίζουν τις θυγατέρες· εἶναι εὐκόλη γιὰ σᾶς αὐτὴ ἢ ἐπαγρύπνηση. Φροντίζετε, ὥστε νὰ εἶναι νοικοκυρές, καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ τις ἀνατρέφετε ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι εὐλαβεῖς, σεμνές, νὰ περιφρονοῦν τὰ χρήματα, νὰ ἀποφεύγουν τοὺς καλλωπισμούς. Ἔτσι παραδῶστε αὐτὲς στὸ γάμο. Ἄν τις διαπλάθετε ἔτσι, ὄχι μόνον αὐτὲς θὰ σώσετε, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα πού πρόκειται νὰ τις νυμφευτεῖ· καὶ ὄχι μόνο τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά· ὄχι μόνο τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐγγόνια. Γιατί ὅταν ἡ ρίζα εἶναι καλὴ, ὠραιότερα θ' ἀπλωθοῦν τὰ κλαδιά, καὶ θὰ λάβετε τὸ μισθὸ ὅλων αὐτῶν. Καὶ ὅλα νὰ τὰ κάμνουμε ἔτσι, σὰν νὰ μὴν ὠφελοῦμε μία ψυχὴ, ἀλλὰ

τωμεν. Οὕτω γὰρ δεῖ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας ἐξιέναι πρὸς γάμου, καθάπερ ἀθλητὴν ἐκ παλαίστρας, πᾶσαν δι' ἀκριβείας ἔχουσαν τὴν ἐπιστήμην, καθάπερ ζύμην ὀφείλουσαν τὸ ὄλον φύραμα εἰς τὸ ἑαυτῆς μεταστῆσαι κάλλος.

5 Καὶ οἱ παῖδες πάλιν οὕτως ἔστωσαν αἰδέσιμοι, ὡς ἀπὸ τῆς κοσμιότητος καὶ τῆς σωφροσύνης μᾶλλον διαγινώσκεσθαι, ἵνα καὶ παρὰ ἀνθρώπων, καὶ παρὰ Θεοῦ πολὺν τὸν ἔπαινον ἔχωσι. Μαθέτωσαν γαστρὸς κρατεῖν, πολυτελείας ἀπέχεσθαι, οἰκονομικοὶ τινες εἶναι, φιλόστοργοι, μαθέτωσαν ἄρχεσθαι. Οὕτω γὰρ δυνήσονται
10 πολὺν προξενῆσαι μισθὸν τοῖς γονεῦσιν· οὕτω πάντα ἔσται εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς σωτηρίαν ἡμετέραν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πολλές μέσω τῆς μιᾶς. Γιατί ἔτσι πρέπει νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπίτι γιὰ τὸ γάμο, ὅπως ὁ ἀθλητὴς ἀπὸ τὴν παλαίστρα, κατέχοντας τὴν ἐπιστήμη μὲ κάθε λεπτομέρεια, ὅπως ἀκριβῶς ἡ ζύμη ποὺ ὀφείλει τὸ φύραμα νὰ τὸ μεταμορφώσει στὸ δικὸ της κάλλος.

Καὶ τὰ παιδιά πάλι ἄς εἶναι ἔτσι σεμνά, ὥστε νὰ διακρίνονται μᾶλλον ἀπὸ τὴ σεμνότητα καὶ τὴ σωφροσύνη, ὥστε νὰ ἔχουν μεγάλο ἔπαινο καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὸ Θεῶ. Ἄς μάθουν νὰ ἐξουσιάζουν τὸ στομάχι, νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν πολυτέλεια, νὰ εἶναι οἰκονόμα, φιλόστοργα, νὰ μάθουν νὰ ἄρχονται. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουν νὰ προσφέρουν πολὺ μισθὸ στοὺς γονεῖς, ἔτσι ὅλα θὰ εἶναι πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ δική μας σωτηρία, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Α' Τιμ. 3,1-7)

«Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ
οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς
ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδα-
κτικόν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ,
5 ἀλλ' ἐπεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου
καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ
πάσης σεμνότητος».

1. Μέλλων κατιέναι εἰς τὸν περὶ τῆς ἐπισκοπῆς λόγον, δείκνυσι
καθάπαξ ὅποιον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, οὐκ ἐν τάξει τῆς πρὸς
10 τὸν Τιμόθεον αὐτὸ παρεινέσεως ποιῶν, ἀλλ' ὡς πᾶσι διαλεγόμε-
νος, καὶ δι' ἐκείνου πάντα ρυθμίζων. Καὶ τί φησιν; «Εἴ τις ἐπι-
σκοπῆς ὀρέγεται», οὐκ ἐγκαλῶ, φησί· προστασίας γὰρ ἔργον ἐστίν·
εἴ τις ταύτην ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε μὴ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἀυθεν-
τίας ἐφίεσθαι μόνον, ἀλλὰ τῆς προστασίας, οὐκ ἐγκαλῶ· «καλοῦ
15 γὰρ ἔργου ἐπιθυμεῖ», φησίν. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἐπεθύμησε τοῦ
πράγματος, ἀλλ' οὐ τῆς ἐξουσίας, καὶ οὕτως ἐπεθύμησεν, ὡς ἀκοῦ-
σαι· «τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;». Εἴ τις
οὕτως ἐπεθύμησε, ἐπιθυμείτω· ἐπισκοπὴ γὰρ εἶρηται παρὰ τὸ ἐπι-
σκοπεῖν ἅπαντας. «Δεῖ οὖν», φησί, «τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον
20 εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. Οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ εἶ-
ναι ἐξὸν ἀνευ τούτου γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων· ἐπειδὴ
ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὀμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν

1. Ἐξοδ. 2,14.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ

(Α' Τιμ. 3,1-7)

«Ἐὰν κάποιος ἐπιθυμεῖ ἐπισκοπῆ ἐπιθυμεῖ καλὸ ἔργο. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄμεμπτος, ἄνδρας μιᾶς γυναίκα, νηφάλιος, σώφρωνας, κόσμιος, φιλόξενος, διδακτικός, νὰ μὴ πίνει πολὺ κρασί, νὰ μὴν εἶναι πλήκτης, νὰ μὴν εἶναι αἰσχροκερδής, ἀλλὰ ἐπεικῆς, ἀφιλόνηκος, ἀφιλάργυρος, καλὸς προϊστάμενος τοῦ σπιτιοῦ του, νὰ ἔχει παιδιὰ ὑποτακτικὰ μὲ κάθε σεμνότητα».

1. Ἐπειδὴ πρόκειται ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα τῆς ἐπισκοπῆς, δείχνει κατὰ τρόπο ἀπόλυτο ποιὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἐπίσκοπος, δίνοντας αὐτῇ τὴν παραίνεση ὄχι ὑπὸ τῆ μορφῆ ἐκείνη πού συμβουλεύει τὸν Τιμόθεο, ἀλλὰ σὰ νὰ ἀπευθύνεται πρὸς ὄλους καὶ ρυθμίζοντας μέσω ἐκείνου ὄλους. Καὶ τί λέγει; «Ἄν κανεὶς ἐπιθυμεῖ ἐπισκοπῆ», δὲν τὸ κατηγορῶ, λέγει· γιατί εἶναι ἔργο προστασίας· ἂν κάποιος ἔχει αὐτῇ τὴν ἐπιθυμία, ὥστε νὰ μὴν ἐπιθυμεῖ μόνο τὴν ἐξουσία καὶ τὴν αὐθεντικότητα, ἀλλὰ τὴ φροντίδα, δὲν τὸ κατηγορῶ· «γιατὶ καλὸ ἔργο ἐπιθυμεῖ», λέγει. Γιατὶ καὶ ὁ Μωϋσῆς τὸ ἐπιθύμησε αὐτό, ἀλλ' ὄχι τὴν ἐξουσία, καὶ ἔτσι τὴν ἐπιθύμησε, ὥστε ν' ἀκούσει, «ποιὸς σὲ κατέστησε ἄρχοντα καὶ δικαστὴ ἀνάμεσά μας;»¹. Ἄν κάποιος τὴν ἐπιθύμησε ἔτσι ἄς τὴν ἐπιθυμεῖ· γιατί ὀνομασθῆκε ἐπισκοπῆ, ἐπειδὴ φροντίζει γιὰ ὄλους. «Πρέπει λοιπὸν», λέγει, «ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄμεμπτος, ἄνδρας μιᾶς γυναίκα». Δὲν τὸ λέγει αὐτὸ νομοθετώντας, σὰν νὰ μὴ μπορεῖ νὰ γίνεῖ κανεὶς ἐπίσκοπος χωρὶς αὐτό, ἀλλ' ἐμποδίζει τὴν ἀμετρία. Ἐπειδὴ στοὺς Ἰουδαίους ἦταν δυνατὸ νὰ συνάψουν καὶ δεῦτερο γάμο καὶ

κατὰ ταῦτὸν γυναῖκας. «Τίμιον γὰρ ὁ γάμος». Τινὲς δέ, «ἵνα μιᾶς
 γυναικὸς ἀνὴρ ᾗ», φασὶ τοῦτο εἰρῆσθαι. «Ἄνεπίληπτον»· πᾶσαν εἶ-
 πεν ἀρετὴν, «ἀνεπίληπτον» εἰπὼν. Ὡστε, εἴ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ
 τινα ἀμαρτήματα, οὐ καλῶς ποιεῖ, πράγματος ἐπιθυμῶν, οὐ διὰ
 5 τῶν ἔργων ἑαυτὸν ἐξέβαλεν· οὐ γὰρ ἄρχειν, ἀλλὰ ἄρχεσθαι δεῖ τὸν
 τοιοῦτον.

Τὸν γὰρ ἄρχοντα παντὸς λαμπτήρος λαμπρότερον εἶναι δεῖ,
 καὶ βίον ἔχειν ἀκηλίδωτον, ὥστε πάντα πρὸς ἐκεῖνον ὄρᾶν καὶ
 πρὸς τὸν αὐτοῦ βίον τὸν οἰκεῖον χαρακτηρίζειν. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, οὐχ
 10 ἀπλῶς τοσαύτη κεχρημένος τῇ παραινέσει, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς
 ἔμελλεν ἐπισκόπους καθιστᾶν, ὅπερ καὶ Τίτῳ γράφων παρήνει,
 καὶ ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τοῦ πράγματος ἐπιθυμεῖν, διὰ τοῦτο
 ταῦτα παρεγγυᾷ. «Νηφάλιον», φησί, τουτέστιν, διορατικόν, μυρίους
 ἔχοντα πάντοθεν ὀφθαλμούς, ὅξῃ βλέποντα, καὶ μὴ ἀμβλύνοντα τὸ
 15 τῆς διανοίας ὄμμα. Πολλὰ γὰρ ἔστι τὰ συμπίπτοντα, καὶ οὐκ ἐῶντα
 ὄρᾶν καθαρῶς καὶ ὡς ἔχει τὰ πράγματα· καὶ γὰρ καὶ ἀθυμῖαι καὶ
 φροντίδες καὶ πραγμάτων ὄχλος καὶ πολλὰ πάντοθεν ἐπιρρεῖ.
 Ἄγρυπνον τοίνυν αὐτὸν εἶναι χρῆ, οὐ τὰ ἑαυτοῦ μεριμνῶντα μόνον,
 ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν λοιπῶν· διεγνηγέρθαι χρῆ καὶ ζεῖν τῷ πνεύματι καὶ
 20 πῦρ πνέειν, ὡς εἰπεῖν, καὶ μᾶλλον στρατηγοῦ καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν
 ἡμέρᾳ τὸ στράτευμα περιμόντος κάμνειν καὶ διακονεῖσθαι καὶ τὴν
 ὑπὲρ ἀπάντων ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν.

«Σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον». Ταῦτα ἐπειδὴ τῶν ἀρχομέ-
 νων ἔχουσιν οἱ πολλοὶ (δεῖ γὰρ καὶ αὐτοὺς εἰς τὰ τοιαῦτα τοῖς ἄρ-
 25 χουσιν ἴσους εἶναι), δεικνὺς τὸ τῶν ἐπισκόπων ἐξαίρετον, ἐπήγαγε,
 «διδασκτικόν· τοῦτο γὰρ οὐκέτι ὁ ἀρχόμενος ἀπαιτεῖται· μάλιστα δὲ
 τοῦτο πάντων προσεῖναι δεῖ τῷ ταύτην τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένῳ.
 «Μὴ πάροινον». Οὐ τὸν μέθυσον ἐνταῦθά φησιν, ἀλλὰ τὸν ὑβρι-
 στήν, τὸν αὐθάδη. «Μὴ πλήκτην». Οὐ τὸν μὴ πλήττοντά φησιν
 30 ταῖς χερσί. Τί οὖν ἔστι, «μὴ πλήκτην»; Ἐπειδὴ εἰσιν ἀκαίρως τι-

νά ἔχουν συγχρόνως δυὸ γυναῖκες. «Γιατὶ ὁ γάμος εἶναι τίμιος». Μερικοὶ λένε ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε «γιά νά ἔχει ὁ ἄνδρας μιὰ γυναῖκα». «Νὰ εἶναι ἄμεμπτος». Κάθε ἀρετὴ συμπεριέλαβε, λέγοντας, «ἄμεμπτος». Ὡστε, ἂν κάποιος συναισθάνεται κάποια ἁμαρτήματά του, δὲν ἐνεργεῖ σωστὰ ἐπιθυμώντας ἓνα πράγμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπομάκρυνε τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ ἔργα του· ἓνας τέτοιος δὲν πρέπει νὰ ἄρχει, ἀλλὰ νὰ ἄρχεται.

Πραγματικὰ ὁ ἄρχοντας πρέπει νὰ εἶναι λαμπρότερος ἀπὸ κάθε λαμπτήρα καὶ νὰ ἔχει βίον ἀκηλίδωτο, ὥστε ὅλοι νὰ προσβλέπουν σ' ἐκεῖνον καὶ νὰ συμμορφώνουν τὴ ζωὴ τους σύμφωνα μὲ τὴν δική του ζωὴ. Τὸ κάνει αὐτὸ ὄχι ἀπλῶς γιὰ νὰ δώσει αὐτὴν τὴν παραίνεση, ἀλλ' ἐπειδὴ κι αὐτὸς ἐπρόκειτο νὰ καταστήσει ἐπισκόπους, πράγμα πού συμβούλευε καὶ στὸν Τίτο γράφοντας, καὶ ἐπειδὴ ἦταν φυσικὸ πολλοὶ νὰ ἐπιθυμοῦν τὸ πράγμα αὐτό, γι' αὐτὸ τὰ παραγγέλλει αὐτά. «Νὰ εἶναι νηφάλιος», λέγει, δηλαδὴ διορατικὸς, ἔχοντας ἀμέτρητα μάτια ἀπὸ παντοῦ, βλέποντας μὲ ὄξυ μάτι καὶ χωρὶς νὰ ἀμβλύνει τὸ μάτι τῆς διάνοιας. Γιατὶ πολλὰ εἶναι αὐτὰ πού συμπίπτουν καὶ δὲν ἀφήνουν τὸ μάτι νὰ βλέπει καθαρὰ καὶ ὅπως ἔχουν τὰ πράγματα· καθόσον καὶ λύπες καὶ φροντίδες καὶ πλῆθος ὑποθέσεων καὶ πολλὰ ἄλλα ἐπισωρεύονται ἀπὸ παντοῦ. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ἄγρυπνος, χωρὶς νὰ μεριμνᾷ μόνο γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τῶν ὑπολοίπων. Πρέπει νὰ βρίσκεται σὲ ἐγρήγορση, νὰ ζεῖ ζωὴ πνευματικὴ, νὰ πνέει φωτιά, ὅπως θὰ λέγαμε, καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ στρατηγὸ νύχτα καὶ μέρα νὰ περιτρέχει τὸ στράτευμα, νὰ κοπιάζει καὶ νὰ τὸ ὑπηρετεῖ, ἔχοντας τὴ μέριμνα καὶ τὴ φροντίδα γιὰ ὅλους.

«Νὰ εἶναι σώφρωνας, κόσμιος, καὶ φιλόξενος». Αὐτὰ ἐπειδὴ τὰ ἔχουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους (γιατὶ πρέπει καὶ αὐτοὶ νὰ εἶναι ἴσοι μὲ τοὺς ἄρχοντες σ' αὐτά), δείχνοντας τὸ ἐξαιρετὸ τῶν ἐπισκόπων, πρόσθεσε, «νά εἶναι διδακτικὸς», γιατί ἀπὸ αὐτὸ ὁ ἀρχόμενος δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκη· αὐτὸ περισσότερο ἀπὸ ὅλους πρέπει νὰ τὸ ἔχει ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἔχει δοθεῖ αὐτὴ ἡ ἐξουσία. «Νὰ μὴ εἶναι πάροινος»· δὲν ἐννοεῖ ἐδῶ τὸν μέθυσο, ἀλλὰ τὸν ὑβριστὴ, τὸν αὐθάδη. «Οὔτε νὰ εἶναι πλήκτης»· δὲν ἐννοεῖ ἐκεῖνον πού δὲ χτυπᾷ μὲ τὰ χέρια. Τί σημαίνει λοιπὸν, «νά μὴ

νές πλήττοντες τῶν ἀδελφῶν τὴν συνείδησιν, τούτους νῦν αἰνίττε-
 σθαί μοι δοκεῖ. «Μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάρ-
 γυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑπο-
 ταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος». Εἰ τοίνυν ὁ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ
 5 κόσμου, τὸν δὲ ἐπίσκοπον οὐ δεῖ τὰ τοῦ κόσμου μεριμνᾶν, πῶς
 φησι, «μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα»; Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι τὸν ἀπὸ γυ-
 ναικὸς ἠνίξατο μένοντα ἐλεύθερον· εἰ δὲ μὴ τοῦτο εἶη, ἔνεστι γυναῖ-
 κα ἔχοντα, ὡς μὴ ἔχοντα, εἶναι. Τότε μὲν γὰρ καλῶς τοῦτο συνε-
 χώρησεν, ὡς πρὸς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν τὴν τότε οὔσαν. Ἐνε-
 10 στι δὲ αὐτὸ μεταχειρίσασθαι καλῶς, εἴ τις βούλοιο. Ὡσπερ γὰρ ὁ
 πλοῦτος δυσχερῶς εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πολλα-
 χοῦ δὲ οἱ πλουτοῦντες εἰσῆλθον, οὕτω καὶ ὁ γάμος.

Τί δὲ λέγεις, εἶπέ μοι; περὶ ἐπισκόπου διαλεγόμενος ἔλεγεν,
 ὅτι δεῖ αὐτὸν μὴ μέθυσον εἶναι, ἀλλὰ φιλόξενον, δέον τὰ μείζονα
 15 τούτων εἰπεῖν. Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπεν ὅτι, δεῖ δὲ τὸν ἐπίσκοπον ἄγγε-
 λον εἶναι, μηδενὶ πάθει ἀνθρωπίνῳ ὑποκειῖσθαι; ἐκεῖνα τὰ μεγάλα,
 ἃ Χριστὸς εἶπεν, ἃ καὶ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν δεῖ, ἐσταυρῶσθαι,
 καὶ ἐν ταῖς χερσὶν ἀεὶ ἔχειν τὴν ψυχὴν; ὁ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν, «ὁ
 ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»·
 20 καὶ πάλιν, «ἐὰν μὴ τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ
 ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος», ἀλλὰ «μὴ πάροινον», φησί; Καλαὶ
 αἱ ἐλπίδες, εἰ περὶ τούτων ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος παραινέσθαι. Διὰ
 τί γὰρ οὐκ εἶπες, 'δεῖ δὲ αὐτὸν ἤδη μεταστῆναι ἐκ τῆς γῆς', ἀλλὰ ἃ
 25 τοῖς κοσμικοῖς ἐπέταξας, ταῦτα τῷ ἐπισκόπῳ οὐκ ἐπιτάττεις; Τί δὲ
 ἐκείνοις, φησί; «Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς»· καὶ
 πάλιν, «ὁ δὲ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας»· καὶ πάλιν,
 «οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν»· καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν
 φησὶν, «ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν, οὐκ
 ἔστι μου ἄξιος». Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα οὐκ εἶρηκεν; Ὅτι τοιού-

2. Ἰω. 10,11.

3. Ματθ. 10,38.

4. Κολ. 3,5.

5. Ρωμ. 6,7.

6. Κολ. 5,24.

7. Λουκᾶ 14,33.

εἶναι πλήκτης»; Ἐπειδὴ ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ ἄκαιρα ἐπιφέρουν πλήγματα στὴ συνείδηση τῶν ἀδελφῶν, μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτοὺς ἐννοεῖ ἐδῶ. «Νὰ μὴ εἶναι αἰσχροκερδῆς, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐπιεικῆς, ἄμαχος, ἀφιλάργυρος, νὰ κυβερνάει καλὰ τὸ σπίτι του, νὰ ἔχει παιδιὰ ὑποτακτικὰ καὶ μὲ κάθε σεμνότητα». Ἄν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ συνάπτει γάμο μεριμνᾷ γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὁ ἐπίσκοπος δὲν πρέπει νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς λέγει, «νὰ εἶναι ἄνδρας μιᾶς γυναίκας»; Μερικοὶ λοιπὸν λένε, ὅτι ὑπαινίχθηκε ἐκεῖνον ποὺ μένει ἐλεύθερος ἀπὸ γυναίκα· ἂν ὅμως δὲν εἶναι αὐτό, μπορεῖ νὰ ἔχει γυναίκα καὶ νὰ εἶναι σὰν νὰ μὴν ἔχει. Τότε βέβαια αὐτὸ σωστὰ τὸ ἐπέτρεψε, σύμφωνα μὲ τὴ φύση τοῦ πράγματος ποὺ συνηθιζόταν τότε. Καὶ εἶναι δυνατόν αὐτὸ νὰ τὸ χειρισθεῖ κανεὶς σωστὰ, ἂν θέλει. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ πλοῦτος δύσκολα εἰσάγει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ σὲ πολλὰς περιπτώσεις οἱ πλούσιοι εἰσῆλθαν, ἔτσι καὶ ὁ γάμος.

Ἄλλὰ πὲς μου, τί ἐννοεῖς μὲ αὐτό; Μιλῶντας γιὰ τὸν ἐπίσκοπο ἔλεγε ὅτι αὐτὸς δὲν πρέπει νὰ εἶναι μέθυσος, ἀλλὰ φιλόξενος, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ πεῖ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά. Γιατί λοιπὸν δὲν εἶπε ὅτι πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι ἄγγελος, καὶ νὰ μὴν εἶναι δοῦλος κανενὸς ἀνθρώπινου πάθους; ἐκεῖνα τὰ μεγάλα ποὺ εἶπε ὁ Χριστὸς καὶ τὰ ὅποια πρέπει καὶ οἱ ἀρχόμενοι νὰ τὰ ἔχουν, νὰ ἔχουν δηλαδὴ σταυρωθεῖ καὶ νὰ ἔχουν πάντα τὴν ψυχὴ στὰ χέρια; πράγμα ποὺ εἶπε καὶ ὁ Χριστὸς, «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς θυσιάζει τὴ ζωὴ του γιὰ τὰ πρόβατα»²· καὶ πάλι, «ἂν κάποιος δὲ σηκῶσει τὸν σταυρὸ του καὶ δὲν ἀκολουθήσει πίσω μου, δὲν εἶναι ἄξιός μου»³, ἀλλὰ λέγει, «νὰ μὴ εἶναι πάροινος»; Καλὲς εἶναι οἱ ἐλπίδες, ἂν ὁ ἐπίσκοπος ὀφείλει νὰ δίνει συμβουλὲς γι' αὐτά. Γιατί λοιπὸν δὲν εἶπες, ὅτι πρέπει αὐτὸς ἀπὸ τῆ γῆ νὰ μεταφερθεῖ στὸν οὐρανό, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ διέταξες στοὺς κοσμικοὺς, αὐτὰ δὲν τὰ διατάσσεις στὸν ἐπίσκοπο; Τί λέγει σὲ ἐκείνους; «Νεκρώσατε τὰ μέλη σας ποὺ εἶναι στὴ γῆ»⁴· καὶ πάλι, «αὐτὸς ποὺ πέθανε, ἔχει δικαιωθεῖ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία»⁵· καὶ πάλι, «ὅσοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, σταύρωσαν τὴ σάρκα»⁶· καὶ ὁ Χριστὸς πάλι λέγει, «ἂν κάποιος δὲν ἀποχωρισθεῖ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, δὲν εἶναι ἄξιός μου»⁷. Γιατί λοιπὸν αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε; Γιατί τέτοιοι λίγοι ἦταν δυνατό νὰ βρεθοῦν, εἶχαν ὅμως ἀνάγκη ἀπὸ

τους ὀλίγους εὐρεθῆναι ἐνῆν, ἐπισκόπων δὲ ἔδει πολλῶν, καὶ καθ' ἑκάστην πόλιν τῶν προηγησομένων.

2. Ἐπεὶ οὖν ἐνεδρεύεσθαι ἔμελλε τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, διὰ τοῦτο συμμαετρημένην εἶπεν ἀρετὴν, οὐκ ἐκείνην τὴν ἄνω, τὴν ὑψηλὴν· τὸ γὰρ νηφάλιον εἶναι καὶ κόσμιον καὶ σώφρονα πολλῶν ἦν. «Τέκνα ἔχοντα», φησὶν, «ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος». Δεῖ γὰρ οἴκοθεν παρέχεσθαι τὰ παραδείγματα. Τίς γὰρ ἂν πιστεύσειεν, ὅτι τὸν ἀλλότριον ὑποτάζει ὁ τὸν υἱὸν μὴ ὑποτάξας; «Τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον». Τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθέν φασι, ὅτι ὁ οἰκονομικὸς καὶ πολιτικὸς ἂν γένοιτο ταχέως. Καὶ γὰρ τοῦτο ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, ὡσανεὶ μικρὰ οἰκία· καὶ ὡσπερ ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰσὶ παιδιά, γυνή, οἰκέται, καὶ πάντων ὁ ἀνὴρ ἀνήρηται τὴν ἀρχήν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἐστὶ, παιδιά, γυναῖκες, οἰκέται. Εἰ δὲ κοινωνοὺς ἔχει τῆς ἀρχῆς ὁ τῆς ἐκκλησίας προεστῶς, ἀλλ' ἔχει 15 κάκεῖ ὁ ἀνὴρ κοινωνὸν τὴν γυναῖκα. Ἀλλὰ τὰ πρὸς διατροφήν ἐνταῦθα τῶν χηρῶν καὶ τῶν παρθένων φροντίζειν δεῖ; Ἐχει κάκεῖ ὁ ἀνὴρ τοὺς δούλους, τὰς θυγατέρας· ἄλλως δὲ καὶ εὐκολώτερον τῆς οἰκίας ἄρχειν. Ὁ τοίνυν ταῦτα καλῶς οὐκ οἰκονομήσας, πῶς τὰ τῆς ἐκκλησίας οἰκονομησαὶ δυνήσεται;

20 Εἶτα εἰπὼν, «εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;». «Μὴ νεόφυτον», φησὶν. Οὐ τὸν νεώτερον ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον· «ἐγὼ» γάρ, φησὶν, «ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠῤῥξανε». Τοῦτον οὖν δηλῶσαι βουλόμενος, τοῦτο εἶπεν. Ἐπεὶ τί ἐκώλυεν εἰπεῖν, 25 μὴ νεώτερον; Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτός, φησὶ, τὸν Τιμόθεον νεώτερον ὄντα ἐποίει; καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο, πρὸς αὐτὸν λέγων, «μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω». Ὅτι πολλὴν τὴν ἀρετὴν αὐτῷ συνήδει· ὅτι μεγάλην τὴν περὶ τὸν βίον ἀκρίβειαν· ὃ δὴ καὶ εἰδῶς, «ἐκ βρέφους», φησὶν γράφων, «τὰ ἱερὰ γράμματα ἔμαθες». Ὅτι δὲ 30 καὶ ἐπιτεταμένην εἶχε νηστείαν, δηλοῖ τό, «οἶνω ὀλίγω χρῶ διὰ τὰς

8. Α' Κορ. 3,6.

9. Α' Κορ. 4,12.

10. Β' Τιμ. 3,15.

πολλούς επισκόπους, και σέ κάθε πόλη ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ὁ ἐπίσκοπος πού θὰ προΐστατο.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ στηθοῦν παγίδες στὴν πορεία τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτὸ μίλησε γιὰ ἀρετὴ μετρημένη, καὶ ὄχι γιὰ ἐκείνη τὴν ἀνώτερη, τὴν ὑψηλὴ· γιατί τὸ «νὰ εἶναι νηφάλιος καὶ κόσμιος καὶ σώφρωνας», ἦταν κάτι πού τὸ εἶχαν πολλοί. «Νὰ ἔχει», λέγει, «τέκνα ὑποτακτικὰ μὲ κάθε σεμνότητα». Πρέπει τὰ παραδείγματα νὰ τὰ δίνει ἀπὸ τὸ σπίτι του. Γιατί ποιός θὰ μπορούσε νὰ πιστέψει ὅτι θὰ ὑποτάξει τὸν ξένο αὐτὸς πού δὲν ὑπέταξε τὸ γιό του; «Νὰ κυβερνᾷ καλὰ τὸ σπίτι του». Αὐτὸ τὸ λένε καὶ οἱ μὴ Χριστιανοί, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς πού εἶναι ἐπιτήδειος στὰ οικονομικὰ θέματα, γρήγορα μπορεῖ νὰ γίνει καὶ πολιτικός. Γιατί τέτοιο πράγμα εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία, σὰν μικρὴ οἰκία· καὶ ὅπως στὴν οἰκία ὑπάρχουν παιδιά, γυναῖκα, ὑπηρέτες, καὶ ὅλων τὴν διοίκηση ἀναλαμβάνει ὁ ἄνδρας, ἔτσι καὶ στὴν ἐκκλησία τίποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει, παρὰ αὐτό, παιδιά, γυναῖκες, ὑπηρέτες. Ἐὰν ὅμως ὁ προϊστάμενος τῆς ἐκκλησίας ἔχει βοηθοὺς γιὰ τὴ διοίκησή της, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνδρας ἔχει βοηθὸ τὴ γυναῖκα. Ἄλλὰ πρέπει νὰ φροντίζει ἐδῶ γιὰ τὴν διατροφή τῶν χηρῶν καὶ τῶν παρθένων; Ἐχει καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνδρας τοὺς δούλους, τὶς θυγατέρες. Ἄλλωστε εἶναι καὶ εὐκολότερο νὰ διοικεῖς τὸ σπίτι σου. Αὐτὸς λοιπὸν πού δὲ διοίκησε καλὰ αὐτά, πῶς θὰ μπορέσει νὰ διοικήσει τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας;

Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶπε, «ἂν κάποιος δὲ γνωρίζει νὰ διοικεῖ τὸ σπίτι του πῶς θὰ φροντίσει τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ;». «Νὰ μὴ εἶναι νεόφυτος», λέγει. Δὲν ἐννοεῖ τὸν νεώτερο ἐδῶ, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητο· γιατί λέγει, «ἐγὼ φύτεψα, ὁ Ἀπολλῶς πότισε, ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸ αὖξανε»⁸. Αὐτὸν λοιπὸν θέλοντας νὰ δηλώσει τὸ εἶπε αὐτό. Γιατί τί τὸν ἐμπόδιζε νὰ πεῖ, νὰ μὴν εἶναι νεώτερος; Γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, αὐτὸς χειροτόνησε ἐπίσκοπο τὸν Τιμόθεο ἐνῶ ἦταν νεώτερος; Καὶ τὸ βεβαιώνει αὐτὸ λέγοντας πρὸς αὐτόν, «κανένας ἂς μὴ περιφρονεῖ τὴ νεότητά σου»⁹. Γιατί γνώριζε ὅτι αὐτὸς εἶχε πολλὴ ἀρετὴ, ὅτι ἡ ζωὴ του ἦταν ὡς πρὸς ὅλα σωστή, πράγμα πού τὸ γνώριζε καὶ τὸ γράφει, λέγοντας· «ἀπὸ βρέφος ἔμαθες τὰ ἱερὰ γράμματα»¹⁰. Τὸ ὅτι ἔκαμνε καὶ σκληρὴ νηστεία τὸ φανερῶνουν

πυκνάς σου ἀσθενείας», μετὰ τῶν ἄλλων καὶ περὶ τούτου γράψας αὐτῷ, ὡς, εἰ μὴ ταῦτα ὑπ' αὐτοῦ κατωρθωμένα ἦδει, οὔτε ἂν ἔγραψεν, οὔτε τῷ μαθητῇ τοιαῦτα παρήγγειλεν. Ἐπειδὴ οὖν ἐξ Ἑλλήνων πολλοὶ προσήεσαν τότε καὶ ἐβαπτίζοντο, μὴ εὐθέως, φησί, νε-
5 ὄφυτον εἰς τὸν τῆς ἀρχῆς ὄγκον ἄγετε, τουτέστι, νεοκατήχητον.

Εἰ γάρ, πρὶν ἢ γενέσθαι μαθητής, διδάσκαλος γένοιτο ταχέως, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἔρχεται· εἰ, πρὶν ἢ μαθεῖν ἀρχεσθαι, τῶν ἀρχόντων γένοιτο, φυσᾶται. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· «ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου»· τουτέστιν, εἰς τὴν καταδίκην τὴν
10 αὐτὴν, ἣν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς ἀπονοίας ὑπέμεινε. Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὄνειδισμόν ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. Καλῶς· μέλλει γὰρ ὄνειδίζεσθαι παρ' αὐτῶν. Τάχα καὶ διὰ τοῦτο εἶπε, «μιαῖς γυναικὸς ἄνδρα», καίτοι λέγων ἀλλαχοῦ, «θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἔμαυ-
15 τόν», τουτέστιν, ἐν ἐγκρατεία. Ἴνα οὖν μὴ εἰς στενὸν περικλείσῃ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἠκριβωμένην πολιτείαν ἀπαιτήσῃ, διὰ τοῦτο συμμαετρημένην ἐζήτησεν ἀρετὴν. Ἔδει γὰρ καθίστασθαι καθ' ἑκάστην πόλιν τὸν προηγούμενον· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ γράφοντος τῷ Τίτῳ, «ἵνα καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διαταξά-
20 μην». Τί δέ, ἂν μαρτυρίαν ἔχη καλὴν καὶ δόξαν ἀγαθὴν, μὴ ἦ δὲ τοιοῦτος; Μάλιστα μὲν οὖν δύσκολον τοῦτο· ἀγαπητὸν γὰρ τοὺς ὀρθοὺς ὀρθὴν ἔχειν δόξαν παρὰ τοῖς ἐχθροῖς· νῦν δὲ οὐδὲ τοῦτο μόνον εἶασεν· οὐδὲ γὰρ εἶπε, δεῖ αὐτὸν μαρτυρίαν ἔχειν, ἀλλά, «δεῖ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν ἔχειν», ὡς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτην· οὐ γὰρ δὴ
25 ταύτην μόνον.

Τί οὖν, ἂν κακῶς λέγοιεν αὐτὸν εἰκῆ, καὶ βασκαίνοντες, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ Ἑλληνέες εἰσιν; Οὐκ ἔστι τοῦτο· τὸν γὰρ ἄληπτον ἔχοντα βίον κάκεῖνοι αἰδοῦνται. Πῶς, φησίν; Ἄκουε αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος, «διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Οὐ γὰρ τοῦ βίου
30 αὐτῶν ἐπελαμβάνοντο, ἀλλὰ τοῦ κηρύγματος· διὰ τοῦτό φησι, «διὰ δυσφημίας». Ὡς πλάνοι καὶ γόητες διεβάλλοντο διὰ τὸ κήρυγμα.

11. Τιτ. 1,5.

12. Β' Κορ. 6,8.

τὰ λόγια, «νὰ πίνεις λίγο κρασί ἐξ αἰτίας τῶν πυκνῶν ἀσθενειῶν σου»· γράφοντάς του μαζί μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτό, γιατί, ἂν δὲν ἤξερε ὅτι ὅλα αὐτὰ θὰ τηρηθοῦν ἀπὸ τὸν Τιμόθεο, οὔτε θὰ τὰ ἔγραφε οὔτε θὰ παρᾶγγελνε τέτοια στὸ μαθητὴ του. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις προσήρχονταν τότε καὶ βαπτίζονταν, μὴν ὀδηγεῖτε, λέγει, ἀμέσως στὸ βάρος τῆς ἐξουσίας νεόφυτο, δηλαδὴ νεοκατήχητο.

Γιατί, ἂν γίνει γρήγορα δάσκαλος προτοῦ γίνει μαθητής, φθάνει καὶ σὲ ἀλαζονεία. Ἄν προτοῦ μάθει νὰ ἄρχεται γίνει ἄρχοντας, ὑπερηφανεύεται. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανυθεῖ καὶ πέσει στὸ ἀμάρτημα τοῦ διαβόλου», δηλαδὴ στὴν ἴδια καταδίκη, τὴν ὁποία ἐκεῖνος ὑπέστη ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία. Πρέπει ὅμως αὐτὸς νὰ ἔχει καὶ καλὴ μαρτυρία ἀπὸ τοὺς ἔξω, γιὰ νὰ μὴ πέσει σὲ χλευασμὸ καὶ σὲ παγίδα τοῦ διαβόλου. Σωστά· γιατί πρόκειται νὰ χλευασθεῖ ἀπὸ αὐτοὺς. Ἴσως καὶ γι' αὐτὸ εἶπε, «νὰ εἶναι ἄνδρας μιᾶς γυναίκα», ἂν καὶ βέβαια λέγει ἄλλοῦ, «θέλω ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὅπως καὶ ἐγώ», δηλαδὴ ἐγκρατεῖς. Γιὰ νὰ μὴ περιορίσει λοιπὸν τὸ πράγμα, ἂν ζητοῦσε συμπεριφορὰ τέλεια, γι' αὐτὸ ζήτησε ἀρετὴ μετρημένη. Γιατί ἔπρεπε σὲ κάθε πόλη νὰ τοποθετήσῃ τὸν προϊστάμενο· ἄκουε αὐτὸν ποὺ γράφει στὸν Τίτο καὶ λέγει, «γιὰ νὰ τοποθετήσῃς πρεσβυτέρους σὲ κάθε πόλη, ὅπως ἐγὼ σὲ διέταξα»¹¹. Τί λοιπὸν ἂν ἔχει καλὴ μαρτυρία καὶ καλὴ φήμη, ὅμως δὲν εἶναι τέτοιος; Πρὸ πάντων λοιπὸν αὐτὸ εἶναι δύσκολο· γιατί εἶναι ἀγαπητὸ νὰ ἔχουν καλὴ φήμη στοὺς ἐχθροὺς αὐτοῖ ποὺ εἶναι καλοὶ, τώρα ὅμως οὔτε αὐτὸ μόνο ἄφησε· γιατί δὲν εἶπε, «πρέπει αὐτὸς νὰ ἔχει μαρτυρία», ἀλλὰ, «πρέπει αὐτὸς νὰ ἔχει καὶ μαρτυρία», δηλαδὴ μαζί μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτήν· ὄχι ὅμως μόνον αὐτήν.

Τί λοιπὸν ἂν αὐτὸν τὸν κατηγοροῦν ἄδικο καὶ ἀπὸ φθόνο καὶ μάλιστα ἐπειδὴ εἶναι εἰδωλολάτρεις; Δὲν εἶναι δυνατόν αὐτό· γιατί ἐκεῖνον ποὺ ἔχει βίον ἀνεπίληπτο καὶ ἐκεῖνοι τὸν σέβονται. Πῶς, λέγει; Ἄκουε αὐτὸν ποὺ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, «γιὰ δυσφημίες καὶ εὐφημίες»¹². Δὲν κατηγοροῦσαν δηλαδὴ τὴ ζωὴ τους, ἀλλὰ τὸ κήρυγμα· γι' αὐτὸ λέγει, «γιὰ δυσφημίες». Σὰν πλάνοι, σὰν μάγοι συκοφαντοῦνταν ἐξ αἰτίας τοῦ κηρύγματος. Κι αὐτὸ τὸ ἔκαμναν.

Καὶ τοῦτο ἐποίουν, ἐπεὶ μὴ εἶχον τοῦ βίου αὐτῶν ἐπιλαμβάνεσθαι. Διὰ τί γὰρ μηδεὶς εἶπε περὶ τῶν ἀποστόλων, ὅτι πόρνοι καὶ ἀσελγεῖς καὶ πλεονέκται, ἀλλὰ πλάνοι, ὃ τοῦ κηρύγματος ἦν μόνον; Ἄρα οὐχ ὅτι βίον ἀληπτον εἶχον; Εὐδηλον ὅτι.

5 Οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς ζῶμεν καὶ οὐδεὶς ἡμᾶς ἐρεῖ κακῶς, κἂν ἐχθρὸς ἢ κἂν ἄπιστος. Ὁ γὰρ βίον λάμποντα ἔχων, κάκεινοις ἐστὶν αἰδέσιμος· ἢ γὰρ ἀλήθεια καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐπιστομίζει. Εἰς παγίδα δὲ πῶς ἐμπίπτει; Τοῖς αὐτοῖς ἀμαρτήμασι πολλάκις περιπίπτων, οἷς κάκεινοι. Εἰ γὰρ εἶη τοιοῦτος, ταχέως αὐτῷ καὶ ἄλλην
10 παγίδα τίθησιν ὁ διάβολος, ταχέως αὐτὸν ἀναιροῦσιν ἐκεῖνοι. Εἰ δὲ τὴν παρ' ἐχθρῶν δεῖ μαρτυρίαν ἔχειν, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὴν παρὰ τῶν φίλων. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐνὶ κακῶς ἀκοῦσαι τὸν ἀνεπιλήπτω βίω κεκρημένον, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δο-
15 ξάζωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τί οὖν, ἂν συκοφαντῆται, φησί, καὶ ἐκ περιστάσεως τὴν διαβολὴν ὑπομένη; Ἐγχωρεῖ μὲν καὶ τοῦτο· δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτον εἰς τὸ μέσον ἀγεσθαι· καὶ γὰρ πολὺ τὸ δέος. Δεῖ τοίνυν, φησί, καὶ καλὴν μαρτυρίαν ἔχειν αὐτόν· λαμψάτω γὰρ τὰ ἔργα ὑμῶν. Ὡσπερ οὖν
20 οὐκ ἂν τις εἶποι τὸν ἥλιον σκοτεινόν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ τυλφός· αἰσχύνεται γὰρ ταῖς πάντων μάχεσθαι δόξαις· οὕτω τὸν σφόδρα καλὸν οὐκ ἂν τις μέμψατο· ἀλλὰ τῶν μὲν δογμάτων ἕνεκεν πολλάκις ἂν αὐτοῦς διαβάλλοιεν Ἕλληνες, βίου δὲ ὀρθοῦ οὐκ ἂν ἐπιλάβοιντο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων θαυμάζουσι καὶ ἐκλήττονται.

25 3. Οὕτω τοίνυν ζῶμεν, ὥστε μὴ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Μήτε οὖν πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην βλέπωμεν, μήτε ὥστε πονηρὰν λαμβάνειν δόξαν, ἀλλ' ἐν ἑκατέρῳ τὴν συμμετρίαν τιμῶμεν. «Ἐν οἷς φαίνεσθε», φησί, «ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ». Διὰ τοῦτο γὰρ ἡμᾶς εἶασεν, ἵν' ὡς φωστῆρες ὦμεν, ἵνα διδάσκαλοι τῶν
30 ἄλλων καταστῶμεν, ἵν' ὡς ζύμη γενώμεθα, ἵνα ὡς ἄγγελοι μετὰ

13. Ματθ. 5,16.

14. Φιλίπ. 2,15.

γιατι δὲν μπορούσαν νὰ κατηγορήσουν τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους. Γιατί δηλαδή δὲν εἶπε κανένας γιὰ τοὺς ἀποστόλους, ὅτι εἶναι πόρνοι καὶ ἀσελγεῖς καὶ πλεονέκτες, ἀλλὰ πλάνοι, πράγμα πὸ ἀφοροῦσε μόνο τὸ κήρυγμα; Ἐραγε ὄχι γιατί εἶχαν βίον ἀνεπίληπτο; Εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι γι' αὐτό.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς νὰ ζοῦμε, καὶ κανένας δὲν θὰ μᾶς κακολογήσει, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἐχθρός, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἄπιστος. Γιατί ἐκεῖνος πὸ ἔχει ζωὴ λαμπρὴ, εἶναι σεβαστός καὶ σὲ ἐκείνους· γιατί ἡ ἀλήθεια ἀποστομώνει καὶ τοὺς ἐχθρούς. Καὶ πῶς πέφτει σὲ παγίδα; Πέφτοντας πολλές φορές στὰ ἴδια ἀμαρτήματα, στὰ ὁποῖα πέφτουν καὶ ἐκεῖνοι. Γιατί, ἂν εἶναι τέτοιος, γρήγορα κι ἄλλη παγίδα θὰ τοῦ στήσει ὁ διάβολος, γρήγορα ἐκεῖνοι θὰ τὸν καταστρέψουν. Ἄν λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχει μαρτυρία ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ἔχει καὶ τῆ μαρτυρία ἀπὸ τοὺς φίλους. Τὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δυσφημισθεῖ ἓνας πὸ ζεῖ ζωὴ ἀνεπίληπτη, ἄκουε τὸ Χριστὸ πὸ λέγει· «ἄς λάμπει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλὰ σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο»¹³.

Τί λοιπὸν, λέγει, ἂν συκοφαντεῖται καὶ ὑπομένει στὴν περίπτωση αὐτὴ τὴ συκοφαντία; Συμβαίνει βέβαια καὶ αὐτό· δὲν πρέπει οὔτε αὐτός νὰ ὀδηγηθεῖ στὴ θέση τοῦ προΐσταμένου· γιατί εἶναι μεγάλος ὁ φόβος. Πρέπει λοιπὸν, λέγει, νὰ ἔχει αὐτός καὶ καλὴ μαρτυρία· νὰ λάμπουν δηλαδή τὰ ἔργα σας. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς σκοτεινὸ τὸν ἥλιο, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ τυφλός· γιατί ντρέπεται νὰ ἐναντιώνεται στὴ γνώμη ὄλων· ἔτσι τὸν πάρα πολὺ καλὸ δὲ θὰ μπορούσε κανένας νὰ τὸν κατηγορήσει. Καὶ γιὰ τὰ δόγματα βέβαια πολλές φορές θὰ μπορούσαν οἱ εἰδωλολάτρες νὰ τοὺς διαβάλλουν, δὲ θὰ μπορούσαν ὅμως νὰ τοὺς κατηγορήσουν γιὰ τὴν ὀρθὴ ζωὴ, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς θαυμάζουν καὶ ἐκπλήττονται.

3. Ἔτσι λοιπὸν ἄς ζοῦμε, ὥστε νὰ μὴ βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Οὔτε νὰ ἀποβλέπουμε σὲ ἀνθρώπινη δόξα, οὔτε νὰ ἀπολαμβάνουμε δόξα πονηρὴ, ἀλλὰ νὰ τηροῦμε τὸ μέτρο σὲ κάθε περίπτωση. «Μὲ τὰ ὁποῖα φαίνεσθε», λέγει, «σὰν φωστῆρες στὸν κόσμος»¹⁴. Γι' αὐτὸ δηλαδή ἄφησε ἐμᾶς, γιὰ νὰ εἴμαστε σὰν

τῶν ἀνθρώπων περιπολῶμεν, ἵν' ὡς ἄνδρες μετὰ τῶν παίδων τῶν μικρῶν, ὡς πνευματικοὶ μετὰ τῶν ψυχικῶν, ἵνα κερδαίνωσιν ἐκεῖνοι, ἵνα σπέρματα ὦμεν, ἵνα καρπὸν πολὺν φέρωμεν. Οὐκ ἔδει λόγων, εἰ τοσοῦτον ἡμῶν ὁ βίος ἔλαμπεν· οὐκ ἔδει διδασκάλων, εἰ 5 ἔργα ἐπεδεικνύμεθα. Οὐδεὶς ἂν ἦν Ἑλληὴν εἰ ἡμεῖς ἤμεν Χριστιανοί, ὡς δεῖ· εἰ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐφυλάττομεν, εἰ ἡδικούμεθα, εἰ ἐπλεονεκτούμεθα, εἰ λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, εἰ κακῶς πάσχοντες εὐηργετοῦμεν, οὐδεὶς οὕτω θηρίον ἦν, ὡς μὴ ἐπιδραμεῖν τῇ εὐσεβείᾳ, εἰ παρὰ πάντων ταῦτα ἐγίνετο.

10 Καὶ ἵνα μάθητε, εἷς ἦν ὁ Παῦλος, καὶ τοσοῦτους ἐπεσπάσατο. Εἰ πάντες ἤμεν τοιοῦτοι, πόσας οἰκουμένας οὐκ ἂν ἐπεσπασάμεθα; Ἴδου πλείους εἰσὶν οἱ Χριστιανοὶ τῶν ἐθνικῶν. Καὶ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις τέχναις εἷς ἑκατὸν ὁμοῦ παῖδας διδάξαι δύναται· ἐνταῦθα δὲ τῶν διδασκάλων πλειόνων ὄντων καὶ τῶν μαθητῶν πολλῶ πλειό-
15 νων, οὐδεὶς πρόσεισιν. Οἱ γὰρ διδασκόμενοι πρὸς τὴν τῶν διδασκάλων ἀρετὴν ὀρώσι· καὶ ὅταν ἴδωσι καὶ ἡμᾶς τῶν αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας, τῶν αὐτῶν ἐφιεμένους, τοῦ ἄρχειν, τοῦ τιμᾶσθαι, πῶς δυνήσονται θαυμάσαι τὸν Χριστιανισμόν; Ὀρώσι βίους ἐπιληψίμους, ψυχὰς γηϊνας· τὰ χρήματα ὁμοίως αὐτοῖς θαυμάζομεν, πολλῶ δὲ
20 καὶ πλέον· τὸν θάνατον ὁμοίως αὐτοῖς πεφρίκαμεν, πενίαν ὁμοίως φοβούμεθα, πρὸς νόσους ὁμοίως δυσχεραίνομεν, ὁμοίως δόξης ἐρῶμεν καὶ δυναστείας, ὑπὲρ φιλαργυρίας κατακόπτοντες ἑαυτούς, τοὺς καιροὺς θεραπεύομεν. Πόθεν οὖν ἔχουσι πιστεῦσαι; ἀπὸ σημείων; ἀλλ' οὐ γίνεται ταῦτα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναστροφῆς; ἀλλ'
25 ἀπόλωλεν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀγάπης; ἀλλ' οὐδαμοῦ οὐδὲ ἴχνος αὐτῆς ὁρᾶται. Διὰ τοῦτο οὐ τῶν ἡμετέρων μόνον ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐτέρων βλάβης ἡμεῖς λόγον ὑφέξομεν.

Ἄνανήψωμέν ποτε, γρηγορήσωμεν, δείξωμεν πολιτείαν ἐπὶ γῆς οὐρανίαν, λέγωμεν ὅτι ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῶ ὑπάρχει,
30 καὶ ἐπὶ γῆς τὴν ἀθλησιν ἐπιδειξώμεθα. Ἄλλ' ἐγένοντο, φησί, παρ'

φωστῆρες, γιὰ νὰ γίνουμε δάσκαλοι τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ γίνουμε σὰν τὴν ζύμη, γιὰ νὰ συναναστρεφόμεστε σὰν ἄγγελοι μὲ τοὺς ἀνθρώπους, σὰν ἄνδρες μὲ τὰ μικρὰ παιδιά, σὰν πνευματικοὶ μὲ τοὺς ψυχικούς, γιὰ νὰ κερδίσουν ἐκεῖνοι, γιὰ νὰ εἴμαστε σπέρματα, γιὰ νὰ φέρουμε πολὺν καρπὸ. Δὲν χρειάζονταν λόγια, ἂν ἔλαμπε τόσο ἡ ζωὴ μας· δὲν χρειάζονταν δάσκαλοι, ἂν παρουσιάζαμε ἔργα. Κανένας δὲ θὰ ἦταν εἰδωλολάτρης, ἂν ἐμεῖς εἴμασταν Χριστιανοί, ὅπως πρέπει, ἂν φυλάγαμε τὰ παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἀδικούμεσταν, ὅταν ἄλλοι ἄρπαζαν τὰ δικά μας, ἂν εὐλογούσαμε ὅταν ὑβρίζομαστε, ἂν δεινοπαθώντας εὐεργετούσαμε, κανένας δὲν θὰ ἦταν τόσο θηρίο, ὥστε νὰ μὴ τρέξει στὴν εὐσέβεια, ἂν ἀπὸ ὅλους ἐφαρμόζονταν αὐτά.

Καὶ γιὰ νὰ μάθετε, ἓνας ἦταν ὁ Παῦλος καὶ τόσοις ἀπέσπασε. Ἐάν ὅλοι εἴμασταν τέτοιοι, πόσες οἰκουμένες δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ προσελκύσουμε στὸ Χριστό; Νά, εἶναι περισσότεροι οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς. Καὶ στίς ἄλλες βέβαια τέχνες ἓνας μπορεῖ νὰ διδάξει ἑκατὸ παιδιά μαζί, ἐδῶ ὅμως ἐνῶ εἶναι πολλοὶ οἱ δάσκαλοι καὶ οἱ μαθητῆς πολὺ περισσότεροι, κανένας δὲν πλησιάζει. Γιατὶ οἱ διδασκόμενοι προσέχουν στὴν ἀρετὴ τῶν δασκάλων, καὶ ὅταν δοῦν καὶ ἐμεῖς νὰ ἐπιθυμοῦμε τὰ ἴδια, νὰ λαχταροῦμε τὰ ἴδια, τὴν ἐξουσία, τὴν τιμὴ, πῶς θὰ μπορέσουν νὰ θαυμάσουν τὸ Χριστιανισμό; Βλέπουν τρόπους ζωῆς ἐπιλήψιμους, ψυχῆς γήϊνες· θαυμάζουμε τὸ ἴδιο μὲ αὐτοὺς τὰ χρήματα, καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερο· φρίττουμε γιὰ τὸ θάνατο τὸ ἴδιο μὲ αὐτούς, τὸ ἴδιο φοβόμεστε τὴ φτώχεια· στίς ἀρρώστιες δυσανασχετοῦμε τὸ ἴδιο· τὸ ἴδιο ἀγαπᾶμε τὴ δόξα καὶ τὴν ἐξουσία· σκοτωνόμεστε γιὰ τὴ φιλαργυρία, ἐπιδιώκουμε τίς εὐκαιρίες. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν μποροῦν νὰ πιστέψουν; ἀπὸ θαύματα; ἀλλ' αὐτὰ δὲν γίνονται· μήπως ἀπὸ τὴ συναναστροφή; ἀλλὰ χάθηκε· μήπως ἀπὸ τὴν ἀγάπη; ἀλλὰ πουθενὰ οὔτε ἶχνος της φαίνεται. Γι' αὐτὸ δὲ θὰ δώσουμε λόγο μόνο γιὰ τὰ δικά μας ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ βλάβη τῶν ἄλλων.

Ἄς συνέλθουμε κάποτε, ἄς ξυπνήσουμε, ἄς δείξουμε οὐράνια πολιτεία στὴ γῆ, ἄς λέμε ὅτι «τὸ πολίτευμά μας βρίσκεται στὸν οὐρανό»¹⁵, καὶ ἄς δείξουμε τὴν ἀθληση στὴ γῆ. Ἄλλὰ φάνη-

ἡμῖν ἄνδρες μεγάλοι. Πόθεν πιστεύσω, φησὶν ὁ Ἕλληνας; οὐ γὰρ
 ὁρῶ ὑμᾶς τὰ αὐτὰ πράσσοντας ἐκείνοις. Ἐπεὶ εἰ δεῖ ταῦτα διηγεί-
 σθαι, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς, φησί, μεγάλους φιλοσόφους καὶ θαυμα-
 στοὺς βίου ἔνεκεν. Ἀλλὰ δεῖξόν μοι Παῦλον ἕτερον καὶ Ἰωάννην·
 5 ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Πῶς οὖν οὐχὶ καὶ γελάσειεν οὕτω διαλεγομένων
 ἡμῶν; πῶς οὐχὶ καὶ ἔτι καθῆσθαι ἐν ἀγνοίᾳ ἀνέξεται ὁρῶν οὐκ ἐν
 ἔργοις, ἀλλ' ἐν λόγοις φιλοσοφοῦντας ἡμᾶς; Νῦν γὰρ ὑπὲρ ὀβολοῦ
 ἐνός καὶ ἀναιρεῖσθαι καὶ ἀναιρεῖν ἔτοιμοι ἕκαστος· ὑπὲρ κυάθου
 γῆς μυρία δικαστήρια συνιστᾶς· ὑπὲρ θανάτου παιδίου τὰ ἄνω
 10 κάτω ποιεῖς. Τὰ γὰρ ἄλλα ἀφήμι τὰ πολλοῦ πένθους ἄξια, οἷον
 οἰωνισμούς, καὶ κληδομισμούς, μαντείας, ἐπωδάς, μαγείας. Ὀν-
 τως μεγάλα ταῦτα καὶ ἱκανὰ τὴν ὀργὴν ἐκκαλέσασθαι τοῦ Θεοῦ,
 ὅτι καὶ μετὰ τὸ τὸν Υἱὸν ἀποστεῖλαι τὸν ἑαυτοῦ, τοιαῦτα τολμῶμεν.

\ Τί ἐστὶν ἄρα; Οὐδὲν ἕτερον ἢ πενθεῖν χρή· τὸ γὰρ πολλοστὸν
 15 τοῦ κόσμου μόλις διασώζεται. Ἀλλ' οἱ ἀπολλύμενοι ἀκούοντες χαί-
 ρουσιν, ὡς οὐκ αὐτοὶ μόνοι τοῦτο ὑπομένοντες, ἀλλὰ μετὰ πλειό-
 νων. Καὶ ποίας ταῦτα χαρᾶς; καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς χαρᾶς τίσουσι δί-
 κην. Μὴ γάρ, ὡς ἐνταῦθα, νομίσης, τὸ κοινωνοῦς εἶναι τῶν συμ-
 φορῶν φέρειν παραμυθίαν οὕτω κάκει. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐγὼ
 20 ποιήσω φανερόν. Εἶπε γάρ μοι· εἴ τις κελευσθεῖη καυθῆναι, εἶτα
 καὶ τὸν παῖδα συγκαιόμενον αὐτῷ ἴδοι καὶ κνίσσαν ἀπὸ τῶν κρεῶν
 ἀνιούσαν, οὐκ ἀποθανεῖται; Σφόδρα γε· καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Εἴ γὰρ
 οἱ μὴ πάσχοντες, ταῦτα ὀρῶντες γινόμενα, ναρκῶσι καὶ ἐκλύονται,
 πολλῶ μᾶλλον οἱ κακούμενοι τοῦτο πείσονται. Καὶ μὴ θαυμάσης·
 25 ἀκουε γὰρ τινος σοφοῦ λέγοντος, «καὶ σὺ ἐάλως ὡσπερ καὶ ἡμεῖς,
 ἐν ἡμῖν δὲ κατελογίσθης». Ἐχει γὰρ πῶς φύσει τὸ συμπαθὲς τὸ
 ἀνθρώπινον, καὶ ταῖς τῶν ἐτέρων κατακλῶμεθα συμφοραῖς. Εἶπε
 δὴ μοι, ἄρα ὁ πατήρ τὸν υἱὸν ὀρῶν ἐν τῇ αὐτῇ κείμενον δίκη, πα-
 ραμυθίαν ἢ προσθήκην λήσεται τῶν δεινῶν; τί δὲ ἀνὴρ τὴν γυναῖ-

καν, λέγει, ανάμεσά μας μεγάλοι ἄνδρες. Ἀπὸ ποῦ νὰ πιστέψω, λέγει ὁ εἰδωλολάτρης; καθόσον δὲ βλέπω ἐσεῖς νὰ κάμετε τὰ ἴδια μὲ ἐκείνους. Γιατί, ἂν πρέπει νὰ διηγηθεῖτε αὐτὰ, ἔχουμε καὶ ἐμεῖς, λέγει, μεγάλους φιλοσόφους καὶ θαυμαστοὺς γιὰ τὴ ζωὴ τους. Δεῖξε μου ὅμως ἄλλον Παῦλο καὶ Ἰωάννη· ἀλλὰ δὲν ἔχεις νὰ δεῖξεις. Πῶς λοιπὸν δὲ θὰ γελάσει ὅταν συζητᾶμε ἔτσι, πῶς δὲ θὰ προτιμῆσει νὰ καθήσει ἀκόμη στὴ ἄγνοια, βλέποντάς μας νὰ φιλοσοφοῦμε ὄχι μὲ ἔργα ἀλλὰ μὲ λόγια; Γιατί τώρα γιὰ ἓνα ὀβολὸ εἶναι ἔτοιμος ὁ καθένας καὶ νὰ καταστρέψει καὶ νὰ καταστραφεῖ· γιὰ ἓνα μέτρο γῆς μύρια δικαστήρια κάνεις· γιὰ τὸ θάνατο τοῦ παιδιοῦ ἀναστατώνεις τὰ πάντα. Ἀφήνω τὰ ἄλλα ποὺ εἶναι ἄξια γιὰ πολὺ πένθος, ὅπως τοὺς οἰωνισμοὺς, τοὺς κληδωνισμοὺς, τὶς διακρίσεις, τὶς γενέσεις, τὰ σύμβολα, τὰ φυλακτὰ, τὶς μαντεῖες, τὶς ἐπωδές, τὶς μαγεῖες. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλα αὐτὰ καὶ ἱκανὰ νὰ προκαλέσουν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, γιατί καὶ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Υἱοῦ του, τολμοῦμε καὶ κάμνουμε τέτοια.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνουμε; Τίποτε ἄλλο παρὰ πρέπει νὰ πενθοῦμε· γιατί μόλις καὶ μὲ δυσκολία σώζεται τὸ ἐλάχιστο μέρος τοῦ κόσμου. Ἄλλ' αὐτοὶ ποὺ χάνονται ἀκούοντας αὐτὰ χαίρονται, γιατί δὲν εἶναι αὐτοὶ μόνοι ποὺ ὑπομένουν αὐτό, ἀλλὰ μαζί μὲ πολλοὺς ἄλλους. Καὶ γιὰ ποιά χαρὰ αὐτὰ εἶναι ἄξια; Καὶ γι' αὐτὴ τὴν χαρὰν θὰ δώσουν λόγο. Γιατί μὴ νομίσεις πῶς, ὅπως ἐδῶ, τὸ νὰ μετέχουν στὶς συμφορὰς φέρνει παρηγοριά, ἔτσι καὶ ἐκεῖ. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἐγὼ θὰ τὸ κάνω φανερό. Γιατί πές μου· ἂν κάποιος διαταχθεῖ νὰ καεῖ καὶ δεῖ ἔπειτα καὶ τὸ παιδί του νὰ καίγεται καὶ νὰ ἀνεβαίνει καπνὸς ἀπὸ τὰ κρέατα ποὺ καίγονται, δὲ θὰ πεθάνει; Ὅπως δὴποτε βέβαια· καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ. Ἄν αὐτοὶ ποὺ δὲν ὑποφέρουν βλέποντας αὐτὰ νὰ γίνονται, ναρκώνονται καὶ παραλύουν, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ πάθουν αὐτὸ ἐκεῖνοι ποὺ ὑφίστανται τὶς κακώσεις. Καὶ μὴν ἀπορήσεις· ἄκουε κάποιον σοφὸ ποὺ λέγει· «καὶ σὺ συνελήφθηκες ὅπως ἐμεῖς, καὶ μαζί μὲ μᾶς λογαριάσθηκες»¹⁶. Ἡ ἀνθρώπινη συμπάθεια εἶναι κάτι τὸ φυσικὸ καὶ συντριβόμεστε ἀπὸ τὶς συμφορὰς τῶν ἄλλων. Πές μου λοιπὸν σὲ παρακαλῶ, ἄραγε βλέποντας ὁ πατέρας τὸ γιό του καταδικασμένο τὸ ἴδιο μ' αὐτόν, θὰ ἔχει παρηγοριά ἢ θὰ προστεθοῦν στὰ δεινά του καὶ ἄλλα; Τί πάλι θὰ συμβεῖ ὅταν ὁ ἄνδρας δεῖ ἔτσι τὴ γυναῖκα

κα; τί δὲ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπον; οὐχὶ τότε μᾶλλον κατακλώμεθα; Ναί, φησὶν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ταῦτα τὰ πάθη. Οἶδα κάγω, ἀλλ' ἕτερα πολλῶ χαλεπώτερα· κλαυθμὸς γὰρ ἔσται ἀπαραμύθητος τότε, πάντων ἀλλήλους ὁρώντων, πάντων κοπτομένων.

5 Οἱ ἐν λιμῶ ὄντες, εἶπέ, ἄρα παραμυθίαν λαμβάνουσι τῶν οἰκείων κακῶν ἐκ τῆς ἐτέρων κοινωνίας; Τί δέ, ὅταν ἡ καὶ παῖς, ἡ καὶ πατήρ, καὶ γυνή, καὶ ἔγγονα τὴν αὐτὴν τίννυνται δίκην; τί δέ, ὅταν φίλους ὁρῶμεν, ἄρα παραμυθίαν ἔχομεν; Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτείνεται ἡμῖν τὰ δεινά. Χωρὶς δὲ τούτων
10 ἔστι κακά, ἃ μὴ ἔχει παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν διὰ τὴν χαλεπότητα· οἷόν τι λέγω· ἔστω τις ἐν πυρὶ κείμενος καὶ ἄλλος πάλιν· πῶς ἀλλήλους παραμυθήσονται; Εἶπέ μοι, παρακαλῶ, εἴ ποτε ἐν πυρετῶ γεγόναμεν σφοδρῶ οὐχὶ πάντα τὰ τῆς παραμυθίας ἡμῖν ἐξέλιπεν; Εἰκότως· ὅταν γὰρ ἐπικρατῇ τὰ δεινά, οὐκέτι ἂν ἔχοι σχολὴν
15 παραμυθεῖσθαι ἢ ψυχῇ. Ἦ οὐχ ὁρᾷς τὰς τοὺς ἄνδρας ἀποβαλούσας, πόσας ἔχουσιν ἀριθμεῖν ἑτέρας γυναῖκας τὸ αὐτὸ ποθοῦσας; ἀλλ' οὐδὲν ἀπὸ τούτου τὸ πένθος ἔλαττον γίνεται.

Μὴ δὴ ταύτῃ τρεφώμεθα τῇ ἐλπίδι, ἀλλὰ μίαν εὖρωμεν παραμυθίαν, τὸ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, καὶ ἔχεσθαι τῆς
20 ἀγαθῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν φερούσης, ἵνα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

του; τί ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὸ συνάνθρωπό του; Δὲν κατασυντριβόμαστε τότε περισσότερο; Ναί, λέγει ἀλλὰ αὐτὰ τὰ πάθη δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ. Κι ἐγὼ τὸ γνωρίζω, ἀλλ' ὑπάρχουν ἄλλα πολὺ φοβερότερα· γιατί τότε θὰ ὑπάρχει κλαυθμὸς ἀπαρηγόρητος, βλέποντας ὅλοι τοὺς ἄλλους, ὅλοι νὰ θρηνοῦν.

Ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πείνα, πές μου, ἄραγε παρηγοριέονται γιὰ τὰ δικά τους δεινὰ ὅταν ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους; Τί πάλι ὅταν ἡ τὸ παιδί ἢ ὁ πατέρας καὶ ἡ γυναῖκα καὶ τὰ ἐγγόνια ὑφίστανται τὴν ἴδια τιμωρία; τί ἐπίσης ὅταν βλέπουμε φίλους, ἄραγε ἔχουμε καμιά παρηγοριά; Δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὰ δεινοπαθήματά μας μεγαλώνουν. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κακὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν παρηγοριά λόγῳ τοῦ μεγέθους τους, ἂν καὶ εἶναι κοινά. Γιὰ παράδειγμα· ἂν εἶναι κάποιος ριγμένος στὴ φωτιά καὶ ἄλλος πάλι τὸ ἴδιο, πῶς θὰ παρηγορήσει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο; Πές μου, σὲ παρακαλῶ, ἂν κάποτε βρεθήκαμε σὲ ὑψηλὸ πυρετό, δὲν ἔχασαν τὴν ἀξία τους ὅλα τὰ λόγια τῆς παρηγοριᾶς; Ἀσφαλῶς ναί· γιατί, ὅταν τὰ δεινοπαθήματα βρίσκονται στὸ ἀποκορύφωμά τους, ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ παρηγοριά. Ἡ μήπως δὲ βλέπεις τίς γυναῖκες ποὺ χάνουν τὸν ἄνδρα τους, πόσες ἄλλες γυναῖκες μποροῦν νὰ μετρήσουν ποὺ ἔχουν πάθει τὸ ἴδιο; ἀλλ' ὡς πρὸς τίποτε τὸ πένθος δὲ γίνεται μικρότερο ἐξ αἰτίας αὐτοῦ.

Ἄς μὴ τρεφόμαστε λοιπὸν μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα, ἀλλ' ἄς βροῦμε μιά παρηγοριά, νὰ μετανοοῦμε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ν' ἀκολουθοῦμε τὸν καλὸ δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κα; τί δὲ ἄνθρωπος τὸν ἄνθρωπον; οὐχὶ τότε μᾶλλον κατακλώμεθα; Ναί, φησὶν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ταῦτα τὰ πάθη. Οἶδα καγὼ, ἀλλ' ἕτερα πολλῶ χαλεπώτερα· κλαυθμὸς γὰρ ἔσται ἀπαραμύθητος τότε, πάντων ἀλλήλους ὁρώντων, πάντων κοπτομένων.

5 Οἱ ἐν λιμῶ ὄντες, εἶπέ, ἄρα παραμυθίαν λαμβάνουσι τῶν οἰκείων κακῶν ἐκ τῆς ἐτέρων κοινωνίας; Τί δέ, ὅταν ἡ καὶ παῖς, ἡ καὶ πατήρ, καὶ γυνή, καὶ ἔγγονα τὴν αὐτὴν τίννυνται δίκην; τί δέ, ὅταν φίλους ὁρῶμεν, ἄρα παραμυθίαν ἔχομεν; Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτείνεται ἡμῖν τὰ δεινά. Χωρὶς δὲ τούτων
10 ἔστι κακά, ἃ μὴ ἔχει παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν διὰ τὴν χαλεπότητα· οἷόν τι λέγω· ἔστω τις ἐν πυρὶ κείμενος καὶ ἄλλος πάλιν· πῶς ἀλλήλους παραμυθήσονται; Εἶπέ μοι, παρακαλῶ, εἴ ποτε ἐν πυρετῶ γεγόναμεν σφοδρῶ οὐχὶ πάντα τὰ τῆς παραμυθίας ἡμῖν ἐξέλιπεν; Εἰκότως· ὅταν γὰρ ἐπικρατῇ τὰ δεινά, οὐκέτι ἂν ἔχοι σχολὴν
15 παραμυθεῖσθαι ἢ ψυχῇ. Ἦ οὐχ ὄρᾳς τὰς τοὺς ἄνδρας ἀποβαλούσας, πόσας ἔχουσιν ἀριθμεῖν ἑτέρας γυναῖκας τὸ αὐτὸ ποθοῦσας; ἀλλ' οὐδὲν ἀπὸ τούτου τὸ πένθος ἔλαττον γίνεται.

Μὴ δὴ ταύτη τρεφώμεθα τῇ ἐλπίδι, ἀλλὰ μίαν εὖρωμεν παραμυθίαν, τὸ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις, καὶ ἔχεσθαι τῆς
20 ἀγαθῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν φερούσης, ἵνα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῶ Πατρὶ ἅμα τῶ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κρᾶτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

του; τί ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὸ συνάνθρωπό του; Δὲν κατασυντριβόμαστε τότε περισσότερο; Ναί, λέγει ἀλλὰ αὐτὰ τὰ πάθη δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ. Κι ἐγὼ τὸ γνωρίζω, ἀλλ' ὑπάρχουν ἄλλα πολὺ φοβερότερα· γιατί τότε θὰ ὑπάρχει κλαυθμὸς ἀπαρηγόρητος, βλέποντας ὅλοι τοὺς ἄλλους, ὅλοι νὰ θρηνοῦν.

Ἐκεῖνοι ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πείνα, πές μου, ἄραγε παρηγοριέονται γιὰ τὰ δικά τους δεινὰ ὅταν ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους; Τί πάλι ὅταν ἡ τὸ παιδί ἢ ὁ πατέρας καὶ ἡ γυναῖκα καὶ τὰ ἐγγόνια ὑφίστανται τὴν ἴδια τιμωρία; τί ἐπίσης ὅταν βλέπουμε φίλους, ἄραγε ἔχουμε καμιά παρηγοριά; Δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο τὰ δεινοπαθήματά μας μεγαλώνουν. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κακὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν παρηγοριά λόγῳ τοῦ μεγέθους τους, ἂν καὶ εἶναι κοινά. Γιὰ παράδειγμα· ἂν εἶναι κάποιος ριγμένος στὴ φωτιά καὶ ἄλλος πάλι τὸ ἴδιο, πῶς θὰ παρηγορήσει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο; Πές μου, σὲ παρακαλῶ, ἂν κάποτε βρεθήκαμε σὲ ὑψηλὸ πυρετό, δὲν ἔχασαν τὴν ἀξία τους ὅλα τὰ λόγια τῆς παρηγοριᾶς; Ἀσφαλῶς ναί· γιατί, ὅταν τὰ δεινοπαθήματα βρίσκονται στὸ ἀποκορύφωμά τους, ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει καιρὸ γιὰ παρηγοριά. Ἡ μήπως δὲ βλέπεις τὶς γυναῖκες ποὺ χάνουν τὸν ἄνδρα τους, πόσες ἄλλες γυναῖκες μποροῦν νὰ μετρήσουν ποὺ ἔχουν πάθει τὸ ἴδιο; ἀλλ' ὡς πρὸς τίποτε τὸ πένθος δὲ γίνεται μικρότερο ἐξ αἰτίας αὐτοῦ.

Ἄς μὴ τρεφόμαστε λοιπὸν μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα, ἀλλ' ἄς βροῦμε μιὰ παρηγοριά, νὰ μετανοοῦμε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ν' ἀκολουθοῦμε τὸν καλὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ στὸν οὐρανό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Α'

(Α' Τιμ. 3,8-16)

«Διακόνους ὡσαύτως σεμνοῦς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνω
πολλῶ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυ-
στήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Καὶ οὗτοι
δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονεῖτωσαν
5 ἀνέγκλητοι ὄντες».

1. Διαλεγόμενος περὶ ἐπισκόπων καὶ χαρακτηρίσας αὐτοὺς καὶ
εἰπὼν τίνα μὲν ἔχειν, τίνων δὲ ἀπέχεσθαι χρή, καὶ τὸ τῶν πρεσβυ-
τέρων τάγμα ἀφείξ, εἰς τοὺς διακόνους μετεπήδησε. Τί δήποτε;
Ἵτι οὐ πολὺ τὸ μέσον αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Καὶ γὰρ καὶ αὐ-
10 τοὶ διδασκαλίαν εἰσὶν ἀναδεδεγμένοι καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλη-
σίας· καὶ ἃ περὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ πρεσβυτέροις ἀρμόττει.
Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασι, καὶ τούτῳ μόνον δοκοῦσι
πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους. «Διακόνους ὡσαύτως». Τουτέστι,
τὰ αὐτὰ δεῖ, φησὶν, ἔχειν καὶ αὐτοὺς. Τί ἐστὶ τὰ αὐτά; Οἶον τὸ ἀνε-
15 πιλήπτους εἶναι, τὸ σώφρονας, τὸ φιλοξένους, τὸ ἐπιεικεῖς, ἀμά-
χους, ἀφιλαργύρους. Καὶ ὅτι τοιοῦτους αὐτοὺς εἶναι βουλόμενος
εἶπε τό, «ὡσαύτως», ἐδήλωσε διὰ τῆς ἐπαγωγῆς λέγων· «σεμνοῦς,
μὴ διλόγους»· τουτέστι, μὴ ὑπόουλους, μηδὲ δολερούς. Οὐδὲν γὰρ
οὕτω ποιεῖν εἴωθεν ἀγεννεῖς, ὡς τὸ δολερόν· οὐδὲν οὕτως ἀχρη-
20 στον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς τὸ ὑπουλον.

«Μὴ οἴνω πολλῶ», φησί, «προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς,
ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει». Ἴδου
ἐσήμανε τί ἐστὶν «ἀλήπτους εἶναι». Ὅρα δὲ πῶς τό, «μὴ νεόφυ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Α

(Α' Τιμ. 3,8-16)

«Οί διάκονοι επίσης νὰ εἶναι σεμνοί, ὄχι δίγλωσσοι, νὰ μὴν ἐπιδίδονται σὲ πολὺ κρασί, νὰ μὴ εἶναι αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως μὲ καθαρὴ συνείδηση. Καὶ αὐτοὶ ἐπίσης ἄς δοκιμάζονται πρῶτα, καὶ ἔπειτα ἄς γίνονται διάκονοι, ἐφόσον εἶναι ἄμειπτοι».

1. Ἄφοῦ μίλησε γιὰ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς χαρακτήρισε καὶ εἶπε τί νὰ ἔχουν, ἀπὸ ποιά πρέπει νὰ ἀπέχουν, καὶ ἀφοῦ ἄφησε τὸ τάγμα τῶν πρεσβυτέρων, μεταπηδῆσε στοὺς διακόνους. Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ δὲν εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Γιατί καὶ αὐτοὶ εἶναι ταγμένοι γιὰ τὴν διδασκαλία καὶ τὴν προστασία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶπε γιὰ τοὺς ἐπισκόπους, αὐτὰ ταιριάζουν καὶ γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους. Ὑπερτεροῦν μόνο ὡς πρὸς τὴ χειροτονία, καὶ σ' αὐτὸ μόνο φαίνεται νὰ πλεονεκτοῦν ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους. «Ἐπίσης καὶ οἱ διάκονοι». Δηλαδή καὶ αὐτοὶ πρέπει νὰ ἔχουν, λέγει, τὰ ἴδια. Τί σημαίνει τὰ ἴδια; Δηλαδή νὰ εἶναι ἀνεπίληπτοι, σῶφρονες, φιλόξενοι, ἐπιεικεῖς, ἄμαχοι, ἀφιλάργυροι. Καὶ ὅτι ἐπειδὴ θέλει αὐτοὶ νὰ εἶναι τέτοιοι εἶπε τὸ «ἐπίσης», τὸ δήλωσε μὲ αὐτὸ ποὺ πρόσθεσε, λέγοντας, «νὰ εἶναι σεμνοί, καὶ ὄχι δίγλωσσοι· δηλαδή ὄχι ὑπουλοὶ, οὔτε δόλιοι. Γιατί συνήθως τίποτε δὲν κάνει τοὺς ἀνθρώπους τόσο ἀγενεῖς, ὅσο ὁ δόλος· τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἄχρηστο στὴν Ἐκκλησία, ὅσο τὸ ὑπουλο.

«Νὰ μὴν ἐπιδίδονται σὲ πολὺ κρασί», λέγει, «νὰ μὴν εἶναι αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως μὲ καθαρὴ συνείδηση». Νά, ἐξήγησε τί σημαίνει «νὰ εἶναι ἀνεπίληπτοι». Πρόσ-

τον», καὶ ἐνταῦθα τίθησι. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέ-
σθωσαν πρῶτον», ὡς περὶ τοῦ ἐπισκόπου τοῦτο εἰρημένον αὐτῷ,
οὕτω τὸν σύνδεσμον αὐτοῦ ἐπήγαγεν· «οὐδὲν γὰρ τὸ μέσον μετα-
ξύ». Διὰ τοῦτο εἴρηται καὶ ἐκεῖ τό, «μὴ νεόφυτον». Πῶς γὰρ οὐκ
5 ἄτοπον, εἰς μὲν οἰκίαν νεώνητον οἰκέτην μὴ πρότερον ἐγχειρίζε-
σθαί τι τῶν ἔνδον, πρὶν ἂν διὰ πολλῆς τῆς πείρας τῆς αὐτοῦ
γνώμης πολλὰ τεκμήρια δῶ, εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐξω-
θεν εἰσελθόντα εἰς τοὺς πρώτους εὐθέως κατατάττεσθαι; «Γυναῖ-
κας ὡσαύτως, διακόνους», φησί, «σεμνάς, μὴ διλόγους, νηφαλίους,
10 πιστὰς ἐν πᾶσι». Τινὲς ἀπλῶς περὶ γυναικῶν εἰρῆσθαι τοῦτό φα-
σιν, οὐκ ἔστι δέ· τί γὰρ ἐβούλετο μεταξὺ τῶν εἰρημένων παρεμβα-
λεῖν τι περὶ γυναικῶν; ἀλλὰ περὶ τῶν τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίας
ἔχουσῶν λέγει.

«Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες». Ταῦτα καὶ περὶ
15 γυναικῶν διακόνων ἀρμόττει εἰρῆσθαι. Σφόδρα γὰρ ἀναγκαῖον
τοῦτο καὶ χρήσιμον καὶ κόσμιον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. «Διάκονοι ἔστω-
σαν μιᾶς γυναικός», φησὶν, «ἄνδρες». Ὅρᾳς πῶς τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ
καὶ παρὰ διακόνων ἀρετὴν; Εἰ γὰρ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς εἰσὶν ἀξίας τῶ
ἐπισκόπῳ, ἀλλ' ὁμως ὁμοίως ἀνεπίληπτοι, ὁμοίως ἀγνοὶ ὀφείλου-
20 σιν εἶναι. «Τέκνων καλῶς προῖστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων. Οἱ
γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν καλὸν ἑαυτοῖς περιποιοῦνται,
καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Πανταχοῦ
τίθησι τὴν τῶν τέκνων προστασίαν, ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου οἱ λοιποὶ
σκανδαλίζονται. «Οἱ γὰρ καλῶς», φησί, «διακονήσαντες, βαθμὸν
25 καλὸν ἑαυτοῖς περιποιοῦνται»· τουτέστι, προκοπὴν καὶ παρρησίαν
πολλὴν τὴν ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡσεὶ ἔλεγεν, οἱ ἐν τοῖς κάτω
δείξαντες ἑαυτοὺς διεγυγερμένους, ταχέως καὶ πρὸς ἐκεῖνα ἀνελεύ-
σονται. «Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον. Ἐὰν δὲ
βραδύνω, ἵνα εἰδῆς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις
30 ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στυλὸς καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀλη-
θείας».

Ἴνα μὴ τὸ περὶ τοιούτων αὐτὸν διατάττεσθαι εἰς ἀθυμίαν ἐμ-

εχε ὁμως πῶς τό, «νά μὴν εἶναι νεοκατήχητος», τὸ ἀναφέρει καὶ ἐδῶ. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «καὶ αὐτοὶ ἄς δοκιμάζονται πρῶτα», ὅπως αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ τὸν ἐπίσκοπο, ἔτσι πρόσθεσε τὸν σύνδεσμο αὐτοῦ· γιατί κανένα ἐνδιάμεσο δὲν ὑπάρχει μεταξύ τους. Γι' αὐτὸ λέχθηκε καὶ ἐκεῖ τό, «νά μὴ εἶναι νεοκατήχητος». Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογο, στὴν οἰκία βέβαια νὰ μὴ παραδίδεται τίποτε ἀπὸ τὰ ἐσωτερικά της σὲ νεοαγορασμένο ὑπηρέτη, προτοῦ δώσει πολλές ἀποδείξεις τοῦ χαρακτήρα του μετὰ ἀπὸ πολλὴ δοκιμασία, ἐνῶ στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ νὰ κατατάσσεται ἀμέσως στοὺς πρῶτους κάποιος ποὺ εἰσηλθε ἀπὸ ἔξω; «Ἐπίσης καὶ οἱ διακόνισσες γυναῖκες», λέγει, «νά εἶναι σεμνές, ὄχι δίγλωσσες, νηφάλιες, πιστές σὲ ὅλα». Μερικοὶ λένε ὅτι αὐτὸ λέχθηκε ἀπλῶς γιὰ τὶς γυναῖκες, δὲν εἶναι ὁμως αὐτὸ σωστό· γιατί τί ἤθελε ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν νὰ παρεμβάλει κάτι γιὰ τὶς γυναῖκες; ἀλλὰ τὸ λέγει γιὰ τὶς γυναῖκες ποὺ ἔχουν τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίας.

«Οἱ διάκονοι νὰ εἶναι ἄνδρες μιᾶς γυναίκα». Αὐτὰ πρέπει νὰ λέχθηκαν καὶ γιὰ τὶς γυναῖκες διακόνισσες. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο καὶ κόσμιο στὴν Ἐκκλησία. «Οἱ διάκονοι νὰ εἶναι», λέγει, «ἄνδρες μιᾶς γυναίκα». Βλέπεις ὅτι τὴν ἴδια ἀρετὴ ἀπαιτεῖ καὶ ἀπὸ τοὺς διακόνους; Ἄν καὶ δὲν εἶναι τῆς ἰδίας ἀξίας μὲ τὸν ἐπίσκοπο, ἀλλ' ὁμως ὀφείλουν νὰ εἶναι ὅμοια ἀνεπίληπτοι, ὅμοια ἄγνοί. «Νὰ εἶναι καλοὶ προϋστάμενοι τῶν τέκνων καὶ τῶν σπιτιῶν τους. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ διακόνησαν σωστὰ ἀποκτοῦν καλὸ βαθμὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ πολλὴ παρρησία στὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστό». Παντοῦ ἀναφέρει τὴν προστασία τῶν τέκνων, γιὰ νὰ μὴ σκανδαλίζονται οἱ ὑπόλοιποι ἀπὸ αὐτό. «Γιατὶ ἐκεῖνοι», λέγει, «ποὺ διακόνησαν σωστά, ἀποκτοῦν καλὸ βαθμὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους»· δηλαδή, προκοπὴ καὶ παρρησία πολλὴ γιὰ τὴν πίστη στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Σὰν νὰ ἔλεγε, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι ἄγρυπνοι στὰ κατώτερα, γρήγορα θὰ φθάσουν καὶ πρὸς ἐκεῖνα. «Αὐτὰ σοῦ γράφω, ἐλπίζοντας νὰ ρθῶ γρήγορα κοντά σου. Ἐὰν ὁμως ἀργήσω, σοῦ τὰ γράφω γιὰ νὰ γνωρίσεις πῶς πρέπει νὰ πολιτεύεσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι Ἐκκλησία τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀλήθειας».

Γιὰ νὰ μὴ ὀδηγήσει τὸ μαθητὴ σὲ λύπη δίνοντάς του τέτοιες

βάλη τὸν μαθητὴν, φησὶν, οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα γράφω, ὡς οὐκέτι ἤξων, ἀλλ' ἤξω μὲν, εἰ δὲ συμβῆ με βραδύναι, ἵνα μὴ ἀσχάλλης, φησί. Τούτῳ μὲν ὑπὲρ τοῦ παῦσαι τὴν ἀθυμίαν ταῦτα ἐπιστέλλει, τοῖς δὲ ἄλλοις ὑπὲρ τοῦ διεγεῖραι αὐτοὺς καὶ ποιῆσαι σπουδαιοτέ-
 5 ρους· ἡ γὰρ παρουσία αὐτοῦ καὶ ἐπαγγελλομένη, μεγάλη ἡδύνατο. Μὴ θαυμάσης δέ, εἰ πνεύματι πάντα προορῶν, ἡγνόει τοῦτο λέγων, «ἐλπίζω ἐλθεῖν, ἐὰν δὲ βραδύνω»· τοῦτο γὰρ ἀγνοοῦντός ἐστιν. Ἐπειδὴ γὰρ Πνεύματι ἤγετο καὶ οὐκ οἰκεία γνώμη ἔπραττεν ἄπερ ἔπραττε, καὶ τοῦτο εἰκότως ἡγνόει. «Ἴνα εἰδῆς», φησί, «πῶς δεῖ
 10 ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἣτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας»· οὐχ ὡς ἐκεῖνος ὁ ἰουδαϊκός. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ συνέχον τὴν πίστιν καὶ τὸ κήρυγμα· ἡ γὰρ ἀλή-
 θειά ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ στῦλος καὶ ἐδραῖωμα. «Καὶ ὁμολογου-
 μένως», φησί, «μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανε-
 15 ρώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι». Τουτέστιν, ἡ οἰκονομία ἡ ὑπὲρ ἡμῶν. Μὴ μοι εἴπης τοὺς κώδωνας, μηδὲ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων, μηδὲ τὸν ἀρχιερέα· στῦλός ἐστὶ τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία. Ἐν-
 νόησον τὸ μυστήριον, καὶ φρίξαι ἔχεις· καὶ μυστήριόν ἐστι, καὶ μέγα, καὶ εὐσεβείας μυστήριον, καὶ ὁμολογουμένως, οὐ ζητουμέ-
 20 νως· ἀναμφίβολον γὰρ ἐστὶν.

Ἐπειδὴ περὶ ἱερέων διαταττόμενος οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οἶον ἐν τῷ Λευϊτικῷ, εἰς ἕτερον ἀνάγει τὸ πρᾶγμα, λέγων, «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί», τουτέστιν, ὁ δημιουργὸς ὤφθη, φησὶν, ἐν σαρκί. «Ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς», ἡ ὅτι δόλον
 25 οὐκ ἐποίησεν, ὅπερ ὁ προφήτης λέγει, «ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲν εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». «Ἦφθη ἀγγέλοις». Ἦστε καὶ ἀγγελοὶ μεθ' ἡμῶν εἶδον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, πρότερον οὐχ ὁρῶντες. Ὄντως μέγα τὸ μυστήριον. Ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ. Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἠκούσθη καὶ ἐπι-

έντολές, λέγει, δέν σου τὰ γράφω αὐτὰ γι' αὐτό, σάν νά μὴν ἔρθω ποτέ, ἀλλὰ θὰ ἔρθω ὅπωςδήποτε, ἂν ὅμως συμβεῖ νά καθυστερήσω, γιὰ νά μὴν στεναχωρηθεῖς, λέγει. Σ' αὐτὸν βέβαια τὰ παραγγέλλει αὐτὰ γιὰ νά τοῦ σταματήσει τὴ στεναχώρια, ἐνῶ στοὺς ἄλλους γιὰ νά τοὺς διεγείρει καὶ νά τοὺς κάμει σπουδαιοτέρους· γιατί ἡ παρουσία του, κι ὅταν ἀκόμη βρισκόταν στὶς ὑποσχέσεις, μεγάλη κατόρθωνε. Μὴν ἀπορήσεις ὅμως, ἐάν, ἐνῶ ὅλα τὰ προέβλεπε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, αὐτὸ τὸ ἀγνοοῦσε, λέγοντας «ἐλπίζω νά ἔρθω, ἐάν ὅμως καθυστερήσω»· γιατί αὐτὸ δείχνει ὅτι τὸ ἀγνοοῦσε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὀδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ δική του γνώμη, ἔκαμνε αὐτὰ πού ἔκαμνε, καὶ αὐτὸ κατὰ φυσικὸ λόγο τὸ ἀγνοοῦσε. «Γιὰ νά μάθεις», λέγει, «πῶς πρέπει νά πολιτεῦσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀλήθειας»· ὄχι ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἰουδαϊκός. Γιατί αὐτὸ εἶναι πού διαφυλάσσει τὴν πίστη καὶ τὸ κήρυγμα· γιατί ἡ ἀλήθεια εἶναι καὶ στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς Ἐκκλησίας· «καὶ χωρὶς ἀμφισβήτηση», λέγει, «τὸ μυστήριον τῆς εὐσέβειας εἶναι μεγάλο. Ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα, δικαιώθηκε ἐν Πνεύματι». Δηλαδὴ ἡ οἰκονομία πού ἔγινε γιὰ μᾶς. Μὴ μοῦ πεῖς τοὺς κώδωνες, οὔτε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε τὸν ἀρχιερέα· στύλος τῆς οἰκουμένης εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Σκέψου καλὰ τὸ μυστήριον, καὶ θὰ φρίξεις· καὶ μυστήριον εἶναι, καὶ μεγάλο, καὶ μυστήριον εὐσέβειας, καὶ πρέπει νά γίνεται πιστευτὸ ἀναμφισβήτητα καὶ χωρὶς ἀμφιβολίες· γιατί δέν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίες.

Ἐπειδὴ δίνοντας ἐντολές γιὰ τοὺς ἱερεῖς, δέν εἶπε τίποτε παρόμοιο μὲ τὰ ὅσα λέγονται στὸ Λευϊτικόν, μεταφέρει ἄλλοῦ τὸ πράγμα, λέγοντας· «ὁ Θεὸς φανερώθηκε μὲ σάρκα», δηλαδὴ ὁ δημιουργὸς φανερώθηκε, λέγει, μὲ σάρκα. «Δικαιώθηκε ἐν Πνεύματι». Ἡ λοιπὸν ἐννοεῖ αὐτό, «καὶ δικαιώθηκε ἡ σοφία ἀπὸ τὰ τέκνα της», ἢ «ὅτι δέν διέπραξε δολιότητα», αὐτὸ πού λέγει ὁ προφήτης· «αὐτὸς πού δέν ἔκαμε ἁμαρτία, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»¹. «Παρουσιάστηκε στοὺς ἀγγέλους». Ὡστε καὶ ἄγγελοι μαζί μας εἶδαν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ προηγουμένως δέν τὸν ἔβλεπαν. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλο τὸ μυστήριον. Κηρύχθηκε στὰ ἔθνη, πιστεύθηκε στὸν κόσμον. Ἀκούσθηκε σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη

στεύθη· καὶ δηλοῖ λέγων ὁ προφήτης, «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν». Τοῦτο μὴ δὴ νομίσης ἀπλῶς ῥήματα εἶναι ψιλὰ· οὐ γὰρ ἐστίν, ἀλλὰ πραγμάτων ἀπορρήτων πεπλήρωται. «Ἀνελήφθη ἐν δόξῃ»· τουτέστιν, ἐπὶ νεφελῶν. «Οὗτος», φησὶν, 5 «Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ἡμῶν, οὕτως ἐλεύσεται ὄν τρόπον ἐθεάσασθε». Ὅρα μοι τὴν σύνεσιν τοῦ μακαρίου Παύλου. Μέλλων παραινεῖν τοῖς τῆς διακονίας ἡξιωμένοις μὴ ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι τοῦ οἴνου, οὐκ εἶπε 'μὴ μεθύειν', ἀλλὰ «μηδὲ οἴνω πολλῷ προσέχοντας». Εἰκότως· εἰ γὰρ οἱ εἰσιόντες εἰς τὸ ἱερόν οὐδὲ ὄλως μετελάμβανον οἴνου, πολλῷ μᾶλλον τούτους οὐ χρή. Παραφορὰν γὰρ ἐργάζεται, φησί, καὶ κἂν μὴ μέθην ἐργάσῃται, διαχεῖ τὸ τῆς ψυχῆς εὐτόνον, διαλύει τὸ συγκεκροτημένον.

Σκόπει δὲ πῶς πανταχοῦ μυστήριον καλεῖ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν· εἰκότως· οὐ γὰρ ἐστὶ πᾶσιν ἀθρώποις δῆλον, μᾶλλον δὲ 15 οὐδὲ ἀγγέλοις ἦν δῆλον· πῶς γάρ, ὃ ἐφάνη διὰ τῆς Ἐκκλησίας; Διὰ τοῦτο φησὶν, «ὁμολογουμένως μέγα ἐστί». Καὶ γὰρ ὄντως μέγα· ἄνθρωπος γὰρ ἐγένετο ὁ Θεός, καὶ θεὸς ὁ ἄνθρωπος· ἄνθρωπος ὦφθη ἀναμάρτητος, ἄνθρωπος ἀνελήφθη, ἐκηρύχθη ἐν κόσμῳ· μεθ' ἡμῶν εἶδον αὐτὸν οἱ ἄγγελοι. Μυστήριον τοίνυν ἐστί. Μὴ τοί- 20 νυν ἐκπομπεύωμεν τὸ μυστήριον, μὴ πανταχοῦ αὐτὸ προτιθῶμεν, ἀξίως τοῦ μυστηρίου τούτου ζῶμεν. Οἱ μυστήρια ἐμπεπιστευμένοι, μεγάλοι τινές εἰσιν. Εἰ βασιλεὺς ἡμῖν τι μυστήριον ἐνεπίστευσεν, εἶπέ μοι, ἄρα οὐ μεγάλης φιλίας τοῦτο τεκμήριον ἐποιούμεθα; Νῦν δὲ ὁ Θεὸς ἡμῖν τὸ μυστήριον αὐτοῦ ἐνεπίστευσε, καὶ ὡς μὴ μεγάλα 25 εὐεργετηθέντες ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην γινόμεθα. Φρίξωμεν ἀναισθήτως ἔτι διακειόμενοι πρὸς τὴν εὐεργεσίαν. Μυστήριόν ἐστὶν ὃ πάντες ἴσασι, μᾶλλον δὲ ὃ πρὸ τούτου οὐ πάντες ἤδεισαν, νῦν δὲ πᾶσι γέγονε δῆλον.

2. Ἀξιόπιστοι τοίνυν γενώμεθα περὶ τὴν τοῦ μυστηρίου φυλα- 30 κήν. Αὐτὸς ἡμῖν τηλικούτον ἐπίστευσε μυστήριον, ἡμεῖς δὲ αὐτῷ

2. Ψαλμ. 18,5.

3. Πράξ. 1,11.

4. Δηλαδή πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Λόγου.

καὶ πιστεύθηκε. Καὶ τὸ δηλώνει ὁ προφήτης, λέγοντας: «σὲ ὅλη τὴν γῆ ἀπλώθηκε ὁ λόγος τους»². Αὐτὸ μὴ νομίσεις ὅτι εἶναι λόγια ἀπλά: δὲν εἶναι, ἀλλ' εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἀπόρρητες πράξεις. «Ἀναλήφθηκε μὲ δόξα»³: δηλαδή ἐπάνω στὶς νεφέλες. «Αὐτός», λέγει, «ὁ Ἰησοῦς, πὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ σαῶς, ἔτσι θὰ ἔρθει μὲ τὸν τρόπο πὺ εἶδατε». Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ τὴ σύνεση τοῦ μακαρίου Παύλου. Ἐπιθυμώντας νὰ συμβουλευσεὶ ἐκείνους πὺ ἄξιώθηκαν τὴ διακονία νὰ μὴν ἀπολαμβάνουν κατὰ κόρο τὸ κρασί, δὲν εἶπε 'μὴ μεθᾶτε', ἀλλὰ, «μὴ παραδίνεσθε στὸ πολὺ κρασί». Καὶ σωστά: γιατί, ἂν αὐτοὶ πὺ ἔμπαιναν στὸ ἱερό, δὲν ἔπιναν καθόλου κρασί, πολὺ περισσότερο αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ πίνουν. Γιατί, λέγει, τὸ κρασί κᾶνει τὸν ἄνθρωπο νὰ παραφέρεται, κι ἂν ἀκόμα δὲν τὸν μεθήσει, παραλύει τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς, διαλύει τὴν συγκρότησή της.

Πρόσεχε ὅμως πῶς παντοῦ ὀνομάζει μυστήριον τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς: καὶ σωστά: γιατί δὲν εἶναι φανερό σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἢ καλύτερα οὔτε στοὺς ἀγγέλους ἦταν φανερό: πῶς θὰ ἦταν φανερό, ἐκεῖνο πὺ φανερώθηκε μὲ τὴν Ἐκκλησία; Γι' αὐτὸ λέγει, «ἀναμφισβήτητα εἶναι μεγάλο». Καὶ πραγματικὰ εἶναι μεγάλο: γιατί ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ θεὸς ὁ ἄνθρωπος: ἄνθρωπος φανερώθηκε ἀναμάρτητος, ἄνθρωπος ἀναλήφθηκε, κηρύχθηκε στὸν κόσμον: μαζί μας τὸν εἶδαν οἱ ἄγγελοι. Μυστήριον λοιπὸν εἶναι. Ἄς μὴ διαπομπεύουμε λοιπὸν τὸ μυστήριον, ἄς μὴν τὸ ἐκθέτουμε παντοῦ, ἄς ζοῦμε ἐπάξια αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου. Ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἔχουν ἐμπιστευθεῖ μυστήρια, εἶναι κάποιοι μεγάλοι. Ἄν ὁ βασιλιάς μᾶς ἐμπιστευόταν κάποιο μυστήριον, πὲς μου, δὲν θὰ τὸ θεωρούσαμε ἄραγε αὐτὸ ἀπόδειξη μεγάλης φιλίας; Τώρα ὅμως ὁ Θεὸς μᾶς ἐμπιστεύθηκε τὸ μυστήριόν του, καὶ δείχνουμε ἀχαριστία στὸν εὐεργέτη σὰν νὰ μὴν μᾶς εὐεργέτησε μὲ κάτι μεγάλο. Ἄς φρίξουμε πὺ εἴμαστε ἀκόμα ἀναίσθητοι πρὸς τὴν εὐεργεσία. Εἶναι μυστήριον πὺ ὅλοι τὸ γνωρίζουν, ἢ καλύτερα πὺ δὲν τὸ γνώριζαν ὅλοι πρὶν ἀπὸ αὐτό⁴, τώρα ὅμως ἔγινε φανερό σὲ ὅλους.

2. Ἄς γίνουμε λοιπὸν ἀξιόπιστοι γιὰ τὴ φύλαξη τοῦ μυστηρίου. Αὐτὸς μᾶς ἐμπιστεύθηκε τόσο μεγάλο μυστήριον καὶ ἐμεῖς δὲν τοῦ

οὐδὲ χρήματα πιστεύομεν. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν λέγει, ἀπόθεσθε αὐτὰ παρ' ἐμοί, οὐδεὶς αὐτὰ ἀρπάσαι δύναται, οὐδὲ σῆς οὐδὲ ληστής λυμαίνεται, καὶ ἑκατονταπλασίονα δώσειν ὑπισχνεῖται, καὶ οὐ πειθόμεθα. Καίτοι γε παρ' οἷς ἂν παρακαταθώμεθα παρακαταθήκην, οὐδὲν ἀπολαμβάνομεν πλέον, ἀλλὰ ἂν ὅλον ἀπολάβωμεν ὃ παρακαταθέμεθα, καὶ χάριν ἴσμεν· κἂν κλέπτῃς ὑφέληται, φησὶν, ἐνταῦθα, ἐμοὶ τοῦτο λόγισαι· οὐ λέγω σοι, ληστής ἔλαβεν, οὐδὲ σῆς ἔφαγεν. Ἐκατονταπλασίονα ἐνταῦθα ἀποδίδωσι, καὶ ἐκεῖ ζωὴν αἰώνιον προσδίδωσι, καὶ οὐδεὶς παρακατατίθεται. Ἄλλὰ βραδέως μοι, 10 φησὶν, ἀποδίδωσι. Καὶ τοῦτο τῆς μεγαλοδωρεᾶς αὐτοῦ σημεῖον μέγιστον, τὸ μὴ ἐνταῦθα ἀποδιδόναι ἐν τῷ ἐπικήρῳ βίῳ τούτῳ· μᾶλλον δὲ καὶ ἐνταῦθα ἀποδίδωσιν ἑκατονταπλασίονα. Εἶπε γὰρ μοι, ἐνταῦθα οὐχὶ σμίλην εἶασε Παῦλος; οὐχὶ κάλαμον καὶ ἄγκιστρον Πέτρος; οὐχὶ τελώνιον Ματθαῖος; οὐχὶ πᾶσα αὐτοῖς ἡ οἰκουμένη 15 ἀνέωκτο μᾶλλον ἢ τοῖς βασιλεῦσιν; οὐ παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐτίθεσαν πάντες τὰ χρήματα; οὐκ ἐκείνους ἐποίουν διοικητὰς καὶ κυρίους; οὐχὶ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτοῖς ἐνεχειρίζον; οὐχὶ ὀλοκλήρους ἑαυτοὺς τῆς ἐκείνων βουλής ἐξήρτησαν; οὐχὶ καὶ ἑαυτοὺς δούλους κατέγραφον;

20 Καὶ νῦν δὲ οὐ πολλὰ τοιαῦτα ὀρώμεν γινόμενα; Πολλοὶ γὰρ πολλάκις ἀπὸ μικρῶν ὄντες καὶ εὐτελῶν, μάκελλαν μεταχειρίζοντες μόνον καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας μόνης εὐποροῦντες τροφῆς, προσηγορίαν μονάζοντος ἔχοντες, πάντων μᾶλλον ἐφάνησαν, καὶ παρὰ βασιλέων ἐτιμήθησαν. Ἄλλὰ μικρὰ ταῦτα; ἀλλ' ἐννόησον ὅτι 25 προσθήκη ταῦτα· τὸ δὲ κεφάλαιον ἐν τῷ μέλλοντι τεταμίευται χρόνῳ. Καταφρόνησον χρημάτων, εἰ βούλει χρήματα ἔχειν· εἰ βούλει πλουτῆσαι, γενοῦ πένης. Τοιαῦτα γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ παράδοξα· οὐ βούλεται σε ἐκ τῆς οἰκείας σπουδῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ χάριτος γενέσθαι πλούσιον. Ἐμοὶ ταῦτα, φησὶν, ἄφες· σὺ τὰ πνευματικὰ με- 30 ρίμνα, ἵνα μάθῃς μου καὶ τὴν δύναμιν· τὴν δουλείαν καὶ τὸν ζυγὸν τὸν ἀπὸ τῶν χρημάτων φεῦγε. Ἔως ὅτε αὐτῶν ἀντέχη, πένης εἶ· ἐπειδὴν αὐτῶν καταφρονήσης, διπλῆ γίνῃ πλούσιος, τῷ τέ σοι

ἐμπιστευόμεσθε οὔτε τὰ χρήματά μας. Καὶ αὐτὸς βέβαια λέγει, ἀποθέσθε αὐτὰ σὲ μένα, δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὰ ἀρπάξει, οὔτε σαράκι τὰ καταστρέφει, οὔτε ληστής. Καὶ ὑπόσχεται νὰ τὰ ἀποδώσει ἑκατοντάπλασια, καὶ δὲν ὑπακοῦμε. Ἐὰν καὶ βέβαια ἀπὸ ἐκείνους πού ἐμπιστευόμεσθε παρακαταθήκη δὲν παίρνουμε πίσω τίποτε περισσότερο, ἀλλ', ἂν πάρουμε ὅλο ἐκεῖνο πού τοὺς ἐμπιστευθήκαμε, τοὺς χρωστᾶμε καὶ εὐγνωμοσύνη· καὶ ἂν κλέφτης ἐδῶ τὸ ἀφαιρέσει, λέγει, λογάριασέ το σὲ μένα· δὲν σοῦ λέγω τὸ πῆρε ληστής, οὔτε τὸ ἔφαγε σαράκι. Ἐδῶ σοῦ ἀποδίδει ἑκατοντάπλασια, καὶ ἐκεῖ σοῦ δίδει ζωὴ αἰώνια, καὶ κανένας δὲν τὰ ἐμπιστεύεται. Ἄλλὰ, λέγει, ἀργὰ μοῦ τὰ ἀποδίδει. Καὶ αὐτὸ εἶναι μέγιστη ἀπόδειξη τῆς μεγαλοδωρεᾶς του, τὸ νὰ μὴ τὰ ἀποδίδει ἐδῶ σ' αὐτὸν τὸν φθαρτὸ βίον, ἢ καλύτερα καὶ ἐδῶ τὰ ἀποδίδει ἑκατοντάπλασια. Γιατὶ πὲς μου, δὲν ἄφησε ὁ Παῦλος ἐδῶ σμίλη; δὲν ἄφησε καλάμι καὶ ἀγκίστρι ὁ Πέτρος; δὲν ἄφησε τελώνιο ὁ Ματθαῖος; δὲν ἀνοίχθηκε σ' αὐτοὺς πολὺ περισσότερο ὄλη ἢ οἰκουμένη παρὰ στοὺς βασιλεῖς; δὲν ἄφηναν στὰ πόδια τοὺς ὄλοι τὰ χρήματα; δὲν ἔκαναν ἐκείνους διοικητὲς καὶ κυρίους; δὲν ἐμπιστεύονταν στὰ χέρια τοὺς καὶ τίς ψυχές τοὺς; δὲν ἐξάρτησαν ὀλόκληρους τοὺς ἑαυτούς τοὺς ἀπὸ τῆ θέληση ἐκείνων; δὲν θεωροῦσαν καὶ τοὺς ἑαυτούς τοὺς δούλους ἐκείνων;

Ἄλλὰ τώρα δὲν βλέπουμε πολλὰ τέτοια νὰ γίνονται; Γιατὶ συχνὰ πολλοί, ἐνῶ ἦταν μικροὶ καὶ εὐτελεῖς καὶ μεταχειρίζονταν μόνο τσάπα καὶ δὲν εἶχαν οὔτε τὴν ἀναγκαῖα τροφή, εἶχαν ὁμως τὸ ὄνομα τοῦ μοναχοῦ, καὶ ἔλαμψαν περισσότερο ἀπὸ ὄλους, καὶ τιμῆθηκαν ἀπὸ βασιλεῖς. Ἄλλὰ εἶναι μικρὰ αὐτά; Σκέψου ὁμως ὅτι αὐτὰ εἶναι κάτι πρόσθετο, ἐνῶ τὸ κεφάλαιο ἔχει ἀποταμιευτεῖ στὸν μέλλοντα χρόνο. Περιφρόνησε τὰ χρήματα, ἂν θέλεις νὰ ἔχεις χρήματα· ἂν θέλεις νὰ πλουτήσεις, γίνε φτωχός. Γιατὶ τέτοια εἶναι τὰ παράξενα τοῦ Θεοῦ· δὲ θέλει νὰ γίνεις ἐσὺ πλούσιος ἀπὸ τὸν δικό σου ζῆλο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δική του χάρη. Σὲ μένα, λέγει, ἄφησέ τα αὐτά· ἐσὺ νὰ φροντίζεις γιὰ τὰ πνευματικά, γιὰ νὰ μάθεις καὶ τὴ δύναμή μου· τὴ δουλεία καὶ τὸ ζυγὸ τῶν χρημάτων ἀπόφευγέ τα. Ὅσο χρόνο εἶσαι προσηλωμένος σ' αὐτὰ εἶσαι φτωχός· ὅταν αὐτὰ τὰ περιφρονήσεις, θὰ γίνεις διπλὰ πλούσιος, καὶ μὲ τὸ

πάντοθεν ταῦτα ἐπιρρεῖν, καὶ τῷ μηδενὸς δεῖσθαι ὧν οἱ πολλοί. Οὐ γὰρ τὸ πολλὰ κεκτηῖσθαι πλουτοῦντος, ἀλλὰ τὸ μὴ πολλῶν δεῖσθαι. Ὡστε ἕως ἂν δέηται, οὐδὲν τοῦ πένητος ὁ βασιλεὺς διενήνοχε· πενία γὰρ τοῦτο ἐστὶ, τὸ δεῖσθαι ἐτέρων. Ὡστε καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ
5 τοῦτον τὸν λόγον πένης ἐστὶ, καθὸ δεῖται τῶν ἀρχομένων.

Ἄλλ' οὐχ ὁ ἐσταυρωμένος οὕτως· οὐδενὸς γὰρ δεῖται, ἀρκοῦσιν αὐτῷ πρὸς διατροφήν αἱ χεῖρες· «ἐμοὶ» γάρ, φησί, «καὶ τοῖς οὔσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί». Ταῦτα ἐκεῖνος ἔλεγεν ὁ λέγων, «ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες»· ἐκεῖνος ὁ
10 θεὸς νομισθεὶς παρὰ τῶν ἐν Λύστρα κατοικούντων. Εἰ βούλει τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τυχεῖν, ζῆτει τὸν οὐρανόν· εἰ βούλει καὶ τῶν ἐνταῦθα ἀπολαῦσαι, καταφρόνησον αὐτῶν. «Ζητεῖτε» γάρ, φησί, «πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Τί τὰ μικρὰ θαυμάζεις; τί κέχνηας περὶ τὰ μηδενὸς ἄξια λό-
15 γου; μέχρι πότε πένης; μέχρι πότε πτωχός; Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν ἐκεῖ πλοῦτον ἐνόησον, καταγέλασον τοῦ χρυσοῦ, μάθε τὴν χρῆσιν αὐτοῦ, πόση τίς ἐστὶ. Μέχρι τοῦ παρόντος μένει ἢ ἀπόλαυσις, μέχρι τοῦ παρόντος βίου τοῦ ἐπικήρου· ὅσον ψάμμος, μᾶλλον δὲ ὅσον σταγῶν πρὸς ἄβυσσον ἀμετρον, τοσοῦτον ὁ παρῶν
20 βίος πρὸς τὰ μέλλοντα. Οὐκ ἐστὶ κτηῆσις τοῦτο, χρῆσις ἐστὶν, οὐκ ἐστὶ κυρία· πῶς γάρ, ὅταν σου ἀποπνέοντος καὶ ἐκόντος καὶ ἄκοντος, ἕτεροι λαμβάνωσι πάντα τὰ ὄντα, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐτέροις δόντες, καὶ πάλιν ἐκεῖνοι ἐτέροις;

Πάντες γὰρ πάροικοί ἐσμεν, καὶ ὁ κύριος τῆς οἰκίας τάχα
25 μᾶλλον ὁ μισθωτός ἐστὶ τῆς οἰκίας· πολλάκις γὰρ ἐκείνου τελευτήσαντος, οὗτος ἔμεινε, πλεον ἀπολαύων τῆς οἰκίας. Εἰ δὲ οὗτος μετὰ μισθοῦ, ἀλλὰ κάκεῖνος ὁ πρότερος μετὰ μισθοῦ· ὠκοδόμησε γὰρ καὶ ἐταλαιπωρήθη καὶ ἐπεσκεύασε. Ρήματι μόνον ἐστὶν ἡ δεσποτεία· τῷ δὲ ἔργῳ πάντες τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν κύριοι. Ἐκεῖνα
30 μόνον ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπέμψωμεν· τὰ δὲ ἐνταῦθα οὐχ

5. Πράξ. 20,34.

6. Β' Κορ. 6,10.

7. Ματθ. 6,33.

νά χύνονται αὐτὰ σὲ σένα ἀπὸ παντοῦ, καὶ μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη κανενὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν ἀνάγκη οἱ πολλοί. Γιατὶ πλούσιος εἶναι ὄχι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πολλά, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλά. Ὡστε, μέχρις ὅτου ἔχει ἀνάγκες, ὁ βασιλιάς δὲν διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ τὸ φτωχό· γιατί αὐτὸ εἶναι φτώχεια, τὸ νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἄλλους. Ὡστε καὶ ὁ βασιλιάς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι φτωχός, ἐφ' ὅσον ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους.

Ἄλλὰ δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸν σταυρωμένο· γιατί δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν· τοῦ φθάνουν πρὸς διατροφή τὰ χέρια· γιατί λέγει, «ἐμένα καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶναι μαζί μου, μᾶς ὑπηρετήσαν αὐτὰ τὰ χέρια»⁵. Αὐτὰ ἔλεγε ἐκεῖνος ποὺ λέγει, «σὰν νὰ μὴ ἔχουμε τίποτε, καὶ ὅμως τὰ κατέχομε ὅλα»⁶· ἐκεῖνος ποὺ θεωρήθηκε σὰ θεὸς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν Λύστρων. Ἄν θέλεις νὰ ἐπιτύχεις τὰ ἐγκόσμια, ζήτα τὰ οὐράνια· ἂν θέλεις νὰ ἀπολαύσεις αὐτὰ ποὺ εἶναι ἐδῶ, καταφρόνησέ τα. Γιατὶ λέγει, «ζητεῖτε πρῶτα τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς προστεθοῦν»⁷. Γιατὶ θαυμάζεις τὰ μικρά; γιατί χάσκεις γιὰ τὰ ἀνάξια λόγου· μέχρι πότε θὰ εἶσαι πένης, μέχρι πότε φτωχός; Κοίταξε στὸν οὐρανό, σκέψου τὸν πλοῦτο ποὺ εἶναι ἐκεῖ, περιγέλασε τὸ χρυσάφι, μάθε τὴ χρήση του, πόση τέλος πάντων εἶναι αὐτή. Μέχρι τὴν παρούσα ζωὴ μένει ἢ ἀπόλαυση, μέχρι τὴν παρούσα ζωὴ τὴ φθαρτή· ὅσο εἶναι ἢ ἄμμος, ἢ καλύτερα ὅσο εἶναι ἢ σταγόνα σὲ σύγκριση μὲ τὴν ἄμετρη ἄβυσσος, τόσο εἶναι ἢ παρούσα ζωὴ σὲ σχέση πρὸς τὴ μέλλουσα. Δὲν εἶναι κτῆμα αὐτό, εἶναι χρῆση, δὲν εἶναι κτῆμα ἰδιωτικό· γιατί πῶς εἶναι, ὅταν ἐσὺ πεθαίνεις καὶ εἶτε τὸ θέλεις εἶτε δὲν τὸ θέλεις ἄλλοι παίρνουν ὅλη τὴν περιουσία σου, καὶ αὐτοὶ πάλι τὰ δίνουν σὲ ἄλλους, καὶ ἐκεῖνοι πάλι σὲ ἄλλους;

Ὅλοι πραγματικῶς εἶμαστε πάροικοι· καὶ ὁ κύριος τοῦ σπιτιοῦ μᾶλλον εἶναι ὁ μισθωτὸς τοῦ σπιτιοῦ· γιατί πολλές φορές πέθανε ἐκεῖνος, κι ἔμεινε αὐτὸς, ἀπολαμβάνοντας περισσότερο τὸ σπίτι. Ἐὰν αὐτὸς μὲ μισθό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὁ προηγούμενος μὲ μισθό· γιατί τὸ ἔχτισε, καὶ ταλαιπωρήθηκε, καὶ τὸ ἐπισκεῦσε. Μὲ τὰ λόγια μόνο τοῦ ἀνήκει ἢ κυριότητα, ἐνῶ στὴν πράξη ὅλοι εἶμαστε κύριοι τῶν ξένων. Μόνον ἐκεῖνα εἶναι δικά μας, ὅσα θὰ προπέμψουμε ἐκεῖ· ἐνῶ αὐτὰ ποὺ εἶναι ἐδῶ δὲν εἶναι δικά μας.

ἡμέτερα, ἀλλὰ τῶν ζώντων, μᾶλλον δὲ καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀπέλιπεν. Ἐκεῖνα μόνα ἐστὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐστὶ κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιланθρωπία. Ταῦτα τὰ ἐκτὸς λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν· ἐκτὸς γὰρ ἡμῶν ἐστὶ. Ποιήσωμεν τοίνυν αὐτὰ τῶν ἐν-
5 τός. Οὐ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαμβάνοντα ἀπελθεῖν, ἀλλὰ δυνατὸν ἐλεημοσύνην λαμβάνοντα ἀπελθεῖν· μᾶλλον δὲ καὶ προπέμψωμεν αὐτά, ὥστε ἐτοιμάσαι ἡμῖν σκηνήν ἐν ταῖς αἰωνίαις μοναῖς.

3. Χρήματα λέγεται παρὰ τὸ κεχρηῆσθαι, οὐ παρὰ τὸ κυρίου εἶ-
ναι· καὶ τὰ κτήματα δὲ αὐτὰ χρῆσίς ἐστιν, οὐ δεσποτεία. Εἶπέ γάρ
10 μοι, πόσων κυρίων ἕκαστος ἀγρὸς γέγονε, καὶ πόσων ἔσται; λέγε-
ταί τις καὶ παροιμία σοφωτάτη (οὐ γὰρ τῶν δημοδῶν παροιμιῶν
δεῖ καταφρονεῖν, ἂν ἔχωσί τι σοφόν)· 'ἀγρέ', φησί, 'πόσων ἦς καὶ
πόσων ἔση;' Τοῦτο καὶ πρὸς οἰκίας, τοῦτο καὶ πρὸς χρήματα λε-
κτέον ἡμῖν. Ἀρετὴ μόνον οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν, ἀρετὴ μόνη
15 διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ· Ἐκλύσωμέν ποτε καὶ σβέσωμεν
τῶν χρημάτων τὸν πόθον, ἵνα ἀνάψωμεν τῶν ἐκεῖ τὴν ἐπιθυμίαν.
Οὐ δύνανται οὗτοι οἱ δύο ἔρωτες μίαν κατέχειν ψυχὴν· «ἢ γὰρ τὸν
ἕνα», φησί, «φιλήσει καὶ τὸν ἕτερον μισήσει, ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται καὶ
τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει». Ὁρᾷς, εἶπέ μοι, ἄνδρα ἀκολούθως
20 ἔχοντα πολλούς, σοβοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, σηρικὰ ἠμφισμένον
ἱμάτια, ἵππῳ ὀχοῦμενον, τὸν αὐχένα τείνοντα; μὴ καταπλαγῆς,
ἀλλὰ γέλασον. Ὡσπερ ὅταν τὰ παιδιά ὀρᾷς ἄρχοντας παίζοντα,
καταγελαῖς, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτῳ· οὐδὲν τοῦτο ἐκείνου διενήνοχε,
μᾶλλον δὲ ἐκεῖνο καὶ τερπνότερον, ἅτε παρὰ παιδικῆς γινόμενον
25 ἡλικίας μετὰ πολλῆς τῆς ἀφελείας. Ἐκεῖ καὶ γέλως ἐστὶ καὶ ἡδονή,
ἐνταῦθα καταγέλαστός ἐστὶν οὗτος καὶ ἀσχημοσύνης πλήρης. Δό-
ξασον τὸν Θεόν, ὅτι σε τῆς σκηνῆς ταύτης καὶ τοῦ φουσήματος
ἀπήλλαξεν.

Ἄν γὰρ θέλης σὺ ὁ χαμαὶ ἐρχόμενος, ὑψηλότερος ἔση τοῦ
30 καθημένου τὸ δχημα. Πῶς; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν μικρὸν ἀνέστηκεν
ἀπὸ τῆς γῆς τῷ σώματι, τῇ δὲ ψυχῇ προσπέπηγεν· «έκολλήθη»
γάρ, φησὶν, «ἢ ἰσχύς μου τῇ σαρκί μου»· σὺ δὲ τῷ φρονήματι ἐν

8. Ματθ. 6,24.

9. Ψαλμ. 101,6.

ἀλλὰ τῶν ζωντανῶν, ἢ καλύτερα μᾶς ἄφησαν κι ὅταν εἴμαστε ζωντανοί. Ἐκεῖνα μόνον εἶναι δικά μας, ὅσα εἶναι κατορθώματα τῆς ψυχῆς, ἢ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ φιλανθρωπία. Αὐτὰ τὰ ἐξωτερικὰ ὁμολογοῦνται καὶ ἀπὸ τοὺς μὴ Χριστιανούς· γιατί εἶναι ἔξω ἀπὸ μᾶς. Ἄς πράξουμε λοιπὸν αὐτὰ ποὺ εἶναι μέσα μας. Γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ φύγει κανεὶς παίρνοντας χρήματα, ἀλλ' εἶναι δυνατὸ νὰ φύγει παίρνοντας τὴν ἐλεημοσύνη· ἢ καλύτερα θὰ τὰ στείλουμε αὐτὰ ἀπὸ πρὶν, ὥστε νὰ μᾶς ἐτοιμάσουν σκηνὴ στὶς αἰώνιες μονές.

3. Χρήματα λέγονται ἀπὸ τὴν χρῆση ὄχι ἀπὸ τὴν κυριότητα· καὶ τὰ ἴδια τὰ κτήματα εἶναι χρῆση, ὄχι κυριότητα. Πές μου λοιπὸν, κάθε ἀγρὸς πόσους κυρίους εἶχε καὶ πόσους θὰ ἔχει; Λέγεται καὶ κάποια σοφότατη παροιμία (δὲν πρέπει νὰ περιφρονοῦμε τὶς λαϊκὲς παροιμίες, ἂν ἔχουν κάτι τὸ σοφόν) «ἀγρέ», λέγει, «πόσους κυρίους εἶχες καὶ πόσους θὰ ἔχεις;». Αὐτὸ μπορεῖ νὰ λεχθεῖ σὲ μᾶς καὶ γιὰ τὶς οἰκίες, αὐτὸ καὶ γιὰ τὶς περιουσίες. Μόνη ἢ ἀρετὴ γνωρίζει νὰ ταξιδεύει μαζί μας, μόνη ἢ ἀρετὴ νὰ διαβαίνει στὴν ἐκεῖ ζωῆ. Ἄς διαλύσουμε κάποτε καὶ ἄς σβήσουμε τὸν πόθο τῶν χρημάτων, γιὰ νὰ ἀνάψουμε τὴν ἐπιθυμία τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν. Δὲν μποροῦν αὐτοὶ οἱ δύο ἔρωτες νὰ κατέχουν μία ψυχὴ· «ἢ τὸν ἕνα», λέγει, «θ' ἀγαπήσει καὶ τὸν ἄλλο θὰ μισήσει, ἢ στὸν ἕνα θὰ προσκολληθεῖ καὶ τὸν ἄλλο θὰ καταφρονήσει»⁸. Πές μου, βλέπεις ἄνδρα νὰ ἔχει πολλοὺς ἀκολούθους, νὰ τρέχει βιαστικὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορά, νὰ φορεῖ μεταξωτὰ ἐνδύματα, νὰ εἶναι πάνω σὲ ἄλογο, νὰ τεντώνει τὸ λαιμό; μὴν ἐκπλαγεῖς, ἀλλὰ γέλασε. Ὅπως ὅταν βλέπεις τὰ παιδιὰ νὰ παίζουν ἄρχοντες γελαῖς, ἔτσι καὶ γι' αὐτόν· αὐτὸ δὲν διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο, ἢ καλύτερα ἐκεῖνο εἶναι καὶ πιὸ εὐχάριστο, γιατί γίνεται ἀπὸ παιδικὴ ἡλικία μὲ πολλὴ ἀφέλεια. Ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ γέλιο καὶ εὐχαρίστηση· ἐδῶ αὐτὸς εἶναι καταγέλαστος καὶ γεμάτος ἀσχήμια. Δόξασε τὸ Θεὸ γιατί σὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ αὐτὴ τὴ σκηνὴ καὶ τὴν ἀλαζονεία.

Πραγματικὰ ἂν θέλεις ἐσὺ ποὺ περπατᾷς χαμηλά, θὰ γίνεις ὑψηλότερος ἀπὸ αὐτόν ποὺ κάθεται στὸ ὄχημα. Πῶς; Γιατί ἐκεῖνος βέβαια εἶναι λίγο ψηλότερα ἀπὸ τὴ γῆ μὲ τὸ σῶμα, μὲ τὴν ψυχὴ ὅμως εἶναι μπηγμένος στὴ γῆ· γιατί λέγει, «κόλλησε ἡ δύναμή μου στὴ σάρκα μου»⁹, ἐνῶ ἐσὺ μὲ τὸ φρόνημα περπατᾷς στὸν

οὐρανῶ περιπατεῖς. Ἄλλ' ἀκολουθῶς ἔχει πολλοὺς σοβοῦντας; Καὶ τί μᾶλλον αὐτός, ἢ ὁ ἵππος τιμᾶται; Τί ταύτης τῆς ἀλογίας χειρὸν, ἀνθρώπους διώκειν, ἵνα τὸ κτῆνος μετ' εὐρυχωρίας παρέλθῃ; Ἄλλὰ τὸ ἵππῳ ὀχεῖσθαι σεμνόν; Ἄλλὰ καὶ δοῦλοι τούτου μετέχου-
 5 σιν. Εἰσὶ δέ τινες, οἱ τοσοῦτον ἔχουσι τύφου, ὡς μηδὲν δεόμενοι, ὀπισθεν ποιεῖν ἀκολουθεῖν. ἼΑρα τί τούτων ἐστὶν ἀλογώτερον; ἀπὸ ἵππων καὶ πολυτελείας ἱματίων καὶ ἀκολουθῶν βούλονται φαίνε-
 σθαι. Τί ταύτης τῆς δόξης οὐδαμινέστερον, τῆς ἀπὸ ἵππων καὶ οἰ-
 κετῶν συνιστεμάνης; Ἐνάρετος εἶ; μηδενὶ τούτων κέχρησο· οἰκεῖον
 10 ἔχε τὸν κόσμον, μὴ τῇ ἐτέρου παρουσίᾳ καλλωπίζου. Ταῦτα καὶ
 πονηροὶ καὶ μιαιοὶ καὶ ἄγροικοὶ καὶ πάντες ὅσοι πλούτου μετέχου-
 σιν δύνανται ἔχειν. Καὶ μῖμοι καὶ ὄρχησται ἐφ' ἵππων φέρονται καὶ
 οἰκέτην προτρέχοντα ἔχουσιν· ἀλλ' ὁμως μῖμοί εἰσι καὶ ὄρχησται
 καὶ οὐ γέγονασι σεμνοὶ ἀπὸ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀκολουθῶν.
 15 Ὅταν γὰρ μηδὲν τῶν ἐν ψυχῇ καλῶν προσῆ τῷ τοιούτῳ, ταῦτα,
 ἂν ἐξῶθεν προστεθῆ, εἰκῆ καὶ μάτην· καὶ καθάπερ ἀσθενεῖ τοίχῳ
 ἢ διεφθορότι σώματι, ὅσα ἂν τις περιθῆ, μένει ἀηδὲς ὄν καὶ διε-
 φθορός, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐδεμίαν ἢ ψυχὴ ὄνησιν ἀπὸ τῶν
 ἐκτὸς προσλαμβάνει, ἀλλὰ μένει τοῦτο οὕσα, κἂν μυρία τις αὐτῇ
 20 περιθῆ χρυσία.

Μὴ δὴ πρὸς ταῦτα ἐπτοημένοι ὦμεν, ἀποστήσωμεν ἑαυτοὺς
 τῶν προσκαίρων, τῶν μειζόνων ἐχώμεθα, τῶν πνευματικῶν, τῶν
 ὄντως αἰδεσίμους ποιούντων ἡμᾶς, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύ-
 χωμεν ἀγαθῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

οὐρανό. Ἄλλ' ἔχει πολλοὺς ἀκολουθοῦς πού τρέχουν; Καὶ ποιός τιμᾶται περισσότερο αὐτὸς ἢ ὁ ἵππος; Ποιός παραλογισμὸς ὑπάρχει χειρότερος ἀπὸ αὐτόν, νὰ διώχνει ἀνθρώπους, γιὰ νὰ περάσει τὸ κτῆνος μὲ εὐρυχωρία; Ἄλλ' εἶναι σεμνὸ νὰ ἱπεύεις στὸν ἵππο; Μὰ αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ δοῦλοι. Εἶναι μερικοὶ πού ἔχουν τόση ἀλαζονεία, ὥστε, χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμιὰ ἀνάγκη, τοὺς ὑποχρεώνουν νὰ ἀκολουθοῦν ἀπὸ πίσω. Ἐπομένως τί πιὸ παράλογο ὑπάρχει ἀπὸ αὐτά; Θέλουν νὰ φαίνονται ἀπὸ τὰ ἄλογα καὶ ἀπὸ τὴν πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἀπὸ τοὺς ἀκολουθοῦς. Τί μηδαμινότερο ὑπάρχει ἀπὸ τὴ δόξα αὐτῆ, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄλογα καὶ ὑπηρέτες; Εἶσαι ἐνάρετος; μὴ χρησιμοποιοεῖς τίποτε ἀπὸ αὐτά; ἔχε δικό σου στολισμό, μὴ στολίζεσαι μὲ τὴν παρουσία ἄλλου. Αὐτὰ μποροῦν νὰ τὰ ἔχουν καὶ οἱ πονηροὶ καὶ οἱ ἄθλιοι καὶ οἱ ἀγροῖκοι καὶ ὅλοι ὅσοι ἔχουν πλοῦτο. Καὶ οἱ ἠθοποιοὶ καὶ οἱ χορευτὲς κυκλοφοροῦν ἐπάνω σὲ ἄλογα, καὶ ἔχουν ὑπηρέτη πού τρέχει πρὶν ἀπὸ αὐτούς; ἀλλ' ὅμως εἶναι ἠθοποιοὶ καὶ χορευτὲς καὶ δὲν ἔχουν γίνεῖ σεβαστοὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα καὶ τοὺς ἀκολουθοῦς. Γιατί, ὅταν σ' ἕναν τέτοιο δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὶς ὁμορφιῆς τῆς ψυχῆς, αὐτά, ἂν προστεθοῦν ἀπ' ἔξω, εἶναι ἄσκοπο καὶ μάταιο. Καὶ ὅπως σὲ ἕνα ἀνίσχυρο τοῖχο ἢ ἀσθενικὸ σῶμα, ὅσα καὶ ἂν τοῦ προσθέσεις μένει συχαμένο καὶ καταστραμμένο, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ· ἡ ψυχὴ καμιὰ ὀφέλεια δὲν ἀποκτᾷ ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ στολίδια, ἀλλὰ παραμένει αὐτὸ πού εἶναι, κι ἂν τὴν περιβάλει κανεὶς μὲ μύρια χρυσαφικά.

Ἄς μὴ συγκινούμαστε λοιπὸν μ' αὐτά, ἄς ἀπομακρύνουμε τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα καὶ ἄς ἐπιδιώκουμε τὰ σπουδαιότερα, τὰ πνευματικά, πού μᾶς κάμουν πραγματικὰ σεβάσμιους, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, καὶ τὰ λοιπά.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Β'

(Α' Τιμ. 4,1-10)

5 «Τὸ δὲ Πνεῦμα ρητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκῶσι τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἀγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξε-
10 ως».

1. Ὡσπερ οἱ τῆς πίστεως ἐχόμενοι ἐπ' ἀσφαλοῦς τῆς ἀγκύρας ἐρείδονται, οὕτως οἱ ταύτης ἐκπεσόντες οὐδαμοῦ στήναι δύνανται, ἀλλὰ πολλοὺς ἄνω καὶ κάτω πλανηθέντες πλάνους, τὸ τελευταῖον εἰς αὐτὰ τῆς ἀπωλείας φέρονται τὰ βάραθρα. Καὶ τοῦτο ἤδη μὲν
15 ἐδήλωσεν εἰπών, ὅτι ἤδη ἐναυάγησάν τινες περὶ τὴν πίστιν. Καὶ νῦν δέ φησι· «τὸ δὲ Πνεῦμα ρητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις». Περὶ Μανιχαίων καὶ Ἐγκρατιτῶν καὶ Μαρκιωνιστῶν καὶ παντὸς αὐτῶν τοῦ ἐργαστηρίου τὰ τοιαῦτά φησιν, «ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς
20 ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως». Ὅρας ὅτι πάντων αἴτιον τῶν μετὰ ταῦτα κακῶν τὸ τῆς πίστεως ἀποστήναι; Τί δὲ ἐστί,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Β'

(Α' Τιμ. 4,1-10)

«Τὸ Πνεῦμα ὁμῶς ρητὰ λέγει ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη, προσέχοντας σὲ πνεύματα πλάνα καὶ διδασκαλίες δαιμόνων, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ὑποκρισία τῶν ψευδολόγων, ποὺ ἔχουν καυτηριασμένη τὴ συνείδησή τους, ἐμποδίζουσι τὸ γάμο, καὶ προστάζουσι νὰ ἀπέχουσι ἀπὸ τὶς τροφὲς ποὺ ὁ Θεὸς ἔδωκε γιὰ νὰ τὶς ἀπολαμβάνουσι μὲ εὐχαρίστησι οἱ πιστοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ γνόρισαν τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ κάθε κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλὸ καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀπορρίψιμο ποὺ λαμβάνεται μὲ εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό· γιὰτὶ ἀγιάζεται μὲ τὸ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προσευχῇ».

1. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν πίστη εἶναι στηριγμένοι σὲ ἀσφαλὴ ἄγκυρα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουσι ἐκπέσει πουθενὰ δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν, ἀλλὰ πλανεμένοι πολλοὺς κάμουσι πλάνους, καὶ στὸ τέλος ὁδηγοῦνται στὰ ἴδια τὰ βάραιρα τῆς καταστροφῆς. Καὶ αὐτὸ τὸ δῆλωσε ἤδη ὅταν εἶπε ὅτι ἤδη ναυάγησαν μερικοὶ ὡς πρὸς τὴν πίστη. Ἀλλὰ καὶ τώρα λέγει· «τὸ Πνεῦμα ὁμῶς ρητὰ λέγει, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη, προσέχοντας σὲ πνεύματα πλάνα». Αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τοὺς Μανιχαίους, τοὺς Ἐγκρατιτές, τοὺς Μαρκιωνιστὲς καὶ ὄλο τὸ ἐργαστήριον αὐτῶν, ὅτι δηλαδὴ «κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη». Βλέπεισθε ὅτι αἰτία ὄλων τῶν κακῶν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ ἀποστασία ἀπὸ τὴν πίστη; Καὶ τί σημαίνει, «ρητῶς»; Φανερά. πε-

«ρητῶς»; Φανερώς, σαφῶς, ὁμολογουμένως, ὡς μὴ ἀμφιβάλλειν.

Μὴ θαυμάσης, φησίν, εἰ νῦν ἀπὸ τῆς πίστεως τινες ἀποστάν-
 τες ἔτι Ἰουδαῖζουσιν· ἔσται καιρὸς ὅτε χαλεπώτερον αὐτοὶ οἱ τῆς
 πίστεως μετεσχηκότες τοῦτο ἐργάσονται, οὐ μέχρι βρωμάτων,
 5 ἀλλὰ καὶ μέχρι γάμων, καὶ πάντων τῶν τοιούτων τὴν ὀλέθριον
 συμβουλὴν εἰσάγοντες. Οὐ περὶ Ἰουδαίων λέγει ταῦτα· πῶς γὰρ τό,
 «ἐν ὑστέροις καιροῖς», καὶ τό, «ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως»,
 ἔχει χώραν; ἀλλὰ περὶ Μανιχαίων καὶ τῶν ἀρχηγετῶν τούτων.
 Πνεύματα δὲ πλάνης ἐκάλεσεν αὐτούς, εἰκότως· ὑπὸ γὰρ ἐκείνων
 10 ἐνεργούμενοι, ταῦτα ἐφθέγγαντο. Τί ἐστίν, «ἐν ὑποκρίσει ψευδολό-
 γων»; Αὐτὰ ἂ ψεύδονται, οὐ κατὰ ἄγνοιαν οὐδὲ οὐκ εἰδότες, ἀλλ'
 ὑποκρινόμενοι ψεύδονται, εἰδότες μὲν τὸ ἀληθές, τὸ δὲ συνειδὸς
 κεκαυτηριασμένοι, τουτέστι, πονηροῦ ὄντες βίου. Τί δήποτε δὲ μό-
 νους τούτους τοὺς αἵρετικοὺς λέγει; Προεῖπεν ὁ Χριστὸς καὶ ἐτέ-
 15 ρους λέγων, «ἀνάγκη ἐστὶν ἐλθεῖν ἰὰ σκάνδαλα». Ἄλλως τε διὰ
 τῆς τοῦ σίτου σπορᾶς καὶ τῶν ζιζανίων τῆς βλάστης τούτους αὐ-
 τοὺς προεμήνυσε.

Σὺ δέ μοι θαύμασον τοῦ Παύλου τὴν προφητείαν· πρὸ γὰρ
 τῶν χρόνων, ὧν ἔμελλεν ἔσεσθαι, ἐδήλου καὶ τὸν χρόνον αὐτόν.
 20 Μὴ θαυμάσης τοίνυν, εἰ νῦν, ὅτε τὴν ἀρχὴν ἔχει τὰ τῆς πίστεως,
 ταῦτά τινες ἐπιχειροῦσι παρεισφέρειν τὰ ὀλέθρια δόγματα, ὅτι, ὅταν
 παγῆ μετὰ χρόνον πολὺν, ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως.
 «Κωλύόντων», φησί, «γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων». Τί δήποτε
 καὶ τὰς ἄλλας αἵρέσεις οὐκ εἶπεν; Ἠνίξαστο καὶ αὐτὰς εἰπών,
 25 «πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων». Οὐ γὰρ ἐβούλετο
 ἤδη κατασπεῖραι εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ταῦτα· ἀλλ' ὅπερ
 ἀρχὴν εἰλήφει, τοῦτο ἤδη παρέδειξε, τὸ τῶν βρωμάτων. «Ἄ ὁ
 Θεός», φησίν, ἔκτισεν εἰς μετέληψιν τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐπεγνωκόσι
 τὴν ἀλήθειαν». Διὰ τί μὴ φησι, καὶ τοῖς ἀπίστοις; Πῶς τοῖς ἀπί-
 30 στοις, ὅποτε νόμοις ἑαυτοὺς τούτων ἀπείργουσι;

Τί οὖν, οὐ κεκώλυται ἡ τρυφή; Καὶ σφόδρα. Διὰ τί, εἰ εἰς με-

ντακάθαρα, ἀδιαμφισβήτητα, ὥστε νὰ μὴν ἀμφιβάλλει κανεὶς.

Μὴν ἀπορεῖς, λέγει, ἂν τώρα μερικοὶ ποὺ ἀποστατήσαν ἀπὸ τὴν πίστη ἰουδαῖζουν ἀκόμα· θὰ ρθεῖ καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖο αὐτοὶ ποὺ ἦταν κοινωνοὶ τῆς πίστεως αὐτὸ θὰ τὸ κάμουν φοβερότερα, ὄχι μόνο γιὰ τὰ φαγητὰ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς γάμους, καὶ γιὰ ὅλα τὰ παρόμοια θὰ δίνουν τὴν καταστροφικὴ συμβουλή. Δὲν τὰ λέγει αὐτὰ γιὰ τοὺς Ἰουδαίους· γιὰτὶ πῶς τότε τό, «κατὰ τοὺς τελευταίους καιροῦς», καὶ τό, «θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη», ἔχει θέση; ἀλλὰ τὰ λέγει γιὰ τοὺς Μανιχαίους καὶ τοὺς ἀρχηγούς τους. «Πνεύματα πλάνης» πάλι τοὺς ὀνόμασε πολὺ σωστὰ· γιὰτὶ τὰ εἶπαν αὐτὰ παρακινούμενοι ἀπὸ ἐκεῖνα. Τί σημαίνει, «μὲ ὑποκρισία ψευδολόγων»; Αὐτὰ τὰ ψέματα ποὺ λένε, δὲν τὰ λένε ἀπὸ ἄγνοια, οὔτε γιὰτὶ δὲ γνωρίζουν, ἀλλὰ ψεύδονται μὲ ὑποκρισία· ἂν καὶ γνωρίζουν βέβαια τὴν ἀλήθεια, ἢ συνείδησή τους ὁμῶς εἶναι καυτηριασμένη, δηλαδὴ ζοῦν βίῳ πονηρό. Καὶ γιὰτὶ ἄραγε ὁμιλεῖ γι' αὐτοὺς μόνο τοὺς αἵρετικούς; Προεῖπε ὁ Χριστὸς καὶ γιὰ ἄλλους, λέγοντας, «εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔρθουν τὰ σκάνδαλα»¹. Ἄλλωστε γι' αὐτοὺς ἀκριβῶς προεῖπε μὲ τὴν σπορὰ τοῦ σιταριοῦ καὶ τὴ βλάστηση τῶν ζιζανίων.

Σὺ ὁμῶς θαύμασε τοῦ Παύλου τὴν προφητεία· γιὰτὶ, πρὶν ἀπὸ τοὺς χρόνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν, προέλεγε καὶ τὸ χρόνο αὐτόν. Μὴν ἀπορήσεις λοιπόν, ἂν τώρα, ποὺ ἡ πίστη εἶναι στὴν ἀρχή, ἐπιχειροῦν μερικοὶ νὰ εἰσάγουν αὐτὰ τὰ καταστροφικὰ δόγματα, γιὰτὶ, ὅταν παγιωθεῖ μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνον, θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη. «Θὰ ἐμποδίζουν», λέγει, «ἀπὸ τὸ γάμο καὶ ν' ἀπέχουν ἀπὸ τροφῆς». Καὶ γιὰτὶ ἄραγε δὲν ἀνέφερε καὶ τίς ἄλλες αἵρέσεις; Τίς ὑπαινίχθηκε καὶ αὐτές, λέγοντας, «μὲ πλάνα πνεύματα καὶ δαιμονικὲς διδασκαλίες». Δὲν ἤθελε δηλαδὴ νὰ ἐνσπείρει ἀκόμη αὐτὰ στίς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ εἶχε ἀρχίσει, αὐτὸ ἀνέφερε τότε, τὸ σχετικὸ μὲ τὰ φαγητὰ. «Ἐκεῖνα ποὺ ὁ Θεός», λέγει, «ἔδωσε γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουν οἱ πιστοὶ καὶ αὐτοὶ ποὺ γνώρισαν τὴν ἀλήθεια». Γιὰτὶ δὲν ἀναφέρει καὶ τοὺς ἀπίστους; Πῶς ν' ἀναφέρει τοὺς ἀπίστους, ἀφοῦ μὲ νόμους ἐμποδίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀπὸ αὐτά;

Τί λοιπόν, δὲν ἐμποδίζεται ἡ τρυφηλὴ ζωὴ; Καὶ πάρα πολὺ

τάληψιν ἔκτισαι; Ὅτι καὶ ἄρτον ἔκτισε καὶ κεκώλυται ἡ ἀμετρία, καὶ οἶνον ἔκτισε καὶ κεκώλυται ἡ ἀμετρία. Οὐχ ὡς ἀκάθαρτον νῦν τὴν τρυφήν παραιτεῖσθαι κελεύει, ἀλλ' ὡς ἐκλύουσιν διὰ τῆς ἀμετρίας τὴν ψυχὴν. «Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν», φησί, «καὶ οὐδὲ 5 ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον». Εἰ κτίσμα Θεοῦ, καλόν· «πάντα γὰρ καλὰ λίαν». Τῷ εἰπεῖν, «κτίσμα Θεοῦ», περὶ τῶν ἐδωδίων ἀπάντων ἠνίξατο· καὶ ἤδη προκατασπᾶ τὴν αἵρεσιν τὴν τῶν ἀγέννητον τὴν ὕλην εἰσαγόντων καὶ ἐκείνης ταῦτα λεγόντων εἶναι. Οὐκοῦν εἰ καλόν, τί ἐστὶν ὃ φησι τό, «ἀγιάζεται διὰ λόγου 10 καὶ ἐντεύξεως»; δῆλον γὰρ ὅτι ἀκάθαρτον ὃν ἀγιάζεται. Οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐνταῦθα πρὸς ἐκείνους φησί, τοὺς κοινὰ τινα νομίζοντας ἐξ αὐτῶν εἶναι. Δύο τοίνυν τίθησι κεφάλαια, ἐν μὲν, ὅτι οὐδὲν κτίσμα κοινόν· δεύτερον δέ, ὅτι εἰ καὶ γένοιτο κοινόν, ἀλλ' ἔχεις τὸ φάρμακον· σφράγισον, εὐχαρίστησον, δόξασον τὸν Θεόν, καὶ πᾶσα ἀκα- 15 θαρσία ἀπέπτη· οὐκοῦν καὶ τὸ εἶδω λόθυτον, φησὶν, οὕτω δυνάμεθα καθαίρειν; Ἐὰν μὴ ἤδεις, ὅτι εἶδωλόθυτόν ἐστιν· ἐὰν δὲ εἶδῃς λοιπὸν καὶ μεταλάβῃς, ἀκάθαρτος ἔσῃ, οὐχ ὅτι εἶδωλόθυτόν ἐστιν, ἀλλ' ὅτι προσταχθεὶς μὴ κοινωνεῖν δαίμοσιν, ἐκοινωνήσας δι' ἐκείνου. Ὡστε οὕτε ἐκεῖνό ἐστι φύσει τοιοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προ- 20 αἰρέσεως γίνεται τῆς σῆς καὶ τῆς παρακοῆς.

Τί δαί; οὐκ ἀκάθαρτον τὸ ὕειον; Οὐδαμῶς, ὅταν μετὰ εὐχαριστίας λαμβάνηται, ὅταν μετὰ σφραγιδος, οὐδὲ ἄλλο οὐδέν. Ἀκάθαρτος ἡ προαίρεσις ἢ μὴ εὐχαριστοῦσα τῷ Θεῷ. «Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας ἧ παρη- 25 κολούθηκας». «Ταῦτα», ποῖα; Ἄπερ εἶπεν, ὅτι «τὸ μυστήριον μέγα ἐστίν», ὅτι τὸ τούτων ἀπέχεσθαι, δαιμόνων ἐστίν, ὅτι διὰ λόγου καὶ ἐντεύξεως Θεοῦ τὰ βρώματα καθαρίζεται. «Ἐντρεφόμενος, φησί, «τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας ἧ παρη- 30 κολούθηκας. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραῶδεις μύθους παραιτοῦ· γν-

μάλιστα. Γιατί, ἀφοῦ ἔγιναν τὰ ἀγαθὰ γὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουμε; «Γιατί, καὶ τὸ ψωμὶ τὸ ἔδωσε, καὶ ἀπαγορεύθηκε ἡ ἄμετρη χρῆση του· καὶ τὸ κρασί ἔδωσε, καὶ ἀπαγορεύθηκε ἡ ἄμετρη χρῆση του. Δὲ διατάσσει λοιπὸν ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὴν τρυφή γιὰτὶ εἶναι κάτι τὸ ἀκάθαρτο, ἀλλὰ γιὰτὶ παραλύει τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἄμετρη χρῆση. Γιατὶ λέγει, «κάθε κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλὸ, καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀπόβλητο, ὅταν λαμβάνεται μὲ εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεό». Ἐὰν εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλὸ· «γιατὶ ὅλα εἶναι πολὺ καλά»². Μὲ τὸ νὰ πεῖ, «κτίσμα τοῦ Θεοῦ», ὑπαινίχθηκε ὅλα τὰ φαγώσημα· καὶ ἤδη καταπολεμεῖ τὴν αἵρεση ἐκείνων πού ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀγέννητη, καὶ λέγουν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἐκείνης. Λοιπὸν, ἂν εἶναι καλὸ, τί σημαίνει αὐτὸ πού λέγει, «ἀγιάζεται μὲ λόγῳ καὶ προσευχῇ»; γιὰτὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ἀγιάζεται ἐπειδὴ εἶναι ἀκάθαρτο. Ὅχι αὐτό, ἀλλ' ἐδῶ ὁμιλεῖ γὰ ἐκείνους πού νόμιζαν ὅτι κάποια ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀκάθαρτα. Δύο θέματα λοιπὸν θίγει· ἓνα εἶναι, τὸ ὅτι κανένα κτίσμα δὲν εἶναι ἀκάθαρτο, καὶ τὸ δεύτερο, ὅτι, κι ἂν ἀκόμα ἔγινε ἀκάθαρτο, ὅμως ἔχεις τὸ φάρμακο· σφράγισέ το, εὐχαρίστησε, δόξασε τὸ Θεό, καὶ κάθε ἀκαθαρσία ἔφυγε. Καὶ μπορούμε λοιπὸν, λέγει, ἔτσι νὰ καθαρίσουμε καὶ τὸ εἰδωλόθυτο; Ἄν δὲν γνωρίζεις ὅτι εἶναι εἰδωλόθυτο· ἂν ὅμως γνωρίζεις καὶ τὸ φᾶς, θὰ εἶσαι ἀκάθαρτος· ὄχι γιὰτὶ εἶναι εἰδωλόθυτο, ἀλλὰ γιὰτὶ, ἂν καὶ διατάχθηκες νὰ μὴν ἔχεις σχέσεις μὲ τοὺς δαίμονες, μέσω ἐκείνου ἐπικοινωνήσῃς μ' αὐτούς. Ὡστε οὔτε τὸ εἰδωλόθυτο εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του τέτοιο, ἀλλὰ γίνεται ἀπὸ τὴ δική σου προαίρεση καὶ τὴν παρακοή.

Τί λοιπὸν; δὲν εἶναι ἀκάθαρτο τὸ χοιρινό; Καθόλου, ὅταν λαμβάνεται μὲ εὐχαριστία, ὅταν μὲ σφραγίδα, οὔτε καὶ κανένα ἄλλο. Ἀκάθαρτη εἶναι ἡ προαίρεση, πού δὲν εὐχαριστεῖ τὸ Θεό. «Αὐτὰ συμβουλεύοντας στοὺς ἀδελφούς, θὰ εἶσαι καλὸς διάκονος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τρεφόμενος μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, τὴν ὁποία παρακολούθησες». Αὐτά· ποιά; Αὐτὰ πού εἶπε, ὅτι «τὸ μυστήριον εἶναι μεγάλο», ὅτι τὸ νὰ ἀπέχετε ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δαιμονικό, ὅτι μὲ τὸ λόγῳ καὶ τὴν προσευχῇ πρὸς τὸ Θεὸ τὰ τρόφιμα καθαρίζονται. «Τρεφόμενος», λέγει, «μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας πού παρακολούθησες. Τοὺς

μναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν». «Ταῦτα ὑποτιθέμενος», φησίν. Ὁρᾶς οὐδαμοῦ τὴν αὐθεντίαν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὴν συγκατάβασιν; «Ἐπιτάττων», φησίν. Οὐκ εἶπεν, «ἐπιτάττων», οὐκ εἶπε, «παραγγέλλων»; ἀλλὰ, «ὑποτιθέμενος», τουτέστιν, ὡς συμβουλευὼν ταῦτα
5 ὑποτίθεσο, καὶ τοὺς λόγους ἀνακίνει τοὺς περὶ πίστεως. «Ἐντρεφόμενος», φησίν, τὸ διηνεκὲς τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα προσοχῆς δηλῶν.

2. Ὡσπερ γὰρ τὴν τροφήν ταύτην καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσφερόμεθα, οὕτω, φησί, καὶ τοὺς περὶ πίστεως λόγους δεῖ λαμβάνωμεν, δεῖ τούτοις τρεφώμεθα. Τί ἐστίν, «ἐντρεφόμενος»; Μηρυ-
10 κώμενος, συνεχῶς τὰ αὐτὰ στρέφων, δεῖ τὰ αὐτὰ μελετῶν· τροφήν γὰρ ἔχει οὐ τὴν τυχοῦσαν. «Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ». Τίνας ἐνταῦθα λέγει; Τὰς Ἰουδαίων παρατηρήσεις. Καὶ μύθους αὐτὰς φησί. Καὶ πάνυ, ἢ διὰ τὰς παραποιήσεις, ἢ διὰ τὸ ἄκαιρον. Τὸ γὰρ ἐν καιρῷ, χρήσιμον· χωρὶς δὲ τοῦ καιροῦ, οὐ μό-
15 νον ἄχρηστον, ἀλλὰ καὶ βλαβερὸν. Ἐνόησον γὰρ μοι ἄνδρα μετὰ εἴκοσιν ἔτη τῷ μαστῷ προσάγοντα ἑαυτὸν τῆς τίθης, πῶς ἐστὶ καταγέλαστος, διὰ τὸ ἄκαιρον. Ὁρᾶς πῶς καὶ ἀκάθαρτα αὐτὰ εἶπε καὶ γραώδη; τὸ μὲν διὰ τὸ παλαιόν, τὸ δὲ διὰ τὸ ἐμποδίζειν τῇ πίστει. Τὸ γὰρ ὑπὸ φόβον ἄγειν τὴν ἀνωτέρω τούτων γενομένην ψυ-
20 χήν, τῶν ἀκαθάρτων ἐστὶ παραγγελμάτων. «Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν», τουτέστι, πρὸς πίστιν καθαρὰν καὶ βίον ὀρθόν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν εὐσέβεια. Γυμνασίας ἄρα χρειαί ἡμῖν. «Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία», φησί, «πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος».

Τινὲς περὶ τῆς νηστείας τοῦτο φησὶν εἰρησθαι· ἀλλ' ἄπαγε,
25 οὐκ ἐστὶ σωματικὴ γυμνασία, ἀλλὰ πνευματικὴ. Εἰ γὰρ σωματικὴ ἦν, τὸ σῶμα ἔτρεφεν ἄν· εἰ δὲ τήκει αὐτὸ καὶ λεπτύνει καὶ κατισχυνοῖ, οὐκ ἐστὶ σωματικὴ. Οὐκ ἄρα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἀσκήσεως φησὶν. Ὡστε ἡμῖν δεῖ τῆς κατὰ ψυχὴν γυμνασίας· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἔχει κέρδος, ἀλλ' ὀλίγον ὠφέλησε τὸ σῶμα· ἢ δὲ τῆς εὐσεβείας
30 ἀσκήσεις τὸν καρπὸν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδωσι, καὶ ἐνταῦθα

βέβηλους ὅμως καὶ τὰ παραμύθια τῶν γραιῶν παράτα τα· νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτὸ σου στὴν εὐσέβεια. Αὐτὰ νὰ συμβουλεύεις», λέγει. Βλέπεις ὅτι ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πουθενὰ αὐθεντία, ἀλλὰ συγκατάβαση; «Συμβουλεύοντας», λέγει. Δὲν εἶπε, 'διατάσσοντας', δὲν εἶπε 'παραγγέλλοντας', ἀλλὰ, «συμβουλεύοντας»· δηλαδή, νὰ τὰ λέγεις αὐτὰ ὑπὸ μορφὴ συμβουλῆς, ὑπενθυμίζοντας καὶ τοὺς λόγους γιὰ τὴ πίστη. «Τρεφόμενος», λέγει, δηλώνοντας μ' αὐτὸ τὴ συνεχῆ προσοχὴ σ' αὐτὰ τὰ θέματα.

2. Ὅπως δηλαδή αὐτὴ τὴν τροφὴ κάθε μέρα τὴν τρῶμε, ἔτσι, λέγει, πάντοτε νὰ παίρνουμε καὶ τοὺς λόγους τῆς πίστεως, πάντοτε νὰ τρεφόμεσθε μὲ αὐτούς. Τί σημαίνει «τρεφόμενος»; Νὰ μασᾶς αὐτά, συνέχεια τὰ ἴδια νὰ στριφογυρίζεις μέσα σου, πάντα τὰ ἴδια νὰ μελετᾶς· γιατί ἔχουν τροφὴ ὄχι τυχαία. «Τοὺς βέβηλους ὅμως καὶ τὰ παραμύθια τῶν γραιῶν παράτα τα». Ποιὰ παραμύθια ἐννοεῖ ἐδῶ; Τίς διακρίσεις τῶν Ἰουδαίων. Καὶ αὐτές τίς ὀνομάζει παραμύθια; Καὶ βέβαια· ἢ γιὰ τίς παραποιήσεις πού κάνουν, ἢ γιατί εἶναι παράκαιρες. Γιατί, ἐκεῖνο πού γίνεται στὴν ὥρα του, εἶναι χρήσιμο· ὅταν ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν ὥρα του, ὄχι μόνον εἶναι ἄχρηστο, ἀλλὰ καὶ βλαβερό. Γιατί σκέψου, σὲ παρακαλῶ, ἕναν ἄνδρα εἴκοσι χρόνων νὰ πηγαίνει νὰ βυζᾶξει ἀπὸ τὸ μαστὸ τῆς παραμᾶνας· πόσο καταγέλαστος δὲ θὰ εἶναι γιὰ τὸ ἄκαιρο τῆς πράξεως. Βλέπεις πῶς αὐτὰ τὰ εἶπε καὶ ἀκάθαρτα καὶ γεροντικά; τὸ ἕνα γιατί εἶναι παλιό, τὸ ἄλλο πάλι ἐπειδὴ ἐμποδίζει στὴν πίστη. Γιατί, τὸ νὰ ὀδηγεῖς μὲ φόβο μιὰ ψυχὴ, πού βρίσκεται ψηλότερα ἀπὸ αὐτά, εἶναι τῶν ἀκαθάρτων παραγγελμάτων. «Νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτὸ σου στὴν εὐσέβεια», δηλαδή στὴν καθαρὴ πίστη καὶ στὴ σωστὴ ζωὴ· γιατί αὐτὸ εἶναι εὐσέβεια. Ἐὰν χρειαζόμαστε ἀσκηση. Γιατί, λέγει, «ἢ σωματικὴ ἀσκηση, εἶναι λίγο ὠφέλιμη»³. Μερικοὶ λέγουν ὅτι αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ τὴ νηστεία· ἀλλὰ ὄχι, δὲν εἶναι ἡ νηστεία σωματικὴ ἀσκηση, ἀλλὰ πνευματικὴ. Γιατί, ἂν ἦταν σωματικὴ, θὰ ἔτρεφε τὸ σῶμα, ἐφόσον ὅμως λειώνει αὐτὸ καὶ τὸ λεπτύνει καὶ τὸ ἀδυνατίζει, δὲν εἶναι σωματικὴ. Ἐὰν δὲν τὸ λέγει γιὰ τὴν ἀσκηση τοῦ σώματος. Ὡστε ἐμεῖς ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀσκηση τῆς ψυχῆς· γιατί ἀπὸ ἐκείνη δὲν ὑπάρχει κέρδος, ἀλλ' ὠφελεῖ λίγο τὸ σῶμα· ἢ ἀσκηση ὅμως τῆς εὐσέβειας ἀποδίδει τὸν καρπὸ καὶ στὸ

ἀνακτᾶται, καὶ ἐκεῖ. «Πιστὸς ὁ λόγος»· τουτέστιν, ἀληθής, ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. Ὅρα πῶς πανταχοῦ τοῦτο ἐπάγει· οὐ δεῖται κατασκευῆς, ἀλλ' ἀποφαίνεται· πρὸς γὰρ Τιμόθεον ἦν ὁ λόγος αὐτῷ. Ἄρα καὶ ἐνταῦθα ἐν ἐλπίσιν ἐσμὲν χρησταῖς. Ὁ γὰρ μηδὲν ἑαυτῷ
 5 συνειδῶς πονηρόν, ὁ μυρία κατορθῶν, καὶ ἐνταῦθα γάννυται· ὡσπερ οὖν ὁ πονηρὸς οὐκ ἐκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα κολάζεται, φόβῳ συζῶν διηνεκῶς, οὐδενὶ μετὰ παρρησίας ἀντιβλέψαι τολμῶν, τρέμων, ὠχριῶν, ἀγωνιῶν. Ἡ οὐ τοιοῦτοι οἱ πλεονέκται, οἱ κλέπται, οἱ θαρροῦντες ὑπὲρ ὧν ἔχουσιν; οἱ μοιχοί, οἱ ἀνδροφόνοι
 10 οὐ χαλεπωτάτην ζῶσι ζωὴν, μετὰ ὑποψίας τὸν ἥλιον ὀρῶντες αὐτόν; Τοῦτο οὖν ζωὴ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ θάνατος χαλεπός.

«Εἰς τοῦτο» γάρ, φησί, «καὶ κοπιῶμεν, καὶ ὄνειδιζόμεθα, ὅτι ἡλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὃς ἐστὶ Σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν». Ὡσεὶ ἔλεγε, τίνος γὰρ ἔνεκεν κόπτομεν ἑαυτούς, εἰ
 15 μὴ τὰ μέλλοντα προσεδοκῶμεν; τίνος δὲ ἔνεκεν πάντες ἡμῖν ὄνειδίζουσιν; οὐ δεινά, φησί, τοσαῦτα πεπόνθαμεν; οὐχ ὕβρεις καὶ λοιδορίας καὶ μυρία κακά; εἰκῆ οὖν ταῦτα ὑπεμείναμεν; εἰ μὴ ἐπὶ Θεῷ ζῶντι ἡλπίκαμεν, τίνος ἔνεκεν ταῦτα ὑπεμείναμεν; Εἰ δὲ τοὺς ἀπίστους σώζει ἐνταῦθα, πολλῷ μᾶλλον τοὺς πιστοὺς ἐκεῖ. Ποίαν λέ-
 20 γει σωτηρίαν; Τὴν ἐκεῖ. «Ὅς ἐστὶ», φησί, «Σωτὴρ πάντων, μάλιστα πιστῶν». Τουτέστι, πλείονα σπουδὴν περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνδείκνυται. Τέως τὴν ἐνταῦθά φησι. Καὶ πῶς τῶν πιστῶν ἐστὶ, φησί, Σωτὴρ; Εἰ μὴ γὰρ Σωτὴρ ἦν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ὑπὸ πάντων πολεμουμένους πάλαι διεφθάρθαι. Ἐνταῦθα καὶ παρορμᾷ αὐτόν πρὸς
 25 τοὺς κινδύνους, ὥστε μὴ ἐκλυθῆναι, Θεὸν ἔχοντα τοιοῦτον, μήτε τῆς παρ' ἐτέρων συμμαχίας δεῖσθαι, ἀλλ' ἔκοντὶ πάντα φέρειν γενναίως· ἐπεὶ καὶ οἱ πρὸς τὰ βιωτικὰ κεχηνότες, πρὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ κέρδους ὀρῶντες ἐγχειροῦσι τοῖς πράγμασιν.

Ἄρα ἔσχατός ἐστι λοιπὸν ὁ καιρός. «Ἐν ὑστέροις γὰρ και-

μέλλον, παρέχοντας κέρδος καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. «Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος»· δηλαδή ἀληθής, γιατί καὶ ἐδῶ ὠφελεῖ καὶ ἐκεῖ. Πρόσεχε πῶς παντοῦ αὐτὸ λέγει· δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀπόδειξη, ἀλλ' ἀπλῶς διατυπώνει τὴ γνώμη του· γιατί ὁ λόγος ἀπευθυνόταν πρὸς τὸν Τιμόθεο. Ἔρα καὶ ἐδῶ ἔχουμε καλὰς ἐλπίδες. Γιατὶ ἐκεῖνος ποῦ δὲν διαβλέπει τίποτε πονηρὸ στὸν ἑαυτό του, ἐκεῖνος ποῦ ἔκαμε μύρια κατορθώματα, καὶ ἐδῶ χαίρεται· ὅπως πάλι ὁ πονηρὸς ὄχι μόνον ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τιμωρεῖται, συζώντας διαρκῶς μὲ τὸ φόβο, δὲν τολμάει κανέναν νὰ δεῖ κατάματα μὲ παρρησία, τρέμει, χλωμιάζει, ἀγωνιᾷ. Ἢ μήπως δὲν εἶναι τέτοιοι οἱ πλεονέκτες, οἱ κλέπτες, καὶ δὲ στηρίζουν τὸ θάρρος τους σ' αὐτὰ ποῦ ἔχουν; Οἱ μοιχοί, οἱ φονιάδες δὲν ζοῦν δύσκολη ζωὴ, βλέποντας μὲ ὑποψία καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἥλιο; Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ζωὴ; Καθόλου, ἀλλὰ θάνατος φοβερός.

«Γι' αὐτὸ λοιπόν», λέγει, «κοπιᾶζουμε καὶ κατηγοροῦμαστε, γιατί ἐλπίσαμε στὸ ζωντανὸ Θεό, ποῦ εἶναι ὁ Σωτήρας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ προπάντων τῶν πιστῶν». Σὰν νὰ ἔλεγε, γιὰ ποιὸ λόγο καταπονοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἂν δὲν περιμέναμε τὰ μέλλοντα; γιὰ ποιὸ λόγο ὅλοι μᾶς κακολογοῦν; Δὲν εἶναι φοβερά, λέγει, τὰ τόσα ποῦ ἔχουμε πάθει; δὲν ὑπέστημεν ὕβρεις, κακολογίες, καὶ μύρια κακά; Ἢ ἄσκοπα λοιπὸν ὑπομείναμε αὐτά; Ἢ ἂν δὲν εἶχαμε ἐλπίσει στὸ ζωντανὸ Θεό, γιὰ ποιὸ λόγο ὑπομείναμε αὐτά; Καὶ ἂν σώζει ἐδῶ τοὺς ἀπίστους, πολὺ περισσότερο σώζει ἐκεῖ τοὺς πιστοὺς. Ποιὰ σωτηρία ἐννοεῖ; Τὴν οὐράνια. «Ὁ ὁποῖος εἶναι», λέγει, «Σωτήρας ὅλων, καὶ πρὸ πάντων τῶν πιστῶν». Δηλαδή περισσότερη φροντίδα δείχνει γιὰ τοὺς πιστοὺς. Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι Σωτήρας τῶν πιστῶν; Ἢ ἂν δὲν ἦταν Σωτήρας, τίποτε δὲ θὰ ἐμπόδιζε νὰ καταστραφοῦν ἀπὸ παλαιὰ, ἀφοῦ πολεμοῦνται ἀπὸ ὅλους. Ἐδῶ παρακινεῖ τὸν Τιμόθεο πρὸς τοὺς κινδύνους, ὥστε νὰ μὴ παραλύσει, ἀφοῦ ἔχει ἕναν τέτοιο Θεό, οὔτε νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν συμμαχία τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρει μὲ τὴ θέλησή του γενναῖα· γιατί καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἐπιθυμοῦν τὰ βιωτικά, καταπιάνονται μὲ τέτοια πράγματα ἀποβλέποντας στὴν ἐλπίδα τοῦ κέρδους.

Ἐπομένως ὁ καιρὸς εἶναι ἔσχατος. Γιατὶ λέγει, «κατὰ τοὺς

ροῖς», φησίν, «ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν». Τί οὖν; ἡμεῖς οὐ κωλύομεν, φησί, γαμεῖν; Οὐ κωλύομεν, μὴ 5 γένοιτο, βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς μὴ βουλομένους γαμεῖν προτρέπομεν ἐπὶ τὴν παρθενίαν. Ἔτερόν ἐστι κωλῦσαι, καὶ ἕτερον κύριον ἀφεῖναι τῆς προαιρέσεως· ὁ μὲν γὰρ κωλύων, καθάπαξ τοῦτο ποιεῖ, ὁ δὲ ὡς ἐπὶ μείζονα τὴν παρθενίαν ἐνάγων, οὐ κωλύων γαμεῖν τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ προτρέπων παρθενεύειν. «Κωλυόντων», 10 φησί, «γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν». Καλῶς εἶπεν, «ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν». Ἄρα τὰ πρότερα τύπος ἦν· οὐδὲν γὰρ φύσει ἀκάθαρτον, ἀλλὰ παρὰ τὴν συνείδησιν τοῦ μεταλαμβάνοντος γίνεται. Καὶ τίνος οὖν ἔνεκεν τῶν πολλῶν αὐτοὺς 15 βρωμάτων ἀπήγαγε; Τὴν πολλὴν ἐκκόπτων τρυφήν. Ἄλλ' εἰ μὲν εἶπεν, ὅτι διὰ τρυφήν μὴ ἐσθίετε, οὐκ ἂν ἠνέσχοντο· νῦν δὲ εἰς νόμου αὐτὸ κατέκλεισεν ἀνάγκην, ἵνα τῷ μείζονι φόβῳ μᾶλλον ἀπόσχονται. Ἐπεὶ, ὅτι τοῦ ὑὸς ἀκαθαρτότερόν ἐστιν ὁ ἰχθύς, παντί που δῆλον· ἀλλ' ὁμοῦς ἐκείνων οὐκ ἀπήγαγεν. Ὅσον δὲ αὐτοῖς χα- 20 λεπὸν ἦν ἢ τρυφή, ἄκουε καὶ τοῦ Μωϋσέως λέγοντος· «ἔφαγε καὶ ἔλιπάνθη καὶ ἐπαχύνθη καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπημένος». Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη αἰτία. Ἴνα γὰρ μὴ στενοχωρηθέντες λοιπὸν ἐπὶ βόας ἔλθωσι καὶ σφάττωσι πρόβατα, εἰκότως διὰ τὸν Ἰαπιν καὶ τὸν μόσχον τῶν λοιπῶν ἀπεῖρξεν· ἀκάθαρτος γὰρ ἐκεῖνος, ἀχάριστος, 25 μιαρὸς καὶ βέβηλος.

3. Ταῦτα ὑποτίθεσο, ταῦτα μελέτα· τὸ γάρ, «ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως», τοῦτό ἐστι. Μὴ τοῖς ἄλλοις μόνον παραίνει, φησίν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν αὐτοῖς ἔχε τὴν μελέτην. «Ἐντρεφόμενος» γάρ, φησί, «τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας ἧ 30 παρηκολούθηκας. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ». Διὰ τί μὴ εἶπεν, ἄνεχου τῶν τοιούτων, ἀλλά, «παραιτοῦ»:

τελευταίους καιρούς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη, προσέχοντας σὲ πνεύματα πλάνης καὶ δαιμονικὲς διδασκαλίες, σὲ ψευδολόγους μὲ ὑποκρισία, ἔχοντας τὴ συνείδησή τους καυτηριασμένη, καὶ ἐμποδίζοντας τὸ γάμο». Τί λοιπόν; Ἐμεῖς, λέει, δὲν ἐμποδίζουμε τὸ γάμο; Δὲν ἐμποδίζουμε, μὴ γένοιτο, αὐτοὺς ποὺ θέλουν, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ δὲν θέλουν νὰ συζευχθοῦν τοὺς προτρέπουμε στὴν παρθενία. Ἄλλο εἶναι νὰ ἐμποδίσεις κάποιον καὶ ἄλλο νὰ τὸν ἀφήσεις κύριο τῆς ἐπιθυμίας του· γιατί ἐκεῖνος ποὺ ἐμποδίζει, τὸ κάμνει αὐτὸ κατὰ τρόπο ἀπόλυτο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ὑποδεικνύει τὴν παρθενία σὰν κάτι τὸ ἀνώτερο, τὸ κάμνει αὐτὸ ὄχι ἐμποδίζοντας τὸ γάμο, ἀλλὰ προτρέποντας στὴν παρθενία. «Ἐμποδίζουν», λέγει, «τὸ γάμο καὶ προτρέπουν νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τροφές, ποὺ ὁ Θεὸς τίς ἔδωσε γιὰ νὰ τίς τρῶνε μὲ εὐχαριστία πρὸς αὐτὸν οἱ πιστοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ γνώρισαν τὴν ἀλήθεια». Σωστὰ εἶπε, «ἐκεῖνοι ποὺ γνώρισαν τὴν ἀλήθεια». Ἐπομένως τὰ προηγούμενα ἦταν τύπος· γιατί τίποτε δὲν εἶναι ἀκάθαρτο ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλὰ γίνεται ἀπὸ τὴ συνείδηση ἐκείνου ποὺ τὸ τρώγει. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἀπαγόρευσε τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ πολλὰ φαγητά; Περιορίζοντας τὴν πολλὴ τρυφή. Ἀλλά, ἐὰν τοὺς ἔλεγε, «μὴ τρῶτε πρὸς ἀποφυγὴ τῆς τρυφῆς, δὲ θὰ τὸ ἀνέχονταν, ἐνῶ τώρα τὸ ἔκαμε αὐτὸ ὑποχρεωτικὸ νόμο, γιὰ νὰ ἀπέχουν περισσότερο ἀπὸ μεγάλυτερο φόβο. Γιατί, τὸ ὅτι τὸ ψάρι εἶναι πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸν χοῖρο, εἶναι φανερὸ στὸν καθένα· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνα δὲν τὰ ἀπαγόρευσε. Πόσο φοβερὴ ἦταν γι' αὐτοὺς ἡ τρυφή, ἄκουε τὸν Μωϋσῆ ποὺ λέγει· «ἔφαγε, λιπάνθηκε, καὶ παχύνθηκε καὶ κλώτσησε ὁ ἀγαπημένος»⁴. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἄλλη αἰτία. Γιὰ νὰ μὴ ὑποχρεωθοῦν στὸ ἐξῆς νὰ καταφύγουν στὴ σφαγὴ βοδιῶν καὶ προβάτων, φυσικὰ γιὰ τὸν Ἰσραήλ, ἀπαγόρευσε τὸ μοσχάρι μεταξὺ τῶν ἄλλων, γιατί αὐτὸ ἦταν ἀκάθαρτο, ἀχάριστο, μιὰρὸ καὶ βέβηλο.

3. Αὐτὰ νὰ συμβουλεύεις, αὐτὰ νὰ μελετᾷς· γιατί τό «τρεφόμενος μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως», αὐτὸ σημαίνει. Μὴ συμβουλεύεις μόνο τοὺς ἄλλους, λέγει, ἀλλὰ καὶ σὺ ὁ ἴδιος νὰ μελετᾷς αὐτά. Γιατί λέγει, «νὰ τρέφῃσαι μὲ τὰ λόγια τῆς πίστεως καὶ μὲ τὴν καλὴ διδασκαλίαν ποὺ παρακολούθησες. Τοὺς βέβηλους ὅμως καὶ γεροντικούς μύθους παράτα τους». Γιατί δὲν εἶπε «νὰ τοὺς ἀνέχε-

Τὴν τελείαν ἀποφυγὴν αἰνιττόμενος διὰ τούτου. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦ-
 τόν ἐστι· μηδὲ εἰς γυμνασίαν ποτὲ καθῆς σεαυτὸν διαλεγόμενος
 πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ ταῦτα τοῖς αὐτοῦ παραίνει. Οὐ γὰρ ἔστι πρὸς
 τοὺς διεστραμμένους μαχόμενον ὀνῆσαι τί ποτε, πλὴν εἴ ποτε οἴο-
 5 μεθὰ τινα βλάβην γίνεσθαι, ὡς δι' ἀσθένειαν παραιτουμένων ἡμῶν
 τὴν πρὸς ἐκείνους διάλεξιν. «Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν»·
 τουτέστι, πρὸς βίον καθαρὸν, πρὸς πολιτείαν ἀρίστην. Ὁ δὲ γυμνα-
 ζόμενος καὶ καιροῦ μὴ ὄντος ἀγώνων, αὐτὸς ὡς ἀγωνιζόμενος
 ἅπαντα ποιεῖ, πάντων ἀπέχεται, ἐναγωνιὸς ἐστίν, ἰδρῶτας ἔχει
 10 πολλούς. «Γύμναζε», φησί, «σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. Ἡ γὰρ
 σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια
 πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ
 τῆς μελλούσης».

Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, ἐμνήσθη ταύτης τῆς σωματικῆς γυ-
 15 μνασίας; Ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ταύτης δηλῶν, ὅτι ἐκείνη
 μὲν καὶ πόνους ἔχουσα πολλούς, οὐδὲν ἔχει τὸ κέρδος οὐδὲ ἄξιον
 λόγου, αὕτη δὲ διηνεκὲς καὶ ἀφθονον. Ὡσπερ ὅταν λέγῃ, «κοσμεῖν
 ἑαυτὰς μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυ-
 τελεῖ, ἀλλ', ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν, δι' ἔρ-
 20 γων ἀγαθῶν». «Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος. Εἰς
 τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα». Παῦλος ὀνειδίζετο, καὶ σὺ
 ἀσχάλλεις; Παῦλος ἐκοπία, καὶ σὺ τρυφᾶν βούλει; Ἀλλ' οὐκ ἂν
 ἐκεῖνος τρυφῶν τοσούτων ἐπέτυχεν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ τὰ βιωτικὰ
 πράγματα καὶ ἐπίκηρα καὶ φθαρτὰ πόνων χωρὶς καὶ ἰδρώτων οὐ-
 25 δέποτε παραγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, πολλῶ μᾶλλον τὰ πνευματικά.
 Ναί, φησὶν, ἀλλ' ἀπὸ κληρονομίας πολλοῖς πολλάκις παρεγένετο.
 Ἀλλὰ κἂν αὐτὰ παραγίνηται, ἢ φυλακὴ ἢ τούτων καὶ ἡ σωτηρία
 πόνων οὐκ ἔστι χωρὶς, ἀλλὰ δεῖ πονεῖν καὶ ταλαιπωρεῖσθαι τῶν
 κεκτημένων οὐχ ἦττον· καὶ οὐπω λέγω, ὅτι πολλὰ πονήσαντες ἢ
 30 καὶ πολλοὶ ταλαιπωρηθέντες, ἐψεύσθησαν πρὸς αὐτὰ τοῦ λιμένος

σαι αὐτούς', ἀλλ' εἶπε, «παράτα τους»; Μ' αὐτὰ ὑπαινίσσεται τὴν πλήρη ἀποφυγῆ. Αὐτὸ πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· οὔτε γιὰ ἄσκησιν νὰ καθήσεις ποτὲ νὰ συζητήσεις μὲ ἐκείνους, ἀλλ' αὐτὰ νὰ τὰ συμβουλεύεις στοὺς δικούς σου. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ μαχόμενος πρὸς τοὺς διεστραμμένους νὰ τοὺς ὠφελήσεις ποτὲ σὲ κάτι, ἐκτὸς ἂν κάποτε νομίζουμε ὅτι προκύπτει κάποια βλάβη, ἂν παραιτούμαστε ἐμεῖς ἀπὸ τὴ συζήτηση πρὸς ἐκείνους ἀπὸ ἀδυναμία. «Νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτὸ σου στὴν εὐσέβεια» δηλαδὴ σὲ βίον καθαρὸν, σὲ πολιτεία ἄριστη. Γιατὶ αὐτὸς πὺ ἀσκεῖται καὶ χωρὶς νὰ εἶναι καιρὸς ἀγώνων, αὐτὸς τὰ κάμνει ὅλα σὰν νὰ ἀγωνίζεται· ἀπὸ ὅλα ἀπέχει, εἶναι σὲ ἀγωνία καὶ χύνει πολλοὺς ἰδρῶτες. «Νὰ ἀσκεῖς τὸν ἑαυτὸ σου», λέγει, «στὴν εὐσέβεια. Γιατὶ ἡ σωματικὴ ἄσκηση λίγο ὠφελεῖ, ἐνῶ ἡ εὐσέβεια εἶναι ὠφέλιμη σ' ὅλα, γιὰτὶ ὑπόσχεται ἀγαθὰ γιὰ τὴν παρούσα καὶ τὴ μέλλουσα ζωῆ».

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, θυμήθηκε αὐτὴ τὴ σωματικὴ ἄσκηση; Ἀπὸ σύγκριση δηλώνοντας τὴν ὑπεροχὴ αὐτῆς· γιὰτὶ ἐκείνη, ἂν καὶ ἔχει πολλοὺς κόπους, δὲν ἔχει κανένα κέρδος οὔτε τίποτε ἀξιόλογο, ἐνῶ αὐτὴ ἔχει κέρδος διαρκὲς καὶ ἄφθονο. Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει, «νὰ στολίζετε τὸν ἑαυτὸ σας ὄχι μὲ πλεξοῦδες ἢ χρυσαφικὰ ἢ μαργαριτάρια ἢ ἐνδύματα πολυτελῆ, ἀλλὰ μὲ ἐκεῖνο πὺ ταιριάζει σὲ γυναῖκες πὺ ἐπαγγέλλονται θεοσέβεια, μὲ ἔργα ἀγαθὰ». «Εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος καὶ ἄξιος κάθε ἀποδοχῆς. Γι' αὐτὸ βέβαια κοπιᾶζουμε καὶ κακολογούμεσθε». Ὁ Παῦλος κακολογοῦνταν καὶ σὺ στεναχωριέσαι; Ὁ Παῦλος κόπιαζε, καὶ σὺ θέλεις νὰ ζεῖς μὲ ἀπολαύσεις; Ἀλλὰ δὲν θὰ μποροῦσε ἐκεῖνος νὰ ἐπιτύχει τόσα ἀγαθὰ ἐπιδιδόμενος στὶς ἀπολαύσεις. Γιατὶ, ἂν τὰ κοσμικὰ πρέγματα, πὺ εἶναι καὶ πρόσκαιρα καὶ φθαρτά, δὲν ἀποκτοῦνται ποτὲ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς κόπους καὶ ἰδρῶτες, πολὺ περισσότερο τὰ πνευματικὰ. Ναί, λέγει, ἀλλὰ πολλοὶ συχνὰ τὰ ἀπέκτησαν ἀπὸ κληρονομία. Ἀλλὰ κι ἂν αὐτὰ ἀποκτοῦνται ἔτσι, ἢ προσπάθεια νὰ τὰ φυλάξεις καὶ νὰ τὰ διασώσεις δὲν εἶναι χωρὶς κόπους, ἀλλὰ πρέπει νὰ κοπιᾶξεις καὶ νὰ ταλαιπωρεῖσαι ὄχι λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους πὺ τὰ ἀπέκτησαν. Καὶ δὲν λέγω βέβαια ὅτι πολλοὶ ἂν καὶ κόπιασαν πολὺ καὶ ταλαιπωρήθηκαν, διαψεύσθηκαν οἱ ἐλπίδες τους στὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ, γιὰτὶ ἐπνευσε

τὰ στόματα, πνεύματός ποθεν ἐμπεσόντος καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐλπίσι τῶν ἀγαθῶν τὸ ναυάγιον ἐργασαμένου.

Παρὰ δὲ ἡμῖν οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστι· Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγελ-
 λόμενος καὶ «ἡ ἐλπίς οὐ καταισχύνει». Ἦ οὐκ ἴστε καὶ ὑμεῖς, ἅτε
 5 ἐν τοῖς βιωτικοῖς στρεφόμενοι πράγμασι, πόσοι μετὰ μυρίους πό-
 νους οὐκ ἀπώναντο τῶν καρπῶν, ἢ θανάτου πολλάκις προαπενεγ-
 κόντος αὐτούς, ἢ πραγμάτων μεταβολῆς γενομένης, ἢ νόσου προσ-
 πεσούσης, ἢ συκοφαντῶν ἐπιτεθέντων, ἢ καὶ ἄλλης τινὸς αἰτίας
 (πολλὰ δὲ τὰ ἀνθρώπινα) κεναῖς αὐτούς ἀπαγαγούσης χερσί; Τί δέ,
 10 φησί, τοὺς ἐπιτυγχάνοντας οὐχ ὀρᾶς, τοὺς δι' ὀλίγων πόνων μεγάλα
 κτησαμένους ἀγαθὰ; Ποῖα ἀγαθὰ; χρήματα, καὶ οἰκίας, καὶ πλέθρα
 γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ σταθμὸν ἀργυρίου
 καὶ χρυσίου; ταῦτα λέγεις ἀγαθὰ καὶ οὐκ ἐγκαλύπτῃ οὐδὲ καταδύῃ,
 ἄνθρωπος περὶ οὐρανοῦ φιλοσοφεῖν προστεταγμένος, καὶ πρὸς τὰ
 15 τῆς γῆς κεχηνῶς πράγματα, καὶ ἀγαθὰ καλῶν ἃ μηδενός ἐστιν ἄξια
 λόγου; Εἰ ταῦτα ἀγαθὰ, πάντως καὶ τοὺς κεκτημένους αὐτὰ ἀγα-
 θοὺς δεῖ καλεῖν· ὁ γὰρ ἀγαθόν τι ἔχων, πῶς οὐκ ἀγαθός; Τί οὖν,
 εἶπέ μοι; ὅταν οἱ κεκτημένοι αὐτὰ πλεονεκτῶσιν, ἀρπάζωσιν, ἀγα-
 θοὺς αὐτοὺς καλέσομεν; Εἰ γὰρ ἀγαθὸν ὁ πλοῦτος, ἀπὸ δὲ πλεονε-
 20 ξίας συνάγεται, ὅσῳ ἂν αὐξῆται, τοσοῦτῳ μᾶλλον τὸν ἔχοντα ἀγα-
 θὸν ποιήσει νομίζεσθαι. Ἄρα οὖν ἀγαθὸς ὁ πλεονεκτῶν; Εἰ δὲ ὁ
 πλοῦτος ἀγαθός, ὑπὸ δὲ πλεονεξίας αὐξεται, ὅσῳ ἂν πλεονεκτῇ,
 ἀγαθώτερος ἔσται.

Εἶδες τὴν ἐναντίωσιν; Ἀλλὰ ἂν μὴ πλεονεκτῇ, φησί. Καὶ
 25 πῶς ἐνι γενέσθαι; ὀλέθριον γὰρ τὸ πάθος καὶ οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι
 μὴ ἀδικοῦντα πλουτεῖν. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο λέγων,
 «ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας». Τί οὖν, φησὶν,
 ἂν παρὰ πατρὸς δέξεται τὸν κληρὸν; Τὰ ἐξ ἀδικίας συλλεγένητα
 ἐδέξατο. Οὐ γὰρ δὴ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ὁ πρόγονος ἐκείνου πλούσιος
 30 ἦν, ἀλλὰ πολλοὺς ἐτέρους εἰκὸς πρὸ ἐκείνου γεγενῆσθαι, εἶτα ἐν

5. Ρωμ. 5,5.

6. Λουκᾶ 16,9.

κάποιος ἄνεμος με ὄρμη, προξενώντας τὸ ναυάγιο τῶν καλῶν αὐτῶν ἐλπίδων.

Σὲ μᾶς ὁμως δὲ συμβαίνει τίποτε παρόμοιο. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ἔδωσε τὶς ὑποσχέσεις καὶ «ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει»⁵. Ἦ δὲ γνωρίζετε καὶ ἐσεῖς, ὅτι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ καταγίνονται μετὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα, πόσοι δὲν ἀπόλαυσαν τοὺς καρπούς, ἂν καὶ κατέβαλαν μύριους κόπους, ἢ ἐπειδὴ πολλές φορές τοὺς πῆρε ὁ θάνατος πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα τους, ἢ ἐπειδὴ συνέβηκε κάποια μεταβολὴ τῶν πραγμάτων, ἢ ἐπειδὴ ἔπεσε ἀρρώστια, ἢ ἐπειδὴ τοὺς ἐπιτέθηκαν συκοφάντες, ἢ καὶ κάποια ἄλλη αἰτία (γιατὶ πολλὰ εἶναι τὰ ἀνθρώπινα), ποὺ τοὺς ὀδήγησε ἐκεῖ μετὰ ἄδεια χέρια; Τί λοιπὸν, λέγει, δὲ βλέπεις ἐκείνους ποὺ πέτυχαν, ἐκείνους ποὺ ἀπέκτησαν μεγάλα ἀγαθὰ μετὰ λίγους κόπους; Ποιὰ ἀγαθὰ; χρήματα καὶ σπίτια, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ κοπάδια ἀπὸ δούλους, καὶ κιλὰ ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο; αὐτὰ λὲς ἀγαθὰ, καὶ δὲ σκεπάζεις τὸ πρόσωπό σου οὔτε κρῦβεσαι ἀπὸ ντροπῆς, ποὺ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος καὶ ἔχεις λάβει ἐντολὴ νὰ φιλοσοφεῖς γιὰ τὸν οὐρανὸ, ἐσὺ καὶ χάσκεις πρὸς τὰ γήινα πράγματα, καὶ ὀνομάζεις ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀνάξια λόγου; Ἄν εἶναι αὐτὰ ἀγαθὰ, τότε πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ὀνομάζουμε ἀγαθοὺς καὶ ἐκείνους ποὺ τὰ ἀπέκτησαν· γιατί πῶς δὲν εἶναι ἀγαθὸς ἐκεῖνος ποὺ κατέχει κάποιο ἀγαθόν; Τί λοιπὸν, πές μου; ὅταν αὐτοὶ ποὺ τὰ ἀπέκτησαν εἶναι πλεονέκτες καὶ ἄρπαγες, θὰ τοὺς ὀνομάσουμε ἀγαθοὺς; Γιατί, ἂν ὁ πλοῦτος εἶναι ἀγαθός, καὶ μαζεύεται ἀπὸ πλεονεξία, ὅσο αὐξάνεται τόσο περισσότερο ἀγαθὸ θεωρεῖται ὅτι θὰ κάμει αὐτὸν ποὺ τὸν ἔχει. Ἄρα λοιπὸν εἶναι ἀγαθὸς ὁ πλεονέκτης; Ἄν ὁμως εἶναι ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος καὶ αὐξάνεται ἀπὸ πλεονεξία, ὅσο πιὸ πλεονέκτης εἶσαι, τόσο πιὸ ἀγαθὸς θὰ εἶσαι.

Εἶδες τὴν ἀντίθεση; Ἀλλά, λέγει, ἂν δὲν εἶσαι πλεονέκτης; Καὶ πῶς εἶναι δυνατό αὐτὸ νὰ γίνῃ; Γιατὶ τὸ πάθος εἶναι καταστρεπτικὸ καὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό νὰ πλουτεῖ κανεὶς χωρὶς νὰ ἀδικεῖ. Αὐτὸ τὸ δήλωσε καὶ ὁ Χριστός, λέγοντας, «κάνετε φίλους ἀπὸ τὸ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας»⁶. Τί λοιπὸν, λέγει, ἂν λάβει τὴν κληρονομίαν ἀπὸ τὸν πατέρα του; Πῆρε αὐτὰ ποὺ μαζεύθηκαν μετὰ ἀδικία. Γιατὶ δὲν ἦταν βέβαια ὁ πρόγονος ἐκείνου ἀπὸ

τοῖς πολλοῖς εὐρεθῆναι τινὰ ἀδίκως τὰ τῶν ἄλλων εἰληφότα καὶ καρπούμενον. Τί οὖν; Ἀβραάμ, φησὶν, ἀδικον πλοῦτον εἶχε; τί δὲ ὁ Ἰώβ, ὁ ἄμεμπτος, ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσεβής, ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος; Ὁ πλοῦτος ἐκείνοις οὐκ ἐν χρυσῷ
 5 ἦν, οὐδὲν ἐν ἀργύρῳ, οὐδὲ ἐν οἰκοδομήμασιν, ἀλλ' ἐν θρέμμασιν· ἄλλως δὲ καὶ θεόπλουτος οὗτος ἦν. Ὅτι γὰρ ἐν θρέμμασιν ἦν, εὐδηλον ἐκεῖθεν· καταλέγων γὰρ ὁ τὸ βιβλίον γράψας τὰ συμβεβηκότα τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ καὶ λέγων, ὅτι ἀπέθανον αὐτῷ κάμηλοι καὶ ἵπποι θήλειαι καὶ ὄνοι, οὐκ εἶπεν ὅτι καὶ χρυσίου θησαυροὺς
 10 ἐλθόντες ἀφῆρπασαν. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ Ἀβραάμ πλούσιος ἦν· ἀλλ' ἐν οἰκέταις. Τί οὖν; οὐκ ἠγόρασε τούτους; Οὐδαμῶς· διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι οἰκογενεῖς ἦσαν οἱ τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτώ. Καὶ πρόβατα καὶ βόες ἦσαν αὐτῷ. Πόθεν οὖν χρυσίον ἔπεμψε τῇ Ρεβέκκα; Ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου δῶρα λαβών, οὐ βιασάμενος οὐδὲ
 15 ἀδικήσας.

4. Εἶπε γὰρ μοι, πόθεν σὺ πλουτεῖς; παρὰ τίνος λαβών; Παρὰ τοῦ πάππου, φησί, παρὰ τοῦ πατρός. Δυνήση οὖν μέχρι πολλοῦ τοῦ γένους ἀνιών, οὕτω δεῖξαι τὴν κτῆσιν δικαίαν οὕσαν; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τὴν ρίζαν ἀπὸ ἀδικίας εἶναι
 20 τίνος. Πόθεν; Ὅτι ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς οὐ τὸν μὲν πλούσιον ἐποίησε, τὸν δὲ πένητα, οὐδὲ παραγαγών, τούτῳ μὲν ἔδειξε χρυσίου θησαυροὺς πολλοὺς, ἐκεῖνον δὲ ἀπεστέρησε τῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν πᾶσιν ἀνήκε γῆν. Πόθεν οὖν κοινῆς οὔσης, σὺ μὲν ἔχεις πλέθρα τόσα καὶ τόσα, ὁ δὲ πλησίον οὐδὲ κύαθον γῆς; Ὁ πατήρ μοι, φησί,
 25 παρέδωκεν. Ἐκεῖνος δὲ παρὰ τίνος παρέλαβε; Παρὰ τῶν προγόνων. Ἀλλὰ ἀνάγκη πάντως ἀνιόντα εὐρεῖν τὴν ἀρχὴν. Ἐγένετο πλούσιος ὁ Ἰακώβ, ἀλλὰ τῶν πόνων λαβών τὸν μισθόν. Πλὴν

τοῦ Ἀδὰμ πλούσιος, ἀλλὰ πολλοὶ ἄλλοι εἶναι φυσικὸν νὰ γεννήθη-
 καν πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνον· ἔπειτα ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς βρέθηκε κά-
 ποιος ποὺ μὲ ἀδικίες πήρε ἐκεῖνα ποὺ ἀνῆκαν στοὺς ἄλλους καὶ τὰ
 καρποῦνταν. Τί λοιπόν, λέγει, ὁ Ἀβραὰμ εἶχε ἀδικο πλοῦτο; Τί
 ἐπίσης ὁ Ἰώβ, ὁ ἄμεμπτος, ὁ δίκαιος, ὁ ἀληθινός, ὁ θεοσεβής, ὁ
 ὁποῖος ἀπεῖχε ἀπὸ κάθε πονηρὸ πρᾶγμα; Ὁ πλοῦτος ἐκείνων δὲν
 ἀποτελοῦνταν ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο, οὔτε ἀπὸ ὀκοδομήματα,
 ἀλλὰ ἀπὸ κτήνη· ἄλλωστε αὐτὸς ἦταν καὶ θεόπλουτος. Τὸ ὅτι ὁ
 πλοῦτος τοῦ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ζῶα εἶναι φανερὸ καὶ ἀπ' ἐκεῖνο
 ἀναγράφοντας, ἐκεῖνος ποὺ ἔγραψε τὸ βιβλίον, ἐκεῖνα ποὺ συνέβη-
 καν σὲ ἐκεῖνον τὸν μακάριο, καὶ λέγοντας, ὅτι τοῦ ψόφησαν καμη-
 λες καὶ ἄλογα θηλυκὰ καὶ ὄνοι, δὲν εἶπε ὅτι ἦρθαν καὶ τοῦ ἄρπα-
 ξαν θησαυροὺς ἀπὸ χρυσάφι. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἦταν πλού-
 σιος· ἀλλὰ σὲ ὑπρέτες. Τί λοιπόν; δὲν τοὺς ἀγόρασε αὐτούς; Κα-
 θόλου. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφή εἶπε ὅτι οἱ τριακόσιοι δέκα ὀκτώ ἦταν
 γεννημένοι στὸ σπίτι του. Εἶχε καὶ πρόβατα καὶ βόδια. Ἀπὸ ποῦ
 λοιπόν ἔστειλε χρυσάφι στὴ Ρεβέκκα; Ἔλαβε δῶρα ἀπὸ τὴν Αἴγυ-
 πτο, χωρὶς βία καὶ χωρὶς ν' ἀδικήσῃ.

4. Πές μου λοιπόν, ἐσὺ ἀπὸ ποῦ πλουτεῖς; ἀπὸ ποιόν τὰ πῆρες;
 καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τὸν παπποῦ του, λέγει, ἀπὸ τὸν πατέρα
 του. Θὰ μπορέσεις λοιπόν, ἀνεβαίνοντας πολὺ μακριὰ στὸ γενεα-
 λογικὸ δένδρο, νὰ ἀποδείξεις ὅτι ἡ ἀπόκτηση εἶναι δίκαια; Μὰ δὲ
 θὰ μπορέσεις, ἀλλ' ἀναγκαστικά ἢ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα τους εἶναι ἀπὸ
 κάποια ἀδικία. Ἀπὸ ποῦ; Γιατὶ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ἔκαμε
 τὸν ἕνα πλούσιο καὶ τὸν ἄλλο φτωχό· οὔτε ὀδήγησε καὶ ἔδειξε
 στὸν ἕνα πολλοὺς θησαυροὺς χρυσοῦ, ἐνῶ τὸν ἄλλον τοῦ στέρησε
 τὴν ἔρευνα, ἀλλ' ἡ ἴδια γῆ ἀνῆκε σ' ὄλους. Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, ἐνῶ
 εἶναι κοινὴ, ἐσὺ ἔχεις πλέθρα τόσα καὶ τόσα, ἐνῶ ὁ πλησίον σου
 οὔτε σπιθαμὴ γῆς; Ὁ πατέρας μου, λέγει, μοῦ τὰ παρέδωσε. Καὶ
 ἐκεῖνος ἀπὸ ποιόν τὰ πῆρε; Ἀπὸ τοὺς προγόνους του. Ἀλλ' ὅπως-
 δήποτε εἶσαι ἀναγκασμένος νὰ προχωρήσεις πρὸς τὰ ἐπάνω γιὰ νὰ
 βρεῖς τὴν ἀρχὴ. Ἔγινε πλούσιος ὁ Ἰακώβ, ἀλλ' ἔλαβε τὸ μισθὸ
 τῶν κόπων του. Πλὴν ὁμως δὲν τὰ ἐξετάζω αὐτὰ λεπτομερῶς. Ἄς
 ποῦμε πὼς εἶναι ὁ πλοῦτος δίκαιος καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε
 ἀρπαγῆ· γιατί δὲν εἶσαι ἐσὺ ὑπεύθυνος γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ὁ πατέρας

ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τούτων ἀκριβολογοῦμαι· ἔστω δίκαιος ὁ πλοῦτος, καὶ πάσης ἀρπαγῆς ἀπηλλάχθω· οὐ γὰρ δὴ σὺ ὑπεύθυνος περὶ ὧν ὁ πατήρ ἐπλεονέκτησεν· ἔχεις μὲν γὰρ τὰ ἐκ τῆς ἀρπαγῆς, ἀλλ' οὐχ ἤρπασας σὺ.

5 Πλὴν ἀλλὰ συγκεχωρήσθω μηδὲ ἐκεῖνον ἤρπακέναι, ἀλλὰ πόθεν ἀπὸ γῆς ἀναβλυσθέντα τὸν χρυσὸν ἔχειν· τί οὖν; παρὰ τοῦτο ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος; Οὐδαμῶς. Ἄλλ' οὐδὲ πονηρός, φησὶν. Ἐὰν μὴ πλεονεκτῇ, οὐ πονηρός, εἰ μὲν μεταδιδῶ τοῖς δεομένοις· εἰ δὲ μὴ μεταδιδῶ, πονηρός καὶ ἐπίβουλος. Ἔως ἂν μὴ ποιῇ, φησί, κακόν,
10 οὐ κακός, κἂν ἀγαθὸν μὴ ἐγράφηται. Καλῶς· τοῦτο δὲ οὐ κακὸν τὸ μόνον ἔχειν τὰ δεσποτικά, τὸ μόνον ἀπολαύειν τῶν κοινῶν; ἢ οὐχὶ τοῦ Θεοῦ ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς; Εἰ τοίνυν τοῦ Δεσπότη τοῦ κοινοῦ τὰ ἡμέτερα, ἄρα καὶ τῶν συνδούλων τῶν ἡμετέρων· τὰ γὰρ τοῦ Δεσπότη πάντα κοινά. Ἦ οὐχ ὁρῶμεν καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις
15 οἰκίαις οὕτω ταῦτα διατεταγμένα; οἶον, πᾶσιν ἐξ ἴσου τὸ σιτομέτριον δίδοται· ἀπὸ τῶν δεσποτικῶν γὰρ ἔξεισι θησαυρῶν· ἢ οἰκία ἢ δεσποτικὴ πᾶσιν ἀνεῖται. Κοινὰ καὶ τὰ βασιλικά πάντα, αἱ πόλεις, αἱ ἀγοραί, οἱ περίπατοι πᾶσιν εἰσι κοινοί, πάντες τὸ ἴσον μετέχομεν. Θέα γάρ μοι Θεοῦ οἰκονομίαν· ἐποίησεν εἶναί τινα κοινά, ἵνα
20 κἂν ἀπ' ἐκείνων καταιδέσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος· οἶον τὸν ἄερα, τὸν ἥλιον, τὸ ὕδωρ, τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλατταν, τὸ φῶς, τοὺς ἀστέρας, καθάπερ ἀδελφοῖς πάντα ἐξ ἴσης διανέμει· ὀφθαλμοὺς πᾶσι τοὺς αὐτοὺς ἐδημιούργησε, σῶμα τὸ αὐτό, ψυχὴν τὴν αὐτήν, ὁμοίαν τὴν κατασκευὴν ἐν πᾶσιν, ἀπὸ γῆς τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ
25 ἐνὸς ἀνδρὸς πάντας, ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ πάντας. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς ἐνέτρεψεν.

Ἐποίησε καὶ ἄλλα κοινά, οἶον λουτρά, πόλεις, ἀγοράς, περιπάτους. Καὶ θέα πῶς ἐν τοῖς κοινοῖς οὐδεμία μάχη, ἀλλὰ πάντα εἰρηνικά. Ὅταν δὲ τις παρασπάσαι τι ἐπιχειρήσῃ καὶ ἴδιον ποιῆσῃ,
30 τότε ἡ ἔρις ἐπεισέρχεται, ὥσπερ αὐτῆς τῆς φύσεως ἀγανακτοῦσης, ὅτι δὴ, πάντοθεν ἡμᾶς συνάγοντος τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς φιλονεικοῦμεν διαιρεῖν ἑαυτούς, καὶ ἀποσπᾶν ἐν τῷ ἴδιοποιεῖσθαι, καὶ λέγειν τὸ σὸν καὶ τὸ ἐμόν, τὸ ψυχρὸν τοῦτο ρῆμα· τότε γὰρ μάχη, τότε ἀηδία.

σου ἔδειξε πλεονεξία· κατέχεις λοιπὸν ἐκεῖνα ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἀρπαγῆ, ἀλλὰ δὲν ἄρπαξες ἐσὺ.

Πλὴν ὅμως ἄς δεχθοῦμε ὅτι οὔτε ἐκεῖνος τὰ ἄρπαξε, ἀλλὰ κάπου ἀπὸ τῆ γῆ ἀνέβλυσε ὁ χρυσὸς ποὺ κατέχει. Τί λοιπὸν; καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος; Καθόλου. Ἄλλ' οὔτε πονηρὸς, λέγει. Ἐὰν δὲν προέρχεται ἀπὸ πλεονεξία, δὲν εἶναι πονηρὸς, ἐὰν προσφέρεται σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἔχουν ἀνάγκη· ἐὰν ὅμως δὲ δίνε-ται, εἶναι πονηρὸς καὶ ἐπίβουλος. Ὡς τὸ σημεῖο ποὺ δὲν κάνει κακό, λέγει, δὲν εἶναι κακός, ἔστω κι ἂν δὲν κάμνει καλό. Σωστά· αὐτὸ δὲν εἶναι κακό, νὰ κατέχεις δηλαδὴ μόνος ἐσὺ τὰ ἀγαθὰ τοῦ Κυρίου, μόνος ν' ἀπολαμβάνεις τὰ κοινὰ ἀγαθὰ; ἢ μήπως δὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς; Ἄν λοιπὸν τὰ δικά μας εἶναι τοῦ κοινοῦ Κυρίου, ἄρα εἶναι καὶ τῶν συνδούλων μας· γιατί τοῦ Κυρίου ὅλα εἶναι κοινὰ. Ἡ μήπως δὲ βλέπουμε καὶ στὰ μεγά-λα σπίτια νὰ εἶναι ρυθμισμένα αὐτὰ ἔτσι; ὅπως, σὲ ὅλους δίνεται ἐξ ἴσου ἡ ἴδια μερίδα τροφῆς, γιατί βγαίνει ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ κυρίου· ἡ οἰκία τοῦ κυρίου εἶναι ἐλεύθερη γιὰ ὅλους. Κοινὰ εἶναι ὅλα τὰ βασιλικά, οἱ πόλεις, οἱ ἀγορές· οἱ περίπατοι σὲ ὅλους εἶναι κοινοὶ κι ὅλοι μετέχουμε ἐξ ἴσου. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, οἰκονομία Θεοῦ· ἔκαμε μερικὰ νὰ εἶναι κοινὰ, γιὰ νὰ καταντραπεῖ τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπ' ἐκεῖνα, ὅπως τὸν ἀέρα, τὸν ἥλιο, τὸ νερό, τῆ γῆ, τὸν οὐρανό, τῆ θάλασσα, τὸ φῶς, τὰ ἀστέρια, καὶ ὅλα τὰ μοιράζει ἐξ ἴσου σὰν σὲ ἀδελφούς· σὲ ὅλους ἔδωσε τὰ ἴδια μάτια, τὸ ἴδιο σῶμα, τὴν ἴδια ψυχὴ, ὅμοια τὴν κατασκευὴ σὲ ὅλους, ἀπὸ τῆ γῆ ὅλα, καὶ ἀπὸ ἓναν ἄνδρα ὅλους, στὴν ἴδια οἰκία ὅλους. Καὶ τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν μᾶς ἔκαμε νὰ ντραποῦμε.

Ἔκαμε καὶ ἄλλα κοινὰ, ὅπως λουτρά, πόλεις, ἀγορές, περι-πάτους. Καὶ παρατήρησε πῶς στὰ κοινὰ δὲν ὑπάρχει καμία διαμά-χη, ἀλλ' ὅλα εἶναι εἰρηνικά. Ὅταν ὅμως κάποιος ἐπιχειρήσει ν' ἀποσπάσει κάτι καὶ νὰ τὸ κάμει δικό του, τότε ἀρχίζει ἡ φιλονει-κία, σὰν νὰ ἀγανακτεῖ ἡ ἴδια ἡ φύση· καὶ ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς συνενώ-νει ἀπὸ παντοῦ, ἐμεῖς φιλονεικοῦμε γιὰ νὰ διαιροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ νὰ τοὺς ἀποσποῦμε, προσπαθώντας νὰ τὰ κάνουμε δικά μας ὅλα καὶ νὰ λέμε τὸ δικό σου καὶ τὸ δικό μου, αὐτὴ τὴν ψυχρὴ λέξη· γιατί τότε δημιουργεῖται μάχη, τότε ὑπάρχει ἀηδία. Ὅπου

Ἐνθα δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν, οὐδὲ μάχη οὐδὲ φιλονεικία τίκτεται· ὥστε τοῦτο μᾶλλον ἐκείνου συγκεκλήρωται ἡμῖν καὶ κατὰ φύσιν ἐστί. Διὰ τί μηδεὶς ὑπὲρ ἀγορᾶς ποτε δικάζεται; Ἄρα οὐχ ὅτι κοινὴ πάντων ἐστίν; Ὑπὲρ δὲ οἰκίας πάντας ὀρῶμεν δικαζομένους, ὑπὲρ 5 χρημάτων. Καὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα κοινὰ ἡμῖν πρόκειται, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις τὸ κοινὸν φυλάττομεν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐκεῖνα ἀνῆκεν, ἵνα παιδευθῶμεν ἀπ' ἐκείνων καὶ ταῦτα ἔχειν κοινῶς· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ οὕτω παιδευόμεθα.

Ἄλλά, ὅπερ ἔφην, πῶς ὁ τὸν πλοῦτον ἔχων ἀγαθός; Οὐκ ἐνι 10 τοῦτο, ἀλλ' ἀγαθός, ἐὰν ἑτέροις μεταδῶ· ὅταν μὴ ἔχη, τότε ἀγαθός· ὅταν ἑτέροις αὐτὸν δῶ, τότε ἀγαθός· ἕως δ' ἂν ἔχη, οὐκ ἂν εἶη ἀγαθός. Τοῦτο οὖν ἀγαθόν, ὃ κατεχόμενον μὲν πονηροῦς δείκνυσιν, ἢ ἀπόκτησις δὲ ἀγαθός; Οὐκ ἄρα τὸ ἔχειν χρήματα ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀγαθὸν ποιεῖ φαίνεσθαι. Οὐκ ἄρα ὁ πλοῦτος ἀγαθόν. Ἄν 15 δὲ καὶ παρὸν λαβεῖν, μὴ λάβης, πάλιν ἀγαθός. Εἴ τοίνυν καὶ ἔχοντες τοῦτον, ἂν τοῖς ἄλλοις μεταδοίημεν, ἢ διδόμενον οὐ λαμβάνοντες, τότε ἐσμεν ἀγαθοί, ἂν δὲ λάβωμεν ἢ κτησώμεθα, οὐκ ἀγαθοί, πῶς ἀγαθὸν ἂν γένηται ὁ πλοῦτος; Μὴ τοίνυν κάλει τοῦτο ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο αὐτὸν οὐκ ἔχεις, ἐπειδὴ ἀγαθὸν αὐτὸν νομίζεις, ἐπειδὴ 20 ἐπτόησαι περὶ αὐτόν. Κάθαρόν σου τὴν διάνοιαν, τὴν κρίσιν ἔχε διηκριβωμένην, καὶ τότε ἔση ἀγαθός· μάθε τίνα ἐστὶ τὰ ὄντως ἀγαθά. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ἀρετὴ, φιланθρωπία· ταῦτα ἀγαθά, οὐκ ἐκεῖνος. Κατὰ τοῦτον τὸν κανόνα, ἐὰν ἦς ἐλεήμων, ὅσῳ ἂν ἦς πλέον, τοσοῦτω ἀγαθός· καὶ εἴ καὶ νομίζῃ· ἂν δὲ πλούσιος ἦς, οὐ- 25 κέτι.

Οὕτω γενώμεθα οὖν ἀγαθοί, ἵνα καὶ ὦμεν ἀγαθοί, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δὲν ὑπάρχει αὐτό, οὔτε μάχη γεννιέται οὔτε φιλονεικία. Ὡστε κληρὸς μας πολὺ περισσότερο εἶναι αὐτὸ παρὰ ἐκεῖνο, καὶ εἶναι αὐτὸ ἡ φύση μας. Γιατί κανένας δὲ δικάζεται ποτὲ γιὰ τὴν ἀγορά; Ἄραγε ὄχι ἐπειδὴ εἶναι κοινὴ ὄλων; Γιὰ σπίτια βλέπουμε ὄλους νὰ δικάζονται, γιὰ χρήματα τὸ ἴδιο. Καὶ τὰ ἀναγκαῖα βέβαια εἶναι μπροστὰ μας κοινά. ἑμεῖς ὅμως δὲν φυλάσσουμε τὸ κοινὸ οὔτε στὸ ἐλάχιστο. Καὶ ὅμως γι' αὐτὸ ἐκεῖνα μᾶς τὰ ἔδωσε κοινά, γιὰ νὰ διδαχθοῦμε ἀπὸ ἐκεῖνα, καὶ αὐτὰ νὰ τὰ ἔχουμε κοινά, ἀλλ' ἑμεῖς οὔτε ἔτσι διδασκόμαστε,

Ἄλλὰ, πράγμα πὺ εἶπα, πῶς εἶναι δυνατό νὰ εἶναι ἀγαθὸς αὐτὸς πὺ ἔχει τὸν πλοῦτο; Δὲν εἶναι δυνατόν αὐτό, ἀλλ' εἶναι ἀγαθὸς ἂν τὸν μεταδώσει σὲ ἄλλους. Ὅταν δὲν ἔχει, τότε εἶναι ἀγαθός· ὅταν δώσει τὸν πλοῦτο σὲ ἄλλους τότε εἶναι ἀγαθός· ὡς τὴν στιγμή πὺ τὸν ἔχει, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀγαθός. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἀγαθὸ, πὺ ὅταν τὸ κατέχουμε μᾶς δείχνει πονηροῦς, ἐνῶ ἡ ἀπόκτησή του μᾶς κάνει ἀγαθούς; Ἄρα δὲν εἶναι ἀγαθὸ τὸ νὰ ἔχεις χρήματα, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν ἔχεις σὲ κάνει νὰ φαίνεσαι ἀγαθός. Ἐπομένως ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι ἀγαθός. Ἄν πάλι μπορεῖς νὰ πάρεις, ἀλλὰ δὲν παίρνεις, πάλι ἀγαθὸς εἶσαι. Ἄν λοιπὸν τὸν ἔχουμε τὸν πλοῦτο καὶ τὸν μεταδίδουμε στοὺς ἄλλους ἢ μᾶς δίδεται καὶ δὲν τὸν παίρνουμε, τότε εἶμαστε ἀγαθοί· ἂν τὸν πάρουμε ἢ τὸν ἀποκτήσουμε, δὲν εἶμαστε ἀγαθοί· πῶς εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ ἀγαθὸ ὁ πλοῦτος; Μὴ τὸν ὀνομάζεις λοιπὸν ἀγαθός. Γι' αὐτὸ δὲν τὸν ἔχεις, ἐπειδὴ τὸν θεωρεῖς ἀγαθός, ἐπειδὴ εἶσαι κυριευμένος ἀπ' αὐτόν. Καθάρισε τὴ διάνοια σου, ἔχε ὀρθὴ τὴν κρίση, καὶ τότε θὰ γίνῃς ἀγαθός· μάθε ποιά εἶναι τὰ πραγματικὰ ἀγαθὰ. Ποιά εἶναι λοιπὸν αὐτά; Ἡ ἀρετὴ, ἡ φιλάνθρωπία· αὐτὰ εἶναι ἀγαθὰ, ὄχι ἐκεῖνος. Σύμφωνα μ' αὐτόν τὸν κανόνα, ἂν εἶσαι ἐλεῆμονας, ὅσο πιὸ πολὺ εἶσαι, τόσο πιὸ ἀγαθὸς εἶσαι· καὶ εἶσαι καὶ θεωρεῖσαι· ἂν ὅμως εἶσαι πλούσιος, καθόλου δὲν εἶσαι ἀγαθός.

Τέτοιοι λοιπὸν ἀγαθοὶ ἂς γίνουμε, ὥστε καὶ γιὰ νὰ εἶμαστε πραγματικὰ ἀγαθοί, καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μετὰ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Γ'

(Α' Τιμ. 4,11-5,7)

«Παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε. Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀνατροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνεΐᾳ. Ἔως ἔρχομαι πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, 5 τῇ διδασκαλίᾳ. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου».

1. Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν διδασκαλίας δεῖται, τὰ δε ἐπιταγῆς. Ἄν τοίνυν ἐπιτάττης ὑπὲρ ὧν διδάσκειν χρή, καταγέλαστος ἔσῃ· 10 πάλιν, ἂν διδάσκη ὑπὲρ ὧν ἐπιτάττειν χρή, τὸ αὐτὸ ὑπομένεις ὁμοίως. Οἷόν τι λέγω· τὸ μὴ εἶναι πονηρόν, ὑπὲρ τούτου οὐ διδάσκειν χρή, ἀλλ' ἐπιτάττειν καὶ ἀπαγορεύειν μετὰ πλείονος αὐθεντίας· τὸ μὴ ἰουδαΐζειν, ἐπιταγῆς δεῖται. Ἄν μέντοι λέγῃς, ὅτι δεῖ τὰ ὑπάρχοντα κενοῦν, ὅτι δεῖ παρθενεῦειν, ἂν περὶ πίστεως διαλέγῃ, 15 ἐνταῦθα διδασκαλίας χρειαί. Διὰ τοῦτο ἀμφοτέρωθεν τίθησιν ὁ Παῦλος. «Παράγγελλε καὶ δίδασκε», φησὶν. Οἷον εἴ τις ἔχει περίεργα, ἢ εἴ τι ἕτερον τοιοῦτον, ὅταν εἰδότες αὐτὰ πονηρὰ ὄντα πράττωσι, παραγγελίας δεῖ μόνης· ὅταν δὲ μὴ εἰδότες, διδασκαλίας. «Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω», φησὶν. Ὅρας ὅτι καὶ ἐπιτάττειν 20 χρή τὸν ἱερέα καὶ αὐθεντικώτερον διαλέγεσθαι, μὴ πάντα διδάσκειν· Εὐκαταφρόνητον γάρ πως πρᾶγμα ἢ νεότης ἀπὸ τῆς κοινῆς

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Γ'

(Α' Τιμ. 4,11-5,7)

«Παράγγελλε αὐτὰ καὶ δίδασκε. Κανένας ἄς μὴ περιφρονεῖ τὴ νεότητά σου, ἀλλὰ γίνε πρότυπο τῶν πιστῶν στὸ λόγο, στὴ συναναστροφή, στὴν ἀγάπη, στὴν πίστη, στὴν ἀγνότητα. Μέχρι ποὺ νὰ ἔρθω νὰ καταγίνεσαι στὴν ἀνάγνωση, στὴν προτροπή, στὴ διδασκαλία. Μὴν ἀμελεῖς τὸ χάρισμα ποὺ ὑπάρχει σὲ σένα, ποὺ σοῦ δόθηκε μὲ τὴν προφητεία μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου».

1. Ἐκτὸς τὰ πράγματα μερικὰ βέβαια ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ διδασκαλία, ἐνῶ ἄλλα ἀπὸ προσταγή. Ἐάν λοιπὸν διατάσσεις ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ διδάσκεις, θὰ εἶσαι καταγέλαστος· ἂν πάλι διδάσκεις ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ διατάσσεις, παθαίνεις ὅμοια τὸ ἴδιο. Μὲ αὐτὸ ποὺ λέγω ἐννοῶ τὸ ἐξῆς· τὸ νὰ μὴν εἶναι κανεὶς πονηρός, αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ διδάσκει, ἀλλὰ νὰ τοῦ διατάσσει καὶ νὰ τὸ ἀπαγορεύει μὲ πολὺ αὐθεντία, ἐνῶ τὸ νὰ μὴν ἰουδαῖζει κανεὶς, χρειάζεται διαταγή. Ἐάν ὅμως λές, ὅτι πρέπει νὰ δίνεις τὰ ὑπάρχοντά σου, ὅτι πρέπει νὰ παρθενεύεις, ἂν ὁμιλεῖς γιὰ τὴν πίστη, ἐδῶ χρειάζεται διδασκαλία. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγει καὶ τὰ δύο. «Παράγγελλε καὶ δίδασκε», λέγει. Δηλαδή, ἂν κάποιος ἔχει φυλακτὰ ἢ κάτι ἄλλο, ἐάν αὐτὰ τὰ χρησιμοποιοῦν, ἂν καὶ γνωρίζουν ὅτι εἶναι πονηρά, χρειάζεται μόνο παραγγελία· ὅταν τὰ χρησιμοποιοῦν χωρὶς νὰ γνωρίζουν, χρειάζεται διδασκαλία. «Κανένας ἄς μὴ περιφρονεῖ τὴ νεότητά σου», λέγει. Βλέπεις ὅτι ὁ ἱερεὺς πρέπει καὶ νὰ διατάσσει καὶ νὰ ὁμιλεῖ περισσότερο αὐθεντικά, καὶ ὄχι πάντα νὰ διδάσκει; Γιατὶ ἡ νεότητα ἔχει γίνε λόγῳ κοινῆς προλήψεως

προλήψεως γέγονε· διὰ τοῦτο φησι, «μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω». Δεῖ γὰρ καὶ ἀκαταφρόνητον εἶναι τὸν διδάσκαλον.

Ποῦ οὖν τὸ ἐπιεικές, φησί; ποῦ οὖν τὸ πρῶον, ἂν μὴ καταφρονῆται; Ἐν μὲν τοῖς πρὸς ἑαυτὸν καταφρονεῖσθω καὶ φερέτω· 5 οὕτω γὰρ ἡ διδασκαλία κατορθοῦται τῇ μακροθυμίᾳ· ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἑτέρους, μηκέτι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἐπιείκεια, ἀλλὰ ψυχρότης. Ἄν μὲν ὕβρεις ἐκδικῆ τὰς εἰς ἑαυτόν, ἂν λοιδορίας, ἂν ἐπιβουλάς, εἰκότως ἐγκαλεῖς· ἂν δὲ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας, ἐπιταττε καὶ μετὰ αὐθεντίας προνόει· ἐνταῦθα οὐκέτι ἐπιεικειᾶς χρεία, 10 ἀλλ' αὐθεντίας, ἵνα μὴ τῷ κοινῷ λυμυῖνηται. Ἡ τοῦτο φησιν, ἡ ἐκεῖνο· «μηδεὶς διὰ τὴν νεότητα καταφρονήση σου»· ἕως γὰρ ἀντίρροπον ἐπιδεικνύη βίον, οὐκέτι διὰ τὴν ἡλικίαν τις καταφρονήσει, ἀλλὰ καὶ θαυμάσει μᾶλλον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάγει λέγων, «ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, 15 ἐν ἀγνεΐᾳ», περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων. Τουτέστι, τὸ ἀρχέτυπον τοῦ βίου αὐτὸς ἔσο, ὡσπερ εἰκὼν προκείμενος, ὡσπερ νόμος ἔμψυχος, ὡσπερ κανὼν καὶ ὄρος τῆς εὐζωΐας. Τὸν γὰρ διδάσκαλον τοιοῦτον εἶναι χρή· «ἐν λόγῳ», ὡς καὶ φθέγγεσθαι μετ' εὐκολίας· «ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν 20 ἀγνεΐᾳ» τῇ ὀρθῇ, ἐν σωφροσύνῃ. «Ἔως ἔρχομαι, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παραινέσει, τῇ διδασκαλίᾳ». Τιμοθέῳ κελεύει προσέχειν τῇ ἀναγνώσει.

Ἀκούωμεν ἅπαντες καὶ παιδευώμεθα μὴ ἀμελεῖν τῆς τῶν θείων Γραφῶν μελέτης. Ἴδου πάλιν, «ἕως ἔρχομαι», φησί, «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει τῇ τῶν θείων Γραφῶν, τῇ παρακλήσει» τῇ πρὸς ἀλλήλους, «τῇ διδασκαλίᾳ» τῇ πρὸς πάντας. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας». Τὴν διδασκαλίαν ἐνταῦθα προφητείαν λέγει. «Μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρε-

πράγμα κάπως εὐκαταφρόνητο· γι' αὐτὸ λέγει, «κανένας ἄς μὴν περιφρονεῖ τὴ νεότητά σου». Γιατὶ ὁ δάσκαλος δὲν πρέπει νὰ εἶναι εὐκαταφρόνητος.

Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπιείκεια, λέγει; Ποῦ εἶναι ἡ πραότητα, ἂν δὲν καταφρονεῖται; Γιὰ ὅ,τι βέβαια ἀφορᾷ τὸν ἑαυτό του, ἄς καταφρονεῖται καὶ ἄς δείχνει ὑπομονή· ἔτσι ἡ διδασκαλία σημειώνει ἐπιτυχία μὲ τὴ μακροθυμία· σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ ὅμως τοὺς ἄλλους, καθόλου· γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιείκεια, ἀλλὰ ψυχρότητα. Ἐὰν βέβαια ἐκδικεῖται γιὰ τὶς ὑβρεῖς πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἂν γιὰ τὶς κακολογίες, ἂν γιὰ τὶς ἐπιβουλές, σωστὰ τὸν κατηγορεῖς· ἂν ὅμως πρόκειται γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων, δίνε διαταγές καὶ δίδνε τὴν πρόνοια σου μὲ αὐθεντικότητα· ἐδῶ δὲ χρειάζεται πιά ἐπιείκεια, ἀλλ' αὐθεντία, γιὰ νὰ μὴ βλάπτεται ἡ κοινότητα. Ἡ αὐτὸ ἐννοεῖ, ἡ ἐκεῖνο. «Κανένας νὰ μὴ σὲ καταφρονήσει ἐξ αἰτίας τῆς νεότητάς σου»· γιατί, ὅσο θὰ δείχνεις ἀντάξιο τρόπο ζωῆς, κανένας δὲν θὰ σὲ καταφρονήσει ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας σου, ἀλλὰ μᾶλλον θὰ σὲ θαυμάσει. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, λέγοντας, «ἀλλὰ γίνε πρότυπο τῶν πιστῶν στὸ λόγο, στὴ συναναστροφή, στὴν ἀγάπη, στὴ πίστη, στὴν ἀγνότητα», παρέχοντας τὸν ἑαυτό σου πρότυπο καλῶν ἔργων σὲ ὅλα. Δηλαδή, τὸ παράδειγμα τῆς ζωῆς γίνε ἐσύ, στεκόμενος μπροστὰ σὰν μιὰ εἰκόνα, σὰν νόμος ἔμψυχος, σὰν κανόνας καὶ ὑπόδειγμα καλοῦ βίου. Γιατὶ τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος· «πρότυπο στὸ λόγο», δηλαδή νὰ ὁμιλεῖ μὲ εὐκολία· «στὴ συναναστροφή, στὴν ἀγάπη, στὴν πίστη, στὴν ἀγνότητα» τὴ σωστή, στὴ σωφροσύνη. «Μέχρι ποῦ νὰ ρθῶ νὰ καταγίνεσαι μὲ τὴν ἀνάγνωση, τὴν προτροπή, τὴ διδασκαλία». Προτρέπει τὸν Τιμόθεο νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀνάγνωση.

Ἐὰς ἀκοῦμε ὅλοι καὶ ἄς διδασκόμαστε νὰ μὴν ἀμελοῦμε τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν. Νὰ πάλι «μέχρι ποῦ νὰ ρθῶ», λέγει. Πρόσεχε πῶς τὸν παρηγορεῖ· γιατί φυσικὸ ἦταν, ἐπειδὴ ἔμεινε ὀρφανός, ν' ἀναζητοῦσε τὸν Παῦλο. «Μέχρι ποῦ νὰ ρθῶ», λέγει, «πρόσεχε τὴν ἀνάγνωση» τῶν θείων Γραφῶν, «τὴν παράκληση» μεταξὺ τους, «τὴ διδασκαλία» πρὸς ὅλους. «Μὴ παραμελεῖς τὸ χάρισμα ποῦ σοῦ δόθηκε μὲ τὴν προφητεία». «Προφητεία» ἐδῶ ὀνομάζει τὴ διδασκαλία. «Μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτε-

σβυτερίου». Οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν. «Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι». Ὅρα πῶς πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν αὐτῷ παρεγγυᾷ, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι μάλιστα πάντων ἐν 5 τούτοις σπουδάζειν τὸν διδάσκαλον χρή. «Ἐπεχε σεαυτῷ», φησί, «καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμενε αὐτοῖς». Τουτέστι, πρόσεχε σεαυτῷ, καὶ δίδασκε καὶ τοὺς λοιπούς. «Τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου». Καλῶς εἶπε, «καὶ σεαυτόν». Ὁ γὰρ τοῖς τῆς διδασκαλίας ἐντρεφόμενος λόγοις, πρότερον αὐτὸς 10 καρποῦται τὴν ὠφέλειαν· ἐν τῷ γὰρ παραινεῖν ἑτέροις, καὶ ἑαυτὸν κατανύσσει.

Οὐ γὰρ δὴ πρὸς Τιμόθεον ταῦτα εἴρηται, ἀλλὰ πρὸς πάντας. Εἰ δὲ τῷ νεκροῦς ἀνιστῶντι τοιαῦτα παραινεῖ, τί ἐροῦμεν ἡμεῖς; Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τὸ περὶ τῶν διδασκάλων αἰνίττεται λέγων· 15 «ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη, ὃς ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά». Καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος τὸ αὐτὸ παραινῶν φησὶν· «ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν». Καὶ μάλιστα πάντων αὐτὸς τοῦτο ἐπραττε, παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου 20 παιδευόμενος τὸν πατρῶον νόμον, ὥστε καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν εἰκὸς προσέχειν τῇ ἀναγνώσει· ὁ γὰρ ἑτέροις ταῦτα παραινῶν, ἑαυτῷ προτέρῳ παρήνεσεν ἄν. Ὅρᾳς γοῦν αὐτὸν συνεχῶς ταῖς τῶν προφητῶν κεχρημένον μαρτυρίας καὶ θεωροῦντα τὰ ἐν αὐταῖς; Εἶτα Παῦλος μὲν προσέχει τῇ ἀναγνώσει (οὐ γὰρ ἐστὶ μικρὰν ἀπὸ τῶν 25 Γραφῶν ὠφέλειαν καρπώσασθαι), ἡμεῖς δὲ ραθυμοῦμεν καὶ παρέργως ἀκούομεν; καὶ πόσης οὐκ ἂν εἶημεν κολάσεως ἄξιοι; «Ἴνα σου γὰρ ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾗ», φησὶν, «ἐν πᾶσιν».

2. Ὅρᾳς ὅτι ἐβούλετο αὐτὸν καὶ ἐν τούτῳ μέγαν γενέσθαι καὶ θαυμαστόν; Διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, δεικνὺς ὅτι ἐδεῖτο αὐτοῦ ἔτι. Τί 30 ἐστὶν, «ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾗ ἐν πᾶσι»; Μὴ ἐν τῷ βίῳ,

1. Ματθ. 13,52.

2. Ρωμ. 15,4.

ρίου». Δὲν μιλάει ἐδῶ γιὰ πρεσβυτέρους, ἀλλὰ γιὰ ἐπισκόπους· γιατί τὸν ἐπίσκοπο δὲν τὸν χειροτονοῦσαν πρεσβύτεροι. «Αὐτὰ νὰ μελετᾷς, σ' αὐτὰ νὰ μένεις». Βλέπεις πῶς πολλές φορές τοῦ παραγγέλλει γιὰ τὰ ἴδια πράγματα, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι περισσότερο ἀπὸ ὅλα ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ σπουδάζει σ' αὐτά. «Πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου», λέγει, «καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμενε σὲ αὐτά». Δηλαδή τὸν ἑαυτό σου νὰ προσέχεις, καὶ νὰ διδάσκεις τοὺς ὑπολοίπους. «Γιατί κάνοντας αὐτὸ καὶ τὸν ἑαυτό σου θὰ σώσεις καὶ αὐτοὺς ποὺ σὲ ἀκοῦν». Σωστὰ εἶπε, «καὶ τὸν ἑαυτό σου». Γιατί αὐτὸς ποὺ τρέφεται μὲ τὰ λόγια τῆς διδασκαλίας, προηγουμένως ὁ ἴδιος ἀπολαμβάνει τὴν ὠφέλεια· γιατί, συμβουλευόντας τοὺς ἄλλους, καὶ ὁ ἴδιος διεγείρεται.

Αὐτὰ δὲ λέχθησαν μόνο γιὰ τὸν Τιμόθεο, ἀλλὰ γιὰ ὅλους. Ἐὰν λοιπὸν παραγγέλλει τέτοια σ' αὐτὸν ποὺ ἀνασταίνει νεκρούς, τί θὰ ποῦμε ἐμεῖς; Καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὰ ὑπαινίσσεται μιλώντας γιὰ τοὺς δασκάλους· «ὅμοια εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ ἄνθρωπο οἰκοδεσπότη, ὁ ὁποῖος βγάζει ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τοῦ καινούρια καὶ παλαιά»¹. Καὶ πάλι ὁ μακάριος Παῦλος συμβουλευόντας τὸ ἴδιο, λέγει· «γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν παράκληση τῶν Γραφῶν»². Καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, αὐτὸς τὸ ἔκαμνε αὐτό, διδασκόμενος τὸν πατρῷο νόμο δίπλα στὰ πόδια τοῦ Γαμαλιήλου, ὥστε καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ φυσικὸ ἦταν καὶ αὐτὸς νὰ δίνει προσοχὴ στὴν ἀνάγνωσι· γιατί, αὐτὸς ποὺ παραγγέλλει στοὺς ἄλλους αὐτά, ὅπωςδήποτε προηγουμένως θὰ τὰ παράγγειλε στὸν ἑαυτό του. Βλέπεις λοιπὸν αὐτὸν ποὺ χρησιμοποιεῖ συνέχεια τὶς μαρτυρίες τῶν προφητῶν καὶ ἐξετάζει τὰ λεγόμενα αὐτῶν; Ἐπειτα ὁ Παῦλος βέβαια προσέχει τὴν ἀνάγνωσι (γιατί δὲν εἶναι μικρὴ ἡ ὠφέλεια ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ καρπωθεῖ ἀπὸ τὶς Γραφές), ἐνῶ ἐμεῖς δείχνουμε ἀδιαφορία καὶ τὰ ἀκοῦμε σὰν νὰ εἶναι πάρεργο; πόσης τιμωρίας δὲ θὰ εἴμασταν ἄξιοι; «Γιὰ νὰ εἶναι», λέγει, «φανερὴ ἡ προκοπὴ σου σὲ ὅλους».

2. Βλέπεις ὅτι αὐτὸς ἤθελε νὰ γίνῃ μέγας καὶ θαυμαστὸς καὶ σ' αὐτό; Γι' αὐτὸ ἔτσι μίλησε, δείχνοντας ὅτι εἶχε ἀκόμη ἀνάγκη ἀπὸ αὐτόν. Τί σημαίνει, «γιὰ νὰ εἶναι φανερὴ ἡ προκοπὴ σου σὲ ὅλους»; Ὅχι μόνο στὴ ζωὴ, λέγει, ἀλλὰ καὶ στὸν διδασκαλικὸ

φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ διδασκαλικῷ. «Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃ». ἼΑρα τὸ ἀξίωμα νῦν φησιν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλὰ περὶ παντὸς γεγηρακός. Τί οὖν, ἂν δέηται διορθώσεως; «Οὐκ ἐπιπλήξῃ», φησὶν, ἀλλ' ὡς ἂν εἰ πρὸς πατέρα, φησί, προσε-
 5 νεχθείης ἀμαρτόντα, οὕτω καὶ πρὸς ἐκεῖνον διαλέγου. «Πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρους ὡς ἀδελφούς, νεωτέρας ὡς ἀδελφάς, ἐν πάσῃ ἀγνεΐα». Αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις φορτικόν τί ἐστι, τὸ ἐλέγχεσθαι λέγω, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ εἰς γέροντα γένηται· ἂν δὲ καὶ παρὰ νέου, τριπλοῦν γίνεται τὸ τῆς προπετείας. Παραμυθεῖται
 10 οὖν αὐτὸ τῷ τρόπῳ καὶ τῇ προσηνεΐα. Ἐνεστι γὰρ ἀνεπαχθῶς ἐλέγχειν, εἴ τις θέλει τοῦτο ἀσκεῖν· πολλῆς μὲν γὰρ συνέσεώς ἐστιν, ἔνεστι δέ. «Νεωτέρους ὡς ἀδελφούς», φησί. Διὰ τί καὶ ἐνταῦθα τοῦτο παρήνεσε; τὸ θρασὺ πάλιν διὰ τὴν ἡλικίαν ἀνιιττόμενος. Δεῖ τοίνυν καὶ ἐνταῦθα παραμυθεῖσθαι τὸ πρᾶγμα τῇ ἐπιεικειᾷ.

15 «Νεωτέρας», φησὶν, «ὡς ἀδελφάς»· καὶ προσέθηκεν, «ἐν πάσῃ ἀγνεΐα». Μὴ μοι, φησί, τὴν τῆς μίξεως μόνον εἴπης ἀμαρτίαν, ἀλλὰ μηδὲ ὑποψίαν, φησί, δῶς. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ πρὸς τὰς νεωτέρας γινόμεναι ὁμιλίας δυσκόλως διαφεύγουσιν ὑποψίαν, δεῖ δὲ γενέσθαι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦτο, διὰ τοῦτο, «ἐν πάσῃ
 20 ἀγνεΐα», προστίθησι, δηλῶν ὅτι μετὰ πάσης ἀγνεΐας προσήκει τὰς πρὸς αὐτὰς ὁμιλίας ποιεῖν. Τί λέγεις, εἶπέ μοι; Τιμοθέῳ ταῦτα ἐπιτάττει; Ναί, φησί· δι' αὐτοῦ γὰρ τῇ οἰκουμένη διαλέγομαι. Εἰ δὲ Τιμοθέῳ ταῦτα ἐπιτάττει, ἐννοεῖτω ἕκαστος τῶν ἄλλων ὁποῖος εἶναι ὀφείλει, μῆτε ὑποψίαν παρέχων, μῆτε σκιὰν προφάσεως τοῖς
 25 διαβάλλειν βουλομένοις.

«Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας». Διὰ τί μηδὲν περὶ παρθενίας διαλέγεται, μηδὲ λέγει, 'παρθένοὺς τίμα'; Ὅτι μοι δοκοῦσι μηδὲ εἶναι τότε, ἢ καὶ ἐκπεπτωκένας. «Ἦδη» γάρ, φησί, «τινὲς ἐξετραῖπυσαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ. Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας», φησὶν.
 30 ἼΑρα ἔστι μὴ ἔχειν μὲν ἄνδρα, μὴ εἶναι δὲ χήραν. Ὡσπερ γὰρ τὴν

λόγο. «Πρεσβύτερο μὴν ἐπιπλήξεις». Ἴσως ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἀξίωμα; Ἐγὼ τοῦλάχιστο νομίζω ὄχι, ἀλλ' ἐννοεῖ κάθε ἡλικιωμένο. Τί λοιπόν, ἂν χρειάζεται διορθωση; «Δὲ θὰ τὸν ἐπιπλήξεις», λέγει, ἀλλὰ σὰν νὰ πλησιάζεις πατέρα ποὺ ἀμάρτησε, λέγει, ἔτσι νὰ συζητᾶς καὶ μὲ ἐκεῖνον. «Τίς ἡλικιωμένες σὰν μητέρες, τοὺς νεότερους σὰν ἀδελφούς, τίς νεότερες σὰν ἀδελφές, μὲ κάθε ἀγνότητα». Ἡ φύση αὐτῆ τοῦ πράγματος εἶναι κάπως δύσκολη, τὸ νὰ ἐλέγχει κανεὶς ἐννοῶ. καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ἔλεγχος γίνεται σὲ γέροντα· ἂν πάλι ὁ ἔλεγχος γίνεται καὶ ἀπὸ νέο, ὁ κίνδυνος τότε γίνεται τριπλός. Μετριάζεται λοιπὸν αὐτὸ ἀπὸ τὸν τρόπο καὶ τὴν εὐγένεια. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ἐλέγχει κανεὶς εὐχάριστα, ἂν θέλει νὰ ἀσκεῖ τὸν ἔλεγχον· χρειάζεται βέβαια πολλὴ σύνεση, ὅμως εἶναι δυνατὸ. «Τοὺς νεότερους σὰν ἀδελφούς», λέγει. Γιατὶ καὶ ἐδῶ συμβούλεψε αὐτὸ; Ὑπαινισσόμενος πάλι τῆ θρασύτητα ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἡ πράξις νὰ μετριασθεῖ μὲ τὴν ἐπιείκεια.

«Τίς νεότερες», λέγει, «σὰν ἀδελφές»· καὶ πρόσθεσε, «μὲ κάθε ἀγνότητα». Μὴ μοῦ ὀνομάσεις, λέγει, ἁμαρτία μόνο τῆς συνουσίας, ἀλλ' οὔτε ὑποψία νὰ δώσεις, λέγει. Ἐπειδὴ οἱ συζητήσεις ποὺ γίνονται μὲ τίς νεότερες διαφεύγουν δύσκολα ἀπὸ τὴν ὑποψία, ὅμως πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο, γι' αὐτὸ προσθῆται, «μὲ κάθε ἀγνότητα», δηλώνοντας ὅτι πρέπει νὰ κάμνῃ τίς συζητήσεις μὲ αὐτὲς μὲ κάθε ἀγνότητα. Τί λές, πές μου; Στὸν Τιμόθεο διατάσσεις αὐτά; Ναί, λέγει· διότι μέσω αὐτοῦ συνομιλῶ μὲ τὴν οἰκουμένη. Ἄν ὅμως αὐτὰ τὰ διατάσσει στὸν Τιμόθεο, ἄς σκεφθεῖ καθένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποιὸς ὀφείλει νὰ εἶναι, μὴ δίνοντας ἀφορμὴ γιὰ ὑποψία, οὔτε σκιά προφάσεως σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ διαβάλλουν.

«Νὰ τιμᾶς τίς χῆρες, τίς πραγματικὰ χῆρες». Γιατὶ δὲ λέγει τίποτε γιὰ τὴν παρθενία, καὶ οὔτε λέγει, τίμα τίς παρθένες; Γιατὶ, μοῦ φαίνεται, δὲν ὑπῆρχαν τότε, ἢ εἶχαν ἐκπέσει ἀπὸ τὴν παρθενία. «Γιατὶ ἤδη», λέγει, «μερικὲς ἐκτράπηκαν τρέχοντας πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ»³. «Νὰ τιμᾶς τίς χῆρες, τίς πραγματικὰ χῆρες», λέγει. Ἴσως εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν ἔχει βέβαια ἄνδρα, νὰ μὴν εἶναι ὅμως χῆρα. Ὅπως ἀκριβῶς τὴν παρθένο δὲν τὴν κάμει παρθένο, τὸ νὰ

παρθένον οὐ τοῦτο ποιεῖ παρθένον, τὸ μὴ ὠμιληκέναι γάμφω, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἐτέρων δεῖ, τοῦ ἀμέμπτου, τοῦ εὐπροσέδρου· οὕτω καὶ χήραν οὐχ ἢ τοῦ ἀνδρὸς ἐρημία ποιεῖ ἀπλῶς, ἀλλ' ἢ μετὰ σωφροσύνης ὑπομονή, ἢ ἐκ πάντων μόνωσις. Τὰς τοιαύτας χήρας τιμᾶν 5 παραινεῖ, εἰκότως· πολλῆς γὰρ δέονται τιμῆς μεμονωμέναι· ἄνδρας οὐκ ἔχουσι τοὺς προστησομένους· τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον εἶναι δοκεῖ καὶ δυσσιώνιστον παρὰ τοῖς πολλοῖς. Διὰ τοῦτο πολλῆς αὐτὴν βούλεται παρὰ τοῦ ἱερέως ἀπολαύειν τιμῆς· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀξία ἐστίν. «Εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα 10 ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνους». Ὅρα τοῦ Παύλου τὸ συνετόν, πῶς πολλαχοῦ ἀπὸ ἀνθρωπίνων προτρέπει λογισμῶν. Οὐ γὰρ ἔθηκεν ἐνταῦθα μέγα τι καὶ ὑψηλόν, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν εὐσυνείδητον· «καὶ ἀμοιβὰς», φησὶν, «ἀποδιδόναι τοῖς προγόνους». Πῶς; Τῆς ἀνατρο- 15 φῆς, τῆς αὐξήσεως. Οἶον, ἀπήλαυσας πολλῆς τῆς ἐπιμελείας· ἀπῆλθον ἐκεῖνοι· οὐκ ἠδυνήθης αὐτοῖς ἀποδοῦναι τὴν ἀμοιβήν· οὐ γὰρ δὴ καὶ αὐτὴ ἐγέννησας αὐτούς, οὐδὲ ἀνέθρεψας· ἐν τοῖς ἐκγόνοις αὐτοῦ ἀμείβου, ἀποδίδου τὸ ὀφείλημα διὰ τῶν παιδῶν. «Μανθανέτωσαν», φησὶν, «πρῶτον τὸν οἶκον ἴδιον εὐσεβεῖν». Ἐνταῦθα 20 τὸ εὖ ποιεῖν φησὶν ἀπλούστερον.

Εἶτα, ἵνα μᾶλλον ἐπάρη, ἐπήγαγε· «τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ δὲ εἶπε, «τὰς ὄντως χήρας», λέγει τίς ἐστὶν ἢ ὄντως χήρα. «Ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἠλπικεν ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευ- 25 χαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας· ἢ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν». Εἴ τις, φησί, μὴ κοσμικὸν ἐπανήρηται βίον, καὶ ἐν χηρείᾳ οὔσα, αὕτη ὄντως χήρα ἐστίν· ἢ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζουσα ὡς χρῆ, ἢ δεήσει προσ- ἀνέχουσα καὶ προσκαρτεροῦσα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, αὕτη χήρα ἐστίν· οὐχ ὡς καὶ τῆς τέκνα ἐχούσης οὐχὶ χήρας οὔσης· καὶ γὰρ καὶ 30 ἐκείνην θαυμάζει τὴν παιδοτροφοῦσαν, ὡς χρῆ· ἀλλ' εἴ τις τέκνα μὴ ἔχει, τουτέστιν, ἢ μεμονωμένη οὔσα. Εἶτα παραμυθεῖται αὐτήν, ὡς οὐκ ἔχουσαν τέκνα, εἰπὼν, ὅτι τοῦτό ἐστι χήραν μάλιστα εἶναι,

μὴν παντρευτεῖ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα χρειάζονται, ὅπως τὸ ἄμempto, ἡ σταθερότητα· ἔτσι καὶ τῇ χήρα τὴν κάμνει ὄχι ἀπλῶς ἡ ἀπουσία τοῦ ἀνδρα, ἀλλ' ἡ ὑπομονὴ ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ σωφροσύνη, ἡ ἀπομόνωση ἀπὸ ὄλα. Αὐτές τὶς χῆρες συμβουλεύει νὰ τιμᾶ· καὶ σωστά· γιατί, καθῶς εἶναι ἀπομονωμένες, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ τιμὴ· δὲν ἔχουν ἄνδρες νὰ τὶς προστατέψουν· τὸ πρᾶγμα θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐπονείδιστο καὶ ἀπαίσιο. Γι' αὐτὸ θέλει ὁ Παῦλος ν' ἀπολαμβάνει αὐτὴ μεγάλη τιμὴ ἀπὸ τὸν ἱερέα· ὄχι ὅμως μόνο γι' αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἄξια. «Ἄν καμιὰ χήρα ἔχει παιδιὰ ἢ ἐγγόνια, ἅς μάθουν πρῶτα στὸν οἶκο τους νὰ εὐσεβοῦν καὶ νὰ ἀποδίδουν τιμὲς στοὺς προγόνους». Πρόσεχε τὴ σύνεση τοῦ Παύλου, πῶς σὲ πολλὲς περιπτώσεις προτρέπει ἀπὸ ἀνθρώπινους λογισμοὺς. Ἐδῶ δὲν ἔθεσε κάτι μεγάλο καὶ ὑψηλό, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι εὐκολο στὴ διάνοια. «Καὶ ν' ἀποδίδουν», λέγει, «τιμὲς στοὺς προγόνους». Πῶς; Γιὰ τὴν ἀνατροφή, γιὰ τὸ μεγάλο. Ὅπως, ἀπόλαυσε πολλὴ φροντίδα· ἐκεῖνοι ἔφυγαν· δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς ἀποδώσει ἀνταμοιβή· οὔτε καὶ ἐσὺ τοὺς γέννησε, οὔτε τοὺς ἀνέθρεψε· ἀντάμειψέ τους στὸ πρόσωπο τῶν ἐγγονῶν, ἀπόδωσε αὐτὸ ποὺ ὀφείλεις μέσω τῶν παιδιῶν. «Ἄς μάθουν», λέγει, «πρῶτα τὸ σπίτι τους νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια». Ἐδῶ λέγει ὅτι εἶναι πολὺ ἀπλή ἢ εὐεργεσία.

Ἐπειτα γιὰ νὰ προτρέψει περισσότερο, πρόσθεσε· «γιατὶ αὐτὸ εἶναι δεκτὸ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «τὶς πραγματικὰ χῆρες», λέγει καὶ ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ χήρα. «Ἡ πραγματικὴ χήρα καὶ ἀπομονωμένη ἔχει ἐλπίζει στὸ Θεό, καὶ ἐμμένει στὶς παρακλήσεις καὶ τὶς προσευχὲς νύχτα καὶ μέρα· αὐτὴ ὅμως ποὺ ἐπιδίδεται στὶς ἡδονές, ἂν καὶ ζεῖ, ἔχει πεθάνει». Ἄν κάποια, λέγει, δὲν κάμνει κοσμικὴ ζωὴ, ὅταν βρίσκεται σὲ χηρεία, αὐτὴ εἶναι πραγματικὴ χήρα· αὐτὴ ποὺ ἐλπίζει στὸ Θεὸ ὅπως πρέπει, αὐτὴ ποὺ στηρίζεται στὴν προσευχή, καὶ ἐπιμένει νύχτα καὶ μέρα, αὐτὴ εἶναι χήρα· ὄχι ὅτι καὶ αὐτὴ ποὺ ἔχει παιδιὰ δὲν εἶναι χήρα· γιατί καὶ ἐκεῖνη ποὺ ἀνατρέφει παιδιὰ, ὅπως πρέπει, τὴ θαυμάζει, ἀλλὰ ἂν κάποια δὲν ἔχει τέκνα, δηλαδὴ αὐτὴ ποὺ εἶναι ἀπομονωμένη. Ἐπειτα τὴν παρηγορεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἄτεκνη, λέγοντας αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι δεῖγμα ὅτι εἶσαι χήρα· ὅταν ὄχι μόνο δὲν

δταν μῆ τῆς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς παραμυθίας, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ τῶν τέκνων ἀπεστερημένη οὕσα τύχη· ἔχει γὰρ τὸν Θεὸν ἀντὶ πάντων. Οὐ γὰρ μῆ ἔχουσα τέκνα ἐλάττων ἐστίν, ἀλλὰ τὸ λείπον αὐτῇ διὰ τὴν τῶν παιδῶν ἀπουσίαν πληροῖ τῇ παραμυθίᾳ. Ὁ οὖν λέγει, 5 τοιοῦτό ἐστι· μῆ ἄλγει, ἐὰν ἀκούσης, ὅτι δεῖ παιδοτροφεῖν, ὡς οὐκ ἔχουσα τέκνα, ὡς ἐκ τούτου ἐλαττουμένου σοι τοῦ ἀξιώματος· ὄντως εἴ χήρα· «ἡ χήρα δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν».

3. Ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ τέκνα ἔχουσαι τὴν χηρείαν αἰροῦνται, οὐχ ἵνα τοῦ βίου τὰς ἀφορμὰς περικόψωσιν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον αὐτὰς 10 ἐξάψωσιν, ἵνα μετὰ πλείονος αὐθεντίας ἅπαντα πράττωσι, καὶ κοσμικαῖς μᾶλλον ἐκδοῖεν ἑαυτὰς ἐπιθυμίαις, διὰ τοῦτό φησιν, «ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε». Τί λέγεις; καὶ χήρα γυνὴ οὐκ ὀφείλει σπαταλᾶν; Οὐ, φησὶν. Εἰ τοίνυν καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς φύσεως ἀισθενούσης οὐδὲ οὕτως ἀναγκαῖα ἡ σπατάλη, ἀλλὰ θανάτου γίνε- 15 ται πρόξενος, θανάτου τοῦ αἰωνίου, τί ἂν εἴποιεν ἄνδρες σπαταλῶντες; Εἰκότως δὲ φησιν, «ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν». Ἄλλ' ἵνα μάθης, φέρε ἴδωμεν τί τῶν ζώντων ἔργον ἐστὶ, καὶ τί τῶν τεθνηκότων, καὶ ποῦ τάξομεν ταύτην. Οἱ ζῶντες τὰ τῆς ζωῆς ἐνεργοῦσι, τῆς μελλούσης, τῆς ὄντως ζωῆς. Τίνα δὲ ἐστὶ τῆς μελ- 20 λούσης ζωῆς, περὶ ἣν ἡμᾶς ἡσυχολῆσθαι προσήκει τὸν ἅπαντα χρόνον, ἀκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ἡμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπέινασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με». Οἱ ζῶντες οὐχὶ τούτῳ διεστήκασι τῶν νεκρῶν μόνον, τῷ τὸν ἥλιον 25 ὄρᾶν καὶ πνεῖν τὸν ἀέρα· οὐ τούτῳ φαμέν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθόν τι ποιεῖν· ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο προσῆ, τῶν τεθνεώτων οὐδὲν κρείττονες ἔσονται.

Καὶ ἵνα μάθης, ἀκουε πῶς ἐστὶ καὶ ἀποθανόντα ζῆν. «Ὁ Θεός», φησὶν, «οὐκ ἐστὶ νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων». Ἄλλὰ τοῦτο, 30 φησὶν, ἀίνιγμα πάλιν. Οὐκοῦν ἀμφοτέρα ἐπιλυσώμεθα. Τέθνηκέ τις ζῶν, δταν ἐν σπατάλῃ διάγῃ. Πῶς; Τῇ γαστρὶ ζῆ μόνη, ταῖς δὲ ἄλ-

4. Ματθ. 25. 34–35.

5. Ματθ. 22,32.

ἔχει τὴν παρηγοριὰ τοῦ ἀνδρα, ἀλλὰ συμβαίνει νὰ εἶναι στερημένη καὶ ἀπὸ παιδιά· γιατί τότε ἔχει τὸ Θεὸ ἀντὶ γιὰ ὄλα. Δὲ βρίσκεται σὲ κατώτερη θέση ἐπειδὴ δὲν ἔχει παιδιά, ἀλλ' αὐτὸ πού τῆς λείπει ἀπὸ τὴν ἀπουσία τῶν παιδιῶν τὸ συμπληρώνει ἡ παρηγοριά. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· μὴ στεναχωριέσαι, ἐὰν ἀκούσεις, ὅτι πρέπει νὰ ἀναθρέψεις παιδιά, ἐνῶ δὲν ἔχεις παιδιά, καὶ νομίζεις ὅτι ἀπὸ αὐτὸ μειώθηκε τὸ ἀξίωμά σου· πραγματικὰ εἶσαι χήρα· «ἡ χήρα ἡ ἄσωτη εἶναι πεθαμένη, ἂν καὶ ζεῖ».

3. Πράγματι, ἐπειδὴ πολλές, πού ἔχουν παιδιά, προτιμοῦν τὴ χηρεία, ὄχι γιὰ νὰ περικόψουν τίς ἀφορμὲς τοῦ βίου, ἀλλὰ γιὰ νὰ τίς ἀνάψουν περισσότερο, γιὰ νὰ κάμνουν τὰ πάντα μὲ περισσότερη αὐθεντία, καὶ νὰ παραδίνονται περισσότερο στίς κοσμικὲς ἐπιθυμίες, γι' αὐτὸ λέγει, «ἐκείνη πού εἶναι ἄσωτη, ἂν καὶ ζεῖ, πέθανε». Τί λές; καὶ ἡ χήρα γυναίκα δὲν πρέπει νὰ σπαταλᾷ; Ὁχι, λέγει. Ἄν λοιπόν, ὅταν καὶ ἡ ἡλικία καὶ ἡ φύση ἐξασθενίζει, δὲν εἶναι τότε ἀναγκαία ἡ σπατάλη, ἀλλὰ γίνεται πρόξενος θανάτου, τοῦ αἰώνιου θανάτου, τί θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν οἱ ἄνδρες οἱ σπάταλοι; Καὶ σωστὰ λέγει, «ἡ ἄσωτη, ἂν καὶ ζεῖ, ἔχει πεθάνει». Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ἔλα νὰ δοῦμε ποιό εἶναι τὸ ἔργο τῶν ζώντων καὶ ποιό τῶν πεθαμένων, καὶ ποῦ θὰ κατατάξουμε αὐτὴν. Οἱ ζῶντες φροντίζουν γιὰ τὰ πράγματα τῆς ζωῆς, τῆς μέλλουσας, τῆς πραγματικῆς ζωῆς. Καὶ ποιὰ εἶναι τῆς μέλλουσας ζωῆς, γιὰ τὴν ὁποία ἐμεῖς πρέπει νὰ ἀσχολούμαστε ὄλο τὸ χρόνο, ἄκουε τὸ Χριστὸ πού λέγει· «ἐλάτε καὶ κληρονομηστε τὴν ἐτοιμασμένη βασιλεία γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου· γιατί πείνασα καὶ μοῦ δώσατε νὰ φάγω· δίψασα, καὶ μὲ ποτίσατε»⁴. Οἱ ζῶντες δὲ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς σ' αὐτὸ μόνο, στὸ ὅτι βλέπουν τὸν ἥλιο καὶ ἀναπνέουν τὸν ἀέρα, δὲν λέμε αὐτό, ἀλλὰ στὸ ὅτι πράττουν κάποιο ἀγαθό· γιατί, ἂν δὲ συμβαίνει αὐτό, δὲ θὰ εἶναι καθόλου καλύτεροι ἀπὸ τοὺς πεθαμένους.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ἄκουε πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ζεῖ κάποιος καὶ ἐνῶ ἔχει πεθάνει. «Ὁ Θεός», λέγει, «δὲν εἶναι Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων»⁵. Ἀλλά, λέγει, αὐτὸ πάλι εἶναι αἰνίγμα. Λοιπὸν ὡς τὰ λύσουμε καὶ τὰ δύο. Ἐνῶ ζεῖ κάποιος εἶναι πεθαμένος, ὅταν κάμνει ζωὴ ἄσωτη. Πῶς; Ζεῖ μόνο γιὰ τὴν κοιλιά, καὶ καθόλου γιὰ

λαις αἰσθήσεσιν οὐδαμῶς· οἶόν πως, οὐχ ὄρᾱ ἢ χρῆ ὄρᾱν, οὐκ ἀκούει ἢ χρῆ ἀκούειν, οὐ φθέγγεται ἢ δεῖ φθέγγεσθαι, οὐδὲ τὰ τῶν ζώντων ἐνεργεῖ· ἀλλ' ὡσπερ ἐκεῖνος ὁ τεταμένος ἐπὶ τῆς κλίνης τοὺς ὀφθαλμοὺς μύσας καὶ τὰ ὄμματα συνειλημμένος, τῶν ὄντως 5 οὐδενὸς ἐπαισθάνεται, οὕτω καὶ οὗτος· μᾶλλον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πολλῶ χειρόν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ τῶν ἀγαθῶν ὁμοίως καὶ τῶν κακῶν ἀνεπαισθήτως ἔχει, οὗτος δὲ ἐκείνων αἰσθάνεται μόνων, τῶν κακῶν λέγω, πρὸς δὲ τὰ ἀγαθὰ τῷ κειμένῳ ὁμοίως ἐστὶν ἀκίνητος. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τέθνηκεν. Οὐδὲν γὰρ αὐτὸν κινεῖ τῶν τῆς 10 μελλούσης ζωῆς, ἀλλὰ καθάπερ εἰς κατάδυσίν τινα σκοτεινὴν καὶ ζοφώδη, καὶ ἄντρον πολλῆς ἀκαθαρσίας γέμον, λαβοῦσα εἰς τοὺς οἰκείους αὐτὸν κόλπους ἢ μέθη, διαπαντὸς ἐν σκότῳ ποιεῖ διατρίβειν, ὡσπερ τοὺς τεθνεῶτας. Ὅταν γὰρ τὸν πάντα χρόνον τὸν μὲν ἀριστῶν, τὸν δὲ μεθύων διατελῆ, οὐχὶ ἐν σκότῳ ἐστίν; οὐχὶ νεκρὸς 15 ἐστι; Καὶ πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ξω, ἣν δοκεῖ νῆφειν, οὐκ ἔχει νῆψιν καθαρὰν τῷ μήπω τὸν ἐσπερινὸν ἤδη κεκενῶσθαι οἶνον καὶ ἀπηντλησθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος σφόδρα τῇ ἐπιθυμίᾳ κατέχεσθαι, καὶ τῷ δαίτη καὶ μεσημβρίας ἐν κώμοις διάγειν, καὶ πᾶσαν τὴν νύκτα ἐν ὕπνῳ βαθεῖ, καὶ τοῦ ὀρθροῦ τὸ πλεόν. Τοῦτον οὖν, εἰπέ μοι, 20 μετὰ τῶν ζώντων ἀριθμήσομεν;

Τί ἂν τις εἰποι τὸν πολλὸν χειμῶνα τὸν ἀπὸ τῆς τρυφῆς, τὸν εἰς τὴν ψυχὴν, τὸν εἰς τὰ σώματα εἰσρεόμενον; Καθάπερ γὰρ ἡ συνεχῆς συννέφεια καὶ διηνεκῆς οὐκ ἀφήσει τὴν ἀκτῖνα διαλάμψαι ποτέ, οὕτως οἱ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ οἴνου ἀτμοί, καθάπερ τινὰ σκό- 25 πελον τὸν ἐγκέφαλον ἀπολαβόντες, καὶ πυκνὸν ἐκεῖ στήσαντες νέφος, τὸ λογικὸν οὐκ ἀφιασιν ἐκταθῆναί ποτε, ἐν πολλῇ σκοτομήνῃ κατέχοντες τὸν μεθύοντα. Πόσον οἶφι λοιπὸν ἔνδον εἶναι τὸν χειμῶνα τοῦ ταῦτα παθόντος; πόσον τὸν θόρυβον; Καθάπερ γὰρ πλημμύρας γενομένης καὶ τοῦ ὕδατος τῶν ἐργαστηρίων τὰ πρόθυ- 30 ρα ὑπερπηδήσαντος, τοὺς ἐνοικοῦντας ὀρῶμεν ἀεὶ θορυβουμένους καὶ καδίσκους καὶ ἀμφορέας καὶ σπόγγους καὶ ἕτερα πολλὰ ἐπινο-

τις ἄλλες αἰσθήσεις· ὅπως δηλαδὴ δὲ βλέπει αὐτὰ πού πρέπει νὰ βλέπει, δὲν ἀκούει αὐτὰ πού πρέπει νὰ ἀκούει, δὲν λέγει αὐτὰ πού πρέπει νὰ λέγει, καὶ οὔτε ἐκτελεῖ τὰ ἔργα ζώντων, ἀλλ', ὅπως ἐκεῖνος πού εἶναι ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μὲ κλειστὰ μάτια καὶ σκεπασμένος τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲν αἰσθάνεται τίποτε ἀπὸ τὰ πράγματα, ἔτσι καὶ αὐτὸς· ἢ καλύτερα ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ πολὺ χειρότερα. Γιατὶ ἐκεῖνος βέβαια ὅμοια καὶ τὰ ἀγαθὰ δὲν αἰσθάνεται καὶ τὰ κακὰ, ἐνῶ αὐτὸς μόνο ἐκεῖνα αἰσθάνεται, ἐννοῶ τὰ κακὰ, ἐνῶ ἀπέναντι στὰ ἀγαθὰ παραμένει ἀσυγκίνητος ὅμοια μὲ τὸν νεκρό. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἔχει πεθάνει. Τίποτε ἀπὸ τὴ μέλλουσα ζωὴ δὲν τὸν συγκινεῖ, ἀλλὰ, ὀδηγώντας τον ἡ μέθη στοὺς κόλπους τῆς, σὰν σὲ κάποιο πηγᾶδι σκοτεινὸ καὶ ζοφιῶδες καὶ ἄντρο γεμάτο ἀπὸ πολλὴ ἀκαθαρσία, τὸν κάμνει νὰ μένει γιὰ πάντα στὸ σκοτάδι, ὅπως οἱ νεκροί. Ὅταν λοιπὸν ὄλο τὸν καιρὸ του τὸν περνᾷ ἄλλοτε τρώγοντας κι ἄλλοτε μεθώντας, δὲ βρίσκεται σὲ σκοτάδι; δὲν εἶναι νεκρὸς; Καὶ τὴν αὐγὴ ἀκόμα, πού φαίνεται νὰ ἠσυχάζει, δὲν ἔχει καθαρὴ ἠσυχία, γιατί δὲ χώνεψε ἀκόμα κι οὔτε ἐξάντλησε τὸ βραδυνὸ κρασί· τὸν κατέχει σφοδρὴ ἐπιθυμία γιὰ τὸ μελλοντικὸ κρασί, καὶ περνᾷ τὸν καιρὸ του μὲ συντροφιᾶς βακχικὲς καὶ τὸ δεῖλι καὶ τὸ μεσημέρι, καὶ ὅλη τὴ νύχτα βρίσκεται σὲ βαθὺ ὕπνο κι ἀκόμα πιὸ πολὺ τὰ ξημερώματα. Αὐτὸν λοιπὸν, πές μου, θὰ τὸν λογαριάσουμε μὲ τοὺς ζωντανούς;

Τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴ μεγάλη κακοθυμία πού γεννᾷ ἡ τρυφηλὴ ζωὴ καὶ πού εἰσχωρεῖ στὰ σώματα καὶ στὴν ψυχὴ; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπη συννεφιά δὲν ἀφήνει ποτὲ νὰ λάμψει ἡ ἀκτίνα τοῦ ἡλίου, ἔτσι καὶ οἱ ἀτμοὶ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ κρασιοῦ, ἀφοῦ ἀποκλείσουν τὸν ἐγκέφαλο σὰν κάποιο σκόπελο, καὶ στήσουν ἐκεῖ πυκνὸ νέφος, δὲν ἐπιτρέπουν ποτὲ τὸ λογικὸ ν' ἀπλωθεῖ, κρατώντας τὸν μεθυσμένο μέσα σὲ βαθὺ σκοτάδι. Πόση λοιπὸν ἀναταραχὴ νομίζεις ὅτι ὑπάρχει μέσα σ' αὐτὸν πού ἔπαθε αὐτά; πόσος θόρυβος; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν γίνεῖ πλημμύρα καὶ τὸ νερὸ φθάσει στὰ πρόθυρα τῶν ἐργαστηρίων, βλέπουμε τοὺς ἔνοικους πάντοτε ταραγμένους, καὶ χρησιμοποιοῦν μικροὺς κάδους καὶ ἀμφορεῖς καὶ σπόγγους καὶ ἄλλα πολλά, ὥστε ν' ἀντλήσουν τὸ νερὸ γιὰ νὰ μὴν σαπήσει τὰ θε-

οὔντας, ὥστε ἀπαντλήσαι, ἵνα μὴ καὶ τοὺς θεμελίους διασῆψη καὶ τὰ σκεύη ἅπαντα ἄχρηστα ἐργάσῃται, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν ὑπεραντλος γένηται τῇ πολλῇ τρυφῇ, θορυβοῦνται μὲν ἔνδον οἱ λογισμοί, τὸ δὲ ἤδη συναχθὲν οὐκέτι κενῶσαι ἰσχύοντες, τῷ πάλιν ἔτερον ἐπεισελθεῖν πολὺς ὁ χειμῶν τίκτεται.

Μῆ γάρ μοι τὸ πρόσωπον ἴδης φαιδρὸν καὶ σεσηρὸς, ἀλλὰ τὰ ἔνδον ἐξέτασον, καὶ πολλῆς ὄψει γέμοντα τῆς κατηφείας· καὶ εἴ γε ἐνὴν τὴν ψυχὴν ἐκβαλόντα τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ὑποβαλεῖν, εἶδες ἂν τὴν τοῦ σπαταλῶντος κατηφῆ, στυγνὴν, ὀδυνηράν, 10 κατισχνωμένην. Ὅσῳ γὰρ ἂν τὸ σῶμα λιπαίνεται καὶ παχύνεται, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐκείνη κατισχνοῦται καὶ ἀσθενεστέρα γίνεται· καὶ ὄσῳ ἂν ἐκεῖνο θάλπηται, τοσοῦτῳ μᾶλλον αὕτη θᾶπτεται. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς κόρης τῶν ὀφθαλμῶν ἂν μὲν τοὺς ἐξωθεν ἐπικειμένους χιτωνίσκους ἔχη παχεῖς, οὐκ ἰσχύει τὸ διορατικὸν ἀφεῖναι καὶ 15 ἀτενίσαι, τῆς ἀκτῖνος ἐκκρουομένης ὑπὸ τῆς παχύτητος καὶ σκότος γίνεται πολλάκις· οὕτω καὶ τὸ σῶμα, ἐπειδὴν λιπαίνεται συνεχῶς, πολλὴν εἰκὸς τὴν παχύτητα περικεῖσθαι. Ἄλλ' οἱ τεθνεῶτες, φησί, σήπονται καὶ διαφθείρονται καὶ πολὺς ἀπ' αὐτῶν ἰχώρ διαρρεῖ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σπαταλώσεως ἐστὶν ἰδεῖν, τὸ ρεῦμα, τὸ φλέγμα, 20 κόρυζα, λύγξ, ἔμετοι, ἐρυγαί· τὰ γὰρ ἄλλα, ἃ καὶ αἰσχροῦν εἰπεῖν, παρήμι. Τοσαύτην γὰρ τῆς τρυφῆς ἢ τυραννίς, ὅτι ἃ μὴδὲ εἰπεῖν ἀνεχόμεθα, ταῦτα ποιεῖ αὐτὰς ὑπομένειν.

4. Ἔτι οὖν ἐρωτᾷς, πῶς διαρρεῖ σῶμα πάντοθεν; Ἄλλ' ἐσθίει καὶ πίνει; Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο ζωῆς ἀνθρωπίνης τεκμήριον, ἐπεὶ 25 καὶ τὰ ἄλογα ἐσθίει καὶ πίνει. Νεκρᾷς τοίνυν τῆς ψυχῆς κειμένης, τί τὸ ὄφελος τῆς βρώσεως καὶ τῆς πόσεως; Ὡσπερ γὰρ τοῦ σώματος κειμένου νεκροῦ, εὐανθὲς ἰμάτιον περιβεβλημένον οὐδὲν ὀνίνησιν, οὕτω καὶ σῶμα περικείμενον εὐανθὲς νεκρᾷ ψυχῇ οὐδὲν ὠφελεῖ. Ὅταν γὰρ αἰεὶ περὶ μαγεύρων, περὶ τραπεζοποιῶν, περὶ σιτοποιῶν ὁ λόγος αὐτῇ γίνηται καὶ μὴδὲν εὐσεβὲς φθέγγηται, οὐχὶ τέθνηκε· Τί γὰρ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἴδωμεν. Οἱ ἐξωθεν φασι ζῶον

μέλια καὶ καταστήσει ὅλα τὰ σκεύη ἄχρηστα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν καταπλημμυρίσει μὲ τὴν πολλὴν τρυφή, οἱ λογισμοὶ μέσα της θορυβοῦνται, δὲν μποροῦν νὰ ἀποβάλουν ἐκεῖνο ποῦ ἔχει μαζευθεῖ, καὶ δημιουργεῖται μεγάλη ἀναταραχὴ μὲ τὸ νὰ προστίθεται πάλι ἄλλο.

Μὴ δεῖς βέβαια τὸ πρόσωπο φαιδρὸ καὶ εὐθυμο, ἀλλὰ ἐξέτασε τὰ μέσα καὶ θὰ δεῖς ὅτι εἶναι γεμάτα ἀπὸ κατήφεια· καὶ ἂν ἦταν δυνατό νὰ βγάλεις τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴ θέσεις μπροστὰ στὰ μάτια τὰ σωματικά, θὰ μπορούσες νὰ δεῖς τὴν ψυχὴ τοῦ ἀσώτου νὰ εἶναι κατηφής, στυγνὴ, ὀδυνηρὴ, καταξηραμένη. Γιατί, ὅσο τὸ σῶμα λιπαίνεται καὶ παχαίνει, τόσο περισσότερο ἐκείνη καταξηραίνεται καὶ γίνεται ἀσθενέστερη· καὶ ὅσο ἐκεῖνο ζωογονεῖται, τόσο περισσότερο αὐτὴ θάπτεται· καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῆς κόρης τῶν ματιῶν, ἂν ἔχει τοὺς χιτωνίσκους ποῦ βρίσκονται ἀπ' ἔξω παχεῖς, δὲν μπορεῖ τὸ διορατικὸ ν' ἀπλωθεῖ καὶ νὰ δεῖ, γιατί ἡ ἀκτίνα ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ πάχος, καὶ πολλές φορές γίνεται σκοτάδι, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα, ὅταν λιπαίνεται συνέχεια, εἶναι φυσικὸ νὰ περιβάλλεται μὲ πολὺ πάχος. Ἀλλὰ οἱ πεθαμένοι, λέγει, σαπίζουν καὶ καταστρέφονται, καὶ πολὺ σάπιο αἷμα τρέχει ἀπ' αὐτούς. Τὸ ἴδιο εἶναι δυνατό νὰ δεῖς καὶ στὴν ἀκόλαστη ψυχὴ, τὴν καταρροή, τὸ φλέγμα, τὴ μύξα, τὸν λόξυγγα, τοὺς ἔμετους, τὰ ρεψίματα· γιατί τὰ ἄλλα, ποῦ εἶναι αἰσχρὸ καὶ νὰ τὰ πεῖ κανεὶς, τὰ παραλείπω. Τόσο μεγάλη δηλαδὴ εἶναι ἡ τυραννικὴ δύναμη τῆς ἠδυπάθειας, ὥστε, ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἀνεχόμεστε νὰ τὰ ποῦμε, αὐτὰ τίς κάνουν νὰ τὰ ὑπομένουν.

4. Ἀκόμα λοιπὸν ρωτᾶς, πῶς καταρρέει τὸ σῶμα ἀπὸ παντοῦ; Ἀλλὰ τρώει καὶ πίνει; Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ ἀπόδειξη ἀνθρώπινης ζωῆς, γιατί καὶ τὰ ἄλογα ζῶα τρῶνε καὶ πίνουν. Ἐάν λοιπὸν κεῖται νεκρὴ ἡ ψυχὴ, τί τὸ ὄφελος νὰ τρῶει καὶ νὰ πίνει; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα, ὅταν κεῖται νεκρὸ, κι ἂν τὸ περιβάλεις μὲ φόρεμα γεμάτο ἀπὸ λουλούδια, δὲν ὠφελεῖται σὲ τίποτε, ἔτσι δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε καὶ τὸ ἀνθισμένον σῶμα ποῦ περιβάλλει νεκρὴ ψυχὴ. Ὅταν συνέχεια συζητᾶ γιὰ μαγεῖρους, γιὰ τραπεζοκόμους, γιὰ σιτοποιοὺς, καὶ δὲ λέγει τίποτε εὐσεβές, δὲν ἔχει πεθάνει; Γιατί, ἂς δοῦμε, τί εἶναι ἄνθρωπος. Οἱ εἰδωολάτρεις λένει ὅτι εἶναι ζῶο λο-

λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· ἡμεῖς δὲ μὴ ἀπ' ἐκείνων τὸν ὄρον θώμεθα, ἀλλὰ πόθεν; Ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Ποῦ τοίνυν ἡ Γραφή ὄρον ἐξέθετο ἀνθρώπου; Ἔκουε λεγούσης αὐτῆς· «ἦν ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παν-
 5 τὸς πονηροῦ πράγματος». Τοῦτο ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν ἕτερός φησι· «μέγα ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεῆμων». Τοὺς δὲ μὴ τοιούτους, κἂν νοῦ μετέχωσι, κἂν μυριάκις ἐπιστήμης ὧσι δεκτικοί, οὐκ οἶδεν ἡ Γραφή λέγειν ἀνθρώπους, ἀλλὰ κύνας, καὶ ἵππους, καὶ ἔχεις, καὶ ὄφεις, καὶ ἀλώπεκας, καὶ λύκους, καὶ εἴ τι τούτων
 10 ἀτιμότερον τῶν θηρίων. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἄνθρωπος, ὁ σπαταλῶν οὐκ ἄνθρωπος· πῶς γὰρ ὁ μηδὲν τούτων φροντίζων; οὐ γὰρ ἐνι σπατάλην ὁμοῦ καὶ νῆψιν συνελθεῖν· ταῦτα ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά. Τοῦτο καὶ οἱ ἔξωθέν φασιν, ὅτι

παχεῖα γαστήρ λεπτόν οὐ τίκτει νόον.

15 Οἶδε καὶ ἀψύχους ἀνθρώπους ἡ Γραφή καλεῖν· «οὐ μὴ μείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας». Καίτοι γε καὶ ψυχὴν εἶχον, ἀλλά, ἐπειδὴ νεκρὰν αὐτὴν περιέφερον, σάρκας αὐτοὺς εἶπεν. Ὡσπερ γὰρ περὶ τῶν ἐναρέτων, κἂν ἔχωσι σῶμα, ὁμοῦ φαμέν, ὁλος ψυχὴ ἐστίν, ὁλος πνεῦμά ἐστίν,
 20 οὕτω καὶ περὶ τῶν οὐ τοιούτων τὰ ἐναντία. Οὕτω καὶ Παῦλος ἔλεγεν· «ὕμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί», ἐπειδὴ μὴ τὰ τῆς σαρκὸς ἐπετέλουν. Οὕτως οἱ σπαταλῶντες οὐκ εἰσὶν ἐν ψυχῇ, οὐδὲ ἐν πνεύματι. «Ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε», φησὶν. Ἀκούσατε αἱ πάντα τὸν χρόνον ἐν κώμοις διατρίβουσαι καὶ μέθαις, αἱ τοὺς μὲν πένητας
 25 περιορῶσαι ὑπὸ λιμοῦ τηκομένους καὶ ἀποθνήσκοντας, διηνεκῶς δὲ ὑμεῖς ὑπὸ τῆς τρυφῆς ἀποθνήσκουσαι. Δύο γὰρ θανάτους ἐργάζεσθε, τὸν τῶν θλιβομένων, καὶ τὸν ὑμῶν αὐτῶν, ἀμφοτέρους ἐξ ἀμετρίας. Εἰ δὲ ἐκεράσατε τὴν ἡμετέραν πλησμονὴν ἐκείνη τῇ ἐνδείᾳ, δύο ζωὰς ἂν εἰργάζεσθε. Τί διασπᾶς τὴν γαστέρα τὴν σὴν τῇ
 30 πλησμονῇ; τί κατατήκεις τὴν τοῦ πένητος ἐν ἐνδείᾳ; Ταύτην πλέον

6. Ἰώβ. 1,2.

7. Παροιμ. 20,6.

8. Γεν. 6,3.

9. Ρωμ. 8,9.

γικό, θνητό, δεκτικό ἐπιστήμης καὶ νοῦ, ἐμεῖς ὅμως ὡς μὴν πάρου-
 με τὸν ὄρο ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Ποῦ
 ἀνέφερε λοιπὸν ἡ Γραφή ὄρισμὸν γιὰ τὸν ἄνθρωπο; Ἦκουε αὐτὴν
 ποῦ λέγει· «ἦταν ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπέχο-
 ντας ἀπὸ κάθε πονηρὸ πρᾶγμα»⁶. Αὐτὸ εἶναι ἄνθρωπος. Καὶ πάλι
 ἄλλος λέγει· «μεγάλον πρᾶγμα ὁ ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ὁ φιλόανθρω-
 πος ἄνδρας»⁷. Ἐκεῖνοι ποῦ δὲν εἶναι τέτοιοι, κι ἂν ἀκόμη ἔχουν
 νοῦ, κι ἂν εἶναι δεκτικοὶ ἐπιστήμης μῦριες φορές, δὲν γνωρίζει ἡ
 Γραφή νὰ τοὺς ὀνομάζει ἀνθρώπους, ἀλλὰ σκύλους καὶ ἵππους καὶ
 ὄχιές καὶ φίδια καὶ ἀλεπούδες καὶ λύκους καὶ ὀτιδήποτε ἄλλο
 ὑπάρχει ἀτιμότερον ἀπὸ αὐτὰ τὰ θηρία. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸ εἶναι ἄν-
 θρωπος, ὁ ἄσωτος δὲν εἶναι ἄνθρωπος· γιατί πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι
 ἄνθρωπος αὐτὸς ποῦ δὲ φροντίζει καθόλου γι' αὐτά; καθόσον δὲν
 εἶναι δυνατὸ νὰ συνυπάρξουν ἡ ἄσωτία καὶ ἡ νήψη, γιατί ἀναιροῦν
 τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Αὐτὸ τὸ λένε καὶ οἱ μὴ Χριστιανοί, ὅτι δηλαδή,

«παχειὰ κοιλιὰ, δὲ γεννᾶ λεπτὸ μυαλό».

Γνωρίζει ἡ Γραφή νὰ τοὺς ὀνομάζει καὶ ἄψυχους ἀνθρώ-
 πους· «δὲ θὰ μείνει τὸ πνεῦμα μου σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, γιατί
 αὐτοὶ εἶναι σάρκες»⁸. Ἦν καὶ βέβαια εἶχαν ψυχὴν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν
 περιέφεραν νεκρὴν, τοὺς ὀνόμασε σάρκες. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν
 γιὰ τοὺς ἐναρέτους, κι ἂν ἀκόμη ἔχουν σῶμα, ὅμως λέμε, ὅλος εἶ-
 ναι ψυχὴν, ὅλος εἶναι πνεῦμα, ἔτσι λέμε τὰ ἀντίθετα γι' αὐτοὺς ποῦ
 δὲν εἶναι τέτοιοι. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «σεῖς δὲν εἶστε τῆς
 σάρκας»⁹, ἐπειδὴ δὲν ἐκτελοῦσαν τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας. Ἔτσι
 καὶ οἱ ἄσωτοι δὲν εἶναι τῆς ψυχῆς, οὔτε τοῦ πνεύματος. «Ἡ ἄσω-
 τη, καὶ ἂν ἀκόμη ζεῖ, ἔχει πεθάνει», λέγει. Ἀκοῦστε ὅσες περνᾶτε
 τὸν καιρὸ σας σὲ συμπόσια καὶ μεθύσια, ὅσες παραβλέπετε τοὺς
 φτωχοὺς νὰ λειώνουν καὶ νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, ἐνῶ ἐσεῖς
 διαρκῶς πεθαίνετε ἐξ αἰτίας τῆς τρυφηλῆς ζωῆς. Δύο θανάτους ἐρ-
 γάζεσθε· τὸν θάνατον τῶν θλιβομένων, καὶ τὸ δικὸν σας, καὶ τοὺς
 δύο ἀπὸ ἀμετρία. Ἦν ὅμως ἀναμιγνύατε τὴν δικὴν σας πλησμονὴν
 με ἐκείνη τὴν φτώχεια, δύο ζωὲς θὰ σώζατε. Γιατί σκάζεις τὴν κοι-
 λιὰ σου με τὸ παραφόρτωμα; γιατί λειώνεις τὴν κοιλίαν τοῦ φτωχοῦ
 με τὴν πείνα; Τὴ δικὴν σου τὴν καταπαχαίνεις περισσότερο ἀπὸ τὸ

τοῦ μέτρου καταπιαίνεις, ἐκείνην ὑπὲρ τὸ μέτρον ζηραίνεις.

Ἐννόησον τίνα ἐστὶ τὰ ἀπὸ τῶν σιτίων, ποῦ μεταβάλλεται καὶ τί γίνεται. Ἄρα οὐ δυσχεραίνεις καὶ πρὸς τὴν ἀκοῆν; τί τοίνυν, ὥστε πλείονα ἐκεῖνα ἀποθέσθαι, σπουδάξεις; Οὐδὲν ἄλλο ἐστὶ τὸ
5 πλεόν τῆς τρυφῆς, ἢ κόπρου πλεονασμός. Ἔχει γὰρ ἡ φύσις μέτρα, καὶ τὸ πλεόν ἐκείνων οὐκέτι γίνεται τροφή, ἀλλὰ λύμη καὶ κόπρος πλείων. Θρέψον τὸ σῶμα, μὴ ἀποκτείνης. Διὰ τοῦτο τροφή κέκληται, οὐχ ἵνα ἀπολλύωμεν αὐτό, ἀλλ' ἵνα τρέφωμεν· διὰ τοῦτο οἶμαι καὶ τὴν τροφήν εἰς τοῦτο ἐκκρίνεσθαι, ἵνα μὴ τῆς τρυφῆς ὦμεν
10 ἐρασταί· ὡς, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, μηδὲ εἰς ἄχρηστον ἦγε, μηδὲ ἐλυμαίνετο τῷ σώματι, οὐκ ἂν ἐπαυσάμεθα ἀλλήλους καταπίνοντες. Εἰ γὰρ ὅσον ἐβουλόμεθα δεχομένη ἡ γαστήρ τὸ πᾶν εἰργάζετο καὶ τῷ σώματι παρέπεμπε, μυρίους ἂν εἶδες πολέμους καὶ μάχας. Εἰ γὰρ καὶ νῦν καὶ τῶν μὲν εἰς κόπρον ἐκκρινομένων, τῶν δὲ εἰς αἷμα καὶ
15 φλέγμα ἄχρηστον καὶ νόθον, ὅμως ἐγκείμεθα τῇ τρυφῇ, καὶ πολλάκις οὐσίας ὀλοκλήρους ἐν τραπέζῃ μιᾷ καταναλίσκομεν, εἰ μὴ τοιοῦτον ἦν τὸ τέλος τῆς τρυφῆς, τί οὐκ ἂν ἐπράξαμεν;

Πλείονος δυσωδίας πληροῦμεν ἑαυτούς, ὅταν μᾶλλον τρυφῶσωμεν, καθάπερ ἀσκοῦ τινος, τοῦ σώματος πάντοθεν διαρρέοντος.
20 Ἐρεῦγεται τις τοιοῦτον, ὡς καὶ τὸν ἐγκέφαλον λυμήνασθαι τῶν ἔξωθεν· ἀτμοὶ πάντοθεν ἀπὸ τοῦ σώματος ζοφώδεις προῖενται, καθάπερ ἀπὸ καμίνου τῆς θερμότητος σαπίσης ἔνδον. Εἰ δὲ οἱ ἔξωθεν οὕτω δυσχεραίνουσι, τί οἶει παθεῖν τὸν ἐγκέφαλον ἔνδον, πληττόμενον συνεχῶς ὑπὸ τῶν ἀτμῶν; τί δὲ τοὺς ὄχετοὺς τοῦ αἵματος ζέοντος καὶ ἐμφραττομένου; τί δὲ τὰς δεξαμενὰς ἐκεῖνας, τὸ ἦπαρ, τὸν σπλῆνα; τί δὲ αὐτὰς τὰς ἀμάρας τῆς κόπρου; Καὶ τὸ χαλεπόν, ὅτι ταῦτας μὲν τὰς ἀμάρας τῆς κόπρου προνοοῦμεθα, ὅπως μὴ ἐμφραγῶσι καὶ τὴν κόπρον εἰς τὰ ἄνω πέμψωσι, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτων πράττομεν, κοντοῖς ὠθοῦντες, μακέλλαις σύροντες,
30 τὰς δὲ ἀμάρας τῆς ἡμετέρας γαστρὸς οὐ διακαθαίρομεν, ἀλλ' ἐμφάττομεν καὶ πιλοῦμεν· καὶ τῆς κόπρου ἀνιούσης ἄνω, ἔνθα ὁ βα-

κανονικό, ἐνῶ ἐκείνη τὴν ξηραίνεις περισσότερο ἀπὸ τὸ κανονικό.

Σκέψου τί εἶναι οἱ τροφές, σὲ τί μεταβάλλονται καὶ τί γίνονται. Ἄραγε δὲ δυσανασχετεῖς καὶ πού τὰ ἀκοῦς; Γιατί λοιπὸν φροντίζεις νὰ ἐπισωρεύσεις περισσότερα ἀπ' ἐκείνα; Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἢ ἐπὶ πλεόν τροφή, παρὰ ἀφθονία κοπράνων. Γιατί ἡ φύση ἔχει μέτρα καὶ τὸ περισσότερο ἐκείνων δὲ γίνεται τροφή, ἀλλὰ φθορὰ καὶ περισσότερα κόπρανα. Θρέψε τὸ σῶμα, μὴ τὸ καταστρέφεις. Γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε τροφή, ὄχι γιὰ νὰ κατεστρέφουμε τὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ τρέφουμε. Γι' αὐτὸ νομίζω ἀποβάλλεται καὶ ἡ τροφή σὲ περιττώματα, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ἐραστὲς τῆς τρυφῆς· γιατί, ἂν δὲ συνέβαινε αὐτό, οὔτε σὲ ἄχρηστα μετατρέπονταν, οὔτε κατέστρεφε τὸ σῶμα, δὲν θὰ σταματούσαμε νὰ τρῶμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Γιατί, ἂν δεχόταν ἡ κοιλία μας ὅσο θέλαμε καὶ τὸ ἐπεξεργαζόταν ὅλο, στέλνοντάς το στὸ σῶμα, θὰ ἔβλεπες μύριους πολέμους καὶ μάχες. Ἄν λοιπὸν καὶ τῶρα, πού ἄλλες τροφές ἐκκρίνονται σὰν περιττώματα, ἐνῶ ἄλλες μετατρέπονται σὲ αἷμα καὶ φλέγμα ἄχρηστο καὶ νόθο, πάλι ὅμως ἐπιμένουμε στὴν τρυφή, καὶ πολλὰς φορὲς περιουσίαις ὀλόκληρες ξοδεύουμε γιὰ ἓνα τραπέζι, τί δὲ θὰ κάναμε ἂν δὲν ἦταν αὐτὸ τὸ τέλος τῆς τρυφῆς;

Γεμίζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ περισσότερη δυσωδία, ὅταν τρυφήσουμε περισσότερο, πού, σὰν ἀκριβῶς ἀσκός, τὸ σῶμα τὴν ἀποβάλλει παντοῦ. Ἀποβάλλει κανεὶς κάποιο ἀτμὸ δυσῶδη, ὥστε νὰ καταστρέφεται καὶ ὁ ἐγκέφαλος ἀπὸ τὰ ἔξω. Ἀναδύονται ἀτμοὶ ζοφεροὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος, ὅπως ἀκριβῶς ἡ θερμότης ἀναδύεται μέσα ἀπὸ καμίνι σαπισμένο. Ἄν οἱ ἐξωτερικοὶ ἀτμοὶ προκαλοῦν τέτοια δυσανασχέτηση, τί νομίζεις θὰ πάθει μέσα ὁ ἐγκέφαλος, πού πλήττεται συνέχεια ἀπὸ τοὺς ἀτμούς; τί θὰ πάθουν οἱ φλέβες τοῦ αἵματος πού βράζει καὶ τίς βουλώνει; τί θὰ πάθουν ἐκεῖνες οἱ δεξαμενές, τὸ ἦπαρ δηλαδή, ὁ σπλήνας; τί αὐτὰ τὰ ἔντερα τῶν κοπράνων; Καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι, ὅτι αὐτὰ τὰ αὐλάκια τῆς κοπριάς τὰ φροντίζουμε, ὥστε νὰ μὴ φραγοῦν καὶ ἀποβάλουν τὴν κοπριά πρὸς τὰ πάνω, καὶ τὰ πάντα κάμνουμε γι' αὐτὰ σπρώχνοντάς τα μὲ κοντάρια καὶ σύροντάς τα μὲ τσάπες, ἐνῶ τὰ αὐλάκια τῆς κοιλιάς δὲν τὰ καθαρίζουμε, ἀλλὰ τὰ φράζουμε καὶ τὰ πιέζουμε, καί, ἐνῶ τὰ κόπρανα ἀνέρχονται πρὸς τὰ πάνω, ὅπου κάθεται ὁ

σιλεὺς αὐτὸς κάθηται, τὸν ἐγκέφαλον λέγω, οὐδεμίαν ποιούμεθα πρόνοιαν. Διὰ τοι τοῦτο οὐχ ὡς βασιλέα ἔχοντες κόσμιον, οὕτω πάντα πράττομεν, ἀλλ' ὡς κύνα τινὰ ἀκάθαρτον. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς πόρρω ἀπώκισεν ἐκεῖνα τὰ μέλη, ὥστε μηδεμίαν ἐξ αὐτῶν δέχεσθαι λύμην. Ἄλλ' οὐκ ἐῷμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ πάντα διαφθείρομεν τῇ ἀμετρίᾳ. Τί δ' ἂν τις εἴποι τὰ ἄλλα κακά; Ἀπόφραξον τοὺς ὀχετοὺς τῶν ἀμαρῶν, καὶ ὄψει λοιμὸν εὐθέως τικτόμενον.

Εἶτα ἢ μὲν ἐξωθεν προσπεσοῦσα δυσωδία λοιμὸν τίκτει, ἢ δὲ ἐνδον οὔσα καὶ πάντοθεν ἐμπεφραγμένη τῷ στεγανῷ τοῦ σώματος καὶ μὴ ἔχουσα πόθεν διαφορηθῆ, μυρίας οὐκ ἐργάζεται νόσους καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ; Καὶ τὸ δεινόν, ὅτι πρὸς μὲν τὸν Θεὸν πολλοὶ δυσχεραίνουσι, τί ποτε τοῦτό ἐστι; λέγοντες· κόπρον βαστάζειν ἡμᾶς ἐνομοθέτησεν· αὐτοὶ δὲ τὴν κόπρον αὔξουσι. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησεν, ἵνα κἂν οὕτω τῆς τρυφῆς ἀπαλλάξῃ, ἵνα κἂν οὕτω πείσῃ μὴ προσηλωθῆσαι τοῖς βιωτικοῖς. Σὺ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀνέχη παύσασθαι τῆς τρυφῆς, ἀλλὰ μέχρι τοῦ φάρυγγος, μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς τραπέζης, μᾶλλον δὲ οὐδὲ μέχρι τότε τῆς ἡδονῆς παραμενούσης, ἐπιμένεις τῇ τρυφῇ. Ἦ οὐχ ἅμα μὲν παρέδραμε τὴν γλῶτταν καὶ τὸν αὐχένα, καὶ ἐσβεσται τὰ τῆς ἡδονῆς; Ἦ γὰρ αἰσθησις ἐν τῇ γεύσει, μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι, ἀλλὰ πολλῇ ἢ ἀηδία, ἢ μὴ κατεργαζομένου τοῦ στομάχου, ἢ μετὰ πολλῆς τῆς δυσκολίας τοῦτο ποιούντος. Εἰκότως ἄρα ἔλεγεν, «ἢ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν». Οὐδὲν γὰρ οὐκ ἔστιν οὔτε ἀκοῦσαι, οὔτε εἰπεῖν τὴν σπαταλῶσαν ψυχὴν· μαλακῇ γίνεται, ἀγεννῆς, ἀνανδρος, ἀνελευθέρα, δειλῆ, θρασύτητος, κολακειᾶς, ἀμαθίας πλήρης, θυμοῦ, ἀκροχολίας, πάντων τῶν κακῶν μεστή, τῶν δὲ ἐναντίων ἀγαθῶν ἔρημος. Διὰ τοῦτό φησι· «καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίληπτοι ᾧσιν». Ὅρᾳς ὅτι νομοθεσίας τὸ πρᾶγμα ἐστίν; Οὐ τῇ προαιρέσει ἐπιτρέπει αὐτό· «παράγγελλε», φησί, μὴ τρυφᾶν, ὡς ὠμολογημένου ὄντος κακοῦ, ὡς οὐκ ἐνδον οὐδὲ ἐγχωροῦν τὸν τρυφῶντα μυστηρίων μετέχειν. «Καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπίληπτοι ᾧσι», φησίν.

ἴδιος ὁ βασιλιάς, ἐννοῶ, τὸν ἐγκέφαλο, δὲ φροντίζουμε καθόλου γι' αὐτό. Καὶ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν τὰ κάνουμε ὄχι σὰ νὰ ἔχουμε τίμιο βασιλιά, ἀλλὰ σὰν νὰ ἔχουμε κάποιο ἀκάθαρτο σκυλί. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τοποθέτησε ἐκεῖνα τὰ μέλη μακριά, ὥστε νὰ μὴ δέχεται ὁ ἐγκέφαλος καμιὰ φρουρὰ ἀπὸ αὐτά. Ἐμεῖς ὁμως δὲν ἀφήνουμε, ἀλλ' ὅλα τὰ καταστρέφουμε μὲ τὴν ἀμετρία. Τί νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὰ ἄλλα κακά; Φράξε τοὺς ὄχετοὺς τῶν αὐλακιῶν, καὶ θὰ δεῖς ἀμέσως νὰ γεννιέται λοιμὸς.

Ἐπειτα ἡ δυσωδία βέβαια, ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ ἔξω, προξενεῖ λοιμώδη ἀσθένεια, ἐνῶ αὐτὴ ποὺ εἶναι μέσα καὶ εἶναι φραγμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ τὴν στεγανότητα τοῦ σώματος, καὶ δὲν ἔχει ἀπὸ ποῦ νὰ διασκορπισθεῖ, δὲν προξενεῖ μύριες ἀρρώστιες καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχὴ; Καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι πολλοὶ δυσανασχετοῦν βέβαια πρὸς τὸ Θεό, λέγοντας, 'τί τέλος πάντων εἶναι αὐτό; ὄρισε νόμο νὰ βαστάζουμε κοπριά', οἱ ἴδιοι ὁμως αὐξάνουν τὴν κοπριά. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς νομοθέτησε, ὥστε, ἔστω καὶ ἔτσι, νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν τρυφή, ἔστω καὶ ἔτσι νὰ μᾶς πείσει νὰ μὴ προσηλωνόμαστε στὰ βιωτικά. Ἐσὺ ὁμως οὔτε ἔτσι δέχεσαι νὰ σταματήσεις τὴν τρυφηλὴ ζωὴ, ἀλλὰ, ἐνῶ παραμένει ἡ ἡδονὴ μέχρι τὸ φάρυγγα, μέχρι τὴν ὥρα τοῦ τραπεζιοῦ, ἢ καλύτερα οὔτε μέχρι τότε, ἐπιμένεις στὴν τρυφή. Ἡ μήπως δὲ σβήνει ἡ ἡδονὴ μόλις περάσει ἡ τρυφή τὴ γλώσσα καὶ τὸ λαιμό; Γιατί ἡ αἴσθησις τῆς ἡδονῆς ὑπάρχει στὴ γεύση, ἐνῶ στὴ συνέχεια δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ὑπάρχει πολλὴ ἀηδία, ἢ γιατί τὸ στομάχι δὲν μπορεῖ νὰ τὰ χωνέψει, ἢ τὸ κάμει αὐτὸ μὲ πολλὴ δυσκολία. Πολὺ σωστὰ ἐπομένως ἔλεγε, «ἡ ἄσωτη, καὶ ἂν ἀκόμα ζεῖ, ἔχει πεθάνει». Ἡ ἄσωτη ψυχὴ δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ ἀκούσει, οὔτε νὰ πεῖ κάτι· γίνεται μαλθακὴ, ἀγεννὴς, ἀνανδρῆ, ἀνελεύθερη, δειλὴ, γεμάτη θρασύτητα, κολακεία, ἀμάθια, θυμὸ, ὄξυθυμία, γεμάτη ἀπὸ ὅλα τὰ κακά, καὶ ἔρημη ἀπὸ τὰ ἀντίθετα ἀγαθὰ. Γι' αὐτὸ λέγει· «καὶ αὐτὰ παράγγελλε, ὥστε νὰ εἶναι ἀνεπίληπτου». Βλέπετε ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀνήκει στὰ νομοθετημένα; Δὲν τὸ ἀφήνει αὐτὸ στὴν προαίρεση· «παράγγελλε», λέγει, νὰ μὴ κάμνουν τρυφηλὴ ζωὴ, γιατί εἶναι κακὸ ἀναμφισβήτητο· γιατί δὲν εἶναι δυνατό καὶ οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ μετέχει ὁ ἄσωτος στὰ μυστήρια. «Καὶ παράγγελλε αὐτά, ὥστε νὰ εἶ-

Ὅρας ὅτι ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι κεῖται τὸ πρᾶγμα; Τὸ γὰρ ἐν τῇ προ-
αιρέσει ὄν, κἂν μὴ πραχθῆ, οὐδὲν κωλύει ἀνεπίληπτον εἶναι.

Οὐκοῦν τῷ Παύλῳ πειθόμενοι καὶ ἡμεῖς παραγγέλλωμεν τὰς
σπαταλώσας τῶν χηρῶν ἐκτὸς εἶναι τοῦ καταλόγου τῶν χηρῶν. Εἰ
5 γὰρ στρατιώτης λουτροῖς καὶ θεάτροις προσανέχων καὶ πραγμα-
τεῖαις, καθάπερ τις λειποτάκτης κρίνεται, πολλῶ μᾶλλον αἱ χῆραι.
Μὴ ζητῶμεν ἐνταῦθα τὴν ἀνεσιν, ἵνα ἐκεῖ αὐτὴν εὕρωμεν· μὴ σπα-
ταλῶμεν ἐνταῦθα, ἵνα ἐκεῖ σπαταλήσωμεν τὴν ὄντως σπατάλην,
τὴν ὄντως τρυφήν, τὴν οὐδὲν τίκτουσαν κακόν, τὴν μυρία ἀγαθὰ
10 ἔχουσαν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ,
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν
καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναι ἀνεπίληπτος», λέγει. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἀμαρτημάτων; Γιατί, ἐκεῖνο ποὺ ἀφήνεται στὴν προαίρεση, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν πραγματοποιηθεῖ, δὲν ἐμποδίζει καθόλου νὰ εἶναι ἀνεπίληπτος.

Λοιπὸν, ὑπακούοντας καὶ ἐμεῖς στὸν Παῦλο, ἄς παραγγέλλουμε στὶς χῆρες ἐκεῖνες ποὺ εἶναι ἄσωτες, νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν χηρῶν. Γιατί, ἂν κάποιος στρατιώτης, πηγαίνοντας σὲ λουτρά καὶ θέατρα καὶ ἀγορές, κρίνεται σὰν λιποτάκτης, πολὺ περισσότερο οἱ χῆρες. Ἄς μὴ ζητοῦμε ἐδῶ τὴν ἀνεση γιὰ νὰ τὴν βροῦμε ἐκεῖ· ἄς μὴ παραδινόμαστε στὶς ἡδονές ἐδῶ, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε τὴν ἐκεῖ ἡδονή, τὴν πραγματικὴ ἡδονή, τὴν πραγματικὴ τρυφή, ἐκείνην ποὺ δὲν γεννᾷ κανένα κακὸ, ἐκείνην ποὺ ἔχει μύρια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπετύχουμε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ'

(Α' Τιμ. 5,8-10)

«Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ
προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται καὶ ἔστιν ἀπίστου χεί-
ρων».

1. Πολλοὶ νομίζουσιν ἀρκεῖν ἑαυτοῖς πρὸς σωτηρίαν τὴν οἰκείαν
5 ἀρετὴν, κἂν τὰ κατὰ τὸν ἑαυτὸν βίον καλῶς διάθωνται, μηδὲν αὐ-
τοῖς ἔτι λείπειν πρὸς σωτηρίαν ἠγοῦνται. Οὐ μὴν ὀρθῶς οἶονται.
Καὶ τοῦτο δείκνυσι μὲν καὶ ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας τὸ ἐν οὐ γὰρ
δὴ μειώσας αὐτὸ προσήνεγκεν, ἀλλ' ὀλόκληρον, καὶ τοιοῦτον, οἶον
ὁ παρακαταθέμενος ἔδωκεν. Δείκνυσι δὲ καὶ ἐνταῦθα ὁ μακάριος
10 Παῦλος οὕτω λέγων· «εἰ δέ τις τῶν ἰδίων οὐ προνοεῖ». Πρόνοιαν
πᾶσαν λέγει, τὴν κατὰ ψυχὴν, τὴν κατὰ σῶμα, ἐπεὶ καὶ αὕτη πρό-
νοιά ἐστιν. Ὁ δὲ «τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων», τουτέστι,
τῶν πρὸς γένος διαφερόντων, «μὴ προνοῶν, ἀπίστου», φησὶν,
«ἐστὶ χείρων». Ὁ λέγει καὶ Ἡσαΐας, ὁ τῶν προφητῶν κορυφαῖος·
15 «τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει». Εἰ γὰρ τις τοὺς
γένει προσήκοντας καὶ ἠνωμένους ὑπὸ ἀγχιστείας περιίδει, πῶς
ἔσται περὶ τοὺς ἄλλους φιλόστοργος; οὐχὶ κενοδοξίαν τὸ πρᾶγμα
πάντες ἐροῦσιν, ὅταν τοὺς ἄλλοτριούς εἰ ποιῶν, τῶν αὐτοῦ κατα-
φρονῇ καὶ μὴ φείδηται; τί δέ, ὅταν ἄλλους κατηγῶν, τούτους ἐν
20 πλάνῃ περιορᾷ, καίτοι πλείονα ἔχων εὐκολίαν καὶ μεῖζον δικαίωμα
ἐν τῷ εἰ ποιεῖν; Σφόδρα γε οὐ γὰρ ἐροῦσι, φιλόστοργοι οἱ Χριστι-
ανοὶ οἱ τοὺς ἑαυτῶν περιορῶντες;

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Δ'

(Α' Τιμ. 5,8-10)

«Ἐὰν ὁμως κάποιος δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του, καὶ μάλιστα γιὰ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του, ἀρνήθηκε τὴν πίστη καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους».

1. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι τοὺς φθάνει γιὰ νὰ σωθοῦν ἢ δική τους ἀρετή, κι ἂν τακτοποιήσουν καλὰ τὰ τῆς ζωῆς τους, νομίζουν ὅτι δὲν τοὺς λείπει τίποτε πιά γιὰ νὰ σωθοῦν. Δὲν σκέπτονται ὁμως ὀρθά. Καὶ αὐτὸ τὸ δείχνει βέβαια καὶ ἐκεῖνος πὺ ἐκρυσσε τὸ ἕνα τάλαντο· γιὰτὶ δὲν τὸ ἐπέστρεψε μειωμένο, ἀλλ' ὀλόκληρο, καὶ τέτοιο, ὅπως τοῦ τὸ παρέδωσε ἐκεῖνος πὺ τοῦ τὸ ἐμπιστεύθηκε. Τὸ δείχνει ὁμως ἐδῶ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος λέγοντας τὰ ἐξῆς· «ἐὰν ὁμως κάποιος δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του». Ἐννοεῖ κάθε φροντίδα πὺ ἀφορᾷ τὴν ψυχὴ, τὸ σῶμα, ἐπειδὴ κι αὐτὴ εἶναι φροντίδα. «Αὐτὸς πὺ δὲ φροντίζει διὰ τοὺς δικούς του, καὶ μάλιστα τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του», δηλαδὴ τοὺς συγγενεῖς ὡς πρὸς τὸ γένος, «εἶναι χειρότερος», λέγει, «ἀπὸ ἀπίστο». Αὐτὸ πὺ λέγει καὶ ὁ Ἡσαΐας, ὁ κορυφαῖος ἀπὸ τοὺς προφῆτες· «μὴ παραβλέπεις τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματός σου»¹. Γιὰτὶ, ἐὰν κάποιος παραβλέψει τοὺς συγγενεῖς ὡς πρὸς τὸ γένος καὶ τοὺς ἐνωμένους μὲ δεσμὸ πνευματικὸ, πῶς θὰ εἶναι φιλόστοργος πρὸς τοὺς ἄλλους; Δὲ θὰ ποῦν ὅλοι, ὅτι αὐτὸ εἶναι κενοδοξία, ὅταν, ἐνῶ εὐεργετεῖ τοὺς ξένους, περιφρονεῖ τοὺς δικούς του καὶ δὲν τοὺς φροντίζει; Τί πάλι, ὅταν, ἐνῶ κατηχεῖ ἄλλους, αὐτοὺς τοὺς ἀφήνει στὴν πλάνη, ἂν καὶ ἔχει περισσότερη εὐκολία καὶ μεγαλύτερη ὑποχρέωση νὰ τοὺς εὐεργετεῖ; Πάρα πολὺ σωστά. Δὲ θὰ ποῦν λοιπόν, φιλόστοργοι εἶναι οἱ Χριστιανοί, πὺ παραβλέπουν τοὺς δικούς τους;

«Καὶ ἔστι», φησὶν, «ἀπίστου χείρων». Διὰ τί; Ὅτι ἐκεῖνος, εἰ καὶ μὴ τοὺς ἀλλοτρίους, τοὺς γοῦν ἐγγυὸς οὐ περιορᾷ. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον καὶ τὸν τῆς φύσεως ἀδικεῖ ὁ τῶν ἰδίων καταμελῶν. Εἰ δὲ «ὁ μὴ προνοῶν τῶν οἰκείων τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἀπίστου χείρων ἐστίν», ὁ καὶ ἀδικῶν τοὺς οἰκείους, ποῦ τετάζεται; μετὰ τίνος στήσεται; Πῶς δὲ τὴν πίστιν ἤρνηται; «Θεόν», φησὶν, «ὁμολογοῦσιν εἰδέναί, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται». Τί δὲ ἐπέταξεν ὁ πιστευθεὶς Θεός; Τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματος μὴ ὑπερορᾶν. Πῶς δὲ πιστεύει ἀρνησίθεος ὁ τοιοῦτος 10 γεγονώς; Ἐννοήσωμεν ὅσοι χρημάτων φειδόμενοι τῶν οἰκείων καταφρονοῦμεν· ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀπὸ τῆς συγγενείας ἐπενόησεν ἔνωσιν, ἵνα πολλὰς ἔχωμεν ὑποθέσεις τοῦ ἀλλήλους εἰ ποιεῖν. Ὅταν τοίνυν, ὅπερ ὁ ἀπίστος ποιεῖ, σὺ μὴ ποιῆς, οὐχὶ ἤρνησαι τὴν πίστιν; Ἄρα οὐ τοῦτο πίστεως, τὸ ὁμολογίᾳ μόνον 15 στεῦειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργα ἐπιδείκνυσθαι ἄξια. Καὶ καθ' ἕκαστόν ἐστιν πιστεύειν, καὶ μὴ πιστεύειν. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τρυφῆς διελέχθη καὶ σπατάλης, οὐ κατὰ τοῦτο μόνον, φησὶν, ἀπόλωλε, καθὸ τρυφᾷ, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς οἰκείους ἀναγκάζεται περιορᾶν. Εἰκότως τοῦτό φησιν· ἢ γὰρ τῇ γαστρὶ ζῶσα, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπόλωλε, τὴν 20 πίστιν ἀρνούμενη. Πῶς δὲ «ἐστὶν ἀπίστου χείρων»; Ὅτι οὐκ ἴσον τὸν οἰκείον περιορᾶν, καὶ τὸν πόρρω· πῶς γάρ; ἀλλὰ μεῖζον ἐνταῦθα τὸ ἔγκλημα, τὸν γνώριμον ἢ τὸν ἀγνώστα, τὸν φίλον ἢ τὸν οὐ φίλον περιορᾶν.

«Χῆρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα, γεγονυῖα 25 ἐνδὸς ἀνδρὸς γυνῆ, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη». Εἶπε, «μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβῆν καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνους»· εἶπεν, «ἢ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν»· εἶπεν ὅτι, «τῶν οἰκείων εἰ μὴ προνοεῖ, ἀπίστου χείρων ἐστίν»· εἶπεν «ἅπερ

«Καὶ εἶναι», λέγει, «χειρότερος ἀπὸ τὸν ἄπιστο». Γιατί; Γιατί ἐκεῖνος, ἂν ὄχι τοὺς ξένους, τοῦλάχιστον δὲν παραβλέπει τοὺς συγγενεῖς. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· καὶ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ νόμο τῆς φύσεως ἀδικεῖ αὐτὸς πού παραμελεῖ τοὺς δικούς του. Ἐὰν ὅμως «ἐκεῖνος πού δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς δικούς του ἔχει ἀρνηθεῖ τὴν πίστη καὶ εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστο», ἐκεῖνος πού ἀδικεῖ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του πού θὰ καταταχθεῖ; μὲ ποιόν θὰ στηθεῖ; Καὶ πῶς ἀρνήθηκε τὴν πίστη; «Τὸ Θεό», λέγει, «ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν, μὲ τὰ ἔργα ὅμως τὸν ἀρνοῦνται»². Καὶ τί διέταξε ὁ Θεὸς πού πιστεύουμε; Τοὺς ἐκ σπέρματος συγγενεῖς μὴ τοὺς παραβλέπεις. Πῶς λοιπὸν πιστεύει ἐκεῖνος πού εἶναι τέτοιος, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὸ Θεό; Ἄς τὸ σκεφθοῦμε ὅσοι περιφρονοῦμε τοὺς συγγενεῖς μας, λυποῦμενοι νὰ ξοδέψουμε χρήματα. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐπινόησε καὶ τὴν ἔνωση ἀπὸ τὴ συγγένεια, γιὰ νὰ ἔχουμε πολλὰς ἀφορμὰς τῆς εὐεργεσίας μεταξύ μας. Ὅταν λοιπὸν ἐκεῖνο πού τὸ κάμνει ὁ ἄπιστος, ἐσὺ δὲν τὸ κάμνεις, δὲν ἀρνήθηκες τὴν πίστη; Ἄρα δὲν εἶναι αὐτὸ δεῖγμα τῆς πίστεως, τὸ νὰ πιστεύεις μόνο μὲ τὴν ὁμολογία, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ δείχνεις ἔργα ἄξια. Καὶ γιὰ κάθε πράγμα μπορεῖς νὰ πιστεύεις καὶ νὰ μὴ πιστεύεις. Καὶ ἐπειδὴ μίλησε γιὰ τρυφή καὶ σπατάλη, ὄχι μόνο, λέγει, ἔχει χαθεῖ ὡς πρὸς αὐτό, ὡς πρὸς τὸ ὅτι ζεῖ μὲ τρυφηλότητα, ἀλλὰ γιατί ἀναγκάζεται νὰ παραβλέψει καὶ τοὺς δικούς του. Πολὺ σωστὰ τὸ λέγει αὐτό· γιατί αὐτὴ πού ζεῖ γιὰ τὴ γαστέρα, ἔχει χαθεῖ καὶ ὡς πρὸς αὐτό, γιατί ἀρνήθηκε τὴν πίστη. Καὶ πῶς «εἶναι χειρότερος ἀπὸ ἄπιστο»; Γιατί δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ παραβλέπεις τὸ στενὸ συγγενή σου, καὶ τὸν μακρυνό σου· πῶς δηλαδὴ θὰ ἦταν; ἀλλὰ τὸ ἀμάρτημα ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερο, νὰ παραβλέπεις δηλαδὴ τὸν γνώριμο, παρὰ τὸν ἄγνωστο, τὸ φίλο, παρὰ ἐκεῖνον πού δὲν εἶναι φίλος.

«Ἄς καταγραφεῖ σὰν χήρα ὄχι ἐκείνη πού εἶναι μικρότερη τῶν ἐξήντα ἐτῶν, πού ὑπῆρξε γυναῖκα ἐνὸς ἀνδρα, καὶ μαρτυρεῖται γιὰ τὰ καλά τῆς ἔργα». Εἶπε, «ἄς μάθουν πρῶτα νὰ σέβονται τὸ σπίτι τους καὶ νὰ ἀποδίδουν ἀμοιβὰς στοὺς προγόνους τους»· εἶπε, «ἢ ἄσωτη, ἂν καὶ ζεῖ, ἔχει πεθάνει»· εἶπε, «ἂν δὲ φροντίζει γιὰ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς τῆς, εἶναι χειρότερη ἀπὸ ἄπιστο»· εἶπε ἂν

μὴ ἔχουσα ἀνάξιός ἐστι τοῦ καταλόγου τῶν χηρῶν»· λέγει ἐνταῦθα τί δεῖ ἔχειν λοιπόν. Τί οὖν; ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτὴν ἐγκρινουῦμεν; καὶ ποῖον τοῦτο κατόρθωμα; οὐ γὰρ αὐτῆς ἐστι τὸ ἐξήκοντα γεγονέναι ἐτῶν. Οὐκ ἀπὸ τῆς ἡλικίας, φησί, μόνον, ὡς ἂν εἰ καὶ ἐκεῖ-
 5 νην παρέλθοι τὴν ἡλικίαν, φησί, μὴ ἔχουσα τὰ ἔργα, μηδὲ τότε καταλεγέσθω. Τί δήποτε δὲ ὑπὲρ τῆς ἡλικίας ἀκριβολογεῖται, τὴν αἰτίαν ὕστερον τίθησιν, οὐ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν εἰσηνηγεμένην τῶν χηρῶν; Τέως δὲ τῶν ἐξῆς ἀκούσωμεν. «Ἐν ἔργοις», φησί, «καλοῖς μαρτυρουμένη». Ποίοις ἔργοις; «Εἰ ἐτεκνοτρόφη-
 10 σεν». Οὐ μικρὸν ὄντως τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ παιδοτροφεῖν. Τὸ παιδοτροφεῖν δὲ οὐ τοῦτό ἐστιν ἀπλῶς τὸ τρέφειν μόνον τοὺς παῖδας, ἀλλὰ καὶ τὸ τρέφειν ὡς δεῖ, καθάπερ ἄνω φησίν· «ἐὰν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ».

Ὅρα ὡς πανταχοῦ τῶν οἰκείων τὰς εὐεργεσίας τῶν ἀλλο-
 15 τρίων προτίθησι; Πρῶτον γὰρ φησιν, «εἰ ἐτεκνοτρόφησε», καὶ τότε, «εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε». Τί οὖν, ἂν πένης ᾗ; Οὐδὲ οὕτω τοῦ παιδοτροφεῖν, οὐδὲ τοῦ ξενοδοχεῖν, οὐδὲ τοῖς θλιβομένοις ἐπαρκεῖν ἀπεστέρηται. Οὐκ ἐστι τῆς τοὺς δύο ὀβολοὺς
 20 καταβαλούσης ἀπορωτέρα· κἂν πένης ᾗ, οἰκίαν ἔχει· οὐ γὰρ δὴ αἶθριος μένει. «Εἰ ἀγίων πόδας», φησίν, «ἐνιψεν». Οὐκ ἐστι τοῦτο δαπάνης. «Εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν». Οἶον ἐπίταγμα λέγει ἐνταῦθα; Τὴν σωματικὴν ὑπηρεσίαν εἰσφέρειν προτρέπεται· πρὸς γὰρ θεραπείαν μάλιστα ἐπιτηδεῖως ἔχουσιν αἱ γυναῖκες, κλί-
 25 νην στρώσαι, ἀναπαύσαι.

2. Βαβαί, πόσῃν ἀκρίβειαν ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς χήρας, ὄσῃν σχεδὸν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ τὴν ἐπισκοπὴν ἔχοντος. Τὸ γὰρ, «εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε», τοῦτο δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ αὐτὴ αὐτὸ ἐργάσασθαι ἠδυνήθη, ἀλλ' ὁμῶς ἐκοινώνησεν, ὑπόρρη-
 30 σε. Τὴν σπατάλην ἐκκόπτων, προνοητικὴν αὐτὴν εἶναι βούλεται, οἰκονομικὴν, εὐχαῖς διαπαντός προσκαρτερεῖν. Τοιαύτη ἦν ἡ Ἄννα. Ὅρα πόσῃν ἀπαιτεῖ τὴν ἀκρίβειαν παρὰ τῆς χήρας, ὄσῃν οὐδὲ παρὰ τῶν παρθένων· καὶ μὴν καὶ ἐκεῖνας πολλὴν ἀπήτησε

δὲν ἔχει αὐτὰ εἶναι ἀνάξια νὰ καταγραφεῖ στὸν κατάλογο τῶν χηρῶν· λέγει ἐδῶ λοιπὸν τί πρέπει νὰ ἔχει. Τί λοιπὸν; ἀπὸ τὰ χρόνια της θὰ τὴν ἐγκρίνουμε; Καὶ ποῖο κατόρθωμα εἶναι αὐτό; γιατί δὲν εἶναι δικό της κατορθωμα τὸ ὅτι ἔγινε ἐξήντα ἐτῶν. Ὅχι μόνο, λέγει, ἀπὸ τὴν ἡλικία, γιατί, ἂν περάσει καὶ ἐκείνη τὴν ἡλικία, λέγει, χωρὶς νὰ ἔχει τὰ ἀνάλογα ἔργα, οὔτε τότε νὰ καταγραφεῖ. Καὶ γιατί ἀκριβολογεῖ γιὰ τὴν ἡλικία καὶ ὕστερα θέτει τὴν αἰτία, ὄχι ἀπὸ μόνος του, ἀλλ' εἰσάγοντας αὐτὴν ἀπὸ τίς ἴδιες τίς χῆρες; Πρῶτα ἄς ἀκούσουμε τὰ ἐξῆς. «Νὰ ἔχει», λέγει, «μαρτυρία καλῶν ἔργων». Ποιὰ ἔργα; Ἐὰν ἀνέθρεψε παιδιὰ. Αὐτὸ τὸ ἔργο πραγματικὰ δὲν εἶναι μικρό, τὸ νὰ ἀνατρέφει παιδιὰ. Ἡ παιδοτροφία δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ νὰ ἀνατρέφει παιδιὰ μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ ἀνατρέφει ὅπως πρέπει, ὅπως ἀναφέρει παραπάνω· «ἐὰν παραμείνουν στὴν πίστη, στὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἀγιασμό»³.

Βλέπεις πῶς παντοῦ ἀναφέρει πρῶτες τίς εὐεργεσίες πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ ὄχι πρὸς τοὺς ξένους; Γιατί πρῶτα λέγει, «ἐὰν ἀνέθρεψε παιδιὰ», καὶ μετὰ, «ἐὰν φιλοξένησε, ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἀγίων, ἐὰν βοήθησε θλιβομένους, ἐὰν ἐπιδίωξε κάθε ἔργο ἀγαθό». Τί λοιπὸν, ἂν εἶναι φτωχή; Οὔτε ἔτσι πρέπει νὰ στερηθεῖ τὴν παιδοτροφία, οὔτε τὴ φιλοξενία, οὔτε τὴ βοήθεια στοὺς θλιβομένους. Δὲν εἶναι πιὸ φτωχὴ ἀπὸ ἐκείνην ποὺ κατέβαλε τοὺς δύο ὀβολούς· κι ἂν εἶναι φτωχὴ, ἔχει σπίτι· γιατί δὲ διαμένει στὸ ὑπαιθρο. «Ἐὰν ἔπλυνε», λέγει, «πόδια ἀγίων». Αὐτὸ δὲν ἀπαιτεῖ δαπάνη. «Ἐὰν ἐπιδίωξε κάθε ἔργο ἀγαθό». Ποιὰ παραγγελία ἐννοεῖ ἐδῶ; Προτρέπεται νὰ προσφέρει σωματικὴ ὑπηρεσία· γιατί γιὰ περιποίηση πρὸ πάντων οἱ γυναῖκες εἶναι οἱ πιὸ κατάλληλες, ὅπως νὰ στρώσουν κρεβάτια, ν' ἀναπαύσουν.

2. Πῶ πῶ, πόση ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴ χήρα, ὅση σχεδὸν καὶ ἀπὸ αὐτὸν ποὺ ἔχει τὴν ἐπισκοπή. Γιατί τό, «ἐὰν ἀκολούθησε σὲ κάθε ἔργο ἀγαθό», αὐτὸ ἐννοεῖ· ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν μπόρεσε ἢ ἴδια νὰ ἐκτελέσει αὐτὸ τὸ ἔργο, ἀλλ' ὅμως ἔλαβε μέρος, βοήθησε. Περιορίζοντας τὴ σπατάλη, τὴ θέλει νὰ εἶναι προνοητικὴ, οἰκονομικὴ, νὰ ἐπιμένει στὶς προσευχὲς πάντα. Τέτοια ἦταν ἡ Ἄννα. Πρόσεχε πόση αὐστηρότητα ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴ χήρα, ὅσην οὔτε ἀπὸ τίς παρθένες· βέβαια καὶ ἀπὸ ἐκεῖνες ἀπαίτησε πολλὴ αὐστηρότη-

τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ἄκραν τὴν ἀρετὴν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «εὐσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως», ἐν κεφαλαίῳ πως περιλαμβάνει τὴν ἀρετὴν ἅπασαν. Ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸ μὴ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις ἀρκεῖ δεῖξαι τὴν χήραν, ἀλλ' ἐτέρων δεῖ πολλῶν; Διὰ τί 5 γὰρ, εἶπέ μοι, δευτέροις οὐχ ὁμιλῆσαι γάμοις προτρέπει; ἼΑρα κατέγνω τοῦ πράγματος; Οὐδαμῶς· τοῦτο γὰρ αἰρετικῶν· ἀλλ' ἀπησχολῆσθαι βουλόμενος λοιπὸν αὐτὴν ἐν τοῖς πνευματικοῖς, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν μετατάξασθαι· οὐ γὰρ ἀκαθαρσίας, ἀλλὰ ἀσχολίας ὁ γάμος· ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, «ἵνα σχολάσωσιν», οὐ λέγει, ἵνα κα- 10 θαρθῶσι'. Πολλῆς γὰρ ἀσχολίας ὄντως ὁ γάμος αἴτιος. Εἰ τοίνυν διὰ τοῦτο μὴ γαμῆ, ἵνα σχολάζῃς τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, μὴ σχολάζεις δέ, οὐδὲν σοι τοῦ πράγματος ὄφελος. ἵνα τὴν θεραπείαν πᾶσαν περὶ ξένους, περὶ ἀγίους ἐπιδείκνυσαι. Ὅταν οὖν ταῦτα μὴ ποιῆς, ὡς τοῦ πράγματος καταγνοῦσα μᾶλλον ἀπέσχου τοῦ γάμου. Οὕτω καὶ 15 ἢ παρθένος ἢ μὴ μετὰ ἀκριβείας ἐσταυρωμένη, τῷ τοῦ γάμου κατεγνωκένας ὡς μιανοῦ καὶ ἀκαθάρτου, τοῦτον παρητήσατο.

Ὁρᾷς ὅτι ξενοδοχίαν λέγει, οὐ τὴν ἀπλῶς φιλοφροσύνην, ἀλλὰ τὴν μετὰ σπουδῆς, τὴν μετὰ προαιρέσεως ἰλαρᾶς, τὴν μετὰ προθυμίας, τὴν οὕτω τὸ πρᾶγμα μετιοῦσαν, ὡς αὐτὸν δεχομένην 20 τὸν Χριστόν; Οὐ γὰρ δὴ ταῖς θεραπειαῖσι βούλεται τὴν εἰς τούτους θεραπείαν ἐπιτάττεσθαι, ἀλλ' αὐτὰς δι' ἑαυτῶν ταῦτα ποιεῖν· «εἰ γὰρ ἐγώ», φησὶν, «ἐνίψα τοὺς πόδας ὑμῶν ὁ διδάσκαλος, πολλῶ μᾶλλον ὑμεῖς ὀφείλετε τοῦτο ποιεῖν ἀλλήλοις». Κἂν γὰρ μυριάκις ἢ τις πλουτοῦσα, κἂν ἐν περιφανείᾳ τινὶ μεγίστη τυγχάνῃ οὔσα, καὶ 25 ἐπὶ εὐγενείᾳ προγόνων μέγα φρονῆ, οὐκ ἔστι τοσοῦτον τὸ μέσον, ὅσον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Εἰ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ, μηδὲν ἐπαισχυνθῆς, μᾶλλον δὲ καὶ σεμνύνου ἐπὶ τῷ πράγματι· εἰ δὲ μὴ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ, μηδὲ δέξῃ. «Ὁ δεχόμενος», φησὶν, «ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται». Ἐὰν μὴ οὕτω δέχῃ, οὐδὲ μισθὸν ἔχεις.

30 Ἀνθρώπους παριόντας ὁδίτας, ὡς ἐνόμιζεν, ὁ Ἀβραὰμ ἐδέχετο, καὶ οὐ πάντα τοῖς οἰκέταις ἐπέτρεπεν ἐξευτρεπίζειν τὰ πρὸς

3α. Α' Κορ. 7,35.

4. Ἰω. 13,14.

5. Ματθ. 10,40.

τα και πλήρη ἀρετῆ. Γιατί μὲ τὸ νὰ πεῖ, «νὰ κάμνει σεμνὴ ζωὴ καὶ νὰ εἶναι ἀπερίσπαστα ἀφοσιωμένη στὸν Κύριο»^{3α}, χωρὶς περισπασμούς, συμπεριλαμβάνει κατὰ κάποιον τρόπο περιληπτικὰ ὅλη τὴν ἀρετῆ. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ δείξει τὴ χῆρα τὸ νὰ μὴ συνάψει δεύτερο γάμο, ἀλλὰ χρειάζεται πολλά ἄλλα; Γιατί ὁμως, πές μου, τὴν προτρέπει νὰ μὴν ἔρθει σὲ δεύτερο γάμο; Μήπως ἦταν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ πράγματος; Καθόλου· γιατί αὐτὸ εἶναι τῶν αἰρετικῶν· ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλει ν' ἀπασχοληθεῖ αὐτὴ στὸ ἐξῆς μὲ τὰ πνευματικὰ καὶ νὰ μεταταγεῖ στὴν ἀρετῆ· γιατί δὲν εἶναι θέμα ἀκαθαρσίας ὁ γάμος, ἀλλ' ἀσχολίας· γι' αὐτὸ ὅταν λέγει, «γιὰ νὰ σχολάσουν», δὲν λέγει, «γιὰ νὰ καθαρισθοῦν». Πραγματικὰ ὁ γάμος ἔχει πολλὴ ἀπασχόληση. Ἐὰν λοιπὸν γι' αὐτὸ δὲν παντρεύεσαι, γιὰ ν' ἀσχολεῖσαι μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν ἀσχολεῖσαι, δὲν ἔχεις κανένα ὄφελος ἀπὸ τὴ χηρεία, παρὰ νὰ δείξεις ὅλη τὴν περιποίησή σου στοὺς ξένους, στοὺς ἀγίους. Ὅταν λοιπὸν δὲν κάμνεις αὐτὰ, ἀπέφυγες τὸ γάμο μᾶλλον σὰν κατήγορος αὐτοῦ. Ἐτσι καὶ ἡ παρθένος ποὺ δὲν ἀφοσιώθηκε μὲ ἀκρίβεια στὴν παρθενία, παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ γάμο, γιατί τὸν θεώρησε μιὰρὸ καὶ ἀκάθαρτο.

Βλέπεις ὅτι ὀνομάζει φιλοξενία ὄχι τὴν ἀπλὴ φιλοφροσύνη, ἀλλ' αὐτὴ ποὺ γίνεται μὲ φροντίδα, μὲ προαίρεση χαρούμενη, μὲ προθυμία, τὴ φιλοξενία ποὺ γίνεται ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι σὰν νὰ δέχεται τὸν ἴδιο τὸ Χριστό; Γιατί δὲ θέλει νὰ ἀναθέσει στὶς ὑπηρετρίες τὴν περιποίησιν αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὲς οἱ ἴδιες νὰ τὰ κάμνουν αὐτὰ. Γιατί λέγει· «ἐὰν ὁ δάσκαλος ἐπλυνα τὰ πόδια σας, πολὺ περισσότερο ἐσεῖς ὀφείλετε νὰ κάμνετε αὐτὸ μεταξύ σας»⁴. Κι ἂν ἀκόμα κάποια εἶναι μύριες φορές πλούσια, κι ἂν ἀκόμα τυχαίνει νὰ βρῆται σὲ μεγάλη δόξα καὶ μεγαλοφρονεῖ γιὰ τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ τῶν προγόνων της, δὲν εἶναι τόση ἡ διαφορὰ, ὅση τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Ἐὰν τὸ κάμνεις σὰ νὰ δέχεσαι τὸ Χριστό, μὴ ντραπεῖς γιὰ τίποτε, μᾶλλον δὲ νὰ σεμνύεσαι γιὰ τὸ πράγμα· ἐὰν ὁμως δὲν τὸ κάμνεις σὰ νὰ δέχεσαι τὸ Χριστό, οὔτε νὰ δεχθεῖς νὰ τὸ κάνεις. «Αὐτὸς ποὺ δέχεται», λέγει, «ἐσᾶς, ἐμένα δέχεται»⁵. Ἐὰν δὲν τὸ δέχεσαι ἔτσι, οὔτε μισθὸ ἔχεις.

Ἀνθρώπους περαστικούς διαβάτες, ὅπως νόμιζε, ὁ Ἀβραάμ δεχόταν, καὶ δὲν ἄφηνε στοὺς ὑπηρέτες νὰ ἐτοιμάσουν ὅλα τὰ

ὑποδοχήν, ἀλλὰ τὸ πλεόν τῆς διακονίας καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἔπραττε, καὶ τῇ γυναικὶ τὰ ἄλευρα φορᾶν ἐπέταττε, καίτοι τριακοσίους δεκαοκτῶ ἔχων οἰκογενεῖς, ὧν εἰκὸς καὶ θεραπαινίδας εἶναι· ἀλλ' αὐτὸς ἐβούλετο τὸν μισθὸν ἔχειν μετὰ τῆς γαμετῆς, οὐ τῆς δα-
 5 πάνης μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς διακονίας. Οὕτω δεῖ φιλοξενίαν ἐπιδείκνυσθαι, δι' ἑαυτῶν πάντα πράττοντας, ἵν' ἡμεῖς ἀγιαζώμεθα, ἵν' αἱ χεῖρες αἱ ἡμέτεραι εὐλογῶνται. Καὶ πένησι διδῶς, μὴ ἀπαξιώσης διὰ σευατοῦ δοῦναι· οὐ γὰρ τῷ πένητι δίδως, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ. Τίς δὲ οὕτως ἄθλιος, ὡς ἀπαξιῶν αὐτὸν τὴν χεῖρα ὀρέγειν τῷ
 10 Χριστῷ; Τοῦτο φιλοξενία, τοῦτο ὄντως διὰ τὸ Θεὸν ἐστὶ ποιῆσαι.

Ἄν δὲ μετὰ τύφου ἐπιτάττης, κἂν τῶν πρωτείων κελεύης ἀπολαύειν, οὐκ ἔστι φιλοξενία τὸ τοιοῦτον, οὐδὲ διὰ τὸν Θεὸν ἐστὶ. Πολλῆς ὁ ξένος δεῖται τῆς θεραπείας, πολλῆς τῆς παρακλήσεως· ἀγαπητὸν γὰρ καὶ μετὰ τοσαῦτα τὸ μὴ ἐρυθριᾶν. Ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα
 15 φύσιν ἔχει τοιαύτην, ὥστε τὸν εὖ παθόντα αἰσχύνεσθαι, τῇ ὑπερβολῇ τῆς θεραπείας τὰ τῆς αἰσχύνης χρῆ περιαιρεῖν, καὶ δεικνύναι καὶ ῥήμασι καὶ πράγμασιν, ὅτι οὐκ εὖ ποιεῖ ὁ εὖ ποιῶν, ἀλλ' εὖ πάσχει αὐτὸς καὶ εὐεργετεῖται μᾶλλον ἢ εὐεργετεῖ. Οὕτω πλεονάζεται τὸ γινόμενον ἀπὸ τῆς προαιρέσεως.

20 Ὡσπερ γὰρ ὁ ἡγούμενος ζημιουῖσθαι, πάντα ἀπώλεσεν, καὶ ὁ ἡγούμενος εὖ πάσχειν, πλεόν ἔλαβεν· «ίλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός». Ὡστε χάριν ὀφείλεις μᾶλλον τῷ πένητι τοῦ λαβεῖν. Εἰ μὴ γὰρ πένητες ἦσαν, οὐκ ἂν τὸ πολὺ τῶν ἀμαρτημάτων ὑπετέμου· ἰατροὶ τῶν τραυμάτων εἰσὶ τῶν σῶν· φάρμακά σοι παρέχουσι τὰς
 25 ἑαυτῶν χεῖρας. Οὐχ οὕτως ἰατρὸς χεῖρας ἐκτείνων καὶ φάρμακον ἐπιτιθεὶς τὴν ἰατροίαν παρέχει, ὡς πένης χεῖρα ἐκτείνων καὶ τὰ παρὰ σοῦ λαμβάνων, ἐκμαγεῖον τῶν σῶν ἐστὶ κακῶν. Ἔδωκας τὸ ἀργύριον, συνεξῆλθε καὶ τὰ ἀμαρτήματα. Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἱερεῖς·

6. Β' Κορ. 9,7.

7. Ὡσησ 4,8.

σχετικὰ μὲ τὴν ὑποδοχὴν, ἀλλὰ τὸ περισσότερο μέρος τῆς διακονίας τὸ ἔκαμε αὐτὸς ὁ ἴδιος· καὶ στὴ γυναῖκα του διέταξε νὰ ζυμώσει τὸ ἀλεύρι, ἂν καὶ εἶχε τριακόσιους δεκαοκτῶ ὑπηρέτες οἰκογενειακούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων φυσικὸ ἦταν νὰ ὑπῆρχαν καὶ ὑπέρτριες· ἀλλ' ἤθελε αὐτὸς νὰ ἔχει τὸ μισθὸ μαζὶ μὲ τὴ γυναῖκα του, ὄχι μόνον τὸ μισθὸ τῆς δαπάνης, ἀλλὰ καὶ τῆς διακονίας. Ἔτσι πρέπει νὰ κάμνουμε τὴ φιλοξενία, κάμνοντας ἑμεῖς τὰ πάντα, γιὰ νὰ ἀγιαζόμεσθε ἑμεῖς, γιὰ νὰ εὐλογοῦνται τὰ δικά μας χέρια. Καὶ ὅταν δίνεις στοὺς φτωχοὺς, μὴ θεωρήσεις ἀνάξιο νὰ τὸ δώσεις ἐσὺ ὁ ἴδιος· γιὰτὶ δὲ δίνεις στὸ φτωχό, ἀλλὰ στὸ Χριστό. Ποιὸς εἶναι τόσο ἄθλιος, ὥστε καὶ νὰ ἀπαξιεῖ ν' ἀπλώσει αὐτὸς τὸ χέρι βοήθειας στὸ Χριστό; Αὐτὸ εἶναι φιλοξενία, αὐτὸ μπορεῖς νὰ κάμεις πραγματικὰ γιὰ τὸ Θεό. Ἄν ὅμως διατάσσεις μὲ ἀλαζονεία, κι ἂν ἐπιδιώκεις νὰ ἀπολαύσεις τὰ πρωτεῖα, αὐτὸ δὲν εἶναι φιλοξενία κι οὔτε γίνεται γιὰ τὸ Θεό. Ὁ ξένος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ περιποίηση, ἀπὸ πολλὴ παρηγοριά· γιὰτὶ εἶναι εὐχάριστο νὰ μὴν κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ καὶ μετὰ ἀπὸ τόσα. Ἐπειδὴ εἶναι τέτοιας φύσεως ἡ φιλοξενία, ὥστε αὐτὸς πού εὐεργετεῖται νὰ ντρέπεται, πρέπει μὲ τὴν ὑπερβολικὴ φροντίδα νὰ ἀπομακρύνεται ἡ ντροπὴ καὶ νὰ δείχνεται καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις, ὅτι δὲν εὐεργετεῖ αὐτὸς πού κάμνει τὴν εὐεργεσίαν, ἀλλ' εὐεργετεῖται, καὶ πολὺ περισσότερο εὐεργετεῖται αὐτὸς ὁ ἴδιος, παρὰ εὐεργετεῖ. Ἔτσι ὑπερπερισσεύει ἐκεῖνο πού γίνεται ἀπὸ προαίρεση.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος πού νομίζει ὅτι εὐεργετεῖ ἔχασε τὰ πάντα, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού νομίζει ὅτι εὐεργετεῖται, ἔλαβε περισσότερο. «Γιὰτὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ ἐκεῖνον πού δίνει μὲ χαρὰ»⁶. Ὡστε πολὺ περισσότερο ὀφείλεις εὐγνωμοσύνη στὸ φτωχὸ γιὰ τὰ ὅσα ἔλαβες. Ἄν δὲν ὑπῆρχαν φτωχοί, δὲ θὰ ἀπέβαλες τὸ περισσότερο μέρος τῶν ἀμαρτημάτων σου· εἶναι γιατροὶ τῶν τραυμάτων σου· σοῦ παρέχουν φάρμακα τὰ χέρια τους. Δὲ σοῦ παρέχει ἔτσι ὁ γιατρός τὴν θεραπείαν ἀπλώνοντας τὰ χέρια καὶ δίνοντάς σου φάρμακο, ὅπως ὁ φτωχὸς ἀπλώνοντας τὸ χέρι καὶ παίρνοντας ἀπὸ σένα αὐτὰ πού τοῦ δίνεις· εἶναι ἡ πλύση τῶν κακῶν σου. Ἐδωσες τὰ χρήματα, βγῆκαν μαζὶ καὶ τὰ ἀμαρτήματα. Τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ ἱερεῖς· «θὰ φάγουν τὶς ἀμαρτίες τοῦ λαοῦ μου»⁷,

- «ἀμαρτίας», φησί, «λαοῦ μου φάγονται». Ὡστε μείζονα λαμβάνεις ἢ δίδως, εὐεργετῆ μᾶλλον ἢ εὐεργετεῖς· Θεῷ δανείζεις, οὐκ ἀνθρώποις, αὔξεις τὸν πλοῦτον, οὐ μειοῖς· μειοῖς δέ, ἐὰν μὴ ἐλαττώσης, ἐὰν μὴ δῶς. «Εἰ ἐξενοδόχησε», φησὶν, «εἰ ἀγίων πόδας ἔνιψε». Ποίων δὴ τούτων; Τῶν θλιβομένων, οὐχ ἀπλῶς ἀγίων· ἔνεστι γὰρ ἀγίους εἶναι καὶ πολλῆς ἀπολαύειν θεραπείας παρὰ πάντων. Μὴ τούτους δίωκε τοὺς ἐν ἀφθονίᾳ ὄντας, ἀλλὰ τοὺς ἐν θλίψει, τοὺς ἀγνώστας, τοὺς οὐ παρὰ πολλῶν γνωριζομένους. «Ὡς ἐποίησεν ἐνί», φησι, «τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησε».
- 10 3. Μὴ δῶς τοῖς προεστῶσι τῆς Ἐκκλησίας διανεῖμαι· σὺ διακόνησον αὐτή, ἵνα μὴ τοῦ ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπηρετῆσαι ἔχῃς τὸν μισθόν· οἰκείαις χερσὶ δός· σὺ σπεῖρον τὴν αὐλακα. Οὐκ ἐν ἄροτρον ἐνταῦθα πήξασθαι, οὐδὲ βοῦν ζεῦξαι, οὐδὲ καιρὸν ἀναμεῖναι, οὐδὲ γῆν ἀνατεμεῖν, οὐδὲ κρυμῶ παλαῖσαι· πάσης ταύτης τῆς
- 15 περιεργασίας ἀπήλλακται οὗτος ὁ σπόρος. Εἰς γὰρ τὸν οὐρανὸν σπεῖρεις, ἔνθα οὐ κρυμός, οὐδὲ χειμῶν, οὐκ ἄλλο οὐδέν· εἰς ψυχὰς σπεῖρεις, ἔνθα οὐδεὶς τὸ βαλλόμενον αἶρει, ἀλλὰ κατέχεται σφοδρῶς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. Σὺ σπεῖρον. Διὰ τί σαυτὸν ἀποστερεῖς τοῦ μισθοῦ; Μέγας μισθός τὸ δύνασθαι καὶ τὰ τῶν ἄλλων οἰκονομεῖν. Οὐ τοῦ δοῦναι μόνον μισθός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ καλῶς οἰκονομηῆσαι τὰ διδόμενα. Διὰ τί μὴ σὺ λαμβάνεις τὸν μισθόν; ὅτι γὰρ καὶ τούτου ἐστὶ μισθός, ἀκουσον· «κατέστησαν», φησὶν, οἱ ἀπόστολοι τοὺς περὶ Στέφανον εἰς τὴν τῶν χηρῶν διακονίαν».
- 25 Γενοῦ σὺ οἰκονόμος τῶν σαυτοῦ· αὐτή σε χειροτονεῖ ἢ φιλανθρωπία, ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. Τοῦτο καὶ κενοδοξίας ἀπήλλακται, τοῦτο καὶ ψυχὰς ἀναπαύει, τοῦτο καὶ χεῖρας ἀγιάζει, τοῦτο καὶ φρόνημα κατασπᾶ, τοῦτο καὶ φιλοσοφίαν διδάσκει, τοῦτο προθυμότερον ἐργάζεται, τοῦτό σε τὰς εὐλογίας ποιεῖ λαβεῖν· ἅπεισιν ἢ

8. Ματθ. 25,45.

9. Πράξ. 6,5.

λέγει. Ὡστε περισσότερα παίρνεις, παρά δίνεις· εὐεργετεῖσαι περισσότερο, παρά εὐεργετεῖς. Στὸ Θεὸ δανεῖζεις, ὄχι στοὺς ἀνθρώπους· αὐξάνεις τὸν πλοῦτο, δὲν τὸν μειώνεις· τὸν μειώνεις ἂν δὲν τὸν ἐλαττώσεις, ἂν δὲ δώσεις. «Ἐὰν φιλοξένησε», λέγει, «ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἀγίων». Ποιῶν δηλαδὴ ἀγίων; Τῶν θλιβομένων, ὄχι ἀπλῶς ἀγίων· γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι ἅγιοι καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν πολλή φροντίδα ἀπὸ ὄλους. Μὴν ἐπιδιώκεις νὰ βρεῖς ἐκείνους ποὺ εἶναι πλούσιοι, ἀλλὰ τοὺς θλιμμένους, τοὺς ἀγνώστους, ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι γνωστοὶ σὲ μεγάλο κύκλο. «Ὅποιος», λέγει, «τὸ ἔκαμε σὲ ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐλαχίστους, σὲ μένα τὸ ἔκαμε»⁸.

3. Μὴ δώσεις στοὺς προΐσταμένους τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ τὰ μοιράσουν· ἐσὺ ἢ ἴδια διακόνησε, γιὰ νὰ ἔχεις τὸ μισθὸ ὄχι μόνο τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπηρεσίας. Δῶσε μὲ τὰ δικά σου χέρια· ἐσὺ σπεῖρε στὸ αὐλάκι. Δὲ χρειάζεται ἐδῶ νὰ πῆξεις ἄροτρο, οὔτε νὰ ζέψεις βόδι, οὔτε νὰ περιμένεις κατάλληλο καιρὸ, οὔτε νὰ σκάψεις τὴ γῆ, οὔτε νὰ παλαίψεις μὲ τὴν παγωνιά· αὐτὸς ὁ σπόρος εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ὄλη αὐτὴ τὴ διεργασία. Γιατί σπέρνεις στὸν οὐρανὸ, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε παγωνιά, οὔτε κακοκαιρία, οὔτε τίποτε ἄλλο· σπέρνεις σὲ ψυχές, ὅπου κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀρπάξει αὐτὸ ποὺ ἔβαλες, ἀλλὰ κρατιέται σφιχτά, καὶ μὲ πολλή φροντίδα, καὶ μὲ πολλή ζῆλο. Ἐσὺ σπεῖρε. Γιατί στερεῖς τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὸ μισθό; Εἶναι μεγάλος ὁ μισθὸς ὅταν μπορεῖς νὰ τακτοποιεῖς καὶ τῶν ἄλλων τίς ἀνάγκες. Δὲν ὑπάρχει μισθὸς μόνο γιὰ ἐκεῖνον ποὺ δίνει, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τακτοποιεῖ σωστὰ ἐκεῖνα ποὺ δίνονται. Γιατί δὲν παίρνεις ἐσὺ τὸ μισθό; Γιατί, τὸ ὅτι καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχει μισθός, ἄκουσε· «ὄρισαν», λέγει, «οἱ ἀπόστολοι γιὰ τὴ διακονία τῶν χηρῶν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἦταν γύρω ἀπὸ τὸν Στέφανο»⁹.

Γίνε ἐσὺ ὁ οἰκονόμος τῶν δικῶν σου· αὐτὴ ἡ φιλανθρωπία σὲ χειροτονεῖ, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ καὶ ἀπὸ ματαιοδοξία εἶναι ἀπαλλαγμένο, αὐτὸ καὶ ψυχές ἀναπαύει, αὐτὸ καὶ χέρια ἀγιάζει, αὐτὸ καὶ τὴν ἀλαζονεῖα καταστέλλει, αὐτὸ καὶ φιλοσοφία διδάσκει, αὐτὸ σὲ κάνει προθυμότερο, αὐτὸ γίνεται αἰτία νὰ λάβεις τίς εὐλογίες· φεύγει ἢ κεφαλὴ σου δεχόμενη ὄλες τίς εὐλογίες τῶν

κεφαλή σου δεχομένη πάσας τὰς παρὰ τῶν χηρῶν εὐλογίας. Προθυμότερος γενοῦ ἐν ταῖς εὐχαῖς, περιεργάζου καὶ ἁγίους ἄνδρας, τοὺς ὄντως ἁγίους, τοὺς ἐν ταῖς ἐρημίαις καθημένους, τοὺς οὐ δυναμένους ἐπαιτεῖν, τοὺς προσανέχοντας τῷ Θεῷ· βάδιζε μακρὰν ὁδόν, δίδου διὰ σαυτοῦ· πολλὰ γὰρ ἔστι δι' ἑαυτοῦ ὠφελῆσαι, ἐὰν δῶς. Ὅρᾳς σκηνὴν καὶ καταγώγιον; ὄρᾳς ἐρημίαν; ὄρᾳς μόνωσιν; Πολλάκις ἀπελθὼν δοῦναι χρήματα, ἔδωκας τὴν ψυχὴν ὀλόκληρον, καὶ κατεσχέθης, καὶ γέγονας συναιχμάλωτος ἐκείνου, συνεξενίτευσας τῷ κόσμῳ. Μέγα πρᾶγμα καὶ πένητας ὄρᾳν· «ἀγαθόν», 10 φησὶν, «εἰσελθεῖν εἰς οἰκίαν πένθους, ἢ εἰς οἰκίαν γέλωτος». Ἐντεῦθεν ἡ ψυχὴ φλεγμαίνει. Ἄν μὲν γὰρ ἔχης ὁμοίως τρυφᾶν, προτροπὴν ἔλαβες εἰς σπατάλην· ἂν δὲ μὴ ἔχης, λύπην ἐδέξω. Εἰς δὲ τὴν οἰκίαν τοῦ πένθους οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ κἂν μὴ ἔχης τρυφᾶν, οὐκ ἠλγησας, κἂν ἔχης, καταστέλλῃ. Ὅντως οἰκία πένθους τὰ μο- 15 ναστήρια, ἔνθα σάκκος καὶ σποδός, ἔνθα μόνωσις, ἔνθα γέλως οὐδεὶς, οὐδὲ βιωτικῶν πραγμάτων ὄχλος, ἔνθα νηστεία, ἔνθα χαμευνία, πάντα καθαρὰ κνίσσης αἱμάτων, θορύβου, ταραχῆς, πολυοχλίας.

Λιμὴν ἔστιν εὐδιδος. Ὡσπερ λαμπτήρες εἰσιν ἀφ' ὑψηλοῦ τοῖς 20 πόρρωθεν ἐπιβαίνουσι φαίνοντες, ἐπὶ λιμένος καθήμενοι, καὶ πρὸς γαλήνην τὴν αὐτῶν ἅπαντας ἔλκοντες, οὐκ ἐῶντες γενέσθαι ναυάγια τοῖς εἰς αὐτοὺς ὁρῶσιν, οὐκ ἐῶντες ἐν σκότῳ διάγειν τοὺς ἐκεῖ βλέποντας. Ἄπιθι πρὸς αὐτούς, φιλοφρόνησον, πρόσιθι, ἄψαι ποδῶν ἁγίων· πολλῶ γὰρ ἐντιμότερον τῶν ἐκείνων ἄπτεσθαι ποδῶν, 25 ἢ τῆς ἐτέρων κεφαλῆς. Εἰπέ γάρ μοι, εἰ ἀνδριάντων πόδας κατέχουσί τινες, ἐπειδὴ ὄλωσ τύπον ἔχουσι βασιλικόν, σὺ τὸν αὐτὸν ἔχοντα τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ, οὐ καθέξεις ἀπὸ τῶν ποδῶν, καὶ σωθήσῃ; Ἄγιοί εἰσιν οἱ πόδες, κἂν εὐτελεῖς ὣσι· τῶν δὲ βεβήλων οὐδὲ ἡ κεφαλὴ τιμία· πόδες γὰρ ἁγίων μεγάλα ἴσχυσαν. Διόπερ καὶ 30 κολάζουσιν, ὅταν ἐξ ἑαυτῶν τὸν κονιορτὸν ἐκτινάξωσιν. Ὅταν

χηρῶν. Γίνε προθυμότερος στίς προσευχές, φρόντιζε νά συναναστρέφουσαι ἄνδρες ἅγιους, τοὺς πραγματικὰ ἅγιους, ἐκείνους ποὺ ζοῦν στίς ἐρημιές, ἐκείνους ποὺ εἶναι προσηλωμένοι στὸ Θεό· βάδιζε μακρὸ δρόμο, δίνε σὺ ὁ ἴδιος· γιατί πολλά μπορεῖς νά ὠφελήσεις μὲ τὸν ἑαυτό σου, ἂν δῶσεις. Βλέπεις σκηνη καὶ ὑπόγειο; βλέπεις ἐρημιὰ; βλέπεις ἀπομόνωση; Πηγαίνοντας πολλές φορές νά δώσεις χρήματα, ἔδωσες ὅλη τὴν ψυχὴ· καὶ κυριεύθηκες, καὶ ἔγινες συναιχμάλωτος ἐκείνου, καὶ ξενιτεύθηκες μαζί του στὸν κόσμο. Μεγάλο πράγμα καὶ τοὺς φτωχοὺς νά βλέπεις. «Εἶναι καλό», λέγει, «νά μπεῖς σὲ σπίτι ποὺ ὑπάρχει πένθος παρὰ σὲ σπίτι ποὺ κυριαρχοῦν γέλια»¹⁰. Ἄπ' ἐδῶ ἡ ψυχὴ φλογίζεται. Γιατί, ἂν μπορεῖς ὅμοια μ' αὐτοὺς νά ζεῖς τρυφηλά, ἔλαβες προτροπὴ γιὰ σπατάλη, ἂν ὅμως δὲν μπορεῖς, δέχθηκες λύπη. Στὸ σπίτι τοῦ πένθους ὅμως τίποτε τέτοιο δὲ συμβαίνει, ἀλλά, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν μπορεῖς νά ζεῖς φιλήδονα, δὲν πόνεσες, ἐνῶ, ἂν μπορεῖς, καταστέλλουσαι. Πραγματικὰ σπίτια πένθους εἶναι τὰ μοναστήρια, ὅπου ὑπάρχει σάκκος καὶ σποδός, ὅπου μόνωση, ὅπου κανένα γέλιο, οὔτε πλῆθος βιωτικῶν πραγμάτων, ὅπου κυριαρχεῖ νηστεία, ὅπου ὕπνος κάτω στὸ χῶμα, ὅπου ὅλα εἶναι καθαρὰ ἀπὸ κνίσσα αἱμάτων, ἀπὸ θόρυβο, ἀπὸ ταραχὴ, ἀπὸ φασαρία.

Εἶναι λιμάνι ἡσυχο. Εἶναι σὰν τοὺς φάρους ποὺ εἶναι τοποθετημένοι στὰ λιμάνια καὶ φαίνονται ἀπὸ ψηλά σ' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται ἀπὸ μακριὰ, καὶ προσελκύουν ὅλους στὴ γαλήνη τους, χωρὶς νά ἀφήνουν νά γίνονται ναυᾶγια σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς βλέπουν καὶ χωρὶς νά ἀφήνουν νά ζοῦν στὸ σκοτάδι ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐκεῖ στραμμένα τὰ βλέμματά τους. Πήγαινε σ' αὐτούς, δεῖξε φιλοφροσύνη, πλησίασε, ἄγγιξε πόδια ἁγίων· εἶναι πολὺ πιὸ ἐντιμο νά ἀγγίζεις τὰ πόδια ἐκείνων, παρὰ τὸ κεφάλι ἄλλων. Γιατί πές μου, ἂν ὀρισμένοι πιάνουν τὰ πόδια τῶν ἀγαλμάτων, ἐπειδὴ ἔχουν ἐντελῶς τύπο βασιλικό, σὺ ποὺ ἔχεις τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ μέσα σου, δὲ θά πιαστεῖς ἀπὸ τὰ πόδια του, ὥστε νά σωθεῖς; Ἄγια εἶναι τὰ πόδια, κι ἂν ἀκόμα εἶναι εὐτελή, ἐνῶ τῶν βεβήλων δὲν εἶναι τίμιο οὔτε τὸ κεφάλι· γιατί τὰ πόδια ἁγίων μεγάλα πράγματα κατόρθωσαν. Γι' αὐτὸ καὶ τιμωροῦν, ὅταν τινάζουν τὴν σκόνη ἀπὸ αὐτά. Ὅταν βρίσκεται ἅγιος κοντά μας, καθόλου νά μὴ ντρεπόμαστε νά κάνουμε

ἅγιος ἢ παρ' ἡμῖν, μηδὲν ἐπαισχυνῶμεθα τῶν αὐτῶν. Ἄγιοι δὲ εἰσι πάντες, ὅσοι πίστιν ὀρθὴν μετὰ βίου ἔχουσι· κἂν σημεῖα μὴ ἐργάζωνται, κἂν δαίμονας μὴ ἐκβάλλωσιν, ἅγιοί εἰσιν.

Ἄπιθι πρὸς τὰς τῶν ἀγίων σκηνάς· ὡσπερ ἀπὸ γῆς εἰς τὸν
5 οὐρανόν, οὕτως ἔστιν εἰς μοναστήριον ἀνδρὸς ἀγίου καταφυγεῖν.
Οὐχ ὀρᾶς ἐκεῖ ταῦτα ἅπερ ἐν τῇ οἰκίᾳ· πάντων καθαρὸς ὁ χορὸς
ἐκεῖνος· σιγὴ καὶ ἡσυχία πολλή· τὸ ἐμὸν οὐκ ἐνὶ καὶ τὸ σὸν ἐκεῖ.
Ἄν δὲ καὶ ἡμέραν μίαν μείνης, ἢ καὶ δευτέραν, τότε πλεον αἰ-
σθήση τῆς ἡδονῆς. Ἡμέρα γίνεται, μᾶλλον δὲ πρὸ ἡμέρας ἀλεκτρυ-
10 ὶν ἐφῶνησε· καὶ οὐκ ἔστιν, ὡσπερ ἐπὶ τῆς οἰκίας, ρέγγουσιν οἱ οἰ-
κέται, αἱ θύραι κεκλεισμέναι, πάντες νεκροῖς εἰκόμασι καθεύδοντες,
ὁ ὄρεοκόμος τοὺς κώδωνας σείει. Οὐδὲν τοιοῦτον ἐκεῖ, ἀλλ' εὐθέ-
ως ἅπαντες μετὰ εὐλαβείας τὸν ὕπνον ἀποθέμενοι διανίστανται,
τοῦ προεστῶτος αὐτοὺς διεγείροντος, καὶ ἐστήκασι τὸν ἅγιον
15 στησάμενοι χορόν, καὶ τὰς χεῖρας εὐθέως ἀνατείναντες, τοὺς ἱεροὺς
ᾄδουσιν ὕμνους. Οὐ γὰρ δὴ, ὡσπερ ἡμεῖς, πολλῶν ὠρῶν δέονται
πρὸς τὸ τὸν ὕπνον ἀποτινάξασθαι καὶ τὴν καρηβαρίαν. Ἡμεῖς μὲν
γὰρ ἅμα διαναστάντες, καθήμεθα ἐπὶ πολὺ διατεινόμενοι, πρὸς
χρεῖαν ἀπερχόμεθα, εἶτα νιπτόμεθα καὶ ἐνδύματα λαμβάνομεν, καὶ
20 πολὺς ἀναλίσκεται καιρὸς.

4. Ἐκεῖ δὲ τοιοῦτον οὐδέν· οὐδεὶς οἰκέτην καλεῖ· ἕκαστος γὰρ
ἀρκεῖ ἑαυτῷ· οὐ δεῖται ἱματίων πολλῶν, οὐ δεῖται τοῦ τὸν ὕπνον
ἀποτινάξασθαι, ἀλλ' ἅμα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνέωξε, καὶ τῷ πολὺν
ἐγρηγορότι χρόνον προσέοικε τῆς νήψεως ἔνεκεν. Ὄταν γὰρ ἡ
25 καρδία μὴ βαρηθεῖσα τοῖς σιτίοις βαπτίζεται κάτω, οὐ δεῖται πολ-
λοῦ τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ ἀνανεγεῖν, ἀλλ' εὐθέως ἐστὶν ἐν νήψει·
χεῖρες δεῖ καθαροί· καὶ γὰρ ὁ ὕπνος εἰς τακτός· οὐδεὶς ἀκούει ρεγ-
χόντων ἐκεῖ, οὐδεὶς ἀσθμαιόντων, οὐδὲ ριπταζόμενον ὀρᾶ κατὰ
τὸν ὕπνον, οὐδὲ γυμνούμενον, ἀλλὰ καθεύδουσι τῶν ἐγρηγορότων
30 εὐσχημονέστερον κείμενοι. Τοῦτο δὲ ὄλον ἀπὸ τῆς εὐταξίας γίνεται

αυτά. Καὶ ἅγιοι εἶναι ὅλοι, ὅσοι ἔχουν σωστὴ πίστι καὶ ζωὴ· κι ἂν ἀκόμη δὲν κάμνουν θαύματα, κι ἂν ἀκόμα δὲν ἀπομακρύνουν δαιμόνια, εἶναι ἅγιοι.

Πήγαινε στὶς σκηνές τῶν ἀγίων· ὅπως ἀπὸ τῆ γῆ στὸν οὐρανό, ἔτσι εἶναι ὅταν καταφύγεις σὲ μοναστήρι ἀγίου ἀνδρός. Δὲν βλέπεις ἐκεῖ αὐτὰ πού βλέπεις στὸ σπίτι· ὁ ὄμιλος ἐκεῖνος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ὄλα· ὑπάρχει πολλὴ σιγὴ καὶ ἡσυχία· δὲν ἰσχύει ἐκεῖ τὸ δικό μου καὶ τὸ δικό σου Ἐάν μείνεις καὶ μία ἡμέρα μόνο ἢ καὶ δεύτερη, τότε περισσότερο θὰ αἰσθανθεῖς τὴν εὐτυχία. Ἡ ἡμέρα ἔρχεται, ἢ καλύτερα ὁ πετεινὸς λάλησε πρὶν ἀπὸ τὰ ξημερώματα καὶ δὲ συμβαίνει, ὅπως στὰ σπίτια, ὅπου ροχαλίζουν οἱ ὑπηρέτες, οἱ πόρτες εἶναι κλειστές, ὅλοι καθῶς κοιμοῦνται μοιάζουν σὰν νεκροί, ὁ ἀμαξηλάτης χτυπᾷ τὰ κουδούνια. Ἐκεῖ δὲν συμβαίνει τίποτε τέτοιο, ἀλλ' ἀμέσως ὅλοι σηκώνονται μὲ εὐλάβεια, διώχνοντας τὸν ὕπνο, ἀφοῦ ὁ ἡγούμενος τοὺς ξυπνήσει, καὶ ἀφοῦ σχηματίσουν τὸν ἅγιο χορὸ καὶ σηκώσουν ἀμέσως τὰ χέρια, ψάλλουν τοὺς ἱεροὺς ὕμνους. Δὲν εἶναι σὰν καὶ μᾶς, πού χρειαζόμαστε πολλές ὥρες γιὰ ν' ἀπομακρύνουμε ἀπὸ πάνω μας τὸν ὕπνο καὶ τὴ ζάλη. Γιατὶ ἐμεῖς, μόλις ξυπνήσουμε, καθόμαστε πολὺ ὥρα στὸ κρεβάτι καὶ τεντωνόμαστε γιὰ πολλὴ ὥρα. πηγαίνουμε γιὰ ἀνάγκη, ἔπειτα νίβουμε τὸ πρόσωπο καὶ τὰ χέρια, μετὰ ἀπὸ αὐτὸ φοροῦμε τὰ παπούτσια καὶ τὰ ροῦχα, καὶ πολὺς χρόνος ξοδεύεται.

4. Ἐκεῖ ὅμως τίποτε παρόμοιο δὲ συμβαίνει· κανένας δὲν καλεῖ ὑπηρέτη· γιατί ὁ καθένας ἐπαρκεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του· δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ ροῦχα· δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ διώξει τὸν ὕπνο, ἀλλὰ μόλις ἀνοιξε τὰ μάτια, μοιάζει μ' ἐκεῖνον πού ἔμεινε ἄγρυπνος γιὰ πολὺ χρόνο, ἐξ αἰτίας τῆς νηφαλιότητος. Γιατί, ὅταν ἡ καρδιά, χωρὶς νὰ ἔχει γίνει βαριά ἀπὸ τὸ φαγητό, πέφτει νὰ κοιμηθεῖ, δὲ χρειάζεται πολὺ χρόνο γιὰ νὰ ξυπνήσει, ἀλλ' ἀμέσως βρίσκεται σὲ νηφαλιότητα. Τὰ χέρια εἶναι πάντοτε καθαρὰ· γιατί ὁ ὕπνος εἶναι κόσμιος· κανένας δὲν ἀκούει ἐκεῖ ροχαλίσματα, οὔτε ἀναστενάγματα, οὔτε βλέπει κανέναν νὰ τινάζεται στὸν ὕπνο, οὔτε νὰ ξεγυμνώνεται, ἀλλὰ κοιμοῦνται, ξαπλωμένοι πρὸς κόσμια καὶ ἀπὸ τοὺς ζύπνιους. Ὅλα αὐτὰ συμβαίνουν γιατί ὑπάρχει εὐταξία στὴν ψυχὴ. Πραγματικὰ αὐτοὶ εἶναι ἅγιοι, καὶ εἶναι ἄγγελοι ἀνάμεσα στοὺς

τῆς ἐν τῇ ψυχῇ. Ὅντως ἅγιοι οὗτοι, καὶ ἐν ἀνθρώποις ἄγγελοι. Καὶ μὴ θαυμάσης ἀκούων ταῦτα· ὁ γὰρ πολὺς φόβος ὁ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφήσει πρὸς τὰ βάθη τοῦ ὕπνου κατελθεῖν καὶ βαπτίσει τὴν διάνοιαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐξ ἐπιπολῆς ἐπίκειται διαναπαύων αὐτοὺς μόσνον. Τοιούτου δὲ αὐτοῖς ὄντος τοῦ ὕπνου, τοιαῦτα εἶναι αὐτῶν ἀνάγκη καὶ τὰ ὄνειρατα, οὐ φαντασιώδη, οὐδὲ τερατώδη. Ἄλλ', ὅπερ ἔφην, ἀλεκτρυὼν ἐφώνησε, καὶ εὐθέως ἐλθὼν ὁ προεστώς, καὶ τῷ ποδὶ τὸν κείμενον ἀπλῶς ὑπονύξας, πάντα ἀνέστησεν· οὐδὲ γὰρ γυμνοὺς ἐκεῖ καθεύδειν θέμις.

10 Εἶτα διαναστάντες, εὐθέως ἐστήκασιν, ὕμνους ᾄδοντες προφητικοὺς μετὰ πολλῆς τῆς συμφωνίας, μετ' εὐρύθμων μελῶν. Οὔτε κιθάρα, οὔτε σύριγγες, οὔτε οὐδὲν ἄλλο ὄργανον μουσικὸν τοιαύτην ἀφήσει φωνήν, οἷαν ἐστὶν ἀκοῦσαι ἐν ἡσυχίᾳ βαθεῖα καὶ ἐν ἐρημίᾳ τῶν ἀγίων ἀδόντων ἐκείνων. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ᾄσματα
15 πρόσφορα καὶ φιλίας γέμοντα τῆς πρὸς τὸν Θεόν. «Ἐν ταῖς νυξί», φησὶν, «ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν, «ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σὲ ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς». Καὶ τὰ ᾄσματα τὰ δαυιδικὰ πολλὰς πηγὰς κινοῦντα δακρῦων. Ὅταν γὰρ ᾄδῃ λέγων· «ἐκοπίασα ἐν τῷ
20 στεναγμῷ μου, λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω»· καὶ πάλιν, ὅτι «σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον»· καὶ πάλιν, «τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ;» «Ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη, καὶ αἱ ἡμέραι ἡμῶν ὡσεὶ σκιά παράγουσι»· καί, «μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος,
25 καὶ ὅταν πληθυθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «ὁ κατοικίζων μοντρόπους ἐν οἴκῳ»· καί, «ἐπτᾶκις τῆς ἡμέρας ἤνεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου»· καὶ πάλιν, «μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου»· καί, «ὁ Θεὸς λυτρῶσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ᾄδου»·
30 καί, «ἐὰν πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά,

11. Ψαλμ. 133,3.

12. Ἦσ. 26,9.

13. Ψαλμ. 6,7.

14. Ψαλμ. 101,10.

15. Ψαλμ. 8,5 καὶ 143,4.

16. Ψαλμ. 143,4.

άνθρώπους. Καὶ μὴν ἀπορεῖς ἀκούγοντας αὐτά. Γιατὶ ὁ πολὺς φόβος πρὸς αἰσθάνονται γιὰ τὸ Θεό, δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ κατέλθουν στὰ βάθη τοῦ ὕπνου καὶ νὰ βουτηχθεῖ τὸ μυαλό τους ἐκεῖ, ἀλλὰ ἔρχεται ἀβασάνιστα γιὰ νὰ τοὺς ἀναπαύσει μόνο. Καὶ ἀφοῦ τέτοιος εἶναι ὁ ὕπνος τους, κατ' ἀνάγκη καὶ τὰ ὄνειρά τους εἶναι τέτοια, ὄχι φαντασιώδη, ὄχι τερατώδη. Ἀλλὰ, αὐτὸ πρὸς εἶπα, μόλις λαλήσει ὁ πετεινὸς καὶ ἔρθει ἀμέσως ὁ προῖστάμενος καὶ ἀκουμπήσει ἀπλῶς μὲ τὸ πόδι τὸν καθένα πρὸς κοιμάται, ἀμέσως ὄλους τοὺς σήκωσε. Γιατὶ δὲν εἶναι σωστὸ ἐκεῖ νὰ κοιμοῦνται γυμνοί.

Ἔπειτα, ἀφοῦ σηκωθοῦν, ἀμέσως συγκεντρώνονται, ψάλλοντας ὕμνους προφητικούς, χωρὶς παραφωνίες, καὶ μὲ ὠραῖες μελωδίες. Οὔτε κιθάρα, οὔτε φλογέρες, οὔτε κανένα ἄλλο μουσικὸ ὄργανο ἀφήνει τέτοια φωνή, τέτοια πρὸς μπορεῖς νὰ ἀκούσεις μέσα στὴ βαθιὰ ἡσυχία καὶ στὴν ἐρημία, ὅταν ψάλλουν ἐκεῖνοι οἱ ἅγιοι. Καὶ αὐτὰ τὰ ἄσματα εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴν ὥρα καὶ γεμάτα ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸ Θεό. «Τὶς νύχτες», λέγει, «ὑψῶστε τὰ χέρια σας στὸ Θεό»¹¹· καὶ πάλι, «ἀπὸ τὴν νύχτα ξυπνάει τὸ πνεῦμα μου γιὰ σένα, Θεέ μου, γιὰ τὸ προστάγματά σου εἶναι φῶς πάνω στὴ γῆ»¹². Καὶ τὰ ἄσματα τὰ δαυιδικὰ προξενοῦν πολλὰς πηγὰς δακρῶν. Γιατὶ, ὅταν ψάλλει, λέγοντας, «κουράστηκα στὸν στεναγμό μου, κάθε νύχτα λούζω τὴν κλίνη μου, μὲ τὰ δάκρυά μου βρέχω τὸ στρῶμα μου»¹³· καὶ πάλι, «ἔφαγα στάχτη σὰν ψωμί»¹⁴· καὶ πάλι, «τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ τὸν θυμᾶσαι;»¹⁵· «ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁμοῖος μὲ τὴ ματαιότητα, καὶ οἱ ἡμέρες μας φεύγουν σὰν τὴ σκιά»¹⁶· καί, «μὴ φοβᾶσαι, ὅταν πλουτήσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅταν μεγαλώσῃ ἡ δόξα τοῦ σπιτιοῦ του»¹⁷· καὶ πάλι, «αὐτὸς πρὸς ἀναδεικνύει εὐτυχισμένους οἰκογενειάρχες στὸ σπίτι»¹⁸· καί, «πολλὰς φορὰς τὴν ἡμέρα σὲ ὕμνησα, γιὰ τὶς κρίσεις τῆς δικαιοσύνης σου»¹⁹· καὶ πάλι, «ξύπνησα τὰ μεσάνυχτα γιὰ νὰ σοῦ ἐξομολογηθῶ γιὰ τὶς δίκαιες κρίσεις σου»²⁰· καὶ «ὁ Θεὸς θὰ σώσει τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἄδου»²¹· καί, «ἂν πορευθῶ ἀνάμεσα στὴ σκιά τοῦ θανάτου, δὲ θὰ φοβηθῶ κακὸ, γιὰ τὸ ἐσὺ εἶσαι μαζί μου»²²· καὶ πάλι, «δὲ θὰ φοβη-

17. Ψαλμ. 48,17.

18. Ψαλμ. 67,7.

19. Ψαλμ. 118,164.

20. Ψαλμ. 118,62.

21. Ψαλμ. 48,16.

22. Ψαλμ. 22,4.

ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ»· καὶ πάλιν, «οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ»· καὶ πάλιν, «ἐλογίσθημεν, ὡς πρόβατα σφαγῆς», τὴν εἰς Θεὸν αὐ-
5 τῶν διάπυρον ἀγάπην ἐνδείκνυται.

Ὅταν δὲ πάλιν μετὰ τῶν ἀγγέλων ἕδωσι (καὶ γὰρ καὶ ἄγγε-
λοι τότε ἕδουσιν), «αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν», λέγοντες,
ἡμῶν χασμωμένων, κνωμένων, ρεγχόντων, ἢ καὶ ὑπτίων ἀπλῶς
κειμένων, καὶ μυρίας λογιζομένων ἀπάτας· οἷόν ἐστιν ἐκείνους ἐν
10 τούτῳ τὸ πᾶν τῆς νυκτὸς ἀναλίσκειν; Ἐπειδὴν δὲ ἡμέρα μέλλῃ γί-
νεσθαι, διαναπαύονται λοιπόν· καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀρξώμεθα τῶν ἔρ-
γων, ἐκεῖνοι καιρὸν ἔχουσι τῆς ἀναπαύσεως. Ἡμέρας δὲ γενομέ-
νης, ἡμῶν μὲν ἕκαστος καλεῖ τὸν ἕτερον, τὸν λόγον ποιεῖ τῶν ἐξο-
διαζομένων, εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλει, ἄρχοντι παρίσταται, τρέμει, δέ-
15 δοικε τὰς εὐθύνas· ἕτερος ἐπὶ τῆς σκηνηῆς, ἄλλος πρὸς τὸ ἐπιτήδευ-
μα τὸ ἑαυτοῦ. Ἐκεῖνοι δὲ πάλιν εὐχὰς ἐωθινὰς ἐπιτελέσαντες καὶ
ὕμνους, πρὸς τὴν τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν τρέπονται· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ
βιβλία γράφειν μεμαθηκότες. Ἐκαστος οἴκημα ἀποτεταγμένον ἐν
λαβῶν, ἡσυχίαν διαπαντὸς ἀσκεῖ, οὐδενὸς φλυαροῦντος, οὐδενὸς
20 οὐδὲν λέγοντος.

Εἶτα τρίτην, ἕκτην, ἐννάτην, καὶ τὰς ἐσπερινὰς εὐχὰς ἐπιτε-
λοῦσι, καὶ εἰς τέσσαρα μέρη τὴν ἡμέραν διανείμαντες, καθ' ἕκα-
στον μέρος πληρούμενον ψαλμωδίαις, ὕμνοις γεραίρουσι τὸν Θεόν.
Πάντων δὲ ἀριστῶντων τῶν ἄλλων, γελόντων, παιζόντων, διαρ-
25 ρηγνυμένων ὑπὸ τῆς γαστριμαργίας, οὗτοι τοῖς ὕμνοις προσανέχου-
σιν. Οὐδαμοῦ τραπέζης καιρὸς, οὐδὲ τῶν αἰσθητῶν τούτων. Πάλιν
μετὰ τὸ ἀριστον τῶν αὐτῶν ἔχονται, ὕπνω πρότερον ἑαυτοὺς ἐκδε-
δωκότες. Οἱ μὲν οὖν κοσμικοὶ καὶ τὴν ἡμέραν καθεύδουσιν, ἐκεῖ-
νοι δὲ καὶ τὴν νύκτα ἐγρηγόρασιν. Ὅντως υἱοὶ φωτὸς εἰσιν. Εἶτα
30 ἐκεῖνοι τὸ πλεον ἀναλώσαντες ἐν τῷ ὕπνῳ τῆς ἡμέρας προΐασι
βεβαρημένοι, οὗτοι δὲ ἔτι νήφουσιν, ἄσιτοι μένοντες ἕως ὄψε, καὶ

23. Ψαλμ. 90,5-6.

24. Ψαλμ. 43,22.

θῶ ἀπὸ νυχτερινὸ φόβο, ἀπὸ βέλος πού ρίχνεται ἐναντίον μου τὴν ἡμέρα, ἀπὸ πρᾶγμα πού βαδίζει μέσα στὸ σκοτάδι, ἀπὸ περαστικὸ καὶ δαιμόνιο μεσημβρινό»²³· καὶ πάλι, «μᾶς λογάριασαν σὰν πρόβατα γιὰ σφαγὴ»²⁴, ὅλα αὐτὰ δείχνουν τὴ φλογερὴ ἀγάπη τους στὸ Θεό.

Ὅταν πάλι ψάλλουν μαζί μὲ τὸ τοὺς ἀγγέλους (γιατὶ τότε καὶ ἄγγελοι ψάλλουν) λέγοντας, «ὕμνεϊτε τὸν Κύριο ἀπὸ τοὺς οὐρανούς»²⁵, ἐνῶ ἐμεῖς χάσκουμε, ξυνόμαστε, ροχαλίζουμε, ἢ καὶ ἀπλῶς εἴμαστε ἀνάσκελα ξαπλωμένοι, καὶ σκεπτόμαστε μύριες ἀπάτες, ὅπως φυσικὸ οἱ παρόμοιοι νὰ ξοδεύουν σ' αὐτὰ ὅλο τὸ μέρος τῆς νύχτας, κι ὅταν πρόκειται νὰ ξημερώσει, τότε ἀναπαύονται· καὶ ὅταν ἐμεῖς ἀρχίζουμε τὴ δουλειά, ἐκεῖνοι τότε ἀναπαύονται. Καὶ ὅταν ξημερώσει, καθένας ἀπὸ μᾶς καλεῖ τὸν ἄλλο καὶ τοῦ ἀναφέρει τὰ ἔξοδα, πηγαίνει στὴν ἀγορά, παρουσιάζεται στὸν ἄρχοντα, τρέμει, φοβᾶται τὶς τιμωρίες, ἄλλος πηγαίνει στὴ σκηνὴ καὶ ἄλλος στὸ ἐπάγγελμα του. Ἐκεῖνοι πάλι, ἀφοῦ ἔψαλλαν τὶς πρωινὲς προσευχὲς καὶ τοὺς ὕμνους, γυρίζουν στὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν· ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ πού ἔχουν μάθει νὰ γράφουν καὶ βιβλία. Ὁ καθένας πῆρε ἓνα ξεχωριστὸ οἶκημα, καὶ ἀσκεῖ πάντα τὴν ἡσυχία, καὶ κανένας δὲ φλυαρεῖ, κανένας δὲ λέγει τίποτε.

Ἐπειτα, τὴν τρίτη, τὴν ἕκτη, καὶ τὴν ἐνάτη ὥρα ἐπιτελοῦν καὶ τὶς ἑσπερινὲς προσευχὲς, καὶ ἀφοῦ χώρισαν σὲ τέσσερα μέρη τὴν ἡμέρα, πού κάθε μέρος εἶναι γεμάτο μὲ ψαλμωδίες, δοξολογοῦν τὸ Θεὸ μὲ ὕμνους. Καὶ ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι τρώγουν, γελοῦν, παίζουν, σκάζουν ἀπὸ τὴ γαστριμαργία, αὐτοὶ ἀφοσιώνονται στοὺς ὕμνους. Πουθενὰ δὲν ὑπάρχει καιρὸς γιὰ τραπέζι, οὔτε γιὰ κάτι ἀπὸ αὐτὰ τὰ αἰσθητά. Πάλι μετὰ τὸ γεῦμα ἐπιδίδονται στὰ ἴδια, ἀφοῦ προηγουμένως κοιμηθοῦν. Καὶ οἱ κοσμικοὶ βέβαια κοιμοῦνται καὶ τὴν ἡμέρα, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀγρυπνοῦν καὶ τὴ νύχτα. Πραγματικὰ εἶναι υἱοὶ φωτός. Ἐπειτα οἱ κοσμικοὶ, ἀφοῦ κατανάλωσαν τὸ περισσότερο μέρος τῆς ἡμέρας στὸν ὕπνο, βαδίζουν βαρεῖς, ἐνῶ αὐτοὶ ἀκόμα ἐγκρατεύονται, μένοντας νηστικοὶ ὡς ἀργὰ καὶ ἀφοσιωμένοι στοὺς ὕμνους. Κι ὅταν πάλι φθάσει ἡ ἑσπέρα, οἱ κοσμι-

25. Ψαλμ. 148,2.

τοῖς ὕμνοις προσανέχοντες. Ἐσπέρας δὲ πάλιν καταλαβούσης, οἱ μὲν εἰς λουτρά καὶ ἀνέσεις σπεύδουσιν, ἐκεῖνοι δὲ τῶν πόνων ἀπολύσαντες ἑαυτοὺς, τότε τῇ τραπέζῃ προσανέχουσιν, οὐκ οἰκετῶν πλῆθος ἐγείροντες, οὐδὲ περιτρέχοντες τὴν οἰκίαν, οὐδὲ θορυβοῦντες, οὐδὲ ὄψα πολλὰ παρατιθέμενοι, οὐδὲ κνίσσης γέμοντα, ἀλλ' οἱ μὲν ἄρτον μόνον καὶ ἄλας, οἱ δὲ ἔλαιον προστιθέντες, ἕτεροι δέ, ὅσοι ἀσθενέστεροί εἰσι, καὶ λαχάνων ἔχονται καὶ ὄσπριων.

Εἶτα μικρὸν καθίσαντες, μᾶλλον δὲ ὕμνοις τὸ πᾶν κατακλείσαντες, διαναπαύονται ἐπὶ στιβάδος ἕκαστος πρὸς ἀνάπαυσιν μόνον πεποιημένης, οὐ τρυφήν. Οὐκ ἔστι φόβος ἀρχόντων ἐκεῖ, οὐκ ἔστι δεσποτῶν ἀπόνοια, οὐκ ἔστι παίδων ταραχή, οὐκ ἔστι κιβωτίων πλῆθος, οὐδὲ ἱματίων ἀπόθεσις περιττή, οὐ χρυσίον, οὐκ ἀργύριον· οὐκ εἰσιν ἐκεῖ φυλακαὶ καὶ προφυλακαί· οὐκ ἔστι ταμεῖον, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδέν· ἀλλὰ πάντα εὐχῆς γέμει, πάντα ὕμνων, πάντα εὐωδίας πνευματικῆς, οὐδὲν ἐκεῖ σαρκικόν. Ληστῶν ἐφόδους οὐ δεδοίκασιν· οὐ γὰρ ἔχουσιν ὅτου ζημιωθῶσι· χρήματα οὐκ ἔστι, σῶμά ἐστι καὶ ψυχὴ· ἂν ταύτην ἀφέλωνται, οὐκ ἐζημίωσαν, ἀλλ' ὦνησαν. «Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν», φησί, «Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος». Ἀπέλυσαν τῶν δεσμῶν ἑαυτοὺς πάντων. Ὦντως
20 «φωνὴ ἀγαλλιάσεως ἐν σκηναῖς δικαίων».

5. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ὀλολυγῆς ἀκοῦσαί ποτε οὐδὲ κωκυτοῦ· καθαρὸς τούτων τῶν ἀηδιῶν ὁ ὄροφος, καθαρὸς τῆς κραυγῆς ταύτης. Ἀποθνήσκουσι μὲν γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς· οὐ γὰρ εἰσιν ἀθάνατοι τὸ σῶμα· ἀλλ' οὐκ ἴσασι θάνατον τὸν θάνατον. Μεθ' ὕμνων προπέμπουσι τοὺς ἀπελθόντας· προπομπὴν τὸ τοιοῦτον καλοῦσιν, οὐκ ἐκφορὰν. Κἂν ἀπαγγελθῆ, ὅτι ὁ δεῖνα τετελεύτηκε, πολλὴ ἢ εὐφροσύνη, πολλὴ ἢ ἡδονή· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τολμᾷ τις εἰπεῖν, ὅτι ὁ δεῖνα τετελεύτηκεν, ἀλλ' ὁ δεῖνα τετελείωται. Εἶτα εὐχαριστία, δόξα πολλή, εὐφροσύνη, ἐκάστου εὐχομένου τέλος τοιοῦτον λαβεῖν, οὕτω
30 τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐξελθεῖν, ἀναπαύσασθαι τῶν πόνων καὶ τῶν

26. Φιλίπ. 1,21.

27. Ψαλμ. 117,15.

κοὶ τρέχουν στὰ λουτρὰ καὶ στὶς ἀνέσεις, ἐνῶ ἐκεῖνοι, ἀφοῦ ἀπάλλαξαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀπὸ τοὺς κόπους, τότε κάθονται στὸ τραπέζι, χωρὶς νὰ ξεσηκώνουν πλῆθος ὑπηρετῶν, οὔτε νὰ περιτρέχουν τὴν οἰκία, οὔτε νὰ θορυβοῦν, οὔτε νὰ παραθέτουν πολλὰ φαγητά, οὔτε νὰ εἶναι γεμάτος ὁ τόπος ἀπὸ μυρωδιὰ κρέατος, ἀλλ' ἄλλοι τρώγουν μόνο ψωμί καὶ ἀλάτι, ἄλλοι προσθέτουν καὶ λάδι, ἄλλοι πάλι, ὅσοι εἶναι ἀσθενεστεροί, ἔχουν καὶ λαχανικὰ καὶ ὄσπρια.

Ἐπειτα, ἀφοῦ καθίσουν λίγο, ἢ καλύτερα, ἀφοῦ κατακλείσουν τὸ πᾶν μὲ ὕμνους, ἀναπαύεται ὁ καθένας πάνω σὲ ἀχυρόστρωμα, πὺ εἶναι φτιαγμένο μόνο γιὰ ξεκούραση, ὄχι γιὰ ἀπόλαυση. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ φόβος ἀρχόντων, δὲν ὑπάρχει ἀλαζονεῖα δεσποτῶν, δὲν ὑπάρχει ὁ φόβος δούλων, δὲν ὑπάρχει θόρυβος γυναικῶν, δὲν ὑπάρχει ταραχὴ παιδιῶν, δὲν ὑπάρχει πλῆθος κιβωτίων, οὔτε περιττὴ ἀποθήκευση ρούχων, οὔτε χρυσάφι, οὔτε ἄργυρος· δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ φυλακὲς καὶ προφυλακὲς· δὲν ὑπάρχει ταμεῖο, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλ' ὅλα εἶναι γεμάτα ἀπὸ προσευχῆ, ὅλα ἀπὸ ὕμνους, ὅλα ἀπὸ εὐωδία πνευματικῆ, καὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ σαρκικό. Δὲ φοβοῦνται ἐφόδους τῶν ληστῶν, γιὰτὶ δὲν ἔχουν κάτι πὺ θὰ ζημιώνονταν. Χρήματα δὲν ὑπάρχουν, μόνο σῶμα καὶ ψυχὴ ὑπάρχει· ἂν ἀφαιρέσουν αὐτήν, δὲν τοὺς ζημίωσαν, ἀλλὰ τοὺς ὠφέλησαν. Γιὰτὶ λέγει, «γιὰ μένα ἡ ζωὴ, εἶναι ὁ Χριστός, καὶ ὁ θάνατος εἶναι κέρδος»²⁶. Ἐλευθέρωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀπὸ ὅλα τὰ δεσμὰ. «Πραγματικὰ ἐπικρατεῖ φωνὴ ἀγαλλιάσεως σὲ σκηνὲς δικαίων»²⁷.

5. Ἐκεῖ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀκούσεις ποτὲ θρήνους, οὔτε ὀδυρμοὺς· ὁ ὄροφος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀηδίες, καθαρὸς ἀπὸ αὐτὴ τὴν κραυγὴ. Πεθαίνουν βέβαια καὶ ἀνάμεσα τους· γιὰτὶ δὲν εἶναι ἀθάνατοι στὸ σῶμα· ἀλλὰ δὲ θεωροῦν θάνατο τὸ θάνατο. Προπέμπουν τοὺς νεκροὺς μὲ ὕμνους· αὐτὸ τὸ ὀνομάζουν προπομπή, ὄχι κηδεῖα. Κι ἂν ἀνακοινωθεῖ ὅτι ὁ τάδε πέθανε, εἶναι μεγάλη ἢ ἀγαλλίαση, μεγάλη ἢ ἡδονή· ἢ καλύτερα οὔτε τολμᾶ νὰ εἰπεῖ κανεὶς ὅτι ὁ τάδε πέθανε, ἀλλὰ ὁ τάδε τελείωσε. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ εὐχαριστία, δόξα πολλή, εὐφροσύνη, κι ὁ καθένας εὐχεταὶ νὰ ἔχει τέτοιο τέλος, ἔτσι νὰ περατώσει αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, ν' ἀναπαυ-

ἀγώνων, ἰδεῖν τὸν Χριστόν. Κἂν ἀρρωστήση, οὐ δάκρυα, οὐ θρήνος, ἀλλ' εὐχαὶ πάλιν· οὐκ ἰατρῶν χεῖρες, ἀλλὰ πίστις μόνη πολλάκις ἀπήλλαξε τὸν ἀρρωστον. Εἰ δὲ καὶ ἰατρῶν δεηθείη, πολλὴ καὶ ἐνταῦθα ἢ φιλοσοφία, πολλὴ ἢ καρτερία· οὐ παρέστηκε γυνὴ λύουσα τὰς τρίχας, οὐδὲ παιδία τὴν οὐδέπω γενομένην ὀρφανίαν ἀποδύρομενα, οὐδὲ οἰκέται παρακαλοῦντες τὸν ἀποπνέοντα μετὰ ἀσφαλείας αὐτοὺς τινι παρακαταθέσθαι· ἀλλὰ πάντων τούτων ἀπηλλαγμένη ἢ ψυχὴ, ἐν σκοπεῖ μόνον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀναπνοήν, ὅπως ἀπέλθῃ τῷ Θεῷ φίλη. Κἂν γένηται δὲ νόσος, οὐ γίνεται ἀπὸ γαστριμαργίας, οὐδὲ ἀπὸ καρηβαρίας, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ τῶν νόσων ὑποθέσεις ἐγκωμίων γέμουσιν, οὐχὶ κατηγορίας, ὡς αὐταί· ἢ γὰρ ἀγρυπνίας, ἢ νηστείας ἐπίτασις, ἢ τι τῶν τοιούτων τὰς νόσους ἐργάζεται· ὅθεν καὶ εὐαπάλλακτοι γίνονται· ἀρκεῖ γὰρ μηκέτι καμόντας ὁμοίως πάντων ἀπηλλάχθαι τῶν δεινῶν.

15 6. Εἰπέ οὖν μοι, φησὶν, «εἰ ἀγίων τις πόδας ἐνίψεν» ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰ ἔνεστι καὶ ἐνταῦθα τοιούτους εὐρεῖν. Ἔνεστι, καὶ πάνυ ἔνεστι· μόνον μή, ἐπειδὴ ἐκείνων τὸν βίον διηγησάμεθα, τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καταφρονῶμεν. Πολλοὶ πολλάκις τοιοῦτοι καὶ ἐν μέσαις ταῖς ἐκκλησίαις εἰσὶν, ἀλλ' ἐν τῷ λανθάνοντι. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ οἰκίας περινοστοῦσι, μηδὲ ἐπειδὴ εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσι, μηδὲ ἐπειδὴ προΐστανται, καταφρονῶμεν αὐτῶν. Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐπέταξε· «κρίνατε» γάρ, φησὶν, «ὀρφανῶ, καὶ δικαιώσατε χήραν». Πολλαὶ τῆς ἀρετῆς αἱ ὁδοί, ὥσπερ οὖν καὶ τῶν μαργαριτῶν πολλὴ ἢ διαφορὰ, καίτοι πάντες μαργαρίται λέγονται, ἀλλ' ὁ μὲν ἐστὶ λαμπρὸς καὶ στρογγύλος πάντοθεν, ἕτερος δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔχει τὸ κάλλος, ἕτερον δέ. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὡσπερ ἀπὸ τινος τέχνης τὸ κοράλλιον ἐπιμήκη ἔχει τὴν γραμμὴν, καὶ τὰς γωνίας ἐκτετορευμένης, καὶ τοῦ λευκοῦ χρώματος ἕτερον ἐπιτερπέστερον, τὸ δὲ πράσινον πολὺ πάσης χλωρότητος ἐπιτερπέστερον· ἄλλος τοῦ αἵματος τὸ ἀνθηρὸν παρέχεται τῷ εὐανθεῖ, ἄλλος τῆς θαλάττης ἐστὶ κυανώτε-

θεῖ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀγῶνες, νὰ δεῖ τὸ Χριστό. Καὶ ἂν ἄρρωστήσει κάποιος δὲν ὑπάρχουν δάκρυα, οὔτε θρῆνοι, ἀλλὰ προσευχῆς πάλι· πολλές φορές τὸν ἄρρωστο τὸν ἔκαναν καλὰ ὄχι τὰ χέρια τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ μόνο ἡ πίστις. Καὶ ἂν χρειασθεῖ γιατρός, καὶ ἐδῶ ἡ φιλοσοφία εἶναι πολλή, ἡ ὑπομονὴ πολλή. Δὲν παραβρίσκειται γυναίκα λύνοντας τὰ μαλλιά της, οὔτε παιδιὰ κλαίγοντας γιὰ τὴν ὀρφάνια ποὺ δὲν ἔγινε ἀκόμη, οὔτε δοῦλοι παρακαλώντας αὐτὸν ποὺ ξεψυχάει νὰ τοὺς ἐμπιστευθεῖ σὲ κάποιον μὲ ἀσφάλεια, ἀλλ' ἡ ψυχὴ, ἐλευθερωμένη ἀπὸ ὄλα αὐτά, ἓνα μόνο σκέπτεται στὴν ἔσχατη ἀναπνοή, νὰ φύγει ἀγαπητὴ στὸ Θεό. Κι ἂν συμβεῖ κάποια ἄρρώστια, δὲν συμβαίνει ἀπὸ γαστριμαργία, οὔτε ἀπὸ κεφαλόπονο, ἀλλὰ κι αὐτὲς οἱ αἰτίες τῶν ἀσθενειῶν εἶναι γεμάτες ἀπὸ ὕμνους, ὄχι κατηγορίες ὅπως αὐτὲς· ἡ ἐπίτασις τῆς ἀγρυπνίας ἢ τῆς νηστείας ἢ κάτι τέτοιο προξενεῖ τις ἄρρώστειες, καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἀπαλλάσσονται εὐκολα· ἀρκεῖ νὰ μὴν κοπιᾶσουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ὄλα τὰ δεινὰ.

6. Ἄλλὰ πές μου, λέγει, ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἀγίων στὴν Ἐκκλησία, ἐὰν εἶναι δυνατὸ καὶ ἐδῶ νὰ βρεῖ κανένας τέτοιους. Εἶναι δυνατό, καὶ πάρα πολὺ δυνατό· μόνο ὁμῶς νὰ μὴ καταφρονοῦμε τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶναι στὶς ἐκκλησίες, ἐπειδὴ διηγηθήκαμε τὴ ζωὴ ἐκείνων. Πολλὲς φορές ὑπάρχουν πολλοὶ τέτοιοι καὶ μέσα στὶς ἐκκλησίες, ἀλλὰ μᾶς διαφεύγουν. Ἄς μὴ τοὺς καταφρονοῦμε λοιπόν, ἐπειδὴ κατοικοῦν στὰ σπίτια, οὔτε ἐπειδὴ πηγαίνουν στὴν ἀγορά, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι προϊστάμενοι. Καὶ αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸ πρόσταξε. Γιατὶ λέγει· «κρίνατε δίκαια ὀρφανό, καὶ δικαιῶστε χήρα»²⁸. Εἶναι πολλοὶ οἱ δρόμοι τῆς ἀρετῆς, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ μαργαριτάρια εἶναι μεγάλη, ἂν καὶ ὀνομάζονται ὄλα μαργαριτάρια, ἀλλὰ τὸ ἓνα εἶναι λαμπρὸ καὶ στρογγυλὸ ἀπὸ παντοῦ, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν ἔχει βέβαια αὐτὴ τὴν ὁμορφιά, ἀλλ' ἔχει ἄλλη. Ποιὰ λοιπόν εἶναι αὐτή; Σὰν ἀπὸ κάποια τέχνη τὸ κοράλλι ἔχει γραμμὴ ἐπιμήκη, καὶ τὶς γωνίες σκαλισμένες σὰν στὸν τόρνο, καὶ κάποιο ἄλλο χρῶμα ὠραιότερο ἀπὸ τὸ λευκὸ, ἐνῶ τὸ πράσινο χρῶμα του εἶναι πολὺ πιὸ ὠραιότερο ἀπὸ κάθε πρισινάδα· ἄλλο πάλι στολισμένον μὲ λουλουδία προσφέρει τὸ θαλερὸ τοῦ αἵματος, ἄλλο εἶναι πιὸ γαλανὸ ἀπὸ τὴ θάλασσα, ἄλλο λαμπρότερο ἀπὸ τὴν

ρος, ἄλλος τῆς ἀλουργίδος στιλβότερος· καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἂν τις εὖροι τοῖς ἀνθεσιν ἀμιλλώμενα κατὰ τὸ ποικίλον, ἢ τοῖς τοῦ ἡλίου χρώμασιν ἐξισούμενα. Τοιοῦτοι δὴ καὶ οἱ ἅγιοι· οἱ μὲν ἑαυτοὺς ἀσκοῦσιν, οἱ δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας. Καλῶς ἄρα ἔλεγεν, «εἰ ἀγίων πόδας ἐνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν». Ὡστε γὰρ πάντα ἐπα-
5 ραι πρὸς μίμησιν, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν.

Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐπιδράμωμεν τῷ πράγματι, ἵνα ἔχωμεν
καυχᾶσθαι ἐκεῖ, ὅτι ἐνίψαμεν πόδας ἀγίων. Εἰ δὲ πόδας αὐτῶν νί-
πτειν δεῖ, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἐκ χειρὸς ἐπιδιδόναι αὐτοῖς τὰ χρήμα-
10 τα καὶ σπουδάζειν λανθάνειν. «Μὴ γνώτω», φησὶν, «ἡ ἀριστερά
σου τί ποιεῖ ἢ δεξιά σου». Τί μυρίους παραλαμβάνεις μάρτυρας;
μηδὲ οἰκέτης ιδέτω, εἰ δυνατόν, μηδὲ γυνή. Πολλὰ τὰ σκάνδαλα
τοῦ δολίου· πολλάκις ἢ μηδέποτε ἐμποδίσασα, τότε ἐμποδίζει ἢ
ὑπὸ κενοδοξίας ἢ ὑπὸ ἐτέρου τινός. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραάμ, καίτοι
15 θαυμαστὴν ἔχων γυναῖκα, τὸν υἱὸν μέλλων ἀναφέρειν, ἔκρυπτε,
καίτοι γε οὐκ εἰδῶς τὸ ἐκβησόμενον, ἀλλὰ πεπεισμένος, ὅτι πάν-
τως ἀναιρήσει. Τί οὖν ἔμελλε λέγειν, εἴ τις ἦν ἄνθρωπος τῶν πολ-
λῶν; οὐκ ἂν εἶπε, τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ταῦτα διαπραττόμενος; οὐκ ἂν
ἐπὶ ἀπηνεΐα αὐτὸν διέβαλε καὶ ἀγροικία; Οὐδὲ ἰδεῖν κατηξιώθη τὸ
20 παιδίον τὸ ἑαυτῆς ἢ γυνή, οὐδὲ ὑστέρας ἀκοῦσαι φωνῆς, οὐδὲ
σπαῖρον θεάσασθαι, ἀλλ' ὥσπερ αἰχμάλωτον λαβὼν, οὕτως ἀπή-
γαγεν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, μεθύων τῷ
πόθῳ. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐώρα, ἀλλὰ τὸ προστατόμενον ὅπως ἐργά-
σαιτο, οὐδὲ παῖς ἦν ἐκεῖ, οὐδὲ γυνή· μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὸς ἤδει τὸ
25 ἐκβησόμενον· οὕτω πάντοθεν ἐσπούδαζε καθαρὸν τὸ ἱερεῖον ἀνα-
γαγεῖν, μὴ δάκρυσιν αὐτό, μὴ ἀντιλογία μολῦναι.

Ὅρα δὲ μεθ' ὄσης ἡμερότητος ὁ Ἰσαὰκ ἐρωτᾷ, καὶ τί φησι
πρὸς αὐτόν· «ἰδοὺ τὰ ξύλα καὶ τὸ πῦρ, ποῦ τὸ πρόβατον;» Τί οὖν ὁ
πατήρ; «ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὀλοκάρπωσιν, τέ-
30 κνον». Λέγεται δὲ τοῦτο καὶ ὡς προφητεία, ὅτι τὸν Υἱὸν ὄψεται

29. Ματθ. 6,3.

30. Γεν. 7-8.

πορφύρα· καὶ ἄλλα μύρια χρώματα μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς πού συναγωνίζονται τὰ λουλούδια ὡς πρὸς τὴν ποικιλία, ἢ ἐξισώνονται μὲ τὰ χρώματα τοῦ ἡλίου. Τέτοιοι λοιπὸν εἶναι καὶ οἱ ἅγιοι· ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς ἀσκοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους, καὶ ἄλλοι τὶς ἐκκλησίες. Ἐπομένως καλὰ ἔλεγε, «ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἁγίων, ἐὰν βοήθησε θλιμμένους». Μὲ σκοπὸ λοιπὸν νὰ διεγείρει ὅλους πρὸς μίμηση, γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι.

Λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἄς φροντίσουμε γι' αὐτὸ τὸ πράγμα, γιὰ νὰ ἔχουμε νὰ καυχώμαστε ἐκεῖ, ὅτι πλύναμε πόδια ἁγίων. Ἐὰν πρέπει νὰ πλένουμε τὰ πόδια τους, πολὺ περισσότερο νὰ δίνουμε σ' αὐτοὺς τὰ χρήματα μὲ τὸ χέρι μας, καὶ νὰ φροντίζουμε νὰ μένει ἡ πράξη μας αὐτὴ κρυφῆ. «Νὰ μὴ γνωρίζει», λέγει, «τὸ ἀριστερό σου χέρι, τί κάνει τὸ δεξιόν»²⁹. Τί κουβαλᾷς μαζί σου μύριους μάρτυρες; Ἄς μὴ δεῖ οὔτε ὁ ὑπηρέτης, ἂν εἶναι δυνατὸ οὔτε ἡ γυναῖκα σου. Πολλὰ εἶναι τὰ σκάνδαλα τοῦ δόλιου· πολλές φορές αὐτὴ πού δὲν ἐμπόδισε ποτέ, τότε ἐμποδίζει ἢ ἀπὸ κενοδοξία ἢ ἀπὸ κάτι ἄλλο. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἀβραάμ, ἂν καὶ εἶχε θαυμαστὴ γυναῖκα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ θυσιάσει τὸ γιό του, τὸ ἔκρυβε, ἂν καὶ βέβαια δὲ γνώριζε τὴν ἐκβαση, ἀλλ' ἦταν σίγουρος ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ τὸν θυσιάσει. Τί λοιπὸν θὰ ἔλεγε, ἂν ἦταν κάποιος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους; Δὲν θὰ ἔλεγε, ποιὸς εἶναι αὐτὸς πού κάμνει αὐτὰ; Δὲ θὰ τὸν κατηγοροῦσε γιὰ σκληρότητα καὶ βαναυσότητα; Δὲν ἀξιώθηκε ἡ γυναῖκα οὔτε νὰ δεῖ τὸ παιδί της, οὔτε νὰ ἀκούσει τὴν τελευταία φωνή του, οὔτε νὰ τὸ δεῖ νὰ σφαδάζει, ἀλλὰ σὰν νὰ τὸ ἔλαβε αἰχμάλωτο, ἔτσι τὸ ὀδήγησε. Ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲ σκέφθηκε ὁ δίκαιος μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό. Γιατί δὲν ἔβλεπε τίποτε ἄλλο, παρὰ πῶς θὰ ἐκτελέσει τὴν προσταγή· δὲ βρισκόταν ἐκεῖ οὔτε παιδί, οὔτε γυναῖκα· ἢ καλύτερα κι αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲ γνώριζε τὴν ἐκβαση τοῦ πράγματος· τόσο πολὺ φρόντιζε νὰ διατηρήσει καθαρὸ τὸ θυσιαστήριον ἀπὸ παντοῦ, νὰ μὴ τὸ μολύνει μὲ δάκρυα, οὔτε μὲ ἀντιλογία.

Πρόσεχε μὲ πόση ἡμερότητα ρωτᾷ ὁ Ἰσαάκ, καὶ τί λέγει σ' αὐτόν· «νὰ τὰ ξύλα καὶ ἡ φωτιά, ποῦ εἶναι ὅμως τὸ πρόβατο;». Τί λοιπὸν ἀπαντᾷ ὁ πατέρας; «Ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει, παιδί μου, γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας»³⁰. Λέγεται αὐτὸ καὶ σὰν προφητεία, ὅτι ὁ

ἑαυτῷ Θεὸς εἰς ὀλοκάρπωσιν· καὶ ἅμα καὶ τότε ἐκβέβηκε. Τί καὶ αὐτὸν κρύπτεις, εἶπέ, τὸν σφαιγιασθησόμενον; Ναί, φησί, δέδοικα μὴ ναρκήση, δέδοικα μὴ ἀνάξιος ὀφθῆ. Εἶδες πῶς μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἅπαντα ἔπραττεν; Ἴσως ἀρα καλῶς εἶπεν ἡ Γραφή, «μὴ γινώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου»· τουτέστι, κἂν ὡς οἰκεῖον μέλος ἔχωμέν τινα, μὴ σπουδάζωμεν αὐτῷ δεικνύναι, πλὴν εἰ μὴ ἀνάγκη εἴη. Πολλὰ γὰρ ἀπὸ τούτου γίνεται τὰ δεινά. Εἰς κενοδοξίαν τις αἴρεται, κώλυμα γίνεται πολλάκις.

Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἑαυτοὺς λανθάνωμεν, εἰ δυνατόν, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Θεὸς θὰ φροντίσει νὰ προσφερθεῖ ὁ Υἱὸς του γιὰ ὀλοκαύτωμα· καὶ ἀμέσως τότε ἔτσι ἔγινε. Καὶ γιατί, πές μου, τὸν κρύβεις αὐτὸν ποῦ θὰ σφαχτεῖ; Ναί, λέγει, φοβᾶμαι μήπως ναρκωθεῖ, φοβᾶμαι μήπως φανεῖ ἀνάξιος. Εἶδες μὲ πόση ἀκρίβεια ἔπραττε τὰ πάντα; Ἐπειὶ σωστὰ εἶπε ἡ Γραφή, «νὰ μὴ γνωρίζει ἡ ἀριστερά σου τί κάμνει ἡ δεξιὰ σου»³¹. Δηλαδή, κι ἂν ἀκόμα ἔχομε κάποιο πολὺ συγγενικό μας μέλος, νὰ μὴ σπεύδουμε νὰ τοῦ τὸ δείξουμε, ἐκτὸς ἂν εἶναι ἀνάγκη. Γιατὶ πολλὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ αὐτό. Ὁδηγεῖται κανεὶς στὴν κενοδοξία, πολλές φορές γίνεται ἐμπόδιο.

Γι' αὐτὸ ἄς τὸ διατηροῦμε κρυφὸ καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, ἂν εἶναι δυνατό, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποῦ μᾶς ὑποσχέθηκε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων.

31. Ματθ. 6,3.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Α' Τιμ. 5,11-20)

5 «Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιά-
σωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι
τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Ἔμα δὲ καὶ ἀργαὶ μαν-
θάνουσι περιερχόμεναι τὰς οἰκίας· οὐ μόνον δὲ ἀργαί,
ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περιέργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέον-
τα. Βούλομαι οὖν νεωτέρας χήρας γαμεῖν, οἰκοδεσπο-
τεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδο-
ρίας χάριν. Ἦδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ
σατανᾶ».

10 1. Πολὺν ὑπὲρ τῶν χηρῶν ὁ Παῦλος ποιησάμενος λόγον, καὶ
χρόνον αὐτῶν διορίσας τῷ λέγειν, «χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον
ἐτῶν ἐξήκοντα γεγонуῖα», καὶ τὴν ποιότητα διδάξας τῆς χήρας τῷ
εἰπεῖν, «εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνι-
ψε», πάλιν ἐνταῦθά φησι· «νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ». Περὶ δὲ
15 τῶν παρθένων, καίτοι γε πολὺ φορτικωτέρου τοῦ πράγματος ὄν-
τος, οὐδὲν τοιοῦτον αἰνίττεται· εἰκότως. Διὰ τί; Ὅτι ἐπὶ μείζοσιν
ἀπεγράψαντο, καὶ ἀπὸ μείζονος τῆς διανοίας ἐκεῖ τὸ ἔργον προέβη
τοῦτο. Τὸ μὲν οὖν, «εἰ ἐξενδόχησεν», «εἰ ἀγίων πόδας ἐνιψε», καὶ
πάντα τὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦ εὐπροσέδρου παρέστηκε, καὶ τοῦ λέγειν,
20 «ἡ δὲ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου». Εἰ δὲ χρόνων ἕνεκεν οὐδὲν
ἀκριβολογεῖται, μὴ θαυμάσης· μάλιστα μὲν γὰρ ἀπὸ τούτου κάκεινο

1. Α' Τιμ. 5,9.

2. Α' Τιμ. 5,10.

3. Α' Κορ. 7,34.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ε'

(Α' Τιμ. 5,11-20)

«Τις νεώτερες χῆρες ν' ἀποφεύγεις νὰ τις γράψεις στὸν κατάλογο τῶν χηρῶν· γιατί, ὅταν τὰ πάθη τους τις ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν, καὶ εἶναι ἀξιοκατάκριτες, γιατί παρέβηκαν τὴν πρώτη ὑπόσχεση. Συγχρόνως μαθαίνουν νὰ εἶναι ἀργές, ἀλλὰ καὶ φλύαρες καὶ περιέργες, μιλώντας γιὰ ἄπρεπα. Θέλω λοιπὸν οἱ νεώτερες χῆρες νὰ παντρεύονται, νὰ διευθύνουν τὸ σπίτι τους, καὶ νὰ μὴ δίνουν καμιά ἀφορμὴ στὸν ἐχθρὸ τῆς πίστεως γιὰ κατηγορία. Ἦδη μερικὲς ἄφησαν τὸν ὀρθὸ δρόμο καὶ ἀκολούθησαν πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ».

1. Ἄφοῦ ἔκαμε ὁ Παῦλος πολὺ λόγο γιὰ τις χῆρες καὶ ὄρισε χρόνο γι' αὐτές, λέγοντας, «χήρα ἃς καταγράφεται στὸν κατάλογο τῶν χηρῶν ὄχι ἐκείνη ποὺ εἶναι μικρότερη τῶν ἐξήντα ἐτῶν»¹, καὶ ἀφοῦ δίδαξε τὴν ποιότητα τῆς χήρας μὲ τὸ νὰ πεῖ, «ἐὰν ἀνέθρεψε παιδιά, ἐὰν φιλοξένησε, ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἀγίων»², πάλι λέγει ἐδῶ· «τις νεώτερες χῆρες ν' ἀποφεύγεις νὰ τις δεχθεῖς». Γιὰ τις παρθένες ὁμως, ἂν καὶ εἶναι περισσότερο δύσκολο τὸ πράγμα, δὲν ὑπαινίσσεται τίποτε τέτοιο· καὶ σωστά. Γιατί; Γιατὶ ἀφιερώθηκαν σὲ ὑψηλότερα, καὶ αὐτὴ ἡ ἀφιέρωση αὐτῶν ἔγινε ἀπὸ ὑψηλότερη ψυχικὴ διάθεση. Τὸ «ἐὰν φιλοξένησε» λοιπὸν, «ἐὰν ἔπλυνε πόδια ἀγίων», καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, τὰ δήλωσε μὲ τὴν φροντίδα ποὺ ζήτησε ἀπὸ αὐτὴν καὶ μὲ αὐτὸ ποὺ λέγει ὅτι, «ἡ ἀγαμὴ μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου»³. Ἦν ὁμως δὲ λέγει τίποτε μὲ ἀκρίβεια γιὰ τὴν ἡλικία, μὴν ἀπορήσεις· γιατί βέβαια ἀπὸ αὐτὸ εἶναι ὀλοφάνερο καὶ

δῆλον. Ἄλλως δὲ εἶπον, ὅτι ἀπὸ μείζονος διανοίας ἐκεῖναι τὴν παρθενίαν εἶλοντο. Πρὸς δὲ τούτοις, ἐνταῦθα ἤδη πτώματα γέγονε, καὶ αὗται παρεῖχον τὴν ἀφορμὴν τῆς τοιαύτης νομοθεσίας, ἐκεῖ δὲ τοιοῦτον οὐδὲν ἦν. Ὅτι γὰρ ἐξέπεσόν τινες ἤδη, ἀπὸ τούτου δῆλον, 5 ἀπὸ τοῦ λέγειν, «ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσι»· καὶ πάλιν, «ἤδη γὰρ ἐξετράπησάν τινες ὀπίσω τοῦ σατανᾶ». «Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ». Διὰ τί; «Ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσι».

Τί ἐστίν, «ὅταν καταστρηνιάσωσιν»; Ὅταν ἀκκισθῶσιν, 10 ὅταν θρύπτωνται· καθάπερ ὅταν ἐπὶ ἀνδρὸς τις ἐπιεικοῦς λέγῃ, ἄφες αὐτήν, ὅτι ἐτέρου γέγονε'. Δείκνυσι τοίνυν ὅτι καὶ τὴν χηρέαν ἀπλῶς εἶλοντο, οὐ κρίνασαι. Ἄρα καὶ ἡ χήρα τῷ Χριστῷ ἀρμόζεται ἐν τῇ χηρείᾳ· ἐγὼ γάρ, φησί, προστάτης τῶν χηρῶν, καὶ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν. Δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ τὴν χηρείαν ὀρθῶς αἰροῦνται, 15 ἀλλὰ καταστρηνιάσωσιν· ἀλλ' ὁμως φέρει. Καὶ μὴν ἄλλαχοῦ φησιν· «ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ». Ὅταν ὀνομασθῶσιν αὐτῷ, φησί, «γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν». Πίστιν τὴν συνθήκην λέγει, τὴν ἀλήθειαν· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἐψεύσαντο αὐτόν, ἠθέτησαν, 20 παρέβησαν τὰς συνθήκας. Ἄμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσιν. Οὐκ ἄρα ἀνδράσι μόνον ἐπιτάττει τὸ ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ γυναιξί· πᾶσαν γὰρ τὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία. Οὐ τούτῳ, φησί, τῷ κρίματι μόνον εἰσὶν ὑπεύθυνοι, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἀμαρτήμασιν. Εἰ ἄρα ἀνάρμοστον γυναικὶ τὸ περιέναι τὰς οἰκίας, πολλῷ μᾶλλον παρ- 25 θένῳ. «Οὐ μόνον δέ», φησὶν, «ἀργαὶ μανθάνουσιν, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. Βούλομαι οὖν νεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν».

Τί οὖν συμβαίνει ὅταν καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς μέριμνα ἀποστῆ, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ μὴ κατέχη; Εἰκότως ἀργαί, λάλοι, περίεργοι γίνονται. 30 Ὁ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ μὴ μεριμνῶν, τὰ ἐτέρου μεριμνήσει πάντως·

ἐκεῖνο. Ἄλλωστε εἶπα ὅτι οἱ παρθένες διάλεξαν τὴν παρθενία ἀπὸ σκέψη ὑψηλότερη. Ἐπὶ πλεόν στὴν περίπτωσι τῶν χηρῶν παρουσιάστηκαν ἤδη πτώσεις, καὶ αὐτὲς ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ μιᾶς τέτοιας νομοθεσίας, ἐνῶ στὴν περίπτωσι τῶν παρθένων δὲν συνέβηκε τίποτε τέτοιο. Ὅτι λοιπὸν μερικὲς ξέπεσαν ἤδη, εἶναι φανερὸ ἀπ' αὐτό, ἀπὸ αὐτὸ πού λέγει, «ὅταν κυριευθοῦν ἀπὸ ἐπιθυμίας πού τις ἀποσποῦν ἀπὸ τὸ Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν»· καὶ πάλι, «ἤδη μερικὲς ἔφυγαν ἀπὸ τὸ σωστὸ δρόμο καὶ πηγαίνουν πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ». «Τὶς νεώτερες χῆρες μὴ τις δέχεσαι». Γιατί; «Γιατί, ὅταν οἱ ἐπιθυμίας τους τις ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸ Χριστό, θέλουν νὰ παντρευτοῦν».

Τί σημαίνει, «ὅταν τὰ πάθη τις ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸ Χριστό»; Ὅταν κυριεῦνται ἀπὸ φιλαρέσκεια, ὅταν ἀκολασταίνουν ὅπως ἀκριβῶς ὅταν κάποιος λέγει γιὰ ἄνδρα ἐπιεικὴ, ἄφησέ την, γιατί ὑπῆρξε ἄλλου. Δείχνει λοιπὸν, ὅτι καὶ τὴ χηρεία τυχαία τὴν προτίμησαν, γιατί λέγει, ἐγὼ εἶμαι προστάτης τῶν χηρῶν καὶ πατέρας τῶν ὀρφανῶν. Δείχνει ὅτι οὔτε τὴ χηρεία ἐκλέγουν σωστά, ἀλλ' ἀκολασταίνουν· ἀλλ' ὅμως τὸ ὑπομένει. Καὶ ἄλλου πάλι λέγει, «σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω σὰν παρθένο ἀγνή στὸ Χριστό»⁴. Ὅταν ἀφοσιωθοῦν στὸ Χριστό, λέγει, «καὶ θέλουν νὰ παντρευτοῦν, εἶναι ἀξιοκατάκριτες, γιατί ἀθέτησαν τὴν πρώτη πίστη»· πίστη ὀνομάζει τὴν ὑπόσχεσι, τὴν ἀλήθεια· σὰν νὰ ἔλεγε, τὸν ἐξαπάτησαν, ἀθέτησαν, παρέβηκαν τὶς συμφωνίες. Συγχρόνως μαθαίνουν νὰ εἶναι καὶ ἀργόσχολες. Ἄρα δὲν προστάσσει μόνο στοὺς ἄνδρες νὰ ἐργάζονται, ἀλλὰ καὶ στὶς γυναῖκες· γιατί ὅλη τὴν κακία τὴν δίδαξε ἡ ἀργία. Δὲν εἶναι μόνο ὑπεύθυνες γι' αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα, λέγει, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλα ἁμαρτήματα. Ἄν λοιπὸν δὲν ἀρμόζει σὲ γυναῖκα νὰ περιέρχεται στὰ σπίτια, πολὺ περισσότερο στὴν παρθένο. Ὅχι μόνο, λέγει, «μαθαίνουν νὰ εἶναι ἀργές, ἀλλὰ καὶ φλύαρες καὶ περιέργες, μιλώντας τὰ μὴ πρέποντα. Θέλω λοιπὸν οἱ νεώτερες χῆρες νὰ παντρεύονται, νὰ ἀποκτοῦν τέκνα, νὰ γίνονται καλὲς οἰκοκυρές.

Τί λοιπὸν συμβαίνει ὅταν καὶ ἡ φροντίδα τοῦ Θεοῦ δὲν τὴν συγκρατεῖ; Εὐλογα γίνονται ἀργές, φλύαρες, περιέργες. Γιατί ἐκεῖνος πού δὲ φροντίζει γιὰ τὰ δικά του, ὅπωςδῆποτε θὰ φροντίσει

ὡσπερ ὁ τὰ ἑαυτοῦ φροντίζων, τῶν ἐτέρων οὐδένα ποιήσεται λόγον, οὐδεμίαν ἔξει φροντίδα. «Λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα». Οὐδὲν οὕτως ἀνάρμοστον γυναικί, ὡς τὸ τὰ ἐτέρων περιεργάζεσθαι μάλιστα, οὐ μόνον δὲ γυναικί, ἀλλὰ καὶ ἀνδρί· ἀναισχυντίας γὰρ καὶ ἰτα-
 5 μότητος τεκμήριον τοῦτο μέγιστον. «Βούλομαι οὖν». Ἐπειδὴ αὐταὶ βούλονται, «βούλομαι καὶ γὼ νεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, οἰκουρεῖν»· πολλῶ γὰρ τοῦ ποιεῖν ἐκεῖνα τοῦτο βέλτιον. Ἔδει μὲν οὖν τὰ τοῦ Θεοῦ μεριμνᾶν, ἔδει τὴν πίστιν φυλάττειν, ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνα οὐ γίνεται, βέλτιον ταῦτα γενέσθαι, ἢ
 10 ἐκεῖνα· οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς ἀθετεῖται, οὔτε αὐταὶ ταῦτα μανθάνουσι. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς χηρείας ἐκείνης οὐδὲν χρηστὸν ἔσται· ἀπὸ δὲ τοῦ γάμου τούτου πολλὰ ἀγαθὰ· ἐντεῦθεν τὸ κεχηνὸς καὶ ράθυμον τῆς διανοίας αὐτῆς ἐπιστρέψαι δυνήσεται.

Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ χῆραι ἐξέπεσον,
 15 πολλῆς αὐτὰς ἐπιμελείας δεῖ ἀπολαύειν, ὥστε μὴ παθεῖν ἅπερ εἶπον, ἀλλ' ἐπέταξε γάμον; Ὅτι οὐ κεκώλυται, ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ καθίστησι· διὸ καὶ ἐπάγει· «μηδεμίαν διδόναι ἀφορμὴν τῶ ἀντικειμένῳ λαιδορίας χάριν», μηδὲ λαβὴν τινα. «Ἦδη γὰρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ». Κωλύει τοίνυν τὰς χήρας τὰς τοιαύτας,
 20 οὐ βουλόμενος μὴ εἶναι χήρας νεωτέρας, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος μοιχαλίδας εἶναι, μὴ βουλόμενος ἀργὰς εἶναι καὶ περιέργους, λαλούσας τὰ μὴ δέοντα, μὴ βουλόμενος τὸν διάβολον ἀφορμὴν λαμβάνειν· ὡς, εἰ μὴ τοιοῦτον ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἐκώλυσεν. «Εἰ δέ τις πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκεῖτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρεῖσθω ἢ ἐκκλησία,
 25 ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκῆ». Ὅρας πῶς πάλιν ὄντως χήρας λέγει ἐκείνας τὰς μεμονωμένας, τὰς οὐδαμόθεν ἐχούσας παραμυθίαν; Οὕτω γὰρ βέλτιον ἦν. Δύο γὰρ ἐγίνετο τὰ μέγιστα, καὶ ἐκεῖνα ἀφορμὴν ἐλάμβανον τοῦ εὖ ποιεῖν, καὶ αὐταὶ διετρέφοντο καλῶς, καὶ ἡ ἐκκλησία οὐκ ἐβαρεῖτο.

για τὰ ξένα, ὅπως πάλι ἐκεῖνος πού φροντίζει για τὰ δικά του, κανένα λόγος δὲ θὰ κάμει για τὰ ξένα, καμιὰ φροντίδα δὲν θὰ ἔχει. «Λέγοντας τὰ μὴ πρέποντα». Δὲν ὑπάρχει τίποτε τόσο ἀταίριαστο στὴ γυναίκα, ὅσο βέβαια τὸ νὰ περιεργάζεται τὰ ξένα, καὶ ὄχι μόνο στὴ γυναίκα, ἀλλὰ καὶ στὸν ἄνδρα· γιατί αὐτὸ εἶναι μεγάλη ἀπόδειξη ἀδιαντροπιᾶς καὶ θρασύτητας. «Θέλω λοιπόν». Ἐπειδὴ αὐτὲς θέλουν, θέλω καὶ ἐγώ, «οἱ νεώτερες χῆρες νὰ παντρεύονται, νὰ τεκνοποιοῦν, νὰ γίνονται καλὲς οἰκοκυρές», νὰ μένουν στὸ σπιτι. Γιατί πολὺ πιὸ καλῦτερο εἶναι αὐτό, παρὰ νὰ κάμουν ἐκεῖνα. Ἐπρεπε λοιπόν νὰ μεριμνοῦν τὰ τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε νὰ φυλάσσουν τὴν πίστη, ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνα δὲ γίνονται, εἶναι προτιμότερο νὰ γίνονται αὐτά, παρὰ ἐκεῖνα· γιατί οὔτε ὁ Θεὸς ἀθετεῖται, οὔτε αὐτὲς μαθαίνουν αὐτά. Γιατί ἀπὸ ἐκείνη τὴ χηρεία τίποτε καλὸ δὲ θὰ προέλθει, ἀπὸ αὐτὸ τὸ γάμος ὅμως πολλὰ ἀγαθὰ θὰ προέλθουν· μετὸ γάμο δηλαδὴ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ ραθυμία τῆς διάνοιᾶς τῆς θὰ μπορέσουν νὰ μεταστραφοῦν.

Καὶ για ποιὸ λόγος, λέγει, δὲν εἶπε, ἔπειδὴ χῆρες ξέπεσαν, πρέπει αὐτὲς νὰ ἀπολαμβάνουν πολλὴ φροντίδα, ὥστε νὰ μὴν πάθουν αὐτὰ πού εἶπα, ἀλλὰ διέταξε γάμος; Γιατί δὲν ἀπαγορεύτηκε ὁ γάμος, γιατί παρέχει ἀσφάλεια· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «νὰ μὴ δίνουν καμιὰ ἀφορμὴ στὸν ἐχθρὸ τῆς πίστεως, ὥστε νὰ ἐμπαιχθεῖ ἡ πίστη», οὔτε καμιὰ εὐκαιρία. «Γιατί ἤδη μερικὲς ἐκτράπηκαν καὶ ἀκολουθοῦν πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ». Ἐμποδίζει λοιπόν τις χῆρες αὐτὲς ὄχι ἐπειδὴ θέλει νὰ μὴν ὑπάρχουν χῆρες νεώτερες, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲ θέλει νὰ εἶναι μοιχαλίδες, ἐπειδὴ δὲ θέλει νὰ εἶναι ἀργὲς καὶ περιέργες, μιλώντας τὰ ἄπρεπα, ἐπειδὴ δὲ θέλει ὁ διάβολος νὰ ἔχει ἀφορμὴ· γιατί, ἂν δὲν συνέβαινε κάτι τέτοιο, δὲ θὰ τις ἐμπόδιζε νὰ παραμένουν χῆρες. «Ἄν κάποιος πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χῆρες, ἂς τις βοηθάει, καὶ ἂς μὴν ἐπιβαρύνεται ἡ Ἐκκλησία, για νὰ βοηθᾶ τις πραγματικὰ χῆρες». Βλέπεις πῶς πάλι ὀνομάζει πραγματικὲς χῆρες ἐκεῖνες τις ἐντελῶς μόνες, πού δὲν ἔχουν παρηγοριὰ ἀπὸ πουθενά; Γιατί ἔτσι ἦταν προτιμότερο. Γιατί δυὸ μεγάλες ὠφέλειες προέκυπταν ἀπὸ αὐτό· καὶ ἐκεῖνες εἶχαν ἀφορμὴ για ἀγαθοεργία, καὶ αὐτὲς καλὰ διατρέφονταν, καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐπιβαρυνόταν.

Καλῶς προσέθηκεν, «εἴ τις πιστός»· παρὰ γὰρ τῶν ἀπίστων οὐκ ἔδει τὰς πιστὰς τρέφεσθαι, ἵνα μὴ δόξωσι δεῖσθαι αὐτῶν. Καὶ ὄρα πῶς παραμυθητικῶς. Οὐκ εἶπε, 'πολυτέλειάν τινα χορηγείτω', ἀλλ', «ἐπαρκείτω αὐταῖς». «Ἴνα ἡ ἐκκλησία», φησί, «ταῖς ὄντως 5 χήραις ἐπαρκῆ». ἼΑρα καὶ ταύτης τὸν μισθὸν αὕτη ἔχει τῆς βοηθείας· ἡ γὰρ βοηθοῦσα ταύτη, οὐ ταύτη βοηθεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκείναις, μετ' εὐρυχωρίας ἀφεῖσα αὐτὰς τρέφεσθαι. «Βούλομαι νεωτέρας», τί; τρυφᾶν; ἀλλὰ σπαταλᾶν; οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλά, «γαμειν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν». Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης αὐτὸν εἰς 10 τρυφήν αὐτὰς προτρέπειν, ἐπήγαγε· «μηδεμίαν διδόναι ἀφορμὴν τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν». Ἐδει μὲν γὰρ αὐτὰς εἶναι ἀνωτέρας τῶν βιωτικῶν, ἐπειδὴ δὲ κατώτεραι γεγόνασι, κἂν ἐν αὐτοῖς στηκέτωσαν. «Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Λέ- 15 γει γὰρ ἡ Γραφή, 'βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις' καί, 'ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ'».

2. «Τιμὴν» ἐνταῦθα τὴν θεραπείαν λέγει, τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν. Τὸ γὰρ ἐπαγαγεῖν, «οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα», καί, «ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ», τοῦτο δηλοῖ. ἼΑρα καὶ ὅταν 20 λέγη, «χήρας τίμα», τοῦτο λέγει περὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων τροφῆς, «ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ», φησί· καὶ πάλιν, «τίμα τὰς ὄντως χήρας»· τουτέστι, τὰς ἐν πενίᾳ· ὅσω γὰρ ἂν τις ἐν πενίᾳ ᾗ, τοσούτῳ μᾶλλον ἐστι χήρα. Τίθησι τὸ τοῦ νόμου, τίθησι τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀμφοτέρα συμφωνοῦντα. Ὁ μὲν γὰρ νόμος φησὶν, «οὐ φιμώ- 25 σεις βοῦν ἀλοῶντα». Ὁρᾶς πῶς βούλεται κάμνειν τὸν διδάσκαλον; Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἔστιν, ἄλλος πόνος τοιοῦτος, ὡς ὁ ἐκείνου. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν τοῦ νόμου· πῶς δὲ καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ τίθησιν; «ἼΑξιός» γάρ, φησὶν, «ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ». Μὴ τῷ μισθῷ τοίνυν προσέχωμεν μόνῳ, ἀλλὰ καὶ πῶς προσέταξε· φησὶ

5. Δευτ. 25,4.

6. Λουκᾶ 10,7.

Σωστά πρόσθεσε, «ἐὰν κάποιος πιστός»· γιατί δὲν ἔπρεπε οἱ πιστὲς νὰ τρέφονται ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι τοὺς ἔχουν ἀνάγκη. Καὶ πρόσθεσε πῶς τὸ λέγει μὲ τρόπο παρηγορητικό. Δὲν εἶπε ‘νὰ χορηγεῖ πολυτέλεια’, ἀλλὰ «νὰ παρέχει σ’ αὐτὲς τὰ ἀναγκαῖα». «Γιὰ νὰ μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία», λέγει, «νὰ βοηθᾷ τὶς πραγματικὰ χῆρες». Ἦ ἀρα αὐτὴ ἔχει τὸ μισθὸ καὶ αὐτῆς τῆς βοήθειας· γιατί ἐκείνη πού βοηθᾷ τὴ χήρα, δὲ βοηθᾷ μόνο αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὶς ἄλλες τῆς Ἐκκλησίας, γιατί ἐπιτρέπει σ’ αὐτὲς νὰ τρέφονται μὲ κάποια ἄνεση. «Θέλω οἱ νεώτερες χῆρες»· τί; νὰ ζοῦν τρυφηλᾶ; νὰ ζοῦν σπάταλα; τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ «νὰ παντρεύονται, νὰ ἀποκτοῦν παιδιά, νὰ γίνονται καλὲς οἰκοκυρές». Καὶ γιὰ νὰ μὴν νομίσεις ὅτι τὶς προτρέπει αὐτὸς στὴν τρυφή, πρόσθεσε· «γιὰ νὰ μὴ δίνουν καμιὰ ἀφορμὴ στὸν ἐχθρὸ τῆς πίστεως πρὸς ἐμπαιγμὸ τῆς πίστεως». Ἦ πρεπε βέβαια αὐτὲς νὰ εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ τὰ βιωτικὰ πράγματα, ἐπειδὴ ὅμως ἀποδείχθηκαν κατώτερες, ἅς σταθοῦν ἔστω καὶ σ’ αὐτὰ. «Οἱ πρεσβύτεροι πού εἶναι καλοὶ προϊστάμενοι, εἶναι ἄξιοι διπλῆς τιμῆς, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνοι πού κοπιάζουν γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴ διδασκαλία. Γιατί ἡ Γραφή λέγει· ‘δὲ θὰ φιμώσεις βόδι πού ἀλωνίζει’, καὶ ‘ὁ ἐργάτης εἶναι ἄξιος τοῦ μισθοῦ του’⁶».

2. «Τιμὴ» ἐδῶ ὀνομάζει τὴν περιποίηση, τὴ χορήγηση τῶν ἀναγκαίων. Γιατί μὲ τὸ νὰ προσθέσει, «δὲ θὰ φιμώσεις βόδι πού ἀλωνίζει», καὶ, «ἄξιος εἶναι ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ του», αὐτὸ δηλώνει. Ἦ ἀρα καὶ ὅταν λέγει, «νὰ τιμᾷς τὶς χῆρες», αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ τὴν ἀναγκαῖα τροφή, «γιὰ νὰ βοηθήσει», λέγει, «τὶς πραγματικὰ χῆρες»· καὶ πάλι, «τίμα τὶς πραγματικὰ χῆρες»· δηλαδή, ἐκεῖνες πού εἶναι φτωχές· γιατί, ὅσο πιὸ φτωχὴ εἶναι κάποια, τόσο περισσότερο εἶναι χήρα. Ἀναφέρει τὰ λόγια τοῦ νόμου, τὴν ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ, πού καὶ τὰ δύο συμφωνοῦν. Γιατί ὁ νόμος λέγει, «δὲ θὰ φιμώσεις βόδι πού ἀλωνίζεις». Βλέπεις πῶς θέλει νὰ κοπιάζει ὁ δάσκαλος; Γιατί δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τέτοιος κόπος, σὰν τὸν κόπο τοῦ δασκάλου. Ἄλλ’ ἐκεῖνο εἶναι ἐντολὴ τοῦ νόμου, πῶς ὅμως ἀναφέρει καὶ τὴν ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ; Γιατί λέγει, ὁ ἐργάτης εἶναι ἄξιος τοῦ μισθοῦ του». Ἦ ἀς μὴ προσέχουμε λοιπὸν μόνο τὸ μισθό, ἀλλὰ καὶ ποιά ἐντολὴ ἔδωσε· γιατί λέγει, «ἄξιος εἶναι ὁ

γάρ, «ἄξιος ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστίν». Ὡστε, εἴ τις τρυφᾷ καὶ ἀνίεται, οὐκ ἔστιν ἄξιος· εἰ μὴ τις ἐστὶ βοῦς ἀλοῶν, καὶ πρὸς πνίγος καὶ πρὸς ἀκάνθας τὸ ζευγὸς ἀνέχων ἔλκει, καὶ οὐ πρό-
 5 οὔτερον ἀφίσταται, ἕως ταῖς ἀποθήκαις τοὺς καρποὺς εἰσκομίσει, οὐκ ἔστιν ἄξιος. Ἄρα δεῖ μετὰ ἀφθονίας ἐπιρρέειν τοῖς διδασκά-
 λοις τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν, ἵνα μὴ κάμνωσι μήτε ἐκλύων-
 ται, μηδὲ περὶ τὰ μικρὰ σχολάζοντες τῶν μεγάλων ἀποστερῶσιν
 ἑαυτούς· ἵνα τὰ πνευματικὰ ἐργάζωνται, μηδένα τῶν βιωτικῶν
 ποιούμενοι λόγον.

10 Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Λευῖται· οὐδὲν αὐτοῖς ἔμελε τῶν βιωτικῶν,
 ὅτι τοῖς λαϊκοῖς ἔμελε τῆς αὐτῶν προνοίας, καὶ νόμῳ ἐτέτακτο τὰ
 τῶν προσόδων, οἷον αἱ δεκάται, τὰ ἀπὸ τῶν χρυσίων, αἱ ἀπαρχαί,
 αἱ εὐχαί, καὶ πολλὰ ἕτερα. Ἄλλ' ἐκείνοις μὲν εἰκότως ταῦτα ἐνομο-
 θέτει, ἅτε τὰ παρόντα ζητοῦσιν, ἐγὼ δὲ πλέον οὐδὲν λέγω τοῦ δεῖν
 15 τοὺς προεστῶτας ἔχειν τρυφᾶς καὶ σκεπάσματα, ἵνα μὴ περιέλ-
 κωνται εἰς ταῦτα. Τί δέ ἐστι, «διπλῆς τιμῆς»; Διπλῆς τῆς πρὸς τὰς
 χήρας, ἢ τῆς πρὸς τοὺς διακόνους, ἢ ἀπλῶς διπλῆς τιμῆς πολλῆς
 φησι. Μὴ τοῦτο τοίνυν μόνον σκοπῶμεν, ὅτι διπλῆς αὐτοὺς τιμῆς
 ἠξίωσεν, ἀλλ' ὅτι προσέθηκεν, «τοὺς καλῶς προεστῶτας». Τί δέ
 20 ἐστὶ, «καλῶς προεστῶτας»; Ἀκούσωμεν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος·
 «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων».
 Ἄρα τοῦτο ἐστὶ καλῶς προεστάναι, μηδενὸς φείδεσθαι τῆς ἐκεί-
 νων κηδεμονίας ἕνεκεν. «Μάλιστα», φησὶν, «οἱ κοπιῶντες ἐν
 λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ».

25 Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ λέγοντες μὴ δεῖν λόγου, μηδὲ διδασκαλίας,
 ὅπου γε καὶ Τιμοθέῳ τοσαῦτα παραινεῖ λέγων, «ταῦτα μελέτα, ἐν
 τούτοις ἴσθι», καὶ πάλιν, «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει·
 τοῦτο γὰρ ποιῶν καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντας»; Καὶ
 τούτους μάλιστα πάντων τῶν ἄλλων τιμᾶσθαι βούλεται· καὶ τὴν
 30 αἰτίαν τίθησιν, ὅτι πολλὸν πόνον ὑπομένουσι, φησὶν. Εἰκότως.
 Ὅταν γὰρ ὁ μὲν ἕτερος μήτε ἀγρυπνῇ, μήτε φροντίζῃ, ἀλλὰ ἀπλῶς

7. Ἰω. 10,11.

8. Α' Τιμ. 4,15.

9. Α' Τιμ. 4,16.

ἐργάτης τῆς τροφῆς του». Ὡστε, ἂν κάποιος ἐπιδίδεται στήν τρυφήν καὶ στή μαλθακότητα, δὲν εἶναι ἄξιος· ἂν κάποιος δὲν εἶναι βόδι πού ἀλωνίζει, καὶ ἀνέχεται νὰ σέρνει τὸ ζυγὸ πρὸς τὴν παράβαση καὶ τὰ ἀγκάθια, καὶ δὲ σταματᾷ προηγουμένως, μέχρι πού νὰ μεταφέρει τοὺς καρποὺς στὶς ἀποθῆκες, δὲν εἶναι ἄξιος. Ἄρα πρέπει νὰ χορηγοῦνται μὲ ἀφθονία στοὺς δασκάλους τὰ ἀναγκαῖα, γιὰ νὰ μὴν κοπιάζουν οὔτε νὰ χαλαρώνουν τὴν προσπάθεια, οὔτε ἀπασχολούμενοι μὲ τὰ μικρὰ νὰ στεροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀπὸ τὰ μεγάλα· γιὰ νὰ ἐργάζονται τὰ πνευματικὰ καὶ νὰ μὴ κάμουν κανένα λόγο γιὰ τὰ βιωτικά.

Τέτοιοι ἦταν οἱ Λευῖτες· δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τίποτε ἀπὸ τὰ βιωτικά, γιὰ τὸ λαϊκοὶ φρόντιζαν γι' αὐτοὺς, καὶ μὲ νόμο εἶχαν καθορισθεῖ τὰ ἔσοδά τους, ὅπως αἱ δεκάτες, τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὸ χρυσό, αἱ ἀπαρχές, αἱ εὐχές, καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἀλλὰ σ' ἐκείνους βέβαια σωστὰ νομοθετοῦσε αὐτά, γιὰ τὸ ἐπιθυμοῦσαν τὰ παρόντα· καὶ ἐγὼ δὲ λέγω τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ προΐστάμενοι πρέπει νὰ ἔχουν τροφὲς καὶ σκεπάσματα, γιὰ νὰ μὴν ἀφοσιώνονται σ' αὐτά. Καὶ τί σημαίνει, «διπλῆς τιμῆς»; Διπλὴ ἀπὸ ὅ,τι στὶς χῆρες, ἢ ἀπὸ ὅ,τι στοὺς διακόνους· ἢ ἀπλῶς μὲ τὴ διπλὴ τιμὴ ἐννοεῖ τὴ μεγάλη τιμὴ. Ἄς μὴ σκεπτόμαστε λοιπὸν μόνο αὐτό, ὅτι τοὺς ἀξίωσε νὰ τιμοῦνται διπλά, ἀλλ' ὅτι πρόσθεσε, «τοὺς καλοὺς προΐσταμένους». Τί σημαίνει ὁμως, «καλοὶ προΐσταμένοι»; Ἄς ἀκούσουμε τὸ Χριστὸ πού λέγει· «ὁ καλὸς ποιμένας θυσιάζει τὴν ψυχὴν του γιὰ τὰ πρόβατα»⁷. Ἄρα αὐτὸ σημαίνει, «καλὸς προΐστάμενος», νὰ μὴν ἀποφεύγει κανένα κόπο πού ἔχει σχέση μὲ τὴ φροντίδα ἐκείνων. «Πρὸ πάντων», λέγει, «ἐκεῖνοι πού κοπιάζουν μὲ τὸ λόγο καὶ τὴ διδασκαλία».

Ποῦ εἶναι τῶρα ἐκεῖνοι πού λένε δὲ χρειάζεται λόγος οὔτε διδασκαλία; τὴ στιγμὴ πού καὶ τὸν Τιμόθεο προτρέπει τόσα πολλά, λέγοντας, «αὐτὰ νὰ μελετᾷς, σ' αὐτὰ νὰ μένεις»⁸, καὶ πάλι, «πρόσεχε τὴν ἀνάγνωσι καὶ τὴν προσευχὴν· γιὰ τὸ κάμνοντάς σου αὐτὸ θὰ σώσεις καὶ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἐκείνους πού σὲ ἀκούουν»⁹; Καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους αὐτοὶ θέλει νὰ τιμοῦνται· καὶ τὴν αἰτία ἀναφέρει, γιὰ τὴν, λέγει, ὑπομένουν πολὺ κόπο. Καὶ σωστά. Γιὰ τὸ, ὅταν ὁ ἕνας οὔτε ξαγρυπνᾷ οὔτε φροντίζει, ἀλλ'

συνεδρεύη ἐν ἀδείᾳ καὶ ἀμεριμνίᾳ, ἐκεῖνος δὲ κόπτηται φροντίζων, μελετῶν, καὶ μάλιστα, ὅταν ἄπειρος ἦ καὶ λόγων τῶν ἐξωθεν, πῶς οὐ δεῖ μάλιστα τιμῆς ἀπολαύειν καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτὸν εἰς τοσοῦτους πόνους ἑαυτοῦς ἀφιέντα; Μυρίαις γὰρ γλώσσαις
5 ἐστὶν ὑπεύθυνος· ὁ δεῖνα ἐμέμψατο, ἕτερος ἐπήνεσεν, ἄλλος ἔσκωψεν, ἄλλος διέβαλε τὴν μνήμην καὶ τὴν σύνθεσιν· καὶ δεῖ αὐτῷ πολλῆς ἰσχύος, ὥστε τοῦτο φέρειν.

Μέγα γὰρ τοῦτο, μέγα πρὸς ἐκκλησίας οἰκοδομήν, καὶ πολὺ συντελεῖ τὸ διδακτικὸς εἶναι τοῖς προεστῶτας, κἂν τοῦτο μῆ
10 παρῆ, πολλὰ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἴχεται. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων, μετὰ τοῦ φιλοξένου καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, μετὰ τοῦ ἀλήπτου, καὶ τοῦτο ἀριθμεῖ λέγων, «διδακτικόν». Ἐπεὶ διὰ τί διδάσκαλος λέγεται; Ναί, φησὶν, ἵνα τῷ βίῳ διδάσκη φιλοσοφίαν. Ὡστε ταῦτα περιττά, καὶ οὐ δεῖ τῆς ἀπὸ τῶν λόγων διδασκαλίας εἰς προκοπῆν.
15 Καὶ πῶς ὁ Παῦλός φησι, «μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ»; ὅταν γὰρ περὶ δογμάτων ἦ λόγος, ποῖος βίος ἐνταῦθα ἰσχὺν ἔχει; Τίνα λόγον δέ φησιν; Οὐ τὸν κομπῶδη, οὐδὲ τὸν τὴν κομπειάν ἔχοντα τὴν ἐξωθεν, ἀλλὰ τὸν ἰσχὺν πολλὴν κεκτημένον τοῦ πνεύματος, τὸν συνέσεως γέμοντα καὶ φρονήσεως. Οὐ κατα-
20 σκευῆς οὖν αὐτῷ καὶ φράσεως δεῖ, ἀλλὰ νοημάτων, ὅπως ἂν λέγηται, οὐδὲ συνθήκης, ἀλλὰ φρενῶν.

«Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων». Κατὰ γὰρ νεωτέρου δεῖ ἐκτὸς μαρτύρων κατηγορίαν δέχεσθαι; κατὰ δὲ ὅλως τινός, καὶ οὐχὶ μετὰ ἀκριβείας πάντοτε δεῖ τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι; Τί οὖν ἐστὶν ὃ λέγει; Οὐδὲ
25 ἐπὶ ἄλλων, φησί, μάλιστα δὲ κατὰ πρεσβυτέρου. Πρεσβύτερον γὰρ ἐνταῦθά φησιν, οὐχὶ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν, ἐπειδὴ περ εὐκολώτερον ἀμαρτάνουσιν οἱ νέοι τῶν πρεσβυτέρων. Δῆλον δὲ ἐστὶν ἐντεῦθεν, ὅτι Ἐκκλησίαν λοιπὸν ἦν ἐμπεπιστευμένος ὁ Τιμόθεος, ἢ

ἀπλῶς κάθετα μὲ τοὺς ἄλλους σὲ ἀσφάλεια καὶ ἀμεριμνησία, ἐνῶ ἐκεῖνος κοπιᾷζει φροντίζοντας, μελετώντας, καὶ μάλιστα ὅταν δὲν εἶναι γνώστης τῆς ἐξωχριστιανικῆς μορφώσεως, πῶς δὲν πρέπει ν' ἀπολαμβάνει τῆ πιὸ μεγάλη τιμῆ, αὐτὸς ποὺ ὑπέβαλε τὸν ἑαυτὸ του σὲ τόσους κόπους περισσότερο ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους; Γιατὶ εἶναι ὑπόλογος σὲ μύριες γλῶσσες· ὁ τάδε κατηγορήσε, ἄλλος ἐπαίνεσε, ἄλλος κοροΐδεψε, ἄλλος διέβαλε τῆ μνήμη καὶ τὴν πρόθεση· καὶ χρειάζεται αὐτὸς πολλή δύναμη, γιὰ νὰ ὑπομείνει αὐτά.

Πραγματικὰ αὐτὸ εἶναι μεγάλο ἔργο, μεγάλο ἔργο γιὰ τὴν οἰκοδομῆ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πολὺ βοηθάει νὰ εἶναι οἱ προϊστάμενοι διδακτικοί, καὶ ἂν αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, πολλὰ χάνονται ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες. Γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα, μαζὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι φιλόξενος καὶ ἐπιεικῆς, μαζὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἀδιάβλητος, ἀπαριθμεῖ καὶ αὐτό, λέγοντας, «νὰ εἶναι διδακτικός». Ἄλλωστε, γιατί λέγεται δάσκαλος; Ναί, λέγει, γιὰ νὰ διδάσκει εὐσέβεια μὲ τῆ ζωῆ. Ὡστε αὐτὰ εἶναι περιττά, καὶ δὲν χρειάζεται γιὰ τὴν προκοπῆ ἢ διδασκαλία τῶν λόγων. Καὶ πῶς λέγει ὁ Παῦλος, «πρὸ πάντων ἐκεῖνοι ποὺ κοπιᾷζουν στὸ λόγο καὶ στὴ διδασκαλία»; γιατί, ὅταν ἀναφέρεται ὁ λόγος στὰ δόγματα, ποιὸς βίος ἐδῶ ἔχει ἰσχὺ; Ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐννοεῖ; Ὅχι τὸν γεμάτο ἀπὸ κομπασμὸ, οὔτε ἐκεῖνον ποὺ ἔχει κομπῆ ἐξωτερικῆ μορφῆ, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει πολλή δύναμη τοῦ πνεύματος, ἐκεῖνον ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ σύνεση καὶ φρόνηση. Δὲν τοῦ χρειάζεται λοιπὸν προετοιμασία καὶ εὐγλωττία, ἀλλὰ νοήματα, ὅπως κι ἂν λέγονται, οὔτε ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ σύνθεση, ἀλλὰ ἀπὸ νοῦ. «Μὴν δέχεσαι κατηγορία ἐναντίον πρεσβυτέρων, ἐκτὸς ἂν προέρχεται ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες». Καὶ πρέπει νὰ δέχεται κατηγορία ἐναντίον νεωτέρου χωρὶς μάρτυρες; ἐναντίον κάποιου γενικὰ ποὺ κατηγορεῖται πρέπει νὰ δέχεται πάντοτε τὶς κατηγορίες, χωρὶς λεπτομερῆ ἐξέταση; Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει; Οὔτε ἐναντίον ἄλλων, λέγει, νὰ δέχεται τὶς κατηγορίες, πρὸ πάντων ὅμως νὰ μὴ τὶς δέχεται ἐναντίον πρεσβυτέρου. Πρεσβύτερον βέβαια ἐδῶ ὀνομάζει ὄχι αὐτὸν ποὺ ἔχει τὸ ἀξίωμα τοῦ πρεσβυτέρου, ἀλλὰ τὸν πρεσβύτερο στὴν ἡλικία, ἐπειδὴ οἱ νέοι ἁμαρτάνουν εὐκολότερα ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους. Ἀπ' ἐδῶ γίνεται φανερό, ὅτι ὁ Παῦλος εἶχε ἐμπιστευθεῖ πλέον στὸν Τιμόθεο Ἐκκλη-

καὶ ἔθνος ὀλόκληρον τὸ τῆς Ἀσίας· διὸ καὶ περὶ πρεσβυτέρων αὐτῷ διαλέγεται. «Τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι». Τουτέστι, μὴ ταχέως ἔκκοπτε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἅπαντα περιεργάζου· ὅταν μέντοι μάθης 5 σαφῶς, σφοδρῶς ἐπέξιθι, ἵνα οἱ ἄλλοι σωφρονισθῶσιν. Ὡσπερ γὰρ τὸ ἀπλῶς κατακρίνειν βλαβερὸν, οὕτω τὸ μὴ ἐπεξιέναι τοῖς φανεροῖς ἀμαρτήμασιν, ὁδὸν ἐστὶ δοῦναι τοῖς ἄλλοις τοῦ τὰ αὐτὰ ποιεῖν καὶ τολμᾶν. «Ἐλεγε» δέ, εἶπε, δηλῶν ὅτι οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀποτομίας· οὕτω γὰρ καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔξουσι. Πῶς οὖν 10 φησὶν ὁ Χριστός, «ὑπάγε, ἔλεγεσον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνοι», ἐὰν εἰς σὲ ἀμάρτη; Πλὴν κάκεινον συγχωρεῖ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐλέγεσθαι.

3. Τί οὖν; οὐχὶ σκανδαλίζει μᾶλλον τὸ ἐνώπιον πάντων ἐλέγεσθαι; Πῶς; Ὅταν γὰρ τὸ ἀμάρτημα ὧσιν εἰδότες, τὴν δὲ κόλασιν 15 οὐκέτι, μᾶλλον σκανδαλίζονται. Ὡσπερ γὰρ ἀτιμωρήτων μενόντων τῶν ἀμαρτανόντων, πολλοὶ οἱ πλημμελοῦντες, οὕτω κολαζομένων, πολλοὶ οἱ κατορθοῦντές εἰσιν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε· τὸν Φαραὼ εἰς μέσον ἀγαγὼν ἐκόλασε, καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ πολλοὺς ἑτέρους καὶ κατὰ πόλιν, καὶ κατὰ ἄνθρωπον ὀρώμεν δι- 20 κην δεδωκότας. Ἄρα βούλεται πάντας φόβον ἔχειν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ πᾶσιν αὐτὸν ἐφίστησιν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ὑπὸ ὑπονοίας κρίνεται, δεῖ, φησὶν, εἶναι τοὺς μαρτυροῦντας καὶ διελέγχοντας αὐτὸν κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. «Ἐπὶ γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθῆσεται πᾶν ρῆμα». «Κατὰ πρεσβυτέρου», φησί, «κατηγο- 25 ρίαν μὴ παραδέχου». Οὐκ εἶπε, 'μὴ κατακρίνης', ἀλλὰ, «μηδὲ δέξῃ κατηγορίαν», μηδὲ ὄλως εἰς κρίσιν καταθῆς.

Τί οὖν ἂν καὶ οἱ δύο ψεύδονται; Τοῦτο σπανιάκις συμβαίνει· ἐνὶ δὲ ἀπὸ τῆς κρίσεως ἐξεταζόμενον καὶ τοῦτο γενέσθαι δῆλον. Τὰ γὰρ ἀμαρτήματα ἀγαπητὸν καὶ δύο μάρτυρας ἔχειν, διὰ τὸ λά- 30 θρα γίνεσθαι καὶ κεκρυμμένως· ὥστε πολλῆς δοκιμασίας σημεῖον

σία ἢ καὶ ὀλόκληρο τὸ ἔθνος τῆς Ἀσίας· γι' αὐτὸ τοῦ μιλάει καὶ γιὰ πρεσβυτέρους. «Ἐκεῖνοι ποὺ σφάλλουν νὰ τοὺς ἐλέγχεις μπροστὰ σὲ ὄλους, γιὰ νὰ φοβοῦνται καὶ οἱ ὑπόλοιποι». Δηλαδή μὴ τοὺς ἀποκόπτεις ἀπὸ τὸ ποίμνιο γρήγορα, ἀλλ' ὅλα ἐξετάζε τα μὲ πολλή προσοχή· ὅταν ὅμως τὰ μάθεις ὅλα μὲ ἀκρίβεια, τιμώρησε αὐστηρά, γιὰ νὰ σωφρονισθοῦν οἱ ἄλλοι. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι βλαβερὸ τὸ νὰ κατακρίνεις ἀπλῶς, ἔτσι καὶ τὸ νὰ μὴ τιμωρεῖς γιὰ τὰ φανερὰ ἀμαρτήματα· γιατί ἀνοίγεις δρόμο στοὺς ἄλλους νὰ ἐπιχειροῦν καὶ νὰ κάμουν τὰ ἴδια. «Ἐλεγε», εἶπε, δηλώνοντας ὅτι ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ μὲ αὐστηρότητα· γιατί ἔτσι καὶ οἱ ὑπόλοιποι θὰ φοθηθοῦν. Πῶς λοιπὸν ὁ Χριστὸς λέγει, «πήγαινε, ἐλεγξέ τον μόνο ἐνῶ θὰ εἴσαστε ἐσὺ καὶ ἐκεῖνος», ἐὰν ἀμαρτησε ἀπέναντι σου; Πλὴν ὅμως καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐπιτρέπει νὰ ἐλέγχεται στὴν Ἐκκλησία.

3. Τί λοιπὸν; δὲ σκανδαλίζει περισσότερο τὸ νὰ ἐλέγχεται κανεὶς μπροστὰ σὲ ὄλους; Πῶς; Γιατί, ὅταν γνωρίζουν τὸ ἀμάρτημα, τὴν τιμωρία ὅμως ὄχι, τότε σκανδαλίζονται περισσότερο. Ὅπως δηλαδή εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ πέφτουν σὲ πλημμελήματα, ὅταν μένουν ἀτιμώρητοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀμαρτάνουν, ἔτσι ὅταν τιμωροῦνται, εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἀρετή. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Θεός· τὸν Φαραῶ τὸν ὀδήγησε στὴ μέση καὶ τὸν τιμώρησε, καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐπίσης· καὶ πολλοὺς ἄλλους βλέπουμε νὰ ἔχουν τιμωρηθεῖ καὶ ὀλόκληρες πόλεις καὶ ἀνθρώπους. Ἄρα θέλει ὄλοι νὰ φοβοῦνται τὸν ἐπίσκοπο, καὶ αὐτὸς νὰ ἔχει τὸ νοῦ του σὲ ὄλους. Ἐπειδὴ δηλαδή πολλὰ κρίνονται ἀπὸ ὑποψία, πρέπει, λέγει, νὰ παραβρίσκονται οἱ μάρτυρες, ποὺ θὰ ἐλέγξουν αὐτὸν σύμφωνα μὲ τὸν παλαιὸ νόμο. Γιατί λέγει, «κάθε λόγος, θὰ μπορεῖ νὰ ἔχει ἰσχὺ ὅταν μαρτυρεῖται ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς»¹⁰. «Νὰ μὴ δέχουσαι», λέγει. «κατηγορία ἐναντίον πρεσβυτέρου». Δὲν εἶπε, «μὴ κατακρίνεις», ἀλλά, «νὰ μὴ δεχθεῖς κατηγορία», οὔτε νὰ τὸν δικάσεις καθόλου.

Τί λοιπὸν ἂν καὶ οἱ δύο μάρτυρες ψεύδονται; Αὐτὸ συμβαίνει σπάνια, καὶ εἶναι δυνατόν αὐτὸ νὰ γίνῃ φανερὸ ἀπὸ τὴν κρίση καθὼς θὰ ἐξετάζεται. Γιατί γιὰ τὰ ἀμαρτήματα εἶναι καλὸ νὰ ὑπάρχουν δύο μάρτυρες, γιατί γίνονται μυστικὰ καὶ κρυφά· ὥστε αὐτὸ

τοῦτο. Τί οὖν, ἂν μὲν ὠμολογημένα ἦ τὰ ἀμαρτήματα, μάρτυρας δὲ μὴ ἔχη, ἀλλὰ πονηρὰν ὑπόνοιαν; Εἶπον ἄνω, φησί, «δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν». Μετὰ φόβου τοίνυν ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν· δικαίω μὲν γὰρ νόμος οὐ κεῖται· οἱ δὲ πολλοὶ
 5 καὶ τὴν ἀρετὴν ἀνάγκη μετερχόμενοι, καὶ οὐ προθέσει, μεγάλα ἀπὸ τοῦ φόβου καρποῦνται, πολλάκις τὰς ἐπιθυμίας ἐκκόπτοντες τὰς ἑαυτῶν. Διὰ τοῦτο περὶ γέεννης ἀκούωμεν, ἵνα πολὺ τι καρπωσώμεθα ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς καὶ τοῦ φόβου τούτου. Εἰ γὰρ μέλλων ἐμβάλλειν εἰς αὐτὴν τοὺς ἀμαρτάνοντας, μὴ προεῖπε ταύτης τὴν ἀπει-
 10 λήν, πολλοὶ ἐνέπεσον ἂν εἰς αὐτήν. Εἰ γὰρ νῦν τοῦ φόβου κατασειόντος ἡμῶν τὰς ψυχάς, εἰσὶ τινες οἱ οὕτω ραδίως ἀμαρτάνοντες, ὡς οὐδὲ οὔσης αὐτῆς, εἰ μηδὲν τούτων εἶρητο μήτε ἠπειλήτο, τί οὐκ ἂν εἰργασάμεθα δεινόν; Ὡστε, ἅπερ ἀεὶ φημι, τῆς βασιλείας οὐχ ἦττον ἢ γέεννα τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν δείκνυσιν. Ἡ γέεννα
 15 γὰρ τῇ βασιλείᾳ συμπράττει, τοὺς ἀνθρώπους τῷ φόβῳ ὠθοῦσα πρὸς αὐτήν.

Μὴ οὖν ἀπηνείας μηδὲ ὠμότητος εἶναι τὸ πρᾶγμα νομίσωμεν, ἀλλὰ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας πολλῆς καὶ κηδεμονίας καὶ φίλ-
 τρου τοῦ περὶ ἡμᾶς. Εἰ μὴ ἠπειλήθη καταστροφή ἐπὶ Ἰωνᾶ, οὐκ ἂν
 20 ἐκωλύθη ἡ καταστροφή· εἰ μὴ εἶπεν, ὅτι «καταστραφήσεται Νινευτῖ», οὐκ ἂν ἔστη Νινευτῖ· εἰ μὴ ἠπειλήθη γέεννα, ἅπαντες ἂν εἰς γέενναν ἐνεπέσομεν· εἰ μὴ ἠπειλήθη πῦρ, οὐδεὶς ἂν διέφυγε τὸ πῦρ. Ἐναντία ὧν βούλεται πράττειν λέγει, ἵνα πράττη ἃ βούλεται. Οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, καὶ λέγει τὸν θάνατον τοῦ
 25 ἀμαρτωλοῦ, ἵνα μὴ ἐμβάλη εἰς θάνατον· οὐκ εἶπε ῥήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον δείκνυσιν, ἵνα φεύγωμεν. Ἴνα δὲ μὴ τις νομίση ἀπειλήν εἶναι τὸ πρᾶγμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄντως εἶναι, ἀπὸ τῶν ἐν-
 ταῦθα γεγονότων δῆλον τοῦτο ἐποίησεν. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι τῆς γέεννης εἶναι σύμβολον ὁ κατακλυσμός, ὁ τῆς παντελοῦς πανωλεθρίας

11. Α' Τιμ. 3,7.

12. Ἰωνᾶ 3,4.

εἶναι δεῖγμα μεγάλης δοκιμασίας. Τί λοιπόν, ἂν βέβαια τὰ ἀμαρτήματα διαπράχθηκαν, δὲν ὑπάρχουν ὅμως μάρτυρες, ἀλλὰ πονηρὴ ὑπόψια; Εἶπα παραπάνω, λέγει, «πρέπει αὐτὸς νὰ ἔχει καὶ καλὴ μαρτυρία ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας»¹¹. Μὲ φόβο λοιπόν ἄς ἀγαποῦμε τὸ Θεό· γιὰ τὸν δίκαιο βέβαια νόμος δὲν ἔχει ἰσχύ· ὅμως οἱ πολλοὶ ἀσκώντας τὴν ἀρετὴ ἀπὸ ἀνάγκη, καὶ ὄχι ἀπὸ διάθεση, ὠφελοῦνται πᾶρα πολὺ ἀπὸ τὸ φόβο, κόβοντας πολλές φορές τὶς ἐπιθυμίες τους. Γι' αὐτὸ ἀκοῦμε γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ νὰ ὠφεληθοῦμε πολὺ σὲ κάτι ἀπὸ αὐτὸ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀπειλή. Γιατί, ἂν συνέβαινε νὰ ριχτοῦν στὴ γέεννα οἱ ἀμαρτωλοὶ, καὶ δὲν προέλεγε τὴν ἀπειλή της, πολλοὶ θὰ ἔπεφταν σ' αὐτήν. Ἐὰν δηλαδὴ τώρα, πού, ἐνῶ ὁ φόβος συνταράσσει τὶς ψυχές μας, ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ τόσο εὐκόλα ἀμαρτάνουν, σ' ἂν νὰ μὴν εἶναι τίποτε ἢ γέεννα, ἂν δὲν εἶχε λεχθεῖ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ οὔτε εἶχε ἀπειληθεῖ, ποιοῦ φοβερὸ δὲ θὰ διαπράτταμε; Ὡστε, ἐκεῖνο ποὺ πάντα λέγω, ἢ γέεννα δὲ δείχνει τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ λιγότερο ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Γιατί ἢ γέεννα βοηθᾷ τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὀδηγώντας τοὺς ἀνθρώπους σ' αὐτὴν μὲ τὸ φόβο.

Ἄς μὴ νομίσουμε λοιπόν ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπᾶνθρωπο καὶ σκληρό, ἀλλ' εἶναι γεμάτο ἀπὸ εὐσπλαχνία καὶ πολλὴ φιλανθρωπία, ἀπὸ κηδεμονία καὶ πολλὴ ἀγάπη γιὰ μᾶς. Ἐὰν δὲν ἀπειλοῦνταν καταστροφή στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰωνᾶ, δὲ θὰ ἐμποδιζόταν ἢ καταστροφή· ἂν δὲν ἔλεγε, ὅτι «θὰ καταστραφεῖ ἢ Νινευῖ»¹², δὲ θὰ σωζόταν ἢ Νινευῖ· ἂν δὲν ἀπειλοῦνταν γέεννα, ὅλοι θὰ πέφταμε στὴν γέεννα· ἂν δὲν ἀπειλοῦνταν φωτιά, κανένας δὲ θὰ ξέφευγε τὴ φωτιά. Λέγει ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θέλει νὰ κάνει, γιὰ νὰ κάμνει ἐκεῖνα ποὺ θέλει. Δὲ θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἀμαρτωλοῦ, καὶ ὁμιλεῖ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀμαρτωλοῦ, γιὰ νὰ μὴ τὸν ρίξει σὲ θάνατο· δὲν τὸ εἶπε μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ τὸ δείχνει καὶ ἔμπρακτα, γιὰ νὰ τὸ ἀποφεύγουμε. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπειλή μόνο, ἀλλ' ὅτι εἶναι πραγματικότητα, τὸ ἔκαμε φανερὸ ἀπὸ τὰ συμβᾶντα ἐδῶ στὴ γῆ. Ἐὰν μήπως νομίζεις ὅτι ὁ κατακλυσμὸς δὲν εἶναι σύμβολο τῆς γέεννας, ἢ τελεία καταστροφή τῆς βροχῆς δὲ συμβολίζει τὴ φωτιά τῆς γέεννας; Γιατί λέγει, «ὅπως ἀκριβῶς,

τοῦ ὑετοῦ τοῦ πυρός; «Ὡσπερ» γάρ, φησίν, «ἐν ταῖς ἡμέραις Νῶε ἦσαν γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες», οὕτω καὶ νῦν.

Προεῖπε πρὸ πλείονος χρόνου τότε, καὶ νῦν προλέγει πρὸ ἐτῶν τετρακοσίων, ἢ καὶ πλειόνων, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ προσέχων· πάν-
 5 τες μύθους τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζουσι, πάντες γέλωτα, οὐδένα φό-
 βος ἔχει, οὐδεὶς δακρῦει, οὐδεὶς πατάσσει τὸ στῆθος. Ὁ ποταμὸς
 τοῦ πυρός ἀναβράσσειται, ἢ φλόξ ἐκκαίεται, καὶ ἡμεῖς γελοῦμεν καὶ
 τρυφῶμεν καὶ ἀμαρτάνομεν ἀδεῶς. Οὐδεὶς εἰς νοῦν τὴν ἡμέραν
 ἐκείνην λαμβάνει ποτέ, οὐδεὶς ἐννοεῖ, ὅτι περέρχεται τὰ παρόντα,
 10 ὅτι πρόσκαιρα ταῦτα, καίτοι τῶν πραγμάτων καθ' ἐκάστην ἡμέραν
 βοῶντων καὶ φωνῆν ἀφιέντων. Οἱ ἄωροι θάνατοι, αἱ τῶν πραγμά-
 των μεταβολαί, καὶ ζώντων ἡμῶν γινόμεναι, οὐ παιδεύουσιν ἡμᾶς,
 αἱ ἀρρωστίαὶ καὶ τὰ λοιπὰ νοσήματα. Οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις δὲ
 σώμασι τὰς μεταβολὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς στοιχείοις
 15 ἴδοι τις ἄν· καὶ ἐν ταῖς ἡλικίαις δὲ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸν θάνα-
 τον μελετῶμεν, καὶ ἐν πᾶσι τὸ ἄστατον πανταχοῦ διὰ τῶν πραγμά-
 των χαρακτηρίζεται. Οὐδέποτε χειμῶν ἔμεινεν, οὐδέποτε θέρος,
 οὐδὲ ἔαρ, οὐδὲ μετόπωρον, ἀλλὰ πάντα τρέχει καὶ ἀφίπταται καὶ
 ρεῖ.

20 Ἄλλὰ τί βούλει εἶπω τὰ ἄνθη, τὰ ἀξιώματα, τοὺς βασιλεῖς
 τοὺς νῦν ὄντας καὶ αὔριον οὐκ ὄντας; ἀλλὰ τοὺς πλουτοῦντας; ἀλλὰ
 τὰ οἰκοδομήματα τὰ λαμπρά; ἀλλὰ νύκτα καὶ ἡμέραν; ἀλλὰ τὸν
 ἥλιον; ἀλλὰ τὴν σελήνην; Οὐ φθίνει καὶ αὐτή; καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἥλιος
 οὐκ ἐκλείπει πολλάκις, οὐ σκοτίζεται, οὐ νέφος αὐτὸν κρύπτει; Μή
 25 τι τῶν ὀρωμένων παραμένει διαπαντός; Οὐδέν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μόνη
 τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ταύτης ἀμελοῦμεν. Τῶν μὲν ἀλλοιουμένων, ὡς
 μενόντων πολλὴν ποιούμεθα πρόνοιαν, τῆς δὲ μενούσης ἀεὶ ὡς πα-
 ρερχομένης οὐδένα ἔχοντες λόγον. Ὁ δεῖνα μεγάλα δύναται; Ἄλλ'
 ἔως αὔριον, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπολεῖται· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μείζονα
 30 δυνηθέντων, καὶ νῦν οὐδαμοῦ φαινομένων. Σκηνηὶ τις ἐστὶν ὁ βίος
 καὶ θναρ. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ σκῆνους ἀρθέντος αἱ
 ποικιλίαι διαλύονται, καὶ τὰ ὄνειρατα τῆς ἀκτίνος φανείσης πάντα

στις ἡμέρες τοῦ Νῶε νυμφεύονταν καὶ πάντρευαν τὰ παιδιά τους, ἔτσι καὶ τώρα»¹³.

Τὸ προεῖπε τότε πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνο, καὶ τώρα τὸ προλέγει πρὶν ἀπὸ τετρακόσια ἢ καὶ περισσότερα χρόνια, ἀλλὰ κανένας δὲν προσέχει. Ὅλοι νομίζουν τὸ πρᾶγμα παραμύθια, ὅλοι τὸ νομίζουν ἄξιο γιὰ γέλια, κανένας δὲ φοβᾶται, κανένας δὲ δακρῦζει, κανένας δὲ χτυπάει τὸ στῆθος. Ὁ ποταμὸς τῆς φωτιᾶς βράζει, ἡ φλόγα καίει, καὶ ἐμεῖς γελοῦμε, ζώντας τρυφηλὰ καὶ ἁμαρτάνοντας ἄφοβα. Κανένας δὲ φέρνει ποτὲ στὸ νοῦ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κανένας δὲν καταλαβαίνει ὅτι τὰ παρόντα περνοῦν, ὅτι αὐτὰ εἶναι πρόσκαιρα· ἂν καὶ τὰ πρᾶγματα βοοῦν κάθε ἡμέρα καὶ ἀφήνουν φωνή. Οἱ πρόωροι θάνατοι, οἱ μεταβολές τῶν πραγμάτων, ποὺ γίνονται ὅταν ἀκόμα ζοῦμε, οἱ ἀρρώστιες καὶ τὰ λοιπὰ νοσήματα, δὲν μᾶς διδάσκουν. Δὲ γίνονται οἱ μεταβολές μόνο στὰ δικά μας σώματα, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ τὶς δεῖ κανένας καὶ στὰ ἴδια τὰ στοιχεῖα· παρατηροῦμε κάθε μέρα τὸ θάνατο στὶς διάφορες ἡλικίες, καὶ σὲ ὅλα παντοῦ χαρακτηρίζεται τὸ ἄστατο μὲ τὰ ἴδια τὰ πρᾶγματα. Ποτὲ δὲν παρέμεινε ὁ χειμῶνας, ποτὲ τὸ καλοκαίρι, οὔτε ἡ ἀνοιξη, οὔτε τὸ φθινόπωρο, ἀλλ' ὅλα τρέχουν καὶ φεύγουν καὶ χάνονται.

Ἄλλὰ τί, θέλεις νὰ πῶ γιὰ τὰ ἄνθη, τὰ ἄξιώματα, τοὺς βασιλεῖς ποὺ εἶναι σήμερα καὶ αὔριο δὲν ὑπάρχουν; μήπως γιὰ τοὺς πλούσιους; μήπως γιὰ τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, μήπως γιὰ τὴ νύχτα καὶ τὴν ἡμέρα; μήπως γιὰ τὸν ἥλιο, μήπως γιὰ τὴ σελήνη; Καὶ αὐτὴ δὲ φθίνει; μήπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος δὲν παθαίνει ἔκλειψη πολλὰς φορές; δὲν σκοτίζεται; δὲν τὸν κρύβει σύννεφο; Μήπως παραμένει γιὰ πάντα κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βλέπουμε; Τίποτε, ἀλλὰ μόνο ἡ ψυχὴ μένει ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν σὲ μᾶς, καὶ αὐτὴν τὴν ἀμελοῦμε. Γι' αὐτὰ βέβαια ποὺ ἀλλοιώνονται φροντίζουμε σὰν νὰ εἶναι σταθερὰ, ἐνῶ γι' αὐτὴν ποὺ παραμένει πάντα, σὰν νὰ εἶναι κάτι ποὺ παρέρχεται, δὲ φροντίζουμε καθόλου. Ὁ τάδε μπορεῖ νὰ κάνει μεγάλα πρᾶγματα; Ἄλλὰ μέχρι αὔριο, καὶ στὴ συνέχεια θὰ χαθεῖ· καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατόρθωσαν μεγάλα πρᾶγματα καὶ τώρα δὲ φαίνονται πουθενά. Μιὰ σκηνη θεατρικὴ εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ὄνειρο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν στὴ σκηνη ὅταν σηκωθεῖ ἡ αὐλαία διαλύονται ὅλες οἱ ποικιλίες, καὶ τὰ ὄνειρα, μό-

ἀφίπταται· οὕτω καὶ νῦν τῆς συντελείας γενομένης, καὶ τῆς κοινῆς καὶ τῆς ἐνὸς ἐκάστου, πάντα λύεται καὶ ἀφανίζεται. Καὶ ξύλον μὲν, ὃ ἐφύτευσας, μένει, καὶ ἡ οἰκία, ἣν οἰκοδομεῖς, καὶ αὐτὴ μένει, ὃ δὲ τεχνίτης καὶ ὁ γεωργὸς ἀπάγονται καὶ διαφθείρονται. Καὶ τούτων 5 γινομένων, οὐδὲ οὕτως ἐντρεπόμεθα, ἀλλ' ὡς ἀθάνατοι ταῦτα πάντα κατασκευάζομεν, τρυφῶντες καὶ σπαταλῶντες.

4. Ἄκουσον τί φησιν ὁ Σολομῶν, ὁ ἔργῳ πειραν λαβὼν τῶν παρόντων πραγμάτων· «ὠκοδόμησά μοι οἰκίας», φησίν, «ἐφύτευσά κήπους καὶ παραδείσους, ἀμπελῶνας καὶ κολυμβήθρας ὑδά- 10 των, ἀργύριον καὶ χρυσίον ἐγένετό μοι, ἐποίησά μοι ἄδοντας καὶ ἀδούσας, ποιμνία καὶ βουκόλια». Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐγένετο τρυφηλός, οὐδεὶς οὕτως ἐνδοξός, οὐδεὶς οὕτω σοφός, οὐδεὶς οὕτως ἀρχων, οὐδεὶς οὕτω κατὰ νοῦν πάντα εἶδεν αὐτῷ προκεχωρηκότα. Τί οὖν; Οὐδὲν τούτων ἀπώνατο· ἀλλὰ τί φησι μετὰ ταῦτα πάντα; 15 «Ματαιότης» γάρ, φησί, «ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης»· οὐχ ἀπλῶς ματαιότης, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολήν. Πεισθῶμεν αὐτῷ, παρακαλῶ, τῷ διὰ πείρας ἤκοντι· πεισθῶμεν αὐτῷ, καὶ ἐπιλαβώμεθα πραγμάτων, ἐνθα οὐκ ἔστι ματαιότης, ἐνθα ἀλήθεια, ἐνθα πάντα πάγια καὶ βέβαια, ἐνθα πάντα ἐπὶ τῆς πέτρας ὠκοδομηται, ἐνθα 20 γῆρας οὐκ ἐνι, οὐδὲ πάροδος, ἐνθα πάντα ἀνθεῖ, ἐνθα πάντα ἀκμάζει, ἐνθα παλαιούμενον οὐδέν, οὐδὲ γηράσκον, οὐδὲ ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. Ποθήσωμεν, παρακαλῶ, γνησίως τὸν Θεόν, μὴ φόβῳ γεέννης, ἀλλ' ἐπιθυμίᾳ βασιλείας. Τί γάρ, εἶπέ μοι, τοῦ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν ἴσον; Οὐδὲν οὐκ ἔστι. Τί δὲ τοῦ ἀπολαῦσαι τῶν ἀγαθῶν ἐκεῖ- 25 νων ἴσον; Οὐκ ἔστιν οὐδέν· εἰκότως. «Οὔτε γὰρ ὀφθαλμὸς εἶδε, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεός», φησί, «τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».

Ἐκείνων ἐπιτυχεῖν σπουδάσωμεν, καταφρονήσωμεν τούτων. Οὐχὶ μυριάκις αὐτῶν κατηγοροῦμεν, ὅτι οὐδὲν ὁ βίος ὁ ἀνθρώπι- 30 νος; Τί σπουδάσεις περὶ τὸ μηδέν; τί πόνους ὑφίστασαι περὶ τὸ

14. Ἐκκλ. 2,4-8.

15. Ἐκκλ. 1,2.

16. Α' Κορ. 2,9.

λις φανεῖ ἢ ἀκτίνα, ὅλα χάνονται, ἔτσι καὶ ἐδῶ, ὅταν ἔρθει ἡ συντέλεια, καὶ ἡ κοινὴ καὶ τοῦ καθενὸς χωριστά, ὅλα διαλύονται καὶ ἐξαφανίζονται. Καὶ τὸ δένδρο βέβαια ποὺ φύτεψες μένει, καὶ τὸ σπίτι ποὺ κτίζεις καὶ αὐτὸ μένει, ὁ τεχνίτης ὅμως καὶ ὁ γεωργὸς φεύγουν καὶ χάνονται. Καὶ ἐνῶ γίνονται αὐτά, οὔτε ἔτσι ντρεπόμαστε, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ κατασκευάζουμε σὰν νὰ εἴμαστε ἀθάνατοι, ζώντας τρυφηλὰ καὶ μὲ σπατάλες.

4. Ἦκουσε τί λέγει ὁ Σολομώντας, ποὺ γνώρισε τὰ παρόντα πράγματα· «ἔχτισα», λέγει, «γιὰ τὸν ἑαυτό μου σπίτια, φύτεψα κήπους καὶ παραδεισους, ἀμπελῶνες καὶ πισίνες μὲ νερά, ἀπέκτησα χρυσὸ καὶ ἄργυρο, ὄρισα νὰ μοῦ τραγουδοῦν τραγουδιστὲς καὶ τραγουδίστριες, ἀπέκτησα πρόβατα καὶ βόδια»¹⁴. Πραγματικὰ κανένας δὲν ἔκαμε τόσο τρυφηλὴ ζωὴ, κανένας δὲν ὑπῆρξε τόσο ἐνδοξος, κανένας τόσο σοφός, κανένας τόσο ἄρχοντας, κανένας δὲν εἶδε τὰ πράγματα νὰ συμβαίνουν τόσο πολὺ ὅπως τὰ ἤθελε αὐτός. Τί λοιπόν; Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὠφελήθηκε· ἀλλὰ τί λέγει μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά; «Ματαιότης ματαιότητων», λέγει, «τὰ πάντα ματαιότης»¹⁵. Ἦχι ἀπλῶς ματαιότητα, ἀλλὰ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό. Ἦς πεισθοῦμε σ' αὐτόν, παρακαλῶ, ποὺ ἔφθασε σ' αὐτὸ μὲ τὴν ἴδια τὴν πείρα· ἄς πεισθοῦμε σ' αὐτόν, καὶ ἄς ἀφοσιωθοῦμε σὲ πράγματα, ὅπου δὲν ὑπάρχει ματαιότητα, ὅπου ὑπάρχει ἀλήθεια, ὅπου ὅλα εἶναι σταθερὰ καὶ βέβαια, ὅπου ὅλα ἔχουν οἰκοδομηθεῖ στὴν πέτρα, ὅπου δὲν ὑπάρχουν γηρατεία, οὔτε παροδικότητα, ὅπου ὅλα ἀνθοῦν, ὅπου ὅλα ἀκμάζουν, ὅπου τίποτε δὲν παλιώνει, οὔτε γηράσκει, οὔτε βρίσκεται κοντὰ στὸν ἀφανισμό. Ἦς ποθήσουμε, παρακαλῶ, γνήσια τὸ Θεό, ὄχι ἀπὸ φόβο γιὰ τὴ γέεννα, ἀλλὰ ἀπὸ πόθο γιὰ τὴ βασιλεία του. Γιατί, πές μου, τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ Χριστό; Τίποτε δὲν ὑπάρχει. Τί εἶναι ἴσο μὲ τὴν ἀπόλαυση ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν; Τίποτε δὲν ὑπάρχει, καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, λέγει, «οὔτε μάτι εἶδε, οὔτε αὐτὶ ἤκουσε, οὔτε ἀνθρώπινη καρδιὰ αἰσθάνθηκε, ἐκεῖνα ποὺ ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»¹⁶.

Ἦς προσπαθήσουμε νὰ ἐπιτύχουμε ἐκεῖνα καὶ ἄς περιφρονήσουμε αὐτά. Δὲν τὰ κατηγοροῦμε αὐτὰ ἀμέτρητες φορές, δὲ λέμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν εἶναι τίποτε; Τί φροντίζεις γιὰ τὸ

μηδέν; Ἄλλ' ὀρᾶς οἰκοδομὰς λαμπρὰς καὶ τούτων ἀπατᾶ σε ἡ θεά;
 Ἄλλ' εὐθέως ἴδε εἰς τὸν οὐρανόν, ἀνάβλεψον ἀπὸ τῶν λίθων καὶ
 τῶν κιόνων πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλλος, καὶ ὄψει οὐδὲν οὔσας, ἀλλὰ
 παίδων ἀθύρματα μικρῶν. Εἶδες πῶς λεπτότερος, πῶς κουφότε-
 5 ρος, πῶς καθαρώτερος καὶ διαυγέστερος ὁ ἀήρ, ὅσῳ ἂν ἀναβαίνης
 εἰς ὕψος; Ἐκεῖ οἱ τὴν ἐλεημοσύνην ἐργαζόμενοι τὰς οἰκίας ἔχουσι,
 τὰς σκηνάς. Ταῦτα ἐν τῇ ἀναστάσει καταλύεται, μᾶλλον δὲ πρὸ τῆς
 ἀναστάσεως χρόνος ἐπελθὼν διέφθειρε καὶ ἠφάνισε καὶ διέλυσε·
 καὶ πρὸ τοῦ χρόνου δὲ ἐν αὐτῇ πολλάκις τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ ὥρᾳ ἡ
 10 σεισμὸς κατήνεγκεν, ἡ καὶ ἐμπρησμὸς τὸ πᾶν ἐλυμήνατο. Οὐ γὰρ
 δὴ ἐν ταῖς ἡλικίαις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς
 εἰσιν ἄωροι θάνατοι· καὶ πολλάκις τὰ μὲν σαθρὰ τῷ χρόνῳ γενό-
 μενα, τῆς γῆς τιναχθείσης, ἔμεινεν ἀκλινῆ, τὰ δὲ ἀπαστράπτοντα
 καὶ πεπηγότα καὶ νεοκατασκευάστα, ὑπὸ βροντῆς μόνης κατεσει-
 15 σθη καὶ ἀπώλετο· καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ οἰκονομοῦντος, οἶμαι, ἵνα μὴ
 μέγα φρονῶμεν ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς.

Βούλει καὶ ἐτέρως μὴ ἀθυμεῖν; ἐπὶ τὰ κοινὰ ἐλθὲ οἰκοδομή-
 ματα, ὧν ἴσον μετέχεις καὶ σύ. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οἰκία, κἂν
 σφόδρα ἢ λαμπρά, τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων λαμπροτέρα.
 20 Ἐνδιάτριψον ὅσον χρόνον θέλεις ἐκεῖ· σά ἐστὶν ἐκεῖνα, σά ἐστὶν
 μετὰ τῶν ἄλλων· κοινά ἐστι, καὶ οὐκ ἴδια. Ἄλλ' οὐ τέρπει ταῦτα,
 φησὶν. Οὐ τέρπει, πρῶτον μὲν τῇ συνηθείᾳ, δεύτερον δὲ τῇ πλεονε-
 ξίᾳ· ἄρα τὸ τερπνὸν ἢ πλεονεξία ἐστὶ, καὶ τὸ τὰ πάντων βούλεσθαι
 ἰδιοποιεῖσθαι. Μέχρι τίνος τούτοις προσηλώμεθα; Μέχρι τίνος τῇ
 25 γῆ προσπεπήγαμεν, καὶ καθάπερ οἱ σκώληκες, περὶ τὸν βόρβορον
 ἐγκαλινδούμεθα; Τὸ σῶμα ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἀπὸ γῆς, ἵνα καὶ
 αὐτὸ εἰς οὐρανὸν ἀναγάγωμεν, οὐχ ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ τὴν ψυχὴν εἰς

μηδέν; γιατί ὑπομένεις κόπους γιά τὸ μηδέν; Ἄλλὰ βλέπεις λαμπρὲς οἰκοδομὲς καὶ σὲ ἀπατᾷ ἡ θεὰ τους; Κοίταξε ὁμως ἀμέσως στὸν οὐρανὸ· ἀπὸ τίς πέτρες καὶ τοὺς κίονες κοίταξε σ' ἐκείνη τὴν ὁμορφιά, καὶ θὰ δεῖς ὅτι αὐτὰ εἶναι ἔργα τῶν μυρμηγκιῶν καὶ τῶν κουνουπιῶν. Φιλοσόφησε βαθειὰ βλέποντάς τα· ἀνέβα στὰ οὐράνια· ἀπ' ἐκεῖ σκέψου τίς λαμπρὲς οἰκοδομὲς, καὶ θὰ δεῖς ὅτι δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ παιχνίδια μικρῶν παιδιῶν. Εἶδες πῶς ὁ ἀέρας εἶναι λεπτότερος, πῶς ἐλαφρότερος, πῶς καθαρότερος καὶ διαυγέστερος ὅσο ἀνεβαίνεις στὸ ὕψος; Ἐκεῖ ἔχουν τὰ σπίτια καὶ τίς σκηνὲς οἱ ἐλεήμονες. Αὐτὰ κατὰ τὴν ἀνάστασι καταστρέφονται, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάστασι ἐρχόμενος ὁ χρόνος τὰ κατέστρεψε, τὰ ἐξαφάνισε καὶ τὰ διέλυσε· καὶ πολλὲς φορὲς πρὶν ἀπὸ τὸ χρόνο, πάνω στὴ ἀκμὴ καὶ στὴν ὥρα τους, ἢ σεισμὸς τὰ κατεδάφισε ἢ φωτιὰ κατέστρεψε τὸ πᾶν. Γιατὶ βέβαια θάνατοι δὲ συμβαίνουν μόνο στίς ἡλικίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ στίς οἰκοδομὲς ὑπάρχουν πρόωροι θάνατοι· καὶ πολλὲς φορὲς ἐκεῖνα ποὺ σάπισαν ἀπὸ τὴν πολυκαιρία, ὅταν σείστηκε ἡ γῆ, ἔμειναν ἀσάλευτα, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ λάμπουν καὶ εἶναι σταθερὰ καὶ νεοκατασκευάστα, σείσθησαν καὶ χάθηκαν ἀπὸ μὴν τὴ βροντὴ· κι αὐτὸ νομίζω εἶναι ἔργο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦμε γιὰ τίς οἰκοδομὲς.

Θέλεις νὰ μὴ λυπᾶσαι καὶ μὲ ἄλλον τρόπο; ἔλα στὰ κοινὰ οἰκοδομήματα, στὰ ὁποῖα μετέχεις καὶ σὺ ἐξ ἴσου. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει σπίτι, κι ἂν ἀκόμα εἶναι πάρα πολὺ ὠραῖο, ποὺ νὰ εἶναι ὠραιότερο ἀπὸ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα. Μεῖνε ἐκεῖ ὅσο χρόνο θέλεις· δικά σου εἶναι ἐκεῖνα, δικά σου εἶναι μαζί μὲ τοὺς ἄλλους· εἶναι κοινά, καὶ ὄχι ιδιωτικά. Ἄλλὰ δὲν εὐχαριστοῦν αὐτά, λέγει. Δὲν εὐχαριστοῦν, πρῶτα βέβαια ἐπειδὴ τὰ συνηθίσαμε, καὶ δεύτερον ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας. Ἐπειδὴ ἐκεῖνο ποὺ προξενεῖ εὐχαρίστησι εἶναι ἡ πλεονεξία, ὄχι ἡ ὁμορφιά. Ἐπειδὴ ἡ εὐχαρίστησι εἶναι ἡ πλεονεξία, καὶ τὸ νὰ θέλεις νὰ κάνεις δικά σου τὰ πάντα. Μέχρι πότε θὰ εἶμαστε προσηλωμένοι σ' αὐτά; μέχρι πότε θὰ εἶμαστε καρφωμένοι στὴ γῆ, καὶ ὅπως τὰ σκουλήκια, θὰ κυλιόμαστε στὸ βόρβορο; Ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ γῆ, γιὰ νὰ τὸ ὀδηγήσουμε κι αὐτὸ στὸν οὐρανὸ, ὄχι γιὰ νὰ ρίξουμε μέσω αὐτοῦ

γῆν κατασπῶμεν· γεῶδές ἐστιν, ἀλλ', ἐὰν θέλω, οὐράνιον γίνεται.
 Ὅρα πόση τετίμηκεν ἡμᾶς τιμῇ, τοιοῦτον ἔργον ἐπιτρέψας ἡμῖν.
 Ἐποίησα, φησίν, ἐγὼ γῆν καὶ οὐρανόν· δίδωμι καὶ σοὶ δημιουργίαν, ποίησον τὴν γῆν οὐρανόν· δύνασαι γάρ. «Ὁ ποιῶν πάντα, καὶ
 5 μετασκευάζων αὐτά», περὶ τοῦ Θεοῦ εἴρηται.

Ἀλλὰ ταύτην καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν· καθάπερ τις πατὴρ φιλόστοργος ζωγραφῶν οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον βούλεται ἄγειν εἰς τὴν ἴσην μάθησιν. Ἐποίησα, φησίν, ἐγὼ σῶμα καλόν· δίδωμί σοι τοῦ κρείττονος τὴν δημιουργίαν· ποίησον σὺ ψυχὴν καλὴν. Εἶπον ἐγὼ, «ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βατάνην χόρτου, καὶ πᾶν ξύλον κάρπιμον»· εἶπε καὶ σύ, 'ἐξαγαγέτω ἡ γῆ αὕτη καρπὸν τὸν ἴδιον, καὶ ἐξελεύσεται ὃ ἐὰν θέλης ἐνεργῆσαι'. Ποιῶ θέρος καὶ ὀμίχλην, στερεῶ βροντὴν, καὶ κτίζω πνεῦμα, ἐπλασα δράκοντα ἐμπαίξειν αὐτῷ, τουτέστι, τὸν διάβολον. Οὐδὲ σοὶ ταύτης
 15 ἐφθόνησα τῆς ἐξουσίας· ἐμπαιξον καὶ σύ, εἰ θέλεις· δύνασαι γὰρ ὡς στρουθίον δῆσαι αὐτόν. Ἀνατέλλω τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς· μίμησαι καὶ σύ, μετάδος τῶν σῶν καὶ ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς. Ὑβριζόμενος φέρω καὶ εὐεργετῶ τοὺς ὑβρίζοντας· μίμησαι καὶ σύ· δύνασαι γάρ. Εὖ ποιῶ, οὐκ ἐπὶ ἀντιδόσει· μίμησαι καὶ σύ,
 20 καὶ μὴ εὖ ποιῆσης ἐπὶ ἀντιδόσει, μηδὲ ἐπὶ ἀμοιβῇ. Ἀνῆψα φωστῆρας εἰς τὸν οὐρανόν· ἄναψον καὶ σὺ τούτων λαμπροτέρους, δύνασαι γάρ· τοὺς ἐν πλάνῃ φώτισον· μείζων ἢ εὐεργεσία ἐκεῖνη τοῦ τὸν ἥλιον ὀρᾶν τὸ ἐμὲ ἐπιγινώσκειν. Ἄνθρωπον οὐ δύνασαι ποιῆσαι, ἀλλὰ δίκαιον δύνασαι ποιῆσαι καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ.
 25 Ἐγὼ τὴν οὐσίαν εἰργασάμην· σὺ καλλώπισον τὴν προαίρεσιν. Ὅρα πῶς σε φιλῶ, καὶ ἐν τοῖς μείζοσί σοι ἔδωκα τὴν ἰσχύν.

Ὅρατε, ἀγαπητοί, πῶς τετιμήμεθα, καὶ τινες τῶν ἀλονίστων καὶ ἀγνωμόνων λέγουσι, διὰ τί τῆς προαιρέσεώς ἐσμεν κύριοι; Ταῦτα πάντα ὅσα διήλθομεν, ἐν οἷς δυνάμεθα μιμεῖσθαι τὸν Θεόν,
 30 εἰ μὴ προαίρεσις ἦν, οὐκ ἂν ἦν ἡμῖν δυνατὸν μιμησασθαι. Ἄρχω,

17. Ἄμώς 5,8.

18. Γεν. 1,11.

καὶ τὴν ψυχὴν στὴ γῆ. εἶναι γῆινο τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἂν θέλω γίνεται οὐράνιο. Πρόσεχε μὲ πόση τιμὴ μᾶς τίμησε, ἀναθέτοντάς μας τέτοιο ἔργο. Δημιούργησα, λέγει, ἐγὼ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανόν· δίνω καὶ σὲ σένα τὴν δυνατότητα δημιουργίας· κάμε τὴν γῆν οὐρανόν· γιατίι μπορεῖς. «Αὐτὸς ποὺ κάμει τὰ πάντα καὶ τὰ μετασκευάζει»¹⁷, ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὸ Θεόν.

Ἄλλὰ αὐτὴ τὴν ἐξουσία τὴν ἔδωσε καὶ στοὺς ἀνθρώπους. Ὅπως ἀκριβῶς ἓνας φιλόστοργος πατέρας ζωγράφος, ὄχι μόνο αὐτὸς θέλει νὰ εἶναι ζωγράφος, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδί του θέλει νὰ τοῦ τὸ μάθει τὴν ἴδια τέχνη. Δημιούργησα ἐγὼ, λέγει, ὠραῖο σῶμα· σοῦ παραδίνω τὴν δημιουργία τοῦ πιὸ σπουδαιότερου· κάνε ἐσὺ καλὴ τὴν ψυχὴν. εἶπα ἐγὼ, «ὡς βγάλει ἡ γῆ βοτάνη χόρτου, καὶ κάθε δένδρο ὡς παράγει καρπὸν»¹⁸· πὲς καὶ σύ· ὡς βγάλει αὐτὴ ἡ γῆ τὸν ἴδιο καρπὸν, καὶ θὰ βγάλει αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦμε νὰ κάνει. Κάμνω τὸ καλοκαίρι καὶ τὴν ὁμίχλη, στερεώνω τὴν βροντὴν, καὶ δημιουργῶ τὸ πνεῦμα, ἔπλασα δράκο γιὰ νὰ τὸ περιπαίξει, δηλαδὴ τὸν διάβολο. Οὔτε σὲ σένα φθόνησα αὐτὴ τὴν ἐξουσία· ἐμπαιξέ τον καὶ σύ ἂν θέλεις· γιατίι μπορεῖς νὰ τὸν δέσεις σὰν σπουργίτι. Ἀνατέλλω τὸν ἥλιο γιὰ τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς· μιμήσου με καὶ σύ, δῶσε ἀπὸ τὰ δικά σου καὶ στοὺς ἀγαθοὺς καὶ στοὺς πονηροὺς. Ὅταν βρίζομαι δείχνω ὑπομονὴν καὶ εὐεργετῶ ἐκείνους ποὺ μὲ βρίζουν· μιμήσου με καὶ σύ· γιατίι μπορεῖς. Εὐεργετῶ, ὄχι γιὰ νὰ μοῦ τὸ ἀνταποδώσουν· μιμήσου με καὶ σύ, καὶ μὴν εὐεργετεῖς γιὰ νὰ σοῦ ἀνταποδοθεῖ, οὔτε γιὰ νὰ ἀμειφθεῖς. Ἄναψα φωστῆρες στὸν οὐρανόν· ἄναψε καὶ σύ λαμπρότερους ἀπὸ αὐτοὺς, γιατίι μπορεῖς· φώτισε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὴν πλάνη· μεγαλύτερη εἶναι ἡ εὐεργεσία ἐκείνη, τὸ νὰ μὲ γνωρίζουν, παρά νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο. Ἄνθρωπο δὲν μπορεῖς νὰ κάμεις, ἀλλὰ μπορεῖς νὰ τὸν κάμεις δίκαιο καὶ εὐάρεστο στὸ Θεόν. Ἐγὼ δημιούργησα τὴν οὐσία, ἐσὺ στόλισε τὴν προαίρεση. Κοίτα πόσο σὲ ἀγαπῶ, καὶ σοῦ ἔδωσα δύναμη γιὰ τὰ μεγαλύτερα.

Βλέπετε, ἀγαπητοί, πῶς ἔχουμε τιμηθεῖ, καὶ μερικοὶ παράλογοι καὶ ἀγνώμονες λένε, «γιατί εἴμαστε κύριοι τῆς προαιρέσεως;» Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε, μὲ τὰ ὁποῖα μπορούμε νὰ μιμούμαστε τὸ Θεόν, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ προαίρεση, δὲ θὰ ἦταν δυνατόν νὰ τὸν μι-

φησίν, ἀγγέλων ἐγώ, καὶ σὺ διὰ τῆς ἀπαρχῆς. Ἐπὶ θρόνου κάθημαι βασιλικοῦ· καὶ σὺ συγκάθησαι διὰ τῆς ἀπαρχῆς· «συνήγειρε», φησί, «καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός». Προσκυνεῖ σε τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, πᾶσα ἡ ἀγγελικὴ δύναμις, ἀρχαί, 5 ἐξουσίαι, θρόνοι, κυριότητες διὰ τῆς ἀπαρχῆς. Μὴ κατηγορεῖ τοῦ σώματος, ὃ τοσαύτης ἀπολαύει τιμῆς, ὃ τρέμουσι καὶ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις. Ἄλλὰ τί εἶπω; οὐ τούτοις τὸ φίλτρον ἐπιδείκνυμαι μόνοις, ἀλλὰ καὶ οἷς ἔπαθον. Διὰ σὲ ἐνεπτύσθην, ἐρραπίσθην, τὴν δόξαν ἐκένωσα, τὸν Πατέρα εἶασα, καὶ πρὸς σὲ ἦλθον τὸν μισοῦντά 10 με καὶ ἀποστρεφόμενον, καὶ οὐδὲ ἀκοῦσαι βουλόμενον τὸ ὄνομά μου· κατεδίωξα καὶ ἐπέδραμον, ἵνα σε κατάσχῃ· ἠνωσά σε καὶ συνῆψα ἐμαυτῷ· φάγε με, εἶπον, πίε με. Καὶ ἄνω σε ἔχω, καὶ κάτω συμπλέκομαί σοι. Οὐκ ἀρκεῖ σοι, ὅτι σου τὴν ἀπαρχὴν ἔχω ἄνω; οὐ παραμυθεῖται τοῦτο τὸν πόθον; καὶ κάτω πάλιν κατέβην, οὐχ 15 ἀπλῶς μίγνυμαί σοι, ἀλλὰ συμπλέκομαι, τρώγομαι, λεπτύνομαι κατὰ μικρόν, ἵνα πολλὴ ἡ ἀνάκρασις γένηται καὶ ἡ μίξις καὶ ἡ ἔνωσις. Τὰ γὰρ ἐνούμενα ἐν οἰκείοις ἔστηκεν ὄροις, ἐγὼ δὲ συνυφαίνομαί σοι. Οὐ βούλομαι λοιπὸν εἶναι τι μέσον· ἐν εἶναι βούλομαι τὰ ἀμφοτέρα.

20 Ταῦτα οὖν εἰδότες καὶ τὴν πολλὴν περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ κηδεμονίαν, ἅπαντα πράττωμεν, ἅπερ ἂν ἡμᾶς μὴ ἀναξίους δύναται δεικνύναι τῶν μεγάλων αὐτοῦ δωρεῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν 25 καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μηθοῦμε. «Κυβερνῶ», λέγει, «ἐγὼ τοὺς ἀγγέλους, καὶ σὺ μέσω τῆς ἀπαρχῆς»¹⁹. Κάθομαι σὲ βασιλικὸ θρόνο· καὶ σὺ κάθου μαζί μου μέσω τῆς ἀπαρχῆς· «μᾶς μάζεψε, λέγει, «καὶ μᾶς κάθησε στὰ δεξιά τοῦ Πατρός»²⁰. Σὲ προσκυνοῦν τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, ὅλη ἡ ἀγγελικὴ δύναμη, οἱ ἀρχές, οἱ ἐξουσίες, οἱ θρόνοι, οἱ κυριότητες μέσω τῆς ἀπαρχῆς. Μὴ κατηγορεῖς τὸ σῶμα, ποὺ ἀπολαμβάνει τόση τιμὴ, ποὺ τὸ τρέμουν καὶ οἱ ἀσώματες δυνάμεις. Ἄλλὰ τί νὰ πῶ; Δὲ δείχνω τὴν ἀγάπη μου μόνο μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐκεῖνο ποὺ ἔπαθα. Γιὰ σένα φτύστηκα, ραπίσθηκα, κενώθηκα ἀπὸ τὴ δόξα, τὸν Πατέρα ἄφησα, καὶ ἦρθα σὲ σένα ποὺ μὲ μισεῖς καὶ μὲ ἀποστρέφουσαι, καὶ δὲ θέλεις ν' ἀκούσεις οὔτε τὸ ὄνομά μου· ἔτρεξα πρὸς ἐσένα καὶ σὲ κατεδίωξα, γιὰ νὰ σὲ κυριεύσω· σὲ ἔνωσα καὶ σὲ σύνδεσα μὲ τὸν ἑαυτὸ μου· φάγε με, εἶπα, πιές με. Καὶ στὸν οὐρανὸ σὲ ἔχω, καὶ κάτω εἶμαι ἐνωμένος μαζί σου. Δὲ σοῦ φθάνει, ὅτι ἔχω ἐπάνω τὴν ἀπαρχὴ σου; αὐτὸ δὲν παρηγορεῖ τὸν πόθο σου; καὶ κάτω πάλι κατέβηκα, καὶ ὄχι ἀπλῶς συνδέομαι μαζί σου, ἀλλὰ συμπλέκομαι, τρώγομαι, λεπτύνομαι λίγο λίγο, γιὰ νὰ γίνῃ μεγαλύτερη ἡ ἀνάμιξη, ἡ συμπλοκὴ καὶ ἡ ἔνωση. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ ἐνώνονται διατηροῦν τὰ ὄριά τους, ἐγὼ ὁμῶς συνυφαίνομαι μαζί σου. Δὲ θέλω δηλαδὴ νὰ ὑπάρχει κάτι ἐνδιάμεσο· θέλω τὰ δύο νὰ εἶναι ἓνα.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ τὴ μεγάλη φροντίδα τοῦ γιὰ μᾶς, ἃς κάμνουμε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς καταστήσουν ἄξιους τῶν μεγάλων δωρεῶν τοῦ, τὶς ὁποῖες εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

19. Ἄπαρχή· δηλαδὴ ὁ ἐνανθρωπήσας Χριστός.

20. Πρβλ. Ἐφ. 2,6.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι ΣΤ'

(Α' Τιμ. 5,21-6,2)

5 «Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξης χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν. Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἀλλοτρίαις. Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει. Μηκέτι ὑδροπόδει, ἀλλ' οἴνω ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας».

1. Διαλεχθεὶς περὶ ἐπισκόπων, περὶ διακόνων, ἀνδρῶν, γυναικῶν, περὶ χηρῶν, περὶ πρεσβυτέρων, περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, 10 καὶ δείξας ὅσων ἐστὶν ὁ ἐπίσκοπος κύριος, ὅτε περὶ κρίσεως ἔλεγεν, ἐπήγαγε· «διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξης χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν». Καὶ φρικτῶς παραγγέλλει λοιπόν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ Τιμόθεος ἦν τὸ τέκνον τὸ ἀγα- 15 πητόν, ἠδέσθη. Ὁ γὰρ περὶ ἑαυτοῦ μὴ αἰσχυνθεὶς εἶπεῖν, «φοβοῦμαι μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι», πολλῶ μᾶλλον περὶ Τιμοθέου οὐκ ἂν ἠδέσθη οὐδὲ ἠσχύνθη. Ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καλῶς παραλαμβάνει εἰς μαρτυρίαν, τοὺς μέντοι ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους τίνος ἔνεκεν; Ἀπὸ πολλῆς ἐπιεικειᾶς· 20 ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς οὕτω φησί· «διαμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διὰ τὴν πολλὴν ἐπιεικείαν τοῦ Δεσπότης»· καὶ πάλιν,

1. Α' Κορ. 9,27.

2. Δευτ. 4,26.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΣΤ΄

(Α΄ Τιμ. 5,21-6,2)

«Σὲ ἐξορκίζω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, νὰ τὰ φυλάξεις αὐτὰ χωρὶς προκατάληψη, χωρὶς νὰ κάμνεις τίποτε ἀπὸ εὐμενὴ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς πρὸς τοὺς πταιστές. Μὴ βάζεις τὰ χέρια γρήγορα σὲ κανέναν γιὰ χειροτονία, οὔτε νὰ γίνεσαι συμμέτοχος σὲ ξένες ἀμαρτίες. Διατήρει τὸν ἑαυτὸ σου καθαρὸ. Μὴ πίνεις νερὸ κατὰ τὸ φαγητό, ἀλλὰ χρησιμοποίει λίγο κρασί γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ τίς συχνὲς ἀρρώστιες σου».

1. Ἄφοῦ μίλησε γιὰ τοὺς ἐπισκόπους, γιὰ τοὺς διακόνους, γιὰ τοὺς ἄνδρες, γιὰ τίς γυναῖκες, γιὰ τίς χῆρες, γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ γιὰ ὄλους τοὺς ἄλλους, καὶ ἔδειξε πόση ἐξουσία ἔχει ὁ ἐπίσκοπος, ὅταν μιλοῦσε γιὰ τὴν κρίση, πρόσθεσε· «σὲ ἐξορκίζω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, νὰ τὰ φυλάξεις αὐτὰ χωρὶς προκατάληψη, χωρὶς νὰ κάμνεις τίποτε ἀπὸ εὐμενὴ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς». Καὶ φρικτὰ παραγγέλλει πλέον· καὶ δὲν ντράπηκε, ἐπειδὴ ὁ Τιμόθεος ἦταν τὸ ἀγαπητὸ τέκνο. Γιατί, αὐτὸς ποὺ εἶπε γιὰ τὸν ἑαυτό του, χωρὶς νὰ ντραπεῖ, «φοβᾶμαι μήπως κηρύξω στοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀποδοκίμασθῶ»¹, πολὺ περισσότερο δὲ θὰ σεβόταν καὶ δὲ θὰ ντρεπόταν τὸν Τιμόθο. Ἄλλὰ καὶ τὸν Πατέρα βέβαια καὶ τὸν Υἱὸ σωστὰ τοὺς ἐπικαλεῖται γιὰ μάρτυρες, γιατί ὅμως ἐπικαλεῖται τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους; Ἄπο πολλὴ ἐπιείκεια· γιατί καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔτσι λέγει· «ἐπικαλοῦμαι σὰν μάρτυρες τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, γιὰ τὴν πολλὴ ἐπιείκεια τοῦ Κυρίου»²· καὶ πάλι, «ἀκοῦστε, φαράγγια,

«ἀκούσατε, φάραγγες, θεμέλια τῆς γῆς». Καλεῖ δὲ μάρτυρα τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τῶν λεχθέντων, εἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν ἀπολογούμενος αὐτοῖς, εἴ τι γένοιτο παρὰ τὸ δέον, ὡς τὸ πᾶν ἀποδυσάμενος. «Ἴνα ταῦτα», φησί, «φυλάξης χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν». Τουτέστιν, ἵνα κοινὸς ᾗς καὶ ἴσος τοῖς δικαζομένοις, τοῖς ἐπὶ σοῦ κρινομένοις, ἵνα σε μηδεὶς προκατάλαβῃ, μηδὲ προικειώσῃται.

Τίνες δὲ εἰσὶν ὁ ἐκλεκτοὶ ἄγγελοι; ἼΑρα ὡς ὄντων τινῶν οὐ τοιούτων. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰακώβ τὸν Θεὸν λαμβάνει ἰδίᾳ μάρτυρα, καὶ 10 τὸν βουνόν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς πολλάκις καὶ ὑπερέχοντα καὶ ἐλάττονα πρόσωπα εἰς μαρτυρίαν λαμβάνομεν· οὕτω μέγα ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· μάρτυρα καλῶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὅτι παρήγγειλά σοι· ἐπ' αὐτῶν ἰδοῦ σοι παραγγέλλω. Φοβεῖ τὸν Τιμόθεον. Εἶτα τοῦτο εἰπὼν, ὃ πάντων 15 μάλιστα καιριώτατον ἦν, ἐπήγαγε καὶ ὃ μάλιστα συνέχει τὴν Ἐκκλησίαν, τὰ τῶν χειροτονιῶν. «Χεῖρας» γάρ, φησί, «ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἀλλοτρίαις». Τί ἐστι, «ταχέως»; Μὴ ἐκ πρώτης δοκιμασίας, μηδὲ δευτέρας, μηδὲ τρίτης, ἀλλὰ πολλάκις περισκεψάμενος καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσας· οὐ γὰρ ἀκίνδυνον τὸ 20 πρᾶγμα. Τῶν γὰρ ἡμαρτημένων ἐκείνῳ καὶ σὺ δίκην ὑφέξεις ὃ τὴν ἀρχὴν παρασχών, καὶ τῶν παρελθουσῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῶν γενησομένων. Ἄφεις γὰρ τὰς πρώτας ἀκαίρως, ὑπεύθυνος ἔση καὶ τῶν ἐσομένων, τούτων μὲν ὡς αἴτιος ὢν σὺ τοῦτον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀγαγών, τῶν δὲ παρελθουσῶν ὡς οὐκ ἀφεις αὐτὰς πενθῆσαι, οὔτε ἐν 25 κατανύξει γενέσθαι. Ὡσπερ γὰρ τῶν κατορθωμάτων κοινωνεῖς, οὕτω καὶ τῶν ἀμαρτημάτων.

«Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει». Περὶ σωφροσύνης φησὶν ἐνταῦθα. «Μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' οἶνω ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Εἰ δὲ ἀνδρὶ μέχρι τοσοῦτου 30 νηστεΐαις προσεσχηκότι, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὕδατι χρησαμένῳ, ὡς

θεμέλια τῆς γῆς»³. Ἐπικαλεῖται μάρτυρα τῶν ὄσων εἶπε τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ἀπολογούμενος σ' αὐτούς κατὰ τὴ μέλλουσα ἡμέρα, ἂν κάτι τι ἔγινε χωρὶς νὰ πρέπει, ὅτι ἔκανε τὸ πᾶν γι' αὐτούς. «Γιὰ νὰ τὰ φυλάξεις αὐτά», λέγει, «χωρὶς προκατάληψη, χωρὶς νὰ κάμνεις τίποτε ἀπὸ εὐμενῆ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς γιὰ τοὺς πταιστές». Δηλαδή γιὰ νὰ εἶσαι κοινὸς καὶ ἴσος πρὸς ἐκείνους ποὺ δικάζονται, ποὺ κρίνονται ἀπὸ σένα, γιὰ νὰ μὴ σὲ προσελκύσει κανένας, οὔτε νὰ σὲ πάρει μὲ τὸ μέρος του.

Ποιοὶ ὅμως εἶναι οἱ ἐκλεκτοὶ ἄγγελοι; Σὰν δηλαδή μερικοὶ νὰ μὴν εἶναι τέτοιοι. Γιατὶ καὶ ὁ Ἰακώβ ἐπικαλεῖται μάρτυρά του τὸ Θεὸ καὶ τὸ βουνό. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς πολλές φορές ἐπικαλούμαστε γιὰ μάρτυρες πρόσωπα καὶ ἀνώτερα καὶ κατώτερα· τόσο μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ μαρτυρία, καὶ εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· μάρτυρα ἐπικαλοῦμαι τὸ Θεὸ καὶ τὸν Υἱὸ του καὶ τοὺς δούλους του, ὅτι σοῦ ἔδωσα παραγγελίες· γι' αὐτὰ τώρα σοῦ παραγγέλλω. Φοβίζει τὸν Τιμόθεο. Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶπε αὐτό, πρόσθεσε ἐκεῖνο ποὺ ἦταν τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα καὶ τὸ ὁποῖο πρὸ πάντων συγκρατεῖ καὶ διαφυλάσσει τὴν Ἐκκλησία, τὸ θέμα τῶν χειροτονιῶν. Γιατὶ λέγει, «μὴ βάζεις τὰ χέρια γρήγορα σὲ κανέναν, οὔτε νὰ γίνεσαι συμμέτοχος σὲ ξένες ἁμαρτίες». Τί σημαίνει, «γρήγορα»; Ὅχι μὲ τὴν πρώτη δοκιμασία, οὔτε μὲ τὴ δεύτερη, οὔτε μὲ τὴν τρίτη, ἀλλ' ἀφοῦ τὸ σκεφθεῖς πολλές φορές καὶ ἐξετάσεις τὸ πράγμα μὲ προσοχῆ· γιατί τὸ πράγμα δὲν εἶναι χωρὶς κινδύνους. Καθόσον καὶ σὺ, ποὺ τοῦ ἔδωσες τὴν ἐξουσία, θὰ δώσεις λόγο γιὰ τὶς ἁμαρτίες ποὺ ἔκαμε ἐκεῖνος καὶ στὸ παρελθὸν καὶ στὸ μέλλον. Γιατί, συγχωρώντας τὶς πρῶτες ἁμαρτίες ἄκαιρα, θὰ εἶσαι ὑπεύθυνος καὶ γιὰ τὶς μελλοντικές· γιὰ τὶς μελλοντικές σὰν αἷτιος, ἐφόσον σὺ τὸν ὀδηγήσες στὴν ἐξουσία, ἐνῶ γιὰ τὶς περασμένες ἐπειδὴ δὲν τὸν ἄφησες νὰ πενθήσει γι' αὐτές, οὔτε νὰ αισθανθεῖ κατάνυξη. Ὅπως δηλαδή εἶσαι συμμέτοχος στὰ κατορθώματά του, ἔτσι καὶ στὰ ἁμαρτήματά του.

«Κράτα τὸν ἑαυτὸ σου ἄγνόν». Ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ σωφροσύνη. «Μὴ πίνεις νερὸ κατὰ τὸ φαγητό, ἀλλὰ πίνε λίγο κρασί γιὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὶς συχνὲς ἀρρώστιες σου». Ἄν λοιπὸν σὲ ἄνδρα, ποὺ νήστευε τόσο καὶ χρησιμοποιοῦσε τόσο πολὺ τὸ νερό, ὥστε

καὶ ἀσθενεῖν, καὶ πυκνῶς ἀσθενεῖν, παραγγέλλει σωφρονεῖν καὶ οὐκ ἀναίνεται ἐκεῖνος, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, ὅταν ἀκούσωμεν νοουθεσίαν παρά τινος, οὐκ ὀφείλομεν δυσχεραίνειν. Τί δήποτε δὲ οὐκ ἔρρωσεν αὐτοῦ τὸν στόμαχον; Οὐχ ὡς ἀδυνατῶν, ἀλλὰ μέγα τι καὶ 5 ἐντεῦθεν οἰκονομῶν· οὗ γὰρ τὰ ἱμάτια νεκροὺς ἀνίστη, εὐδηλον ὅτι καὶ τοῦτο ἐδύνατο. Τίνος οὖν ἔνεκεν; Ἴνα, κἂν νῦν ἴδωμεν ἄνδρας μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἀσθενοῦντας, μὴ σκανδαλιζώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο συμφερόντως ἐγένετο. Εἰ γὰρ αὐτῷ ἐδόθη ἄγγελος σα- 10 τᾶν, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται, πολλῶ μᾶλλον Τιμοθέω· ἱκανὰ γὰρ ἦν τὰ σημεῖα εἰς ἀπόνοιαν ἄραι. Διὰ τοῦτο νόμῳ ἰατρείας ἀφήσιν αὐτὸν δουλεῦσαι, ἵνα καὶ αὐτὸς μετριάξῃ, καὶ οἱ ἄλλοι μὴ σκανδαλίζωνται, καὶ μάθωσιν, ὅτι τῆς φύσεως ὄντες κάκεῖνοι τῆς ἡμετέρας οὕτω κατώρθουν ἄπερ κατώρθουν.

Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἄλλως ἐπίνοσος εἶναι, καὶ τοῦτο δείκνυσι 15 λέγων, «διὰ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας», ἀπό τε σοῦ στομάχου, ἀπό τε τῶν ἄλλων μερῶν. Οὐ μὴν ἀνῆκεν αὐτὸν ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι τοῦ οἴνου, ἀλλ' ὅσον πρὸς ὑγείαν, οὐ πρὸς τρυφήν. «Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἀμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν». Ἐπειδὴ περὶ χειροτονιῶν ἔλεγε, «μὴ κοι- 20 νώνει», φησὶν, «ἀμαρτίαις ἀλλοτριαῖς», τί οὖν, ἂν ἀγνοῶ, φησί; «Τινῶν αἱ ἀμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι αὐτοὺς εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσι». «Τινῶν μέν», φησί, «δῆλοί εἰσιν», ὅτι προλαμβάνουσι, τινῶν δὲ οὐ, ἀλλ' «ἐπακολουθοῦσιν». «Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι, καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ 25 δύναται. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότης ἀξίους πάσης τιμῆς ἠγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημηῖται». «Πάσης τιμῆς ἀξίους», φησὶν, «ἠγείσθωσαν». Μὴ γάρ, ἐπειδὴ πιστὸς εἶ, νομίσης ἐλεύθερος εἶναι· τοῦ-

καὶ νὰ ἀσθενεῖ, καὶ μάλιστα συχνὰ νὰ ἀσθενεῖ, παραγγέλλει νὰ σωφρονεῖ, καὶ ἐκεῖνος δὲν τὸ ἀρνεῖται, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς, ὅταν ἀκούσουμε ἀπὸ κάποιον συμβουλή, δὲν πρέπει νὰ στεναχωριέμαστε. Γιατὶ ὅμως δὲ θεράπευσε τὸ στομάχι του; Ὅχι μὴ μωρώντας, ἀλλὰ ἀποσκοπώντας καὶ ἀπ' ἐδῶ σὲ κάποιο μεγάλο ἀγαθό· γιατί ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου καὶ τὰ ροῦχα ἀνάσταιναν νεκρούς, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι μποροῦσε νὰ κάμει κι αὐτό. Γιατί λοιπὸν δὲν τὸ ἔκαμε; Γιὰ νὰ μὴ σκανδαλιζόμαστε, ὅταν δοῦμε καὶ τώρα μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἄνδρες νὰ εἶναι ἄρρωστοι· καθόσον καὶ ἐκεῖνο ἔγινε γιὰ τὸ συμφέρον. Γιατί, ἂν σ' αὐτὸν δόθηκε «ἄγγελος τοῦ σατανᾶ»⁴, γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται, πολὺ περισσότερο στὸν Τιμόθεο· γιατί ἦταν ἀρκετὰ τὰ θαύματα γιὰ νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἀλαζονεία. Γι' αὐτὸ τὸν ἀφήνει νὰ γίνεῖ ὑπηρέτης στὸ νόμο τῆς ἰατρικῆς, γιὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς μετριόφρονas, καὶ οἱ ἄλλοι νὰ μὴ σκανδαλίζονται, καὶ νὰ μάθουν ὅτι ἐνῶ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι τῆς δικῆς μας φύσεως, ἔτσι κατόρθωναν ἐκεῖνα ποὺ κατόρθωναν.

Μοῦ φαίνεται ὅμως πὼς ἦταν φιλάσθενος, καὶ αὐτὸ τὸ δείχνουν τὰ λόγια του, «γιὰ τίς συχνές σου ἄρρώστιες», καὶ τοῦ στομαχιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος. Δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ πίνει κρασί ἐλεύθερα, ἀλλὰ τόσο, ὅσο χρειάζεται γιὰ τὴν ὑγεία, ὄχι γιὰ τὴν ἀπόλαυση. «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὀλοφάνερες καὶ διευκολύνουν στὴν ὀρθὴ κρίση· σὲ μερικοὺς ὅμως φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνον». Ἐπειδὴ μιλοῦσε γιὰ χειροτονίες, «μὴ γίνεσαι», λέγει, «συμμέτοχος σὲ ξένες ἁμαρτίες», τί λοιπὸν, λέγει, ἐὰν ἀγνοῶ τίς ἁμαρτίες; «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὀλοφάνερες καὶ διευκολύνουν αὐτοὺς στὴν ὀρθὴ κρίση, σὲ μερικοὺς ὅμως φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνον». «Μερικῶν ἀνθρώπων», λέγει, «εἶναι ὀλοφάνερες», γιατί ἀποκαλύπτονται, μερικῶν ὅμως δὲν εἶναι φανερές, ἀλλὰ «φανερώνονται μετὰ ἀπὸ χρόνον». «Ἐτσι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ὀλοφάνερα, καὶ τὰ μὴ ὀλοφάνερα δὲν μποροῦν νὰ κρυβοῦν. Ὅσοι βρίσκονται κάτω ἀπὸ ζυγὸ δουλείας, ὡς θεωροῦν τοὺς κυρίους τους ἄξιους κάθε τιμῆς, γιὰ νὰ μὴ βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου». «Νὰ τοὺς θεωροῦν», λέγει, «ἄξιους γιὰ κάθε τιμῆ». Μὴ νομίσεις ἐπειδὴ εἶσαι πιστὸς ὅτι εἶσαι ἐλεύθερος· αὐτὸ εἶναι ἐλευθε-

καὶ ἀσθενεῖν, καὶ πυκνῶς ἀσθενεῖν, παραγγέλλει σωφρονεῖν καὶ οὐκ ἀναίνεται ἐκεῖνος, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, ὅταν ἀκούσωμεν νοουθεσίαν παρά τινος, οὐκ ὀφείλομεν δυσχεραίνειν. Τί δῆποτε δὲ οὐκ ἔρρωσεν αὐτοῦ τὸν στόμαχον; Οὐχ ὡς ἀδυνατῶν, ἀλλὰ μέγα τι καὶ 5 ἐντεῦθεν οἰκονομῶν· οὐ γὰρ τὰ ἱμάτια νεκροὺς ἀνίστη, εἰδηλον ὅτι καὶ τοῦτο ἐδύνατο. Τίνος οὖν ἔνεκεν; Ἴνα, κἂν νῦν ἴδωμεν ἄνδρας μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἀσθενούντας, μὴ σκανδαλιζώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο συμφερόντως ἐγένετο. Εἰ γὰρ αὐτῷ ἐδόθη ἄγγελος σαταῶν, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται, πολλῶ μᾶλλον Τιμοθέῳ· ἱκανὰ γὰρ ἦν τὰ 10 σημεῖα εἰς ἀπόνοιαν ἄραι. Διὰ τοῦτο νόμῳ ἰατρείας ἀφήσιν αὐτὸν δουλεῦσαι, ἵνα καὶ αὐτὸς μετριάζη, καὶ οἱ ἄλλοι μὴ σκανδαλίζονται, καὶ μάθωσιν, ὅτι τῆς φύσεως ὄντες κάκεῖνοι τῆς ἡμετέρας οὕτω κατώρθουν ἄπερ κατώρθουν.

Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἄλλως ἐπίνοσος εἶναι, καὶ τοῦτο δείκνυσι 15 λέγων, «διὰ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας», ἀπό τε σοῦ στομάχου, ἀπό τε τῶν ἄλλων μερῶν. Οὐ μὴν ἀνήκεν αὐτὸν ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι τοῦ οἴνου, ἀλλ' ὅσον πρὸς υἰεῖαν, οὐ πρὸς τρυφήν. «Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν». Ἐπειδὴ περὶ χειροτονιῶν ἔλεγε, «μὴ κοινώνει», φησὶν, «ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις», τί οὖν, ἂν ἀγνοῶ, φησὶ; «Τινῶν αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι αὐτοὺς εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσι». «Τινῶν μέν», φησὶ, «δῆλοί εἰσιν», ὅτι προλαμβάνουσι, τινῶν δὲ οὐ, ἀλλ' «ἐπακολουθοῦσιν». «Ἔσαστύως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι, καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ 25 δύναται. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας ἀξιόους πάσης τιμῆς ἠγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται». «Πάσης τιμῆς ἀξιόους», φησὶν, «ἠγείσθωσαν». Μὴ γάρ, ἐπειδὴ πιστὸς εἶ, νομίσης ἐλεύθερος εἶναι· τοῦ-

καὶ νὰ ἀσθενεῖ, καὶ μάλιστα συχνὰ νὰ ἀσθενεῖ, παραγγέλλει νὰ σωφρονεῖ, καὶ ἐκεῖνος δὲν τὸ ἀρνεῖται, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς, ὅταν ἀκούσουμε ἀπὸ κάποιον συμβουλή, δὲν πρέπει νὰ στεναχωριέμαστε. Γιατὶ ὅμως δὲ θεράπευσε τὸ στομάχι του; Ὅχι μὴ μωρώντας, ἀλλὰ ἀποσκοπώντας καὶ ἀπ' ἐδῶ σὲ κάποιο μεγάλο ἀγαθὸ· γιατί ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου καὶ τὰ ροῦχα ἀνάσταιναν νεκρούς, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι μποροῦσε νὰ κάμει κι αὐτό. Γιατί λοιπὸν δὲν τὸ ἔκαμε; Γιὰ νὰ μὴ σκανδαλιζόμαστε, ὅταν δοῦμε καὶ τώρα μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἄνδρες νὰ εἶναι ἄρρωστοι· καθόσον καὶ ἐκεῖνο ἔγινε γιὰ τὸ συμφέρον. Γιατί, ἂν σ' αὐτὸν δόθηκε «ἄγγελος τοῦ σατανᾶ»⁴, γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεται, πολὺ περισσότερο στὸν Τιμόθεο· γιατί ἦταν ἀρκετὰ τὰ θαύματα γιὰ νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἀλαζονεία. Γι' αὐτὸ τὸν ἀφήνει νὰ γίνεῖ ὑπηρέτης στὸ νόμο τῆς ἱατρικῆς, γιὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτὸς μετριόφρονas, καὶ οἱ ἄλλοι νὰ μὴ σκανδαλίζονται, καὶ νὰ μάθουν ὅτι ἐνῶ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι τῆς δικῆς μας φύσεως, ἔτσι κατόρθωναν ἐκεῖνα ποὺ κατόρθωναν.

Μοῦ φαίνεται ὅμως πὼς ἦταν φιλάσθενος, καὶ αὐτὸ τὸ δείχνουν τὰ λόγια του, «γιὰ τίς συχνές σου ἀρρώστιες», καὶ τοῦ στομαχιοῦ, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος. Δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ πίνει κρασί ἐλεύθερα, ἀλλὰ τόσο, ὅσο χρειάζεται γιὰ τὴν ὑγεία, ὄχι γιὰ τὴν ἀπόλαυση. «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὀλοφάνερες καὶ διευκολύνουν στὴν ὀρθὴ κρίση· σὲ μερικοὺς ὅμως φανερόνται μετὰ ἀπὸ χρόνον». Ἐπειδὴ μιλοῦσε γιὰ χειροτονίες, «μὴ γίνεσαι», λέγει, «συμμέτοχος σὲ ξένες ἁμαρτίες», τί λοιπὸν, λέγει, ἐὰν ἀγνοῶ τίς ἁμαρτίες; «Μερικῶν ἀνθρώπων οἱ ἁμαρτίες εἶναι ὀλοφάνερες καὶ διευκολύνουν αὐτοὺς στὴν ὀρθὴ κρίση, σὲ μερικοὺς ὅμως φανερόνται μετὰ ἀπὸ χρόνον». «Μερικῶν ἀνθρώπων», λέγει, «εἶναι ὀλοφάνερες», γιατί ἀποκαλύπτονται, μερικῶν ὅμως δὲν εἶναι φανερές, ἀλλὰ «φανερόνται μετὰ ἀπὸ χρόνον». «Ἐτσι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ὀλοφάνερα, καὶ τὰ μὴ ὀλοφάνερα δὲν μποροῦν νὰ κρυβοῦν. Ὅσοι βρίσκονται κάτω ἀπὸ ζυγὸ δουλείας, ἃς θεωροῦν τοὺς κυρίους τοὺς ἄξιους κάθε τιμῆς, γιὰ νὰ μὴ βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου». «Νὰ τοὺς θεωροῦν», λέγει, «ἄξιους γιὰ κάθε τιμῆ». Μὴ νομίσεις ἐπειδὴ εἶσαι πιστὸς ὅτι εἶσαι ἐλεύθερος· αὐτὸ εἶναι ἐλευθε-

τό ἐστὶν ἐλευθερία τὸ μᾶλλον δουλεύειν. Ὁ γὰρ ἄπιστος, ἂν μὲν ἴδῃ διὰ τὴν πίστιν αὐθαδῶς προσφερομένους, βλασφημήσει πολλάκις ὡς στάσιν ἐμποιοῦν τὸ δόγμα, ὅταν δὲ ἴδῃ πειθομένους, μᾶλλον πεισθήσεται, μᾶλλον προσέξει τοῖς λεγομένοις. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς 5 καὶ τὸ κήρυγμα μέλλει βλασφημεῖσθαι, μὴ πειθομένων. Τί οὖν, φησὶν, ἂν ἄπιστοι ὦσιν οἱ δεσπόται; Καὶ οὕτως ὑπέκειν χρῆ διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα. «Οἱ γὰρ πιστοὺς ἔχοντες», φησί, «δεσπότας, μὴ καταφρονεῖτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοὶ εἰσὶ καὶ ἀγαπητοὶ οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι».

10 2. Ὡσεὶ ἔλεγεν, εἰ τοσαύτης ἠξιώθητε τιμῆς, φησὶν, ὡς ἀδελφούς ἔχειν τοὺς δεσπότας, διὰ τοῦτο μάλιστα ὀφείλετε εἶκειν. «Προάγουσαι», φησὶν, «εἰς κρίσιν»· τουτέστι, τῶν πονηρῶν, φησί, πράξεων αἱ μὲν λανθάνουσιν ὧδε, αἱ δὲ οὐ· ἐκεῖ δὲ οὐδὲ τὰ κακά, οὐδὲ τὰ καλὰ λαθεῖν δύναται. Τί ἐστὶ, «προάγουσαι εἰς κρίσιν»; 15 Οἷον ὅταν τις ἀμαρτάνῃ τὰ ἤδη αὐτὸν κατακρίνοντα, ὅταν τις ἀδιόρθωτος ᾖ, ὅταν τις ἐλπίζεται διορθώσασθαι, μηδὲν δὲ τοιοῦτον πράξῃ. Τί οὖν, καὶ πρὸς τί τοῦτο εἴρηται; Ὅτι κἂν ἐνταῦθά τινες λάθωσιν, ἀλλ' ἐκεῖ οὐ λήσονται· ἐκεῖ πάντα γυμνά ἐστίν. Αὕτη δὲ μεγίστη παραμυθία τοῖς κατορθοῦσιν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, «μηδὲν 20 κατὰ πρόσκλησιν», ἀναγκαίως ἐρμηνεύων αὐτὸ ἐπήγαγε τό, «ἔσοι εἰσὶ ὑπὸ ζυγὸν δούλοι». Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν ἐπίσκοπον, φησί; Καὶ πάνυ, ἵνα παραινῇ, ἵνα καὶ τούτους διδάσκῃ. Καλῶς δὲ καὶ ἐνταῦθα περὶ τούτων διατάττεται. Καὶ γὰρ ὁρῶμεν αὐτὸν πανταχοῦ τοῖς δούλοις μᾶλλον, ἢ τοῖς δεσπόταις ἐπιτάττοντα, καὶ τρόπους 25 ὑποταγῆς ὑποδεικνύοντα, καὶ πολὺν αὐτῶν ποιούμενον λόγον. Ἐκεῖνοις μὲν οὖν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικειᾶς ὑποτάττεσθαι παραινεῖ, τοῖς δὲ δεσπόταις ἀνεῖναι τὸν φόβον παρακαλεῖ, «ἀνιέντες», λέγων, «τὴν ἀπειλήν».

ρία, τὸ νὰ εἶσαι περισσότερο δούλος. Γιατὶ ὁ ἄπιστος, ἂν δεῖ κάποιους νὰ συμπεριφέρονται μὲ αὐθάδεια ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως, θὰ βλασφημήσει πολλές φορές ἐπειδὴ θὰ νομίσει ὅτι τὸ δόγμα δημιουργεῖ διχοστασίες, ὅταν ὅμως τοὺς δεῖ νὰ δείχνουν ὑπακοή, περισσότερο θὰ πεισθεῖ, περισσότερο θὰ προσέξει στὰ λεγόμενα. Γιατὶ καὶ ὁ Θεὸς καὶ τὸ κήρυγμα θὰ βλασφημηθοῦν, ὅταν δὲν ὑπακούουν. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν οἱ κύριοι εἶναι ἄπιστοι; Καὶ ἔτσι πρέπει νὰ ὑπακούουν γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. «Κι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πιστοὺς κυρίους», λέγει, «νὰ μὴ τοὺς καταφρονοῦν, γιατί εἶναι ἀδελφοί, ἀλλὰ νὰ δουλεύουν περισσότερο, γιατί εἶναι πιστοὶ καὶ ἀγαπητοὶ αὐτοὶ ποὺ ἀπολαμβάνουν τὴν πρόθυμη ὑπηρεσία τους».

2. Σὰν νὰ ἔλεγε· ἐπειδὴ ἀξιωθήκατε τόσης τιμῆς, λέγει, ὥστε νὰ ἔχετε ἀδελφοὺς τοὺς κυρίους, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ὀφείλετε νὰ ὑπακούετε σ' αὐτούς. «Βοηθοῦν», λέγει, «στὴν ὀρθή κρίση»· δηλαδή, λέγει, ἀπὸ τίς πονηρὲς πράξεις ἄλλες ξεφεύγουν ἐδῶ καὶ ἄλλες ὄχι· ἐκεῖ ὅμως οὔτε τὰ κακά, οὔτε τὰ καλὰ μποροῦν νὰ ξεφύγουν. Τί σημαίνει, «προάγουσαι εἰς κρίσιν»; Ὅπως ὅταν κάποιος πέφτει στὰ ἁμαρτήματα γιὰ τὰ ὁποῖα ἤδη κατακρίθηκε, ὅταν κάποιος εἶναι ἀδιόρθωτος, ὅταν γιὰ κάποιον ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ διορθωθεῖ, ἀλλὰ δὲν κάμνει τίποτε τέτοιο. Τί λοιπόν, καὶ γιὰ ποῖο λόγο λέχθηκε αὐτό; Γιὰ τὸ ὅτι, κι ἂν ἀκόμα ξεφύγουν μερικοὶ ἐδῶ, ἐκεῖ ὅμως δὲ θὰ ξεφύγουν· ἐκεῖ ὅλα εἶναι γυμνά. Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη παρηγοριὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἐνεργοῦν ὀρθά. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, «τίποτε ἀπὸ εὐμενὴ προδιάθεση τῆς καρδιᾶς», ἐξηγώντας αὐτὸ ἀπὸ ἀνάγκη, πρόσθεσε, «ὅσοι εἶναι δούλοι κάτω ἀπὸ ζυγόν». Καὶ τί σχέση, λέγει, ἔχει αὐτὸ μὲ τὸν ἐπίσκοπο; Ἐχει καὶ πάρα πολὺ μάλιστα· γιὰ νὰ τοὺς παροτρύνει, γιὰ νὰ διδάσκει καὶ αὐτούς. Σωστὰ καὶ ἐδῶ δίνει παραγγελίες γι' αὐτούς. Καθόσον τὸν βλέπουμε αὐτὸν παντοῦ νὰ δίνει παραγγελίες περισσότερο στοὺς δούλους, παρὰ τοὺς κυρίους, νὰ ὑποδεικνύει τρόπους ὑποταγῆς, καὶ νὰ κάμει πολὺ λόγο γι' αὐτούς. Στοὺς δούλους λοιπὸν παραγγέλλει νὰ ὑποτάσσονται μὲ πολλὴ καλωσύνη, ἐνῶ στοὺς κυρίους παρακαλεῖ νὰ μειώνουν τὸ φόβον· «ἀφήνοντας», λέγει, κατὰ μέρος τὴν ἀπειλή»⁵.

Καὶ τί δήποτε ταῦτα διατάττεται; ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀπίστων, εἰκότως· οὐ γὰρ εἶχε λόγον διαλέγεσθαι τοῖς μὴ προσέχουσιν· ἐπὶ δὲ τῶν πιστῶν τίνος ἔνεκεν; Ὅτι μείζονα παρὰ τῶν δεσποτῶν εἰσφέρεται τοῖς δούλοις, ἢ παρὰ τῶν οἰκετῶν τοῖς δεσπόταις. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰσιν οἱ καὶ χρυσίον καταβάλλοντες καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀναγκαίων εὐπορίας καὶ ὑπὲρ τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν ἄλλων μεριμνῶντες ἀπάντων. Ὡστε μείζονα αὐτοῖς δουλείαν εἰσάγουσιν οἱ δεσπότες, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα ἠνίξατο εἰπὼν, ὅτι «πιστοὶ εἰσὶ καὶ ἀγαπητοὶ οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι». Κόπτονται καὶ ταιπωροῦνται ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἀναπαύσεως, καὶ οὐκ ὀφείλουσι πολλῆς ἀπολαβεῖν τιμῆς παρὰ τῶν οἰκετῶν; Εἰ δὲ τοῖς δούλοις οὕτως ἐπέταττε τοσαύτη κεχρηῆσθαι τῇ ὑπακοῇ, ἐννοήσατε πῶς ἡμᾶς πρὸς τὸν Δεσπότην διακεῖσθαι χρῆ, τὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παραγαόντα, τὸν τρέφοντα, τὸν ἐνδιδύσκοντα. Εἰ καὶ μηδαμῶς οὖν ἑτέρως, κἂν ὡς οἱ οἰκέται οἱ ἡμέτεροι, δουλεύσωμεν αὐτῷ. Οὐχὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν εἰς τοῦτο κατεστήσαντο ἐκεῖνοι εἰς τὸ ἀναπαύεσθαι τοὺς δεσπότες αὐτῶν, καὶ τοῦτο ἔργον αὐτοῖς ἐστι, καὶ οὗτος ὁ βίος τὰ δεσποτικὰ μεριμνᾶν; οὐχὶ τὰ τοῦ δεσπότου πᾶσαν τὴν ἡμέραν μεριμνῶσι, τὰ δὲ αὐτῶν πολλάκις μικρὸν ἑσπέρας μέρος;

Ἡμεῖς δὲ τούναντίον, τὰ μὲν ἡμέτερα διαπαντός, τὰ δὲ τοῦ Δεσπότου οὐδὲ μικρὸν μέρος, καὶ ταῦτα οὐ δεομένου τῶν ἡμετέρων, καθάπερ οἱ δεσπότες τῶν δούλων, ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν πάλιν εἰς ἡμέτερον προχωρούντων κέρδος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ διακονία τοῦ οἰκέτου τὸν δεσπότην ὠφελεῖ, ἐνταῦθα δὲ ἡ διακονία τοῦ δούλου τὸν μὲν Δεσπότην οὐδέν, πάλιν δὲ αὐτὸν τὸν οἰκέτην ὀνίνησι. «Τῶν ἀγαθῶν γάρ μου», φησὶν, «οὐ χρεῖαν ἔχεις». Εἰπέ γάρ μοι, τί τῷ Θεῷ κέρδος, εἰάν ἐγὼ δίκαιος ᾦ; ποία δὲ βλάβη, εἰάν ἄδικος; οὐχὶ ἀκήρατος ἢ φύσις ἐκείνη; οὐχὶ ἀβλαβῆς; οὐχὶ παντὸς ἀνωτέρα πάθους; Οἱ οἰκέται οὐδὲν ἴδιον ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντα δεσποτικά, κἂν μυριάκις πλουτῶσιν· ἡμεῖς δὲ πολλὰ ἴδια ἔχομεν, οὐχ ἀπλῶς τοσαύτης τιμῆς ἀπολαύομεν παρὰ τοῦ τῶν ὄλων βασιλέως.

Καὶ γιατί διατάσσει αὐτά; γιατί γιὰ τοὺς ἀπίστους βέβαια σωστὰ τὸ κάνει, καθόσον δὲν εἶχε λόγος νὰ συζητᾷ μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν προσέχουν· γιὰ τοὺς πιστοὺς ὅμως γιὰ ποιό λόγο; Γιατί περισσότερα προσφέρονται ἀπὸ τοὺς κυρίους στοὺς δούλους, παρὰ ἀπὸ τοὺς δούλους στοὺς κυρίους. Καθόσον οἱ κύριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ καταβάλλουν καὶ τὰ χρήματα, καὶ φροντίζουν καὶ γιὰ τὴν εὐπορία τῶν ἀναγκαίων, καὶ γιὰ τὰ ἐνδύματα, καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα. Ὡστε μεγαλύτερη ὑπηρεσία προσφέρουν οἱ κύριοι σ' αὐτούς· πράγμα ποὺ ὑπαινίχθηκε καὶ ἐδῶ, λέγοντας, «γιατί εἶναι πιστοὶ καὶ ἀγαπητοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν τὴν καλὴ ἐργασία τους». Κοπιάζουν καὶ ταλαιπωροῦνται γιὰ τὴ δική σας ἀνάπαυση, καὶ δὲν πρέπει ν' ἀπολαμβάνουν πολλή τιμὴ ἀπὸ τοὺς δούλους; Ἄν στοὺς δούλους διέταξε νὰ δείχνουν τόση ὑπακοή, σκεφθεῖτε πῶς πρέπει νὰ συμπεριφερόμαστε ἐμεῖς ἀπέναντι στὸν Κύριο, ποὺ μᾶς ἔφερε ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξή, ποὺ μᾶς τρέφει, ποὺ μᾶς ντύνει. Ἄν ὄχι ἀλλιῶς, τουλάχιστο ἅς ὑπηρετήσουμε αὐτὸν ὅπως οἱ ὑπηρετές μας. Δὲν ἀφιέρωσαν ἐκεῖνοι ὅλη τὴ ζωὴ τους σ' αὐτό, στὸ νὰ ἀναπαύουν τοὺς κυρίους τους καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τους, καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ τους, νὰ φροντίζουν γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κυρίου τους; Δὲν φροντίζουν ὅλη μέρα γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κυρίου, ἐνῶ γιὰ τὰ δικά τους πολλές φορές λίγο χρόνο μόνο τὸ βράδυ;

Ἐμεῖς ὅμως τὸ ἀντίθετο, τὰ δικά μας πάντοτε τὰ σκεπτόμαστε, ἐνῶ τοῦ Κυρίου οὔτε λίγο χρόνο· καὶ ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὰ δικά μας, ὅπως οἱ κύριοι ἀπὸ τοὺς δούλους, ἀλλὰ κι αὐτὰ πάλι ἀποβαίνουν πρὸς ὄφελος δικό μας. Γιατί ἐκεῖ ἡ ὑπηρεσία τοῦ δούλου ὠφελεῖ τὸν κύριο, ἐνῶ ἐδῶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ δούλου δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε τὸν Κύριο, ἀλλὰ πάλι ὠφελεῖ τὸν ἴδιο τὸ δοῦλο. Γιατί λέγει, «δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ μου»⁶. Γιατί πές μου, σὲ παρακαλῶ, ποιό εἶναι τὸ κέρδος τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἐγὼ εἶμαι δίκαιος; ποιὰ ἢ βλάβη του, ἂν ἐγὼ εἶμαι ἄδικος; δὲν εἶναι ἡ φύση ἐκείνη ἄθικτη; δὲν εἶναι ἀβλαβής; δὲν εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε πάθος; Οἱ ὑπηρετές δὲν ἔχουν τίποτε δικό τους, ἀλλ' ὅλα εἶναι τοῦ κυρίου τους, κι ἂν ἀκόμα ἀποκτήσουν ἀμέτρητα πλούτη· ἐμεῖς ὅμως πολλὰ πλούτη ἔχουμε δικά μας, καὶ δὲν ἀπολαμβάνουμε ἔτσι ἀπλὰ τόση τιμὴ ἀπὸ τὸ Βασιλιὰ τῶν ὄλων. Ποιός κύριος

Ποῖος δεσπότης ὑπὲρ οἰκέτου τὸν υἱὸν ἔδωκε τὸν ἑαυτοῦ; Οὐδεὶς· ἀλλὰ πάντες ἂν ἔλαιντο μᾶλλον τοὺς οἰκέτας ὑπὲρ τῶν παίδων δοῦναι. Ἐνταῦθα δὲ τὸναντίον τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, τῶν μι-
5 σούντων αὐτόν. Οἱ οἰκέται, κἂν βαρέα τινὰ ἐπιτάττωνται, οὐδὲ οὕτω δυσχεραίνουσι, καὶ μάλιστα ἂν ὧσιν εὐγνώμονες, ἡμεῖς δὲ ἀπαδυσπετοῦμεν μυρία. Τοῖς οἰκέταις οὐδὲν ἐπαγγέλλεται τοιοῦτον ὁ δεσπότης, οἷον ἡμῖν ὁ Θεός· ἀλλὰ τί; ἐλευθερίαν τὴν ἐνταῦθα, τὴν
πολλάκις τῆς δουλείας χαλεπωτέραν. Πολλάκις γὰρ κατέλαβε λι-
10 μός, καὶ πικροτέρα δουλείας αὕτη ἢ ἐλευθερία γέγονε· καὶ τὸ δῶρον τοῦτο τὸ μέγιστον.

Παρὰ δὲ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐπίκαιρον, οὐδὲν φθαρτόν, ἀλλὰ τί; Βούλει μαθεῖν; ἄκουε. «Οὐκ ἔτι λέγω ὑμᾶς δούλους», φησὶν· «ὕμεῖς φίλοι μου ἐστε». Αἰσχυρθῶμεν, ἀγαπητοί, φοβηθῶμεν· κἂν
15 ὡς οἰκέται ἡμῖν δουλεύουσι, δουλεύσωμεν ἡμεῖς τῷ Δεσπότη· μᾶλλον δὲ πρὸς τὸ πολλοστὸν μέρος τὴν δουλείαν ἡμεῖς ἐπίδεικνύμεθα. Ἐκεῖνοι διὰ τὴν ἀνάγκην φιλοσοφοῦσι, σκεπάσματα μόνον ἔχουσι καὶ τροφάς, ἡμεῖς δὲ μυρία, τὰ μὲν ἔχοντες, τὰ δὲ ἐλπίζοντες, ὑβρίζομεν τῇ τρυφῇ εἰς τὸν εὐεργέτην. Εἰ μηδαμόθεν ἄλλοθεν,
20 κἂν παρ' ἐκείνων δεχώμεθα τῆς φιλοσοφίας τοὺς κανόνας. Οἶδε γὰρ ἢ Γραφὴ οὐχὶ πρὸς οἰκέτας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλογα πέμπειν τοὺς ἀνθρώπους· οἷον ὅταν τὴν μέλισσαν, ὅταν τοὺς μῆρμυκας κελεύῃ μιμεῖσθαι. Ἐγὼ δὲ κἂν τοὺς οἰκέτας μιμήσασθαι παραινῶ· ὅσα ἐκεῖνοι διὰ τὸν φόβον τὸν ἡμέτερον πράττουσι, κἂν τοσαῦτα διὰ
25 τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἡμεῖς πράττωμεν· οὐ γὰρ εὐρίσκομεν πράττοντας ὑμᾶς. Ἐκεῖνοι διὰ τὸν ἡμέτερον φόβον ὑβρίζονται μυριάκις καὶ παντὸς φιλοσόφου μᾶλλον ἐστήκασι σιγῶντες· ὑβρίζονται καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, καὶ οὐκ ἀντιλέγουσιν, ἀλλὰ παρακαλοῦσιν, ἀδικοῦντες οὐδὲν πολλάκις. Οὐδὲν ἐκεῖνοι πλέον τῆς χρείας λαμβά-
30 νοντες, πολλάκις δὲ καὶ ἔλαττον στέργουσι· καὶ ἐπὶ στιβάδος κα-

παρέδωσε τὸ γιό του γιὰ χάρη τοῦ δούλου; Κανένας· ἀλλ' ὅλοι θὰ προτιμοῦσαν πολὺ περισσότερο τοὺς δούλους νὰ παραδώσουν γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν τους. Ἐδῶ ὁμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· δὲ λυπήθηκε τὸν Υἱό του, ἀλλὰ τὸν παρέδωσε γιὰ χάρη ὄλων μας, γιὰ τοὺς ἐχθρούς, γι' αὐτοὺς πὺ τὸν μισοῦν. Οἱ δοῦλοι κι ἂν ἀκόμα διατάσσονται κάτι βαρὺ, οὔτε ἔτσι δυσανασχετοῦν καὶ μάλιστα εἶναι καὶ εὐγνώμονες, ἐνῶ ἐμεῖς δυσανασχετοῦμε σὲ μεγάλο βαθμό. Στούς δούλους δὲν ὑπόσχεται τίποτε παρόμοιο ὁ κύριος, ὅπως σ' ἐμᾶς ὁ Θεός, ἀλλὰ τί; ὑπόσχεται τὴν ἐδῶ ἐλευθερία, πὺ πολλές φορές εἶναι φοβερότερη καὶ ἀπὸ τὴ δουλεία. Γιατὶ πολλές φορές τοὺς ἔπιασε πείνα, καὶ κατάντησε ἡ ἐλευθερία αὐτὴ πικρότερη ἀπὸ τὴ δουλεία· καὶ τὸ δῶρο αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο.

Κοντὰ στὸ Θεὸ τίποτε δὲν εἶναι πρόσκαιρο, τίποτε φθαρτό, ἀλλὰ τί; Θέλεις νὰ μάθεις; ἄκουε. «Δὲ σᾶς λέγω πιά δούλους», λέγει· «ἐσεῖς εἶστε φίλοι μου»⁷. Ἄς ντραποῦμε, ἀγαπητοί μου, ἄς φοβηθοῦμε· ἔστω καὶ ὅπως δουλεύουν σὲ μᾶς οἱ ὑπηρέτες, ἔτσι ἄς δουλέψουμε ἐμεῖς στὸν Κύριο, ἢ καλύτερα ἄς δείχνουμε ἐμεῖς τὴ δουλεία ὡς πρὸς τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς δουλείας ἐκείνων. Ἐκεῖνοι ἀσκοῦν τὴν εὐσέβεια ἀναγκαστικὰ, καὶ ἔχουν μόνο σκεπάσματα καὶ τροφές, ἐνῶ ἐμεῖς, ἂν καὶ ἔχουμε μύρια καὶ ἐλπίζουμε καὶ ἄλλα νὰ λάβουμε, ὁμως βρίζουμε τὸν Εὐεργέτη γιὰ τὴν ἀπόλαυση πὺ μᾶς παρέχει. Ἄν ὄχι ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ, ἀπὸ ἐκείνους τουλάχιστον ἄς δεχόμαστε τοὺς φιλοσοφικοὺς κανόνες. Γιατὶ ἡ Γραφή γνωρίζει ὄχι μόνο πρὸς τοὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ζῶα νὰ παραπέμπει τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ὅταν προτρέπει νὰ μιμούμαστε τὴ μέλισσα, νὰ μιμούμαστε τὰ μυρμήγκια. Ἐγὼ ὁμως σᾶς προτρέπω νὰ μιμηθεῖτε ἔστω καὶ τοὺς δούλους· ὅσα κάμνουν ἐκεῖνοι ἀπὸ φόβο πρὸς ἐμᾶς, ἔστω καὶ τόσα ἄς κάμνουμε ἐμεῖς ἀπὸ φόβο πρὸς τὸ Θεό· ὁμως δὲ διαπιστώνω νὰ ἐνεργεῖτε ἔτσι ἐσεῖς. Ἐκεῖνοι ἀπὸ φόβο πρὸς ἐμᾶς, ἄπειρες φορές βρίζονται, καὶ στέκουν σιωπηλοὶ περισσότερο καὶ ἀπὸ κάθε φιλόσοφο· βρίζονται καὶ δίκαια καὶ ἄδικα, καὶ δὲν ἀντιλέγουν, ἀλλὰ παρακαλοῦν χωρὶς νὰ ἀδικοῦν πολλές φορές σὲ τίποτε. Χωρὶς νὰ παίρνουν ἐκεῖνοι τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖο, ἱκανοποιοῦνται πολλές φορές καὶ μὲ τὸ ἐλάχιστο· καὶ ἐνῶ κοιμοῦνται σὲ ἀχυρένιο στρῶμα, καὶ χορταί-

θεύδοντες καὶ ἄρτου μόνον πληρούμενοι καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν διαί-
ταν ἔχοντες εὐτελεῖ, οὐκ ἐγκαλοῦσιν, οὐδὲ δυσχεραίνουσιν ἐκεῖνοι
διὰ τὸν παρ' ἡμῶν φόβον· ἐμπιστευόμενοι χρήματα, πάντα ἀποδι-
δόασι (μὴ γάρ μοι τοὺς μοχθηροὺς εἵπης τῶν οἰκετῶν, ἀλλὰ τοὺς
5 μὴ λίαν κακοὺς)· ἂν ἀπειλήσωμεν, εὐθέως συστέλλονται.

Ἔρα οὐ φιλοσοφίας ταῦτα; Μὴ γὰρ ὅτι ἀνάγκη γίνεται εἵπης,
ὅτι καὶ ἐπὶ σοὶ ἀνάγκη τῆς γεέννης ἐπίκειται, καὶ οὐδὲ οὕτω
σωφρονεῖς, οὐδὲ τοσαύτην παρέχεις τιμὴν τῷ Θεῷ, ὅσης ἀπολαύ-
εις παρὰ τῶν οἰκετῶν· ἔχει ἕκαστος τῶν οἰκετῶν οἴκημα τὸ νενο-
10 μοθετημένον, καὶ οὐκ ἐπεμβαίνει τῷ τοῦ πλησίον, οὐδὲ λυμαίνεται
τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ πλείονος. Καὶ ταῦτα ἴδοι τις ἂν ἐν οἰκέταις διὰ τὸν
τῶν δεσποτῶν φόβον φυλαττόμενα· καὶ σπανίως ἂν ἴδοις οἰκέτην
τὰ τοῦ οἰκέτου ἀρπάζοντα ἢ λυμαινόμενον. Παρὰ δὲ ἀνθρώποις
ἐλευθέροις τὰ ἐναντία τούτων γίνεται· ἀλλήλους δάκνομεν, κατε-
15 σθίομεν, οὐ δεδοίκαμεν τὸν Δεσπότην, τὰ τῶν συνδούλων ἀρπάζο-
μεν, κλέπτομεν, τύπτομεν, ὀρώντος αὐτοῦ· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ποιή-
σειεν οἰκέτης, ἀλλὰ κἂν τύπτη, μὴ ὀρώντος τοῦ δεσπότη, κἂν
ὑβρίζῃ, μὴ ἀκούοντος· ἡμεῖς δὲ τοῦ Θεοῦ πάντα καὶ ὀρώντος καὶ
ἀκούοντος, τολμῶμεν. Φόβος ὁ τοῦ δεσπότη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
20 ἐκείνων διαπαντός· ἡμῶν δὲ οὗτος οὐδέποτε. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω
καὶ κάτω γέγονε, πάντα συγκέχυται καὶ διέφθαρται· καὶ αὐτοὶ μὲν
οὐδὲ εἰς νοῦν λαμβάνομεν τὰ ἡμαρτημένα ἡμῖν, τῶν δὲ οἰκετῶν
τῶν ἡμετέρων ἀμαρτανόντων μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα ἐξετάζομεν,
καὶ τὰ μικρότατα.

25 Ταῦτα λέγω, οὐχὶ τοὺς οἰκέτας ὑπτίους ποιῆσαι βουλόμενος,
ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον ὑπτιον ἐπιστρέψαι, τὸ ράθυμον διεγεῖραι, ἵνα κἂν
οὕτω δουλεύωμεν τῷ Θεῷ, ὡς ἡμῖν οἱ οἰκέται, οὕτω τῷ πεποιη-
κότι ἡμᾶς, ὡς ἡμῖν οἱ ὁμοούσιοι, καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἔχοντες παρ'
ἡμῶν. Ἐλεύθεροι τῇ φύσει καὶ οὗτοί εἰσιν· «ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύ-
30 ων», καὶ τούτοις εἴρηται. Οὐκ ἔστιν αὕτη φύσεως ἢ δουλεία, ἀλλ'
αἰτίας ἐστὶ καὶ περιστάσεως· ἀλλ' ὁμως πολλὴν ἡμῖν παρέχουσι

νον μόνο με ψωμί, και ὅλη ἡ ἄλλη διατροφή τους εἶναι εὐτελῆς, ἐκεῖνοι δὲν κατηγοροῦν οὔτε στεναχωριένται, ἐπειδὴ μᾶς φοβοῦνται· κι ὅταν τοὺς ἐμπιστευθεῖς χρήματα ὅλα τὰ ἐπιστρέφουν (μὴ μοῦ πεῖς γιὰ τοὺς μοχθηροὺς ὑπηρέτες, ἀλλ' αὐτοὺς ποῦ δὲν εἶναι πολὺ κακοί)· ἂν τοὺς ἀπειλήσουμε, ἀμέσως συστέλλονται.

Ἐπομένως δὲν εἶναι αὐτὰ δείγματα φιλοσοφίας; Μὴ μοῦ πεῖς βέβαια ὅτι γίνεται ἀπὸ ἀνάγκη· γιατί και ἐπάνω σου κρέμεται ἡ ἀνάγκη τῆς γέεννας, και οὔτε ἔτσι δείχνεις σωφροσύνη, οὔτε τόση τιμὴ προσφέρεις στὸ Θεό, ὅση ἀπολαμβάνεις ἀπὸ τοὺς δούλους. Καθένας ἀπὸ τοὺς δούλους ἔχει τὸ οἶκημα τὸ καθορισμένο, και δὲν ἐπεμβαίνει στὸ τοῦ πλησίον, κι οὔτε φθείρεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τοῦ περισσοτέρου. Και αὐτὰ θὰ μπορούσε νὰ δεῖ κανεὶς νὰ τὰ τηροῦν οἱ δοῦλοι ἀπὸ φόβο πρὸς τοὺς κυρίους, και σπάνια μπορεῖς νὰ δεῖς δοῦλο νὰ ἀρπάζει τὰ πράγματα τοῦ δούλου ἢ νὰ τὰ καταστρέφει. Στους ἐλεύθερους ὅμως ἀνθρώπους γίνονται τὰ ἀντίθετα· δαγκωνόμαστε, τρωγόμαστε, δὲ φοβόμαστε τὸν Κύριο, ἀρπάζουμε τὰ πράγματα τῶν συνδούλων, κλέβουμε, χτυποῦμε, ἐνῶ αὐτὸς βλέπει· αὐτὸ δὲν τὸ κάμνει ποτὲ ὁ δοῦλος, ἀλλὰ κι ἂν χτυπήσει, τὸ κάμνει ὅταν δὲ βλέπει ὁ κύριος· κι ἂν βρίζει, τὸ κάνει ὅταν δὲν τὸν ἀκούει· ἐμεῖς ὅμως τολμοῦμε νὰ τὰ κάμνουμε ἐνῶ ὁ Θεὸς βλέπει και ἀκούει τὰ πάντα. Ὁ φόβος τοῦ κυρίου βρίσκεται πάντοτε μπροστὰ στὰ μάτια ἐκείνων, ἐνῶ μπροστὰ στὰ δικά μας ποτέ. Γι' αὐτὸ ὅλα ἔχουν γίνει ἄνω κάτω, ὅλα εἶναι συγκεχυμένα και διεφθαρμένα· κι ἐμεῖς βέβαια οὔτε κἂν σκεπτόμαστε τὰ ἀμαρτήματά μας, τῶν ὑπηρετῶν μας ὅμως τὰ σφάλματα τὰ ἐξετάζουμε ὅλα μὲ ἀκρίβεια, ἀκόμα και τὰ πιὸ μικρά.

Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι θέλοντας νὰ κάμω τοὺς ὑπηρέτες νωθροὺς, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴ δικὴ μας νωθρότητα, νὰ διεγείρω τὴν ἀδιαφορία μας, γιὰ νὰ ὑπηρετοῦμε τὸ Θεὸ τοῦλάχιστον ἔτσι, ὅπως οἱ ὑπηρέτες ἐμᾶς· ἔτσι νὰ ὑπηρετοῦμε τὸν Πλάστη μας, ὅπως ἐμᾶς μᾶς ὑπηρετοῦν οἱ ὅμοιοί μας, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀπολαύσει καμιὰ παρόμοια εὐεργεσία ἀπὸ μᾶς. Κατὰ τὴ φύση εἶναι και αὐτοὶ ἐλεύθεροι· «νὰ ἄρχουν τὰ ψάρια»⁸, λέχθηκε και γι' αὐτούς. Ἡ δουλεία αὐτὴ δὲν εἶναι φυσικὴ, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα λάθους και περιστάσεως· ἀλλ' ὅμως πολλὴ τιμὴ παρέχουν σὲ μᾶς,

τὴν τιμὴν. Ἡμεῖς δὲ τούτοις μὲν μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐπιτιθέμεθα τῆς ἡμετέρας ἔνεκεν διακονίας· τῷ δὲ Θεῷ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν παρέχομεν μέρος, καὶ ταῦτα πάλιν εἰς ἡμᾶς στρεφομένης τῆς ὠφελείας. Ὅσῳ γὰρ ἂν σπουδαιότερον δουλεύσωμεν τῷ Θεῷ, τοσούτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς ὀνήσομεν, καὶ αὐτοὶ μᾶλλον κερδανοῦμεν.

Μὴ δὴ τοσαύτης ἀποστερήσωμεν ὠφελείας ἡμᾶς αὐτούς· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αὐτάρκης ἐστὶ καὶ ἀνευδεής, ἡ δὲ ἀμοιβὴ καὶ τὸ κέρδος πάλιν εἰς ἡμᾶς ἀνατρέχει. Ὡς οὖν οὐ τὸν Θεὸν θεραπεύοντες, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτούς, οὕτω διακεώμεθα, παρακαλῶ, καὶ δουλεύσωμεν αὐτῷ μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἐμεῖς πάλι τοὺς παρέχουμε μὲ κάθε προσοχὴ τῆ δικῆ μας φροντίδα καὶ ὑπηρεσία, ἐνῶ στὸ Θεὸ δὲ δίνουμε οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς φροντίδας μας, καὶ ὅλα αὐτὰ τῆ στιγμῆ πού πάλι σὲ μᾶς ἐπιστρέφει ἡ ὠφέλεια. Γιατί, μὲ ὅσο περισσότερο ζῆλον ἐργασθοῦμε γιὰ τὸ Θεό, τόσο περισσότερο θὰ ὠφελήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι περισσότερο θὰ κερδίσουμε.

Ἄς μὴ στερῆσουμε λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τόση ὠφέλεια· γιατί ὁ Θεὸς εἶναι αὐτάρκης καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη, καὶ ἡ ἀμοιβὴ καὶ τὸ κέρδος γυρίζουν πάλι σὲ μᾶς. Σὰν νᾶ μὴν ὑπηρετοῦμε λοιπὸν τὸ Θεό, ἀλλὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἔτσι ἅς συμπεριφερόμαστε, παρακαλῶ, καὶ ἅς δουλέψουμε αὐτὸν μὲ φόβο καὶ τρόμο, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ὑποσχέθηκε μὲ τῆ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ζ'

(Α Τιμ. 6,3-12)

«Ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει. Εἴ τις ἑτεροδιδασκα-
λεῖ καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδα-
σκαλίᾳ, τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν
5 περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος,
ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί, διαπαρατριβαὶ
διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημέ-
νων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐ-
σέβειαν. Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. Ἔστι δὲ πορι-
10 σμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκειᾶς. Οὐδὲν γὰρ εἰς-
ηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξε-
νεγκεῖν τι δυνάμεθα».

1. Οὐκ αὐθεντίας δεῖ τῷ διδασκάλῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ προση-
νείας πολλῆς, ὥσπερ οὐ προσηνείας μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐθεντίας.
15 Καὶ ταῦτα πάντα διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος, ποτὲ μὲν λέγων,
«παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε», ποτὲ δέ, «ταῦτα δίδασκε καὶ πα-
ρακάλει». Εἰ γὰρ ἰατροὶ τοὺς κάμνοντας παρακαλοῦσιν, οὐχ ἵνα αὐ-
τοὶ τῆς ὑγείας ἐπιτύχωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους ἀπαλλάξωσι τῆς
ἀσθενείας καὶ κειμένους ἀναστήσωσι, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τούτῳ
20 πρὸς τοὺς διδασκομένους τῷ ἤθει κεχρηῆσθαι χρὴ παρακαλοῦντας.
Οὐδὲ γὰρ δοῦλος αὐτῶν εἶναι παραιτεῖται ὁ μακάριος Παῦλος, λέ-
γων· «οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν», φησὶν, «ἀλλὰ Χριστὸν Ἰη-

1. Α' Τιμ. 4,11.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Ζ'

(Α' Τιμ. 6,2-12)

«Αὐτὰ νὰ διδάσκεις καὶ νὰ προτρέπεις. Ἐὰν κάποιος διδάσκει διαφορετικὰ καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς ὑγιεῖς λόγους τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εὐσεβῆ διδασκαλία, αὐτὸς εἶναι φουσκωμένος ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ δὲ γνωρίζει τίποτε, ἀλλ' ἔχει τάση νοσηρὴ γιὰ ἄσκοπες συζητήσεις καὶ λογομαχίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες προέρχεται φθόνος, φιλονεικία, βλασφημίες, ὑποψίες πονηρές, ἀσχολίες ἀνθρώπων διεφθαρμένων στὸ μυαλὸ καὶ στερημένων τῆς ἀλήθειας, καὶ ἀνθρώπων ποὺ νομίζουν ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι πηγὴ πλούτου· στάσου μακριὰ ἀπὸ τέτοιους. Εἶναι μεγάλη πηγὴ πλούτου ἡ εὐσέβεια ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὀλιγάρκεια. Γιατὶ τίποτε δὲ φέραμε στὸν κόσμον, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι οὔτε μποροῦμε κάτι νὰ πάρουμε».

1. Δὲν πρέπει ὁ δάσκαλος νὰ εἶναι μόνο αὐθεντία, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ πράος, ὅπως πάλι δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνο πράος, ἀλλὰ νὰ εἶναι καὶ αὐθεντία. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος, ἄλλοτε λέγοντας, «παράγγελλε αὐτὰ καὶ δίδασκε»¹, ἄλλοτε πάλι, «αὐτὰ νὰ διδάσκεις καὶ νὰ προτρέπεις». Γιατί, ἂν οἱ γιατροὶ παροτρύνουν τοὺς ἀσθενεῖς ὄχι γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ὑγεία τους, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀπαλλάξουν ἐκείνους ἀπὸ τὴ ἀρρώστια καὶ νὰ τοὺς σηκώσουν ἀπὸ τὸ κρεβάτι ποὺ βρίσκονται, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ συνηθίζουμε νὰ τὸ κάμνουμε αὐτὸ στοὺς μαθητές μας προτρέποντάς τους. Κι οὔτε ἀρνεῖται ὁ μακάριος Παῦλος ὅτι εἶναι δοῦλος τους, λέγοντας, «δὲν κηρύττουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας»,

σοῦν, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν»· καὶ πάλιν, «πάντα ὑμῶν ἐστίν, εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλῶς». Καὶ δουλεύει τὴν δουλείαν ταύτην μετὰ προθυμίας· οὐ γὰρ ἐστὶ δουλεία, ἀλλ' ἐλευθερίας βελτίων. «Ἐκεῖνος γὰρ ἐστίν», φησί, «δοῦλος ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτυρίαν». «Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος». Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ εἰδέναι τὸ εἰς ἀπόνοιαν αἵρεσθαι συμβαίνει, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι. Ὁ γὰρ εἰδὼς τοὺς κατ' εὐσέβειαν λόγους, οὗτος μάλιστα καὶ μετριά-
 10 ζειν οἶδεν· ὁ τοὺς ὑγιαίνοντας ἐπιστάμενος λόγους, οὐ νοσεῖ. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ σωμάτων φλεγμονή, τοῦτο ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀπόνοια· ὥσπερ ἐκεῖ τὸ φλεγμαῖνον οὐ φαμεν ὑγιαίνειν, οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα τοὺς ἀλαζόνας.

Ἄρα ἐστὶν εἰδότα τι μηδὲν εἰδέναι· ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ἄπερ εἰ-
 15 δέναι χρή, οὐδὲν οἶδε. Καὶ ὅτι ἐκ τοῦ μηδὲν εἰδέναι ὑπερηφανία γίνεται, δῆλον ἐκεῖθεν· «ὁ Χριστὸς ἐκέκωσεν ἑαυτόν»· ὁ τοῦτο τοίνυν εἰδὼς οὐ μέγα φρονήσει ποτέ· οὐδὲν γὰρ ἔχει ἄνθρωπος, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὐκοῦν οὐ μέγα φρονήσει. «Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες;». Αὐτὸς τοὺς πόδας ἐνιψε τῶν μαθητῶν. Ὁ τοῦτο εἰδὼς, πῶς
 20 ἐπαρθήσεται; Διὰ τοῦτο φησιν, «ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμεν». Ὁ τελώνης ἀπὸ μόνης ταπεινοφροσύνης εὐδοκίμησεν, ὁ Φαρισαῖος ἐξ ἀλαζονείας ἀπώλετο. Ὁ τοίνυν τετυφωμένος οὐδὲν τούτων ἐπίσταται. Αὐτὸς πάλιν ὁ Χριστὸς φησιν· «εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί
 25 με δέρεις;». «Ἀλλὰ νοσῶν», φησί, «περὶ ζητήσεις». Ἄρα νοσεῖν ἐστὶ τὸ ζητεῖν. «Καὶ λογομαχία»· εἰκότως. Ὅταν γὰρ ὑπὸ τῶν λογισμῶν ἢ ψυχὴ πυρέττη, ὅταν χειμάζεται, τότε ζητεῖ· ὅταν δὲ ἐν ὑγείᾳ ᾗ, τότε οὐ ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν πίστιν δέχεται. Ἀπὸ δὲ ζητήσεως

2. Β' Κορ. 4,5.

3. Α' Κορ. 22-23. †

4. Ἰω. 8,34.

5. Φιλιπ. 2,8.

6. Α' Κορ. 4,7.

7. Ἰω. 18,23.

λέγει, «ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ἐνῶ τοὺς ἑαυτοὺς μας τοὺς θεωροῦμε δούλους σας γιὰ τὸν Ἰησοῦ»². καὶ πάλι, «ὅλα εἶναι δικά σας, εἴτε ὁ Παῦλος, εἴτε ὁ Ἀπολλῶς»³. Καὶ μὲ προθυμία ἀσκεῖ αὐτὴ τὴ δουλεία· γιὰτὶ δὲν εἶναι δουλεία, ἀλλὰ καλύτερη ἀπὸ ἐλευθερία. Γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνος εἶναι δοῦλος, ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τὴν ἁμαρτία»⁴. «Ἐὰν κάποιος διδάσκει διαφορετικὰ καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς ὑγιεῖς λόγους τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εὐσεβῆ διδασκαλία, εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ δὲ γνωρίζει τίποτε». ἼΑρα δὲ φτάνει κανεῖς στὴν ἀλαζονεία ἀπὸ γνώση, ἀλλ' ἀπὸ ἄγνοια. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τοὺς λόγους τῆς εὐσέβειας, αὐτὸς πρὸ πάντων γνωρίζει νὰ εἶναι μετριόφρονas· ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴν ὑγιῆ διδασκαλία, δὲν εἶναι ἀσθενής. Γιατὶ, ὅ,τι εἶναι γιὰ τὰ σώματα ἢ φλεγμονή, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀλαζονεία γιὰ τὶς ψυχές· ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέμε ὅτι δὲν εἶναι ὑγιές τὸ μέρος ποὺ παρουσιάζει φλεγμονή, ἔτσι κι ἐδῶ οἱ ἀλαζόνες δὲν εἶναι ὑγιεῖς.

ἼΑρα συμβαίνει νὰ γνωρίζει κανεῖς κάτι χωρὶς νὰ γνωρίζει τίποτε· γιὰτὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲ γνωρίζει ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ γνωρίζει, τίποτε δὲ γνωρίζει. Καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν ἄγνοια γεννιέται ὑπερηφάνεια, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἐξῆς· «ὁ Χριστὸς κένωσε τὸν ἑαυτό του»⁵· ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ γνωρίζει αὐτὸ δὲ θὰ μεγαλοφρονήσει ποτέ· γιὰτὶ τίποτε δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, παρὰ ὅ,τι τοῦ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεό· ἐπομένως δὲ θὰ μεγαλοφρονήσει. «Γιατὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔχεις ποὺ δὲν τὸ ἔλαβες;»⁶. Αὐτὸς ἔπλυνε τὰ πόδια τῶν μαθητῶν. Ἐκεῖνος ποὺ τὸ γνωρίζει αὐτὸ πῶς θὰ ὑπερηφανευθεῖ; Γι' αὐτὸ λέγει, «ὅταν τὰ κάμετε ὅλα, λέγετε ὅτι εἴμαστε ἀχρεῖοι δοῦλοι». Ὁ τελώνης ἀπὸ μόνη τὴν ταπεινοφροσύνη εὐδοκίμησε, ἐνῶ ὁ Φαρισαῖος χάθηκε ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ εἶναι φουσκωμένος ἀπὸ ἀλαζονεία τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲ γνωρίζει. Ὁ ἴδιος πάλι ὁ Χριστὸς λέγει· «ἂν μίλησα κακῶς, μαρτύρησε γιὰ τὸ κακό, ἂν ὅμως καλῶς γιὰτὶ μὲ δέρνεις;»⁷. «Ἀλλά», λέγει, «εἶσαι ἄρρωστος, ἀσχολούμενος μὲ συζητήσεις». ἼΑρα εἶναι ἄρρώστια οἱ νοσηρὲς συζητήσεις. Καὶ οἱ λογομαχίες, φυσικά. Ὅταν καίγεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς, ὅταν καταταράσσεται, τότε καταφεύγει σὲ συζητήσεις, ὅταν ὅμως εἶναι ὑγιής, τότε δὲν καταφεύγει σὲ συζητήσεις, ἀλλὰ δέχεται τὴν πίστη. Ἀπὸ τὴν ἄκαρπη συζήτηση καὶ

καὶ λογομαχίας οὐδὲν ἔστιν εὐρεῖν. Ἦ γὰρ ἡ πίστις ἐπαγγέλλεται μόνη, ἡ ζήτησις ἐπειδὴν ἀναδέξεται, οὔτε δείκνυσιν, οὔτε συνιέναι ἀφήσιν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις μύσας τοὺς ὀφθαλμούς, βούλεται εὐρεῖν τι τῶν ζητουμένων, δυνήσεται, ἢ αὖ πάλιν, εἰ τούτων ἀνεωγμένων, 5 κατορύξας ἑαυτὸν καὶ τὴν ἀκτῖνα ἀποστραφεῖς, ἐκεῖ ζητοίη, δυνήσεται τι εὐρεῖν.

Οὕτω πίστεως χωρὶς οὐδὲν εὐρίσκεται, ἀλλὰ μάχας ἀνάγκη τίκεσθαι. «Ἐξ ὧν γίνονται βλασφημῖαι, ὑπόνοιαι πονηραί». Τουτέστι, δόξαι καὶ δόγματα πονηρὰ ἀπὸ τῶν ζητήσεων. Τότε περὶ 10 Θεοῦ ἂ μὴ δεῖ ὑποπτεύομεν, ὅταν εἰς ζητήσεις ἐμπέσωμεν. «Διαπαρτριβαί»· τουτέστι, σχολή, ἢ διατριβή. Ἦ τοῦτό φησι, «διαπαρτριβαί»· καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν προβάτων παρτριβόμενα νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπίπλησιν, οὕτω καὶ οὗτοι οἱ πονηροὶ ἄνδρες. «Καὶ ἀπεστερημένων», φησί, «τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πο- 15 ρισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν». Ὅρᾳς πόσα τίκειν φησὶ τὰς λογομαχίας; αἰσχροκέρδειαν, ἄγνοιαν, ἀπόνοιαν· τὴν γὰρ ἀπόνοιαν ἡ ἄγνοια τίκετι. «Ἀπὸ τούτων», φησὶν, «ἀφίστασο». Οὐκ εἶπεν, 'ὁμόσε χωρεῖ', ἀλλ', «ἀφίστασο», τουτέστιν, ἐκτρέπου. «Αἰρετικὸν» γάρ, φησὶν, «ἄνθρωπον μετὰ μίαν ἢ δευτέραν νοουθεσίαν πα- 20 ραιτοῦ». Δείκνυσιν αὐτοὺς οὐκ ἀπὸ ἀγνοίας τοσοῦτον, ὅσον ἀπὸ ραθυμίας καὶ αὐτὴν τὴν ἄγνοιαν ἔχοντας. Ἄνθρώπους γὰρ χρημάτων ἔνεκεν μαχομένους πότε δυνήσῃ πείσαι; Ἄλλως οὐ πείσεις τοὺς τοιοῦτους, ἂν μὴ δῶς πάλιν, καὶ οὐδὲ οὕτω αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσεις· «πλεονέκτου γὰρ ὀφθαλμός», φησὶν, «οὐκ ἐμπί- 25 πλαται μερίδι». Δεῖ τοίνυν αὐτοὺς ἀδιορθώτως ἔχοντας ἐκτρέπεσθαι. Εἰ δὲ τῷ τοῦ μάχεσθαι πολλὴν ἔχοντι τὴν ἀνάγκην παραινεῖ μὴ ὁμόσε χωρεῖν μηδὲ συμπλέκεσθαι, πολλῶ μᾶλλον τοῖς μαθητευομένοις ἡμῖν, τοῖς ἐν τάξει μαθητῶν οὖσιν.

Εἰπὼν δὲ ὅτι «νομίζουσι πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν», 30 ἐπήγαγεν· «ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκειάς»,

8. Τιτ. 3,10.

9. Ἐκκλ. 14,9.

τῆ λογομαχία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προκύψει κάτι. Γιατὶ ἐκεῖνα ποὺ μόνο ἢ πίστη ὑπόσχεται, ὅταν γίνουν ἀντικείμενο συζητήσεως, οὔτε τὰ ἀποδεικνύει ἢ συζήτηση, οὔτε ἀφήνει νὰ τὰ καταλάβεις. Γιατὶ οὔτε ἂν κάποιος κλείσει τὰ μάτια καὶ θέλει νὰ βρεῖ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τὰ ἀναζητεῖ, θὰ μπορέσει νὰ τὸ πετύχει, ἢ πάλι, ἂν τὰ μάτια εἶναι ἀνοιχτά, ἀλλὰ κρυφτεῖ κάπου, ἀποστρεφόμενος τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου, καὶ ἐκεῖ ψάχνει νὰ βρεῖ κάτι, δὲ θὰ μπορέσει νὰ βρεῖ κάτι.

Ἔτσι χωρὶς τὴν πίστη τίποτε δὲ βρίσκεται, ἀλλὰ ἀναγκαστικὰ γεννιοῦνται διαμάχες, καὶ ἀπὸ αὐτὲς προκαλοῦνται βλασφημίες καὶ ὑποψίες πονηρῆς. Δηλαδή ἀπὸ τίς ἀναζητήσεις γεννιοῦνται γνῶμες καὶ δόγματα πονηρά. Ὅταν πέσουμε σὲ ἄκαρπες συζητήσεις ὑποπτευόμαστε γιὰ τὸ Θεὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει. «Λογομαχίες», δηλαδή ἀργοσχολία, χρονοτριβή. Ἦ αὐτὸ ἐννοεῖ λέγοντας «διαπατριβαί». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή τὰ ψωραλέα πρόβατα ὅταν ἔρχονται σὲ ἐπαφή μὲ τὰ ὑγιῆ τὰ γεμίζουν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, ἔτσι καὶ αὐτοὶ οἱ πονηροὶ ἄνδρες. «Καὶ στερημένου», λέγει, «ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, νομίζουν ὅτι ἡ εὐσέβεια εἶναι μέσο βιοπορισμοῦ». Βλέπεις, λέγει, πόσα γεννοῦν οἱ λογομαχίες; αἰσχροκέρδεια, ἄγνοια, ἀλαζονεία· γιὰ τὴν ἀλαζονεία τὴν γεννᾷ ἡ ἄγνοια. «Μακριὰ ἀπὸ αὐτούς», λέγει. Δὲν εἶπε ἑκάστη μὲ αὐτούς, ἀλλὰ, «μένε μακριὰ», δηλαδή ἀπομακρύσου ἀπὸ αὐτούς. Γιατὶ λέγει, «αἰρετικὸν ἄνθρωπο μετὰ τὴν πρώτη ἢ δευτέρα νοθεσία παράτα τον»⁸. Δείχνει ὅτι αὐτοὶ ἔχουν καὶ αὐτὴ τὴν ἄγνοια ὅχι τόσο ἀπὸ ἄγνοια, ὅσο ἀπὸ ἀδιαφορία. Γιατὶ πότε θὰ μπορέσεις νὰ πείσεις ἀνθρώπους ποὺ φιλονεικοῦν γιὰ χρήματα; Δὲ θὰ μπορέσεις αὐτούς νὰ τοὺς πείσεις ἀλλιῶς, ἂν δὲν τοὺς δώσεις πάλι, καὶ οὔτε ἔτσι θὰ ἰκανοποιήσεις τὴν ἐπιθυμία τους. Γιατὶ, λέγει, «τὸ μάτι τοῦ πλεονέκτη δὲ χορταίνει μὲ μερίδα»⁹. Πρέπει λοιπὸν αὐτούς, ἐπειδὴ εἶναι ἀδιόρθωτοι, νὰ τοὺς ἀποφεύγεις. Ἄν λοιπὸν συμβουλεύει σ' ἐκεῖνον ποὺ θέλει πάρα πολὺ νὰ λογομαχεῖ νὰ μὴν συναστρέφεται κι οὔτε νὰ συνδέεται μὲ τέτοιους, πολὺ περισσότερο σ' ἐμᾶς τοὺς μαθητευομένους, ποὺ ἐπέχουμε θέση μαθητῶν.

Ἄφοῦ εἶπε λοιπὸν ὅτι «θεωροῦν τὴν εὐσέβεια μέσο πλουτισμοῦ», πρόσθεσε· «πραγματικὰ ἡ εὐσέβεια εἶναι μεγάλο μέσο

οὐχ ὅταν χρήματα ἔχη, ἀλλ' ὅταν μὴ ἔχη. Ἴνα γὰρ μὴ καταπέση εἰς ἀθυμίαν διὰ τὴν πενίαν, ἀνίστησιν αὐτὸν καὶ ἀνορθοῖ· «νομίζουσι», φησὶν, «ὅτι πορισμός ἐστιν». Ἔστι μὲν γάρ, ἀλλ' οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μειζόνως. Εἶτα πρότερον καταβαλὼν ἐκείνην, τότε ταύτην ἐπαίρει.
 5 Ὅτι γὰρ οὐδὲν ἐστὶν ὁ πορισμός οὗτος, δῆλον ἐκ τοῦ μένειν ἐνταῦθα, μὴδὲ συμμαθίστασθαι ἡμῖν μὴδὲ συναποδημεῖν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ὅτι οὐδὲν ἔχοντες ἤλθομεν εἰς τὸν βίον· οὐκοῦν οὐδὲν ἀπελευσόμεθα ἔχοντες· γυμνὴ γὰρ παρεγένετο ἡ φύσις, γυμνὴ καὶ ἄπεισιν. Οὐ τοίνυν ἡμῖν δεῖ τῶν περιττῶν· εἰ μὴδὲν εἰσηνέγκαμεν,
 10 μὴδὲ ἔχοντες ἀπελευσόμεθα. «Ἐχοντες δὲ διατροφᾶς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα». Τοσαῦτα ἐσθίειν χρῆ καὶ τοιαῦτα, ἃ θρέψαι ἀρκεῖ· τοιαῦτα ἀμφιέννυσθαι, ἃ σκεπάσαι μόνον ἡμᾶς ὀφείλει καὶ περιστεῖλαι τὴν γύμνωσιν, μὴδὲν περιττόν· τοῦτο δὲ καὶ τὸ τυχὸν ποιῆσαι δύναται ἰμάτιον. Εἶτα ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα προτρέ-
 15 πει· «οἱ δὲ βουλόμενοι», φησί, «πλουτεῖν».

2. Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, 'οἱ πλουτοῦντες', ἀλλ', «οἱ βουλόμενοι». Ἔστι γὰρ τινα καὶ χρήματα ἔχοντα καλῶς οἰκονομεῖν, καταφρονοῦντα αὐτῶν, καὶ εἰς πένητας διανέμοντα. Οὐκ ἄρα τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας διαβάλλει. «Οἱ δὲ βουλόμενοι»,
 20 φησί, «πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς καὶ ἀνοήτους καὶ βλεβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους». Καλῶς εἶπε, «βυθίζουσιν», ὡς μὴδὲ ἀνευγκεῖν δύνασθαι. «Εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν». Ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθη-
 25 σαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ περιέπειραν ἑαυτοὺς ὀδύναις πολλαῖς. Ἴδου δύο τίθησιν, ἀλλ' ὃ μᾶλλον αὐτοῖς ἰσχυρότερον εἶναι δοκεῖ, τοῦτο ἐνταῦθα ὕστερον τέθεικε, τὸ «ὀδύναις πολλαῖς». Καὶ ταῦτα ἐτέρως οὐκ ἔστι μαθεῖν, ἢ τοῖς πλουσίοις παροικοῦντα, πόσα ἀποδύρονται, πόσα θρηνοῦσι. «Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ». Μέγα

πλουτισμοῦ, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὀλιγάρκεια»· ὄχι ὅταν ἔχει χρήματα, ἀλλ' ὅταν δὲν ἔχει. Γιὰ νὰ μὴ πέσει δηλαδὴ σὲ λύπη ἐξ αἰτίας φτώχειας, τὸν σηκώνει καὶ τὸν κρατεῖ ὄρθιο· «νομίζουν», λέγει, «ὅτι εἶναι μέσο πλούτου». Εἶναι βέβαια, ὅμως ὄχι τέτοιου, ἀλλὰ μεγαλύτερου. Ἐπειτα, ἀφοῦ κατέβαλε πρῶτα ἐκείνην, τότε ἐξυψώνει αὐτήν. Τί ὅτι τὸ μέσο αὐτὸ τοῦ πλουτισμοῦ δὲν εἶναι τίποτε, γίνεται φανερό ἀπὸ τὸ ὅτι παραμένει ἐδῶ καὶ οὔτε μεταφέρεται μαζί μας οὔτε καὶ συνταξιδεύει. Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Γιατὶ ἤρθαμε στὴ ζωὴ χωρὶς νὰ ἔχουμε τίποτε· λοιπὸν θὰ φύγουμε χωρὶς νὰ πάρουμε τίποτε· γυμνὴ δηλαδὴ ἤρθε ἡ φύση μας, γυμνὴ καὶ θὰ φύγει. Δὲ χρειαζόμαστε λοιπὸν τὰ περιττά· ἂν τίποτε δὲ φέραμε, θὰ φύγουμε χωρὶς νὰ ἔχουμε τίποτε. «Ἐχοντας λοιπὸν τροφή καὶ σκεπάσματα, ἃς ἄρκεσθοῦμε σ' αὐτά». Τόσα καὶ τέτοια πρέπει νὰ τρῶμε, ὅσα φθάνει νὰ μᾶς θρέψουν. Μὲ τέτοια ροῦχα νὰ ντυνόμαστε, τὰ ὅποια φτάνουν νὰ μᾶς καλύψουν μόνο καὶ νὰ σκεπάσουν τὴ γύμνια μας, τίποτε περιττό· καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει καὶ τὸ τυχαῖο ροῦχο. Ἐπειτα προτρέπει ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν ἐδῶ στὴ ζωὴ· «αὐτοὶ ποὺ θέλουν», λέγει, «νὰ πλουτήσουν».

2. Δὲν εἶπε ἀπλῶς, «αὐτοὶ ποὺ εἶναι πλούσιοι», ἀλλ' «αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ πλουτήσουν». Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει κάποιος ποὺ ἔχει χρήματα καὶ τὰ διαχειρίζεται σωστά, περιφρονώντας τα καὶ μοιράζοντάς τα στοὺς φτωχοὺς. Ἄρα δὲν κατηγορεῖ αὐτούς, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὸν πλοῦτο. «Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ πλουτήσουν», λέγει, «πέφτουν σὲ πειρασμὸ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου καὶ σὲ πολλές ἐπιθυμίες ἀνόητες καὶ βλαβερές, ποὺ βυθίζουν τοὺς ἀνθρώπους». Σωστά εἶπε, «βυθίζουν», γιατί δὲν μποροῦν οὔτε ν' ἀνασηκωθοῦν· «σὲ ὄλεθρο καὶ ἀπώλεια. Γιατὶ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία, καὶ μερικοὶ ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ἀποπλανήθηκαν ἀπὸ τὴν πίστη καὶ καταπλήγωσαν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ πολλὰς ὀδύνες». Νά, δύο πράγματα ἀναφέρει, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ θεωρεῖται περισσότερο δυνατὸ σ' αὐτούς, αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἀνάφερε μετὰ, τὸ «μὲ πολλὰς ὀδύνες». Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ μάθεις ἀλλιῶς, παρὰ ἂν μείνεις κοντὰ σὲ πλούσιους καὶ δεῖς πῶσο ὀδύρονται, πῶσο θρηνοῦν. «Σὺ ὅμως, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ». Μεγάλον ἀξίωμα· ὅλοι οἱ ἄνθρωποι

ἀξίωμα· πάντες μὲν γὰρ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως οἱ δίκαιοι, οὐ κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως. Εἰ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, φησὶν, εἴ, μὴ ζῆτει τὰ περιττά, καὶ οὐκ ἄγοντα πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλὰ «ταῦτα φεῦγε, δίωκε δὲ 5 δικαιοσύνην». Ἀμφότερα μετ' ἐπιτάσεως. Οὐκ εἶπεν, 'ἀφίστασο', καὶ 'πρόσιθι', ἀλλά, «φεῦγε, καὶ δίωκε δικαιοσύνην», ὥστε μὴ πλεονεκτεῖν. «Εὐσέβειαν», τὴν τῶν δογμάτων· «πίστιν», ἣπερ ἐστὶν ἐναντία τῇ ζητήσει· «ἀγάπην, ὑπομονήν, πρότητα».

«Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς 10 αἰωνίου ζωῆς». Ἴδου καὶ ὁ μισθός. «Εἰς ἣν ἐκλήθης καὶ ὠμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν, ἐπὶ ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων». Τουτέστι, μὴ καταισχύνῃς τὴν παρρησίαν ἐκείνην· τί ἀνόνητα κάμνεις; Ποῖον δὲ πειρασμὸν καὶ παγίδα φησὶν ὑπομένειν τοὺς βουλομένους πλουτεῖν; Τῆς γὰρ πίστεως αὐτοὺς ἀπο- 15 πλανᾷ, κινδύνοις αὐτοὺς περιβάλλει, καὶ ἀτολμοτέρους ἐργάζεται. «Καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους», φησί. Πῶς γὰρ οὐκ ἀνόητος ἐπιθυμία, ὅταν μωροὺς ἔχωσιν, ὅταν νάνους, οὐ φιλανθρωπίας ἔνεκεν, ἀλλὰ τέρψεως; ὅταν ἰχθῦς ἀποκλείωσιν ἐν ταῖς αὐλαῖς, ὅταν θηρία τρέφωσιν, ὅταν περὶ κύνας ἡσχόληνται, ὅταν ἵππους κοσμῶσι, καὶ 20 τῶν παίδων οὐχ ἦττον περὶ αὐτοὺς διακέωνται; Πάντα ταῦτα ἀνόητα καὶ περιττά, οὐδὲν ἀναγκαῖον, οὐδὲν χρήσιμον. «Ἐπιθυμίας», φησὶν, «ἀνοήτους καὶ βλαβεράς». Ποῖαι βλαβεραί; Ὅταν ἐρῶσιν ἔρωτας ἀτόπους, ὅταν τῶν τοῦ πλησίον ἐφίενται, ὅταν τῇ τρυφῇ προσπαλαίωσιν, ὅταν μέθης ὀρέγωνται, ὅταν σφαγῆς καὶ 25 τῆς ἐτέρων ἀπωλείας. Πολλοὶ δὲ ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐρώτων καὶ τυρρανίδι ἐπέθεντο καὶ ἀπώλοντο. Ὅντως ὁ τοιοῦτος κάμνει εἰς ἀνόνητα, μᾶλλον δὲ βλαβερά.

Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως»· οὐ γὰρ ἀφίησιν αὐτοὺς τὴν ὁδὸν ἰδεῖν ἀνθέλκουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς 30 πρὸς ἑαυτὴν ἢ φιλαργυρία, καὶ κατὰ μικρὸν ὑποκλέπτουσα. Καθὰπερ γὰρ τις εὐθεῖαν ὁδὸν βαδίζων καὶ πρὸς ἕτερόν τι τὸν νοῦν

βέβαια εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως οἱ δίκαιοι, ὄχι μόνο ἐπειδὴ εἶναι δημιουργήματά του, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐξοικειώσεώς τους μὲ αὐτόν. Ἐάν εἶσαι ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, λέγει, μὴ ζητᾷς τὰ περιττὰ κι ἐκεῖνα πού δὲν ὀδηγοῦν στὸ Θεό, ἀλλ’ «ἀπόφευγε αὐτὰ καὶ ἐπιδίωκε δικαιοσύνη». Καὶ τὰ δύο μὲ ὅλη τὴ δύναμή σου. Δὲν εἶπε ‘ἀπομακρύνσου’, καὶ ‘πλησίασε’, ἀλλά, «ἀπόφευγε», καί, «ἐπιδίωκε δικαιοσύνη», ὥστε νὰ μὴ γίνεσαι πλεονέκτης. «Ἐπιδίωκε εὐσέβεια», πού προέρχεται ἀπὸ τὰ δόγματα, «πίστη», πού εἶναι ἀντίθετη τῆς ἀναζητήσεως, «ἀγάπη, ὑπομονή, πραότητα».

«Νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸ ἀγώνα τῆς πίστεως, κράτα σφιχτὰ τὴν αἰώνια ζωή». Νὰ καὶ ὁ μισθός. «Στὴν ὁποία καὶ κλήθηκες καὶ ὁμολόγησες τὴν καλὴ ὁμολογία, μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς αἰώνιας ζωῆς, μπροστὰ σὲ πολλοὺς μάρτυρες». Δηλαδή μὴ ντροπιάσεις ἐκείνη τὴν παρρησία· γιατί κάμνεις ἀνώφελα πράγματα; Ποιόν πειρασμό καὶ ποιά παγίδα λέγει νὰ ὑπομένουν ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ πλουτοῦν; Γιατί τοὺς ἀποπλανᾷ ἀπὸ τὴν πίστη, τοὺς περιβάλλει μὲ κινδύνους, καὶ τοὺς κάνει πιὸ ἄτολμους. «Καὶ ἀνόητες ἐπιθυμίες», λέγει. Πῶς δὲν εἶναι ἀνόητη ἐπιθυμία, ὅταν ἔχουν μωρούς, ὅταν νάνους, ὄχι ἀπὸ φιλανθρωπία, ἀλλὰ γιὰ ψυχαγωγία; Ὅταν κλείνουν ψάρια στὶς αὐλές, ὅταν τρέφουν θηρία, ὅταν ἀσχολοῦνται μὲ τὰ σκυλιά, ὅταν στολίζουν ἄλογα καὶ τὰ ἀγαποῦν ὄχι λιγότερο ἀπὸ τὰ παιδιά; Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνόητα καὶ περιττά, τίποτε δὲν εἶναι ἀναγκαῖο, τίποτε χρήσιμο. «Ἐπιθυμίες», λέγει, «ἀνόητες καὶ βλαβερές». Ποιές εἶναι οἱ βλαβερές; Ὅταν ἐπιθυμοῦν ἔρωτες ἄπρεπους, ὅταν ἐπιθυμοῦν τὰ πράγματα τοῦ πλησίον, ὅταν ἀγωνίζονται μὲ μανία γιὰ τὴν ἡδυπάθεια, ὅταν ἐπιθυμοῦν ὑπερβολικὰ τὸ μεθύσι, ὅταν ἐπιθυμοῦν τὴ σφαγὴ καὶ τὸ χαμὸ τῶν ἄλλων. Πολλοὶ ἐξ αἰτίας τέτοιων ἐρώτων φορτώθηκαν τυραννία καὶ χάθηκαν. Πραγματικὰ ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος κοπιᾷ γιὰ ἀνώφελα, ἢ καλύτερα καὶ βλαβερά.

Καὶ καλὰ εἶπε, «ἀποπλανήθηκαν ἀπὸ τὴν πίστη»· γιατί δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ δοῦν τὸ σωστὸ δρόμο, καθὼς ἡ φιλαργυρία προσελκύει τὰ μάτια τους πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς, καὶ σιγὰ σιγὰ τοὺς κερδίζει κρυφά. Ὅπως ἀκριβῶς κάποιος πού βαδίζει εὐθὺ δρόμο, ἀλλ’ ἔχει τὸ νοῦ του σὲ κάτι ἄλλο, βαδίζει βέβαια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ

έσχηκῶς, βαδίζει μὲν, οὐκ εἰδῶς δὲ παρέρχεται τὴν πόλιν πολλάκις ἐκεῖνην, εἰς ἣν ἔσπευδεν, ἐλκομένων αὐτῷ τῶν ποδῶν ἀπλῶς καὶ μᾶτην· τοιοῦτόν τι καὶ ἡ φιλαργυρία ἐστὶ. «Καὶ περιέπειραν ἑαυτοῦς ὀδύνας πολλαῖς». Ὁρᾶς, τῷ «περιέπειραν» τί ἠνίξατο; Ὁ 5 δὲ βούλεται δηλοῦν διὰ τῆς ἐμφάσεως, τοῦτό ἐστιν· ἄκανθαί εἰσιν αἱ ἐπιθυμίαι, καὶ καθάπερ ἐν ἀκάνθαις, ὅθεν ἂν τις ἄψηται αὐτῶν, ἤμαζε τὰς χεῖρας καὶ τραύματα ἐργάζεται· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τὸ αὐτὸ πείσεται ὁ ταύταις ἐμπεσὼν καὶ τὴν ψυχὴν ἀλγηδόσι περιβαλεῖ. Πόσας ἔχουσι φροντίδας, πόσας ὀδύνας ὁ περιπα- 10 ρέντες, εἰπέ μοι; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Διὰ τοῦτό φησι, «ταῦτα φεῦγε, δῖωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονὴν, πραότητα». Ἀπὸ γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ πραότης. «Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα». Ἐνταῦθα αὐτοῦ τὴν παρρησίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπαινεῖ· ὅτι μετὰ παρρησίας, φησὶν, ἐπὶ πάντων ὠμολόγησας. Ἀναμιμνή- 15 σκει δὲ καὶ τῆς κατηχήσεως αὐτόν· «ἐπιλαβοῦ», φησί, «τῆς αἰωνίου ζωῆς». Οὐκ ἄρα ὁμολογίας χρεῖα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπομονῆς, ὥστε διαπαντὸς ἐμμένειν τῇ ὁμολογίᾳ, καὶ ἀγῶνος σφοδροῦ καὶ μυρίων ἰδρώτων εἰκότως, ὥστε μὴ περιτραπῆναι· πολλὰ γὰρ τὰ σκάνδαλα, πολλὰ τὰ κωλύματα. Διὰ τοῦτο στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ 20 ὁδός.

Πάντοθεν οὖν χρῆ συνεστράφθαι, πάντοθεν χρῆ εὐζωνον εἶναι· μυρία πανταχόθεν φαίνεται ἡδοναὶ ἔλκουσι τῆς ψυχῆς τοὺς ὀφθαλμούς, αἱ τῶν σωμάτων, αἱ τῶν χρημάτων, αἱ τῆς τρυφῆς, αἱ τῆς ραθυμίας, αἱ τῆς δόξης, αἱ τῆς ὀργῆς, αἱ τῆς δυναστείας, αἱ τῆς 25 φιλαρχίας, καὶ φαίνονται λαμπρὰς ὄψεις ἔχουσαι καὶ ἐπερᾶστους, ἱκανὰς ἐπισπᾶσασθαι τοὺς ἐπτοημένους, τοὺς μὴ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐρῶντας· αὕτη μὲν γὰρ ἀπεσκληκυῖά ἐστι καὶ οὐδὲν ἐπιτεροπὲς ἔχουσα. Τί δήποτε; Ὅτι πᾶσαν τὴν ἡδονὴν ἐν τῷ μέλλοντι ὑπισχνεῖται· ἐκεῖνα δὲ προτείνουσιν ἤδη τιμᾶς, ἀναπαύσεις οὐκ 30 ἀληθεῖς, ἀλλ' ἐπικεχρωσμένας. Ἄν τοίνυν βάνανσος ἦ τις καὶ μαλακὸς καὶ ἀνανδρος, ἐκεῖνων ἀνθέξεται, ἐκλυθεὶς πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόνους. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀγώνων τῶν ἔξωθεν τῷ μὲν

καταλάβει προσπερνᾶ συχνὰ τὴν πόλη ἐκείνη στὴν ὁποία πήγαινε, γιατί τὰ πόδια του βαδίζουν τυχαῖα καὶ ἄσκοπα· κάτι τέτοιο εἶναι καὶ ἡ φιλαργυρία. «Καὶ κάρφωσαν τὸν ἑαυτὸ τους μὲ πολλές ὀδύνες». Βλέπεις μὲ τὸ «κάρφωσαν» τί ἐννόησε; Αὐτὸ πού θέλει νὰ δηλώσει μὲ τὴν ἔμφαση εἶναι τὸ ἐξῆς· ἀγκάθια εἶναι οἱ ἐπιθυμίες· καὶ ὅπως τὰ ἀγκάθια, ὅπου κι ἂν τὰ ἀγγίξει κανεὶς μάτωσε τὰ χέρια του καὶ τραυματίσθηκε, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες τὸ ἴδιο θὰ πάθει ἐκεῖνος πού ἔπεσε σ' αὐτές· καὶ θὰ περιβάλει τὴν ψυχὴ του μὲ πόνους. Πές μου, πόσες φροντίδες ἔχουν, πόσους πόνους ἐκεῖνοι πού κυριεύθηκαν ἀπὸ αὐτά; Δὲν μπορεῖς ν' ἀπαντήσεις. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἀπόφευγε αὐτὰ καὶ ἐπιδίωκε τὴ δικαιοσύνη, τὴν εὐσέβεια, τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη, τὴν ὑπομονή, τὴν πραότητα». Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη γεννιέται ἡ πραότητα. «Νὰ ἀγωνίζεσαι τὸν καλὸν ἀγῶνα». Ἐδῶ ἐπαινεῖ τὴν παρρησία καὶ τὴν ἀνδρεία του. Γιατί, λέγει, μὲ παρρησία τὰ ὁμολόγησες ὅλα. Τοῦ ὑπενθυμίζει καὶ τὴν κατήχηση. «Κράτα καλά», λέγει, «τὴν αἰώνια ζωὴ». Ὡστε δὲ χρειάζεται μόνο ἡ ὁμολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπομονή, ὥστε νὰ παραμένεις γιὰ πάντα στὴν ὁμολογία, καθὼς καὶ ἀγῶνας σκληρὸς καὶ ἀμέτρητοι ἰδρωῖτες γιὰ νὰ μὴ παραστρατήσεις· γιατί εἶναι πολλὰ τὰ σκάνδαλα, πολλὰ τὰ ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ ἡ ὁδὸς εἶναι στενὴ καὶ τεθλιμμένη.

Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχεις ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, πρέπει νὰ εἶσαι ζωσμένος καλὰ ἀπὸ παντοῦ· μύριες ἡδονές φαίνονται νὰ ἐλκύουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ἀπὸ παντοῦ· οἱ ἡδονές τῆς σάρκας, οἱ ἡδονές τῶν χρημάτων, οἱ ἡδονές τῆς πολυτέλειας, τῆς ἀδιαφορίας, τῆς δόξας, τῆς ὀργῆς, τῆς δυνάμεως, τῆς φιλαρχίας· καὶ φαίνονται νὰ εἶναι ὠραῖες καὶ ἀξιέραστες, ἱκανές νὰ ἐλκύσουν αὐτοὺς πού συγκινοῦνται ἀπὸ αὐτές, αὐτοὺς πού δὲν ἀγαποῦν πολὺ τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ αὕτῃ εἶναι σκληρὴ καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ εὐχάριστο. Γιατί ἄραγε; Ἐπειδὴ ὅλη τὴν ἡδονὴ τὴν ὑπόσχεται στὸ μέλλον, ἐνῶ ἐκεῖνες προσφέρουν ἤδη τιμές, ἡδονές, ἀναπαύσεις ὄχι ἀληθινές, ἀλλὰ πλαστές. Ἄν λοιπὸν κάποιος εἶναι χυδαῖος καὶ δειλὸς καὶ ἀνανδρὸς κρατᾶ σφιχτὰ ἐκεῖνες τὶς ἡδονές, ἐπειδὴ ἐγκατέλειψε ὅλους τοὺς ἀγῶνες πού ἀπαιτεῖ ἡ ἀρετὴ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στοὺς ἔξω ἀγῶνες, σ' αὐτὸν πού δὲν ἀγαπᾶ πολὺ τὰ στεφάνια τῆς

μὴ σφόδρα ἐρῶντι τῶν στεφάνων, ἔξεστιν ἐκ πρώτης συμποσίοις καὶ μέθαις προσανέχειν· οὕτω γοῦν οἱ δειλοὶ καὶ ἄνανδροι τῶν πυκτευόντων ποιοῦσιν· οἱ δὲ πρὸς τὸν στέφανον ὀρῶντες, μυρίας αἵρουσι πληγὰς· τῇ γὰρ ἐλπίδι τῶν μελλόντων τρέφονται καὶ διανίστανται.

3. Φύγωμεν τοίνυν τὴν ρίζαν τῶν κακῶν καὶ πάντα φευξόμεθα. «Ἡ φιλαργυρία», φησὶν, «ἐστὶ ρίζα», Παῦλος ἐφθέγγετο, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστὸς διὰ Παύλου. Ἴδωμεν δὲ τοῦτο πῶς. Καὶ αὕτη τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ ἢ πείρα. Τί γὰρ κακὸν οὐ διὰ τὰ χρήματα, 10 μᾶλλον δὲ οὐ διὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ διὰ τὴν κακὴν προαίρεσιν τῶν οὐκ εἰδότην αὐτοῖς κεχρηῆσθαι; Ἐπεὶ ἐξῆν τοῖς χρήμασιν εἰς δέον κεχρηῆσθαι, ἐξῆν καὶ βασιλείαν δι' αὐτῶν κληρονομεῖν· νυνὶ δὲ ἄπερ ἐδόθη εἰς ἐπικουρίαν τῶν πενήτων, εἰς παραμυθίαν τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν, εἰς εὐδοκίμησιν καὶ ἀρέσκειαν Θεοῦ, τούτοις 15 κεχρημέθα κατὰ τῶν ἀθλίων πενήτων, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς καὶ εἰς προσκρουσμὸν τοῦ Θεοῦ. Τὸν μὲν γὰρ χρήματα ἀφείλετό τις καὶ πενία περιέβαλεν, ἑαυτὸν δὲ θανάτῳ· καὶ τοῦτον μὲν ἐνταῦθα τῇ πενίᾳ κατατήκει, ἑαυτὸν δὲ τῇ διηνεκεῖ τιμωρίᾳ. ἼΑρα μὴ ἴσον ἐστί; Τί τοίνυν κακὸν οὐ διὰ ταῦτα; οὐχὶ πλεονεξία;

20 οὐχ ἄρπαγαί, οὐκ ὀλοφυρμοί; οὐκ ἔχθραι; οὐ μάχαι; οὐ φιλονεικία; οὐχὶ μέχρι τῶν νεκρῶν τὰς χεῖρας ἐξέτειναν; οὐχὶ καὶ μέχρι πατέρων καὶ ἀδελφῶν; οὐχὶ φύσεως νόμους καὶ Θεοῦ προστάγματα καὶ πάντα ἀπλῶς ἀνέστρεψαν, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης κατεχόμενοι; τὰ δικαστήρια οὐ τούτων ἔνεκεν;

25 Ἄνελε τοίνυν τὴν φιλοχρηματίαν, καὶ πέπαυται πόλεμος, πέπαυται μάχη, πέπαυται ἔχθρα, πέπαυται ἔρις καὶ φιλονεικία. Ὡσπερ λυμεῶνας καὶ λύκους ἐλαύνεσθαι τοὺς τοιοῦτους ἐκ τῆς οἰκουμένης ἐχρῆν. Καθάπερ γὰρ ἄνεμοί τινες ἐναντίοι καὶ σφοδροὶ εἰς γαληνὸν ἐμπνέοντες πέλαγος ἐκ βάρων αὐτὸ ἀναστρέφουσιν, 30 ὥς καὶ τὴν βύθιον ἄμμον τοῖς ἄνω μίγνυσθαι κύμασιν, οὕτως οἱ φι-

νίκης· φυσικὸ εἶναι νὰ ἀσχολεῖται συνέχεια μὲ συμπόσια καὶ μεθύσια. Ἔτσι λοιπὸν ἐνεργοῦν οἱ δειλοὶ καὶ ἄνανδροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πυγμαχοῦν. Ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀποβλέπουν στὸ στεφάνι, ὑποφέρουν μύριες πληγές· γιατί τρέφονται καὶ διεγείρονται μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀμοιβῶν.

3. Ἄς ἀποφύγουμε λοιπὸν τὴ ρίζα τῶν κακῶν, καὶ ὅλα θὰ τὰ ἀποφύγουμε. «Ἡ φιλαργυρία», λέγει, «εἶναι ρίζα», εἶπε ὁ Παῦλος ἢ καλύτερα ὁ Χριστὸς μέσω τοῦ Παύλου. Ἄς δοῦμε λοιπὸν πῶς συμβαίνει αὐτό. Τὸ μαρτυρεῖ καὶ αὐτὴ ἡ πείρα τῶν πραγμάτων. Γιατί τί κακὸ δὲ γίνεται ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων, ἢ καλύτερα ὄχι ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς προαιρέσεως αὐτῶν ποὺ δὲ γνωρίζουν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν; Γιατί εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ χρήματα ὅπως πρέπει, εἶναι δυνατὸ νὰ κληρονομήσεις μὲ αὐτὰ καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· τώρα ὅμως αὐτὰ ποὺ δόθηκαν γιὰ βοήθεια τῶν φτωχῶν, γιὰ παρηγοριά αὐτῶν ποὺ μᾶς ἔβλαψαν, ὥστε νὰ εὐδοκμήσουμε καὶ νὰ ἀρέσουμε στὸ Θεό, αὐτὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε ἐναντίον τῶν ἀθλίων φτωχῶν, ἢ καλύτερα ἐναντίον τῆς ψυχῆς μας καὶ πρὸς ἐξοργισμὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον βέβαια ἀφήρεσε χρήματα καὶ τὸν περιέβαλε μὲ φτώχεια, ἐνῶ τὸν ἑαυτοῦ τὸν παρέδωσε στὸ θάνατο· καὶ αὐτὸν τὸν λειώνει ἐδῶ μὲ τὴ φτώχεια, ἐνῶ τὸν ἑαυτοῦ μὲ τῆ διαρκῆ τιμωρία. Ἄραγε εἶναι τὸ ἴδιο; Ποιὸ λοιπὸν κακὸ δὲ γεννιέται ἐξ αἰτίας τους; δὲ γεννιοῦνται πλεονεξίες; ὄχι ἄρπαγές, ὄχι κλάματα; ὄχι ἔχθρες; ὄχι μάχες; ὄχι φιλονεικίες; δὲν ἄπλωσαν τὰ χέρια ἀκόμα καὶ μέχρι τοὺς νεκροὺς; δὲν τὰ ἄπλωσαν μέχρι τοὺς πατέρες καὶ τὰ ἀδέλφια; δὲν ἀνέτρεψαν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλα γενικᾶ, κυριευμένοι ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐπιθυμία; τὰ δικαστήρια δὲν ὑπάρχουν ἐξ αἰτίας αὐτῶν;

Ἄπομάκρυνε λοιπὸν τὴ φιλοχρηματία, καὶ σταμάτησε ὁ πόλεμος, σταμάτησε ἡ μάχη, σταμάτησε ἡ ἔχθρα, σταμάτησε ὁ καυγὰς καὶ ἡ φιλονεικία. Ἔπρεπε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ τοῦ εἴδους νὰ τοὺς διώχνουμε ἀπὸ τὴν οἰκουμένη σὰν καταστροφεῖς καὶ λύκοι. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς κάποιοι ἄνεμοι ἀντίθετοι καὶ δυνατοὶ ποὺ πνέουν σὲ γαλήνιο πέλαγος τὸ ἀναταράσσουν ἀπὸ τὰ βάθη του τόσο, ὥστε νὰ ἀνακατεύουν μὲ τὰ κύματα καὶ τὴν ἄμμο τοῦ βυθοῦ,

λοχρήματοι πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιοῦσιν. Οὐδένα οἶδεν ὁ φιλο-
 χρήματος φίλον· τί δὲ λέγω φίλον; οὐδὲ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐπίσταται·
 ὑπὸ γὰρ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης κατεχόμενος, μέμνηεν. Οὐχ ὀρᾶτε
 τοὺς Τιτᾶνας ξιφήρεις προϊόντας; Ἐκεῖνα μανίας ἐστὶν ὑπόκρισις.
 5 Οὗτοι δὲ οὐ τοιοῦτοι, ἀλλ' ἀληθῶς μαινόμενοι καὶ ἐξεστηκότες·
 κἂν ἀποδύσης αὐτῶν τὴν ψυχὴν, οὕτως εὐρήσεις ἐσκευασμένην,
 οὐχ ἔν ξίφος οὐδὲ δόο, ἀλλὰ μυρία κατέχουσιν, οὐδένα ἐπιγινώ-
 σκουσαν, ἀλλὰ κατὰ πάντων λυτιῶσαν, πᾶσιν ἐπιπηδῶσαν καὶ
 ὑλακτοῦσαν κατὰ πάντων, οὐ κύνας σφάζουσιν, ἀλλὰ ψυχὰς ἀν-
 10 θρώπων, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν μεγάλα βλασφημοῦσαν. Ὑπὸ
 τούτων πάντα ἀνατέτραπται, πάντα διόλωλεν ἀπὸ τῆς τῶν χρημά-
 των μανίας.

Τίνας γάρ, τίνας αἰτιάσομαι, οὐκ οἶδα· οὕτως οὗτος ὁ λοιμὸς
 πάντας κατέχει, τοὺς μὲν ἐκ πλείονος, τοὺς δὲ ἐξ ἐλάττονος μοίρας,
 15 πάντας δὲ ὁμῶς. Καὶ καθάπερ πυρᾶ τις εἰς ὕλην ἐμπεσοῦσα κατα-
 στρέφει πάντα καὶ ἔρημοι, οὕτω καὶ αὕτη τὴν οἰκουμένην ἀνέστρε-
 ψε· βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶται, πένητες, γυναῖκες, ἄνδρες, παῖδες
 ἐξ ἴσης πάντες κατέχονται τῷ κακῷ. Καθάπερ ζόφου τινὸς τὴν οἰ-
 κουμένην ἐπιπνέοντος, οὐδεὶς ἀνανήφει· ἀλλὰ κατηγορίαι μὲν μυ-
 20 ρίαι κατὰ πλεονεξίας καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ γίνονται, διόρθωσις δὲ
 οὐδαμοῦ. Τί οὖν ἂν γένοιτο; πῶς σβέσομεν τὴν φλόγα; Ἐνεστι
 γάρ, κἂν πρὸς αὐτὸν ἀρθῇ τὸν οὐρανόν· θελήσει δεῖ μόνον, καὶ
 πάντως περιεσόμεθα τῆς πυρᾶς. Ὡσπερ γὰρ ἀπὸ τοῦ θέλειν ηὐξή-
 θη, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ θέλειν καθαιρεθήσεται. Οὐκοῦν δυνήσεται
 25 καὶ ἡ προαίρεσις σβέσαι· μόνον βουληθῶμεν.

Πῶς δὲ τὸ θέλειν ἐγγενήσεται; Ἄν ἴδωμεν αὐτῆς τὸ μάταιον
 καὶ περιττόν· ὅτι ἐκεῖ ἡμῖν συναπελθεῖν οὐ δυνήσεται, ὅτι καὶ ἐν-
 ταῦθα ἡμᾶς ἀφήσιν· ὅτι αὐτὴ μὲν ὧδε μένει, τὰ δὲ ἐξ αὐτῆς ἡμῖν
 τραύματα συναπέρχεται· ἂν ἴδωμεν, ὅτι πολλὸς ἐκεῖ πλοῦτός ἐστιν·
 30 ἂν πρὸς ἐκεῖνον τοῦτον παραβάλωμεν, καὶ βορβόρου εὐτελέστερος

ἔτσι καὶ οἱ φιλάργυροι ὅλα τὰ κάνουν ἄνω κάτω. Ὁ φιλάργυρος δὲν ἀναγνωρίζει κανέναν γιὰ φίλο· καὶ τί λέγω φίλο; δὲν ἀναγνωρίζει οὔτε τὸν ἴδιο τὸ Θεό· γιατί, κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνη τοῦ χρήματος, κάμνει σὰν τρελλός. Δὲ βλέπετε τοὺς Τιτᾶνες ποὺ προχωροῦν μὲ τὰ ξίφη; Ἐκεῖνα εἶναι ἀναπαράσταση τῆς τρέλλας. Αὐτοὶ ὅμως δὲν εἶναι τέτοιοι, ἀλλὰ πραγματικὰ τρελλοὶ καὶ παράφρονες. Κι ἂν ξεγυμνώσεις τὴν ψυχὴ τους, θὰ τὴ βρεῖς ἔτσι φτιαγμένη, ὥστε νὰ κρατεῖ ὄχι ἓνα ξίφος οὔτε δύο, ἀλλὰ μύρια· καὶ δὲν ἀναγνωρίζει κανέναν, ἀλλὰ φέρεται μὲ μανία ἐναντίον ὄλων, ὄλους τοὺς προσβάλλει καὶ γαυγίζει ἐναντίον ὄλων, σφάζοντας ὄχι σκυλιά, ἀλλὰ ἀνθρώπινες ψυχές, καὶ βλασφημεῖ ἀκόμα πάρα πολὺ καὶ στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό. Ἀπὸ αὐτοὺς ὅλα ἔχουν ἀνατραπεῖ, ὅλα χάθηκαν ἐξ αἰτίας τῆς μανίας τῶν χρημάτων.

Ποιούς λοιπόν, ποιούς νὰ κατηγορήσω, δὲν ξέρω. Τόσο πολὺ αὐτὴ ἡ ἀρρώστια ἔχει κυριευμένους ὄλους, ἄλλους περισσότερο καὶ ἄλλους λιγότερο, ὅπωςδῆποτε ὅμως ὄλους. Καὶ ὅπως ὅταν πέσει φωτιὰ στὸ δάσος καταστρέφει τὰ πάντα καὶ τὰ ἐρημώνει, ἔτσι κι αὐτὴ ἡ μανία ἀναστάτωσε τὴν οἰκουμένη. Βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶτες, φτωχοί, γυναῖκες, ἄνδρες, παιδιά, ὄλους τοὺς ἔχει κυριευμένους ἐξ ἴσου τὸ κακό. Σὰν νὰ πνέει κάποιος ἄνεμος σκοτεινὸς στὴν οἰκουμένη· κανένας δὲ συνέρχεται· καὶ κατηγορίες βέβαια διατυπώνονται ἀμέτρητες ἐναντίον τῆς πλεονεξίας καὶ κατ' ἰδίαν καὶ δημόσια, πουθενὰ ὅμως διόρθωση. Τί λοιπόν θὰ μπορούσε νὰ γίνει; πῶς θὰ σβήσουμε τὴ φλόγα; Εἶναι δυνατόν ὅμως, κι ἂν ἀκόμα φθάσει ὡς αὐτὸν τὸν οὐρανό· φτάνει μόνο νὰ θελήσουμε, καὶ ὅπωςδῆποτε θὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὴ φωτιὰ. Γιατί, ὅπως αὐξήθηκε μὲ τὴ θέλησή μας, ἔτσι καὶ μὲ τὴ θέλησή μας θὰ καθαιρεθεῖ. Δὲν τὴ δημιούργησε ἡ δικὴ μας θέληση; Μπορεῖ λοιπόν καὶ νὰ τὴ σβήσει ἡ θέλησή μας· μόνο νὰ τὸ θελήσουμε.

Πῶς ὅμως θὰ δημιουργηθεῖ ἡ θέληση; Ἄν προσέξουμε τὴ ματαιότητα καὶ τὸ περιττὸ αὐτῆς τῆς μανίας· γιατί νὰ ρθεῖ ἐκεῖ μαζί μας δὲ θὰ μπορέσει, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἀκόμα μᾶς ἐγκαταλείπει. Γιατί αὐτὴ βέβαια μένει ἐδῶ, τὰ τραύματα ὅμως ποὺ μᾶς δημιούργησε φεύγουν μαζί μὲ μᾶς. Ἄν δοῦμε ὅτι ὁ πλοῦτος ἐκεῖ εἶναι πολὺς· ἂν συγκρίνουμε αὐτὸν τὸν πλοῦτο μὲ ἐκεῖνον, θὰ φανεῖ αὐτὸς

φανεῖται· ἂν ἴδωμεν ὅτι μυρίους ἔχει κινδύνους, ὅτι ἡδονὴν πρόσ-
 καιρον, ὅτι ἡδονὴν ἀναμεγισμένην ἀθυμίαις· ἂν ἐκείνον τὸν πλοῦ-
 τον καλῶς περισκεψώμεθα τὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς, οὕτω δυνησό-
 μεθα τούτου καταφρονεῖν· ἂν ἴδωμεν, ὅτι οὐδὲν ἡμᾶς ὀνίνησιν, οὐ
 5 πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς ὑγείαν, οὐ πρὸς ἄλλο οὐδέν, ἀλλὰ τούναντίον
 καὶ βυθίζει εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν· ἂν μάθῃς ὅτι ἐνταῦθα πλου-
 τεῖς καὶ πολλοὺς ἔχεις ὑπὸ σαυτόν, ἐκεῖ δὲ ἀπελθὼν, ἔρημος ἀπε-
 λεύση καὶ γυμνός. Ἐὰν ταῦτα ἐπάδωμεν συνεχῶς καὶ παρὰ τῶν ἄλ-
 λων ἀκούωμεν, ἴσως ἔσται τις ὑγεία, ἔσται τις ἀπαλλαγὴ τῆς κο-
 10 λάσεως ταύτης τῆς χαλεπῆς. Καλὸν ὁ μαργαρίτης; ἀλλ' ἐννόησον
 ὅτι ὕδωρ ἐστὶ θαλάττιον, ὅτι ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὸ πρότερον ἦν
 ἐρριμμένος. Καλὸν τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον; ἀλλ' ἐνόησον, ὅτι
 γῆ καὶ σποδὸς καὶ ἦν καὶ ἔστι. Καλὰ τὰ σηρικὰ ἱμάτια; ἀλλὰ
 σκωλήκων ἐστὶν ὕφασμα· ὑπόληψις ἐστὶ καὶ πρόληψις ἀνθρωπί-
 15 νη, οὐκ ἐν τῇ φύσει τὸ κάλλος ἔχει. Τὰ γὰρ ἐν τῇ φύσει τὸ κάλλος
 ἔχοντα, οὐ δεῖται τῶν διδασκόντων.

Σὺ δὲ ἂν ἴδῃς νόμισμα χαλκοῦν ἀπλῶς ἀνακεχρωσμένον
 χρυσῶ, πρῶτον μὲν θαυμάζεις, χρυσὸν αὐτὸν ὀνομάζων· ὅταν δεῖ
 οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τὴν ἀπάτην σε διδάξωσι, συνεξῆλθε τὸ θαῦμα
 20 μετὰ τῆς ἀπάτης. Ὅρας ὅτι οὐκ ἐν τῇ φύσει ἔχει τὸ καλόν; Ἄλλ'
 οὐδὲ ὁ ἄργυρος· καὶ γὰρ ἂν ἴδῃς κασσίτερον, θαυμάζεις ὡς ἄργυ-
 ρον, ὡσπερ τὸν χαλκὸν ὡς χρυσόν· καὶ χρεῖα τῶν διδασκόντων
 ποῖα χρὴ θαυμάζειν. Οὕτως οὐκ ἀρκοῦσιν ἡμῖν οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς
 τὴν διάγνωσιν. Τὰ δὲ ἄνθη οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐκείνων βελτίω
 25 πολλῶ. Ρόδον ἂν ἴδῃς, οὐ χρεῖα τῶν διδασκόντων, ἀλλ' οἶδας ἀφ'
 ἑαυτοῦ τὴν ἀνεμώνην διαιρεῖν καὶ ἴα· οὕτω καὶ κρίνα καὶ ἕκαστον
 ἄνθος. Οὐδὲν οὖν ἕτερον ἢ πρόληψις τὸ γινόμενον. Καὶ ὅτι προλή-
 ψεὼς ἐστὶ τὸ ὀλέθριον τοῦτο πάθος, φέρε, εἶπέ μοι, εἰ ἔδοξε τῷ
 βασιλεῖ τιμιώτερον νομοθετῆσαι τοῦ χρυσοῦ τὸ ἀργύριον, οὐ μετε-
 30 θήκατε ἂν τὸ θαῦμα καὶ τὸ φίλτρον; οὕτω πανταχοῦ τῆς πλεονε-
 ξίας ἐσμὲν καὶ τῆς ὑπονοίας. Καὶ ὅτι οὕτως ἐστὶ καὶ τῷ σπανίῳ τι-

εὐτελέστερος ἀπὸ τὸν βόρβορο. Ἐὰν δοῦμε ὅτι περικλείει ἀμέτρητους κινδύνους, ὅτι ἔχει πρόσκαιρη ἡδονή, ἡδονὴ ἀναμειγμένη μὲ λύπη· ἂν σκεφθοῦμε καλὰ ἐκεῖνον τὸν πλοῦτο τῆς αἰώνιας ζωῆς, θὰ μπορέσουμε ἔτσι νὰ περιφρονήσουμε αὐτόν. Ἐὰν δοῦμε ὅτι δὲν μᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτε, οὔτε γιὰ τὴν δόξα οὔτε γιὰ τὴν ὑγεία οὔτε γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλ' ἀντίθετα καὶ μᾶς βυθίζει στὴν καταστροφή καὶ τὴν ἀπώλεια. Ἐὰν ἀντιληφθεῖς ὅτι ἐδῶ πλουτεῖς καὶ ἔχεις πολλοὺς κάτω ἀπὸ τίς διαταγές σου, ἐνῶ ὅταν μεταβεῖς ἐκεῖ, θὰ μεταβεῖς μόνος καὶ γυμνός. Ἐὰν λέμε αὐτὰ συνέχεια καὶ τὰ ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἴσως ὑπάρξει κάποια ὑγεία, ὑπάρξει κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὴ τὴ φοβερὴ κόλαση. Εἶναι ὠραῖο τὸ μαργαριτάρι; ἀλλὰ σκέψου ὅτι εἶναι νερὸ θαλάσσιο, ὅτι προηγουμένως ἦταν πεταμένο στοὺς κόλπους τῆς. Ὠραῖο εἶναι τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι; ἀλλὰ σκέψου ὅτι ἦταν καὶ εἶναι χῶμα καὶ στάχτη. Ὠραῖα τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα; ἀλλ' εἶναι ὑφασμα σκουληκιῶν· εἶναι γνώμη καὶ ἀντίληψη ἀνθρώπινη, δὲν ἔχει τὴν ὀμορφιὰ στὴ φύση του. Αὐτὰ ποὺ ἔχουν φυσικὴ ὀμορφιὰ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ δασκάλους.

Σὺ βέβαια ἂν δεῖς χάλκινο νόμισμα ἀπλῶς ἐπιχρυσωμένο, πρῶτα τὸ θαυμάζεις, ὀνομάζοντάς το χρυσό, ὅταν ὁμως οἱ εἰδικοί γύρω ἀπὸ αὐτὰ τὰ θέματα σοῦ φανερώσουν τὴν ἀπάτη, ἔφυγε ὁ θαυμασμός μαζί μὲ τὴν ἀπάτη. Βλέπεις ὅτι ὁ χρυσὸς δὲν ἔχει τὴν ὀμορφιὰ στὴ φύση; Ἄλλ' οὔτε ὁ ἄργυρος· γιατί ἂν δεῖς κασσίτερο, τὸν θαυμάζεις σὰν ἀσήμι, ὅπως τὸν χαλκὸ σὰν χρυσό· καὶ χρειάζεται νὰ σοῦ μάθουν οἱ δάσκαλοι ποιά πρέπει νὰ θαυμάζεις. Ἐτσι δὲ μᾶς φτάνουν τὰ μάτια γιὰ νὰ κάνουμε τὴ διάγνωση. Τὰ ἄνθη ὁμως δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλὰ πολὺ καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἐὰν δεῖς τριαντάφυλλο, δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ δασκάλους, ἀλλὰ γνωρίζεις μόνος σου καὶ ξεχωρίζεις τὴν ἀνεμώνη ἀπὸ τοὺς μενεξέδες· ἔτσι καὶ τὰ κρίνα καὶ κάθε ἄνθος. Δὲν εἶναι λοιπὸν τίποτε ἄλλο τὸ φαινόμενο, παρὰ προκατάληψη. Καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ καταστροφικὸ πάθος εἶναι ἀποτέλεσμα προκατάληψης, ἐμπρός, πές μου, ἂν ἀπεφάσιζε ὁ βασιλιάς νὰ νομοθετήσῃ ὅτι πολυτιμότερο εἶναι τὸ ἀσήμι ἀπὸ τὸν χρυσό, δὲ θὰ μεταφέρατε ἐκεῖ τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν ἀγάπη; ἔτσι παντοῦ εἴμαστε θύματα τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς προκατάληψης. Καὶ ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα καὶ ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὴ σπανιότητα,

μαῖται, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει· εἰσὶν καρποὶ παρ' ἡμῖν εὐτελεῖς, ἐν δὲ τῇ Καππαδοκῶν χώρα τίμιοι, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν τιμίων πολυτελέστεροι πάλιν ἐν τῇ Σηρῶν χώρα ἕτεροι, ὅθεν τὰ ἰμάτια ταῦτα. Ἐν δὲ τῇ ἀρωματοφόρῳ Ἀραβίᾳ καὶ Ἰνδίᾳ, ἔνθα εἰσὶν οἱ λίθοι, πολλὰ 5 τοιαῦτά ἐστιν εὐρεῖν. Οὕτω πρόληψις ἐστίν, οὕτως ὑπόνοιά ἐστίν ἀνθρωπίνη τὰ τοιαῦτα· καὶ οὐδὲν κρίσει πράττομεν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν.

Ἀνανήψωμεν τοίνυν ποτὲ ἐκ τῆς μέθης ταύτης· ἴδωμεν τὸ ὄντως καλόν, τὸ φύσει καλόν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν δικαιοσύνην, ἵνα 10 ἐπιτύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀλλ' ὄχι ἀπὸ τῆ φύση, φαίνεται καὶ ἀπὸ αὐτὸ· ὑπάρχουν σὲ μᾶς εὐτελεῖς καρποί, ἐνῶ στὴν Καππαδοκία εἶναι πολῦτιμοι· καὶ ἀπὸ τοὺς δικοὺς μας πολῦτιμους ὑπάρχουν ἄλλοι πολυτιμότεροι πάλι στὴ χώρα τῶν Σηρῶν, ἀπὸ ὅπου ἔρχονται τὰ ροῦχα αὐτὰ. Στὴν ἀρωματοφόρο πάλι Ἀραβία καὶ Ἰνδία, ὅπου ὑπάρχουν οἱ πολῦτιμοι λίθοι, πολλὰ τέτοια μπορεῖς νὰ βρεῖς. Ἔτσι αὐτὰ εἶναι προκατάληψη, εἶναι ἀπλὴ ἀνθρώπινη γνώμη, καὶ δὲν κάμνουμε τίποτε μὲ τὴν κρίση, ἀλλὰ ἔτσι ἀπλὰ καὶ στὴν τύχη.

Ἄς συνέλθουμε λοιπὸν κάποτε ἀπὸ τὴ μέθη αὐτή· ἄς δοῦμε τὸ πραγματικὰ καλὸ, τὸ ὠραῖο ἀπὸ τὴν φύση, τὴν εὐσέβεια, τὴ δικαιοσύνη, γιὰ νᾶ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Τ Ι Λ Ι Α Ι Η'

(Α' Τιμ. 6,13-21)

«Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιουῦν-
τος τὰ πάντα, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μαρτυρή-
σαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν,
τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον μέχρι
5 τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἦν
καιροῖς ἰδίοις δεῖξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ
βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόν-
των, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον,
ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται· ᾧ τιμὴ
10 καὶ κράτος αἰώνιον. Ἀμήν».

1. Πάλιν τὸν Θεὸν μαρτύρεται, πρὸ μικροῦ τοῦτο ποιήσας, ὁμοῦ
καὶ τὸν φόβον αὔξων καὶ ἀσφαλέστερον καθιστὰς τὸν μαθητὴν,
καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἀνθρώπινα τὰ παραγγέλματα, ἵνα ὡς παρ' αὐ-
τοῦ τοῦ Δεσπότου λαμβάνων τὴν παραγγελίαν, ἵνα ἀεὶ τὸν μάρτυρα
15 ἐν διανοίᾳ ἔχων ἀφ' οὗ ἤκουσε, κατασειῆται τὴν διάνοιαν τῇ
μνήμῃ. «Παραγγέλλω σοι», φησὶν, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωο-
ποιουῦντος τὰ πάντα». Ἐνταῦθα καὶ παράκλησις ἐστὶ πρὸς τοὺς
κινδύνους, καὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόμνησις. «Καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ»,
φησί, «τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου». Πάλιν ἀπὸ τοῦ
20 διδασκάλου ἢ προτροπῆ. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὡσπερ ἐκεῖνος
ἐποίησεν, οὕτω, φησί, καὶ ὑμᾶς χρὴ ποιεῖν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐμαρτύ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι Η'

(Α' Τιμ. 6,13-21)

«Σοῦ παραγγέλλω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πού ζωοποιεῖ τὰ πάντα, καὶ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μαρτύρησε μπροστὰ στὸν Πόντιο Πιλάτο τὴν καλὴ ὁμολογία, νὰ διατηρήσεις ἐσὺ τὴν ἐντολὴ ἄσπιλη καὶ ἀνεπίληπτη μέχρι τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποία θὰ δείξει κατὰ τοὺς καθορισμένους καιροὺς ὁ μακάριος καὶ μόνος ἐξουσιαστής, ὁ βασιλιὰς αὐτῶν πού βασιλεύουν στὴ γῆ, καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν πού κυριαρχοῦν στὴ γῆ, αὐτὸς πού μόνος ἔχει ἀθανασία, αὐτὸς πού κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπρόσιτο, πού δὲν τὸ εἶδε κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη ἡ αἰώνια, ἀμήν».

1. Πάλι ἐπικαλεῖται τὸ Θεό, ἐνῶ ἔκαμε αὐτὸ πρὶν ἀπὸ λίγο, συγχρόνως καὶ αὐξάνει τὸ φόβο καθιστώντας τὸ μαθητὴ ἀσφαλέστερο καὶ δείχνοντας, ὅτι τὰ παραγγέλματα δὲν εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλ' εἶναι σὰν νὰ τὰ παίρνει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, γιὰ νὰ ἔχει ἔτσι στὴ σκέψη του τὸν μάρτυρα ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄκουσε τὰ παραγγέλματα αὐτά, καὶ κατασεῖει τὴ σκέψη του μὲ τὴν ἀνάμνηση. «Σοῦ παραγγέλλω», λέγει, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πού ζωοποιεῖ τὰ πάντα». Αὐτὰ εἶναι καὶ μιὰ παρηγοριὰ γιὰ τοὺς κινδύνους, καὶ μιὰ ὑπενθύμιση τῆς ἀναστάσεως. «Καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», λέγει, «πού μαρτύρησε ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου». Πάλι ἡ προτροπὴ ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ὅπως ἐκεῖνος ἔπραξε, ἔτσι, λέγει, πρέπει καὶ ἐσεῖς νὰ πράττετε. Καὶ γι' αὐτὸ μαρτύρησε,

ρησεν, ἵνα κατ' ἶχνος αὐτοῦ βαίνωμεν τὴν καλὴν ὁμολογίαν· ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ποιεῖ, λέγων· «ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ 5 τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικε»· καὶ πάλιν, «ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογία, ἵνα μὴ κάμνητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι». Τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ πρὸς τὸν μαθητὴν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ δείσης τὸν θάνατον· Θεοῦ γὰρ εἶ δοῦλος τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ζωογονεῖν. Ποίαν δὲ 10 λέγει καλὴν ὁμολογίαν; Ἦν ἀνερωτῶντος Πιλάτου, «οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι», ἔφη. Καὶ πάλιν, «ἐγὼ ἦλθον μαρτυρῆσαι τῇ ἀληθείᾳ. Ἴδε οὗτοί μου ἤκουσαν». Ἦ οὖν διὰ τοῦτο φησιν, ἢ ὅτι εἶπεν, ἐρωτώμενος εἰ Υἱὸς Θεοῦ ἐστι, «σὺ λέγεις ὅτι Υἱὸς Θεοῦ εἰμι ἐγώ». Καὶ πολλὰ ἕτερα ἐμαρτύρησε καὶ 15 ὁμολόγησε.

«Τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον καὶ ἀνεπίληπτον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»· τουτέστι, μέχρι τῆς σῆς τελευτῆς, μέχρι τῆς ἐξόδου. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλά, «μέχρι τῆς ἐπιφανείας», εἶπεν, ἵνα μᾶλλον αὐτὸν διεγείρη. Τί ἐστιν, 20 «τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον»; Μῆτε δογμάτων ἕνεκεν, μῆτε βίου, κηλιδά τινα προστριψάμενον. «Ἦν καιροῖς ἰδίους δείξει», φησὶν, «ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον». Περὶ τίνος ταῦτα εἴρηται; Ἄρα περὶ τοῦ Πατρὸς; 25 Ἄρα περὶ τοῦ Υἱοῦ; Περὶ τοῦ Υἱοῦ πάντως. «Ἦν καιροῖς ἰδίους δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης». Καὶ ταῦτα πάλιν εἰς παραμυθίαν, ἵνα μὴ θαυμάζη, μὴ δεδοίκη τοὺς ἐνταῦθα βασιλεῖς. «Καιροῖς ἰδίους»· τουτέστι, τοῖς προσήκουσι, τοῖς ὀφειλομένοις· ὥστε μὴ ἀσχάλλειν, ὅτι οὐδέπω γέγονε. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι δείξει; Ἐκ τοῦ 30 εἶναι δυνάστην· μόνος γάρ ἐστι δυνάστης. Οὐκοῦν δείξει ὁ μακά-

1. Ἐβρ. 12,2.

2. Ἐβρ. 12,3.

3. Ἰω. 18,37.

4. Λουκᾶ 22,70.

για να ακολουθοῦμε τὴν καλὴ ὁμολογία βαδίζοντας στὰ ἴχνη του, πράγμα ποὺ κάμνει καὶ στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ, λέγοντας: «ἄς στρέφουμε τὰ βλέμματά μας στὸν ἀρχηγὸ τῆς πίστεως καὶ τελιωτὴ Ἰησοῦν, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τῆς χαρᾶς ποὺ βρισκόταν μπροστά του, ὑπέμεινε σταυρό, περιφρονώντας τὴ ντροπὴ, καὶ κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ»¹. καὶ πάλι, «σκεφθεῖτε αὐτὸν ποὺ ὑπέμεινε ὁ ἴδιος τέτοια ἀντίσταση καὶ ἀτίμωση ἀπὸ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, γιὰ νὰ μὴν ἀποκάμετε παραλύοντας οἱ ψυχές σας»². Αὐτὸ καὶ τώρα κάμνει πρὸς τὸ μαθητὴ· σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε· μὴ φοβηθεῖς τὸ θάνατο· γιατί εἶσαι δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ποὺ μπορεῖ νὰ ζωογονήσει τὰ πάντα. Ποιὰν ὁμως ἐννοεῖ καλὴ ὁμολογία; Ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία, ρωτώντας ὁ Πιλάτος, «εἶσαι λοιπὸν βασιλιάς;» ἀπάντησε, «ἐγὼ γι' αὐτὸ γεννήθηκα»³. Καὶ πάλι, «ἐγὼ ἦρθα νὰ μαρτυρήσω γιὰ τὴν ἀλήθεια. Νά, αὐτοὶ μὲ ἄκουσαν». Ἦ γι' αὐτὸ τὸ λέγει ἢ γιατί εἶπε ὅταν ρωτήθηκε, ἂν εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, «ἐσὺ λές ὅτι ἐγὼ εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»⁴. Καὶ πολλὰ ἄλλα μαρτύρησε καὶ ὁμολόγησε.

«Νὰ τηρήσεις τὴν ἐντολὴ ἄσπιλη καὶ ἀνεπίληπτη, μέχρι τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ», δηλαδὴ μέχρι νὰ πεθάνεις, μέχρι τὴν ἐξοδο ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ὅμως δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλ' εἶπε, «μέχρι τῆς ἐμφανίσεως», γιὰ νὰ τὸν διεγείρει περισσότερο. Τί σημαίνει «νὰ τηρήσεις ἐσὺ τὴν ἐντολὴ ἄσπιλη»; Νὰ μὴ τῆς προσάψεις καμιὰ κηλίδα οὔτε ἐξ αἰτίας τῶν δογμάτων, οὔτε ἐξ αἰτίας τοῦ βίου. «Τὴν ὁποία θὰ δείξει κατὰ τοὺς καθορισμένους καιροὺς», λέγει, «ὁ μακάριος καὶ ὁ μόνος ἐξουσιαστής, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος ποὺ ἔχει ἀθανασία, αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπρόσιτο». Γιὰ ποιὸν τὰ εἶπε αὐτά; ἄραγε γιὰ τὸν Πατέρα; ἄραγε γιὰ τὸν Υἱό; Ὅπως δὴποτε γιὰ τὸν Υἱό. «Τὴν ὁποία θὰ δείξει στοὺς καθορισμένους καιροὺς ὁ μακάριος καὶ ὁ μόνος ἐξουσιαστής». Κι αὐτὰ πάλι γιὰ παρηγορίαν, γιὰ νὰ μὴν ἀπορεῖ, νὰ μὴ φοβᾶται τοὺς ἐδῶ βασιλεῖς. «Καιροῖς ἰδίους»· δηλαδὴ στοὺς καθορισμένους, στοὺς ὀφειλομένους, ὥστε νὰ μὴ δυσανασχετεῖ γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἔγινε ποτέ. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό ὅτι θὰ τὴ δείξει; Ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι ἐξουσιαστής· γιατί αὐτὸς εἶναι «ὁ μόνος ἐξουσιαστής». Θὰ τὴ δείξει λοι-

ριος, ἢ αὐτομακαριότης. Τοῦτο δὲ λέγει δηλῶν ὅτι οὐδὲν ἐκεῖ λυπηρόν, οὐδὲν ἀηδές. Τὸ δέ, «μόνος», ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀνθρώπων, ἢ διὰ τὸ ἀγέννητον εἶρηκεν· ὃ καὶ ἡμεῖς λέγομεν πολλάκις περὶ ἀνθρώπων, οὓς ἐξαιρεῖν βουλόμεθα.

5 «Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν», φησί. Τί οὖν; ὁ Υἱὸς οὐκ ἔχει; οὐκ αὐτοαθανασία ἐστὶ; καὶ πῶς, τῆς αὐτῆς ὦν οὐσίας τῷ Πατρὶ; «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον», φησὶν. Ἄλλο τὸ φῶς αὐτός, καὶ ἄλλο ὃ οἰκεῖ; οὐκοῦν καὶ τόπῳ ἐμπεριεῖληπται; Ἄπαγε. Οὐχ ἵνα τοῦτο νοήσωμεν, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀκατάληπτον τῆς θείας φύσεως παραστήσῃ,
10 φῶς οἰκεῖν αὐτὸν εἶπεν ἀπρόσιτον, οὕτω θεολογήσας ὡς ἦν αὐτῷ δυνατόν. Ὅρας καὶ ὅταν μέγα τι φθέγξασθαι βουλευθεῖῃ ἢ γλώττα, πῶς ἐξασθενεῖ; «Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων», φησὶν, «οὐδὲ ἰδεῖν δύναται»· ὥσπερ οὖν τὸν Υἱὸν οὔτε εἶδέ τις, οὔτε ἰδεῖν δύναται· «ᾧ τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. Ἀμήν». Καλῶς ἐθεολόγησεν ἐνταῦθα καὶ
15 ἀναγκαίως. Ἐπειδὴ γὰρ μάρτυρα αὐτὸν ἤγαγε, πολλὰ περὶ τοῦ μάρτυρος διαλέγεται, ὥστε μᾶλλον τὸν μαθητὴν ἐντρέψαι. Τουτέστι, δόξα αὐτῷ· τοῦτο μόνον δυνάμεθα λέγειν, τοῦτο μόνον ποιεῖν, οὐ περιεργάζεσθαι τίς ἐστιν. Εἰ τοίνυν τὸ κράτος αὐτοῦ αἰώνιον, μὴ δεήσης· κἂν νῦν μὴ γένηται, ἀεὶ τιμὴ αὐτῷ, ἀεὶ κράτος αὐτῷ.

20 «Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν». Καλῶς εἶπεν, «ἐν τῷ νῦν αἰῶνι»· εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι πλούσιοι ἐν τῷ μέλλοντι. Ταῦτα δὲ παραινεῖ, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτω τίκτει τῦφον καὶ ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν, ὡς χρήματα. Εἶτα εὐθέως αὐτοὺς κατέσπακεν, εἰπὼν· «μηδὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότη-
25 τι». Ἀπὸ γὰρ τοῦτου ἡ ἀπόνοια· ὡς ὃ γε εἰς Θεὸν ἐλπίζων, οὐκ ἐπαίρεται. Τί ἐλπίζεις ἐπὶ τὸ ἀθρόον μεθιστάμενον; τοῦτο γὰρ ὁ πλοῦτος· καὶ πῶς εἰς ἐκεῖνον ἐλπίζεις ὑπὲρ οὗ θαρρήσαι οὐκ ἔστι;

πὸν ὁ μακάριος, ἡ αὐτομακαριότητα. Αὐτὸ τὸ λέγει δηλώνοντας ὅτι τίποτε ἐκεῖ δὲν εἶναι λυπηρό, τίποτε ἀηδές. Τὸ «μόνος» τὸ εἶπε ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ γιατί ἦταν ἀγέννητος, πράγμα πὸν λέμε κι ἐμεῖς πολλὰς φορὰς γιὰ ἀνθρώπους πὸν θέλουμε νὰ ἐξαιρέσουμε.

«Αὐτὸς πὸν μόνος ἔχει ἀθανασία», λέγει. Τί λοιπόν; Ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει ἀθανασία; δὲν εἶναι αὐτοαθανασία; Καὶ πῶς δὲν εἶναι, ἀφοῦ εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα; «Ὁ ὁποῖος», λέγει, «κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπλησίαστο». Ἄλλο τὸ φῶς πὸν εἶναι αὐτός, καὶ ἄλλο αὐτὸ στὸ ὁποῖο κατοικεῖ; Ἐπομένως περικλείεται καὶ σὲ τόπο; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη. Εἶπε ὅτι αὐτὸς κατοικεῖ μέσα σὲ φῶς ἀπλησίαστο, ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ παραστήσει τὸ ἀκατανόητο τῆς θείας φύσεως· ἔτσι θεολόγησε ὅπως τοῦ ἦταν δυνατό. Βλέπεις πῶς ἀδυνατεῖ ἡ γλῶσσα, ὅταν θέλει νὰ μιλήσει γιὰ κάτι μεγάλο; «Τὸν ὁποῖο δὲν εἶδε κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους», λέγει, «οὔτε μπορεῖ νὰ δεῖ». Ὅπως ἀκριβῶς τὸν Υἱὸ οὔτε τὸν εἶδε κανείς, οὔτε μπορεῖ νὰ δεῖ· «στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη αἰώνια. Ἀμήν». Σωστὰ θεολόγησε ἐδῶ καὶ ἀναγκαῖα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν παρουσίασε αὐτὸν μάρτυρα, λέγει πολλὰ γιὰ τὸν μάρτυρα, ὥστε νὰ στρέψει περισσότερο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητῆ πρὸς αὐτόν. Δηλαδὴ, δόξα σ' αὐτόν· αὐτὸ μόνον μποροῦμε νὰ λέμε, αὐτὸ μόνον νὰ κάνουμε· δὲν εἶναι κάποιος πὸν μποροῦμε νὰ τὸν περιεργαζόμαστε. Ἄν λοιπόν ἡ δύναμη αὐτοῦ εἶναι αἰώνια, μὴ φοβηθεῖς· κι ἂν τώρα δὲ γίνεи, πάντοτε ἀνήκει ἡ τιμὴ σ' αὐτόν, πάντοτε ἡ δύναμη ἀνήκει σ' αὐτόν.

«Σ' αὐτοὺς πὸν εἶναι πλούσιοι στὴν παρούσα ζωὴ παράγγελλε νὰ μὴν ὑψηλοφρονοῦν». Καλὰ εἶπε, «στὴν παρούσα ζωὴ»· γιατί ὑπάρχουν κι ἄλλοι πλούσιοι στὸ μέλλοντα αἰῶνα. Συμβουλεύει αὐτά, γιατί γνωρίζει, ὅτι τίποτε δὲ γεννᾷ τόση ματαιοφροσύνη, φούσκωμα ἐγωϊστικὸ καὶ ἀλαζονεία, ὅσο τὰ χρήματα. Ἐπειτα ἀμέσως τοὺς ταπεινώσε, λέγοντας· «οὔτε νὰ ἐλπίζουν στὴν ἀβεβαιότητα τοῦ πλούτου». Γιατί ἀπὸ αὐτὸ προέρχεται ἡ ἀλαζονεία· ἐνῶ ἐκεῖνος πὸν ἐλπίζει στὸ Θεὸ δὲν ὑπερηφανεύεται. Τί ἐλπίζεις σ' ἐκεῖνο πὸν μεταβάλλεται σὲ μιὰ στιγμή; γιατί αὐτὰ εἶναι ὁ πλοῦτος· καὶ πῶς ἐλπίζεις σ' ἐκεῖνον στὸν ὁποῖο δὲ μπορεῖς νὰ ἐλ-

Πῶς δὲ δυνήσονται μὴ ὑψηλοφρονεῖν, φησίν; Ἄν ἴδωσιν ὅτι οὗτος ἄστατος, ἀβέβαιος· ἂν ἴδωσιν ὅτι μείζων τοῦ πλούτου ἢ ἐλπίς ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἂν ἴδωσιν ὅτι καὶ τούτου αὐτοῦ αἴτιος ὁ Θεός. «Ἄλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ», φησί, «τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα 5 πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν». Καλῶς εἶπε, «πάντα πλουσίως», τὰς ἐτησίους τροπὰς ἀνιτιτόμενος, τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὸ ὕδωρ, τὰ ἄλλα πάντα.

Ὅρᾳς πῶς πλουσίως παρέχει καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας; Εἰ πλοῦτον ζητεῖς, ἐκεῖνον ζῆτει τὸν μένοντα, τὸν βέβαιον, τὸν ἀπὸ 10 τῶν ἔργων γινόμενον τῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο καὶ αὐτὸς δηλῶν, «ἀγαθοεργεῖν», φησί, «πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς»· τὸ μὲν τῶν χρημάτων, τὸ δὲ τῆς ἀγάπης. «Κοινωνικούς» ὁμιλητικούς φησι, προσηνεῖς. «Ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον». Ἐκεῖ οὐδὲν ἄδηλον· ἔνθα δὲ βέ- 15 βαιος ὁ θεμέλιος, οὐδὲν ἄστατον, ἀλλὰ πάντα βέβαια, ἀκίνητα, πάγια, μόνιμα. «Ἴνα ἐπιλάβωνται», φησί, «τῆς αἰωνίου ζωῆς». Ἡ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρᾶξις τὴν ἐκείνης ἡμῖν ἀπόλαυσιν προξενῆσαι δύναται. «Ὡ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον». Μὴ μειώσης· οὐκ ἔστι σά, τὰ ἀλλότρια ἐνεπιστεύθης· μηδὲν ἐλατ- 20 τώσης. «Ἐκτρεπόμενος», φησί, «τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως».

2. Καλῶς οὕτως εἶπεν. Ὅταν γὰρ πίστις μὴ ᾗ, γνῶσις οὐκ ἔστιν· ὅταν ἐκ τῶν οἰκείων λογισμῶν τίκῃται τι, γνῶσις οὐκ ἔστιν. Ἡ τάχα τοῦτό φησι, διότι τινὲς ἑαυτοὺς ἐκάλουν τότε 25 Γνωστικούς, ὡς πλεόν τι τῶν ἄλλων εἰδότες. «Ἦν τινες ἐπαγγελ-λόμενοι», φησί, «περὶ τὴν πίστιν ἡστόχησαν». Ὅρᾳς πῶς πάλιν κελεύει μηδὲ ὁμόσε χωρεῖν πρὸς τοὺς τοιούτους; «Ἐκτρεπόμενος», φησί, «τὰς ἀντιθέσεις». Ἄρα εἰσὶν ἀντιθέσεις, πρὸς ἃς οὐδὲ ἀποκρίνασθαι χρή. Διὰ τί; Ὅτι τῆς πίστεως ἐκβάλλουσιν, ὅτι οὐκ 30 ἀφιᾶσιν ἐστάναι βεβαίως οὐδὲ πεπηγένοι. Μὴ δὴ ταύτης ἐχώμεθα,

πίσεις; Πῶς θὰ μπορέσουν, λέγει, νὰ μὴν ὑψηλοφρονοῦν; Ἐὰν δοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄστατος, ἀβέβαιος· ἂν δοῦν ὅτι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν πλοῦτο εἶναι ἡ ἐλπίδα στὸ Θεό· ἂν δοῦν ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ πλούτου αἴτιος εἶναι ὁ Θεός. «Ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν στὸ ζωντανὸ Θεό», λέγει, «ποῦ μᾶς παρέχει πλούσια ὅλα γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουμε». Σωστὰ εἶπε, «ὅλα πλούσια», ἐννοώντας τις ἐτήσιες τροπές, τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὸ νερό, ὅλα τὰ ἄλλα.

Βλέπεις πῶς πλούσια μᾶς τὰ παρέχει καὶ μὲ πολλὴ ἀφθονία; Ἐὰν ἐπιθυμεῖς πλοῦτο, ἐκεῖνον ζήτα ποῦ παραμένει, τὸν σίγουρο, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει καὶ αὐτός, λέγει, «παράγγελλέ τους νὰ πράττουν ἀγαθὰ ἔργα καὶ νὰ γίνονται πλούσιοι σὲ καλὰ ἔργα, νὰ δίνουν εὐκόλα, καὶ νὰ εἶναι ὁμιλητικοί». Τὸ ἓνα εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν χρημάτων, ἐνῶ τὸ ἄλλο τῆς ἀγάπης. «Κοινωνικούς» ὀνομάζει τοὺς ὁμιλητικούς, τοὺς καταδεκτικούς. «Νὰ ἀποταμιεύουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους θεμέλιο στερεό, χρήσιμο στὸ μέλλον». Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀβέβαιο· ὅπου τὸ θεμέλιο εἶναι σταθερό, τίποτε δὲν ὑπάρχει ἄστατο, ἀλλ' ὅλα εἶναι σταθερά, ἀκίνητα, πάγια, μόνιμα. «Γιὰ νὰ ἀποκτήσουν», λέγει, «τὴν αἰώνια ζωὴ». Γιατὶ ἡ ἐκτέλεση τῶν καλῶν ἔργων μπορεῖ νὰ μᾶς προξενήσει τὴν ἀπόλαυση ἐκείνης τῆς ζωῆς. «Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκη φύλαξε». Μὴ τὴ μειώσεις· δὲν εἶναι δικά σου, ξένα σοῦ ἐμπιστεύθηκαν. Μὴ τὰ ἐλαττώσεις. «Ἀπόφευγε», λέγει, «τοὺς βέβηλους καὶ κούφιους λόγους καὶ τις ἀντιλογίες τῆς ψεύτικης γνώσεως».

2. Σωστὰ τὰ εἶπε αὐτά. Γιατί, ὅταν δὲν ὑπάρχει πίστη, δὲν ὑπάρχει γνώση· ὅταν κάτι γεννιέται ἀπὸ τοὺς δικούς μας λογισμούς, δὲν εἶναι γνώση. Ἡ αὐτὸ ἐννοεῖ, γιατί μερικοὶ τότε ὀνόμαζαν τοὺς ἑαυτοὺς τους Γνωστικούς, γιατί τάχα γνώριζαν κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. «Αὐτὴ τὴ γνώση ἔχοντας μερικοί, ἀστόχησαν στὴν πίστη». Βλέπεις πῶς πάλι προτρέπει νὰ μὴ συναστρεφόμεστε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους; «Ἀπόφευγε», λέγει, «τις ἀντιλογίες». Ἐπομένως ὑπάρχουν ἀντιλογίες, πρὸς τις ὁποῖες δὲν πρέπει οὔτε νὰ ἀπαντᾷς. Γιατί; Ἐπειδὴ σὲ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν πίστη, ἐπειδὴ δὲ σὲ ἀφήνουν νὰ σταθεῖς μὲ σιγουριὰ οὔτε καὶ σταθερά. Ἄς μὴν ἀκολουθοῦμε λοιπὸν αὐτὴ τὴ γνώση, ἀλλὰ τὴν πί-

ἀλλὰ τῆς πίστεως, τῆς πέτρας τῆς ἀρραγοῦς. Οὔτε γὰρ ποταμοί, οὔτε ἄνεμοι προσπεσόντες δυνήσονται τι λυμήνασθαι ἡμῖν· ἐστήκαμεν γὰρ ἐπὶ τῆς πέτρας ἀπαρασάλευτοι. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βίου τούτου, ἂν ἐκεῖνον ἐλώμεθα τὸν ὄντως θεμέλιον, ἐστήκαμεν πάλιν οὐδὲν πάσχοντες δεινόν. Ὁ τὸν πλοῦτον αἰρούμενος ἐκεῖνον, οὐδὲν πείσεται δεινόν, ὁ τὴν εὐδοκίμησιν, ὁ τὴν δόξαν, ὁ τὴν τιμὴν, ὁ τὴν ἡδονήν· πάντα ἐκεῖνα βέβαια, μεταβολὴ οὐδεμία· πάντα τὰ ἐνταῦθα ἀλλοιοῦται καὶ ὑπὸ τροπὴν κεῖται, πάντα μεταβάλλεται. Τί γὰρ βούλει; δόξαν; «Οὐ συγκαταβήσεται», φησὶν; «ἢ δόξα αὐτοῦ ὅπι-
10 σω αὐτοῦ»· πολλάκις δὲ οὐδὲ ζῶντι παραμένει.

Ἄλλ' οὐ τὰ τῆς ἀρετῆς τοιαῦτα, ἀλλὰ πάντα μένει. Ὁ ἐνταῦθα ἔνδοξος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἐτέρου τὴν ἀρχὴν διαδεξαμένου, γέγονεν εὐτελής, καὶ τῶν ἀρχομένων εἷς· ὁ πλούσιος, ἢ ληστῶν ἐπιθεμέ-
νων ἢ συκοφαντῶν καὶ ἐπιβούλων, ἄφνω γέγονε πένης. Ἄλλ' οὐ
15 τὰ παρ' ἡμῖν οὕτως· ὁ σώφρων ἐὰν ἑαυτῷ προσέχη, οὐδεὶς αὐτοῦ τὴν σωφροσύνην ἀφελέσθαι δυνήσεται· τὸν ἄρχοντα ἑαυτοῦ καὶ κρατοῦντα οὐδεὶς ἰδιώτην, οὐδὲ ἀρχόμενον ἐργάσεται. Ὅτι γὰρ αὕτη μείζων ἐκείνης ἢ ἀρχή, ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως μάθανε. Τί γὰρ ὄφελος, εἶπέ μοι, ἐθνῶν ὀλοκλήρων ἄρχειν καὶ δοῦλον εἶναι τῶν
20 παθῶν; Ποία δὲ βλάβη μηδενὸς ἀνθρώπων ἄρχειν καὶ τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος ἀνώτερον εἶναι; Τοῦτο ἐλευθερία, τοῦτο ἀρχή, τοῦτο βασιλεία καὶ δυναστεία· ἐκεῖνα δουλεία, κἂν μυρία τις διαδή-
ματα περικέηται. Ὅταν γὰρ ἔνδοθεν ἄρχῃ αὐτοῦ τῶν δεσποτῶν τὸ πλῆθος, τὴν φιλαργυρίαν λέγω, τὴν φιληδονίαν, τὴν ὀργήν, τὰ ἄλλα
25 πάθη, τί τοῦ διαδήματος ὄφελος; Μείζων ἢ τυραννὶς τῶν παθῶν, ὅταν μηδὲ ὁ στέφανος αὐτὸν ἰσχὺν ταύτης ἐξελέσθαι τῆς ὑποταγῆς.

Ὡσπερ ἂν εἰ παρὰ βαρβάρους βασιλεύς τις γενόμενος ἐδούλευεν, εἶτα ἐκεῖνοι βουλόμενοι μείζονα δεῖξαι τὴν ἀρχήν, μήτε τὴν

στη, τὴν πέτρα πού δὲ ραγίζει. Γιατὶ οὔτε ποταμοί, οὔτε ἄνεμοι πέφτοντας ἐπάνω μας θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς προξενήσουν κάποια καταστροφή· γιατί στεκόμαστε ἀσάλευτοι πάνω στὴν πέτρα. Ἔτσι καὶ σ' αὐτὴ τὴν ζωὴ, ἂν προτιμήσουμε ἐκεῖνον πού εἶναι τὸ πραγματικὸ θεμέλιο, πάλι στεκόμαστε χωρὶς νὰ παθαίνουμε κανένα κακό. Ἐκεῖνος πού προτιμᾷ ἐκεῖνον τὸν πλοῦτο, δὲ θὰ πάθει κανένα κακό, ἐκεῖνος πού προτιμᾷ τὴν εὐδοκίμηση στὴν ἀρετὴ, τὴ δόξα, τὴν τιμὴ, τὴν ἡδονὴ ἐκεῖνη· ὅλα ἐκεῖνα εἶναι σταθερὰ χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμιὰ μεταβολή, ἐνῶ ὅλα τὰ ἐδῶ ἀλλάζουν καὶ ὑπόκεινται σὲ μετατροπὴ, ὅλα μεταβάλλονται. Τί δηλαδὴ θέλεις; δόξα; «Δὲ θὰ κατεβεῖ», λέγει, «ἢ δόξα του πίσω ἀπὸ αὐτόν»⁵. Πολλὲς φορὲς δὲν παραμένει οὔτε ὅσο ζεῖ.

Ὅμως δὲν εἶναι τέτοια τὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλα μένουν γιὰ πάντα. Ἐκεῖνος πού ἐδῶ εἶναι ἐνδοξος ἐξ αἰτίας τῆς ἐξουσίας πού κατέχει, γίνεται εὐτελής καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους ὅταν ἄλλος τὸν διαδεχθεῖ στὴν ἐξουσία· ὁ πλούσιος ξαφνικὰ ἔγινε φτωχός, ἂν τὸν ἐπιτεθοῦν ληστὲς ἢ συκοφάντες καὶ ἐπίβουλοι. Ἄλλ' ὅμως τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια· ὁ σῶφρονας ἐὰν προσέχει τὸν ἑαυτό του, κανεὶς δὲ θὰ μπορέσει νὰ τοῦ ἀφαιρέσει τὴ σωφροσύνη του· ἐκεῖνον πού εἶναι κυρίαρχος καὶ ἐξουσιαστής τοῦ ἑαυτοῦ του κανένας δὲ θὰ τὸν κάνει ιδιώτη οὔτε ἀρχόμενο. Τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξουσία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκεῖνη, μάθε το ἀπὸ τὴν ἐξέταση. Γιατὶ ποῖο εἶναι τὸ ὄφελος, πὲς μου, νὰ ἄρχεις ἔθνη ὀλόκληρα καὶ νὰ εἶσαι δοῦλος τῶν παθῶν; Καὶ ποιά εἶναι ἡ βλάβη ὅταν δὲν ἐξουσιάζεις κανέναν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, στέκεσαι ὅμως πάνω ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν παθῶν; Αὐτὸ εἶναι ἐλευθερία, αὐτὸ ἐξουσία, αὐτὸ βασιλεία καὶ δυναστεία, ἐνῶ ἐκεῖνα εἶναι δουλεία, κι ἂν ἀκόμα φορᾷει κανεὶς ἀμέτρητα διαδήματα. Γιατί, ὅταν μέσα του τὸν ἐξουσιάζει τὸ πλῆθος τῶν δεσποτῶν, ἐννοῶ τὴ φιλαργυρία, τὴ φιληδονία, τὴν ὀργή, καὶ τὰ ἄλλα πάθη, ποῖο εἶναι τὸ ὄφελος ἀπὸ τὸ διάδημα; Εἶναι μεγαλύτερη ἢ τυραννία τῶν παθῶν, ὅταν δὲν ἔχει τὴν δύναμη οὔτε τὸ στέμμα νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπ' αὐτὴν τὴν ὑποταγή.

Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος βασιλιάς γινόταν δοῦλος στοὺς βαρβάρους· καὶ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ δείξουν μεγαλύτερη τὴν

άλουργίδα, μήτε τὸ διάδημα ἀφέλοιnton, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων καὶ ὑδροφορεῖν, καὶ μαγειρεύειν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διακονεῖσθαι προστάττειεν, ὥστε αὐτοῖς μὲν μείζονα τὴν τιμὴν, ἐκείνω δὲ τὴν αἰσχύνην γενέσθαι· οὕτω καὶ νῦν, παντὸς βαρβάρου βαρβαρικώτε-
 5 ρον ταῦτα τὰ πάθη ἡμῖν προσφέρεται. Ὁ μὲν γὰρ τούτων καταφρο-
 νῶν, καὶ τῶν βαρβάρων καταγελάσεται, ὁ δὲ τούτοις ὑποκύπτων,
 πολλῶ δεινότερα πείσεται, ἢ παρὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ βάρβαρος,
 ὅταν μεγάλη ἰσχύση, τὸ σῶμα αἰκίζεται, αὐταὶ δὲ τὴν ψυχὴν βασανίζονται καταξαινούσαι πάντοθεν· ὁ βάρβαρος ὅταν μεγάλη ἰσχύση,
 10 θανάτῳ τούτῳ παρέδωκεν, αὐταὶ δὲ τῷ μέλλοντι. Ὡστε μόνος ἐλεύθερος ἐκεῖνος ὁ τὴν ἐλευθερίαν οἴκοθεν ἔχων, ὥσπερ καὶ δοῦ-
 λος ἐκεῖνος ὁ τοῖς ἀλόγοις πάθεσιν ὑποκύπτων. Οὐδεὶς ἐπιτάττει δεσπότης, κἂν σφόδρα ἀπηνῆς ᾗ, τοιαῦτα ὡμὰ καὶ ἀπηνῆ προσ-
 τάγματα· 'καταίσχυρόν σου, φησί, τὴν ψυχὴν εἰκῆ καὶ μάτην, πρόσ-
 15 κρουσον τῷ Θεῷ, τὴν φύσιν αὐτὴν ἀγνόησον, κἂν πατὴρ ᾗ, κἂν μήτηρ, μηδεμίαν ἔχε αἰδῶ, στήθι κατ' αὐτῶν'.

Τοιαῦτα γὰρ τῆς φιλαργυρίας τὰ ἐπιτάγματα. Θῦσόν μοι, φησί, μὴ μόσχους, ἀλλὰ ἀνθρώπους. Καὶ ὁ μὲν προφήτης, «θύσα-
 τε», φησὶν, «ἀνθρώπους· οἱ μόσχοι γὰρ ἐκλελοίπασιν»· αὕτη δὲ οὐ
 20 τοῦτ' ὁ φησὶν, ἀλλὰ, μόσχων ὄντων, θῦσον ἀνθρώπους, κατάθυσον τοὺς μηδὲν ἡδίκηκότας· κἂν εὐηργετημένος ᾗς, ἀπόκτεινον. Πάλιν, ἔσο πολέμιος, κοινὸς ἐχθρὸς ἀπάντων περιέρχου, καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς καὶ τοῦ Θεοῦ· σύναγε χρυσίον, οὐχ ἵνα ἀπολαύσης, ἀλλ' ἵνα φυλάξης, ἵνα μείζονα ἐργάσῃ τὴν βάσανον. Οὐ γὰρ ἐνὶ τῷ φιλάργυ-
 25 ρον καὶ ἀπολαυστικὸν εἶναι· δέδοικε γὰρ μὴ ἐλαττωθῆ τὸ χρυσίον, μὴ πενιχροὶ γένωνται οἱ θησαυροί. Ἀγρύπνει, φησί, πάντας ἔχε δι' ὑποψίας, καὶ οἰκέτας καὶ φίλους· ἔσο φύλαξ τῶν ἀλλοτρίων. Ἄν ἴδης πένητα λιμῶ φθειρόμενον, μὴ μεταδῶς, ἀλλ', εἰ δυνατόν, καὶ τὸ δέρμα αὐτὸν ἀπόδυσον. Ἐπιόρκει, ψεύδου, ὄμνουε, κατηγορεῖ,
 30 συκοφάντει, κἂν εἰς πῦρ ἐμβῆναι δέῃ, μὴ παραιτήσῃ, κἂν μυρίους

ἐξουσία, δὲν τοῦ ἀφαιροῦσαν οὔτε τὴν πορφύρα, οὔτε τὸ διάδημα, ἀλλὰ τὸν πρόσταζαν νὰ φέρνει μὲ ἐκεῖνα νερὸ καὶ νὰ μαγειρεύει καὶ νὰ κάνει ὅλες τὶς ἄλλες ἐργασίες, ὥστε σ' αὐτοὺς ἡ τιμὴ νὰ εἶναι μεγαλύτερη, ἐνῶ σ' ἐκεῖνον ἡ ντροπὴ. Ἔτσι καὶ τώρα αὐτὰ τὰ πάθη καθίστανται γιὰ μᾶς βαρβαρικότερα ἀπὸ κάθε βάρβαρο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ περιφρονεῖ αὐτὰ θὰ περιγελάσει καὶ τοὺς βαρβάρους, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ὑποκύπτει σ' αὐτὰ, θὰ πάθει πολὺ φοβερότερα ἀπὸ αὐτὰ, παρὰ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Ὁ βάρβαρος, ὅταν ἀποκτήσει μεγάλη δύναμη, βασανίζει τὸ σῶμα, ἐνῶ αὐτὰ βασανίζουν τὴν ψυχὴ κατακοματιάζοντάς τὴν ἀπὸ παντοῦ. Ὁ βάρβαρος ὅταν ἀποκτήσει μεγάλη δύναμη σὲ παρέδωσε σ' αὐτὸν τὸ θάνατο, ἐνῶ αὐτὰ στὸν μελλοντικό. Ὡστε ὁ μόνος ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἐλευθερίαν μέσα του, ὅπως καὶ δοῦλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ὑποκύπτει στὰ ἄλογα πάθη. Κανένας κύριος δὲ διατάσσει, κι ἂν ἀκόμα εἶναι πολὺ σκληρός, τέτοια ὡμὰ καὶ σκληρὰ προστάγματα· ντροπίασε, λέγει, τὴν ψυχὴ σου ἄσκοπα καὶ μάταια, συγκρούσου μὲ τὸ Θεό, ἀγνόησε αὐτὴ τὴ φύση, εἴτε εἶσαι πατέρας, εἴτε εἶσαι μητέρα, μὴν ἔχεις καμιὰ ντροπὴ, στήσου ἐναντίον τους.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ προστάγματα τῆς φιλαργυρίας. Θυσίασέ μου, λέγει, ὄχι μοσχάρια ἀλλὰ ἀνθρώπους. Καὶ ὁ προφήτης βέβαια λέγει, «θυσιᾶστε ἀνθρώπους, γιατί τὰ μοσχάρια ἔχουν ἐκλείψει». Αὐτὴ ὅμως δὲ λέγει αὐτό, ἀλλὰ, ἐνῶ ὑπάρχουν μοσχάρια, θυσίασε ἀνθρώπους, καταθυσίασε αὐτοὺς ποὺ δὲν ἀδίκησαν σὲ τίποτε· κι ἂν εὐεργετήθηκες ἀπὸ αὐτούς, σκότωσέ τους. Πάλι, γίνε ἐχθρός, καὶ νὰ περιέρχεσαι σὰν κοινὸς ἐχθρὸς καὶ τῆς φύσεώς σου καὶ τοῦ Θεοῦ. Μάζεψε χρυσάφι ὄχι γιὰ νὰ τὸ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ φυλάξεις, γιὰ νὰ σὲ βασανίζει περισσότερο. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατόν ὁ φιλάργυρος νὰ εἶναι καὶ ἀπολαυστικός, γιατί φοβᾶται μὴ λιγοστεύει τὸ χρυσάφι, μήπως οἱ θησαυροὶ του γίνουν φτωχοί. Νὰ ἀγρυπνᾷς, λέγει, νὰ ὑποψιάζεσαι ὅλους, καὶ τοὺς ὑπέρτερες καὶ τοὺς φίλους· νὰ εἶσαι φύλακας τῶν ξένων. Ἄν δεῖς φτωχὸ νὰ πεθαίνει ἀπὸ τὴν πείνα, μὴ τοῦ δίνεις, ἀλλὰ, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ τοῦ γδάρεις καὶ τὸ δέρμα. Νὰ ἐπιорκεῖς, νὰ συκοφαντεῖς· κι ἂν χρειασθεῖ νὰ μπεῖ στὴ φωτιά, μὴν παραιτῆσαι, κι ἂν ὑποστεῖ μύριους θανάτους, κι ἂν φθείρεται ἀπὸ τὴν πείνα, κι ἂν

ὑποστῆναι θανάτους, κἄν λιμῶ διαφθαρήναι, κἄν προσπαλαῖσαι νόσω. Ἦ οὐχὶ ταῦτα νομοθετεῖ ἡ φιλαργυρία; Ἰταμὸς ἔσο καὶ ἀναίσχυντος, ἀναιδῆς καὶ θρασύς, μιαρὸς καὶ μοχθηρὸς, ἀγνώμων, ἀναίσθητος, ἄφιλος, ἄσπονδος, ἄστοργος, πατραλοίας, θηρίον μᾶλλον ἢ ἄνθρωπος. Παρέλασον πάντα ὄφιν τῇ πικρίᾳ, πάντα λύκον τῇ ἀρπαγῇ, ὑπέρβηθι καὶ τῆς φύσεως ἐκείνης τὴν θηριωδίαν· κἄν εἰς δαίμονος ἐλθεῖν κακίαν δέῃ, μὴ παραιτήσῃ· ἀγνόησον τὸν εὐεργέτην. Οὐχὶ ταῦτα λέγει, καὶ ἀκούεται;

Ὁ δὲ Θεὸς τὰ ἐναντία· ἔσο πᾶσι φίλος, ἔσο ἐπιεικῆς, παρὰ
 10 πᾶντων ἀγαπώμενος, μηδενὶ πρόσκρουε εἰκῆ καὶ μάτην, τίμα τὸν πατέρα, τίμα τὴν μητέρα, δόξης ἀπόλαυε χρηστῆς, ἔσο μὴ ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἄγγελος· μηδὲν ἀναίσχυντον εἶπης, μηδὲν ψευδές, ἀλλὰ μηδὲ ἐννοήσῃς· ἐπικούρει τοῖς δεομένοις, μὴ ἀναγκάζου πράγματα ἔχειν ἀρπάζων, μὴ ἔσο ὑβριστῆς μηδὲ θρασύς· καὶ οὐδεὶς ὁ ἀκού-
 15 ων. ἼΑρα οὐ δικαίως ἡ γέεννα; οὐκ εἰκότως τὸ πῦρ; ὁ σκώληξ ὁ ἀτελεύτητος; Μέχρι τίνος κατὰ κρημνῶν ὠθοῦμεν ἑαυτούς; μέχρι τίνος ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν βαδίζομεν; μέχρι τίνος ἡλοῖς διαπείρομεν ἑαυτούς, καὶ χάριν ἔχομεν; Ὡμοῖς τυράννοις ὑποκείμεθα, τὸν προσηνῆ Δεσπότην παραιτούμεθα, τὸν οὐδὲν ἐπαθὲς λέγοντα, οὐδὲ
 20 βάρβαρον, οὐδὲ φορτικόν, οὐδὲ ἀνόνητον, ἀλλὰ πάντα χρήσιμα καὶ ἐπικερδῆ καὶ ὠφέλειαν ἡμῖν μεγάλην παρέχοντα.

Διαναστῶμέν ποτε, συστρέψωμεν ἑαυτούς, συγκροτήσωμεν, ἀγαπήσωμεν, ὡς δεῖ, τὸν Θεόν, ἵνα καταξιωθῶμεν τῶν ἐπηγγελ-
 μένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
 25 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

παλεύει με ἀρρώστια. Ἡ μήπως ἡ φιλαργυρία δὲ νομοθετεῖ αὐτά; Γίνε ἀναίσχυντος, ἀδιάντροπος, ἀναιδής καὶ θρασύς, μιαρὸς καὶ μοχθηρὸς, ἀγνώμονας, ἀναίσθητος, ἄφιλος, ἀδιάλλακτος, ἄστοργος, πατροκτόνος, καὶ μᾶλλον θηρίο παρά ἄνθρωπος. Ξεπέρασε κάθε φίδι στὸ φαρμάκι, κάθε λύκο στὴν ἀρπαγή, ξεπέρασε καὶ τὴ θηριωδία ἐκείνης τῆς φύσεως· κι ἂν χρειαστεῖ νὰ φτάσεις σὲ δαιμονικὴ κακία, μὴν παραιτῆσαι· ἀγνόησε τὸν εὐεργέτη. Δὲ λέγει αὐτὰ καὶ εἰσακούεται;

Ὁ Θεὸς ὅμως λέγει τὰ ἀντίθετα· νὰ εἶσαι φίλος μὲ ὄλους, νὰ εἶσαι ἐπιεικής, νὰ ἀγαπιέσαι ἀπὸ ὄλους, νὰ μὴ φιλονεικεῖς μὲ κανέναν ἄδικα καὶ μάταια, τίμα τὸν πατέρα σου, τίμα τὴ μητέρα σου, ἀπολάμβανε ἀγαθὴ φήμη, γίνε ὄχι ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄγγελος· μὴ πεῖς τίποτε τὸ ἀδιάντροπο, τίποτε τὸ ψεύτικο, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ τὸ σκεφθεῖς· βοήθα ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, νὰ μὴν ἔχεις ἀρπαγμένα πράγματα, νὰ μὴν εἶσαι ὑβριστῆς οὔτε θρασύς· καὶ κανένας δὲν ἀκούει. Ἐὰν δὲν ὑπάρχει δίκαια ἢ γέεννα; δὲν ὑπάρχει εὐλογία ἢ φωτιά; τὸ ἀθάνατο σκουλήκι; Μέχρι πότε θὰ σπρώχνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στοὺς γκρεμούς; μέχρι πότε θὰ βαδίζουμε στ' ἀγκάθια; μέχρι πότε θὰ πληγώνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ καρφιά καὶ θὰ ὁμολογοῦμε καὶ χάρη; Ὑποτασσόμαστε σὲ σκληροὺς τυράννους, καὶ ἀφήνουμε τὸν Κύριο τὸν εὐπρόσδεκτο, ποὺ τίποτε τὸ βαρὺ δὲ λέγει, τίποτε τὸ βάρβαρο, τίποτε τὸ φορτικό, τίποτε τὸ ἀνώφελο, ἀλλ' ὅλα ὅσα μᾶς λέγει εἶναι χρήσιμα καὶ ἐπικερδῆ καὶ μᾶς παρέχουν μεγάλη ὠφέλεια.

Ἄς ἀφυπνισθοῦμε κάποτε, ἄς μεταστρέψουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἄς τοὺς συγκροτήσουμε, ἄς ἀγαπήσουμε τὸ Θεὸ ὅπως πρέπει, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκε σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α' - Γ')

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(B' Τιμ. 1,1-7)

«Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος
Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
Θεοῦ, Τιμοθέω ἀγαπητῷ τέκνῳ χάρις, ἔλεος, εἰρήνη
ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου
5 ἡμῶν».

1. Τί δήποτε καὶ δευτέραν ἐπιστέλλει τῷ Τιμοθέῳ ἐπιστολήν;
Εἶπεν, «ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον»· οὐκ ἐξεγένετο τοῦτο· πα-
ραμυθεῖται αὐτὸν διὰ γραμμάτων ἀντὶ τῆς παρουσίας, ἴσως τεθλιμ-
μένον καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὸ ἀρχῆς ἤδη ἤφθαι τότε. Κἂν γὰρ με-
10 γάλοι τινὲς ἄνδρες ὧσιν, ὅταν ἀναδέξωνται τοὺς οἴακας καὶ τὴν
κυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας, ξενοπαθοῦσι, πολλοῖς πολλαχόθεν βα-
πτιζόμενοι πραγμάτων κύμασι, καὶ μάλιστα τότε, ὅτε ἡ ἀρχὴ τοῦ
κηρύγματος ἦν, ὅτε πάντα ἀνήροτα, ὅτε πάντα ἐχθρά, ὅτε πάντα
προσίστατο. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰρέσεις ἦσαν ἐξ ἰουδαϊ-
15 κῶν διδασκάλων ἀρχόμεναι, ἅπερ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐνέφηνεν ἐπι-
στολῇ. Οὐ διὰ γραμμάτων δὲ αὐτὸν παραμυθεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ
καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν· «σπούδασον γὰρ ἐλθεῖν πρὸς με ταχέως», φησί·
καί, «ἐρχόμενος φέρε τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας». Δοκεῖ δέ
μοι πρὸς τῷ τέλει εἶναι αὕτη ἡ ἐπιστολή· «ἐγὼ γὰρ ἤδη», φησί,
20 «σπένδομαι»· καὶ πάλιν, «ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδεὶς μοι
συμπαρεγένετο».

Ταῦτα δὴ πάντα διορθούμενος, καὶ τὴν παράκλησιν ποιεῖται

1. Α' Τιμ. 3,14.

2. Β' Τιμ. 4,8· 13.

3. Β' Τιμ. 4,6.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(Β' Τιμ. 1,1-7)

«Ὁ Παῦλος ὁ ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση ζωῆς ποὺ ἐκπληρώνεται μὲ τὸ Ἰησοῦ Χριστό, στὸν Τιμόθεο, τὸ ἀγαπητό μου τέκνο· χάρη, ἔλεος, καὶ εἰρήνη ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας».

1. Γιατί στέλνει καὶ δεύτερη ἐπιστολὴ στὸν Τιμόθεο; Εἶπε «ἐλπίζω νὰ ἔρθω σὲ σένα γρηγορότερα¹· αὐτὸ δὲν ἔγινε· τὸν παρηγορεῖ μὲ τὰ γράμματα ἀντὶ μὲ τὴν παρουσία του, ἴσως θλιμμένον καὶ γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι εἶχε ἀναλάβει τότε τὴ διακυβέρνηση τῆς Ἐκκλησίας. Γιατὶ μερικοὶ καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι μεγάλοι ἄνδρες ταράσσονται ὅταν ἀναλάβουν τὸ πηδάλιο καὶ τὴ διακυβέρνηση τῆς Ἐκκλησίας, γιατί πλημμυρίζονται ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς ἀπὸ πολλὰ κύματα διαφόρων καταστάσεων, καὶ μάλιστα τότε ποὺ ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος, ὅταν ὅλα ἦταν ἀκαλλιέργητα, ὅταν ὅλα ἦταν ἐχθρικά, ὅταν ὅλα ἦταν ἀντίθετα. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ αἰρέσεις ὑπῆρχαν ποὺ δημιουργοῦνταν ἀπὸ Ἰουδαίους δασκάλους, τὶς ὁποῖες ἀνέφερε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολή. Δὲν τὸν παρηγορεῖ βέβαια μόνο μὲ γράμματα, ἀλλὰ καὶ τὸν καλεῖ κοντά του· «φρόντισε νὰ ρθεῖς γρήγορα σὲ μένα», λέγει· καί, «ὅταν θὰ ἔρχεσαι φέρε τὰ βιβλία, μάλιστα τὶς μεμβράνες»². Μοῦ φαίνεται πὼς αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ γράφεται κάπως πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του· γιατί, λέγει «ἐγὼ ἤδη βιάζομαι»· καὶ πάλι «στὴν πρώτη μου ἀπολογία κανένας δὲ μὲ συμπαραστάθηκε»³.

Διορθώνοντας λοιπὸν ὅλα αὐτά, τὸν παρηγορεῖ, προβάλλο-

ἀπὸ τῶν οἰκείων πειρασμῶν, καὶ φησι· «Παῦλος ἀπόστολος Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ». Εὐθέως ἀνέστησεν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ
 προοιμίου. Μὴ μοι τοὺς ἐνταῦθα κινδύνους εἶπης, φησὶν· οὗτοι τί-
 5 κτουσιν ἡμῖν τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἔνθα τοιοῦτον οὐδὲν ἐστίν, ἔνθα
 ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποστόλους
 ἡμᾶς ἐποίησεν, ἵνα κινδυνεύσωμεν μόνον, φησὶν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπο-
 θνήσκωμεν, ἵνα τοιαῦτα πάσχωμεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τὰ οἰκεῖα διελ-
 θεῖν κακὰ οὐχὶ παράκλησις μόνον οὐκ ἦν, ἀλλὰ καὶ προσθήκη λύ-
 10 πης, εὐθέως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ποιεῖται τὴν παραμυθίαν, «κατ' ἐπαγ-
 γελίαν» λέγων «ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Εἰ δὲ ἐπαγγελία
 ἐστί, μὴ ζῆτει αὐτὴν ἐνταῦθα· «ἐλπίς γὰρ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλ-
 πὶς».

«Τιμοθέω ἀγαπητῷ τέκνω». Οὐχὶ ἀπλῶς, «τέκνω», ἀλλά,
 15 «ἀγαπητῷ». Ἔστι γὰρ εἶναι καὶ τέκνα μὴ ἀγαπώμενα· ἀλλ' οὐ σὺ
 τοιοῦτος, φησὶν, οὐδὲ «τέκνον» σε καλῶ ἀπλῶς, ἀλλὰ «τέκνον
 ἀγαπητόν». Ἐπειδὴ καὶ Γαλάτας τέκνα καλεῖ, ἀλλ' ὁμως καὶ ἀλγεῖ
 ὑπὲρ αὐτῶν, «τεκνία μου», λέγων, «οὐς πάλιν ὠδίνω». Μάλιστα
 δὲ πολλὴν αὐτῷ μαρτυρεῖ τὴν ἀρετὴν, «ἀγαπητόν» καλῶν. Πῶς;
 20 Ὅταν γὰρ μὴ ἐκ φύσεως ἦ ἡ ἀγάπη, ἀπὸ ἀρετῆς ἐστίν. Οἱ γοῦν ἐξ
 ἡμῶν τεχθέντες, οὐ δι' ἀρετὴν μόνον ἡμῖν εἰσὶν ἀγαπητοί, ἀλλὰ καὶ
 διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην· οἱ δὲ κατὰ πίστιν ὅταν ὦσιν ἀγαπη-
 τοί, δι' οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν, ἀλλ' ἡ δι' ἀρετὴν· ἐπεὶ πόθεν ἄλλοθεν;
 καὶ μάλιστα παρὰ Παύλῳ τῷ οὐδὲν ποιοῦντι κατὰ πρόσκλισιν.
 25 Ἄλλως δὲ δείκνυσι διὰ τοῦ εἰπεῖν, «τέκνω ἀγαπητῷ», ὅτι οὐκ ὀρ-
 γιζόμενος πρὸς αὐτόν, οὐχὶ καταφρονῶν αὐτοῦ, οὐχὶ κατεγνωκῶς
 αὐτοῦ, οὐ παρεγένετο.

«Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Ἄπερ καὶ πρότερον, ταῦτα αὐτῷ καὶ νῦν ἐπεύ-
 30 χεται. Καὶ ὄρα πῶς εὐθέως ἐν τῷ προοιμίῳ πρὸς ἐκεῖνον ἀπολο-

4. Ρωμ. 8,24.

5. Γαλ. 4,19.

ντας σὰν παράδειγμα τοὺς δικούς του πειρασμούς, καὶ λέγει: «Παῦλος ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μετὰ τὴν ὑπόσχεση ζωῆς ποὺ δίνεται μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἀμέσως ἀναπτέρωσε τὴν ψυχὴ του μετὰ τὸ προοίμιο τῆς ἐπιστολῆς. Μὴ μοῦ πεῖς, λέγει, γιὰ τοὺς ἐδῶ κινδύνους· αὐτοὶ μᾶς γίνονται πρόξενοι τῆς αἰώνιας ζωῆς, ὅπου τίποτε τέτοιο δὲν ὑπάρχει, ὅπου ἐξαφανίσθηκε κάθε πόνος, λύπη καὶ στεναγμός. Γιατὶ δὲν μᾶς ἔκαμε, λέγει, ἀποστόλους γι' αὐτό, γιὰ νὰ κινδυνεύουμε μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ πεθαίνουμε, γιὰ νὰ παθαίνουμε τέτοια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ νὰ ἀναφέρει τὶς προσωπικὲς του ταλαιπωρίες ὄχι μόνο παρηγοριὰ δὲν ἦταν, ἀλλὰ καὶ προσθήκη λύπης, ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν παρηγορεῖ, λέγοντας: «σύμφωνα μετὰ τὴν ὑπόσχεση ζωῆς, ποὺ δίνεται μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἄν εἶναι ὅμως ὑπόσχεση, μὴ τὴν ζητᾶς ἐδῶ· «γιατὶ ἐλπίδα ποὺ βλέπεται δὲν εἶναι ἐλπίδα»⁴.

«Στὸν Τιμόθεο τὸ ἀγαπητό μου τέκνο». Ὁχι ἀπλῶς «τέκνο», ἀλλὰ «ἀγαπητό τέκνο». Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν καὶ τέκνα ὄχι ἀγαπητά· ἀλλὰ σύ, λέγει, δὲν εἶσαι τέτοιος, καὶ οὔτε σὲ ὀνομάζω ἀπλῶς «τέκνο», ἀλλ' «ἀγαπητό τέκνο». Ἐπειδὴ καὶ τοὺς Γαλάτες τοὺς ὀνομάζει τέκνα, ἀλλ' ὅμως καὶ πονάει γι' αὐτούς· «τέκνα μου», λέγει, «ποὺ σᾶς γέννησα μετὰ πόνους»⁵. Καὶ ἀποδεικνύει βέβαια ὅτι εἶναι πολλὴ ἡ ἀρετὴ του, ὀνομάζοντάς τον «ἀγαπητό». Πῶς; Γιατί, ὅταν ἡ ἀγάπη δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴ φύση, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ. Αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ μᾶς, μᾶς εἶναι ἀγαπητοὶ ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀρετὴ τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια πίστη μετὰ ἐμᾶς, ὅταν μᾶς εἶναι ἀγαπητοί, δὲν εἶναι γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ τὴν ἀρετὴ τους· γιατί ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ θὰ εἶναι; καὶ μάλιστα γιὰ τὸν Παῦλο ποὺ δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ συμπάθεια προσωπικὴ. Ἄλλωστε μετὰ τὸ νὰ πεῖ, «τέκνο ἀγαπητό», δείχνει ὅτι δὲν πῆγε, ὄχι ἐπειδὴ ἦταν θυμωμένος μαζί του, ὄχι περιφρονώντας τον καὶ οὔτε γιὰ νὰ τὸν παρουσιάσει ἄξιο κατηγορίας.

«Χάρη, ἔλεος καὶ εἰρήνη ἅς δοθεῖ σὲ σένα ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα καὶ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριό μας». Αὐτὰ ποὺ προηγουμένως εὐχήθηκε, αὐτὰ τώρα εὐχεται καὶ σ' αὐτόν. Καὶ πρόσεχε πῶς

γεῖται, ὅτι οὐκ ἦλθε πρὸς αὐτόν, οὐδὲ εἶδεν αὐτόν. Καὶ γὰρ τό, «ἕως ἔρχομαι», καὶ τό, «σπουδάζω ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον», ταχεῖαν ἐποίει προσδοκᾶν τὴν παρουσίαν. Πρὸς τοῦτο οὖν εὐθέως ἀπολογεῖται. Καὶ τὴν μὲν αἰτίαν εὐθέως οὐ λέγει, δι' ἣν οὐκ ἦλθεν, 5 ἵνα μὴ σφόδρα λυπήσῃ· αὕτη δὲ ἦν τὸ κατέχεσθαι αὐτόν παρὰ τοῦ Καίσαρος· ὅτε δὲ αὐτόν ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτόν πρὸς τῷ τέλει, τότε αὐτὴν ἐνέφηγεν. Εὐθέως δὲ αὐτόν ἐκ προοιμίων οὐκ ἐμβάλλει εἰς λύπην, ἀλλ' ἐλπίδας ὑποφαίνει τοῦ αὐτόν ὄψεσθαι· «ἐπιποθῶ σε ἰδεῖν», καί, «σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς με ταχέως». Εὐθέως οὖν ἐκ 10 τοῦ προοιμίου ἐνίστησιν αὐτόν, καὶ τὰ ἐξῆς λέγει μετ' ἐγκωμίου.

«Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνησίαν ἐν ταῖς δεήσεσίν μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ». Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι μέμνη- 15 μαί σου, φησίν· οὕτω σε φιλῶ. Τοῦτο ὑπερβαλλούσης ἀγάπης, ὅταν καὶ κοσμηταί τις τῇ φιλίᾳ ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν. «Χάριν ἔχω», φησί, «τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω». Πῶς; «ἐν καθαρᾷ συνειδήσει ἀπὸ προγόνων»· ὅτι τὸ συνειδὸς αὐτοῦ οὐκ ἦν βλαβέν. Ἄλλως δὲ ἐνταῦθα περὶ βίου φησί, καὶ πανταχοῦ τὴν συνειδήσιν τὸν βίον λέ- 20 γει. Ἦ ὅτι οὐδὲν ὦν προεθυμούμην καλῶν δι' ἀνθρωπίνην αἰτίαν πρὸς δόξα, οὐδὲ τότε ὅτε ἐδίωκον. Διὸ φησιν, «ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ»· μονονουχὶ λέγων, μὴ ὑποπτέυσης τὸ πρᾶγμα κακίαν εἶναι. Καλῶς συνίστησιν αὐτοῦ τὸ ἦθος, ἵνα ἀξιόπιστον δειχθῇ τὸ περὶ τὴν ἀγάπην. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐδὲν 25 ψεύδομαι, οὐδὲ ἄλλα ἐν νῷ, ἔχω, καὶ ἄλλα λέγω. Ὡστε καὶ τότε ἀναγκασθεὶς ἑαυτόν ἐνεκωμίασεν, ὡς που τὸ τῶν Πράξεων βιβλίον δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς στασιαστὴν αὐτόν διέβαλλον καὶ νεωτεροποιόν, διὰ τοῦτο ἔλεγε· «καὶ εἶπεν Ἀνανίας πρὸς με· ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γινῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ

6. Α' Τιμ. 4,13.

7. Α' Τιμ. 3,14.

8. Β' Τιμ. 4,8.

9. Α' Τιμ. 1,13.

ἀμέσως στὸ προοίμιο τῆς ἐπιστολῆς δικαιολογεῖται σ' ἐκεῖνον γιὰ τὸ ὅτι δὲν πῆγε σ' αὐτὸν καὶ οὔτε τὸν εἶδε. Γιατὶ τό, «ᾧσπου νὰ ρθῶ»⁶, καὶ τό, «φροντίζω νὰ ρθῶ σὲ σένα τὸ ταχύτερο»⁷, τὸν ἔκαμε νὰ περιμένῃ σύντομη τὴν παρουσία του. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀμέσως δικαιολογεῖται. Καὶ τὴν αἰτία βέβαια, γιὰ τὴν ὁποία δὲν πῆγε, δὲν τὴν ἀναφέρει ἀμέσως, γιὰ νὰ μὴ τὸν λυπήσει πολὺ· κι αὐτὴ ἦταν ὅτι κρατοῦνταν ἀπὸ τὸν Καίσαρα. Ὅταν ὁμως πρὸς τὸ τέλος τὸν κάλεσε νὰ ρθεῖ κοντὰ του, τότε τὴ φανέρωσε. Ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς δὲν τὸν βάζει σὲ λύπη, ἀλλ' ἀφήνει νὰ διαφανοῦν ἐλπίδες ὅτι θὰ τὸν δεῖ· «λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ», καὶ «φρόντισε νὰ ρθεῖς σὲ μένα τὸ ταχύτερο»⁸. Ἀμέσως λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς τὸν ἀναπτερώνει καὶ λέγει μὲ τρόπο ἐγκωμιαστικὸ τὰ ἐξῆς.

«Εὐχαριστῶ τὸ Θεὸ πού λατρεύω ἀπὸ τότε πού τὸν γνώρισα ἀπὸ τοὺς προγόνους μου, μὲ καθαρὴ συνείδηση, ὅταν ἀκατάπαυστα σ' ἀναφέρω στὶς προσευχῆς μου νύχτα καὶ μέρα, καὶ λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ, ἐνθουμούμενος τὰ δάκρυά σου, ὥστε νὰ γεμίσω ἀπὸ χαρά». Εὐχαριστῶ τὸ Θεό, γιὰτὶ σὲ θυμᾶμαι, λέγει· τόσο σὲ ἀγαπῶ. Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ὑπερβολικῆς ἀγάπης, ὅταν κάποιος στολίζει τὴ φιλία μὲ τὴ μεγάλη ἀγάπη. «Εὐχαριστῶ τὸ Θεό», λέγει, «πού λατρεύω». Πῶς; «μὲ καθαρὴ συνείδηση, ἀπὸ τότε πού τὸν γνώρισα ἀπὸ τοὺς προγόνους μου»· γιὰτὶ ἡ συνείδησή του δὲν εἶχε βλαβεῖ. Ἄλλωστε ἐδῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς του, καὶ παντοῦ ὀνομάζει τὴ ζωὴ του συνείδηση. Ἦ ὅτι δὲν πρόδωσα τίποτε ἀπὸ τὰ καλὰ πού ἐπιθυμοῦσα γιὰ ἀνθρώπινη αἰτία, οὔτε τότε πού κατεδίωκα τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἀλλ' ἐλεήθηκα, γιὰτὶ ἀγνοώντας βρισκόμουν στὴν ἀπιστία»⁹. εἶναι δηλαδὴ σὰ νὰ λέγει, μὴν ὑποπτευθεῖς τὸ πρᾶγμα ὅτι εἶναι δεῖγμα κακίας. Παρουσιάζει τὸ ἦθος του καλό, γιὰ νὰ φανεῖ ἀξιόπιστη ἡ ἀγάπη του. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· δὲν ψεύδομαι, οὔτε ἄλλα ἔχω στὸ νοῦ μου, καὶ ἄλλα λέγω. Ὡστε καὶ τότε κατ' ἀνάγκη ἐπαίνεσε τὸν ἑαυτό του, ὅπως κάπου ἀναφέρει τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν κατηγοροῦσαν σὰν στασιαστὴ καὶ νεοτεριστὴ, γι' αὐτὸ ἔλεγε· «καὶ εἶπε σὲ μένα ὁ Ἀνανίας· ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας σὲ προόρισε νὰ

ιδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἔση μάρτυς αὐτοῦ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὧν ἐώρακας καὶ ἤκουσας».

Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἵνα μὴ λάβῃ ἀφίλου καὶ ἀσυνειδήτου δόξαν ὡς ἐπιλελησμένος, εἰκότως ἑαυτὸν ἐγκωμιάζει λέγων, «ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνησίαν», καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' «ἐν ταῖς δεήσεσί μου». Τουτέστιν, εὐχῆς μοι ἔργον ἐστί, τὸν πάντα χρόνον διατελῶ τοῦτο ποιῶν διηνεκῶς. Τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τῷ εἰπεῖν, «νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπὲρ τούτου τὸν Θεὸν παρεκάλουν, ἐπιποθῶν 10 σε ἰδεῖν». Ὁρᾷς ζέοντα πόθον; ὀρᾷς μανίαν ἀγάπης; ὀρᾷς ταπεινοφροσύνην; πῶς ἀπολογεῖται τῷ μαθητῇ; Εἶτα δείκνυσιν ὅτι οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ. Ἔδειξε μὲν οὖν καὶ ἤδη, δείκνυσι δὲ καὶ ἐνταῦθα· φησὶ γάρ, «μεμνημένος σου τῶν δακρῶν». Εἰκότος ἦν αὐτὸν ἀποσχιζόμενον κλαίειν καὶ ὀδύρεσθαι μᾶλλον, ἢ παιδίον τοῦ μα- 15 στοῦ καὶ τῆς τίτθης ἀποσπώμενον καὶ τοῦ γάλακτος. «Ἴνα χαρᾶς», φησί, «πληρωθῶ, ἐπιποθῶ σε ἰδεῖν». Οὐκ ἂν οὖν ἑμαυτὸν τοσαύτης ἀπεστέρησα ἡδονῆς, εἰ καὶ σφόδρα ἀναίσθητος ἤμην καὶ ὤμος καὶ θηριώδης· ἱκανὰ γὰρ ἦν τὰ δάκρυα ἐκεῖνα εἰς μνήμην ἐλθόντα κάμψαι. Νυνὶ δὲ οὐχ εἷς τῶν τοιούτων εἰμί, ἀλλὰ τῶν καθα- 20 ρῶς λατρευόντων τῷ Θεῷ. Ὡστε πολλαί με ἦγον ἀνάγκαι πρὸς σέ. Ἄρα οὖν ἔκλαιε. Καὶ ἑτέραν τίθησιν αἰτίαν ἅμα καὶ παρακλητικήν· «ὑπόμνησιν», φησί, «λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως».

2. Εἶτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον, ὅτι οὐκ ἐξ ἐθνῶν, οὐδὲ ἐξ ἀπί- 25 στων, ἀλλ' ἄνωθεν ἀπὸ οἰκίας ἦν τῷ Χριστῷ δουλευούσης. «Ἦτις ἐνώκησε», φησὶν, «ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωίδι, καὶ ἐν τῇ μητρὶ σου Εὐνίκῃ». «Ἦν» γάρ, φησὶν, «υἱὸς γυναικὸς Ἰουδαίας πιστῆς». Πῶς Ἰουδαίας; πῶς πιστῆς; Οὐκ ἐξ ἐθνικῶν. Διὰ δὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτι Ἕλληνας ὑπῆρχε, καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν 30 τοῖς τόποις ἐκεῖνοις, ἔλαβε καὶ περιέτεμεν αὐτόν. Ὁρᾷς πῶς ἤρχετο ὁ νόμος καταλύεσθαι, τῶν ἐπιμιξιῶν τούτων γινομένων; Καὶ ὄρα πόσα ἔθηκε πληροφορῶν ὅτι οὐ κατεφρόνησεν. Ἐγὼ λατρεύω

10. Πράξ. 22, 14–15.

11. Πράξ. 16,1.

γνωρίσεις τὸ θέλημα του καὶ νὰ δεῖς τὸν δίκαιο Ἰησοῦ, καὶ νὰ ἀκούσεις φωνὴ ἀπὸ τὸ στόμα του, γιατί θὰ γίνεις μάρτυρας αὐτοῦ πρὸς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους γιὰ ὅσα εἶδες καὶ ἄκουσες»¹⁰.

Ἔτσι καὶ ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ἄφιλος καὶ ἀσυνείδητος, σὰν νὰ τὸν ξέχασε, πολὺ σωστὰ ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του, λέγοντας: «σὲ θυμᾶμαι ἀδιάκοπα», καὶ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ «στὶς προσευχῆς μου». Δηλαδή, εἶναι ἔργο τῆς προσευχῆς μου, περνῶ ὄλο τὸ χρόνο μου κάνοντας διαρκῶς αὐτό. Γιατί αὐτὸ φανερώνει τὸ νὰ πεῖ, «κύχτα καὶ μέρα παρακαλοῦσα τὸ Θεὸ γι' αὐτό, γιατί λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ». Βλέπεις φλογερὸ πόθο; βλέπεις μανία ἀγάπης; βλέπεις ταπεινοφροσύνη; πῶς ἀπολογεῖται στὸ μαθητῆ; Ἐπειτα δείχνει ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει ὄχι ἀπλῶς οὔτε τυχαῖα. Τὸ ἔδειξε βέβαια αὐτὸ ἤδη, τὸ δείχνει ὅμως καὶ ἐδῶ: γιατί λέγει, «θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου». Φυσικὸ ἦταν ἀποχωριζόμενος νὰ ἔκλαιε καὶ νὰ ὀδυρόταν περισσότερο αὐτός, παρὰ ἓνα παιδί πού ἀποσπᾶται ἀπὸ τὸ μαστό, ἀπὸ τὸ γάλα καὶ τὴν παραμάνα. «Λαχταρῶ νὰ σὲ δῶ», λέγει, «γιὰ νὰ γεμίσω ἀπὸ χαρά». Δὲ θὰ στεροῦσα τὸν ἑαυτό μου λοιπὸν ἀπὸ τόση ἡδονή, κι ἂν ἀκόμα ἤμουν πάρα πολὺ ἀναίσθητος καὶ ὠμὸς καὶ ἄγριος: γιατί ἦταν ἱκανὰ ἐκεῖνα τὰ δάκρυα νὰ ρθοῦν στὴ μνήμη καὶ νὰ μὲ κάμψουν. Τώρα ὅμως δὲν εἶμαι ἓνας ἀπὸ αὐτούς, ἀλλ' ἓνας ἀπὸ ἐκείνους πού λατρεύουν τὸ Θεὸ καθαρά. Ὡστε πολλῆς ἀνάγκες μὲ ὀδηγοῦσαν σὲ σένα. Ἄρα λοιπὸν ἔκλαιγε: καὶ ἄλλη αἰτία ἀναφέρει καὶ συγχρόνως παρακλητικὴ. «Θυμᾶμαι», λέγει, «τὴν εἰλικρινή σου πίστη».

2. Ἐπειτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιο ἀναφέρει, τὸ ὅτι δηλαδή προέρχεται ὄχι ἀπὸ τὰ ἔθνη, οὔτε ἀπὸ ἀπίστους, ἀλλὰ ἀπὸ σπίτι πού ὑπηρετεῖ ἀπὸ παλιὰ τὸ Χριστό. «Ἡ πίστη σου, πού κατοικοῦσε», λέγει, «στὴ γιαγιά σου Λωῖδα καὶ στὴ μητέρα σου Εὐνίκη». «Ἦταν» λέγει, «γιὸς πιστῆς Ἰουδαίας γυναίκας»¹¹. Πῶς Ἰουδαίας; πῶς πιστῆς; Δὲν καταγόταν ἀπὸ ἐθνικούς. Ἐξ αἰτίας τοῦ πατέρα του, πού ἦταν Ἕλληνας, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων πού κατοικοῦσαν στοὺς τόπους ἐκείνους, τὸν πῆρε καὶ τὸν περιέτεμε. Βλέπεις πῶς ἄρχιζε νὰ καταλύεται ὁ νόμος μὲ τὶς ἐπιμιξίες αὐτῆς πού συνέβαιναν; Καὶ πρόσεχε πόσα ἀνάφερε, πληροφορώντας ὅτι δὲν τὰ περιφρόνησε. Ἐγὼ λατρεύω τὸ Θεό, λέγει: ἔχω ἀληθινὴ συνείδηση,

τῷ Θεῷ, φησί· συνείδησιν ἔχω ἀληθῆ· σὺ δὲ τὰ δάκρυα. Οὐ διὰ τὰ δάκρυα μόνον ἐπιποθῶ σὲ ἰδεῖν, καὶ διὰ τὴν πίστιν, ὅτι ἀληθείας εἶ ἐργάτης, ὅτι οὐδὲν δολερὸν παρὰ σοί. Ὅταν οὖν καὶ σαυτὸν ἄξιον τοῦ φιλεῖσθαι παρέχῃς, οὕτω μὲν ὦν φιλόστοργος, οὕτω δὲ 5 γνήσιος μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, ὅταν μὴδὲ ἐγὼ τῶν ἀστόργων ὦ, ἀλλὰ τῶν ἀληθεύειν σπουδαζόντων, τί τὸ κωλύον ἦν ἐμὲ ἐλθεῖν;

«Πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί». Ἄνωθεν ἔχεις τοῦτο, φησί, τὸ καλόν, ἐκ προγόνων διεδέξω τὴν πίστιν τὴν ἀνυπόκριτον. Τὰ γὰρ τῶν προγόνων ἐγκώμια, ὅταν μὲν αὐτοῖς κοινωνῶμεν, καὶ 10 ἡμῶν ἔστιν, ὅταν δὲ μὴ, οὐδὲν ἰσχύει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κατακρίνει. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί». Οὐ στοχάζομαι, φησίν, ἀλλὰ πέπεισμαι καὶ πεπληροφόρημαι. Εἰ τοίνυν δι' οὐδὲν ἀνθρώπινον ἤλθες ἐπὶ τοῦτο, οὐδὲν σε παρασαλεῦσαι δυνήσεται. «Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, 15 ὃ ἔστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου». Ὅρα πῶς δεικνυσιν αὐτὸν ἐν ραθυμίᾳ ὄντα πολλῇ, πῶς ἐν κατηφείᾳ. Μονονουχὶ γὰρ τοῦτό φησι· μὴ νομίσης ὅτι κατεφρόνησά σου· ἀλλ' εἰδὼς ἔσο, ὅτι οὔτε κατέγνων, οὐδὲ ἐπελήσθην· καὶ εἰ μὴδένα ἕτερον, τὴν μάμμην καὶ τὴν μητέρα ἐννόει. Διό, ἐπειδὴ οἶδα, ὅτι ἀνυπόκριτον 20 ἔχεις πίστιν, ἀναμιμνήσκω· δεῖ γὰρ σοὶ προθυμίας πρὸς τὸ ἀναζωπυρῆσαι τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ. Καθάπερ τὸ πῦρ δεῖται ξύλων, οὕτω καὶ ἡ χάρις τῆς προθυμίας τῆς ἡμετέρας, ἵνα αἰεὶ ἀναζέη.

«Ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἔστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου»· τουτέστι, τὴν χά- 25 ριν τοῦ Πνεύματος, ἣν ἔλαβες εἰς προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς σημεῖα, εἰς τὴν λατρείαν ἅπασαν. Ἐν ἡμῖν γὰρ ἔστι καὶ σβέσαι καὶ ἀνάψαι τοῦτο· διὸ ἀλλαχοῦ λέγει, «τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε». Ὑπὸ μὲν γὰρ ἀκηδίας καὶ ραθυμίας σβέννυται, ὑπὸ δὲ νήψεως καὶ προ-

ἐνῶ σὺ ἔχεις τὰ δάκρυα. Ὅχι μόνο ἐξ αἰτίας τῶν δακρύων θέλω νὰ σὲ δῶ, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς σου, γιατί εἶσαι ἐργάτης τῆς ἀλήθειας, γιατί δὲν ὑπάρχει κανένας δόλος σὲ σένα. Ὅταν λοιπὸν παρέχεις ἀξιαγάπητο τὸν ἑαυτό σου μὲ τὸ νὰ εἶσαι τόσο φιλόστοργος καὶ τόσο γνήσιος μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅταν δὲν εἶμαι κι ἐγὼ ἀπὸ τοὺς ἄστοργους, ἀλλ' ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ προσπαθοῦν νὰ εἶναι ἀληθινοί, ποιό εἶναι αὐτό ποὺ μὲ ἐμποδίζει νὰ ρθῶ;

«Εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι ἡ πίστη αὐτὴ ὑπάρχει καὶ σὲ σένα». Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔχεις αὐτὸ τὸ καλό, λέγει, ἀπὸ τοὺς προγόνους σου δέχθηκες τὴν εἰλικρινὴ πίστη. Γιατὶ τὰ ἐγκώμια τῶν προγόνων, ὅταν καὶ ἐμεῖς συμμετέχουμε σ' αὐτὰ, εἶναι καὶ δικὰ μας, ὅταν ὅμως δὲ συμμετέχουμε, τότε δὲν ἔχουν καμιὰ ἰσχύ, ἀλλὰ καὶ περισσότερο μᾶς κατακρίνουν. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι ὑπάρχει καὶ σὲ σένα». Δὲν τὸ φαντάζομαι, λέγει, ἀλλ' εἶμαι πεπεισμένος καὶ πληροφορημένος. Ἄν λοιπὸν ἔφτασες σ' αὐτὸ γιὰ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, τίποτε δὲ θὰ μπορέσει νὰ σὲ σαλεύσει. «Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ σοῦ ὑπενθυμίζω νὰ ἀναζωπυρῶνεις τὴ φλόγα τοῦ χαρίσματος τοῦ Θεοῦ, ποὺ σοῦ δόθηκε μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χεριῶν μου». Πρόσεχε πῶς δείχνει αὐτὸν ὅτι βρίσκεται σὲ πολλὴ λύπη, πῶς δείχνει ὅτι βρίσκεται σὲ κατῆφεια. Εἶναι δηλαδὴ σὰν νὰ λέγει αὐτό· μὴ νομίσεις ὅτι σὲ περιφρόνησα· ἀλλὰ νὰ ξέρεις καλὰ ὅτι οὔτε σὲ περιφρόνησα οὔτε σὲ ξέχασα· κι ἂν κανέναν ἄλλον, νὰ σκέφτεσαι τὴν γιαγιά σου καὶ τὴν μητέρα σου. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ γνωρίζω καλὰ ὅτι ἔχεις πίστη εἰλικρινή, γι' αὐτὸ σὲ θυμᾶμαι· γιατί χρειάζεται προθυμία ἐκ μέρους σου γιὰ νὰ ἀναζωπυρῶνεις τὴ φλόγα τοῦ χαρίσματος τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἡ φωτιὰ χρειάζεται ξύλα, ἔτσι καὶ ἡ χάρη τὴν προθυμία μας, γιὰ νὰ εἶναι θερμὴ πάντοτε.

«Σοῦ ὑπενθυμίζω νὰ ἀναζωπυρῶνεις τὴ φλόγα τοῦ χαρίσματος τοῦ Θεοῦ, ποὺ δόθηκε σὲ σένα μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν χεριῶν μου»· δηλαδὴ τὴν χάρη τοῦ Πνεύματος, ποὺ ἔλαβες γιὰ τὴν προστασία τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ θαύματα, γιὰ ὅλη τὴ λατρεία. Γιατὶ ἀπὸ μᾶς ἐξαρτᾶται νὰ τὸ σβήσουμε καὶ νὰ τὸ ἀνάψουμε αὐτό· γι' αὐτὸ ἀλλοῦ λέγει, «τὸ Πνεῦμα μὴ τὸ σβήνετε»¹². Γιατὶ σβήνει ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία καὶ ραθυμία, ἐνῶ ἀνάβει ἀπὸ τὴν φροντίδα καὶ προ-

σοχής διεγείρεται. Ἐνεστι μὲν γὰρ ἐν σοί, πλὴν ἀλλὰ σφοδρότερον ἐργάζου αὐτό, τουτέστι, παρρησίας ἐμπλησον αὐτό, χαρᾶς, εὐφροσύνης· στηθι γενναίως. «Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ». Τουτέστιν, οὐ διὰ τοῦτο τὸ Πνεῦμα ἐλάβομεν, ἵνα ὑποστελλώμεθα, ἀλλ' ἵνα παρρησιαζώμεθα. Πολλοῖς γὰρ δίδωσι πνεῦμα δειλίας, οἷον ἐπὶ τῶν πολέμων ἐν ταῖς Βασιλείαις γέγονε. «Καὶ ἔπεσε», φησί, «πνεῦμα δειλίας ἐπ' αὐτούς»· τουτέστι, φόβον αὐτοῖς ἐνέθηκεν. Ἀλλὰ σοὶ ἔδωκε τὸναντίον Πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτόν. Ἄρα καὶ τοῦτο ἀπὸ χάριτός ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀπὸ χάριτος, ἀλλ' ὅταν καὶ ἡμεῖς πρότεροι ἐπιδειζώμεθα τὰ παρ' ἑαυτῶν. Τὸ γὰρ ποιοῦν ἡμᾶς κράζειν, «ἄββᾶ ὁ Πατήρ», καὶ τὴν ἀγάπην τίθησι τὴν πρὸς αὐτόν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον· ἵνα ἀλλήλους, φησὶν, ἀγαπῶμεν· ἀπὸ γὰρ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μὴ δειλιᾶν ἡ ἀγάπη γίνεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλίαν διαλύειν εἴωθεν, ὡς δειλία καὶ προδοσίας φήμη.

«Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός», φησί, «πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ ἀγάπης καὶ δυνάμεως καὶ σωφρονισμοῦ». Ἦτοι σωφρονισμὸν τὴν ὑγείαν λέγει τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς, ἢ «σωφρονισμοῦ», ὥστε σωφρονίζεσθαι ἡμᾶς, κἂν τι δεινὸν γένηται, ἵνα σωφρονίζη ἡμᾶς καὶ τὰ περιττὰ κόπτη. Μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τοῖς συμπίπτουσι· σωφρονισμὸς τοῦτό ἐστί. «Μὴ σπεύσης», φησὶν, «ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς». Πολλοὶ πολλὰ κατ' οἶκον ἔχουσι λυπηρά, καὶ τῇ μὲν λύπῃ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, τῇ δὲ ὑποθέσει οὐκέτι· ἀλλ' ὁ μὲν ἀπὸ γυναικός, ὁ δὲ ἀπὸ παιδός, ἕτερος ἀπὸ οἰκέτου, ἄλλος ἀπὸ φίλου, ἄλλος ἀπὸ ἐχθροῦ, ἄλλος ἀπὸ γείτονος, ἄλλος ἀπὸ ζημίας, καὶ πολλαὶ καὶ διάφοροί εἰσιν αἱ αἰτίαι τῆς λύπης· καὶ ὅλως οὐκ ἔστιν εὐρεῖν τινα λύπης καθαρὸν καὶ ἀθυμίας, ἀλλὰ ὁ μὲν μικρά, ὁ δὲ μείζονα ἔχει τὰ λυποῦντα. Μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν, μηδὲ αὐτοὶ μόνον νομίζωμεν εἶναι ἐν λύπῃ.

3. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα καὶ τὸν ἐπὶ κηρον τοῦτον ζῶντα

13. Ἐξοδ. 15,16.

14. Ἐκκλ. 2,2.

σοχή. Ὑπάρχει βέβαια σὲ σένα, πλὴν ὁμως καλλιέργια το περισσό-
τερο· δηλαδή, γέμισέ το ἀπὸ παρρησία, χαρὰ, εὐφροσύνη· στάσου
γενναῖα. «Γιατὶ δὲ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνά-
μεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ». Δηλαδή, δὲ λάβαμε τὸ Πνεῦ-
μα γι' αὐτό, γιὰ νὰ εἴμαστε συνεσταλμένοι, ἀλλὰ γιὰ νὰ φερόμαστε
μὲ παρρησία. Γιατὶ σὲ πολλοὺς δίνεται πνεῦμα δειλίας, ὅπως
στοὺς πολέμους, πού ἀναφέρονται στὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν.
«Καὶ ἔπεσε», λέγει, «σ' αὐτοὺς πνεῦμα δειλίας»¹³. δηλαδή, ἔβαλε
σ' αὐτοὺς φόβο. Ἀλλὰ σὲ σένα ἀντίθετα ἔδωσε Πνεῦμα δυνάμεως
καὶ ἀγάπης πρὸς αὐτόν. Ἔρα καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴ χάρη,
ὄχι ὁμως ἀπλῶς ἀπὸ τὴ χάρη, ἀλλ' ἀφοῦ καὶ ἐμεῖς δεῖξουμε προη-
γουμένως αὐτὸ πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς. Γιατὶ αὐτὸ πού μᾶς κάμνει
νὰ κράζουμε, «ἀββᾶ ὁ Πατήρ», μᾶς βάζει καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς αὐ-
τόν καὶ πρὸς τὸ πλησίον· γιὰ νὰ ἀγαπιόμαστε, λέγει, μεταξύ μας·
γιατὶ ἡ ἀγάπη γεννιέται ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ τὴν τόλμη. Πράγματι
τίποτε συνήθως δὲ διαλύει τόσο τὴ φιλία, ὅσο ἡ δειλία καὶ ἡ φήμη
τῆς προδοσίας.

«Γιατὶ δὲ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεός», λέγει, «πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ
ἀγάπης καὶ δυνάμεως καὶ σωφρονισμοῦ». Ἡ σωφρονισμὸ ὀνομά-
ζει τὴν ὑγεία τῆς διάνοιας καὶ τῆς ψυχῆς ἢ, λέγοντας «σωφρονι-
σμό», ἐννοεῖ τὸ νὰ μᾶς σωφρονίζει, κι ἂν συμβεῖ κάτι φοβερό, γιὰ
νὰ μᾶς σωφρονίζει καὶ νὰ περικόπτει τὰ περιττά. Ἄς μὴ παραπο-
νιέμαστε λοιπὸν γιὰ τὰ δεινὰ πού μᾶς συμβαίνουν· αὐτὸ εἶναι
σωφρονισμός. «Μὴ τρέχεις», λέγει, «σὲ καιρὸ ἐφόδου»¹⁴. Πολλοὶ
ἔχουν πολλὰ στεναχώριες στὸ σπίτι, καὶ ὡς πρὸς τὴ λύπη γινό-
μαστε κοινωνοὶ ἀναμεταξύ μας, ὡς πρὸς τὴν αἰτία αὐτῆς ὁμως κα-
θόλου. Καὶ ὁ ἓνας νιώθει λύπη ἐξ αἰτίας τῆς γυναίκας του, ἄλλος
ἐξ αἰτίας τοῦ παιδιοῦ του, ἄλλος ἐξ αἰτίας τοῦ δούλου του, ἄλλος
ἐξ αἰτίας τοῦ φίλου του, ἄλλος ἐξ αἰτίας τοῦ ἐχθροῦ του, ἄλλος ἐξ
αἰτίας τοῦ γείτονά του, ἄλλος ἐξ αἰτίας ζημιᾶς, καὶ εἶναι πολλὰ
καὶ διάφορες οἱ αἰτίες τῆς λύπης καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖς κά-
ποιον τελείως ἀπαλλαγμένο ἀπὸ λύπη καὶ ἀθυμία, ἀλλ' ἄλλος ἔχει
μικρὴ λύπη καὶ ἄλλος μεγάλη. Ἄς μὴ θλιβόμαστε λοιπὸν οὔτε νὰ
νομίζουμε ὅτι ἐμεῖς μόνο βρισκόμαστε σὲ λύπη.

3. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει ἄνθρωπος καὶ νὰ ζεῖ αὐτόν τὸν

βίον λύπης εἶναι χωρίς· ἀλλ' ἂν μὴ σήμερον, αὔριον· ἂν μὴ αὔριον, μετὰ ταῦτα συμβαίνει τὸ λυπηρόν. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστι τινὰ πλέοντα μὴ εἶναι ἐν ἀγωνίᾳ, πλέοντα λέγω πέλαγος μέγα, οὕτως οὐδὲ τὸν τοῦτον τὸν βίον ζῶντα οὐχ οἶόν τε μὴ εἶναι ἐν ἀθυμίᾳ, κἂν 5 πλούσιον εἴπῃς· ἐπειδὴ γὰρ πλούσιός ἐστι, πολλὰς ἀφορμὰς ἐπιθυμιῶν ἔχει· κἂν αὐτὸν τὸν βασιλέα· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὑπὸ πολλῶν κρατεῖται, καὶ οὐ πάντα κατὰ γνώμην πράττει, ἀλλὰ πολλὰ παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ χαρίζεται, καὶ μάλιστα πάντων ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πάντα πράττων ἃ μὴ θέλει. Τί δήποτε; Ὅτι πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐκ 10 τῶν ἐκείνου λαμβάνειν βουλομένους. Ἐννοήσον δέ, ἐν ὄσῃ ἐστὶν ἀθυμία, ὅταν βούληται μὲν τι πράττειν, μὴ δύνηται δὲ ἢ διὰ δέος ἢ δι' ὑποψίαν ἢ διὰ πολεμίους ἢ διὰ φίλους; Πολλάκις δέ, ὅταν καὶ φιλονεικήσῃ τι πράξαι τῶν αὐτῷ δοκούντων, τὸ πᾶν αὐτῷ τῆς ἡδονῆς ἠφάνισε τῆς ἐκ τῆς πράξεως ἐκείνης, πολλῶν ὄντων τῶν 15 ἀπεχθανομένων αὐτῷ.

Ἄλλὰ τί; νομίζεις τοὺς ἀπράγμονα βίον ζῶντας εἶναι ἐν βίῳ λύπης καθαρούς; Οὐκ ἔστιν. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἔστιν εἶναι ἀθάνατον ἄνθρωπον ὄντα, οὕτως οὐδὲ λύπης χωρίς. Πόσα εἰκὸς ὑπομένειν αὐτοὺς πράγματα, ἃ λόγῳ μὲν παραστῆσαι οὐκ ἔστιν, ἔργῳ δὲ 20 ἐκείνους μόνους δυνατὸν εἰδέναι; πόσοι μυριάκις ἠϋξάντο ἀποθανεῖν ἐν ἐκείνῳ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ τρυφῇ; Τὸ γὰρ τρυφᾶν οὐ πάντως καὶ ἐκτὸς εἶναι λύπης ποιεῖ· μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ τρυφᾶν μυρίας τίκτει λύπας, νόσους, ἀηδίας· καὶ χωρὶς τούτων, αἰτίας πολλάκις μὴ ὑποκειμένης. Ὅταν γὰρ ἡ ψυχὴ ἐν ἔξει τοιαύτῃ καταστῆ, καὶ 25 ἀπλῶς οἶδεν ἀλγεῖν. Καὶ γὰρ ἰατρῶν λέγουσι παῖδες ὅτι καὶ παρὰ στομάχου κατασκευὴν ἀσθενῆ ἀκαιροὶ γίνονται λῦπαι. Ἡ οὐχὶ καὶ παρ' ἡμῖν τοῦτο συμπίπτει, ὅταν ἀλγῶμεν καὶ μὴ εἰδῶμεν τῆς λύπης τὴν ὑπόθεσιν; Καὶ ὅλως οὐκ ἔστιν εὐρεῖν τινὰ λύπης χωρίς· εἰ δὲ οὐ τοσαύτην ἔχουσιν ἀφορμὴν λύπης, ὄσῃν ἡμεῖς, ὁμῶς οὕτως

φθαρτὸ βίον καὶ νὰ εἶναι χωρὶς λύπη· ἂν δὲν εἶναι σήμερα, θὰ εἶναι αὔριο· ἂν ὄχι αὔριο, στὸ μέλλον θὰ συμβεῖ νὰ τὸν βρεῖ ἡ λύπη. Γιατί, ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ κάποιος ποὺ πλέει νὰ μὴν εἶναι σὲ ἀγωνία, νὰ πλέει ἐννοῶ πέλαγος μεγάλο, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ ζοῦμε αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ νὰ μὴ βρισκόμαστε σὲ ἀθυμία, κι ἂν ἀκόμα πεῖς γιὰ πλούσιον· γιατί, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι πλούσιος, ἔχει πολλὰς ἀφορμὰς γιὰ ἐπιθυμίας· κι ἂν ἀκόμα πεῖς τὸν ἴδιον τὸ βασιλιά· καθόσον κι αὐτὸς ἀπὸ πολλοὺς πιέζεται καὶ δὲν τὰ κάμνει ὅλα σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη του, ἀλλὰ πολλὰ τὰ κάμνει παρὰ τὴν ἐπιθυμία του, καὶ μάλιστα ἀπὸ ὅλους περισσότερο ἐκεῖνος εἶναι ποὺ κάμνει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲ θέλει. Γιατί ἄραγε; Γιατί πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ πάρουν ἀπὸ τὰ δικά του. Σκέψου λοιπὸν σὲ πόση ἀθυμία βρίσκεται, ὅταν θέλει βέβαια νὰ κάνει κάτι, δὲν μπορεῖ ὅμως ἢ ἀπὸ φόβον ἢ ἀπὸ ὑποψία ἢ ἐξ αἰτίας τῶν ἐχθρῶν ἢ ἐξ αἰτίας τῶν φίλων; Πολλὰς φορές κι ὅταν φιλονεικῆσει γιὰ νὰ κάνει κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θεωρεῖ σωστά, ὅλη ἡ εὐχαρίστησή του ἐξαφανίσθηκε ἀπὸ τὴν πράξιν ἐκεῖνη, γιατί πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ τὸν μισοῦν.

Ἄλλὰ τί; νομίζεις πῶς αὐτοὶ ποὺ δὲν κάμνουν τίποτε στὴ ζωὴ τους εἶναι ἡ ζωὴ τους ἀπαλλαγμένη ἀπὸ λύπη; Δὲν εἶναι δυνατό. Ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶσαι ἀθάνατος ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, ἔτσι οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ εἶσαι χωρὶς λύπη. Πόσα πράγματα εἶναι φυσικὰ αὐτοὶ νὰ ὑπομένουν, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναφερθοῦν μὲ λόγια, ἀλλὰ στὴν πράξιν μόνο ἐκεῖνοι εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ γνωρίζουν; Πόσοι μύριες φορές εὐχῆθηκαν νὰ πεθάνουν μέσα σ' ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον καὶ τὴν τρυφήν; Καθόσον ἡ τρυφή δὲν ἀφαιρεῖ ὅπωςδὴποτε καὶ τὴν λύπην ἢ καλύτερα ἡ ἴδια ἡ τρυφή γεννᾷ μύριες λύπες, ἀρρώστιας, ἀηδίας, καὶ χωρὶς αὐτὰς πολλὰς φορές ὑποφέρει, χωρὶς νὰ ὑπάρχει αἰτία. Γιατί, ὅταν ἡ ψυχὴ συνηθίσει σὲ τέτοια κατάστασιν, καὶ ἀπλῶς γνωρίζει νὰ πονάει. Καθόσον οἱ γιατροὶ λέγουν ὅτι καὶ ἀρρώστια τοῦ στομάχου γίνεται αἰτία γιὰ ἄκαιρες λύπες. Ἢ μήπως καὶ σὲ μᾶς δὲ συμβαίνει αὐτὸ ὅταν πονοῦμε καὶ δὲ γνωρίζουμε τὴν αἰτία τῆς λύπης; Καὶ γενικὰ δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς κάποιον χωρὶς λύπην· κι ἂν δὲν ἔχουν τόσο μεγάλη ἀφορμὴ γιὰ λύπην, ὅση ἐμεῖς, ὅμως ὁ καθένας νομίζει ὅτι

ἔχειν ἕκαστος νομίζει· τὸ γὰρ οἰκεῖον μᾶλλον αὐτὸν λυπεῖ τοῦ ἀλλοτρίου.

Ὡσπερ γὰρ οἱ τὰ μέρη τῶν σωμάτων ἀλγοῦντες, νομίζουσι τοὺς πλησίον πλεονεκτεῖν ταῖς ἀλγηδόσι, καὶ ὁ τὸν ὀφθαλμὸν νοσῶν, οὐδὲν ἕτερον ἠγεῖται τοιοῦτον εἶναι πάθος, οἷον τὸ ἑαυτοῦ· πάλιν ὁ τὸν στόμαχον νοσῶν, τοῦτο πάντων χαλεπώτερον εἶναι φησι, καὶ ἕκαστος ἐν ᾧ κατέχεται, τοῦτο πάντων ἀνιαρότερον εἶναι ἠγεῖται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀθυμίας, ἕκαστος ὑπὸ τῆς λύπης ἧς κατέχεται, ταύτην φησὶν εἶναι ἀλγεινοτέραν· μετὰ γὰρ τῆς πείρας τῆς οἰκείας τοῦτο κρίνει. Οἷον, ὁ παῖδας οὐκ ἔχων, οὐδὲν οὕτω δεινὸν νομίζει, ὡς ἀπαιδίαν· ὁ πολλοὺς ἔχων πάλιν μετὰ πενίας, οὐδὲν οὕτως ὡς πολυπαιδίαν αἰτιᾶται· ὁ ἕνα ἔχων, οὐδὲν χειρόν τοῦ ἕνα ἔχειν νομίζει. Ἐντεῦθεν γάρ, φησί, καὶ ράθυμος γίνεται, καὶ ἐν λύπῃ τὸν πατέρα καθίστησιν, ἀεὶ περιπόθητος αὐτῷ τυγχάνων καὶ οὐδεμίαν ἐπιστροφὴν δεχόμενος. Ὁ καλὴν ἔχων γυναῖκα, οὐδὲν χειρόν φησι τοῦ καλὴν ἔχειν γυναῖκα· ὑποψίας γὰρ τὸ πρᾶγμα γέμει καὶ ἐπιβουλῆς· ὁ δυσειδῆ, οὐδὲν χειρόν φησι τοῦ ἄμορφον ἔχειν γυναῖκα· ἀηδίας γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐμπέπλησται.

Ὁ ἰδιώτης οὐδὲν ἀχρηστότερον τοῦ βίου τούτου φησὶν οὐδὲ εὐτελέστερον· ὁ στρατιώτης οὐδὲν μοχθηρότερόν φησιν, οὐδὲ ἐπισημότερον τῆς στρατείας· βέλτιον γὰρ ἄρτω κεχρηῆσθαι μόνῳ καὶ ὕδατι, ἢ τοσαύτας φέρειν ἐπαχθείας. Ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν οὐδὲν ἐπιπονώτερόν φησι τοῦ τῶν ἄλλων τὰς ἀνάγκας θεραπεύειν· ὁ ἀρχόμενος οὐδὲν δουλικώτερόν φησιν ἐτέρων ἐξουσίᾳ ὑποκεῖσθαι. Ὁ γε-
25 γαμηκῶς οὐδὲν χειρόν φησι γυναικὸς καὶ φροντίδος· ὁ μὴ γεγαμηκῶς οὐδὲν ἀνελευθεριώτερόν φησι τοῦ μὴ γαμεῖν, καὶ οἰκίας ἀπεστερηῆσθαι καὶ ἀναπαύσεως. Ὁ ἔμπορος τὸν γεωργὸν μακαρίζει

ἔτσι ἔχει· γιατί τὸ δικό του βάσανο τὸν στενοχωρεῖ περισσότερο ἀπὸ τὸ ξένο.

“Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή αὐτοὶ ποὺ πονοῦν σὲ κάποιο μέρος τοῦ σώματος, νομίζουν ὅτι πονοῦν περισσότερο ἀπὸ τοὺς πλησίον τους, κι αὐτὸς ποὺ ἔχει ἄρρωστο τὸ μάτι, νομίζει πῶς ἄλλη τέτοια ἄρρώστια δὲν ὑπάρχει σὰν τῆ δική του· αὐτὸς πάλι ποὺ αἰσθάνεται πόνο στὸ στομάχι του λέγει πῶς αὐτὸ εἶναι φοβερότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ ὁ καθένας θεωρεῖ ὅτι εἶναι πιὸ δυσάρεστο ἀπ’ ὅλα αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὑποφέρει· ἔτσι καὶ μὲ τὴν ἀθυμία· ὁ καθένας τῆ θλίψη ἀπὸ τὴν ὁποία κατέχεται τῆ θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἢ πιὸ ὀδυνηρή, γιατί αὐτὸ τὸ συμπέρασμα τὸ βγάζει ἀπὸ προσωπική του πείρα. Γιὰ παράδειγμα, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει παιδιά, δὲ θεωρεῖ τίποτε τόσο φοβερό, ὅσο τὴν ἀτεκνία· αὐτὸς πάλι ποὺ ἔχει πολλὰ κι ἔχει καὶ φτώχεια, τίποτε δὲν κατηγορεῖ τόσο, ὅσο τὴν πολυτεκνία· αὐτὸς ποὺ ἔχει ἕνα, δὲ νομίζει τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει ἕνα. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, λέγει, γίνεται καὶ ράθυμο καὶ βάζει σὲ λύπη τὸν πατέρα, ὄντας πάντοτε πολὺ ἀγαπητὸ σ’ αὐτόν, καὶ δὲ δέχεται καμιά βελτίωση. Αὐτὸς ποὺ ἔχει ὡραία γυναῖκα δὲ θεωρεῖ τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ὡραία γυναῖκα, γιατί τὸ πράγμα εἶναι γεμάτο ἀπὸ καχυποψία καὶ ἐπιβουλή· αὐτὸς ποὺ ἔχει ἄσχημη, λέγει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς ἄσχημη γυναῖκα, γιατί ἡ κατάσταση εἶναι ἀηδιαστική.

Ὁ ἰδιώτης πάλι λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἄχρηστο καὶ πιὸ εὐτελὲς ἀπ’ αὐτὴ τῆ ζωὴ· ὁ στρατιώτης λέγει δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἐπίπονο, τίποτε πιὸ ἐπικίνδυνο ἀπὸ τῆ στρατιωτικὴ ζωὴ· γιατί εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχει κανεὶς μόνο ψωμὶ καὶ νερὸ παρὰ νὰ ὑποφέρει τόσες κακοπάθειες. Αὐτὸς ποὺ βρίσκεται στὴν ἐξουσία λέγει, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι δυσκολότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἐξυπηρετεῖς τὶς ἀνάγκες τῶν ἄλλων, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἐξουσιάζεται λέγει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι πιὸ δουλικὸ ἀπὸ τὸ νὰ βρίσκεσαι κάτω στὴ ἐξουσία ἄλλων. Ὁ παντρεμένος λέγει δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς γυναῖκα καὶ νὰ τῆ φροντίζει, ἐνῶ ὁ ἀνύπαντρος λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ ἀνελεύθερο ἀπὸ τὸ νὰ μείνει κανεὶς ἀνύπαντρος, γιατί στερεῖται καὶ σπίτι καὶ ἀνάπαυση. Ὁ ἔμπορος μακαρίζει τὸ γεωργὸ γιὰ τὴν ἀσφάλεια· ὁ γεωργὸς τὸν

τῆς ἀσφαλείας· ὁ γεωργὸς τὸν ἔμπορον τοῦ πλούτου. Καὶ ὅλως δυσάρεστόν πως τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, μεμψίμοιρον καὶ βαρῦθυμόν ἐστιν. Ὅτε πάντων τῶν ἀνθρώπων καταγινώσκει, τότε φησὶν, οὐδὲν ἄνθρωπος, τὴν πᾶσαν λέγοντες φύσιν ἐπίμοχθον
5 ζῶον καὶ ταλαίπωρον.

Πόσοι τὸ γῆρας θαυμάζουσι; πόσοι τὴν νεότητα μακαρίζουσιν; Οὕτω καὶ ταῖς ἡλικίαις πολλὴ ἡ ἀθυμία. Ὅταν ἴδωμεν κατηγορουμένους ἡμᾶς διὰ ἡλικίαν, φαμέν, διὰ τί μὴ ἤμεν γέροντες; ὅταν λευκαίνηται ἡ κεφαλὴ, πάλιν, ποῦ ἡ νεότης; Καὶ ὅλως μυρίας
10 ἔχομεν ἀφορμὰς τοῦ λυπεῖσθαι. Μία μόνη ἐστὶν ὁδὸς ταύτης ἀπηλλαγμένη τῆς ἀνωμαλίας, ἡ κατὰ ἀρετὴν· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ λύπην ἔχει, ἀλλὰ λύπην οὐκ ἀνόνητον, ἀλλὰ κέρδος καὶ ὠφέλειαν ἔχουσαν. Ἡ γὰρ ἡμαρτέ τις, καὶ διὰ τῆς λύπης κατανυγεῖς, ἀπενίψατο τὰ ἁμαρτήματα, ἡ ἀδελφῶ πεπτωκότι συνήλγησε, καὶ ἐνταῦθα πάλιν
15 ἔχει τὸν μισθὸν οὐ μικρόν· τὸ γὰρ συναλγεῖν τοῖς ἐν συμφοραῖς οὔσι, πολλὴν ἡμῖν πρὸς Θεὸν δίδωσι τὴν παρρησίαν.

4. Ἄκουσον ὅσα περὶ τοῦ Ἰὼβ φιλοσοφεῖ ἡ θεία Γραφή· ἄκουσον καὶ Παῦλος τί φησι· «κλαίειν μετὰ κλαιόντων»· καὶ πάλιν, «τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι». Ἡ γὰρ κοινωνία τῶν λυπουμένων
20 τῶν τὸ σφόδρα φορτικὸν τῆς λύπης ἀφαιρεῖν εἴωθεν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ φορτίου, ἂν τοῦ βάρους τις κοινωνήσῃ, ἐπελάφρυνε τὸν μόνον τὸ ἄχθος φέροντα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Νῦν δὲ τῶν μὲν οἰκείων ἡμῖν τινος τετελευτηκότος, πολλοὶ οἱ παρακαθήμενοι, πολλοὶ οἱ παραμυθούμενοι· καὶ ὄνον πεσόντα πολλακίς διεγείρομεν,
25 τῶν δὲ ἀδελφῶν ἡμῶν τὰς ψυχὰς πιπτούσας ὄνου μᾶλλον παραβλέπομεν καὶ παρατρέχομεν. Καὶ εἴαν εἰς καπηλεῖον αὐτὸν ἴδωμεν ἄσέμνως εἰσιόντα, οὐκ ἀνακόπτομεν· κἂν μεθύοντα, οὐ κωλύομεν, κἂν ὅ,τι δῆποτε ἕτερον ποιοῦντα τῶν ἀτόπων· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συμπράττομεν. Διὰ τοῦτο Παῦλος ἔλεγεν, «οὐ μόνον αὐτοὶ
30 ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράττουσι»· καὶ συμμορίας πότου καὶ μέθης ποιοῦσιν οἱ πολλοί. Ποίησον, ἄνθρωπε, συμμο-

ἔμπορο γιὰ τὸν πλοῦτο. Καὶ γενικὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι τελείως δυσάρεστο, μεμψίμοιρο καὶ βαρύθυμο. Ὅταν ἐκφέρει καταδικαστικὴ ἀπόφαση γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τότε λέγει τίποτε δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, λέγοντας ὅλη τὴν ἀνθρώπινη φύση ὅτι εἶναι ζῶο ἐπίμοχθο καὶ ταλαίπωρο.

Πόσοι θαυμάζουν τὰ γηρατεία; πόσοι μακαρίζουν τὴ νεότητα; Ἔτσι ὑπάρχει πολλὴ λύπη καὶ στίς ἡλικίες. Ὅταν δοῦμε νὰ μᾶς κατηγοροῦν γιὰ τὴν ἡλικία λέμε, γιατί νὰ μὴν ἤμασταν γέροι; Ὅταν ἀσπρίζουν τὰ μαλλιά πάλι λέμε, ποῦ εἶναι τὰ νειάτα; Καὶ γενικὰ ἔχουμε μύριες ἀφορμὲς γιὰ νὰ λυπούμαστε. Ἐνας μόνος δρόμος ὑπάρχει ἀπαλλαγῆς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀνωμαλία, ὁ δρόμος τῆς ἀρετῆς· ἢ καλύτερα κι αὐτὸς ὁ δρόμος ἔχει λύπη, ὅμως λύπη ὄχι ἀνῶφελη, ἀλλὰ γεμάτη ἀπὸ κέρδος καὶ ὠφέλεια. Γιατὶ ἢ ἀμάρτησε κάποιος καὶ ἔφθασε σὲ κατάνυξη μὲ τὴ λύπη καὶ ξέπλυνε τὰ ἀμαρτήματα, ἢ πόνεσε μαζὶ μὲ ἀδελφὸ ποῦ ἔπεσε, κι ἐδῶ πάλι ἔχει ὄχι μικρὸ μισθό· γιατί τὸ νὰ συμπονοῦμε μ' αὐτοὺς ποῦ βρίσκονται σὲ συμφορὲς μᾶς δίνει πολλὴ παρηγορία πρὸς τὸ Θεό.

4. Ἄκουσε πόσα φιλοσοφεῖ ἡ θεία Γραφή γιὰ τὸν Ἰώβ· ἄκουσε τί λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «νὰ κλαῖς μ' αὐτοὺς ποῦ κλαῖνε» καὶ πάλι, «νὰ συναναστρέφεσθε τοὺς ταπεινοὺς»¹⁵. Γιατὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς θλιμμένους ἀφαιρεῖ συνήθως τὸ μεγάλο βᾶρος τῆς λύπης. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς σ' ἓνα φορτίο, ἂν κάποιος σηκῶσει λίγο ἀπὸ τὸ βᾶρος, ἀλάφρωσε αὐτὸν ποῦ μόνος φέρει τὸ βᾶρος, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα. Τώρα ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς δικούς μας πεθάνει, πολλοὶ εἶναι αὐτοὶ ποῦ θὰ κάθονται δίπλα μας, πολλοὶ αὐτοὶ ποῦ μᾶς παρηγοροῦν. Καὶ πολλὰς φορὲς ἀνασηκῶνουμε ἓναν ὄνο ποῦ ἔπεσε, τίς ψυχὲς ὅμως τῶν ἀδελφῶν μας ποῦ πέφτουν τίς παραβλέπουμε καὶ τίς παρατρέχουμε πολὺ περισσότερο παρὰ τὸν ὄνο. Καὶ ἂν τὸν δοῦμε νὰ μπαίνει ἄσεμνα στὸ καπηλειό, δὲν τὸν σταματοῦμε· κι ἂν τὸν δοῦμε νὰ μεθάει δὲν τὸν ἐμποδίζουμε, καθὼς κι ἂν τὸν δοῦμε νὰ κάμνει ὀτιδήποτε ἄλλο ἄτοπο, ἀλλὰ μᾶλλον συμπράττουμε μ' αὐτὸν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Παῦλος «ὄχι μόνον αὐτοὶ κάμνουν αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν αὐτοὺς ποῦ τὰ κάμνουν»¹⁶. Καὶ οἱ πολλοὶ κάμνουν παρέες πιotoῦ καὶ μέθης. Κάμε, ἄνθρωπε, παρέες γιὰ νὰ ἀποβάλετε τὴν μανία τῆς μέθης· στοὺς φυ-

ρίας, ὥστε ἀποθέσθαι τὴν μανίαν τῆς μέθης· τοῖς δεδεμένοις καλὰ ταῦτα τὰ φιλικά, τοῖς ἐν θλίψει οὔσι. Τοιοῦτόν τι καὶ Κορινθίοις ἐπέταξεν ὁ Παῦλος, «ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω», φησί, «τότε λογίαι γίνονται». Νῦν δὲ μέθης μὲν καὶ τρυφῆς καὶ σπατάλης ἔνεκεν πάντα 5 πρᾶττομεν, καὶ κλίνην κοινήν καὶ τράπεζαν κοινήν καὶ οἶνον κοινὸν καὶ ἀνάλωμα κοινὸν ποιοῦμεν, ἐλεημοσύνην δὲ οὐδεὶς ἐποίησατο κοινήν.

Τοιαῦτα ἦν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τὰ φιλικά, πάντα εἰς μέσον κατετίθεντο τὰ ὑπάρχοντα. Ἐγὼ δὲ οὐ πάντα κελεύω, ἀλλὰ μέρος 10 τι. «Ὁ ἄν τις εὐδοῶται», φησὶν, «ὀρισάτω ἕκαστος κατὰ μίαν τῶν σαββάτων», ὥσπερ τινὰ φόρον φέρειν ὑπὲρ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, καὶ κατατίθεσθαι, καὶ οὕτω διδόναι ἐλεημοσύνην, κἂν μικρόν, κἂν μέγα. «Οὐκ ὀφθήση» γάρ, φησί, «κενὸς ἐνώπιον Κυρίου». Ἰουδαίοις ταῦτα ἐλέγετο, πόσω μᾶλλον ἡμῖν; Διὰ τοῦτο ἐστήκασιν οἱ 15 πένητες πρὸ τῶν θυρῶν, ἵνα μηδεὶς εἰσῆ κενός, ἵνα μετὰ ἐλεημοσύνης εἰσῆ. Εἰσέρχη ἐλεηθῆναι· ἐλέησον πρότερον. Ὁ δὲ ὕστερον ἐρχόμενος, πλεόν ὀφείλει· ὅταν γὰρ ἀρξώμεθα ἡμεῖς, ὁ δεύτερος πλεόν κατατίθῃσι. Ποίησόν σοι ὀφειλέτην τὸν Θεόν, καὶ τότε αὐτὸν αἴτησαι· δάνεισον, καὶ τότε ἀπαίτει, ἵνα μετὰ τόκου λάβῃς· βούλε- 20 ται τοῦτο ὁ Θεός, οὐκ ἀποφεύγει. Ἄν μετὰ ἐλεημοσύνης αἰτῆς, χάριν ἔχει· ἂν μετὰ ἐλεημοσύνης ἀπαιτῆς, δανείζεις καὶ τόκους λαμβάνεις. Ναί, παρακαλῶ. Οὐκ ἐν τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν τὸ ἀκούεσθαι ἐστίν· ἐκτεινόν σου τὰς χεῖρας, μὴ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας. Ἄν εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας ἐκτείνῃς 25 τὴν χεῖρα, αὐτῆς ἤψω τῆς κορυφῆς τοῦ οὐρανοῦ· ὁ γὰρ ἐκεῖ καθημένος λαμβάνει τὴν ἐλεημοσύνην· ἂν δὲ ἀκάρπους ἀνατείνῃς, οὐδὲν ὦνησας.

Εἰπέ γάρ μοι, εἴ σε προσελθὼν ὁ βασιλεὺς ἤτησε μετὰ τῆς ἀλουργίδος, οὐκ ἂν προθύμως ἅπαντα τὰ ὄντα δέδωκας; νῦν δὲ 30 οὐχ ὑπὸ ἐπιγείου βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ διὰ τῶν πενήτων αἰτούμενος ἔστηκας παρορῶν καὶ τὴν δόσιν ὑπερτιθέμενος; καὶ πόσης οὐκ ἂν εἴης κολάσεως ἄξιος; Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐκτάσει τῶν χει-

17. Α' Κορ. 16,2.

18. Α' Κορ. 16,2.

19. Ἐξοδ. 23,15.

λακισμένους και σ' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται σὲ θλίψη εἶναι ὠρεῖες αὐτὲς οἱ φιλικὲς ἐκδηλώσεις. Κάτι τέτοιο πρόσταξε καὶ στοὺς Κορινθίους ὁ Παῦλος· «γιὰ νὰ μὴ γίνονται τότε προσφορές», λέγει, «ὅταν θὰ ρθῶ»¹⁷. Τώρα ὁμως γιὰ τὸ μεθύσι, τὴν τρυφή καὶ τὴ σπατάλη κάμνουμε τὰ πάντα, ἔχοντας καὶ κοινὸ κρεβάτι, καὶ κοινὸ τραπέζι, καὶ κοινὸ κρασί, καὶ κοινὴ κατανάλωση, κανένας ὁμως δὲν ἔκαμε κοινὴ ἐλεημοσύνη.

Αὐτὲς ἦταν οἱ ἀγάπες τῶν ἀποστολικῶν χρόνων· ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους τὰ κατέθεταν στὸ μέσον. Ἐγὼ ὁμως δὲ σᾶς προτρέπω νὰ τὰ καταθέσετε ὅλα, ἀλλὰ ἓνα μέρος. «Αὐτὸ ποὺ κάποιος θὰ εὐκολυνθεῖ νὰ προσφέρει», λέγει, «ᾶς τὸ ξεχωρίσει ὁ καθένας τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς»¹⁸. Σὰν νὰ προσφέρει κάποιον φόρο γιὰ τὶς ἑπτὰ ἡμέρες καὶ τὸν καταθέτει, καὶ ἔτσι νὰ δίνει ἐλεημοσύνη, εἴτε αὐτὴ εἶναι μικρὴ, εἴτε μεγάλη. Γιατὶ λέγει, «δὲ θὰ παρουσιασθεῖς βέβαια ἄδειος μπροστὰ στὸν Κύριο»¹⁹. Αὐτὰ λέγονταν στοὺς Ἰουδαίους, πόσο μᾶλλον ἰσχύουν γιὰ μᾶς; Γι' αὐτὸ στέκονται οἱ φτωχοὶ μπροστὰ στὶς πόρτες, γιὰ νὰ μὴ μπαίνει κανεὶς ἄδειος, γιὰ νὰ μπαίνει μὲ ἐλεημοσύνη. Μπαίνεις γιὰ νὰ ἐλεηθεῖς· ἐλέησε προηγουμένως. Αὐτὸς ποὺ ἔρχεται μετὰ, ὀφείλει περισσότερο. Γιατὶ, ὅταν ἀρχίσουμε ἐμεῖς, ὁ δεύτερος καταθέτει περισσότερο. Κάμε τὸ Θεὸ ὀφειλέτη σου, καὶ τότε ζήτησε ἀπ' αὐτόν. Δάνεισε, καὶ τότε ζήτη, γιὰ νὰ πάρεις μὲ τόκο· αὐτὸ τὸ θέλει ὁ Θεός, δὲν τὸ ἀποφεύγει. Ἄν τοῦ ζητᾶς μαζὶ μὲ ἐλεημοσύνη ποὺ ἔκαμες, χρωστᾶ χάρη· ἂν ἀπαιτεῖς μὲ ἐλεημοσύνη, δανεῖζεις καὶ παίρνεις καὶ τόκους. Ναί, παρακαλῶ. Δὲν εἰσακούεται κανεὶς σηκώνοντας τὰ χέρια· ἄπλωσε τὰ χέρια σου ὄχι στὸν οὐρανό, ἀλλὰ στὰ χέρια τῶν φτωχῶν. Ἄν ἀπλώσεις τὸ χέρι στὰ χέρια τῶν φτωχῶν, ἄγγιξες τὴν ἴδια τὴν κορυφὴ τοῦ οὐρανοῦ· γιατί αὐτὸς ποὺ κάθεται ἐκεῖ αὐτὸς παίρνει τὴν ἐλεημοσύνη· ἂν ὑψώσεις τὰ χέρια ἄκαρπα, σὲ τίποτε δὲν ὠφελήθηκες.

Πές μου σὲ παρακαλῶ, ἂν ἐρχόταν σὲ σένα ὁ βασιλιάς φορώντας τὴν πορφύρα καὶ σοῦ ζητοῦσε, δὲν θὰ τοῦ ἔδινες πρόθυμα ὅλα τὰ ὑπάρχοντά σου; Τώρα ὁμως ποὺ σοῦ ζητᾶ μέσω τῶν φτωχῶν ὄχι ἐπίγειος βασιλιάς, ἀλλ' ὁ οὐράνιος, στέκεις ἀδιάφορος, ἀναβάλλοντας τὴ δόση; Καὶ πόσης τιμωρίας δὲ θὰ εἶσαι

ρῶν, οὐδὲ ἐν τῷ πλήθει τῶν ρημάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις τὸ ἐπακούεσθαι ἐστίν. Ἐκούε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· «ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν». Δέον γὰρ 5 σιγᾶν καὶ μηδὲ ἀνανεύειν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν ἐλέου δεόμενον· ὁ παρρησίαν ἔχων καὶ πολλὰ φθέγγεται. Ἄλλὰ τί φησι; «Κρίνατε ὀρφανῶ καὶ ταπεινῶ, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ μάθετε καλὸν ποιεῖν». Οὕτω δυνησόμεθα ἀκούεσθαι, κἂν κάτω τὰς χεῖρας ἔχωμεν, κἂν μὴ φθεγγώμεθα, μηδὲ ζητῶμεν.

10 Ταῦτα τοίνυν ζηλώσωμεν, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν.

ἄξιος; Γιατὶ εἰσακούεσαι ὄχι μὲ τὴν ἔκταση τῶν χειρῶν, οὔτε μὲ τὰ πολλὰ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα. Ἦκουε τὸν προφήτη πού λέγει· «ὅταν θ' ἀπλώνετε τὰ χέρια σας, θ' ἀποστρέψω τὰ μάτια μου ἀπὸ σᾶς, καὶ ἐὰν δυναμώσετε τὴν προσευχή σας δὲ θὰ σᾶς ἀκούσω»²⁰. Γιατὶ πρέπει νὰ σιωπᾷ καὶ νὰ μὴν ἀρνεῖται τίποτε πρὸς τὸν οὐρανὸ αὐτὸς πού ἔχει ἀνάγκη ἐλέους· αὐτὸς πού ἔχει παρρησία, αὐτὸς καὶ πολλὰ λέγει. Ἀλλὰ τί λέγει; «Κρίνατε δίκαια τὸ ὀρφανὸ καὶ τὸν ταπεινὸ καὶ δικαιῶστε τὴ χήρα, καὶ μάθετε νὰ κάμνετε τὸ καλό»²¹. Ἔτσι θὰ καταστεῖ δυνατὸ νὰ εἰσακουσθοῦμε, κι ἂν ἀκόμα ἔχουμε κάτω τὰ χέρια, κι ἂν ἀκόμα δὲ μιλοῦμε κι οὔτε ζητοῦμε.

Αὐτὰ λοιπὸν ἄς ποθήσουμε μὲ ζῆλο, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός.

20. Ἦσ. 1,15.

21. Ἦσ. 1,17.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(B' Τιμ. 1,8-12)

5 «Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῆς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ· ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος, κλήσει ἀγία, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Οὐδὲν χειρόν, ἢ ὅταν τις ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὰ θεῖα κρίνη
10 καὶ μετρήῃ πράγματα· οὕτω γὰρ ἀποπεσεῖται τῆς πέτρας ἐκείνης ἐκ πολλοῦ τοῦ μέτρου καὶ τοῦ φωτὸς ἀποστερηθήσεται. Εἰ γὰρ ὁ τὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας ἀνθρωπίνοις θέλων καταλαβεῖν ὀφθαλμοῖς, οὐ μόνον οὐ καταλήσεται οὐδὲ ἀνθέξεται τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καὶ ἀποπεσεῖται καὶ μυρίαν ὑποστήσεται βλάβην, πολλῶ μᾶλλον ὁ
15 βουλόμενος πρὸς ἐκεῖνο τὸ φῶς ἀτενὲς ἰδεῖν διὰ τῶν οἰκείων λογισμῶν, πείσεται τοῦτο, καὶ ὑβρίζει εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν. Ὅρα γοῦν Μαρκίωνα καὶ Μάνην καὶ Οὐαλεντῖνον, καὶ πάντας τοὺς τὰς λοιπὰς αἱρέσεις καὶ τὰ ὀλέθρια δόγματα ἐπεισαγαγόντας τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὰ τοῦ Θεοῦ μετρή-
20 σαντες ἠσχύνθησαν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ. Καίτοι οὐκ αἰσχύνης, ἀλλὰ πολλοῦ καυχήματος ἄξια ἂν εἶη, τὸν σταυρὸν λέγω τοῦ Χριστοῦ.

Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τεκμήριον μέγα,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Τιμ. 1,8-12)

«Μὴ λοιπὸν νιώσεις ντροπὴ γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου μας, οὔτε γιὰ μένα τὸν φυλακισμένο του, ἀλλὰ κακοπάθησε μαζί μου χάριν τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὴ δύναμη ποὺ δίνει ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε καὶ μᾶς κάλεσε μὲ κλήση ποὺ μᾶς ἀγιάζει, ὄχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν πρόθεσή του καὶ τὴ χάρη ποὺ δόθηκε σὲ μᾶς μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὶν ἀπὸ αἰώνιους χρόνους, καὶ μᾶς φανερώθηκε τώρα μὲ τὴ φανέρωση τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ».

1. Τίποτε δὲν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὸ νὰ κρίνει κανεὶς καὶ νὰ μετρᾷ τὰ θεῖα πράγματα μὲ ἀνθρώπινους λογισμούς· γιατί ἔτσι θὰ πέσει πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πέτρα ἐκείνη καὶ θὰ στερηθεῖ τὸ φῶς. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ καταλάβει τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου μὲ τὰ ἀνθρώπινα μάτια, ὄχι μόνον δὲ θὰ τὶς καταλάβει οὔτε καὶ θὰ ἀντέξει τὸν ἥλιο, ἀλλὰ καὶ θὰ πέσει καὶ θὰ πάθει μεγάλη βλάβη, πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ ἀτενίσει πρὸς ἐκεῖνο τὸ φῶς μὲ τοὺς λογισμοὺς του θὰ πάθει αὐτό, καὶ ὑβρίζει τὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Πρόσεχε λοιπὸν τὸν Μαρκίωνα καὶ τὸν Μάνη καὶ τὸν Οὐαλεντῖνο καὶ ὄλους ἐκείνους ποὺ εἰσήγαγαν τὶς ὑπόλοιπες αἱρέσεις καὶ τὰ ὀλέθρια δόγματα στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, πόσο καταντροπιάστηκαν ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας γιατί μέτρησαν μὲ ἀνθρώπινους λογισμοὺς τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ. Ἄν καὶ βέβαια δὲν εἶναι ἄξια ντροπῆς ἀλλὰ πολλῆς καυχήσεως, ἐννοῶ τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ.

Πράγματι τίποτε δὲν εἶναι τόσο μεγάλη ἀπόδειξη τῆς φιλαν-

οὐκ οὐρανός, οὐ θάλαττα, οὐ γῆ, οὐ τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παραγαγεῖν, οὐ τὰ ἄλλα πάντα, ὡς ὁ σταυρός. Διὸ καὶ Παῦλος ἐπ' αὐτῷ καυχᾶται λέγων, «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἄλλ' οἱ ψυ-
 5 χικοὶ καὶ μηδὲν πλέον Θεῷ νέμοντες τῶν ἀνθρώπων, καταπίπτουσι καὶ αἰσχύνονται. Διὰ τοῦτο ἄνωθεν τῷ μαθητῇ παρήνει λέγων, καὶ δι' ἐκείνου πᾶσι «μὴ οὖν ἐπαισχυνθῆς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Τουτέστι, μὴ αἰσχύνου ὅτι τὸν ἐσταυρωμένον κηρύσσεις, ἀλλὰ καὶ ἐναβρύνου. Αὐτὰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτά, θάνατος καὶ
 10 δεσμωτήρια καὶ δεσμά, αἰσχύνῃς ἄξια καὶ ὄνειδισμοῦ· ἀλλ' ἐάν τις τὴν αἰτίαν προσθῆ καὶ τὸ μυστήριον εἰδῆ καλῶς, πολλοῦ καυχήματος, πολλῆς σεμνότητος ἑκατέρα ὄντα εὐρήσει. Ὁ γὰρ θάνατος ἐκεῖνος τὴν οἰκουμένην ἀπολλυμένην ἔσωσεν, ὁ θάνατος ἐκεῖνος τῇ γῆ συνῆψε τὸν οὐρανόν, ὁ θάνατος ἐκεῖνος τὴν τυραννίδα τοῦ δια-
 15 βόλου κατέλυσε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε καὶ Θεοῦ υἱούς· ὁ θάνατος ἐκεῖνος τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνήγαγεν εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν· τὰ δεσμὰ ταῦτα πολλοὺς ἐπέστρεψε.

«Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῆς», φησί, «τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ
 20 Εὐαγγελίῳ». Τουτέστι, κἂν αὐτὸς ταῦτα πάθῃς, μὴ αἰσχυνθῆς. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἠνίξατο, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων δῆλον, διὰ τοῦ εἰπεῖν, «ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς Πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ»· καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα πάλιν. «Ἄλλὰ συγκακοπάθησον», φησί· τουτέστι, μὴ ἀπλῶς μὴ ἐπαισχυνθῆς, ἀλλὰ τῇ
 25 πείρᾳ μὴ ἐπαισχυνθῆς. Καὶ οὐκ εἶπε, «μὴ φοβηθῆς μηδὲ δείσης», ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸν θαρρύνων φησί, «μὴ ἐπαισχυνθῆς», ὡς οὐκ ὄντος λοιπὸν κινδύνου, εἰ τῆς αἰσχύνῃς τις περιγένοιτο. Τοῦτο γὰρ μόνον ἔχει φορτικὸν αἰσχύνῃ, τὸ ἠττᾶσθαι αὐτῆς. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῆς, εἰ ἐγὼ ὁ νεκροὺς ἐγείρων, ὁ μυρία ἐργαζόμενος σημεῖα, ὁ
 30 τὴν οἰκουμένην περιδραμῶν, δέδεμαι νῦν· οὐ γὰρ ὡς κακοῦργος

1. Γαλ. 6,14.

2. Β' Τιμ. 1,7.

θρωπίας αὐτοῦ, οὔτε ὁ οὐρανός, οὔτε ἡ θάλασσα, οὔτε ἡ γῆ, οὔτε τὸ ὅτι ἀπὸ τὸ μηδὲν δημιούργησε τὰ πάντα, οὔτε ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσο εἶναι ὁ σταυρός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος γι' αὐτὸν καυχιέται, λέγοντας, «γιὰ μένα ὅμως εἶθε νὰ μὴ συμβεῖ νὰ καυχηθῶ γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο γιὰ τὸ σταυρὸ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹. Ἄλλ' οἱ ψυχικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἀποδίδουν στὸ Θεὸ τίποτε ἐπὶ πλεόν καταπίπτουν καὶ καταντροπιάζονται. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συμβούλευε στὸ μαθητὴ του λέγοντας μέσω ἐκείνου καὶ πρὸς ὄλους· «μὴ λοιπὸν νιώσεις ντροπὴ γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου μας». Δηλαδή, νὰ μὴ ντρέπεσαι ποὺ κηρύττεις τὸν Ἐσταυρωμένο, ἀλλὰ καὶ νὰ νιώθεις ὑπερηφάνεια. Βέβαια αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ὁ θάνατος δηλαδή καὶ οἱ φυλακίσεις καὶ τὰ δεσμά, εἶναι ἄξια ντροπῆς καὶ ὄνειδισμοῦ, ἀλλ' ἂν κανεὶς προσθέσει τὴν αἰτία καὶ γνωρίσει καλὰ τὸ μυστήριον, θὰ βρεῖ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ νὰ εἶναι ἄξιο πολλῆς καυχίσεως, πολλῆς σεμνότητος. Γιατὶ ἐκεῖνος ὁ θάνατος ἔσωσε τὴ χαμένη ἀνθρωπότητα· ἐκεῖνος ὁ θάνατος ἔνωσε τὴ γῆ μὲ τὸν οὐρανὸ· ἐκεῖνος ὁ θάνατος κατέλυσε τὴν τυραννία τοῦ διαβόλου καὶ ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους καὶ υἱοὺς τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος ὁ θάνατος ὁδήγησε τὴ φύση μας στὸ βασιλικὸ θρόνον· αὐτὰ τὰ δεσμά πολλοὺς μετέστρεψαν.

«Μὴ ντραπεῖς λοιπὸν», λέγει, «τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου μας, οὔτε ἐμένα τὸν φυλακισμένο του, ἀλλὰ μαζί μου κακοπάθησε γιὰ τὸ Εὐαγγέλιον». Δηλαδή κι ἂν ἀκόμη πάθεις σὺ ὁ ἴδιος αὐτὰ, μὴ ντραπεῖς. Τὸ ὅτι βέβαια ὑπαινίχθηκε αὐτὸ γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέχθησαν παραπάνω, μ' αὐτὸ ποὺ εἶπε, «ἔδωσε σέ μᾶς ὁ Θεὸς πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ»², καὶ μ' αὐτὰ ποὺ λέγει πάλι. «Ἄλλὰ κακοπάθησε μαζί μου», λέγει· δηλαδή ὄχι ἀπλῶς μὴ ντραπεῖς, ἀλλὰ μὴ ντραπεῖς καὶ δοκιμάζοντας αὐτὰ σὺ ὁ ἴδιος. Καὶ δὲν εἶπε 'μὴ φοβηθεῖς, μὴ τρομάξεις', ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνει περισσότερο λέγει «μὴ ντραπεῖς», σὰν νὰ μὴν ὑπάρχει πλεόν κίνδυνος, ἂν κάποιος ξεπεράσει τὴ ντροπὴ. Γιατὶ αὐτὸ μόνο εἶναι τὸ βαρὺ ποὺ ἔχει ἡ ντροπὴ, τὸ νὰ νικιέται κανεὶς ἀπ' αὐτήν. Μὴ ντραπεῖς λοιπὸν ἂν ἐγώ, ποὺ ἀνασταίνω νεκρούς, ποὺ κάμνω μύρια θαύματα, ποὺ περιέτρεξα τὴν οἰκουμένη, τώρα εἶμαι φυλακισμένος· γιατί δὲν εἶμαι φυλακισμένος σὰν κακοῦργος, ἀλλ' ἐξ αἰ-

εἶμι δεσμώτης, ἀλλὰ τοῦ σταυρωθέντος ἔνεκεν. Εἰ σταυρὸν οὐκ ἐπαισχύνθη μου ὁ Δεσπότης, οὐδὲ τὰ δεσμὰ ἐγώ.

Καὶ καλῶς παρακαλῶν αὐτὸν μὴ ἐπαισχυνθῆναι, πρότερον αὐτὸν τοῦ σταυροῦ ἀνέμνησεν. Εἰ τὸν σταυρὸν οὐκ ἐπαισχύνῃ, 5 φησί, μηδὲ δεσμὰ· εἰ ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ διδάσκαλος σταυρὸν ὑπέμεινε, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς τὰ δεσμὰ. Ἐπερ γὰρ αὐτὸς ὑπέμεινε ὁ αἰσχυνόμενος, καὶ τὸν σταυρωθέντα ἐπαισχύνεται. Οὐ γὰρ δι' ἑμαυτόν, φησί, φέρω ταῦτα τὰ δεσμὰ. Μηδὲν οὖν ἀνθρώπινον πάθῃς, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς κοινώνησον, «ἀλλὰ συγκακοπάθησον», 10 φησί, «τῷ Εὐαγγελίῳ», οὐχ ὡς τοῦ Εὐαγγελίου κακοπαθοῦντος, ἀλλὰ τὸν μαθητὴν διεγείρων ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου πάσχειν. «Κατὰ δυνάμιν Θεοῦ», φησί, «τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἀγία, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλ' κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων». Ἐλ- 15 λως δέ, ἐπεὶ φορτικὸν ἦν τὸ εἰπεῖν, 'κακοπάθησον', πάλιν αὐτὸν παραμυθεῖται λέγων, «οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν»· τουτέστι, μὴ τῇ δυνάμει λογίζου τῇ σῆ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ τὸ ταῦτα φέρειν· σὸν μὲν γὰρ τὸ ἐλέσθαι καὶ προθυμηθῆναι, Θεοῦ δὲ τὸ κουφίσαι καὶ παῦσαι.

20 Εἶτα καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ δείκνυσι τὰ τεκμήρια. Πῶς ἐσώθῃς ἐννόει, πῶς ἐκλήθῃς· ὡσπερ φησὶν ἀλλαχοῦ, «κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν». Οὕτω τοῦ ποιῆσαι τὸν οὐρανὸν μείζων δύναμις αὐτῆ ἦν, τὸ πείσαι τὴν οἰκουμένην. Πῶς οὖν ἐκλήθη, φησί, «κλήσει ἀγία;». Τουτέστιν, ἀγίους εἰργάσατο 25 ἁμαρτωλοὺς ὄντας καὶ ἐχθροὺς· καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον. Εἰ τοίνυν καὶ δυνατὸς ἐστὶ τῷ καλέσαι, καὶ ἀγαθὸς τῷ κατὰ χάριν, ἀλλὰ μὴ κατὰ ὀφειλὴν τοῦτο ποιῆσαι, οὐ δεῖ δεδοικέναι. Ὁ γάρ, ἡνίκα ἡμᾶς ἔδει σωθῆναι καὶ ἐχθροὺς ὄντας, χάριτι σώσας, ὅταν καὶ ἐργαζομένους ἴδῃ, οὐ πολλῶ μᾶλλον συμπράξει; 30 «Οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν», φησὶν, «ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν». Τουτέστιν, οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, οὐδενὸς συμβουλευόντος, ἀλλ'

τίας εκείνου πού σταυρώθηκε. Ἐάν ὁ Κύριός μου δὲ ντραπήκε τὸ σταυρό, οὔτε ἐγὼ ντρέπομαι τὰ δεσμά.

Καὶ πολὺ σωστά, προτρέποντάς τον νὰ μὴ ντραπεῖ, τοῦ ὑπενθύμισε προηγουμένως τὸ σταυρό. Ἐάν δὲν ντραπεῖς τὸ σταυρό, λέγει, οὔτε τὰ δεσμά θὰ ντραπεῖς· ἂν ὁ Δεσπότης μας καὶ διδάσκαλος ὑπέμεινε σταυρό, πολὺ περισσότερο πρέπει ἐμεῖς νὰ ὑπομείνουμε τὰ δεσμά. Αὐτὸς πού ντρέπεται αὐτὰ πού ὑπέμεινε ἐκεῖνος, ντρέπεται καὶ ἐκεῖνον πού σταυρώθηκε. Αὐτὰ τὰ δεσμά, λέγει, τὰ ὑπομένω ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Μὴ πάθεις λοιπὸν τίποτε ἀνθρώπινο, ἀλλὰ λάβε μέρος στὰ ἴδια παθήματα. «Ἄλλὰ κακοπάθησε μαζί μου», λέγει, «γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο»· ὄχι ὅτι κακοπαθεῖ τὸ Εὐαγγέλιο, ἀλλὰ διεγείρει τὸ μαθητὴ νὰ πάσχει γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο. «Κατὰ τὴν δύναμη τοῦ Θεοῦ», λέγει, «πού μᾶς ἔσωσε καὶ μᾶς κάλεσε μὲ κλήση ἅγια, ὄχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ θέλησή του καὶ τὴ χάρη του πού μᾶς δόθηκε μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ πρὶν ἀπὸ χρόνια αἰώνια». Ἐπειδὴ ἦταν βαρὺ νὰ πεῖ «κακοπάθησε», τὸν παρηγορεῖ πάλι, λέγοντας· «ὄχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας»· δηλαδή μὴ σκέπτεσαι ὅτι γίνονται αὐτὰ μὲ τὴ δική σου δύναμη, ἀλλὰ μὲ τοῦ Θεοῦ, πού δίνει αὐτά· δικό σου ἔργο εἶναι τὸ νὰ προτιμήσεις αὐτὰ καὶ νὰ δεῖξεις προθυμία, ἐνῶ ἔργο τοῦ Θεοῦ εἶναι νὰ τ' ἀνακουφίσει καὶ νὰ τὰ καταπαύσει.

Ἐπειτα παρουσιάζει καὶ τὶς ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως του. Σκέψου πῶς σώθηκες, πῶς κλήθηκες· ὅπως ἀκριβῶς λέγει ἀλλοῦ· «κατὰ τὴ ἐνέργειά του πού ἐνεργεῖται σὲ μᾶς»³. Ἐτσι ἀπὸ τὸ νὰ δημιουργήσει τὸν οὐρανὸ, αὐτὴ ἦταν μεγαλύτερη, τὸ νὰ πείσει δηλαδή τὴν οἰκουμένη. Πῶς λοιπὸν κλήθηκε, λέγει, «μὲ κλήση ἅγια»; Δηλαδή τοὺς ἔκαμε ἁγίους ἐνῶ ἦταν ἁμαρτωλοὶ καὶ ἐχθροί· καὶ αὐτὰ δὲν ἔγιναν ἀπὸ μᾶς, τὸ δῶρο εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἐάν λοιπὸν εἶναι δυνατὸς στὸ νὰ καλέσει, καὶ ἀγαθὸς στὸ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ κατὰ χάρη καὶ ὄχι σὰν ὀφειλή, δὲν πρέπει νὰ φοβόμαστε. Γιατὶ αὐτὸς πού μᾶς ἔσωσε κατὰ χάρη, ὅταν ἔπρεπε νὰ μᾶς σώσει, ἂν καὶ ἤμασταν ἐχθροί, ὅταν μᾶς δεῖ καὶ νὰ κοπιάζουμε δὲ θὰ μας βοηθήσει πολὺ περισσότερο; «Ὁχι ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα μας», λέγει, «ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἀγαθὴ θέληση». Δηλαδή, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν ἀνάγκαζε, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν συμβούλευε, ἀλλ' ἀπὸ δική του

ἐξ ἰδίας προθέσεως, οἴκοθεν ἐκ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ὀρμώμενος ἔσωσε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «κατ' ἰδίαν πρόθεσιν». «Καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων». Τουτέστιν, ἀνάρχως ταῦτα προτετύπωτο ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ γενέσθαι. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο, τὸ ἄνωθεν βούλεσθαι· οὐκ ἐκ μετανοίας ἄρα. Πῶς οὖν οὐκ αἰδῖος ὁ Υἱός; καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταῦτα ἐβούλετο ἐξ ἀρχῆς. «Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου».

10 2. Εἶδες δύναμιν, εἶδες δωρεὰν οὐχὶ δι' ἔργων γενομένην, ἀλλὰ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου; Ἐλπίδος γὰρ ταῦτά ἐστιν· ἐν μὲν γὰρ τῷ αὐτοῦ σώματι ἀμφοτέρωτα ταῦτα γεγένηται, ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ ἔσται. Πῶς; Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου. «Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κῆρυξ καὶ ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν». Τί δήποτε τοῦτο συνεχῶς λέγει, διδάσκαλον 15 ἐθνῶν ἑαυτὸν καλῶν; Πειῖσαι βουλόμενος, ὅπερ ἔφην, ὅτι χρῆ καὶ ἔθνεσι πλησιάζειν. Μὴ καταπέσης τοίνυν ἐν τοῖς ἑμοῖς παθήμασι· καταβέβληται τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα. Οὐχ ὡς κακοῦργος ταῦτα ὑπομένω, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐθνῶν. Ἄμα καὶ ἀξιόπιστον ποιεῖ τὸν λόγον. «Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα», φησί, «πάσχω· 20 ἄλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι· οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παρακαταθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἄλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι», φησὶν. Αἰσχύνης γάρ, εἶπέ μοι, τὰ δεσμά; αἰσχύνης τὰ πάθη; Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῆς. Ὁρᾷς πῶς διὰ τῶν ἔργων ἐνδείκνυται τὴν διδασκαλίαν; «Ταῦτα πάσχω, φησὶν, 25 εἰς δεσμωτήριον ἐμβέβλημαι, ἐλαύνομαι· «οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παρακαταθήκην μου φυλάξαι τὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν».

Τί ἐστὶ «παρακαταθήκη;» Ἡ πίστις, τὸ κήρυγμα. Τοῦτο αὐτός, φησὶν, ὁ παρακαταθέμενος ἀκέραιον φυλάξει. Πάντα πάσχω 30 ὥστε μὴ τὸν θησαυρὸν συληθῆναι· οὐκ ἐπαισχύνομαι τούτοις, ἕως ἂν αὐτὴ ἀκέραιος σώζηται. Ἡ τοὺς πιστοὺς λέγει τὴν «παρακαθή-

ἀγαθὴ θέληση μᾶς ἔσωσε, ὀρμώμενος ἀπὸ τὴν δική του ἀγαθότητα· γιατί αὐτὸ σημαίνει τό, «ἀπὸ δική του πρόθεση». «Καὶ τὴ χάρη πού δόθηκε σὲ μᾶς μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὶν ἀπὸ αἰώνια χρόνια». Δηλαδή αὐτὰ εἶχαν καθορισθεῖ νὰ γίνουν ἀνάρχως μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό, τὸ νὰ θέλει ὁ Θεὸς τὴ σωτηρία μας ἀπὸ τὴν ἀρχή· ἄρα δὲν εἶναι ἡ σωτηρία μας ἀποτέλεσμα μετάνοιας. Πῶς δηλαδή; ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι αἰώνιος; καθόσον καὶ αὐτὸς αὐτὰ τὰ ἤθελε ἀπὸ τὴν ἀρχή. «Φανερώθηκε ὅμως τώρα ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού κατάργησε τὸ θάνατο καὶ φώτισε ζωὴ καὶ ἀφθαρσία μὲ τὸ Εὐαγγέλιό του.

2. Εἶδες δύναμη, εἶδες δωρεὰ πού μᾶς δόθηκε ὄχι μὲ τὰ ἔργα, ἀλλὰ μὲ τὸ Εὐαγγέλιο; Αὐτὰ βέβαια ἐλπίζουμε νὰ πραγματοποιηθοῦν. Γιατί καὶ τὰ δύο αὐτὰ πραγματοποιήθηκαν στὸ σῶμα του, ἐνῶ στὸ δικό μας θὰ πραγματοποιηθοῦν. Πῶς; Μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. «Στὸ ὁποῖο ἔγινε ἐγὼ κήρυκας καὶ ἀπόστολος καὶ δάσκαλος τῶν ἐθνῶν». Γιατί ἄραγε λέγει συνέχεια αὐτό, ὀνομάζοντας τὸν ἑαυτό του δάσκαλο τῶν ἐθνῶν; Ἐπειδὴ θέλει νὰ πείσει, ὅπως εἶπα, ὅτι πρέπει νὰ πλησιάζει καὶ τοὺς ἐθνικοὺς. Μὴ χάσεις λοιπὸν τὸ θάρρος σου ἐξ αἰτίας τῶν παθημάτων μου· τὰ νεῦρα τοῦ θανάτου ἔχουν καταβληθεῖ. Αὐτὰ δὲν τὰ ὑπομένω σὰν κακοῦργος, ἀλλὰ γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν ἐθνῶν. Συγχρόνως κάμνει τὸ λόγο καὶ ἀξιόπιστο. «Γι' αὐτὴν τὴν αἰτία», λέγει, «πάσχω αὐτά, ἀλλὰ δὲν ντρέπομαι· γιατί γνωρίζω καὶ εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἔχω πιστέψει εἶναι δυνατὸς νὰ φυλάξει τὴν παρακαταθήκη μου μέχρι ἐκείνη τὴν ἡμέρα». «Ἀλλὰ δὲν ντρέπομαι», λέγει. Δηλαδή, πές μου, τὰ δεσμὰ εἶναι γιὰ ντροπή; τὰ πάθη εἶναι γιὰ ντροπή; Μὴ ντραπεῖς λοιπόν. Βλέπεις πῶς παρουσιάζει τὴ διδασκαλία μὲ τὰ ἔργα; Αὐτὰ παθαίνω, λέγει· ρίχθηκα στὴ φυλακή, σέρνομαι ἐδῶ κι ἐκεῖ· «γιατί γνωρίζω καὶ εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἔχω πιστέψει εἶναι δυνατὸς νὰ φυλάξει τὴν παρακαταθήκη μου μέχρι ἐκείνη τὴν ἡμέρα».

Τί σημαίνει «παρακαταθήκη»; Ἡ πίστη, τὸ κήρυγμα. Αὐτό, λέγει, αὐτὸς, στὸν ὁποῖο τὸ ἐμπιστεύθηκα γιὰ φύλαξη, θὰ τὸ φυλάξει ἀκέραιο. Κάνω τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὴ συληθεῖ ὁ θησαυρός· δὲ ντρέπομαι γι' αὐτά, ὅσο αὐτὴ σώζεται ἀκέραια. Ἡ ὀνομάζει «παρακα-

κη», ἦν ὁ Θεὸς αὐτῷ παρακατέθετο, ἢ ἦν αὐτὸς τῷ Θεῷ. Καὶ νῦν γάρ, φησὶν, ἰδοὺ παρατίθεται ὑμᾶς τῷ Κυρίῳ· τουτέστιν, οὐκ ἀνόνητά μοι ταῦτα ἔσται· καὶ Τιμόθεος τῆς παρακαταθήκης δεικνύει μοι τὸν καρπὸν. Ὅρᾳς αὐτὸν οὐδὲ αἰσθανόμενον τῶν κακῶν διὰ 5 τὴν ἐλπίδα τῶν μαθητῶν; Τοιοῦτον εἶναι τὸν διδάσκαλον χρή, οὕτω κήδεσθαι τῶν μαθητῶν, τούτους πάντα ἡγεῖσθαι. «Νῦν ζῶμεν», φησὶν, «ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ»· καὶ πάλιν, «τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπίς ἢ χαρὰ ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ;». Ὅρᾳς αὐτὸν ταῦτα 10 μεριμνῶντα, οὐχ ἦττον τῶν οἰκείων τὰ τῶν μαθητῶν; Δεῖ γὰρ τοὺς φυσικοὺς πατέρας ὑπεραίρειν, δεῖ θερμότερους εἶναι. Ἀλλὰ καὶ τοὺς παῖδας φιλοστόργως πρὸς αὐτοὺς διακειῖσθαι προσήκει. «Πείθεσθε» γάρ, φησί, «τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, εἰδότες ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσον- 15 τες».

Εἶπε γάρ μοι, αὐτὸς μὲν τοσοῦτῳ κινδύνῳ ἐστὶν ὑπεύθυνος· σὺ δὲ οὐδὲ πείθεσθαι αὐτῷ βούλει, καὶ ταῦτα εἰς τὸ σοὶ συμφέρον; Κἂν γὰρ τὰ καθ' ἑαυτὸν καλῶς διάθηται, ἕως ἂν τὰ σὰ μὴ καλῶς ἢ διακειμένα ἐναγωνίως ἐστί, διπλᾶς δίδωσι τὰς εὐθύνας. Ἐννῶ- 20 σον δὲ ὅσον ἐστὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἀρχομένων ἐξετάζεσθαι καὶ ἀγωνιᾶν. Πόσῃν βούλει θεῖναι τιμὴν; πόσῃν θεραπείαν ἀντίρροπον τῶν κινδύνων τούτων; Ἀλλ' οὐδὲν ἴσον ἐρεῖς· οὐπω γὰρ τὴν ψυχὴν ἐπιδέδωκας, αὐτὸς δὲ τὴν ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ σοῦ. Κἂν μὴ θῆ ἑνταῦθα καιροῦ καλοῦντος, ἀπολλύει αὐτὴν ἐκεῖ· σὺ δὲ οὐδὲ μέχρι 25 λόγου ὑποτάσσεσθαι βούλει. Τοῦτο πάντων τῶν κακῶν αἴτιον, ὅτι τὰ τῶν ἀρχόντων ἠφανίσθη· οὐδεμία αἰδώς, οὐδεὶς φόβος· «πείθεσθε», φησί, «τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέικετε»· «νυνὶ δὲ πάντα κατεστράφη καὶ συγκέχυται. Οὐχὶ τῶν ἡγουμένων ἕνεκεν ταῦτα λέγω· τί γὰρ ἀπὸ τῆς τιμῆς ὠφελήθησονται τῆς ἡμετέρας, ἢ τοσοῦ- 30 τον ὅσον πειθηνίους ἔξουσιν; ἀλλὰ διὰ τὸ ὑμῖν συμφέρον. Οὗτοι μὲν γάρ, κἂν τιμηθῶσιν, οὐδὲν ὠφελοῦνται πρὸς τὸ μέλλον, ἀλλὰ

4. Α' Θεσ. 3,8.

5. Α' Θεσ. 2,19.

6. Ἐβρ. 13,17.

ταθήκη» τοὺς πιστοὺς πού ὁ Θεὸς ἐμπιστεύθηκε σ' αὐτόν, ἢ αὐτὸς στὸ Θεό. Γιατὶ καὶ τώρα, λέγει· νά! σᾶς ἐμπιστεύομαι στὸν Κύριο· δηλαδή αὐτὰ δὲ θὰ μοῦ εἶναι ἀνώφελα. Καὶ ὁ Τιμόθεος μοῦ δείχνει τὸν καρπὸ τῆς παρακαταθήκης. Βλέπεις πού αὐτὸς δὲν αἰσθάνεται τὰ κακὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἐλπίδας τῶν μαθητῶν; Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος, ἔτσι νὰ φροντίζει γιὰ τοὺς μαθητές, αὐτοὶ νὰ προηγουῦνται ἀπὸ ὅλα. «Τώρα ζοῦμε», λέγει, «ἂν ἐσεῖς στέκεσθε πιστοὶ στὸν Κύριο»⁴· καὶ πάλι, «ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ ἐλπίδα μας ἢ ἡ χαρὰ ἢ τὸ στεφάνι τῆς καυχήσεως; ἢ δὲν εἴστε σεῖς μπροστὰ στὸν Κύριο μας Ἰησοῦ Χριστό;»⁵. Βλέπεις αὐτὸν νὰ μεριμνᾷ γι' αὐτὰ, δηλαδή γιὰ τὰ προβλήματα τῶν μαθητῶν του περισσότερο παρὰ γιὰ τὰ δικά του; Γιατὶ πρέπει νὰ ὑπερέχουν τῶν φυσικῶν πατέρων, πρέπει νὰ εἶναι θερμότεροι. Ἀλλὰ πρέπει καὶ τὰ παιδιά νὰ εἶναι φιλόστοργα ἀπέναντί τους. Γιατὶ λέγει, νὰ ὑπακούετε στοὺς προϊσταμένους σας καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε σ' αὐτούς, γνωρίζοντας ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γιὰ τὶς ψυχές σας, σὰν ὑπεύθυνοι νὰ δώσουν λόγο»⁶.

Πές μου λοιπόν, αὐτὸς βρίσκεται σὲ τόσο μεγάλο κίνδυνο, καὶ σὺ δὲ θέλεις οὔτε νὰ ὑπακούσεις σ' αὐτόν, κι αὐτὰ ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὸ συμφέρον σου; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμη ρυθμίσει καλὰ τὰ δικά του, ὅσο τὰ δικά σου δὲν πᾶνε καλά, βρίσκεται σὲ ἀγωνία, γιατί θὰ δώσε διπλὸ λόγο. Σκέψου πόσο δύσκολο εἶναι νὰ φροντίζει καὶ νὰ ἀγωνιᾷ γιὰ τὸν καθένα ἀπ' αὐτοὺς πού ποιμαίνει. Πόση τιμὴ θέλεις νὰ τοῦ προσφέρεις; πόση ὑπηρεσία, σὰν ἀντίρροπο γι' αὐτοὺς τοὺς κινδύνους; Ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖς τίποτε ἰσάξιο· γιατί σὺ δὲν ἔδωσες ἀκόμη τὴν ψυχὴ σου, ἐνῶ αὐτὸς γιὰ σένα θυσιάζει τὴν ψυχὴ του. Κι ἂν δὲν τὴ θυσιάσει ἐδῶ ὅταν τὸ καλεῖ ἡ ἀνάγκη θὰ τὴ χάσει ἐκεῖ· σὺ ὅμως δὲ θέλεις νὰ ὑποταχθεῖς οὔτε μὲ λόγο. Αὐτὸ εἶναι αἰτία ὅλων τῶν κακῶν, τὸ ὅτι χάθηκαν τὰ ὀφειλόμενα στοὺς ἄρχοντες· καμιά ντροπὴ, κανένας φόβος. «Νὰ ὑπακούετε», λέγει, «στοὺς προϊσταμένους σας καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε»· τώρα ὅμως ὅλα καταστράφηκαν καὶ ἔγιναν ἄνω κάτω. Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω πρὸς χάρη τῶν προϊσταμένων· γιατί σὲ τί θὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴ δική μας τιμὴ, παρὰ τόσο μόνο, ὅσο τὸ ὅτι θὰ μᾶς ἔχουν ὑπάκουους; ἀλλὰ τὰ λέγω γιὰ τὸ συμφέρον σας. Γιατὶ αὐτοὶ κι ἂν ἀκόμη τιμηθοῦν, δὲν ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν σὲ τίποτε στὸ μέλλον, ἀλλὰ μεγαλύτερη θὰ εἶναι γι' αὐτοὺς ἡ

μείζον αὐτοῖς τὸ κατάκριμα· κἂν ὑβρισθῶσιν, οὐδὲν ἐβλάβησαν πρὸς τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ πλείων αὐτοῖς ἡ ἀπολογία. Ἄλλ' ὑμῶν αὐτῶν ἔνεκεν ἅπαντα βούλομαι γενέσθαι.

Ὅταν γὰρ τιμῶνται παρὰ τῶν ἀρχομένων οἱ ἡγούμενοι, καὶ 5 τοῦτο αὐτοῖς προφέρεται, καθάπερ τῷ Ἡλεὶ ἔλεγεν, «ἔλαβόν σε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου»· ὅταν δὲ ὑβρίζονται, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ, «οὐ σέ», φησὶν, «ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἦ ἐμέ». Ὡστε ἡ μὲν ὑβρις κέρδος αὐτοῖς ἐστίν, ἡ δὲ τιμὴ βάρος. Οὐκ αὐτῶν τοίνυν ἔνεκεν ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν. Ὁ τιμῶν τὸν ἱερέα, καὶ τὸν 10 Θεὸν τιμήσει· ὁ δὲ μαθῶν τοῦ ἱερέως καταφρονεῖν, ὁδῶ προβαίνων καὶ εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίσει ποτέ. «Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς», φησὶν, «ἐμὲ δέχεται»· καί, «τοὺς ἱερέας αὐτοῦ», φησὶν, «ἐντίμους ἔχε». Ἐντεῦθεν ἔμαθον Ἰουδαῖοι τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖν, ὅτι Μωϋσέως κατεφρόνησαν, ὅτι αὐτὸν ἐλίθαζον. Ὅταν γὰρ τις πρὸς τὸν ἱερέα 15 εὐλαβῶς διατεθῆ, πολλῶ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν. Κἂν ὁ ἱερεὺς φαῦλος ᾖ, ὁ Θεὸς ὁρῶν ὅτι διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τιμὴν καὶ τὸν οὐκ ἄξιον τιμῆς θεραπεύεις, καὶ αὐτὸς ἀποδοῦσει σοι τὴν ἀμοιβήν.

Εἰ γὰρ «ὁ δεχόμενος προφήτην», φησὶν, «εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται», καὶ ὁ τιμῶν καὶ ὁ εἴκων καὶ ὑπα- 20 κούων, δηλονότι τῷ ἱερεῖ. Εἰ γὰρ ἔνθα φιλοξενίας λόγος, ἔνθα οὐκ οἶδας τὸν καταγόμενον, τοσοῦτον λαμβάνεις μισθόν, ᾧ καὶ κελεύει ὑποτάσσεσθαι, ἂν ὑποταγῆς, πολλῶ μᾶλλον. «Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως», φησὶν, «καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐ- 25 τῶν μὴ ποιεῖτε». Οὐκ οἶδας τί ἐστὶν ὁ ἱερεὺς; Ἄγγελος Κυρίου ἐστί. Μὴ γὰρ τὰ ἑαυτοῦ λέγει; Εἰ καταφρονεῖς αὐτοῦ, οὐκ αὐτοῦ καταφρονεῖς, ἀλλὰ τοῦ χειροτονήσαντος αὐτὸν Θεοῦ. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ Θεὸς ἐχειροτόνησεν αὐτόν, φησὶν; Οὐκοῦν, εἰ μὴ ταύτην ἔχεις τὴν ὑπόληψιν, ἡ ἐλπίς σου κεκένωται. Εἰ γὰρ μηδὲν ἐνε- 30 γεῖ ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ, οὔτε λουτρὸν ἔχεις, οὔτε μυστηρίων μετέχεις, οὔτε εὐλογιῶν ἀπολαύεις· οὐκ ἄρα Χριστιανὸς εἶ.

7. Α' Βασ. 2,28 καὶ 8,7.

8. Μαθ. 10,40.

9. Μαθ. 10,41.

10. Μαθ. 23,2-3.

κατάκριση· κι ἂν ἀκόμη βρισθοῦν δὲν ἔπαθαν κανένα κακὸ στὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερη θὰ εἶναι ἡ ἀπολογία τους. Ἄλλ' ὅλα θέλω νὰ γίνουν γιὰ χάρη σας.

Πράγματι, ὅταν τιμῶνται οἱ προϊστάμενοι ἀπὸ τοὺς ἀρχομένους, κι αὐτὸ προσφέρεται σ' αὐτούς· ὅπως ἔλεγε στὸν Ἡλία· «σὲ ἔλαβα ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου»· ὅταν πάλι βρίζονται, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Σαμουήλ, «δὲν ἐξουθένωσαν», λέγει, «ἐσένα, ἀλλ' ἐμένα»⁷. Ὡστε ἡ ὕβρις εἶναι γι' αὐτοὺς κέρδος, ἐνῶ ἡ τιμὴ βάρος. Αὐτὰ λοιπὸν δὲν τὰ λέγω γι' αὐτούς, ἀλλὰ γιὰ σᾶς. Αὐτὸς πού τιμᾷ τὸν ἱερέα, θὰ τιμήσει καὶ τὸ Θεό· αὐτὸς πού ἔμαθε ὅμως νὰ περιφρονεῖ τὸν ἱερέα, καθὼς προχωράει θὰ περιφρονήσει κάποτε καὶ τὸ Θεό. «Αὐτὸς πού δέχεται ἐσᾶς», λέγει, «ἐμένα δέχεται»· καί, «τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ», λέγει, «τίμα τους»⁸. Ἀπὸ ἐδῶ ἔμαθαν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ περιφρονοῦν τὸ Θεό, γιατί περιφρόνησαν τὸ Μωϋσῆ, γιατί τὸν λιθοβολοῦσαν. Ὅταν κάποιος δείχνει εὐλάβεια ἀπέναντι στὸν ἱερέα, πολὺ περισσότερο θὰ δείξει πρὸς τὸ Θεό. Κι ἂν ὁ ἱερέας εἶναι φαῦλος, ὁ Θεὸς βλέποντας ὅτι, ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς πρὸς αὐτόν, ἐκτιμᾷ καὶ τὸν ἱερέα τὸν ἀνάξιο τιμῆς, θὰ σοῦ ἀποδώσει καὶ αὐτὸς τὴν ἀμοιβή.

Ἐὰν λοιπὸν «αὐτὸς πού δέχεται προφήτη», λέγει, «στὸ ὄνομα προφήτη, θὰ λάβει μισθὸ προφήτη»⁹, εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ λάβει μισθὸ καὶ αὐτὸς πού τιμᾷ καὶ ὑπακούει καὶ ὑποτάσσετε στὸν ἱερέα. Ἄν δηλαδή ἐκεῖ, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ φιλοξενία, ἐκεῖ πού δὲ γνωρίζεις ἐκεῖνον πού φιλοξενεῖς, λαμβάνεις τόσο μεγάλο μισθό, πολὺ περισσότερο θὰ λάβεις ἂν ὑποταγεῖς σ' αὐτόν πού διατάσσει νὰ ὑποτάσσεσαι. «Στὴν καθέδρα τοῦ Μωϋσῆ», λέγει, «κάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· ὅλα λοιπὸν ὅσα σᾶς λέγουν νὰ κάμνετε, κάμνετέ τα· σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους ὅμως μὴ πράττετε»¹⁰. Δὲν ξέρεις τί εἶναι ὁ ἱερέας; Εἶναι ἄγγελος τοῦ Κυρίου. Μῆπως λέγει τὰ δικά του; Ἄν τὸν περιφρονεῖς, δὲν περιφρονεῖς αὐτόν, ἀλλὰ τὸ Θεὸ πού τὸν χειροτόνησε. Καὶ ἀπὸ ποῦ, λέγει, εἶναι φανερὸ ὅτι τὸν χειροτόνησε ὁ Θεός; Λοιπὸν, ἂν δὲν ἔχεις αὐτὴ τὴν γνώμη, ἡ ἐλπίδα σου ἔχει χαθεῖ. Ἄν ὁ Θεὸς τίποτε δὲν ἐνεργεῖ μέσω αὐτοῦ, οὔτε τὸ βάπτισμα ἔχεις, οὔτε στὰ μυστήρια μετέχεις, οὔτε ἀπολαμβάνεις εὐλογίες· ἄρα δὲν εἶσαι Χριστιανός.

3. Τί οὖν; φησί· πάντας ὁ Θεὸς χειροτονεῖ, καὶ τοὺς ἀναξίους; Πάντας μὲν ὁ Θεὸς οὐ χειροτονεῖ, διὰ πάντων δὲ αὐτὸς ἐνεργεῖ, εἰ καὶ αὐτοὶ εἶεν ἀνάξιοι, διὰ τὸ σωθῆναι τὸν λαόν. Εἰ γὰρ δι' ὄνου καὶ διὰ Βαλαάμ, διὰ μιαραοῦ ἀνθρώπου, τοῦ λαοῦ ἔνεκεν ἐλάλησε, 5 πολλῶ μᾶλλον διὰ τοῦ ἱερέως. Τί γὰρ οὐ ποιεῖ ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας ἔνεκεν τῆς ἡμετέρας; Τί γὰρ οὐ φθέγγεται; διὰ τίνος δὲ οὐκ ἐνεργεῖ; Εἰ διὰ τοῦ Ἰούδα ἐνήργησε καὶ διὰ τῶν προφητευόντων, οἷς φησιν, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν», καὶ ἄλλοι δαίμονας ἐξέβαλον, πολλῶ μᾶλλον διὰ 10 τῶν ἱερέων ἐνεργῆσει. Ἐπεὶ εἰ μέλλοιμεν τοὺς βίους ἐρευνᾶν τῶν ἀρχόντων, αὐτοὶ μέλλομεν εἶναι χειροτονηταὶ τῶν διδασκάλων, καὶ τὰ ἄνω κάτω γίνεται, ἄνω οἱ πόδες, καὶ κάτω ἡ κεφαλή. Ἦκουε Παύλου λέγοντος· «ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ἡμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας»· καὶ πάλιν, «σὺ τί κρίνεις τὸν 15 ἀδελφόν σου;» Εἰ τὸν ἀδελφὸν οὐ δεῖ κρίνειν, πολλῶ μᾶλλον τὸν διδάσκαλον. Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο ἐπέταξεν ὁ Θεός, καλῶς ποιεῖς καὶ ἀμαρτάνεις μὴ ποιῶν· εἰ δὲ τούναντίον, μὴ τόλμα, μηδὲ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἐπιχειρεῖ. Τῷ Ἀαρὼν μετὰ τὴν μοσχοποιίαν ἐπανέστησαν οἱ περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών· τί οὖν; οὐκ ἀπώλοντο; 20 Ἐκαστος τὰ ἑαυτοῦ μεριμνάτω. Εἰ μὲν γὰρ δόγμα ἔχει διεστραμμένον, κἂν ἄγγελος ᾗ, μὴ πείθου· εἰ δὲ ὀρθᾶ διδάσκει, μὴ τῷ βίῳ πρόσεχε, ἀλλὰ τοῖς ῥήμασιν. Ἐχει Παῦλον καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων ρυθμίζοντά σε πρὸς τὸ δέον. Ἄλλ' οὐ δίδωσι πένησι, φησίν, οὐδὲ καλῶς διοικεῖ. Πόθεν σοι τοῦτο δῆλον; Πρὶν ἢ μάθης, 25 μὴ μέμψη, φοβήθητι τὰς εὐθύνας. Πολλὰ ἀπὸ ὑπονοίας κρίνεται. Μίμησαί σου τὸν Δεσπότην· ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «καταβὰς ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ». Εἰ δὲ κατέμαθες καὶ ἐξήτασας καὶ εἶδες, ἀνάμενε τὸν κριτὴν· μὴ προαρπάσης τοῦ Χριστοῦ τὴν τάξιν· ἐκείνου ταῦτά ἐστιν ἐξετάζειν,

11. Ματθ. 7,23.

12. Α' Κορ. 4,3.

13. Ρωμ. 14,10.

14. Ἀριθ. κεφ. 16.

15. Γεν. 18,21.

3. Τί λοιπόν; λέγει ὁ Θεὸς τοὺς χειροτονεῖ, καὶ τοὺς ἀνάξιους; Ὅλους βέβαια δὲν τοὺς χειροτονεῖ ὁ Θεός, μέσω ὧν ὁμοῦς αὐτὸς ἐνεργεῖ, καὶ ἂν ἀκόμη συμβαίνει νὰ εἶναι ἀνάξιοι, γιὰ νὰ σωθεῖ ὁ λαός. Γιατί, ἂν κάποτε μίλησε μέσω τοῦ ὄνου, καὶ μέσω τοῦ Βαλαάμ, μέσω ἀνθρώπου μιανοῦ, γιὰ χάρι τοῦ λαοῦ, πολὺ περισσότερο ὁμιλεῖ μέσω τοῦ ἱερέως. Γιατί τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ κάμνει ὁ Θεὸς γιὰ τὴν σωτηρία μας; Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ λέει; μέσω ποιοῦ δὲν ἐνεργεῖ; Ἄν ἐνέργησε μέσω τοῦ Ἰούδα, καὶ μέσω αὐτῶν ποῦ προφητεύουν, στοὺς ὁποίους λέγει, «δὲν σᾶς γνωρίζω, φύγετε ἀπὸ κοντὰ μου σεῖς ποὺ ἐργάζεσθε τὴν ἀνομία»¹¹, καὶ ἄλλοι καὶ δαίμονες ἔβγαλαν, πολὺ περισσότερο θὰ ἐνεργήσῃ μέσω τῶν ἱερέων. Γιατί, ἂν πρόκειται νὰ ἐρευνοῦμε τὴν ζωὴ τῶν προϊσταμένων, τότε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ χειροτονήσουμε τοὺς δασκάλους, καὶ ὅλα θὰ γίνουν ἄνω κάτω, τὰ πόδια θὰ βρεθοῦν ἐπάνω καὶ τὸ κεφάλι κάτω. Ἄκου τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ἐμένα μοῦ εἶναι τελείως ἀδιάφορο τὸ νὰ κριθῶ ἀπὸ σᾶς ἢ ἀπὸ ἀνθρώπινο δικαστήριον»¹²· καὶ πάλι· «σὺ γιατί κρίνεις τὸν ἀδελφὸ σου;»¹³. Ἄν δὲν πρέπει νὰ κρίνεις τὸν ἀδελφὸ σου, πολὺ περισσότερο δὲν πρέπει νὰ κρίνεις τὸ δάσκαλο. Γιατί, ἂν αὐτὸ τὸ διέταξε ὁ Θεός, καλὰ κάμνεις, κι ἂν δὲν τὸ κάμνεις ἀμαρτάνεις· ἂν ὁμοῦς διέταξε τὸ ἀντίθετο, μὴ τολμᾶς καὶ μὴν ἐπιχειρεῖς πέρα ἀπὸ τὰ ἐσκαμμένα. Μετὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ μοσχαριοῦ ξεσηκώθηκαν ἐναντίον τοῦ Ἀαρῶν οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Κορὲ καὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών¹⁴· τί λοιπόν; δὲ χάθηκαν;

Ὁ καθένας ἄς μεριμνᾷ γιὰ τὰ δικά του. Ἄν ἔχει ὁμοῦς δόγμα διεστραμμένο, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἄγγελος, μὴν ὑπακοῦς σ' αὐτόν· ἂν διδάσκει ὀρθά, μὴ κοιτᾷς τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ τὰ λόγια του. Ἐχεις τὸν Παῦλο ποὺ σὲ καθοδηγεῖ πρὸς τὸ σωστὸ καὶ μὲ τὰ ἔργα καὶ μὲ τὰ λόγια. Ἀλλὰ, λέγει, δὲ δίνει στοὺς φτωχοὺς κι οὔτε διοικεῖ καλὰ. Ἀπὸ ποῦ τὸ ἀντιλήθηφες αὐτό; Πρὶν μάθεις μὴν κατηγορεῖς· νὰ φοβᾶσαι τίς εὐθύνες. Πολλὰ κρίσεις γίνονται μὲ βάση τὴν ὑποψία. Μιμήσου τὸ Δεσπότη σου· ἄκουε αὐτόν ποὺ λέγει· «ἀφοῦ κατεβῶ θὰ δῶ ἂν γίνονται σύμφωνα μὲ τίς κραυγὰς ποὺ βγάζουν· εἰ δὲ μὴ, γιὰ νὰ γνωρίσω»¹⁵. Ἄν ὁμοῦς ἔμαθες καὶ ἐξέτασες καὶ εἶδες, περίμενε τὸν κριτὴ· μὴ προαρπάξεις τὴ θέση τοῦ Χριστοῦ. Ἐκείνου ἔργο εἶναι νὰ ἐξετάζει αὐτὰ, ὄχι δικό σου. Σὺ εἶσαι ἔσχατος δοῦλος,

οὐ σοῦ· σὺ δοῦλος εἶ ἔσχατος, οὐ Δεσπότης· σὺ πρόβατον εἶ· μὴ
 τοίνυν περιεργάζου τὸν ποιμένα, ἵνα μὴ καὶ ἐφ' οἷς ἐκείνου κατηγο-
 ρεῖς, εὐθύνῃς δῶς. Καὶ πῶς ἐμοὶ λέγει, φησὶν, αὐτὸς οὐ ποιῶν;
 Οὐκ αὐτὸς σοι λέγει· εἰ αὐτῷ πείθῃ, μισθὸν οὐκ ἔχεις· ὁ Χριστὸς
 5 σοι ταῦτα παραινεῖ. Καὶ τί λέγω; οὐδὲ Παύλῳ πείθεσθαι χρή, ἂν τι
 ἴδιον λέγῃ, ἂν τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τῷ ἀποστόλῳ τῷ τὸν Χριστὸν
 ἔχοντι λαλοῦντα ἐν ἑαυτῷ.

Μὴ κρίνωμεν τὰ ἀλλήλων, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος· ἐξέτα-
 σον σοῦ τὸν βίον. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὀφείλει μου βελτίων εἶναι, φησί.
 10 Διὰ τί; Ὅτι ἱερεὺς ἐστὶ. Καὶ τί σου πλεον οὐκ ἔχει; οὐχὶ τοὺς μό-
 χθους; οὐχὶ τοὺς κινδύνους; οὐχὶ τὴν ἀγωνίαν; οὐχὶ τὴν ταλαιπω-
 ρίαν; Ταῦτα τοίνυν ἔχων πῶς οὐ βελτίων ἐστὶ σοι; Εἰ δὲ οὐκ ἔστι
 βελτίων, ἄρα ὀφείλεις, εἰπέ μοι, σὺ σαυτὸν ἀπολλύναι; Ἀπονοίας
 ταῦτα τὰ ρήματα. Πόθεν γάρ, ὅτι οὐκ ἔστι σοι βελτίων; Ἐὰν
 15 κλέπτῃ, φησί, καὶ ἱεροσυλῇ. Πόθεν οἶδας, ἄνθρωπε; τί κατὰ
 κρημνῶν ὠθεῖς σαυτόν; Καὶ σὺ μὲν, ἂν εἴπῃ τις, ὅτι ὁ δεῖνα πορφύ-
 ραν ἔχει, κἂν εἰδῶς ἦς, ἀποφράττεις τὰ ὦτα, κἂν ἐλέγξαι δυνάμε-
 νος ἦς, ἀποπηδᾷς εὐθέως καὶ προσποιῇ μὴ εἰδέναι, περιττὸν κίνδυ-
 νον μὴ θέλων ἀναδέξασθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀποπηδᾷς,
 20 ἀλλὰ καὶ ἀναδέχῃ περιττὸν κίνδυνον. Ταῦτα τὰ ρήματα οὐκ ἔστιν
 ἀνεύθυνα· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν
 ρῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, δώσουσι περὶ αὐτοῦ
 λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως».

Ὅλως δέ, οἶει τινὸς βελτίων εἶναι, καὶ οὐ στενάξεις, οὐδὲ
 25 κόπτεις τὸ στῆθος, οὐδὲ κάτω κύπτεις, οὐδὲ μιμῆ τὸν τελώνην;
 Οὐκοῦν ἀπώλεσας σαυτόν, κἂν βελτίων ἦς. Βελτίων εἶ; σίγα, ἵνα
 μένης βελτίων· ἂν δὲ εἴπῃς, ἐκένωσας τὸ πᾶν. Ἄν νομίσης, οὐχί·
 ἂν μὴ νομίσης, πολὺ προσέθηκας. Εἰ γὰρ ὁ ὢν ἀμαρτωλός, ἐπειδὴ
 ὠμολόγησε, κατῆλθε δεδικαιωμένος, ὁ μὴ ὢν σφόδρα ἀμαρτωλός
 30 καὶ οὕτω πεπεισμένος, τί οὐ κερδανεῖ; Ἐξέτασόν σου τὸν βίον. Οὐ

ὄχι Δεσπότης. Σὺ εἶσαι πρόβατο· μὴν ἐξετάζεις τὸν ποιμένα, γιὰ νὰ μὴ δώσεις λόγο καὶ γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὅποια κατηγορεῖς ἐκεῖνον. Καὶ πῶς, λέγει, ἐμένα μοῦ λέγει νὰ τὰ κάμνω, ἐνῶ αὐτὸς δὲν τὰ κάμνει; Δὲ σοῦ λέγει αὐτός· ἂν πείθεσαι σ' αὐτόν, δὲ ἔχεις μισθό· ὁ Χριστὸς σοῦ τὰ παραγγέλλει αὐτά. Καὶ τί λέγω; Οὔτε στὸν Παῦλο πρέπει νὰ ὑπακοῦς, ἂν λέγει κάτι δικό του, ἂν λέγει κάτι ἀνθρώπινο, ἀλλὰ στὸν ἀπόστολο ποὺ ἔχει μέσα του τὸ Χριστὸ ποὺ ὁμιλεῖ μέσω αὐτοῦ.

Ἄς μὴν κρίνουμε τὰ ξένα, ἀλλὰ καθένας τὰ δικά του· ἐξέτασε τὴν ζωὴ σου. Ἀλλά, λέγει, ἐκεῖνος ὀφείλει νὰ εἶναι καλύτερος ἀπὸ μένα. Γιατί; Γιατὶ εἶναι ἱερεύς. Καὶ τί δὲν ἔχει περισσότερο ἀπὸ σένα; Δὲν ἔχει τοὺς μόχθους; δὲν ἔχει τοὺς κινδύνους; δὲν ἔχει τὴν ἀγωνία; δὲν ἔχει τὴν ταλαιπωρία; Ἐχοντας λοιπὸν αὐτὰ πῶς δὲν εἶναι καλύτερος ἀπὸ σένα; Κι ἂν δὲν εἶναι καλύτερος, πές μου, ἄραγε πρέπει ἐσὺ νὰ καταστρέψεις τὸν ἑαυτό σου; Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι ἀνόητα. Ἀπὸ ποῦ ἔβγαλες τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εἶναι καλύτερος ἀπὸ σένα; Ἄν κλέβει, λέγει, καὶ ἱεροσυλεῖ. Ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις, ἄνθρωπε; γιατί σπρώχνεις τὸν ἑαυτό σου στὸ γκρεμό; Κι ἐσὺ βέβαια, ἂν σοῦ πεῖ κάποιος ὅτι ὁ τάδε ἔχει πορφύρα, κι ἂν ἀκόμη τὸ γνωρίζεις, κλείνεις τ' αὐτιά σου, κι ἂν εἶσαι σὲ θέση νὰ τὸν ἐλέγξεις, ἀμέσως τὸ ὑπερπηδᾷς καὶ προσποιεῖσαι ὅτι δὲ γνωρίζεις, μὴ θέλοντας νὰ φορτωθεῖς περιττὸ κίνδυνο· ἐδῶ ὅμως ὄχι μόνο δὲν τὸ ὑπερπηδᾷς, ἀλλὰ καὶ φορτώνεσαι περιττὸ κίνδυνο. Αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι ἀνεύθυνα· γιατί ἄκουε τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει· «σᾶς λέγω, ὅτι γιὰ κάθε λόγο ἀνωφελῆ ποὺ θὰ ποῦν οἱ ἄνθρωποι, θὰ δώσουν λόγο γι' αὐτόν κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως»¹⁶.

Πράγματι λοιπὸν νομίζεις ὅτι εἶσαι καλύτερος ἀπὸ κάποιον καὶ δὲν στενάζεις, οὔτε χτυπᾷς τὸ στῆθος σου, οὔτε σκύβεις κάτω, οὔτε μιμεῖσαι τὸν τελώνη; Λοιπὸν ἔχασες τὸν ἑαυτό σου, κι ἂν ἀκόμη εἶσαι καλύτερος. Εἶσαι καλύτερος; Σιώπα, γιὰ νὰ μένεις καλύτερος· ἂν ὅμως μιλήσεις, ἔχασες τὸ πᾶν. Ἄν νομίσεις ὅτι εἶσαι καλύτερος, δὲν εἶσαι, ἂν δὲ νομίσεις, πολὺ πρόσθεσες. Ἄν δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἦταν ἀμαρτωλός, ἐπειδὴ τὸ ὁμολόγησε, κατέβηκε ἀπὸ τὸ ναὸ δικαιωμένος, αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι πολὺ ἀμαρτωλός, ἀλλ' εἶναι πεπεισμένος ὅτι εἶναι τέτοιος, τί δὲ θὰ κερδίσει; Ἐξέτασε τὴ

κλέπτεις; ἀλλ' ἀρπάζεις, ἀλλὰ βιάζῃ, ἀλλὰ μυρία ἕτερα τοιαῦτα ποιεῖς. Οὐκ ἐπαινῶν λέγω τὴν κλοπὴν, ἀπαγε, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δακρῦων, εἴ τις ἄρα ἐστὶ τοιοῦτος· οὐ γὰρ πείθομαι. Ὅσον γὰρ ἡ ἱεροσυλία κακόν, οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν· ἀλλ' ὑμῶν φείδομαι· οὐ γὰρ
 5 βούλομαι τὴν ἀρετὴν τὴν ἡμετέραν κενουῖσθαι τῷ κατηγορεῖν ἐτέρων. Τί τοῦ τελώνου χειρὸν, εἶπέ μοι; Ἀληθὲς ἦν, ὅτι καὶ τελώνης ἦν, καὶ μυρίων ἔνοχος κακῶν· καὶ μόνον ἵνα εἶπη ὁ Φαρισαῖος, «ὅτι οὐκ εἰμί ὡς οὗτος ὁ τελώνης», πάντα ἀπώλεσε· σὺ περὶ τοῦ ἱερέως λέγεις, ὅτι οὐκ εἰμί ὡς οὗτος ἱερόσυλος, καὶ οὐ πάντα κε-
 10 νοῖς; Ταῦτα λέγειν ἀναγκάζομαι καὶ ἐπεξιέναι τούτῳ τῷ λόγῳ, οὐκ ἐπειδὴ ἐκείνων μοι μέλει τοσοῦτον, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ὑμῶν δέδοικα, μὴ κενῶσητε ὑμῶν τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς καυχήσεως ταύτης, διὰ τῆς κατακρίσεως. Ἄκουε γὰρ τοῦ Παύλου παραινοῦντος καὶ λέγοντος· «τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυ-
 15 τὸν μόνον τὸ καύχημα ἔξει, καὶ οὐκ εἰς τὸ ἕτερον».

4. Εἶπέ μοι, ἂν εἰς ἰατροῦν ἔλθῃς τραῦμα ἔχων, μὴ ἀφείς φάρμακον ἐπιθεῖναι καὶ θεραπεῦσαι τὸ ἔλκος, περιεργάζῃ τὸν ἰατρόν, εἴτε ἔλκος ἔχει, εἴτε οὐκ ἔχει; κἂν ἔχη δέ, φροντίζεις; ἢ ἐπειδὴ ἔχει ἐκεῖνος, τὸ σαυτοῦ οὐ θεραπεύεις, καὶ λέγεις, ἐχρῆν αὐτὸν ὑγιαίνειν
 20 ἰατρόν ὄντα· ἐπειδὴ οὐχ ὑγιαίνει ἰατρὸς ὢν, ἀφήμι κἀγὼ τὸ ἔλκος τὸ ἐμὸν ἀνίατον; μὴ γάρ, ἂν ὁ ἱερεὺς ἦ κακός, παραμυθία ἔσται τῷ ἀρχομένῳ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ δῶσει μὲν ἐκεῖνος δίκην τὴν ὠρισμένην· δώσεις δὲ καὶ σὺ τὴν ὀφειλομένην καὶ πρέπουσαν· καὶ γὰρ ὁ διδάσκαλος τάξιν λοιπὸν πληροῖ μόνον. «Ἔσονται» γάρ, φησί,
 25 «πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ εἴπωσι, γινῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδῆσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν». Τίνος οὖν ἔνεκεν, φησί, προκάθηται; τίνος οὖν ἔνεκεν ἐφέστηκε; Μὴ λέγωμεν, παρακαλῶ, κακῶς τοὺς διδασκάλους, μηδὲ ἀκριβολογώμεθα περὶ τούτων, ἵνα μὴ κακῶς ἑαυτοὺς διαθῶμεν· τὰ ἡμέτερα ἐξετά-
 30 ζωμεν, καὶ οὐδένα ἐροῦμεν κακῶς.

Αἰδεσθῶμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡμᾶς ἐφώτισεν.

17. Λουκᾶ 18,11.

18. Γαλ. 6,4.

19. Ἰω. 6,45. Ἦσ. 54,13. Ἱερ. 31,34.

ζωή σου. Δέν κλέβεις; ἀλλὰ ἀρπάζεις, ἀλλὰ βιάζεις, ἀλλὰ μύρια ἄλλα τέτοια κάμνεις. Ἀναφέρω τὴν κλοπὴ ὄχι ἐπαινώντας την, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' εἶναι ἄξιος καὶ πολλῶν δακρῦων ἂν τυχὸν κάποιος εἶναι τέτοιος· γιατί δέν πείθομαι. Τὸ πόσο κακὸ εἶναι ἡ ἱεροσυλία, δέν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ πῶ· ἀλλὰ σέβομαι ἐσᾶς· γιατί δέ θέλω νὰ μειώνεται ἡ δική σας ἀρετὴ μὲ τὸ νὰ κατηγορῶ ἄλλους. Πές μου τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὸν τελώνη; Ἦταν ἀλήθεια ὅτι καὶ τελώνης ἦταν καὶ ἔνοχος μυρίων κακῶν· καὶ μόνο μὲ τὸ νὰ πεῖ ὁ Φαρισαῖος ὅτι «δέν εἶμαι ὅπως αὐτὸς ὁ τελώνης»¹⁷, ἔχασε τὰ πάντα. Σὺ λές γιὰ τὸν ἱερέα, ὅτι δέν εἶμαι ὅπως αὐτὸς ὁ ἱερόσυλος, καὶ δέ χάνεις τὰ πάντα; Ἀναγκάζομαι νὰ τὰ λέγω αὐτὰ καὶ νὰ ἐξετάζω αὐτὸ τὸ θέμα, ὄχι ἐπειδὴ μὲ ἐνδιαφέρει τόσο γιὰ ἐκείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβᾶμαι γιὰ σᾶς, μὴ τυχὸν χάσετε τὴν ἀρετὴ σας μ' αὐτὴ τὴν καύχηση, μὲ τὴν κατάκριση. Γιατί ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ προτρέπει καὶ λέγει· «τὸ ἔργο του ὁ καθένας ἄς τὸ ἐξετάζει μόνος του, καὶ τότε θὰ ἔχει λόγο καυχήσεως γιὰ τὸν ἑαυτό του μόνο καὶ ὄχι σὲ σύγκριση μὲ ἄλλον»¹⁸.

4. Πές μου, ἂν πᾶς σὲ ἰατροῦ ἔχοντας τραῦμα, δέν ἀφήνεις νὰ σοῦ βάλει φάρμακο καὶ νὰ θεραπεύσει τὴν πληγὴ ὁ γιατρός, ἀλλ' ἐξετάζεις ἂν ἔχει πληγὴ ἢ δέν ἔχει; Κι ἂν ἔχει φροντίζεις γιὰ τὴν πληγὴ; Ἦ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔχει πληγὴ, δέ θεραπεύεις τὴ δική σου καὶ λές, ἔπρεπε αὐτός, ἀφοῦ εἶναι γιατρός, νὰ εἶναι ὑγιής, ἐπειδὴ ὅμως δέν εἶναι αὐτὸς ὑγιής, ἐνῶ εἶναι γιατρός, ἀφήνω κι ἐγῶ τὴν πληγὴ μου ἀθεράπευτη; Μήπως λοιπὸν ἂν ὁ ἱερεὺς εἶναι κακός, θὰ εἶναι αὐτὸ παρηγοριὰ γιὰ τὸν ἀρχόμενο; Καθόλου, ἀλλ' ἐκεῖνος βέβαια θὰ ὑποστεῖ τὴν ὀρισμένη τιμωρία, θὰ ὑποστεῖς ὅμως καὶ σὺ τὴν ὀφειλόμενη καὶ πρέπουσα· καθόσον ὁ δάσκαλος ἀναπληρώνει μόνο τὴ θέση. Γιατί λέγει, «θὰ εἶναι ὅλοι διδασκοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ δέ θὰ ποῦν, γνώρισε τὸν Κύριο, γιατί ὅλοι ἀπ' αὐτοὺς θὰ μὲ ἀναγνωρίσουν ἀπὸ τὸν μικρὸ ἕως τὸν μεγάλον»¹⁹. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν, λέγει, προκάθεται; γιὰ ποιὸ λόγο προΐσταται; Ἄς μὴ κακολογοῦμε, παρακαλῶ, τοὺς δασκάλους, οὔτε νὰ τοὺς ἐξετάζουμε σχολαστικά, γιὰ νὰ μὴ βλάψουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἄς ἐξετάζουμε τὰ δικά μας κι ἄς μὴν ποῦμε κακὸ γιὰ κανέναν.

Ἄς σεβασθοῦμε ἐκείνη τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία μᾶς φώτισε.

Ἐάν πατέρα τις ἔχη, κἄν μυρία ἔχη δεινά, πάντα συσκιάζει. «Μὴ δοξάζου» γάρ, φησίν, «ἐν ἀτιμίᾳ πατρός σου· οὐ γάρ ἐστὶ σοι δόξα ὡς ὄνειδος». Κἄν ἀπολίπη σύνεσις, συγγνώμην ἔχε. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν σωματικῶν πατέρων, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν πατέρων ταῦτα λεκτέον. Αἰδέσθητι ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν σοι διακο-
 5 νεῖται· ἀναγινώσκεσθαι ποιεῖ τὰς Γραφάς, διὰ σὲ τὸν οἶκον κοσμεῖ, διὰ σὲ ἀγρυπνεῖ, διὰ σὲ εὐχεται, ὑπὲρ σοῦ ἔστηκε τὸν Θεὸν παρακαλῶν, διὰ σὲ λιτὰς ποιεῖ, ὑπὲρ τοῦ πᾶσα αὐτῷ ἡ θρησκεία. Ταῦτα αἰδέσθητι, ταῦτα ἐνόησον, μετὰ πάσης εὐλαβείας πρόσιθι. Εἶπέ
 10 μοι, φαῦλός ἐστι; Καὶ τί τοῦτο; ὁ γὰρ μὴ φαῦλος αὐτός σοι χαρίζεται τὰ μεγάλα ἀγαθὰ; Οὐδαμῶς· πρὸς τὴν πίστιν τὴν σὴν τὸ πᾶν ἐνεργεῖται. Οὐτε ὁ δίκαιος ὠφελήσει τι, μὴ ὄντος σου πιστοῦ, οὔτε ὁ φαῦλος βλάψει τι, ὄντος σου πιστοῦ. Διὰ βρωῶν ἐνήργησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ὅτε ἐβούλετο σῶσαι τὸν λαόν. Μὴ γὰρ ὁ βίος τοῦ
 15 ἱερέως, μὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ τοσοῦτόν τι συντελεῖ; Οὐκ ἔστι τοιαῦτα ἃ χαρίζεται ὁ Θεός, ὡς ὑπὸ ἱερατικῆς ἀρετῆς ἀνύεσθαι· τὸ πᾶν τῆς χάριτός ἐστι· τούτου ἐστὶν ἀνοῖξαι μόνον τὸ στόμα, τὸ δὲ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεται· σύμβολον οὗτος πληροῖ μόνον.

Ἐνόησον ὅσον ἐστὶ τὸ μέσον Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰησοῦ· ἄκουε
 20 γὰρ Ἰωάννου λέγοντος, «ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι», καί, «οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος». Ἄλλ' ὅμως καὶ τοσοῦτου ὄντος τοῦ μέσου, καὶ Πνεῦμα κατηνέχθη, ὅπερ οὐκ εἶχεν Ἰωάννης. «Ἐκ γὰρ πληρώματος αὐτοῦ», φησίν, «ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν». Ἄλλ' ὅμως πρὶν ἢ βαπτισθῆναι, οὐ κατηνέχθη·
 25 οὐ μὴν οὐδὲ Ἰωάννης ἐποίησεν αὐτὸ κατενεχθῆναι. Τί οὖν τοῦτο γίνεται; Ἴνα μάθης, ὅτι σύμβολον ὁ ἱερεὺς πληροῖ. Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀνθρώπου τοσοῦτον ἀφέστηκεν, ὅσον Ἰωάννης τοῦ Ἰησοῦ· ἀλλ' ὅμως ἐπ' αὐτοῦ κατῆλθε τὸ Πνεῦμα, ἵνα μάθης ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεται, ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς ποιεῖ. Βούλομαί τι παράδοξον
 30 εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴ θαυμάσητε μηδὲ θορυβηθῆτε. Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ἡ

20. Ἐκκλ. 3,12.

21. Ματθ. 3,14.

22. Ἰω. 1,26.

23. Ἰω. 1,16.

Ἐάν τις ἔχει κάποιος πατέρα, κι ἂν ἄκομα αὐτὸς ἔχει μύρια κακά, ὅλα τὰ καλύπτει. Γιατὶ λέγει, «μὴν δοξάζεσαι στὴν ἀτιμία τοῦ πατέρα σου. Δὲν εἶναι γιὰ σένα ἢ δόξα τόσο, ὅσο ἢ ντροπὴ»²⁰. Κι ἂν τοῦ λείπει ἢ σύνεση, συγχώρα τον. Ἐάν λοιπὸν γιὰ τοὺς σωματικούς πατέρες πρέπει νὰ τὰ λέμε αὐτά, πολὺ περισσότερο γιὰ τοὺς πνευματικούς. Σεβάσου τὸ ὅτι καθημερινὰ σὲ ὑπηρετεῖ· σὲ ὀδηγεῖ στὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν· γιὰ σένα στολίζει τὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ· γιὰ σένα ἀγρυπνεῖ· γιὰ σένα προσεύχεται· γιὰ σένα στέκεται καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεό· γιὰ σένα κάμνει ὀλονύκτιες παρακλήσεις· γιὰ σένα εἶναι σ' αὐτὸν ὄλη ἡ θρησκεία. Σεβάσου ὅλα αὐτά· σκέψου αὐτά· πλησίασε μὲ κάθε εὐλάβεια. Πές μου, εἶναι φαῦλος; Καὶ τί μ' αὐτό; Μήπως αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι φαῦλος αὐτὸς σοῦ χαρίζει τὰ μεγάλα ἀγαθὰ; Καθόλου. Τὸ πᾶν γίνεται ἀνάλογα μὲ τὴ δική σου πίστη. Οὔτε ὁ δίκαιος θὰ σ' ὠφελήσει σὲ κάτι, ἐφόσον ἐσὺ δὲν εἶσαι πιστός, οὔτε ὁ φαῦλος θὰ σὲ βλάψει σὲ κάτι, ἐφόσον εἶσαι ἐσὺ πιστός. Μέσω τῶν βοδιῶν ἐνέργησε ὁ Θεὸς στὴν κιβωτό, ὅταν ἤθελε νὰ σώσει τὸ λαό. Μήπως δηλαδὴ ἡ ζωὴ τοῦ ἱερέως, μήπως ἡ ἀρετὴ του συμβάλλει τόσο πολὺ; Αὐτὰ ποὺ χαρίζει ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ συντελοῦνται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τοῦ ἱερέως· τὸ πᾶν ὀφείλεται στὴ χάρι τοῦ Θεοῦ· αὐτοῦ ἔργο εἶναι ν' ἀνοίξει μόνο τὸ στόμα, τὸ πᾶν ὅμως ὁ Θεὸς τὸ ἐργάζεται· αὐτὸς γίνεται μόνο τὸ σύμβολο.

Σκέψου πόση εἶναι ἡ ἀπόσταση τοῦ Ἰωάννη καὶ τοῦ Ἰησοῦ· ἄκουε τὸν Ἰωάννη ποὺ λέγει· «ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη νὰ βαπτισθῶ ἀπὸ σένα»²¹, καί, «δὲν εἶμαι ἰκανὸς νὰ λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματός του»²². Ἄλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ἀπόσταση, καὶ Πνεῦμα κατέβηκε, ποὺ δὲν τὸ εἶχε ὁ Ἰωάννης. Γιατὶ, λέγει «ἀπὸ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ὅλοι ἐμεῖς ἐλάβαμε»²³. Ἄλλ' ὅμως προτοῦ βαπτισθεῖ δὲν κατέβηκε τὸ Πνεῦμα· οὔτε δηλαδὴ ὁ Ἰωάννης ἔκανε αὐτὸ νὰ κατεβεῖ. Γιατὶ λοιπὸν γίνεται αὐτό; Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὁ ἱερεὺς εἶναι ἀπλῶς σύμβολο. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲ βρίσκεται σὲ τόσο μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ ἄνθρωπο, ὅσο ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ· ἀλλὰ ὅμως τὸ Πνεῦμα κατῆλθε σ' αὐτόν, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς τὸ ἐργάζεται, ὅτι τὸ πᾶν ὁ Θεὸς τὸ κάμνει. Θέλω κάτι παράξενο νὰ σᾶς πῶ, ἀλλὰ μὴν ἀπορήσητε, οὔτε νὰ ταραχθεῖτε. Ποιὸ εἶναι λοιπὸν αὐτό; Ἡ προσφορὰ εἶναι ἡ ἴδια, εἴτε τὴν προσφέ-

προσφορά ἢ αὐτή ἐστι, κἄν ὁ τυχὼν προσενέγκῃ, κἄν ὁ Παῦλος, κἄν Πέτρος· ἢ αὐτή ἐστὶν ἣν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἔδωκε καὶ ἣν νῦν οἱ ἱερεῖς ποιῶσιν· οὐδὲν αὐτῇ ἐλάττων ἐκείνης, ὅτι καὶ ταύτην οὐκ ἄνθρωποι ἀγιάζουσιν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ καὶ ἐκείνην ἀγιάσας.
 5 Ὡσπερ γὰρ τὰ ρήματα, ἅπερ ὁ Θεὸς ἐφθέγγετο, τὰ αὐτὰ ἐστίν, ἅπερ ὁ ἱερεὺς καὶ νῦν λέγει, οὕτω καὶ ἡ προσφορά ἢ αὐτή ἐστι, καὶ τὸ βάπτισμα ὅπερ ἔδωκεν. Οὕτω τὸ πᾶν τῆς πίστεώς ἐστίν. Ἐπεπήδησεν εὐθέως τὸ Πνεῦμα ἐπὶ Κορνήλιον, ἐπειδὴ προλαβὼν τὰ παρ' αὐτοῦ ἐπεδείξατο, καὶ τὴν πίστιν εἰσήνεγκε. Καὶ τοῦτο τοίνυν
 10 σῶμά ἐστι, κάκεινο· ὁ δὲ νομίζων τοῦτο ἕλαττον ἐκείνου εἶναι, οὐκ οἶδεν ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ νῦν πάρεστι, καὶ νῦν ἐνεργεῖ.

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες (οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἴρηται ἡμῖν ταῦτα πάντα, ἀλλ' ἵνα διορθώσωμεν ὑμῶν τὴν γνώμην, καὶ ἀσφαλεστέρους εἰς τὸ ἐξῆς ἐργασώμεθα), πολλὴν τῶν εἰρημένων τὴν φυλακὴν ἐπιδείξασθε. Ἄν δὲ αἰεὶ μὲν ἀκούωμεν, πράττωμεν δὲ μηδέποτε, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἔσται τῶν λεγομένων. Προσέχωμεν τοίνυν ἀκριβῶς, προσέχωμεν τοῖς λεχθεῖσι μετ' ἐπιμελείας, ἀπογράψωμεν αὐτὰ ἐπὶ τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας, ἔχωμεν αἰεὶ κεκολλημένα τῷ συνειδότι, καὶ διηνεκῶς δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ
 20 Υἱῷ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι.

ρει ὁ τυχών, εἴτε ὁ Παῦλος, εἴτε ὁ Πέτρος· εἶναι ἡ ἴδια ἐκείνη πού ὁ Χριστός ἔδωσε στοὺς μαθητές του, καὶ αὐτὴν τὴν ἴδια προσφέρουν οἱ σημερινοὶ ἱερεῖς· αὐτὴ δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἐκείνης, γιατί καὶ αὐτὴν δὲν τὴν ἀγιάζουν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐκεῖνος πού ἀγίασε καὶ ἐκείνην. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ λόγια πού εἶπε ὁ Θεὸς εἶναι τὰ ἴδια μὲ αὐτὰ πού καὶ σήμερα λέγει ὁ ἱερεὺς, ἔτσι καὶ ἡ προσφορὰ εἶναι ἡ ἴδια, καὶ τὸ βάπτισμα πού μᾶς παρέδωσε. Ἔτσι τὸ πᾶν εἶναι τῆς πίστεως. Χορηγήθηκε ἀμέσως τὸ Πνεῦμα στὸν Κορνήλιο, ἐπειδὴ προηγουμένως πρόσφερε ὅσα ἐξερτῶνταν ἀπ' αὐτὸν καὶ καὶ μαζὶ πρόσφερε καὶ τὴν πίστη του. Κι αὐτὸ λοιπὸν σῶμα εἶναι κι ἐκεῖνο· αὐτὸς πού νομίζει ὅτι αὐτὸ εἶναι κατώτερο ἀπ' ἐκεῖνο, δὲ γνωρίζει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ τώρα παρὼν καὶ ὅτι καὶ τώρα ἐνεργεῖ.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ (καθόσον ὅλα αὐτὰ δὲν σᾶς τὰ εἶπαμε ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ διορθώσουμε τὴ γνώμη σας καὶ νὰ σᾶς κάμουμε πιὸ ἀσφαλεῖς στὸ ἐξῆς), φυλάξτε καλὰ αὐτὰ πού λέχθηκαν. Ἄν ὅμως πάντα ἀκοῦμε, ποτὲ ὅμως δὲν πράττουμε αὐτὰ πού ἀκοῦμε, δὲ θὰ ἔχουμε κανένα ὄφελος ἀπὸ τὰ λεγόμενα. Ἄς προσέχουμε λοιπὸν αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια, ἃς προσέχουμε μὲ ἐπιμέλεια αὐτὰ πού λέχθηκαν· ἃς τὰ καταγράψουμε στὸ μυαλό μας, ἃς τὰ ἔχουμε παντοῦ χαραγμένα στὴ συνείδησή μας, καὶ ἃς δοξάζουμε διαρκῶς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(B' Τιμ. 1,13-18)

«Υποτύπωσιν ἔχε υἰγιαίνοντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ
ἤκουσας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τὴν
καλὴν παραθήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος ἀγίου τοῦ
ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν
5 με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ὧν ἐστι Φύγελος καὶ Ἐρμο-
γένης. Δῶν ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι
πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ τὴ ἄλυσίν μου οὐκ ἐπησχύν-
θη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ρώμῃ σπουδαιότερόν με ἐζήτη-
σε καὶ εὔρε. Δῶν αὐτῷ ὁ Κύριος εὐρεῖν ἔλεος παρὰ
10 Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκό-
νησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις».

1. Οὐ διὰ γραμμάτων μόνον τὰ πρακτέα ὑπετίθετο τῷ μαθητῇ,
ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ ρημάτων. Καὶ τοῦτο πολλαχοῦ καὶ ἐν ἄλλοις ἐδή-
λωσε λέγων, «εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν»,
15 πολλῶ δὲ μᾶλλον καὶ ἐνταῦθα. Μὴ τοίνυν ἐλλιπῶς εἰρήσθαι τὸ
κατὰ τὴν διδασκαλίαν νομίσωμεν· πολλὰ γὰρ αὐτῷ καὶ ἀγράφως
παρέδωκεν· ἅπερ οὖν ἀναμιμνήσκων αὐτόν, ἔλεγεν· «υποτύπωσιν
ἔχε υἰγιαίνοντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας». Τί δέ ἐστιν ὁ
φησι; Καθάπερ ἐπὶ τῶν ζωγράφων ἐνετυπωσάμην, φησίν, εἰκόνα
20 σοι τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων ἀπάντων, ὡσπερ τινὰ
κανόνα καὶ ἀρχέτυπον καὶ ὄρους καταβαλὼν εἰς τὴν σὴν ψυχὴν.

1. B' Θεσ. 2,15.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Τιμ. 1,13-18)

«Σάν υπόδειγμα υγιῶν λόγων νὰ ἔχεις ἐκεῖνα πού ἄκουσες ἀπό μένα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Φύλαξε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀγίου Πνεύματος πού κατοικεῖ μέσα μας τὴν καλὴ παρακαταθήκη. Τὸ γνωρίζεις αὐτό, ὅτι μὲ ἐγκατέλειψαν ὅλοι ἐκεῖνοι πού ἦταν στὴν Ἀσία, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ Φύγγελος καὶ ὁ Ἑρμογένης. Ὁ Κύριος ἄς δώσει ἔλεος στὴν οἰκογένεια τοῦ Ὀνησιφόρου, γιατί πολλές φορὲς μὲ ἀνακούφισε καὶ δὲν ντράπηκε τὴν ἀλυσίδα μὲ τὴν ὁποία εἶμαι δεμένος, ἀλλ' ὅταν ἦρθε στὴ Ρώμη μὲ ἀναζήτησε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ μὲ βρῆκε. Ἄς δώσει ὁ Κύριος νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεὸ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Ἀλλὰ καὶ πόση βοήθεια πρόσφερε στὴν Ἔφεσο τὸ γνωρίζεις ἐσὺ καλύτερα».

1. Ὅχι μόνο μὲ τὰ γράμματα δείχνει στὸ μαθητὴ αὐτὰ πού πρέπει νὰ πράττει, ἀλλ' ἀκόμα καὶ μὲ τὰ λόγια. Κι αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ σὲ πολλὰ σημεῖα τὸ δήλωσε, λέγοντας, «εἴτε μὲ προφορικὸ λόγο εἴτε μ' ἐπιστολή μου»¹, πολὺ περισσότερο ὅμως ἐδῶ. Μὴ λοιπὸν νομίσουμε ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ παραδόθηκε ἐλλιπής· γιατί πολλὰ τοῦ τὰ παρέδωσε καὶ ἄγραφα· καὶ αὐτὰ λοιπὸν ὑπενθυμίζοντάς του ἔλεγε· «σάν παράδειγμα υγιῶν λόγων νὰ ἔχεις ἐκεῖνα πού ἄκουσες ἀπό μένα». Τί σημαίνει ὅμως αὐτὸ πού λέγει; Ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τοὺς ζωγράφους, λέγει, σοῦ ἐντύπωσα τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς καὶ ὄλων ἐκείνων πού εἶναι ἀρεστὰ στὸ Θεό, βάζοντάς τα μέση στὴν ψυχὴ σου σάν κάποιο κανόνα καὶ ἀρχέτυπο καὶ ὄρους. Αὐτὰ λοιπὸν

Ταῦτα οὖν ἔχε· κἄν περὶ πίστεως, κἄν περὶ ἀγάπης, κἄν περὶ σωφρονισμοῦ δέη τι βουλεύσασθαι, ἐκεῖθεν λάμβανε τὰ παραδείγματα· οὐ δεήσει σοι παρ' ἐτέρων εἰκόνα ζητεῖν, πάντων ἐκεῖ κατακειμένων.

5 «Τὴν καλὴν παραθήκην φύλαξον». Πῶς; «Διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν». Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρωπίνης ψυχῆς οὐδὲ δυνάμεως, τοσαῦτα ἐμπιστευθέντα ἀρκέσαι πρὸς τὴν φυλακὴν. Διὰ τί; Ὅτι πολλοὶ οἱ λησταί, σκότος βαθύ· ὁ διάβολος ἐφέστηκεν ἔτι καὶ ἐφεδρεύει· οὐκ οἶδαμεν ποῖα ὥρα, ποῖω καιρῷ ἐπι-
10 τίθεται. Πῶς οὖν ἀρκέσομεν πρὸς τὴν φυλακὴν, φησί; Διὰ Πνεύματος ἁγίου, τουτέστιν, ἐὰν τὸ Πνεῦμα ἔχωμεν παρ' ἡμῖν· ἐὰν μὴ τὴν χάριν φυγαδεύσωμεν, παρέσται. «Ἐὰν γὰρ μὴ Κύριος οἶκον οἰκοδομήσῃ, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες· ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγγρύπησαν οἱ φυλάσσοντες αὐτήν». Τοῦτο
15 τεῖχος ἡμῖν, τοῦτο φρούριον, τοῦτο καταφυγή. Εἰ τοίνυν ἐνοικεῖ, καὶ αὐτὸ φυλάσσει, τίς χρεῖα παραγγελίας; Ἴνα αὐτό, φησί, κατέχωμεν, ἵνα αὐτὸ φυλάσσωμεν, καὶ μὴ διώκωμεν διὰ τῶν φαύλων πράξεων. Εἶτα ἐξηγεῖται τοὺς πειρασμούς, οὐχὶ καταβαλεῖν τὸν μαθητὴν βουλόμενος, ἀλλὰ διαναστῆσαι, ἵνα εἴ ποτε καὶ αὐτὸς περιπέσοι
20 τούτοις, μὴ ξενοπαθῇ, πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀφορῶν καὶ μεμνημένος πάντων τῶν συμβάντων αὐτῶ.

Τί οὖν φησιν; Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτὸν συλληφθέντα ἐγκαταλειφθῆναι καὶ μηδεμιᾶς ἀπολαῦσαι φιλανθρωπίας μηδὲ ροπῆς μηδὲ βοηθείας, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πιστῶν καὶ φίλων προδε-
25 δόσθαι, ἄκουε τί φησιν· «οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστρεάφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ». Εἰκὸς ἦν ἐν Ρώμῃ εἶναι πολλοὺς τότε ἀπὸ τῶν Ἀσίας μερῶν· ἀλλ' οὐδεὶς μοι παρέστη, φησίν, οὐδεὶς με ἐγνώρισε, πάντες ἀπηλλοτριώθησαν. Καὶ δρα τὴν φιλόσοφον αὐτοῦ ψυχὴν. Εἶπε τὸ γενόμενον μόνον, οὐχὶ κατηράσατο αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸν μὲν
30 πράξαντα τοῦτο καὶ ἐπήνεσε καὶ ἐπεύχεται τούτῳ μυρία ἀγαθὰ, ἐκείνοις δὲ οὐ κατηράσατο, ἀλλὰ τί φησιν; «ἽΩν ἐστι Φύγελος καὶ

φύλαγε· κι ἂν χρειασθεῖ ν' ἀποφασίσεις κάτι εἴτε περὶ πίστεως εἴτε περὶ ἀγάπης εἴτε περὶ σωφροσύνης, παῖρνε ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παραδείγματα· δὲ θὰ σοῦ χρειασθεῖ νὰ ἀναζητήσεις εἰκόνα ἀπὸ ἄλλους· ἐκεῖ ὅλα βρίσκονται.

«Τὴν καλὴ παρακαθήκη φύλαξέ την». Πῶς; «Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ποὺ κατοικεῖ μέσα μας». Γιατὶ δὲν εἶναι ἔργο ἀνθρώπινης ψυχῆς οὔτε δυνάμεως, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ φυλάξει τὰ τόσα ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε. Γιατί; Γιατὶ οἱ ληστὲς εἶναι πολλοί, τὸ σκότος εἶναι βαθύ· ὁ διάβολος ἀκόμη στέκεται ἄγρυπνος καὶ στήνει παγίδες. Δὲ γνωρίζουμε ποιά ὥρα καὶ ποιόν καιρὸ ἐπιτίθεται. Πῶς λοιπόν, λέγει, θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπαρκέσουμε γιὰ τὴ φύλαξή της; Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δηλαδὴ ἐὰν ἔχουμε μέσα μας τὸ Πνεῦμα· ἂν δὲ διώξουμε τὴ χάρη θὰ μένει μέσα μας. Γιατί, «ἂν δὲν οἰκοδομήσει ὁ Κύριος οἶκο, ἄσκοπα κόπιασαν αὐτοὶ ποὺ οἰκοδομοῦν· ἐὰν ὁ Κύριος δὲ φυλάξει μία πόλη, ἄσκοπα ἀγρύπνησαν οἱ φύλακές της»². Αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς τεῖχος, αὐτὸ φρούριο, αὐτὸ καταφύγιο. Ἐὰν λοιπόν κατοικεῖ μέσα μας αὐτὸ καὶ μᾶς φυλάσσει ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει ἐντολῆς; Γιὰ νὰ τὸ κατέχουμε, λέγει, γιὰ νὰ τὸ φυλάσσουμε καὶ νὰ μὴ τὸ διώχνουμε μὲ τὶς φαῦλες πράξεις μας. Ἐπειτα ἀναφέρει τοὺς πειρασμοὺς, ὅχι μὲ σκοπὸ νὰ καταβάλλει τὸ μαθητὴ, ἀλλὰ νὰ τὸν διεγείρει, ὥστε, ἂν κάποτε καὶ αὐτὸς περιπέσει σ' αὐτοὺς, νὰ μὴ ξαφνιαστεῖ, ἔχοντας στραμμένα τὰ μάτια του στὸ δάσκαλο καὶ ἐνθουμούμενος ὅλα ὅσα συνέβηκαν σ' αὐτόν.

Τί λοιπόν λέγει; Ἐπειδὴ ἦταν φυσικὸ ὅταν συνελήφθηκε νὰ ἐγκαταλειφθεῖ καὶ νὰ μὴν ἀπολαύσει καμιὰ φιλανθρωπία οὔτε ἐνίσχυση οὔτε βοήθεια, ἀλλὰ νὰ προδοθεῖ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς πιστοὺς καὶ φίλους, ἄκουε τί λέγει· «τὸ γνωρίζεις αὐτό, ὅτι μὲ ἐγκατέλειψαν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἀσία». Ἦταν φυσικὸ νὰ ὑπῆρχαν τότε στὴ Ρώμη πολλοὶ ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀσίας· ἀλλὰ κανένας δὲν μοῦ παραστάθηκε, λέγει, κανένας δὲν μὲ γνώρισε, ὅλοι ἀποξενώθηκαν. Καὶ πρόσεχε τὴ φιλόσοφον ψυχὴ του. Ἀνάφερε μόνο τὸ γεγονός, δὲν τοὺς καταράστηκε· ἀλλ' αὐτόν ποὺ ἔπραξε αὐτὸ καὶ τὸν ἐπαίνεσε καὶ εὐχήθηκε γι' αὐτόν μύρια ἀγαθὰ, ὅμως ἐκείνους δὲν τοὺς κταράστηκε, ἀλλὰ τί λέγει; «Μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ὁ Φύγελος καὶ ὁ Ἑρμογένης. Ἄς δώσει ὁ Κύριος ἔλεος», λέ-

Ἐρμογένης. Δῶν ἔλεος ὁ Κύριος», φησί, «τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε καὶ τὴν ἄλυσίν μου οὐκ ἐπησχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ρώμῃ σπουδαιότερον ἐζήτησέ με καὶ εὔρε». Θεά πῶς πανταχοῦ τὴν αἰσχύνην λέγει, οὐ τὸν κίνδυνον, ὥστε μὴ φοβηθῆναι
 5 τὸν Τιμόθεον, καίτοι κινδύνων τὸ πρᾶγμα ἔγεμε· προσέκρουσε γὰρ τότε τῷ Νέρωνι, τινὰ τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ οἰκειωσάμενος. «Ἀλλὰ γενόμενος», φησὶν, «ἐν Ρώμῃ» οὐ μόνον οὐκ ἔφυγέ μου τὴν συντυχίαν, ἀλλὰ καὶ «ἐπεζήτησέ με καὶ εὔρε». Δῶν αὐτῷ ὁ Κύριος εὔρεϊν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ
 10 διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις».

Τοιούτους εἶναι χρὴ τοὺς πιστοὺς, μήτε φόβῳ, μήτε ἀπειλῇ, μήτε αἰσχύνῃ, κωλύεσθαι, ἀλλὰ συμπράττειν ἀλλήλοις, καθάπερ ἐν πολέμῳ παρεστάναι καὶ βοηθεῖν. Οὐ γὰρ τοῖς κινδυνεύουσι τοσοῦτον, ὅσον ἑαυτοῖς χαρίζονται, κοινωνοὺς ἑαυτοὺς ποιοῦντες διὰ
 15 τῶν εἰς ἐκείνους γεγενημένων τῶν ἐκείνοις ὀφειλομένων στεφάνων. Οἷον, ἐν θλίψει καθέστηκε τις τῶν ἀνακειμένων Θεῷ, πολλὰ πάσχων δεινά, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς καρτερίας ἀθλῶν· σὺ οὐδέπω πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐλκύσθης· ἔξεστί σοι, εἰ βουληθείης, καὶ μὴ ἐμβάντι εἰς τὸ στάδιον, μεριστῇ γενέσθαι τῶν ἀποκειμένων
 20 αὐτῷ στεφάνων, παρόντι, ἀλείφοντι, προτρέποντι, διεγείροντι. Καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἄκουσον τί φησιν ἐτέρωθι γράφων· «πλὴν καλῶς ἐποιήσατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει»· καὶ πάλιν, «ὅτε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἄπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρείαν μου ἐπέμψατε». Καὶ πῶς οἱ ἀπόντες τῷ μὴ παρόντι ἐκοινώνησαν τῆς
 25 θλίψεως; Πῶς; «Ὅτι ἐπέμψατέ μοι», φησί, «τὰ εἰς τὴν χρείαν καὶ ἄπαξ καὶ δις». Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Ἐπαφροδίτου λέγων φησὶν· «ὅτι ἤγγισε μέχρι θανάτου παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρὸς με λειτουργίας». Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων οὐχ οἱ πολεμοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ σκευὴ
 30 φυλάσσοντες τιμῆς μετέχουσι, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἴσων πολλάκις ἐπέτυχον δώρων, καίτοι γε οὐδὲ τὰς χεῖρας αἱμάξαντες,

3. Φιλίπ. 4,14.

4. Φιλίπ. 4,16.

5. Φιλίπ. 2,30.

γει, «στὸν οἶκο τοῦ Ὀνησιφόρου, γιατί πολλές φορές με ἀνακούφισε, καὶ δὲ ντράπηκε γιὰ τὴν ἀλυσίδα μου· ἀλλ' ὅταν ἦρθε στὴ Ρώμη με ἀναζήτησε ἐπίμονα καὶ με βρῆκε». Βλέπε πῶς παντοῦ ἀναφέρει τὴ ντροπὴ, ὄχι τὸν κίνδυνο, ὥστε νὰ μὴ φοβηθεῖ ὁ Τιμόθεος, ἂν καὶ τὸ πρᾶγμα ἦταν γεμάτο ἀπὸ κινδύνους· γιατί προσέκρουσε τότε στὸν Νέρωνα, ἐπειδὴ σχετίστηκε με κάποιον τοῦ περιβάλλοντος του. «Ἀλλὰ ὅταν ἦρθε στὴ Ρώμη», λέγει, ὄχι μόνον δὲν ἀπέφυγε τὴ συνάντησί μου, ἀλλὰ καὶ «με ἀναζήτησε καὶ με βρῆκε. Εἶθε ὁ Κύριος νὰ τὸν ἀξιώσει νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεὸ κατ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Καὶ πόσο με ὑπηρετήσε στὴν Ἔφεσο, καλύτερα ἐσὺ τὸ γνωρίζεις».

Τέτοιοι πρέπει νὰ εἶναι οἱ πιστοί· οὔτε ἀπὸ φόβο νὰ ἐμποδίζονται, οὔτε ἀπὸ ἀπειλή, οὔτε ἀπὸ ντροπὴ, ἀλλὰ νὰ βοηθοῦνται μεταξύ τους, ὅπως στὸν πόλεμο συμπαρίστανται καὶ βοηθοῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Γιατί δὲν προσφέρουν χάρη τόσο σ' αὐτοὺς ποὺ κινδυνεύουν, ὅσο στοὺς ἑαυτοὺς τους, κάμνοντας τοὺς ἑαυτοὺς τους κοινωνοὺς στὰ στεφάνια ποὺ ὀφείλονται σ' ἐκείνους, με τὸ νὰ τοὺς συμπαρίστανται στὶς δυσκολίες τους. Γιὰ παράδειγμα· περιῆλθε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀφιερωμένους στὸ Θεὸ σὲ θλίψη, ὑποφέροντας πολλὰ δεινὰ καὶ ἀγωνιζόμενος με πολλὴ καρτερία. Ἐσὺ δὲν ἐλκυσθηκες ἀκόμη σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα· σοῦ εἶναι δυνατόν, ἂν θὰ ἤθελες, καὶ χωρὶς νὰ μπεῖς στὸ στάδιο νὰ γίνεις μέτοχος στὰ στεφάνια ποὺ τοῦ ἐπιφυλάσσονται, ἐρχόμενος κοντά του, παροτρύνοντάς τον, προτρέποντάς τον καὶ διαγείροντάς τον. Καὶ ὅτι αὐτὸ ἔτσι ἔχει, ἄκουσε τί λέγει ἄλλοῦ γράφοντας· «ὅμως καλὰ κάνετε ποὺ λάβατε μέρος στὴ θλίψη μου»³· καὶ πάλι· «ὅταν καὶ στὴ Θεσσαλονίκη μία καὶ δύο φορές στείλατε βοήθεια γιὰ τὶς ἀνάγκες μου»⁴. Καὶ πῶς οἱ ἀπόντες συμμετεῖχαν στὴ θλίψη ἐκείνου ποὺ δὲν ἦταν παρών; Πῶς; «Γιατί μοῦ στείλατε», λέγει, «μία καὶ δυὸ φορές βοήθεια γιὰ τὶς ἀνάγκες μου». Καὶ μιλώντας πάλι γιὰ τὸν Ἐπαφρόδιτο λέγει· «ὅτι ἔφθασε μέχρι τὸ θάνατο, ρισοκινδυνεύοντας τὴ ζωὴ του, γιὰ νὰ ἀναπληρώσει τὴν ἔλλειψη τῆς ὑπηρεσίας σας σὲ μένα»⁵. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν βασιλέων τιμῶνται ὄχι μόνο ὄσοι πολεμοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ φυλάγουν τὶς στρατιωτικὲς ἀποσκευές, καὶ ὄχι ἀπλῶς τιμῶνται, ἀλλὰ πολλές φορές ἀπόλαυσαν

οὐδὲ τὰ ὄπλα θέμενοι, ἀλλ' οὐδὲ ὄλως τὴν παράταξιν θεασάμενοι τῶν πολεμίων, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τούτων τῶν θλίψεων. Ὁ γὰρ βοηθῶν τῷ ἀθλητῇ λιμῶ τηκομένῳ, ὁ παρών, ὁ λόγοις παρακαλῶν, ὁ τὴν ἄλλην θεραπείαν ἅπασαν παρέχων, τὸ ἴσον ἔχει τῷ ἀθλοῦντι.

2. Μὴ γάρ μοι Παῦλον ἐννοήσης τὸν ἀθλητὴν, τὸν ἄμαχον καὶ ἀκαταγώνιστον, ἀλλὰ ἄλλον τινὰ τῶν πολλῶν, ὃς εἰ μὴ ἔτυχε πολλῆς παραμυθίας, πολλῆς παρακλήσεως, οὐκ ἂν ἴσως ἔστη, οὐκ ἂν ἠγωνίσαστο. Ὡστε οἱ ἔξω τῶν ἀγῶνων τῷ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβε-
10 βηκότι τῆς νίκης γεγόνασιν αἴτιοι, καὶ τῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ κειμένων στεφάνων γένοιτ' ἂν μέτοχοι. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ τοῖς ἔτι ζῶσι κοινωνῶν τις τῶν αὐτῶν ἀξιοῦται τοῖς ἀγωνιζομένοις; ὥσπερ οὖν καὶ τοῖς ἀπελθοῦσι, τοῖς ἤδη κειμένοις, τοῖς ἐστεφανωμένοις, τοῖς οὐδενὸς δεομένοις ἔστι κοινωνεῖν καὶ μετὰ θάνατον· ἄκουε γὰρ τοῦ
15 Παύλου λέγοντος, «ταῖς μνεΐαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες». Καὶ πῶς, φησὶν, ἔστι κοινωνεῖν; Ὅταν θαυμάσης τὸν ἄνδρα, ὅταν ἐργασία τι τούτων ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐστεφανώθη, κεκοινωνήκας αὐτῷ τῶν ἄθλων καὶ τῶν στεφάνων δηλονότι.

«Δῶν αὐτῷ», φησὶν, «ὁ Κύριος εὐρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν
20 ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ». Ἠλέησέ με, φησὶν· οὐκοῦν καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ καὶ φρικτῇ, ἔνθα πολλοῦ ἐλέους χρεία ἡμῖν. «Δῶν αὐτῷ», φησὶν, «ὁ Κύριος εὐρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου». Δύο Κύριοι; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Κύριος Χριστὸς Ἰησοῦς, καὶ εἷς Θεός. Ἐνταῦθα οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες ἐπιπη-
25 δῶσι τῷ εἰρημένῳ· ἀλλὰ μανθανέτωσαν, ὡς ἔθος τῇ Γραφῇ τοῦτο, καὶ πολλαχοῦ ἔστιν εὐρεῖν ταύτῃ τῇ συνηθείᾳ τὴν Γραφὴν κεχρημένην, ὡς ὅταν λέγῃ, «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου»· καὶ πάλιν, «εἶπα τῷ Κυρίῳ, Κύριός μου εἶ σύ»· καὶ ἀλλαχοῦ, «ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου». Τοῦτο δὲ προσώπων ἐστὶ παραστατικὸν ὁμοου-
30 σίων, οὐ φύσεως διαιρετικόν· οὐ γὰρ ἵνα δύο οὐσίας διαφερούσας

6. Ψαλμ. 109,1.

7. Ψαλμ. 15,2.

8. Γεν. 19,24.

καὶ τὰ ἴδια δῶρα, ἂν καὶ βέβαια δὲ μάτωσαν οὔτε τὰ χέρια τους οὔτε ζώστηκαν ὄπλα, ἀλλ' οὔτε εἶδαν καθόλου τὴν ἐχθρική παράταξη, πολὺ περισσότερο αὐτὸ συμβαίνει σ' αὐτές τις θλίψεις. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ βοηθάει τὸν ἀθλητὴ ποὺ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, αὐτὸς ποὺ προσφέρει ὅλη τὴν ἄλλη ὑπηρεσία, τιμᾶται ἐξ ἴσου μὲ τὸν ἀθλητὴ.

2. Μὴ μοῦ σκεφθεῖς σὰν ἀθλητὴ τὸν Παῦλο, τὸν ἀκαταμάχητο καὶ ἀκαταγώνιστο, ἀλλὰ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς πολλούς, ποὺ δὲ θὰ παρατασσόταν, δὲ θὰ ἀγωνιζόταν ἂν δὲ συνέβανε νὰ ἔχει μεγάλη παρηγοριά, μεγάλη παράκληση. Ὡστε αὐτοὶ ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν ἀγῶνα καὶ ἔγιναν αἴτιοι τῆς νίκης γι' αὐτὸν ποὺ μπῆκε στοὺς ἀγῶνες αὐτοὶ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν μέτοχοι τῶν στεφάνων ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ τὴ νίκη. Καὶ τί τὸ θαυμαστὸ ἐὰν κάποιος ἀξιῶνεται τὰ ἴδια συμμετέχοντας στοὺς ἀγῶνες μὲ ἐκείνους ποὺ ἀκόμη ζοῦν καὶ ἀγωνίζονται; καθόσον βέβαια εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπικοινωνεῖς καὶ μετὰ τὸ θάνατό τους μ' αὐτοὺς ποὺ ἀπῆλθαν ποὺ ἤδη εἶναι πεθαμένοι, ποὺ εἶναι στεφανωμένοι καὶ ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ ἀνάγκη· γιατί ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «νὰ συμμετέχουμε στίς μνήμες τῶν ἀγίων». Καὶ πῶς, λέγει, μπορούμε νὰ συμμετέχουμε; Ὅταν θαυμάσεις τὸν ἄνδρα, ὅταν κάνεις κάτι ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος στεφανώθηκε, εἶναι φανερὸ ὅτι ἔλαβες μέρος μαζί μ' αὐτὸν στὰ ἀθλήματα καὶ τὰ στεφάνια.

«Εἶθε νὰ τὸν ἀξιῶσει ὁ Κύριος», λέγει, «νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸν Κύριο κατ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα». Μὲ ἐλέησε, λέγει· λοιπὸν θὰ ἔχει τὴν ἀνταπόδοση κατὰ τὴ φοβερὴ ἐκείνη καὶ φρικτὴ ἡμέρα, ὅποτε θὰ ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ πολὺ ἔλεος. «Εἶθε ν' ἀξιῶσει», λέγει, «ὁ Κύριος σ' αὐτὸν νὰ βρεῖ ἔλεος ἀπὸ τὸν Κύριο». Δύο Κύριοι ὑπάρχουν; Καθόλου, ἀλλὰ σὲ μᾶς ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπάρχει καὶ ἓνας Θεός. Ἐδῶ ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τοῦ Μαρκίωνα ἐπιτίθενται ἐναντίον αὐτοῦ ποὺ λέχθηκε. Ἀλλ' ἄς μάθουν ὅτι αὐτὸ συνηθίζεται στὴ Γραφή, καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖς νὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὴ τὴ συνήθεια ἢ Γραφή, ὅπως ὅταν λέγει, «εἶπεν ὁ Κύριος στὸν Κύριό μου»⁶· καὶ πάλι, «εἶπα στὸν Κύριο, Κύριός μου εἶσαι σύ»⁷· καὶ ἄλλοῦ, «ἔβρεξε ὁ Κύριος ἀπὸ τὸν Κύριο»⁸. Αὐτὸ ἐκφράζει πρόσωπα ὁμοούσια, χωρὶς νὰ διαιρεῖ τὴ φύση· αὐτὸ τὸ λέγει ὄχι γιὰ νὰ σκεφθοῦμε δύο οὐσίες ποὺ

ἀλλήλων, ἀλλ' ἵνα δύο πρόσωπα νοήσωμεν τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας ἐκάτερα, τοῦτο λέγει.

Ἦρα δὲ πῶς καὶ εἶπε, «δῶν αὐτῷ Κύριος». Τί τοῦτο; Οὐχ ἕτερον, ἀλλ' ἔλεος. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς ἐλέους ἔτυχε παρὰ Ὀνησιφόρου, τούτου τυχεῖν ἐπεύχεται καὶ αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ Ὀνησιφόρος ὁ κινδύνοις παραβαλὼν ἑαυτὸν ἀπὸ ἐλέους σώζεται, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. Φοβεραὶ γὰρ αἱ εὐθῦναι, φοβεραὶ, καὶ πολλῆς δεόμεναι τῆς φιλανθρωπίας, ὥστε μὴ ἀκοῦσαι τὸ ρῆμα τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο, «ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν»·
 10 ὥστε μὴ ἀκοῦσαι πάλιν ἐκεῖνο τὸ φοβερόν· «ἀπέλθετε οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»· ὥστε μὴ ἀκοῦσαι, «χάος ἐστὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν»· ὥστε μὴ ἀκοῦσαι ἐκεῖνο τὸ φρίκης γέμον, «ἄρατε αὐτὸν καὶ ἐμβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον»· ὥστε μὴ ἀκοῦσαι ἐκεῖνο
 15 τὸ πολλοῦ φόβου γέμον, «πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ».

Φρικτὸν γὰρ σφόδρα τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο καὶ φοβερόν, καίτοι ὁ Θεὸς ἡμερὸς ἐστὶ, καίτοι προσηνής. «Θεὸς γὰρ οἰκτιρμῶν λέγεται, καὶ Θεὸς παρακλήσεως, καὶ ἀγαθὸς ὡς οὐδεὶς ἀγαθός, καὶ χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ πολυέλεος, καὶ «οὐ βούλεται τὸν θάνατον
 20 τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν». Πόθεν οὖν, πόθεν τοσαύτης ἀγωνίας ἡ ἡμέρα γέμει ἐκείνη; πυρὸς ἔλκεται ποταμὸς πρὸ προσώπου αὐτοῦ, βίβλοι τῶν πράξεων ἡμῶν ἀνοίγονται, αὐτὴ ἡ ἡμέρα ὡς κλίβανός ἐστι καιομένη, ἄγγελοι περιτρέχουσι, καὶ κάμινοι προτίθενται πολλαί. Πῶς οὖν φιλάνθρωπος; πῶς ἐλε-
 25 ἡμων; πῶς ἀγαθός; Φιλάνθρωπος μὲν οὖν καὶ οὕτω, καὶ ἐκ τούτων μάλιστα δείκνυται αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος. Διὰ γὰρ τοῦτο τοσοῦτον ἡμῖν ἐπισεῖει τὸν φόβον, ἵνα κἂν διὰ τούτων συνωθούμενοι πρὸς τὸν τῆς βασιλείας πόθον ποτὲ διεγερθῶμεν.

Θέα δέ μοι, πῶς οὐχ ἀπλῶς τῷ Ὀνησιφόρῳ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ
 30 φησι· «πολλάκις με ἀνέψυξε». Καθάπερ ἀθλητὴν τινα ὑπὸ αὐχμοῦ πιεζόμενον, ὑπὸ τῶν θλίψεων, ἀνεκτήσατο, φησί, καὶ ἀνέρρωσε.

9. Ματθ. 7,23.

10. Ματθ. 25,41.

11. Λουκᾶ 16,26.

12. Ματθ. 22,13.

13. Ματθ. 25,26.

14. Β' Κορ. 1,3.

15. Ἰεζ. 18,23.

διαφέρουν μεταξύ τους, αλλά δύο πρόσωπα που είναι τῆς ἴδιας οὐσίας τὸ καθένα.

Πρόσεχε ὁμως καὶ πῶς εἶπε, «εἶθε νὰ δώσει σ' αὐτὸν ὁ Κύριος». Ποιό εἶναι αὐτό; Ὁχι ἄλλο, ἀλλὰ τὸ ἔλεος. Ἐπειδὴ αὐτὸς βρῆκε ἔλεος ἀπὸ τὸν Ὀνησιφόρο, εὐχεται καὶ αὐτὸς νὰ βρεῖ τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄν λοιπὸν ὁ Ὀνησιφόρος πὺ ρίχνει τὸν ἑαυτὸ του στοὺς κινδύνους σώζεται ἀπὸ τὸ ἔλεος, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς. Γιατὶ εἶναι φοβερὲς οἱ εὐθύνες, φοβερὲς καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πολλή φιλανθρωπία, ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε ἐκεῖνον τὸν φρικτὸ λόγο· «πηγαίνετε, δὲ σᾶς γνωρίζω ἐσᾶς πὺ ἐργάζεσθε τὴν ἀνομία»⁹· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε πάλι ἐκεῖνο τὸ φοβερό· «φύγετε οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε στὸ αἰώνιο πῦρ, πὺ εἶναι ἔτοιμο γιὰ τὸ διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους του»¹⁰· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε· «χάος ὑπάρχει ἀνάμεσά μας»¹¹· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε ἐκεῖνο πὺ εἶναι γεμάτο ἀπὸ φρίκη· «πάρτε τον καὶ πετᾶξτε τον στὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο»¹²· ὥστε νὰ μὴν ἀκούσουμε ἐκεῖνο πὺ εἶναι γεμάτο ἀπὸ πολὺ φόβο· «πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ»¹³.

Πράγματι τὸ δικαστήριο ἐκεῖνο εἶναι πολὺ φρικτὸ καὶ φοβερό, ἂν καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἡμερος, ἂν καὶ εἶναι πρᾶος. Γιατὶ ὀνομάζεται «Θεὸς οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς παρακλήσεως, καὶ εἶναι ἀγαθὸς ὅσο κανεὶς ἀγαθός, καὶ εἶναι χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ πολυέλεος»¹⁴, καὶ «δὲ θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὥσπου νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ ζήσει αὐτός»¹⁵. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν, ἀπὸ ποῦ εἶναι γεμάτη μὲ τόση ἀγωνία ἐκείνη ἡ ἡμέρα; Πύρινος ποταμὸς κυλάει μπροστὰ ἀπὸ τὸ πρόσωπό του· βιβλία τῶν πράξεών μας ἀνοίγονται· αὐτὴ ἡ ἡμέρα εἶναι σὰν κλίβανος πὺ καίει· ἄγγελοι περιτρέχουν καὶ καμίνια πολλὰ τοποθετοῦνται. Πῶς λοιπὸν εἶναι φιλάνθρωπος; πῶς ἐλεήμονας; πῶς ἀγαθός; Φιλάνθρωπος βέβαια εἶναι καὶ ἔτσι καὶ μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας του. Γιατὶ γι' αὐτὸ τόσο πολὺ ἐπισείει τὸ φόβο, γιὰ νὰ διεγερθοῦμε κάποτε πρὸς τὸν πόθο τῆς βασιλείας του παρακινούμενοι ἔστω καὶ ἀπὸ αὐτά.

Πρόσεχε ὁμως, σὲ παρακαλῶ, πῶς δὲν ἀναφέρει ἀπλῶς τὸν Ὀνησιφόρο, ἀλλὰ λέγει· «πολλὲς φορὲς μὲ ἀνακούφισε». Σὰν ἀκριβῶς κάποιον ἀθλητὴ πὺ πιέζεται ἀπὸ ἀδυναμία καὶ ἀπὸ θλίψεις τὸν ἀναγέννησε, λέγει, καὶ τὸν ξαναζωντάνεψε. «Καὶ ὅσες ὑπηρε-

«Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις». Οὐ μόνον ἐν Ἐφέσῳ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα. Τοιοῦτον γὰρ δεῖ εἶναι τὸν νήφοντα καὶ διεγυγερμένον, οὐχ ἅπαξ ἐργάζεσθαι οὐδὲ δεύτερον οὐδὲ τρίτον, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς ζωῆς. Ὡσπερ γὰρ τὸ σῶμα τὸ ἡμέ-
 5 τερον οὐχ ἅπαξ τραφὲν ἔχει τῆς ὅλης ζωῆς τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ δεῖται καὶ τῆς καθημερινῆς τροφῆς· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς εὐσεβείας καθ' ἐκάστην ἡμέραν δεόμεθα τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων βοηθείας. Πολλοῦ γὰρ ἡμῖν ἐλέου χρεία· διὰ γὰρ τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν καὶ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ἐκεῖνα πάντα ποιεῖ, οὐδὲν μὲν αὐτῶν δεό-
 10 μενος, πάντα δὲ ποιῶν δι' ἡμᾶς. Διὰ γὰρ τοῦτο πάντα ἡμῖν ἐξεῖπε καὶ διηγήσατο, καὶ οὐ διηγήσατο μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων πιστοῦται. Ἀξιόπιστος μὲν γὰρ ἦν καὶ ἀπὸ ρημάτων μόνον, ἀλλ' ἵνα μὴ τις ὑπερβολῆς, μηδὲ ἀπειλῆς μόνης εἶναι νομίση τὰ ρήματα, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων πληροφορίαν προστίθησι. Πῶς; Καὶ ἰδίᾳ καὶ
 15 κοινῇ τὰς τιμωρίας ἐπάγων. Καὶ ἵνα μάθῃς δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ποτὲ μὲν τὸν Φαραὼ ἐκόλασε, ποτὲ δὲ κατακλυσμόν τῶν ὑδάτων ἐπήγαγε καὶ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην, ποτὲ δὲ τὸν τοῦ πυρός. Καὶ νῦν δὲ ὀρώμεν πολλοὺς κολαζομένους τῶν πονηρῶν καὶ δίκην τιννύντας, ἅπερ ὑποδείγματα τῆς γεέννης ἐστίν.

20 3. Ἴνα γὰρ μὴ καθεύδωμεν, μηδὲ ραθυμῶμεν, μηδὲ ἐπιλανθανώμεθα τῶν ρημάτων, διὰ τῶν ἔργων ἡμᾶς ὑπομιμνήσκει καὶ διεγείρει, ἐνταῦθα δεικνὺς κριτήρια, δικαστήρια, εὐθύνας. Εἴτα παρὰ ἀνθρώποις μὲν τοσαύτη τοῦ δικαίου ἐπιμέλεια, παρὰ δὲ Θεῷ τῷ καὶ ταῦτα νομοθετήσαντι οὐδεὶς τούτων λόγος; καὶ πῶς ἂν ἔχοι
 25 ταῦτα πίστιν; Καὶ γὰρ καὶ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν ἀγορᾷ καὶ πανταχοῦ δικαστήριά ἐστιν ἰδεῖν. Ἐν οἰκίᾳ μὲν γὰρ ὁ δεσπότης δούλοις δικάζει καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦς ἀπαιτεῖ εὐθύνας, καὶ τὰ μὲν κολάζει, τὰ δὲ ἀφήσιν. Ἐν ἀγροῖς πάλιν ὁ γεωργὸς καὶ ἡ γυνὴ δικάζεται καθ' ἐκάστην ἡμέραν· ἐν πλοίοις ὁ κυβερνή-
 30 τῆς δικάζει, ἐν στρατοπέδοις ὁ στρατηγὸς τοὺς στρατιώτας· καὶ

σίες μου πρόσφερε στην "Εφεσο σὺ τὸ γνωρίζεις καλύτερα». "Ὅχι μόνο στην "Εφεσο, λέγει, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ. Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπαγρυπνᾷ καὶ βρίσκεται σὲ συνεχῆ ἐπαγρύπνηση· δὲν πρέπει νὰ ἐργάζεται μιὰ φορά, οὔτε δεύτερη, οὔτε τρίτη, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴ ζωὴ του. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα μας δὲ διατηρεῖται στὴ ζωὴ δεχόμενο τροφὴ μιὰ φορά, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καθημερινὴ τροφή, ἔτσι κι ἐδῶ στὴν περίπτωση τῆς εὐσέβειας καθημερινὰ ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν ἔργων. Ἐχουμε ἀνάγκη ἀπὸ πολὺ ἔλεος· ἄλλωστε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς κάμνει ὅλα ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα αὐτὸς δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκη, ἀλλ' ὅλα τὰ κάμνει γιὰ μᾶς. Γι' αὐτὸ ὅλα μᾶς τὰ εἶπε καὶ τὰ διηγήθηκε, καὶ ὄχι μόνο μᾶς τὰ διηγήθηκε, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα τὰ ἐπιβεβαιώνει. Ἦταν βέβαια ἀξιόπιστος μόνο καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι οἱ λόγοι του εἶναι ὑπερβολικοὶ καὶ ἀπειλητικοὶ μόνο, προσθέτει καὶ τὴν ἐπιβεβαίωση μὲ τὰ ἔργα. Πῶς; Στέλνοντας τὶς τιμωρίες κατ' ἰδίαν καὶ ὁμαδικά. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔργα πῶς ἄλλοτε μ' αὐτὰ τιμώρησε τὸν Φαραῶ, ἄλλοτε πάλι ἔστειλε τὸν κατακλυσμὸ τῶν ὑδάτων προξενώντας ἐκεῖνη τὴν καταστροφή, καὶ ἄλλοτε πάλι προξένησε τὴν καταστροφή ἐκεῖνη μὲ φωτιά. Ἀλλὰ καὶ τώρα βλέπουμε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πονηροὺς νὰ τιμωροῦνται καὶ νὰ πληρώνουν τὴν ποινὴ τους, πράγματα ποὺ εἶναι ὑποδείγματα τῆς γέεννας.

3. Γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε λοιπὸν βυθισμένοι στὸν ὕπνο οὔτε νὰ δείχνουμε ἀδιαφορία οὔτε καὶ νὰ ξεχνοῦμε τοὺς λόγους του, μᾶς τοὺς ὑπενθυμίζει μὲ τὰ ἔργα του καὶ μᾶς διεγείρει, δείχνοντας ἐδῶ κριτήρια, δικαστήρια, εὐθύνες. Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους βέβαια καταβάλλεται τόση φροντίδα γιὰ τὸ δίκαιο, ἐνῶ ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ ποὺ καὶ νομοθέτησε αὐτὰ ἔπρεπε νὰ μὴ γίνεται κανένας λόγος γι' αὐτά; Μὰ πῶς τότε θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν αὐτὰ πιστευτά; Γιατὶ καὶ στὴν οἰκία καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ παντοῦ εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς δικαστήρια. Στὴν οἰκία ὁ κύριος κάθε μέρα δικάζει τοὺς δούλους καὶ ζητεῖ λόγους γιὰ τὰ σφάλματά τους, καὶ ἀπ' αὐτὰ ἄλλα τὰ τιμωρεῖ, ἐνῶ ἄλλα τὰ συγχωρεῖ. Στους ἀγροὺς πάλι ὁ γεωργὸς καὶ ἡ γυναίκα δικάζονται καθημερινά· στὰ πλοῖα δικάζει ὁ κυβερνήτης· στὰ στρατόπεδα ὁ στρατηγὸς τοὺς στρατιῶτες· καὶ πολλὰ θὰ μπο-

πολλὰ ἂν τις εὖροι δικαστήρια· ἐν τέχναις ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ. Καὶ ἰδίᾳ τοίνυν καὶ κοινῇ πάντες ἀλλήλοις δικάζουσι καὶ οὐδαμοῦ τοῦ δικαίου τὸν λόγον παρεμελούμενον ἴδοι τις ἂν, ἀλλὰ πάντας εὐθύνας διδόντας πανταχοῦ.

5 Εἶτα ἐνταῦθα μὲν οὕτω διέσπартαι καὶ κατὰ πόλιν καὶ κατὰ οἰκίας καὶ καθ' ἓνα ἕκαστον ἢ τοῦ δικαίου ζήτησις, ἐκεῖ δέ, «ἐνθα δικαιοσύνης πλήρης ἢ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διακαιοσύνη αὐτοῦ ὡς ὄρη Θεοῦ», ἐκεῖ οὐδεὶς τοῦ δικαίου λόγος; Καὶ πῶς ὁ Θεὸς ὁ κριτῆς καὶ δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος ἀνέχεται καὶ οὐκ
10 ἀπαιτεῖ τὰς τιμωρίας; Ἐνταῦθα ἔχεις τὴν αἰτίαν· μακρόθυμος, φησὶν, ἐστὶ, μακροθυμεῖ δὲ εἰς μετάνοιάν σε ἔλκων· ἂν δὲ ἐπιμένης, «κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν». Εἰ δίκαιος τοίνυν ἐστὶ, τὸ κατ' ἀξίαν ἀποδίδωσι καὶ οὐ περιορᾷ ἀτιμωρητὶ τοὺς πάσχοντας κακῶς· τοῦτο γὰρ δι-
15 καίου. Εἰ ἰσχυρὸς, καὶ μετὰ θάνατον ἀποδίδωσι καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει· τοῦτο γὰρ ἰσχυροῦ. Εἰ δὲ μακρόθυμος ὦν ἀνέχεται, μὴ θορυβηθῶμεν, μηδὲ λέγωμεν, διὰ τί ἐνταῦθα οὐκ ἐπεξέρχεται; Εἰ γὰρ τοῦτο ἐγένετο, προανήρπαστο ἂν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, εἰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπῆτει δίκας ἡμᾶς τῶν πεπλημμελημένων. Οὐ
20 γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστιν ἡμέρα ἀμαρτημάτων καθαρὰ, ἀλλ' ἢ μέγα ἢ μικρόν τι προσκρούομεν. Ὡστε οὐδ' ἂν ἐφθάσαμεν οὐδὲ εἰς εἰκοστὸν ἔτος ἕκαστος ἐλθεῖν, εἰ μὴ πολλὴ αὐτοῦ ἦν ἡ μακροθυμία καὶ ἡ ἀγαθότης, πολλὴν ἡμῖν παρέχουσα τὴν προθεσμίαν τῆς μετανοίας, ὥστε ἀποδύσασθαι τὰ πεπλημμελημένα.

25 Ἐκαστος τοίνυν μετὰ συνειδότος ὀρθοῦ εἰσιῶν εἰς τὰ πεπραγμένα αὐτῷ καὶ τὸν βίον αὐτοῦ πάντα εἰς μέσον ἀγαγών, ἐπισκοπεῖτω, εἰ μὴ μυρίων τιμωριῶν ἄξιος καὶ κολάσεων ἐστὶ· καὶ ὅταν ἀγανακτῇ, διὰ τί μὴ ὁ δεῖνα μυρία πράττων φαῦλα, δίκην δίδωσιν; ἐννοεῖτω τὰ ἑαυτοῦ καὶ παύσει τὴν ἀγανάκτησιν. Ἐκεῖνα
30 γὰρ μεγάλα φαίνεται, ἐπειδὴ ἐπὶ μεγάλοις γίνεται καὶ φανεροῖς· εἰ δὲ τὰ ἑαυτοῦ ἐξετάσειεν, ἴσως εὐρήσει πλείονα. Τὸ γὰρ ἀρπάζειν

16. Ψαλμ. 7,12.

17. Ρωμ. 2,5.

ροῦσε κανείς νὰ βρεῖ δικαστήρια· στὰ ἐπαγγέλματα ὁ δάσκαλος δικάζει τὸ μαθητὴ. Καὶ κατ' ἰδίαν λοιπὸν καὶ δημόσια ὅλοι δικάζονται ἀναμεταξύ τους καὶ πουθενὰ δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ κανείς νὰ παραμελεῖται ἡ δικαιοσύνη, ἀλλ' ὅλοι παντοῦ λογοδοτοῦν.

Ἐπειτα ἐδῶ βέβαια ἡ ἀναζήτηση τῆς δικαιοσύνης εἶναι σπαρμένη καὶ στὴν πόλη καὶ στὶς οἰκίες καὶ στὸν καθένα, ἐνῶ ἐκεῖ, «ὅπου ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι γεμάτη δικαιοσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη του εἶναι σὰν ὄρη τοῦ Θεοῦ»¹⁶, ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ μὴ γίνεται κανένας λόγος γιὰ δικαιοσύνη; Καὶ πῶς ὁ Θεὸς ὁ κριτὴς καὶ δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος ἀνέχεται καὶ δὲν ἀπαιτεῖ τίς τιμωρίες; Ἐδῶ βρίσκεται ἡ αἰτία· μακρόθυμος, λέγει, εἶναι· μακροθυμεῖ, προσελκύοντάς σε σὲ μετάνοια· ἂν ὁμως ἐπιμένεις, «ἀνάλογα μὲ τὴ σκληρότητά σου καὶ τὴν ἀμετανόητη καρδιᾶ σου θησαυρίζεις ὀργὴν γιὰ τὸν ἑαυτό σου»¹⁷. Ἄν λοιπὸν εἶναι δίκαιος, ἀποδίδει κατὰ τὴν ἀξία καὶ δὲν παραβλέπει αὐτοὺς ποὺ ὑποφέρουν χωρὶς νὰ τιμωρήσει· γιατί αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τοῦ δικαίου. Ἄν εἶναι ἰσχυρὸς, ἀνταποδίδει καὶ μετὰ θάνατο καὶ κατὰ τὴν ἀνάσταση· γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ γνώρισμα τοῦ ἰσχυροῦ. Ἄν δὲν ἀνέχεται ἐπειδὴ εἶναι μακρόθυμος, ἄς μὴ ταραχοῦμε οὔτε νὰ λέμε, 'γιατί δὲν τιμωρεῖ ἐδῶ;' Γιατί, ἂν γινόταν αὐτὸ θὰ ἐξαφανίζόταν πρὸ πολλοῦ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἐὰν κάθε μέρα μᾶς τιμωροῦσε γιὰ τὰ ἀμαρτήματά μας. Γιατί δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει ἡμέρα καθαρὴ ἀπὸ ἀμαρτήματα, ἀλλὰ διαπράττουμε ἢ κάποιο μεγάλο ἢ κάποιο μικρὸ ἀμάρτημα. Ὡστε δὲ θὰ προλαβαίναμε νὰ γίνουμε οὔτε εἴκοσι ἐτῶν ὁ καθένας, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἡ μακροθυμία καὶ ἡ ἀγαθότητά του, δίνοντάς μας μεγάλη προθεσμία γιὰ μετάνοια, ὥστε ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τίς ἀμαρτίες μας.

Ὁ καθένας λοιπὸν μὲ ὀρθὴ συνείδηση, ἐλέγχοντας τίς πράξεις του καὶ στήνοντας στὴ μέση ὅλη τὴ ζωὴ του, ἄς ἐξετάζει ἂν δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ μύριες τιμωρίες καὶ κολασμοὺς καὶ ὅταν ἀγανακτεῖ καὶ λέγει, γιατί δὲν τιμωρεῖται ὁ τάδε ποὺ διαπράττει ἄπειρα κακά, ἄς σκέπτεται τὰ δικά του καὶ θὰ σταματήσει ἡ ἀγανάκτησή του. Γιατί ἐκεῖνα φαίνονται μεγάλα ἐπειδὴ γίνονται σὲ μεγάλα καὶ φανερά· ἂν ἐξετάσει ὁμως τὰ δικά του, ἴσως τὰ βρεῖ περισσότερα. Γιατί τὸ νὰ ἀρπάζει κανείς καὶ νὰ εἶναι πλεονέκτης εἶναι ὅμοιο εἴτε γίνε-

καὶ πλεονεκτεῖν ὁμοίον ἐστίν, ἂν τε ἐπὶ χρυσίου, ἂν τε ἐπὶ ἀργυρίου γένηται· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς διανοίας ἀμφοτέρα τίκτεται, καὶ ὁ τὸ μικρὸν ὑφελόμενος οὐ παραιτήσεται καὶ μέγα ὑφελέσθαι· εἰ δὲ μὴ πάρεστιν, οὐ παρ' ἐκεῖνον τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ πρά-
5 γματος συντυχίαν. Ὁ τὸν πενέστερον ἀδικῶν πένης, οὐκ ἂν, εἴ γε ἐδύνατο, καὶ τὸν πλουτοῦντα παρεῖδεν, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας οὐ τῆς ἐκεῖνου προαιρέσεως τὸ πρᾶγμα γίνεται λοιπόν. Ὁ δεῖνα ἄρχει, φησί, καὶ τὰ τῶν ἀρχομένων ἀρπάζει. Σὺ δὲ οὐχ ἀρπάζεις, εἰπέ μοι; Μὴ γάρ μοι εἶπης, ὅτι χρυσίου μὲν τάλαντα ἐκεῖνος, σὺ δὲ ὀβο-
10 λουὸς δέκα· ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ οἱ μὲν ἔβαλον χρυσίον, ἡ δὲ δύο λεπτά, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἤνεγκεν ἐκείνων. Διὰ τί; Ἡ γὰρ προ- αἵρεσις κρίνεται καὶ οὐχ ἡ δόσις. Εἶτα ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης ἀξιοῖς οὕτω δικάζειν τὸν Θεὸν καὶ μηδὲν ἔλαττον διὰ τὴν πενίαν ἀποφέρεσθαι, εἰ δύο λεπτὰ καταβάλοις, τῶν μυρία τάλαντα κατα-
15 θεμένων χρυσίου, ἐπὶ δὲ τῆς πλεονεξίας οὐχ οὕτω; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Ὡσπερ ἐκείνη δύο λεπτὰ καταβαλοῦσα, ἀπὸ τῆς προαιρέ- σεως οὐδὲν ἔλαττον ἤνεγκεν, οὕτω καὶ σὺ δύο λεπτὰ ὑφελόμενος, οὐδὲν ἄμεινον ἐκείνων διάκεισαι, ἀλλ' εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἶ- πεῖν, μᾶλλον αὐτῶν πλεονεκτεῖς. Ὡσπερ γὰρ κἂν τὴν τοῦ βασιλέ-
20 ως τις μοιχεύσῃ γυναῖκα, κἂν τὴν τοῦ πένητος, κἂν τὴν τοῦ δούλου, ὁμοίως ἐστὶ μοιχός, οὐ τῇ διαφορᾷ τῶν προσώπων τοῦ ἀμαρτήμα- τος κρινομένου, ἀλλὰ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς τοῦ τολμήσαντος προαιρέ- σεως. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ μᾶλλον ἐγὼ μοιχὸν ἂν εἶποιμι τὸν εἰς τὴν τυχοῦσαν μοιχευόμενον, ἢ τὸν εἰς τὴν βασιλίδα αὐτήν·
25 ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὥρα καὶ πολλὰ ἕτερα ἦν τὰ ἐπισπώ- μενα, ἐνταῦθα δὲ οὐδέν· ὥστε μᾶλλον οὗτος ἂν εἴῃ μοιχός. Πάλιν, μέθυσον ἐκεῖνον ἂν εἶποιμι μᾶλλον τὸν τῷ φαύλῳ οἴνῳ προσκε- χρημένον· οὕτω καὶ πλεονέκτην τὸν μηδὲ τῶν μικρῶν καταφρο- νοῦντα. Ὁ μὲν γὰρ τὰ πολλὰ ἀρπάζων τῶν μικρῶν ἴσως
30 καταφρονήσειεν ἂν· ὁ δὲ τὰ μικρὰ ὑφελόμενος, τῶν μεγάλων οὐδα-

ται γὰ τὸ χρυσάφι εἴτε γὰ τὸν ἄργυρο· γιὰτι καὶ τὰ δύο γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἴδια διάνοια, κι αὐτὸς ποὺ ἀφαιρεῖ τὸ μικρὸ δὲ θὰ παραιτηθεῖ ν' ἀφαιρέσει καὶ μεγάλο· ἂν ὁμως δὲ συνέβηκε αὐτό, ἔγινε αὐτὸ ὄχι ἐξ αἰτίας ἐκείνου, ἀλλ' ἀπὸ σύμπτωση. Ὁ φτωχὸς ποὺ ἀδικεῖ τὸ φτωχότερο δὲ θὰ παρέβλεπε ν' ἀδικήσῃ, ἂν βέβαια μπορούσε, καὶ τὸν πλούσιο, καὶ ἐπομένως αὐτὸ γίνεται ἀπὸ ἀδυναμία του καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ προαίρεσή του. Ὁ τάδε, λέγει, ἄρχει καὶ ἄρπάζει τὰ πράγματα τῶν ἀρχομένων. Πές μου ὁμως σὺ δὲν ἄρπαξες; Μὴ μοῦ πεῖς ὅτι ἐκεῖνος ἄρπάζει τάλαντα χρυσοῦ, ἐνῶ σὺ δέκα ὀβολούς· γιὰτι καὶ στὴν ἐλεημοσύνη οἱ ἄλλοι ἔβαλαν χρυσό, ἐνῶ ἐκείνη δύο λεπτά, καὶ δὲν πρόσφερε τίποτε λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους. Γιατί; Γιατί κρίνεται ἢ προαίρεση καὶ ὄχι τὸ πόσο δίνεις. Ἐπειτα σχετικὰ μὲ τὴν ἐλεημοσύνη ἔχεις τὴν ἀξίωση ἔτσι νὰ δικάζει ὁ Θεός, ὥστε νὰ μὴ σὲ θεωρήσῃ κατώτερο, ἂν καταβάλῃς δύο λεπτά ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας σου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατέβαλαν μύρια τάλαντα χρυσοῦ, γιὰ τὴν πλεονεξία ὁμως νὰ μὴ δικάζει ἔτσι; Καὶ πῶς θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ δικαιολογηθεῖ; Ὅπως ἐκείνη, ἐνῶ κατέβαλε δύο λεπτά ὡς πρὸς τὴν διάθεση δὲν προσέφερε τίποτε λιγότερο, ἔτσι καὶ σὺ ἀφαιρώντας δύο λεπτά δὲ βρίσκεσαι σὲ καλύτερη θέση ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλ', ἂν πρέπει νὰ πῶ καὶ κάτι τὸ ἀξιο θαυμασμοῦ, εἶσαι περισσότερο πλεονέκτης ἀπὸ αὐτούς. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἴδιο εἶναι μοιχὸς κάποιος εἴτε μοιχεύσει τὴ γυναῖκα τοῦ βασιλιᾶ εἴτε τὴ γυναῖκα τοῦ φτωχοῦ εἴτε τὴ γυναῖκα τοῦ δούλου, γιὰτι τὸ ἀμάρτημα κρίνεται ὄχι ἀπὸ τὴ διαφορὰ τῶν προσώπων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μοχθηρία τῆς προαιρέσεως ἐκείνου ποὺ διέπραξε τὸ τόλμημα. Ἐτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Καὶ μάλιστα ἐγὼ θὰ ἔλεγα μοιχὸ πολὺ περισσότερο αὐτὸν ποὺ μοιχεύει τὴν τυχούσα, παρὰ ἐκεῖνον ποὺ μοιχεύει τὴν ἴδια τὴ βασίλισσα· γιὰτι ἐκεῖ ὁ πλοῦτος, ἢ ὠραιότης καὶ πολλὰ ἄλλα ἦταν αὐτὰ ποὺ τὸν παρέσυραν, ἐνῶ ἐδῶ τίποτε· ὥστε αὐτὸς θὰ ἦταν περισσότερο μοιχός. Πάλι θὰ μπορούσα νὰ ὀνομάσω μέθυσσο περισσότερο ἐκεῖνον ποὺ χρησιμοποιοῖ τὸ ἄνοστο κρασί· ἔτσι καὶ πλεονέκτη θὰ μπορούσα νὰ ὀνομάσω αὐτὸν ποὺ δὲν περιφρονεῖ οὔτε τὰ μικρά. Γιατί ἐκεῖνος ποὺ ἄρπάζει τὰ πολλὰ ἴσως δείξει ἀδιαφορία γιὰ τὰ μικρά, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ ἀφαιρεῖ τὰ μικρά, καθόλου δὲ θὰ περιφρονήσει τὰ μεγάλα· ὥστε αὐτὸς εἶναι περισσότερο κλέφτης. Γιατί

μῶς· ὥστε μᾶλλον οὗτος κλέπτῃς ἐστίν. Ὁ γὰρ μὴ καταφρονῶν ἀργυρίου, πῶς ἂν χρυσίου καταφρονήσειεν;

Ὡστε ὅταν τῶν ἀρχόντων κατηγορῶμεν, τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀναλογισώμεθα, καὶ εὐρήσομεν μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ κλέπτοντας καὶ πλεονεκτοῦντας πλέον ἐκείνων, εἰ μὴ τῷ πράγματι, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει ταῦτα κρίνομεν, ὥσπερ οὖν καὶ κρίνειν δίκαιον. Εἰπέ γάρ μοι, εἴ τις προσενεχθεῖη τὰ τοῦ πένητος λαβῶν, ἕτερος δὲ τὰ τοῦ πλουσίου, οὐχ ὁμοίαν ἀμφοτέροι τίσουσι δίκην; Τί δέ; ὁ φονεὺς οὐχ ὁμοίως ἐστὶ φονεὺς, ἂν τε ἀνάπηρον καὶ πένητα, ἂν τε πλούσιον καὶ καλὸν ἀποκτείνῃ; Ὅταν οὖν εἴπωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος τὸ χωρίον ἤρπασεν, ἐννοήσωμεν τὰ ἑαυτῶν, καὶ οὕτως οὔτε τοὺς ἄλλους κατακρινοῦμεν, καὶ τὸν Θεὸν θαυμασόμεθα τῆς μακροθυμίας, καὶ οὐκ ἀγανακτήσομεν, ὅτι ἡ κρίσις οὐκ ἔρχεται ἐπ' αὐτούς, καὶ αὐτοὶ ὀκνηρότεροι ἐσόμεθα πρὸς τὴν τῶν κακῶν ἐργασίαν. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν τοῖς αὐτοῖς ὑπευθύνους ὄντας καὶ ἡμᾶς αὐτούς, οὐκέτι ὁμοίως δυσχερανοῦμεν, ἀλλ' ἀποστησόμεθα τῶν ἀμαρτημάτων καὶ ἐπιτευξόμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ μετὰ Πατρὸς καὶ ἀγίου Πνεύματος δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

αὐτὸς ποὺ δὲν περιφρονεῖ τὸν ἄργυρο πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ περιφρονήσῃ τὸ χρυσᾶφι;

“Ὡστε, ὅταν κατηγοροῦμε τοὺς ἄρχοντες, ἅς σκεπτόμαστε τὰ δικά μας καὶ θὰ βροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ κλέφτες καὶ πλεονέκτες πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους, ἂν τὰ κρίνουμε αὐτὰ ὄχι ἀπὸ τὴν πράξη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προαίρεση, ὅπως βέβαια καὶ εἶναι δίκαιο νὰ κρίνουμε. Γιατὶ πές μου, ἂν ὀδηγηθοῦν στὸ δικαστήριον κάποιος ποὺ πῆρε τὰ πράγματα τοῦ φτωχοῦ καὶ ἄλλος ποὺ πῆρε τὰ πράγματα τοῦ πλουσίου, καὶ ὁ δύο δὲ θὰ ὑποστοῦν τὴν ἴδια τιμωρία; Τί λοιπόν; Ὁ φονιάς δὲν εἶναι φονιάς τὸ ἴδιο εἴτε σκοτώσῃ ἀνάπηρο καὶ φτωχὸ εἴτε πλούσιο καὶ ἀρτιμελῆ; Ὅταν λοιπὸν ποῦμε ὅτι ὁ τάδε ἄρπαξε τὸ χωράφι τοῦ τάδε, ἅς σκεπτοῦμε τὰ δικά μας, καὶ ἔτσι οὔτε τοὺς ἄλλους θὰ κατακρίνουμε καὶ τὸ Θεὸ θὰ θαυμάσουμε γιὰ τὴ μακροθυμία του καὶ δὲ θ' ἀγανακτήσουμε γιὰ τὸ ὅτι ἡ κρίση του δὲν ἔρχεται ἐπάνω τους, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ γίνουμε λιγότερο πρόθυμοι γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ κακοῦ. Γιατὶ ὅταν δοῦμε ὅτι καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμαστε ὑπόλογοι γιὰ τὰ ἴδια, καθόλου δὲ θὰ δυσανασχετήσουμε πλέον, ἀλλὰ θ' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ θὰ ἐπιτύχουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(B' Τιμ. 2,1-10)

«Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι. Σὺ οὖν κακοπάθησον, ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογῆσαντι ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἔὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.
5
10 Νόει ἃ λέγω· δῶν γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι».

1. Φέρει μὲν ἐν θαλάσῃ πολὺ τὸ θάρσος τῷ μαθητῇ τὸ τὸν διδάσκαλον ἐν ναυαγίῳ γενέσθαι καὶ διασωθῆναι· οὐ γὰρ ἠγήσεται λοιπὸν ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀμαθίας συμπίπτειν τοὺς χειμῶνας, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο δὲ εἰς ψυχαγωγίαν οὐ μι-
15 κρόν. Φέρει δὲ καὶ ἐν πολέμοις τῷ ταξιάρχῃ προτροπὴν τὸ τὸν στρατηγὸν τρωθέντα ὄρᾶν καὶ ἀνενεγκόντα πάλιν. Οὕτω δὴ καὶ τοῖς πιστοῖς φέρει τινὰ παραμυθίαν τὸ τὸν ἀπόστολον πολλὰ παθεῖν δεινὰ καὶ ὑπ' οὐδενὸς τούτων καταμαλακισθῆναι· οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τὰ αὐτοῦ πάθη διηγεῖτο. Ὁ γὰρ Τιμόθεος ἀκούων, ὅτι
20 ὁ τοσαῦτα δυνάμενος καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης κρατήσας, ἐν δεσμοῖς ἔστι καὶ ἐν θλίψεσι, καὶ οὐκ ἀσχάλλει οὐδὲ δυσχεραίνει ὑπὸ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Β' Τιμ. 2,1-10)

«Σὺ λοιπόν, τέκνο μου, νὰ ἐνδυναμώνεις μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὰ ποὺ ἄκουσες ἀπὸ μένα παρουσία πολλῶν μαρτύρων, αὐτὰ νὰ τὰ ἐμπιστευθεῖς σὲ πιστοὺς ἀνθρώπους, ποὺ θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάξουν καὶ ἄλλους. Σὺ λοιπόν κακοπάθησε σὰν καλὸς στρατιῶτης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κανένας στρατευμένος δὲν ἐμπλέκεται σὲ ὑποθέσεις κοσμικὲς, γιὰ νὰ ἀρέσει σ' αὐτὸν ποὺ τὸν στράτευσε. Καὶ ἐὰν ἀγωνισθεῖ κάποιος δὲ στεφανώνεται, ἐὰν δὲν ἀγωνισθεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες. Ὁ γεωργὸς ποὺ κοπιάζει πρέπει πρῶτος ν' ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς. Βάλε καλὰ στὸ νοῦ σου αὐτὰ ποὺ σοῦ λέγω· ἃς σοῦ δώσει ὁ Κύριος σύνεση γιὰ ὅλα».

1. Δίνει πολὺ θάρρος στὸ μαθητὴ ποὺ βρίσκεται στὴ θάλασσα τὸ νὰ βρεθεῖ ὁ δάσκαλος σὲ ναυάγιο καὶ νὰ διασωθεῖ, γιὰτὶ δὲ θὰ θεωρήσει πλέον ὅτι οἱ κακοκαιρίες συνέβηκαν ἀπὸ δικὴ του ἀμάθεια, ἀλλ' ἀπὸ τὴ φύση τῶν πραγμάτων· αὐτὸ δὲ συντελεῖ λίγο στὴν παρηγοριὰ τῆς ψυχῆς. Ἐπίσης στοὺς πολέμους γίνεται αἰτία παρορμήσεως στὸν ταξιάρχῃ τὸ νὰ βλέπει τὸ στρατηγὸ ποὺ πληγῶθηκε καὶ ἀνέκτησε καὶ πάλι τὴν υἰγεία του. Ἔτσι λοιπόν καὶ στοὺς πιστοὺς φέρει κάποια παρηγοριὰ τὸ ὅτι ὁ ἀπόστολος ἔπαθε πολλὰ κακά, ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐξασθένησε τὴν ἀγωνιστικότητά του· γιὰτὶ δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ διηγεῖται τὰ παθήματά του, ἂν τὸ πράγμα δὲν εἶχε ἔτσι. Πράγματι ὁ Τιμόθεος, ἀκούοντας ὅτι αὐτός, ποὺ εἶχε τὴ δυνατότητα γιὰ τόσα μεγάλα καὶ ἔγινε ἐξουσιαστῆς ὅλης τῆς οἰκουμένης, βρίσκεται σὲ δεσμὰ καὶ θλίψεις, ὁμως δὲ θλίβεται οὔτε

τῶν οἰκείων ἐγκαταλειφθεῖς, εἰ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ ἔπαθεν, οὐκ ἂν ἠγγήσατο ἀνθρωπίνης τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀσθενείας, οὐδὲ διὰ τὸ μαθητῆς εἶναι καὶ ἐλάττων τοῦ Παύλου, ὅπου γε καὶ ὁ διδάσκαλος ταῦτα ἔπαθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ταῦτα πάντα συμβεβηκέναι. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταῦτα εἰργάσατο καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα διηγεῖται, ἵνα αὐτὸν ρώσῃ καὶ ἀνακτήσῃται. Ὅτι γοῦν τούτου ἔνεκεν τοῦτο ἐποίει, διηγησάμενος αὐτοῦ τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς, ἐπήγαγε· «σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

10 Τί λέγεις; κατέσεισας ἡμᾶς τῷ φόβῳ, εἶπες ὅτι δέδεσαι, ὅτι ἐν θλίψει εἶ, ὅτι πάντες σε ἀπεστράφησαν· καὶ ὡσπερ εἰρηκῶς, ὅτι οὐδὲν πέπονθας δεινόν, οὐδὲ ὑπὸ τινῶν ἐγκατελείφθης, οὕτως ἐπάγεις, «σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ»; Εἰκότως· ὅτι αὐτὰ σε μᾶλλον ἐνεδυνάμωσεν ἢ ἐκεῖνον. Εἰ γὰρ ἐγὼ Παῦλος ταῦτα πάσχω, 15 πολλῶ μᾶλλον σὺ ταῦτα φέρων ὀφείλεις· εἰ ὁ διδάσκαλος, πολλῶ μᾶλλον ὁ μαθητῆς. Καὶ μετὰ πολλῆς τῆς φιλοστοργίας τὴν παραίνεσιν προσάγει, «τέκνον» αὐτὸν καλῶν, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλά, «τέκνον ἐμόν». Εἰ τέκνον εἶ, φησί, τὸν πατέρα μιμοῦ· εἰ τέκνον εἶ, ἐνδυναμοῦ οἷς εἶπον· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν διηγημάτων μόνον, ἀλλὰ 20 καὶ ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· «ἐνδυναμοῦ» γάρ, φησὶν, «ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»· τουτέστι, διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Τουτέστι, στήθι γενναίως, οἶδας τὴν παράταξιν. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ λέγων, «οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα», οὐχὶ καταβάλλων αὐτοὺς λέγει, ἀλλὰ διεγείρων. Οὐκοῦν νῆφε, φησί, γρηγόρει, ἔχε τὴν χάριν τοῦ Κυρίου συμμαχοῦσαν καὶ συναγωνιζομένην, 25 πολλῇ τῇ προθυμίᾳ καὶ τῇ προαιρέσει τὰ παρὰ σεαυτοῦ εἷσφερε.

«Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις». «Πιστοῖς», οὐ ζητητικοῖς, οὐ συλλογιστικοῖς· «πιστοῖς»· ποίοις; Τοῖς μὴ προδιδούσι τὸ κήρυγμα. «Ἐὰν ἤκουσας», οὐχ ἃ συνεζήτησας· «ἡ πίστις γὰρ ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοή

1. Ἐφ. 6,12.

2. Ρωμ. 10,17.

στεναχωριέται πού ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τοὺς δικούς του, ἂν πάθαινε καὶ αὐτὸς τὰ ἴδια δὲ θὰ θεωροῦσε ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀποτελεσμα ἀνθρώπινης ἀδυναμίας, οὔτε ἐπειδὴ εἶναι μαθητῆς καὶ κατώτερος τοῦ Παύλου, ἐφόσον καὶ ὁ δάσκαλος ἔπαθε τὰ ἴδια, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ θὰ πίστευε ὅτι συμβαίνουν ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Γιατὶ κι αὐτὸς αὐτὰ ἔκαμε, καὶ γι' αὐτὸ τὰ διηγεῖται αὐτὰ, γιὰ νὰ τὸν ἐνισχύσει καὶ νὰ τὸν τονώσει. Τὸ ὅτι λοιπὸν γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ ἔκαμε αὐτό, ἀφοῦ διηγήθηκε τὶς θλίψεις του καὶ τοὺς πειρασμούς, πρόσθεσε· «σὺ λοιπὸν, τέκνο μου, νὰ ἐνισχύεσαι μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Τί λές; Μᾶς συντάρραξες μὲ τὸ φόβο, εἶπες ὅτι ἔχεις δεθεῖ, ὅτι εἶσαι σὲ θλίψη, ὅτι ὅλοι σὲ ἐγκατέλειψαν· καὶ σὰν νὰ εἶπες, ὅτι δὲν ἔπαθες κανένα κακὸ κι οὔτε ἐγκαταλείφθηκες ἀπὸ κανένα, προσθέτεις αὐτὰ καὶ λές, «σὺ λοιπὸν, τέκνο μου, νὰ ἐνισχύεσαι»; Ἀσφαλῶς· γιατί πολὺ περισσότερο αὐτὰ σένα ἐνίσχυσαν, παρὰ ἐκεῖνον. Ἄν λοιπὸν ἐγὼ ὁ Παῦλος πάσχω αὐτὰ, πολὺ περισσότερο ἐσὺ ὀφείλεις νὰ ὑπομένεις αὐτὰ· ἂν ὁ δάσκαλος, πολὺ περισσότερο ὁ μαθητῆς. Καὶ προσθέτει τὴν παραίνεση μὲ πολλὴ φιλοστοργία, ἀποκαλώντας τὸν «τέκνο», καὶ ὄχι ἀπλῶς «τέκνο», ἀλλὰ «τέκνο μου». Ἄν εἶσαι τέκνο, λέγει, μιμήσου τὸν πατέρα· ἂν εἶσαι τέκνο, ἐνδυναμώσε μ' αὐτὰ πού εἶπα, ἢ καλύτερ ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς διηγήσεις μου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει, «νὰ ἐνδυναμώνεσαι μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» δηλαδή μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Δηλαδή, στάσου γενναῖα, γνωρίζεις τὴν παράταξη. Ἐπειδὴ καὶ ἀλλοῦ, λέγοντας, «ὁ ἀγώνας μας δὲν εἶναι μὲ αἷμα καὶ σάρκα»¹, τὸ λέγει ὄχι γιὰ νὰ τοὺς καταβάλλει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς διεγείρει. Λοιπὸν νὰ εἶσαι ἐπάγρυπνος, λέγει, ναὶ βρίσκεσαι σὲ ἐγρήγορηση, νὰ ἔχεις τὴ χάρη τοῦ Κυρίου σύμμαχο καὶ συναγωνιστή, δίνοντας μὲ πολλὴ προθυμία καὶ ὅλη τὴ διάθεση ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ σένα.

«Καὶ ἐκεῖνα πού ἄκουσες ἀπὸ μένα παρουσία πολλῶν μαρτύρων, αὐτὰ παράδωσέ τα σὲ πιστοὺς ἀνθρώπους». «Σὲ πιστούς», ὄχι σὲ ἐξεταστικούς, ὄχι σὲ συλλογιστικούς. «Σὲ πιστούς»· σὲ ποιούς πιστούς; Σ' ἐκείνους πού δὲν προδίδουν τὸ κήρυγμα. «Αὐτὰ πού ἄκουσες», ὄχι αὐτὰ πού συζητήσες· «γιατὶ ἡ πίστη δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἀκοή τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸ κήρυγμα εἶναι λόγος Θεοῦ»².

διὰ ρήματος Θεοῦ». Τί ἐστὶ, «διὰ πολλῶν μαρτύρων»; Ὡς ἂν εἶ
 ἔλεγεν, οὐ λάθρα ἤκουσας οὐδὲ κρυφῆ, ἀλλὰ πολλῶν παρόντων,
 μετὰ παρρησίας. Οὐκ εἶπεν, 'εἶπέ', ἀλλά, «παράθου», καθάπερ ἐπὶ
 θησαυροῦ τὸ παρατιθέμενον ἐν ἀσφαλείᾳ παρακατατίθεται. Πάλιν
 5 φοβεῖ τὸν μαθητὴν καὶ ἀπὸ τῶν ἄνω καὶ ἀπὸ τῶν κάτω. Ἄλλ' οὐ
 πιστοῖς μόνον λέγει, «παράθου»· τί γὰρ ὄφελος, ὅταν πιστὸς μὲν ᾖ,
 μὴ δύνηται δὲ εἰς ἑτέρους ἐξάγειν τὴν διδασκαλίαν; ὅταν αὐτὸς μὲν
 μὴ προδῶ τὴν πίστιν, ἑτέρους δὲ μὴ κατασκευάζῃ τοιούτους; Δύο
 τοίνυν ἔχειν χρὴ τὸν διδάσκαλον, καὶ πιστὸν εἶναι καὶ διδακτικόν.
 10 Διὰ τοῦτό φησιν, «οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι».

«Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ». Βαβαί, πόσον τὸ ἀξίωμα, στρατιώτην εἶναι τοῦ Χριστοῦ.
 Τοὺς βασιλεῖς ἐνόησον τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, πῶς μέγα τι εἶναι νομί-
 ζουσιν οἱ ὑπ' αὐτοὺς στρατευόμενοι. Εἰ τοίνυν τὸ κακοπαθεῖν βασι-
 15 λικοῦ στρατιώτου, τὸ μὴ κακοπαθεῖν οὐκ ἔστι στρατιώτου. Ὡστε
 οὐ χρὴ δυσχεραίνειν, εἰ κακοπαθεῖς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ στρατιώτου·
 ἀλλὰ δυσχεραίνειν, εἰ μὴ κακοπαθοῖς. «Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμ-
 πλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματεῖαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι
 ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῆ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως
 20 ἀθλήσῃ». Ταῦτα εἶρηται μὲν πρὸς Τιμόθεον, λέγεται δὲ πρὸς πάντα
 καὶ διδάσκαλον καὶ μαθητὴν δι' ἐκείνου. Μηδεὶς τοίνυν ἀπαξιούτω
 τῶν τὴν ἐπισκοπὴν ἔχόντων ταῦτα ἀκούων, ἀλλ' ἀπαξιούτω μὴ
 ταῦτα πράττων. «Ἐὰν ἀθλῆ τις», φησὶν, «οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ
 νομίμως ἀθλήσῃ». Τί ἐστὶν, «ἐὰν μὴ νομίμως»; Οὐκ, ἐὰν εἰς τὸν
 25 ἀγῶνα εἰσέλθῃ, ἀρκεῖ τοῦτο, οὐδὲ ἐὰν ἀλείψῃται, οὐδὲ ἐὰν συμ-
 πλακῆ, ἀλλὰ ἂν μὴ πάντα τὸν τῆς ἀθλήσεως νόμον φυλάττῃ, καὶ
 τὸν ἐπὶ σιτίων, καὶ τὸν ἐπὶ σωφροσύνης καὶ σεμνότητος, καὶ τὸν ἐν
 παλαίστρᾳ, καὶ πάντα ἀπλῶς διέλθῃ τὰ τοῖς ἀθληταῖς προσήκοντα,
 οὐδέποτε στεφανοῦται. Καὶ ὄρα τοῦ Παύλου τὴν σοφίαν· ἀθλήσεως
 30 καὶ στρατιωτῶν ἐμνήσθη, τὸ μὲν, ὥστε ἔτοιμον εἶναι πρὸς σφαγᾶς

Τί σημαίνει «διὰ πολλῶν μαρτύρων»; Σὰν νὰ ἔλεγε, δὲν τὰ ἀκουσες λαθραῖα οὔτε κρυφά, ἀλλὰ ἦταν παρόντες πολλοί, μὲ παρρησία. Δὲν εἶπε, 'πὲς τα', ἀλλὰ «παράδωσέ τα», ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ θησαυροῦ, ποῦ τὸ παραδιδόμενο παραδίδεται γιὰ φύλαξη μὲ πολλὴ ἀσφάλεια. Πάλι φοβίζει τὸ μαθητὴ καὶ ἀπὸ τὰ ἄνω καὶ ἀπὸ τὰ κάτω. Ἄλλ' ὄχι μόνο στοὺς πιστοὺς, λέγει, «παράδωσέ τα», γιὰ ποιό τὸ ὄφελος, ὅταν βέβαια εἶναι πιστός, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ μεταδώσει τὴ διδασκαλία σὲ ἄλλους; ὅταν αὐτὸς δὲν προδίδει τὴν πίστη, ὅμως δὲν κάμνει ἄλλους τέτοιους; Δύο λοιπὸν πράγματα πρέπει νὰ ἔχει ὁ δάσκαλος· καὶ πιστὸς νὰ εἶναι, καὶ διδακτικὸς. Γι' αὐτὸ λέγει, «ποῦ θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάξουν καὶ ἄλλους».

«Σὺ λοιπὸν κακοπάθησε σὰν καλὸς στρατιώτης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πῶ! πῶ! πόσο μεγάλο ἀξίωμα εἶναι νὰ εἶναι κανεὶς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ! Σκέψου τοὺς ἐπίγειους βασιλεῖς· πόσο σπουδαῖο τὸ θεωροῦν ἐκεῖνοι ποῦ εἶναι στρατιῶτες τους! Ἄν λοιπὸν τὰ κακοπαθήματα εἶναι γνῶρισμα τοῦ στρατιώτη τοῦ βασιλιᾶ, ἢ ἔλλειψη κακοπαθήματος δὲν εἶναι γνῶρισμα τοῦ στρατιώτη. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ δυσανασχετεῖς, ἐὰν κακοπαθεῖς· αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ στρατιώτη· ἀλλὰ νὰ δυσανασχετεῖς ἂν τυχὸν δὲν κακοπαθεῖς. «Κανένας στρατευμένος δὲν ἐμπλέκεται στὶς κοσμικὲς ὑποθέσεις, γιὰ νὰ ἀρέσει σ' αὐτὸν ποῦ τὸν στρατολόγησε. Κι ἂν ἀγωνισθεῖ κάποιος, δὲ στεφανώνεται ἂν δὲν ἀγωνισθεῖ νόμιμα». Αὐτὰ λέχθηκαν βέβαια πρὸς τὸν Τιμόθεο, μέσω ἐκείνου ὅμως λέγονται καὶ σὲ κάθε δάσκαλο καὶ μαθητὴ. Κανένας λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἐπισκοπὴ δὲν πρέπει ν' ἀπαξιεῖ ν' ἀκούσει αὐτὰ, ἀλλὰ νὰ θεωρεῖ ἀνάξιο ὅταν δὲν κάμνει αὐτὰ. «Ἐὰν ἀγωνίζεται κάποιος», λέγει, «δὲ στεφανώνεται, ἐὰν δὲν ἀγωνισθεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς κανονισμοὺς». Τί σημαίνει, «ἂν δὲν ἀγωνισθεῖ νόμιμα»; Δὲ φτάνει αὐτό, τὸ νὰ μπεῖ στὸν ἀγῶνα οὔτε ἐὰν ἀλειφθεῖ οὔτε ἐὰν συμπλακεῖ, ἀλλὰ ἂν δὲν φυλάσσει ὅλον τὸν ἀθλητικὸ νόμο, καὶ τὸν σχετικὸ μὲ τὴ διατροφή, καὶ τὴ σωφροσύνη καὶ σεμνότητα, καὶ τὸ νόμο τῆς παλαιστρας, καὶ γενικὰ ἂν δὲν ἐφαρμόζει ὅλα ἐκεῖνα ποῦ ἀφοροῦν τοὺς ἀθλητὲς οὐδέποτε στεφανώνεται. Καὶ πρόσεχε τὴ σοφία τοῦ Παύλου· ὑπενθύμησε τὴν ἄθληση καὶ τοὺς στρατιῶτες, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος γιὰ νὰ εἶναι ἕτοιμος γιὰ σφαγὲς καὶ φόνους καὶ αἵματα, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο γιὰ

καὶ φόνους καὶ αἵματα, τὸ δὲ καρτερικόν, ἵνα πάντα γενναίως φέρῃ, ἵνα διαπαντὸς ἐν ἀσκήσει ᾦ. «Τὸν κοπιῶντα γεωργόν», φησί, «δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν». Εἶπεν ἀπὸ τῶν αὐτοῦ παραδειγμάτων, εἶπεν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου· λέγει λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν
 5 κοινῆ συμβαινόντων, τῶν ἀθλητῶν, τῶν στρατιωτῶν· καὶ τίθησιν ἐκεῖ τὰ ἔπαθλα, τὸ μὲν, ἵνα «ἀρέσῃ τῷ στρατολογήσαντι», τὸ δέ, «ἵνα στεφανωθῆ». Καὶ λέγει καὶ τρίτον ὑπόδειγμα, ὃ μάλιστα αὐτῷ ἀρμόζει· τὸ μὲν γὰρ τοῦ στρατιώτου καὶ τὸ τοῦ ἀθλητοῦ καὶ τοῖς ἀρχομένοις κατάλλητον, τὸ δὲ τοῦ γεωργοῦ λοιπὸν τῷ διδασκάλῳ.
 10 Μὴ ὡς στρατιώτης, μηδὲ ὡς ἀθλητῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς γεωργός. Ὁ γεωργὸς οὐχ ἑαυτοῦ ἐπιμελεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς· τουτέστιν, οὐ μικρὰν ἀμοιβὴν τῶν πόνων καρποῦται καὶ ὁ γεωργός.

2. Ἐνταῦθα καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνευδεές δεικνυσι καὶ τὴν ἀντίδο-
 15 σιν τῆς διδασκαλίας, πρᾶγμα εἰπὼν κοινόν. Ὡσπερ, φησὶν, ὁ γεωργὸς οὐκ ἀνόνητα πονεῖ, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἀπολαύει τῶν πόνων τῶν οἰκείων, οὕτω καὶ τὸν διδάσκαλον εἰκός. Ἡ τοῦτο, ἢ περὶ τοῦ τιμᾶσθαι τοὺς διδασκάλους φησὶν. Ἄλλ' οὐκ ἔχει λόγον· πῶς γὰρ οὐχ ἀπλῶς «γεωργόν» εἶπεν, ἀλλὰ «τὸν κοπιῶντα»;
 20 οὐδὲ ἀπλῶς τὸν κάμνοντα, ἀλλὰ τὸν κοπτόμενον; Ἐνταῦθα καὶ πρὸς τὴν μέλλησιν ἵνα μηδεὶς δυσχεραίνῃ, ἤδη, φησὶν, ἀπολαμβάνεις· ἢ ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ κόπῳ ἢ ἀντίδοσις. Ἐπεὶ οὖν τὰ παραδείγματα ἔθηκε τὸ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἀθλητῶν, καὶ γεωργῶν, καὶ πάντα ἀπλῶς αἰνιγματωδῶς, «οὐδεὶς», φησί, «στεφανοῦται, ἐὰν
 25 μὴ νομίμως ἀθλήσῃ». Καὶ εἰπὼν, «τὸν κοπιῶντα γεωργόν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν», ἐπήγαγε· «νόει ὃ λέγω· δῶν γάρ σοι ὁ Θεὸς σύνεσιν ἐν πᾶσι». Τούτων γὰρ ἕνεκεν ταῦτα εἴρηται ἐν παροιμίᾳ καὶ παραβολῇ.

Εἶτα πάλιν τὸ φιλόστοργον αὐτοῦ δεικνύς, οὐ παύεται ἐπευ-
 30 χόμενος αὐτῷ, ἅτε ὡς ὑπὲρ γνησίου τέκνου δεδοικῶς, καὶ φησι· «μνημόνευε Χριστὸν Ἰησοῦν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρμα-

νά είναι καρτερικός, ὥστε νά ὑπομένει τὰ πάντα μέ γενναιότητα καί νά βρῖσκεται πάντοτε σέ ἄσκηση. «Ὁ γεωργός πού κοπιάζει», λέγει, «πρῶτος αὐτός πρέπει ν' ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς». Μίλησε ἀπὸ τὰ δικά του παραδείγματα, μίλησε ἀπὸ τοῦ δασκάλου. Ὁμιλεῖ πλέον καί ἀπὸ αὐτὰ πού συμβαίνουν συνήθως στοὺς ἀθλητὲς καί στοὺς στρατιῶτες· καί ἐκεῖ τοποθετεῖ τὰ βραβεῖα, ὁ ἕνας λόγος, «γιά νά ἀρέσει σ' αὐτὸν πού τὸν στρατολόγησε», ἐνῶ ὁ ἄλλος, «γιά νά στεφανωθεί». Καί ἀναφέρει καί τρίτο παράδειγμα, πού περισσότερο ταιριάζει σ' αὐτόν· γιατί τὸ πρῶτο εἶναι κατάλληλο στὸ στρατιώτη, στὸν ἀθλητὴ καί στοὺς ἀρχομέλους, ἐνῶ τὸ δεύτερο στὸ γεωργὸ καί στὸ δάσκαλο. Νά μὴν εἶσαι σὰν στρατιώτης οὔτε σὰν ἀθλητὴς μόνο, ἀλλὰ καί σὰν γεωργός. Ὁ γεωργός φροντίζει ὄχι μόνο τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ καί τοὺς καρπούς τῆς γῆς· δηλαδή, δὲν εἶναι μικρὴ ἢ ἀμοιβὴ τῶν κόπων πού ἀπολαμβάνει καί ὁ γεωργός.

2. Ἐδῶ δείχνει καί τὸ ἀνεκδέξ τοῦ Θεοῦ καί τὴν ἀμοιβὴ τῆς διδασκαλίας, ἀναφέροντας πράγμα κοινὸ. Ὅπως ἀκριβῶς, λέγει, ὁ γεωργός δὲν κοπιάζει ἀνώφελα, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους αὐτὸς ἀπολαμβάνει τοὺς δικούς του κόπους, ἔτσι εἶναι φυσικὸ καί ὁ δάσκαλος. Ἡ γι' αὐτὸ τὸ λέγει ἢ γιά τὴν τιμὴ πρὸς τοὺς δασκάλους. Ἀλλὰ δὲ δικαιολογεῖται αὐτὸ· πῶς δηλαδή δὲν εἶπε ἀπλῶς «γεωργὸς», ἀλλ' «αὐτὸν πού κοπιάζει»; οὔτε εἶπε ἀπλῶς, «αὐτὸς πού κοπιάζει», ἀλλ' «αὐτὸς πού κόπτεται»; Ἐδῶ γιά νά μὴ δυσανασχετεῖ κανεὶς γιά τὴν ἀργοπορία, ἤδη ἀπολαμβάνεις, λέγει· ἢ ὅτι ἡ ἀνταπόδοση βρῖσκεται μέσα στὸν ἴδιο τὸν κόπο. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέφερε τὰ παραδείγματα τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἀθλητῶν, τῶν γεωργῶν καί ὅλα γενικὰ κατὰ τρόπο αἰνιγματικὸ, «κανένας», λέγει, «δὲ στεφανώνεται ἐὰν δὲν ἀγωνισθεῖ νόμιμα». Καί ἀφοῦ εἶπε, «ὁ γεωργός πού κοπιάζει πρέπει πρῶτος ν' ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς», πρόσθεσε· «βάλε καλά στὸ νοῦ σου αὐτὰ πού σοῦ λέγω. Εἶθε νά σοῦ δίνει ὁ Θεὸς σύνεση σ' ὅλα». Ἐξ αἰτίας αὐτῶν δηλαδή αὐτὰ λέχθησαν ὑπὸ μορφὴ παροιμιῶν καί παραβολῶν.

Ἐπειτα πάλι δείχνοντας τὴ φιλοστοργία του, δὲ σταματᾷ νά εὔχεται γι' αὐτόν, σὰν νά φοβᾶται γιά γνήσιο τέκνο του, καί λέγει· «νά θυμᾶσαι τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ, πού ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καί κατάγεται ἀπὸ τὸ Δαυὶδ, σύμφωνα μέ τὸ εὐαγγέλιό μου γιά τὸ

τος Δαυίδ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου, ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δε-
 σμῶν, ὡς κακοῦργος». Τίνος ἔνεκεν ἐνταῦθα τούτου μέμνηται;
 Μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς τοὺς αἵρετικούς ἀποτεινόμενος, ἅμα δὲ
 καὶ ἀνακτώμενος αὐτὸν καὶ δεικνὺς τῶν παθημάτων τὸ κέρδος,
 5 ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ὁ Χριστὸς διὰ πάθους τὸν θάνα-
 τον κατηγωνίσαστο. Τοῦτο μνημόνευε, φησί, καὶ ἔξεις παράκλησιν
 ἱκανήν. «Μνημόνευε», φησί, «Χριστὸν Ἰησοῦν ἐγηγερμένον ἐκ νε-
 κρῶν, ἐκ σπέρματος Δαυῖδ. Ἦδη γὰρ ἐξ ἐκείνου ἤρξαντό τινες τὴν
 οἰκονομίαν ἀνατρέπειν, ἐπαισχυνόμενοι τῷ μεγέθει τῆς τοῦ Θεοῦ
 10 φιλανθρωπίας. Τοιαῦτα γὰρ ἦν ἃ εὐηργέτησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ὡς
 τοὺς ἀνθρώπους αἰσχύνεσθαι περιάπτειν αὐτὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἀπι-
 στεῖν ὅτι τοσοῦτον κατέβη.

«Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου», φησί. Πανταχοῦ τοῦτο τίθησι
 τῶν ἐπιστολῶν λέγων, «κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου», ἢ ἐπειδὴ αὐτῷ
 15 πείθεσθαι ἐχρῆν, ἢ ἐπειδὴ καὶ ἕτεροι ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι ἕτερα.
 «Ἐν ᾧ κακοπαθῶ», φησί, «μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος». Πάλιν
 παρ' ἑαυτοῦ τὴν παραμυθίαν εἰσάγει, πάλιν τὴν προτροπήν· καὶ δύο
 τούτοις τὸν ἀκροατὴν ἀλείφει, τῷ τε εἰδέναί κακοπαθεῖν, καὶ τῷ
 μὴ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τοῦτο ποιεῖν. Οὕτω μὲν κερδανεῖ, ἐκεῖνος
 20 δὲ καὶ βλαβήσεται. Τί γὰρ ὄφελος, εἰ δειξῆς τὸν διδάσκαλον κα-
 κοπαθοῦντα μὲν, ἐπ' οὐδενὶ δὲ χρησίμῳ; ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμαστόν, εἰ
 ἐπί τινι χρησίμῳ, εἰ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν διδασκομένων. «Ἄλλ' ὁ λό-
 γος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται». Τουτέστιν, εἰ μὲν κοσμικοὶ ἡμεν στρα-
 τιῶνται, φησίν, ἢ εἰ πόλεμον ἐπολεμοῦμεν αἰσθητόν, ἴσχυε ταῦτα τὰ
 25 δεσμὰ τὰς χεῖρας κατέχοντα· νῦν δὲ τοιούτους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ
 Θεός, ὡς μηδενὶ καταγωνίζεσθαι. Δεσμοῦνται μὲν γὰρ αἱ χεῖρες,
 ἀλλ' οὐχ ἡ γλῶττα· γλῶτταν γὰρ οὐδεὶς δῆσαι δύναται, ἀλλ' ἢ δει-
 λία μόνον καὶ ἀπιστία· ὡς ἂν ταύτην μὴ ἔχωμεν, κἂν περιβάλλῃς
 δεσμά, τὸ κῆρυγμα οὐ δέδεται. Οἷον, γεωργόν τις εἰ δῆσῃ, τὸν
 30 σπόρον ἐνεπόδισε, τῇ χειρὶ γὰρ σπείρει· διδάσκαλον εἰ δῆσῃ, τὸν

ὁποῖο κακοπαθῶ «άλυσοδεμένος σάν κακοῦργος»³. Γιὰ ποιό λόγο ὑπενθυμίζει ἐδῶ αὐτό; Κατὰ πρῶτον βέβαια ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς αἵρετικούς, συγχρόνως ὁμως καὶ ἐνισχύοντας αὐτὸν καὶ δείχνοντας τὸ κέρδος ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ παθήματα, γιατί καὶ ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλός μας ὁ Χριστὸς μὲ τὸ πάθος κατανίκησε τὸ θάνατο. Αὐτὸ νὰ θυμᾶσαι, λέγει, καὶ θὰ ἔχεις παρηγοριὰ μεγάλη. «Νὰ θυμᾶσαι», λέγει, «τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν ἀναστημένο ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ καταγόμενο ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυὶδ». Ἦδη δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνου ἄρχισαν μερικοὶ ν' ἀπορρίπτουν τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, νιώθοντας ντροπὴ γιὰ τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Γιατί τέτοιες ἦταν οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐμᾶς, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ ντρέπονται νὰ τίς ἀποδώσουν στὸ Θεὸ καὶ ν' ἀπιστοῦν γιὰ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξε τόση μεγάλη συγκατάβαση.

«Σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιό μου», λέγει. Παντοῦ σ' ὅλες τίς ἐπιστολές αὐτὸ ἀναφέρει, λέγοντας «σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιό μου», ἢ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ πιστεύουν σ' αὐτὸ ἢ ἐπειδὴ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι ποὺ κήρυτταν διαφορετικὸ εὐαγγέλιό. «Γιὰ τὸ ὁποῖο κακοπαθῶ», λέγει, «σὲ σημεῖο μάλιστα νὰ εἶμαι ἀλυσοδεμένος σάν κακοῦργος». Πάλι προσφέρει τὴν παρηγοριὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καθὼς καὶ τὴν προτροπὴ· καὶ ἄσκει τὸν ἀκροατὴ μὲ αὐτὰ τὰ δύο, καὶ μὲ τὸ νὰ γνωρίζει νὰ κακοπαθεῖ, καὶ μὲ τὸ νὰ κάμνει αὐτὸ γιὰ κάποια χρησιμότητα. Γιατί ἔτσι θὰ κερδίσει, ἐνῶ ἀλλιῶς καὶ θὰ ζημιωθεῖ. Καθόσον ποιό εἶναι τὸ ὄφελος ἐὰν δείξεις τὸ δάσκαλο βέβαια νὰ κακοπαθεῖ, ὁμως γιὰ τίποτε τὸ χρήσιμο; Ἄλλ' ἐκεῖνο εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ἂν κακοπαθεῖ γιὰ κάτι τὸ χρήσιμο, γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν διδασκομένων. «Ἄλλὰ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲ δένεται». Δηλαδὴ, ἂν εἶμασταν στρατιῶτες κοσμικοὶ, λέγει, ἂν κάμναμε πόλεμο αἰσθητό, θὰ μπορούσαν αὐτὲς οἱ ἀλυσίδες νὰ κρατήσουν δεμένα τὰ χέρια, τώρα ὁμως ὁ Θεὸς μᾶς ἔκαμε τέτοιους, ὥστε ἀπὸ τίποτε νὰ μὴ κατανικιέμαστε. Γιατί δεσμεύονται βέβαια τὰ χέρια, ὁχι ὁμως καὶ ἡ γλῶσσα· γιατί κανένας δὲν μπορεῖ νὰ δέσει τὴ γλῶσσα, παρὰ μόνο ἡ δειλία καὶ ἡ ἀπιστία· ὥστε ἂν δὲν ἔχουμε αὐτὴ τὴ δειλία, κι ἂν μᾶς περιβάλλεις μὲ ἀλυσίδες, τὸ κήρυγμα δὲ δένεται. Γιὰ παράδειγμα, ἂν δέσει κάποιος γεωργό, ἐμπόδισε τὴ σπορά, γιατί σπέρνει μὲ τὸ χέρι· ἂν δέσεις δάσκαλο, δὲν ἐμπόδισες τὸ λόγο· για-

λόγον οὐκ ἐνεπόδισας· τῇ γλώττῃ γὰρ σπείρει, οὐ τῇ χειρί. Οὐχ ὑποβάλεται τοίνυν δεσμῶ ὁ λόγος ὁ ἡμέτερος· ἡμῶν γὰρ δεδεμένων, ἐκεῖνος λέλυται καὶ τρέχει.

Πῶς, φησίν; Ὅτι ἰδοὺ καὶ δεδεμένοι κηρύττομεν». Τοῦτο εἰς 5 προτροπὴν τῶν λελυμένων· εἰ ἡμεῖς δεδεμένοι κηρύττομεν, πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς τοὺς λελυμένους τοῦτο ποιεῖν χρή. Ἦκουσας ὅτι ὡς κακοῦργος ταῦτα πάσχω; μὴ κατηφῆς γένη. Πολὺ γὰρ τὸ θαῦμα δεδεμένον ὄντα τὰ τῶν λελυμένων ποιεῖν, δεδεμένον πάντων περιγενέσθαι, δεδεμένον καταγωνίζεσθαι τοὺς δεδεκότας. Θεοῦ γὰρ 10 ἐστὶν ὁ λόγος, οὐχ ἡμῶν· δεσμὰ δὲ ἀνθρώπινα Θεοῦ λόγον περιβαλεῖν οὐ δυνήσεται. Ταῦτα πάσχω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς. «Διὰ τοῦτο» γάρ, φησί, «πάντα πάσχω διὰ τοὺς ἐκλεκτούς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου». Ἴδοὺ καὶ ἄλλη προτροπή· οὐχ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, φησίν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς 15 ἐτέρων σωτηρίας ταῦτα ὑπομένω. Ἐξὸν ἦν ἀκινδύνως ζῆν, ἐξὸν ἦν μηδὲν τούτων πάσχειν, εἴ γε τὰ ἑμαυτοῦ ἐσκόπουν.

Ἄλλὰ διὰ τίνα ταῦτα πάσχω; Ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν, ἵνα ἄλλοι τύχωσι ζωῆς αἰωνίου. Τί οὖν καὶ ἐπαγγέλλῃ; Οὐχ ἀπλῶς εἶπε, 'διὰ τούσδε', ἀλλά, «διὰ τοὺς ἐκλεκτούς». Εἰ ὁ Θεὸς αὐτοὺς 20 ἐξελέξατο, πάντα ἡμᾶς δεῖ πάσχειν ὑπὲρ αὐτῶν, «ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι». Τῷ εἰπεῖν, «καὶ αὐτοί», δεικνύντος ἐστὶ καὶ λέγοντος, ὡς καὶ ἡμεῖς· καὶ γὰρ καὶ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐξελέξατο. Καὶ ὡσπερ δι' ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἔπαθεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς δι' ἐκείνους· ὥστε ἀνταπόδοσις ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ χάρις. Ἐπὶ μὲν τοῦ Θεοῦ χάρις 25 ἦν, οὐ γὰρ προεupaθῶν εὐηργέτησεν· ἐπὶ δὲ ἡμῶν ἀντίδοσις· προεupaθόντες ἡμεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ, πάσχομεν ὑπὲρ τούτων ὧν πάσχομεν, ἵνα σωτηρίας τύχωσι. Τί λέγεις; ποίας σωτηρίας; ὁ σευατῶ αἴτιος μὴ ὧν σωτηρίας, ἀλλὰ ἀπολλύμενος, ἐτέρω σωτηρίας αἴτιος γίνῃ; Διὰ τοῦτο προσέθηκεν· οὐ ταύτης, φησίν, 30 ἀλλὰ «τῆς ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ», τῆς ὄντως σωτηρίας, «μετὰ δόξης

τι σπέρνει με τῆ γλώσσα ὄχι με τὸ χέρι. Δὲν ὑποτάσσεται λοιπὸν σὲ δεσμὰ ὁ λόγος μας· ἐνῶ ἐμεῖς εἴμαστε δεμένοι, ἐκεῖνος εἶναι λυμένος καὶ τρέχει.

Πῶς; λέγει· γιατί νά, κηρύττουμε καὶ δεμένοι. Αὐτὸ λέγεται γιὰ προτροπὴ πρὸς τοὺς λυμένους· ἂν ἐμεῖς κηρύττουμε δεμένοι, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάμνετε αὐτὸ ἐσεῖς οἱ λυμένοι. Ἔκαστος ὅτι τὰ παθαίνω αὐτὰ σὰν κακοῦργος; μὴ στενοχωρηθεῖς. Εἶναι μεγάλο τὸ θαῦμα, ἐνῶ εἶναι δεμένος νὰ κάμνει ἐκεῖνα ποὺ κάμνουν λυμένοι· νὰ ὑπερισχύει ὅλων ἐνῶ εἶναι δεμένος, καὶ ἐνῶ εἶναι δεμένος νὰ νικᾷ ἐκείνους ποὺ τὸν ἔδεσαν. Γιατί ὁ λόγος εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὄχι δικός μας· τ' ἀνθρώπινα δεσμὰ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ κρατήσουν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Αὐτὰ τὰ παθαίνω γιὰ τοὺς ἐκλεκτούς. Γιατί λέγει, «γι' αὐτὸ τὰ παθαίνω ὅλα αὐτὰ γιὰ τοὺς ἐκλεκτούς, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν καὶ αὐτοὶ τὴ σωτηρία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, μὲ δόξα αἰώνια». Νὰ καὶ ἄλλη προτροπὴ· ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό μου, λέγει, ἀλλὰ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἄλλων τὰ ὑπομένω αὐτά. Μποροῦσα νὰ ζῶ ἀκίνδυνα, μποροῦσα νὰ μὴ πάθω τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἂν φυσικὰ σκεπτόμουν τὰ δικά μου μόνο.

Ἄλλὰ γιὰ ποιὸν πάσχω αὐτά; Γιὰ ξένα ἀγαθὰ, γιὰ νὰ τύχουν οἱ ἄλλοι ζωὴ αἰώνια. Τί ὑπόσχεσαι λοιπὸν; Δὲν εἶπε ἀπλῶς 'γι' αὐτούς', ἀλλὰ «γιὰ τοὺς ἐκλεκτούς». Ἄν ὁ Θεὸς ἐξέλεξε αὐτούς, ὅλα ἐμεῖς πρέπει νὰ τὰ ὑπομένουμε γιὰ χάρη τους, «γιὰ νὰ τύχουν καὶ αὐτοὶ τῆς σωτηρίας». Μὲ τὸ νὰ πεῖ, «καὶ αὐτοί», δείχνει μ' αὐτὸ ποὺ λέγει, ὅτι καὶ ἐμεῖς εἴμαστε μεταξὺ αὐτῶν· καθόσον ὁ Θεὸς ἐξέλεξε καὶ ἐμᾶς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἔπαθε ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς, ἔτσι καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ πάθουμε γιὰ ἐκείνους· ὥστε τὸ πράγμα εἶναι ἀνταπόδοση καὶ ὄχι χάρη. Στὴν περίπτωσι βέβαια τοῦ Θεοῦ ἦταν χάρη, γιατί δὲν εὐηργέτησε ἀφοῦ προηγουμένως εὐεργετήθηκε· στὴ δική μας περίπτωσι ὁμως εἶναι ἀνταπόδοση· ἀφοῦ εὐεργετηθήκαμε ἐμεῖς προηγουμένως ἀπὸ τὸ Θεὸ, πάσχουμε γι' αὐτούς ποὺ πάσχουμε γιὰ νὰ τύχουν σωτηρίας. Τί λές; Ποιὰ σωτηρία ἐννοεῖς; σὺ ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ σώσεις τὸν ἑαυτό σου, ἀλλ' εἶσαι χαμένος, γίνεσαι αἴτιος σωτηρίας γιὰ ἄλλον; Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· ὄχι αὐτῆς, λέγει, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τῆς πραγματικῆς σωτηρίας, ποὺ συνοδεύεται μὲ δόξα αἰώνια. Εἶναι ὀδυνηρὰ τὰ πα-

αἰωνίου». Ὀδυνηρὰ τὰ παρόντα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς· κατηφῆ τὰ παρόντα, ἀλλὰ πρόσκαιρα· ἀηδίας μεστὰ καὶ ὀδύνης, ἀλλὰ μέχρι σήμερον καὶ αὔριον μόνον.

3. Τὰ μέντοι χρηστὰ οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' αἰώνια, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ.
 5 ὄντως ἐκείνη δόξα, αὕτη δὲ ἀτιμία. Θεά γάρ μοι, ἀγαπητέ· οὐκ ἔστι δόξα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἡ ὄντως δόξα ἐν οὐρανοῖς ἐστίν. Εἰ δέ τις δοξάζεσθαι βούλεται, ἀτιμαζέσθω· εἴ τις ἀνέσεως βούλεται τυχεῖν, θλιβέσθω· εἴ τις διαπαντὸς εὐδοκιμεῖν καὶ τρυφᾶν, τὰ πρόσκαιρα διαπτυέτω. Ὅτι δὲ ἡ ἀτιμία δόξα ἐστίν, ἡ δὲ δόξα ἀτιμία,
 10 φέρε, κατὰ δύναμιν τοῦτο παραστήσωμεν, ἵνα τὴν ὄντως δόξαν ἴδωμεν. Οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς δοξάζεσθαι· εἰ δὲ βούλει δοξάζεσθαι, δι' ἀτιμίας. Καὶ φέρε ἐπὶ τῶν δύο προσώπων τοῦτο ἐξετάσωμεν, ἐπὶ τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Παύλου. Ἐκεῖνος τὴν δόξαν εἶχε τοῦ κόσμου, οὗτος τὴν ἀτιμίαν. Πῶς; τύραννος ἦν ἐκεῖνος, πολλὰ κατωρθω-
 15 κῶς, τρόπαια στήσας, πλοῦτον ἔχων ἐπιρρέοντα, πανταχόθεν στρατόπεδα ἄπειρα, τὸ πλεον τῆς οἰκουμένης μέρος ὑποτεταγμένον, τὴν βασιλίδα πόλιν ὑποτεταγμένην, τὴν σύγκλητον ἅπασαν ὑποκύπτουσαν, τὰ βασιλεία αὐτὰ ἐν λαμπρῷ τῷ σχήματι προήει. Εἶτε ὀπλιζέσθαι ἔδει, χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις ὀπλιζόμενος ἔξει-
 20 σιν· εἶτε ἐν εἰρήνῃ καθῆσθαι, ἀλουργίδα περικείμενος ἐκάθητο.

Πολλοὺς τοὺς δορυφόρους, πολλοὺς τοὺς ὑπασπιστὰς εἶχε· γῆς καὶ θαλάττης δεσπότης ἦκουεν, αὐτοκράτων, Αὔγουστος, Καῖσαρ, βασιλεύς, καὶ πολλὰ ἕτερα ὀνόματα τοιαῦτα, ἅπερ κολακειάν ἐπενόει καὶ θεραπείαν· καὶ οὐδὲν ἐνέλιπεν ὅλως τῶν εἰς δόξαν·
 25 ἀλλὰ καὶ σοφοὶ καὶ δυνάσται καὶ βασιλεῖς αὐτὸν ἔτρεμον καὶ ἐδεδοίκεισαν τὸν ἄνδρα· καὶ γὰρ καὶ ἄλλως ὡμός τις καὶ ἰταμὸς εἶναι ἐλέγετο· οὗτος καὶ θεὸς εἶναι ἐβούλετο, καὶ πάντων κατεφρόνει τῶν εἰδώλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, καὶ ὡς θεὸς ἐθεραπεύετο. Τί ταύτης τῆς δόξης κρεῖττον; μᾶλλον δὲ τί τῆς ἀτιμίας χει-
 30 ρον; Ἀλλ' οὐκ οἶδα πῶς ὑπὸ τῆς ἀληθείας προύδραμε τὸ στόμα καὶ πρὸ τῆς κρίσεως τὴν ψῆφον ἤνεγκε. Τέως δὲ κατὰ τὴν τῶν πολ-

ρόντα, ἀλλὰ συμβαίνουν ἐδῶ στή γῆ· εἶναι κατηφή τὰ παρόντα, ἀλλ' εἶναι πρόσκαιρα· γεμᾶτα ἀπὸ ἀηδία καὶ ὀδύνη, ἀλλὰ μόνο μέχρι σήμερα καὶ αὔριο.

3. Τὰ καλὰ ὅμως δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι αἰώνια καὶ εἶναι οὐράνια. Πραγματικᾶ ἐκείνη εἶναι δόξα, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ἀτιμία. Γιατὶ πρόσεχε, ἀγαπητέ μου· δὲν ὑπάρχει δόξα στή γῆ, ἀλλ' ἡ πραγματικὴ δόξα βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς· ἂν κάποιος θέλει νὰ ἐπιτύχει ἄνεση, ἄς θλίβεται· ἂν κάποιος θέλει γιὰ πάντα νὰ εὐδοκιμεῖ καὶ νὰ ζεῖ μέσα στήν τρυφή, ἄς περιφρονεῖ τὰ πρόσκαιρα. Τὸ ὅτι ἡ ἀτιμία εἶναι δόξα, ἐνῶ ἡ δόξα εἶναι ἀτιμία, ἔλα νὰ τὸ παρουσιάσουμε αὐτὸ ὅσο εἶναι δυνατό, γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὴν πραγματικὴ δόξα. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ δοξάζεσαι στή γῆ· ἂν ὅμως θέλεις νὰ δοξάζεσαι, αὐτὸ θὰ γίνεται μὲ ἀτιμία. Καὶ ἐμπρὸς ἄς τὸ ἐξετάσουμε αὐτὸ στὰ δύο πρόσωπα, τοῦ Νέρωνα καὶ τοῦ Παύλου. Ὁ Νέρωνας εἶχε τὴ δόξα τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὁ Παῦλος τὴν ἀτιμία. Πῶς; ἐκεῖνος ἦταν τύραννος· εἶχε κατορθώσει πολλὰ· ἔστησε τρόπαια, εἶχε ἄφθονα πλούτη, παντοῦ ἄπειρα στρατόπεδα, τὸ περισσότερο μέρος τῆς οἰκουμένης ὑποταγμένο, τὴ βασιλίδα πόλη ὑποταγμένη, ὅλη ἡ σύγκλητος ὑπέκυπτε σ' αὐτόν, καὶ τὰ ἴδια τὰ ἀνάκτορά του ἦταν λαμπρὰ στήν ὄψη. Εἶτε χρειαζόταν νὰ ὀπλισθεῖ, ἔβγαινε μὲ χρυσὸ καὶ τίμιους λίθους ὀπλισμένος· ἐὰν βρισκόταν σὲ εἰρήνη, καθόταν ντυμένος μὲ βασιλικὴ πορφύρα.

Εἶχε πολλοὺς ἀκολούθους, πολλοὺς ὑπασπιστές· ἀποκαλούνταν κύριος γῆς καὶ θάλασσας· ἦταν αὐτοκράτορας, Αὐγουστος, Καίσαρας βασιλιάς καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια ὀνόματα εἶχε, πού τοῦ πρόσφεραν κολακεία καὶ ὑπηρεσία, καὶ γενικὰ τίποτε δὲν τοῦ ὑπολειπόταν ἀπὸ αὐτὰ πού συντελοῦν σὲ δόξα. Ἀλλὰ καὶ σοφοὶ καὶ δυνάστες καὶ βασιλεῖς τὸν ἔτρεμαν καὶ φοβοῦνταν τὸν ἄνδρα· καθόσον λεγόταν ὅτι εἶναι σκληρὸς καὶ θρασύς ἄνδρας· ἤθελε αὐτὸς νὰ θεωρεῖται καὶ θεὸς καὶ περιφρονοῦσε ὅλα τὰ εἰδωλα καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ τῶν πάντων, καὶ λατρευόταν σὰν θεός. Τί ὑπάρχει ἀνώτερο ἀπ' αὐτὴ τὴ δόξα; ἢ καλύτερα τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀτιμία; Ἀλλὰ δὲ γνωρίζω πῶς τὸ στόμα προέτρεξε κινούμενο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ ἔβγαλε τὴν ἀπόφαση πρὶν ἀπὸ τὴν κρίση. Κατ' ἀρχὴ ὅμως ἄς ἐξετάσουμε τὸ πράγμα σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν,

λῶν ὑπόνοιαν τὸ πρᾶγμα ἐξετάσωμεν, κατὰ τὴν τῶν ἀπίστων, κατὰ τὴν κολακείαν. Τί μείζον εἰς λόγον δόξης τοῦ καὶ θεὸν νομισθῆναι αὐτόν; Μεγάλη ὄντως τοῦτο ἀτιμία, τὸ ἄνθρωπον ὄντα τοιαῦτα λυττᾶν· ἀλλὰ τέως κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν τὸ
5 πρᾶγμα ἐξετάσωμεν. Οὐδὲν τοίνυν ἐνέλιπεν αὐτῷ εἰς δόξαν τὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ὡς θεὸς παρὰ πάντων ἐθεραπεύετο.

Ἄλλὰ ἀντεξετάσωμεν αὐτῷ καὶ τὸν Παῦλον, εἰ δοκεῖ. Κίλιξ ὁ ἄνθρωπος ἦν· ὅσον δὲ Κιλικίας καὶ Ρώμης τὸ μέσον, πάντες ἴσασι· σκυτοτόμος, πένης, τῆς ἐξωθεν σοφίας ἄπειρος, ἑβραϊστὶ μόνον
10 εἰδώς, γλῶτταν διασυρομένην παρὰ πάντων, καὶ μάλιστα παρὰ τῶν Ἰταλῶν. Οὐ γὰρ οὕτω τοὺς τὴν βάρβαρον, οὔτε τὴν Ἑλλάδα, οὔτε ἄλλην τινὰ ἔχοντας γλῶτταν διασύρουσιν, ὡς τὴν Σύρων· αὕτη δὲ πολλὴν ἔχει τὴν κοινωνίαν πρὸς ταύτην. Καὶ μὴ θαυμάσης ὅτι ταύτην διέπτουσι· εἰ γὰρ τὴν Ἑλλάδα τὴν θαυμαστὴν καὶ καλὴν
15 διαπτύουσι, πολλῶ μᾶλλον τὴν Ἑβραίων. Ἄνθρωπος πολλάκις ἐν λιμῷ ζήσας καὶ κοιμηθεὶς πεινῶν, ἄνθρωπος γυμνός, οὔτε ὅ,τι περιβάλοιτο ἔχων, «ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι», φησὶν. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δεσμοῖς γεγονώς· μετὰ γὰρ ληστῶν, μετὰ γοήτων, μετὰ τυμβωρύχων, μετὰ ἀνδροφόνων αὐτοῦ ἐκείνου κελεύ-
20 σαντος ἐβέβλητο καὶ ἐμαστιζετο ὡς κακοῦργος, ὅπερ οὖν καὶ αὐτός φησι. Τίς οὖν λαμπρότερος; οὐχὶ ἐκείνου μὲν οὐδὲ ὄνομα ἴσασιν οἱ πολλοί, τοῦτον δὲ καὶ Ἕλληγες καὶ βάρβαροι καὶ Σκύθαι καὶ οἱ πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα καθ' ἑκάστην ἡδοῦσι τὴν ἡμέραν;

25 Ἄλλὰ μήπω τὰ νῦν, ἀλλὰ τὰ τότε ἐξετάσωμεν. Τίς ἦν λαμπρότερος; τίς ἐπιδοξότερος; ὁ τὴν ἄλυσιν περικείμενος καὶ δεδεμένος ἐλκόμενος ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου, ἢ ὁ τὴν ἀλουργίδα περικείμενος καὶ ἐκ τῶν βασιλέων προΐων; Ὁ δεδεμένος πάντως. Πῶς; Ὅτι ἐκεῖνος μὲν καὶ στρατόπεδα ἔχων καὶ ἐν λαμπρῷ τῷ σχήματι
30 προκαθήμενος, ἅπερ ἠθέλεν οὐκ ἴσχυσεν ἀνύειν, ὁ δὲ δεσμῶτης καὶ ὡς κακοῦργος ἐν εὐτελεῖ σχήματι ἀθηντικῶτερον πάντα ἐπραττε. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἐκεῖνος ἔλεγε, μὴ διασπείρης τὸν

σύμφωνα με τὴ γνώμη τῶν ἀπίστων, σύμφωνα με τὴν κολακεία. Τί μεγαλύτερη δόξα ἀπὸ τὸ νὰ θεωρηθεῖ αὐτὸς καὶ θεός; Πραγματικὰ εἶναι μεγάλη ἀτιμία αὐτό, ἐνῶ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος νὰ ἐπιθυμεῖ με μανία τέτοια πράγματα· κατ' ἀρχὴ ὅμως ἄς ἐξετάσουμε τὸ πρᾶγμα σύμφωνα με τὴ γνώμη τῶν πολλῶν. Τίποτε λοιπὸν δὲν τοῦ ἔλειπε ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη δόξα, ἀλλὰ σὰν θεὸς λατρευόταν ἀπ' ὅλους.

Ἄλλ' ἄς ἐξετάσουμε, ἂν νομίζετε, παράλληλα με αὐτὸν καὶ τὸν Παῦλο. Ἀπὸ τὴν Κιλικία ἦταν ὁ ἄνθρωπος· ὅλοι γνωρίζουν τὴν ἀπόστασι ἀνάμεσα στὴ Ρώμη καὶ στὴν Κιλικία· ἦταν σκηνοποιός, φτωχός, ἄπειρος ἀπὸ τὴν κοσμικὴ σοφία, γνώριζε μόνο τὴν ἑβραϊκὴ, γλῶσσα περιφρονημένη ἀπὸ ὅλους, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς. Γιατὶ δὲν περιφρονοῦν τόσο αὐτοὺς πού μιλοῦν γλῶσσα βαρβαρικὴ οὔτε ἑλληνικὴ οὔτε κάποια ἄλλη γλῶσσα, ὅσο αὐτοὺς πού μιλοῦν τὴ γλῶσσα τῶν Σύρων· αὐτὴ ἔχει πολλὴ σχέσι πρὸς αὐτήν. Καὶ μὴν ἀπορήσεις πού τὴν περιφρονοῦσαν· γιατί, ἂν περιφρονοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὴ θαυμαστὴ καὶ ὠραία, πολὺ περισσότερο τὴ γλῶσσα τῶν Ἑβραίων. Ἦταν ἄνθρωπος πού ἔζησε πολλές φορές μέσα σὲ πείνα, πού κοιμήθηκε πεινασμένος, ἄνθρωπος γυμνός, μὴ ἔχοντας οὔτε ροῦχο νὰ φορέσει, «σὲ ψῦχος καὶ σὲ γύμνια»⁴. Καὶ ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ στὴ φυλακὴ κλείσθηκε, γιατί διέταξε ἐκεῖνος, καὶ κλείσθηκε στὴ φυλακὴ μαζί με ληστές, με μάγους, με τυμβωρύχους, με φονιάδες, καὶ μαστιζόταν σὰν κακοῦργος, πρᾶγμα βέβαια πού κι αὐτὸς τὸ λέγει. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι λαμπρότερος; Δὲ συμβαίνει ἐκεῖνου τὸ ὄνομα νὰ μὴ τὸ γνωρίζαν οἱ πολλοί, ἐνῶ αὐτὸν καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι καὶ Σκύθες καὶ αὐτοὶ πού διαμένουν στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης νὰ τὸν ὑμνοῦν καθημερινά;

Ὅμως ἄς μὴν ἐξετάσουμε τὰ τωρινά, ἀλλὰ τὰ τότε. Ποιὸς ἦταν λαμπρότερος; ποιὸς ἐνδοξότερος; Ἐκεῖνος πού ἦταν ἀλυσσοδεμένος καὶ δεμένος συρόταν ἀπὸ τὴ φυλακὴ, ἢ αὐτὸς πού φοροῦσε τὴν πορφύρα καὶ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα; Ὅπως δὴποτε ὁ δεμένος. Πῶς; Γιατὶ ἐκεῖνος, ἂν καὶ εἶχε καὶ στρατόπεδα καὶ καθόταν με λαμπρὴ στολή, δὲν κατόρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ ἐκεῖνα πού ἠθελε, ἐνῶ ὁ δεσμώτης καὶ μεταχειριζόμενος σὰν κακοῦργος, φερόντας εὐτελὴ στολή, ὅλα τὰ ἔκαμνε αὐθεντικότερα. Πῶς καὶ με ποιό τρόπο; Ἐκεῖνος ἔλεγε, «μὴ διαδίδεις τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας»

λόγον τῆς εὐσεβείας· οὗτος ἔλεγεν, οὐκ ἀνέχομαι· οὐδὲ γὰρ δέδεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ διέπτυσεν ὁ Κίλιξ, ὁ δεσμώτης, ὁ σκηνοποιός, ὁ πένης, ὁ ἐν λιμῶ ζῶν, τὸν ἀπὸ τῆς Ρώμης, τὸν πλούσιον, τὸν βασιλεύοντα, τὸν πάντων κρατοῦντα, τὸν μυρίοις μυρία παρέ-
5 χοντα· καὶ τοσοῦτων ὄντων στρατοπέδων, οὐδὲν ἴσχυσε.

Τίς ἄρα λαμπρὸς ἦν; τίς σεμνός; ὁ ἐν δεσμοῖς νικῶν, ἢ ὁ ἐν ἀλουργίδι νικώμενος; ὁ κάτω ἐστῶς καὶ βάλλων, ἢ ὁ ἄνω καθήμενος καὶ βαλλόμενος; ὁ ἐπιτάττων καὶ καταφρονούμενος, ἢ ὁ ἐπιταττόμενος καὶ οὐδένα λόγον ἔχων τῶν ἐπιταγμάτων; ὁ μόνος ὢν
10 καὶ περιγινόμενος, ἢ ὁ μετὰ μυρίων στρατοπέδων ἠττώμενος; Ἀπήρχετο οὖν ὁ βασιλεύς, τοῦ δεσμώτου κατ' αὐτοῦ τρόπαιον στήσαντος. Εἶπε οὖν μοι, ποίας ἂν τις ἠβουλήθη μερίδος εἶναι; Μὴ γάρ μοι τὰ μετὰ ταῦτα εἶπης, ἀλλὰ τέως ἐκεῖνα ἐξέτασον. Ποίας μερίδος ἂν τις ἠθέλησεν εἶναι, τῆς τοῦ Παύλου ἢ τῆς τοῦ Νέρωνος;
15 οὐ λέγω κατὰ τὸν τῆς πίστεως λόγον, τοῦτο γὰρ δῆλον, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς δόξης καὶ τῆς σεμνότητος καὶ τῆς λαμπρότητος. Εἴ τις εὐγνώμων, τοῦ Παύλου ἔφησεν ἄν. Εἴ γὰρ τὸ νικᾶν τοῦ νικᾶσθαι λαμπρότερον, ἐκεῖνος ἐπίδοξος. Καὶ οὐπω τοῦτο μέγα, ὅτι ἐνίκησεν, ἀλλ' ὅτι ἐν τοιοῦτῳ σχήματι τὸν ἐν τοιοῦτῳ ἐνίκησε. Πάλιν
20 γὰρ ἐρῶ καὶ οὐ παύσομαι τὰ αὐτὰ λέγων· ἄλυσιν περιέκειτο καὶ τὸν ἀναδεδεμένον τὸ διάδημα ἔβαλε.

4. Τοιαύτη τοῦ Χριστοῦ ἡ δύναμις· ἄλυσις τὸν στέφανον ἐνίκα τὸν βασιλικὸν καὶ λαμπρότερον τοῦτο ἐκείνου τὸ σχῆμα ἐδείκνυτο·
ράκια περιέκειτο ἀύχμῶντα, ἅτε δεσμωτήριον οἰκῶν, καὶ μᾶλλον
25 τῆς ἀλουργίδος πάντας ἐπέστρεφε πρὸς τὰ περικείμενα αὐτῷ δεσμά· ἐπὶ γῆς εἰστήκει κατεχόμενος καὶ κάτω νεύων, καὶ τὸν ἐπ' ὀχήματος χρυσοῦ ἅπαντες ἀφέντες ἐκείνῳ προσεῖχον· εἰκότως. Τὸ μὲν γὰρ συνηθείας ἦν βασιλέα ἰδεῖν ἐπὶ ζεύγους καθήμενον λευκοῦ· τοῦτο δὲ ξένον καὶ παράδοξον, δεσμώτην ὄρᾶν μετὰ τοσαύτης
30 παρρησίας βασιλεῖ διαλεγόμενον, μεθ' ὅσης ὁ βασιλεὺς πρὸς ἀν-

αὐτὸς ἔλεγε, 'δὲν ὑποχωρῶ· γιατί ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲ δένεται'. Καὶ περιφρόνησε ὁ Κίλικας, ὁ δεσμώτης, ὁ σκηνοποιός, ὁ φτωχός, αὐτὸς ποὺ ζοῦσε μέσα στὴν πείνα, τὸν Ρωμαῖο, τὸν πλούσιο, τὸ βασιλιά, τὸν κοσμοκράτορα, αὐτὸν ποὺ παρεῖχε μύρια σὲ μυρίους· καὶ ἐνῶ εἶχε τόσο στρατό, τίποτε δὲν κατόρθωσε.

Ποιός ἐπομένως ἦταν λαμπρός; ποιός σεμνός; ἐκεῖνος ποὺ νικοῦσε φορώντας τὰ δεσμά, ἢ αὐτὸς ποὺ νικιένταν φορώντας τὴν πορφύρα; Ἐκεῖνος ποὺ στεκόταν κάτω καὶ ἔριχνε τὰ βέλη του, ἢ αὐτὸς ποὺ κάθονταν ἐπάνω καὶ δεχόταν τὰ βέλη; Αὐτὸς ποὺ διέτασσε καὶ περιφρονοῦνταν, ἢ ἐκεῖνος ποὺ διατάσσονταν καὶ ἀδιαφοροῦσε τελείως γιὰ τὶς διαταγές; Αὐτὸς ποὺ ἦταν μόνος καὶ ὑπερεῖχε, ἢ ἐκεῖνος ποὺ νικιένταν ἂν καὶ εἶχε ἀμέτρητο στρατό; Ἐφευγε λοιπὸν ὁ βασιλιάς, ἐνῶ ὁ δεσμώτης ἔστηνε τὸ τρόπαιο ἐναντίον του. Πές μου λοιπὸν, σὲ ποιά μερίδα θὰ ἤθελε κάποιος ν' ἀνήκει; Μὴν μοῦ πεῖς βέβαια τὰ ὅσα συνέβηκαν μετὰ, ἀλλὰ πρῶτα ἐξέτασε ἐκεῖνα. Σὲ ποιά μερίδα θὰ ἤθελε κάποιος ν' ἀνήκει, στὴν τοῦ Παύλου ἢ στὴν τοῦ Νέρωνα; Δὲν ἐννοῶ ὡς πρὸς τὴν πίστη, γιατί αὐτὸ εἶναι φανερό, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴ δόξα, τὴ σεμνότητα καὶ τὴ λαμπρότητα. Ἄν κάποιος εἶναι εὐγνώμονας θὰ ἔλεγε στὴν τοῦ Παύλου. Γιατί, ἂν εἶναι πιὸ λαμπρὸ τὸ νὰ νικᾷς ἀπὸ τὸ νὰ νικιέσαι, ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἔνδοξος. Καὶ δὲν εἶναι τόσο μεγάλο τὸ ὅτι νίκησε, ἀλλὰ τὸ ὅτι νίκησε μὲ τέτοιο ταπεινὸ σχῆμα ἐκεῖνον ποὺ εἶχε τέτοιο λαμπρὸ σχῆμα. Γιατί πάλι θὰ τὸ πῶ καὶ δὲ θὰ παύσω νὰ λέγω τὰ ἴδια· ἀλυσοδεμένος ἦταν καὶ κατέβαλε ἐκεῖνον ποὺ φοροῦσε τὸ διάδημα.

4. Αὐτὴ εἶναι ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ· ἡ ἀλυσίδα νικοῦσε τὸ βασιλικὸ στεφάνι καὶ λαμπρότερο ἀποδεικνυόταν αὐτὸ τὸ σχῆμα ἀπὸ ἐκεῖνο· κουρέλια λερωμένα φοροῦσε, ἀφοῦ κατοικοῦσε στὴ φυλακή, καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν πορφύρα προσέλκυε ὄλους πρὸς τὰ δεσμά του ποὺ τὸν περιέβαλλαν. Στεκόταν στὴ γῆ κατεχόμενος καὶ μὲ στραμμένο τὸ βλέμμα πρὸς τὰ κάτω, καὶ ὄλοι, ἀφήνοντας ἐκεῖνον ποὺ ἦταν σὲ χρυσὸ ἀμάξι, πρόσεχαν αὐτόν, καὶ πολὺ σωστά. Γιατί ἦταν κάτι τὸ συνηθισμένο τὸ νὰ δεῖ κανεὶς τὸ βασιλιά νὰ κάθεται σὲ ζεῦγος ἵππων λευκῶν, ἐνῶ αὐτὸ ἦταν πρωτάκουστο καὶ παράδοξο, τὸ νὰ βλέπει δηλαδὴ κανεὶς δεσμώτη μὲ τόση μεγάλη παρησία νὰ συζητᾷ μὲ τὸ βασιλιά, μὲ ὅση ὁ βασιλιάς συζητᾷ μὲ δούλο

δράποδον οίκτρον καὶ ταλαίπωρον. Ὁχλος περιειστήκει πολὺς καὶ δοῦλοι πάντες τοῦ βασιλέως ἦσαν· ἐθαύμαζον δὲ οὐ τὸν δεσπότην τὸν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν νικῶντα τὸν δεσπότην αὐτῶν· καὶ ὃν ἅπαντες ἐδεδοίκεσαν καὶ ἔτρεμον, τοῦτον μόνος ὢν κατεπάτει ἐκεῖνος. Ἴδε 5 ἐν αὐτοῖς τοῖς δεσμοῖς πόση ἢ λαμπρότης.

Τί ἂν τις εἴποι τὰ μετὰ ταῦτα; Ἐκείνου μὲν οὐδὲ τὸ μνήμα δῆλον, οὗτος δὲ πάντων βασιλέων λαμπρότερος ἐν αὐτῇ κεῖται τῇ βασιλίδι, ἔνθα καὶ ἐνίκησεν, ἔνθα καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησεν. Ἐκείνου κἂν μνησθῆ τις, μετὰ ψόγου μέμνηται, καὶ τῶν οἰκείων (καὶ 10 γὰρ καὶ ἀσελγῆς λέγεται γεγενῆσθαι)· τούτου μετ' εὐφημίας ἢ μνήμη πανταχοῦ· οὐ γὰρ ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς. Ὅταν γὰρ ἐκλάμπῃ ἢ ἀλήθεια, οὐδὲ οἱ ἐχθροὶ ἀναισχυντεῖν ἔχουσιν· εἰ γὰρ καὶ μὴ τῆς πίστεως ἕνεκεν αὐτὸν θαυμάζουσιν, ἀλλὰ τῆς παρρησίας, ἀλλὰ τῆς ἀνδρείας. Οὗτος ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασι 15 πανταχοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν στεφανούμενος ἀνακηρύττεται, ἐκεῖνος δὲ βαλλόμενος ψόγοις καὶ κατηγορίαις. Ποῖα τοίνυν τὰ λαμπρά;

Ἄλλὰ γὰρ ἔλαθον ἀπὸ τοῦ ὄνουχου τὸν λέοντα ἐπαινῶν, δέον τὰ ὄντως εἰπεῖν. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; Τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πῶς ἤξει 20 μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν, μετὰ λαμπροῦ τοῦ σχήματος· πῶς ὁ Νέρων στήσεται τότε κατηφῆς, στυγνός. Εἰ δὲ δοκῶ σοι ἄπιστα λέγειν καὶ καταγέλαστα, σὺ καταγέλαστος εἶ γελῶν τὰ μὴ γέλωτος ἄξια. Εἰ γὰρ ἀπιστεῖς τοῖς μέλλουσιν, ἀπὸ τῶν φθασάντων πίστευσον· οὕτω τῶν στεφάνων ὁ καιρός, καὶ τοσαύτης ἀπέ- 25 λαισε τιμῆς ὁ ἀθλητῆς· ὅταν ὁ ἀγωνοθέτης ἔλθοι, πόσης ἀπολαύσεται τιμῆς; Ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ξένος ἦν, ξένος καὶ παρεπίδημος, καὶ οὕτω θαυμάζεται· ὅταν ἐν τοῖς ἰδίοις ἢ τίνος οὐκ ἀπολαύσεται ἀγαθοῦ; «Νῦν ἢ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ», καὶ ὁμῶς τῶν ζώντων ὁ τεθνηκῶς μᾶλλον ἐνεργεῖ καὶ τι- 30 μᾶται· ὅταν ἔλθῃ αὐτὴ ἢ ζωὴ ἡμῶν τίνος οὐ μεθέξει; τίνος οὐκ ἐπιτεύξεται; Διὰ τοῦτο ταύτης αὐτὸν τῆς τιμῆς ἀπολαῦσαι ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐδεῖτο. Εἰ γὰρ ἐν σώματι ὢν κατεφρόνει τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης, πολλῷ μᾶλλον ἀπαλλαγείς τοῦ

ἐλεεινὸ καὶ ταλαίπωρο. Πλήθος πολὺ στεκόταν ὀλόγυρα, καὶ ὅλοι ἦταν δοῦλοι τοῦ βασιλιᾶ· θαύμαζαν ὅμως ὄχι τὸ δεσπότη τους, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ νικοῦσε τὸ δεσπότη τους· καὶ ἐκεῖνον ποὺ ὅλοι τὸν φοβοῦνταν καὶ τὸν ἔτρεμαν, αὐτὸν ἐκεῖνος ποὺ ἦταν μόνος τὸν καταπατοῦσε. Πρόσεξε πόση λαμπρότητα ὑπάρχει σ' αὐτὰ τὰ δεσμὰ.

Τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὰ μετέπειτα; ἐκείνου οὔτε τὸ μνήμα εἶναι γνωστὸ, ἐνῶ αὐτὸς λαμπρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς βρίσκεται στὴν ἴδια τῇ βασιλεύουσα πόλῃ, ὅπου καὶ νίκησε, ὅπου καὶ ἔστησε τὸ τρόπαιο. Ἐκεῖνον ἂν τὸν θυμηθεῖ κάποιος, τὸν θυμᾶται μὲ μομφή, ἀκόμα κι ἀπὸ τοὺς οἰκείους (γιατὶ λέγεται ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἀσελγής), ἐνῶ ἡ μνήμη αὐτοῦ παντοῦ ὑπάρχει μὲ ἐπαίνους, ὄχι μόνο σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἐχθρούς. Γιατὶ ὅταν λάμπει ἡ ἀλήθεια οὔτε οἱ ἐχθροὶ μποροῦν νὰ φέρονται μὲ ἀδιαντροπία· γιατί κι ἂν δὲν τὸν θαυμάζουν γιὰ τὴν πίστη, ὅμως τὸν θαυμάζουν γιὰ τὴν παρρησία του, γιὰ τὴν ἀνδρεία του. Αὐτὸς παντοῦ καθημερινὰ ἀπὸ τὰ στόματα ὄλων ἀνακηρύσσεται στεφανωμένος, ἐνῶ ἐκεῖνος βάλλεται ἀπὸ μομφές καὶ κατηγορίες. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι τὰ λαμπρά;

Ἄλλὰ ξεφυγα ἐπαινώντας τὸ λιοντάρι ἀπὸ τὰ νύχια, ἐνῶ πρέπει νὰ πῶ τὰ πραγματικά. Ποιὰ ὅμως εἶναι αὐτά; Τὰ οὐράνια· τὸ πῶς δηλαδή θὰ ρθεῖ μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν καὶ μὲ λαμπρὸ ἔνδυμα· τὸ πῶς ὁ Νέρων θὰ σταθεῖ τότε λυπημένος καὶ σκυθρωπός. Ἐὰν ὅμως σοῦ φαίνομαι ὅτι λέγω ἀπίστευτα καὶ καταγέλαστα, ἐσὺ εἶσαι καταγέλαστος γελώντας μ' αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι ἄξια γιὰ γέλια. Γιατί, ἂν δὲν πιστεύεις στὰ μέλλοντα, πίστεψε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχουν συμβεῖ· ἀκόμα δὲν ἔφθασε ὁ καιρὸς τῶν στεφάνων, καὶ ὁ ἀθλητὴς ἀπολαύσει τόση τιμὴ, ὅταν θὰ ρθεῖ ὁ ἀγωνοθέτης πόση τιμὴ θ' ἀπολαύσει; Μέσα στοὺς ξενους ἦταν ξένος, ξένος καὶ παρεπίδημος, καὶ θαυμάζεται τόσο, ὅταν θᾶ βρεθεῖ στὰ δικά του ποιό ἀγαθὸ δὲ θ' ἀπολαύσει; «Τώρα ἡ ζωὴ μας εἶναι κρυμμένη μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ στὸ Θεό»⁵, καὶ ὅμως ὁ πεθαμένος ἐνεργεῖ καὶ τιμᾶται περισσότερο ἀπὸ τοὺς ζωντανούς· ὅταν θὰ ρθεῖ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ μας σὲ τί δὲ θὰ μετᾶσχει; τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δὲ θὰ πετύχει; Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸν ἔκαμε νὰ ἀπολαύσει αὐτὴ τὴν τιμὴ, ὄχι ἐπειδὴ ἐκεῖνος τὴν εἶχε ἀνάγκη. Γιατί, ἂν βρισκόμενος μέσα στὸ σῶμα περιφρονοῦσε τὴ δόξα τῶν πολλῶν, πολὺ περισσότερο τώρα ποὺ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὸ σῶμα.

σώματος. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἐποίησεν αὐτὸν ἀπολαῦσαι μόνον, ἀλλ' ἵνα οἱ τοῖς μέλλουσιν ἀπιστοῦντες κἂν ἐκ τῶν παρόντων ἐνάγωνται.

Λέγω ὅτι ἤξει Παῦλος μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν, ὅτε 5 ἀνάστασις ἔσται, ὅτι μυρίων ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν. Ἄλλ' οὐ πιστεύει ὁ ἄπιστος· οὐκοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων πιστεύσει. Λαμπρότερος τοῦ βασιλέως ὁ σκηνοποιός, ἐντιμότερος τοῦ βασιλέως· οὐδεὶς βασιλεὺς τῆς Ρώμης γενόμενος τοσαύτης ἀπέλαυσε τιμῆς· ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς ἐρριμμένος ἔξω που κεῖται, ὁ δὲ τὸ μέσον κατέχει τῆς 10 πόλεως, καθάπερ βασιλεὺς ὦν καὶ ζῶν. Ἀπὸ τούτων πίστευσον καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Εἰ ἐνταῦθα, ἔνθα ἠλαύνετο, ἔνθα ἐδιώκετο, τοσαύτης ἀπέλαυσε τιμῆς, ὅταν ἔλθῃ, τί ἔσται; Εἰ ὅπου σκηνοποιὸς ἦν οὕτως ἐγένετο λαμπρός, ὅταν ἔλθῃ ἀντιλάμπων ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι τί ἔσται; Μὴ ἐνι φυγεῖν τὰ πράγματα; Τίνα οὐκ ἐντρέ- 15 πει τὸ τὸν σκηνοποιὸν ἐντιμότερον γενέσθαι τοῦ πάντων βασιλέων μᾶλλον θαυμασθέντος; Εἰ ἐνταῦθα τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐγένετο, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι.

Πίστευσον, ἄνθρωπε, τοῖς παροῦσιν, εἰ μὴ θέλεις τοῖς μέλλουσι· πίστευσον, ἄνθρωπε, τοῖς ὀρωμένοις, εἰ μὴ βούλει τοῖς ἀο- 20 ράτοις. Μᾶλλον δὲ πίστευσον τοῖς ὀρωμένοις· οὕτω γὰρ καὶ τοῖς ἀοράτοις πιστεύσεις· εἰ δὲ οὐ θέλεις, εὐκαιρον τὸ τοῦ ἀποστόλου εἰπεῖν, «καθαροὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν»· ἅπαντα γὰρ ὑμῖν διεμαρτυράμεθα καὶ οὐδὲν ἐνελίπομεν τῶν ὀφειλόντων λεχθῆναι· ὑμεῖς ἑαυτοὺς αἰτιάσασθε καὶ λογιεῖσθε τὴν ἐν τῇ γεέννῃ τιμωρίαν. 25 Ἡμεῖς δέ, ὧ τέκνα ἀγαπητά, Παύλου μιμηταὶ μὴ κατὰ τὴν πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν βίον γενώμεθα. Ἴνα τύχωμεν δόξης ἐπουρανίου, καταπατήσωμεν τὴν ἐνταῦθα δόξαν· μηδὲν ἡμᾶς ἐφελκέσθω τῶν παρόντων ἀπάντων· καταφρονήσωμεν τῶν ὀρωμένων, ἵνα τῶν οὐρανίων τύχωμεν, μᾶλλον δὲ καὶ τούτων ἐπιτευξώ- 30 μεθα δι' ἐκείνων, πλὴν προηγουμένως ἔστω ὁ σκοπὸς ἐκείνων ἐπιτυχεῖν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι.

Κι ὄχι βέβαια γι' αὐτὸ μόνο ἔκαμε αὐτὸν ν' ἀπολαύσει τὴν τιμῆ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦν ἀπὸ τὰ παρόντα στὰ μέλλοντα αὐτοὶ ποὺ δὲν τὰ πιστεύουν αὐτὰ.

Λέγω ὅτι θὰ ρθει ὁ Παῦλος μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν ὅταν θὰ γίνει ἡ ἀνάστασις καὶ θ' ἀπολαύσει μύρια ἀγαθὰ. Ἄλλ' ὁ ἄπιστος δὲν πιστεύει· λοιπὸν θὰ πιστέψει ἀπὸ τὰ παρόντα. Λαμπρότερος ἀπὸ τὸ βασιλιὰ εἶναι ὁ σκηνοποιός, ἐντιμότερος ἀπὸ τὸ βασιλιὰ· κανένας ποὺ ἔγινε βασιλιάς τῆς Ρώμης δὲν ἀπόλαυσε τόση τιμῆ· ἀλλὰ ὁ βασιλιάς ἐκεῖνος βρίσκεται κάπου ἔξω πεταμένος, ἐνῶ αὐτὸς κατέχει τὸ κέντρο τῆς πόλεως, σὰν νὰ εἶναι καὶ νὰ ζεῖ σὰν βασιλιάς. Ἄπὸ αὐτὰ πίστεψε καὶ γιὰ τὰ μελλοντικά. Ἐὰν ἐδῶ, ὅπου διωκόταν, ὅπου κατηγοροῦνταν, ἀπόλαυσε τόση τιμῆ, ὅταν ἔρθει τί θὰ συμβεῖ; Ἐὰν, ἐνῶ ἦταν σκηνοποιός, ἔγινε τόσο λαμπρός, ὅταν ἔρθει ἀπαστράπτοντας ἀπὸ τὶς ἡλιακὲς ἀκτίνες τί θὰ συμβεῖ. Ἐὰν, ἐνῶ ἦταν τόσο εὐτελής, τόση μεγαλοπρέπεια ὑπερέβαλε, ὅταν ἔρθει ποιὸν δὲ θὰ ὑπερβάλλει; Μήπως εἶναι δυνατὸ νὰ ξεφύγει κανεὶς τὴν πραγματικότητα; Ποιὸν δὲν συγκινεῖ τὸ ὅτι ὁ σκηνοποιός ἔγινε ἐντιμότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ θαυμάσθηκε περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς; Ἐὰν ἐδῶ ἔγινε κάτι πέρα ἀπὸ τὴ φύση, πολὺ περισσότερο θὰ γίνει στὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Πίστεψε, ἄνθρωπε, στὰ παρόντα, ἂν δὲ θέλεις νὰ πιστέψεις στὰ μέλλοντα· πίστεψε, ἄνθρωπε, στὰ ὀρατά, ἂν δὲ θέλεις νὰ πιστέψεις στὰ ἀόρατα. Ἡ καλύτερα πίστεψε στὰ ὀρατά· ἔτσι λοιπὸν θὰ πιστέψεις καὶ στὰ ἀόρατα· ἂν ὁμως δὲ θέλεις, εἶναι κατάλληλο νὰ ποῦμε τὸ ἀποστολικό· «ἐμεῖς εἴμαστε καθαροὶ ἀπὸ τὸ αἷμα σαῶ»⁶· γιὰ τὸ ὅλα σαῶ τὰ μαρτυρήσαμε καὶ τίποτε δὲν παραλείψαμε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὀφείλαμε νὰ σαῶ ποῦμε· σεῖς κατηγορήστε τοὺς ἑαυτοὺς σας καὶ νὰ σκέφτεστε τὴν τιμωρία στὴ γέεννα. Ἐμεῖς, τέκνα μου ἀγαπητά, ἄς γινόμαστε μιμητὲς τοῦ Παύλου ὄχι μόνο στὴν πίστη, ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο ζωῆς. Γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε δόξα ἐπουράνια, ἄς περιφρονήσουμε τὴν ἐδῶ δόξα. Τίποτε ἄς μὴ μᾶς ἐλκύσει ἀπὸ ὅλα τὰ παρόντα· ἄς περιφρονήσουμε τὰ ὀρατά, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ οὐράνια, ἢ καλύτερα καὶ αὐτὰ θὰ τὰ ἐπιτύχουμε μέσω ἐκείνων, πλὴν ὁμως πρῶτος σκοπὸς μας ἄς εἶναι νὰ ἐπιτύχουμε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μακάρι νὰ τὰ ἀξιωθοῦμε ὅλοι μας.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(B' Τιμ. 2,11-19)

«Πιστὸς ὁ λόγος· εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀρνησόμεθα, κάκεινος ἀρνήσεται ἡμᾶς· εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται. Ταῦτα ὑπομίμησκε, διαμαρτυρούμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων».

1. Πολλοὶ τῶν ἀσθενεστέρων ἀνθρώπων πρὸς μὲν τὸν τῆς πίστεως τὸνον ἀπαγορεύουσιν, οὐδὲ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐλπίδος φέρουσι, τὰ παρόντα δὲ ἐπιζητοῦσι, καὶ ἀπὸ τούτων τὰ μέλλοντα χαρακτηρίζουσι. Ἐπεὶ οὖν τὰ μὲν ἐνταῦθα θάνατος ἦν, βάσανοι, δεσμά, αὐτὸς δὲ φησιν, ὅτι εἰς ζωὴν αἰώνιον ἤξουσιν, οὐκ ἂν δέ τις ἐπίστευσεν, ἀλλ' εἶπεν ἂν, 'τί λέγεις; ὅτε ζῶ, ἀποθνήσκω, καὶ ὅταν ἀποθάνω, ζῶ; ἐν τῇ γῆ μοι οὐδὲν ἐπαγγέλλῃ, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ δίδως; τὰ μικρὰ οὐ δίδως, καὶ τὰ μεγάλα παρέχεις;' Ἴνα τοίνυν μηδεὶς ταῦτα ἐννοῇ, ἀναμφίβολον ποιεῖται τούτου τὴν κατασκευὴν, προκαταβάλλων μὲν αὐτὸ καὶ ἤδη, καὶ τεκμήρια διδοῦς (τὸ γάρ, «μνημόνευε Χριστὸν Ἰησοῦν ἐγηγεργμένον ἐκ νεκρῶν», τοῦτό ἐστιν, ὅτι μετὰ θάνατον ἀνέστη)· νῦν δὲ τὸ αὐτὸ πάλιν δηλῶν φησι, «πιστὸς ὁ λόγος», ὅτι ὁ ζωῆς οὐρανίου τυχῶν, καὶ αἰωνίου τεύξεται. Πόθεν πιστός; «Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν», φησί, «καὶ συζήσομεν».

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Β' Τιμ. 2,11-19)

«Εἶναι ἀξιόπιστα τὰ λόγια του, ὅτι δηλαδή ἂν πεθάνουμε μαζί με τὸ Χριστό, μαζί του καὶ θὰ ζήσουμε· ἂν δείχνουμε ὑπομονή, καὶ θὰ συμβασιλεύσουμε· ἂν τὸν ἀρνήμαστε, κι ἐκεῖνος θὰ μᾶς ἀρνηθεῖ· ἐὰν ἀπιστοῦμε, ἐκεῖνος μένει πιστός· γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του. Αὐτὰ ὑπενθύμιζέ τους καὶ ἐξόρκιζέ τους ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ μὴ λοχομαχοῦν, γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι χρήσιμο σὲ τίποτε, ἀντίθετα βλάπτει αὐτοὺς ποὺ ἀκοῦν».

1. Σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πνευματικὰ κατώτερους ἀνθρώπους ἐξασθενεῖ ἡ ἔνταση τῆς πίστεώς τους καὶ δὲν ὑποφέρουν τὴν ἀναβολὴ τῆς ἐλπίδας, ἐνῶ ἐρευνοῦν τὰ παρόντα καὶ ἀπὸ αὐτὰ βγάζουν συμπεράσματα καὶ γιὰ τὰ μέλλοντα. Ἐπειδὴ δηλαδή τὰ τῆς ἐδῶ ζωῆς ἦταν θάνατος, βάσανα, δεσμά, ἐνῶ αὐτὸς λέγει, ὅτι θὰ μεταβοῦν στὴν αἰώνια ζωὴ καὶ δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πιστέψει κανεὶς, ἀλλὰ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ, τί λές; ὅταν ζῶ, πεθαίνω, κι ὅταν πεθάνω, ζῶ; τίποτε δὲν μὲ ὑπόσχεσαι στὴ γῆ, καὶ μοῦ τὰ δίνεις στὸν οὐρανὸ; δὲν μοῦ δίνεις τὰ μικρά, καὶ μοῦ παρέχεις τὰ μεγάλα; Γιὰ νὰ μὴ σκέπτεται λοιπὸν κανεὶς αὐτά, γι' αὐτὸ παρουσιάζει τὸ θέμα αὐτὸ ἀναμφίβολο, προκαταβάλλοντας ἤδη αὐτὸ καὶ δίνοντας ἀποδείξεις (γιατὶ τὸ «νὰ θυμᾶσαι τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν ἀναστημένο ἀπὸ τοὺς νεκρούς», αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἀναστήθηκε ἀφοῦ πέθανε)· τώρα πάλι γιὰ νὰ δηλώσει τὰ ἴδια, λέγει· «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ λόγος», ὅτι δηλαδή ἐκεῖνος ποῦ ἐπέτυχε τὴν οὐράνια ζωὴ, θὰ ἐπιτύχει καὶ τὴν αἰώνια. Πῶς εἶναι ἀξιόπιστος; «Ἐὰν δηλαδή», λέγει, «πεθάνουμε

Εἰπέ γάρ μοι, ἐν τοῖς σκυθρωποῖς κοινωνοῦμεν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς κόπον ἔχουσι, καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς οὐκέτι; Ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν οὐδὲ ἄνθρωπος ποιήσειεν, ὥστε τὸν ἐλόμενον αὐτῷ συναποθανεῖν καὶ συνθλιβῆναι, εἴ ποτε ἐν ἀνέσει γένηται, ἀρνήσασθαι αὐτῷ γενέσθαι
5 κοινωνόν.

Ποῦ δὲ συναπεθάνομεν; Τοῦτον λέγει τὸν θάνατον, τὸν τε διὰ τοῦ λουτροῦ, καὶ τὸν διὰ τῶν παθημάτων· φησὶ γάρ, «τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου ἐν τῷ σώματι περιφέροντες»· καί, «συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος»· καί, «ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συν-
10 εσταυρώθη»· καί, «σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ». Ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν πειρασμῶν λέγει· μᾶλλον δὲ τοῦτον· καὶ γὰρ ἐν πειρασμοῖς ἦν, ὅτε ταῦτα ἔγραφεν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· εἰ δι' αὐτὸν ἀπεθάνομεν, δι' αὐτὸν οὐ ζήσομεθα; ἀναμφισβήτητον τοῦτό ἐστιν. «Εἰ ὑπομένομεν», φησὶ, «καὶ συμβασιλεύ-
15 σομεν». Οὐχ ἀπλῶς εἶπε, «συμβασιλεύσομεν», ἀλλ', «εἰ ὑπομένομεν», δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἅπαξ ἀποθανεῖν (καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀπέθνησκεν ὁ μακάριος οὗτος)· ἀλλὰ δεῖ πολλῆς ὑπομονῆς, ἧς μάλιστα ἔδει Τιμοθέῳ. Μὴ γάρ μοι, φησὶ, τὰ πρῶτα εἶπης, ἀλλ' εἰ διαπαντός.

Εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους προτρέπει, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κακῶν. Εἰ γὰρ μέλλοιεν τῶν αὐτῶν μετέχειν καὶ οἱ πονηροί, οὐκ ἔστι τοῦτο παράκλησις· καὶ εἰ μέλλοιεν ὑπομείναντες μὲν συμβασιλεύειν, μὴ ὑπομείναντες δὲ τοῦτο μόνον πάσχειν, τὸ μὴ συμβασιλεύειν, δεινὸν μὲν καὶ τοῦτο, πλὴν ἀλλὰ
25 τοὺς πολλοὺς οὐχ ἰκανὸν δακεῖν. Διὸ τὸ φοβερώτερον λέγει· «εἰ ἀρνησόμεθα αὐτόν, κάκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς. ἼΑρα οὐκ ἐν τοῖς χρηστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις αἱ ἀμοιβαί. Τὸν δὲ ἀρνηθέντα ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐννοήσατε τί παθεῖν εἰκός· «ὅς ἐὰν ἀρνήσῃται με», φησὶν, «ἀρνήσομαι κάγῳ αὐτόν». Οὐκ ἐξ ἴσης ἢ
30 ἀντίδοσις, εἰ καὶ οὕτω λέγων δοκεῖ· ἡμεῖς μὲν γὰρ ἄνθρωποι οἱ ἀρ-

1. Β' Κορ. 4,10.

2. Ρωμ. 6,4-6.

3. Ρωμ. 6,6.

4. Ρωμ. 6,5.

5. Ματθ. 10,33.

μαζί του και θα ζήσουμε μαζί του». Γιατί πές μου, συμμετέχουμε μ' αὐτὸν στὰ δυσάρεστα καὶ στοὺς κόπους, καὶ στ' ἀγαθὰ δὲ θὰ συμμετάσχουμε; Ἄλλ' αὐτὸ οὔτε ἄνθρωπος θὰ μπορούσε νὰ τὸ κάμει, ὥστε, αὐτὸν ποὺ προτιμᾷ νὰ πεθάνει καὶ νὰ ὑποστεῖ μαζί του τὶς θλίψεις, ν' ἀρνηθεῖ, ἂν κάποτε βρεθεῖ σὲ ἄνεση, νὰ τὸν κάμει κοινωνὸ σ' αὐτήν.

Ποῦ ὅμως πεθάναμε μαζί του; Αὐτὸν τὸ θάνατο ἐννοεῖ, ποὺ γίνεται μὲ τὸ βάπτισμα, ποὺ γίνεται μὲ τὰ παθήματα· γιατί λέγει, «τὴ νέκρωση τοῦ Κυρίου τὴν περιφέρουμε στὸ σῶμα μας»¹· καί, «ἔχουμε ταφεῖ μὲ αὐτὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος»²· καί, «ὁ παλαιὸς ἄνθρωπός μας σταυρώθηκε μαζί του»³· καί, «ἔχουμε ἐνωθεῖ μαζί του σ' ἓναν θάνατο σὰν τὸ δικό του»⁴. Ἐδῶ ὅμως ἐννοεῖ καὶ τὸ θάνατο μέσω τῶν πειρασμῶν, καὶ πολὺ περισσότερο αὐτὸν· καθόσον βρισκόταν σὲ πειρασμοὺς ὅταν τὰ ἔγραφε αὐτά. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἂν πεθάναμε γι' αὐτὸν, δὲ θὰ ζήσουμε γι' αὐτόν; αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἄν δείχνουμε ὑπομονή, λέγει, «καὶ θὰ συμβασιλεύσουμε». Δὲν εἶπε ἀπλῶς «θὰ συμβασιλεύσουμε», ἀλλ' «ἂν δείχνουμε ὑπομονή», γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲ φτάνει τὸ νὰ πεθάνει κανεὶς μιὰ φορὰ (καθημερινὰ πέθαινε αὐτὸς ὁ μακάριος), ἀλλὰ χρειάζεται πολλὴ ὑπομονή, ἀπὸ τὴν ὁποία μάλιστα εἶχε ἀνάγκη ὁ Τιμόθεος. Μὴ δηλαδή, λέγει, μοῦ πεῖς τὰ τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἂν πάντοτε ἔτσι ἐνεργεῖς.

Ἐπειτα προτρέπει καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς. Γιατί, ἐὰν ἐπρόκειτο καὶ οἱ πονηροὶ νὰ μετέχουν στὰ ἴδια, αὐτὸ δὲν εἶναι παρηγορητικό· καὶ ἂν ἐπρόκειτο δείχνοντας ὑπομονή νὰ συμβασιλεύουν, μὴ δείχνοντας ὅμως ὑπομονή νὰ παθαίνουν αὐτὸ μόνο, τὸ νὰ μὴ συμβασιλεύουν δηλαδή, εἶναι τρομερὸ βέβαια καὶ αὐτό, πλὴν ὅμως δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ συγκινήσει τοὺς πολλοὺς. Γι' αὐτὸ λέγει τὸ φοβερότερο· «ἂν ἀρνηθοῦμε αὐτόν, κι ἐκεῖνος θὰ μᾶς ἀρνηθεῖ». Ἄρα οἱ ἀμοιβῆς εἶναι ὄχι μόνο γιὰ τὰ καλὰ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἀντίθετα. Ἐκεῖνον ποὺ θὰ τὸν ἀρνηθεῖ στὴ βασιλεία του σκεφθεῖτε τί εἶναι φυσικὸ νὰ πάθει· γιατί λέγει «ἐκεῖνος ποὺ θὰ μ' ἀρνηθεῖ, θὰ ἀρνηθῶ κι ἐγὼ αὐτόν»⁵. Ἡ ἀνταπόδοση δὲν εἶναι ἴση, ἂν καὶ φαίνεται αὐτὸ νὰ λέγει· γιατί ἐμεῖς ποὺ ἀρνιέμαστε εἴμαστε ἄνθρωποι, ἐνῶ

νούμενοι, ἐκεῖνος δὲ Θεός· ὅσον δὲ τὸ μέσον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τί δεῖ λέγειν;

2. Ἄλλως δὲ ἡμεῖς ἐντεῦθεν ἑαυτοὺς βλάπτομεν, ἐκεῖνον δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ δυνάμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγε τὸ αὐτὸ δηλῶν· «εἰ 5 ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται». Τουτέστιν, εἰ ἀπιστοῦμεν ὅτι ἀνέστη, οὐδὲν ἀπὸ τούτου βλάπτεται ἐκεῖνος· ἀληθής ἐστι, βέβαιός ἐστιν, ἂν τε εἴπωμεν, ἂν τε μὴ εἴπωμεν. Εἰ τοίνυν οὐδὲν παρ' ἡμῶν βλάπτεται τῶν ἀρνούμενων, δι' οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτεῖ τὴν ὁμολογίαν ἡμῶν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἡμῖν 10 χρήσιμον. Ἐκεῖνος γὰρ ὁ αὐτὸς μένει καὶ ἀρνούμενων καὶ μὴ ἀρνούμενων· «ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται», τουτέστι, μὴ εἶναι. Ἡμεῖς λέγομεν ὅτι οὐκ ἔστιν, εἰ καὶ μὴ τὸ πρᾶγμα οὕτως ἔχει. Οὐκ ἔχει φύσιν μὴ εἶναι, οὐ δυνατόν· τουτέστιν, εἰς τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν χωρῆσαι· ἀεὶ μένει, ἀεὶ ἐστιν αὐτοῦ ἢ ὑπόστασις. Μὴ τοίνυν 15 ὡς χαριζόμενοι αὐτῷ, οὕτω διακεώμεθα, ἢ ὡς καταβλάπτοντες.

Εἶτα, ἵνα μὴ τις νομίση τὸν Τιμόθεον τούτων δεῖσθαι, ἐπήγαγε· «ταῦτα ὑπομίμησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. Φοβερὸν τοῦτο τὸ ἐπὶ μάρτυρος τοῦ Θεοῦ λέγειν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου 20 μαρτυρίαν καλουμένην οὐκ ἂν τις τολμήσειεν ἀθετῆσαι, πολλῶ μᾶλλον Θεοῦ. Οἷόν τι λέγω· εἴ τις συνθήκας τιθέμενος ἢ διαθήκας γράφων βούλεται ἀξιοπίστους μάρτυρας καλέσαι, ἄρα τολμήσει τις ἀναθέσθαι ἐκεῖνα τῶν ἔξωθέν τινι; Οὐδαμῶς· κἂν βούληται, δεδοικῶς τὸ τῶν μαρτύρων ἀξιόπιστον, φυλάττεται. Τί ἐστι, «διαμαρτυ- 25 ρόμενος»; Μάρτυρα καλεῖ τὸν Θεὸν τῶν λεγομένων, τῶν πραττομένων. «Μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον». Οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καί, «ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων». Οὐ μόνον οὐδὲν ἐκ τούτου κέρδος, ἀλλὰ καὶ βλάβη πολλή. Ταῦτα τοίνυν ὑπομίμησκε· κἂν καταφρονῶσιν, ὁ Θεὸς αὐτοὺς κρινεῖ. Τί δήποτε καὶ περὶ τοῦ 30 μὴ λογομαχεῖν παραινεῖ; Οἶδεν ὅτι λίχνον τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι ἀεὶ

ἐκεῖνος Θεός· πόση ὅμως εἶναι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἀνθρώπους τί χρειάζεται νὰ τὸ ποῦμε;

2. Ἐξ ἄλλου ἀπ' αὐτὸ ἐμεῖς βλάπτουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἐνῶ ἐκεῖνον καθόλου, οὔτε καὶ μπορούμε. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε γιὰ νὰ δηλώσει αὐτό· «ἐὰν ἐμεῖς ἀπιστοῦμε, ἐκεῖνος μένει πιστός· γιατί δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του». Δηλαδή, ἂν ἀπιστοῦμε ὅτι ἀναστήθηκε, ἀπὸ αὐτὸ καθόλου ἐκεῖνος δὲ βλάπτεται· εἶναι ἀληθινός, εἶναι βέβαιος, εἴτε τὸ ποῦμε εἴτε δὲν τὸ ποῦμε. Ἐὰν λοιπὸν καθόλου δὲ βλάπτεται ἀπὸ μᾶς πὺ τὸν ἀρνιέμαστε, γιὰ τίποτε ἄλλο δὲ ζητᾷ τὴν ὁμολογία μας, παρὰ ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι χρήσιμο σ' ἐμᾶς. Καθόσον ἐκεῖνος παραμένει ὁ ἴδιος εἴτε τὸν ἀρνιέμαστε εἴτε δὲν τὸν ἀρνιέμαστε. «Γιατί δὲν μπορεῖ αὐτός ν' ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτό του», δηλαδή, νὰ μὴ ὑπάρχει. Ἐμεῖς λέμε ὅτι δὲν ὑπάρχει, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό. Δὲν ἔχει φύση ἀνύπαρκτη, δὲν εἶναι δυνατὸ δηλαδή νὰ φτάσει στὴν ἀνυπαρξία· πάντοτε μένει, πάντοτε ὑπάρχει ἢ ὑπόστασή του. Ἐὰς μὴ συμπεριφερόμαστε λοιπὸν ἔτσι, σὰν νὰ τοῦ χαριζόμαστε ἢ σὰν νὰ τὸν ζημιώνουμε.

Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι ὁ Τιμόθεος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτά, πρόσθεσε· «αὐτὰ νὰ ὑπενθυμίζεις, ἐξορκίζοντάς τοὺς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ λογομαχοῦν, γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι χρήσιμο σὲ τίποτε καὶ βλάπτει ἐκείνους πὺ τοὺς ἀκοῦν». Φοβερὸ εἶναι αὐτὸ νὰ λέγεται γιὰ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἂν ἀνθρώπινη μαρτυρία πὺ ἐπικαλεῖσαι δὲ θὰ τολμοῦσε κανεὶς νὰ ἀθετήσῃ, πολὺ περισσότερο τοῦ Θεοῦ. Ἐννοῶ κάτι τέτοιο μ' αὐτὸ πὺ λέγω· ἂν κάποιος, πὺ κάνει σύμβαση ἢ γράφει διαθήκη, θελήσῃ νὰ καλέσῃ μάρτυρες ἀξιοπιστούς, ἄραγε θὰ τολμήσῃ κάποιος ν' ἀναθέσῃ ἐκεῖνα σὲ κάποιον ξένο; Καθόλου· καὶ ἂν ἀκόμα θέλει, φυλάσσεται, φοβούμενος τὴν ἀξιοπιστία τῶν μαρτύρων. Τί σημαίνει «διαμαρτυρόμενος»; Ἐπικαλεῖται μάρτυρα τὸ Θεὸ σ' ὅλα αὐτὰ πὺ λέγει καὶ πράττει. «Νὰ μὴ λογομαχοῦν, γιατί δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε»· ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ «βλάπτει ἐκείνους πὺ ἀκοῦν». Ἐὰν μόνο δὲν προέρχεται κανένα κέρδος ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλὴ βλάβη. «Αὐτὰ λοιπὸν νὰ ὑπενθυμίζεις»· κι ἂν τὰ περιφρονοῦν, ὁ Θεὸς θὰ τοὺς κρίνει. Γιατί ἄραγε προτρέπει νὰ μὴ λογομαχοῦν; Γνωρίζει ὅτι τὸ πράγμα αὐτὸ εἶναι πολὺ ἐπιθυμητὸ καὶ ὅτι ἡ ἀν-

βούλεται ἢ ἀνθρωπίνη ψυχὴ μάχεσθαι καὶ λογομαχεῖν. Ἵνα οὖν τοῦτο μὴ γίνηται, οὐχ ἀπλῶς φησι μὴ λογομαχεῖν, ἀλλὰ, φοβερώτερον τὸν λόγον ποιῶν, ἐπήγαγεν, «ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούόντων».

5 Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ Θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Πανταχοῦ τὸ ἀνεπαίσχυντον. Τί δήποτε πολλὴν περὶ τῆς αἰσχύνης ποιεῖται τὴν σπουδὴν; Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν πολλοὺς ἐπαισχύνεσθαι καὶ τὸν Παῦλον αὐτόν, ἅτε σκηνοποιὸν ὄντα, καὶ τὸ κήρυγμα, ὡς τῶν δι-
10 δασκάλων ἀπολλυμένων. Ὁ Χριστὸς γὰρ ἐσταυρώθη, οὗτος ἔμελλεν ἀποκεφαλίζεσθαι, ὁ Πέτρος κάτωθεν ἀνεσκολοπίσθη, καὶ ταῦτα ἔπαθον παρὰ ἀνθρώπων καταπτύστων καὶ ἰταμῶν. Ἐπειδὴ οὖν οὗτοι ἐκράτουν, «μὴ ἐπαισχυνθῆς», φησί, τουτέστι, μηδὲν ὄλως αἰσχύνου πράττειν τῶν εἰς εὐσέβειαν ἠκόντων, κἂν δουλεῦσαι δέη,
15 κἂν ὀτιοῦν παθεῖν. Πῶς δὲ γίνεται τις δόκιμος; Ἐργάτης ὢν ἀνεπαίσχυντος. Ὁ ἐργάτης οὐδὲν αἰσχύνεται πράττειν· οὕτως οὐδὲ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου ἐργάτης· πάντα γὰρ ὑφίστασθαι δεῖ.

«Ὁρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας». Καλῶς τοῦτο εἶπε· πολλοὶ γὰρ αὐτὸν παρασπῶσι πάντοθεν καὶ παρέλκουσι·
20 πολλὰ ἔχει τὰ ἐπιφυόμενα. Καὶ οὐκ εἶπεν, «ἀπευθύνοντα», ἀλλ', «ὀρθοτομοῦντα»· τουτέστι, τέμνε τὰ νόθα, καὶ τὰ τοιαῦτα μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐφίστασο καὶ ἔκκοπτε· καθάπερ ἐπὶ ἱμάντος τῆ μαχαίρα τοῦ Πνεύματος πάντοθεν τὸ περιττὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ κηρύγματος ἔκτεμνε. «Τὰς δὲ βεβήλους καινοφωνίας περιίστα-
25 σο». Οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτου στήσονται. Ὅταν γὰρ τι καινὸν ἐπεισενεχθῆ, αἰεὶ καινοτομίας τίκτει· καὶ ἄπειρος ἢ πλάνη τοῦ ἐξεληθόντος τὸν λιμένα τὸν εὐδίων, καὶ οὐδαμοῦ στήσεται. «Ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας», φησί, «καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα, νομὴν ἔξει». Ἀκάθεκτον κακόν, οὐκέτι ἰατρεία κατασχεθῆναι δυ-
30 νάμενον, ἀλλὰ τὸ πᾶν λυμαίνεται. Δείκνυσιν ὅτι νόσος ἐστὶν ἢ καινοφωνία, μᾶλλον δὲ νόσου χαλεπωτέρα. Ἐνταῦθα τὸ ἀδιόρθωτον

θρώπινη ψυχή πάντοτε ἐπιθυμῆ νὰ μάχεται καὶ νὰ λογομαχεῖ. Γιὰ νὰ μὴ γίνεται λοιπὸν αὐτό, δὲ λέγει ἁπλῶς 'μὴ λογομαχεῖτε', ἀλλὰ, κάμνοντας τὸ λόγο φοβερότερο, πρόσθεσε· «γιατὶ βλάπτονται αὐτοὶ ποὺ ἀκοῦν».

«Φρόντισε νὰ παρουσιάσεις τὸν ἑαυτὸ σου στὸ Θεὸ δοκιμασμένο, ἐργάτη ἀνεπαίσχυντο, ποὺ κηρύττει ὀρθὰ τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας». Παντοῦ προβάλλει τὸ ἀνεπαίσχυντο. Γιατὶ ἄραγε δίνει τόση βαρύτητα στὴ ντροπὴ; Γιατὶ ἦταν φυσικὸ πολλοὶ νὰ ἐνιωθῶν ντροπὴ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο, ἐπειδὴ ἦταν σκηνοποιός, καὶ γιὰ τὸ κήρυγμα, ἐπειδὴ οἱ δάσκαλοι χάνονταν. Καθόσον ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε, αὐτὸς ἐπρόκειτο ν' ἀποκεφαλισθεῖ, ὁ Πέτρος σταυρώθηκε ἀνάποδα, καὶ αὐτὰ τὰ ἔπαθαν ἀπὸ ἀνθρώπους ἄτιμους καὶ ἀδιάντροπους. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτοὶ ἐξουσίαζαν, «μὴ ντραπεῖς», λέγει· δηλαδὴ μὴ ντρέπεσαι καθόλου νὰ πράττεις ὅλα αὐτὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν εὐσέβεια, εἴτε χρειασθεῖ νὰ γίνεις δοῦλος, εἴτε χρειασθεῖ νὰ πάθεις ὅτιδήποτε. Πῶς ὅμως γίνεται κάποιος δόκιμος; Ὅταν εἶναι ἐργάτης ποὺ δὲ νιώθει ντροπὴ. Ὁ ἐργάτης τίποτε δὲ ντρέπεται νὰ πράττει· τὸ ἴδιο οὔτε καὶ ὁ ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου· γιατί πρέπει ὅλα νὰ τὰ ὑπομένει.

«Ὁ ὁποῖος κηρύττει ὀρθὰ τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας». Καλῶς τὸ εἶπε αὐτό· γιατί πολλοὶ ἀπὸ παντοῦ τὸν διαστρεβλώνουν καὶ τὸν ἀλλάσσουν· πολλὲς εἶναι οἱ παραφυάδες. Καὶ δὲν εἶπε 'ν' ἀπευθύνει', ἀλλὰ «νὰ κηρύττει ὀρθὰ»· δηλαδὴ κόβε τὰ νόθα, καὶ ὅλα αὐτὰ νὰ τ' ἀποβάλλεις καὶ νὰ τὰ ἀποκόπτεις μὲ μεγάλη σφοδρότητα· ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ ἱμάντα, μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς ν' ἀποκόπτεις τὸ περιττὸ καὶ ξένο τοῦ κηρύγματος. «Τὶς ἀσεβεῖς ὅμως φλυαρίες νὰ τὶς ἀποφεύγεις». Καθόσον δὲ θὰ σταθοῦν μέχρις ἐκεῖ. Γιατί, ὅταν εἰσαχθεῖ κάτι καινούριο, πάντοτε γεννᾷ καινοτομίες· κι εἶναι μεγάλη ἢ πλάνη αὐτοῦ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ ἤρεμο λιμάνι καὶ δὲ θὰ σταματήσῃ πουθενά. «Γιατὶ θὰ προχωρήσουν περισσότερο στὴν ἀσέβεια», λέγει, «καὶ ὁ λόγος τους σὰν γάγγραινα θὰ τὰ καταφάγει ὅλα». Τὸ κακὸ εἶναι ἀσταμάτητο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σταματήσῃ μὲ θεραπεία, ἀλλὰ καταστρέφει τὸ πᾶν. Δείχνει ὅτι ἡ φλυαρία εἶναι ἀρρώστια καὶ πολὺ περισσότερο χειρότερη ἀπὸ ἀρρώστια. Ἐδῶ δείχνει τὸ ἀδιόρθωτο

αὐτῶν δηλοῖ, καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκόντες ἀπεπλανήθησαν· ὅθεν καὶ μάλιστα οὗτοί εἰσιν ἀδιόρθωτοι.

« ὦν ἐστὶν Ὑμέναιος καὶ Φίλητος », φησὶν, « οἱ τινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ
5 ἀνατρέπουσι τὴν τινῶν πίστιν ». Καλῶς εἶπεν, « ἐπὶ πλεῖον προκόψουσι »· δοκεῖ μὲν γὰρ τοῦτο μόνον εἶναι τὸ δεινόν· ὄρα δὲ πόσα ἐξ αὐτοῦ τίκτεται. Εἰ γὰρ ἤδη ἡ ἀνάστασις, οὐ τοῦτο μόνον ζημιούμεθα, ὅτι μεγάλης δόξης ἐκείνης ἀπεστερήμεθα, ἀλλὰ ὅτι καὶ τὰ τῆς κρίσεως ἀνήρηται, εἰ ἤδη γέγονε, καὶ τὰ τῆς ἀντιδόσεως· εἰ γὰρ
10 ἤδη γέγονεν ἡ ἀνάστασις, γέγονε καὶ ἡ ἀνταπόδοσις. Οὐκοῦν ἀπέλαυσαν μὲν οἱ ἀγαθοὶ τῶν θλίψεων καὶ τῶν ὀδυνῶν, οὐ κολάζονται δὲ οἱ πονηροί, καλῶς γε, οἱ ἐν τρυφῇ ὄντες πολλῇ. Βέλτιον ἦν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, ἢ ὅτι ἤδη γέγονε. « Καὶ ἀνατρέπουσι », φησί, « τὴν τινῶν πίστιν. ». Οὐ πάντων, ἀλλὰ τινῶν. Εἰ γὰρ
15 ἀνάστασις οὐκ ἔστι, καὶ τὰ τῆς πίστεως ἀνατέτραπται· εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστι, κενὸν τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ Χριστὸς ἀνέστη· εἰ δὲ μὴ ἀνέστη, οὐδὲ ἐγεννήθη, οὐδὲ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθεν. Ὅρας πῶς δοκεῖ μὲν τῷ τῆς ἀναστάσεως ἐναντιοῦσθαι λόγῳ, πολλὰ δὲ συνεφέλκεται δεινά; Τί οὖν, φησὶν; οὐδὲν δεῖ ποιεῖν ὑπὲρ τῶν ἀνατρε-
20 πομένων; « Ὅ μέντοι », φησί, « στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἔστηκεν ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην· ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ καὶ ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου ».

3. Δείκνυσιν ὅτι καὶ πρὶν ἀνατραπῆναι οὐκ ἦσαν βέβαιοι· οὐ γὰρ ἂν ἀνετράπησαν ἀπὸ τῆς πρώτης προσβολῆς, ὡσπερ οὐδὲ ὁ Ἀδὰμ
25 πρὸ τῆς ἐντολῆς βέβαιος ἦν. Οἱ γὰρ πεπηγότες οὐ μόνον οὐδὲν πάσχουσιν ὑπὸ τῶν ἀπατεῶνων, ἀλλὰ καὶ θαυμάζονται. Καὶ « στερεός », φησί, καὶ « θεμέλιος ». Οὕτως ἔχεσθαι δεῖ τῆς πίστεως. « Ἐχων τὴν σφραγίδα ταύτην· ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ ». Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου αὐτὸ ἔλαβε. Τουτέστιν, αἱ στε-
30 ρεαὶ ψυχαὶ ἐστήκασιν πεπηγυῖαι καὶ ἀκίνητοι. Πόθεν δὲ δῆλαί εἰσιν;

6. Α' Κορ. 15,14 ἐ.

7. Ἀριθμ. 16,5.

αὐτῶν καὶ ὅτι δὲν πλανήθηκαν τυχαῖα, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή τους· γι' αὐτὸ κι αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἀδιόρθωτοι.

«Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φίλητος», λέγει, «ποὺ ἀστόχησαν ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια, λέγοντας ὅτι ἡ ἀνάστασις ἤδη ἔγινε καὶ ἀνατρέπουν τὴν πίστιν μερικῶν». Καλὰ εἶπε, «περισσότερο θὰ προχωρήσουν». Φαίνεται βέβαια ὅτι αὐτὸ μόνον εἶναι τὸ κακό, παρατήρησε ὅμως πόσα κακὰ γεννιοῦνται ἀπ' αὐτό. Γιατί, ἂν ἡ ἀνάστασις ἤδη ἔγινε, δὲ ζημιωνόμαστε μόνον ὡς πρὸς αὐτό, ὅτι δηλαδὴ στερούμαστε τὴ μεγάλη ἐκείνη δόξα, ἀλλ' ὅτι ἀναιροῦνται ὅλα τῆς κρίσεως, ἂν ἤδη ἔχει γίνει, καὶ αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀνταπόδοση. Γιατί, ἂν ἤδη ἔγινε ἡ ἀνάστασις, ἔγινε τότε καὶ ἡ ἀνταπόδοση. Ἐπομένως ἀπόλαυσαν οἱ ἀγαθοὶ τὶς θλίψεις καὶ τοὺς πόνους, καὶ δὲν τιμωροῦνται οἱ πονηροί, καὶ ἄρα καλὰ κάμνουν ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν μὲ πολλὴ τρυφή. Καλύτερα θὰ ἦταν νὰ ἔλεγαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις, παρὰ ὅτι ἔγινε ἤδη. «Καὶ ἀνατρέπουν», λέγει, «τὴν πίστιν μερικῶν»· ὄχι ὅλων, ἀλλὰ μερικῶν. Ἐὰν δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις, ἀνατράπηκαν καὶ τὰ τῆς πίστεως· ἂν δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις, τὸ κήρυγμά μας εἶναι κενό, οὔτε ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε»⁶, ἂν ὅμως δὲν ἀναστήθηκε, οὔτε γεννήθηκε, οὔτε ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς. Βλέπεις πῶς φαίνεται ὅτι ἐναντιώνεται στὸ λόγο τῆς ἀναστάσεως, ὅμως πολλὰ κακὰ συνακολουθοῦν; Τί λοιπόν; λέγει· δὲν πρέπει νὰ κάμνουμε τίποτε γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀνατρέπονται; «Ὁ θεμέλιος λίθος ὅμως» λέγει, «τοῦ Θεοῦ, στέκει στερεὸς ἔχοντας αὐτὴ τὴ σφραγίδα· γνωρίζει ὁ Κύριος τοὺς δικούς του, καὶ ἄς ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἀδικία ὁ καθένας ποὺ ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου».

3. Δείχνει ὅτι καὶ πρὶν ἀνατραποῦν δὲν ἦταν σταθεροί· γιατί δὲ θὰ ἀνατρέπονταν μὲ τὴν πρώτη προσβολή· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ὁ Ἄδὰμ ἦταν στεθερὸς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐντολή. Γιατί οἱ σταθεροὶ ὄχι μόνον δὲν παθαίνουν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀπατεῶνες, ἀλλὰ καὶ θαυμάζονται. Καὶ «σταθερός», λέγει, καὶ «θεμέλιος». Ἔτσι πρέπει νὰ κατέχει τὴν πίστιν. «Ἐχοντας αὐτὴ τὴ σφραγίδα· γνωρίζει ὁ Κύριος αὐτοὺς ποὺ εἶναι δικοὶ του»⁷. Τί σημαίνει αὐτό; Αὐτὸ τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ Δευτερονόμιο. Δηλαδὴ οἱ στερεὲς ψυχὲς παραμένουν σταθερὲς καὶ ἀμετακίνητες. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερός; Ἀπὸ τὸ ὅτι

Ἄπο τοῦ τὰ γράμματα ταῦτα ἔχειν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τοῦ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ συμπαραπόλλυσθαι, ἀπὸ τοῦ ἀφεστάναι ἀπὸ ἀδικίας. «Καὶ ἀποστήτω», φησὶν, «ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου». Ταῦτα τὰ γνωρίσματα τοῦ θε-
5 μελίου· καθάπερ θεμέλιος στερεὸς δείκνυται. Ὡς ἂν τις ἐπὶ λίθον ἐπιγράψειεν, ἵνα ἦ τὰ γράμματα σημαίνοντα· τὰ δὲ γράμματα ταῦτα δι' ἔργων δείκνυται. «Ἔχων», φησὶν, «τὴν σφραγίδα ταύτην» ἐμπεπηγμένην.

«Πᾶς ὁ ὀνομάζων», φησί, «τὸ ὄνομα Κυρίου ἀποστήτω ἀπὸ
10 ἀδικίας». Ὡστε ὅταν ἦ τις ἄδικος, οὐκ ἔστι τοῦ θεμελίου. Ὡστε καὶ τοῦτο σφραγίδος τὸ μὴ πράττειν ἄδικα. Μὴ τοίνυν τὸ σήμαντρον τὸ βασιλικὸν καὶ τὸ γνώρισμα ἀποθώμεθα, ἵνα μὴ ἀσφράγιστοι ὦμεν, ἵνα μὴ σαθροί, ἵνα θεμέλιοι ὦμεν, καὶ θεμέλιοι στερεοί, ἵνα μὴ περιφερώμεθα· τοῦτο δείκνυσι τοὺς τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀφιστα-
15 μένους ἀπὸ ἀδικίας. Πῶς γάρ τις τοῦ Θεοῦ δύναται εἶναι δικαίου ὄντος, ὁ ἄδικα ποιῶν, ὁ μαχόμενος αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων καὶ ὑβρίζων αὐτὸν διὰ τῶν πράξεων; Πάλιν ἡμεῖς τῆς ἀδικίας κατηγοροῦμεν καὶ πάλιν πολλοὺς ἔχομεν τοὺς ἀπεχθανομένους. Ὡσπερ γὰρ τύραννός τις τὰς ἀπάντων κατέλαβε ψυχᾶς τοῦτο τὸ πάθος· καὶ τὸ
20 δεινόν, ὅτι οὐκ ἀνάγκη οὐδὲ βία, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ προσηνεῖα, καὶ χάριν ἴσασι τῆς δουλείας ταύτης. Τοῦτο γὰρ ὄντως τὸ δεινόν· ὡς εἶγε βία κατεῖχοντο καὶ μὴ ἀγάπη, ταχέως ἂν ἀπέστησαν.

Καὶ πόθεν ἡδὺ τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ, σφόδρα πικρὸν ὄν; πόθεν δὲ πικρὸν ἢ δικαιοσύνη, σφόδρα ἡδὺ ὄν; Παρὰ τὰ αἰσθητήρια
25 τὰ ἡμέτερα. Οὕτω γοῦν καὶ μέλι πικρὸν ἐνόμισάν τινες, καὶ ἄλλο τι τῶν βλαβερῶν μετὰ ἡδονῆς προσήκαντο. Τὸ δὲ αἷτιον οὐ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν κακουμένων διαστροφὴν. Νοσεῖ τὸ κριτήριον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Ἐπεὶ καὶ ζυγὸς ἐὰν ἔχη παρασαλευομένην τὴν πλάστιγγα, οὐ κρίνει δικαίως τὰ στα-
30 θμητὰ περιφερόμενος. Καὶ ψυχὴ ἐὰν μὴ ἔχη τὴν πλάστιγγα τῶν οἰκείων λογισμῶν πεπηγυῖαν καὶ προσηλωμένην ἀσφαλῶς τῷ νόμῳ

ἐφαρμόζουν ἔμπρακτα αὐτὰ τὰ λόγια, ἀπὸ τὸ ὅτι γνωρίζονται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ δὲν ὀδηγοῦνται στὴν ἀπῶλεια μαζί μὲ τοὺς κακοὺς· ἀπὸ τὸ ὅτι ἀπέχουν ἀπὸ τὶς ἀδικίες. «Καὶ ἃς ἀπομακρύνεται», λέγει, «ἀπὸ τὴν ἀδικία ὁ καθένας πού ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου». Αὐτὰ εἶναι τὰ γνωρίσματα τοῦ θεμελίου· ἀναδεικνύεται ἀκριβῶς σὰν θεμέλιος λίθος στερεός. Σὰν νὰ τὰ ἔγραψε κάποιος πάνω σὲ πέτρα, γιὰ νὰ εἶναι τὰ γράμματα εὐδιάκριτα· καὶ τὰ γράμματα αὐτὰ φαίνονται ἀπὸ τὰ ἔργα. «Ἔχοντας», λέγει, «αὐτὴ τὴ σφραγίδα» καλὰ στερεωμένη.

«Ὁ καθένας», λέγει, «πού ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου νὰ ἀπέχει ἀπὸ ἀδικίες». Ὡστε, ἂν κάποιος εἶναι ἄδικος δὲν ἀνήκει στὸν θεμέλιο λίθο. Ἄρα κι αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς σφραγίδας, τὸ νὰ μὴ πράττει ἀδικίες. Μὴν ἀποβάλουμε λοιπὸν τὴ βασιλικὴ σφραγίδα καὶ τὸ γνώρισμα, γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε ἀσφράγιστοι, γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε σαθροί, γιὰ νὰ εἴμαστε θεμέλιοι, καὶ θεμέλιοι στερεοί, γιὰ νὰ μὴ περιπλανιέμαστε· αὐτὸ δείχνει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἀνθρώπους πού ἀπέχουν ἀπὸ ἀδικίες. Γιατὶ πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι τοῦ Θεοῦ πού εἶναι δίκαιος, ἐκεῖνος πού κάμνει ἀδικίες, πού μάχεται τὸν Θεὸ μὲ τὰ ἔργα καὶ τὸν βρίζει μὲ τὶς πράξεις του; Πάλι ἐμεῖς κατηγοροῦμε τὴν ἀδικία, καὶ πάλι πολλοὺς ἔχουμε τοὺς ἐχθρούς. Γιατὶ αὐτὸ τὸ πάθος σὰν ἕνας τύραννος κυρίεψε τὶς ψυχὰς ὄλων· καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ βία, ἀλλὰ μὲ πειθῶ καὶ εὐγένεια, καὶ χρωστοῦν εὐγνωμοσύνη πρὸς αὐτὴ τὴ δουλεία. Γιατὶ αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι τὸ φοβερό· καθόσον βέβαια ἂν κατέχονταν μὲ τὴ βία κι ὄχι ἀπὸ ἀγάπη, γρήγορα θ' ἀπομακρύνονταν.

Καὶ πῶς θεωρεῖται τὸ πράγμα γλυκό, ἐνῶ εἶναι πολὺ πικρὸ; πῶς ἡ δικαιοσύνη εἶναι πικρὴ, ἐνῶ εἶναι πολὺ γλυκεία; Αὐτὸ ὀφείλεται στὰ αἰσθητήριά μας. Ἔτσι μερικοὶ βέβαια νόμισαν τὸ μέλι πικρὸ καὶ ἔπαιρναν μὲ εὐχαρίστηση κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ βλαβερά. Καὶ ἡ αἰτία βρίσκεται ὄχι στὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ στὴ διαστροφή τῶν κακοποιημένων. Νοσεῖ τὸ κριτήριό τῆς ψυχῆς μας. Γιατὶ καὶ ζυγός, ἂν ἔχει τὴν πλάστιγγα παρακινουμένη, δὲ ζυγίζει δίκαια τὰ βάρη μὲ τὸ συνεχὲς κούνημα. Καὶ ἡ ψυχὴ, ἂν δὲν ἔχει τὴν πλάστιγγα τῶν λογισμῶν τῆς σταθερὴ καὶ προσηλωμένη

τοῦ Θεοῦ, οὐ δυνήσεται κρῖναι καλῶς τὰ πράγματα, ἀλλὰ περιφέ-
 ρεται καὶ καθέλκεται. Ἐπεὶ, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, πολλὴν ὄψε-
 ται τῆς ἀδικίας τὴν πικρίαν, οὐ τοῖς πάσχουσιν, ἀλλὰ τοῖς ποιούσι,
 καὶ τούτοις μᾶλλον ἢ ἐκείνοις. Καὶ μήπω περὶ τῶν μελλόντων,
 5 ἀλλὰ τέως περὶ τῶν ἐνταῦθα διαλεχθῶμεν.

Οὐχὶ μάχας ἔχει καὶ δικαστήρια καὶ κατάγνωσιν καὶ φθόνον
 καὶ κατηγορίαν; τί τούτων πικρότερον; οὐχὶ ἀπεχθείας; οὐχὶ πολέ-
 μους; οὐχὶ κατηγορίας; Οὐ τὸ συνειδὸς μαστίζον ἡμᾶς συνεχῶς καὶ
 δάκνον; Ἐβουλόμην, εἴ γε δυνατόν ἦν, ἐξελκύσαι τοῦ σώματος τὴν
 10 ψυχὴν τοῦ ἀδίκου, καὶ εἶδες ἂν αὐτὴν ὡχρὰν, τρέμουσαν, αἰσχυνο-
 μένην, ἀγωνιῶσαν, καταδικάζουσαν ἑαυτήν. Κἂν γὰρ εἰς αὐτὸν τὸν
 πυθμένα τῆς κακίας καταπέσωμεν, τὸ κριτήριον τοῦ νοῦ οὐ δια-
 φθείρεται, ἀλλ' ἔστηκεν ἀδέκαστον· καὶ οὐδεὶς καλὸν εἶναι λέγων
 τὴν ἀδικίαν μετέρχεται, ἀλλὰ προφάσεις πλάττει, καὶ πάντα ποιεῖ,
 15 ὥστε κἂν διὰ ρημάτων ἀποδύσασθαι τὸ ἔγκλημα· ἀλλ' οὐχὶ καὶ
 ἀπὸ τοῦ συνειδότος δυνήσεται. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ κομψεῖα λό-
 γων, καὶ ἀρχόντων διαφθορά, καὶ πλήθη κολάκων δυνήσεται συ-
 σκιάσαι τὸ δίκαιον· ἔνδον δὲ ἐν τῷ συνειδότι οὐδὲν τούτων γίνεται,
 οὐ πάρεισι κόλακες, οὐ πάρεστι χρῆματα τὸν κριτὴν διαφθείροντα·
 20 φυσικῶς γὰρ ἡμῖν ἔγκειται τὸ κριτήριον παρὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ
 παρὰ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἂν πάθοι τοιοῦτο.

4. Ἀλλὰ καὶ ὕπνοι ἀηδεῖς καὶ φαντασίαι καὶ συνεχῶς εἰς μνήμην
 ἐρχόμενον τὸ κακὸν λυμαίνεται τὴν ἀνάπαυσιν ἡμῶν. Οἶον, οἰκίαν
 τις ἀφείλετο ἀδίκως τινός· οὐχ ὁ ἀποστερούμενος στένει μόνον,
 25 ἀλλὰ καὶ ὁ ἀποστερήσας, ἐὰν μὲν ἦ περὶ τῆς κρίσεως πεπεισμένος·
 εἴ γέ τις πέπεισται, καὶ σφοδρῶς στένει καὶ ὀδύρεται· ἐὰν δὲ μὴ πι-
 στεύῃ τοῖς μέλλουσι, καὶ οὕτω ἐρυθριᾷ αἰσχυρόμενος· μᾶλλον δὲ
 οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, κἂν Ἕλληνας ἦ, κἂν Ἰουδαῖος, κἂν αἰρετικός,
 ὅς περὶ κρίσεως οὐ δέδοικε· κἂν μὴ περὶ τῶν μελλόντων φιλο-

μὲ ἀσφάλεια στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ μπορέσει νὰ κρίνει καλὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ περιφέρεται καὶ παρασύρεται. Γιατί, ἂν κάποιος ἐξετάσει μὲ ἀκρίβεια, θὰ διαπιστώσει ὅτι εἶναι πολλή ἢ πικρα τῆς ἀδικίας, ὄχι σ' ἐκείνους πού δέχονται αὐτήν, ἀλλὰ σ' αὐτούς πού κάμνουν τὴν ἀδικία, καὶ περισσότερο μάλιστα σ' αὐτούς παρὰ σ' ἐκείνους. Κι ἄς μὴ μιλήσουμε ἀκόμα γιὰ τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ πρῶτα γιὰ τὰ ἐδῶ.

Δὲ συνοδεύονται ἀπὸ διαμάχες καὶ δικαστήρια, ἀπὸ κατακρίσεις καὶ φθόνο καὶ κατηγορία; Τί εἶναι πικρότερο ἀπὸ αὐτὰ; Δὲ δημιουργοῦν μίση; δὲ δημιουργοῦν πολέμους; δὲ δημιουργοῦν κατηγορίες; Δὲ μᾶς μαστίζει συνέχεια ἢ συνείδηση καὶ δὲ μᾶς δαγκώνει; Θὰ ἤθελα, ἂν ἦταν δυνατό, νὰ ξεχωρίσω ἀπὸ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴ τοῦ ἀδίκου, καὶ θὰ τὴν ἔβλεπες ὠχρὴ, νὰ τρέμει, νὰ ντρέπεται, νὰ ἀγωνιᾷ καὶ νὰ καταδικάζει τὸν ἑαυτὸ της. Γιατί, κι ἂν ἀκόμα πέσουμε στὸν ἴδιο τὸν πυθμένα τῆς κακίας, τὸ κριτήριο τοῦ νοῦ δὲ διαφθείρεται, ἀλλὰ στέκει ἀμερόληπτο· καὶ κανένας δὲ κάμνει τὴν ἀδικία ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι καλό, ἀλλ' ἐπινοεῖ προφάσεις, καὶ τὰ πάντα κάμνει, ὥστε ἔστω καὶ μὲ τὰ λόγια ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν κατηγορία· ἀλλὰ δὲ θὰ μπορέσει ν' ἀπαλλαγεῖ καὶ ἀπὸ τὴ συνείδηση. Ἐδῶ βέβαια καὶ ἡ κομψότητα τῶν λόγων καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τὸ πλῆθος τῶν κολάκων θὰ μπορέσουν νὰ σκιάσουν τὸ δίκαιο, μέσα ὅμως στὴ συνείδηση τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲ γίνεται· δὲν ὑπεισέρχονται σ' αὐτὴν κόλακες, δὲν ὑπάρχουν χρήματα γιὰ νὰ διαφθείρουν τὸν κριτὴ· γιὰτὶ μέσα μας βρίσκεται ἀπροσποίητο τὸ κριτήριο πού μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ τὸ δοσμένο ἀπὸ τὸ Θεὸ τίποτε τέτοιο δὲ θὰ ἦταν δυνατό νὰ πάθει.

4. Ἄλλὰ καὶ ὁ ὕπνος εἶναι ἄχαρος, συνοδευόμενος ἀπὸ ὄνειρα, καί, ἐρχόμενο συνεχῶς τὸ κακὸ στὴ μνήμη, καταστρέφει τὴν ἀνάπαυσή μας. Γιὰ παράδειγμα· κάποιος ἀφαίρεσε ἄδικα τὸ σπίτι κάποιου· δὲν ἀναστενάζει μόνον αὐτὸς πού στερήθηκε τὸ σπίτι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πού τὸ ἀποστέρησε, ἂν πιστεύει γιὰ τὴ μέλλουσα κρίση· ἂν κάποιος πιστεύει ἀπόλυτα, τότε καὶ βαριὰ ἀναστενάζει καὶ ὀδύρεται, ἂν ὅμως δὲν πιστεύει στὰ μέλλοντα, καὶ πάλι κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ· ἢ καλύτερα δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος, εἴτε εἶναι Ἕλληνας εἴτε Ἰουδαῖος εἴτε αἵρετικός, πού νὰ μὴ φοβᾶται γιὰ τὴν

σοφῆ, ἀλλὰ τὰ ἐνταῦθα δέδοικε καὶ τρέμει, μὴ εἰς χρήματα ἀποβλαβῆ μειζόνως, μὴ εἰς τέκνα, μὴ εἰς οἰκείους, μὴ εἰς ψυχὴν· καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖ ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἰσχύει ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος σωφρονίσαι πάντας, καὶ ἐνταῦθα τῆς αὐτοῦ δικαιοκρίσι-
5 κρισίας πολλὰ ἡμῖν τεκμήρια παρέχεται καὶ εἰς μέσον φέρει· ὁ δεῖνα πλεονεκτήσας οὐκ ἔσχε παῖδας, ὁ δεῖνα ἐν τῷ πολέμῳ ἔπεσεν, ἄλλος τὸ σῶμα ἐπήρώθη, ἕτερος παῖδα ἀπέβαλε. Ταῦτα ἐννοεῖ, ταῦτα φαντάζεται, διηνεκεῖ φόβῳ συζῆ.

Οὐκ ἴστε ὅσα πάσχουσιν οἱ ἀδικοῦντες; ἢ οὐχὶ πικρὰ ταῦτα;
10 Εἰ δὲ καὶ μηδὲν εἶη τοιοῦτον, οὐχὶ πάντες αὐτοῦ καταγινώσκουσιν; οὐχὶ πάντες μισοῦσιν; οὐχὶ πάντες ἀποστρέφονται; οὐχὶ πάντες τῶν θηρίων ἀλογώτερον εἶναι φασί, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδικοῦντες; Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς καταδικάζουσι, πολλῶ μᾶλλον ἕτερον, τὸν ἄρπαγα, τὸν πλεονέκτην, τὸν λυμεῶνα ὀνομάζοντες. Τί οὖν ἔχει ἡδύ; Οὐδὲν ἕτε-
15 ρον, ἢ τὸ πλείονα προσκεῖσθαι φροντίδα ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῆς ἐκείνων, τὸ μᾶλλον φροντίζειν καὶ μεριμνᾶν. Ὅσω γὰρ ἂν τις πλείονα περιβάληται χρήματα, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἰσχυροτέραν αὐτῷ τὴν ἀγρυπνίαν ἐργάζεται. Τί δὲ αἱ κατάραι αἱ τῶν ἀδικουμένων, αἱ ἐντυχίαι; τί δέ, ἂν καὶ νόσος προσπέσῃ; οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐν
20 νόσῳ γενόμενον, κἂν ἀπάντων ἀθεώτερος ἦ, μὴ ἐκεῖνα μεριμνᾶν μηδὲ φροντίζειν, ὅτε οὐδὲν δύναται ἐργάσασθαι.

Ἔως μὲν γὰρ ἐνταῦθα ὤμεν, ἢ ψυχὴ ἡδυπαθοῦσα οὐκ ἀνέχεται τῶν λυπηρῶν· ἐπειδὴν δὲ ἀποπηδᾶν μέλλῃ τοῦ σώματος, τότε αὐτὴν μείζων φόβος συνέχει, ἅτε εἰς αὐτὰ τοῦ δικαστηρίου τὰ
25 πρόθυρα ἤκουσαν. Ἐπεὶ καὶ οἱ λησταὶ ἐν μὲν τῷ δεσμωτηρίῳ ζῶντες, ἀδεῶς ζῶσιν· ὅταν δὲ παρὰ τὸ παραπέτασμα ἀγαγόν τις στήση αὐτούς, διαλύονται τῷ φόβῳ. Ὅταν γὰρ ὁ τοῦ θανάτου φόβος ἐπιστῆ, καθάπερ πῦρ πάντα ἐκεῖνα ἐκκόψας, φιλοσοφεῖν αὐτὴν ἀναγκάζει, καὶ τὰ ἐκεῖ μεριμνᾶν· οὐκέτι χρημάτων ἐπιθυμία κατέ-
30 χει, οὐκέτι πλεονεξίας ἔρωσ, οὐκέτι σωμάτων. Ὡσπερ οὖν νέφη

κρίση· κι ἂν ἀκόμα δὲ φιλοσοφεῖ γιὰ τὰ μέλλοντα, ὅμως φοβᾶται καὶ τρέμει τὰ ἐδῶ, μὴ τυχὸν πάθει μεγάλη ζημιὰ, μὴ τυχὸν πάθουν κακὸ τὰ παιδιὰ του ἢ οἱ δικοί του ἢ ἡ ζωὴ του· γιὰτὶ ὁ Θεὸς κάμνει πολλὰ τέτοια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λόγος τῆς ἀναστάσεως δὲν μπορεῖ νὰ σωφρονίσει ὄλους, καὶ ἐδῶ μᾶς παρέχει πολλές ἀποδείξεις τῆς δίκαιας κρίσης του, πραγματοποιώντας αὐτές· ὁ τᾶδε, ἐπειδὴ ἔγινε πλεονέκτης δὲν ἀπέκτησε παιδιὰ, ὁ τᾶδε σκοτώθηκε στὸν πόλεμο, ἄλλος ἔπαθε σωματικὴ ἀναπηρία, ἄλλος ἔχασε το παιδί του. Αὐτὰ σκέφτεται, αὐτὰ φαντάζεται καὶ συζεῖ μὲ διαρκὴ φόβο.

Δὲ γνωρίζετε πόσα παθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀδικοῦν, ἢ μήπως δὲν εἶναι αὐτὰ πικρά; Κι ἂν δὲ συμβαίνει τίποτε τέτοιο, δὲν τὸν κατηγοροῦν ὄλοι; δὲν τὸν μισοῦν ὄλοι; δὲν τὸν ἀποστρέφονται ὄλοι; δὲ λένε ὄλοι ὅτι εἶναι πιὸ παράλογος ἀπὸ τὰ θηρία, ἀκόμα καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀδικοῦν; Γιατί, ἂν καταδικάζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους, πολὺ περισσότερο τὸν ἄλλο ποὺ τὸν ὀνομάζουν ἄρπαγα, πλεονέκτη, διαφθορέα. Τί εὐχάριστο λοιπὸν ἔχει; Τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἔχει μεγαλύτερη φροντίδα γιὰ τὴ φύλαξη ἐκείνων, γιὰ νὰ φροντίζει καὶ νὰ μεριμνᾷ περισσότερο. Γιατί, ὅσο περιβάλλεται κανεὶς μὲ περισσότερα χρήματα, τόσο μεγαλύτερη κάμνει τὴν ἐπαγρύπνηση γιὰ τὸν ἑαυτό του. Γιατί τί εἶναι οἱ κατάρεις τῶν ἀδικουμένων καὶ οἱ κατηγορίες; Τί πάλι ἂν πέσει καὶ ἀρρώστια; Γιατί δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατόν ὅταν εἶναι ἄρρωστος, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ὁ πιὸ ἄθεος ἀπὸ ὄλους, νὰ μὴ μεριμνᾷ καὶ νὰ μὴ φροντίζει γιὰ ἐκεῖνα, ὅταν δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ κάμει.

Ἐνόσω λοιπὸν εἴμαστε ἐδῶ ἢ ψυχὴ, κυριευμένη ἀπὸ τὴν ἡδονή, δὲν ἀνέχεται τὰ λυπηρά, ὅταν ὅμως πρόκειται ν' ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, τότε τὴν κυριεύει μεγαλύτερος φόβος, ἐπειδὴ μεταβαίνει σ' αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ δικαστηρίου. Γιατί καὶ οἱ ληστές, ζώντας στὴ φυλακὴ, ζοῦν ἄφοβα, ὅταν ὅμως τοὺς ὀδηγήσει καὶ τοὺς στήσει κάποιος στὸ παραπέτασμα, παραλύουν ἀπὸ τὸ φόβο. Γιατί, ὅταν πλησιάσει ὁ φόβος τοῦ θανάτου, καίοντας ὄλα ἐκεῖνα σὰν τὴ φωτιά, ἀναγκάζει τὴν ψυχὴ νὰ φιλοσοφεῖ καὶ νὰ μεριμνᾷ τὰ ἐκεῖ· δὲν τὴν κατέχει πλέον ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, δὲν τὴν κυριεύει πλέον ὁ ἔρωτας τῆς πλεονεξίας οὔτε τῶν σωμά-

ταῦτα παρελθόντα ἀφήσει τὸ κριτήριον εἶναι καθαρὸν καὶ τῆς λύπης ἐπεισελθούσης καὶ μαλατούσης τὸ σκληρόν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς σπατάλη πρὸς φιλοσοφίαν ἐναντίον, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἐναντίον θλιῖσις πρὸς φιλοσοφίαν ἐπιτήδειον.

5 Ἐννόει μοι τίς ἔσται ὁ πλεονέκτης τότε· «ὦρα» γάρ, φησί, «κακώσεως, ἐπιλησμονὴν ποιεῖ πολλῆς τρυφῆς». Τίς ἔσται τοὺς ἠρπασμένους ἐννοῶν, τοὺς ἡδίκημένους, τοὺς πλεονεκτηθέντας; τίς ἔσται ὁρῶν τῆς πλεονεξίας ἐτέρους ἀπολαύοντας, ἑαυτὸν δὲ μέλλοντα τὴν δίκην τίνειν; Οὐ γὰρ ἓνι, οὐκ ἓνι ἐμπεσόντα μὴ καὶ ταῦ-
 10 τα, ὑποπτεῦσαι· πολλάκις αὐτὴ ἡ ψυχὴ στρέφεται κάτωθεν, ἀγωνιῶσα, τρέμουσα. Πόση τοῦτο πικρία, εἶπέ μοι; Ταῦτα γὰρ καθ' ἐκάστην νόσον ἀνάγκη γίνεσθαι. Εἰ δὲ καὶ κολαζομένους ἴδοι, εἰ δὲ καὶ ἀποθνήσκοντας, τί οὐ πείσεται; Καὶ ταῦτα μὲν ἐνταῦθα· τὰ δὲ ἐκεῖ, οὐδὲ εἰπεῖν ἓνι, ὄση ἢ κόλασις, ὄσαι αἱ τιμωρίαι, ὄσαι αἱ βά-
 15 σανοι, ὄσα τὰ στρεβλωτήρια. Ταῦτα λέγομεν ἡμεῖς· «ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω». Συνεχῶς περὶ αὐτῶν λέγομεν, οὐ βουλόμενοι λέγειν συνεχῶς, ἀλλὰ ἀναγκαζόμενοι. Ἐβουλόμεθα μὲν γὰρ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἡμῖν ἀνάγκην γίνεσθαι τῶν τοιούτων λόγων· εἰ δὲ μή, κἄν ἐξ ὀλίγης ἰατρείας ἀπαλλαγέντας τοῦ νοσήματος, ἐπὶ τὴν
 20 ὑγίειαν ὑμᾶς ἐπαναγαγεῖν· μενόντων δὲ ὑμῶν ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ, ἐκλύτου καὶ βαναύσου ψυχῆς ἂν εἴη ἀποστῆναι τῆς μεθοδείας τῆς ἰατρικῆς, καὶ ἀπηνείας καὶ ὠμόμητος. Εἰ γὰρ τοὺς τὰ σώματα ἀπαγορεύσαντας ἰατροὺς παρακαλοῦμεν, λέγοντες, μὴ ἀμελήσης, ἀλλ' ὄλωσ μέχρῃς ἐσχάτης ἀναπνοῆς τὰ παρὰ σεαυτοῦ προσφέρων
 25 μὴ ἀνήσης, οὐ πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς ἑαυτοὺς παραινέσομεν;

Ἴσως γὰρ μετὰ τὸ ἐλθεῖν εἰς αὐτὰς τοῦ ἄδου τὰς πύλας καὶ τῆς κακίας αὐτῆς τὰ πρόθυρα, ἀνανῆψαι δυνήσεται καὶ ἀνακτήσασθαι καὶ ρωσθῆναι καὶ ἐπιλαβέσθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Πόσοι ἀπὸ

8. Ἐκκλ. 11,29.

9. Λουκᾶ 8,8.

των. Ἀπομακρυνόμενα λοιπὸν αὐτὰ σὰν τὰ σύννεφα ἀφήνουν τὸ κριτήριον νὰ εἶναι καθαρὸ, καὶ ἐρχόμενη ἡ λύπη μαλακώνει τὴ σκληρότητα. Πράγματι τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀντίθετο γιὰ φιλοσοφία, ὅσο ἡ σπατάλη· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ τὸ ἀντίθετο, ἡ θλίψη εἶναι κατάλληλη γιὰ φιλοσοφία.

Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, τότε ποιὸς θὰ εἶναι ὁ πλεονέκτης· γιατί λέγει, «ἡ ὥρα τῆς κακώσεως δημιουργεῖ λήθη τῆς πολλῆς τρυφῆς»⁸. Ποιὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ σκέφτεται αὐτοὺς τῶν ὁποίων ἄρπαξε τις περιουσίες, τοὺς ἀδικημένους, αὐτοὺς ποὺ ἔχασαν ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας του; Ποιὸς θὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ θὰ βλέπει νὰ ἀπολαμβάνουν οἱ ἄλλοι τὰ τῆς πλεονεξίας του, ἐνῶ ὁ ἴδιος νὰ πρόκειται νὰ τιμωρηθεῖ; Γιατί δὲν ὑπάρχει, πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ ἔπενε καὶ νὰ μὴ σκεφθεῖ αὐτὰ· πολλές φορές ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ στρέφεται πρὸς τὰ κάτω ἀγωνιώντας, τρέμοντας. Πές μου, πόση πίκρα ἔχει αὐτό; Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβαίνουν σὲ κάθε ἀρρώστια. Ἄν ὅμως δεῖ καὶ ἀνθρώπους νὰ τιμωροῦνται, ἂν δεῖ καὶ νὰ πεθαίνουν, τί δὲ θὰ πάθει; Κι αὐτὰ βέβαια ἐδῶ, ἐνῶ τὰ ἐκεῖ δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ πεῖ κανεὶς, πόση εἶναι ἡ κόλαση, πόσες οἱ τιμωρίες, πόσα τὰ βάσανα, πόσα τὰ βασανιστήρια. Αὐτὰ λέμε ἐμεῖς· «αὐτὸς ποὺ ἔχει αὐτιά νὰ ἀκούει, ἄς ἀκούει»⁹. Συνέχεια γι' αὐτὰ ὁμιλοῦμε, ὄχι ἐπειδὴ θέλομε συνέχεια νὰ ὁμιλοῦμε, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναγκαζόμαστε. Θὰ ἤθελα βέβαια νὰ μὴν ὑπῆρχε ἀνάγκη οὔτε νὰ ἄρχιζα τέτοιους λόγους· ἂν ὅμως ὄχι αὐτό, θὰ ἤθελα ἔστω καὶ μὲ λίγη ἰατρικὴ παρακολούθηση ν' ἀπαλλαγεῖτε ἀπὸ τὸ νόσημα καὶ νὰ σᾶς ἐπαναφέρω στὴν υἰγεία· ἐνόσω ὅμως ἐσεῖς ἐξακολουθεῖτε νὰ νοσεῖτε, θὰ ἦταν δείγμα ψυχῆς ἔκλυτης καὶ βάνουσης, καθὼς καὶ σκληρῆς καὶ ἀπάνθρωπης, ν' ἀρνηθεῖ τὴν ἰατρικὴ βοήθεια. Γιατί, ἂν τοὺς γιατροὺς, ποὺ ἀπελπισμένοι ἐγκατέλειψαν τὴ θεραπεία σωμάτων, τοὺς παρακαλοῦμε λέγοντας, «μὴν ἀμελήσεις, ἀλλὰ μέχρι τὴν τελευταία ἀναπνοὴ μὴ σταματήσεις νὰ κάμνεις ὅ,τι μπορεῖς, δὲν πρέπει πολὺ περισσότερο ἐμεῖς νὰ προτρέψουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας;

Ἴσως βέβαια ὅταν φθάσει κανεὶς σ' αὐτὲς τὶς πύλες τοῦ ἅδη καὶ στὰ πρόθυρα τῆς ἴδιας τῆς κακίας θὰ μπορέσει ν' ἀνανήψει καὶ νὰ ἐπιστρέψει καὶ νὰ θεραπευθεῖ καὶ νὰ κερδίσει τὴν αἰώνια ζωή.

μὲν δεκάτης ἀκροάσεως οὐδὲ αἰσθησιν ἔλαβον, ὕστερον δὲ ἀπὸ
 μιᾶς μόνης ἐπεστράφησαν; μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπὸ μιᾶς· εἰ γὰρ καὶ
 ἀναισθήτως εἶχον ἐν ταῖς δέκα, ἀλλ' ὅμως ἐκέρδαναν, καὶ ὕστερον
 τὸν καρπὸν ἀθρόον ἔδειξαν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ δένδρου, τὸ δέκα λα-
 5 βὸν τομὰς καὶ μὴ καταπεσὸν ὑπὸ τῶν δέκα, ὕστερον δὲ μιᾶς ἐπα-
 χθείσης πᾶν κατηνέχθη· οὐ τῆς μιᾶς δὲ γέγονε τομῆς, ἀλλὰ τῶν
 δέκα ἐστὶ τὸ τῆς ὑστέρας κατόρθωμα· καὶ ὁ μὲν πρὸς τὴν ρίζαν
 ἰδὼν οἶδε τοῦτο, ὁ δὲ ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ στελέχους καταμανθάνων
 οὐδὲν τοιοῦτο δύναται συνιδεῖν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ ἰατρῶν
 10 δὲ πολλάκις πολλὰ προσενεγκάντων φάρμακα, οὐδεμία γέγονεν
 ὠφέλεια, ὕστερον δὲ τις προσελθὼν, τὸ πᾶν κατώρθωσεν· οὐκ
 ἐκείνου δὲ ἐστὶ μόνου τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων τῶν ἤδη κατερ-
 γασαμένων τὸ πάθος. Ὡστε κἄν μὴ νῦν δῶμεν τῆς ἀκροάσεως
 τοὺς καρπούς, ὕστερον δώσομεν· ὅτι γὰρ δώσομεν, σφόδρα πέπει-
 15 σμαι. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοσαύτην φιληκοῖαν καὶ τοσοῦτον πό-
 θον διαπεσεῖν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ πάντες ἄξιοι τῶν τοῦ Χριστοῦ πα-
 ραινέσων γενόμενοι, τύχοιμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

Πόσοι δὲν κατάλαβαν τίποτε μέχρι τῆ δέκατῃ ἀκρόαση ὀμιλίας, ἀλλ' ὕστερα ἐπέστρεψαν μόνο ἀπὸ μία; ἢ καλύτερα ὄχι ἀπὸ μία; γιατί, ἂν καὶ ἀναίσθητα ἄκουαν τὶς δέκα ὀμιλίες, κέρδιζαν ὅμως, καὶ ὕστερα ἔδειξαν μαζεμένο τὸν καρπὸ. Ὡπως ἀκριβῶς δηλαδὴ συμβαίνει μ' ἓνα δένδρο, πού δέχθηκε δέκα τσεκουριές καὶ δὲν ἔπεσε μὲ τὶς δέκα, ὕστερα ὅμως δέχθηκε μία κι ὄλο ἔπεσε· τὸ κατόρθωμα τῆς τελευταίας δὲν εἶναι ἔργο τῆς μιᾶς τσεκουριᾶς, ἀλλὰ τῶν δέκα· κι ἐκεῖνος πού εἶδε στὴ ρίζα, τὸ γνωρίζει αὐτό, ἐκεῖνος ὅμως πού ψάχνει νὰ τὸ καταλάβει ἀπὸ τὸ πάνω στέλεχος τοῦ δένδρου, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει καμιὰ τέτοια γνώση. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Πολλὲς φορές ἐνῶ γιατροὶ ἔδωσαν πολλὰ φάρμακα, ὅμως καμιὰ ὠφέλεια δὲν προέκυψε, ὕστερα ἤρθε κάποιος καὶ κατόρθωσε τὸ πᾶν· δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἔργο μόνον ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων πού ἤδη πολέμησαν τὴν ἀσθένεια. Ὡστε κι ἂν δὲ δώσουμε τώρα τοὺς καρποὺς τῆς ἀκροάσεως, θὰ τοὺς δώσουμε ὕστερα· τὸ ὅτι βέβαια θὰ δώσουμε, εἶμαι πάρα πολὺ σίγουρος. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό τόση προθυμία γιὰ τὴν ἀκρόαση τοῦ θείου λόγου καὶ τόσος πόθος ν' ἀποτύχουν· εὐχομαι νὰ μὴ συμβεῖ κάτι τέτοιο, ἀλλ', ἀφοῦ γίνουμε ὄλοι ἄξιοι τῶν παραινέσεων τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Β' Τιμ. 2,20-26)

5 «Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὄστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, εὐχρηστον τῷ Δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον».

1. Πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων θορυβεῖ ἔτι καὶ νῦν τί δῆποτε μένουσιν οἱ κακοί, καὶ οὐκ ἀπόλλυνται. Εἰσὶ μὲν οὖν τούτου καὶ ἕτεροι πολλαὶ αἰτίαι, οἷον, ἵνα μεταβάλωνται, ἵνα διὰ τῆς κολάσεως 10 ὑπόδειγμα γένωνται τοῖς πολλοῖς· ἐνταῦθα δὲ ὁ Παῦλος πρᾶγμα φησὶν εἰκόσ. «Ἐν μεγάλῃ γὰρ οἰκίᾳ», φησὶν, «οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὄστράκινα», δηλῶν διὰ τούτου, ὅτι ὡσπερ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ εἰκὸς εἶναι πολλὴν διαφορὰν σκευῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐν τῇ οἰκουμένη πάσῃ· οὐ περὶ 15 τῆς Ἐκκλησίας λέγων, ἀλλὰ περὶ τοῦ κόσμου παντός. Μῆ γάρ μοι τὴν Ἐκκλησίαν ὑπολάβῃς· ἐνταῦθα γὰρ οὐδὲν βούλεται εἶναι σκεῦος ξύλινον οὐδὲ ὄστράκινον, ἀλλὰ πάντα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἔνθα σῶμα Χριστοῦ, ἔνθα Παρθένος ἀγνῆ μὴ ἔχουσα σπῖλον ἢ ρυτίδα. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· μὴ σε ταραττέτω, ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι 20 πονηροὶ καὶ μιαιοί· καὶ γὰρ ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ ἐστὶ σκευὴ τοιαῦτα.

Τί οὖν; Ἄλλ' οὐ τῆς αὐτῆς, φησὶν, ἀπολαύει τιμῆς, ἀλλὰ τὰ μὲν εἰς τιμὴν ἐστὶ, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ναί, φησὶν, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν χρῆσιν τινα πληροῖ, ἐπὶ δὲ τοῦ κόσμου οὐδαμῶς. Εἰ καὶ μὴ πρὸς τοιαύτην ἐνέργειαν, ἀλλὰ κέχρηται αὐτοῖς τούτοις πρὸς ἕτερα ὁ

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Β' Τιμ. 2,20-26)

«Σ' ένα μεγάλο σπίτι δέν υπάρχουν μόνο σκευή χρυσά και άργυρά, άλλα και ξύλινα και πήλινα, κι άπ' αυτά άλλα προορίζονται για χρήση αξιόλογη και άλλα για χρήση εύτελή. Ἐάν λοιπόν καθαρίσει κανείς τόν έαυτό του από αυτά θα είναι σκευός αξιόλογο, άγιασμένο, χρήσιμο στο Δεσπότη, έτοιμο για κάθε έργο άγαθό».

1. Πολλούς από τούς ανθρώπους τούς άνησυχεϊ ακόμα και τώρα, γιατί άραγε να υπάρχουν οί κακοί και δέν έξαφανίζονται. Ὑπάρχουν βέβαια και πολλές άλλες αίτίες τής ύπάρξεως τών κακῶν· ὅπως για να μεταστραφούν, για να γίνουν παράδειγμα στους πολλούς με τήν τιμωρία· και ο Παῦλος έδῶ λέγει κάτι παρόμοιο μ' αυτό. «Σ' ένα μεγάλο σπίτι», λέγει, «δέν υπάρχουν μόνο σκευή χρυσά και άργυρά, άλλα και ξύλινα και πήλινα», δηλώνοντας μ' αυτό ὅτι, ὅπως στο μεγάλο σπίτι είναι φυσικό να ύπάρχει μεγάλη διαφορά σκευῶν, έτσι κι έδῶ σ' ὅλη τήν οίκουμένη, μιλώντας ὄχι για τήν Ἐκκλησία, άλλα για ὄλο τόν κόσμο. Μή δηλαδή έννοήσεις μ' αυτό τήν Ἐκκλησία· γιατί έδῶ δέ θέλει κανέναν να είναι σκευός ξύλινο οὔτε ὀστράκινο, άλλα ὄλα χρυσά και άργυρά, ὅπως είναι τὸ σῶμα Χριστοῦ, ὅπως τής άγνῆς Παρθένου, πού δέν έχει σπίλο ἢ ρυτίδα. Αυτό που λέγει σημαίνει τὸ έξῆς· μή σε τρομάζει τὸ ὅτι υπάρχουν άνθρωποι πονηροί και μιαιοί· γιατί και στο μεγάλο σπίτι υπάρχουν τέτοια σκευή.

Τί λοιπόν; Ὅμως, λέγει, δέν απολαμβάνουν τήν ίδια τιμή, άλλα άλλα προορίζονται για αξιόλογη χρήση και άλλα για εύτελή. Ναι, λέγει, άλλα στο σπίτι βέβαια χρησιμοποιοῦνται για κάτι, στον κόσμο ὁμως αυτοί δέν είναι καθόλου χρήσιμοι. Ἐάν και ὄχι

Θεός· οἶον, ὁ κενόδοξος πολλὰ οἰκοδομεῖ, ὁ πλεονέκτης, ὁ ἔμπορος, ὁ κάπηλος, ὁ ἄρχων· ἔστιν ἔργα τινὰ ἐν τῷ κόσμῳ αὐτοῖς ἀρμόζοντα. Τὸ δὲ χρυσοῦν σκεῦος οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ περὶ τὴν τράπεζαν στρέφεται τὴν βασιλικήν. Οὐ τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι ἀναγκαῖον 5 πρᾶγμα ἢ πονηρία, πῶς γάρ; ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔχουσιν ἔργον. Εἰ γὰρ πάντες ἦσαν χρυσοῖ καὶ ἀργυροῖ, οὐκ ἂν ἐδέησεν ἐκείνων· οἶον, εἰ πάντες ἦσαν καρτερικοί, οὐκ ἔδει οἰκοδομημάτων· εἰ πάντες τρυφῆς ἦσαν ἀπηλλαγμένοι, οὐκ ἔδει ἐδεσμάτων· εἰ τῆς χρείας ἐπέμελλοντο πάντες, οὐκ ἔδει λαμπρᾶς οἰκοδομῆς. Ἐὰν οὖν τις ἐκκα- 10 θάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον.

Ὅρᾳς ὅτι οὐ φύσεως οὐδὲ ὑλικῆς ἀνάγκης ἐστὶ τὸ εἶναι χρυσοῦν ἢ ὄστράκινον, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως; Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ ὄστράκινον οὐκ ἂν γένηται χρυσοῦν, οὐδὲ τοῦτο εἰς τὴν ἐκείνου καταπεσεῖν εὐτέλειαν δυνήσεται, ἐνταῦθα δὲ πολλὴ ἢ μεταβολὴ καὶ 15 ἢ μετάστασις. Σκεῦος ὄστράκινον ἦν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἐγένετο χρυσοῦν· σκεῦος χρυσοῦν ἦν ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ἐγένετο ὄστράκινον. Ἄρα ἀπὸ ἀκαθαρσίας τὰ ὄστράκινα· ὁ πόρνος, ὁ πλεονέκτης, ὄστράκινος γίνεται. Πῶς οὖν ἀλλαχοῦ φησιν, «ἔχοντες τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὄστρακίνοις σκεύεσιν»; ὥστε τιμᾷ καὶ οὐ διαβάλλει τὸ 20 σκεῦος τὸ ὄστράκινον, θησαυροῦ δεκτικὸν αὐτὸ προσειπών. Ἐκεῖ τὴν φύσιν αὐτὴν δηλοῖ, οὐ τὸ εἶδος τῆς ὕλης. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. Σκεῦος ὄστράκινον ἡμῶν τὸ σῶμα. Ὡσπερ γὰρ τὸ ὄστράκινον οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ πηλὸς ὠπτημένος, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ πηλὸς τῇ θερμότητι τῆς ψυχῆς στερεο- 25 ούμενος. Ὅτι γὰρ ὄστράκινόν ἐστι, δῆλον· πολλάκις γάρ, ὡς ἐκεῖνο τὸ σκεῦος πεσὸν κατεάγη καὶ συνετρίβη, οὕτω καὶ τὸ σῶμα θανάτῳ καταπεσὸν διαλύεται. Τί γὰρ ὄστράκων διενήνοχε τὰ ὄστᾶ, οὕτως ὄντα κραταιά, οὕτως ὄντα ξηρά; τί δὲ πηλοῦ αἱ σάρκες; οὐχ ὁμοίως ἀπὸ ὕδατός εἰσι καὶ αὗται; Ἄλλ', ὅπερ ἔφην, πῶς ἐκεῖ οὐ

γιὰ τέτοια χρῆση, ὅμως χρησιμοποιοεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς γιὰ ἄλλα· γιὰ παράδειγμα ὁ κενόδοξος οἰκοδομεῖ πολλὰ κτίρια, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ἔμπορος καὶ ὁ λιανοπωλητῆς καὶ ὁ ἄρχοντας· ὑπάρχουν στὸν κόσμον μερικὰ ἔργα ποὺ ταιριάζουν σ' αὐτούς. Τὸ χρυσὸ σκεῦος ὅμως δὲν προορίζεται γιὰ τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ τραπέζι. Δὲ λέγει λοιπὸν αὐτό, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο πρᾶγμα ἢ πονηρία· γιὰ τὴν πῶς θὰ ἦταν αὐτὸ δυνατό; ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐξυπηρετοῦν κάποιο σκοπὸ. Γιατί, ἂν ἦταν ὅλοι χρυσοὶ καὶ ἀργυροὶ δὲ θὰ χρειάζονταν ἐκεῖνοι· γιὰ παράδειγμα, ἂν ὅλοι ἦταν καρτετικοὶ δὲ θὰ χρειάζονταν τὰ οἰκοδομήματα· ἂν ὅλοι ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν ἀπολαύσεις δὲ θὰ χρειάζονταν ἐδέσματα· ἂν ὅλοι φρόντιζαν γιὰ τὰ ἀναγκαῖα δὲ θὰ χρειάζονταν οἱ λαμπρὲς οἰκοδομῆς. Ἄν λοιπὸν κάποιος καθαρῶς τὸν ἑαυτὸν ἀπὸ αὐτά, θὰ εἶναι σκεῦος ἁγιασμένο γιὰ τιμητικὴ χρῆση.

Βλέπετε ὅτι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ φύση οὔτε ἀπὸ ὑλικὴ ἀνάγκη τὸ νὰ εἶναι κανεὶς σκεῦος χρυσὸ ἢ πῆλινο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δική μας προαίρεση; Γιατί στὴν πρώτη περίπτωση τὸ πῆλινο σκεῦος δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ χρυσό, οὔτε τὸ χρυσὸ θὰ μπορέσει νὰ ξεπέσει στὴν εὐτέλεια ἐκείνου, ἐνῶ στὴ δευτέρῃ περίπτωση εἶναι μεγάλη ἢ μεταβολὴ καὶ ἢ ἀντιστροφὴ. Σκεῦος πῆλινο ἦταν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἔγινε χρυσό· σκεῦος χρυσὸ ἦταν ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ἔγινε πῆλινο. Ἄρα τὰ πῆλινα προέρχονται ἀπὸ ἀκαθαρσία· ὁ πόρνος, ὁ πλεονέκτης γίνεται πῆλιнос. Πῶς λοιπὸν ἄλλοῦ λέγει, «ἔχοντας τὸ θησαυρὸ αὐτὸ στὰ πῆλινα σκεύη»¹; ὥστε τιμᾶ καὶ δὲν κατηγορεῖ τὸ πῆλινο σκεῦος, ὀνομάζοντάς το δεκτικὸ θησαυροῦ. Ἐκεῖ δηλώνει τὴν ἴδια τὴ φύση, ὅχι τὸ εἶδος τῆς ὕλης. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Τὸ σῶμα μας εἶναι πῆλινο σκεῦος. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ πῆλινο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ψημένος πηλός, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα μας τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ πηλὸς στερεομένος μὲ τὴ θερμότητα τῆς ψυχῆς. Τὸ ὅτι εἶναι πῆλινο εἶναι φανερό· γιὰτις πολλές φορές, ὅπως ἐκεῖνο τὸ σκεῦος ἔπεσε καὶ ἔσπασε καὶ συντρίφτηκε, ἔτσι καὶ τὸ σῶμα ποὺ ἔπεσε διαλύεται ἀπὸ τὸ θάνατο. Γιατί σὲ τί διαφέρουν τὰ κεραμικὰ ἀπὸ τὰ ὄστᾶ, ποὺ εἶναι τόσο γερά, ποὺ εἶναι τόσο σκληρά; τί διαφέρουν ἐπίσης οἱ σάρκες ἀπὸ τὸν πηλό; δὲν εἶναι ὅμοια καὶ αὐτὲς ἀπὸ νερό; Ἀλλά, ὅπως προεῖπα,

διαβάλλει τὸ πρᾶγμα; Ἐκεῖ περὶ φύσεως διαλέγεται, ἐνταῦθα περὶ προαιρέσεως.

«Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτόν», φησὶν. Οὐκ εἶπε, 'καθάρῃ', ἀλλ', «ἐκκαθάρῃ», τουτέστι, παντελῶς καθάρῃ. Ἔσται σκεῦος εἰς 5 τιμὴν ἡγιασμένον, εὐχρηστον τῷ Δεσπότη. Ἄρα ἐκεῖνα ἄχρηστα, εἰ καὶ τινα χρεῖαν ἐπιτελεῖ. «Εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον». Κἂν μὴ πράττῃ, ἀλλ' ὁμῶς ἐπιτήδειόν ἐστι, δεκτικόν. Δεῖ οὖν πρὸς πάντα παρεσκευάσθαι, κἂν πρὸς θάνατον, κἂν πρὸς μαρτύριον· δεῖ ἡτοιμάσθαι, κἂν πρὸς παρθενίαν, κἂν πρὸς ταῦτα πάντα. «Τὰς δὲ 10 νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε». Νεωτερικαὶ οὐχ αὐταὶ εἰσιν αἱ τῆς πορνείας μόνον, ἀλλὰ πᾶσα ἐπιθυμία ἄτοπος νεωτερικῆ. Ἀκούε- τωσαν οἱ γεγηρακότες, ὅτι οὐ δεῖ τὰ τῶν νεωτέρων ποιεῖν. Κἂν ὑβριστῆς ἢ τις, κἂν δυναστείας ἐρᾷ, κἂν χρημάτων, κἂν σωμάτων, κἂν ὄτουοῦν δῆποτε, νεωτερικῆ ἢ ἐπιθυμία, ἀνόητος· οὐπω τῆς 15 καρδίας βεβηκυίας, οὐδὲ τῶν φρενῶν ἐν βάθει τεθεισῶν, ἀλλ' ἠωρημένων ἀνάγκη ταῦτα πάντα γίνεσθαι.

Ἴνα οὖν μηδεὶς τούτοις ἀλῶ, τί παραινεῖ; «Φαντασίας νεω- 20 τερικὰς φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ πάντων τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας». Δι- καιοσύνην τὴν καθόλου ἀρετὴν λέγει, τὴν ἐν τῷ βίῳ εὐσέβειαν, πί- στιν, ἀγάπην, πραότητα. Τί ἐστι, «μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας»; Ὡσεὶ ἔλεγεν, ἐκείνοις θάρρει μόνοις, μὴ τοῖς ἀπλῶς ἐπικαλουμένοις, ἀλλὰ τοῖς ἀνυπούλως, τοῖς ἀνυπο- κρίτως, τοῖς οὐδὲν ἔχουσι δολερὸν, τοῖς μετ' εἰρήνης προσιοῦσι, 25 τοῖς ἀμάχοις· μετ' ἐκείνων ἀναμίγνυσο, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων οὐ χρῆ πρᾶον εἶναι, ἀλλ' εἰρηνεύειν μόνον τὸ ἐξ αὐτοῦ. «Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας».

2. Ὅρᾳς πῶς πανταχοῦ αὐτὸν ἀπάγει τῶν ζητήσεων; οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκανῶς ἀνατρέπειν αὐτάς· εἶχε γάρ· εἰ δὲ καὶ μὴ ἔχειν, εἰ-

πῶς ἐκεῖ δὲν κατηγορεῖ τὸ πρᾶγμα; Ἐκεῖ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἴδια τὴ φύση, ἐνῶ ἐδῶ γιὰ τὴν προαίρεση.

«Ἐὰν κάποιος καθαρῖσει τελείως τὸν ἑαυτό του», λέγει. Δὲν εἶπε «καθαρίσει», ἀλλὰ «ἐκκαθαρίσει», δηλαδὴ τὸν καθαρῖσει τελείως. Θὰ εἶναι σκευὸς ἀγιασμένο γιὰ τιμητικὴ χρῆση, εὐχρηστο στὸ Δεσπότη. Ἦρα ἐκεῖνα εἶναι ἄχρηστα, ἂν καὶ ἐπιτελοῦν κάποια ἀνάγκη. «Γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθὸ ἐτοιμασμένο». Κι ἂν δὲν πράττει, ἀλλ' ὅμως εἶναι κατάλληλο, δεκτικό. Πρέπει λοιπὸν νὰ προετοιμάζεται γιὰ ὅλα, καὶ γιὰ τὸ θάνατο καὶ γιὰ τὸ μαρτύριο· πρέπει νὰ ἐτοιμάζεται καὶ γιὰ παρθενία καὶ γιὰ ὅλα αὐτά. «Τὶς νεανικὲς ὅμως ἐπιθυμίες νὰ τὶς ἀποφεύγεις». Νεανικὲς ἐπιθυμίες δὲν εἶναι μόνο αὐτὲς τῆς πορνείας, ἀλλὰ κάθε παράλογη ἐπιθυμία εἶναι νεανικὴ. Ἦς τὸ ἀκούσουν οἱ γέροι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμνουν τὶς πράξεις τῶν νεωτέρων. Καὶ εἴτε κάποιος εἶναι ὑβριστής, εἴτε ἐπιθυμεῖ ἐξουσία, εἴτε χρήματα, εἴτε σώματα, εἴτε ὅτιδήποτε ἄλλο, αὐτὴ ἢ ἐπιθυμία εἶναι νεανικὴ, ἀνόητη· ἐπειδὴ ἡ καρδιὰ δὲν ἔχει ἀκόμα σταθεροποιηθεῖ, τὸ μυαλὸ δὲν μπῆκε στὴ θέση του, ἀλλ' εἶναι ἄστατα, γι' αὐτὸ κατ' ἀνάγκη γίνονται ὅλα αὐτά.

Γιὰ νὰ μὴ κυριευθεῖ λοιπὸν κανεὶς ἀπὸ αὐτά, τί συμβουλεύει; «Ν' ἀποφεύγεις τὶς νεανικὲς φαντασίες καὶ νὰ ἐπιδιώκεις τὴ δικαιοσύνη, τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη, τὴν εἰρήνη μαζί μὲ ὅλους ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸν Κύριο μὲ καθαρὴ καρδιά». Δικαιοσύνη ἐννοεῖ τὴν ἀρετὴ γενικά, τὴν εὐσέβεια στὴ ζωὴ, τὴν πίστη, τὴν ἀγάπη, τὴν πραότητα. Τί σημαίνει, «μ' αὐτοὺς ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸν Κύριο μὲ καθαρὴ καρδιά»; Σὰν νὰ ἔλεγε σ' ἐκείνους μόνο νὰ ἔχεις ἐμπιστοσύνη, ὄχι σ' αὐτοὺς ποὺ ἀπλῶς τὸν ἐπικαλοῦνται, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνται χωρὶς ὑπουλία, χωρὶς ὑποκρισία, σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ δολερό, σ' ἐκείνους ποὺ πλησιάζουν μὲ εἰρηνικὲς διαθέσεις καὶ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ διαμάχες· μὲ ἐκείνους νὰ συναναστρέφεται, ἐνῶ μὲ τοὺς ἄλλους δὲν πρέπει νὰ εἶσαι πρᾶος, ἀλλὰ νὰ εἶσαι εἰρηνικὸς ἀπάναντί τους μόνο ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα. «Τὶς μωρὲς ὅμως καὶ ἀνόητες συζητήσεις νὰ τὶς ἀποφεύγεις, γνωρίζοντας ὅτι γεννοῦν διαμάχες».

2. Βλέπεις πῶς παντοῦ τὸν ἀποτρέπει ἀπὸ τὶς συζητήσεις; ὄχι γιατί δὲν μποροῦσε νὰ τὶς ἀνατρέπει, καθόσον μποροῦσε· ἐὰν πάλι

πεν ἂν πρὸς αὐτόν, ὅτι σπούδασον εἶναι ἐπιτήδειος πρὸς ἀνατρο-
 πὴν τῶν τοιούτων· ὡσπερ ὅταν λέγῃ, «πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει·
 τοῦτο γὰρ ποιῶν καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου»·
 ἀλλ' οἶδεν ἄχρηστον ὄν καὶ τὸ καθεῖναι ὅλως εἰς ἀγῶνας τοιού-
 5 τους, καὶ ὅτι οὐδὲν τέλος ἔσται, ἀλλ' ἡ μάχη καὶ ἀπέχθεια, ὕβρεις
 καὶ λοιδορίαί. Ταύτας οὖν τὰς ζητήσεις παραιτοῦ. Ὡστε εἰσὶν ἕτε-
 ραι ζητήσεις, αἱ περὶ τῶν Γραφῶν, αἱ περὶ τῶν ἄλλων.

«Δουῶλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι». Οὐκοῦν οὐ δεῖ μάχε-
 σθαι οὐδὲ ἐν ζητήσει· πόρρω γὰρ μάχης εἶναι δεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ
 10 δουῶλον. Εἰρήνης γὰρ ἐστὶ Θεὸς ὁ Θεός· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης
 δουῶλος, πῶς ἂν μαχέσοιτο; «Ἄλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας». Δου-
 ῶλον γὰρ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, φησὶν, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάν-
 τας. Πῶς οὖν λέγει, «ἔλεγγε αὐτοὺς μετὰ πάσης ἐπιταγῆς»; καὶ ἐν-
 ταῦθα πάλιν, «μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω»; καὶ πάλιν,
 15 «ἔλεγγε αὐτοὺς ἀποτόμως»; Ὅτι καὶ τοῦτο πραότητός ἐστιν. Ὁ
 γὰρ σφοδρὸς ἔλεγχος, ὅταν μετ' ἐπιεικειᾶς γένηται, οὗτός ἐστιν ὁ
 μάλιστα δακεῖν δυνάμενος. Ἐνεστι γάρ, ἔνεστι μετὰ πραότητος
 καθάψασθαι μᾶλλον, ἢ μετὰ θρασύτητος ἐντρέψαι. «Διδακτικόν»·
 τουτέστι, πρὸς πάντας τοὺς βουλομένους διδαχθῆναι. «Αἰρετικόν»
 20 γάρ, φησὶν, «ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραι-
 τοῦ».

«Ἀνεξίκακον». Καλῶς τοῦτο προσέθηκε· μάλιστα γὰρ τοῦτο
 ἔχειν χρὴ τὸν διδάσκαλον· ἐπεὶ πάντα μάτην γίνεται. Εἰ γὰρ οἱ
 ἀλιεῖς πολλάκις δι' ὄλης ἡμέρας βάλλοντες τὰ δίκτυα, καὶ οὐκ ἐπι-
 25 τυγχάνοντες οὐκ ἀπαγορεύουσι, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. Ὅρα γὰρ τί
 γίνεται· συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας εἰς τὸ
 βάθος τῆς ψυχῆς τὸ τοῦ λόγου ἄροτρον κατελθὸν ἐκκόψαι τὸ ἐνο-
 χλοῦν αὐτῇ πάθος. Ὁ γὰρ μυριάκις ἀκούσας, πείσεται τι· οὐ γὰρ
 ἔστιν ἄνθρωπον ἀκούοντα συνεχῶς, μηδὲν παθεῖν. Ἔστιν οὖν ὅτε
 30 μέλλων πείθεσθαι, ἡμῶν ἀπαγορευσάντων, τὸ πᾶν ἀπώλεσε. Καὶ
 ταῦτόν γίνεται, οἷον ἂν εἴ τις γεωργίας ἄπειρος τὴν ἄμπελον φυτευ-

2. Α' Τιμ. 4,13·16.

3. Τίτ. 2,15.

4. Α' Τιμ. 4,12.

5. Τιτ. 1,13.

6. Τιτ. 3,10.

7. Τίτ. 3,10.

δὲν μποροῦσε, θὰ τοῦ ἔλεγε ὅπωςδῆποτε, φρόντισε νὰ εἶσαι σὲ θέση ν' ἀνατρέπεις τοὺς παρόμοιους· ὅπως ὅταν λέγει, «πρόσεχε τὴν ἀνάγνωση· κάμνοντας αὐτὸ θὰ σώσεις καὶ τὸν ἑαυτὸ σου καὶ αὐτοὺς ποὺ σὲ ἀκοῦνε»². Ἀλλὰ γνώριζε ὅτι εἶναι ἄχρηστο ἐντελῶς νὰ ἀνακινεῖ τέτοιους ἀγῶνες, καὶ ὅτι δὲ θὰ καταλήξει σὲ κανένα τέλος παρὰ σὲ διαμάχη καὶ ἔχθρα, σὲ ὕβρεις καὶ κακολογίες. Νὰ παραιτεῖσαι λοιπὸν ἀπὸ τέτοιες συζητήσεις. Ἐπομένως ὑπάρχουν ἄλλες συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὶς Γραφές, γύρω ἀπὸ ἄλλα θέματα.

«Δὲν πρέπει ὅμως νὰ μάχεσαι δοῦλο Κυρίου». Δηλαδή δὲν πρέπει νὰ μάχεσαι οὔτε στὴ συζήτηση· γιατί ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ διαμάχη. Καθόσον ὁ Θεὸς εἶναι Θεὸς τῆς εἰρήνης, καὶ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἐμπλέκεται σὲ διαμάχες; «Ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡπιος πρὸς ὄλους». «Ὁ δοῦλος τοῦ Κυρίου», λέγει, «δὲν πρέπει νὰ μάχεται, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἡπιος πρὸς ὄλους». Πῶς λοιπὸν λέγει, «ἔλεγχε αὐτοὺς μὲ ὄλο τὸ κύρος»³; καὶ ἐδῶ πάλι, «κανένας νὰ μὴ καταφρονεῖ τὴ νεότητά σου»⁴, καὶ πάλι, «νὰ ἐλέγχεις αὐτοὺς ἀπότομα»⁵; Γιατί κι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα πραότητος. Καθόσον ὁ σφοδρὸς ἔλεγχος, ὅταν γίνεται μὲ ἐπιείκεια, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ κατ' ἐξοχὴ νὰ πληγώσῃ. Γιατί εἶναι δυνατὸ, εἶναι δυνατὸ μὲ τὴν πρότητα νὰ ἐγγίσεις περισσότερο στὴν καρδιά του παρὰ νὰ τὸν καταπραῦνεις μὲ θρασύτητα. «Διδακτικός»⁶· δηλαδή πρὸς ὄλους αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ διδαχθοῦν. Γιατί λέγει, «αἰρετικὸν ὅμως ἄνθρωπο μετὰ ἀπὸ μία καὶ δευτέρα νουθεσία παράτα τον»⁷.

«Ἀνεξίκακο». Καλῶς τὸ πρόσθεσε αὐτό· γιατί αὐτὸ προπάντων εἶναι ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ ἔχει ὁ δάσκαλος· ἐπειδὴ ὅλα μάταια γίνονται. Γιατί, ἂν οἱ ψαράδες πολλές φορές ρίχνοντας τὰ δίχτυα ὅλη τὴ μέρα καὶ μὴ πιάνοντας τίποτε, δὲν ἀπογοητεύονται, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς. Γιατί πρόσεξε τί γίνεται· συμβαίνει πολλές φορές μὲ τὴ συνεχῆ διδασκαλία τὸ ἄροτρο τοῦ θείου λόγου κατεβαίνοντας στὸ βάθος τῆς ψυχῆς νὰ κόψει τὸ πάθος ποὺ τὴν ἐνοχλεῖ. Καθόσον αὐτὸς ποὺ ἄκουσε μύριες φορές κάτι θὰ πάθει· δὲν εἶναι δυνατὸν ἄνθρωπος ποὺ ἀκούει συνέχεια νὰ μὴ πάθει τίποτε. Καὶ συμβαίνει λοιπὸν τὴ στιγμὴ ποὺ πρόκειται νὰ πάθει κάτι, ν' ἀπογοητευθοῦμε ἐμεῖς, κι ἔτσι ἔχασε τὸ πᾶν. Καὶ τὸ ἴδιο

θεῖσαν σκάπτοι μὲν ἐνιαυτῷ τῷ πρώτῳ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ζητῶν λήψεσθαι καρπὸν, καὶ πάλιν ἐν τῷ τρίτῳ, καὶ μὴ λαμβάνων, εἶτα τῶν τριῶν ἐτῶν παρελθόντων ἀπογνοῦς, τότε λοιπὸν αὐτὴν καταλείποι ἐν τῷ τετάρτῳ, ὅτε τῶν πόνων ἐκείνων ἔμελλε κομίζεσθαι 5 τὴν ἀντίδοσιν.

Εἰπὼν δὲ «ἀνεξίκακον», οὐκ ἀρκεῖται, ἀλλ' ἐπάγει λέγων· «ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους». Μάλιστα γὰρ τὸ διδάσκοντα τοῦτο χρὴ ποιεῖν ἐν πραότητι· οὐ γὰρ ἐν ψυχὴν δεομένην μαθεῖν, μετὰ θρασύτητος καὶ μάχης δυνηθῆναί τι τῶν χρησί- 10 μων συνιδεῖν· κἂν γὰρ μέλλῃ προσέχειν, ἀπορηθεῖσα οὐδὲν εἴσεται. Δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντά τι τῶν χρησίμων μαθεῖν, πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ἡδέως ἔχειν πρὸς τὸν διδάσκοντα· τούτου δὲ μὴ προκατασκευασθέντος, οὐκ ἐνι γενέσθαι τι τῶν δεόντων οὐδὲ τῶν χρησίμων· ἡδέως δὲ οὐκ ἂν τις σχοίῃ πρὸς τὸν θρασυνόμενον καὶ ὑβρί- 15 ζοντα. Πῶς οὖν «αἰρετικόν», φησὶν, «ἄνθρωπον μετὰ μίαν ἢ δευτέραν νοθεσίαν παραιτοῦ»; Τὸν ἀδιόρθωτον λέγει, ὃν οἶδεν ἀνίατα νοσοῦντα.

Μὴ ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος». Ὁ δὲ λέγει, 20 τοιοῦτόν ἐστιν· ἴσως ἔσται τις διόρθωσις· τὸ δέ, ἴσως, ἐπὶ τῶν ἀδήλων ἐστίν. Ὡστε ἐκείνων μόνον ἀφίστασθαι χρὴ, περὶ ὧν δυνάμεθα σαφῶς ἀποφῆνασθαι, καὶ ὑπὲρ ὧν πεπεισμεθα, ὅτι οὐδ' ἂν ὀτιοῦν γένηται, μεταστήσονται. «Ἐν πραότητι», φησὶν. Ὁρᾶς ὅτι τοὺς βουλομένους μαθεῖν οὕτω χρὴ προσίεσθαι, καὶ μηδέποτε πρὸ 25 τῆς ἀποδείξεως ἀφίστασθαι τῶν διαλέξεων; «Ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα». Καλῶς εἶπεν, «ἐζωγρημένοι»· τέως γὰρ ἐν πλάνῃ νήχονται. Ὁρα πῶς διδάσκει μετριοφρονεῖν. Οὐκ εἶπε, «μὴ ποτε δυνηθῆς», ἀλλά, «μὴ ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Κύριος ἀνανῆσαι». Κἂν γένηται τι, τοῦ Κυρίου τὸ πᾶν γίνεται· σὺ φυτεύεις, σὺ 30 ποτίζεις, ἐκεῖνος σπείρει καὶ ποιεῖ καρποφορεῖν. Μήποτε τοίνυν

γίνεται, ὅπως ἂν κάποιος, πού εἶναι ἄπειρος ἀπὸ γεωργία, σκάβει βέβαια τὸ ἀμπέλι πού φυτεύθηκε τὸν πρῶτο χρόνο, καὶ τὸν δεύτερο ζητᾶ νὰ πάρει καρπὸ, καθὼς καὶ τὸν τρίτο χρόνο, μὴ παίρνοντας ὅμως καὶ ἐνῶ πέρασαν τὰ τρία χρόνια, κυριευμένος ἀπὸ ἀπογοήτευση, τότε πλέον στὸν τέταρτο χρόνο ἐγκαταλείπει αὐτό, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀπολαύσει τὴν ἀμοιβὴ ἐκείνη τῶν κόπων.

Ἄφοῦ εἶπε, «ἀνεξίκακο», δὲν ἀρκεῖται σ' αὐτό, ἀλλὰ προσθέτει καὶ λέγει· «μὲ πραότητα νὰ διδάσκει τοὺς ἀντιφρονοῦντες». Γιατὶ ὁ δάσκαλος αὐτὸ προπάντων πρέπει νὰ κάμνει μὲ πραότητα· καθόσον δὲν εἶναι δυνατὸ μιὰ ψυχὴ, πού ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθει, νὰ μπορέσει νὰ μάθει κάτι ἀπὸ τὰ χρήσιμα μὲ θρασύτητα καὶ διαμάχη· γιατί καὶ ἂν θελήσει νὰ προσέξει, βρισκόμενη σὲ ἀπορία, δὲ θὰ μάθει τίποτε. Γιατὶ πρέπει αὐτὸς πού θέλει νὰ μάθει κάτι ὠφέλιμο, πρὶν ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα νὰ διάκειται εὐνοϊκὰ πρὸς τὸ δάσκαλο. Ἐὰν αὐτὸ δὲν προηγηθεῖ, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει τίποτε ἀπὸ τὰ πρέποντα καὶ ὠφέλιμα· δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ αισθανθεῖ εὐχάριστα πρὸς τὸν θρασὺ καὶ ὑβριστὴ. Πῶς ὅμως λέγει, «αἰρετικὸ ἄνθρωπο μετὰ τὴν πρώτη καὶ δεύτερη νουθεσία παράτα τον»; Ἐννοεῖ τὸν ἀδιόρθωτο, πού γνωρίζει ὅτι εἶναι ἄρρωστος ἀθεράπευτα.

«Μῆπως ὁ Θεὸς τοὺς δώσει κάποτε μετάνοια μὲ ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας καὶ ἀνανήψουν, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου». Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἴσως ὑπάρξει κάποια διόρθωσις· τὸ ἴσως ἐδῶ λέγεται γιὰ ἄδηλα πράγματα. Ὡστε ἐκείνους μόνο πρέπει νὰ ἐγκαταλείψουμε, γιὰ τοὺς ὁποίους μπορούμε σαφῶς νὰ ἀποφανθοῦμε, καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι δὲ θ' ἀλλάξουν ὅτιδήποτε κι ἂν γίνει. «Μὲ πραότητα», λέγει. Βλέπεις ὅτι αὐτοὺς πού θέλουν νὰ μάθουν ἔτσι πρέπει νὰ τοὺς πλησιάζουμε καὶ ποτὲ νὰ μὴν ἐγκαταλείψουμε τὸ διάλογο πρὶν ἔχουμε ἀποδείξεις; «Αἰχμαλωτισμένοι ἀπὸ αὐτὸν στὸ θέλημά του». Καλὰ εἶπε «αἰχμαλωτισμένοι»· γιατί πρῶτα ζοῦσαν μέσα στὴν πλάνη. Πρόσεχε πῶς διδάσκει τὴ μετριοφροσύνη. Δὲν εἶπε, 'μὴν τυχὸν μπορέσεις κάποτε', ἀλλὰ, «μῆπως κάποτε τοὺς δώσει ὁ Κύριος τὴ δύναμη καὶ ἀνανήψουν». Κι ἂν ἀκόμα γίνει κάτι, γίνεται τὸ πᾶν ἀπὸ τὸν Κύριο· σὺ φυτεύεις, σὺ ποτίζεις, ἐκεῖνος σπέρνει καὶ κάμνει νὰ καρποφορεῖ. Ἄς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ποτέ, ὅτι

διακεώμεθα, ὡς αὐτοί τινα πείθοντες, κἂν πείσωμεν. «Καὶ ζωγρηθέντες», φησὶν, «ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκεῖνου θέλημα». Τοῦτο δὲ οὐ περὶ δογμάτων ἂν τις εἴποι, ἀλλὰ καὶ περὶ βίου· τὸ γὰρ θέλημα αὐτοῦ ἐστὶν ὀρθῶς βιοῦν. Εἰσὶ δὲ τινες ἐν τῇ παγίδι τοῦ διαβόλου 5 καὶ βίου ἔνεκεν· οὐ τοίνυν οὐδὲ πρὸς τούτους περικακεῖν χρή. «Μὴ ποτε ἀνανήψωσι», φησὶν, «ἐζωγρημένοι εἰς τὸ ἐκεῖνου θέλημα». Τὸ δέ, «μὴ ποτε», πολλῆς μακροθυμίας ἐστὶ δεικτικόν· τὸ γὰρ μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παγὶς διαβολικὴ.

3. Ὡσπερ γὰρ ὁ στρουθός, κἂν μὴ ἐξ ὄλου τοῦ μέρους κατέχη-
10 ται, ἀλλ' ἐξ ἐνός, τοῦ ποδὸς λέγω, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐστὶ τοῦ τὴν
παγίδα θέντος, οὕτω καὶ ἡμεῖς, κἂν μὴ ἐξ ὄλου κατεχώμεθα, καὶ
ἐκ πίστεως καὶ ἐκ βίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ βίου μόνον, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν
ἐσμὲν τοῦ διαβόλου. «Οὐ γὰρ ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε», φησὶν,
«εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»· καὶ πάλιν, «οὐκ
15 οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν».
Ὅρας ὅτι κέρδος οὐδὲν ἐκ τῆς πίστεως, ὅταν ἡμᾶς ἀγνοῇ ὁ Δεσπό-
της; Καὶ ταῖς παρθένοις τὸ αὐτὸ φησὶν· «οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Τί οὖν τὸ
κέρδος τῆς παρθενίας καὶ τῶν πολλῶν ἰδρώτων, ὅταν ἀγνοῇ αὐτὰς
ὁ Δεσπότης; Καὶ πολλαχοῦ εὐρίσκομεν ὑπὲρ μὲν πίστεως οὐδὲν ἐγ-
20 καλουμένους, ἀπὸ δὲ βίου πονηροῦ κολαζομένους μόνον· ὥσπερ
ἀλλαχοῦ ὑπὲρ μὲν οὐδὲν ἐγκαλουμένους, διὰ δὲ δόγμα διεστραμμέ-
νον ἀπολλυμένους· ταῦτα γὰρ ἀλλήλων ἔχεται. Ὅρας ὅτι, ὅταν μὴ
ποιῶμεν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου ἐσμὲν;
Οὐκ ἀπὸ βίου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐνός ἐλαττώματος πολλάκις
25 εἰσερχόμεθα εἰς τὴν γέενναν, ὅταν μὴ τὰ ἄλλα ἀντίρροπα ἢ ἀγαθὰ.
Ἐπεὶ καὶ αἱ παρθένοι οὐ πορνείαν ἐνεκλήθησαν, οὐ μοιχείαν, οὐ
φθόνον, οὐ βασκανίαν, οὐ μέθην, οὐ κακοπιστίαν, ἀλλ' ἔλλειψιν
ἐλαίου· τουτέστιν, οὐκ ἐποίουν ἐλεημοσύνην· τὸ γὰρ ἔλαιον τοῦτό
ἐστὶ. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ κατακριθέντες, «ἀπέλθετε οἱ κατηραμένοι εἰς

8. Ματθ. 7,21.

9. Ματθ. 7,23.

10. Ματθ. 25,12.

ἑμεῖς οἱ ἴδιοι πείθουμε κάποιον, κι ἂν ἀκόμα τὸν πείσουμε. «Καὶ αἰχμαλωτισμένοι», λέγει, «ἀπὸ αὐτὸν στὸ θέλημά του». Αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι λέγεται ὄχι μόνο γιὰ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς· γιατί τὸ θέλημά του εἶναι νὰ ζοῦμε ὀρθά. Ὑπάρχουν μερικοὶ ὅμως πού βρίσκονται στὴν παγίδα τοῦ διαβόλου ἐξ αἰτίας τοῦ τρόπου ζωῆς τους· δὲν πρέπει ὅμως οὔτε γι' αὐτοὺς ν' ἀπελπιζόμαστε. «Μήπως καὶ ἀνανήψουν», λέγει, «κάποτε αἰχμαλωτισμένοι ἀπὸ τὸ θέλημα ἐκείνου». Τὸ «μῆποτε» ἐδῶ δείχνει πολλὴ μακροθυμία· γιατί τὸ νὰ μὴ κάμνεις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἶναι παγίδα διαβολικῆ.

3. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ σπυργίτι, κι ἂν ἀκόμη δὲν πιάνεται ὀλοκλήρο, ἀλλ' ἀπὸ ἓνα μέρος, ἐννοῶ ἀπὸ τὸ πόδι, βρίσκεται ὑπὸ τῆν ἐξουσία ἐκείνου πὺ ἔβαλε τὴν παγίδα, ἔτσι καὶ ἑμεῖς, κι ἂν ἀκόμα δὲν κατεχόμαστε ἐξ ὀλοκλήρου, καὶ μὲ τὴν πίστη μας καὶ μὲ τὸν τρόπο ζωῆς μας, ἀλλὰ μόνο μὲ τὸν τρόπο ζωῆς μας, βρισκόμαστε ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ διαβόλου. Γιατί λέγει, «θὰ μπεῖ στὴν βασιλεία ὄχι ἐκεῖνος πὺ μὲ λέγει, Κύριε, Κύριε»⁸· καὶ πάλι, «δὲ σᾶς γνωρίζω ἐσᾶς, φύγετε ἀπὸ μένα σεῖς πὺ ἐργάζεσθε τὴν ἀνομία»⁹. Βλέπεις ὅτι κανένα κέρδος δὲν ἔχουμε ἀπὸ τὴν πίστη, ὅταν μᾶς ἀγνοεῖ ὁ Δεσπότης; Καὶ στίς παρθένες τὸ ἴδιο λέγει· «δὲ σᾶς γνωρίζω»¹⁰. Ποιό λοιπὸν εἶναι τὸ κέρδος τῆς παρθενίας καὶ τῶν πολλῶν ἰδρώτων, ὅταν τίς ἀγνοεῖ ὁ Δεσπότης; Καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα σημεῖα βρισκόμε νὰ μὴ κατηγοροῦνται βέβαια καθόλου γιὰ τὴν πίστη, νὰ τιμωροῦνται ὅμως μόνο ἀπὸ τὸν κακὸ βίον· ὅπως πάλι ἄλλοῦ νὰ μὴ κατηγοροῦνται βέβαια καθόλου γιὰ τὸν βίον, νὰ ὀδηγοῦνται ὅμως στὴν ἀπώλεια ἐξ αἰτίας τοῦ διεστραμμένου δόγματος· γιατί αὐτὰ συνδέονται στενὰ μεταξύ τους. Βλέπεις ὅτι, ὅταν δὲν κάμνουμε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, βρισκόμαστε στὴν παγίδα τοῦ διαβόλου; Καὶ ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς ὅλης ζωῆς μας, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ ἐξ αἰτίας ἑνὸς ἐλαττώματος ὀδηγοῦμαστε στὴ γέεννα, ὅταν δὲν ὑπάρχουν τὰ ἄλλα ἀντίρροπα ἀγαθὰ. Γιατί καὶ οἱ παρθένες δὲν κατηγορήθηκαν γιὰ πορνεία, οὔτε γιὰ μοιχεία, οὔτε γιὰ φθόνον, οὔτε γιὰ βασκανία, οὔτε γιὰ μέθη, οὔτε γιὰ κακοπιστία, ἀλλὰ γιὰ ἔλλειψη ἐλαίου· δηλαδὴ δὲν ἔκαμναν ἐλεημοσύνη· γιατί τὸ ἔλεον αὐτὸ σημαίνει. Καὶ ἐκεῖνοι πὺ κατακρίθηκαν, «φύγετε οἱ κατηρα-

τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον», οὐδὲν πάλιν τούτων ἐνεκαλοῦντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοί, ὅτι οὐκ ἔθρεψαν τὸν Χριστόν.

Ὅρας ὅτι ἀρκεῖ ἐλεημοσύνη ἐλλειφθεῖσα εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ τῆς γεέννης πῦρ; Ποῦ γὰρ ἔσται χρήσιμος, εἰπέ μοι, ὁ ἐλεημοσύνην 5 μὴ ποιῶν; Νηστεύεις καθ' ἐκάστην ἡμέραν; ἀλλὰ καὶ αἱ παρθένοι τότε ἐκεῖναι, ἀλλ' οὐδὲν ἀπῶναντο. Εὐχῆ; καὶ τί τοῦτο; Ἐλεημοσύνης χωρὶς ἄκαρπος ἢ εὐχῆ· πάντα ἀκάθαρτα ταύτης χωρὶς, πάντα ἀνόνητα· τὸ πλεόν τῆς ἀρετῆς μέρος ἐκκόπτεται. «Ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸ ἀδελφὸν αὐτοῦ», φησί, «τὸν Θεὸν οὐκ οἶδε». Σὺ δὲ πῶς ἀγαπᾷς, 10 μὴδὲ τῶν μικρῶν τούτων καὶ εὐτελῶν αὐτῷ μεταδοῦναι βουλόμενος; Εἰπέ δὴ μοι, σωφρονεῖς; τίνος ἕνεκεν; οὐχὶ δεδοικῶς τὴν κόλασιν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ φύσει τὸ πρᾶγμα μετέρχη· ἐπεὶ, εἰ σωφρονεῖς δεδοικῶς τὴν κόλασιν, καὶ τοσαύτην ὑπομένεις βίαν καὶ τοσαύτην τυραννίδα, πολλῶ μᾶλλον ἐλεημοσύνας ποιεῖν ἔδει. Οὐ γάρ 15 ἔστιν ἴσον ἐπιθυμίας κρατῆσαι χρημάτων καὶ σωμάτων, ἀλλὰ μείζων ὁ πόνος ἐνταῦθα.

Τί δήποτε; Ὅτι ἢ μὲν ἡδονῆ φυσική, καὶ ἐνέσπартαι καὶ ἐμπεφύτευται ἡμῶν τῷ σώματι, τὰ δὲ τῶν χρημάτων οὐκέτι. Τοῦτό ἐστιν, ᾧ ἐξισουῖσθαι δυνάμεθα τῷ Θεῷ, τῷ ἐλεεῖν καὶ οἰκτείρειν· 20 ὅταν οὖν τοῦτο μὴ ἔχωμεν, τοῦ παντὸς ἀπεστερήμεθα. Οὐκ εἶπεν, 'ἐὰν νηστεύητε, ὅμοιοί ἐστε τῷ Πατρὶ ὑμῶν'· οὐκ εἶπεν, 'ἐὰν παρθενεύσητε', οὐδὲ εἶπεν, 'ἐὰν εὐχῆσθε, ὅμοιοί ἐστε τῷ Πατρὶ ὑμῶν'· οὐδὲν γὰρ τούτων περὶ Θεόν, οὐδὲ ἐργάζεται τι τούτων ὁ Θεός· ἀλλὰ τί; «Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρα- 25 νοῖς». Τοῦτο Θεοῦ ἔργον. Ἐὰν οὖν τοῦτο μὴ ἔχῃς, τί ἔχεις; «Ἐλεον θέλω», φησί, «καὶ οὐ θυσίαν». Ἐποίησεν οὐρανὸν ὁ Θεός, ἐποίησε γῆν, θάλασσαν· μεγάλα ταῦτα, καὶ τῆς αὐτοῦ σοφίας ἄξια· ἀλλ' οὐδενὶ τούτων ἐφειλκύσατο τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὡς τῷ ἐλέῳ καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ· τοῦτο μὲν γὰρ σοφίας ἔργον καὶ δυνάμεως καὶ 30 ἀγαθότητος· πολλῶ δὲ μᾶλλον, ὅτι δοῦλος ἐγένετο. Οὐκ ἐπὶ τούτῳ

11. Ματθ. 25,41.

12. Α' Ἰω. 3,10.

13. Λουκᾶ 6,36.

14. Ὡσ. 6,6.

μένοι καὶ πηγαίνετε στὸ πῦρ τὸ αἰώνιο»¹¹, δὲν κατηγοροῦνταν πάλι γιὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ γιατί δὲν ἔθρεψαν τὸ Χριστό.

Βλέπεις ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἡ παράλειψις τῆς ἐλεημοσύνης γιὰ νὰ ὀδηγήσει στὸ πῦρ τῆς γέεννας; Γιατί πές μου, ποῦ θὰ εἶναι χρήσιμος αὐτὸς ποῦ δὲν κάμει ἐλεημοσύνη; Νηστεύεις καθημερινά; μὰ κι ἐκεῖνες τότε οἱ παρθένες νήστευαν, ἀλλὰ σὲ τίποτε δὲν ὠφελήθηκαν. Προσεύχεσαι; καὶ τί μ' αὐτό; Χωρὶς ἐλεημοσύνη εἶναι ἄκαρπη ἡ προσευχή· χωρὶς αὐτὴν ὅλα εἶναι ἀκάθαρτα, ὅλα ἀνώφελα· τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀρετῆς κόβεται. «Ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἀγαπᾷ τὸν ἀδελφὸ του», λέγει, «δὲ γνωρίζει τὸ Θεό»¹². Ἐσὺ δὲ πῶς τὸν ἀγαπᾷς, ἐφόσον δὲ θέλεις νὰ τοῦ δώσεις οὔτε ἀπὸ τὰ μικρὰ καὶ εὐτελή; Πές μου, εἶσαι σώφρονας; γιὰ ποιό λόγο; ὄχι ἐπειδὴ φοβᾷσαι τὴν κόλαση; Καθόλου, ἀλλ' ἀπὸ τὴ φύση ἀσκεῖς τὸ πρᾶγμα· γιατί ἂν εἶσαι σώφρονας ἐπειδὴ φοβᾷσαι τὴν κόλαση, καὶ ὑπομένεις τόση βία καὶ τόση τυραννία, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ κάμνεις ἐλεημοσύνες. Γιατί δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ συγκρατεῖς τὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων καὶ τῶν σωμάτων, ἀλλ' ὁ κόπος ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερος.

Γιατί ἄραγε; Γιατί ἡ ἡδονὴ εἶναι φυσικὴ καὶ εἶναι σπαρμένη καὶ φυτευμένη στὸ σῶμα μας, ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων δὲν εἶναι καθόλου φυσικὴ. Αὐτὸ εἶναι μὲ τὸ ὁποῖο μπορούμε νὰ ὁμοιωθοῦμε μὲ τὸ Θεό, μὲ τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴν εὐσπλαγχνία. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχουμε αὐτὸ ἔχουμε στερηθεῖ τὸ πᾶν. Δὲν εἶπε, 'ἂν νηστεύετε θὰ εἴστε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας'· δὲν εἶπε 'ἐὰν μένετε παρθένοι', οὔτε εἶπε, 'ἐὰν προσεύχεσθε, θὰ εἴστε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας'· γιατί κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ Θεό, οὔτε ὁ Θεὸς ἐργάζεται τίποτε ἀπὸ αὐτὰ· ἀλλὰ τί; «Γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὅπως εἶναι ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος»¹³. Αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ἄν λοιπὸν δὲν ἔχεις αὐτό, τί ἔχεις; «Ἔλεον» λέγει, «θέλω καὶ ὄχι θυσία»¹⁴. Ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανὸ, δημιούργησε τὴ γῆ, τὴ θάλασσα· εἶναι μεγάλα αὐτὰ καὶ ἄξια τῆς σοφίας του· ἀλλὰ μὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν προσέλκυσε τὴν ἀνθρώπινη φύση, ὅσο μὲ τὸ ἔλεος καὶ τὴ φιλανθρωπία· αὐτὸ βέβαια εἶναι ἔργο σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ ἀγαθότητος, πολὺ περισσότερο ὁμῶς ὅτι ἔγινε δοῦλος. Δὲν τὸν θαυμάζουμε περισσότερο γι' αὐτό;

μαλλον αὐτὸν θαυμάζομεν; οὐκ ἐπὶ τούτῳ μαλλον αὐτὸν ἐκπληττόμεθα; Οὐδὲν οὕτως ἐπισπᾶται τὸν Θεόν, ὡς ἔλεος.

Καὶ πολλὰ περὶ τούτων ἅπαντες διαλέγονται ἄνω καὶ κάτω οἱ προφήται. Ἔλεον δὲ λέγω οὐ τὸν μετὰ πλεονεξίας· οὐ γὰρ ἐστὶ 5 τοῦτο ἔλεος. Οὐδὲ γὰρ ἀκάνθης ρίζα ἔλαιον τίκτει ποτέ, ἀλλ' ἐλαίας· ὡσπερ οὖν οὐδὲ πλεονεξίας ρίζα ἔλεον τίκτει, οὐδὲ ἀδικίας, οὐδὲ ἀρπαγῆς. Μὴ διαβάλης τὴν ἐλεημοσύνην, μὴ ποίει αὐτὴν κατηγορεῖσθαι ὑπὸ πάντων. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἀρπάξεις, ἵνα ἐλεήσης, οὐδὲν τῆς ἐλεημοσύνης ταύτης χειρὸν. Ὅταν γὰρ ἐξ ἀρπαγῆς τί- 10 κτηται, οὐκ ἔστι τοῦτο ἐλεημοσύνη· ἀπήνειά τις ἐστὶ καὶ ὠμότης, ὕβρις τοῦτο εἰς τὸν Θεόν. Εἰ ὁ τὰ ἐλάττονα τῶν αὐτοῦ προσενεγκῶν οὕτω προσέκρουσεν ὁ Κάϊν, ὁ τὰ ἀλλότρια προσφέρων πῶς οὐ προσκρούσει; Προσφορὰ οὐδὲν ἕτερόν ἐστίν, ἀλλ' ἡ θυσία, κάθαρσις, οὐκ ἀκαθαρσία. Καὶ ρυπαραῖς μὲν χερσὶν οὐ τολμᾶς εὐξα- 15 σθαι, ρύπον δὲ καὶ ἀκαθαρσίαν προσφέρων ἐξ ἀρπαγῆς οὐδὲν ἡγῆ ποιεῖν δεινόν; Τὰς χεῖρας οὐκ ἀφιεῖς ρύπου καὶ ἀκαθαρσίας πληροῦσθαι, ἀλλὰ καθαρὰς εἶναι ποιήσας, οὕτω προσφέρεις· καίτοι οὗτος ὁ ρύπος οὐδὲν ἔγκλημα φέρει, ἐκεῖνος δὲ κατηγορίας ἄξιος καὶ διαβολῆς.

20 4. Μὴ τοίνυν τοῦτο σκοπῶμεν, ὅπως καθαραῖς προσφέρωμεν καὶ εὐχόμεθα χερσὶν, ἀλλ' ὅπως καὶ τὰ προσφερόμενα ἢ καθαρὰ. Ἐπεὶ τοῦτο γέλωσ ἐστίν· ὡσπερ ἂν εἴ τις τὸν πίνακα περιπλύνας δῶρων ἀκαθάρτων τοῦτον ἐμπλήσειεν, οὐχὶ χλευασία τοῦτό ἐστι καὶ γέλωσ; Ἔστωσαν αἱ χεῖρες καθαραῖ· ἔσονται δέ, ἂν μὴ ὕδατι 25 αὐτὰς ἀπονίπτωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη πρότερον· τοῦτο χειρῶν καθάρσιον. Ἄν δὲ γέμωμεν ἀδικίας, κἂν μυριάκις αὐτὰς περιπλύνῃς, κέρδος οὐδέν. «Λούσασθε», φησί, «καθαροὶ γένεσθε». Τί οὖν; Ἄρα προσθεῖς εἶπε, 'πορεύεσθε ἐπὶ τὰς πηγὰς, πορεύεσθε ἐπὶ τὰ βαλανεῖα καὶ τὰς λίμνας καὶ τοὺς ποταμούς;' Οὐδὲν τούτων· 30 ἀλλὰ τί; «Ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν», τουτέστι, καθαροὶ γένεσθε. Τοῦτο ἀπηλλάχθαι ποιεῖ μολυσμοῦ.

δὲν ἐκπληττόμαστε περισσότερο γι' αὐτό; Τίποτε δὲν προσελκύει τόσο τὸ Θεό, ὅσο τὸ ἔλεος.

Καὶ πολλὰ λέγουν συνέχεια γι' αὐτὸν ὅλοι οἱ προφῆτες. Καὶ «ἔλεον» ἐννοῶ ὄχι αὐτὸ πὺ συνοδεύεται μὲ πλεονεξία· γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι ἔλεον. Οὔτε βέβαια ἡ ρίζα τοῦ ἀγκαθιοῦ γεννᾷ ποτὲ λάδι, ἀλλὰ ἡ ρίζα τῆς ἐλίας· ὅπως βέβαια οὔτε ἡ ρίζα τῆς πλεονεξίας γεννᾷ ἔλεον, οὔτε ἡ ρίζα τῆς ἀδικίας, οὔτε τῆς ἀρπαγῆς. Μὴ κατηγορεῖς τὴν ἐλεημοσύνη, μὴν κάμνεις νὰ κατηγορεῖται αὐτὴ ἀπὸ ὅλους. Γιατί, ἂν γι' αὐτὸ ἀρπάξεις, γιὰ νὰ ἐλεήσεις, δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερο αὐτῆς τῆς ἐλεημοσύνης. Γιατί, ὅταν γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴ, αὐτὸ δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη· εἶναι εἶδος ἀλαζονείας καὶ σκληρότητας, αὐτὸ εἶναι ὕβρις πρὸς τὸ Θεό. Ἐὰν ὁ Κάϊν πὺ πρόσφερε τὰ λιγότερα ἀπὸ τὰ δικά του τόσο ἀμάρτησε, πῶς δὲ θ' ἀμαρτήσῃ αὐτὸς πὺ προσφέρει τὰ ξένα; Προσφορὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ θυσία· κάθαρση καὶ ὄχι ἀκαθαρσία. Καὶ μὲ χέρια βρώμικα βέβαια δὲν τολμᾷς νὰ προσευχηθεῖς, ὅταν ὁμως προσφέρεις βρωμιὰ καὶ ἀκαθαρσία ἀπὸ ἀρπαγὴ νομίζεις ὅτι δὲν κάμνεις τίποτε τὸ φοβερό; Χωρὶς νὰ ἀφήνεις τὰ χέρια γεμάτα ἀπὸ βρωμιὰ καὶ ἀκαθαρσία, ἀλλ', ἀφοῦ τὰ καθαρῖσεις, ἔτσι προσφέρεις· ἂν καὶ αὐτὴ ἡ βρωμιὰ δὲ φέρει καμιά κατηγορία, ἐνῶ ἐκείνη εἶναι ἄξια κατηγορίας καὶ διαβολῆς.

4. Ἐὰς μὴ σκεποτόμαστε λοιπὸν αὐτό, πῶς δηλαδὴ νὰ προσφέρουμε καὶ νὰ προσευχόμαστε μὲ καθαρὰ χέρια, ἀλλὰ πῶς νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ αὐτὰ πὺ προσφέρουμε. Γιατί αὐτὸ εἶναι γελοῖο· ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἔπλυνε τὸ δίσκο καὶ τὸν γέμιζε μὲ ἀκάθαρτα δῶρα, αὐτὸ δὲν εἶναι γιὰ χλευασμὸ καὶ γιὰ γέλια; Ἐὰς εἶναι τὰ χέρια καθαρὰ· καὶ θὰ εἶναι, ἂν δὲν τὰ πλένουμε μόνο μὲ νερό, ἀλλὰ καὶ μὲ δικαιοσύνη προηγουμένως· αὐτὸ εἶναι τὸ καθάρσιο τῶν χειρῶν. Ἐὰν ὁμως εἴμαστε γεμάτοι ἀπὸ ἀδικίες, κι ἂν μύριες φορὲς τὰ καλοπλύνουμε, κανένα κέρδος δὲν ἔχουμε. «Λουσθεῖτε», λέγει, «γίνεστε καθαροί»¹⁵. Τί λοιπόν; ἘΑραγε πρόσθεσε καὶ εἶπε, 'πηγαίνετε στὶς πηγές, πηγαίνετε στὰ λουτρά καὶ τὶς λίμνες καὶ τοὺς ποταμούς'; Τίποτε ἀπὸ αὐτά· ἀλλὰ τί; «Βγᾶλτε τὶς πονηριές σας ἀπὸ τὶς ψυχές σας»· δηλαδὴ γίνετε καθαροί. Αὐτὸ κάμνει ν' ἀπαλλαχθεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸ μολυσμὸ· αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ κα-

αὕτη ἐστὶν ἡ ὄντως καθαρότης. Ἐκείνη μὲν γὰρ οὐδὲν μέγα ὤνησεν, αὕτη δὲ παρρησίαν ἡμῖν χαρίζεται τὴν πρὸς τὸν Θεόν· κάκεινήν καὶ μοιχοὺς καὶ κλέπτας καὶ ἀνδροφόνους ἔχειν δυνατόν, καὶ βλᾶκας καὶ ἐκλύτους ἀνδρας καὶ πόρνους καὶ ἡταιρηκότας, καὶ
5 μάλιστα τούτους. Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ τῆς τοῦ σώματος καθαρότητος ἐπιμελόμενοι μάλιστα πάντων, μύρων ὄζοντες συνεχῶς, ἀποσμύχοντες τὸ σῆμα· σῆμα γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς τὸ σῶμα, τῆς ψυχῆς ἔνδον οὔσης νεκρᾶς. Ὡστε ταύτης μὲν τῆς καθαρότητος κάκεινοις μετιέναι δυνατόν, τῆς δὲ ἔνδον οὐκέτι.

10 Οὐδὲν μέγα ἐὰν τὸ σῶμα ἀποπλύνῃς· ἰουδαϊκός ἐστὶν οὗτος ὁ καθαρμός, ἀνόητος καὶ ἀνωφελής, τοῦ ἔνδον οὐκ ὄντος. Ἔστω τις σηπεδόνα ἔχων ἢ νομῆν τραυμάτων, περιπλυνέτω τὸ σῶμα· τί τὸ κέρδος; τί τὸ πέρας; Εἰ δὲ τὴν ἐν σώματι σηπεδόνα οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεται τις ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἔξωθεν περικλυζομένης
15 καὶ ἀφανιζομένης, ὅταν ἐν ψυχῇ ἢ σηπεδὼν ᾖ, τί ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος καθαρότητος ὀνήσομεν; Οὐδέν. Εὐχῶν ἡμῖν δεῖ καθαρῶν· εὐχαὶ δὲ οὐκ ἂν γένοιτο καθαράι, τῆς τικτούσης αὐτὰς ψυχῆς οὔσης μιαρᾶς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ ψυχὴν μιάραν, ὡς πλεονεξία καὶ ἀρπαγή. Ἄλλ' εἰσὶ τινες οἱ κατὰ τὴν ἐσπέραν, μυρία διὰ τῆς
20 ἡμέρας ἐργαζόμενοι κακά, λουόμενοι εἰσίσασιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τὰς χεῖρας ἀνατείνοντες, ὡς τὸ πᾶν διὰ τῆς τῶν ὑδάτων κολυμβήθρας ἀποθέμενοι. Εἰ τοῦτο ἦν, μέγα τὸ κέρδος ἦν τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λούεσθαι· εἰ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οὐδὲ αὐτὸς ἐπαυσάμην τὰ βαλανεῖα διενοχλῶν, εἰ καθαρὸς ἐποίει
25 καὶ ἀμαρτημάτων ἀπήλλαττε. Γέλως ταῦτα καὶ λῆρος, παίγνια καὶ παίδων ἀθύρματα. Οὐκ ἀποστρέφεται σώματος ρύπον ὁ Θεός, ἀλλ' ἀκαθαρσίαν ψυχῆς· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ»· ἄρα τῷ σώματι; οὐδαμῶς, ἀλλ', «οἱ τῇ καρδίᾳ καθαροί· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται». Ὁ δὲ προφήτης τί φησι;
30 «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός»· καὶ πάλιν, «ἀπόπλυναι ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου», Μέγα ἀγαθὸν ἐν συνηθείᾳ ἀγαθῶν εἶναι.

16. Ματθ. 5,8.

17. Ψαλμ. 50,12.

18. Ἱερ. 4,14.

θαρότητα. Γιατί εκείνη δὲν ὠφέλησε σὲ τίποτε τὸ μεγάλο, ἐνῶ αὐτὴ μᾶς χαρίζει παρρησία πρὸς τὸ Θεό· κι ἐκείνην εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν ἔχουν καὶ οἱ μοιχοὶ καὶ οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀνδροφόνοι καὶ οἱ βλάκες καὶ οἱ ἔκλυτοι ἄνδρες καὶ οἱ πόρνοι καὶ οἱ ὁμοφυλόφιλοι, καὶ ἰδίως αὐτοί. Γιατὶ αὐτοὶ εἶναι ποὺ φροντίζουν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον γιὰ τὴν καθαρότητα τοῦ σώματος· μυρίζουν διαρκῶς ἀρώματα, καθαρίζοντας τὸ μνῆμα· γιατί μνῆμα εἶναι τὸ σῶμα τους, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μέσα εἶναι νεκρὴ. Ὡστε αὐτὴν τὴν καθαρότητα μποροῦν νὰ τὴν ἔχουν ἐκεῖνοι, τὴν ἐσωτερικὴ ὁμῶς καθόλου.

Δὲν κάμεις τίποτε τὸ σπουδαῖο ἂν πλύνεις τὸ σῶμα· αὐτὸς ὁ καθαρισμὸς εἶναι ἰουδαϊκὸς, εἶναι ἀνόητος κι ἀνωφελῆς, ἐφόσον δὲν εἶναι καθαρὸ τὸ ἐσωτερικὸ. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι κάποιος ἔχει σήψη ἢ τραύματα καὶ πλαίνει τὸ σῶμα του· ποιὸ τὸ κέρδος; ποιὸ τὸ ἀποτέλεσμα; Ἄν λοιπὸν κάποιος δέ θὰ μπορέσει νὰ ὠφελήσει σὲ τίποτε τὴ σήψη τοῦ σώματος περιβρέχοντας καὶ καθαρίζοντας τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια, σὲ τί θὰ ὠφελήσουμε καθαρίζοντας τὸ σῶμα, ὅταν ἡ σήψη ὑπάρχει στὴν ψυχὴ; Σὲ τίποτε. Μᾶς χρειάζονται καθαρὲς προσευχῆς· δὲν μποροῦν νὰ γίνουν καθαρὲς οἱ προσευχῆς, ἐφόσον εἶναι μιὰ ἢ ψυχὴ ποὺ τὶς γεννάει. Τίποτε δὲν κάμνει τὴν ψυχὴ τόσο μιὰ ἢ, ὅσο ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἀρπαγή. Ἄλλ' ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἔπραξαν μύρια κακὰ ὅλη τὴν ἡμέρα, τὸ ἐσπέρας λούζονται καὶ μπαίνουν στὴν ἐκκλησία μὲ πολλὴ παρρησία, ὑψώνοντας τὰ χέρια, σὰν ν' ἄφησαν τὸ πᾶν στὴν κολυμβήθρα τοῦ νεροῦ. Ἄν αὐτὸ εἶχε ἔτσι, τὸ κέρδος θὰ ἦταν πολὺ μεγάλο ἀπὸ τὸ καθημερινὸ λούσιμο· ἂν ἦταν ἔτσι, οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ σταματοῦσα νὰ ἐνοχλῶ τὰ λουτρά, ἂν μᾶς καθάριζαν καὶ μᾶς ἀπάλλασαν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα. Αὐτὰ εἶναι γελοῖα καὶ παραληρήματα, παιγνίδια καὶ παιδιάστικες χαρές. Ὁ Θεὸς δὲν ἀποστρέφεται τὴ βρωμιὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσία τῆς ψυχῆς· γιατί ἄκουέ τον ποὺ λέγει· «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά»· ἄραγε στὸ σῶμα; καθόλου· ἀλλ' «οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά· γιατί αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸ Θεό»¹⁶. Ὁ προφήτης πάλι τί λέγει; «Καρδιά καθαρὴ κτίσε σὲ μένα, Θεέ μου»¹⁷. Καὶ πάλι «πλύνε τὴν καρδιά σου ἀπὸ τὴν κακία»¹⁸. Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ τὸ νὰ πράττει κανεὶς ἀπὸ συνήθεια ἀγαθὰ.

Ὅρα πῶς ἐστὶ μικρὰ ταῦτα καὶ ἀνόνητα. Καὶ ἐπειδὴν προ-
 ληφθῆ ἐν συνηθείᾳ ἢ ψυχῇ, οὐκ ἀφίσταται οὐδὲ ἀνέχεται μὴ πρότε-
 ρον αὐτὰ πληρώσασα προσελθεῖν τῇ εὐχῇ. Οἷόν τι λέγω· ἐν συνη-
 θείᾳ κατεστήσαμεν ἑαυτοὺς τοῦ νίπτεσθαι καὶ εὐχεσθαι, καὶ οὐκ
 5 ἐνὶ μὴ νιψάμενον τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἠδέως οὐκ εὐχόμεθα, εἰ ἀνί-
 πτοις χερσὶ τοῦτο ποιοῦμεν, ὡς προσκρούειν μέλλοντες Θεῶ, καὶ
 ὑπὸ συνειδὸς πονηρὸν ὄντες. Εἰ τὸ μικρὸν τοῦτο τοσαύτην ἔχει τὴν
 τυραννίδα, καὶ πάντως ἐκπληροῦται καθ' ἐκάστην ἡμέραν· εἰ ἐν
 ἐλεημοσύνης συνηθείᾳ κατεστήσαμεν ἑαυτούς, καὶ τοῦτο πληροῦν
 10 ἀεὶ ὠρίσαμεν, μηδέποτε εἰσιέναι κεναῖς ταῖς χερσὶν εἰς οἶκον εὐ-
 κτήριον, κατώρθωτο ἂν τὸ πρᾶγμα. Μεγάλη γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀγα-
 θοῖς καὶ ἐν τοῖς κακοῖς τῆς συνηθείας ἢ τυραννίς· οὐ δεησόμεθα
 πόνου λοιπόν, αὐτῆς ἐλκούσης ἡμᾶς. Ἐν συνηθείᾳ πολλοὶ κατέστη-
 σαν τοῦ σφραγίζειν ἑαυτοὺς συνεχῶς, καὶ οὐκέτι δέονται τοῦ ὑπο-
 15 μιμνήσκοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ πολλάκις ἀλλαχοῦ ρεμβομένου,
 καθάπερ ὑπὸ τινος ἐμψύχου διδασκάλου τῆς συνηθείας, ἢ χεὶρ αὐ-
 τόματος ἔλκεται πρὸς τὸ σημεῖον ἐργάσασθαι. Ἐν συνηθείᾳ κατέ-
 στησαν ἑαυτούς τινες, ὥστε μὴ ὀμνύειν, καὶ οὔτε ἐκόντες οὔτε
 ἄκοντες τοῦτο πείσονται.

20 Καταστήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἐν ταύτῃ τῇ συνηθείᾳ τῇ
 τῆς ἐλεημοσύνης. Πόσων ἡμῖν ἔδει καμάτων, ὥστε εὐρεθῆναι τὸ
 φάρμακον τοῦτο; Εἰπέ γάρ μοι, εἰ μὴ ἦν ἡ τῆς ἐλεημοσύνης παρα-
 μυθία, εἴτα μυρία ἡμαρτηκότες ὑπευθύνους ἑαυτοὺς κατεσκευάζο-
 μεν τῇ τιμωρίᾳ, ἄρα οὐκ ἂν ἀπωδυρόμεθα πολλά; ἄρα οὐκ ἂν εἴ-
 25 παμεν, εἴθε ἦν διὰ χρημάτων ἀπολούσασθαι τὰ ἀμαρτήματα, καὶ
 πάντα ἂν ἐκενώσαμεν· εἴθε ἦν διὰ χρημάτων ἐκβαλεῖν τὴν ὀργὴν
 τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἂν ἐφεισάμεθα τῶν ὄντων; Εἰ γὰρ ἐν νόσῳ τοῦ-
 το ποιοῦμεν καὶ ἐν θανάτῳ λέγομεν, ὅτι εἰ ἦν θάνατον πρίασθαι,
 πάντα ἂν ἔδωκεν ὁ δεῖνα τὰ ὑπάρχοντα, πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα.
 30 Καίτοι ὄρα τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὅση τίς ἐστίν· οὐκ ἔδωκέ
 σοι θάνατον ἀγοράζειν τὸν πρόσκαιρον, ἀλλὰ θάνατον τὸν αἰώνιον.

Πρόσεχε πῶς αὐτὰ εἶναι μικρὰ κι ἀνώφελα. Καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ καταντήσῃ στὴ συνήθεια, δὲν παραιτεῖται οὔτε ἀνέχεται νὰ προσέλθῃ στὴν προσευχὴ ἂν προηγουμένως δὲν ἐκπληρώσῃ αὐτὴς τὶς συνήθειες. Μ' αὐτὸ πού λέγω ἐννοῶ τὸ ἐξῆς· συνηθίσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ πλυνόμαστε καὶ νὰ προσευχόμαστε· καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ κάμνῃ αὐτὸ κανεὶς χωρὶς νὰ πλυθεῖ· γιατί δὲν προσευχόμαστε εὐχάριστα, ἂν τὸ κάνουμε αὐτὸ μὲ ἄπλυτα χέρια, σὰ ν' ἁμαρτάνουμε στὸ Θεό, καὶ αἰσθανόμαστε τὴ συνείδησή μας πονηρή. Ἐάν αὐτὸ τὸ μικρὸ μᾶς τυραννάει τόσο πολὺ, καὶ ὅπωςδὴποτε γίνεται κάθε μέρα, ἂν συνηθίζαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας σὲ ἐλεημοσύνη καὶ ὀρίζαμε πάντοτε αὐτὸ νὰ ἐφαρμόζεται, δηλαδή νὰ μὴ μπαίνουμε ποτὲ μὲ ἄδεια χέρια σὲ οἶκο προσευχῆς, θὰ τὸ κατορθώναμε τὸ πράγμα. Γιατὶ ἡ τυραννία τῆς συνήθειας εἶναι μεγάλη καὶ στὰ ἀγαθὰ καὶ στὰ κακὰ· δὲ θὰ χρειασθοῦμε στὸ ἐξῆς κόπο, γιατί αὐτὴ μᾶς προσελκύει. Πολλοὶ συνηθίσαν νὰ κάμνουν τὸ σταυρὸ τους συνέχεια καὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κανέναν πού νὰ τοὺς τὸ θυμίζει· ἀλλὰ συχνὰ, ἐνῶ ὁ νοῦς τοὺς ρεμβάζει ἀλλοῦ, τὸ χέρι αὐτόματα ἔλκεται στὸ νὰ κάμῃ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, σὰν νὰ εἶναι ἡ συνήθεια ἔμψυχος δάσκαλος. Μερικοὶ συνηθίσαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς νὰ μὴν ὀρκίζονται, καὶ δὲ θὰ τὸ πάθουν αὐτὸ οὔτε μὲ τὴ θέλησή τους οὔτε χωρὶς τὴ θέλησή τους.

Ἐὰς συνηθίσουμε κι ἐμεῖς σ' αὐτὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας, δηλαδή στὴν ἐλεημοσύνη. Πόσοι κόποι χρειάστηκαν ὥστε νὰ βρεθεῖ αὐτὸ τὸ φάρμακο; Πές μου, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ παρηγοριὰ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ συνέβαινε νὰ εἶχαμε διαπράξῃ μύρια ἁμαρτήματα καὶ νὰ ἦμασταν ἔνοχοι τιμωρίας, ἄραγε δὲ θὰ θρηνούσαμε πολὺ; ἄραγε δὲ θὰ λέγαμε, 'μακάρι νὰ μπορούσαμε ν' ἀποπλύνουμε τὰ ἁμαρτήματά μας μὲ χρήματα', καὶ θὰ τὰ προσφέραμε ὅλα γι' αὐτό· μακάρι νὰ μπορούσαμε ν' ἀπομακρύνουμε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μὲ χρήματα, καὶ δὲ θὰ τὸ κάναμε χωρὶς νὰ λυπόμασταν τὰ χρήματα; Γιατὶ, ἂν αὐτὸ τὸ κάμνουμε σὲ περίπτωσι ἀσθένειας, καὶ γιὰ τὸ θάνατο λέμε ὅτι, ἂν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀγοράσῃ κανεὶς τὸν θάνατο, ὅλα τὰ ὑπάρχοντα θὰ τὰ ἔδινε ὁ τάδε, πολὺ περισσότερο ἐδῶ. Ἐάν καὶ βέβαια μπορεῖς νὰ δεῖς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, τὸ πόσο μεγάλῃ εἶναι· δὲ σοῦ ἔδωσε τὴ δυνατότητα ν' ἀγοράζεις τὸν πρόσκαιρο

Μὴ τὴν μικρὰν ἀγοράσης, φησί, ζωὴν ταύτην, ἀλλὰ ζωὴν ἐκείνην τὴν αἰώνιον· ἐκείνην σοι πωλῶ, οὐ ταύτην· οὐκ ἐμπαίζω σοι. Κἂν λάβῃς ταύτην, οὐδὲν ἔλαβες· ἐγὼ οἶδα ὅτι ἐκείνη μεγάλη ἐστίν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως οἱ κάπηλοι καὶ οἱ τὰ βιωτικὰ ἐμπορευόμενοι 5 ποιοῦσιν· ἐκείνοις ἂν ἐξῆν ἐμπαῖξαι οἷς βούλονται, καὶ τὸ μικρὸν διδῶσιν ἀντὶ τοῦ μεγάλου. Αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀντὶ τῶν μικρῶν τὰ πολλῶ μείζονα δίδωσιν.

Εἶπέ μοι, εἰ πρὸς ἔμπορόν τινα ἀπελθῶν, δύο λίθων κειμένων, τοῦ μὲν εὐτελοῦς, τοῦ δὲ βαρυτίμου καὶ ἱκανὸν ἐργαζομένου 10 πλοῦτον, καταθεῖς ἐκείνου τοῦ μικροῦ τὸ τίμημα, τὸν μέγαν ἔλαβες, ἄρα ἂν ἐνεκάλεσας ἐκείνω; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐθαύμασας. Οὕτω καὶ νῦν κεῖνται δύο ζωαί, ἡ πρόσκαιρος καὶ ἡ αἰωνία· πωλεῖ δὲ ταύτας ὁ Θεὸς· ἀλλὰ ταύτην ἡμῖν πωλεῖ, οὐκ ἐκείνην· τί ἀσχάλομεν κατὰ τοὺς ἀνοήτους τῶν παιδῶν, ὅτι τὸ τίμιον λαμβάνομεν; 15 Ἔστιν οὖν ἀγοράσαι ζωὴν χρημάτων, φησί; Ναί, ὅταν τὰ ἑαυτῶν, καὶ μὴ τὰ ἀλλότρια καταβάλλωμεν, ὅταν μὴ ἐπίθεσιν ποιῶμεν. Ἄλλ' ἐμὰ λοιπὸν ἐστι, φησίν. Οὐκ ἔστι σὰ μετὰ τὴν ἀρπαγὴν, ἀλλ' ἐκείνου ἐστίν· ἀλλότριά ἐστι, κἂν μυριάκις αὐτῶν κύριος ᾖς. Οὐδὲ γάρ, εἰ παρακαταθήκην λάβοις τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ὁ παρακαταθέ- 20 μενος ἀποδημεῖ, σὰ ταῦτά ἐστι, καίτοι γε παρὰ σοὶ κεῖται. Εἰ τοίνυν, ἅπερ ἐκόντων καὶ χάριν εἰδότων τῶν παρακαταθεμένων ἐλάβομεν, οὐκ ἔστιν ἡμέτερα, οὐδὲ ἐκείνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἔχομεν, πολλῶ μᾶλλον ταῦτα, ἅπερ ἀκόντων καὶ μὴ βουλομένων ἀρπάζομεν. Ἐκεῖνός ἐστιν αὐτῶν κύριος, κἂν μυριάκις αὐτὰ ἔχῃς. Ἡμετέ- 25 ρα ὄντως ἐστὶν ἡ ἀρετὴ· τὰ δὲ χρήματα οὐδὲ τὰ ἡμέτερα ἡμέτερα, μήτι γε τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ νῦν μὲν ἡμῶν, αὔριον δὲ οὐχ ἡμῶν. Τὰ δὲ τῆς ἀρετῆς ἡμέτερα· οὐ γὰρ ζημιούται αὕτη, καθάπερ ἐκεῖνα, ἀλλὰ πᾶσι παροῦσά ἐστιν ὀλόκληρος. Ταύτην οὖν κτησώμεθα καὶ χρημάτων καταφρονῶμεν, ἵνα δυνηθῶμεν τῶν ὄντως ἐπιτυχεῖν 30 ὁ ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιοθῆναι.

θάνατο, ἀλλὰ τὸν αἰώνιο θάνατο. Μὴν ἀγοράσεις, λέγει, αὐτὴ τὴ μικρὴ ζωὴ, ἀλλ' ἐκείνη τὴν αἰώνια ζωὴ· ἐκείνη σοῦ πωλῶ, ὄχι αὐτήν· δὲ σὲ κοροϊδεύω. Κι ἂν ἀκόμη λάβεις αὐτήν, τίποτε δὲν ἔλαβες· ἐγὼ γνωρίζω ὅτι ἐκείνη εἶναι μεγάλη. Ἀλλὰ δὲν ἐνεργοῦν ἔτσι οἱ κᾶπηλοι κι αὐτοὶ ποὺ ἐμπορεῦνται τὰ βιωτικά· ἐκεῖνοι ὅταν μποροῦν νὰ ξεγελάσουν ἐκείνους ποὺ θέλουν ν' ἀγοράσουν κάτι καὶ τὸ μικρὸ δίνουν ἀντὶ τοῦ μεγάλου. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλ' ἀντὶ τῶν μικρῶν δίνει τὰ πολὺ μεγαλύτερα.

Πές μου ἂν πηγαινες σὲ κάποιον ἔμπορο καὶ εἶχε δύο πέτρες, μία εὐτελὴ καὶ μία ἄλλη πολύτιμη ποὺ ἄξιζε πολλὰ πλούτη, καί, δίνοντας τὸ τίμημα τῆς εὐτελοῦς πέτρας, ἔπαιρνες τὴ πολύτιμη, ἄραγε θὰ κατηγοροῦσες ἐκεῖνον; Καθόλου, ἀλλὰ περισσότερο θὰ τὸν θαύμαζες. Ἔτσι καὶ τώρα βρίσκονται μπροστὰ δύο ζωές, ἡ πρόσκαιρη καὶ ἡ αἰώνια· κι αὐτὲς τίς πουλάει ὁ Θεός· ἀλλὰ σὲ μᾶς πουλάει τὴν αἰώνια κι ὄχι τὴν πρόσκαιρη· γιατί δυσανασχετοῦμε σὰν τὰ ἀνόητα παιδιὰ, ποὺ λαμβάνουμε τὴν πολύτιμη; Εἶναι δηλαδὴ δυνατό, λέγει, ν' ἀγοράσεις τὴ ζωὴ μὲ χρήματα; Ναί, ὅταν δίνουμε τὰ δικὰ μας κι ὄχι τὰ ξένα, ὅταν δὲν ἀρπάζουμε. Ἀλλὰ, λέγει, εἶναι δικὰ μου πλέον. Μετὰ τὴν ἀρπαγὴ δὲν εἶναι δικὰ σου, ἀλλ' εἶναι ἐκείνου· εἶναι ξένα, κι ἂν εἶσαι μύριες φορές κύριός τους. Οὔτε βέβαια ἂν σοῦ δοθοῦν χρήματα γιὰ φύλαξη, εἶναι δικὰ σου τὸν καιρὸ ποὺ λείπει στὰ ξένα αὐτὸς ποὺ σοῦ τὰ παρέδωσε, ἂν καὶ βρίσκονται σὲ σένα. Ἄν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ λάβαμε ἀπὸ τοὺς καταθέτες μὲ τὴ θέληση τους καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τους, δὲν εἶναι δικὰ μας οὔτε τὸ χρόνο ἐκεῖνον ποὺ τὰ ἔχουμε, πολὺ περισσότερο αὐτὰ, ποὺ τ' ἀρπάζουμε χωρὶς τὴ θέλησή τους καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιθυμοῦν. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ κύριος αὐτῶν, ἔστω κι ἂν τὰ ἔχεις ἐσὺ μύριες φορές. Δικὴ μας πραγματικὰ εἶναι ἡ ἀρετὴ, ἐνῶ τὰ χρήματα οὔτε τὰ δικὰ μας εἶναι δικὰ μας, οὔτε βέβαια τὰ ξένα, ἀλλὰ σήμερα εἶναι δικὰ μας, αὔριο ὅμως ὄχι. Τὰ τῆς ἀρετῆς ὅμως εἶναι δικὰ μας· γιατί αὐτὴ δὲ ζημιώνεται, ὅπως ἐκεῖνα, ἀλλὰ σ' ὅλους εἶναι παρούσα ὀλόκληρη. Ἄς ἀποκτήσουμε λοιπὸν αὐτὴ καὶ ἄς περιφρονήσουμε τὰ χρήματα, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπετύχουμε τὰ πραγματικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εὐχομαι ὅλοι μας ν' ἀξιωθοῦμε.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(B' Τιμ. 3,1-)

«Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσον-
ται καιροὶ χαλεποί· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι,
φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦ-
σιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄσπονδοι, ἄστοργοι,
5 διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται,
προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι,
ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς
ἠρνημένοι. Καὶ τούτους ἀποτρέπου. Ἐκ τούτων γάρ εἰ-
σιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες
10 γυναικάρια σεσωρευμένα ἀμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυ-
μίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα καὶ
μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας δυνάμενα ἐλθεῖν».

1. Ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγεν, «τὸ πνεῦμα ρητῶς λέγει, ὅτι
ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως»· καὶ πάλιν ἐν
15 ἑτέρῳ τόπῳ προφητεῦει ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ τοιοῦτόν τι ὕστερον
ἐσόμενον. Καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ ποιεῖ, λέγων, «τοῦτο δὲ
γίνωσκε, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί». Καὶ
οὐκ ἀπὸ τῶν ὑστέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν φθασάντων τοῦτο
δείκνυσιν· «ὄν τρόπον», φησὶν, «Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν
20 Μωϋσῆ». Καὶ ἀπὸ λογισμῶν πάλιν· «ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι
μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ». Τί δὴ τοῦτο ποιεῖ; ἵνα μὴ θορυβῆ-

1. Α' Τιμ. 4,1.

2. Β' Κορ. 2,20.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ζ'

(Β' Τιμ. 3,1-7)

«Αὐτὸ νὰ γνωρίζεις, ὅτι κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες θὰ ἔρθουν καιροὶ δύσκολοι. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς στοὺς γονεῖς, ἀχάριστοι, ἀσεβεῖς, ἀδιάλλακτοι, ἄστοργοι, διαβολεῖς, ἄσωτοι, ἄγριοι, ἐχθροὶ τοῦ καλοῦ, προδότες, αὐθάδεις, φουσκωμένοι ἀπὸ ἐγωῖσμό, θ' ἀγαποῦν περισσότερο τὴν ἡδονὴν παρά τὸ Θεό, καὶ θὰ ἔχουν βέβαια τὸ ἐξωτερικὸ σχῆμα τῆς εὐσέβειας, θὰ ἔχουν ὅμως ἀρνηθεῖ τὴ δύναμὴ της. Κι αὐτοὺς ἀπόφευγέ τους. Γιατὶ ἀπ' αὐτοὺς προέρχονται ἐκεῖνοι ποὺ εἰσχωροῦν στὶς οἰκίαις καὶ αἰχμαλωτίζουν γυναικάρια γεμάτα ἀπὸ ἁμαρτίαι, ποὺ κυριαρχοῦνται ἀπὸ ἐπιθυμίας καὶ ποικίλες ἡδονές, καὶ πάντοτε μαθαίνουν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ φτάσουν στὴν ἀκριβὴ γνώση τῆς ἀλήθειας».

1. Στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ἔλεγε, ὅτι «τὸ πνεῦμα λέγει ρητῶς, ὅτι κατὰ τοὺς ἔσχατους καιροὺς θ' ἀποστατήσουν μερικοὶ ἀπὸ τὴν πίστη»¹· καὶ πάλι σὲ ἄλλο μέρος τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς προφητεύει ὅτι κάτι τέτοιο θὰ γίνῃ τελευταῖα. Καὶ ἐδῶ πάλι τὸ ἴδιο κάμνει, λέγοντας· «Αὐτὸ γνώριζε, ὅτι στὶς ἔσχατες μέρες θὰ ρθοῦν καιροὶ δύσκολοι». Καὶ αὐτὸ τὸ δείχνει ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἔσχατους καιροὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς περασμένους· «ὅπως ἀντιστάθηκαν στὸ Μωϋσῆ ὁ Ἰαννῆς καὶ ὁ Ἰαμβρῆς», λέγει. Καὶ πάλι ἀπὸ συλλογισμοῦς· «σὲ μεγάλο σπίτι δὲν ὑπάρχουν μόνον σκεύη χρυσὰ καὶ ἀργυρά»². Γιατὶ λοιπὸν τὸ κάμνει αὐτό; Γιὰ νὰ μὴ θορυβεῖται ὁ Τι-

ται Τιμόθεος, μηδὲ ἡμῶν τις, ὅταν ὧσιν ἄνδρες πονηροί. Εἴ γε ἐπὶ Μωϋσέως γεγόνασι, φησί, καὶ μετὰ ταῦτα ἔσονται, οὐδὲν θαυμαστὸν εἶναι καὶ ἐφ' ἡμῶν. «Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί». Οὐχὶ τὰς ἡμέρας διαβάλλων λέγει οὐδὲ τοὺς καιροὺς, 5 ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τότε ὄντας. Καὶ γὰρ ἡμῖν οὕτω λέγειν ἔθος ἐστὶ καιροὺς πονηροὺς, καὶ οὐ πονηροὺς, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς συμβαινόντων πραγμάτων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ εὐθέως τὸ πάντων αἴτιον τίθησι τῶν κακῶν, καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὴν πηγὴν καὶ ὅθεν τὰ ἄλλα πάντα τίκτεται, τὴν ὑπερο- 10 ψίαν. Ὁ τούτῳ ἄλοὺς τῷ πάθει οὐδὲ τὰ οἰκεῖα σκοπεῖ. Ὅταν γὰρ μὴ τὰ τοῦ πλησίον τις σκοπῆ, ὅταν τῶν ἐκείνου ἀμελῆ, πῶς τὰ ἑαυτοῦ σκοπήσει; Ὡσπερ γὰρ ὁ τὰ τοῦ πλησίον ὀρώων, τὰ αὐτοῦ καλῶς θήσεται ἐν τοῖς ἐκείνου, οὕτως ὁ καταφρονῶν τὰ ἐκείνου, καὶ τὰ αὐτοῦ ὑπερόψεται. Εἴ γὰρ μέλη ἀλλήλων ἐσμέν, ἢ τοῦ 15 πλησίον σωτηρία οὐκ ἐκείνου μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος· καὶ ἢ τοῦ πλησίον βλάβη οὐ μέχρις ἐκείνου μόνον ἴσταιται, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα λοιπὸν κατατείνει ταῖς ὀδύνας. Εἴ οἰκοδομῆ ἐσμεν, ὅπερ ἂν πάθῃ μέρος, καὶ τῷ λοιπῷ λυμαίνεται· ἂν δὲ ἧ στερρόν, καὶ τὸ λοιπὸν διαβαστάζειν δύναται. Οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ 20 Ἐκκλησίᾳ, ὑπερεῖδες τοῦ ἀδελφοῦ; σαυτὸν ἠδίκησας. Πῶς; Τὸ μέλος τὸ σὸν βλάβην ὑπέστη οὐ μικράν. Εἴ γὰρ ὁ χρημάτων μὴ μεταδιδούς εἰς τὴν γέενναν ἄπεισιν, ὁ ἐν τοῖς ἀναγκαιοτέροις ὀρώων κινδυνεύοντα καὶ χεῖρα μὴ ὀρέγων, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνου τοῦτο πείσεται, ὅσω καὶ ἐν μείζονι ἢ ζημία γέγονεν.

25 «Ἔσονται» γάρ, φησίν, «οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι». Ὁ φίλαυτος οὗτός ἐστιν ὁ μάλιστα ἑαυτὸν μὴ φιλῶν· ὁ δὲ φιλάδελφος, οὗτος μᾶλλον ἐστὶν ὁ ἑαυτὸν ἀγαπῶν. Ἀπὸ τούτου ἡ φιλαργυρία. Τὴν γὰρ ἀγάπην πλατεῖαν οὕσαν καὶ πανταχοῦ ἐκκεχυμένην συστέλλει καὶ εἰς βραχὺ συνάγει τὸ τῆς φιλαυτίας ὀλέθριον καὶ μικρολόγον.

μόθεος, οὔτε κάποιος ἀπὸ μᾶς, ὅταν ὑπάρχουν πονηροὶ ἄνδρες. Ἐὰν δηλαδή ὑπῆρξαν τὸν καιρὸ τοῦ Μωϋσέως, λέγει, καὶ θὰ ὑπάρχουν καὶ μετὰ, τίποτε τὸ παράδοξο δὲν εἶναι νὰ ὑπάρχουν στίς ἡμέρες μας. «Στοὺς ὕστερους χρόνους θὰ ἔρθουν καιροὶ δύσκολοι». Δὲν τὸ λέγει κατηγορώντας τίς ἡμέρες οὔτε τοὺς καιροὺς, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους πού θὰ ζοῦν τότε. Γιατὶ καὶ σὲ μᾶς συνηθίζεται νὰ ὀνομάζουμε ἔτσι πονηροὺς καιροὺς, πού δὲν εἶναι πονηροί, ἀλλὰ γίνονται πονηροὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα πού δημιουργοῦν οἱ ἄνθρωποι κατ' αὐτοὺς τοὺς καιροὺς.

Καὶ ἀμέσως ἀναφέρει τὸ αἴτιο ὄλων τῶν κακῶν καὶ τῆ ρίζα καὶ τὴν πηγή, κι ἀπ' ὅπου γεννιοῦνται ὅλα τὰ ἄλλα, δηλαδή τὴν ὑπεροψία. Αὐτὸς πού κυριεύθηκε ἀπ' αὐτὸ τὸ πάθος δὲ σκέφτεται οὔτε τὰ δικά του. Ὅταν δηλαδή κάποιος δὲ σκέφτεται τὰ τοῦ πλησίον, ἀδιαφορώντας γιὰ τίς ὑποθέσεις ἐκείνου, πῶς θὰ σκεφθεῖ τὰ δικά του; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού φροντίζει γιὰ τὰ τοῦ πλησίον, θὰ τοποθετήσῃ καλῶς τὰ δικά του μέσα στὰ τοῦ πλησίον, ἔτσι κι αὐτὸς πού καταφρονεῖ τὰ προβλήματα ἐκείνου, καὶ τὰ δικά του θὰ παραβλέψῃ. Ἐφόσον δηλαδή εἴμαστε μεταξύ μας μέλη, ἢ σωτηρία τοῦ πλησίον δὲν εἶναι μόνον ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὑπολοίπου σώματος, ὅπως πάλι ἡ βλάβη τοῦ πλησίον δὲ φθάνει μόνο σ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ καταλαμβάνει καὶ ὅλο τὸ ὑπόλοιπο σῶμα μὲ τίς ὀδύνες. Ἐφόσον εἴμαστε οἰκοδομή, ὅ,τι κι ἂν πάθει τὸ ἓνα μέρος, βλάπτει καὶ τὸ ὑπόλοιπο, ἂν ὁμως εἶναι στερεό, μπορεῖ νὰ βαστάξῃ καὶ τὸ ὑπόλοιπο. Ἐτσι λοιπὸν καὶ στὴν Ἐκκλησία, καταφρόνησες τὸν ἀδελφόν; ἀδίκησες τὸν ἑαυτό σου. Πῶς; Τὸ δικό σου μέλος ὑπέστη ὄχι μικρὴ βλάβη. Γιατί, ἂν αὐτὸς πού δὲ δίνει χρήματα πηγαίνει στὴ γέεννα, αὐτὸς πού βλέπει νὰ κινδυνεύῃ ὁ ἀδελφὸς στὰ ἀναγκαιότερα καὶ δὲν τοῦ ἀπλώνει τὸ χέρι, πολὺ περισσότερο ἢ ὅ ἐκεῖνον θὰ πάθει αὐτό, τόσο, ὅσο μεγαλύτερη ὑπῆρξε ἡ ζημιὰ.

«Θὰ γίνουν οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι», λέγει. Ὁ φίλαυτος αὐτὸς εἶναι πρὸ πάντων ἐκεῖνος πού δὲν ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ὁ φιλάδελφος, αὐτὸς εἶναι πρὸ πάντων πού ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό του. Ἀπ' αὐτὸ προέρχεται ἡ φιλαργυρία. Γιατὶ τὴν ἀγάπη πού εἶναι πλατειά καὶ διάσπαρτη παντοῦ τὴ συστέλλει καὶ τὴν περιορίζει τὸ κατα-

«Φιλάργυροι». Ἀπὸ τούτου ἀλαζονεΐα τίκεται, ἀπὸ τῆς ἀλαζονείας ἢ ὑπερηφανία, ἀπὸ τῆς ὑπερηφανίας βλασφημία, ἀπὸ τῆς βλασφημίας ἀπόνοια καὶ ἀπειθεία. Ὁ γὰρ κατὰ ἀνθρώπων ἐπαιρόμενος, εὐκόλως καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω καὶ τὰ ἁμαρτήματα τίκεται·
 5 πολλάκις κάτωθεν ἄνεισιν. Ὁ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐλαβῆς, πολλῶ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν· ὁ πρὸς ὁμοδούλους ἐπιεικῆς, πολλῶ μᾶλλον πρὸς τὸν Δεσπότην· ὁ δὲ τῶν ὁμοδούλων καταφρονῶν, ὁδῶ προβαίνων καὶ αὐτοῦ καταφρονήσει τοῦ Θεοῦ. Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν ἀλλήλων· διδασκαλία γὰρ αὕτη κακῆ, διδά-
 10 σκουσα ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖν. Καὶ ἐν αὐτῶ μὲν γὰρ τούτῳ τοῦ Θεοῦ καταφρονῶμεν, ὅταν ἀλλήλων καταφρονῶμεν, τοῦ κελεύσαντος πολλὴν εἰς ἀλλήλους ἐπιδείκνυσθαι τὴν σπουδὴν. Πλὴν καὶ ἑτέρως, εἰ βούλεσθε, ἐκ παραδείγματος τοῦτο ποιήσω φανερόν. Κατεφρόνησε τοῦ ἀδελφοῦ ὁ Κάϊν, κατεφρόνησεν εὐθέως καὶ τοῦ
 15 Θεοῦ. Πῶς κατεφρόνησεν; Ὅρα πῶς ὑβριστικῶς ἀποκρίνεται πρὸς τὸν Θεόν· «μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου;». Κατεφρόνησε πάλιν τοῦ ἀδελφοῦ ὁ Ἡσαῦ, καὶ κατεφρόνησε τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Θεός, ὅτι «τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα». Διὸ καὶ Παῦλός φησι· «μὴ τις πόρνος ἢ βέβηλος, ὡς Ἡσαῦ». Κα-
 20 τεφρόνησαν τοῦ Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί, κατεφρόνησαν καὶ τοῦ Θεοῦ. Οἱ Ἰσραηλιῖται κατεφρόνησαν Μωϋσέως διὰ τοῦτο κατεφρόνησαν καὶ τοῦ Θεοῦ. Οὕτω καὶ Ἡλεὶ κατεφρόνουν τοῦ λαοῦ, κατεφρόνουν καὶ τοῦ Θεοῦ. Βούλει δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἰδεῖν; Ὁ Ἀβραὰμ ἐφείσατο τοῦ ἀδελφοῦ, ὑπήκουσε καὶ τῷ Θεῷ· καὶ δῆλόν ἐστιν ἐκ
 25 τῆς ὑπακοῆς τῆς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης ἀρετῆς. Πάλιν ὁ Ἄβελ ἐπιεικῆς ὢν πρὸς τὸν ἀδελφόν, εὐλαβῆς ἦν καὶ πρὸς τὸν Θεόν.

Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν ἀλλήλων, ἵνα μὴ μάθωμεν καὶ τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖν· τιμῶμεν ἀλλήλους, ἵνα μάθωμεν καὶ τὸν Θεὸν
 30 τιμᾶν. Ὁ θρασὺς κατὰ ἀνθρώπων, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ γίνεται θρασὺς. Ὅταν δὲ καὶ φιλαργυρία καὶ φιλαυτία καὶ ἀπόνοια κατὰ ταῦ-

3. Γεν. 4,9.

4. Ρωμ. 9,13.

5. Ἐβρ. 12,16.

στρεπτικὸ καὶ μικρόλογο πάθος τῆς φιλαυτίας. «Φιλάργυρου». Ἄπ' αὐτὸ γεννιέται ἡ ἀλαζονεία, ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία ἡ ὑπερηφάνεια, ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια ἡ βλασφημία, ἀπὸ τὴ βλασφημία τὸ φούσκωμα τὸ ἐγωϊστικὸ καὶ ἡ ἀπειθία. Γιατί, αὐτὸς ποὺ ὑπερηφανεύεται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εὐκόλα θὰ τὸ κάνει αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ Θεό. Ἔτσι γεννιοῦνται καὶ τὰ ἁμαρτήματα· πολλές φορές προέρχονται ἀπὸ κάτω. Αὐτὸς ποὺ εἶναι εὐλαβῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι πρὸς τὸ Θεό· αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐπιεικῆς πρὸς τοὺς συνδούλους, πολὺ περισσότερο θὰ εἶναι πρὸς τὸ Δεσπότη, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ καταφρονεῖ τοὺς συνδούλους, προχωρώντας σιγὰ σιγὰ θὰ περιφρονησεὶ καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Ἄς μὴ καταφρονοῦμε λοιπὸν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο· γιατί αὐτὴ εἶναι κακὴ διδασκαλία, ποὺ μᾶς διδάσκει νὰ περιφρονοῦμε τὸ Θεό. Καὶ μ' αὐτὸ τὸ ἴδιο περιφρονοῦμε τὸ Θεὸ ὅταν περιφρονοῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, τὸ Θεὸ ποὺ διέταξε νὰ δείχνουμε μεταξύ μας πολλὴ φροντίδα. Πλὴν ὁμως καὶ μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν θέλετε, μὲ παράδειγμα θὰ τὸ κάνω αὐτὸ φανερό. Περιφρόνησε ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφὸ του κι ἀμέσως καταφρόνησε καὶ τὸ Θεό. Πῶς τὸν περιφρόνησε; Πρόσεχε πόσο ὑβριστικὰ ἀποκρίνεται πρὸς τὸ Θεό· «μήπως εἶμαι φύλακας τοῦ ἀδελφοῦ μου;»³. Περιφρόνησε ἐπίσης καὶ ὁ Ἡσαῦ τὸν ἀδελφὸ του, καὶ περιφρόνησε τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Θεός, «τὸν Ἰακώβ ἀγάπησα, ἐνῶ τὸν Ἡσαῦ τὸν μίσησα»⁴. Γι' αὐτὸ κι ὁ Παῦλος λέγει· «μήπως εἶναι κανεὶς πόρνος ἢ βέβηλος ὅπως ὁ Ἡσαῦ»⁵. Περιφρόνησαν τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί του, περιφρόνησαν καὶ τὸ Θεό. Οἱ Ἰσραηλίτες περιφρόνησαν τὸν Μωϋσῆ· γι' αὐτὸ περιφρόνησαν καὶ τὸ Θεό. Ἔτσι καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ἠλεὶ περιφρονοῦσαν τὸ λαό, περιφρονοῦσαν καὶ τὸ Θεό. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὸ ἀντίθετο; Ὁ Ἀβραὰμ σεβάσθηκε τὸν ἀνεψιό του, καὶ ὑπήκουσε καὶ στὸ Θεό· καὶ εἶναι φανερό ἀπὸ τὴν ὑπακοή ποὺ ἔδειξε σχετικὰ μὲ τὸν υἱὸ του Ἰσαὰκ καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἄλλη ἀρετὴ του. Ὁ Ἄβελ πάλι ὄντας ἐπιεικῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸ του, ἦταν εὐλαβῆς καὶ πρὸς τὸ Θεό.

Ἄς μὴ περιφρονοῦμε λοιπὸν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ μὴ μάθουμε νὰ περιφρονοῦμε καὶ τὸ Θεό. Νὰ τιμοῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ μάθουμε νὰ τιμοῦμε καὶ τὸ Θεό. Αὐτὸς ποὺ εἶναι θρασὺς στοὺς ἀνθρώπους, γίνεται θρασὺς καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν συγ-

τὸν συνέλθη, τί λοιπὸν λείπεται πρὸς τελείαν ἀπώλειαν; τὸ πᾶν
διέφθαρται καὶ πολλὸς τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιρρεῖ βόρβορος. «Ἀχά-
ριστοι», φησί. Πῶς γὰρ ὁ φιλάργυρος εὐχάριστος ἔσται; τίني εἴσε-
ται χάριν; Οὐδενί· πάντας ἐχθροὺς ἠγεῖται, τὰ πάντων θέλων λα-
5 βεῖν. Κἂν γὰρ τὴν πᾶσαν οὐσίαν κενώσῃς, οὐδεμίαν οἶδέ σοι χάριν·
ἀγανακτεῖ, ὅτι μὴ πολλὰ ἔχεις, καὶ πολλῶν αὐτὸν πεποίηκας κύ-
ριον. Κἂν τῆς οἰκουμένης αὐτὸν δεσπότην ποιήσῃς, οὐκ οἶδέ σοι
χάριν· οὐδὲν γὰρ ἠγεῖται εἰληφέναι. Ἀκόρεστος ἡ ἐπιθυμία τούτου.
Νῶσου γὰρ ἐστὶν ἐπιθυμία. Τοιαῦται δὲ τῶν νόσων ἐπιθυμῖαι.

10 2. Καὶ ὁ πυρέττων οὐδέποτε ἐμφορηθῆναι δύναται, ἀλλ' ἀεὶ ἐν
ἐπιθυμίᾳ μεθῶν οὐδέποτε πληροῦται, ἀεὶ διψᾷ. Οὕτω καὶ ὁ περὶ
χρήματα μαινόμενος, οὐδέποτε οἶδε τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσαι· μηδέ-
ποτε δὲ ἐμπιπλάμενος, ὅσα ἂν κενώσῃς, οὐκ εἴσεται σοι χάριν.
Ἐκείνῳ γὰρ εἴσεται μόνῳ τῷ δεδωκότι ὅσα βούλεται· τοῦτο δὲ οὐ-
15 δεῖς δυνήσεται ποιῆσαι· οὐ γὰρ ἔχει μέτρον ἃ βούλεται· οὐκοῦν οὐ-
δενὶ εἴσεται χάριν. Οὐδὲν οὕτως ἀχάριστον, ὡς φιλάργυρος· οὐδὲν
οὕτως ἀναίσθητον, ὡς φιλοχρήματος· τῆς οἰκουμένης ἀπάσης
ἐστὶν ἐχθρός· ἀγανακτεῖ ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι· βούλεται γὰρ πάντα
ἐρημίας εἶναι μεστά, ὥστε τὰ πάντων ἔχειν αὐτός. Καὶ πολλὰ
20 τοιαῦτα φαντάζεται. Εἰ ἐγένετο σεισμὸς ἐν τῇ πόλει, φησὶν, εἶτα
πάντων καταχωσθέντων, ἐγὼ μόνος περιελείφθην, ὥστε τὰ πάν-
των λαβεῖν εἰ δυνατόν· εἰ ἐπῆλθε λοιμὸς καὶ πάντας ἀπώλεσε τοῦ
χρυσίου χωρίς· εἰ καταποντισμὸς ἐγένετο, εἰ θαλάττης ἐπὶ κλυσις·
καὶ μυρία τοιαῦτα ἐπινοεῖ· χρηστὸν μὲν οὐδέν, σεισμὸς δὲ καὶ
25 σκηπτοὺς καὶ πολέμους καὶ λοιμούς, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα γενέ-
σθαι εὐχεται.

Εἶπε δὴ μοι, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ παντὸς ἀνδραπόδου
δουλικώτερε, εἰ πάντα ἦν χρυσός, οὐκ ἂν ἀπηλλάγῃς ὑπὸ τοῦ χρυ-
σοῦ, λιμῶ διαφθαρεῖς; εἰ σεισμὸς ἐγένετο, τῆς οἰκουμένης καταπο-
30 θείσης, ἀπωλώλεις ἂν καὶ σὺ ὑπὸ τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἐπιθυμίας·

κεντρωθῶν πρὸς τὸν ἴδιο σκοπὸ καὶ ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἀλαζονεία, τί ὑπολείπεται πλέον γιὰ τέλεια καταστροφή; διεφθάρθηκε τότε τὸ πᾶν καὶ πολὺς βόρβορος τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιρρέει. «Ἀχάριστοι», λέγει. Γιατὶ πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ φιλάργυρος εὐχάριστος; σὲ ποιόν θ' ἀναγνωρίσει εὐγνωμοσύνη; Σὲ κανέναν· ὅλους τοὺς θεωρεῖ ἐχθρούς, θέλοντας νὰ πάρει ὅλα ὅλων. Γιατί, κι ἂν ἀκόμα τοῦ προσφέρεις ὅλη τὴν περιουσία, καμιά εὐγνωμοσύνη δὲ θὰ σοῦ χρωστᾷ· ἀγανακτεῖ, γιατί δὲν εἶχες πολλὰ καὶ δὲν τὸν ἔχεις κάμει κύριο πολλῶν. Κι ἂν τὸν κάμεις κύριο τῆς οἰκουμένης, δὲ σοῦ χρωστᾷ εὐγνωμοσύνη· γιατί νομίζει ὅτι δὲν ἔλαβε τίποτε. Εἶναι ἀχόρταγη ἡ ἐπιθυμία του. Γιατί εἶναι νοσηρὴ ἐπιθυμία. Τέτοιες εἶναι οἱ ἐπιθυμίες τῶν νόσων.

2. Καὶ αὐτὸς ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ πυρετὸ ποτὲ δὲ μπορεῖ νὰ χορτάσει, ἀλλὰ, μεθυσμένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία, ποτὲ δὲ χορταίνει, πάντοτε διψᾷ. Ἔτσι κι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τὴ μανία γιὰ χρήματα, δὲ γνωρίζει ποτὲ νὰ ξεδιψᾷ τὴν ἐπιθυμία· καὶ μὴ χορταίνοντας ποτέ, ὅσα κι ἂν τοῦ δώσεις, δὲ θὰ σοῦ χρωστᾷ εὐγνωμοσύνη. Σ' ἐκεῖνον θὰ δείξει εὐγνωμοσύνη μόνο ποὺ τοῦ ἔδωσε ὅσα θέλει· αὐτὸ ὅμως κανένας δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὸ κάνει· γιατί δὲν ἔχει μέτρο ἡ ἐπιθυμία του· λοιπὸν σὲ κανέναν δὲ θὰ δείξει εὐγνωμοσύνη. Τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀχάριστο, ὅσο ὁ φιλοχρήματος· τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀναίσθητο, ὅσο ὁ φιλοχρήματος· εἶναι ἐχθρὸς ὅλης τῆς οἰκουμένης· ἀγανακτεῖ ποὺ ὑπάρχουν ἄνθρωποι· γιατί θέλει ὅλα νὰ εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἐρημιά, ὥστε ὅλα νὰ τὰ ἔχει αὐτός. Καὶ πολλὰ παρόμοια φαντάζεται. Ἄς γινόταν, λέγει, στὴν πόλη σεισμὸς, κι ἀφοῦ ὅλα θὰ εἶχαν παραχωθεῖ, ἄς ἔμενα μόνος ἐγώ, ὥστε ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ καταλάβω τὰ πάντα· ἄς ἐρχόταν λοιμὸς καὶ ἄς χάνονταν ὅλοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χρυσάφι· ἄς γινόταν καταποντισμὸς, ἄς πλημμύριζε ἡ θάλασσα· καὶ μύρια τέτοια ἐπινοεῖ· καλὸ βέβαια κανένα, ἀλλὰ σεισμὸς καὶ ἀστραπὲς καὶ πολέμους καὶ λοιμοὺς καὶ ὅλα τὰ παρόμοια εὐχεται νὰ γίνουν.

Πές μου, λοιπόν, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ δουλικώτερε ἀπὸ κάθε ἀνδράποδο, ἂν ὅλα ἦταν χρυσὸς δὲ θὰ καταστρεφόνται ἀπὸ τὸν χρυσό, πεθαίνοντας ἀπὸ τὴν πείνα; Ἄν γινόταν σεισμὸς καὶ καταποντιζόταν ἡ οἰκουμένη θὰ χανόνται καὶ σὺ ἀπὸ τὴν ὀλέθρια

οὐ γὰρ ὄντος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἂν σοι τὰ τῆς ζωῆς συγκεκρότητο. Θῶμεν γὰρ πάντας ἄρδην ἠφανίσθαι τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπους, εἶτα τὸ χρυσίον αὐτῶν καὶ τὸ ἀργύριον αὐτομάτως πως εἰς σὲ περιεληλυθέναι (καὶ γὰρ μωρὰ καὶ ἀδύνατα 5 φαντάζονται), καὶ τὸν πλοῦτον ἐκείνων, τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, τὰ ἱμάτια τὰ σηρικὰ, τὰ διάχρυσα πάντα αὐτομάτως εἰς τὰς σὰς χεῖρας ἐλθεῖν· τί τὸ κέρδος; οὕτως ἂν μάλιστα θάνατός σε κατέλαβεν, ἀρτοκόπων οὐκ ὄντων, γεωργῶν οὐκ ὄντων, θηρίων ἐπινεμομένων, δαιμόνων ἐκδειματούντων σοι τὴν ψυχὴν. Καὶ νῦν μὲν αὐ-
 10 τὴν κατέχουσι δαίμονες καὶ πολλοί, τότε δὲ ἂν σε καὶ εἰς ἔκπληξιν ἤγαγον κἂν εὐθέως ἀπώλεσαν. Ἄλλ' οὐκ ἐβουλόμην, φησὶν, ἀλλ' εἶναι καὶ γεωργοὺς καὶ ἀρτοκόπους. Ἄλλ' ἔμελλον κάκεῖνοι δαπανᾶν. Ἄλλ' οὐ ἐβουλόμην αὐτοὺς δαπανᾶν. Οὕτως ἀκόρεστος ἢ ἐπιθυμία αὕτη. Τί γὰρ ἂν εἴη τούτων καταγελαστότερον; Εἶδες ἀμηχανίαν 15 πραγμάτων; βούλεται ἔχειν πολλοὺς τοὺς διακονουμένους αὐτῷ, καὶ ἀλγεῖ ὅτι τροφῆς οὗτοι μετέχουσιν, ἅτε ἐλαττοῦντες αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. Τί οὖν, εἶπέ μοι; βούλει λιθίνους εἶναι τοὺς ἀθρώπους; Χλευασία ταῦτα πάντα, κύματα, καὶ ζάλη, καὶ χειμῶν, καὶ τρικυμία, καὶ πολὺς ὁ θόρυβος τῆ ψυχῆ· ἀεὶ πεινᾶ, ἀεὶ διψᾶ. Εἶπέ 20 δὴ μοι, τοῦτον οὐκ ἐλεήσομεν οὐδὲ δακρύσομεν;

Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς σώμασι τὸ τοιοῦτον κόλασίς ἐστιν ἢ χαλεπωτάτη, βουλιμία λεγομένη παρὰ τῶν ἰατρῶν, ὅταν τις πολλῶν ἐμφορούμενος, τοῦ λιμώττειν μὴ ἀπαλλάττηται· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐ δακρύσομεν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάθος; Βουλιμία γὰρ ψυχῆς ἢ φιλαργυρία, ἢ πολλῶν μὲν ἐμπίπλαται, οὐδέποτε δὲ ἴσταται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀεὶ κατατείνεται. Εἰ γὰρ ἐλλέβορον ἔδει πιεῖν, ἢ μυριάκις ὑποστήναί τι τούτου βαρύτερον, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τοῦ πάθους τούτου, οὐκ ἔδει προθύμως καταδέξασθαι; Οὐκ ἔστι χρημάτων πλῆθος, ὃ τὴν ἀκόρεστον νηδὸν ἐμπλήσαι δύναται. Οὐκ αἰδεσθη-
 30 σόμεθα τοίνυν ἡμεῖς, εἰ περὶ μὲν χρημάτων οὕτω τινὲς μεμήνασι,

6. Ἐλλέβορο: βότανο φαρμακευτικό, ποῦ τὸ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ πολλὰ νοσήματα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν παραφροσύνη.

αὐτὴ ἐπιθυμία· γιατί, μὴ ὑπάρχοντας ἄνθρωπος στὴ γῆ, δὲ θὰ σοῦ προμηθεύονταν τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴ. Ἄς ὑποθέσουμε δηλαδὴ ὅτι ἐξαφανίσθηκαν μέσα σὲ μιὰ στιγμή οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης κι ἔπειτα περιερχόταν αὐτόματα σὲ σένα τὸ χρυσάφι τους καὶ τὸ ἀσῆμι τους (καθόσον φαντάζονται μωρὰ καὶ ἀδύνατα), καθὼς καὶ ὁ πλοῦτος ἐκείνων, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος, τὰ μεταξωτὰ ροῦχα, κι ὅλα τὰ χρυσὰ ἐρχόταν αὐτόματα στὰ χέρια σου· ποιό εἶναι τὸ κέρδος; ἔτσι εὐκολότερα θὰ σ' ἔβρισκε ὁ θάνατος, ἀφοῦ δὲ θὰ ὑπῆρχαν ἄρτοποιοί, δὲ θὰ ὑπῆρχαν γεωργοί, τὰ θηρία θὰ κατέστρεφαν τὰ πάντα, ἐνῶ οἱ δαίμονες θὰ συντάρασσαν τὴν ψυχὴ σου. Καὶ τώρα βέβαια τὴν κατέχουν δαίμονες καὶ πολλοί, τότε ὅμως θὰ σὲ ὀδηγοῦσαν σὲ τρέλλα καὶ θὰ χανόσουν ἀμέσως. Ὅμως, λέγει, δὲν ἤθελα αὐτό, ἀλλὰ νὰ ὑπάρχουν καὶ γεωργοί καὶ ἄρτοποιοί. Ὅμως τότε κι ἐκεῖνοι θὰ δαπανοῦσαν. Ἄλλὰ δὲν θὰ ἤθελα αὐτοὶ νὰ δαπανοῦν. Τόσο ἀχόρταγὴ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία. Τί θὰ μποροῦσε πράγματι νὰ ὑπάρξει πιὸ καταγέλαστο ἀπ' αὐτά; Εἶδες δυσκολία πραγμάτων; Θέλει νὰ ἔχει πολλοὺς ὑπηρέτες γι' αὐτόν, ὅμως ὑποφέρει, γιατί αὐτοὶ τρέφονται, ἐλαττώνοντας ἔτσι τὴν περιουσία του. Τί λοιπόν, πές μου; Θέλεις οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι πέτρινοι; Ὅλα αὐτὰ εἶναι χλευασία, κύματα καὶ ζάλη καὶ κακοκαιρία καὶ τρικυμία καὶ πολὺς θόρυβος στὴν ψυχὴ· πάντοτε πεινᾶ, πάντοτε διψᾶ. Πές μου λοιπόν αὐτόν δὲ θὰ τὸν λῆθοῦμε κι οὔτε θὰ δακρῦσουμε γι' αὐτόν;

Ἄλλ' ὅσον ἀφορᾶ τὰ σώματα κάτι τέτοιο εἶναι κόλαση ἢ πιὸ φοβερή, πού ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς γιατροὺς βουλιμία, κατὰ τὴν ὁποία, ἐνῶ κάποιος εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ τρόφιμα, δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν πείνα· στὴν περίπτωση ὅμως τῆς ψυχῆς δὲ θὰ δακρῦσουμε γιὰ τὸ ἴδιο πάθος; Γιατί βουλημία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ φιλαργυρία, ἡ ὁποία εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλὰ, ποτὲ ὅμως δὲ σταματάει, ἀλλὰ πάντοτε βασανίζεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Γιατί, ἂν ἔπρεπε νὰ πιεῖ ἐλλέβορο⁶, ἢ νὰ ὑποστεῖ μῦριες φορὲς κάτι βαρύτερο ἀπ' αὐτό, ὥστε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτὸ τὸ πάθος, δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ δεχθεῖ μὲ προθυμία; Δὲν ὑπάρχει ποσότητα χρημάτων πού θὰ μποροῦσε νὰ γεμίσει τὴν ἀχόρταγὴ κοιλιά. Δὲ θὰ ντραποῦμε λοιπόν ἐμεῖς πού μερικοὶ τόσο πολὺ τρελλάθηκαν γιὰ τὰ χρήματα, ἐνῶ γιὰ

περὶ δὲ τὸν Θεὸν ἡμεῖς οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς ἀγάπης ἐπι-
 δεικνύμεθα, ἀλλὰ ἀργυρίου γίνεται ἀτιμότερος ἡμῖν ὁ Θεός; Καὶ
 γὰρ ὑπὲρ μὲν ἀργυρίου καὶ ἀγρυπνίας καὶ ἀποδημίας καὶ κινδύνους
 ἐπαλλήλους καὶ μῖσος καὶ ἐπιβουλάς καὶ πάντα ὑπομένουσιν ἄν-
 5 θρωποι, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ψιλὸν ρῆμα προέσθαι ἀνεχό-
 μεθα, οὐδὲ ἀπέχθειαν ἀναδέξασθαι, ἀλλὰ ἂν δέῃ τινὶ τῶν καταπο-
 νουμένων ἀμῦναι, τὰς τῶν δυναστευόντων ἔχθρας ὑποστελλόμενοι
 καὶ τοὺς κινδύνους, προδιδόαμεν τὸν ἡδίκημένον· καὶ δύναμιν λα-
 βόντες παρὰ τοῦ Θεοῦ ὥστε βοηθεῖν, ἀπόλλυμεν αὐτὴν διὰ τὸ μὴ
 10 βούλεσθαι μισεῖσθαι μηδὲ ἀπεχθάνεσθαι· καὶ εὐθέως τοῦτο προ-
 βάλλονται οἱ πολλοί, 'εἰκῆ φιλοῦ', λέγοντες, 'εἰκῆ μὴ μισοῦ'.

Τοῦτο δὲ εἰκῆ μισεῖσθαί ἐστι; τί δὲ τοῦ μίσους τούτου κρεῖτ-
 τον; Τῆς γὰρ φιλίας τῆς διὰ τὸν Θεὸν τὸ μῖσος τὸ δι' αὐτὸν πολλῶ
 βέλτιον. Ὅταν γὰρ φιλώμεθα διὰ τὸν Θεόν, ἡμεῖς ὀφειλέται ἐσμεν
 15 τῆς τιμῆς, ὅταν δὲ μισώμεθα, αὐτὸς ἡμῖν ὀφειλέτης ἐστὶ τοῦ μι-
 σθοῦ. Ὅσον ἂν ἀγαπήσωσι τὸν χρυσὸν οἱ φιλοχρήματοι, οὐκ ἴσασι
 μέτρον ἀγάπης· ἡμεῖς δὲ κἂν μικρὸν τι ἐργασώμεθα, τὸ πᾶν ἠνυκέ-
 ναι νομίζομεν. Ὡς ἐκεῖνοι τὸν χρυσὸν φιλοῦσιν, ἡμεῖς τὸν Θεὸν οὐ
 φιλοῦμεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος. Πολλὴ ἐκείνων κατηγο-
 20 ρία, ὅτι τοσαύτην περὶ τὸν χρυσὸν τὴν μανίαν ἔχουσι· πολλὴ ἡμῶν
 κατάγνωσις ὅτι οὐ μαινόμεθα οὕτω περὶ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὄσσην τῇ γῆ
 (γῆ γὰρ ὁ χρυσὸς ὁ μεταλλικός), ὄσσην τῇ γῆ τιμὴν ἀπονέμουσιν
 ἐκεῖνοι, τοσαύτην οὐκ ἀπονέμομεν ἡμεῖς τῷ πάντων Δεσπότη.

3. Ἴδωμεν αὐτῶν τὴν μανίαν καὶ αἰδεσθῶμεν. Τί γὰρ εἰ καὶ
 25 ἡμεῖς μὴ περικαιόμεθα τοῦ χρυσοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Θεοῦ δεόμεθα
 σπουδαίως; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἄνθρωποι γυναικὸς καταφρονοῦσι
 καὶ παίδων καὶ οὐσίας καὶ αὐτῆς τῆς σωτηρίας αὐτῶν, καὶ ταῦτα
 οὐκ εἰδότες, ὅτι τὴν οὐσίαν αἰξουσι τὴν ἑαυτῶν· πολλάκις γὰρ ἐν
 μέσαις ταῖς ἐλπίσι καὶ τὴν ψυχὴν ἀφέντες ἀπῆλθον εἰκῆ πονήσαν-
 30 τες· ἡμεῖς δὲ εἰδότες ὅτι ἐπιτευξόμεθα τοῦ ποθουμένου, ἂν αὐτὸν

τὸ Θεὸ ἐμεῖς δὲ δείχνουμε οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ μᾶς εἶναι ὁ Θεὸς ἀτιμότερος ἀπὸ τὰ χρήματα; Γιατὶ γιὰ τὰ χρήματα βέβαια οἱ ἄνθρωποι ὑπομένουν καὶ ἀγρυπνίες καὶ ἀποδημίες καὶ κινδύνους ἀλλεπάλληλους καὶ μίσος καὶ ἐπιβουλές καὶ τὰ πάντα, ἐνῶ ἐμεῖς γιὰ τὸ Θεὸ δὲν ἀνεχόμεστε νὰ προφέρουμε οὔτε μικρὴ λέξη, οὔτε νὰ δεχθοῦμε ἀπέχθεια, ἀλλ', ἂν χρειαζόταν νὰ βοηθήσουμε κάποιον ἀπὸ τοὺς καταπονουμένους, ἀπομακρύνοντας τὶς ἔχθρες καὶ τοὺς κινδύνους τῶν δυναστευόντων, θὰ προδίδαμε τὸν ἀδικημένο· καὶ ἐνῶ πήραμε δύναμη ἀπὸ τὸ Θεὸ ὥστε νὰ βοηθοῦμε, τὴ χάνουμε ἐπειδὴ δὲ θέλουμε νὰ μισηθοῦμε οὔτε νὰ γίνουμε δυσάρεστοι. Καὶ ἀμέσως αὐτὸ προβάλλουν οἱ πολλοί, λέγοντας, ἄσκοπα ἀγάπα, ἄσκοπα μὴ μισεῖσαι.

Δηλαδή τὸ νὰ μισεῖσαι εἶναι ἄσκοπο; Μὰ τι εἶναι καλύτερο ἀπὸ αὐτὸ τὸ μίσος; Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ Θεὸ πολὺ καλύτερο εἶναι τὸ μίσος πὸ ὑπομένουμε γιὰ τὸ Θεό. Ὅταν δηλαδή ἀγαπιόμαστε ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ, ἐμεῖς εἴμαστε ὀφειλέτες τῆς τιμῆς, ὅταν ὅμως μισοῦμαστε ἐξ αἰτίας τοῦ αὐτοῦ τότε εἶναι ὀφειλέτης τοῦ μισθοῦ γιὰ μᾶς. Ὅσο κι ἂν ἀγαπήσουν τὸ χρυσὸ οἱ φιλοχρήματοι, δὲ γνωρίζουν μέτρο στὴν ἀγάπη, ἐνῶ ἐμεῖς, κι ἂν κάνουμε κάτι μικρὸ, νομίζουμε ὅτι κάναμε τὸ πᾶν. Ὅπως ἀγαποῦν ἐκεῖνοι τὸ χρυσό, ἐμεῖς δὲν ἀγαποῦμε τὸ Θεό, ἀλλ' οὔτε καὶ κατὰ τὸ ἐλάχιστο μέρος. Πολλὴ εἶναι ἡ κατηγορία γιὰ ἐκείνους, ἐπειδὴ τόση μανία ἔχουν γιὰ τὸ χρυσό, ἀλλ' εἶναι πολλὴ καὶ ἡ δική μας καταδίκη, γιὰτὶ δὲν ἔχουμε τόση μανιώδη ἀγάπη γιὰ τὸ Θεό, ἀλλ', ὅση τιμὴ ἀπονέμουν ἐκεῖνοι στὸ χῶμα (γιατὶ χῶμα εἶναι ὁ μεταλλικὸς χρυσός), τόση τιμὴ δὲν ἀπονέμουμε ἐμεῖς στὸ Δεσπότη τῶν πάντων.

3. Ἄς δοῦμε τὴ μανία αὐτῶν κι ἅς ντραποῦμε. Τί δηλαδή ἂν κι ἐμεῖς δὲν εἴμαστε κυριευμένοι ἀπὸ τὴ μανία γιὰ τὸ χρυσό, ἀλλὰ δὲν προσευχόμεστε μὲ προθυμία πρὸς τὸ Θεό; Γιατὶ ἐδῶ βέβαια οἱ ἄνθρωποι περιφρονοῦν γυναῖκα καὶ παιδιὰ καὶ περιουσία καὶ τὴν ἴδια τὴ σωτηρία τους, κι ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὅτι ἀυξάνουν τὴν περιουσία τους· γιὰτὶ πολλὲς φορὲς στὸ μέσο τῶν ἐλπίδων, ἀφοῦ ἄφησαν τὴν ψυχὴ, ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ, κοπιάσαντες ἄσκοπα, ἐνῶ ἐμεῖς, ἂν καὶ γνωρίζουμε ὅτι θὰ πετύχουμε τὸ ποθοῦ-

ἀγαπήσωμεν ὡς ἀγαπᾶν χρῆ, οὐδὲ οὕτω φιλοῦμεν, ἀλλὰ πάντα κατεψύξαμεν, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, τὴν πρὸς τὸν Θεόν· ἀπὸ τούτου τὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἐπειδὴ καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνδρα οὐκ εἰδότα φιλεῖν, ἔχειν τι γενναῖον καὶ 5 φρόνημα ἀνδρεῖον. Ἡ γὰρ ὑποβάθρα πάντων τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλ' ἢ φιλία· «ἐν τούτῳ», φησὶν, «ὁ νόμος καὶ οἱ προφηταὶ κρέμανται». Καθάπερ γὰρ εἰς ὕλην πῦρ εἰσελθὼν πάντα διακαθαίρειν εἶωθεν, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀγάπης θερμότης ὅπουπερ ἂν ἐμπέσοι, πάντα ἀναιρεῖ καὶ διακόπτει τὰ τῷ θείῳ λυμαινόμενα 10 σπόρω, καὶ τὴν γῆν καθαρὰν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν σπερμάτων ἐργάζεται.

Ἐνθα ἐστὶν ἀγάπη, πάντα ἀνήρηται τὰ κακά· οὐκ ἔστιν ἢ φιλαργυρία ἢ ρίζα τῶν κακῶν, οὐκ ἔστι ὑπερηφανία, οὐκ ἔστιν ἀλαζονεία· τί γὰρ ἂν τις κατὰ τοῦ φίλου ἀλαζονεύσαιο; Οὐδὲν μὲν οὖν 15 οὕτω ποιεῖ ταπεινὸν ὡς ἀγάπη. Καὶ γὰρ τὰ τῶν οἰκετῶν τοῖς φίλοις διακονούμεθα, καὶ οὐκ αἰσχυρόμεθα, ἀλλὰ καὶ χάριν ἴσμεν τῆς δουλείας ταύτης αὐτοῖς· χρημάτων οὐ φειδόμεθα, ἀλλ' οὐδὲ σωματικῶν πολλάκις· ἤδη γὰρ τις καὶ ὑπερεικιδύνευσε τοῦ φιλουμένου. Φθόνος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ κατηγορία, ἐνθα ἂν ἦ γνησία φιλία· οὐ γὰρ 20 μόνον οὐ διαβάλλομεν τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς διαβάλλοντας ἐπιστομίζομεν. Πάντα γαληνά, πάντα ἡμερα, μάχης καὶ φιλονεικίας οὐδὲ ἴχνος φαίνεται· πάντα εἰρήνης μεστά· «πλήρωμα γὰρ νόμου», φησὶν, «ἡ ἀγάπη»· οὐδὲν ἀηδὲς παρ' αὐτῇ. Πῶς; Αὐτὰ γὰρ τὰ ἀμαρτήματα, πλεονεξία, ἀρπαγή, φθόνος, κατηγορία, ἀπόνοια, 25 ἐπιπορκία, ψεῦδος, ταῦτα πάντα καταλύεται, τῆς ἀγάπης οὔσης· ἐπιπορκοῦσι γὰρ οἱ ἐπιπορκοῦντες ἀρπάσαι βουλόμενοι· τὸν δὲ ἀγαπώμενον οὐδεὶς ἂν ἀρπάσειεν, ἀλλὰ καὶ προσδοίῃ τὰ ἑαυτοῦ τῷ φιλουμένῳ· χάριν γὰρ ἔχομεν μᾶλλον, ἢ εἰ λάβοιμεν παρ' αὐτοῦ.

Ἴστε ταῦτα ὅσοι φίλους ἐσχήκατε· φίλους οὐ μέχρι ὀνόματος

7. Ματθ. 22,40.

8. Ρωμ. 13,10.

μενο, ἂν ἀγαπήσουμε αὐτὸν ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαπᾶμε, οὔτε ἔτσι τὸν ἀγαπᾶμε, ἀλλ' ὅλα τὰ καταψύξαμε, καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πάγωσε ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, ἐπειδὴ πάγωσε καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό ἄνθρωπος, πού δὲν γνωρίζει νὰ ἀγαπᾶ, νὰ ἔχει κάποιο γενναῖο καὶ ἀνδρεῖο φρόνημα. Γιατὶ τὸ ὑπόβαθρο ὅλων τῶν ἀγαθῶν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ ἀγάπη· «σ' αὐτὸ κρέμονται ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες»⁷, λέγει. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιὰ ὅταν πέσει σὲ ξύλα συνήθως ὅλα τὰ καθαρίζει, ἔτσι καὶ ἡ θερμότητα τῆς ἀγάπης ὅπουδήποτε κι ἂν πέσει, ὅλα τὰ ἐξαλείφει καὶ τὰ διαλύει, ὅσα καταστρέφουν τὸ θεῖο σπόρο, καὶ προετοιμάζει τὴ γῆ καθαρὴ γιὰ νὰ δεχθεῖ τὰ σπέρματα.

“Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη ὅλα τὰ κακὰ ἐξαφανίζονται· δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ ἡ φιλαργυρία, πού εἶναι ἡ ρίζα τῶν κακῶν, δὲν ὑπάρχει ἡ ὑπερηφάνεια, δὲν ὑπάρχει ἡ ἀλαζονεία· γιατί πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ φερθεῖ ἀλαζονικὰ πρὸς τὸν φίλο; Τίποτε λοιπὸν δὲν κάμνει κάποιον τόσο ταπεινό, ὅσο ἡ ἀγάπη. Γιατὶ ὑπηρετοῦμε τοὺς φίλους ὅπως οἱ δοῦλοι καὶ δὲ ντρεπόμαστε, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνη χρεωστᾶμε σ' αὐτοὺς γι' αὐτὴ τὴ δουλεία. Δὲν λυπούμαστε τὰ χρήματα, ἀλλὰ πολλές φορές οὔτε καὶ τὰ σώματα· γιατί κάποιος καὶ ριψοκινδύνευσε ἀκόμα γιὰ τὸν ἀγαπώμενο. Φθόνος δὲν ὑπάρχει οὔτε κακολογία, ὅπου ὑπάρχει γνήσια ἀγάπη· γιατί ὄχι μόνο δὲν κατηγοροῦμε τοὺς φίλους, ἀλλ' ἀποστομώνουμε κι αὐτοὺς πού τοὺς κατηγοροῦν. “Ὅλα εἶναι γαλήνια, ὅλα ἡμερα, δὲ φαίνεται οὔτε ἵχνος μάχης καὶ φιλονεικίας· ὅλα εἶναι γεμάτα εἰρήνη· γιατί λέγει, «συμπλήρωμα τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀγάπη»⁸· τίποτε τὸ ἀηδὲς δὲν ὑπάρχει σ' αὐτήν. Πῶς; Ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα, ἡ πλεονεξία, ἡ ἀρπαγή, ὁ φθόνος, ἡ κακολογία, ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἐπιορκία, τὸ ψεῦδος, ὅλα αὐτὰ καταλύονται, ὅταν ὑπάρχει ἡ ἀγάπη· γιατί ἐπιορκοῦν οἱ ἐπίορκοι, ἐπειδὴ θέλουν ν' ἀρπάξουν· κανένας ὅμως δὲ θέλει ν' ἀρπάξει ἀπὸ τὸν ἀγαπώμενο, ἀλλὰ καὶ δίνει τὰ δικά του σ' ἐκεῖνον πού ἀγαπᾶ· καὶ βέβαια πολὺ περισσότερο αἰσθανόμαστε χαρὰ γι' αὐτό, παρὰ νὰ πάρουμε ἀπ' αὐτόν.

Τὰ γνωρίζετε αὐτὰ ὅσοι ἀποκτήσατε φίλους· δὲν ἐννοῶ φί-

λέγω, οὐδὲ ἐκ ψιλῆς προσηγορίας, ἀλλ' εἴ τις ἠγάπησεν ὡς ἀγαπᾶν
 ἔδει, εἴ τις προσεδέθη τινί. Εἰ δέ τινες οὐκ ἴσασι, παρὰ τῶν εἰδό-
 των μαθέτωσαν. Νῦν διηγῆσομαι ὑμῖν ἀπὸ τῶν Γραφῶν φιλίαν
 θαυμαστήν. Ὁ τοῦ Σαοὺλ υἱὸς Ἰωνάθαν ἐφίλησε τὸν Δαυίδ, «καὶ
 5 συνεδέθη αὐτῷ», φησὶν, «ἡ ψυχὴ οὕτως», ὡς καὶ θρηνῶν αὐτὸν
 λέγειν, «ἐπέπεσεν ἐπ' ἐμὲ ἡ ἀγάπησίς σου, ὡς ἡ ἀγάπησις τῶν γυ-
 ναικῶν. Εἰς θάνατον ἐτραυματίσθης ἐμοί». Τί οὖν; ἐκεῖνος ἄρα
 ἐφθόνησεν αὐτῷ; Οὐδαμῶς, καίτοι γε εἶχεν ἀνάγκην τοῦ φθονεῖν.
 Πῶς; Ἀπὸ γὰρ τῶν πραγμάτων ἐώρα τὴν βασιλείαν ἐρχομένην εἰς
 10 αὐτόν, καὶ ὅμως οὐδὲν ἔπαθε τοιοῦτον· οὐκ εἶπεν, «οὗτός ἐστιν ὁ
 ἐμὲ ἀποστερήσων τῆς βασιλείας τῆς πατρικῆς», ἀλλὰ συγκατε-
 σκεύαζεν αὐτῷ τὴν ἀρχήν, καὶ τοῦ πατρὸς οὐκ ἐφείδετο διὰ τὸν φί-
 λον. Ἀλλὰ μὴ τις αὐτὸν πατραλοῖαν νομιζέτω· οὐ γὰρ ἠδίκησε τὸν
 πατέρα, ἀλλὰ τὰς ἐπιβουλὰς καὶ τὰς ἀδικίας κατεῖχε. Μᾶλλον ἐφεί-
 15 δετο, ἢ ἠδίκησε· οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς φόνον ἄδικον ἐκβῆναι. Ἡθέ-
 λησε καὶ ἀποθανεῖν πολλάκις δι' αὐτόν. Οὐ κατηγόρησεν, ἀλλὰ καὶ
 τὸν πατέρα ἐπεστόμισεν· οὐκ ἐφθόνησεν, ἀλλὰ καὶ συγκατεσκεύα-
 σεν· οὐ χρημάτων αὐτῷ μετέδωκε μόνον, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας. Τί
 λέγω χρημάτων; καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προήκατο. Οὐκ ἠδέ-
 20 σθη τὸν γεγεννηκότα διὰ τὸν φίλον, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀδίκους ἐπεχειρεῖ
 πράγμασιν, ὁ δὲ οὐδὲν ἑαυτῷ συνήδει τοιοῦτον. Ἐκεῖ μὲν οὖν μετὰ
 τοῦ δικαίου ἦν ἡ φιλία. Οὗτος οὖν ὁ Ἰωνάθαν.

Ἴδωμεν δὲ λοιπὸν καὶ τὸν Δαυίδ. Οὐκ ἐγένετο αὐτῷ καιρὸς
 ἀποδοῦναι τὰς ἀμοιβάς· προανηρπάσθη γὰρ ἐκεῖνος τῆς ἀρχῆς τοῦ
 25 Δαυίδ, καὶ πρὶν ἢ τὸν εὖ παθόντα ἐλθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν ὁ εὖ
 ποιῶν ἀπῶλετο. Τί οὖν; ἐν οἷς ἦν δυνατὸν καὶ ἐξῆν, ἴδωμεν πῶς
 ἐπεδείκνυτο τὴν φιλίαν ὁ δίκαιος. «Καλὸς ἐμοί», φησὶν, «Ἰωνάθαν·
 εἰς θάνατον ἐτραυματίσθης ἐμοί». ἼΑρα τοῦτο μόνον; οὐ μικρὸν
 γὰρ καὶ τοῦτο· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐκείνου, καὶ τὸν ἔγγονον
 30 πολλάκις κινδύνων ἐξῆρπασεν, ἀπομνημονεύων τοῦ πατρὸς τὴν

9. Α' Βασ. 18,1.

10. Β' Βασ. 1,26· 25.

11. Β' Βασ. 1,25.

λους αὐτοὺς ποὺ εἶναι κατ' ὄνομα, οὔτε τοὺς κατ' ἀπλή προσφώνηση, ἀλλὰ ἂν κάποιος ἀγάπησε ὅπως πρέπει ν' ἀγαπᾷ, ἂν κάποιος συνδέθηκε στενὰ μὲ κάποιον. Ἐάν μερικοὶ δὲ γνωρίζουν τέτοιες φιλίες, ἃς τὶς μάθουν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν. Τώρα θὰ σᾶς διηγηθῶ μιὰ θαυμαστὴ φιλία ἀπὸ τὶς Γραφές. Ὁ υἱὸς τοῦ Σαοὺλ ὁ Ἰωνάθαν ἀγάπησε τὸν Δαυὶδ «καὶ συνεδέθηκε», λέγει, «ἡ ψυχὴ τοῦ μὲ αὐτὸν τόσο»⁹, ὥστε θρηνώντας τον νὰ λέγει, «ἔπεσε σέ μένα ἡ ἀγάπη σου, ὅπως ἡ ἀγάπη τῶν γυναικῶν. Πληγώθηκες γιὰ μένα μέχρι θανάτου»¹⁰. Τί λοιπόν; ἘΑραγε ἐκεῖνος τὸν φθόνησε; Καθόλου, ἂν καὶ εἶχε λόγο νὰ φθονεῖ. Πῶς; Ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἔβλεπε ἡ βασιλεία νὰ ἔρχεται σ' αὐτόν, καὶ ὅμως δὲν ἔπαθε τίποτε τέτοιο· δὲν εἶπε, 'αὐτὸς εἶναι καὶ θὰ μοῦ στερήσει τὴν πατρικὴ βασιλεία', ἀλλὰ μαζί του προετοίμαζε γι' αὐτόν τὴν ἐξουσία, καὶ δὲ λυπόταν τὸν πατέρα του γιὰ τὸν φίλο. Ἄλλ' ἃς μὴ τὸν θεωρεῖ κανεὶς πατροκτόνο· γιατί δὲν ἀδικοῦσε τὸν πατέρα, ἀλλὰ γνώριζε τὶς ἐπιβουλές καὶ τὶς ἀδικίες. Πολὺ περισσότερο τὸν λυπόταν παρὰ τὸν ἀδικοῦσε· δὲν τὸν ἄφησε νὰ προχωρήσει σὲ ἄδικο φόνο. Θέλησε καὶ νὰ πεθάνει πολλές φορές γι' αὐτόν. Δὲν τὸν κατηγορήσε, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα καταπράϋνε· δὲν τὸν φθόνησε, ἀλλὰ καὶ προετοίμασε τὴν ἐξουσία γιὰ τὸν Δαυίδ· δὲν τοῦ ἔδωσε μόνο χρήματα, ἀλλὰ καὶ τὴ σωτηρία. Τί λέγω χρήματα; Καὶ τὴ ζωὴ του ἔδωσε γι' αὐτόν. Δὲ σεβάσθηκε αὐτόν ποὺ τὸν γέννησε γιὰ χάρι τοῦ φίλου, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐπιχειροῦσε ἄδικα πράγματα, ἐνῶ ἐκεῖνος τίποτε τέτοιο δὲν ἐπέτρεπε στὸν ἑαυτό του. Ἐκεῖ δηλαδὴ ἡ φιλία ἦταν μὲ τὸ δίκαιο. Αὐτὸς λοιπόν ἦταν ὁ Ἰωνάθαν.

ἘΑς δοῦμε ὅμως καὶ τὸν Δαυίδ. Δὲν τοῦ δόθηκε χρόνος γιὰ νὰ ἀποδώσει τὶς ἀμοιβές· γιατί ἔφυγε ἐκεῖνος πρὶν ὁ Δαυίδ ἀναλάβει τὴν ἐξουσία· καὶ πρὶν ἀκόμα ἔρθει στὴ βασιλεία ὁ εὐεργετημένος χάθηκε ὁ εὐεργέτης. Τί λοιπόν; ἘΑς δοῦμε μὲ ποιούς τρόπους κατέστη δυνατὸ καὶ ἐπιτρεπτὸ στὸν δίκαιο νὰ δείξει τὴ φιλία του πρὸς αὐτόν. «Γιὰ μένα», λέγει, «ἤσουν καλός, Ἰωνάθαν· πληγώθηκες γιὰ μένα μέχρι θανάτου»¹¹. ἘΑραγε αὐτὸ μόνο; γιατί δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό· πλὴν ὅμως καὶ τὸ γιὸ ἐκείνου καὶ τὸν ἐγγονό του πολλές φορές τὸν ἔσωσε ἀπὸ κινδύνους, φέροντας στὴ μνήμη του τὴν εὐγνωμοσύνη ποὺ αἰσθανόταν πρὸς τὸν πατέρα· καὶ φερόταν

χάριν· καὶ διετελεῖ καθάπερ υἱοῦ τινος ἔγγονα διατηρῶν καὶ διαφυλάττων. Τοιαύτην ἐγὼ βούλομαι φιλίαν πάντας ἔχειν, καὶ πρὸς ζῶντας καὶ πρὸς ἀπελθόντας.

4. Αἱ γυναῖκες ἀκουέτωσαν (μάλιστα γὰρ διὰ τοῦτο εἶπον πρὸς 5 ἀπελθόντας), αἱ δευτέροις ὁμιλοῦσαι γάμοις, καὶ τὴν εὐνήν διαφθεύρουσαι τοῦ τετελευτηκότος, αἱ ἀποστέρξασαι τὸν πρότερον. Οὐκ ἀπαγορεύων τὸν δεύτερον γάμον, οὐδὲ ἀκόλαστον εἶναι λέγων, ταῦτά φημι· οὐ γὰρ ἀφίησί με ὁ Παῦλος, χαλινὸν ἐπιτιθεῖς μου τῷ στόματι, καὶ λέγων ταῖς γυναίξιν, «ἐὰν δὲ καὶ γήμη, οὐχ ἤμαρτεν».

10 Ἄλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἐξῆς· «μακαριωτέρα δὲ ἐστίν, ἐὰν οὕτω μείνη»· πολλῶ τοῦτο βέλτιον ἐκείνου. Διὰ τί; Διὰ πολλά. Εἰ γὰρ τοῦ γαμῆσαι τὸ μῆδ' ὄλως γαμῆσαι βέλτιον, πολλῶ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνου βέλτιον. Ἄλλ' οὐκ ἤνεγκάν τινες, φησί, τὴν χηρείαν, ἀλλὰ συμφοραῖς περιέπεσον· οὐ γὰρ ἔγνωσαν τί ἐστὶ χηρεία. Οὐ τοῦτο 15 ἐστὶ χηρεία, τὸ μὴ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις, ὥσπερ οὖν οὐδὲ παρθενία τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀπειρόγαμον εἶναι· ἀλλὰ τί; Ὡσπερ ἐκεῖ τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον, οὕτως ἐνταῦθα τὸ μεμονῶσθαι, τὸ προσκαρτερεῖν ταῖς δεήσεσι, τὸ τρυφῆς ἀπηλλάχθαι καὶ σπατάλης· «ἢ γὰρ σπαταλῶσα», φησί, «ζῶσα τέθνηκεν». Εἰ μέλλοις χήρα μέ- 20 νουσα τὸν αὐτὸν κόμπον ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν φαντασίαν καὶ τὴν αὐτὴν περιβολήν, ἣν ζῶντος εἶχες τοῦ ἀνδρός, βέλτιον γαμῆσαι· οὐ γὰρ ἢ μίξις κακόν, ἀλλ' ἢ πολυπραγμοσύνη. Σὺ δὲ τὸ μὲν οὐκ ὄν κακόν οὐ πράττεις, τὸ δὲ οὐκ ἀδιάφορον, ἀλλ' ὑπὸ ἔγκλημα ὄν, τοῦτο ὑπομένεις. Διὰ τοῦτο ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ σατανᾶ, ἐπειδὴ 25 οὐκ ἔγνωσαν χηρεῦσαι καλῶς.

Βούλει μαθεῖν τί ἐστὶ χήρα καὶ τί τὸ τῆς χήρας ἀξίωμα; ἄκουε Παύλου λέγοντος· «εἰ ἔτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνίψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν». Ὅταν γὰρ τοῦ ἀνδρός τελευτήσαντος ἦς 30 πλούτου περιβεβλημένη, πολὺν ὄγκον, εἰκότως οὐ φέρεις τὴν

12. Α' Κορ. 7,28.

13. Β' Κορ. 7,40.

14. Α' Τιμ. 5,6.

15. Α' Τιμ. 5,14.

σάν νὰ διατηροῦσε καὶ διαφύλαττε τὰ ἐγγόνια κάποιου γιοῦ του. Τέτοια ἀγάπη ἐγὼ θέλω νὰ ἔχετε ὅλοι καὶ πρὸς τοὺς ζωντανοὺς καὶ πρὸς τοὺς πεθαμένους.

4. Οἱ γυναῖκες ἅς τὰ ἀκοῦν αὐτὰ (γιατὶ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων εἶπα νὰ ἔχετε ἀγάπη πρὸς τοὺς νεκροὺς), αὐτὲς ποὺ ἔκαμαν δεῦτερο γάμο καὶ κηλιδώνουν τὸ κρεβάτι τοῦ πεθαμένου, αὐτὲς ποὺ ἔπαυσαν ν' ἀγαποῦν τὸν προηγούμενο. Τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι ἀπαγορεύοντας τὸ δεῦτερο γάμο, οὔτε ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι ἀκόλαστος· γιατί δὲν μὲ ἀφήνει ὁ Παῦλος, βάζοντάς μου χαλινάρι στὸ στόμα καὶ λέγοντας στὶς γυναῖκες, «κι ἂν παντρευτεῖ κάποια δὲν ἀμάρτησε»¹². Ἄλλ' ἅς δοῦμε καὶ τὴ συνέχεια· «εἶναι πιὸ μακάρια ἂν μείνει ἔτσι»¹³. αὐτὸ εἶναι πολὺ καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Γιατί; Γιὰ πολλοὺς λόγους. Γιατί, ἂν εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ παντρευτεῖ κάποια καθόλου, ἀπὸ τὸ νὰ παντρευτεῖ, πολὺ περισσότερο αὐτὸ εἶναι καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἄλλὰ μερικὲς δὲν ὑπόφεραν τὴ χηρεία, λέγει, καὶ ἔπесαν σὲ συμφορὲς· γιατί δὲν κατάλαβαν τί εἶναι χηρεία. Δὲν εἶναι αὐτὸ χηρεία, νὰ μὴ συνάψει κάποια δεῦτερο γάμο, ὅπως βέβαια δὲν εἶναι κι αὐτὸ παρθενία, τὸ νὰ εἶσαι ἄγαμη· ἀλλὰ τί; Ὅπως στὴν πρώτη περίπτωση πρέπει νὰ ὑπάρχει τὸ εὐσχημο καὶ ἡ σταθερότητα, ἔτσι καὶ στὴ περίπτωση τῆς παρθενίας πρέπει νὰ ὑπάρχει ἡ ἀπομόνωση, ἡ ἐπιμονὴ στὶς δεήσεις, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν τρυφή καὶ τὴν ἀσωτία· γιατί λέγει, «ἐκείνη ποὺ ἀσωτεύει, ἔχει πεθάνει ἔστω κι ἂν ζεῖ»¹⁴. Ἄν θέλεις, μένοντας χήρα, νὰ ἔχεις τὴν ἴδια ὑπερηφάνεια, τὴν ἴδια ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση καὶ τὴν ἴδια ἐνδυμασία ποὺ εἶχες ὅταν ζοῦσε ὁ ἄνδρας σου, εἶναι προτιμότερο νὰ παντρευτεῖς· δὲν εἶναι κακὸ ἢ συνάψη γάμου, ἀλλὰ ἡ πολυπραγμοσύνη. Σὺ βέβαια ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι κακὸ δὲν τὸ κάμνεις, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι ἀδιάφορο ἀλλ' εἶναι ἄξιο κατηγορίας, αὐτὸ τὸ ὑπομένεις. Γι' αὐτὸ παραστράτησαν τρέχοντας πίσω ἀπὸ τὸ σατανᾶ, ἐπειδὴ δὲ γνώρισαν νὰ χηρέψουν σωστά.

Θέλεις νὰ μάθεις τί εἶναι χήρα καὶ ποιό τὸ ἀξίωμα τῆς χήρας; ἄκουε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ἂν ἀνέθρεψε παιδιά, ἂν περιποιήθηκε ξένους, ἂν ἔπλυνε πόδια ἀγίων, ἂν συμπαραστάθηκε σὲ λυπημένους, ἂν βοήθησε σὲ κάθε ἔργο ἀγαθό»¹⁵. Ὅταν, πεθαίνοντας ὁ ἄνδρας σου, εἶσαι περιβεβλημένη μὲ πολὺ πλοῦτο καὶ πολ-

χηρείαν. Μετάθες τοίνυν τὸν πλοῦτον τοῦτον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἔσται σοι φορητὸν τῆς χηρείας τὸ φορτίον. Τί οὖν, ἂν παῖδας ἔχω τοῦ πατρῷου κλήρου διαδόχους, φησί; Παίδευε κάκεινους χρημάτων καταφρονεῖν· τὰ σαυτῆς μετάθες, ἐκείνοις ἀπονείμασα τοσοῦτον ὅσον ἄρκει· παίδευε κάκεινους εἶναι χρημάτων κρείττους. Τί οὖν, ἂν περιρρέῃ, φησὶν, ἀνδραπόδων πλῆθος; ἔαν πραγμάτων ἔσμός, χρυσίον, ἀργύριον; πῶς ἱκανῆ πρὸς ταύτην ἔσομαι τὴν φυλακὴν, δεομένη ἀνδρὸς προστασίας; Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις· καὶ τοῦτο δῆλον πολλαχόθεν. Εἰ γὰρ μὴ ἐφίεσαι χρημάτων, μηδὲ
 10 πλείω τὰ ὄντα ποιῆσαι θέλεις, κοῦφόν σοι τὸ φορτίον· φορτικώτερον τοῦ φυλάξαι πολλῶ πλέον ἐστὶ τὸ περιβαλέσθαι. Ἄν τοίνυν τὸ ἐν ἐκκόψῃς, τὸ περιβαλέσθαι, φησί, καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων τοῖς δεομένοις χορηγῆς, ὁ Θεὸς ὑπερασπιεῖ τὴν χεῖρα τὴν αὐτοῦ· κἂν ὄντως τῆς τῶν ὀρφανῶν κληρονομίας προεστῶσα ταῦτα λέγῃς, οὐχὶ δὲ
 15 προφάσει ταύτης κέκτησαι φιλαργυρία, οἶδεν ὁ τὰς καρδίας ἐμβατεύων ἐν ἀσφαλεῖ τὸν ἐκείνων καταστῆσαι πλοῦτον, αὐτὸς ὁ ἐπιτάξας τεκνοτροφεῖν.

Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οἰκίαν ὑπὸ ἐλεημοσύνης ἐρριζωμένην παθεῖν τι δεινόν· ἀλλὰ κἂν πάθῃ πρὸς καιρόν, εἰς ἀγαθὸν τελευτήσῃ. Τοῦτο μᾶλλον ἀσπίδος καὶ δόρατος ἔσται πάση τῇ οἰκίᾳ.
 20 Ἄκουε τί φησὶν ὁ διάβολος περὶ τοῦ Ἰώβ· «οὐ σὺ περιέφραξας αὐτοῦ τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω;». Διὰ τί; Ἄκουε αὐτοῦ Ἰώβ λέγοντος· «ὄφθαλμὸς ἤμην τυφλῶν», φησί, «ποῦς χλωῶν, πατὴρ ὀρφανῶν». Ὡσπερ ὁ μὴ ἀποσχίζων ἑαυτὸν τῶν ἀλλοτρίων συμφορῶν, οὐδέ-
 25 ποτε οὐδὲ ἐν τοῖς οἰκείοις πείσεται τι κακοῖς, ὅταν ἐν τῷ συναλγεῖν μανθάνῃ, οὕτως ὁ μὴ βουλόμενος τὴν ἀπὸ τῆς συμπαθείας φέρειν λύπην, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ταῦτα εἴσεται πάντα. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ χεῖρ, τοῦ ποδὸς σηπομένου, ἂν μὴ συμπαθῇ καὶ τραῦμα καθάρη καὶ φάρμακον ἐπιθῇ καὶ ἀποπλύνῃ ἰχῶρα, ἐν τοῖς ἑαυτῆς
 30 τοῦτο πείσεται κακοῖς, καὶ ἢ μὴ βουληθεῖσα διακονῆσαι ἑτέρῳ

16. Ἰώβ 1,10 καὶ 29,15.

17. Ἰώβ 29,15.

λή ὑπερηφάνεια, φυσικά δὲν ὑποφέρεις τὴ χηρεία. Μετάθεσε λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτο στὸν οὐρανό, καὶ τὸ φορτίο τῆς χηρείας θὰ σοῦ εἶναι ὑποφερτό. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ἔχω παιδιά, διαδόχους τοῦ πατρικοῦ κλήρου; Παιδαγώγησε κι ἐκεῖνα νὰ περιφρονοῦν τὰ χρήματα· τὰ δικά σου μετάθεσε, ἐνῶ σ' ἐκεῖνα μοίρασε τόσα, ὅσα ἀρκοῦν· παιδαγώγησε κι ἐκεῖνα νὰ εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὰ χρήματα. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ὑπάρχει πλῆθος δούλων; ἂν ὑπάρχει πλῆθος πραγμάτων, χρυσός, ἄργυρος; πῶς θὰ μπορέσω νὰ τὰ φυλάξω αὐτά, ἔχοντας ἀνάγκη ἀπὸ τὴν προστασία ἀνδρός; Ὅλα αὐτά εἶναι πρόφαση καὶ δικαιολογία, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ πολλὰ σημεῖα. Γιατί, ἂν δὲν ἀγαπᾷς τὰ χρήματα, οὔτε θέλεις νὰ κάνεις μεγαλύτερες περιουσίες, τὸ φορτίο θὰ σοῦ εἶναι ἐλαφρό· πολὺ πιὸ βαρὺ εἶναι ν' αὐξήσεις τὴν περιουσία, παρὰ νὰ τὴ φυλάξεις. Ἄν κόψεις τὸ ἓνα, δηλαδή τὴν αὐξηση τῆς περιουσίας, λέγει, καὶ δίνεις γιὰ τὰ ἀναγκαῖα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν, ὁ Θεὸς θὰ σὲ ὑπερασπισθεῖ μὲ τὸ χέρι του· κι ἂν τὰ λές αὐτὰ πραγματικὰ ὄντας ὑπεύθυνη τῆς κληρονομίας τῶν ὀρφανῶν, κι ὄχι μ' αὐτὴ τὴν πρόφαση ν' ἀσκεῖς τὴ φιλαργυρία, γνωρίζει αὐτὸς ποὺ ἐξετάζει τὶς καρδιές νὰ ἐξασφαλίσαι τὸν πλοῦτο ἐκείνων, αὐτὸς ποὺ ἔδωσε ἐντολὴ ν' ἀντρέφεις τέκνα.

Πραγματικὰ δὲν εἶναι δυνατὸ, δὲν εἶναι δυνατὸ σπῖτι ριζωμένο στὴν ἐλεημοσύνη νὰ πάθει κάποιο κακό· ἀλλά, κι ἂν πάθει πρὸς στιγμὴ, θὰ καταλήξει σὲ καλό. Αὐτὸ θὰ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀσπίδα καὶ δόρυ γιὰ ὅλο τὸ σπῖτι. Ἄκουε τί λέγει ὁ διάβολος γιὰ τὸν Ἰώβ· «δὲν τοῦ περιτείχισες ἐσὺ τὰ μέσα καὶ τὰ ἔξω»¹⁶. Γιατί; Ἄκουε ὁ ἴδιος ὁ Ἰώβ ποὺ λέγει· «ἤμουν», λέγει, «τὸ μάτι τῶν τυφλῶν, τὸ πόδι τῶν χωλῶν, ὁ πατέρας τῶν ὀρφανῶν»¹⁷. Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀποχωρίζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὶς ξένες συμφορές, ποτὲ οὔτε στίς δικές του συμφορές θὰ πάθει κάτι, ἀφοῦ μαθαίνει νὰ πονᾷ μαζὶ μὲ ἄλλους, ἔτσι ἐκεῖνος ποὺ δὲ θέλει νὰ ὑποφέρει τὴ λύπη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ συμπάθεια πρὸς τοὺς ἄλλους, θὰ γνωρίσει ὅλα αὐτὰ στὰ δικά του βάσανα. Καὶ ὅπως στὸ σῶμα τὸ χέρι, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ πόδι εἶναι σαπισμένο, ἂν δὲν τὸ συμπονέσει καὶ δὲν καθαρῖσει τὸ τραῦμα καὶ δὲ βάλει φάρμακο καὶ δὲν ξεπλύνει τὸ πύο, θὰ πάθει αὐτὸ στὰ δικά του κακά, καὶ τὸ

ἐκτὸς οὐσα τοῦ πάθους, αὐτὴ ἔνοχος ἔσται τῷ πάθει· ἐκεῖθεν γὰρ ἔρπον τὸ κακὸν ἤξει καὶ ἐπὶ ταύτην, καὶ οὐκέτι περὶ διακονίας ὁ λόγος αὐτῆς ἔσται, ἀλλὰ περὶ ἰατρείας καὶ ἀπαλλαγῆς· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὁ μὴ βουλόμενος ἐτέροις συμπάσχειν, αὐτὸς ἀλγήσει.

5 «Περιέφραξας αὐτοῦ», φησί, «τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω», καὶ οὐ τολμῶ ἐπελθεῖν. Ἄλλ' ἔπαθε, φησί, δεινά. Ἄλλὰ τὰ τὰ δεινὰ ἐκεῖνα πολλῶν ἐγένετο ἀγαθῶν αἷτια· διπλασίων ἢ οὐσία, μείζων ὁ μισθός, πλείων ἢ δικαιοσύνη, λαμπροὶ οἱ στέφανοι, φαιδρὰ τὰ βραβεῖα, καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ βιωτικὰ ηὔξήθη. Ἀπώλεσε παῖδας;
 10 ἀλλ' ἔλαβε, οὐ τοὺς αὐτούς, ἀλλ' ἐτέρους ἀντὶ ἐκείνων, καὶ ἐκείνους δὲ ἔσωζεν ἐν τῇ ἀναστάσει. Εἰ τοὺς αὐτοὺς ἀνέλαβεν, ἡλάττωτο ἂν αὐτῷ τὰ τοῦ ἀριθμοῦ· νῦν δὲ ἐτέρους δοὺς ἀντ' ἐκείνων, καὶ ἐκείνους ἐν τῇ ἀναστάσει παραστήσει. Ταῦτα πάντα αὐτῷ ἀπὸ τοῦ πρόχειρον αὐτὸν εἶναι περὶ τὰς ἐλεημοσύνας ὑπῆρξεν· ὅπερ καὶ
 15 ἡμεῖς ποιήσωμεν, ἵνα τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

χέρι πού εἶναι ἐκτὸς παθήματος καὶ δὲ θέλει νὰ ὑπηρετῆσει ἄλλο, αὐτὸ θὰ εἶναι ἔνοχο γιὰ τὸ πάθος· γιὰτὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔρποντας τὸ κακὸ θὰ ἔρθει καὶ σ' αὐτό, καὶ τότε δὲ θὰ μιλάει αὐτὸ γιὰ διακονία, ἀλλὰ γιὰ θεραπεία καὶ ἀπαλλαγὴ· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, αὐτὸς πού δὲ θέλει νὰ συμπάσχει μὲ ἄλλους, αὐτὸς θὰ πονέσει.

«Περιτείχισες αὐτοῦ τὰ μέσα καὶ τὰ ἔξω», λέγει, καὶ δὲν τολμῶ νὰ εἰσβάλλω. Κι' ὅμως ἔπαθε, λέγει, φοβερὰ. Ἄλλ' ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ ἔγιναν αἷτια πολλῶν ἀγαθῶν· διπλασιάσθηκε ἡ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν, μεγαλύτερος ὁ μισθός, περισσότερη ἡ δικαιοσύνη, λαμπρὰ τὰ στεφάνια, ὠραῖα τὰ βραβεῖα, καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ βιωτικὰ ἀυξήθηκαν. Ἐχασε παιδιά; ὅμως ἀπέκτησε ὄχι τὰ ἴδια, ἀλλὰ ἄλλα ἀντὶ γιὰ ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἔσωζε στὴν ἀνάσταση. Ἄν ἔπαιρνε τὰ ἴδια, ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν θὰ ἐλαττωνόταν γι' αὐτόν· τώρα ὅμως πού τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς ἄλλα ἀντὶ γιὰ ἐκεῖνα, καὶ ἐκεῖνα θὰ τὰ παρουσιάσει στὴν ἀνάσταση. Ὅλα αὐτὰ συνέβηκαν σ' αὐτόν ἐπειδὴ ἦταν πρόθυμος στὶς ἐλεημοσύνες, πράγμα πού κι ἐμεῖς ἄς κάμνουμε, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἴδια ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Η'

(Β' Τιμ. 3, 1-16)

5 «Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεύσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄσπονδοι, ἄστοργοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδότηι, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι».

1. Εἴ τις ἐπὶ τοῖς αἰρετικοῖς ἀσχάλλει νῦν, ἐννοεῖτω, ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς τοιαῦτα γέγονεν, αἰεὶ τοῦ διαβόλου τῆ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος πα-
10 ρυφιστῶντος. Ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς τὰ ἀγαθὰ, ἦλθε καὶ ὁ διάβολος ἐπαγγελλόμενος· ἐφύτευσε παράδεισον, ἠπάτησεν ἐκεῖνος, εἰπὼν, «ἔσεσθε ὡς θεοί». Ἐπειδὴ γὰρ ἔργοις οὐδὲν ἐδείκνυ, ρήμασι τὰ μείζονα ὑπισχνεῖται. Τοιοῦτον γὰρ οἱ ἀπατεῶνες. Μετὰ ταῦτα ἦν ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ, εἶτα οἱ υἱοὶ τοῦ Σὴθ καὶ αἱ θυγατέρες
15 τῶν ἀνθρώπων, εἶτα ὁ Χὰμ καὶ ὁ Ἰάφεθ, ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Φαραῶ, ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Ἡσαῦ· καὶ μέχρι τέλους οὕτως ἐστίν, ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ μάγοι, καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ ψευδοπροφῆται, οἱ ἀπόστολοι καὶ ψευδαπόστολοι, ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἀντίχριστος. Καὶ πρότερον οὖν, καὶ τότε τὰ αὐτὰ ἦν. Τότε ὁ Θεοδᾶς, τότε ὁ Σίμων, ὅτε οἱ ἀπό-
20 στολοι, καὶ οὗτοι οἱ περὶ Ἐρμογένην καὶ Φίλητον. Οὐκ ἔστιν οὖν ὅτε οὐ παρυφέστηκε τῆ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος. Μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν, ἄνωθεν ταῦτα εἴρηται. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχά-

1. Γεν. 3,5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Β' Τιμ. 3,1-15)

«Αὐτὸ γινώριζε, ὅτι τὶς τελευταῖες ἡμέρες θὰ ρθοῦν καιροὶ δύσκολοι. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι ἐγωϊστές, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερῆφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς στοὺς γονεῖς, ἀχάριστοι, ἀσεβεῖς, ἀδιάλλακτοι, ἄστοργοι, διαβολεῖς, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδότες, αὐθάδεις, φουσκωμένοι ἀπὸ ἐγωϊσμό, καὶ θ' ἀγαποῦν περισσότερο τὴν ἡδονὴν παρά τὸ Θεό».

1. Ἐάν κάποιος τώρα δυσανασχετεῖ γιὰ τοὺς αἵρετικούς, ἅς σκεφθεῖ, ὅτι τέτοια ἔχουν γίνεαι ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιατί ὁ διάβολος πάντοτε σπέρνει τὸ ψεῦδος μέσα στὴν ἀλήθεια. Ὑποσχέθηκε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ἀγαθὰ, ἦρθε καὶ ὁ διάβολος μὲ τὶς δικές του ὑποσχέσεις· φύτεψε παράδεισο ὁ Θεός, ἐξαπάτησε ἐκεῖνος λέγοντας, «θὰ εἶστε σὰν θεοί»¹. Ἐπειδὴ ὁμως μὲ τὰ ἔργα τίποτε δὲν ἔδειχνε, ὑπόσχεται τὰ μεγαλύτερα μὲ λόγια. Τέτοιοι δηλαδὴ εἶναι οἱ ἀπατεῶνες. Στὴ συνέχεια ἔζησαν ὁ Κάϊν καὶ ὁ Ἄβελ· ἔπειτα οἱ υἱοὶ τοῦ Σὴθ καὶ οἱ θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων· ἔπειτα ὁ Χὰμ καὶ ὁ Ἰάφεθ, ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Φαραώ, ὁ Ἰακώβ καὶ ὁ Ἡσαῦ· καὶ μέχρι τέλους ἔτσι γίνεται, ὁ Μωϋσῆς καὶ οἱ μάγοι, οἱ προφῆτες καὶ οἱ ψευδοπροφῆτες, οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ψευδαπόστολοι, ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἀντίχριστος. Καὶ προηγουμένως βέβαια καὶ τότε τὰ ἴδια συνέβαιναν. Τότε ὁ Θεοδᾶς, μετὰ ὁ Σίμων, ὅταν ζοῦσαν οἱ ἀπόστολοι, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Ἐρμογένη καὶ Φίλητο. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καιρὸς πού νὰ μὴν ἔσπειρε τὸ ψεῦδος μέσα στὴν ἀλήθεια. Ἄς μὴ δυσανασχετοῦμε λοιπὸν, γιατί αὐτὰ λέχθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «γινώριζε ὅτι κατὰ τὶς ἔσχατες ἡμέρες θὰ

ταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι». Ἄρα ὁ ἀχάριστος ἀνόσιος· εἰκότως. Ὁ γὰρ περὶ τὸν εὐεργέτην ἀχάριστος, τίς ἂν γένοιτό ποτε περὶ τοὺς ἄλλους; Ὁ ἀχάριστος ἄσπονδος, ὁ ἀχάριστος ἄστοργος.

«Διάβολοι», φησί· τουτέστι, κακῆγοροι. Οἱ γὰρ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες ἀγαθόν, ὡσπερ τινὰ παραμυθίαν ἔχοντες τὸ τῶν ἄλλων τὰς ὑπολήψεις βλασφημεῖν, μυρία πλημμελοῦσι καὶ ἀμαρτάνουσι.
 10 «Ἀκρατεῖς», καὶ γλώσσης καὶ γαστρὸς καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. «Ἀνήμεροι». Ἐντεῦθεν ἡ ὠμότης, ἐντεῦθεν ἡ ἀπήνεια, ὅταν τις φιλάργυρος ἦ, ὅταν τις φίλαυτος, ὅταν ἀχάριστος, ὅταν λάγνος. «Ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς». «Προδόται», τῆς φιλίας· «προπετεῖς», τουτέστιν, οὐδὲν βεβηκὸς ἔχοντες. «Τετυφωμένοι»· ἀπονοίας
 15 πεπληρωμένοι. «Φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι· ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι». Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους γράφων, οὕτω πως φησὶν· «ἔχοντες τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ». Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ἐπαινῶν αὐτὸ τίθησιν· ἐνταῦθα δὲ παρὰ πάντα τὰ ἐλαττώματα χαλεπώτερον
 20 τοῦτο δείκνυσι τὸ ἀμάρτημα. Τί δήποτε; Ὅτι οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ σημαινόμενον αὐτὸ ἔλαβεν. Ὡσπερ γὰρ τὴν εἰκόνα πολλάκις μὲν εἰς ὁμοίωσιν λαμβάνει, πολλάκις δὲ εἰς τὸ ἄψυχον καὶ οὐδαμινόν· οἷον καθάπερ καὶ αὐτὸς φησι Κορινθίοις γράφων· «ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ
 25 ὑπάρχων»· ὁ δὲ προφήτης· «πλὴν ἐν εἰκόνι διαπορεῦεται ἄνθρωπος». Καὶ τὸν λέοντα ἡ Γραφή ποτὲ μὲν εἰς τὸ βασιλικὸν λαμβάνει· «έκοιμήθη», φησὶν, «ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;»· ποτὲ δὲ εἰς τὸ ἀρπακτικόν· «ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὠρυόμενος»· οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ ποιοῦμεν.

30 Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πράγματα σύνθετά ἐστι καὶ ποικίλα, εἰκότως εἰς πολλὰς εἰκόνας καὶ παραδείγματα παρείληπται· οἷον, τὴν καλὴν

2. Ρωμ. 2,20.

3. Β' Κορ. 11,7.

4. Ψαλμ. 38,7.

5. Γεν. 49,9.

6. Ψαλμ. 21,14.

ρθοῦν δύσκολοι καιροί. Γιατί οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς στοὺς γονεῖς, ἀχάριστοι, ἀσεβεῖς, ἄστοργοι». Ἐὰν ὁ ἀχάριστος εἶναι ἀσεβής· καὶ εὐλογα. Γιατί αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀχάριστος πρὸς τὸν εὐεργέτη, ποιὸς δὲ θὰ γινόταν ἀπέναντι στοὺς ἄλλους; Ὁ ἀχάριστος εἶναι ἀδιάλλακτος, ὁ ἀχάριστος εἶναι ἄστοργος.

«Διαβολεῖς», λέγει· δηλαδή κακόλογοι. Γιατί ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν κανένα ἀγαθὸ γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους, ἔχοντας σὰν παρηγοριὰ τὸ νὰ βλασφημοῦν τὶς ὑπολήψεις τῶν ἄλλων, διαπράττουν μύρια σφάλματα καὶ ἁμαρτίες. «Ἀκρατεῖς» καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὴν κοιλιά καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα. «Ἀνήμερου». Ἀπ' ἐδῶ προέρχεται ἡ ἀπανθρωπιά, ἀπὸ ἐδῶ ἡ σκληρότητα, ὅταν κάποιος εἶναι φιλάργυρος, ὅταν κάποιος εἶναι φίλαυτος, ὅταν εἶναι ἀχάριστος, ὅταν εἶναι φιλήδονος. «Ἀφιλάγαθοι, προδότες, αὐθάδεις». Προδότες τῆς φιλίας· «προπετεῖς», δηλαδή, μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ σταθερό. «Φουσκωμένοι ἀπὸ ὑπερηφάνεια», γεμάτοι ἀπὸ ἀλαζονεία. «Φιλήδονοι περισσότερο παρὰ φιλόθεοι· ἔχοντας τὴν ἐξωτερικὴ μορφὴ τῆς εὐσέβειας, ἐνῶ μὲ τὴ ζωὴ τους ἀρνήθηκαν τὴ δύναμή της». Καὶ γράφοντας τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴ κάτι παρόμοιο λέγει· «ἔχοντας τὴ μὀρφωση τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀλήθειας στὸ νόμο»². Ἄλλ' ἐκεῖ αὐτὸ τὸ ἀναφέρει ἐπαινώντας τους, ἐνῶ ἐδῶ δείχνει ὅτι αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα εἶναι χειρότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐλαττώματα. Καὶ γιατί ἄραγε; Γιατί δὲν τὸ ἀνάφερε μὲ τὴν ἴδια σημασία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή πολλές φορές ἀναφέρει τὴν εἰκόνα γιὰ νὰ δείξει τὸ ὅμοιο, πολλές φορές πάλι ἀναφέρει αὐτὴν γιὰ πρᾶγμα ἄψυχο καὶ μηδαμινό, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος λέγει γράφοντας στοὺς Κορινθίους· «ὁ ἄνδρας δὲν πρέπει νὰ καλύπτει τὸ κεφάλι του, ἐπειδὴ εἶναι εἰκόνα καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ»³· καὶ ὁ προφήτης πάλι λέγει· «πράγματι σὰν εἰκόνα πορεύεται ὁ ἄνθρωπος»⁴. Καὶ τὸ λιοντάρι ἢ Γραφὴ ἄλλοτε τὸ ἐκλαμβάνει σὰν πρόσωπο βασιλικό· «κοιμήθηκε», λέγει, «σὰν λιοντάρι καὶ σὰν λιονταράκι· ποιὸς θὰ τὸν ξυπνήσει;»⁵· ἄλλοτε πάλι σὰν ἀρπακτικό· «σὰν λιοντάρι ποὺ ἀρπάζει καὶ ὠρῦεται»⁶· ἔτσι κι ἐμεῖς κάμνουμε τὸ ἴδιο.

Ἐπειδὴ δηλαδή τὰ πρᾶγματα εἶναι σύνθετα καὶ ποικίλα, πολὺ φυσικὰ προσφέρονται γιὰ πολλές εἰκόνες καὶ παραδείγματα·

ὅταν θαυμάζειν βουλόμεθα, ταῖς γραφαῖς παρειαίμεθα, καὶ τὰς
 γραφομένας ὅταν θαυμάζειν βουλόμεθα, λέγομεν ὅτι λαλεῖ, ὅτι
 φθέγγεται· οὐ ποιοῦμεν δὲ τὸ αὐτό· ἐκεῖ μὲν γάρ, ὅτι ἐγγὺς ὁμοιότη-
 τος ἦλθεν, ἐνταῦθα δέ, ὅτι τοῦ κάλλους ἐγγύς. Οὕτω καὶ ἐν τῇ
 5 μορφῇ, ἐκεῖ μὲν, ὅτι τύπος τις καὶ εἰκὼν καὶ διδασκαλία καὶ ἀρχέ-
 τυπον τῆς εὐσεβείας, ἐνταῦθα δέ, ὅτι ἄψυχον καὶ νεκρόν, καὶ
 σχῆμα μόνον καὶ τύπον καὶ ὑπόκρισιν δηλοῖ. Ἄρα σχῆμά ἐστι μόνον
 χωρὶς δυνάμεως, πίστις χωρὶς ἔργων· εἰκότως. Ὡσπερ γὰρ
 σῶμα καλὸν καὶ εὐάνθές, ὅταν ἰσχὺν μὴ ἔχη, ἀλλὰ τοῖς ἐζωγραφη-
 10 μένοις ἢ προσεικός, οὕτω πίστις ὀρθὴ χωρὶς ἔργων. Θῶμεν γὰρ
 εἶναι τινα φιλάργυρον, προδότην, προπετῆ· εἶτα πιστεύειν ὀρθῶς· τί
 τὸ κέρδος ἂν μηδὲν ἔχη τῶν τῷ Χριστιανῷ πρεπόντων; ὅταν
 μηδὲν πράττη τῶν τὴν εὐσέβειαν χαρακτηριζόντων, ἀλλὰ τοὺς
 Ἕλληνας παρελαύνῃ τῇ ἀσεβείᾳ; ὅταν ἐπὶ λύμῃ τῶν συνόντων ἢ;
 15 ὅταν ἐπὶ βλασφημίᾳ τοῦ Θεοῦ; ὅταν διαβάλλῃ τὸ δόγμα διὰ τῶν
 ἔργων;

«Καὶ τούτους», φησὶν, «ἀποτρέπου». Εἰ τοίνυν ἐν ὑστέροις
 καιροῖς τοιοῦτοι ἔσονται, πῶς φησι, «καὶ τούτους ἀποτρέπου;» Εἰ-
 κὸς μὲν καὶ τότε τοιούτους εἶναι τινας, εἰ καὶ μὴ μεθ' ὑπερβολῆς,
 20 ἀλλ' ὁμῶς εἶναι· τὸ δ' ἀληθὲς δι' ἐκείνου πᾶσι παραινεῖ, ὥστε
 ἐκτρέπεσθαι τοὺς τοιούτους. «Ἐκ τούτων γάρ εἰσι», φησὶν, «οἱ ἐν-
 δύνοντες εἰς τὰς οἰκίας καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευ-
 μένα ἀμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνον-
 τα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας δυνάμενα ἐλθεῖν».

25 2. Ὁρᾶς αὐτοὺς τῇ τοῦ ἀρχαίου ἀπάτη κεκρημένους, τῷ ὄπλῳ,
 ᾧ ὁ διάβολος κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐχρήσατο; «Ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰ-
 κίας», φησὶν. Εἶδες τὸ ἀναίσχυντον πῶς ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν,
 «ἐνδύνοντες»; τὸ ἄτιμον, τὴν ἀπάτην, τὴν κολακείαν; «Καὶ αἰχμα-
 λωτίζοντες γυναικάρια». Ὡστε γυναικάριον ὁ εὐεξαπάτητος καὶ
 30 ἀνδρὸς πόρρω. Γυναικῶν δὲ τὸ ἀπαταῖσθαι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ γυναι-

ὅπως γὰρ παράδειγμα ὅταν θέλουμε νὰ θαυμάσουμε τὴν ὠραία, τὴν παρομοιάζουμε μὲ ζωγραφιές, καὶ τὶς ζωγραφιές ὅταν θέλουμε νὰ τὶς θαυμάσουμε, λέμε ὅτι λαλεῖ, ὅτι ὁμιλεῖ· δὲν κάμνουμε ὅμως τὸ ἴδιο· γιατί ἐκεῖ τὸ λέμε ἐπειδὴ ἦρθε κοντὰ στὴν ὁμοιότητα, ἐνῶ ἐδῶ ἐπειδὴ πλησίασε τὸ κάλλος. Ἔτσι καὶ στὴ μορφὴ· ἐκεῖ βέβαια γιατί κάποιος εἶναι τύπος καὶ εἰκόνα καὶ διδασκαλία καὶ ἀρχέτυπο τῆς εὐσέβειας, ἐνῶ ἐδῶ γιατί εἶναι ἄψυχο καὶ νεκρὸ καὶ δηλώνει σχῆμα μόνο καὶ τύπο καὶ ὑπόκριση. Ἄρα εἶναι σχῆμα μόνο χωρὶς δύναμη, πίστη χωρὶς ἔργα· καὶ πολὺ σωστά. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἓνα ὠραῖο καὶ ἀνθηρὸ σῶμα ὅταν δὲν ἔχει δύναμη μοιάζει μὲ τὰ ζωγραφισμένα, ἔτσι εἶναι καὶ ἡ ὀρθὴ πίστη χωρὶς ἔργα. Ἄς ὑποθέσουμε δηλαδή ὅτι κάποιος εἶναι φιλάργυρος, προδότης, αὐθάδης, ἀλλ' ὅμως πιστεύει ὀρθά· ποιό εἶναι τὸ κέρδος ἂν δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὰ πρέποντα στοὺς Χριστιανούς; ὅταν δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ πού χαρακτηρίζουν τὴν εὐσέβεια, ἀλλὰ ξεπερνάει στὴν ἀσέβεια τοὺς εἰδωλολάτρεις; ὅταν ζεῖ πρὸς καταστροφὴ ἐκείνων πού τὸν συναναστρέφονται; ὅταν ὑπάρχει γιὰ νὰ βλασφημεῖ τὸ Θεό; ὅταν μὲ τὰ ἔργα του διαβάλλει τὸ δόγμα;

«Καὶ αὐτούς», λέγει, «νὰ τοὺς ἀποφεύγεις». Ἄν λοιπὸν κατὰ τοὺς ἔσχατους καιροὺς θὰ γίνουν τέτοιοι, πῶς λέγει «καὶ αὐτούς νὰ τοὺς ἀποφεύγεις»; Φυσικὸ εἶναι ὅτι καὶ τότε θὰ εἶναι μερικοὶ τέτοιοι, ἂν ὄχι ὑπερβολικὰ τέτοιοι, ἀλλ' ὅμως θὰ εἶναι· ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι μέσω ἐκείνου προτρέπει ὅλους, ὥστε νὰ ἀποφεύγουν τοὺς παρόμοιους. «Γιατί ἀπὸ αὐτούς», λέγει, «προέρχονται ἐκεῖνοι πού εἰσχωροῦν στὰ σπίτια καὶ αἰχμαλωτίζουν γυναικάρια γεμάτα ἀπὸ ἁμαρτίες, πού παρασύρονται ἀπὸ διάφορες ἐπιθυμίες, καὶ πάντοτε μαθαίνουν, ἀλλὰ δὲν μποροῦν ποτέ νὰ φθάσουν στὴν ἀκριβὴ γνώση τῆς ἀλήθειας».

2. Βλέπεις αὐτούς πού χρησιμοποιοῦν τὴν ἀπάτη τοῦ ἀρχαίου, τὸ ὄπλο πού ὁ διάβολος χρησιμοποίησε κατὰ τοῦ Ἀδάμ; «εἰσχωροῦν στὰ σπίτια», λέγει. Εἶδες πῶς δήλωσε τὴν ἀδιαντροπιά τους μὲ τὸ νὰ πεῖ «εἰσχωροῦν»; τὴν ἀτιμία, τὴν ἀπάτη, τὴν κολακεία; «Καὶ αἰχμαλωτίζουν γυναικάρια». Ὡστε 'γυναικάριο' εἶναι αὐτὸς πού ἐξαπατιέται εὐκολα καὶ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Γνώρισμα τῶν γυναικῶν εἶναι νὰ ἐξαπατιένται, ἢ καλύτερα οὔτε τῶν γυναι-

κῶν, ἀλλὰ γυναικαρίων. «Σεσωρευμένα». Ὅρα πόθεν κάκειναις γίνεται τὸ πείθεσθαι, ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν, ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἑαυταῖς συνειδέναι καλόν. Καὶ σφόδρα κυρίως εἶπε, «σεσωρευμένα»· τὸ πλῆθος γὰρ τῶν ἀμαρτιῶν διὰ τούτου παρίστησι, καὶ τὸ ἄτακτον
 5 καὶ συγκεχυμένον. «Ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις». Οὐ τῆς φύσεως κατηγόρησεν· οὐ γὰρ ἀπλῶς 'γυναῖκας' εἶπεν, ἀλλᾶ τοιάσδε γυναῖκας. Τί ἐστὶ, «ποικίλαις;» Ἐνταῦθα πολλὰ ἠνίξατο, τὴν τρυφήν, τὴν ἀσχημοσύνην, τὴν λαγνεῖαν. «Ποικίλαις», φησὶν, «ἐπιθυμίαις», τουτέστι, χρημάτων, δόξης, τρυφῆς, ἀνθαδεΐας, τιμῆς. Ἴσως δὲ καὶ
 10 ἑτέρας αἰσχρὰς ἐπιθυμίας αἰνίττεται. Πάντοτε μανθάνοντα καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. Διὰ τί ταῦτα φησιν; Οὐ συγγινώσκων αὐταῖς, ἀλλᾶ καὶ σφόδρα καταπειλῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἑαυτὰς κατέχωσαν ταῖς ἐπιθυμίαις ἐκείναις καὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν, ἐπωρώθη αὐτῶν ἡ διάνοια.

15 «Ὅν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσῆ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ». Τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ μάγοι οἱ ἐπὶ Μωϋσέως; πῶς δὲ αὐτῶν τὰ ὀνόματα οὐδαμοῦ ἐμφέρεται ἀλλαχοῦ; Ἡ ἀγράφως παραδέδοται, ἢ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰκὸς ἦν εἶδέναι τὸν Παῦλον. «Οὕτω καὶ οὗτοι», φησὶν, «ἀντιστήσονται
 20 τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι τὸν νοῦν κατεφθαρμένοι, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν· ἀλλ' οὐ προκόψουσι», φησὶν. Πῶς οὖν λέγει ἀλλαχοῦ, ὅτι «προκόψουσι ἐπὶ πλεῖον ἀσεβείας», ἐνταῦθα δέ, «οὐ προκόψουσι»; Ἐκεῖ τοῦτό φησιν, ὅτι ἀρχόμενοι καινοτομεῖν καὶ πλανᾶν, οὐ στήσονται τῆς πλάνης, ἀλλ' αἰεὶ ἐξευρήσουσιν ἀπάτας καινὰς καὶ
 25 δόγματα διεφθαρμένα· καὶ γὰρ ἡ πλάνη οὐδαμοῦ ἴσταται. Ἐνταῦθα δὲ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ ἀπατήσουσιν, οὐδὲ συναρπάσουσι, κἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν δόξωσιν τινὰς παρακρούεσθαι, ἀλλ' εὐφώρατοι ταχέως ἔσονται.

Ὅτι γὰρ περὶ τούτου φησὶν, ἄκουσον τί λέγει· «ἡ γὰρ ἄνοια
 30 αὐτῶν ἑκδηλὸς ἔσται πᾶσι». Πόθεν; Πανταχόθεν· «ὥσπερ καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο». Κἂν γὰρ πρότερον ἀνθήσῃ τὰ τῆς πλάνης, εἰς τέ-

κῶν, ἀλλὰ τῶν γυναικαρίων· «Γεμάτα». Πρόσεχε ἀπὸ πού προέρχεται καὶ σ' ἐκεῖνες ἢ εὐπιστία· ἀπὸ τίς ἀμαρτίες· ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἔχουν συνείδηση κανενὸς καλοῦ. Καὶ θέλοντας πάρα πολὺ νὰ κυριολεκτήσῃ εἶπε, «γεμάτα»· γιατί μ' αὐτὸ δείχνει τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν, τὴν ἀταξία καὶ τὴ σύγχυση. «Παρασυρόμενα ἀπὸ ποικίλες ἐπιθυμίες». Δὲν κατηγόρησε τὴ γυναικεία φύση· δὲν εἶπε ἀπλῶς 'γυναῖκες', ἀλλὰ 'τέτοιες γυναῖκες'. Τί σημαίνει «ποικίλες»; Ἐδῶ πολλὰ ὑπαινίχθηκε, τὴν τρυφή, τὴν ἀπρέπεια, τὴν ἡδυπάθεια. «Ποικίλες ἐπιθυμίες», λέγει· δηλαδὴ ἐπιθυμίες χρημάτων, δόξας, ἡδυπάθειας, αὐθάδειας, τιμῆς. Ἴσως ἐννοεῖ κι ἄλλες αἰσchrές ἐπιθυμίες. «Πάντοτε μαθαίνουν καὶ δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ φτάσουν στὴν ἀκριβὴ γνώση τῆς ἀλήθειας». Γιατί τὰ λέγει αὐτά; Ὅχι συγχωρώντας αὐτές, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀπειλώντας τες. Ἐπειδὴ καταπαράχωσαν τὸν ἑαυτό τους μὲ τίς ἐπιθυμίες ἐκεῖνες καὶ τὰ ἀμαρτήματα, ἐπειδὴ πωρώθηκε ἡ διάνοιά τους.

«Μὲ ὅποιον τρόπο ὁ Ἰαννῆς καὶ ὁ Ἰαμβρῆς ἀντιστέκονταν στὴν ἀλήθεια». Ποιοί εἶναι αὐτοὶ οἱ μάγοι πού ἔζησαν στίς ἡμέρες τοῦ Μωϋσῆ; καὶ πῶς τὰ ὀνόματά τους δὲν ἀναφέρονται πουθενὰ ἄλλοῦ; Ἡ παραδόθησαν ἄγραφα, ἢ φυσικὸ ἦταν νὰ τὰ γνώριζε ὁ Παῦλος διὰ τοῦ Πνεύματος. «Ἔτσι καὶ αὐτοί», λέγει, «θ' ἀντισταθοῦν στὴν ἀλήθεια, ἄνθρωποι μὲ διεφθαρμένο τὸ νοῦ, ἀποτυχημένοι στὴν πίστη· ἀλλὰ δὲ θὰ προκόψουν περισσότερο, γιατί ἡ ἀνοησία τους θὰ γίνῃ ὀλοφάνερη σὲ ὅλους, ὅπως ἔγινε καὶ ἡ ἀνοησία ἐκείνων». «Ἀλλὰ δὲ θὰ προκόψουν», λέγει. Πῶς λοιπὸν ἄλλοῦ λέγει, ὅτι «θὰ προκόψουν περισσότερο στὴν ἀσέβεια»⁷, ἐνῶ ἐδῶ λέγει «δὲ θὰ προκόψουν»; Ἐκεῖ ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι ἀρχίζοντας νὰ καινοτομοῦν καὶ νὰ πλανοῦν δὲ θὰ σταματήσουν στὴν πλάνη, ἀλλὰ πάντοτε θὰ βρίσκουν νέες ἀπάτες καὶ διεφθαρμένα δόγματα· γιατί ἡ πλάνη δὲ σταματᾷ πουθενά. Ἐνῶ ἐδῶ ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι δὲ θὰ ἀπατήσουν οὔτε θὰ παρασύρουν, κι ἂν ἀκόμα στὴν ἀρχὴ φανοῦν μερικοὶ πού ἐξαπατήθηκαν, ἀλλὰ γρήγορα θ' ἀποκαλυφθοῦν.

Τὸ ὅτι βέβαια γι' αὐτὸ ὁμιλεῖ, ἄκουσε τί λέγει· «γιατί ἡ ἀνοησία τους θὰ γίνῃ ὀλοφάνερη σὲ ὅλους». Ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ παντοῦ· «ὅπως ἀκριβῶς ἔγινε καὶ ἡ ἀνοησία ἐκείνων». Κι ἂν ἀκόμα στὴν ἀρχὴ ἀνθήσουν τὰ τῆς πλάνης, δὲ θὰ μείνουν ὡς τὸ τέλος.

λος οὐ διαμένει. Τοιαῦτα γὰρ τὰ μὴ φύσει καλά, ἀλλὰ δοκοῦντα εἶ-
 ναὶ καλά· πρὸς καιρὸ ἀνθεῖ καὶ φωρᾶται καὶ ἀπόλλυται. Ἄλλ' οὐ τὰ
 ἡμέτερα τοιαῦτα· καὶ τούτων σὺ μάρτυς· οὐ γὰρ ἐν ἀπάτῃ τὰ ἡμέτε-
 ρα· τίς γὰρ ἂν ὑπὲρ ἀπάτης καὶ ἀποθανεῖν ἔλοιτο;

5 «Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ». Ὡστε ἰσχυ-
 ρὸς ἔσο· οὐ γὰρ ἀπλῶς παρεγένου, ἀλλὰ «παρηκολούθηκας». Ἐν-
 ταῦθα τὸν χρόνον σημαίνει πολὺν γεγενῆσθαι, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, «πα-
 ρηκολούθηκας τῇ διδασκαλίᾳ». Τοῦτο περὶ λόγου. «Τῇ ἄγωγῇ»·
 τοῦτο περὶ βίου. «Τῇ προθέσει»· τοῦτο περὶ προθυμίας καὶ τοῦ πα-
 10 ραστήματος τῆς ψυχῆς. Οὐχὶ ἔλεγον μὲν, φησί, ταῦτα, οὐκ ἐποίουν
 δέ, οὐδὲ ἐν λόγοις μόνον ἐφιλοσόφουν. «Τῇ πίστει, τῇ μακροθυ-
 μίᾳ». Πῶς οὐδὲν με τούτων, φησὶν, ἐτάραττε. «Τῇ ἀγάπῃ», ὅπερ
 οὐκ εἶχον οὗτοι· «τῇ ὑπομονῇ», ὡσπερ οὐδὲ τοῦτο. «Τῇ μακροθυ-
 μίᾳ», φησί. Πρὸς τοὺς αἰρετικούς πολλὴν ἐπεδεικνύμεν τὴν μακρο-
 15 θυμίαν. «Τῇ ὑπομονῇ», πρὸς τοὺς διωγμούς. «Τοῖς διωγμοῖς, τοῖς
 παθήμασι». Δύο γὰρ ταῦτα ταραττε τὸν διδάσκαλον, τὸ αἰρετικούς
 εἶναι πολλούς, καὶ τὸ μὴ καρτερεῖν ἐν τοῖς παθήμασιν. Ἄλλ' ὁμως
 ὑπὲρ τούτων πολλὰ διελέχθη, ὅτι καὶ πάλαι ἦσαν καὶ ἔσονται, καὶ
 χρόνος οὐδεὶς καθαρὸς τούτων, καὶ ὅτι ἡμᾶς οὐδὲν βλάψαι δυνή-
 20 σονται, καὶ ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἐστίν.

Ὅραξ λοιπὸν αὐτὸν περὶ τῶν θλίψεων διαλεγόμενον; «Οἶά
 μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις». Τί δήποτε ταῦ-
 τα μόνα εἶρηκεν ἀπὸ πολλῶν; Ἐπειδὴ γνώριμα ἦν τῷ ἀνδρὶ τὰ
 λοιπά· καὶ ἴσως ὡς νεαρῶν τῶν πραγμάτων τούτων μέμνηται, οὐ
 25 τῶν πάλαι· καὶ οὐκ ἀπαριθμεῖται κατ' εἶδος· οὐ γὰρ ἐστὶ κενόδοξος
 οὐδὲ φιλότιμος· πρὸς γὰρ παραμυθίαν τοῦ μαθητοῦ, οὐ πρὸς ἐπίδει-
 ξιν λέγει. Ἀντιόχειαν δὲ τὴν τῆς Πισιδίας ἐνταῦθά φησι, καὶ Λύ-
 στραν, ὅθεν ἦν ὁ Τιμόθεος. «Οἶους διωγμούς ὑπέμεινα». Ἀμφοτέ-
 ρα παρακλήσεως, ὅτι καὶ ἐγὼ προθυμίαν παρειχόμεν γενναίαν, καὶ
 30 οὐκ ἐγκατελείφθην, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι προέδωκέ με ὁ Θεός,
 ἀλλὰ τὸν στέφανόν μοι λαμπρότερον εἰργάσατο. «Οἶους διωγμούς

Τέτοια εἶναι ἐκεῖνα πού δὲν εἶναι καλὰ ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀλλὰ φαίνονται ὅτι εἶναι καλὰ· γιὰ λίγο καιρὸ ἀνθοῦν, καὶ μετὰ ἀποκαλύπτονται καὶ χάνονται. Ἄλλὰ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια· καὶ αὐτῶν μάρτυρας εἶσαι σύ· καθόσον τὰ δικά μας δὲν βρίσκονται στὴν ἀπάτη· γιατί ποιός θὰ προτιμοῦσε νὰ πεθάνει γιὰ τὴν ἀπάτη;

«Σὺ ὅμως παρακολούθησες τὴ διδασκαλία μου». Ὡστε νὰ εἶσαι ἰσχυρός· δὲν ἦρθες ἀπλῶς, ἀλλὰ παρακολούθησες». Ἐδῶ δηλώνει ὅτι ὁ χρόνος ἦταν πολὺς, μὲ τὸ νὰ πεῖ «παρακολούθησες τὴ διδασκαλία». Αὐτὸ λέγεται γιὰ τὸ λόγο· «τὴν ἀγωγή»· αὐτὸ λέγεται γιὰ τὸ βίον· «τὴν πρόθεση»· αὐτὸ λέγεται γιὰ τὴν προθυμία καὶ τὴν καρτερικότητα τῆς ψυχῆς. Αὐτά, λέγει, δὲν τὰ ἔλεγα χωρὶς νὰ τὰ ἐφαρμόζω καὶ οὔτε φιλοσοφοῦσα μόνο μὲ λόγια. «Στὴν πίστη, στὴ μακροθυμία». Πῶς τίποτε ἀπὸ αὐτά, λέγει, δὲν μὲ τάρρατε. «Μὲ τὴν ἀγάπη», πράγμα πού δὲν τὸ εἶχαν αὐτοί· «μὲ τὴν ὑπομονή», ὅπως ἀκριβῶς οὔτε κι αὐτό. «Μὲ τὴ μακροθυμία», λέγει. Πρὸς τοὺς αἰρετικούς ἔδειχνα πολλὴ μακροθυμία. «Μὲ τὴν ὑπομονή», πρὸς τοὺς διωγμούς. Στους διωγμούς, στὰ παθήματα. Γιατί δύο εἶναι αὐτά πού ταρασσούν τὸν δάσκαλο, τὸ νὰ εἶναι πολλὴ αἰρετικοί, καὶ τὸ νὰ μὴ δείχνει ὑπομονὴ στὰ παθήματα. Ἄλλ' ὅμως γι' αὐτοὺς πολλὰ εἶπε, ὅτι καὶ παλιά ὑπῆρχαν καὶ θὰ ὑπάρξουν, καὶ κανένας χρόνος δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπ' αὐτούς, καὶ ὅτι δὲ θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς βλάψουν σὲ τίποτε, καὶ ὅτι στὸν κόσμον ὑπάρχουν σκευὴ χρυσὰ καὶ ἀργυρά.

Βλέπεις λοιπὸν αὐτὸν πού ὁμιλεῖ γιὰ τὶς θλίψεις; «Αὐτὰ πού μοῦ συνέβηκαν στὴν Ἀντιόχεια, στὸ Ἰκόνιο, στὰ Λύστρα». Γιατί ἄραγε αὐτὰ μόνο εἶπε ἀπὸ τὰ πολλὰ παθήματα; Ἐπειδὴ τὰ ὑπόλοιπα ἦταν γνωστὰ στὸν ἄνδρα· καὶ ἴσως αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ θυμᾶται σὰν πρόσφατα, ὄχι τὰ παλιά· καὶ δὲν τὰ ἀπαριθμεῖ κατὰ εἶδος· γιατί δὲν εἶναι κενόδοξος οὔτε φιλόδοξος, ἀφοῦ τὸ λέγει γιὰ παρηγοριὰ τοῦ μαθητῆ, ὄχι γιὰ ἐπίδειξη. Ἀντιόχεια ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν τῆς Πισιδίας, καὶ τὰ Λύστρα, ἀπὸ ὅπου καταγόταν ὁ Τιμόθεος. «Ποιούς διωγμούς ὑπέμεινα». Καὶ τὰ δύο εἶναι παρηγορητικά· ὅτι δηλαδή καὶ ἐγὼ ἔδειχνα γενναία προθυμία, καὶ δὲν ἐγκαταλείφθηκα, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πῶ, ὅτι ὁ Θεὸς μὲ πρόδωσε, ἀλλὰ κατέστησε λαμπρότερο τὸ στεφάνι μου. «Ποιούς διωγμούς ὑπέμει-

υπέμεινα», φησί, «καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος. Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται».

3. Τί δὲ ὅλως λέγω περὶ ἑμαυτοῦ, φησίν; ἕκαστος τῶν θελώντων ζῆν εὐσεβῶς, διωχθήσεται. Διωγμοὺς ἐνταῦθά φησι τὰς θλίψεις, τὰς ὀδύνας. Καὶ γὰρ οὐκ ἔνι ἄνδρα τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ὀδεύοντα λύπης εἶναι χωρίς, θλίψεως, ὀδύνης πειρασμῶν· πῶς γάρ, ὁ στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὀδεύων ὁδόν; ὁ ἀκούσας, ὅτι «ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε;» Εἰ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἔλεγεν ὁ Ἰώβ, «πειρατήριον ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς», πόσω μᾶλλον τότε; «Πο-
10 νηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες», φησί, «προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι». Μηδὲν σε θορυβεῖτω τούτων, φησίν, εἰ καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐν εὐθηνία, σὺ δὲ ἐν πειρασμοῖς· τοιαύτη τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἐστίν. Ἐκ τῶν ἐμῶν δύνασαι μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔνι ἄνδρα πολεμοῦντα τοῖς πονηροῖς μὴ εἶναι ἐν θλίψει. Οὐκ ἔστι
15 πυκτεύοντα ἐν τρυφῇ εἶναι, οὐκ ἔστι παλαιόντα εὐωχεῖσθαι. Μηδεὶς τοίνυν τῶν ἀθλούντων ἄνεσιν ζητεῖτω, μηδεὶς ἐν εὐθυμία εἶναι. Πάλιν τὰ παρόντα ἀγών, πόλεμος, θλίψις, στενοχωρία, πειρατήριον, τῶν ἀγώνων τὸ στάδιον. Ἔτεροι τῆς ἀnéσεως οἱ καιροὶ· οὗτος τῶν ἰδρώτων, οὗτος τῶν πόνων ὁ καιρός. Οὐδεὶς ἀποδυσά-
20 μενος καὶ ἀλειψάμενος ἄνεσιν ἐπιζητεῖ. Εἰ δὲ ἄνεσιν ἐπιζητεῖς, τί ἀπεδύσω; τί τὰς χεῖρας ἀντῆρας; Καὶ πῶς οὐκ ἀνταίρω, φησί, νῦν; Ὅταν τῶν ἐπιθυμιῶν μὴ κρατῆς, ὅταν πρὸς τὴν βίαν τῆς φύσεως μὴ μάχη. «Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας τὰ δυνά-
25 μενά σε σοφίσει εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Τί ἐστὶ τοῦτο; Καθάπερ ὁ προφήτης Δαυὶδ παρήνεσε, «μὴ παραζήλου», εἰπὼν, «ἐν πονηρευομένοις», τοῦτο καὶ αὐτὸς παραινεῖ λέγων· «σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης». Οὐχ ἀπλῶς, «ἔμαθες», ἀλλὰ καὶ «ἐπιστώθης», τουτέστιν, ἐπίστευσας. Τί δαὶ

8. Ἰω. 16,33.

9. Ἰώβ 7,1.

10. Ψαλμ. 36,1.

να», λέγει «καὶ ἀπὸ ὅλα ὁ Θεὸς μ' ἐλευθέρωσε. Καὶ ὅλοι ὅσοι θέλουν νὰ ζήσουν μὲ εὐσέβεια στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ διωχθοῦν».

3. Γιατί ὅμως, λέγει, ὀμιλῶ ἀπλῶς γιὰ τὸν ἑαυτό μου; Καθένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ θέλει νὰ ζεῖ μὲ εὐσέβεια, θὰ διωχθεῖ. Διωγμοὺς ἐδῶ ἐννοεῖ τὶς θλίψεις, τὶς ὀδύνες. Γιατί δὲν ὑπάρχει ἄνδρας ποὺ νὰ βαδίζει τὴν ὁδὸ τῆς ἀρετῆς χωρὶς θλίψη, ὀδύνη καὶ πειρασμούς· γιατί πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ ἀλλιῶς γι' αὐτὸν ποὺ βαδίζει τὴ στενὴ καὶ θλιμμένη ὁδὸ; γι' αὐτὸν ποὺ ἄκουσε ὅτι «στὸν κόσμον θὰ συναντήσετε θλίψη»⁸; Ἐκεῖνο τὸ χρόνο ἔλεγε ὁ Ἰώβ, «γεμάτη πειρασμοὺς εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ»⁹, πόσο μάλλον τότε; «Πονηροὶ ἄνθρωποι», λέγει, «καὶ ἀπατεῶνες θὰ προκόψουν στὸ χειρότερο, πλανώντας καὶ πλανώμενοι». Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ἄς μὴ σὲ θορυβεῖ, λέγει, ἂν ἐκεῖνοι ζοῦν μὲ ἄνεση, ἐνῶ σὺ μὲ πειρασμούς· τέτοια εἶναι ἡ φύση τοῦ πράγματος. Ἀπὸ τὰ δικά μου μπορεῖς νὰ μάθεις ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νὰ πολεμᾷ μὲ τοὺς πονηροὺς καὶ νὰ μὴν εἶναι σὲ θλίψη. Δὲν εἶναι δυνατόν αὐτὸς ποὺ πυγμαχεῖ νὰ ζεῖ σὲ τρυφή, δὲν εἶναι δυνατόν αὐτὸς ποὺ παλεύει νὰ εὐωχεῖ. Κανένας λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ἀθλητὲς ἄς μὴ ζητάει ἄνεση, κανένας ἄς μὴ βρίσκεται σὲ εὐθυμία. Πάλι τὰ παρόντα εἶναι ἀγώνας, πόλεμος, θλίψη, στενοχώρια, δοκιμασία, τὸ στάδιο τῶν ἀγώνων. Ἄλλοι εἶναι οἱ καιροὶ τῆς ἀνέσεως· αὐτὸς ὁ καιρὸς εἶναι τῶν ἰδρώτων, αὐτὸς εἶναι τῶν πόνων. Κανένας ποὺ ἀποδύθηκε καὶ ἀλείφθηκε δὲν ἐπιζητεῖ ἄνεση. Ἐάν λοιπὸν ἐπιζητεῖς ἄνεση γιατί ἀποδύθηκες; γιατί σήκωσες τὰ χέρια; Καὶ πῶς, λέγει, νὰ μὴ τὰ σηκώσω τώρα; Ὅταν δὲν συγκρατᾷς τὶς ἐπιθυμίες, ὅταν δὲν μάχεσαι ἐνάντια πρὸς τὴν ὀρμὴ τῆς φύσεως. «Σὺ ὅμως μένε σ' ἐκεῖνα ποὺ ἔμαθες καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ἀπέκτησες τὴ βεβαιότητα, γνωρίζοντας ἀπὸ ποιὸν τὰ ἔμαθες, γιατί ἀπὸ τὴ βρέφικη ἡλικία γνωρίζεις τὰ ἱερὰ γράμματα, ποὺ μποροῦν νὰ σὲ ὀδηγήσουν στὴ σοφία πρὸς σωτηρία μὲ τὴ βοήθεια τῆς πίστεως στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς ὁ προφήτης Δαυὶδ προέτρεψε καὶ εἶπε, «μὴ ζηλεύεις τὴ φαινομενικὴ εὐτυχία τῶν πονηρῶν»¹⁰, αὐτὸ προτρέπει κι αὐτὸς λέγοντας· «ἐσὺ ὅμως μένε σ' αὐτὰ ποὺ ἔμαθες κι ἀπέκτησες τὴ βεβαιότητα γι' αὐτά».

καὶ ἐπίστευσα; Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ζωὴ. Κὰν ἐναντία τοίνυν ὀρᾶς ἐν-
 ταῦθα ὧν ἐπίστευσας, μὴ θορυβοῦ, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐναντία
 ἐώρα, ἀλλ' οὐδὲν ἔπαθεν· ἤκουσεν, ὅτι «ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι
 σπέρμα», καὶ τὸν Ἰσαὰκ σφάζαι ἐκελεύετο, καὶ οὐκ ἐθορυβεῖτο
 5 οὐδὲ ἐταράττετο. Μηδεὶς σκανδαλιζέσθω ἐπὶ τοῖς πονηροῖς· τοῦτο
 ἄνωθεν εἶπεν ἡ Γραφή. Τί οὖν, ὅταν καὶ ἀγαθοὶ εὐφραίνωνται, καὶ
 πονηροὶ κολάζονται; Τὸ μὲν ἕτερον εἶκὸς γενέσθαι, τὸ δὲ ἄλλο οὐ-
 κέτι· πονηροὺς μὲν γὰρ κολάζεσθαι ἐνι, ἀγαθοὺς δὲ εὐφραίνεσθαι
 αἰεὶ οὐκ ἐνι. Οὐδεὶς Παύλου ἴσος ἦν, ἀλλ' ὁμῶς ἐν θλίψει τὸν πάντα
 10 διῆγε χρόνον, ἐν δάκρυσιν, ἐν στεναγμοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας.
 «Μετὰ δακρῦων» γάρ, φησί, «νύκτα καὶ ἡμέραν τριετίαν νουθετῶν
 οὐκ ἐπαυσάμην»· καὶ πάλιν, «ἡ ἐπισύστασίς μου ἡ καθ' ἡμέραν»,
 φησίν. Οὐ σήμερον μὲν ἔχαιρεν, αὔριον δὲ ἤλγει, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν
 οὐ διελίμπανεν ὀδυνώμενος.

15 Πῶς οὖν φησι, «πονηροὶ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χειρὸν»; οὐκ
 εἶπεν, ὅτι ἀνέσεως τυγχάνουσιν, ἀλλ' «ἐπὶ τὸ χειρὸν προκόψου-
 σιν»· εἰς τὸ χειρὸν ἢ προκοπὴ αὕτη. Οὐκ εἶπεν, «ἐν εὐθηνίᾳ ἔσον-
 ται». Εἰ δὲ καὶ κολάζονται, διὰ τοῦτο κολάζονται, ἵνα μὴ νομίσης
 ἀτιμώρητα εἶναι τὰ ἀμαρτήματα. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ γέεννα οὐκ ἰσχύει
 20 κωλῶσαι ἡμᾶς τῆς κακίας, φειδόμενος ἡμῶν διωπνίζει καὶ διανί-
 στησιν ἡμᾶς. Εἰ μηδεὶς πονηρὸς ἐκολάζετο, οὐδεὶς ἂν ἐνόμιζεν
 ἐφεστάναι τὸν Θεὸν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν· εἰ πάντες ἐκολά-
 ζοντο, οὐδεὶς ἂν προσεδόκησεν ἔσεσθαι ἀνάστασιν, ὡς πάντων ἐν-
 ταῦθα ἀπολαμβάνοντων. Διὰ τοῦτο καὶ κολάζει, καὶ οὐ κολάζει·
 25 διὰ τοῦτο ἐνταῦθα δίκαιοι θλίβονται, ὅτι πάροικοί εἰσιν, ὅτι ξένοι,
 ὅτι ἐν ἀλλοτρίᾳ εἰσίν. Οἱ δίκαιοι τοίνυν δοκιμῆς ἕνεκεν ταῦτα ὑπο-
 μένουσιν· ἄκουε γὰρ τοῦ Θεοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰώβ, «οἶμαι με ἄλ-
 λως σοι κεχρηματικένας, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος;» Οἱ δὲ ἀμαρτω-
 λοὶ εἰάν καὶ ποτέ τι τοιοῦτον ὑπομείνωσι, δίκην τινύουσι τῶν
 30 ἀμαρτιῶν.

Ἐν πᾶσι τοίνυν εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ εἴτε οὕτως, εἴτε

11. Γεν. 21,12.

12. Πράξ. 20,31.

13. Β' Κορ. 11,28.

14. Ἰώβ 40,3.

“Οχι ἀπλῶς «ἔμαθες», ἀλλὰ «καὶ ἐπιστώθης», δηλαδὴ πίστεψες. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτὸ ποὺ πίστεψα; Ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ. Κι ἂν λοιπὸν βλέπεις ἐδῶ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πίστεψες, μὴν ἀνησυχεῖς, γιὰτὶ καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἔβλεπε ἀντίθετα, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἔπαθε· ἄκουσε, «μὲ τὸν Ἰσαὰκ θ' ἀποκτήσεις ἀπογόνους»¹¹, καὶ ἔπαιρνε ἐντολὴ νὰ σφάζει τὸν Ἰσαὰκ, καὶ δὲν ἀνησυχοῦσε οὔτε ταρασσόταν. Κανένας νὰ μὴ σκανδαλίζεται γιὰ τοὺς πονηροὺς· αὐτὸ ἡ Γραφὴ τὸ εἶπε ἀπὸ παλιά. Τί λοιπὸν ὅταν καὶ οἱ ἀγαθοὶ εὐφραίνονται καὶ οἱ πονηροὶ τιμωροῦνται; Τὸ δεῦτερο ἀπ' αὐτὰ εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεται, τὸ ἄλλο ὅμως δὲν εἶναι· γιὰτὶ τὸ νὰ τιμωροῦνται οἱ πονηροὶ εἶναι δυνατὸ, τὸ νὰ εὐφραίνονται ὅμως οἱ ἀγαθοὶ πάντοτε δὲν εἶναι δυνατὸ. Κανένας δὲν ἦταν ἴσος μὲ τὸν Παῦλο, ἀλλ' ὅμως ὅλο τὸ χρόνο τὸν περνοῦσε μὲ θλίψη, μὲ δάκρυα, μὲ στεναγμοὺς νύχτα καὶ μέρα. Γιὰτὶ λέγει· «δὲν ἔπαυσα νὰ σᾶς νουθετῶ μὲ δάκρυα τρία χρόνια, νύχτα καὶ μέρα»¹². καὶ πάλι· «ἡ πίεσή μου ἡ καθημερινή»¹³, λέγει. Δὲ χαιρόταν δηλαδὴ σήμερα καὶ αὔριο πονοῦσε, ἀλλὰ καθημερινὰ δὲ σταματοῦσε νὰ πονάει.

Πῶς λοιπὸν λέγει, «οἱ πονηροὶ θὰ προκόψουν στὸ χειρότερο»; Δὲν εἶπε θὰ τύχουν ἄνεση, ἀλλὰ «θὰ προκόψουν στὸ χειρότερο»· ἡ προκοπὴ τους αὐτὴ θὰ εἶναι πρὸς τὸ χειρότερο. Δὲν εἶπε θὰ βρίσκονται σὲ εὐπορία. Κι ἂν πάλι τιμωροῦνται, γι' αὐτὸ τιμωροῦνται, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι τὰ ἀμαρτήματα εἶναι ἀτιμώρητα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ γέεννα δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐμποδίσει ἀπὸ τὴν κακία, δείχνοντας τὴν εὐσπλαχνία του γιὰ μᾶς μᾶς ἀφυπνίζει καὶ μᾶς ἀνορθώνει. Ἄν δὲν τιμωροῦνταν κανένας πονηρός, κανένας δὲ θὰ πίστευε ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· ἂν ὅλοι τιμωροῦνταν, κανένας δὲ θὰ περίμενε νὰ γίνεи ἀνάσταση, γιὰτὶ ὅλοι ἐδῶ θ' ἀπολάμβαναν τὴν τιμωρία. Γι' αὐτὸ καὶ τιμωρεῖ καὶ δὲν τιμωρεῖ· γι' αὐτὸ ὡς οἱ δίκαιοι θλίβονται, γιὰτὶ εἶναι πάροικοι, γιὰτὶ εἶναι ξένοι, γιὰτὶ βρίσκονται σὲ ξένη γῆ. Οἱ δίκαιοι λοιπὸν ὑπομένουν αὐτὰ γιὰ νὰ δοκιμασθοῦν· γιὰτὶ ἄκουσε τὸ Θεὸ ποὺ λέγει στὸν Ἰώβ· «νομίζεις ὅτι σὲ χρησιμοποίησα ἔτσι γιὰ ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ νὰ φανεῖς δίκαιος;»¹⁴. Οἱ ἀμαρτωλοὶ ὅμως ἂν κάποτε ὑποστοῦν κάτι τέτοιο, πληρώνουν γιὰ τὶς ἀμαρτίες τους.

Γιὰ τὸ κάθε τι λοιπὸν ἃς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, εἴτε ἔτσι εἴτε

ἐκείνως· ἀμφοτέρα γὰρ χρήσιμα. Οὐδὲ μισῶν, οὐδὲ ἀποστρεφόμενος ἡμᾶς ποιεῖ, ἀλλ' ἀμφοτέρα φροντίζων καὶ κηδόμενος. «Εἰδῶς», φησὶν, «ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας». Τουτέστιν, ἐκ πρώτης ἡλικίας τὰ ἱερὰ γράμματα ἔμαθες. «Ἱερὰ δὲ γράμματα» τὰς θείας καλεῖ Γραφάς. Ἐν ταύταις ἀνετράφησ, ὥστε καὶ διὰ τούτων στερεὰν εἶναι σοὶ τὴν πίστιν χρῆ, καὶ μηδὲν παραβλάπτεσθαι. Κατὰ βάθους γὰρ ἡ ρίζα κεῖται, οὐ χρόνῳ τραφεῖσα πολλῶ· οὐδὲν αὐτὴν παρατρέψαι δύναται. Εἰπὼν δὲ «τὰ ἱερὰ γράμματα», ἐπήγαγε, «τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι»· τουτέστιν, οὐκ
10 ἀφιαῖσιν ἀνόητόν τι παθεῖν, καὶ οἶον οἱ πολλοί.

4. Ὁ γὰρ τὰς Γραφάς εἰδῶς, ὡς εἰδέναί χρῆ, οὐδενὶ τῶν γινομένων σκανδαλίζεται, πάντα φέρει γενναίως, τὰ μὲν τῇ πίστει ἐπιτρέπων καὶ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας, τῶν δὲ καὶ λόγους εἰδῶς, καὶ παραδείγματα εὐρίσκων ἐν ταῖς Γραφαῖς. Ἐπεὶ καὶ
15 τὸ μὴ πάντα περιεργάζεσθαι, καὶ τὸ μὴ πάντα θέλειν εἰδέναί, μέγα τοῦ εἰδέναί τεκμήριον. Καὶ εἰ βούλεσθε ἐπὶ παραδείγματος ἐρῶ· ἔστω ποταμός, μᾶλλον δὲ ἔστωσαν ποταμοὶ (οὐ κατὰ συγχώρησιν λέγω, ἀλλ' ὅπερ εἰσὶν οἱ ποταμοί)· οὐ πάντες κατὰ βάθος ἴσοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ψιλότερον τὸ ἔδαφος ἔχοντες, ἕτεροι βαθὺ καὶ
20 ἰκανὸν ἀποπνίξαι τὸν ἀγνοοῦντα· καὶ ἐνταῦθα μὲν ἴλιγγοι, ἐκεῖ δὲ οὐκέτι. Τὸ οὖν μὴ θέλειν πᾶσιν ὁμοίως ἐπιχειρεῖν, καλόν, καὶ τὸ μὴ θέλειν πάντα τὰ βάθη εἰδέναί, οὐ μικρὸν τοῦ εἰδέναί τεκμήριον· ὡς ὃ γε βουλόμενος παντὸς τοῦ μέρους τοῦ ποταμοῦ κατατολμᾶν, οὗτος μάλιστα οὐκ οἶδε τῶν ποταμῶν τὰ ιδιώματα, καὶ ἀπολεῖται
25 πολλάκις ἀπὸ τῆς αὐτῆς θρασύτητος τοῦ βάθους κατατολμήσας, ἀφ' ἧς διέβαινε τὸ μὴ βαθύ.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὁ πάντα θέλων εἰδέναί καὶ πάντων κατατολμῶν, οὗτος οὐκ οἶδε μάλιστα τί ἐστὶ Θεός. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς ποταμοῖς τὸ μὲν πλεον μέρος ἀσφαλές, ὀλίγοι δὲ ἴλιγγοι καὶ
30 βάθη, ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τὸ πλεον ἐν ἀποκρύφοις, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξιχνιάσαι τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τί τοίνυν βιάζῃ καταποντίσαι σαυτόν; Τοῦ-

ἀλλιῶς· γιατί καὶ τὰ δύο εἶναι χρήσιμα. Τίποτε δὲν κάμνει ἀπὸ μίσος οὔτε ἀποστρεφόμενος ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο τὰ κάμνει ἀπὸ φροντίδα καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς. «Γνωρίζοντας», λέγει, «ὅτι ἀπὸ βρέφος ἔμαθες τὰ ἱερὰ γράμματα». Δηλαδή ἀπὸ τὰ πρῶτα σου χρόνια ἔμαθες τὰ ἱερὰ γράμματα. Ἱερὰ γράμματα ὀνομάζει τὶς θεῖες Γραφές. Μ' αὐτὲς ἀνατράφηκες, ὥστε καὶ μ' αὐτὲς πρέπει ἡ πίστη σου νὰ εἶναι στερεὰ καὶ καθόλου νὰ μὴ βλάπτεται. Γιατὶ ἡ ρίζα εἶναι βαθιά, χωρὶς νὰ τράφηκε ἐπὶ πολὺ χρόνο· τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ξερριζώσει. Ἀφοῦ εἶπε, «τὰ ἱερὰ γράμματα», πρόσθεσε· «αὐτὰ πού μποροῦν νὰ σὲ κάνουν σοφό»· δηλαδή, δὲν σὲ ἀφήνουν νὰ πάθεις κάτι ἀνόητο, πράγμα πού παθαίνουν οἱ πολλοί.

4. Αὐτὸς λοιπὸν πού γνωρίζει τὶς Γραφές, ὅπως πρέπει νὰ τὶς γνωρίζει, γιὰ κανένα ἀπ' ὅσα συμβαίνουν δὲ σκανδαλίζεται· ὅλα τὰ ὑπομένει γενναῖα· ἄλλα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐμπιστεύεται στὴν πίστη καὶ στὸ ἀκατάληπτο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ἄλλων πάλι γνωρίζει καὶ τὶς αἰτίες, βρίσκοντας παραδείγματα στὶς Γραφές. Καθόσον τὸ νὰ μὴ περιεργάζεται τὰ πάντα καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ γνωρίζει τὰ πάντα, εἶναι μεγάλη ἀπόδειξη γνώσεως. Καὶ ἂν θέλετε θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ παράδειγμα· ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει ἓνας ποταμὸς, ἢ καλύτερα ὅτι ὑπάρχουν ποταμοὶ (δὲν τὸ λέγω κατὰ παραχώρηση, ἀλλὰ λέγω αὐτὸ πού εἶναι οἱ ποταμοί)· δὲν ἔχουν ὅλοι τὸ ἴδιο βάθος, ἀλλ' ἄλλοι ἔχουν ρηχὸ βάθος καὶ ἄλλοι βαθὺ καὶ ἱκανὸ νὰ πνίξει τὸν ἀνίδεο, καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ προξενοῦνται ἰλλίγγοι, ἐνῶ στὴν ἄλλη ὄχι. Τὸ νὰ μὴ θέλει λοιπὸν κάποιος ὅλα νὰ τὰ ἐπιχειρεῖ ὅμοια εἶναι καλό, καὶ τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ γνωρίζει ὅλα τὰ βάθη, δὲν εἶναι μικρὴ ἀπόδειξη γνώσεως· γιατί αὐτὸς πού θέλει νὰ ἐρευνήσῃ ριψοκινδυνεύοντας κάθε μέρος τοῦ ποταμοῦ, αὐτὸς πρὸ πάντων δὲ γνωρίζει τὶς ιδιότητες τῶν ποταμῶν, καὶ πολλές φορές θὰ χαθεῖ ἐπειδὴ τόλμησε νὰ ἐρευνήσῃ τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ μὲ τὴν ἴδια θρασύτητα μὲ τὴν ὁποία διάβαινε τὰ ρηχὰ νερά.

Ἔτσι καὶ μὲ τὸ Θεό· αὐτὸς πού θέλει νὰ τὰ γνωρίζει ὅλα καὶ τολμᾷ τὰ πάντα, αὐτὸς πρὸ πάντων δὲ γνωρίζει τί εἶναι ὁ Θεός. Ἀλλὰ στοὺς ποταμοὺς βέβαια τὸ μεγαλύτερο μέρος εἶναι ἀσφαλές καὶ λίγοι εἶναι οἱ στρόβιλοι καὶ τὰ βάθη, στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Θεοῦ τὰ περισσότερα εἶναι ἀπόκρυφα καὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ

το μόνον ἴσθι, ὅτι πάντα ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ, ὅτι πάντων προνοεῖ, ὅτι αὐτεξούσιοι ἔσμεν, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργεῖ, τὰ δὲ συγχωρεῖ, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν γίνεσθαι βούλεται, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πάντα γίνεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου, πάντα τὰ κακὰ ἀπὸ τοῦ
 5 ἡμετέρου μόνον, πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τε τοῦ ἡμετέρου καὶ τῆς αὐτοῦ ροπῆς, ὅτι οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει. Διὰ τοῦτο πάντα ἐνεργεῖ. Εἶτα σὺ τοῦτο εἰδῶς, ἀρίθμει τίνα μὲν τὰ ἀγαθὰ, τίνα δὲ τὰ κακὰ, καὶ τίνα τὰ ἀδιάφορα· οἷον, ἀγαθὸν ἢ ἀρετὴ, κακὸν ἢ φαυλότης, ἀδιάφορα πλοῦτος, πενία, ζωὴ, θάνατος. Ἄν ταῦτα εἰδῆς, εἴση καὶ
 10 μετὰ τούτων, ὅτι οἱ δίκαιοι διὰ τοῦτο θλίβονται, ἵνα στεφανωθῶσιν, οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα τῶν ἁμαρτιῶν δίκην ἐκτίσωσιν· οὐ πάντες δὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ δίκην ἐνταῦθα τίνουσιν, ἵνα μὴ τῇ ἀναστάσει οἱ πολλοὶ ἀπιστῶσιν, ὥσπερ οὐ πάντες οἱ δίκαιοι θλίβονται, ἵνα μὴ τὴν κακίαν ἐπαινετὴν εἶναι νομίσης, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν. Οὗτοι κανό-
 15 νες εἰσὶ καὶ ὄροι· ὁ βούλει ἄγε ἐπ' αὐτούς, καὶ οὐ διαπορήσεις.

Ὡσπερ γάρ ἐστι παρὰ τοῖς γραμματισταῖς ὁ τῶν ἐξακισχιλίων ἀριθμὸς, καὶ ὑπὸ τοῦτον ἅπαντα ἄγεται, καὶ πάντα μερίζειν καὶ πολυπλασιάζειν δυνατὸν ἐν τῷ κανόνι τῶν ἐξακισχιλίων, καὶ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου πάντα στρέφεται, καὶ ἴσασι ταῦτα ὅσοι
 20 γράμματα μεμαθήκασιν, οὕτω τοὺς κανόνας τούτους, οὓς πάλιν ἐρῶ συντομώτερον, ἂν τις εἰδῆ, οὐδέποτε σκανδαλίζεται. Τίνες οὖν εἰσιν οὗτοι; Ὅτι ἀγαθὸν ἀρετὴ, ὅτι φαῦλον κακία, ὅτι ἀδιάφορα νόσοι, πενία, ἐπιβουλαί, συκοφαντίαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ὅτι οἱ δίκαιοι θλίβονται ἐθάδε· εἰ δέ τινες καὶ εὖ πάσχουσιν, ἵνα μὴ ἡ ἀρετὴ δόξη
 25 μισητὴ εἶναι· ὅτι οἱ πονηροὶ εὐφραίνονται, ἵνα ἐκεῖ κολασθῶσιν· εἰ δέ τινες καὶ κολάζονται, ὥστε μὴ τὴν κακίαν δόξαι εἶναι καλόν, μηδὲ ἀτιμώρητα τὰ πράγματα· ὅτι οὐ κολάζονται πάντες, ἵνα μὴ τῆς ἀναστάσεως ὁ καιρὸς διαπιστηθῆ· ὅτι καὶ τῶν ἀγαθῶν εἰσὶ τινες οἱ φαῦλα ἔχοντες ἔργα, καὶ ἐνταῦθα αὐτὰ ἀποτίθενται, καὶ τῶν

ἐξιχνιάσει κανεῖς τὰ ἔργα αὐτοῦ. Γιατί λοιπὸν ἀγωνί¹ζεσαι νὰ καταποντίσεις τὸν ἑαυτό σου; Αὐτὸ μόνον γνώριζε, ὅτι ὅλα ὁ Θεὸς τὰ οἰκονομεῖ, ὅτι γιὰ ὅλα προνοεῖ, ὅτι εἴμαστε αὐτεξούσιοι, ὅτι ἄλλα τὰ ἐνεργεῖ αὐτός, ἄλλα πάλι τὰ παραχωρεῖ, ὅτι δὲ θέλει νὰ γίνεται τίποτε πονηρό, ὅτι ὅλα δὲν γίνονται ἀπὸ τὴ θέληση του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δική μας· ὅλα τὰ κακὰ γίνονται μόνο ἀπὸ μᾶς, ἐνῶ ὅλα τὰ καλὰ ἀπὸ μᾶς καὶ ἀπὸ τὴ βοήθειά του, καὶ ὅτι τίποτε δὲν τοῦ διαφεύγει. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἐνεργεῖ αὐτός. Ἔπειτα, γνωρίζοντας ἐσὺ αὐτὸ, λογάριασε ποιά εἶναι τὰ ἀγαθὰ, ποιά τὰ κακὰ, καὶ ποιά τὰ ἀδιάφορα· δηλαδή, ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀρετὴ, κακὸ ἡ φαυλότητα, ἀδιάφορα ὁ πλοῦτος, ἡ φτώχεια, ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος. Ἄν τὰ γνωρίζεις αὐτὰ θὰ γνωρίσεις μαζὶ μ' αὐτὰ ὅτι οἱ δίκαιοι γι' αὐτὸ θλίβονται, γιὰ νὰ στεφανωθοῦν, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ γιὰ νὰ πληρώσουν γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους· ὅλοι ὅμως οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲν τιμωροῦνται ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴν ἀπιστοῦν οἱ πολλοὶ στὴν ἀνάστασι· ὅπως ὅλοι οἱ δίκαιοι δὲ θλίβονται, γιὰ νὰ μὴν νομίσεις τὴν κακία ὅτι εἶναι ἐπαινετὴ, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴ. Αὐτοὶ εἶναι κανόνες καὶ ὅροι· αὐτὸ ποὺ θέλεις παραλλήλισέ το μ' αὐτούς καὶ δὲ θ' ἀμφιβάλεις καθόλου.

Ὅπως ἀκριβῶς εἶναι γιὰ τοὺς γραμματοδιδασκάλους ὁ ἀριθμὸς ἑξ χιλιάδες, καὶ ἀπὸ αὐτὸν ὅλα ξεκινοῦν, καὶ ὅλα μπορεῖς νὰ τὰ διαιρέσεις καὶ νὰ τὰ πολλαπλασιάσεις μὲ τὸν κανόνα τῶν ἑξ χιλιάδων, καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀριθμὸ ὅλα στρέφονται, καὶ αὐτὰ τὰ γνωρίζουν ὅσοι ἔχουν μάθει γράμματα, ἔτσι καὶ τοὺς κανόνες αὐτούς, τοὺς ὁποίους πάλι θὰ ἀναφέρω συντομότερα, ἂν κάποιος τοὺς γνωρίζει, ποτὲ δὲ σκανδαλίζεται. Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι αὐτοὶ; Ὅτι ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀρετὴ· ὅτι φαῦλο εἶναι ἡ κακία· ὅτι ἀδιάφορα εἶναι οἱ ἀρρώστιες, ἡ φτώχεια, οἱ ἐπιβουλές, οἱ συκοφαντίτες, καὶ ὅσα παρόμοια· ὅτι οἱ δίκαιοι ἐδῶ θλίβονται· ἂν ὅμως μερικοὶ εὐημεροῦν, συμβαίνει αὐτὸ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ἡ ἀρετὴ ὅτι εἶναι μισητὴ· ὅτι οἱ πονηροὶ εὐφραίνονται, γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖ· ἂν πάλι μερικοὶ τιμωροῦνται, συμβαίνει αὐτὸ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι ἡ κακία εἶναι καλόν, οὔτε ὅτι τὰ πράγματα μένουν ἀτιμώρητα· ὅτι δὲν τιμωροῦνται ὅλοι, γιὰ νὰ μὴν ἀμφισβητηθεῖ ὁ καιρὸς τῆς ἀναστάσεως· ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς ποὺ πράττουν ἔργα φαῦλα κι αὐτὰ τὰ ἀποθέτουν ἐδῶ, καὶ ἀπὸ τοὺς

πονηρῶν οἱ χρηστὰ ἔχοντες, καὶ ἐνταῦθα ἀπολαμβάνουσιν, ἵνα ἐκεῖ τιμωρηθῶσιν· ὅτι ἀκατάληπτα τὰ πλείονα τοῦ Θεοῦ ἔργα· ὅτι πολὺ τὸ μέσον ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, καὶ ὅσον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἐάν ταῦτα ἀναλογιζῶμεθα, οὐδὲν ἡμᾶς θορυβῆσαι δυνήσεται. Ἐάν τῶν Γρα-
 5 φῶν ἀκούωμεν συνεχῶς, εὐρήσομεν καὶ παραδείγματα τοιαῦτα πολλά· «τὰ δυνάμενά σε», φησί, «σοφίσει εἰς σωτηρίαν». Καὶ γὰρ τὰ πρακτέα ὑποτίθενται αἱ Γραφαί, καὶ τὰ μὴ πρακτέα· ἄκουε γὰρ τοῦ μακαρίου τούτου ἀλλαχοῦ λέγοντος· «πέποιθας σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον
 10 νηπίων».

Ὅρας ὅτι φῶς τῶν ἐν σκότει ὁ νόμος; Εἰ δὲ ὁ τὸ γράμμα δει-
 κνὸς φῶς, τὸ γράμμα τὸ ἀποκτεῖνον, τί ἄρα ὁ τὸ πνεῦμα τὸ ζωο-
 ποιῶν; εἰ ἡ Παλαιὰ φῶς, τί ἡ Καινὴ, ἐνθα τοσαῦτα ἀνεπετάσθη;
 ἐνθα τοσοῦτόν ἐστι τὸ μέσον, ὅσον εἰ τοῖς οὐδὲν πλέον τῆς γῆς εἰ-
 15 δόσι τὸν οὐρανόν τις ἀνοίξειε, καὶ πάντα ποιήσοι κατοπτεῦσαι.
 Περὶ γεέννης ἐμάθομεν, περὶ βασιλείας, περὶ κρίσεως. Μὴ πιστεύ-
 ωμεν ἀλόγοις πράγμασι· γοητεία πάντα ἐκεῖνα. Τί οὖν ὅτι λέγουσι,
 φησί, καὶ ἐκβαίνει; Ἐπειδὴ σὺ πιστεύεις, εἴ γε καὶ ἐκβαίνει. Αἰχμα-
 λώτόν σε ἔλαβε, κύριός ἐστι τοῦ βίου τοῦ σοῦ, ὡς θέλει αὐτὸν οἰ-
 20 κονομεῖ. Εἶπέ μοι, εἴ τις λήσταρχος υἱὸν βασιλέως αὐτῷ προσφυ-
 γόντα, καὶ ἐρημίαν καὶ τὴν ἐκείνου συνοίκησιν ἀγαπήσαντα ὑπὸ
 χεῖρας ἔχοι καὶ ἐξουσίαν, δυνήσεται αὐτῷ εἰπεῖν, εἰ τελευτᾶ, εἰ ζῆ;
 Καὶ σφόδρα γε δυνήσεται. Τί δήποτε; Οὐκ ἐπειδὴ προοῖδε τὸ μέλ-
 λον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκατέρου κύριος γίνεται, τοῦ ἀφανίσει, καὶ σῶσαι
 25 τὸν παῖδα, ἐκείνου ποιήσαντος αὐτὸν κύριον. Καὶ γὰρ ἀνελεῖν, ἐὰν
 θέλη, δυνήσεται, καὶ ἀφεῖναι, ἂν βουληθῆ, ὁμοίως δυνήσεται· ὑπὸ
 γὰρ ἐκείνῳ γέγονεν. Ἐάν εἶπη, ὅτι πλούσιος ἔση ἢ πέννης, ἀμφοτέ-

πονηροὺς ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ πράττουν καλὰ ἔργα καὶ ἀπολαμβάνουν ἔδω, γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖ· ὅτι τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀκατάληπτα· ὅτι ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ σ' αὐτὸν εἶναι πολὺ μεγάλη, τόσο, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιγραφεῖ. Ἐὰν τὰ σκεπτόμαστε αὐτὰ τίποτε δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς θορυβήσει. Ἐὰν ἀκοῦμε συνέχεια τὶς Γραφές θὰ βροῦμε καὶ πολλὰ παρόμοια παραδείγματα· «αὐτά», λέγει, «ποὺ μποροῦν νὰ σὲ κάνουν σοφὸ, ὥστε νὰ σωθεῖς». Καθόσον οἱ Γραφές διδάσκουν αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πράττουμε κι αὐτὰ ποὺ δὲν πρέπει νὰ πράττουμε· γιατί ἄκουε τί λέγει ἄλλοῦ αὐτὸς ὁ μακάριος· «καὶ πιστεύει ἀπόλυτα ὅτι εἶναι ὁδηγὸς τυφλῶν, φῶς αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στὸ σκοτάδι, παιδαγωγὸς τῶν ἀνοήτων, δάσκαλος τῶν νηπίων»¹⁵.

Βλέπεις ὅτι ὁ νόμος εἶναι φῶς αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στὸ σκοτάδι; Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ δείχνει τὸ γράμμα εἶναι φῶς, τὸ γράμμα ποὺ σκοτώνει, τί ἄραγε εἶναι αὐτὸς ποὺ δείχνει τὸ πνεῦμα ποὺ ζωοποιεῖ; Ἐὰν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἶναι φῶς, τί εἶναι ἡ Καινή, ὅπου τόσα φανερώθηκαν; ὅπου τόση εἶναι ἡ διαφορὰ, ὅση εἶναι ἂν κάποιος, σ' ἐκείνους ποὺ δὲ γνωρίζουν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴ γῆ, τοὺς ἀνοίξει τὸν οὐρανὸ καὶ τοὺς κάνει νὰ τὰ ἴδουν ὅλα. Μάθαμε γιὰ τὴ γέεννα, γιὰ τὴν οὐράνια βασιλεία, γιὰ τὴν κρίση. Ἐὰς μὴ πιστεύουμε σὲ παράλογα πράγματα· ὅλα ἐκεῖνα εἶναι μαγικὰ πράγματα. Γιατί τότε, λέγει, γίνεται αὐτὸ ποὺ λέγουν; Ἐπειδὴ σὺ πιστεύεις, ἐφόσον βέβαια γίνεται. Σὲ αἰχμαλώτισε, εἶναι κύριος τῆς ζωῆς σου, τὴ ρυθμίζει ὅπως θέλει αὐτὸς. Πές μου, ἂν κάποιος λήσταρχος, ποὺ ἔχει στὰ χέρια καὶ στὴν ἐξουσία του τὸ γιὸ τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ κατέφυγε σ' αὐτὸν καὶ ἐπιθύμησε τὴν ἔρημιὰ καὶ συντροφιά ἐκείνου, θὰ μπορέσει νὰ τοῦ πεῖ ἂν εἶναι πεθαμένος ἢ ἂν ζεῖ; Καὶ βέβαια θὰ μπορέσει. Γιατί ἄραγε; Ὅχι ἐπειδὴ προεῖδε τὸ μέλλον, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι κύριος καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ νὰ σκοτώσει, καὶ τοῦ νὰ σώσει τὸ παιδί, ἐφόσον ἐκεῖνο κατέστησε κύριό του τὸν λήσταρχο. Καθόσον καὶ νὰ τὸ σκοτώσει θὰ μπορέσει, ἂν θέλει, καὶ νὰ τὸ ἀφήσει νὰ ζήσει θὰ μπορέσει ὅμοια ἂν θελήσει· γιατί βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνου. Ἐὰν πεῖ ὅτι θὰ εἶσαι πλούσιος ἢ φτωχὸς, καὶ τῶν δύο αὐτὸς εἶναι κύριος. Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου παρέδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς στὰ

ρων κύριος αὐτὸς ἐστὶ. Τὸ πλεόν τοῦ κόσμου ὑπὸ τὰς τοῦ διαβόλου χεῖρας ἑαυτοὺς ἔδωκαν.

5 Καὶ ἄλλως δέ, ὅταν ἐθισθῆ ἄνθρωπος πιστεύειν, πολὺ καὶ τοῦτο συμβαλεῖται ἐκείνοις τοῖς ἀπατεῶσιν· οὐδεὶς γὰρ ταῖς ἀποτυ-
 5 χίαις προσέχει, ἀλλ' εἴ που ἐπιτύχοιεν. Εἰ δέ τινα ἔχουσι δύναμιν προγνωστικὴν, ἐμοὶ τῷ πιστῷ τούτους ἄγε. Οὐ μεγαληγορῶν λέγω· τὸ γὰρ τούτων ἀπηλλάχθαι, οὐ μεγαληγορίας. Ἀμαρτημάτων μὲν γὰρ εἰμι μεστός· τούτων δὲ ἔνεκεν οὐκ ἂν ταπεινοφρονήσαιμι· πάντων τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι καταγελοῦμαι. Ἄγε πρὸς ἐμὲ τὸν ἄνδρα
 10 τὸν μάγον, εἴ τινα ἔχει δύναμιν προγνωστικὴν, εἰπάτω τί μοι συμβήσεται, αὔριον τί ἐστὶ μοι. Ἀλλ' οὐκ ἔρεῖ· ὑπὸ γὰρ τὴν τοῦ βασιλέως ἐξουσίαν εἰμί, καὶ οὐκ ἔχει τὴν ἐμὴν ἀρχὴν οὐδὲ τὴν ὑποταγὴν· πόρρω τῶν καταδύσεων αὐτοῦ καὶ τῶν σπηλαίων τυγχάνω, τῷ βασιλεῖ στρατεύομαι.

15 Ἀλλ' ὁ δεῖνα ἔκλεψε, φησί, καὶ ὁ δεῖνα αὐτὸν κατεμήνυσε. Μάλιστα μὲν οὖν οὐδὲ πανταχοῦ τοῦτο ἀληθές, ἀλλὰ γέλωσ καὶ ψεῦδος· οὐδὲν γὰρ ἴσασιν· εἰ δέ τι ἴσασι, μᾶλλον τὰ ἑαυτῶν ὄφειλον λέγειν, πῶς τὰ πολλὰ ἀναθήματα τῶν εἰδώλων ἐκλάπη, πῶς τὸ πολὺ χρυσίον ἐχωνεύθη. Διὰ τί μὴ προεῖπον τοῖς ἱερεῦσιν αὐ-
 20 τῶν; Ὡστε οὐδὲν ἴσασιν· ἀλλὰ χρημάτων μὲν ἔνεκεν οὐδὲ εἰπεῖν ἐδύναντο, ὅταν οἱ ναοὶ αὐτῶν οἱ εἰδωλικοὶ ἐπίμπραντο καὶ πολλοὶ συναπώλλυντο. Διὰ τί μὴ φεῖδονται τῆς σωτηρίας τῆς αὐτῶν; Ἀλλ' ἐπιτυχία μόνον τὸ πρᾶγμα ἐστίν, εἴ που τι καὶ προεῖποιν. Εἰσὶ παρ' ἡμῖν προφηταὶ, ἀλλ' οὐκ ἀποτυγχάνουσιν· οὐ τοῦτο μὲν λέγου-
 25 σιν, ἐκεῖνο δὲ ψεύδονται, ἀλλὰ πάντα ἀληθεύουσι· τοῦτο γὰρ προγνώσεώς ἐστι.

Παύσασθέ ποτε τῆς μανίας, παρακαλῶ, εἴ γε τῷ Χριστῷ πιστεύετε· εἰ δὲ μὴ πιστεύετε, τί ἑαυτοὺς διασύρετε, τί ἀπατᾶτε; ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν; τίνος γὰρ ἔνεκεν
 30 προσέρχη; τί ἐρωτᾷς; Ἄμα προσῆλθες, ἄμα ἠρώτησας, ὑπὸ τὴν δουλείαν σαυτὸν ἐποίησας· ὡς γὰρ πιστεύων ἐρωτᾷς. Οὐ, φησὶν, οὐ πιστεύων αὐτὸν ἀληθεύειν, ἀλλὰ πειράζων. Καὶ τὸ πειράζειν εἰ ἀληθεύει, οὐκ ἔστι πεπεισμένου ὅτι ψεύδεται, ἀλλ' ἔτι ἀμφιβάλλον-

χέρια τοῦ διαβόλου.

5. Καὶ ἐξ ἄλλου, ὅταν συνηθίσει ὁ ἄνθρωπος νὰ πιστεύει, κὶ αὐτὸ πολὺ βοηθάει ἐκείνους τοὺς ἀπατεῶνες· γιὰτὶ κανένας δὲν προσέχει τὶς ἀποτυχίες, ἀλλ' ἂν κάπου συνέβηκε νὰ ἐπιτύχουν. Ἐὰν ἔχουν κάποια προγνωστικὴ δύναμη, ὀδήγησέ τους σὲ μένα τὸν πιστό. Δὲν τὸ λέγω καυχῶμενος· γιὰτὶ τὸ ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶναι θέμα καυχήσεως. Γιὰτὶ εἶμαι γεμάτος ἀπὸ ἀμαρτήματα· ἐξ αἰτίας αὐτῶν δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ φανῶ ταπεινόφρονας· ὅλους τοὺς περιγελῶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ὁδήγησε σὲ μένα τὸν ἄνδρα τὸ μάγο, ἂν ἔχει κάποια δύναμη προγνωστικὴ, καὶ ἄς μοῦ πεῖ τί θὰ μοῦ συμβεῖ, ἄς μοῦ πεῖ αὔριο τί θὰ μοῦ ἔρθει. Ἀλλὰ δὲ θὰ πεῖ· γιὰτὶ εἶμαι ὑπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ βασιλιᾶ καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐξουσία μου οὔτε τὴν ὑποταγὴν· βρίσκομαι μακριὰ ἀπὸ τὰ κρησφύγετά του καὶ τὰ σπήλαιά του, εἶμαι στρατευμένος στὸ βασιλιά.

Ἄλλ' ὁ τάδε ἔκλεψε, λέγει, καὶ ὁ τάδε τὸν μήνυσε. Μὰ αὐτὸ πρὸ πάντων δὲν εἶναι ἀληθὲς παντοῦ, ἀλλ' εἶναι γελοῖο καὶ ψέμα· γιὰτὶ δὲ γνωρίζουν τίποτε· ἂν γνωρίζουν κάτι, ὄφειλαν πολὺ περισσότερο τὰ δικά τους νὰ ποῦν, πῶς ἔκλεψαν τὰ πολλὰ ἀφιερῶματα τῶν εἰδώλων, πῶς χάθηκε ὁ πολὺς χρυσός. Γιὰτὶ δὲν τὸ προεῖπαν στοὺς ἱερεῖς τους; Ὡστε τίποτε δὲ γνωρίζουν. Οὔτε γιὰ τὰ χρήματα μποροῦσαν νὰ ποῦν, ὅταν οἱ εἰδωλολατρικοὶ ναοὶ τους καίγονταν καὶ πολλοὶ χάνονταν μαζί. Γιὰτὶ δὲν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ σωτηρία τους; Ἄλλ' ἐπιτυχία θεωρεῖται μόνο τὸ πρᾶγμα, ἐφόσον κάπου προεῖπαν κάτι. Ὑπάρχουν προφῆτες σὲ μᾶς ποὺ δὲν ἀποτυγχάνουν· δὲν προλέγουν αὐτό, ἐνῶ σ' ἐκεῖνο ψεύδονται, ἀλλ' εἶναι ἀληθινοὶ σὲ ὅλα· αὐτὸ εἶναι πραγματικὴ πρόγνωση.

Σᾶς παρακαλῶ, παύσατε αὐτὴ τὴ μανία κάποτε, ἂν βέβαια πιστεύετε στὸ Χριστό· ἂν ὁμως δὲν πιστεύετε γιὰτὶ κοροϊδεύετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, γιὰτὶ τοὺς ἀπατᾶτε; Ὡς πότε θὰ κουτσαίνετε καὶ μὲ τὰ δύο σας πόδια; Γιὰτὶ λοιπὸν ἔρχεσαι; γιὰτὶ ρωτᾶς; Μόλις προσῆλθες καὶ μόλις ρώτησες, ἔκαμες τὸν ἑαυτό σου δοῦλο· γιὰτὶ ρωτᾶς ἐπειδὴ πιστεύεις. Ὁχι, λέγει, δὲν πιστεύω ὅτι εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ ποὺ λέγει, ἀλλὰ τὸν πειράζω. Ἀκόμα καὶ πειράζοντάς τον ἂν ἀληθεύουν τὰ λεγόμενά του, δὲ δείχνει ἄνθρωπο πεπεισμένο ὅτι ψεύδεται, ἀλλ' ἄνθρωπο ποὺ ἀκόμη ἀμφιβάλλει. Γιὰ ποιό λόγο

τος. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐρωτᾷς, τί ἔσται; Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τόδε ἔσται, τόδε πρᾶξον καὶ διαφεύξῃ, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν εἰδωλολατρεῖν, πλὴν ἀλλ' οὐ τοσαύτη ἢ ἀπόνοια· εἰ δὲ τὰ μέλλοντα προλέγουσιν, οὐδὲν ἄλλο κερδαίνει ὁ μαθὼν, ἢ λύπην 5 περιττῆν· τὸ μὲν γὰρ πρᾶγμα οὐκ ἐξέβη, τὴν δὲ λύπην ὑπέμεινεν, ἐταρίχευσεν ἑαυτόν. Εἰ συνέφερε τοῦτο, οὐκ ἂν ἡμῖν ἐφθόνησεν ὁ Θεός· οὐκ ἂν ἐβάσκηεν ὁ τὰς ἐν οὐρανοῖς εἰπὼν· «Ὅσα γὰρ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός», φησί, πάντα ἐγνώρισα ὑμῖν, καὶ πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός, ἀπήγγειλα ὑμῖν»· καί, «οὐ λέγω 10 ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους· ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε».

Διὰ τί οὖν ταῦτα οὐκ ἐγνώρισεν ἡμῖν; Ὅτι βούλεται μηδένα λόγον ἔχειν ἡμᾶς αὐτῶν. Ἐπεὶ ὅτι οὐ βασκαίνει, τοῖς παλαιοῖς ταῦτα ἐλέγετο, καὶ περὶ ὄνου καὶ ἑτέρων τινῶν, ἐπειδὴ νῆπιοι ἦσαν, ἡμῖν δέ, ἐπειδὴ βούλεται μηδένα λόγον ἡμῖν εἶναι περὶ αὐτῶν, οὐδὲ 15 φροντίδα ἔθετο ταύτην τοῦ γνωρίσαι ἡμῖν. Ἀλλὰ τί μανθάνομεν; Ὅπερ οὐκ ἔμαθον ἐκεῖνοι· μικρὰ γὰρ ἅπαντα ἐκεῖνα· ἃ δὲ ἡμεῖς ἐμάθομεν ἔστι ταῦτα, ὅτι ἐγειρόμεθα, ὅτι ἀθάνατοι ἐσόμεθα, ὅτι ἄφθαρτοι, ὅτι οὐκ ἔχει τέλος ἢ ζωὴ, ὅτι πάντα παρελεύσεται, ὅτι ἐν νεφέλαις ἀρπαγησόμεθα, ὅτι οἱ πονηροὶ κόλασιν τίσουσι, μυρία 20 πρὸς τούτοις ἕτερα, καὶ οὐδὲν ἔστι ψεῦδος. Οὐ πολλῶ βέλτιον εἰδέναι ταῦτα, ἢ ὅτι ὁ ὄνος ὁ ἀπολόμενος εὐρέθη; Ἴδου ἔλαβες τὸν ὄνον, ἴδου εὗρες· τί τὸ κέρδος; οὐ πάλιν ἀπολλύεις αὐτὸν ἑτέρω τρόπῳ; Κἂν γὰρ αὐτός σε μὴ ἀφῆ, σὺ αὐτὸν ἀφήσεις τῇ τελευτῇ· τὰ δὲ πράγματα, ἅπερ ἐγὼ εἶπον, ἂν κρατεῖν βουλόμεθα, διηνεκῶς 25 ἔχομεν.

Ἐκεῖνα τοίνυν διώκωμεν, ἐκεῖνων ἐχώμεθα τῶν μενόντων, τῶν βεβαίων. Μὴ προσέχωμεν μάντεσι, μηδὲ χρησμολόγοις, μηδὲ ἀγύρταις, ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ τῷ πάντα εἰδότι σαφῶς, τῷ τὴν γνῶσιν ἔχοντι τῶν ἀπάντων· καὶ οὕτω πάντα εἰσόμεθα, ἃ εἰδέναι χρή, καὶ 30 πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐπιτευξόμεθα.

λοιπὸν τὸν ρωτᾶς τί θὰ συμβεῖ; Γιατί, ἂν βέβαια λέγει αὐτό, ὅτι δηλαδή, αὐτὸ θὰ συμβεῖ, αὐτὸ κάμε καὶ θὰ τὸ ἀποφύγεις, βέβαια οὔτε καὶ ἔτσι ἔπρεπε νὰ εἰδωλολατρεῖς, πλὴν ὅμως ἡ ἀνοησία δὲ θὰ ἦταν τόση· ἐφόσον ὅμως προλέγουν τὰ μέλλοντα, τίποτε ἄλλο δὲν κερδίζει αὐτὸς πού τὸ ἔμαθε παρὰ λύπη περιττή· γιατί τὸ προλεγόμενο γεγονὸς δὲν συνέβηκε, τῇ λύπῃ ὅμως τὴν ὑπέμεινε καὶ στεναχώρησε τὸν ἑαυτό του. Ἐὰν μᾶς συνέφερε αὐτὸ δὲ θὰ μᾶς φθονοῦσε ὁ Θεός, δὲ θὰ ἀπέφευγε νὰ μᾶς τὸ πεῖ αὐτὸς πού μᾶς ἀποκάλυψε τὰ οὐράνια. Γιατί λέγει, «ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, ὅλα σᾶς τὰ γνώρισα, καὶ ὅλα ὅσα ἄκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα, σᾶς τὰ εἶπα» καὶ «δὲν σᾶς ὀνομάζω δούλους, ἀλλὰ φίλους· ἐσεῖς εἶστε φίλοι μου»¹⁶.

Γιατί λοιπὸν δὲ μᾶς τὰ γνώρισε αὐτά; Ἐπειδὴ θέλει νὰ μὴν ἀσχολούμαστε ἐμεῖς μ' αὐτά. Γιατί, τὸ ὅτι δὲν ἀποφεύγει νὰ μᾶς τὸ γνωρίσει, στοὺς παλαιοὺς φανερόντων αὐτά, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ὄνο καὶ γιὰ μερικὰ ἄλλα, ἐπειδὴ ἦταν νήπιοι, σὲ μᾶς ὅμως, ἐπειδὴ θέλει μὲ κανένα τρόπο νὰ μὴν ἀσχολούμαστε μὲ αὐτά, δὲ φρόντισε νὰ μᾶς τὰ γνωρίσει. Ἀλλὰ τί μαθαίνουμε; Αὐτὸ πού δὲν ἔμαθαν ἐκεῖνοι· γιατί ὅλα ἐκεῖνα εἶναι μικρά, ἐνῶ αὐτά, πού μάθαμε ἐμεῖς εἶναι αὐτά, ὅτι ἀναστεινόμαστε, ὅτι θὰ εἶμαστε ἀθάνατοι, ὅτι θὰ εἶμαστε ἄφθαρτοι, ὅτι δὲν ἔχει τέλος ἡ ζωὴ, ὅτι ὅλα θὰ παρέλθουν, ὅτι θ' ἀρπαγοῦμε μέσα σὲ σύννεφα, ὅτι οἱ πονηροὶ θὰ τιμωρηθοῦν, καὶ μύρια ἄλλα ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, καὶ τίποτε δὲν εἶναι ψέμα. Δὲν εἶναι πολὺ καλύτερα νὰ γνωρίζεις αὐτά, παρὰ ὅτι βρέθηκε ὁ χαμένος ὄνος; Ἐστω πῆρες τὸν ὄνο, ἔστω τὸν βρῆκες· ποιό τὸ κέρδος; δὲ θὰ τὸν χάσεις πάλι μὲ ἄλλο τρόπο; Κι ἂν αὐτὸς δὲν σὲ ἀφήσει, ἐσὺ θὰ τὸν ἀφήσεις μὲ τὸ θάνατο· ἐνῶ τὰ πράγματα, πού ἐγὼ εἶπα, ἂν θέλουμε νὰ τὰ ἔχουμε γιὰ πάντα, θὰ τὰ ἔχουμε διαρκῶς.

Ἐκεῖνα λοιπὸν νὰ ἐπιδιώκουμε, ἐκεῖνα ν' ἀκολουθοῦμε πού μένουν, τὰ σίγουρα. Ἄς μὴ προσέχουμε σὲ μάντις οὔτε σὲ χρησμολόγους, οὔτε σὲ ἀγύρτες, ἀλλὰ στὸ Θεὸ πού γνωρίζει τὰ πάντα σαφῶς, πού ἔχει τὴ γνώση τῶν πάντων. Καὶ ἔτσι ὅλα θὰ τὰ γνωρίσουμε, αὐτά πού πρέπει νὰ γνωρίζουμε, καὶ θὰ ἐπιτύχουμε ὅλα τὰ ἀγαθά.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Β' Τιμ. 3,16-4,7)

«Πᾶσα γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος».

5 1. Πολλὴν παράκλησιν ποιησάμενος καὶ παραμυθίαν ἀπὸ πάντων, ἐπάγει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν τελειότεραν οὖσαν· εἰκότως δὲ ποιεῖται τοσαύτην παράκλησιν, ἐπειδὴ μέγα τι καὶ λυπηρὸν ἐμελλεν ἐρεῖν. Εἰ γὰρ ὁ Ἐλισσαῖος μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς συνῶν τῷ διδασκάλῳ καὶ ἐν τρόπῳ τελευτῆς ὁρῶν αὐτὸν τελευτῶν-
10 τα, διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, τί οἶει τοῦτον παθεῖν τὸν οὕτω μὲν ἀγαπώμενον, οὕτω δὲ ἀγαπῶντα, ἀκούοντα ὅτι μέλλει ἀποθνήσκειν ὁ διδάσκαλος, καὶ ὅτι οὐδὲ ἀπέλαυσεν αὐτοῦ τὸν χρόνον τὸν ἐγγὺς τοῦ θανάτου, ὃ μάλιστα πάντων εἴωθε λυπεῖν; Οὐ γὰρ οὕτω χάριν ἴσμεν τῷ παρελθόντι χρόνῳ, ἂν τὸν ἐγγὺς χρόνον ἀπολει-
15 φθῶμεν τῶν τε τετελευτηκότων. Διὰ τοῦτο, ὅτε πολλὴν ἐποιήσατο τὴν παράκλησιν, τότε περὶ τῆς τελευτῆς ἑαυτοῦ διαλέγεται· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ λέξεσι χρῆται ἱκαναῖς αὐτὸν παραμυθῆσασθαι καὶ χαρᾶς ἐμπλήσαι, ὡς θυσίαν νομισθῆναι εἶναι τὸ πρᾶγμα ἢ τελευτῆν, καὶ ἀποδημίαν μᾶλλον, ὅπερ οὖν καὶ ἦν, καὶ μετὰστασιν πρὸς
20 τὰ κρείττω.

«Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι», φησί. Διὰ τοῦτο ἔγραφε, λέγων· «πᾶσα γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν». «Πᾶσα»· ποία; Περὶ ἧς εἶπον, φησί,

1. Β' Βασ. κεφ. 2.

2. Β' Τιμ. 4,6.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Β' Τιμ. 3,16-4,7)

«Κάθε γραφή εἶναι θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη πρὸς διδασκαλία, πρὸς ἔλεγχο, πρὸς ἐπανόρθωση, πρὸς διαπαιδαγώγηση μὲ δικαιοσύνη, γιὰ νὰ εἶναι τέλειος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καταρτισμένος πρὸς κάθε ἔργο ἀγαθό».

1. Ἄφοῦ προέτρεψε καὶ παρηγόρησε πολὺ μὲ ὄλα, προσθέτει κι αὐτὴν τὴν προτροπὴ τῶν Γραφῶν ποὺ εἶναι τελειότερη· πολὺ εὐλογα ἀπευθύνει τόση μεγάλη παρηγοριά, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ πεῖ κάτι μεγάλο καὶ λυπηρό. Γιατί, ἂν ὁ Ἐλισσαῖος ποὺ ἦταν μαζί μὲ τὸ δάσκαλο μέχρι τὴν τελευταία ἀναπνοή του καὶ βλέποντάς τον νὰ τελειώνει τὴ ζωὴ του μὲ τὸν τρόπο τοῦ θανάτου, ἔσχισε τὰ ροῦχα του¹, τί νομίζεις ὅτι θὰ πάθει αὐτὸς ποὺ τόσο πολὺ ἀγαπιέται καὶ τόσο πολὺ ἀγαπάει, ἀκούοντας ὅτι ὁ δάσκαλος πρόκειται νὰ πεθάνει; καὶ δὲν ἀπόλαυσε αὐτὸν οὔτε κατὰ τὸ χρόνο ποὺ ἦταν κοντὰ στὸ θάνατό του, πράγμα ποὺ συνήθως κατ' ἐξοχὴ στεναχωρεῖ ὄλους; Γιατί δὲ νιώθουμε τόση εὐχαρίστηση γιὰ τὸν περασμένο χρόνο, ἂν λείψουμε τίς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς αὐτῶν ποὺ πεθαίνουν. Γι' αὐτό, ἀφοῦ τὸν παρηγόρησε πολὺ, τότε ὁμιλεῖ γιὰ τὸ τέλος του· καὶ ὄχι ἀπλῶς, ἀλλὰ χρησιμοποιοῖ λέξεις ἱκανὲς γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν καὶ νὰ τὸν γεμίσουν χαρά, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ σὰν θυσία τὸ πράγμα παρὰ σὰν θάνατος, καὶ ἀποδημία μᾶλλον, πράγμα βέβαια καὶ ποὺ ἦταν, καὶ μετάσταση πρὸς τὰ καλύτερα.

«Ἐγώ», λέγει, «ἤδη εἶμαι ἔτοιμος νὰ χύσω τὸ αἷμα μου σὰν σπονδὴ»². Γι' αὐτὸ ἔγραφε λέγοντας· «κάθε γραφή εἶναι θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη πρὸς διδασκαλία, πρὸς ἔλεγχο, πρὸς ἐπανόρθω-

πᾶσα ἱερά· περὶ ἧς διελέγετο, ταῦτα εἶρητο· περὶ ἧς ἔλεγεν, ὅτι
 «ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερά γράμματα οἶδας». Πᾶσα οὖν ἡ τοιαύτη θεό-
 πνευστος. Μηδὲν οὖν ἀμφίβαλλε, φησί. «Καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδα-
 σκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, ἵνα ἄρτιος ἦ ὁ τοῦ
 5 Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐζηρτισμένος». «Πρὸς δι-
 δασκαλίαν». Εἴ τι μαθεῖν, εἴ τι ἀγνοῆσαι χρή, ἐκεῖθεν εἰσόμεθα· εἰ
 ἐλέγξαι τὰ ψευδῆ, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν· εἰ ἐπανορθωθῆναι καὶ
 σωφρονηθῆναι. Πρὸς παράκλησιν, πρὸς παραμυθίαν, φησί, «πρὸς
 ἐπανόρθωσιν»· τουτέστιν, εἴ τι λείπει, καὶ χρή προστεθῆναι. «Ἵνα
 10 ἄρτιος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος». Διὰ τοῦτο, φησί, γέγονεν ἡ τῶν
 Γραφῶν παράκλησις, ἵνα ἄρτιος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος. Οὐκ ἄρα
 χωρὶς αὐτῆς ἄρτιον ἔνι γενέσθαι. Ἄντ' ἐμοῦ, φησί, τὰς Γραφὰς
 ἔχεις· εἴ τι βούλει μαθεῖν, ἐκεῖθεν δυνήσῃ. Εἰ δὲ Τιμοθέῳ ταῦτα
 ἔγραφε τῷ Πνεύματος ἐμπεπλησμένῳ, πόσω μᾶλλον ἡμῖν; «Πρὸς
 15 πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐζηρτισμένος». Οὐχ ἀπλῶς μετέχων, φησὶν,
 ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἐζηρτισμένος.

Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου
 Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς». Ἦτοι
 ἁμαρτωλοὺς λέγει καὶ δικαίους, ἦτοι καὶ τοὺς ἀπελθόντας καὶ τοὺς
 20 νῦν ὄντας, ὅτι πολλοὶ καταλειφθήσονται ζῶντες. Ἐφόβησεν αὐτὸν
 ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ λέγων, «παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ
 ζωοποιοῦντος τὰ πάντα», ἐνταῦθα δὲ τὸ φοβερώτερον τέθεικε,
 «τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς»· τουτέστι, τοῦ μέλ-
 λοντος εὐθύνας ἀπαιτεῖν· «κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βα-
 25 σιλείαν αὐτοῦ». «Κρίνειν»· πότε; Ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ τῇ μετὰ
 δόξης, τῇ μετὰ βασιλείας. Ἦ τοίνυν τοῦτο λέγει, ὅτι οὐχ οὕτως
 ἤξει, ὡς νῦν ἢ ὅτι διαμαρτύρομαί σοι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν
 βασιλείαν. Μάρτυρα καλεῖ ἐκεῖνον, δεικνὺς ὅτι καὶ τούτου αὐτὸν
 ἀνέμνησεν.

30 Εἶτα πῶς δεῖ κηρύττειν τὸν λόγον διδάσκων, ἐπάγει· «κῆρυ-

ση». Κάθε γραφή· ποιά; Για τήν ὁποία εἶπα, λέγει, ὅτι εἶναι ὄλη ἱερῆ· αὐτὰ λέχθησαν γιά τή γραφή πού συζητοῦσε, γιά τήν ὁποία ἔλεγε, «ὅτι ἀπό βρέφος γνωρίζεις τὰ ἱερὰ γράμματα». Ὅλη λοιπόν αὐτή εἶναι θεόπνευστη. Για τίποτε λοιπόν, λέγει, μήν ἀμφιβάλλεις. «Καί ὠφέλιμη πρὸς διδασκαλία, πρὸς ἔλεγχο, πρὸς ἐπανόρθωση, γιά νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἄρτιος, καταρτισμένος πρὸς κάθε ἔργο ἀγαθό». «Πρὸς διδασκαλία». Ἄν πρέπει κάτι νά μάθουμε, ἄν πρέπει νά ἀγνοήσουμε, θά τὸ μάθουμε ἀπὸ ἐκεῖ· ἄν πρέπει νά ἐλέγξουμε τὰ ψευδῆ κι αὐτὸ ἀπ' ἐκεῖ θά τὸ μάθουμε· ἄν χρειάζεται νά ἐπανορθωθοῦμε καὶ νά σωφρονισθοῦμε. Πρὸς παράκληση, λέγει, πρὸς παρηγοριά. «Πρὸς ἐπανόρθωση»· δηλαδή, ἄν κάτι λείπει καὶ πρέπει νά προστεθεῖ. «Γιά νά εἶναι ἄρτιος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ». Γι' αὐτὸ δόθηκε ἡ παράκληση τῶν Γραφῶν, λέγει, «γιά νά εἶναι τέλειος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ». Ἄρα χωρὶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸ νά γίνει κανεὶς τέλειος. Ἄντι γιά μένα, λέγει, ἔχεις τίς Γραφές· ἄν κάτι θέλεις νά μάθεις θά μπορέσεις νά τὸ μάθεις ἀπὸ ἐκεῖ. Ἄν αὐτὰ τὰ ἔγραφε στὸν Τιμόθεο πού ἦταν πλήρης Πνεύματος ἀγίου, πόσο μᾶλλον σέ μᾶς; «Καταρτισμένος γιά κάθε ἔργο ἀγαθό». Ὅχι ἀπλῶς μετέχοντας, λέγει, ἀλλὰ καταρτισμένος μὲ ἀκρίβεια.

«Σὲ ἐξορκίζω λοιπόν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος πρόκειται νά κρίνει ζωντανούς καὶ νεκρούς». Ἡ ἐννοεῖ τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ δικαίους ἢ ἐκείνους πού πέθαναν καὶ αὐτοὺς πού τώρα ζοῦν, γιὰτι πολλοὶ θά καταληφθοῦν ζωντανοί. Τὸν φόβησε λέγοντας στήν προηγούμενη ἐπιστολή, «σὲ παραγγέλλω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πού ζωοποιεῖ τὰ πάντα»³, ἐδῶ ὅμως ἀνάφερε τὸ φοβερότερο, «πού πρόκειται νά κρίνει ζωντανούς καὶ νεκρούς»· δηλαδή αὐτοῦ πού πρόκειται νά ζητήσῃ εὐθύνες· «κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεώς του καὶ τῆς βασιλείας του». «Νά κρίνει»· Πότε; Κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐδοξης ἐμφάνισής του καὶ τῆς βασιλείας του. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ ἐννοεῖ, ὅτι δὲ θά ρθει ἔτσι, ὅπως τώρα, ἡ σοῦ παρέχω τὴ βεβαιότητα γιά τὴν ἡμέρα τῆς ἐμφανίσεώς του καὶ τῆς βασιλείας του. Ἐκεῖνον καλεῖ μάρτυρα, δείχνοντας ὅτι τοῦ ὑπενθύμισε κι αὐτό.

Ἐπειτα, διδάσκοντας πῶς πρέπει νά κηρύττει τὸ λόγο,

ξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως, ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ». Τί ἐστίν, «εὐκαίρως, ἀκαίρως»; Τουτέστι, μὴ καιρὸν ἔχε ὠρισμένον, ἀεὶ σοι καιρὸς ἔστω, μὴ ἐν εἰρήνῃ, μὴ ἐν ἀδείᾳ, μηδὲ ἐν ἐκκλησίᾳ καθήμενος 5 μόνον· κἂν ἐν τοῖς κινδύνοις, κἂν ἐν δεσμοτηρίῳ ᾗς, κἂν ἄλυσιν περικείμενος, κἂν μέλλῃς ἐξιέναι ἐπὶ θάνατον καὶ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἔλεγξον, μὴ ὑποσταλῆς ἐπιτιμῆσαι. Τότε γὰρ καὶ ἡ ἐπιτίμησις ἔχει καιρὸν, ὅταν ὁ ἔλεγχος προχωρήσῃ, ὅταν ἀποδειχθῇ τὸ ἔργον. «Παρακάλεσον», φησί, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν, εἰπὼν τὸ 10 τραῦμα, ἔδωκε τὴν τομὴν, ἐπήγαγε τὸ φάρμακον· ὅπερ δὲ ἂν τούτων ἀπολειφθῇ, τὸ ἕτερον ἄχρηστον γίνεται. Ἄν τε γὰρ χωρὶς ἐλέγχων ἐπιτιμῆσης, δόξεις εἶναι θρασύς καὶ οὐδεὶς ἀνέχεται· μετὰ δὲ τὸ ἀποδειχθῆναι, τότε καὶ καταδέχεται τὴν ἐπιτίμησιν, πρότερον δὲ ἰταμὸς ἔσται· ἂν τε ἐλέγξης μὲν καὶ ἐπιτιμῆσης, σφοδρῶς δέ, 15 καὶ μὴ παράκλησιν προσαγάγῃς, πάλιν τὸ πᾶν ἀνατέτραπται. Ἀφόρητον γὰρ ἔλεγχος καθ' ἑαυτὸν, ὅταν μὴ καὶ παράκλησιν ἀναμειγμένην ἔχῃ. Καθάπερ γὰρ ἡ τομὴ, καίτοι σωτήριος οὖσα, ἂν μὴ πολλὰ τὰ παραμυθούμενα τὰς ἀλγηδόνας ἔχῃ, οὐκ ἀνέχεται κοπτόμενος καὶ τεμνόμενος ὁ κάμνων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα.

20 «Καὶ ἐν πάσῃ», φησί, «μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ». Καὶ γὰρ ὁ ἐλέγχων μακροθυμίας δεῖται, ὥστε μὴ ἀπλῶς πιστεύειν, καὶ ἡ ἐπιτίμησις παρακλήσεως, ὥστε δεχθῆναι. Τί ἐστίν ὁ τῇ μακροθυμίᾳ προστίθησι λέγων, «καὶ διδαχῇ»; Μὴ ὡς ὀργιζόμενος, μὴ ὡς ἀπεχθανόμενος, μὴ ὡς ἐπεμβαίνων, μὴ ὡς ἐχθρὸν εὐρηκῶς, πάντα 25 ταῦτα ἀφείσθω· ἀλλὰ τί; Ὡς φιλῶν, ὡς συναλγῶν, ὡς μᾶλλον ἐκείνου πενθῶν, ὡς τηκόμενος ἐπὶ τοῖς ἐκείνου. «Ἐν πᾶσῃ μακροθυμίᾳ», φησί, «καὶ διδαχῇ», μὴ ἐν τῇ τυχούσῃ. «Ἔσται γὰρ καιρός, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται». Πρὶν ἢ ἐκτραχηλισθῆναι, προκατέλαβε πάντας αὐτούς· διὰ τοῦτο εἶπε, «καὶ 30 εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως»· ὡς ἔχειν ἐκόντας μαθητευομένους, πάντα

προσθέτει· «κήρυξε τὸ λόγῳ, ἐπίμενε σὲ κατάλληλο καὶ ἀκατάλληλο καιρὸ, ἔλεγξε, ἐπιτίμησε, ἐνθάρρυνε μὲ κάθε μακροθυμία καὶ διδασκαλία». Τί σημαίνει «εὐκαίρως, ἀκαίρως»; Δηλαδή νὰ μὴν ἔχεις καθορισμένο χρόνῳ ἄς σοῦ εἶναι πάντοτε κατάλληλος καιρὸς· ὄχι μόνο σὲ εἰρήνῃ, ὄχι σὲ ἡσυχία, οὔτε μόνο ὅταν βρίσκεσαι στὴν ἐκκλησία· εἴτε βρίσκεσαι σὲ κινδύνους, εἴτε στὴ φυλακή, εἴτε εἶσαι ἀλυσσοδεμένος, εἴτε πρόκειται νὰ βαδίσεις στὸ θάνατο, ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἀκόμα ἔλεγξε, μὴ σταματᾷς νὰ ἐπιτιμᾷς. Γιατί τότε ἡ ἐπιτίμηση γίνεται σὲ κατάλληλο καιρὸ, ὅταν προχωρήσει ὁ ἔλεγχος, ὅταν τὸ ἔργο γίνῃ φανερό. «Παρακάλεσε», λέγει· ὅπως στὴν περίπτωση τῶν ἰατρῶν, ἀφοῦ διέγνωσε τὸ τραῦμα, ἔκαμε τὴν ἐγχείριση, πρόσθεσε τὸ φάρμακο· ὅποιο ἀπὸ αὐτὰ παραλειφθεῖ, τὸ ἄλλο εἶναι ἄχρηστο. Ἄν ἐπιτιμήσεις χωρὶς ἀποδείξεις θὰ φανεῖς ὅτι εἶσαι θρασύς καὶ κανένας δὲ θὰ σ' ἀνεχθεῖ· μετὰ τὴν ἀπόδειξη τότε δέχεται καὶ τὴν ἐπιτίμηση, ἐνῶ προηγουμένως θὰ εἶσαι θρασύς· ἂν πάλι ἐλέγξεις καὶ ἐπιτιμήσεις μὲ μεγάλη αὐστηρότητα, χωρὶς νὰ προσθέσεις καὶ παρηγοριά, πάλι ἀνατράπηκε τὸ πᾶν. Γιατί ὁ ἔλεγχος αὐτὸς καθ' αὐτὸς εἶναι ἀφόρητος, ὅταν δὲ συνοδεύεται καὶ μὲ παρηγοριά. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς καὶ μὲ τὴν ἐγχείριση, ἂν καὶ εἶναι σωτήρια, ἂν δὲν παρηγορήσεις πολὺ, ἔχει τοὺς πόνους καὶ δὲν ἀνέχεται ὁ ἀσθενὴς νὰ κόβεται καὶ νὰ τέμνεται, ἔτσι καὶ ἐδῶ.

«Καὶ μὲ κάθε μακροθυμία καὶ διδασκαλία», λέγει. Γιατί αὐτὸς πού ἐλέγχει χρειάζεται μακροθυμία, ὥστε νὰ μὴ πιστεύει ἀπλῶς, καὶ ἡ ἐπιτίμηση χρειάζεται παρηγοριά, ὥστε νὰ γίνῃ δεκτὴ. Τί σημαίνει αὐτὸ πού προσθέτει στὴ μακροθυμία λέγοντας, «καὶ μὲ διδασκαλία»; Ὅχι σὰν ὀργισμένος, ὄχι μισώντας, ὄχι σὰν νὰ παρεμβαίνεις σὲ ξένες ὑποθέσεις, ὄχι σὰν νὰ βρῆκες ἐχθρό· ὅλα αὐτὰ ἄς παραμερισθοῦν· ἀλλὰ τί; Σὰν ἄνθρωπος πού ἀγαπᾷ, πού πονᾷ μαζί του, πού πενθεῖ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον, πού θλίβεται γιὰ τὰ παθήματα ἐκείνου. «Μὲ κάθε μακροθυμία καὶ διδασκαλία», λέγει, ὄχι μὲ τὴν τυχαία. «Γιατί θὰ ὑπάρξει καιρὸς, πού δὲ θὰ ἀνέχονται τὴν ὑγιὴ διδασκαλία». Πρὶν διαφθαροῦν τελείως πρόλαβε ὅλους αὐτούς· γι' αὐτὸ εἶπε, «καὶ εὐκαιρα καὶ ἄκαιρα»· σὰν νὰ ἔχεις μαθητὲς μὲ τὴ θέλησή τους, κάμνε τὰ πάντα. «Ἀλλὰ

πρᾶττε. «Ἄλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας», φησίν, «ἐαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους».

2. Οὐδὲν ἐμφαντικώτερον τῆς λέξεως ταύτης· τὸ γὰρ ἀδιάκριτον πλῆθος τῶν διδασκάλων διὰ τοῦ, «σωρεύσουσιν», ἐδήλωσε, καὶ 5 διὰ τοῦ παρὰ τῶν μαθητῶν χειροτονεῖσθαι. «Ἐαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι», φησί, «διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν»· τῆς ἡδονῆς χάριν λέγοντας καὶ τέρποντας τὴν ἀκοήν ἐπιζητοῦντες. «Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται». Ταῦτα προλέγει, οὐκ εἰς ἀθυμίαν βουλόμενος ἐμ- 10 βαλεῖν, ἀλλ' ἵνα, ὅταν ἐκβῆ, γενναίως φέρῃ· ὡσπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει λέγων, «ὅτι παραδώσουσιν ὑμᾶς, καὶ μαστιγώσουσι, καὶ εἰς τὰ συναγωγὰς ἄξουσιν ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου». Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ μακάριος οὗτος. «Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμε- 15 νοι τοῦ ποιμνίου». Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὥστε νῆφειν αὐτούς, ὥστε τῷ παρόντι καιρῷ κεχρῆσθαι εἰς δέον.

«Σὺ δὲ νῆφε», φησίν, «ἐν πᾶσι, κακοπάθησον». Ὅρας ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα προλέγει; Καὶ γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τῷ τέλει, ὅτι, «ἔσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφήται»· οὕτω καὶ οὗτος, 20 ὅτε ἐμελλεν ἀποδημεῖν, ταῦτα ἔλεγε· «σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι». «Κακοπάθησον», τουτέστι, κάμε, προκατάλαβε, πρὶν ἢ τὴν λύμην ἐκείνην ἐπελθεῖν, ἐν ἀσφαλεῖ τὰ πρόβατα κατάστησον, ἕως οὗ πάρεισιν οἱ λύκοι, πανταχοῦ κακοπάθησον. «Ἔργον ποιήσον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον». Ἄρα τοῦτο ἔργον εὐαγγελισ- 25 στοῦ, τὸ κακοπαθεῖν καὶ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ παρὰ τῶν ἕξωθεν. «Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον»· τουτέστι, πλήρωσον. Ἴδου καὶ ἄλλη ἀνάγκη τοῦ κακοπαθεῖν. «Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι», φησί, «καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν». Οὐκ εἶπε, 'τῆς ἐμῆς θυσίας', ἀλλ' ὁ περισσόν ἐστι. Τῆς μὲν γὰρ θυσίας οὐ τὸ πᾶν 30 ἀναφέρεται τῷ Θεῷ, τῆς δὲ σπονδῆς τὸ ὅλον. «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα». Πολ-

4. Ματθ. 10,17.

5. Πράξ. 20,29.

6. Ματθ. 24,24.

σύμφωνα με τις επιθυμίες τους», λέγει, «θα συσσωρεύσουν δασκάλους για τους εαυτούς τους».

2. Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἐκφραστικὸ ἀπὸ αὐτὴ τὴ λέξη· γιατί με τὸ «θα σωρεύσουν» δήλωσε τὸ ἀδιάκριτο πλῆθος καὶ τὴν ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν χειροτονία. «Θὰ ἐπισωρεύσουν», λέγει, «για τοὺς ἑαυτοὺς τους δασκάλους, δεχόμενοι ἐρεθισμοὺς στὰ αὐτιά τους». Ἐπιζητώντας χάριν τῆς ἡδονῆς δασκάλους ποὺ λέγουν λόγια καὶ τέρπουν τὴν ἀκοή. «Καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια βέβαια θ' ἀποστρέψουν τὴν ἀκοή, ἐνῶ θὰ στραφοῦν πρὸς τοὺς μύθους». Αὐτὰ τὰ προλέγει ὄχι ἐπειδὴ θέλει νὰ τὸν περιβάλει με λύπη, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ ὑποφέρει γενναῖα ὅταν συμβεῖ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς ἔκαμνε λέγοντας, «θα σᾶς παραδώσουν καὶ θα σᾶς μαστιγώσουν καὶ θα σᾶς ὀδηγήσουν στὶς συναγωγές ἐξ αἰτίας τοῦ ὀνόματός μου»⁴. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ αὐτὸς ὁ μακάριος λέγει· «γιατί ἐγὼ γνωρίζω αὐτό, ὅτι θὰ ρθοῦν λύκοι φοβεροὶ σὲ σᾶς μετὰ τὴν ἀναχώρησή μου, μὴ νιώθοντας λύπη γιὰ τὸ ποίμνιο»⁵. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε γιὰ νὰ ἐπαγρυπνοῦν αὐτοί, ὥστε νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν παρόντα καιρὸ ὅπως πρέπει.

«Ἐσὺ ὁμως», λέγει, «νὰ δείχνεις σωφροσύνη σὲ ὅλα καὶ νὰ κακοπαθεῖς». Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ τὰ προλέγει αὐτά; Γιατί καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς τὸ τέλος ὅτι «θα ἐμφανιστοῦν ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφήτες»⁶· ἔτσι καὶ αὐτὸς ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φύγει γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ ἔλεγε αὐτά· «ἐσὺ ὁμως δείχνε σωφροσύνη σὲ ὅλα». «Κακοπάθησε»· δηλαδὴ κόπιασε, πρόλαβε προτοῦ ἔρθει ἐκείνη ἡ καταστροφή, κατάστησε τὰ πρόβατα σὲ ἀσφάλεια ὥσπου νὰ ρθοῦν οἱ λύκοι, κακοπάθησε παντοῦ. «Κάμε ἔργο εὐαγγελιστοῦ, ἐκτελώντας τὴ διακονία σου στὴν ἐντέλεια». Ἦρα αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ εὐαγγελιστοῦ, τὸ νὰ κακοπαθαίνει καὶ ἀπὸ μόνος του καὶ ἀπὸ τοὺς ἔξω. «Ἐκτέλεσε τὴ διακονία σου στὴν ἐντέλεια»· δηλαδὴ ἀποτέλειωσέ την. Νὰ καὶ ἄλλη ἀνάγκη κακοπαθήσεως· «ἐγὼ βέβαια», λέγει, «εἶμαι πιά ἕτοιμος νὰ χύσω τὸ αἷμα μου σὰν σπονδὴ καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἔφτασε». Δὲν εἶπε 'τῆς θυσίας μου', ἀλλὰ αὐτὸ που εἶναι κάτι παραπάνω. Γιατί ἡ θυσία δὲν ἀναφέρεται ὅλη στὸ Θεό, ἐνῶ ἡ σπονδὴ ὀλόκληρη. «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα, τὸ δρόμο τελείωσα, τὴν πίστη τήρησα». Πολ-

λάκις τὸν ἀπόστολον μετὰ χειῖρας λαβὼν ἐγὼ καὶ τὸ χωρίον τοῦτο περισκεψάμενος, ἀπορῶν διετέλουν, τίνος ἔνεκεν οὕτω μεγαληγορεῖ Παῦλος λέγων, «τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγῶνισμαι». Νῦν δέ μοι δοκῶ εὐρηκέναι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι.

5 Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτά φησι; Τὴν ἀθυμίαν τοῦ μαθητοῦ παραμυθῆσασθαι βούλεται, θαρρεῖν κελεύων ὡς ἐπὶ στέφανον ἀπιόντος αὐτοῦ, ὡς πάντα τετελεκότος, ὡς καλῆς ἐπιτυχόντος τελευτῆς. Χαίρειν δεῖ, φησὶν, οὐκ ἀλγεῖν. Διὰ τί; «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγῶνισμαι». Ὡσπερ ἂν εἴ τις πατὴρ παιδίον αὐτῷ παρακαθήμε-
10 νον, καὶ τὴν ὀρφανίαν οὐ φέρον παραμυθοῖτο λέγων· 'τέκνον, μὴ κλαῖε, ἐζήσαμεν καλῶς, εἰς γῆρας ἐλθόντες καταλιμπάνομέν σε· ἄληπτος ἡμῶν ὁ βίος γέγονε, μετὰ δόξης ἀπερχόμεθα· ἔχεις καὶ σὺ θαυμάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἡμῖν πεπραγμένων· πολλὰς ἡμῖν ὁ βασιλεὺς οἶδε τὰς χάριτας'. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, τρόπαια ἐστήσαμεν, τοὺς πολε-
15 μίους ἐνίκησαμεν, οὐ μεγαληγορῶν, ἄπαγε, ἀλλ' ἀνιστὰς τὸν παῖδα, καὶ παιδεύων τοῖς ἐγκωμίοις κούφως φέρειν τὰ συμβάντα, καὶ χρηστὰς ἔχειν ἐλπίδας, καὶ μὴ νομίζειν, ὅτι φορτικὸν τὸ πρᾶγμα. Δεινὸν γάρ, δεινὸν ὁ χωρισμός· καὶ ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, «ἡμεῖς δὲ ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν, προσῶπῳ, οὐ καρ-
20 δία». Εἰ οὖν αὐτὸς χωρισθεὶς τῶν μαθητῶν τοιαῦτα ἔπασχεν, οἷα οἶει τὸν Τιμόθεον πάσχειν; εἰ ζῶντος χωριζόμενος αὐτοῦ ἐδάκρυνεν, ὡς λέγειν αὐτόν, «μεμνημένος σου τῶν δακρῦων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ», πόσω μᾶλλον τελευτήσαντος;

Ταῦτα οὖν παραμυθούμενος ἔγραφε· καὶ πᾶσα δὲ ἡ ἐπιστολὴ
25 παραμυθίας ἐστὶ πλήρης καὶ ὡσανεὶ διαθήκη τίς ἐστι. «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγῶνισμαι, τὸν δρόμον», φησί, «τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα». «Τὸν ἀγῶνα», φησί, «τὸν καλόν». Οὐκοῦν καὶ σὺ αὐτοῦ ἐπιλαβοῦ. Ἐνθα ἄλυσις, ἐνθα δεσμά, ἐνθα θάνατος, οὗτος ὁ ἀγὼν καλός; Ναί, φησὶν· ὑπὲρ γὰρ Χριστοῦ γίνεται· στεφάνους ἔχει μεγά-
30 λους. «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν». Οὐδὲν τούτου βέλτιον τοῦ ἀγῶνος,

7. Α' Θεσ. 2,17.

8. Β' Τιμ. 1,4.

λές φορές ἐγὼ παίρνοντας τὸν ἀπόστολο στὰ χέρια καὶ ἐξετάζοντας αὐτὸ τὸ χωρίο, βρέθηκα σὲ ἀπορία, γιὰ ποιό λόγο δηλαδὴ καυχιέται τόσο πολὺ ὁ Παῦλος, λέγοντας, «τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα». Τώρα ὁμως νομίζω μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ὅτι βρῆκα τὸ λόγο.

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν τὰ λέγει αὐτά; Θέλει νὰ παρηγορήσει τὴ λύπη τοῦ μαθητοῦ, προτρέποντάς τον νὰ πάρει θάρρος, γιατί βαδίζει γιὰ νὰ στεφανωθεί, γιατί ὅλα τὰ ἔχει τελειώσει, γιατί πέτυχε καλὸ τέλος. Πρέπει νὰ χαίρεσαι τοῦ λέγει, ὄχι νὰ λυπᾶσαι. Γιατί; «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα». Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος πατέρας παρηγοροῦσε τὸ παιδί του ποὺ κάθεται κοντά του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὴν ὀρφάνια, λέγοντάς το· ‘παιδί μου μὴ κλαῖς· ζήσαμε καλὰ καὶ φθάνοντας στὰ γηρατειὰ σὲ ἀφήνουμε. Ἐμμεμπτη ἦταν ἡ ζωὴ μας, φεύγουμε μὲ δόξα· μπορεῖς κι ἐσὺ νὰ θαυμασθεῖς ἐξ αἰτίας τῶν πράξεών μας· πολλὴ εὐγνωμοσύνη μᾶς ἀναγνωρίζει ὁ βασιλιάς’. Σὰν νὰ ἔλεγε, ‘τρόπαια στήσαμε, τοὺς ἐχθροὺς νικήσαμε’, ὄχι μεγαληγορώντας, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ’ ἀνορθώνοντας τὸ παιδί καὶ παιδεύοντάς το μὲ τοὺς ἐπαίνους νὰ ὑπομείνει ἐλαφριά τὰ συμβάντα, νὰ ἔχει ἀγαθὲς ἐλπίδες καὶ νὰ μὴ νομίζει ὅτι τὸ πράγμα εἶναι βαρὺ. Πραγματικὰ εἶναι φοβερὸς ὁ χωρισμός· καὶ ἄκου αὐτὸν ποὺ λέγει· «ἐμεῖς ὁμως ὀρφανέψαμε προσωρινά, γιατί χωριστήκαμε κατὰ τὸ πρόσωπο ὄχι κατὰ τὴν καρδιά»⁷. Ἐὰν αὐτὸς πάθαινε τέτοια ὅταν χωριζόταν ἀπὸ τοὺς μαθητές, τί νομίζεις θὰ πάθαινε ὁ Τιμόθεος; Ἐὰν ὅταν ζοῦσε δάκρυζε ἐπειδὴ χωριζόταν ἀπ’ αὐτόν, ὅπως κι ὁ ἴδιος λέγει, «θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου, γιὰ νὰ γεμίζω ἀπὸ χαρά»⁸, πόσο μᾶλλον ὅταν πέθανε;

Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἔγραφε γιὰ νὰ παρηγορήσει· ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ ἐπιστολὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ παρηγοριὰ καὶ εἶναι σὰν μιὰ διαθήκη. «Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸ ἀγωνίστηκα, τὸ δρόμο», λέγει, «τελείωσα, τὴν πίστη τὴν τήρησα». «Τὸν ἀγώνα τὸν καλό», λέγει. Λοιπὸν καὶ ἐσὺ προσπάθησε νὰ ἐπιτύχεις αὐτό. Ὅπου ὑπάρχει ἀλυσίδα, ὅπου φυλακὴ, ὅπου θάνατος, αὐτὸς εἶναι ὁ καλὸς ἀγώνας; Ναι, λέγει· γιατί γίνεται γιὰ τὸ Χριστό· ἔχει μεγάλα στεφάνια. «Τὸν ἀγώνα τὸν καλό». Τίποτε ὠραιότερο δὲν ὑπάρχει ἀπ’ αὐτὸν τὸν ἀγώνα·

οὐ λαμβάνει τέλος ὁ στέφανος οὗτος· οὗτος οὐκ ἀπὸ κοτίνων ἐστίν, οὐκ ἔχει ἄνθρωπον ἀγωνοθέτην, οὐκ ἔχει ἀνθρώπους θεατάς· ἀπὸ ἀγγέλων σύγκειται τὸ θέατρον. Ἐκεῖ ἐν ἡμέραις πολλαῖς πονοῦσι καὶ ταλαιπωροῦνται, καὶ ἐν ὥρᾳ μιᾷ τὸν στέφανον ἔλαβον, καὶ πα-
 5 ραχρῆμα ἀπέπτη τὰ τῆς ἡδονῆς· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ δια-
 παντὸς ἐν λαμπρότητι, ἐν δόξῃ, ἐν τιμῇ. Δεῖ λοιπὸν χαίρειν· εἰς γὰρ ἀνάπαυσιν ἔρχομαι, ἐξέρχομαι τὸ στάδιον. Ἦκουσας ὅτι τὸ ἀναλῦ-
 σαι κρεῖσσον, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι.

«Τὸν δρόμον τετέλεκα». Καὶ γὰρ ἀγωνίζεσθαι χρὴ καὶ τρέ-
 10 χεῖν· ἀγωνίζεσθαι μὲν καρτεροῦντα τὰς θλίψεις, τρέχειν δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τι χρήσιμον. Ὅντως καλὸς ὁ ἀγὼν, οὐ τέρπων ἀπλῶς τὸν θεατὴν, ἀλλὰ ὠφελῶν· καὶ ὁ δρόμος οὐκ εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν, οὐδὲ ἰσχύος ἐπίδειξις ἐστὶ καὶ φιλοτιμίας, ἀλλὰ πάντας ἔλ-
 κων εἰς τὸν οὐρανόν. Οὗτος ὁ δρόμος τοῦ ἡλίου καθαρώτερος, ὃν ὁ
 15 Παῦλος ἔτρεχεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ ὃν ἐκεῖνος τρέχει ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ. Πῶς δὲ τετέλεκε τὸν δρόμον; Τὴν οἰκουμένην ἅπασαν περιῆλθεν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἀπὸ τῆς Ἀραβίας, καὶ μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς ἐλθὼν· «ὥστε με», φησὶν, «ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χρι-
 20 στοῦ»· καὶ πᾶσαν διαδραμῶν τὴν οἰκουμένην καθάπερ τις πτηνός, μᾶλλον δὲ καὶ πτηνοῦ σφοδρότερον· ὁ μὲν γὰρ πτηνὸς ἀπλῶς διέ-
 τρεχεν, οὗτος δὲ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ πτερὸν ἔχων τοῦ Πνεύματος, καὶ μυρία διακόπτων κωλύματα, θανάτους, ἐπιβουλάς, συμφοράς. Ὡστε καὶ πτηνοῦ ταχύτερος ἦν. Εἰ πτηνὸς ἦν ἀπλῶς, καὶ κατηνέ-
 25 χθη ἂν καὶ ἀνάλωτο, ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐκουφίζετο, πάντων ὑπερηνέχθη τῶν δικτύων, ὡσανεὶ πτηνὸς πτερὰ ἔχων ἀπὸ πυρός.

«Τὴν πίστιν», φησί, «τετήρηκα». Πολλὰ γὰρ ἦν τὰ βουλόμενα αὐτὸν συλῆσαι, οὐχ αἱ φιλῖαι τῶν ἀνθρώπων μόναι, ἀλλὰ καὶ
 30 ἀπειλαὶ καὶ θάνατοι καὶ μυρία ἕτερα. Ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα ἔστη. Πῶς; Νήφων καὶ ἐγρηγορώς. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς παρα-

αὐτὸ τὸ στεφάνι δὲν τελειώνει· αὐτὸ τὸ στεφάνι δὲν εἶναι ἀπὸ κότινο, δὲν εἶναι ἄνθρωπος ὁ ἀγωνοθέτης, δὲν ἔχει θεατὲς ἀνθρώπους· τὸ θέατρο ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀγγέλους. Ἐκεῖ κοπιάζουν πολλές ἡμέρες καὶ ταλαιπωροῦνται, καὶ ἔλαβαν τὸ στεφάνι σὲ μιὰ ὥρα κι ἀμέσως ἔφυγε ἢ ἡδονή· ἐδῶ δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ γιὰ πάντα ὁ νικητῆς ζεῖ σὲ λαμπρότητα, σὲ δόξα, σὲ τιμὴ. Πρέπει λοιπὸν νὰ χαίρεσαι· γιὰτὶ πηγαίνω γιὰ ἀνάπαυση, βγαίνω ἀπὸ τὸ στάδιο. Ἄκουσες ὅτι εἶναι καλύτερο τὸ νὰ πεθάνει κανεὶς καὶ νὰ εἶναι μὲ τὸ Χριστό.

«Τὸ δρόμο τὸν τελείωσα». Γιὰτὶ πρέπει νὰ ἀγωνίζεσαι καὶ νὰ τρέχεις. Νὰ ἀγωνίζεσαι ὑπομένοντας τὶς θλίψεις καὶ νὰ τρέχεις ὄχι τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ κάτι χρήσιμο. Πραγματικὰ εἶναι ὠραῖος ὁ ἀγώνας, ὄχι ἐπειδὴ εὐχαριστεῖ ἀπλῶς τὸ θεατῆ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὠφελεῖ· καὶ ὁ δρόμος δὲν ὀδηγεῖ στὸ μηδέν, οὔτε εἶναι ἐπίδειξη δυνάμεως καὶ φιλοτιμίας, ἀλλ' ὅλους τοὺς ὀδηγεῖ στὸν οὐρανὸ. Αὐτὸς ὁ δρόμος ποὺ ὁ Παῦλος ἔτρεχε στὴ γῆ εἶναι καθαρότερος ἀπὸ τὸν ἥλιο, παρὰ ἐκεῖνος τὸν ὁποῖο ὁ ἥλιος τρέχει στὸν οὐρανὸ. Πῶς ὅμως τέλειωσε τὸ δρόμο; Ὅλη τὴν οἰκουμένη περιέτρεξε ὅταν ἄρχισε ἀπὸ τὴν Γαλιλαία καὶ ἀπὸ τὴν Ἀραβία καὶ ἦρθε μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς· «ὥστε ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα», λέγει, «καὶ τὰ γύρω μέρη καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ νὰ ἔχω συμπληρώσει τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ»⁹. Καὶ διέτρεξε ὅλη τὴν οἰκουμένη σὰν κάποιον πτηνὸ, ἢ καλύτερα γρηγορότερα καὶ ἀπὸ πτηνὸ. Γιὰτὶ τὸ πτηνὸ ἀπλῶς τὴν διέτρεχε, ἐνῶ αὐτὸς δὲ διέτρεχε ἀπλῶς αὐτήν, ἀλλ' ἔχοντας τὰ φτερά τοῦ Πνεύματος καὶ παραμερίζοντας μύρια ἐμπόδια, θανάτους, ἐπιβουλές, συμφορές. Ὡστε ἦταν γρηγορότερος καὶ ἀπὸ πτηνὸ. Ἄν ἦταν ἀπλῶς πτηνὸ θὰ ἦταν δυνατόν καὶ νὰ καταπέσει καὶ νὰ καταστραφεῖ, ἐπειδὴ ὅμως στηριζόταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ξέφυγε ἀπὸ ὅλα τὰ δίχτυα, σὰν πτηνὸ ποὺ ἔχει φτερά ἀπὸ φωτιά.

«Τὴν πίστη τὴν τήρησα», λέγει. Πράγματι πολλὰ ἦταν ἐκεῖνα ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν ἐξαρπάσουν· ὄχι μόνο οἱ φιλίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπειλές καὶ οἱ θάνατοι καὶ μύρια ἄλλα. Ἀλλὰ πρὸς ὅλα ἀντιστάθηκε. Πῶς; Μὲ νήψη καὶ ἐγρηγορησιν. Αὐτὰ βέβαια ἦταν ἀρκετὰ γιὰ παρηγοριὰ τῶν μαθητῶν, αὐτὸς ὅμως προσ-

μυθίαν τῶν μαθητῶν, αὐτὸς δὲ καὶ τὰ ἔπαθλα προστίθησι. Ποῖα δὲ ταῦτα; «Λοιπὸν ἀπόκειται μοι», φησὶν, «ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος». Δικαιοσύνην ἐνταῦθα πάλιν τὴν καθόλου φησὶν ἀρετὴν. Οὐ τοίνυν ἀλγεῖν χρή, ὅτι ἄπειμι στεφανωσόμενος τὸν στέφανον τὸν
5 ἀπὸ Χριστοῦ τιθέμενον ἐπὶ τῆς ἐμῆς κεφαλῆς. Ἄλλ' εἰ ἐνταῦθα παρέμενον, ὄντως ἀλγεῖν ἐχρῆν μᾶλλον καὶ δεδοικέναι, μὴ παραπέσω, μὴ παραπόλωμαι. «Ὅν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ».

10 3. Ἐνταῦθα καὶ αὐτὸν ἀνέστησεν. Εἰ πᾶσι, πολλῶ μᾶλλον Τιμοθέῳ. Ἄλλ' οὐκ εἶπε, 'καὶ σοί', ἀλλὰ, «πᾶσι», δηλῶν ὅτι, εἰ «πᾶσι», πολλῶ μᾶλλον αὐτῷ. Πῶς δὲ ἂν τις ἀγαπήσειε, φησί, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ; Εἰ χαίρει ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· ὁ δὲ χαίρων ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἄξια πράττει τῆς χαρᾶς, τὰ ὑπάρχοντα
15 προήσεται, εἰ δέοι, καὶ τὴν ψυχὴν, ὥστε τῶν μελλόντων τυχεῖν ἀγαθῶν, ὥστε καταξιωθῆναι τὴν δευτέραν παρουσίαν μετὰ τοῦ προσήκοντος σχήματος ἰδεῖν, μετὰ παρρησίας, μετὰ δόξης καὶ λαμπρότητος. Τοῦτό ἐστιν ἀγαπᾶν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. Ὁ ἀγαπῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν, πάντα πράξει ὥστε καὶ πρὸ ἐκείνης τῆς
20 καθολικῆς γενέσθαι αὐτῷ τὴν μερικὴν. Καὶ πῶς ἐνι τοῦτο, φησὶν; Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ πορευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν». Ἐννόησον δὲ ὅσον ἐστὶ τὸν κοινῇ πᾶσιν ἐπιφαίνεσθαι μέλλοντα, τοιοῦτον ἰδίᾳ ὑπισχεῖσθαι ἐπιφανῆναι ἡμῖν. «Ἐλευσόμε-
25 θα» γάρ, φησί, «καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν». Εἴ τις ἀγαπᾷ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, πάντα πράξει, ὥστε αὐτὸν καλέσαι πρὸς ἑαυτόν, καὶ ἔχειν, ὥστε ἐπιλάμψαι αὐτῷ τὸ φῶς. Μηδὲν ἀνάξιον ἔστω τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ ταχέως καταλύει παρ' ἡμῖν. Ἐπιφάνεια δὲ λέγεται διὰ τὸ ἐπάνω φαίνεσθαι, καὶ ἄνωθεν ἀνατέλλειν.

30 Οὐκοῦν τὰ ἄνω ζητῶμεν, καὶ ταχέως τὰς ἀκτῖνας ἐκεῖνας ἐπισπασόμεθα. Οὐδεὶς τῶν κάτω κυπτόντων καὶ κατορυπτόντων ἑαυτὸν εἰς τὴν γῆν, δυνήσεται τὸ ἡλιακὸν φῶς ἰδεῖν· οὐδεὶς τῶν κα-

θέτει καὶ τὰ ἔπαθλα. Καὶ ποιά εἶναι αὐτά; «Λοιπὸν μοῦ ἀπομένει», λέγει, «τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης». Δικαιοσύνη ἐδῶ πάλι ἐννοεῖ τὴν ὅλη ἀρετὴ. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ στεναχωριέσαι πού φεύγω γιὰ νὰ στεφανωθῶ μὲ τὸ στεφάνι πού θὰ βάλει ὁ Χριστὸς στὸ κεφάλι μου. Ἄλλ' ἂν παρέμεινα ἐδῶ, πραγματικὰ ἔπρεπε νὰ λυπᾶσαι περισσότερο καὶ νὰ φοβᾶσαι μήπως παραπέσω, μήπως χαθῶ. «Ποῦ θὰ μοῦ δώσει ὁ Κύριος, ὁ δίκαιος κριτής, τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ ὄχι μόνο σὲ μένα, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους ἐκείνους πού θ' ἀγαπήσουν τὴν ἐμφάνισή του».

3. Ἐδῶ ἀναθάρρυνε καὶ αὐτόν. Ἐάν θὰ τὸ δώσει σ' ὅλους, πολὺ περισσότερο στὸν Τιμόθεο. Ἄλλὰ δὲν εἶπε «καὶ σὲ σένα», ἀλλὰ «σ' ὅλους», δηλώνοντας ὅτι, ἂν «σὲ ὅλους», πολὺ περισσότερο σ' αὐτόν. Πῶς ὅμως, λέγει, θὰ μποροῦσε κάποιος ν' ἀγαπήσει τὴν ἐμφάνισή τοῦ Χριστοῦ; Ἐάν χαίρεται γιὰ τὴν παρουσία του· κι αὐτὸς πού χαίρεται γιὰ τὴν παρουσία του κάμνει ἔργα ἄξια τῆς χαρᾶς· τὰ ὑπάρχοντά του θὰ δώσει ἂν χρειαστεῖ καὶ τὴν ζωὴ του, ὥστε νὰ ἐπιτύχει τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ὥστε νὰ ἀξιωθεῖ νὰ δεῖ τὴ δευτέρα παρουσία μὲ τὸ πρέπον σχῆμα, μὲ παρρησία, μὲ δόξα καὶ λαμπρότητα. Αὐτὸ σημαίνει «ν' ἀγαπᾶ τὴν ἐμφάνισή του». Αὐτὸς πού ἀγαπᾶ τὴν ἐμφάνισή του θὰ κάμει τὸ πᾶν, ὥστε νὰ ἐπιτύχει τὴ μερικὴ τὴν πρὶν ἀπὸ ἐκείνη τὴν καθολικὴ ἐμφάνισή. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατόν αὐτό; Ἐάν ακοῦε τὸ Χριστὸ πού λέγει· «αὐτὸς πού μὲ ἀγαπᾶ θὰ τηρήσει τὶς ἐντολές μου, καὶ θὰ ἔρθουμε ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας καὶ θὰ κατοικήσουμε μαζί του»¹⁰. Σκέψου πόσο μεγάλο εἶναι, αὐτὸς πού πρόκειται νὰ ἐμφανισθεῖ σὲ ὅλους ἀπὸ κοινού, νὰ ὑπόσχεται αὐτὸς νὰ φανεῖ ἰδιαίτερα σὲ μᾶς. Γιατὶ λέγει, «θὰ ἔρθουμε καὶ θὰ κατοικήσουμε μέσα σ' αὐτόν». Ἐάν κανεὶς ἀγαπᾶ τὴν ἐμφάνισή του, τὰ πάντα θὰ κάμει, ὥστε νὰ τὸν καλέσει στὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ τὸν ἔχει, γιὰ νὰ λάμψει σ' αὐτόν τὸ φῶς. Ἐάν μὴν ὑπάρχει τίποτε ἀνάξιο τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ γρήγορα καταλύει σὲ μᾶς. Λέγεται «ἐπιφάνεια» ἐπειδὴ φαίνεται ἐπάνω καὶ ἀνατέλλει ἀπὸ ἐπάνω.

Λοιπὸν ἂς ἐπιζητοῦμε τὰ ἄνω καὶ γρήγορα θ' ἀποσπάσουμε τὶς ἀκτίνες ἐκεῖνες. Κανένας ἀπὸ αὐτοὺς πού σκύβουν κάτω καὶ καταθάπτουν τὸν ἑαυτὸ τους στὴ γῆ δὲ θὰ μπορέσει νὰ δεῖ τὸ

ταμολυνόντων ἑαυτὸν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι δυνήσεται τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἰδεῖν· οὐδενὶ ἐπιφαίνει τῶν τούτοις ἐνστρεφομένων. Ἀνάνησον μικρόν, ἀνάνησον ἀπὸ τοῦ βάθους, ἀπὸ τοῦ κλύδωνος τοῦ βιωτικοῦ, εἰ βούλει τὸν ἥλιον ἰδεῖν, εἰ βούλει τῆς 5 ἐπιφανείας τυχεῖν· ἂν τύχῃς αὐτοῦ τῆς ἐπιφανείας ταύτης, τότε αὐτὸν ὄψει μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας. Φιλοσόφησον νῦν· μὴ ἔστω παρὰ σοὶ πνεῦμα ἀπονοίας, ἵνα μὴ σε ραπίσῃ σφοδρῶς καὶ καταβάλλῃ· μὴ ἔστω λελιθωμένη ἡ καρδιά καὶ σκότος, ἵνα μὴ προσαρράξῃς ἐκεῖ τὸ πλοῖον· μὴ ἔστω τις δόλος· καὶ γὰρ αἱ ὕφαλοι ναυά-
 10 για ἐργάζονται χαλεπώτατα. Μὴ τρέφε θηρία, τὰ πάθη λέγω· θηρίων γὰρ ἐκεῖνα χαλεπώτερα· μὴ τοῖς ρευστοῖς πράγμασι θάρρει, ἵνα δυνηθῆς ἐστάναι βεβαίως. Οὐδεὶς ἐπὶ ὕδατος ἴσταται, ἐπὶ δὲ πέτρας ἅπαντες ἀσφαλῶς ἴστανται. Ὑδωρ ἐστὶ τὰ βιωτικὰ πράγματα· «ἤλθον», φησί, «ὕδατα ἕως ψυχῆς μου, ὡς χειμάρρους πα-
 15 ραρρέων». Πέτρα ἐστὶ τὰ πνευματικά· «ἐν πέτρᾳ» γάρ, φησὶν, «ἔψωσας τοὺς πόδας μου». Ἰλύς ἐστὶ καὶ πηλὸς τὰ βιωτικά· ἀνασπάσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τούτων· οὕτω γὰρ δυνησόμεθα τυχεῖν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Χριστοῦ. Πᾶν ὃ ἐὰν ἐπέλθῃ, φέρωμεν· ἱκανὴ ἐν πᾶσι παραμυθία τὸ διὰ Χριστὸν παθεῖν· ταύτην τὴν θεῖαν ἐπωδὴν
 20 ἐπιλέγωμεν, καὶ παύσεται τοῦ τραύματος ἡ ἀλγηδών.

Καὶ πῶς διὰ Χριστόν ἐστι παθεῖν, φησὶν; Ἐσυκοφάντησέ σέ τις ἀπλῶς οὐ διὰ Χριστόν; ἂν ἐνέγκῃς γενναίως, ἐὰν εὐχαριστήσῃς, ἐὰν εὐξῇ ὑπὲρ ἐκείνου, ταῦτα πάντα διὰ Χριστόν ποιεῖς. Ἄν καταράσῃ, ἂν ἀποδυσπετήσῃς, ἂν ἐπιχειρήσῃς ἀμύνασθαι, κἂν μὴ δυ-
 25 νηθῆς, οὐκ ἔστι διὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ ζημίαν ὑπήνεγκας καὶ τοῦ καρποῦ ἀπεστέρησαι διὰ τὴν προαίρεσιν τὴν σὴν. Ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι καὶ κερδαίνειν ἐκ τῶν δεινῶν καὶ βλάπτεσθαι· οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῶν δεινῶν τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν. Οἷόν τι λέγω· ἔπαθε τοσαῦτα ὁ Ἰώβ, εὐχαρίστως ἤνεγκεν, ἐδι-
 30 καιώθη, οὐκ ἐπειδὴ ἔπαθεν, ἀλλ' ἐπειδὴ παθὼν εὐχαρίστως ἤνεγ-

11. Ψαλμ. 68,2.

12. Ψαλμ. 39,3.

ήλιακὸ φῶς. Κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μολύνουν τὸν ἑαυτό τους μὲ κοσμικὲς ὑποθέσεις δὲ θὰ μπορέσει νὰ δεῖ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης· σὲ κανέναν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ περιστρέφονται σ' αὐτὰ δὲν παρουσιάζεται. Σήκω λιγάκι, σήκω ἀπὸ τὸ βάθος, ἀπὸ τὸν κλύδωνα τὸν βιωτικό, ἂν θέλεις νὰ δεῖς τὸν ἥλιο, ἂν θέλεις νὰ ἐπιτύχεις τὴν ἐμφάνισή του· ἂν ἐπιτύχεις τὴν ἐμφάνισή του αὐτή, τότε θὰ δεῖς αὐτὸν μὲ πολλὴ παρρησία. Φιλοσόφησε τώρα· ἄς μὴν ὑπάρχει σὲ σένα πνεῦμα ἀλαζονείας, γιὰ νὰ μὴ σὲ χτυπήσει δυνατὰ καὶ σὲ καταβάλει· ἄς μὴν εἶναι ἡ καρδιά σου πετρωμένη καὶ σκοτεινὴ, γιὰ νὰ μὴν ἀρράξεις ἐκεῖ τὸ πλοῖο· ἄς μὴν ὑπάρχει κανένας δόλος· γιατί οἱ ὕφαλοι προξενοῦν φοβερότατα ναυάγια. Μὴ τρέφεις θηρία, ἐννοῶ τὰ πάθη· γιατί ἐκεῖνα εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὰ θηρία· μὴ ἔχεις θάρρος στὰ ρευστὰ πράγματα, γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ σταθεῖς μὲ σιγουριά. Κανένας δὲ στέκεται στὸ νερό, ἀλλ' ὄλοι στέκονται μὲ ἀσφάλεια ἐπάνω στὴν πέτρα. Νερό εἶναι οἱ βιωτικὲς ὑποθέσεις· «ἤρθαν τὰ νερά», λέγει, «μέχρι τὴν ψυχὴ μου, τὴν περιβρέχουν σὰν χεῖμαρροι»¹¹. Πέτρα εἶναι τὰ πνευματικά· «γιατί», λέγει, «στὴν πέτρα ὕψωσες τὰ πόδια μου»¹². Τὰ βιωτικὰ εἶναι βόρβορος καὶ πηλός· ἄς ἀποσπᾶσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ αὐτὰ· γιατί ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ δοῦμε τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ. Ὅτιδήποτε κι ἂν ἔρθει ἄς τὸ ὑπομένουμε· γιὰ ὅλα εἶναι ἀρκετὴ ἡ παρηγοριὰ τὸ νὰ πάθεις γιὰ τὸ Χριστό· αὐτὴ τὴ θεία προσφώνιση ἄς ἐπαναλαμβάνουμε, καὶ θὰ σταματήσει ὁ πόνος τοῦ τραύματος.

Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατό νὰ πάθουμε γιὰ τὸ Χριστό; Σὲ συκοφάντησε κάποιος ἀπλῶς ὄχι γιὰ τὸ Χριστό; ἂν τὸ ὑπομείνεις γενναῖα, ἂν εὐχαριστήσεις, ἂν προσευχηθεῖς γιὰ ἐκεῖνον, ὅλα αὐτὰ τὰ κάνεις γιὰ τὸ Χριστό. Ἄν καταρασθεῖς, ἂν σοῦ λείψει ἡ ὑπομονή, ἂν ἐπιχειρήσεις νὰ ἀμυνθεῖς, κι ἂν δὲν μπορέσεις, δὲν εἶναι γιὰ τὸ Χριστό, ἀλλὰ ζημιὰ ἐπέφερες καὶ ἀποστερήθηκες τὸν καρπὸ ἐξ αἰτίας τῆς προαιρέσεως τῆς δικῆς σου. Στὸ χέρι μας εἶναι καὶ νὰ κερδίσουμε ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ νὰ ζημιωθοῦμε· αὐτὸ δὲ συμβαίνει ἀπὸ τὴ φύση τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴ δικὴ μας προαίρεση. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· ἔπαθε τόσα ὁ Ἰώβ· τὰ ὑπόφερε μὲ εὐχαρίστηση· δικαιώθηκε, ὄχι ἐπειδὴ ἔπαθε, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πάθαινε ὑπομένοντάς τα μὲ εὐχαρίστηση. Ἄλλος ποὺ ἔπαθε τὰ

κεν. Ἔτερος τὰ αὐτὰ παθὼν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὰ αὐτὰ (οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὁ τοιαῦτα παθὼν, ἀλλὰ πολλῶ ἑλάττονα), ἐδυσφήμησεν, ἠγανάκτησε, κατηράσατο τῷ κόσμῳ παντί, ἐδυσχέρανε πρὸς τὸν Θεόν· οὗτος κατεκρίθη καὶ κατεδικάσθη, οὐκ ἐπειδὴ πέπονθεν, 5 ἀλλ' ἐπειδὴ ἐβλασφήμησεν· ἐβλασφήμησε δέ, οὐ παρὰ τὴν ἀνάγκην τῶν συμβάντων· ἐπεὶ εἴ ἡ ἀνάγκη τῶν συμβάντων τοῦτο ἐποίησεν, ἔδει καὶ τὸν Ἰὼβ βλασφημηῆσαι· εἴ δὲ χαλεπώτερα παθὼν οὐδὲν τοιοῦτον εἰργάσατο, οὐ παρὰ τοῦτο ταῦτα συνέβη, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς προαιρέσεως.

10 Ἰσχυρᾶς οὖν δεῖ ἡμῖν ψυχῆς, καὶ οὐδὲν ἡμῖν χαλεπὸν φανεῖται, ὡσπερ ἀσθενούσης, οὐδὲν ὅπερ οὐ χαλεπὸν. Παρὰ τὴν ἡμετέραν διάθεσιν πάντα καὶ φορητὰ καὶ ἀφόρητα γίνεται· ταύτην ὀχρῶσωμεν, καὶ πάντα οἴσομεν εὐκόλως. Καὶ γὰρ τὸ δένδρον, ὅταν μὲν κατὰ βάθους παραπέμψη τὴν ρίζαν, οὐδὲ σφοδρὰ καταγιγίσκει αὐτὸ 15 διασαλεῦσαι δυνήσεται, ἂν δὲ ἐξ ἐπιπολῆς ἢ κείμενον καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιφανείας, κἂν μικρὰ προσπέση ἀνέμου ροπή, πρόρριζον αὐτὸ ἀνέσπασεν. Οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἐὰν καθηλώσωμεν τὰς σάρκας ἡμῶν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν παρασαλεῦσαι δυνήσεται· ἐὰν δὲ ἀπλῶς προτιθῶμεν, καὶ μικρὰ ροπή ἠφάνισε καὶ ἀπώλεσε.

20 Διὸ παρακαλῶ, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἅπαντα φέρειν, καὶ μιμεῖσθαι τὸν προφήτην τὸν λέγοντα, «έκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω σου». Ὅρα τί φησιν, «έκολλήθη ἡ ψυχὴ μου». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «ἠγγισεν», ἀλλ', «έκολλήθη». Καὶ πάλιν, «έδίψησέ σε ἡ ψυχὴ μου». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «έπεπόθησεν», ἀλλ' «έδίψησεν», ἵνα τὸ 25 σφοδρὸν τοῦ πόθου διὰ τούτων ἐμφάνη τῶν λέξεων. Καὶ πάλιν, «καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου». Βούλεται γὰρ ἡμᾶς ἀεὶ προσκολλᾶσθαι αὐτῷ οὕτω καὶ συνδεδέσθαι, ὡς μηδέποτε αὐτοῦ ἀφίστασθαι. Ἄν οὕτως ἐχώμεθα τοῦ Θεοῦ, ἂν προσηλώσωμεν αὐτῷ τὰς ἡμετέρας διανοίας, ἂν διψῶμεν αὐτοῦ τὸν πόθον, 30 καὶ πάντα ἡμῖν ἔσται ἅπερ βουλόμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτευξόμεθα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ μετὰ Πατρὸς καὶ ἀγίου Πνεύματος δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἴδια, ἢ καλύτερα οὔτε τὰ ἴδια (γιατὶ κανένας δὲν ὑπάρχει πού νὰ ἔπαθε τέτοια, ἀλλὰ πολὺ λιγότερα), βλασφήμησε, ἀγανάκτησε, καταράστηκε ὅλο τὸν κόσμο, ὀργίστηκε ἐναντίον τοῦ Θεοῦ· αὐτὸς κατακρίθηκε καὶ καταδικάστηκε, ὄχι ἐπειδὴ ἔπαθε, ἀλλ' ἐπειδὴ βλασφήμησε· καὶ βλασφήμησε ὄχι ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν γεγονότων· γιατί, ἂν ἡ ἀνάγκη τῶν γεγονότων τὸν ἀνάγκασε σ' αὐτό, ἔπρεπε καὶ ὁ Ἰὼβ νὰ βλασφημήσει· ἐφόσον ὁμως ἔπαθε χειρότερα καὶ δὲν ἔκαμε τίποτε παρόμοιο, δὲν συνέβηκαν αὐτὰ κατ' ἀνάγκη, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀρρωστημένης προαιρέσεως.

Χρειαζόμαστε λοιπὸν ἰσχυρὴ ψυχὴ καὶ τίποτε δὲ θὰ μᾶς φανεῖ δύσκολο· ὅπως πάλι ὅταν εἶναι ἀσθενικὴ ἡ ψυχὴ τίποτε δὲν ὑπάρχει πού νὰ μὴν εἶναι δύσκολο. Ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσή μας ὅλα γίνονται καὶ ὑποφερτὰ καὶ ἀνυπόφορα· αὐτὴν ἃς ὀχυρώσουμε καὶ ὅλα θὰ τὰ ὑποφέρουμε εὐκόλα. Γιατὶ καὶ τὸ δένδρο ὅταν χῶσει βαθιὰ τὴ ρίζα, οὔτε σφοδρὴ καταιγίδα θὰ μπορέσει νὰ τὸ διασαλεύσει, ἂν ὁμως βρίσκεται στὰ ρηχὰ καὶ πάνω στὴν ἐπιφάνεια, κι ἂν ἀκόμα πέσει ἓνα μικρὸ φύσημα ἀνέμου, τὸ ἔσπασε ἀπὸ τὴ ρίζα. Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ μᾶς· ἂν καθηλώσουμε τὶς σάρκες μας στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, τίποτε δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς παρασαλεύσει· ἂν ὁμως ἀπλῶς πλησιάσουμε κοντὰ σ' αὐτόν, καὶ τὸ μικρὸ φύσημα μᾶς ἀφάνισε καὶ μᾶς κατέστρεψε.

Γι' αὐτὸ, παρακαλῶ, νὰ τὰ ὑποφέρουμε ὅλα μὲ πολλὴ προθυμία καὶ νὰ μιμηθοῦμε τὸν προφήτη πού λέγει· «κόλλησε ἡ ψυχὴ μου πίσω σου»¹³. Πρόσεχε τί λέγει, «κόλλησε ἡ ψυχὴ μου». Δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'ἄγγισε', ἀλλὰ «κόλλησε». Καὶ πάλι, «σὲ δίψασε ἡ ψυχὴ μου»¹⁴. Δὲν εἶπε ἀπλῶς 'σὲ πόθησε', ἀλλὰ «δίψασε», γιὰ νὰ δείξει μ' αὐτὲς τὶς λέξεις τὸν σφοδρὸ πόθο. Καὶ πάλι, «κάρφωσε μὲ τὸν ἅγιο φόβο σου τὶς σάρκες μου»¹⁵. Θέλει δηλαδὴ νὰ εἴμαστε τόσο προσκολλημένοι σ' αὐτόν καὶ συνδεδεμένοι, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ ἀποχωριζόμαστε ἀπὸ αὐτόν. Ἄν ἔτσι ἀκολουθοῦμε τὸ Θεό, ἂν προσηλώσουμε σ' αὐτόν τὶς σκέψεις μας, ἂν διψοῦμε τὸν πόθο του, καὶ ὅλα ὅσα θέλουμε θὰ μᾶς γίνονται, καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχουμε, στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰώνια. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Β' Τιμ. 4,8-22)

«Σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς με ταχέως. Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην, Κρήσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν· Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβών, ἄγε μετὰ σεαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὐχρηστος εἰς 5 διακονίαν. Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον. Τὸ φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας».

1. Ἄξιον ζητῆσαι πῶς καλεῖ τὸν Τιμόθεον πρὸς ἑαυτόν, εἴ γε 10 Ἐκκλησίαν πεπιστευμένος ἦν καὶ ἔθνος ὀλόκληρον. Οὐκ ἀπονοίας ἦν τὸ πρᾶγμα· αὐτὸς γὰρ ἔτοιμος ἦν ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, «ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῆς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεται». Ἀλλὰ τίνοσ ἐνεκεν; Ἀνάγκη κατείληπτο πολλῇ, καὶ κύριος ἀποδημίας οὐκέτι ἦν· δεσμοπήριον ὦκει, καὶ συνεκέ- 15 κλειστο ὑπὸ Νέρωνος, καὶ ὅσον οὐπω ἔμελλε τελευτᾶν. Ἴνα οὖν μὴ τοῦτο γένηται πρὸ τοῦ τὸν μαθητὴν ἰδεῖν, διὰ τοῦτο αὐτόν καλεῖ, θεάσασθαι ποθῶν πρὸ τῆς τελευτῆς, καὶ ἴσως πολλὰ παραθέσθαι· διό φησι, «σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν πρὸς με. Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα». Καὶ οὐ λέγει, ἵνα σε ἴδω 20 πρὶν ἀπελθεῖν ἐκ τοῦ βίου', ὃ μάλιστα ἐλύπει, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος εἰμί, φησὶν, οὐδένα ἔχω τὸν συναντιλαμβανόμενόν μου. «Δημᾶς με γὰρ ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσ-

1. Α' Τιμ. 3,15.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Β' Τιμ. 4,8-22)

«Φρόντισε νὰ ρθεις σὲ μένα γρήγορα, γιατί ὁ Δημᾶς μὲ ἄφησε, ἐπειδὴ ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμο, καὶ πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη· ὁ Κρήσκης στὴ Γαλατία, ὁ Τίτος στὴ Δαλματία καὶ μόνο ὁ Λουκᾶς εἶναι μαζί μου. Πᾶρε τὸν Μάρκο καὶ φέρε τον μαζί σου, γιατί μοῦ εἶναι χρήσιμος γιὰ ὑπηρεσία. Τὸν Τυχικὸ τὸν ἔστειλα στὴν Ἔφεσο. Τὸν φελόνη, πού ἄφησα στὴν Τρωάδα κοντὰ στὸν Κάρπο, ὅταν ἔρθεις φέρε τον, καθὼς καὶ τὰ βιβλία, καὶ πρὸ παντὸς τὶς μεμβράνες».

1. Ἄξιζει νὰ ἐξετάσει κανεὶς πῶς καλεῖ τὸν Τιμόθεο κοντά του, ἐφόσον τοῦ ἐμπιστεύθηκε Ἐκκλησία καὶ ὀλόκληρο ἔθνος. Δὲν πρόκειται γιὰ ἀλαζονεία, καθόσον αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦταν ἔτοιμος νὰ ἔρθει πρὸς αὐτόν· γιατί ἄκου αὐτόν πού λέγει, «ἐὰν ἀργήσω, γιὰ νὰ ξέρεις πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρεσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ»¹. Ἄλλὰ γιὰ ποιό λόγο; Πιεζόταν ἀπὸ πολλὴ ἀνάγκη καὶ δὲν ἦταν κύριος ἀκόμα τῆς ἀποδημίας· ἦταν στὴν φυλακὴ, ὅπου εἶχε κλειστεῖ ἀπὸ τὸ Νέρωνα, καὶ σὲ λίγο χρόνο ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει. Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ λοιπὸν αὐτὸ προτοῦ δεῖ τὸ μαθητὴ, γι' αὐτὸ τὸν καλεῖ, ἐπειδὴ ποθοῦσε νὰ τὸν δεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, καὶ ἴσως γιὰ νὰ τοῦ ἀφήσει πολλὰ παραγγελίες· γι' αὐτὸ λέγει, «φρόντισε νὰ ρθεις σὲ μένα πρὶν ἀπὸ τὸ χειμῶνα. Γιατί ὁ Δημᾶς μὲ ἐγκατέλειψε, γιατί ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμο». Καὶ δὲ λέγει, 'γιὰ νὰ σὲ δῶ πρὶν φύγω ἀπὸ τὴ ζωὴ', πράγμα πού κατ' ἐξοχὴ τὸν λυποῦσε, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι μόνος, λέγει, καὶ δὲν ἔχω κανέναν νὰ μὲ βοηθήσει. «Γιατί ὁ Δημᾶς μὲ ἐγκατέλειψε, ἐπειδὴ ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμο καὶ μετέβηκε στὴ Θεσσαλονίκη». Δηλαδή ἀγά-

σαλονίκην». Τουτέστι, τῆς ἀνέσεως ἐρασθεῖς, τοῦ ἀκινδύνου καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς, μᾶλλον εἴλετο οἴκοι τρυφᾶν, ἢ μετ' ἐμοῦ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ συνδιαφέρειν μοι τοὺς παρόντας κινδύνους. Τοῦτον διέβαλε μόνον, οὐκ αὐτὸν διαβαλεῖν βουλόμενος, ἀλλ' ἡμᾶς στηρί-
 5 ξαι, ὥστε μὴ μαλακίζεσθαι ἐν τοῖς κινδύνοις μηδὲ ἐν τοῖς πόνοις· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, «τὸν παρόντα ἀγαπήσας αἰῶνα»· ἅμα δὲ καὶ τὸν μαθητὴν ἐπισπάσασθαι βουλόμενος. «Κρήσκης», φησὶν, «εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν». Τούτους οὐκέτι διαβάλλει· καὶ γὰρ ὁ Τίτος τῶν σφόδρα θαυμαστῶν ἦν, ὥστε αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν νῆσον
 10 ἐνεχείρισε, νῆσον οὐ μικράν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην, τὴν Κρήτην λέγω. «Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ». Αὐτὸς γὰρ σφόδρα ἀδιασπᾶστος εἶχεν αὐτοῦ, ὁ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον γράψας καὶ τὰς καθολικὰς Πράξεις, φιλόπονος ὢν καὶ φιλομαθὴς καὶ καρτερικός. Περὶ τούτου φησὶ γράφων, «οὗ ἔπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ πα-
 15 σῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». «Μάρκον ἀναλαβὼν, ἄγε μετὰ σεαυτοῦ». Οὐκ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν λέγει τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ γὰρ ἐν δεσμοῖς ὢν, οὐκ ἔληγε κηρύττων. Ἔρα καὶ τὸν Τιμόθεον τούτου ἔνεκεν ἐκάλει, οὐ τῶν αὐτοῦ ἔνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου, ὥστε μηδεμίαν γενέσθαι ταραχὴν κατὰ τὴν
 20 αὐτοῦ τελευτὴν τοῖς πιστοῖς, τῶν αὐτοῦ μαθητῶν πολλῶν παρόντων, καὶ κωλυόντων θορύβους καὶ παραμυθουμένων τοὺς ἀφορήτως φέροντας αὐτοῦ τὴν τελευτὴν. Καὶ γὰρ ἄνδρας ἀξιολόγους εἰκὸς ἦν εἶναι τοὺς πεπιστευκότας ἐπὶ τῆς Ρώμης.

«Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον. Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλι-
 25 πον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας». Φελόνην ἐνταῦθα τὸ ἱμάτιον λέγει· τινὲς δὲ φασὶ τὸ γλωσσόκομον, ἐνθα τὰ βιβλία ἔκειτο. Τί δὲ αὐτῷ τῶν βιβλίων ἔδει μέλλοντι ἀποδημεῖν πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ μάλιστα ἔδει, ὥστε αὐτὰ τοῖς πιστοῖς παραθέσθαι, καὶ ἀντὶ τῆς αὐτοῦ διδασκα-
 30 λίας ἔχειν αὐτά. Πάντας μὲν οὖν τοὺς πιστοὺς εἰκὸς τότε μεγάλην ἔχειν πληγὴν, μάλιστα δὲ τοὺς παρόντας τῇ τελευτῇ, καὶ ἀπολαύοντας αὐτοῦ τότε. Τὸν δὲ φελόνην ζητεῖ, ὥστε μὴ δεηθῆναι παρ' ἐτέ-

πησε τὴν ἄνεση, τὸ ἀκίνδυνο καὶ τὴν ἀσφάλεια· ἢ καλύτερα προτίμησε νὰ καλοπερνᾷ στὸ σπῖτι του, παρὰ νὰ ταλαιπωρεῖται μαζί μου καὶ νὰ ὑποφέρει μὲ μένα τοὺς παρόντες κινδύνους. Αὐτὸν μόνο κατηγορήσε, ὄχι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τὸν κατηγορήσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ στηρίξει ἑμᾶς, ὥστε νὰ μὴ δειλιάζουμε στοὺς κινδύνους οὔτε στοὺς κόπους· γιὰ αὐτὸ σημαίνει, «ἀγάπησε τὸν παρόντα κόσμος», καὶ συγχρόνως θέλοντας καὶ τὸ μαθητὴ νὰ προσελκύσει. «Ὁ Κρήσκης», λέγει, «πῆγε στὴ Γαλατία, ὁ Τίτος στὴ Δαλματία». Αὐτοὺς δὲν τοὺς κατηγορεῖ καθόλου· γιὰ τὸν Τίτος ἦταν ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ θαυμαστοὺς, ὥστε νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ τὴ φροντίδα τῆς νήσου, νήσου ὄχι μικρῆς, ἀλλὰ πολὺ μεγάλης, ἐννοῶ τὴν Κρήτη. «Ὁ Λουκᾶς εἶναι μόνος μαζί μου». Γιὰ αὐτὸς ἀδιάκοπα τὸν ἀκολουθοῦσε, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ εὐαγγέλιο ἔγραψε καὶ τὶς καθολικὲς Πράξεις, καὶ ἦταν φιλόπρονος καὶ φιλομαθῆς καὶ καρτερικός. Γι' αὐτὸν λέγει, γράφοντας, «ὁ ὁποῖος ἐπαινεῖται ἀπὸ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες γιὰ τὸ ἔργο του στὸ εὐαγγέλιο»². «Πάρε τὸν Μάρκο καὶ φέρε τον μαζί σου». Γιὰτί; «Μοῦ εἶναι χρήσιμος γιὰ διακονία». Δὲ λέγει γιὰ τὴν ἀνάπαυσή του, ἀλλὰ γιὰ τὴ διακονία τοῦ εὐαγγελίου· γιὰτί κι ὅταν ἦταν στὴ φυλακὴ δὲ σταματοῦσε νὰ κηρύττει. Ἔρα καὶ τὸν Τιμόθεο γι' αὐτὸ τὸν καλοῦσε, ὄχι γιὰ τὰ δικά του, ἀλλὰ γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ καμιὰ ταραχὴ κατὰ τὸ θάνατό του ἀνάμεσα στοὺς πιστοὺς, ἀφοῦ θὰ ἦταν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του παρόντες, ἐμποδίζοντας τοὺς θορύβους καὶ παρηγορώντας αὐτοὺς πὺ θὰ ἔφερναν δύσκολα τὸ θάνατό του. Γιὰτί φυσικὸ ἦταν νὰ ἦταν ἀξιόλογοι ἄνδρες αὐτοὶ πὺ πίστεψαν στὴ Ρώμη.

«Τὸν Τυχικὸ τὸν ἔστειλα στὴν Ἔφεσο. Τὸν φελόνη πὺ ἄφησα στὴν Τρωάδα, στὸν Κάρπο, φέρε τον ὅταν θὰ ρθεῖς, καθὼς καὶ τὰ βιβλία, καὶ πρὸ πάντων τὶς μεμβράνες». Φελόνη ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ ἔνδυμα· **μερικὸι** ὁμῶς ἐννοοῦν τὸ κουτί, ὅπου ἔβαζαν τὰ βιβλία. Τί τὰ χρειαζόταν ὁμῶς τὰ βιβλία αὐτὸς πὺ ἐπρόκειτο ν' ἀποδημήσει πρὸς τὸ Θεό; Καὶ πολὺ τὰ χρειαζόταν, ὥστε νὰ τ' ἀφήσει στοὺς πιστοὺς, γιὰ νὰ τὰ ἔχουν ἀντὶ τῆς διδασκαλίας του. Ὅλοι δηλαδὴ οἱ πιστοὶ φυσικὸ ἦταν τότε νὰ νοιώσουν μεγάλο πλῆγμα, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνοι πὺ ἦταν παρόντες στὸ θάνατό του καὶ τὸν ἀπολάμβαναν τότε. Τὸν φελόνη πάλι τὸν ζητάει γιὰ νὰ μὴ χρεια-

ρου λαβεῖν. Ὁρᾶς γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τούτου πολλὴν ποιούμενον τὴν σπουδὴν, καὶ λέγοντας ἐτέρωθι, ἡνίκα πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐφέσου διελέγετο· «γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὐσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί»· καὶ πάλιν, «μακάριόν ἐστι διδόναι
5 μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν».

«Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλὰ μοι κακὰ ἐνεδείξατο. Ἀποδῶν αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Πάλιν ἐνταῦθα μέμνηται πειρασμοῦ, οὐχ ἀπλῶς ἐκεῖνον βουλόμενος διαβαλεῖν, οὐδὲ κατηγορῆσαι αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν μαθητὴν ἀλεῖψαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ὥστε
10 φέρειν γενναίως· κἂν εὐτελεῖς ὣσιν οἱ τὰς πείρας προσάγοντες, κἂν οὐδαμινοί, κἂν ἄτιμοι, δεῖ, φησί, πάντα φέρειν γενναίως. Ὁ γὰρ ὑπὸ μεγάλου τινὸς παθῶν κακῶς, ἔχει φιλοτιμίαν οὐ μικράν, τὴν τοῦ ποιῶντος ὑπεροχὴν, ὁ δὲ ὑπὸ εὐτελοῦς καὶ ἀπερριμμένου, μείζονα ἔχει τὴν ἀνίαν.

15 «Πολλὰ με κακὰ ἐνεδείξατο»· τουτέστιν, ἔθλιψέ με διαφόρως. Ἄλλ' οὐκ ἀτιμωρητί, φησί, ταῦτα αὐτῷ προχωρήσει· «ἀποδώσει γὰρ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ». Ὡσπερ γράφων ἔλεγεν ἀνωτέρω, «οἴους διωγμοὺς ὑπέμεινα, καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος»· οὕτω καὶ ἐνταῦθα διπλῆ παρεκάλεσε τὸν μαθητὴν, τῷ
20 τε κακῶς πάσχειν, καὶ τῷ ἐκεῖνον ἀπολήψεσθαι· οὐχ ὡς τῶν ἀγίων ταῖς τιμωρίαις ἐπιχαιρόντων ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς τοῦ κηρύγματος δεομένου καὶ τῶν ἀσθενεστέρων τῆς ἐντεῦθεν παραμυθίας. «Ὅν καὶ σύ», φησί, «φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις». Τουτέστι, πολεμεῖ καὶ ἐναντιοῦται. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τιμώρησαι, κόλασον, ἀπέλασον', καίτοι γε ἐνῆν διὰ τῆς χάριτος ταῦτα ἐργάσασθαι, ἀλλ' οὐδὲν τούτων, οὐδὲ ὀπλίζει αὐτὸν κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναχωρεῖν μόνον κελεύει, τῷ Θεῷ παραχωροῦντα τῆς τιμωρίας. Καὶ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀσθενεστέρων τοῦτο εἶρηκε, τό,
25 «ἀποδώσει αὐτῷ», ὃ καὶ προφητεία ἐστὶν ἢ ἀρά. Ὅτι δὲ ὑπὲρ τοῦ
30 τὸν μαθητὴν ἀλεῖψαι ταῦτα λέγει, καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον. Ἄλλ' ὄρα πάλιν πῶς ἐτέρους πειρασμοὺς αὐτοῦ διηγεῖται. «Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ», φησὶν, «οὐδεὶς μοι συμπαρεγένετο, πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖη».

3. Πράξ. 20,34.

4. Πράξ. 20,35.

5. Β' Τιμ. 3,11.

στεῖ νὰ πάρει ἀπὸ ἄλλον. Βλέπετε δηλαδὴ αὐτὸν πολὺ νὰ φροντίζει γι' αὐτό, λέγοντας καὶ ἄλλοῦ, ὅταν γράφει πρὸς τοὺς Ἐφεσίους· «γνωρίζετε ὅτι τὶς ἀνάγκες μου καὶ αὐτῶν ποὺ εἶναι μαζί μου τίς ὑπηρετήσαν αὐτὰ τὰ χέρια»³· καὶ πάλι· «μακάριο εἶναι νὰ δίνεις μᾶλλον παρὰ νὰ παίρνεις»⁴.

«Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ χαλκωματὰς πολλὰ κακὰ μᾶς ἔκαμε. Ὁ Κύριος ἄς τοῦ ἀνταποδώσει σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του». Πάλι ἐδῶ θυμᾶται πειρασμό, ὄχι ἀπλῶς θέλοντας νὰ διαβάσει ἐκεῖνον οὔτε νὰ τὸν κατηγορήσει, ἀλλὰ νὰ παρακινήσει τὸ μαθητὴ γιὰ ἀγῶνες, ὥστε νὰ τοὺς ὑποφέρει γενναῖα. Κι ἂν ἀκόμα εἶναι εὐτελεῖς αὐτοὶ ποὺ προξενοῦν τὶς δοκιμασίες, κι ἂν ἀκόμα εἶναι μηδαμινοί, κι ἂν ἀκόμα εἶναι ἄτιμοι, πρέπει, λέγει, ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρεις γενναῖα. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ κακοπάθησε ἀπὸ κάποιον μεγάλο, ἔχει φιλοτιμία ὄχι μικρή, τὴν ὑπεροχὴ αὐτοῦ ποὺ κάμνει τοῦτο, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ κάκοπαθεῖ ἀπὸ εὐτελεῖ καὶ καταφρονημένο, ἔχει μεγαλύτερη λύπη.

«Πολλὰ κακὰ μοῦ ἔκαμε»· δηλαδὴ μὲ στεναχώρησε μὲ διαφοροὺς τρόπους. Ἀλλά, λέγει, δὲ θὰ τοῦ μείνουν αὐτὰ ἀτιμώρητα. «Γιατὶ ὁ Κύριος θὰ τοῦ ἀνταποδώσει κατὰ τὰ ἔργα του». Ὅπως ἔλεγε παραπάνω γράφοντας· «πόσους διωγμοὺς δὲν ὑπέμεινα, καὶ ἀπὸ ὅλα μὲ ἔσωσε ὁ Κύριος»⁵· ἔτσι καὶ ἐδῶ διπλὰ παρηγόρησε τὸ μαθητὴ· καὶ μὲ τὸ ὅτι κακοπαθεῖ, καὶ μὲ τὸ ὅτι θὰ δεχθεῖ ἐκεῖνος ὅ,τι τοῦ ἀξίζει· ὄχι ὅτι οἱ ἅγιοι χαίρονται ἀπλῶς μὲ τὶς τιμωρίες, ἀλλ' ὅτι τὸ κήρυγμα χρειάζεται καὶ τὴν παρηγοριὰ αὐτῆ τῶν ἀσθενεστέρων. «Ἀπὸ τὸν ὁποῖο», λέγει, «καὶ σὺ φυλάξου· γιατί πολὺ ἀντιστάθηκε στὰ λόγια μου». Δηλαδὴ, πολεμάει καὶ ἐναντιώνεται. Καὶ δὲν εἶπε, 'τιμώρησε, κόλασε, ἀπομάκρυνε', ἂν καὶ ἦταν δυνατό νὰ τὰ κάνει αὐτὰ μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος, ἀλλὰ τίποτε ἀπὸ αὐτά, οὔτε ὀπλίζει αὐτὸν ἐναντίον του, ἀλλὰ τὸν προτρέπει μόνο νὰ προφυλαχθεῖ, ἀφήνοντας τὴν τιμωρία στὸ Θεό. Καὶ γιὰ παρηγοριὰ τῶν ἀσθενεστέρων τὸ εἶπε αὐτό, τὸ «θ' ἀνταποδώσει σ' αὐτόν», ποὺ εἶναι προφητεία ἢ κατάρα. Τὸ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ νὰ προετοιμάσει τὸ μαθητὴ εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ τὰ ἐξῆς. Ἀλλὰ πρόσεξε πάλι πῶς διηγεῖται καὶ ἄλλους πειρασμούς του· «στὴν πρώτη μου ἀπολογία», λέγει, «κανένας δὲν μὲ συμπαραστάθηκε, ὅλοι μὲ ἐγκατέλειψαν· εἶθε νὰ μὴ τοὺς καταλογισθεῖ αὐτό».

2. Ὅρας πῶς φεῖδεται τῶν οἰκείων, καίτοι ἔργον εἰργάσαντο δεινόν; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον παρὰ τῶν ἐξωθεν καταφρονεῖσθαι καὶ παρὰ τῶν οἰκείων. Ὅρας ἐπιτεταμένην ἀθυμίαν; Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι παρὰ μὲν τῶν ἐξωθεν ἐπολεμούμην, εἶχον δὲ παραμυθίαν τὴν
 5 θεραπείαν καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν ἐμῶν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοί με προέδωκαν. «Πάντες με ἐγκατέλιπον», φησίν. Ἴρα οὐ μικρὸν ἀμάρτημα τοῦτο. Εἰ γὰρ ἐν πολέμῳ τὸν κινδυνεύοντα ὁ ἀφείς καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἑαυτὸν ὑπεξάγων χειρός, ὑπὸ τῶν οἰκείων πλήττεται εἰκότως, ὡς τὸ πᾶν διαφθείρας καὶ προδούς, πολλῶ
 10 μᾶλλον ἐν τῷ κηρύγματι. Ποίαν δὲ πρώτην ἀπολογίαὶ λέγει; Παρέστη ἤδη τῷ Νέρωνι καὶ διέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ τὸν οἰνοχόον αὐτοῦ κατήχησε, τότε αὐτὸν ἀπέτεμεν. Ἴδου πάλιν προτροπὴ τῷ μαθητῇ διὰ τῶν ἐπαγομένων· «ἀλλ' ὁ Κύριός μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με». Τὸν γὰρ ὑπὸ ἀθρώπων ἐγκαταλιμπανόμενον οὐκ ἀφήσιν τι
 15 παθεῖν δεινὸν ὁ Θεός. «Καὶ ἐνεδυνάμωσέ με», φησί· τουτέστι, παρρησίαν ἐχαρίσατο, οὐκ ἀφῆκε καταπεσεῖν. «Ἴνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῆ»· τουτέστι, πληρωθῆ.

Ἵρα τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτοῦ τὴν πολλήν. Οὐχ ὡς ἄξιον τυχεῖν τῆς δωρεᾶς, φησίν, ἐνεδυνάμωσέ με, ἀλλ', «ἵνα τὸ κήρυγμα
 20 πληροφορηθῆ», ὃ ἤμην ἐμπεπιστευμένος. Ὡς ἂν εἴ τις ἀλουργίδα καὶ διάδημα βαστάζοι καὶ δι' αὐτὴν σώζοιτο. «Καὶ ἀκούση», φησί, «πάντα τὰ ἔθνη». Τί ἐστι τοῦτο; Ἴνα πᾶσι, φησί, κατάδηλος γένηται καὶ τοῦ κηρύγματος ἢ περιφάνεια, καὶ τῆς περὶ ἐμὲ προνοίας ἢ κηδεμονία. «Καὶ ἐρρύσατό με ἐκ στόματος λέοντος· καὶ ρύσεται με
 25 ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ». Ὅρα πῶς παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀποθανεῖν. Εἰς αὐτὸν τοῦ λέοντος ἐνέπεσε τὸν φάρυγγα. Λέοντα γὰρ τὸν Νέρωνα φησι διὰ τὸ θηριῶδες καὶ ἰσχυρὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἀκατάπληκτον. «Καὶ ἐρρύσατό με», φησίν, «ὁ Κύριος, καὶ ρύσεται». Εἰ ρύσεται πάλιν, πῶς ἔλεγεν, ὅτι «ἤδη σπέν-
 30 δομαι»;

Ἄλλὰ πρόσεχε τῇ φωνῇ. «Ἐρρύσατό με», φησίν, «ἐκ στόματος λέοντος»· καὶ πάλιν, «ρύσεται», οὐκέτι ἐκ στόματος, ἀλλὰ τί; «ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ». Τότε μὲν γὰρ με τῶν κινδύνων ἐξήρπασεν, ἐπειδὴ δὲ τὸ ἱκανὸν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγονε, ρύσεται με

2. Βλέπεις πῶς ἐνδιαφέρεται γιὰ τοὺς οἰκείους του, ἂν καὶ διέπραξαν ἔργο φοβερό; Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ περιφρονεῖσαι ἀπὸ τοὺς ἔξω καὶ ἀπὸ τοὺς οἰκείους. Βλέπεις ὑπερβολικὴ λύπη; Δὲν μπορεῖς νὰ πεῖς 'μὲ πολεμοῦσαν βέβαια οἱ ἔξω, ἀλλ' εἶχα παρηγοριὰ τῆ φροντίδα καὶ τῆ βοήθεια τῶν δικῶν μου· καθόσον καὶ ἐκεῖνοι μὲ πρόδωσαν'. «Ὅλοι μὲ ἐγκατέλειψαν», λέγει. Ἦρα δὲν εἶναι αὐτὸ μικρὸ ἀμάρτημα. Γιατί, ἂν στὸν πόλεμο αὐτὸς ποὺ ἐγκαταλείπει τὸν κινδυνεύοντα καὶ διασώζει τὸν ἑαυτοῦ ἀπὸ τὸ χέρι τῶν ἐχθρῶν εὐλογα τιμωρεῖται ἀπὸ τοὺς δικούς του, γιατί κατέστρεψε καὶ πρόδωσε τὸ πᾶν, πολὺ περισσότερο αὐτὸ γίνεται στὸ κήρυγμα. Ποιὰ ὅμως πρώτη ἀπολογία ἐννοεῖ; Παρουσιάστηκε ἤδη στὸ Νέρωνα καὶ διέφυγε, ὅταν ὅμως κατήχησε τὸν οἰνοχόο του, τότε τὸν ἀποκεφάλισε. Νὰ πάλι προτροπὴ στὸ μαθητὴ μ' αὐτὰ ποὺ προστίθενται· «ἀλλ' ὁ Κύριος μὲ συμπαραστάθηκε καὶ μὲ ἐνδυνάμωσε». Γιατί ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει νὰ πάθει κάποιον κακὸ ἐκεῖνος ποὺ ἐγκαταλείπεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. «Καὶ μ' ἐνδυνάμωσε», λέγει· δηλαδὴ μοῦ χάρισε παρησία, δὲν μ' ἄφησε νὰ πέσω. «Γιὰ νὰ ἐξαγγελθεῖ τὸ κήρυγμα ἀπὸ μένα»· δηλαδὴ γιὰ νὰ πληρωθεῖ.

Πρόσεχε τῆ μεγάλη του ταπεινοφροσύνη. Δὲν μὲ δυνάμωσε, λέγει, γιατί ἤμουν ἄξιος νὰ τύχω τέτοιας δωρεᾶς, ἀλλὰ «γιὰ νὰ ἐξαγγελθεῖ τὸ κήρυγμα», ποὺ μοῦ ἐμπιστεύθηκε. Σὰν νὰ βαστᾷ κάποιος πορφύρα καὶ διάδημα καὶ σώζεται μ' αὐτήν. «Καὶ ν' ἀκούσουν», λέγει, «ὅλα τὰ ἔθνη». Τί σημαίνει αὐτό; Γιὰ νὰ γίνει, λέγει, φανερὴ σ' ὅλους, καὶ ἡ λαμπρότητα τοῦ κηρύγματος καὶ ἡ προστασία τῆς θείας πρόνοιας γιὰ μένα. «Καὶ μ' ἔσωσε ἀπὸ τὸ στόμα λιονταριοῦ· ἀλλὰ καὶ θὰ μὲ σώσει ὁ Κύριος ἀπὸ κάθε ἔργο πονηρό». Πρόσεχε πῶς λίγο ἔλειψε νὰ πεθάνει. Ἔπεσε στὸ τὸ φάρυγγα τοῦ λιονταριοῦ. Λιοντᾶρι ὀνομάζει τὸ Νέρωνα, γιατί ἡ βασιλεία του ἦταν θηριώδης, ἰσχυρὴ καὶ ἀτρόμητη. «Καὶ μὲ ἔσωσε», λέγει, «ὁ Κύριος καὶ θὰ μὲ σώσει». Ἦν θὰ τὸν σώσει πάλι, πῶς τότε ἔλεγε, «ἤδη πλησιάζει ὁ καιρὸς νὰ προσφερθῶ σὰν σπονδὴ»;

Ἄλλὰ πρόσεχε τὰ λόγια. «Μὲ ἔσωσε ἀπὸ τὸ στόμα λιονταριοῦ», λέγει· καὶ πάλι «θὰ μὲ σώσει», ὄχι πιά ἀπὸ στόμα, ἀλλὰ ἀπὸ τί; «ἀπὸ κάθε ἔργο πονηρό». Γιατί, τότε μὲ ἄρπαξε ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἐπειδὴ ὅμως τὸ περισσότερο μέρος τοῦ Εὐαγγελίου

πάλιν ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος, τουτέστιν, οὐκ ἀφήσει καταγνωσθέντα ἀπελθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο, τὸ δυνηθῆναι μέχρις αἵματος ἀντικαταστήναι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ μὴ ἐνδοῦναι, ἐτέρου λέοντός ἐστι ρύσασθαι, τοῦ διαβόλου. Ὡστε μείζων αὕτη τῆς προτέρας ἢ 5 σωτηρία, ὅτε δοκεῖ ἐκδεδόσθαι. «Καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ἔρα αὕτη ἐστὶν ἡ σωτηρία, ὅταν ἐκεῖ διαλάμπωμεν. Τί ἐστι, «δώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ»; Ἐξαρπάσει με, φησί, πάσης αἰτίας καὶ ἐκεῖ φυλάξει. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ σωθῆναι εἰς τὴν βασιλείαν, 10 τὸ ἐνταῦθα δι' αὐτὴν ἀποθανεῖν. «Ὁ μισῶν» γάρ, φησί, «τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν». «Ἦ ἡ δόξα». Ἴδου δοξολογία τοῦ Υἱοῦ.

«Ἔρασσαι Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν καὶ τὸν Ὀνησιφόρου οἴκον». Αὐτὸς γὰρ ἐκεῖ ἦν ἐν Ρώμῃ, καθὼς φησι· «δῶν αὐτῷ ὁ Κύριος 15 εὐρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ». Διὰ τῆς προσηγορίας τῆς τούτου καὶ τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ προθυμοτέρους ποιεῖ ἐν τοῖς τοιοῦτοις κατορθώμασιν. «Ἔρασσαι», φησί, «Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν». Οὗτοί εἰσιν ὧν συνεχῶς μέμνηται, παρ' οἷς καὶ κατήχθη, οἱ τὸν Ἀπολλῶ προσλαβόμενοι. Προτίθησι δὲ τὴν γυναῖκα, 20 ἐμοὶ δοκεῖν, ἅτε σπουδαιότεραν οὔσαν καὶ πιστοτέραν· καὶ γὰρ καὶ αὕτη τότε προσελάβετο τὸν Ἀπολλῶ· ἢ καὶ ἀδιαφόρως τοῦτο ποιεῖ. Οὐ μικρὰ δὲ τούτοις ἦν παραμυθία ἢ πρόρρησις, ἀλλὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης εἶχεν ἐνδειξιν, καὶ πολλῆς μετάληψιν χάριτος· ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἀσπασμὸς μόνος τοῦ ἀγίου καὶ μακαρίου ἐκείνου πολλῆς 25 ἐμπλήσαι χάριτος τὸν τὴν προσηγορίαν δεχόμενον.

«Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ, Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα». Τοῦτον καὶ τὸν Τυχικὸν ἐγνωμεν ἐν τῇ τῶν Πράξεων βίβλῳ συναναχθέντας αὐτῷ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ πανταχοῦ συνόντας, ἴσως ὡς σπουδαιότερους τῶν ἄλλων. «Τρόφιμον 30 δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ», φησὶν, «ἀσθενοῦντα». Διὰ τί γὰρ μὴ

6. Ἰω. 12,5.

7. Β' Τιμ. 1,18.

8. Πράξ. 18,26.

κηρύχθηκε, θὰ μὲ σώσει πάλι ἀπὸ κάθε ἀμάρτημα· δηλαδή δὲ θὰ μ' ἀφήσει νὰ φύγω ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο ἐνοχοποιημένος. Γιατὶ κι αὐτό, τὸ νὰ μπορέσεις ν' ἀντισταθεῖς μέχρις αἵματος στὴν ἀμαρτία καὶ νὰ μὴν ὑποχωρήσεις, εἶναι ἔργο σωτηρίας ἀπὸ ἄλλο λιοντάρι, τὸ διάβολο. Ὡστε αὐτὴ ἡ σωτηρία εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ὅταν φαίνεται νὰ βαδίζει στὸ θάνατο.

«Καὶ θὰ μὲ σώσει στὴ βασιλεία του τὴν ἐπουράνια, ἐκεῖνος στὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ἄρα αὐτὴ εἶναι ἡ σωτηρία, ὅταν ἀκτινοβολοῦμε ἐκεῖ. Τί σημαίνει, «θὰ μὲ σώσει στὴ βασιλεία του»; Θὰ μὲ ἀρπάξει, λέγει, ἀπὸ κάθε σφάλμα καὶ ἐκεῖ θὰ μὲ φυλάξει. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει νὰ σωθεῖς στὴ βασιλεία, τὸ νὰ πεθάνεις ἐδῶ γι' αὐτήν. Γιατὶ λέγει, «αὐτὸς ποὺ μισεῖ τὴ ζωὴ του σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, θὰ τὴ φυλάξει στὴν αἰώνια ζωὴ»⁶. «Στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα». Νὰ δοξολογία τοῦ Υἱοῦ.

«Χαιρέτισε τὴν Πρίσκιλλα καὶ τὸν Ἀκύλα καὶ τὸν οἶκο τοῦ Ὀνησιφόρου». Γιατὶ αὐτὸς ἦταν ἐκεῖ στὴ Ρώμη, καθὼς λέγει. «Ἄς δώσει ὁ Κύριος σ' αὐτὸν νὰ βρεῖ ἔλεος ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὸν Κύριο»⁷. Μὲ τὸ ν' ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκείους του, τοὺς κάμει προθυμότερους σὲ τέτοια κατορθώματα. «Χαιρέτισε», λέγει, «τὴν Πρίσκιλλα καὶ τὸν Ἀκύλα»⁸. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ συνέχισαν τοὺς θυμᾶται, στοὺς ὁποῖους καὶ παρέμεινε, καὶ οἱ ὁποῖοι δέχθηκαν τὸν Ἀπολλῶ. Ἀναφέρει πρῶτα τὴ γυναῖκα, μοῦ φαίνεται ἐπειδὴ ἦταν σπουδαιότερη καὶ πιὸ πιστὴ· γιατί αὐτὴ τότε δέχτηκε καὶ τὸν Ἀπολλῶ· ἢ τὸ κάμνει αὐτὸ ἀδιάφορα. Ὁ χαιρετισμὸς δὲν ἦταν μικρὴ παρηγοριὰ γι' αὐτούς, ἀλλ' ἦταν δεῖγμα τιμῆς καὶ ἀγάπης καὶ παροχὴ πολλῆς χάριτος· γιατί φτάνει μόνο ὁ χαιρετισμὸς ἐκείνου τοῦ ἀγίου καὶ μακαρίου γιὰ νὰ γεμίσει ἀπὸ πολλὴ χάρη αὐτὸς ποὺ δέχεται τὸ χαιρετισμό.

«Ὁ Ἔραστος ἔμεινε στὴν Κόρινθο, ἐνῶ τὸν Τρόφιμο τὸν ἄφησα ἀσθενὴ στὴ Μίλητο». Αὐτὸν καὶ τὸν Τυχικὸ τοὺς γνωρίσαμε στὸ βιβλίο τῶν Πράξεων, τοὺς ὁποῖους πῆρε μαζί του ἀπὸ τὴν Ἰουδαία, καὶ παντοῦ τοὺς εἶχε μαζί του, ἴσως ἐπειδὴ ἦταν σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. «Τὸν Τρόφιμο ὁμῶς», λέγει «τὸν ἄφησα στὴ Μίλητο ἀσθενή». Γιατὶ δὲν τὸν θεράπευσε, ἀλλὰ τὸν

ιάσω αὐτόν, ἀλλ' ἀπέλιπες; Οὐ πάντα ἴσχυον οἱ ἀπόστολοι, ἢ οὐ πάντα ὠκονόμουν τῇ χάριτι, ἵνα μὴ τις εἰς αὐτοὺς λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μακαρίων τῶν πρὸ αὐτῶν γενομένων δικαίων ὀρῶμεν συμβάν· καθάπερ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως· «ἰσχνόφω-
5 νος ἦν»· διὰ τί μὴ μετέβαλεν αὐτοῦ τὴν ἰσχνότητα; Πολλάκις ὑπὸ λύπης ἐβάλλετο καὶ ἀθυμίας· εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ εἰσῆλθε.

3. Πολλὰ γὰρ συνεχώρει ὁ Θεός, ὥστε δεικνυσθαι τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Εἰ γὰρ καὶ τούτων γενομένων, ἔλεγον οἱ
10 ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι, ποῦ ἐστι Μωϋσῆς, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου; εἰ καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τί οὐκ ἂν ἔπαθον; Εἰ μὴ συνεχώρησεν αὐτοῦ κρατῆσαι τὸν φόβον τὸν τοῦ Φαραώ, οὐκ ἂν θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν; Οὕτω καὶ περὶ Παύλου καὶ Βαρνάβα τοὺς τὴν Λύστραν οἰκοῦντας ὀρῶμεν παθόντας ἐπ'
15 αὐτῶν, καὶ θεοὺς αὐτοὺς νομίσαντας, ὅτε διαρρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐξεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον κράζοντες καὶ λέγοντες· «ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι». Καὶ ὁ Πέτρος πάλιν ἠνίκα τὸν ἐκ γενετῆς χωλὸν ἰάσατο, πάντων ἐκπλαγέντων ἐπὶ τῷ γεγονότι, ἀπεκρίνατο λέγων· «ἄνδρες Ἰσραηλι-
20 ται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;». Ἦκουε δὲ πάλιν καὶ τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «καὶ ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι».

Ἄλλὰ ταπεινοφροσύνης, φησὶν, ὁ λόγος. Ἦπαγε, οὐκ ἔστι
25 τοῦτο· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐδόθη αὐτῷ σκόλοψ, ἵνα ταπεινοφρονῇ, οὐδὲ διὰ ταπεινοφροσύνην μόνον ἔφη τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας. Ὅρα γοῦν πῶς ὁ Θεὸς ἀπολογούμενος, οὗ φησιν αὐτῷ, ἄρκεῖ σοι ἡ χάρις μου, ἵνα μὴ ὑπεραίρη', ἀλλὰ τί; «Ἡ γὰρ δύναμις μου», φησὶν, «ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Δύο τοίνυν συνεγίνετο· καὶ
30 φανερὰ ἐδείκνυτο τὰ γινόμενα, καὶ τὸ ὄλον ἐπεγράφετο τῷ Θεῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν· «ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι», τουτέστι, παθητοῖς καὶ ἀσθενέσι σώμασι.

9. Ἐξὸδ. 4,10.

10. Ἐξὸδ. 32,1.

11. Πράξ. 14,14.

12. Πράξ. 3,12.

13. Β' Κορ. 12,7.

14. Β' Κορ. 12,9.

15. Β' Κορ. 4,7.

ἄφησες ἀσθενή; Δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ κάνουν ὅλα οἱ ἀπόστολοι· ἢ δὲν τὰ τακτοποιοῦσαν ὅλα μὲ τῆ χάρη, γιὰ νὰ μὴ σκεφτεῖ κανεὶς γι' αὐτοὺς παραπάνω ἀπὸ ὅ,τι ἔβλεπε. Αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ βλέπουμε καὶ στοὺς μακαρίους δικαίους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς· ὅπως στὸ Μωϋσῆ· «ἦταν ἰσχνόφωνος»⁹· γιατί δὲν ἄλλαξε τὴν ἰσχνότητά του; Πολλὲς φορὲς κυριευόταν ἀπὸ λύπη καὶ ἀθυμία· στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας δὲν εἰσῆλθε.

3. Πολλὰ βέβαια ἐπέτρεπε ὁ Θεός, ὥστε νὰ φανεῖ ἡ ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Γιατί, ἂν καί, ἐνῶ γίνονταν αὐτά, ἔλεγαν οἱ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι, ποῦ εἶναι ὁ Μωϋσῆς ποὺ μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴ γῆ τῆς Αἰγύπτου¹⁰, ἂν τοὺς εἰσήγαγε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τί θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ πάθουν; ἂν δὲν ἐπέτρεπε νὰ ὑπερισχύσει αὐτοῦ ὁ φόβος τοῦ Φαραώ, δὲ θὰ τὸν θεωροῦσαν θεό; Ἔτσι βλέπουμε σχετικὰ καὶ μὲ τὸν Παῦλο καὶ τὸν Βαρνάβα νὰ παθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦσαν στὰ Λύστρα· καὶ τοὺς θεώρησαν θεούς, ὅταν, ξεσχίζοντας τὰ ροῦχα τους, ξεπήδησαν μέσα στὸ πλῆθος φωνάζοντας καὶ λέγοντας· «ἄνδρες, τί εἶναι αὐτὰ ποὺ κάμνετε; καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μὲ σᾶς»¹¹. Καὶ ὁ Πέτρος πάλι, ὅταν θεράπευσε τὸν ἐκ γενετῆς χωλὸ καὶ ἀπόρησαν ὅλοι γιὰ τὸ γεγονός, ἀποκρίθηκε λέγοντας· «ἄνδρες Ἰσραηλίτες, γιατί ἐκπλήττεσθε γι' αὐτό; ἢ γιατί ἔχετε τὸ βλέμμα σας προσηλωμένο σὲ μᾶς σὰν νὰ τὸν κάναμε νὰ περπατήσῃ μὲ τῆ δική μας δύναμη ἢ εὐσέβεια;»¹². Ἄκου πάλι τὸν μακάριο Παῦλο ποὺ λέγει· «καὶ μοῦ δόθηκε ἓνα ἀγκάθι στὸ σῶμα γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύομαι»¹³.

Ἄλλὰ, λέγει, αὐτὸς εἶναι λόγος ταπεινοφροσύνης. Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· δὲν εἶναι αὐτό· γιατί δὲν τοῦ δόθηκε τὸ ἀγκάθι γι' αὐτό, γιὰ νὰ ταπεινοφρονεῖ, οὔτε τὸ εἶπε αὐτὸ μόνο ἀπὸ ταπεινοφροσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλες αἰτίες. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Θεὸς ἀπολογούμενος δὲν τοῦ λέγει, 'σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου, γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύεσαι', ἀλλὰ τί; «γιατί ἡ δύναμή μου», λέγει, «φανερώνεται πρὸ πολὺ στὴν ἀδυναμία»¹⁴. Δύο λοιπὸν συνέβαιναν· καὶ τὰ γεγονότα φανερόντων, καὶ ὅλα ἀποδίδονταν στὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἔλεγε καὶ ἄλλοῦ· «ἔχουμε τὸ θησαυρὸ αὐτὸ σὲ πῆλινα σκεύη»¹⁵· δηλαδὴ σὲ παθητὰ καὶ ἄρρωστα σώματα. Γιατί; Γιὰ ν' ἀποδίδεται καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι

Διὰ τί; Ἴνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἦ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν. Εἰ μὴ παθητὰ ἦν τὰ σώματα, αὐτοῖς ἂν ἐπεγράφετο ἅπαντα. Καὶ ἀλλαχοῦ ὀρώμεν αὐτὸν ἀλγοῦντα ἐπὶ ἀρρωστίᾳ· περὶ γὰρ τοῦ Ἐπαφροδίτου ἔλεγε· «καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ, ἀλλ' ὁ
5 Θεὸς αὐτὸν ἠλέησε»· καὶ πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἀγνοοῦντα συμφερόντως καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς μαθητευομένοις.

«Τρόφιμον δέ», φησὶν, «ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα». Ἡ Μίλητος τῆς Ἐφέσου ἐγγὺς οὕσα τυγχάνει. ἼΑρα ὅτε ἀπέπλεεν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἡ τοῦτο καιροῦ ἄλλου φήσομεν. Μετὰ μὲν γὰρ τὸ
10 γενέσθαι ἐν Ρώμῃ, πάλιν εἰς τὴν Σπανίαν ἀπῆλθεν· εἰ δὲ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς ταῦτα τὰ μέρη, οὐκ ἴσμεν. Πάντων γοῦν ὀρώμεν αὐτὸν μεμονωμένον. «Δημᾶς με γὰρ ἐγκατέλιπε», φησί. «Κρήσκης γὰρ εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν· ἼΕραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ· Τρόφιμον ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα. Σπούδασον πρὸ χει-
15 μῶνος ἐλθεῖν. ἼΑσπάζεται σε Εὐβουλος καὶ Πούδης καὶ Λίνος καὶ Κλαυδία». Τοῦτον τὸν Λίνον ἱστοροῦσί τινες δεῦτερον μετὰ τὸν Πέτρον ἐπίσκοπον τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας γεγενῆσθαι.

«Καὶ Λίνος», φησί, «καὶ Κλαυδία». ἼΟρᾶς πῶς καὶ γυναῖκες ἦσαν διάπυροι περὶ τὴν πίστιν καὶ θερμαί; οἶον ἡ Πρίσκιλλα, οἶον
20 αὐτὴ ἡ Κλαυδία, ἦδη ἐσταυρωμένοι, ἦδη παρατεταγμένοι. Καὶ τί γὰρ δῆποτε τοσοῦτων ὄντων πιστῶν, τούτων μέμνηται τῶν γυναικῶν; ἼΗ δῆλον, ὡς ἐκβεβηκότων ἦδη τῇ γνώμῃ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, ὡς μᾶλλον λαμπόντων· οὐ γὰρ ἔστιν ἐμποδισθῆναι γυναικα οὕσαν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἔργον, τὸ τὴν
25 φύσιν ταύτην ἐν τοῖς βιωτικοῖς μόνον ἐμποδίζειν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖ. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν τῆς πάσης διοικήσεως ἀναδέδεκται μέρος ἡ γυνή, τὸ οἰκουρόν· ἀλλ' ἐκείνης χωρὶς, οὐδὲ τὰ πολιτικὰ δυνήσεται συστήναί ποτε. Εἰ γὰρ μέλλοι θορύβου καὶ ταραχῆς ἐμπεπλῆσθαι τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν, ἕκαστος τῶν πολιτευομένων ἔμελλεν οἶκοι κα-
30 θῆσθαι, καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν κακῶς ἂν διακείσεται. ἼΩστε οὐδὲ ἐν ἐκείνοις τὸ ἔλαττον ἔχει, οὐδὲ ἐν τοῖς πνευματικοῖς. Δύναται γὰρ

σὲ μᾶς. Ἐὰν δὲν ἦταν παθητὰ τὰ σώματα, τὰ πάντα θ' ἀποδίδονταν σ' αὐτούς. Καὶ ἄλλοῦ τὸν βλέπουμε νὰ ὑποφέρει γιὰ ἀρρώστια· γιατί γιὰ τὸν Ἐπαφρόδιτο ἔλεγε· «γιατὶ ἀρρώστησε τόσο, πὺ λίγο ἔλειψε νὰ πεθάνει· ἀλλὰ ὁ Θεὸς τοῦ ἔδειξε τὴν εὐσπλαγχνία του»¹⁶. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ἦταν πὺ τὰ ἀγνοοῦσε πρὸς συμφέρον καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του.

«Τὸν Τρόφιμο», λέγει, «τὸν ἄφησα στὴ Μίλητο ἀρρωστο». Ἡ Μίλητος βρίσκεται κοντὰ στὴν Ἔφεσο. Ἐὰν τὸν ἄφησε ἐκεῖ ὅταν ἀπέπλεε πρὸς τὴν Ἰουδαία, ἢ θὰ θεωρήσουμε ὅτι αὐτὸ συνέβηκε κάποια ἄλλη φορὰ. Γιατὶ μετὰ τὸν ἐρχομὸ του στὴ Ρώμη πάλι ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἰσπανία· ἂν πάλι ἀπὸ κεῖ ἐπέστρεψε σ' αὐτὰ τὰ μέρη, δὲν τὸ γνωρίζουμε. Τὸν βλέπουμε λοιπὸν ἐγκαταλειμμένο ἀπὸ ὅλους. «Γιατὶ ὁ Δημᾶς μὲ ἐγκατέλειψε», λέγει. «Ὁ Κρήσκης ἔφυγε στὴ Γαλατία, ὁ Τίτος στὴ Δαλματία· ὁ Ἔραστος ἔμεινε στὴν Κόρινθο· τὸν Τρόφιμο τὸν ἄφησα ἀρρωστο στὴ Μίλητο. Φρόντισε νὰ ρθεῖς πρὶν ἀπὸ τὸ χειμῶνα. Σὲ ἀσπάζεται ὁ Εὐβουλος καὶ ὁ Πούδης καὶ ὁ Λίνος καὶ ἡ Κλαυδία». Γι' αὐτὸν τὸν Λίνο ἀναφέρουν μερικοὶ ὅτι ἔγινε δεῦτερος ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ρωμαίων μετὰ τὸν Πέτρο.

«Καὶ ὁ Λίνος», λέγει, «καὶ ἡ Κλαυδία». Βλέπεις πῶς καὶ γυναῖκες ὑπῆρχαν γεμᾶτες ἀπὸ φλογερὴ πίστη καὶ θέρμη; Ὅπως ἡ Πρίσκιλλα, ὅπως αὐτὴ ἡ Κλαυδία, πὺ ἤδη ἀνέλαβαν τὸ σταυρὸ τους, πὺ ἤδη ἦταν ἔτοιμες γιὰ ἀγῶνα. Καὶ γιατί ἄραγε, ἐνῶ ὑπάρχουν τόσοι πιστοὶ, θυμᾶται αὐτὲς τὶς γυναῖκες; Εἶναι φανερό γιὰ τὸ ὅτι ξέφυγαν ὡς πρὸς τὸ φρόνημα ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα, γιὰ τὸ ὅτι ἔλαμπαν περισσότερο· γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐμποδισθεῖ ἐπειδὴ εἶναι γυναῖκα. Καθόσον καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ἐμποδίζει αὐτὴ τὴ φύση μόνο στὰ βιωτικὰ, ἢ καλύτερα οὔτε ἐκεῖ. Γιατὶ ἡ γυναῖκα ἀνέλαβε ὄχι μικρὸ μέρος τῆς ὅλης διοικήσεως, δηλαδὴ τὰ οἰκιακὰ, ἀλλ' ὅμως χωρὶς αὐτὴν οὔτε τὰ πολιτικὰ πράγματα θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ σταθοῦν. Γιατὶ, ἂν ἐπρόκειτο τὸ σπίτι νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ θόρυβο καὶ ταραχὴ, καθένας τότε ἀπὸ τοὺς πολιτευομένους θὰ καθόταν στὸ σπίτι καὶ οἱ ὑποθέσεις τῆς πόλεως θὰ πῆγαιναν ἀσχημα. Ὡστε οὔτε σ' ἐκεῖνα ἡ θέση τῆς εἶναι κατώτερη, οὔτε στὰ πνευματικὰ. Καθόσον μπορεῖ

μυριάκις ἀποθανεῖν, εἴ γε βούλοιοτο· πολλαὶ γοῦν καὶ ἐμαρτύρησαν· δύναται σωφροσύνην ἀσκῆσαι, καὶ μᾶλλον τῶν ἀνδρῶν, ἅτε οὐ τοσαύτης ἐνοχλοῦσης αὐτῇ φλογός, καὶ κοσμιότητα καὶ σεμνότητα ἐπιδειξασθαι καὶ ἀγιασμόν, «οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον», 5 καὶ χρημάτων ὑπεροψίαν, εἴ γε θέλοιεν, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ ἄλλα.

«Σπούδασον», φησὶν, «πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν». Πῶς αὐτὸν κατεπείγει; καὶ οὐδαμοῦ τὸ λυπηρὸν τίθησιν· οὐ λέγει, 'πρὶν ἐμὲ τελευτῆσαι', ἵνα μὴ λυπήσῃ, ἀλλὰ, «πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν», ἵνα μὴ κατασχεθῇ. «Ἀσπάζεται σε», φησὶν, «Εὐβουλος καὶ Πούδης καὶ 10 Λίνος καὶ Κλαυδία καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες». Ὀνομαστὶ αὐτῶν οὐ μέμνηται. Ὅρας ὅτι ἐκεῖνοι θερμότεροι ἦσαν; «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου». Οὐδὲν ταύτης τῆς εὐχῆς ἀμεινον. Μὴ ἄλγει, φησὶν, ὅτι ἀφίσταμαι· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε, 'μετὰ σοῦ', ἀλλὰ, «μετὰ τοῦ πνεύματός σου». Διπλῆ ἡ βοή- 15 θεια τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Θεοῦ βοηθοῦντος αὐτῇ. Καὶ ἄλλως δὲ οὐκ ἔστιν εἶναι τὸν Θεὸν μεθ' ἡμῶν, μὴ τῆς χάριτος οὔσης τῆς πνευματικῆς· εἰ γὰρ ἐγκαταλειφθείημεν, πῶς ἔσται μεθ' ἡμῶν; «Ἡ χάρις μεθ' ἡμῶν. Ἀμήν». Καὶ ἑαυτῷ λοιπὸν ἐπεύχεται· τουτέστιν, ὥστε ἀεὶ εὐαρέστους εἶναι αὐτῷ, ὥστε χάριν ἔχειν μετὰ 20 τοῦ χαρίσματος· ταύτης γὰρ οὔσης, οὐδὲν ἔσται λυπηρὸν. Ὡσπερ γὰρ ὁ τὸν βασιλέα ὀρῶν καὶ χάριν ἔχων παρ' αὐτῷ, οὐδενὸς ἐπαισθάνεται λυπηροῦ, οὕτω καὶ τῶν φίλων ἀπολιμπανώμεθα, καὶ εἰς δεινὸν τι περιπέσωμεν, οὐδενὸς αἴσθησιν ληψόμεθα, τῆς χάριτος οὔσης ἐκείνης καὶ τειχιζούσης ἡμᾶς.

25 4. Πῶς δὲ ἐνὶ τὴν χάριν ἐπισπάσασθαι λοιπόν; Τὰ τῷ Θεῷ φίλα πράττοντα καὶ ἐν πᾶσιν αὐτῷ ὑπακούοντα. Ἡ καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις οἰκίαις οὐκ ἐκείνους ὀρῶμεν χάριν ἔχοντας τῶν οἰκετῶν, ὅσοι μὴ τὰ αὐτῶν μεριμνῶσιν, ἀλλὰ τὰ τῶν δεσποτῶν πάσῃ ψυχῇ καὶ προθυμίᾳ, οὐ δι' ἀνάγκην μόνην δεσποτικὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ προ- 30 θυμίαν καὶ διὰ φιλοστοργίαν εὖ διατιθῶσιν ἅπαντα; Ὅταν ἀεὶ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ὧσι τοῖς αὐτῶν, ὅταν ἐπὶ τῆς οἰκίας στρέφονται,

μύριες φορές νὰ πεθάνει, ἂν χρειαζόταν· γιατί πολλές καὶ μαρτύρησαν· μπορεῖ νὰ ἀσκήσει τὴ σωφροσύνη καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄνδρες, γιατί δὲν τὴν ἐνοχλεῖ τόση μεγάλη φλόγα καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιδείξει καὶ κοσμιότητα καὶ σεμνότητα καὶ ἁγιασμό, «χωρὶς τὸν ὁποῖο κανένας δὲ θὰ δεῖ τὸν Κύριο»¹⁷, καὶ περιφρόνηση τῶν χρημάτων, ἂν θὰ χρειαζόταν καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἄλλα.

«Φρόντισε νὰ ρθειῖς», λέγει, «πρὶν ἀπὸ τὸ χειμῶνα». Γιατί τὸν λέγει νὰ βιαστεῖ; ἀλλὰ καὶ πουθενὰ δὲν ἀναφέρει τὸ λυπηρό· δὲ λέγει 'προτοῦ πεθάνω', γιὰ νὰ μὴ τὸν ληπήσει, ἀλλὰ νὰ ρθειῖς πρὶν ἀπὸ τὸ χειμῶνα», γιὰ νὰ μὴν ἐμποδιστεῖ. «Σὲ χαιρετᾷ», λέγει, «ὁ Εὐβουλος καὶ ὁ Πούδης καὶ ὁ Λίνος καὶ ἡ Κλαυδία καὶ ὅλοι οἱ ἀδελφοί». Δὲν τοὺς ὀνομάζει αὐτοὺς. Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνοι ἦταν θερμότεροι; «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἃς εἶναι μὲ τὸ πνεῦμα σου». Τίποτε καλύτερο ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐχή. Μὴ πονᾷς, λέγει, ἐπειδὴ φεύγω· ὁ Κύριος εἶναι μαζί σου. Καὶ δὲν εἶπε 'μαζί σου', ἀλλὰ «μὲ τὸ πνεῦμα σου». Διπλὴ εἶναι ἡ βοήθεια· τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴν βοηθάει. Ἐλλωστε δὲν εἶναι δυνατόν ὁ Θεὸς νὰ εἶναι μαζί μας, ἂν δὲν ὑπάρχει μαζί μας ἡ χάρη ἡ πνευματικὴ, γιατί, ἂν ἐγκαταλειφθοῦμε πῶς θὰ εἶναι μαζί μας; «Ἡ χάρη ἃς εἶναι μαζί μας. Ἀμήν». Καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του τώρα εὐχεται· δηλαδή γιὰ νὰ εἶναι πάντοτε εὐάρεστοι σ' αὐτόν, γιὰ νὰ ἔχουν χάρη μὲ χάρισμα· γιατί ὅταν ὑπάρχει αὐτὴ τίποτε δὲ θὰ εἶναι λυπηρό. Ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ποὺ βλέπει τὸ βασιλιὰ καὶ ἀπολαμβάνει τὴ βοήθεια ἐκ μέρους του δὲν αἰσθάνεται τίποτε λυπηρό, ἔτσι κι ἂν ἀκόμα ἐγκαταλειπόμαστε ἀπὸ τοὺς φίλους, κι ἂν ἀκόμα πέσουμε σὲ κάτι τὸ φοβερό, δὲ θὰ τὸ καταλάβουμε καθόλου, γιατί θὰ ὑπάρχει ἐκεῖνη ἡ χάρη καὶ θὰ μᾶς τειχίζει.

4. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατό νὰ προσελκύσουμε τὴ χάρη; Κἀμνοντας ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀρεστὰ στὸ Θεὸ καὶ ὑπακούοντας σ' αὐτόν σὲ ὅλα. Ἀλλὰ μήπως καὶ στὰ μεγάλα σπίτια δὲ βλέπουμε ν' ἀπολαμβάνουν χάρη ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες ποὺ δὲ μεριμνοῦν γιὰ τὰ δικά τους, ἀλλὰ γιὰ τὰ πράγματα τῶν κυρίων τους, μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὴν προθυμίαν τους, διευθετώντας σωστὰ ὅλα ὄχι μόνο ἀπὸ ἀνάγκη δεσποτικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προθυμίαν καὶ ἀγάπην; Ὅταν πάντοτε βρίσκονται μπροστὰ στὰ μάτια τους, ὅταν ἐνδιαφέ-

ὅταν μὴδὲν ἴδιον πραγματεύωνται, μὴδὲ τῶν οἰκείων φροντίζωσι, μᾶλλον δὲ ἀντὶ τῶν ἰδίων ἔχωσι τὰ δεσποτικά; Ὁ γὰρ τὰ αὐτοῦ τοῦ δεσπότητος ποιησάμενος, οὐ τὰ αὐτοῦ τοῦ δεσπότητος πεποίηκεν, ἀλλὰ τὰ τοῦ δεσπότητος αὐτοῦ· ὁμοίως αὐτῷ ἐπιτάττει ἐν τοῖς ἐκείνου, ὁμοίως ἐκείνῳ κρατεῖ. Πολλοὶ δὲ τῶν οἰκετῶν μᾶλλον αὐτὸν δεδοίκασι, καὶ ὅπερ ἂν εἶπη οὗτος, τοῦτο κάκεινος· πάντες οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν ἐν φόβῳ. Εἰ δὲ ὁ ἐν τοῖς βιωτικοῖς τῶν αὐτοῦ καταφρονήσας καὶ τὰ τοῦ δεσπότητος ἐλόμενος, οὐχὶ κατεφρόνησε τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον μειζόνων ἐπέτυχε, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς
10 πνευματικοῖς.

Καταφρόνησον τῶν σῶν, καὶ ἔλαβες τὰ τοῦ Θεοῦ· βούλεται αὐτὸς τοῦτο. Καταφρόνησον τῆς γῆς, καὶ ἄρπασον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἐκεῖ διάγε, μὴ ἐνταῦθα· ἐκεῖθεν ἔσο φοβερός, μὴ ἐνταῦθα. Ἐκεῖθεν ἂν ἦς φοβερός, οὐχὶ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ
15 δαίμοσι καὶ αὐτῷ τῷ διαβόλῳ ἔση φοβερός· ἂν δὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων τῶν ἐνταῦθα, ἐκείνοις εὐκαταφρόνητος ἔση, πολλάκις δὲ καὶ ἀνθρώποις· ἂν δὲ τούτων ὑπερίδης, ἐν τῷ οἴκῳ τῷ βασιλιῷ λαμπρὸς ἔση. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, καταφρόνησαντες τῆς δουλικῆς οἰκίας καὶ τῶν ἐνταῦθα χρημάτων. Καὶ ὄρα πῶς τοῖς δεσπο-
20 τικοῖς ἐπέταττον. Ὁ δεῖνα, φησὶν, ἀπηλλάχθω νόσου, ἕτερος δαιμόνων, καὶ δῆσον ἐκεῖνον, καὶ λῦσον τοῦτον. Ἐπὶ γῆς τοῦτο ἐγένετο, ἀλλ' ὡς ἐν οὐρανοῖς ἐτελεῖτο. «Ὅσα γὰρ ἂν δήσητε», φησὶν, «ἐπὶ γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ». Καὶ μείζονα αὐτοῖς ἔδωκεν αὐτοῦ ἐξουσίαν. Καὶ ὅτι οὐκ ἐψευσάμην, ἄκουε αὐτοῦ λέγον-
25 τος· «ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, μείζονα ποιήσει ὧν ἐγὼ ποιῶ». Τί δήποτε; Ὅτι καὶ οὕτως εἰς τὸν Δεσπότην ἡ τιμὴ διαβαίνει. Ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις πράγμασιν, ὅταν μεγάλα δύνηται ὁ οἰκέτης, μᾶλλον θαυμάζεται ὁ δεσπότης. Εἰ γὰρ ὁ οἰκέτης τοσαῦτα δύναται, πόσῳ μᾶλλον ὁ κρατῶν αὐτοῦ; Εἰ δὲ τις ἀφείξῃ τὴν δεσποτικὴν ὑπηρε-
30 σίαν, φροντίζοι τῆς αὐτοῦ γυναικὸς καὶ τοῦ παιδίου καὶ τοῦ οἰκέ-

18. Ματθ. 18,18.

19. Ἰω. 14,12.

ρονται για τὸ σπίτι, ὅταν δὲν ἀσχολοῦνται καθόλου μὲ προσωπικές τους ὑποθέσεις, οὔτε φροντίζουν για τὰ δικά τους, ἢ καλύτερα ἀντὶ για τὰ δικά τους ὅλη ἢ φροντίδα τους συγκεντρώνεται στὰ τοῦ κυρίου τους; Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ φρόντισε για τὶς ὑποθέσεις τοῦ κυρίου του δὲ φρόντισε για τὰ τοῦ κυρίου του, ἀλλὰ για τὶς ὑποθέσεις τοῦ δικοῦ του κυρίου· ὅμοια μὲ αὐτὸν δίνει προσταγές για τὰ πράγματα ἐκείνου, ὅμοια μὲ ἐκεῖνον ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες περισσότερο αὐτὸν φοβοῦνται, καὶ ὅ,τι κι ἂν πεῖ αὐτός, αὐτὸ λέγει καὶ ἐκεῖνος· ὅλοι οἱ ἐχθροὶ πλέον φοβοῦνται. Ἐὰν λοιπὸν στὰ βιωτικὰ αὐτὸς ποὺ περιφρόνησε τὰ δικά του, καὶ προτίμησε τὰ τοῦ κυρίου του, στὴν οὐσία δὲν περιφρόνησε τὰ δικά του, ἀλλ' ἐπέτυχε μεγαλύτερα, πολὺ περισσότερο αὐτὸ συμβαίνει στὰ πνευματικά.

Περιφρόνησε τὰ δικά σου καὶ ἔλαβες τὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ θέλει αὐτό. Περιφρόνησε τὴ γῆ, καὶ ἄρπαξε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἐκεῖ νὰ ζεῖς, ὄχι ἐδῶ· νὰ εἶσαι φοβερός ἐκεῖ ὄχι ἐδῶ. Ἐὰν εἶσαι φοβερός ἐκεῖ, ὄχι στοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ στοὺς δαίμονες καὶ στὸν ἴδιο τὸ διάβολο θὰ εἶσαι φοβερός· ἂν ὅμως ἐξ αἰτίας τῶν ἐδῶ χρημάτων, τότε θὰ περιφρονηθεῖς ἀπὸ ἐκείνους καὶ πολλές φορές καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ὅσα πλούτη κι ἂν ἀποκτήσεις ὅλα θὰ εἶναι δουλικά, ἂν ὅμως τὰ παραβλέψεις αὐτά, θὰ γίνεις λαμπρὸς στὸ βασιλικὸ παλάτι. Τέτοιοι ἦταν οἱ ἀπόστολοι, ποὺ περιφρόνησαν τὸ δουλικὸ σπίτι καὶ τὰ ἐδῶ χρήματα. Καὶ πρόσεχε πῶς ἔδιναν προσταγές δεσποτικές. Ὁ τάδε, λέγει, ἀπαλλάξου ἀπὸ τὴ νόσο, ὁ ἄλλος ἀπὸ τοὺς δαίμονες, καὶ δέσε ἐκεῖνον, καὶ λῦσε αὐτόν. Αὐτὸ γινόταν στὴ γῆ, ἀλλ' ἦταν σὰ νὰ γινόταν στοὺς οὐρανοὺς. Γιατὶ λέγει, «ὅσα θὰ δέσετε στὴ γῆ θὰ εἶναι δεμένα στὸν οὐρανόν»¹⁸. Καὶ μεγαλύτερη ἐξουσία ἀπὸ τὴ δική του τοὺς ἔδωσε. Καὶ ὅτι δὲ λέγω ψέματα, ἄκουσέ τον ποὺ λέγει· «αὐτὸς ποὺ πιστεύει σέ μένα, μεγαλύτερα ἔργα θὰ κάμει ἀπὸ αὐτὰ ποὺ κάμνω ἐγώ»¹⁹. Γιατὶ ἄραγε; Γιατὶ καὶ ἔτσι ἢ τιμὴ μεταβαίνει στὸ Δεσπότη. Ἄλλὰ καὶ στὰ δικά μας πράγματα, ὅταν ὁ ὑπηρέτης μπορεῖ νὰ κάμνει μεγάλα, περισσότερο θαυμάζεται ὁ κύριος. Γιατὶ, ἂν ὁ δοῦλος κατορθῶνει τόσα, πόσο μᾶλλον αὐτὸς ποὺ τὸν ἐξουσιάζει; Ἐὰν ὅμως κάποιος παραμελώντας τὴν ὑπηρεσία στὸν κύριό του, φρόντιζε τὴ

του, καὶ βούλοιοτο πλουτεῖν, ἀποτίθεσθαι ἐκεῖ, ἢ κλέπτων, ἢ λυμαινόμενος τοῖς δεσποτικοῖς, ταχέως καὶ ἑαυτὸν μετὰ τῶν χρημάτων προσαπώλεσε.

Διὸ ταῦτα ἔχοντες τὰ ὑποδείγματα, παρακαλῶ, μὴ φροντίζωμεν τῶν ἡμετέρων, ἵνα φροντίζωμεν ἑαυτῶν· καταφρονῶμεν αὐτῶν, ἵνα κτησώμεθα αὐτά. Ἐὰν ἡμεῖς αὐτῶν καταφρονήσωμεν, αὐτὸς αὐτῶν ἐπιμελήσεται· ἂν ἡμεῖς ἐπιμελησώμεθα αὐτῶν, ὁ Θεὸς αὐτῶν καταφρονήσει. Ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ κάμνωμεν, μὴ ἐν τοῖς ἡμετέροις, μᾶλλον δὲ ἐν τοῖς ἡμετέροις· τὰ γὰρ αὐτοῦ, ἡμέτερα. Οὐ
10 λέγω οὐρανόν, οὐ λέγω γῆν, οὐ λέγω τὰ ἐν κόσμῳ· ταῦτα γὰρ αὐτοῦ ἀνάξια, ταῦτα οὐχ ἡμῶν μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπίστων· ἀλλὰ τίνα λέγω αὐτοῦ; Δόξαν, βασιλείαν· ταῦτα καὶ αὐτοῦ καὶ ἡμέτερα δι' αὐτόν. Πῶς; «Εἰ συναπεθάνομεν», φησί, «καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν».

15 Συγκληρονόμοι ἐγενόμεθα καὶ ἀδελφοὶ λεγόμεθα· τί ἡμεῖς ἑαυτοὺς κάτω κατάγομεν, αὐτοῦ ἡμᾶς ἄνω καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντος; Μέχρι πότε πενιχροί, μέχρι πότε πτωχοί; οὐρανὸς πρόκειται, καὶ ἡμεῖς περὶ τὴν γῆν στρεφόμεθα; οὐρανοῦ βασιλεία, καὶ ἡμεῖς τὴν ἐνθάδε πενίαν αἰρούμεθα; ζωὴ ἀθάνατος, καὶ ἡμεῖς περὶ ξύλα
20 καὶ λίθους καὶ ἀγροὺς δαπανώμεθα; Γενοῦ πλούσιος, τοῦτο κάγω βούλομαι· πλεονέκτησον καὶ ἄρπασον· ἐνταῦθα οὐκ ἔστι μέμψις· ἐνταῦθα τὸ μὴ πλεονεκτῆσαι ἔγκλημα, ἐνταῦθα τὸ μὴ ἀρπᾶσαι κατηγορία. Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; «Ἡ βασιλεία», φησί, «τῶν οὐρανῶν βιάζεται καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν». Γενοῦ βίαιος ἐκεῖ, γενοῦ
25 ἄρπαξ, οὐ μειοῦται τὸ ἀρπαζόμενον. Οὐδὲ γὰρ μερίζεται ἡ ἀρετὴ, οὐ μειοῦται οὐδὲ ἡ εὐσέβεια, οὐδὲ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τότε αὐξεται ἡ ἀρετὴ, ὅταν ἀρπάσῃς· τότε τὰ σωματικὰ μειοῦται, ὅταν ἀρπάσῃς· καὶ δῆλον ἐκεῖθεν. Ἔστωσαν ἐν πόλει μύριοι ἄνδρες· οὗτοι ἂν μὲν πάντες ἀρπάζωσι τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην,
30 ἐπλεόνασαν αὐτήν· ἐν γὰρ τοῖς μυρίοις γίνονται δίκαιοι· ἂν δὲ μὴ

20. Β' Τιμ. 2,11-12.

21. Ματθ. 11,12.

γυναίκα του, τὸ παιδί του καὶ τὸν ὑπρέτη, καὶ ἤθελε νὰ πλουτεῖ, ἀποταμιεύοντας ἐκεῖ ἢ μὲ τὸ κλέψιμο ἢ καταστρέφοντας τὴν παρουσία τοῦ κυρίου του, γρήγορα θὰ ἔχανε μαζί μὲ τὰ χρήματα καὶ τὸν ἑαυτό του.

Γι' αὐτό, ἔχοντας αὐτὰ τὰ παραδείγματα, παρακαλῶ, ἄς μὴ φροντίζουμε τὰ δικά μας, γιὰ νὰ φροντίζουμε γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας· ἄς περιφρονοῦμε αὐτά, γιὰ ν' ἀποκτήσουμε αὐτά. Ἐμεῖς περιφρονήσουμε αὐτά, αὐτὸς θὰ φροντίσει γι' αὐτά· ἂν ἑμεῖς φροντίσουμε γι' αὐτά, ὁ Θεὸς θὰ τὰ καταφρονήσει. Ἄς κοπιᾶζουμε γιὰ τὰ τοῦ Θεοῦ ὄχι γιὰ τὰ δικά μας, ἢ καλύτερα γιὰ τὰ δικά μας· γιατί τὰ δικά του εἶναι δικά μας. Δὲν ἐννοῶ τὸν οὐρανὸ, δὲν ἐννοῶ τὴ γῆ, δὲν ἐννοῶ τὰ ἐγκόσμια· γιατί αὐτὰ εἶναι ἀνάξια αὐτοῦ· αὐτὰ δὲν εἶναι μόνο δικά μας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπίστων· ἀλλὰ ποιά πράγματα ἐννοῶ αὐτοῦ; Τὴ δόξα, τὴ βασιλεία· αὐτὰ εἶναι καὶ αὐτοῦ καὶ δικά μας μέσω αὐτοῦ. Πῶς; «ἐάν θὰ πεθάνουμε μαζί του», λέγει, «καὶ θὰ ζήσουμε μαζί του· ἂν δείχνουμε ὑπομονή, καὶ θὰ συμβασιλεύσουμε»²⁰.

Συγκληρονόμοι γίναμε καὶ ἀδελφοὶ ὀνομαζόμεστε. Γιατί ἑμεῖς ὀδηγοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας κάτω ἐνῶ αὐτὸς μᾶς ἐλκύει ἐπάνω πρὸς τὸν ἑαυτό του; Μέχρι πότε θὰ εἴμαστε πενιχροὶ, μέχρι πότε φτωχοὶ; Ὁ οὐρανὸς εἶναι μπροστά μας καὶ ἑμεῖς προσηλωνόμεστε στὴ γῆ; ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ εἶναι μπροστά μας καὶ ἑμεῖς προτιμοῦμε τὴν ἐδῶ φτώχεια; ζωὴ ἀθάνατη εἶναι μπροστά μας καὶ ἑμεῖς καταγινόμαστε μὲ ξύλα καὶ πέτρες καὶ ἀγρούς; Γίνε πλούσιος, αὐτὸ θέλω καὶ ἐγώ· γίνε πλεονέκτης καὶ ἄρπαξε· ἐδῶ δὲν ὑπάρχει μομφή· ἐδῶ τὸ νὰ μὴ γίνεις πλεονέκτης εἶναι ἔγκλημα, ἐδῶ τὸ νὰ μὴν ἀρπάξεις εἶναι κατηγορία. Ποιὸ εἶναι αὐτὸ λοιπόν; «Ἡ βασιλεία», λέγει, «τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ τὴν ἀρπάζουν βιαστές»²¹. Γίνε ἐκεῖ βίαιος, γίνε ἄρπαγας, δὲν ἐλαττώνεται τὸ ἀρπαζόμενο. Γιατί δὲν διαιρεῖται ἡ ἀρετὴ, δὲ λιγοστεύει οὔτε ἡ εὐσέβεια οὔτε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τότε αὐξάνεται ἡ ἀρετὴ, ὅταν τὴν ἀρπάξεις· τότε μειώνονται τὰ σωματικά, ὅταν ἀρπάξεις· καὶ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Ἔστω ὅτι ὑπάρχουν σὲ μιὰ πόλη μῦριοι ἄνδρες· ἂν ὅλοι αὐτοὶ ἀρπάζουν τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη, τὴν πλεόνασαν· γιατί στοὺς μυρίους γίνονται δίκαιοι· ἂν ὁμως

ἀρπάσωσιν, ἠλάττωσαν· οὐδαμοῦ γὰρ φαίνεται.

5. Ὁρᾶς ὅτι ἐν τῷ ἀρπάζεσθαι πλεονεκτεῖ μᾶλλον τὰ ἀγαθὰ· ταῦτα δὲ ἐν τῷ ἀρπάζεσθαι μειοῦται μᾶλλον; Μὴ τοίνυν τῇ πενίᾳ προσκαθεζόμεθα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐλώμεθα. Πλοῦτος Θεοῦ ἐστι
5 τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀπολαύοντας τῆς βασιλείας. «Ὁ πλουτῶν», φησὶν, «εἰς πάντα, καὶ ἐπὶ πάντα τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν». Αὐξήσον αὐτοῦ τὴν οὐσίαν· αὐξήσεις δέ, ἂν ἀρπάσης, ἂν πλεονεκτήσης, ἂν βιάσῃ. Βίας ὄντως χρεῖα. Τί δήποτε; Ὅτι πολλοὶ οἱ κωλύοντες, γυναῖκες, παῖδες, φροντίδες, τὰ κοσμικὰ πράγματα,
10 μετὰ τούτων δαιμόνες, καὶ αὐτὸς ὁ τῶν δαιμόνων ἀρχηγέτης ὁ διάβολος. Δεῖ τοίνυν βίας, δεῖ καρτερίας. Ὁ βιαζόμενος ἐν πόνοις ἐστί. Πῶς; πάντα ὑπομένει, καὶ πρὸς ἀνάγκην ἴσταται. Πῶς; σχεδὸν τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖ. Εἰ τοίνυν οἱ μὲν βιαζόμενοι τοιοῦτοι, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τοῖς δυνατοῖς ἐπιχειροῦμεν, πότε ἐπιτευζόμεθα; πότε
15 ἀπολαυσόμεθα τῶν σπουδαζομένων;

«Βιασταί», φησὶν, «ἀρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Βίας χρεῖα καὶ ἀρπαγῆς· οὐ γὰρ ἀπλῶς πρόκειται, οὐδὲ ἐξ ἐτοίμου. Ὁ ἀρπάζων, διαπαντὸς νήφει, διεγύγερται, φροντίζει καὶ μεριμνᾷ, ὥστε εὐκαιρῶς ἐπιθέσθαι τῇ ἀρπαγῇ. Οὐχ ὀρᾶτε ἐν τοῖς πολέμοις,
20 ὅτι ὁ ἀρπάσαι βουλόμενος δι' ὄλης τῆς νυκτὸς ἀγρυπνεῖ; δι' ὄλης ὤπλισται; Εἰ τοίνυν οἱ τὰ βιωτικὰ ἀρπάζοντες, καὶ νύκτα ἀγρυπνοῦσι, καὶ ὀπλίζονται, πῶς τὰ τούτων μείζονος δεόμενα τῆς σπουδῆς, τὰ πνευματικά, ἀρπάσαι βουλόμενοι, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καθεύδομεν καὶ ρέγχομεν, καὶ ἀεὶ ἄοπλοι καὶ γυμνοὶ διατελοῦμεν; Ὁ
25 γὰρ ἐν ἀμαρτίαις στρεφόμενος, ἄοπλός ἐστι καὶ γυμνός, ὥσπερ ὁ ἐν δικαιοσύνῃ, ὤπλισμένος. Οὐκ ἐλεημοσύνη περιφράττομεν ἑαυτούς, οὐ τὰς ἀναπτομένας λαμπάδας ἑαυτοῖς εὐτρεπίζομεν, οὐ συμφραττόμεθα ὄπλοις πνευματικοῖς, οὐ τὴν ὁδὸν μανθάνομεν τὴν ἐκεῖ φέρουσαν, οὐ νήφομεν, οὐ διεγυγέρμεθα· διὰ τοῦτο ἀρπάσαι οὐδὲν
30 νάμεθα. «Εἴ τις βασιλεία ἐπιθέσθαι βούλοιο, οὐχὶ θανάτους μυ-

δὲν τὴν ἀρπάξουν, τὴν ἐλάττωσαν· γιατί πουθενὰ δὲ φαίνεται.

5. Βλέπεις ὅτι μὲ τὴν ἀρπαγὴ περισσεύουν περισσότερο τὰ ἀγαθά; ἐνῶ αὐτὰ ἐδῶ τὰ γήϊνα ὅταν ἀρπάζονται περισσότερο ἐλαττῶνονται; Ἄς μὴν ἐπαναπαυόμαστε λοιπὸν στὴ φτώχεια, ἀλλὰ ἄς προτιμήσουμε τὸν πλοῦτο. Πλοῦτος Θεοῦ εἶναι τὸ ν' ἀπολαμβάνουν πολλοὶ τὴ βασιλεία. «Αὐτὸς ποὺ εἶναι πλούσιος», λέγει, «σ' ὄλους, καὶ πρὸς ὄλους ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνται»²². Αὐξήσε τὴν παρουσία του· καὶ θὰ τὴν αὐξήσεις, ἂν ἀρπάξεις, ἂν γίνεις πλεονέκτης, ἂν βιάσεις. Πραγματικὰ ὑπάρχει ἀνάγκη βίας. Γιὰ ποιὸ λόγο; Γιατί εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ ἐμποδίζουν· γυναῖκες, παιδιά, φροντίδες, τὰ κοσμικὰ πράγματα, καὶ μαζί μ' αὐτὰ οἱ δαίμονες, καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγὸς τῶν δαιμόνων, ὁ διάβολος. Χρειάζεται λοιπὸν βία, χρειάζεται καρτερία. Αὐτὸς ποὺ βιάζει τὸν ἑαυτό του, κοπιάζει. Πῶς; ὅλα τὰ ὑπομένει καὶ ἀντιστέκεται στὴν ἀνάγκη. Πῶς; Ἐπιχειρώντας σχεδὸν τὰ ἀδύνατα. Ἄν λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ βιάζονται εἶναι τέτοιοι, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν ἐπιχειροῦμε οὔτε τὰ δυνατὰ, πότε θὰ ἐπιτύχουμε; πότε θ' ἀπολαύσουμε αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα προσπαθοῦμε;

«Βιαστὲς», λέγει, «ἀρπάζουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ὑπάρχει ἀνάγκη βίας καὶ ἀρπαγῆς· γιατί δὲ βρίσκεται ἔτσι ἀπλὰ μπροστὰ μας, οὔτε εἶναι ἔτοιμη· αὐτὸς ποὺ ἀρπάζει συνέχεια βρίσκεται σὲ νήψη, σὲ ἐπαγρύπνηση, φροντίζει καὶ μεριμνᾷ, ὥστε στὴ κατάλληλη στιγμή νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀρπαγὴ. Δὲν βλέπετε στοὺς πολέμους, ὅτι αὐτὸς ποὺ θέλει ν' ἀρπάζει ὅλη τὴ νύχτα ἐπαγρυπνεῖ; ὅλη τὴ νύχτα εἶναι ὅπλισμένος; Ἄν λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ ἀρπάζουν τὰ βιωτικὰ καὶ τὴ νύχτα ἀγρυπνοῦν καὶ ὀπλίζονται, πῶς ἐμεῖς ποὺ θέλουμε ν' ἀρπάξουμε αὐτὰ ποὺ χρειάζονται μεγαλύτερη φροντίδα ἀπὸ αὐτὰ τὰ γήϊνα, δηλαδή τὰ πνευματικά, κοιμόμαστε καὶ τὴν ἡμέρα καὶ ροχαλίζουμε καὶ διαρκῶς εἴμαστε ἄοπλοι καὶ γυμνοί; Γιατί αὐτὸς ποὺ καταγίνεται στὶς ἁμαρτίες εἶναι ἄοπλος καὶ γυμνός, ὅπως πάλι αὐτὸς ποὺ ἀσκεῖ τὴ δικαιοσύνη εἶναι ὀπλισμένος. Δὲν ἀσφαλίζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ ἐλεημοσύνη, δὲν στολίζουμε γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας τὶς ἀναμμένες λαμπάδες, δὲν περιφρασσόμαστε μὲ ὄπλα πνευματικά, δὲ μαθαίνουμε τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ ἐκεῖ, δὲ βρισκόμαστε σὲ νήψη, δὲν ἐπαγρυπνοῦμε· γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ ἀρπάξουμε τίποτε. Ἄν κάποιος θὰ ἤθελε νὰ πά-

ρίους ἑαυτῷ ὑποτίθησι πρότερον; οὐχὶ συμφραζάμενος, οὐχὶ μελετήσας τὴν πολεμικὴν; οὐχὶ πάντα ὑπὲρ τούτου πράττει, καὶ οὕτως ὁρμᾶ πρὸς τὴν ἐπίθεσιν;

Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ καθεύδοντες ἀρπάζειν βουλόμεθα· τοιγάρτοι διὰ τοῦτο κεναῖς ἄπιμεν χερσίν. Οὐχ ὁρᾶς τοὺς ἀρπάζοντας, πῶς φεύγουσι, πῶς τρέχουσι, πῶς διατέμνουσιν ἅπαντα; Δρόμου χρεῖα· εὐθέως γὰρ σου κατατρέχει ὁ διάβολος καὶ τοῖς ἔμπροσθεν κελεύει κατασχεῖν. Ἄλλ' ἐὰν ἦ ἰσχυρός, ἐὰν ἦ διεγυγερμένος, τὸν μὲν ἐλάκτισας, τὸν δὲ ἀπόσω, πάντας διέφυγες ὡς
 10 πτηνός· κἂν ἀπέλθης λοιπὸν ἐντεῦθεν, κἂν τὴν ἀγορὰν ὑπερβῆς, καὶ τὸν πολὺν θόρυβον, ὅπερ ἐστὶν ὁ βίος, καὶ πρὸς τὰ μετέωρα τούτων ἔλθης, ὅπερ ἐστὶν ὁ μέλλων αἰὼν. Καθάπερ γὰρ ἐν ἐρημίᾳ, οὐδεὶς θόρυβος, οὐδεὶς ὁ ἐνοχλῶν, οὐδεὶς ὁ κατέχων. Ἀνηρπάσω; ὀλίγου δεῖ τόνου μετὰ τὴν ἀρπαγὴν, ὥστε μὴ ἀφαιρεθῆναι τὸ
 15 ληφθέν· ἂν τρέχωμεν, ἂν μηδὲν ὀρῶμεν τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κειμένων, ἂν μηδὲν ἕτερον φροντίζωμεν, ἀλλ' ὥστε τοὺς κωλύοντας διαδραῖναι, δυνησόμεθα τὰ ἀρπαγέντα κατέχειν μετὰ ἀσφαλείας. Ἦρπασας τὴν σωφροσύνην; μὴ μείνης, φεῦγε, πόρρω γενοῦ τοῦ διαβόλου· ἂν ἴδῃ, ὅτι οὐκέτι δύναται καταλαβεῖν, οὐδὲ διώξει.
 20 Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅταν τοὺς ἀρπάσαντάς τι μηκέτι βλέπωμεν, ὡς ἀπαγορευσάντας, οὐτ' αὐτοὶ κατατρέχομεν, οὔτε ἑτέροις παρακελεόμεθα κατέχειν, ἀλλ' ἀφίεμεν ἀπελθόντας μένειν.

Οὕτω καὶ σὺ δράμε σφοδρῶς παρὰ τὴν ἀρχήν. Ὄταν πόρρω γένη τοῦ διαβόλου, οὐδὲ ἐπιχειρήσει λοιπόν, ἀλλ' ἔση ἐν ἀσφαλείᾳ,
 25 τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύων τῶν ἀπορρήτων μετ' ἀδείας, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ρει τῆ βασιλεία, δὲ θὰ ὑπέβαλε προηγουμένως τὸν ἑαυτό του σὲ μύριους θανάτους; δὲ θὰ διασφαλιζόταν, δὲ θὰ σπούδαζε τὴν πολεμικὴ τέχνη; Δὲν κάμνει τὰ πάντα γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ ἔτσι ὁρμᾷ στὴν ἐπίθεση;

“Ὅμως ἐμεῖς δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἀλλὰ θέλουμε ν' ἀρπάζουμε ἐνῶ κοιμόμαστε· γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀναχωροῦμε μὲ ἄδεια χέρια. Δὲ βλέπεις αὐτοὺς ποὺ ἀρπάζουν, πῶς φεύγουν, πῶς τρέχουν, πῶς διασχίζουν τὰ πάντα; Ὑπάρχει ἀνάγκη γιὰ τρέξιμο· γιατί συγχρόνως σὲ καταδιώκει ὁ διάβολος καὶ προτρέπει νὰ σ' ἐμποδίσουν αὐτοὶ ποὺ εἶναι μπροστὰ σου. Ἄλλ' ἂν εἶσαι ἰσχυρός, ἂν εἶσαι ἐπάγρυπνος, ἄλλον ἀπ' αὐτοὺς τὸν κλώτσησες, ἄλλον τὸν ἔσπρωξες καὶ ὄλους τοὺς ξέφυγες σὰν πουλί· ἂν λοιπὸν ξεφύγεις ἀπὸ δῶ, ἂν ξεπεράσεις τὴν ἀγορὰ καὶ τὸν πολὺ θόρυβο, ποὺ εἶναι ὁ βίος, θὰ φτάσεις, σ' ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπ' αὐτά, καὶ ποὺ εἶναι ὁ μέλλοντας αἰώνας. Ὅπως ἀκριβῶς στὴν ἐρημιὰ δὲν ὑπάρχει κανένας θόρυβος, κανένας ποὺ νὰ ἐνοχλεῖ, κανένας ποὺ νὰ ἐμποδίζει. Ἄρπαξες; Χρειάζεται λίγη δύναμη μετὰ τὴν ἀρπαγὴ, ὥστε νὰ μὴν σοῦ ἀφαιρεθεῖ αὐτὸ ποὺ ἔλαβες· ἂν τρέχουμε, ἂν δὲ βλέπουμε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι μπροστὰ στὰ μάτια μας, ἂν δὲ φροντίζουμε γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ πῶς νὰ διαφύγουμε αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἐμποδίζουν, θὰ μπορέσουμε μὲ ἀσφάλεια νὰ κατέχουμε αὐτὰ ποὺ ἀρπάξαμε. Ἄρπαξες τὴ σωφροσύνη; μὴ σταματήσεις, φεῦγε, στάσου μακριὰ ἀπὸ τὸ διάβολο· ἂν δεῖ ὅτι δὲν μπορεῖ πιά νὰ σὲ πιάσει, οὔτε θὰ σὲ καταδιώξει. Ἔτσι καὶ ἐμεῖς, ὅταν αὐτοὺς ποὺ ἄρπαξαν κάτι δὲν τοὺς βλέπουμε πιά, σὰν ν' ἀποκάμαμε κατὰ κάποιον τρόπο, οὔτε οἱ ἴδιοι τρέχουμε ἀπὸ πίσω τους οὔτε διατάσσουμε ἄλλους νὰ τοὺς πιάσουν, ἀλλὰ τοὺς ἀφήνουμε νὰ φύγουν.

Ἔτσι κι ἐσὺ τρέξε γρήγορα στὴν ἀρχή. Ὅταν βρεθεῖς μακριὰ ἀπὸ τὸ διάβολο, οὔτε θὰ ἐπιχειρήσει στὸ ἐξῆς νὰ σὲ καταδιώκει, ἀλλὰ θὰ εἶσαι σὲ ἀσφάλεια, ἀπολαμβάνοντας τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ μὲ ἀσφάλεια, τὰ ὁποῖα μακάρι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειράν γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα ἀπλῶς πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		15	16	468
			23	15	476
1	11	403	32	1	658
	26	418			
	31	310			
				Ἀριθμοὶ	
3	5	6			
	6	262	1	15	476
	16	260	16	—	492
	18	260		5	550
4	9	588			
6	3	344			
7	8	376			
				Δευτερονόμιον	
18	21	42	4	26	406
19	24	508	19	15	392
19	24	508	25	4	94.386
21	12	618	32	15	316
39	6	190			
49	9	608			
				Βασιλειῶν Α΄	
	Ἔξοδος		2	28	490
				30	188
2	14	272	8	7	490
4	10	658	18	1	598

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κί
φῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο
γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα

1. Εὐρετήριο

Γένεσις

1	11	403
	26	418
	31	310
3	5	6
	6	262
	16	260
	18	260
4	9	588
6	3	344
7	8	376
18	21	42
19	24	508
19	24	508
21	12	618
39	6	190
49	9	608

Ἔξοδος

2	14	272
4	10	658

Βασιλειῶν Β'			101	6	<u>302</u>
				10	<u>368</u>
1	25-26	598	108	3	226
2	-	<u>630</u>		4	226
21	17	<u>80</u>	109	1	<u>508</u>
			117	15	372
	Ἰὼβ		118	62	368
				120	646
1	2	344		164	368
	10	602	119	7	226
7	1	616	126	1	504
29	15	602	133	3	368
40	3	618	143	4	368
			148	2	370
Ψαλμοί			Παροιμίες		
6	7	<u>368</u>			
7	12	514	14	21	98
8	8	368	20	6	344
15	2	414.508	26	11	210
17	23	38			
18	5	296	Ἐκκλησιαστής		
21	14	<u>608</u>			
22	4	<u>368</u>	1	2	398
36	1	<u>616</u>	2	2	468
37	6	<u>156</u>		4-8	398
38	7	608	3	12	498
39	3	644	7	3	364
43	22	370	9	3	364
48	16	368	10	1	14
	17	368	11	2	192
	18	150.450		4	152
50	12	<u>578</u>		5	18
62	6	122	14	9	426
67	6	<u>122</u>	19	14	84
67	7	<u>368</u>	23	20	16
68	2	<u>644</u>		24	266
90	5-6	370	28	6	36

Ὡσηὲ			Ἱερεμίας		
4	8	360	4	14	578
6	6	574	31	34	496
Ἀμῶς			Ἱεζεκιήλ		
5	8	402	18	23	510
			34	2	80
Μιχαίας			Ματθαῖος		
6	2	408			
			3	14	498
Ζαχαρίας			5	3	18
				8	578
13	7	122		16	282
			6	2	376=378
Μαλαχίας				15	216
				24	302
4	5	72		33	300
			7	2	220
Ἰωνᾶς				7	130
				9	126
3	4	394		11	248
				21	572
Ἡσαΐας				23	492. 510. 572
			10	10	94
1	15	478		17	636
	16	576		33	5454
	17	374-478		38	276
3	16	254		40	458.490
	24	252		41	490
6	45	496	11	12	666
14	10	286		19	18
26	9	286	12	36	494
53	9	294	13	52	332
58	7	352	18	7	308

	18	664		Ἰωάννης	
	19	140			
	54	82	1	16	498
21	12	244		18	234
22	13	240.510		26	498
	32	338	3	20	142
23	2-3	490	4	24	234
	8	140	5	39	130
24	11	12		43	12.70.234
	13	140		44	166
	24	54-636	6	45	496
	38	396	8	34	424
	40	596	9	22	166
25	6	50	10	11	276.388
	12	510		41-42	72
	26	510	12	5	656
	34-35	338		29	166
	41	510.574		43	166
	45	362	13	14	358
28	19-20	106	14	12	664
	20	102		23	643
				48	168
	Μάρκος		15	15	416.628
			16	33	616
9	10	72	17	3	234
11	25	246		24	150.176
			18	23	424
	Λουκάς			37	444
				Πράξεις	
2	10	150			
6	36	574			
8	8	558	1	11	296
10	17	92.386	2	21	122
14	33	276	3	12	658
16	9	320	4	12	188
18	11	496	7	59	218
22	70	444	9	15	164

12	5	82		24	460
13	2	122.200	9	13	588
14	2	30	10	2	166
	14	658		12	670
16	1	464		17	522
	2	116	11	25	168
	23	116	12	15-16	474
18	26	656		18	100
20	26-27	540	13	3	146
	29	636		5	214
	31	618		10	596
	34	300.652	14	10	492
	35	94.652		14	168
22	14-15	464	15	4	332
27	24	122		19	640
			22	3	168

Ρωμαίους

Κορινθίους Α'

1	1	120			
	32	474		1	120
2	5	514		2	398
	19-20	624		3	278
	20	608		4	492
3	8	180		7	424.564
	20	148		12	278
	23	182		12213	218
5	5	32		17	116
	10	22	5	5	204
	14	262		11	102.230
	20	180	6	10	216
6	4-6	544	7	28	600
	5	362.544		34	380
	6	544		35	358
	7	276	8	6	234
	19	200	9	10	120
8	7	174		17	200.400
	9	344	11	9	260
	18	190		26	210

	30	208
14	35	108.258
15	9	168.184
	10	168
	14ε.	550
	33	38
16	2	476
	10-11	116

Ἐφεσίους

2	6	404
3	20	484
6	9	412
	12	533

Κορινθίος Β'

1	3	510
	11	80
2	6	102
	16	154
	20	584
4	5	424
	7	658
	10	544
6	8	280
	10	300
7	40	600
8	18	650
9	7	360
11	2	382
	17	608
	28	618
12	7	410.658
	9	658
13	7	204
	10	206

Φίλιππησίους

1	18	158.176
	21	372
2	8	424
	13	168
	15	282
	22	116
	30	506
3	7	182
	20	284
4	3	118
	4	158
	14	506
	16	506

Κολοσσαεῖς

3	3	538
	5	276
5	24	276

Θεσσαλονικεῖς Α'

	1	8-9	26
	2	17	638
		19	488
4	19	460	54
6	4	496	488
	13	142	108
	14	482	466

Γαλάτας

10	12	94	Τιμόθεον Β'		
			1	4	638
				7	482
1	1	102		18	656
2	4	12	2	8	528
	15	502		11-12	660
3	7	104		16	612
			3	11	652
				15	278
			4	6	458.630
1	13	462		8	458.462
2	-	12		11	118
	15	356		13	458
3	7	394	11	27	534
	14	458.462			
	15	648			
4	1	584			
	2	118	1	5	280
	3	118		13	568
	8	312		16	230.354
	10	122	2	15	126.568
	11	422	3	10	426.568
	12	118.568			
	13	462.568	1	2	186
	14	200	12	2	444
	15	78.388		3	444
	16	388.568		4	50
5	2	118		14	662
	6	600		26	588
	8	230	13	17	488
	9	380		23	116
	10	380			
	14	600			
	15	334			
	16	632	2	9	30
	23	126	3	10	574

Ἰωάννου Α'

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

- Ἄαρων 492.
 Ἄβειρων 492.
 Ἄβελ 588. 606.
 Ἄβραάμ 322. 358. 376. 606. 618.
 ἀγαθωσύνη 48.
 ἀγάπη 26. 82. 88. 90. 140. 142. 170.
 184. 330. 356. 430. 432. 460.
 566.
 ἀγιασμός 258. 264.
 ἀγρυπνία 374.
 ἀγχιστεία 352.
 Ἄδὰμ 258. 260. 262. 320. 550. 610.
 ἀδικία 320. 322. 552. 598.
 Ἄθῆναι 8.
 ἀθυμία 472. 654. 658.
 Αἴγυπτος 322.
 Αἰθιοπία 154.
 αἰσχύνη 482. 486. 506.
 ἀκηδία 466.
 Ἄκύλας 656.
 ἀλαζονεία 424.
 Ἄλέξανδρος ὁ χαλκεὺς 78. 202.
 652.
 ἀλήθεια 232. 236. 316. 426. 444.
 Ἄμαλῆκ 78.
 ἄμαρτία 14. 34. 54. 148. 156. 166.
 230. 264. 294. 334. 362.410.
 584. 668.
 ἀμετρία 310.
 ἀναισχυντία 384.
 Ἄνανίας 204. 206. 462.
 ἀνάστασις 134. 550. 622.
 ἀνδραποδιστής 148.
 ἀνομία 66. 510.
 ἀνταπόδοσις 28.
 ἀντίδοσις 550. 570.
 ἀντικείμενος 54.
 Ἄντιόχεια 614.
 ἀντίχριστος 10. 54. 606.
 ἀπάτη 260. 262. 614.
 ἀπείθεια 588.
 Ἄπις 316.
 Ἄπολλῶς 424. 656.
 ἀπόνοια 12. 14. 18. 78. 280. 424
 446. 494. 586. 588. 596. 608.
 Ἄραβία 154. 440.
 ἀρετή 302. 326.
 ἀρσενοκοίτης 148.
 Ἄρτεμις 128.
 Ἄσία 392. 502.
 Ἄσκαλωνίτης, -αι 78.
 ἀσημοσύνη 250. 254. 302.
 αὐτοαθαναασία 4466.
 ἀφθαρσία 186. 486.

Β

- Βαβυλώνιος, -οι 68.
 Βαλαάμ 492.
 βάπτισμα 544.
 Βαριησοῦς 204.
 Βαρνάβας 122. 658.
 βασκανία 572.
 βία 668.

βλασφημία 588. 610.
βουλιμία 592.

Γ

Γαλατία 648. 650.
Γαμαλιήλ 166. 168. 332.
γάμος 358.
γαστριμαργία 370.
γένενα 34. 36. 154. 228. 238. 394.
572. 624.
γένεσις 134. 136.

Δ

Δαθάν 492. 506.
Δαλματία 648. 650. 660.
Δαμασκός 168.
Δανιήλ 68.
Δαυΐδ 80. 528. 598. 616.
δειλία 468.
Δημᾶς 648. 660.
διάβολος 606. 608. 670.
διάκονος 290. 292.
διαλογισμός, -οὶ 244. 246. 248.
δικαιοκρισία 556.
δικαιοσύνη 30. 156. 182. 368. 430.
432. 514. 552. 552. 566. 630.
642. 644. 666.
δόξα 50. 74. 150. 530. 532.
δυσφημία 280.

Ε

Ἐβραῖος, -οὶ 116. 206. 212. 444.
534.
Ἐγκρατιταὶ 306.
Ἐζεκίας 78.

εἰδολόθυτον 310.
εἴμαρμένη 134. 170.
εἰρήνη 100. 228. 458. 460. 568. 596.
634.
Ἐλδὰδ 176.
ἐλεημοσύνη 224. 248. 400. 476. 516.
572. 574. 576. 604.
ἐλευθερία 412. 414. 450.
Ἐλισσαῖος 630.
Ἐλλὰς 534.
Ἑλληνας, -ες 130. 132. 180. 218. 228.
230. 232. 234. 280. 282. 284.
286. 554. 610.
Ἐπαφρόδιτος 506.
ἐπιείκεια 330. 412.
ἐπιμιξία 464.
ἐπιτορκία 596.
ἐπισκοπή 272. 524.
ἐπίσκοπος 272. 276. 278. 290. 292.
332. 334. 406.
Ἐραστος 656. 660.
Ἐρμογένης 502. 606.
Εὔα 260. 262. 264.
Εὐβουλος 660. 662.
Εὐνίκη 464.
εὐσέβεια 228. 230. 294. 312. 318.
422. 424. 426. 432. 536. 566.
610.
εὐφροσύνη 372.
εὐχαριστία 212. 214. 216. 306. 310.
Ἐφεσος 502. 506. 512. 648. 650.
652. 660.

Η

ἠδονή 156. 158. 192. 240. 438. 574.
584.
Ἡλεὶ 266. 490. 588.

Ἡλίας 12. 72.

Ἡσαίας 352.

Ἡσαῦ 588. 606.

Θ

Θεσσαλονικεῖς 12. 20.

Θεσσαλονίκη 506. 648.

θλιψίς 506. 508. 522. 550. 616.

θυμὸς 20.

Ι

Ἰακώβ 322. 408. 588. 606.

Ἰαμβρῆς 584. 612.

Ἰαννῆς 584. 612.

Ἱεροσόλυμα 54.

ἱεροσυλία 496.

Ἱερουσαλήμ 112.

ἱερωσύνη 198.

Ἰουδαία 656.

Ἰουδαῖος, -οὶ 128. 146. 148. 164.

166. 168. 178. 218. 236. 246.

254. 308. 312. 464. 476. 490.

554. 658.

Ἰούδας, ὁ προδότης, 208.

Ἰκόνιον 116. 614.

Ἰνδία 440.

Ἰσάκ 376. 588. 618.

Ἰσραήλ 78. 168.

Ἰσραηλίτης, -αὶ 588. 658.

Ἰταλός, -οὶ 534.

Ἰωανᾶθαν 598.

Ἰωάννης, ὁ προφήτης, 72. 498.

Ἰώβ 82. 322. 474. 602. 618. 644.

646.

Ἰωνᾶς 394.

Ἰωσήφ 20. 190. 588.

Κ

Καῖν 576. 588. 606.

Καῖσαρ 462.

κακοπιστία 572.

Κάρπος 468. 650.

κενοδοξία 240. 246. 352.

Κηφᾶς 204.

Κιλικία 534.

Κλαυδία 660. 662.

Κλήμης 118.

κολακεία 534. 610.

κόλασις 10. 12. 32. 36. 40.

Κορὲ 492.

Κορίνθιος, -οὶ 102. 116. 476. 608.

Κόρινθος 656. 660.

Κορνήλιος 500.

Κρήσκης 648. 650. 660.

κρίσις 28. 40. 134. 554.

Λ

Λίνος 660. 662.

Λουκᾶς 116. 118. 648. 650.

Λύστρα 116. 300. 614. 658.

Λωῖς 464.

Μ

Μακεδονία 26.

Μακεδών, -ες 68.

μακροθυμία 76. 178. 182. 514. 518

572. 614. 634.

Μάνης 480.

Μανιχαῖος, -οὶ 306. 308.

Μαρκίων 480. 508.

Μαρκωνισταὶ 306.

Μάρκος 648. 650.

ματαιότης 368. 398.
 Ματθαῖος 298.
 μέθη 430. 434. 572.
 Μῆδοι 68.
 μητραλοίας 148.
 Μίλητος 656. 660.
 μῖσος 594.
 μνησικακία 58. 246.
 μοιχεία 572.
 μυστήριον 294. 296.
 Μωδὰδ 176.
 Μωϋσῆς 78. 176. 272. 316. 406.
 490. 5854. 586. 588. 606. 612.
 658.

N

Ναβουχοδονόσορ 392.
 Νέρων 68. 506. 532. 536. 538. 648.
 654.
 νεόφυτος 278.
 νηστεία 14. 312. 374. 408.
 Νινευῖ 394.
 Νινευῖτης, -αι 36.
 νόμος 146. 148.
 Νῶε 36.

O

οἰκονομία 294. 480.
 Ὀνησιφόρος 502. 510.
 ὄργη 244. 246.
 Οὐαλεντῖνος 480.

Π

παιδοτροφία 262. 264.

παράβασις 262.
 παράκλησις 74. 76.
 παρθενία 250. 252. 256. 334.
 Πάσχα 208. 210.
 πατραλοίας 148. 598.
 Παῦλος 10. 12. 20. 24. 32. 38. 46.
 52. 62. 66. 78. 80. 82. 88. 96.
 100. 102. 104. 108. 116. 120.
 124. 128. 140. 158. 160. 162.
 164. 166. 174. 182. 184. 208.
 244. 246. 248. 250. 258. 284.
 286. 296. 298. 308. 318. 328.
 332. 336. 344. 350. 352. 380.
 390. 422. 424. 434. 458. 460.
 474. 476. 482. 492. 494. 496.
 500. 508. 522. 524. 532. 534.
 536. 540. 548. 562. 564. 588.
 600. 612. 618. 638. 640. 658.
 περιτομή 116.
 Πέρσης, -αι 68.
 Πέτρος 82. 206. 298. 500. 548. 658.
 660.
 πίστις 24. 124. 128. 130. 142. 204.
 306. 310. 312. 316. 328. 330.
 356. 426. 450. 522. 524. 550.
 614. 616. 640.
 πιθανολογία 52.
 Πισιδία 614.
 πλεονεξία 400. 436. 576. 596.
 πλοῦτος 320. 322. 326. 516.
 πολυθεΐα 234.
 πολυπαιδεία 472.
 πολυπραγμοσύνη 600.
 Πόντιος Πιλάτος 442. 444.
 πορνεία 102. 156. 158. 572.
 Πούδης 660. 662.
 πραότης 430. 432. 566. 568. 570.

πρεσβύτερος, -οι 290. 332. 334.
 Πρίσκιλλα 656. 660.
 προαίρεσις 310. 436. 516. 518.
 πρόνοια 352.
 προφητεία 198. 200. 328. 330.
 Πυθαγόρας 132.

Ρ

ραθυμία 62. 64. 218. 432. 466.
 Ρεβέκκα 322.
 Ρωμαῖος, -οι 66. 178. 214. 608. 660.
 Ρώμη 502. 504. 506. 534. 536. 540.
 650. 656. 660.

Σ

Σαμουήλ 78. 490.
 Σαουλ 598.
 σατανᾶς 54. 70. 204. 208. 384.
 Σήθ 606.
 Σῆρος, -οι 440.
 Σίλας 118.
 Σιλουανός 20.
 Σκύθης, -αι 534.
 Σοδομίτης, -αι 36.
 Σολομῶν 398.
 Σπανία 660.
 σπατάλη 344. 350.
 σταυρός 480. 482. 484.
 Στέφανος 218. 362.
 συκοφαντία 622.
 σωτηρία 352. 492. 530. 586. 616.
 σωφρονισμός 468. 482. 504.
 σωφροσύνη 14. 244. 258. 264. 330.
 408. 450. 670.

Τ

ταπεινορρημοσύνη 160. 424. 464.
 ταπεινοφροσύνη 18. 22. 78. 160.
 184.
 τεκνογονία 258. 262.
 Τιμόθεος 8. 20. 116. 118. 120. 124.
 128. 200. 202. 272. 278. 314.
 330. 332. 334. 388. 390. 406.
 408. 410. 458. 460. 488. 506.
 520. 524. 544. 546. 614. 642.
 648. 650.
 τιμωρία 10. 32. 46.
 Τίτος 116. 274. 280. 648. 650.
 Τρόφιμος 656. 660.
 τρυφή 42. 308. 310. 316. 340. 342.
 344. 346. 348. 386. 430. 470.
 Τρωάς 648.
 Τυχικός 648. 650. 656.

Υ

υίοθεσία 170.
 υἱὸς τῆς ἀπώλειας 54.
 Ὑμέναιος 78. 202. 550.
 ὑπερηφανία 14. 18. 162. 588. 596.
 ὑπομονή 28. 50. 88. 90. 92. 430.

Φ

φαντασία 566.
 Φαραὼ 392. 512. 606. 658.
 Φαρισαῖος 14. 166. 424. 490. 496.
 φθόνος 174. 422. 554. 572. 596.
 φιλανθρωπία 510. 528. 574. 580.
 φιλαργυρία 284. 430. 432. 434. 450.

452. 454. 586. 588.
 φιλαρχία 166. 168.
 φιλαυτία 586. 588.
 φίλαυτος 584. 586. 608.
 Φίλητος 550. 606.
 φιλονεικία 232. 326. 434.
 φιλοξενία 360.
 Φύγελος 502. 504.

356. 358. 380. 382. 384. 386.
 388. 478.
 χηρεία 338.
 Χριστιανισμός 284.
 Χριστιανός 212. 214. 284. 352. 490.
 610.

Ψ

Χ

χήρα 334. 336. 338. 350. 352. 354.

ψευδαπόστολος, -οι 128. 606.
 ψευδοπροφήτης 10. 52. 606. 636.
 ψευδόχριστος 10. 636.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-6
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	7-671

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΟΜΙΛΙΑ Α' (ΥΠΟΘΕΣΗ)	8-19
ΟΜΙΛΙΑ Β' (Β' Θεσ. 1,1-8)	20-45
ΟΜΙΛΙΑ Γ' (Β' Θεσ. 1,9-2,5)	46-65
ΟΜΙΛΙΑ Δ' (Β' Θεσ. 2,6-3,2)	66-87
ΟΜΙΛΙΑ Ε' (Β' Θεσ. 3,3-18)	88-113

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗΝ Α' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΥΠΟΘΕΣΗ	116-119
ΟΜΙΛΙΑ Α' (Α' Τιμ. 1,1-4)	120-139
ΟΜΙΛΙΑ Β' (Α' Τιμ. 1,5-11)	140-159
ΟΜΙΛΙΑ Γ' (Α' Τιμ. 1,12-14)	160-177
ΟΜΙΛΙΑ Δ' (Α' Τιμ. 1,15-17)	178-197
ΟΜΙΛΙΑ Ε' (Α' Τιμ. 1,11-20)	198-211
ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ' (Α' Τιμ. 2,1-2)	212-225
ΟΜΙΛΙΑ Ζ' (Α' Τιμ. 2,2-7)	226-243
ΟΜΙΛΙΑ Η' (Α' Τιμ. 2,8-10)	244-257
ΟΜΙΛΙΑ Θ' (Α' Τιμ. 2,11-15)	258-271
ΟΜΙΛΙΑ Ι' (Α' Τιμ. 3,1-7)	272-289
ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ' (Α' Τιμ. 3,8-16)	290-305
ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ' (Α' Τιμ. 4,1-10)	306-327
ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ' (Α' Τιμ. 4,11-5,7)	328-351
ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ' (Α' Τιμ. 5,8-10)	352-379
ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ' (Α' Τιμ. 5,11-20)	380-405
ΟΜΙΛΙΑ ΙΣ' (Α' Τιμ. 5,21-6,2)	406-421
ΟΜΙΛΙΑ <u>ΙΖ'</u> (Α' Τιμ. 6,3-12)	422-441
ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ' (Α' Τιμ. 6,13-21)	442-455

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΟΜΙΛΙΑ Α' (Β' Τιμ. 1,1-7)	458-479
ΟΜΙΛΙΑ Β' (Β' Τιμ. 1,8-12)	480-501
ΟΜΙΛΙΑ Γ' (Β' Τιμ. 1,13-18)	502-519
ΟΜΙΛΙΑ Γ' (Β' Τιμ. 2,1-10)	520-541
ΟΜΙΛΙΑ Ε' (Β' Τιμ. 2,11-19)	542-561
ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ' (Β' Τιμ. 2,20-26)	562-583
ΟΜΙΛΙΑ Ζ' (Β' Τιμ. 3,1-7)	584-605
ΟΜΙΛΙΑ Η' (Β' Τιμ. 3,1-16)	606-629
ΟΜΙΛΙΑ Θ' (Β' Τιμ. 3,16-4,7)	630-647
ΟΜΙΛΙΑ Ι' (Β' Τιμ. 4,8-22)	648-671

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	673-679
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	680-685